RODOLPHVS

HOSPINIANVS

DE

FESTIS

IVDÆORVM

ET ETHNICORVM.

RODOLPHI

HOSPINIANI

DE

FESTIS IVDÆORVM

ET ETHNICORVM,

HOC EST,

DE ORIGINE, PROGRESSV, CEREMONIIS

& RITIBVS FESTORVM *apud* IVDÆOS, GRÆCOS, ROMANOS, TVRCAS & INDIANOS.

LIBRI TRES.

THEOLOGIS, PHILOSOPHIS, ATQVE ADEO LITERATIS OMNIBVS, AD intelligendum, non ſolùm S. Scripturæ, *ſed etiam* Oratorum, Hiſtoricorum & Poëtarum, *tam Græcorum quàm Latinorum, difficiliora loca, utiles.*

EDITIO TERTIA, Aucta & Locupletata.

CVM TRIPLICI INDICE: AVTHORVM QVI IN HIS LIBRIS CITANTVR: Locorum Scripturæ *Sacræ quæ in iis explicantur,* Rerum item ac Verborum *Memorabilium.*

GENEVÆ,

Sumptibus SAMVELIS DE TOVRNES.

M. DC. LXXIV.

GENERE, PIETATE, & PRVDENTIA

Clariſſimis VIRIS

D. OTHONIA GRVNRADE,

& D. ABRAHAMO COLBINGERO, *Illuſtriſſimi Principis, ac D. D. Friderici IV. Comitis Palatini ad Rhenum & Electoris, Conſiliariis intimis, Dominis ſuis colendis S.*

QVEMADMODVM rerum omnium à DEO Optimo Maximo conditarum ea eſt conditio, Viri Clariſſimi, ut viciſſitudine quadam immutentur, neque in eodem ſtatu diu perſiſtant, ita ſanè, ut divina etiam illa ac cœleſtia corpora, admirabili quadam ratione perpetuò circumvolvantur: utque res eędem ſic ſunt comparatę, ut in peius ſubinde ruant, & temporis progreſſu reddantur deteriores: ita etiam Dei Eccleſiam in his terris agitatam comperimus. Ea ſiquidem ęterno Dei Filio Domino & Servatore noſtro Ieſu Chriſto in aſſumpta humanitate, & Apoſtolorum Choro adhuc in terris agente, pręſtantiſſimam, elegantiſſimámque faciem habuit, quòd Verbum Dei ſacroſanctum purè & incorruptè in eam doceretur, & noui populi ſocietas Sacramentis numero pauciſſimis, ſignificatione pręſtantiſſimis & obſervatione facillimis colligaretur, ut D. Auguſtinus loquitur. Mox autem poſt Chriſti in cœlos Aſcenſionem, & Apoſtolorum ex hoc mundo in cœleſtem patriam Migrationem, mutationes varię tam in doctrina quàm ceremoniis acciderunt. Teſtatur hoc Euſebius libro 3. cap. 32. Eccleſiaſticę Hiſtorię, inquiens: Ad hęc uſque tempora, virgo pura & incorrupta manſit Eccleſia, iis qui ſanum ſalutaris prędicationis canonem corrumpere conati ſunt, ſi tum aliqui fuerunt, adúſque temporis in obſcura quadam caligine deliteſcentibus. Poſtquam autem Sacer Apoſtolorum Chorus differentem ſortitus eſt finem, & generatio illa pręteriit, quę Divinam Sapientiam ſuis auribus audire meruerat, tunc impij erroris conſpiratio, per ſeductionem eorum, qui alienam doctrinam tradebant, initium cœpit, qui etiam, quoniam nemo amplius ſuperſtes erat ex Apoſtolis, jam nudo vertice contra veritatis prędicationem falſi nominis ſcientiam ex adverſo prędicare conati ſunt. Quum autem progreſſu temporis Myſterium illud iniquitatis, de quo Paulus lo-

quitur, caput ſuum exerere, & palàm operari cœpiſſet, tum verò horribilis inclinatio & mutatio in Eccleſia facta eſt: nam & verbum Dei purum humanis traditionibus nefariè corruptum & adulteratum, & ceremoniæ prodigiosè accumulatæ, & omnis generis ἐθελοθρησκίαι tam impudenter introductæ ſunt, ut planè novam faciem Eccleſiam Dei temporibus illis induiſſe jure optimo dicere poſſimus, quam tamen hodie nonnulli antiquiſſimam eſſe hominibus perſuadere conantur. Quod igirur de Catone dicitur illum, quùm Græci per incredibilem arrogantiam ſummámque levitatem ſe omnium hominum primos eſſe falsò dicerent, & artium liberalium aliarúmque rerum inventionem non ad veram originem referrent, ſed ſibi ſolis vendicarent, eóque omnium populorum hiſtorias pervertere, & antiquiſſimam doctrinam abolere conarentur, Librum de Originibus rerum ſcripſiſſe, ne qui falſum pro vero crederent: ita noſtra quoque memoria, ex noſtris prodierunt nonnulli, qui Pſeudoeccleſiæ huic larvam antiquitatis detraxerunt, & Originem veram Progreſſúmque Errorum ac Superſtitionum, quæ irrepſerunt in Eccleſiam poſt ſexcenteſimum à nato in carne Filio Dei annum, demonſtrarunt, ut quo tempore, authore, quaue occaſione unumquódque exortum ſit conſtaret, ne poſthac Antiquiratis argumento fucum ſimplicioribus facere poſſent. Hujus generis lucubrarionum à me quoque, Vobis potiſſimùm vrgentibus, Viri Ornatiſſimi, duo anre paucos annos ſunt editi Tomi, in quorum priore agitur de Origine & Progreſſu Templorum omnium Populorum, & rerum quæ vel in Templis continentur, vel extra illa ſunt, ad Templa tamen pertinent: in poſteriori verò tractatur de Origine & Progreſſu Monachatus, & ordinum Monachorum. Hos jam ſequitur rertius, de Origine, Progreſſu, Ceremoniis & Ritibus Feſtorum Iudæorum, Græcorum, Romanorum & Turcarum, quibus, quod maximè tamen cupiebam, Chriſtianorum Solennitates & Feriæ ob inſtanres Francofurtenſes nundinas conjungi non potuerunt. In his autem Libris, qui jam in lucem à nobis eduntur, omnia quæ in hac materia cùm in Sacris Literis, rùm in Græcis & Latinis Oratoribns, Hiſtoricis & Poëtis diſperſa extanr, incredibili cum labore euolvendo iſtorum ferè omnium quos nominaui libros ita complexi ſumus, vt confidamus non rantùm per ſe lectu jucundiſſimos, ſed etiam ad quoſcunque aurhores illuſtrandos, & ad difficiliora in eis loca intelligenda, accommodatiſſimos fore.

Porrò in evolvendis Veterum monumentis, conquirendíſque Iudæorum & Ethnicorum potiſſimùm Feſtis, duo inprimis obſervavi, quæ cùm ab argumento horum Librorum non ſint aliena, commemoranda videntur. Primum eſt, quod Feſtorum ſuorum & Solennitarum Iudæi authorem habuerunt Deum, Ethnici verò judicium humanum & carnis ſapientiam, quæ ſtulritia in Religione & rebus Divinis eſt: inde factum, ut cùm Deos ſuos in univerſum, tùm verò Feſtis ſtultè coluerinr, ac leuibus ex cauſis, plerunque etiam fabuloſis & ridiculis in eorum honorem feſta inſtituerint, eàque ſuperſtitioſiſſimè ſtultiſſiméque celebrarint. Et quamuis Romani hac in parte Græcis ſapientiores longè videantur, nihilominus ii quoque cæcitatem humanæ ſapientię hîc prodiderunt.

derunt. Nullum equidem apud Romanos Feſtum atratum aut lugubre actum , neque planctus habiti ob raptos Deos, ac lamenta mulierum , qualia Feſta & Sacra Græci Ægyptiique celebrarunt, raptum Proſerpinæ , caſúſque Adonidis , Oſiridis & Bacchi referentia , & id genus alia. Ac ne corruptiſſimis quidem temporibus vidiſſetis apud ipſos arreptos Numine, aut furorem Corybanticum , non Bacchanalia cœtúſve clancularios, aut occulta Myſteria : non virorum promiſcuè cum fœminis peruigilia, non his ſimilia prodigia : ſed omnia religioſè fiebant ac dicebantur quæ ad eos attinebant, præter morem Græcorum ac Barbararum gentium. Et quod maximè mirandum , quamvis innumeræ nationes Romam conveniſſent, quibus neceſſitas incubuit Patrios Deos domeſtico ritu colere , nulla tamen peregrina Sacra fuerunt unquam recepta publicè , quod in multis urbibus factum legimus : ſed etiam ſi qua oraculorum juſſu introducta eſſent aliunde , ſuo more colebantur à ciuibus , abdicatis fabularum miraculis , ſicut in Matris Idæę Sacris factum. Prætores enim quotannis Romano ritu victimas ei cædebant & ludos faciebant : Sacerdotio verò ejus fungebantur Phryges vir & mulier , eámque vicatim circumtulerunt more ſuo circulatorio , pectora plangentes ad cantum tibiarum tympanorúmque ſonitum : ingenuus autem Romanus nullus erat Mitriacus , nec oberrabat ad Phrygios modulos indutus ſyntheſim , neque ex decreto Senatus initiabatur Magnę Matris Orgiis. Romulus quoque Templa & Aras, Feſta item, quæ cuíque Deorum Dæmonúmve celebranda eſſent , & Sacrificia, adhæc rationes induciarum , celebritatum , intermittendorum laborum ; cæteráque huiuſmodi omnia juxta optimos quóſque Græcorum ritus diſpoſuit : fabulas autem à Majoribus de ipſis traditas , probra eorum continentes & crimina , turpes cenſuit & inutiles , ac ne probis quidem viris dignas, nedum Diis ſuperis. Neque enim , inquit Dionyſius Halicarnaſſeus libro ſecundo Antiquit. Romanarum , Cœlius exſectus à ſuis liberis apud Romanos traditur : neque Saturnus proprios natos deuorans , metuénsve ne appetatur eorum inſidiis : non Iupiter Saturnum Patrem regno deiectum includens carcere Tartari : ac ne bella quidem & vulnera, ac vincula Deorum. Audimus hîc quidem Romuli inſtitutum minimè profanum : ſed tamen humani judicii , cui verbum Dei non affulſit , infelicem & cæcitatem & vanitatem , quum de Religione pronunciandum eſt , ſimul etiam videmus. Graviter ille quidem judicabat , pernicioſam illam eſſe Græcorum profanam impiámque prudentiam , qui fabuloſas ſuperſtitiones eſſe perutiles hominibus arbitrati ſunt, ut quæ vel opera naturæ (ſicut Dionyſius Halicarnaſſeus loquitur) per allegoriam indicarent , vel ad conſolationem humanorum caſuum excogitatę eſſent , vel populum terrerent , & in officio continerent : hæc enim pauci intelligunt. Vulgus autem omne duplex inde percipiebat incommodum , aut Deos contemnens , tanquam multis involutos infortuniis , aut à nulla iniquitate ſeu turpitudine abſtinens , quum videret Deos quoque his obnoxios , quod ipſemet Dionyſius fateri quoque cogitur. Sed quid obſecro in harum fabularum & ineptiarum locum , præter meras fabulas & ineptias author ille Romanæ gentis & Reli-

gionis ſubſtituere potuit, qui nihil de Religione habuit ſolidi, nihil veri? Cúmque ſuum judicium, ſuos affectus in conſtituenda Religione ſequutus ſit, Religiones fabuloſas, & peregrinas ſuperſtitiones verbo quidem damnare potuit, re verò ipſa aut in earum locum non meliores ſubſtituit. Et ſanè ea tandem Romanæ ſapientiæ fuit inſania ac ſtultitia, ut Græcis in ſuperſtitionibus fabuloſis non multùm ceſſerint, judicarintque expedire Reipublicæ populum in Religione falli, ſicut Auguſtinus indicat libro quarto & ſexto, de Civitate Dei. Sed idem Romanis Ethnicis olim accidit, quod poſtea Romanis Chriſtianis eveniſſe cernimus. Rectè enim illi fabulis de gentium Diis credere nolunt, interim verò de ſuis Diis, hoc eſt, de Sanctis mortuis, aut opinione ſaltem talibus, nihil non fabularum & ineptiarum credunt, eóſque ſuperſtitioſiſſimè colunt.

Fuiſſe tamen religioſiſſimam ſanctiſſimámque feſtorum ſeu feriarum & ſolennitatum obſervationem tam apud Iudęos quàm Ethnicos, ſecundo loco in perluſtrandis eorum libris facilè animadverti. Et ut de Ethnicis tantùm loquar, Demoſthenes cæſus alapa in orcheſtra Bacchanalium à Midia homine opulentiſſimo, impietatis & capitis ſimul eum accuſat apud populum, quod hoc facto & Bacchum & Feſtum eius violaſſet. Exaggerat accuſationem recitatione legis quam Euegorus tulerat, in eáque decreverat, ne in Bacchi Feſtis liceat vel pignora, vel quicquam quod ſit alterius capere, ne illorum quidem, qui ad diem non ſolviſſent. Si quis verò in horum aliquid commiſiſſet, ei qui paſſus eſſet injuriam, jus erat accuſandi & conquerendi de eo in concione in ęde Bacchi congregata. Ad finem Orationis indicat, hanc legem ita ſanctè ab Athenienſibus obſervatam, ut Evandrum quendam damnarint, nullius alterius criminis reum, ἢ ὅτι δίκην ἐμπορικὴν καταδικασάμενος τοῦ Μενίππου, οὐκ ἔχων πρότερον λαβεῖν αὐτὸν, τοῖς Μυστηρίοις ἐπιδημοῦντος ἐπελάβετο: hoc eſt, quàm quòd Menippum à ſe actione Mercatoria damnatum, quum prius comprehendere nuſquam potuiſſet, in Myſteriis hominem nactus comprehendiſſet. Chariclidę ſimiliter Viri Prætorii patrem Athenienſes condemnaſſe dicit, quòd quendam in Bacchi Feſtis theatro exegiſſet, locum non ſuum occupantem. Morte prærerea mulctaſſe eoſdem ait Creſiclem, quòd quum intereſſet pompę in Bacchi Feſto, ſcutica, quam geſtabat, quendam ſuum inimicum verberaſſet. Apud Romanos quoque Ferię ſic Sanctę ſunt habitę, ut in Tabulis XII. ita à Decemviris decretum ſit: *Feriis jurgia amouento: eáſque in famulis, operibus patratis, habento.* Quam Legem Cicero libro ſecundo de Legibus explicans, Feriarum, inquit, feſtorúmque dierum ratio in liberis requietem habet litium, in ſervis operum & laborum. Numa Pompilius etiam ſecundus Romanorum Rex inſtituit, ut in Profeſtis, & omninò in Sacerdotum Feſtis, per urbem pręcones pręcederent, qui quieſcere cives, & ab operibus deſiſtere juberent. Quemadmodum enim Pythagoras non permittebat homines per tranſitum adorare Deos Immortales, ſed continuò ex ipſa domo mente ad id paratos pergere: ita & Numa decere cives exiſtimavit, neque audire quicquam rerum Divinarum, neque aſpicere per deſidiam atque negligen-

gligentiam, ſed vacare à cæteris oportere, mentémque adhibere, perinde ut rei ad pietatem maximé opportunæ: unde & crepitibus, ſtrepitibus, gemitibúſque & quæcunque huiuſmodi neceſſarios vulgarium artium labores conſequuntur, vias vacuas ceremoniis præſtare juſſit, ut Plutarchus in eius vita teſtatur. Sed & Macrobius refert, Saturnalibus bellum ſumere nefas habitum, pœnas quoque à nocente iiſdem diebus ſumere, & feriis in univerſum vim cuiquam fieri piaculare fuiſſe. Apud eundem tamen authorem Vmbro negat, eum Feſtos dies violare & polluere, qui opus vel ad Deos pertinens, ſacrorúmue cauſa feciſſet, vel qui aliquid ad urgentem vitæ neceſſitatem reſpiciens actitaſſet. Scæuola etiam conſultus quid Feriis agi liceret, reſpondit, Quod prætermiſſum noceret. Quapropter ſi bos in ſpecum decidiſſet, eúmque paterfamiliâs adhibitis operis liberaſſet, non eſt tamen viſus Ethnicis Ferias polluiſſe: nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo ab imminente vindicaſſet ruina. Vnde & Vergilius omnium diſciplinarum peritiſſimus libro primo Georgic. cecinit:

Quippe etiam Feſtis quædam exercere diebus
Fas & iura ſinunt: riuos deducere nulla
Religio vetuit: ſegeti prætendere ſepem:
Inſidias auibus moliri: incendere vepres
Balantúmque gregem fluvio merſare ſalubri.

Ad quem verſum Macrobius, Adiiciendo, inquit, Salubri, oſtendit auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanę cauſa fieri conceſſum. Superſtitioſiores igitur Ethnicis hac ex parte fuerunt Iudæi poſteriores, qui ſcelus vix venia dignum putârunt, ſiquis Sabbatho vel ſalientem publicem cœpiſſet. Licet etiam Ethnici in ſuis Feſtis & Sacrificiis convivia cum hilaritate & lætitia celebrarint, magna tamen verecundia & modeſtia temperata erant, ceu Diis ipſis, in quorum illa honorem fiebant, præſentibus, & auritis oculatíſque omnium eorum quæ agerentur teſtibus. Teſtatur hoc Athenæus lib 8. Dipnoſoph: his verbis: Antiqui quum Deos ἀνθρωποειδεῖς, id eſt, humana ſpecie atque forma præditos eſſe ſtatuerent, his ea quæ in Feſtis fiunt accommodarunt. Nam quum vidiſſent hominum impetum, quo rapiuntur ad voluptatem, non omninò reprimi & cohiberi poſſe, utile autem inprimis & conducibile eſſe, ſi his ipſis ἀτάκτως non κοσμίως, hoc eſt, compoſitè moderatéque non ſplendidè uti aſſueſcerent, certo quodam, definito ac conſtituto tempore, & prius re divina facta, illos ad animi remiſſionem dimiſerunt, ita ut quiſque eorum perſuaſum habens ipſos Deos ad primitiarum Oblationem atque Libamina accedere, tanto majori cum pudore atque verecundia cœtus, conviviáque illa concelebrarent, Hinc Homerus:

Ἦλθε δ' Ἀθήνη ἱρῶν ἀντήσασα,
Id eſt,
Pallas venit obvia Sacris.

Et alio

Et alio in loco:

Αἰθίοπας μετεκίαθεν τηλόθ' ἐόντας,
Ἀντιόων ταύρων τε, καὶ ἀρνειῶν ἑκατόμβης.

Hoc eſt,

Æthiopas ad longinquos venit, adfuit ille
Mactatis agnis, & tauris fortè ſacratis.

Item:

καὶ ὁ Ζεὺς
Χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντες,

Id eſt,

Et Iupiter
Iuit ad heſternos convivia cauta, ſecuti
Pone Dei ſimul omnes.

Si vir quiſpiam adſit provectioris ætatis, atque honeſtatis ſtudioſus, pudet homines turpe quid dicere aut facere, ſecundùm illud Epicharmi, Ἀλλὰ καὶ σιγῆν ἀγαθὸν ὅκα παρέοντι κάῤῥονες, hoc eſt, Sed & ſilere bonum eſt, ſi meliores adſint: quantò magis igitur quum ipſos Deos ſibi perſuaderent eſſe præſentes, feſtivitates illas ἀτάκτως καὶ σωφρόνως ordinatè temperantérque celebrabant? Vnde neque accumbere apud antiquos moris fuit, ſed ſedentes epulabantur, neque ad ebrietatem uſque bibebant, ſed libatione prius peracta, tantùm quiſque bibebat, quantùm illi ſuadebat animus, ac deinde ſinguli domum abibant. Quòd ſi Ethnici impura ſua ac profana Feſta & ſacra ob deorum ſuorum præſentiam ſibi magna cum reverentia atque modeſtia celebranda faciendáque eſſe duxerunt, quanto majori cum animi corporíſque ſinceritate & caſtitate Chriſtianos ſua Feſta ac Sacra peragere deceret, vero Deo præſente, cui omnia noſtra non dicta ſolùm atque facta, ſed etiam cogitata, atque adeò intimos animorum noſtrorum receſſus perſpectos penitùs, exploratóſque eſſe certò ſcimus? Sed vicerunt Ethnici, quod nolentes fateri cogimur, tametſi in Ethnica ſuperſtitione conſtituti, nos Chriſtianos hac in parte longiſſimè. Grauiter de hoc conqueſti ſunt jam olim Tertullianus, Auguſtinus, Gregorius Magnus, aliíque pii & moderati viri: ſed nullo unquam tempore maior fuit occaſio hac de re conquerendi, quàm hodie. Negari enim non poteſt, quòd Dominicis, aliíſque Feſtis diebus non vtamur ad auditum Verbi Dei, ad preces, ad vſum Sacramentorum, ad lectionem Scripturæ Sacræ, & ad ſimilia pia ac honeſta exercitia: ſed quòd abutamur potius iis ad compotationes, ebrietates, helluationes, ludos, ſpectacula, pugnas, mercatus, choreas & alia tam ſedulò, ac ſi lege aliqua ita fieri oporteat. Putant multi Romanam Rempublicam propterea diutiſſimè floruiſſe, ac totius orbis terrarum Dominam factam fuiſſe, quòd religioſiſſimè Feſta Sacráque ſua coluerit & obſervarit, eáque ob bella intermiſſa majore ſemper fœnore renovarit. Quid igitur de nobis Chriſtianis dicemus, qui Religionem, Feſtos dies, & quæ in iis ſanctè & religioſè peragenda ſunt negligimus, contemnimus & adulteramus? In promptu igitur cauſa eſt, ob quam fortuna, qua Romani florentiſſima, nos Chriſtiani duriore ſubinde vtamur,

& bellis

& bellis, ſeditionibus, morbis, fame, egeſtate, aliiſque malis ſine intermiſſione conflictemur. Per Ieremiam Prophetam 17. cap. comminatur Deus excidium Hieroſolymæ ob profanationem Sabbathi aliorúmque Feſtorum. Si non obedieritis, inquit, mihi, ut ſanctificetis diem Sabbathi, ne porretis onus, nec ingrediamini cum onere per portas Hieruſalem die Sabbathi, ſuccendam ignem in portis eius, qui deuorabit domos Hieruſalem, nec extinguetur. Vnde & Nehemias cap. 13. iis qui mercatu & nundinis publicis Sabbathum ſuo tempore polluerant, dicit: Quæ eſt hæc res mala quam facitis vos, & profanatis diem Sabbathi? Nunquid non hæc fecerunt Patres noſtri, & adduxit Deus noſter ſuper vos omne malum hoc, & ſuper civitatem hanc? Sed longiùs progreditur oratio, propter rei indignitatem, quàm putabam. Ad vos igitur me convertam, Viri Genere, Pietate & Prudentia Ornatiſſimi, & paucis enumerabo cauſas ob quas hos Libros Clariſſimo Veſtro Nomini dedicare, & quaſi conſecrare volui. Eæ autem ſunt multæ & graves. Primò namque, vos Antiquitatum, quibus hi libri referti ſunt, ſtudioſiſſimos eſſe, & inter occupationes graviſſimas multùm temporis earum ſtudio tribuere ſcio. Deinde Vos potiſſimùm, Vos inquam, quum Σύνοψιν Operis mei de Originibus à me accepiſſetis, ad id perrexendum & in apertum proferendum adhortati eſtis, quin imò velut ex pacto mecum in omnibus veſtris ac ſingulis ad me literis etiamnùm agitis, quòd vltrò Opus hoc ſuſceperim, quòd promiſerim, quòd debeam Eccleſiæ & Reipub. Literarię, quòd plurimùm eo ipſo commodaturus ſim, adeóque à me non niſi cum Reipub. Chriſtianæ injuria inſigni aut ſupprimi, aut è manibus abiici poſſit: ut ſi quid ex noſtris laboribus ad Eccleſiam & Scholas redundet vtilitatis, id omne Vobis acceptum referri debeat. Tertiò extant veſtra in Eccleſiam Chriſti & Rempublicam non vulgaria beneficia. Traditus fuit, Nobiliſſime à Grunrade, ab Illuſtriſſimo Ioanne Caſimiro Sanctiſſimæ memoriæ Principe, diſciplinę & inſtitutioni tuæ Generoſiſſimus Princeps ac Dominus, D. Fridericus IV. Comes Palatinus, & nunc Elector: eum in orthodoxa Religione, vera pietate & artibus liberalibus ita inſtituiſti, ut, accedente Principis ſumma ingenii indole, ſummáque virtute, in Principem verè Chriſtianum, nutritium Eccleſiæ Chriſti, & ornamentum columenque non ſolùm Germaniæ noſtrę & Imperii Romani, ſed totius Chriſtiani orbis euaſerit. De quo non tam Electori Friderico Reſpublica Tigurina Patria mea dulciſſima, omnéſque orthodoxi gratulantur, quàm tibi, Nobiliſſime à Grunrade, gratias agunt, egóque id beneficium à te Eccleſiæ exhibitum hujus Libri Dedicatione ſempiternæ hominum memoriæ commendatum volo. Tuum verò, Præſtantiſſime Colbingere, ingens ſtudium erga orthodoxam & veram Religionem, erga Scholas, Bonas Literas, & Literatos Homines, quis eſt qui ignoret? Tu etiam pietatem, prudentiam ſinceritatem aliáſque virtutes ſingulares & raras, quibus à Deo Opt. Max. ornatus es, ita probaſti Illuſtriſſimo Principi D. Ioanni Caſimiro, dum adhuc in terris ageret, ut opera tua & in dandis conſiliis, & in obeundis Legationibus, aliiſque difficillimis negotiis ſubinde vſus ſit, & Illuſtriſſimus Princeps Fridericus Elector adhuc hodie libenter utatur. Accedit his ſumma erga me veſtra benevolentia, multa item & magna beneficia, quæ in filium meum, quatuor jam annos in Academia florentiſſima

Heydel-

Heydelbergenſi agentem, atque adeò in me quoque contuliſtis, pro quibus, quandoquidem aliter non poſſum, chartaceo hoc munuſculo gratiam vobis aliquam ſaltem referre volui, ut homini non omninò ingrato Vos benefeciſſe intelligatis. Accipite igitur Viri Clariſſimi leuidenſe hoc munuſculum hilari vultu ab homine veſtri Obſervantiſſimo profectum, & me meóſque porrò commendatos habete. Id ut faciatis, ita à Vobis peto, ut majori ſtudio, magíſve ex animo petere non poſſim. VALETE. *Datæ Tiguri 7. Id. Auguſti, anno nati in carne Filii Dei 1592.*

VESTRÆ AMPLITVDINI

Addictiſſimus

Rodolphus HOSPINIANVS, *Tigurinus.*

IVDICIVM DE HOC OPERE

CL. V. D. D. ANDREÆ ORIGANI

Mathematicæ Profeſſoris Ordinarii in Academia Francofurtenſi ad Oderam, & Ephemeridum Brandeburg. Authoris.

Hoſpinianus, inquit, *diligentiſſimus eſt Feſtorum Enarrator, quem maxima ex parte in his ſequuti ſumus.*

Et paulò poſt, videlicet Literâ III. *Conſului in his, ait, Authores, qui de Feſtis Græcorum & Romanorum, quæ certis menſium diebus adſcribuntur, ſcripſerunt; inprimis* Rodolphum Hoſpinianum, *qui egregiam in his poſteritati navavit operam.*

INDEX PRI-

INDEX PRIMVS

CONTINET EORVM NOMINA, QVORVM Opera Author noſter in his Libris conficiendis, vſus eſt, qui non tantùm, nominatim citantur, ſed inſigniora quædam illorum loca explicantur, notantur & emendantur: Philologis inſeruiens.

ACCIAIOLI error 188.
Adriani Iunii error 190.
Agellius 134.
Æliani ſophiſtæ inſigniora loca 163. 164. 238.
Æſchines
Æſchilus
Albertus Cranzius
Alcoranus
Alexand. ab Alexandro citatus & emendatus 103. 114. 125. 126. 144. 161. errores 164. 176. 188.
Alexander Sardus
Alphonſus Abulenſis
Ambroſius
Ammianus Marcellinus 189.
Ammonius
Anatolius
Andreas Alciatus
Andreas Hyperius
Angelus Polytianus 147.
Anshelmus Cantuarienſ.
Antonius Florentinus
Antoninus Conſtantius Fannenſis
Antonius Margarita
Antonius Mancinellus
Apollodorus 114.
Apulæi loci quidam explicati 125. 140.
Ariſtophanes & eius Scholiaſtes 120 121. 140. 162. 172. 175.
Ariſtoteles 75.
Arnobii ſententia de Origine feſt. 117. matris Deûm 156. Oſiridis indagatione 222 Phalli 117. Theſmophoriis 215.
Artemidorus
Athenæi loca inſigniora 116. 120. ibid. 152. 237. 244. 258. 138. ibid.
Auguſtinus arguitur 35. & 36. explicatur 19. 24. eius judicium de Dierum obſervatione 60. 88. de nocturnis ſacris 140. taxat turpitudinem feſti matris Deûm 136. & Periphalliorum 116.
Aulus Gellius 134.
Auſonius
Author hiſtoriæ Scolaſticæ

BAptiſta Mantuan. 60.
Bartholom. Georgieviz
Baſilius
Beda
Bellarmini error 33. 36.
Benedictus Aretius
Beroſus
Blondus

CAius Iulius Cæſar
Calendarium Maffeianum
Calendarium vetus
Canones Apoſtolorum
Caſſius Hemina
Catullus
Cenſorinus 68.
Chaldæus Paraphraſtes
Chron. Magdeburgenſ.
Chronicon Saxoniæ.
Ciceron. teſtimonia 68. 162. 186. 189. 209. 210. 226.

ʃʃ Clau-

Claudianus 140.
Claudianus Ptolemæus
Cleantes
Columella
Cœlius Rhodiginus 122. 138.
Conciliorum liber
Conradus Geſnerus
Cornelius Ianſenius
Cornelius Labeo
Cornelius Tacitus
Crates Athenienſis
Cuſpinianus
Cyprianus

Damaſcenus
Demoſthenes
Diodorus Siculus
Diogenes Laertius
Dionis locus 88. & ſeq.
Dionyſius Alexandrinus
Dionyſii Halicarnaſſæi loca explicata 175. Macrobio conciliatur 88. 62. 101. 102. 145. 153. 156. 161.
Dionyſius Halicarnaſſ. multis in locis.
Donati error 89.
Dorothæus Sydonius 143.
Doſithæus

Elias Reuſnerus
Epigrammata Græca
Epiphanius
Eraſmus Roterod.
Etymologicus.
Euagrius
Euſebius
Euſtathius

Feneſtella
Feſti Pompei error 18.
Flauius Vopiſcus
Fulgentius

Gothardus Arthus
Granius Licinianus
Gregorius Magnus
Gregorius Nazianz. 28.
Guiliel. Budæus
Guiliel. Durandus
Gyraldi error 189.

Haly Aſtrologus
Harpocration
Haymo
Henricus Bullingerus
Henricus Glareanus
Henricus Panthaleon
Henricus Stephanus
Hermannus Mutius
Herodianus 135.
Herodotus 116. 138.
Heſiodi loca illuſtrata 6.
Heſychius 139.
Hieronymus
Hieronymus de Oleaſtro
Homerus 87. 139. 240.
Honorius Auguſtodunenſis
Horatius 123. 124. 226. 232
Hugo Carrenſis
Hyginus
Hyperides

Iacobus Cuatius
Ioannes Auentinus
Ioannes Baptiſtapius
Ioannes Brodæus
Ioannes Buxsdorfius
Ioannes Chryſoſtomus
Ioannes Cuſpinianus
Ioannes Funccius
Ioannes Grammaticus
Ioannes Lalemantius
Ioannes de Monte regio
Ioannes Nauclerus
Ioannes Picus
Ioannes de Sacrobuſto
Ioannes Stoefflerus
Ioſephus 74. 81.
Ioſephus Scaliger
Iſidorus Hiſpalenſis
Iſocrates
Iulius Cæſar
Iulius Cæſar Scaliger
Iulius Capitolinus
Iulius Firmicus
Iulius Modeſtus

Iulius Pollux
Ius Ciuile
Ius Pontificium
Iuſtini error 18.
Iuvenalis 135.

LAërtius 138.
Lactantius 219.259.222.
Lactantius Gram. 139.
Lazii errores 134.145.186.
Licinius
Ludovicus Viues 148.
Lucianus 188.
Lucius Actius
Lucretius

MAcrobius 12. 60. 85. 94. 102. 127.
Manuel Moſchopulus
Maria Sypontius
Marcellus Francolinus
Marcellinus
Marcus Cato
Marcus Lombardus
Martialis 124.
Martianus Capella
Marinus Neapolitanus
Maximus
Melanthius
Muſæus

NAtalis Comes corrigitur 173.
Nævius
Nicolaus Lyranus
Nicolaus Myrothecius

ORigenes
Orpheus
Ouidius
Ouidii loca variè citata, explicata & emendata 67. 69. 71. 72. 74. 76. 77. 91. 92. 93. 96. 97. 98. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 123. 125. 126. 133. 134. 135. 143. 144. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 156. 157. 158. 159. 164. 166. 167. 168. 169. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 185. 186. 187. 188. 191. 199. 200. 202. 205. 217.

PApinius Statius 135.
Paulus Eberus
Paulus Fagius
Paulus Marſus
Paulus à Mittelburg
Pauſanias 101.
Perſius
Petrus Alfonſus
Petrus Martyr
Petrus Pithoeus
Phauorinus 139.
Philaſtrius Epiſ. Brixienſ. 122.
Philippus Beroaldus
Philippus Melanthon 69.
Philo Iudæus
Philochorus
Phurnutus ſeu Cornutus 114.
Pindarus
Pierius
Plautus
Plinii loca emendantur 156. 211.
Plutarchi teſtimonia commodiſſimè citata 121. 123. 124. 151. 152. error 185. 186. locus emaculatur 164. 175. 186. 211. 116. 217. 220. 243. 245. 253.
Polydorus Virgilius
Pomponius Lætus
Porphyrion
Probus Grammaticus
Proclus
Procopius
Propertius
Prudentius

QVintus Claudius

RAbi Aben Ezra
Rabi Dauid Kimhi
Rabi Eleazarus
Rabi Iehoſua
Rabi Moſes
Rabi Salomon
Radulphus Flauiacenſis
Ranulphus
Remigius
Robertus Bellarminus
Rupertus Tuitienſis 36.
Raymundus Marlianus

SAbellicus
Sardus
Saxo Grammaticus
Sæder Olam libri author
Scholiaſtes Ariſtoph.
Scholiaſtes Demoſth.
Scholiaſtes Pindari
Sebaſtianus Munſterus
Seruius Maurus 139. 143.
Sempronius
Sextus Aurelius Victor noua & antiqua editio
Sextus Pompeius
Simonides
Solinus
Silius Italicus 144.
Sophocles
Statius Papinius 135.
Stephanus
Strabo
Suetonius
Suidæ error 225.
Symachus

TAciti error 18.
Tertullianus 241.
Thalmud
Theodoretus
Theodorus Bibliander
Theodotion
Theon
Theocritus 137. & ſeq. 192.
Thomas de Aquino 23.
Thomas de Vio Caietanus
Thucidides 114.
Tibullus
Titus Liuius 65. 128. 129. 130. 131. 132. 143. 144. 223.
Titus Quintus
Tranquillus
Trebatius
Tretzes

Valerius Maximus
Varro 134.
Verderius
Verrius Flaccus
Vergilius 43. 58. 98. 128. 179. 193. 228.
Vibius Sequeſter 135.
Vincentius Bellouicenſis.
Vitruuius

XEnophon 142.

ZAcharias Calliergus
Zoſimus.

INDEX II. THEOLOGICVS

IN QVO SACRÆ SCRIPTVRÆ LOCA QVÆDAM COMMODE citantur, explicantur, inſtituto accommodantur & Capita notantur.

GENESIS.

CAP. I. Et vidit Deus lucem quòd eſſet bona: & diviſit lucem à tenebris 5

1. Et vocavit lucem, diem, & tenebras noctem, factúmque eſt veſpere & mane dies unus ibid.

1. Ecce dedi vobis omnem ſeminantem herbam 11.

2. Complevit Deus die ſeptimo opus ſuum 14. 25

2. Benedixit diei ſeptimo & ſanctificauit eum 16. 25.

7. Menſe ſecundo, duodecimo die cœperunt aquę diluvii 9.

29. Imple menſem dierum 8. & ſeq.

EXODVS.

11. *Tranſibo per terram Ægypti nocte illa* 27.

12. *Menſis iſte erit vobis caput menſium, primus erit vobis in menſibus anni* 10.

12. *Immolabis inter duas veſperas* 28. & ſeq.

12. *In die primo erit conuocatio ſancta: etiam ſeptimo die erit convocatio ſancta* 18. & ſeq.

12. Cùm ingreſſi fueritis in terram quam daturus ſit ipſis, tum maximè obſervent cultum hunc 31.

12. Et cùm dixerint vobis filij veſtri: quæ eſt iſta ceremonia, &c. 31.

12. Omnis alienigena non comedet ex ea ibid.

12. Qui circumciſus non fuerit, non veſcetur ibid.

16. Et ſabbatizavit populus die ſeptimo 16.

19. Menſe tertio egreſſionis filiorum Iſraël de Ægypto, in die hac venerunt in ſolitudinem Sinai 36.

19. Cœperunt audiri tonitrua 36.

19. Sint parati in diem tertium 25. & 26.

21. Quarti præcepti explicatio 16. & ſeqq.

21. Erit ei ſervus in ſeculum 19.

23. Sex annis ſeminabis terram tuam 42.

23. Septimo dimittes eam ibid.

23. Celebrabis ſolennitatem in exitu anni 9.

31. Die ſeptimo eſt Schabath Schabathon 25.

31. Moriendo morietur ibid.

31. Cuſtodient Sabbathum in perpetuum 19.

31. Scriptas digito Dei 16.

24. Solennitatem celebrabis redeunte anni tempore 9.

23. Cùm ingreſſi fueritis terram 32.

23. Offeratis Homer de primitiis ſpicarum 8. 15.

23. Craſtino Sabbathi 33.

23. Numerabitis ab altero die Sabbathi 35.

23. Vſque ad alteram diem expletionis hebdomadæ ibid.

23. Offeretis cum panibus duos agnos 35.

23. Menſe ſeptimo: prima die menſis, erit vobis Sabbathum memoriale, clangentibus tubis 37.

23. Decimo die menſis hujus ſeptimi, dies expiationum erit 39. eius feſti explicatio ibid.

23. Feſti tabernaculorum pleniſſima explicatio 41. & ſeq. 225.

23. Offeretis ſacrificium feſtum eſt enim Iehovæ, omne opus ſervitutis non facietis 2.

23. Die octaua conuocatio ſancta erit vobis & offeretis ſacrificium Domino 2. & ſeq.

23. Die primo ut die octavo erit Sabbathum 14.

25. Septimo anno Sabbatum erit terræ 42.

25. Eritque Sabbathum terræ vobis in cibum 14.

25. Numerabis ſeptem hebdomadas annorum 15. 43.

25. Sanctificabis annum quinquageſimum 43.

25. Dabo benedictionem meam anno ſexto & faciet fructus trium annorum 43.

Nvmeri.

11. Vſque ad menſem dierum 7.

15. Morte moriatur homo iſte, obruat eum lapidibus 25.

28 In initiis menſium veſtrorum offeretis holocauſtum Domino 26.

29. Præter holocauſtum novilunii 7.

Devteron.

Cap. 16. Immolabis in veſpera primi diei uſque mane 30.

16. Non poteris immolare Paſcha in qualibet vrbium tuarum 31.

16. Sex diebus comedes Azyma & die ſeptimo eſt Azæreth 3.

16. Memento quod ſervus fuiſti in Ægypto 35.

16. Tribus vicibus apparebit per annum 12.

18. Gentes iſtæ quarum poſſidetis terram, augures & divinos audiunt 60.

13. Ponite in arcam fœderis 16.

Ivdicvm.

7. Gedeon ingreſſus eſt caſtra Madian vigiliis nocturnis 7.

I. Samvel.

11. Saul ingreſſus eſt Caſtra Moabitarum vigilia matutina 7.

20. Ecce Calendæ ſunt cras 26.

20. Cras Calendæ ſunt ibid.

13. Nec factum eſt Paſcha à diebus Iudicum 28.

Nehemiæ.

13. Quæ eſt hæc res mala quam vos facitis & prophanatis diem Sabbathi 26.

Isaias.

1. Si peccatum fuerint ut coccinum. Ridicula Iudæorum expoſitio 55.

1. Væ illis qui vertunt diem in noctem 5.

58. Si reuerti feceris Sabbatho pedem 24.

58. Tunc delectaveris in Iehoua, ut equitare faciam ſuper te excelſa terræ 26.

66. Erit menſis ex menſe 7. 15. 25.

Ieremias.

10. A ſignis cœli noli metuere 60.

17. Si me audieritis non inferetis oñera in die Sabbathi 26.

17. Si non audieritis me, ut ſanctificetis diem Sabbathi 25.

Ezechiel.

1. 2. 3. 4. Explicatur locus de diebus quorum ibi fit mentio 9.

8. Mulieres ſedebant plangentes Adonidum 188. & ſeq.

Hoseas.

6. Miſericordiam volo non ſacrificium 23.

Amos.

8. Quando tranſibit Sabbathum & Nouilunium 7.

Zachar.

7. Non Ieiunaſtis mihi

Matthævs.

14. Dies natalis Herodis 212.

14. Veſpere facto acceſſerunt Diſcipuli ad Ieſum 29.

14. Veſpere autem facto ſolus erat 29.

20. Parabola de conductis operariis in vineam 6.

27. A ſexta autem hora tenebræ factæ ſunt uſque ad horam nonam 6.
27. Circa horam nonam clamavit Ieſus ibid.
28. In extremo Sabbathi, cùm jam illuceſceret in primam Sabbathi 5.

Marcvs.

2. Ibat Sabbathis per ſata 14.
2. Numquid legiſtis 21. & ſeq.
6. Herodes natalis ſui cœnam fecit 240.
6. Circa quartam vigiliam noctis venit Ieſus ad vos 6.
13. Erat hora tertia quando crucifixerunt eum 6.
16. Cùm præteriiſſet Sabbathum ſumma diluculo 15.

Lvcas.

2. Cuſtodieriris vigilias noctis 7.
2. Ibant quotannis in feſto Paſchalis Hieroſolymam 31.
4. Vt prædicens annum acceptum Domini 44.
6. Sabbatho ſecundo primo 14.
12. An vigilia ſecunda an tertia venturus ſit 7
8. Ieiuno bis in Sabbatho 15.
22. Appropinquabat dies feſtus Azymorum, qui dicitur Paſcha 26.

Iohannes.

5. Pater meus vſque nunc operatur. 17.
7. Vltimo die illo magno feſti 42.
10. Facta eſt Encænia Hieroſol. 46.
11. Bethania aberat ſtadiis fermè quindecim 21.
19. Erat hora ferè ſexta 6.
19. Erat magnus dies ille Sabbathi 15. & 16.

Acta.

1. Sabbathi iter 21.
2. Et cùm complerentur dies Pentecoſtes 12.34.
20. Feſtinabat Paulus ut in die Pentecoſtes eſſet Hieroſolymis 34.

I. Corinth.

4. Purgamenta mundi facti ſumus 138.
5. Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus 27. 47.
8. Epulemur in Azymis ſinceritatis ac veritatis 32.

Galat.

4. Dies obſeruatis & menſes 47. 60. & ſeq.

Coloss.

2. Deleuit rituum chirographum 47.

I. Thess.

4. Dominus deſcendet cum tuba Dei 44.

Hebr.

4. Relinquetur Sabbathiſmus populo Dei 15. 25.
9. Neque per ſanguinem hircorum, & vitulorum 38.
13. Quorum animalium ſanguis infertur pro peccato in Sacrarium 39.

INDEX TERTIVS GENERALIS:
RERVM ET VERBORVM
Hebræorum, Græcorum & Latinorum Memorabilium.

AB *Menſis Heb.* 8. 45.
Abib *menſis* 8. 28.
Abluciones *ſuperſtitioſæ Iudæorum* 49.
Acarnanes *ſex tantum menſes habuerunt* 69.
Aceſſæus *nauta* 60.
Aceſſæi *Luna Pro.* 56.
Achillia *funebria* 262.
Actiaci *quinquennales* 264.
Adar 12. *menſis Heb.* 8. *reſpondet Martio* 72. *& ſeq.*
Admete *fabula* 244.
Adonis *quis* 188.
Adonia *quando celebrata ibid. in cuius honorem celebrata* 188. *origo ibid. à ſolis mulieribus celebrata* 189. *ritus ibid.*
Æditimus Herculis *cum Deo talis ludit* 158.
Ægyptiorum *anni ratio* 65. *initium* 80. *Bacchi Feſtum ut celebrarint* 116. *eorum dies quales* 3. *non inuenerunt deorum nomina* 89. *eorum feſta, vide* Feſta *eorum menſium cum Rom. comparatio* 83. *cur* Priapum *coluerint* 117. *ut* Serapin *coluerint* 109.
Æſculapius *ubi ſepultus* 113.
Æſculapij *feſtum* 100. *ludi* 113.
Æternum *quid* 19.
Agaparum *Origo* 32.
Agni Paſchalis *Celebratio* 28. 29. *vide P. quando immolandus* 18.
Aglauria *in ſaxum conuerſa* 142.
Agonalia 95. *repetita ibid. etymologia & ritus ibid.*
Agonalia *altera* 169.
Ἀγὼν *muliebris* 173.
Agrionia *unde dicta & eorum ritus* 232.
Ἀτιικς 77.
Ἀλαλκομένιος Septembri *reſpondet* 79.
Alectoriorum *origo & ritus* 233.
Alemanici *Ludi* 217. *& ſeq.*
Alexandrinorum *Ritus* 133.
Ἀλῶαι *ibid.*
Alia *ibid.*
Aloa *in cuius honorem celebrata ibid.*
Alotia *unde dicta & eorum origo* 81. 234.
Amariſia *in cuius honorem celebrata* 234.
Ἀμαρύνθια *quid ibid.*
Ambaruualia, *quando & cur celebrata, ritus* 98.
Ἀμβροσία 38. 91.
Amphiteatri *Origo Romæ* 64.
Ἀμύλο *quid* 120.
Anna perenna *in amnem ſe præcipitat* 126. *eius feſti dies ibid. eludit Martem* 127.
Anacia *feſtum Dioſcurorum* 234.
Annales *quid* 62. 63.
Ἀνάῤῥυσις *eius etymologia* 218.
Ancillarum *feſtum* 193.
Anciliorum *origo, tempus & ceremonia* 124.
Anciliorum *Miniſtri* 125. *Feſta opipare celebrata ibid. eo tempore nuptiæ prohibitæ ibid.*
Angerona Dea *quæ* 231.
Angeronalia *quo die celebrata* 231. *cur inſtituta ibid.*
Angrua *liberati Romani ibid.*
Anteſphoria 234.
Antinea *in cuius honorem inſtituta ibid.*
Antheſterion *Nouembri non reſpondet* 80.
Antheſteria 114. *ſic dicuntur omnia feſta quæ Baccho celebrantur ibid.*
Ἀνθεστηριὼν vernus menſis 73. *unde dicatur ibid. varia habet nomina ibid.*
Antevidemia 256.
Annus biſſextilis *ominoſus* 60.
Annus Embolimæus 66.
Annus Iubilæus 43.
Annus Iudæorum 9. *eius initium ante liberationem Ægyptiacam* 9. *poſt eam ibid. cur in menſe* Tiſri *auſpicarint ibid. cur in menſe* Niſan *ibid.*
Anni ratio *apud Ægyptios* 55.
Arabes *ibid.* Hebræo 27. 55.
Anni initium *variè conſtitutam fuit ab omnibus nationibus* 9. 66. *& ſeq.*
Anni, Latium, *olim nullam habuit rationem* 67.
Anni *Initium ante* Numam 121.
Anni *Ratio cur difficulter conciliari poſſit* 66. *& ſeq.* Romuli *diuiſio anni* 67. Numæ *diuiſio* 68.
Anni novi *feſtum* 54. *præparatio ibid. Nouum annum, Deum in cœlo celebrare fingunt Iudæi* 53.
Mundus *quo Anni tempore conditus* 10. 66.
Animam *affligere quid* 39.
Animas *impiorum in fluminibus recreationem quærere putant Iudæi* 49.
Apaturia *quo menſe celebrata* 218. *quamdiu celebrata ibid. varia habet nomina, & eorum ethymon* 218. *origo* 219. *ethymon ibid.*
ad Apaturia *profectus, rediit Targelione Prov.* 219.
Apidis *ſepultura feſtum & eius ritus* 229.
Ἀφεσις [illegible] 91.
Ἀπογονικὸς 90.
Ἀπελλαῖος 81. *Decembri reſpondet.*
Apollo *cur Carneus dictus* 137. *eius feſtum* 219. *eì Sacra* Neomeniæ 84. *& ſeptima dies* 88. *Natalis ibidem.*
Apollonis *Solennitas apud Sicyonios* 234. Comæi *ibid.* Malloentis *ibid.* Patrhaſii *ibid.* Apollo *inſtituit Pithios ludos* 111. *non Draconem ſed hominem nocentiſſimum huius nominis interfecit ibid.*
Apollinares ludi 191. *quando inſtituti ibid. origo ibid. à quo primo celebrati ibid. ubi Romæ celebrati* 192. *populus laureatus eos ſpectauit ibid.*

A Chris

A Christianis mutata, nomine in S. Apollinaris assumpta 191.
Apopic home qui 58.
Awoptidæ dies ibid.
Apostinus Martio respondit 73.
Aprodina 237.
Apophoreta 128.
Aphrodisiorum Ritus 237.
Aprilis mensis unde dictus 74.
Aquarionis festum apud Peguanos 279.
Ara Festum 204.
Arabum anni ratio 65.
Arati natalitia & ritus 235
Arcades tres tantum menses habuerunt 69.
Archelaus Rex Ioas & Musis certamina instituit 252.
Arcis Hierosol. expiatio 47.
Arcturus quando oriatur 79.
Argyrinis mensis 81.
Arcr 235.
Argo Loca Romæ quæ 134.
Argivæ Mulieres liberant patriam 137.
Ariadnæ Festum & eius origo 211.
Armilustrium 221.
Arbun quid 85.
Apuinix mensis 121.
Apomina 121.
Artemysia Cyrenensium & eorum ritus 237.
Aphrodisia festa varia 236. vide Diana.
Asinariorum origo 189 dies ibid.
Arms et Apyris 174.
Anolpisitas qui 121.
Ascoliorum Ritus 121. à Romanis celebrata ibid. ab herma nominata ibid.
Astrologiæ superstitiosa observatio damnatur 62.
Asylum Romanum 100.
Athenæorum ritus cruenti 233.
Athenarum nomen 175. lustratio 178.
Athenienses Bacchanaliorum Authores 114. superstitiosi dierum observatores à Laced. victi 61. dies quadris. eorum Virgines furore correptæ se ipsas suspendunt 233.
Athir Ægypt. mensis 81.
Atellanæ fabulæ 65.
Atriæ libertatis festum 149.
Atys quis, & eius fabula 144. & seq. impregnavit Cybelem 252.
Audinust 70.
Auguria superstitiosa Iudæorum 53.
Augustus mensis olim Sextilis dictus 79. item Commodus ibid.
Augustales ludi 159.
August. Cæs. in infantia Thurinus dictus 96. quando Augusti nomen assumpserit ibid. Pater patriæ declaratus 101.
Augusti festum 101. & eius origo ibid. instituit decennales ludos 265.
Augustalia eorumque ludi 220.
Auli Posthumii votum 194.
Autoparodie 89.
Autumno an mundus conditus 11.
Azarch Heb. quid 2. 42. significatio ibid.

B Abyloniorum dies 5
Baia Turcis quid 266.
Bacchanalia dicuntur 128.
Bacchus an Dionysius dicatur 114. cur liber dictus 114. & cur hederis coronatus 214.
Bacchi liberi apud athenienses 237. mysteria duplicia 114. ubi & quo die celebrata ibid.
Sacrorum Bacchi ritus 115. ritus apud varias gentes ibid. eius mysteria magna, quando celebrata 198. ritus 199. certamina ubi celebrata ibid. ut à Ptolomæo Philadelpho celebrata 200. & seq. trietnalia fuerunt 202. author 203.
Bacchum Sabbatho colere Iudæos Ethnici putarunt 23. 25.
Bacchanaliorum Authores 114. Ministri ibid. Romanorum 127. etymon. 128. origo in Italia ibid. ritus turpissimus 128. & seq restituta Romæ 131. & seq. filii nobilium togam sumebant ibid. Processio 134.
in Bacchanalibus tantùm vinum ad temulentiam bibere licuit 115. Christianorum impietas 117. Iudæi receperunt Senatusconsulto Romæ damnata 132. improbat M. Cato ibid. Scythæ damnarunt 127.
Bacchanalia apud peguanos 269.
Baubonis obscœnum facinus 116.
Bdέω 128.
Bellonæ Deæ festi, dies, origo & ritus 177. & seq.
Bendis quid 159.
Bendidia festa ibid.
Berecynthia quæ 143.
Bissextilis annus ominosus 60.
Boëdromiorum origo, & ritus 196 secunda 197. quarta ibid. sexta ibid in Duodecima die ibid.
Boëdromion Augusto respondit 79.
Bollona Dea quæ 177. & seq.
Bona Dea quæ fuerit 164. eius festum, ibid. dies ibid. ubi & quando 165. à solis mulieribus celebratam ibid. ritus ibid. nolle 166. reliq. ibid. violata ibid.
Bona Forda quæ 190.
Borealiz cur instituta 241.
Brachmonat 7.
Brumæ Initium 81.
Brumalia unde dicta & quando celebrata 224. non fuit Bacchi Festum ibid.
Bul. Heb quid 8. 80.
Βύσιος 70.
Buphonia 163. cui celebratum Dies ibid. ritus ibid
Britannica portio 99.
Busiri celebrant sacra in honorem Dianæ 260.
Butes Sacerdos 163.
Βύσιος 75.

C Abiri qui 247.
Cabirorum Origo, ritus & sacra religiosa 247. eorum templum ingressi, delirare coeperunt ibid.
Cacus abegit Herculi boves 178.
Caius Iulius Cæsar interfectus 127. quo die interfectus ibid.
Calabra quid 81.
Calendariis addidit Germani 60.
Calare quid 83.
Calendæ 26 83 unde dictæ ibid. apud Latinos Iunoni Sacræ 85. Græci non habent 84 Calendæ & Neomeniæ quid differant 83. Calendarum Observatio apud Iudæos 26. in Calendis exigebantur elocata pecunia 84.
Calendæ Ianuariæ Rom festum 91. ceremonia varia ibid. munera mittunt 92. celebriores facta 93. iuramentum eo die præstabatur ibid. bona præcabantur 92. strenæ ibid & munera aurea & argentea mittebantur ibid. non persequebantur hac die Christianos 93. saltarant & monstrosas vestes induerunt 94.
Calendæ Februariæ 100.
Calendarum Martii ritus 113. initium anni Numæ ibid.

Calendæ

Calendæ Aprilis 143.
Calendæ Maiæ 164.
Calendæ Iunii 176.
Calendarum Iulii ritus 189. locationes domorum fiebant 190.
Calendæ Auguſtæ 204.
Calendæ Septembris 212.
Canarium augurium 157.
Candelis cereis in Paſchate vtuntur Iudæi 49.
eu Caddeſio Cerlanæ inſulæ feſtu 271.
Canenſis clades 59.
Canem cur in Lupercis immolarint 104.
Canum Feſti dies & origo 212. fidi cuſtodes 231.
Canephoria Athenienſium Feſta 142. in cuius honorem celebrabant ritus ib.
Cantus in feſto tabernaculorum 39.
Cantici varii in Pythiis 111.
Capitolium Romæ à quo conditum & dedicatum 212.
Capitolini ludi, eorum origo & ritus 244.
Caphyenſes iniuſtè occidunt pueros 236.
Carmentalis Porta 95.
Carmeota quæ ibid.
Carmentæ Dea ædes 96. Romanis mulieribus frequentata ibid. & cur ibid.
Carmentalia unde dicta 95. quo die celebrata 96. repetita ibid.
Carnæa Dea qua 176. Feſti eius origo ibid. ritus ibid. quando inſtituta 138. quando & vbi celebrata 137. origo & ritus 138.
Carolus V. obſervavit in expeditionibus Aſtrologiam 60.
Carpentis vti mulieribus Romæ interdictum 96.
Caprotinæ Nonæ 193. origo & ritus ibid.
Caſtor & Pollux antecedunt Roman. agmina, & victoriam denuntiant 194.
Caſtoris & Pollucis Feſtum 91. dies & origo ibid. Ludi & eorum ritus 194. & ſeq. certamina in his ludis 195.
Caſtrenſes ludi 266.
Cauea quid 64.
Ceres agriculturam docuit 139. 216.
Cereris feſta 241. myſteria 139. & ſeqq. vide M. cur nigra dicta ibid. ſacrum quale 148. cur & hic honor habitus ibid. ſacrificia ibid. 104.
Cerealium Ludorum Origo 147. ritus 148. cum liberalibus iuncti 149.
Ceremonialis Lex ut abrogata 19.
Ceruæ quando ſaltant 79.
Chag Heb. quid 2. unde deriuetur ibid.
Chag Haſukot Hebr. quid 39.
Chaggnarauith quid 40. 41.
Chalcea in cuius honorem & quando celebrata 219. & ſeq.
Chalcedoniis qui dies infauſti 59.
Chanucah Heb. quid. 46.
Chaos unde dictum 69.
Χαείλα 259.
Chariſtiarum Etymologia & ritus 108.
Χαρμόσυνα 259.
Χελιδόνια quid 203.
Cheledoniorum Ritus 203. non ad menſem Auguſtum referendum 204.
Chodeſch Heb. quid.
Χόες quid 119.
Choin feſtum, quo die & ritu celebratum 119. author ibid conuiuiorum apparatus 120.
Chorea Sueuica 126.
Chriſtus quando expiarit 29. an fermentatis panibus vſus ſit 33.
Chriſtiani non obſeruant dies 60.
Χθόνια origo & ritus 122.
Chthonia Argiua puella 122.
Circum maximum quis extruxerit 64. eius deſcriptio ibid.
Circenſes Ludi 64. cur ſic dicti 206. & ſpectacula improbata ab Ethnicis 209. à Chriſtianis Doctoribus damnata ibid. improbauit Theodoricus Italiæ Rex ibid.
Ciſleu Menſis cur ſic dictus 8.
Claui figendi ſolennitas 213. index numeri annorum fuit ibid.
Cœnæ Pontificalis celebritas 196. dies & ritus ibid.
Cœna Paſchalis recentiorum Iudæorum 51.
Comaetho Sacerdos ſtuprauit virginem 236.
Comitiales dies qui 62.
Comperendini dies 62.
Compitalia Romanorum 63.
Compitalia 94. Author ibid. Ludi 93. ritus 94. conceptiua ibid.
Computatio 50. dierum ab egreſſu Iſraëlitarum ex Ægypto 35. Auguſtini ſententia ibid. Durandi ibid. Lyrani ibid. Ruperti ibid R. Selomonis ibid.
Conceptiuæ 62.
Concionis ſeu Celebritatis magnæ feſtum 42. cauſa & ritus ibid.
Concordiæ feſtum 136. 184.
Concordiæ Templi dedicatio & feſtum 97. à quo extructum 94.
Conſus quis 205.
Conſualiorum dies & origo 205. ritus 206.
Conuiuiorum in Chois apparatus 120. in Herculis ſacris 178. inueſta 181. matris Deûm 146. in Neomenis 26.
Conuocatio ſancta quid 28.
Corona victoris in Pythiis data 111. Iſthmiis 113.
Corona oleagina non pecunia in Olympiacis præmium conſtitutum fuit 172.
Coroniſmata quid 248.
Coſſotomia ibid.
Cotytia Corinthiorum feſtum 248. alia in Sycilia ibid.
Corybantus 252.
Craſtinum Sabbathi quid 33.
Critici dies Medicorum 88.
Croniorum ritus 174.
Cruenta ſacrificia in Achaia 236.
Cululi qui 181.
Curetes 145.
Curſus certaminum in Iſthmiis 113.
Cybeles quæ & unde dicta 143.
Χύθροι quando celebrati 120. nomen unde & ritus 41.
Czamach Ludi Turcarum 266.

ΔAιτες 60.
Dædalus 239.
Dædalorum origo ibid minora & eorum ritus 240. maiora & eorum ritus ibid.
Dædala ex quo arbore confecta 240.
Dauladis feſtum ibid.
December 81. varia nomina ibid.
Decennales Ludi 265. ab Auguſto inſtituti 6. Conſtantinus M. & Gallienus celebrarunt ibid.
Decuſſionis feſtum apud Indos 269. & ſeq.

Dedi-

Dedicatio *Tabernaculi & Templi Hieroſ.* 46. Templi *anniverſaria ibid.* Templi *Inſtaurat.* 96. Concordiæ 97.

Delia 140. *eorum origo & ritus ibid. inſtaurata* 141.

Demetria *& ritus* 141.

Δεισιμονια [illegible] *quid* 15.

Δίωνος 78.

Diagondas Thebanus *nocturna ſacra abrogavit* 119.

Dianæ *templo cur cornua affixa Romæ* 156

Diana *formoſa* 244. *ſtrangulatam ſinguat* Caphyenſes 236. *cur* Condylitis *dicta ibid.* Scophæa 149. Laphria 149. Lemnuridis 236. Mymnia *ibid.* Triclaria *ibid.* Stymphalia *cur dicta ibid.*

Diamaſtigoſis *à Laceda. uſurpata* 241. *ritus & origo ibid.*

Διάσια 163.

Dies *alij ſacri alij prophani. Dies ſacri, an ex ſe habeant ſanctitatem ibid.*

Diei diviſio 5. *Artificialis ibid. eius partitio in quadrantes* 5. Eccleſiaſtici *diviſio ibid.*

Dies naturalis 5. *eius initium ibid.*

Diei *partitio apud Iudæos* 16.

Dierum partitio *apud Iudæos* 6.

Dierum partitio *in hebdomadas* 7. *earum nomina apud Hebræos ibid.*

Dierum ſupputatio *apud Ethnicos* 58.

Dierum nomina *apud Germanos* 89.

Dierum nomina *à Planetis non Deis ſed hominum inventum* 88. *albi & nigri* 58.

Dies Critici 88. *Communes & Plebei* 58.

Dierum delectus *eſt ſuperſtitioſus* 58. 59.

Dies fauſtus, *aliis infauſtus fuit* 61.

Dies fauſti *& infauſti* 58.

Dies quinta *infauſta ibid.*

Dierum obſervatio *ſuperſtitioſa damnatur* 60.

Dies obſervantes *infeliciſſimi* 61.

Dies *qui & quibus vetandi* 59. 60.

Dies februata quæ 63.

Dies Solis *ſacer* 88.

Dies ſeptima *Apollo natus* 51.

Dies ſeptima *menſis lunaris ſacra* 87.

Dies trigeſimus *fauſtus* 88. *ſecundus Fauſto ſacer ibid. tertius* Minervæ *ibid. quartus* Mercurio *ibid. octavus* Neptuno *ibid. Nonus* Soli *ibid. decimus quintus* Minervæ *ibid. decimus ſeptimus decemptorum ibid. penultimus* Plutoni *ibid.*

Dies hebdomadæ *non planetarum ſed numero diſtinguebantur ibid. à planetis nomina habent ibid.*

Διισωτήρια 163.

Diluvium *quo anni tempore conditum* 10.

Διονύσια 241.

Διονυσιος μίλανος *ibid.*

Dionyſius *cur Bacchus dicatur* 114. Iacchus *cur dictus* 199 Bacchanalium *author* 204.

Dionyſia 114.

Dionyſia magna 198. *Myſteria duplicia* 114. *vide B.*

Dionyſia *in agris* 203.

Δῖος *Menſis* 80.

Dominica die *non licet ieiunare* 88.

Domorum locationes *quando Romæ fiebant* 189.

Donſtag 89.

Dorpium *quid* 242.

Δωρεια *unde dicta* 219.

Dorpiorum *ritus* 242.

Dœdaria *quid* 92.

[illegible] 73.

Εὐαγγέλια 59.

Εὐαγγέλια 170.

Εκατομβαιων *Menſis* 77.

Εκατόμβαια 241.

Εκαλήσια 170.

Ελαφηβολιών *Februario reſpondet* 73. *unde dicatur ibid.*

Elaphebolia *à Phocenſibus celebrata* 62. *origo ibid.*

Eleazarus author *Tranſlationis Neomenia primi menſis* 14. *mutationis Paraſceves* 15.

Elcii *fugant Arcades* 242.

Eleuſinia ſacra 139. 140. 199. *unde Myſteria Cereris.*

Eleutheria Platæenſium *origo & ritus* 242. *& ſeqq.* Samiorum *ibid.*

Ελλώτια 242.

Elythyarum *origo & ritus* 242.

Ελευσίνια 243.

Elul *ſextus menſis Heb.* 8.

Empanda Dea *quæ* 99.

Εμπορεία 243.

Embolimæus *menſis* 66. *Annus ibid.*

Enceniorum *feſtum Iudæorum nomen unde* 13. 46. recentiorum Iudæorum quale 56.

[illegible] *quid* 3. *unde derivetur ibid.*

Eoſtet *Anglorum Aprilis* 76.

Εναγισμοι *feſta* 243.

Ενδέκα Feſt. *& eius ethymon* 119.

Ephetria *in honorem Tireſiæ inſtituta & quare* 244. *ritus & unde dicta ibid.*

Epidauria 243

Επιχαίρια *quid* 84.

Epulum Iovis 223.

Epulæ Frugales *in Feralibus & eorum deſcriptio* 107.

Epulones *qui* 224.

Equus *apud multas Gentes immolatus ibid.*

Equiria 110. *dies & ritus ibid. repetita ibid. origo* 151. *quo die celebrata ibid.*

Erichthonius Panathenæorum *Author* 175.

Erigones *laqueo ſuam finivit* 233. *inter aſtra relata ibid.*

Ερωτίδια 143.

Ethanim menſis *unde dicatur* 8.

Εὐτελίδεια 143.

Eurypilus *furore corripitur & cur* 236.

Expiationis feſtum 38. *ritus ſacrificandi in hoc feſto ibid. cauſa inſtituti huius feſti* 39.

Fabaciæ Calendæ 176.

Fabarum uſus *cur in Lemuriis* 167.

Fabii ſex & trecenti *uno prælio occubuerunt* 102.

Farris torrendi *ratio priſcis ignota* 106.

Faſti dies *qui* 62.

Fauſtinus October *dictus* 80.

Fauſto genio *ſecundus dies ſacer* 88.

Faunus *qui* 101.

Faunalia *cur inſtituta ibid.* 225. *& ſeq.*

Faunalia *dies & ritus* 225. *& ſeq.*

Faunum *qui viderunt ſubitò mortui ſunt* 226.

Februarius *unde dictus* 71. *cur* 47. *dies aſſignati* 72.

Februarius *olim ultimus menſis* 68.

Februa *quid* 71.

Februata dies *quid* 63.

Februata Iuno 73.

Feralia *unde dicta* 107. *cur inſtituta & eorum ritus ibid. origo ibid. quando celebrata ibid. epulæ frugales ibid. victima mactata manibus ibid. in his quæ vetita ibid.*

Freytag 97.
Freyen *Germanis quid ibid.*
Feriæ *unde dictæ* 4.
Feriarum *diviſio apud Ethnicos* 62.
Feriæ conceptiuæ 62. *imperatiua ibid. nundinæ ibid. publica ibid. à quibus indicta* 63. *ſtatiuæ ibid.*
Feriarum *indictionis modus* 63. *apud Ethnicos innumerabilis copia ibid.*
Feriæ Gallis *&* Græcis *defeſſis* 225.
Feriæ *apud Iudæos ſtatiua* 12. *earum diſtinctio ibid. cauſa ibid.*
Feriæ conceptiuæ *apud Iudæos quæ* 13. *earum numerus quando apud Iudæos multiplicari cœperit ibid. non probanda ibid.*
Fermento in Paſchate *veſci non licet* 31.
Fermentum *expurgandi modus recentiorum Iudæorum* 49.
Erſt tag 4.
Feyrtag 4.
Feſtum *quid* 4.
in Feſtis *quid agendum*. 3. 62.
Feſtorum dierum *apud Ethnices diviſio* 62.
Feſtorum nomina *apud Iudæos*. 2.
Feſta Iudæorum *omnia in Dei honorem inſtituta* 47. *Ceremonialia fuerunt, ideóque abrogata ibid.*
Feſta Ægyptiorum *varia* 261. ἄφεσις Ἴσιδος ἐκ φοινίκης. 91.
Εὐαγγελίων *feſta* 243. Εὐπάλα 212. *aliud eorum ibid. die menſis Thoth*. 212. Iſidis puerperium 250. Iſidis *feſtum*. 246. Pamylia 253. ταφὴς ἀρσιδος 257. ζήτησις ὀσίριδος. 221.
Feſta Græcorum 76. Æſculapii 100. *alij* 112. Ἀγριώνια 232. Ἀδώνια 188. Ἀθηναῖα 233. Alectoſia *ibid.* Ἀλεξάνδρεια *ibid.* Ἀλῶας *ibid.* Ἀλία *ibid.* Aloa *ibid.* Alotia 234. Ἀμαρύσια *ibid.* Ἀμβροσία 90. Ἀνάκεια *ibid.* Ἀνακτῶν παίδων *ibid.* Anteſphoria *ibid.* Antinoa *ibid.* Ἀνθεστήρια 114. Ἀπατούρια 218. Apollinis *Solennitas apud Sicyonios* 234. Apollinis *Comæi ibid.* Melloris 235. Patratii *ibid.* Ἀράτου γενέθλια 235. Ἀρκὰς 135. Artemidis *Feſta varia* 235. *& ſeq. vide* Diana Ἀφροδίσια 237. Ariadnæ 114. Artemyſia *Cyrenenſium* 237. Ἀσκληπίεια 189. Ἀσκώλια 121. Ἀρτεμίσια 121. Bacchi Myſteria Magna 198. *& ſeq.* 199. 202. Bacchanalia 114. *& ſeq.* Βάκχου ἱλάστεια 237. Βενδίδεια 139. Βουφόνια 237. Βοηδρόμια 237. Βυφόνια 102. Γαμήλια 90. Γέλωτος θεοῦ *Feſtum* 238. Γενέθλια *&* γενέσια *ibid.* Geræſtia 139. Γυμνοπαιδία 239.
Dædalia magna *&* parua 237.
Daulidis *Feſtum* 240.
Deliæ 240.
Δημήτρεια 241.
Δύσαυλος κίλατος 241.
Dianæ Condyleæ 236. Hymniæ Stophææ *ibidem* Stymphaliæ *ibid.*
Tuclariæ 236.
Dianæ *Feſta alia* 237.
Diamaſtigoſis, 241.
Δείπνια 163.
Διπόλεια *ibid.*
Διονύσια *duplicia* 51. 116.
Dionyſia 198.
Dorpiorum 242.

Ἐπιθέρια 170.
Ἐλλαδαῖος 129.
Ἑκατόμβαια 109.
Ἐλαφηβόλια 99. 100.
Ἑλένια 242.
Eleuteria *Plateenſium & Samiorum* 242. *& ſeq.*
Ἑλωτία 243.
Ἐμπλόκια 243.
Εὐβάτης ὀνειδος εἰς τὴν πλάνην 113.
Ephæſtria 244.
Ἐρωτίδια 243.
Ἐπισκίδεια 243. ἡλίου *Feſtum* 219. 220. ἡραῖα 172. ἡρακλεῖα 245. ἡφαίστεια 245. Harpucratis 204. Herça 173. Heræorum 244. Hereclea 245. *alia ibid.* Hermea 243. Θαλύσια 245. Θαργήλια 137. θεσμοφόρια 216. *& ſeq.* Θεοξένια 246. θυσία 174. ἴσια 246. ἰσθμια *ibid.* Ieiunium Tarentinorum 252. Ἰθύφαλλος 116. Iſthmii Ludi 112. Ἰλεία 246. Inonis *Feſtum* 246. Iolaia 247. Ἰσοτιμήματα 170. κανηφόρεια 142. κόρειον 59. καρνεῖα 248. κοτύττια *ibid.* κρόνια 101. 174. κυβερνήσια 249. Cabirorum 247. Ciſſomoios λαμπαδηφόρεια 249. λαφρία 249. λαμπτήρια 249. λήναια 90. λύκαια 114. Lupercalaria 250 Luſtratio Athenarum 138. μαιμακτήρια 250. μουνυχία 250. Marcellea 251. Matris Magnæ Orgea. 252. Μαιμακτήρια 257. μεγαλάρτια 251. Μεταγείτνια 188. Μιλτία 174. μίθρας 252. Μητρώων μυστήρια 251. Muſarum Ludi *ibid* Mutja *ibid.* μουνυχιῶνος μηνὸς 122. Παναθήναια μικρὰ 110. Πάνδεια 163. Parentationis *qui ad Plataas occubuerunt* 212. Pœliora 254. πελώρια 115. Πλυντήρια 142. Ποσειδώνια 224. προσφάγια 256. Pythi Ludi 110. Pythia *alia* 111. Πυρσὸς 254. πρωμάθια 255. πυανέψια 114. ῥαψωδοί 256. Saccas *Feſtum* 203. Saronia 256. Σεισμῶν *Feſtum ibidem* Σκιρρεῖα Σεπτήρια 256. Στεφανηφόρεια 163. Σωτήρια 113. Tarichon 276. Theogemia 246. Theophania *ibidem* Teſſeracoſton 257. Τιθηνίδια *ibid.* Tlepolemia *ibid.* Τύναι 258. Tyrbe *ibid.* Troezenorium 101. φαγησία 258. φαλλοφόρεια 116. *& ſeq.* Pheterhalia 259. χαλκεῖα 219. χελώνη 259. χαριστήρια *ibid.* Chariſtitia 197. Chelidonia 197. χθόνια 122. χύτρων *Feſtum* 119 χρυσέου *Feſtum* ὑακίνθια 258. ὑβριστικά 141. ὑδροφορία 258. ὠμοφαγία 259. ὥραια 259.

Feria *quid* 4.
Feſtum *quid* 3.
in Feſtis *quid actum ibid.*
Feſta Iudiæorum 270.
Feſta Iudæorum *omnia in Dei honorem inſtituta* 47. *fuerunt* Ceremonialia *idéoque abrogata ibid.*
Feſta Iudęorum *Concionis* 41. Encænia 46 Expiationis 38. Godolię 45. Heſterę 44. Iubilęi 43. Ieiuniorum 44. Neomenia 26. Obſidionis Ieroſolymę 44. *deſolatæ ibid.* Paſcatis 27. *& ſeq.* Pentecoſte 34. Phurim *vel* Scotum 46. Tabernaculorum 37. 38. Tubarum 37. 41. Ξυλοφορίας 29.
Recentiorum Iudęorum 48 *& ſeq.*
Feſta Romanorum Agonalia 94. Alemanici Ludi 220. Ambarualia 98. Annæ Perennę 127. Ancillarum *Feſtum* 193. Ancyliorum 124. Angeronalia 231. Apollinares Ludi 191 Arę 204. Armiluſtrium 221. Auguſti *Feſtum* 101. Auguſtalia 220. Bacchanalia Rom. 127. *& ſeq.* Bellonę 178. Bonæ Deæ 164. *& ſeq.* Brumalia 224. Caii *Iunii Cæſaris Feſtum* 114. Calendarum 91. *vide* C. Calendæ Martiæ 122. Calendæ Aprilis 143. Calendę Maii 164. Calendarum Iulii menſis 188. Calendæ Auguſtę 204. Calendę Septemb 232. Canarium Augurium 196. Canum Feſtum 231. Carmentalia 95. repetita 96. Carneæ Deæ 176. Caprotinę novę 193. Caſtoris & Pollucis 194. *& ſeq.* Chariſtia 108. Clavi figendi *Solennitas* 213. Cœnę Pontificalis *Celebritas* 196. Compitalia 94. Concordia 143 184. Concordię *templi dedicatio* 97. Conſualia 205. Divalia 231. Equiria 97. Faunalia 101. Feralia 106. Feriæ Gallis & Gręcis 225. Floralia 158. Fontanalia 221. Fornacalia

calia 166. Fortis Fortunę 186. Forricidiorum 150. Fortunalia 135. Fortunę 184. Fortunę mulieris 190. Fortunæ publicę 147. 161. Funebres & Gladiatorii 266. Furinalia 212. Golthici Ludi 101. Herculum 178. Hilaria 155. Iani 130. Iduum Ianuarii celebritas 96. Iduum Martiarum 168. Iduum Augusti celebritas 204. Iduum Septembris 212. Iduum Octobris celebritas 212. Iouis Epulum 213. Jovis victoris 149. Iovis invicti 184. Jovis Statoris 187. Iulij Cæſaris 78. Iuvenalia 194. Iunonalia 126. 177. Larentalia 231. 125. 135. Larium 164. 231. Latina ferię 161. Laurentinalia 158. *& ſequentibus.* Lectiſternia & Pulvinaria 213. Lemuria 166. Liberalia 118. *& ſeq.* Libertatis 149. Lignepalia 204. Ludi Romani *Magni & Circenſes* 206. *& ſeq.* Ludi plebei 124. Ludi Trojani 161. Ludi Capitolini 163. Ludi Auguſtales *&* Palatini 264. Ludi *Votivi*, triumphales *& victoria* 164. Ludi Actiaci *ibidem* Ludi Quinquennales *alij à ſuperioribus* 265. Decennales *&* Tricennales *ibid.* Caſtrenſes 266. Ludi *ob victoriam Cæſaris* 147. Ludi Cereales *ibidem* Lucaria 100. Lunæ 102. Lupercalia 136. *vide L.* Martis Deabus *Lamatio* 129. Matralia *ſeu* Matatæ Deę 181. *& ſeq.* Martis extramurani 177. Martis victoris 166. Martiales Ludi 204. Matronalia 123. Meditrinalia 212. Megaleſia 143. *& ſequentibus* Mentis *Sacrum* 180. Mercurii 169. Mercatorum *ibidem* Meretricum *Feſtum* 107. Mutę Deę 175. Natalii Ludi 113. Neptunalia 221. Opalia 230. Opis *conſiua* 211. Opigenæ Deę *Sacrum* 126. Pacis 99. Paganalia *ibidem* Palatini Ludi 97. Paliliorum 151. Palladis 186. Phallagoria 210. Perſici Ludi 168. Paſcatorum Feriæ 180. Populi fugia 193. Porrima 96. Poſt verta 96. Stercoris *Deportatio ex æde Veſtæ* 186. Quinquatres *Minuſcula* 185. Quinquatria 134. Quirinalia 105. Regifugium 169. 109. Robigalia 110. Saliorum 124. Salutis 204. 135. Sancti Fidii Semipatris 179. Sarmatici Ludi 221. Saturnaliorum *Solemnitas* 226. *& ſeq.* Seculares Ludi 133. Sementinæ Ferię 98. Septimonia 226. Sigillaria 130. Solis *indigetis* 204. Sumani celebritas 186. Taurinalia 110. Tempeſtatis 177. Terminalia 109. *& ſeq.* Tubę luſtrium 135. 149. Vacunalia 232. Veſtę Palatinę 161. Veſtalia 127. 180. 181. Veiovis 127. Vinatorum 110. Vertumnalia 221. Vinalia priora 156. Vinalia *altera* 210. Vitulæ Deę 194. Vulcanalia 169. 210. Vulpium combuſtio 151. Vrbis Romę Natalis 151.

Feſta Rugianorum 267.

Feſta Turcarum *ibid.*

Flagellationis *Feſtum* 241.

Flagellationum *Solennitas apud Lacedæmonios & ritus* 241. *ab alijs etiam uſurpata* 242. *Chriſtianorum ibidem.*

Flagellatio *Mulierum* 256.

Flora Dea *quæ* 158.

Floralia Dies *& origo* 158. *ritus* 160. *anniverſaria facta ibid. ubi Romæ celebrata* 161.

Fluvius Sabbathius 20.

Fontanalia 212.

Fordicidiorum *Feſtum* 150. *unde dicta: origo, ritus quando & cur celebrata ibid.*

Fornax Dea 106.

Fornicaliorum *author* 106. *cur inſtituta ibid. quis adiunxit ibid. Stultorum Feſtum ibid.*

Foras Cares *non amplius ſunt* Anteſteria Proverb. 113.

Fortunæ *Feſtum* 183. *dies ibid. origo* 184.

Fortunę publicæ *Feſtum* 147. *quo die celebratum quibus ſeſtum* 169.

Fortunę fortis Feſtum 187.

Fortis Fortunę *Feſtum ibid. eius dies & origo ibid. ritum ibid.*

Fortunę muliebris *Feſtum dies & origo* 190. *miraculo confirmatum ibid.*

Francolinus *notatur* 46.

Friderici Secundi *idem dies Imperij & funeris* 58.

Funebrium Ludorum *origo* 266. *abrogati ibidem.*

Furina Dea *quæ* 210.

Furinalia *ibid.*

Fuſis *ſeu Fuſile quid.* 181.

GAllorum *dies* 5.

Galli Miniſtri *magnæ Deæ* 145.

Gallogallinaceo *quomodo ſtulte peccata ſua expiare ſoleant Iudæi* 54.

Γαμηλιὼν Menſis 70.

γαμήλια 90.

Gaudii legis *Iudæorum Feſtum hodiernum* 55. *ratio ridicula* 56.

Genethlia *& geneſia differunt* 238. *quid ſint & eorum ritus* 238.

Γέρανος *quid* 240.

Geræſtia *quid* 139.

Germanicus menſis *quis* 77.

Germani Matheſeos *inſtauratores* 60. *apud Germanos dierum nomina* 89. *& ſeq.*

Gladiatorii *ludi* 266.

Gomer *quid* 31.

Gomer *primitiarum poſtridie Paſchatis efferebatur* 33.

Græcorum *menſium cum Romanis comparatiô* 83.

Græcorum Ludi *duplicis generis* 64.

Græci *in rebus agendis Lunam obſervant* 60. *qui dies eis infauſti ibid.*

Grammaticorum *recentiorum error* 134.

Grues *quando diſcedant* 79.

Gothici *ludi* 101.

Gymnopodia *& eorum ritus* 239.

HAlcyon *avis quando fœturam edat* 81.

Hallij *de Aſtrologia judicium* 62.

Halegmonat 81.

Harpocratis *feſt.* 104.

Hebdomadarum *quo ſenſu ab antiquis mentio fiat* 88. *earum nomina apud Iudæos quales* 7. *orig.* 87. *ante Ptolemæum apud Hebræos non fuerunt ibidem. poſt in uſu fuerunt ibid. non Planetarum nomina habuerunt ibid.*

Hebdomadarum *Feſtum* 35.

Hebdomada *annorum* 88.

Hebræorum *Feſta* 2. *Dies* 5. *Hora* 6. *Septimana* 7. *Menſes* 7. *& ſeq. Anni ratio* 9. 65.

Hecatis Sacra 84.

Hecatombæon menſis *varia interpretatio & eius cauſa* 79. *incidit in Solſtitium æſtivum ibid.*

Hecatombæa *unde dicta* 169.

Hecatombæ *quid* 169. *quando celebrata ibid.*

Hedera *cur coronatus Bacchus* 115.

Hedera *poſt antheſteria Prov.* 114.

Heliam *in Sabbatho vocant Iudæi* 50. *eius adventum ſperant* 51.

Hellotiorum *origo* 243. *& ritus*

Hephæſtiorum *ritus* 243.
Hera Dea *quæ* 244.
Heræorum *origo* 244. *ritus ibid.*
Heracleorum *origo & ritus* 245. *præmium ibidem.*
Heræa Iunoni *celebrata* 173. *origo & ritus ibidem.*
Hæræa *alia* 173.
Hereſtmonat 80.
Hereb. *Heb. quid.* 28.
Heracliæ *prudens conſilium* 123.
Herculis *feſti origo* 178. *conuiuia in iis celebrata ibi. antiquitas ibid. ritus* 179. *nullus alius Deus in eius ſacris nominabatur ibid.*
Hercules *ſuſtulit ſacrificia viuorum hominum* 168. Sigillariorum *author* 230. *myſteriis Cereris initiari cupit* 141.
Hermes *falſus vates* 89.
Hermæa *ſacra apud Cretenſ.* 243. *Herois nono quoque anno celebrata* 245.
Herætidiorum *origo* 91.
Heſtiatora *quæ* 236.
Heſteræ *ieiunium* 13.
Hetruſci *à Romanis deuicti* 267.
Hilaria *Rom. Feſta* 135. *quo die celebrata & origo ibidem.*
Hippodromia *quale feſtum* 170.
Hippocraria *Rom.* 206.
Hippius *cur dictus Neptunus* 206
Hiſpala *impura Bacchanaliorum ſacra prodit* 129. *& ſeq.*
Horarum *ratio apud Iudæos* 6. *non fuit mentio ante captiuitatem Babylonicam* 25. *collatio cum noſtris horis ibid. partitio apud Pontifices* 6.
Horæorum *ritus* 259.
Horda *quid* 150.
Hordicalia *ibid.*
Hoſtis *apud Plautum quid* 63.
Hoſiannæ *vocis frequens vſus in feſto Tabernaculorum* 40.
Hornunat 78.
Hugonis Carrenſis *error* 15.
Hyacinthiorum *origo & ritus* 258.
Hybriſtirica *ſacra Arginorum* 136. *& ſeq.*
Hydrophoria *Athenienſ.* 258.

IAculorum *certamen in Iſthmiis* 112.
Ianus *Saturnum in regni ſocium aſſumpſit* 227.
Iani *feſtum* 136.
Ianuarius *primus menſis anni* 67. *unde dictus* 68. *cur primus ibid.* Ianos *quis ibid eius forma ibid.* Ianiculi *conditor ibid.* Ianuario *reſpondit menſi* Tebeth Heb. *&* Græç. 17. *dictus* Demetrius *ibidem à Iano dictus* 91.
Iacchus Eleuſinem *portatus* 199.
Ianuario *menſe feſta à Romanis celebrata* 91. *& ſeqq.*
Icarus Erigones *Pater à Ruſticis ebriis interfectus eſt* 233.
Idæa mater 144. 147.
Idulus ouis 96.
Iduare *quid* 90.
Idus *omnes Ioui ſacræ* 149.
Idus *unde dictæ* 89. *& ſequentibus. Iani Sacra ibidem* Idibus Martii Cæſar *interfectus* 127. *parricidium dicitur ibidem.*
Iduum Maiarum *feſtum* 168. *origo & ritus ibidem cur* Mercuriæ *dicta* 169. *Horrendi ritus ab Hercule mutati ibid.*
Iduum Auguſti *celebritas, & vnde facta, earúmque ritus* 204. *Memoriale Dianæ* 205.
Iduum Octobris *celebritas* 8.
Ieiunium Iudæorum *ridiculum* 55.
Ieiuniorum *feſtum Iudæorum* 56.
Ieiuniorum dies *ſolennes apud Iudæos* 44. *fractarum tabularum* 45. Deſolatæ Hieroſolymæ 45. Godoliæ *ibid.* Heſteræ *ibid. obſidionis & occupatæ Hieroſolymæ ibid.*
Ieiunium Heſteræ 13.
Ieionia *in Theſmophoriis* 218.
Ieiunij *feſtum apud Tarentinos* 253.
Ἱεροσολύμα *quid* 3.
Ieſuitæ *refutantur* 33.
Ijar *menſis ſecundus* 8. 75.
Imperatiuę dies 63.
Indianorum *feſta* 267. 29.
Ino, *quæ & Matuta: in mare ſe præcipitauit* 182.
Iobal *quid* 43.
Iolaia 200.
Iomhakipporim *Feſtum Iudæorum* 55.
Iouis *ſolennitas* 122 Victoris *feſtum* 149.
Iouis inuicti *feſti dies & origo* 185.
Iouis Statoris *Feſtum dies & origo* 187.
Iupiter *cur* Stator dictus 187.
Iouis epulum *quando celebratum.*
Ἰουλιμαῖος *menſis & unde ſic dictus* 78
Irei Sabbathi 21.
Ithomæa 246.
Iris 89.
Iſtcuon *Germanorum Mercurius* 90.
Iſidis *Puerperium* 247.
Iſidis *aliud feſtum* 22.
Iſthmii *ludi* 62. 112. *locus & origo ibid. religio ibid. ritus* 113. *præmium victori ibid. magna hominum frequentia ibidem Theſeus ex nocturnis diurnos fecit* 112. Quinquennales *erant ibidem tria præcipuè agebantur ibid.*
Iubilæus annus 43. *cornu arietino indicitur ibidem cur inſtitutum & eius myſterium* 44. *per Iubilæos Iudæi tempora numerabant ibid. vltimus temporibus Chriſti fuit ib.*
Iudæorum *feſtorum nomina* 2. *Dierum ratio* 5. *Hora* 6. *earum cum noſtris collatio* 6. *Septimanarum* 7. *menſium ibidem Annorum* 8. *Feria* 13. *Solemnitatum cauſa* 11.
Iudæi Sabbatharii *dicti* 22. *otio abuſi ad ebrietatem* 23. *ignorant momentum quando incipiat Sabbathum* 26.
Iulius Cæſar *emendauit annum* 65.
Iulii Cæſaris *feſta* 204.
Ἰούνιος 79.
Iunius Menſis *unde dictus* 77. *varia nomina habuit ibid. Germanicus dictus ibid.*
Iuno Ioui *iraſcitur* 239. *quomodo placata ſit ibidem* Iunonis & Iouis *mirabile certamen* 243.
Iunonis *feſtum & eius ritus* 246.
Iunonis *aliud feſtum* 245.
Iunoni Calendæ *ſacræ* 85.
Iuno *&* Luna *an idem ibid.*
Iunonis Lucinæ *ædes* 123.
Iunonalia 126.
Iupiter *ab Ithome nutrice cognominatus* 246.

Iovinus qua 96. 108. templi eius dedicatio 96.
Iuvenaliorum origo & ritus 231.
Iuramentum ſolenne Cal. Ian. Romæ præſtabatur 94.
Iuſtinus quando mortuus 79.

Kalendæ 3. vide Calendæ 26. 85.
Kalender. 60.
Καρνεῖος 78.
Kaniska Heb. feſtum 47.
Κάρνεια 157.
Κάρνειος menſis 75. 78.
Κεῖνις quid 257.
Κρόνια feſtum & ritus 148.
Κρόνια Corinthiorum feſtum 248.
Κρόνιοι dies 88.
Καρνεῖος menſis 78. feriant Spartani 60.
Κρεῖα feſta 100.
Κυρήνιος feſt. 219.
Κίσσια 243.
Κισσοφορία 249. Vide plura in C.

Laborum remiſſionem concedit Deus in Sabbatho 23. 24. quando laborare liceat ibid.
Lacedæmonii quibus diebus bellum non geſſerint 60. plenilunium obſervans ibid.
Lætitiæ feſtum apud recentiores Iudæos 55. quo die celebratum 56.
Lagenophoriorum origo & ritus 249.
Lalaria 107.
Lampadophoria 255.
Lampadum certamina Athenis 255.
Lampteria unde dicta & eorum ritus 255.
Lampada tradere Prov. 255.
Lancionici ludi 226.
Laphria unde dicta 249. Diana celebrata & ritus ibid.
Lapidibus pluit Romæ 261.
Laqueo vitam finivit Erogones, quam inſequuta ſunt virgines Athenienſes 233.
Lar quid 107.
Larium feſtum, quo die & cur celebratum 164. aliud 187.
Lariæ feriæ repetitæ & eorum ritus 232.
Laribus ut ſacrificatum 94.
Larentia qua 158. feſta ibid. diverſæ de iis ſententiæ ibid ſententia 159.
Larentalia, dies & origo 232.
Larentia & Laurentia an diverſa 159.
Latinæ feriæ 161. unde dictæ ibid. erant conceptivæ ibid. ritus 161. religio 162. Tempus ibid. eo tempore induciæ erant cum hoſtibus ibid.
Laurentia fauſtli uxor 232.
Laurentum olim anni habuit ratione 67.
Lavatio matris Deûm 235. Auguſtinus turpitudinem taxat 156.
Lauræi [illegible] 265.
Lecti mirabili auxilio 56.
Lectiſternium 63. & ſeq. Lectiſternia 223. eorum origo ibidem Lectiſternium quid ibid.
Lemures qui 167.
Lemuria 166. dies cur celebrata ibidem ritus ibid. [illegible] 167. quæ eo tempore prohibita origo ibidem. remuria dicta ibid.
Lenæa 114.
Leonum pugna in ludis circenſibus 209.
Lex quoto die lata. 35.
Liber luſtrat inferos 117.
Liberalia 157.
Liberalia & Bacchanalia differunt 128. unde & cur ſic dicta ibid. vide Bacchanalia.
Liberâ lingua loqui quid. 158.
Libertatis feſtum 169. cur & quando celebratum ibidem.
Lignapeſia Rom. 104.
Lithoboliorum ritus 249.
Locuſtæ quando uterum ferant 79.
Lucaria feſta 100.
Lucernarum accenſio 261.
Ludi quid ſint 63. cur inſtituti ibid.
Ludi Actiaci quinquennales 265. Alemannici 220. Apollinares vide A. 191. & ſeq.
Ludi Auguſtales 220. 164. Caſtoris & Pollucis 194. ritus ibidem Certamina 195. Cereales 148. & ſeqq. Vide C. Circenſes qui & unde dicti 64. Compitalitii diverſi à Romanis & plebeis 94. Conſuales 105. Decennales 165. Funebres Geræſtii 241. Gothici 101. Græcorum duplices generis 261. è Græcia Romam tranſlati 261. in Gymnaſio 112. Iſthmii Vide I. Iuvenales 131. Liciniĩ 159. Martiales 204. Martis ultoris 168. Matris Deûm 146. Megalenſes 141. Natalitii & eorum ritus 113. Nemei 197. Vide N. 197. Olympiaci 270. Vide Olym. Palatini 97. author ibid. & 264. Plebei 234. Pythii 111. Vide Pythii.
Ludi Romani Magni 206. cur ſic dicti ibidem ritus factiones quatuor 107. ſignum ibid. feræ exhibitæ ibidem Vide Circenſes ibid.
Ludi Rom. ad feſta pertinentia 262. armatici 221. Scenici qui 64 origo 65. ſpecies ibidem Triumphales Taurii 110. Troiani 269. Tricennales 262. Victoriæ 264. ob victoriam Cæſaris 265. Vicennales 149. Votivi 364.
Lucinæ ſacrum apud Eleenſes 242. aliud apud Hermiones ibidem.
Luculli præclarum dictum de dierum differentia 61.
Luminarium feſtum apud Iudæos 47. recentiores 56.
Luna qua dies denominata 89.
Luna apud Germanos maſculini generis 89.
Lunæ feſtum & eius dies 136.
Luperci currunt, & obvios verberant 104. verbera lacte & ſanguine abſtergunt ibidem caprarum pellibus uſi ibidem cur palmas cædendas præbuerunt mulieres ibidem.
Lupercalia quando celebrata 102. Ethymologia 105. de Origine variæ ſententiæ ibidem ritus 103. cauſa 103. capra mactata ibidem nudi diſcurrunt ibidem turpitudo 105. reſtituta ibidem.
Luſtrare quid 98.
Luſtratio Athenarum 138. Dies hic Græcis auſpicatiſſimus ibidem.
Λυκαῖα 104. & ſeq.
Λύκειος locus Athenis 199.
Λυκαῖα 90.
Λυκαβὴς 71. reſponde[t] Ianuario ibidem cur ſic dictus ibidem.
Λῷος Auguſto reſpondit 79.

MAcedonici menſes 70.
Mæmacteria cur inſtituta 211.
Magici ritus *Romanorum, Chriſtianorum & Turcarum* 107.
Magorum *occiſio* 96.
Magnæ *matris Orgia* 251.
Magophoniorum origo 250.
Μαιμακτηριὼν Septembri *reſpondit* 79. *unde ſit dictus. ibidem.*
Maius menſis *unde dictus* 76. Claudii *nomen habuit ibidem.*
Maia Dea *qua* 76.
Maiuma *ciuitas in Palaſtina* 251.
Maiuma feſtum *Orientale, & eius turpitudo* 250. *abrogatum ab Arcadio ibid.*
Mahometanorum *feſta* 267. *Vide T.*
Manalis lapis *Roma quis* 177.
Mamurius faber 124.
Manuel Comnenus *Aſtrologia ſuperſtitioſus obſeruator claſſem in Sicilia amiſit* 62.
Mannæ collectio *confirmat* Sabbathum 16.
Mannus Thuiſconis filius 91. *Germanorum* Deus *ibid.*
Marcellea Syracuſanorum 251.
Marcheſchuan menſis *cur ſic dictus* 8.
Martis vltoris *feſtum, dies & origo* 167.
Martis extra murani *feſtum* 177.
Martialis *Ludi* 204.
Martius menſis *olim primus* 68. *& ſeq. cur primus* 72. *olim diuerſimodè vſi ibid.*
Matralia *à quo & vbi inſtituta, eorúmque ritus* 251. *quo die celebrata ibid.*
Martinalia noſtra *Græcorum Pithœgia ſunt* 119.
Matrimonium *quando non licuerit contrahere* 107.
Mater Phrygia 143.
Mater Idæa 143.
Mater magna *qua* 143. *quando Romam tranſlata varia habet nomina* 144.
Matris Deûm feſtum 135. 143. 144. *origo* 135. *ritus* 136. *turpitudo ibidem deducendi ritus ad Almonem ibid. vide L.*
Matronaliorum & cauſæ *quinque* 123. *ritus* Saturnalia *fœminarum dicta feria* 124. *Fœminea ibid.*
Matura Dea *qua* 182. templum *Roma conditum ibid.*
Medius fidius *iurandi forma* 179.
Megaleſia 143. *quo die celebrata ibid. ritus.* 144. *& ſeq.*
Melampus *Dionyſiorum author* 116.
Melanippus *in templo Diana ſtuprauit virginem* 236. *pœna ſubſequuta ibid.*
Mey 77.
Μείζω *quid* 141.
Membrum *virile à Matronis Romanis cultum* 210. *vide Phallagogia.*
Menii votum *ſtultum Calendis Ianuar.* 92.
Menoe Rex *Phrygia* 151.
Menſis *vera definitio* 9.
Menſes Lunares *Iudæis vſitati* 75. *& ſeq.*
Menſis Solaris 7.
Menſis Embolimæus 8. 66.
Menſis Thiſri *cur primus* 8. *cur annum ab eo auſpicarint Iudæi* 9.
Menſis *quot dierum apud Iudæos* 7. *eorum nomina ante & poſt captiuitatem Babylonicam* 8.
Menſium comparatio, *in tabula delineata* 82.
Menſtruathuta *quid* 85.
Mentis ſacri feſti *origo* 180. *Lactantius irridet ib.*
Meonenim *Heb. quid* 60.
Mercatorum *feſtum* 169.
Mercurius *Germanorum qui* 89.
Mercurii feſtum *cur celebratum, ritus* 169.
Meretricum *feſtum* 157.
Meſſalina, *ludicro vinalium, Adulterium tegebat* 65.
Meſſalina, *ludicro vinalium, Adulterium tegebat* 210.
Meſori menſis *Ægyptiorum* 65. 78.
Μεταγειτνιὼν menſis *Græcis inauſpicatus* 60.
Μεταγειτνιὼν menſis *Athenienſium* 78.
Metageitniorum origo 186.
Metæriorum origo 174.
Mediteinalia *& ritus* 113.
Milichus fluuius 236.
Minerua *quando nata* 137. *quinquatria in eius honorem celebrata* 85.
Mineruæ *tertius dies ſacer* 88. *dicimus quintum ibid.*
Minyæ filiæ *appetunt humanas carnes edere* 233.
Mithriaca *quale feſtum* 251.
Mittwochen 90.
Μητραγύρται qui 146.
Μητρῷα καὶ ὀργιασμοὶ 146.
Moed Heb. *quid & eius deriuatio* 2.
Monarchia *præſtantiſſima Reſp.* 265.
Moneta *Dea qua* 276.
Monomachia *Xanthii* & Melanthii *admirabilis* 219.
Monophagorum *origo & ritus* 251.
Moretum *quid* 146.
Montag 90.
Morale præceptum *non abrogatum* 18.
Mortuis iuſta *quomodo ſoluenda* 167. *mos intermiſſus reſtitutus ibid.*
Mulictum Romanarum *mira ſuperſtitio* 104. *& ſeq. unde ſæuandas ſore ſperent ibid.*
Mundus *quo anni tempore conditus* 11.
Mundum patere *quid* 220. *eo tempore non licebat adminiſtrare qua ad militiam pertinebant* 220.
Munerum ludi *apud Romanos* 266.
Μουνυχιὼν Athen. menſis Martio *reſpondit* 73. *unde dictus ibi.* 73.
Μουνύχια 251.
Muſarum feſtum 187. 251.
Muſcæ *in Olympiaca cateruatim* Piſas *concedunt* 173.
Muta Dea *qua* 107. *à Mercurio grauida facta ibid.* Larium mater *ibid.*
Mutæ feſtum *cur inſtitutum, & ritus* 107. *& ſeq.*
Mutia 251. Mithridates *abrogare noluit ibid.*
Μυλλὸς *quid* 237.
Mymnia *unde dicta* Diana, *ſacrorum ritus* 236.
Myſteria Cereris & Theſmophoria differunt 139.
Myſteria Cæſaris 149.
Myſteria Cereris *duplicia* 139.
Magna 139. *de origine eorum varia ſententia ib. ritus ibi. non euulganda ibid. veſtigia* 140. *fuerunt in magna authoritate ibi. pluribus diebus celebrabantur. ibi. verno tempore celebrata* 141. *Paruorum origo & ritus ibid. fuerunt præparatio ad magna ibid.*

NAbuchodonoſor *quando*, Ieroſol. *obſidere cœperit & iam occuparit* 45.
Natalis Chriſti *in quem diem iuxta ſententiam Epiphanii inciderit* 70.
Nautis *qui dies infauſti* 60.
Natalitii *ludi* 113.
Nefaſti *dies qui* 62.
Nemeorum etymon *& origo* 197. *ritus ibid. præmium* 198.
Νουμηνία *qui* 83. *quid differant à Calendis* 84. *apud*
Græcos

Græcis feſta ibid. Apollini Sacra ibid. in Neomenijs ſalutabantur debita. ibid.

Neomenia non ſemper celebrata prima novilunij die 21. quomodo tranſlata 31. à quo ibid. non opus fuiſſet ibid. ſimilis apud Romanos. 12.

Neomenia quando & cur celebrata 26. eius ſacrificium ibid. commuta ibid.

Neptunus cur Hippius ſeu Equeſter dictus 266.

Nemei Ludi 63.

Neptuni Oncheſtij Feſtum 114.

Neptuno octaua dies ſacer 88. Neronæus Menſis 74.

Nero inſtituit Iuvenalia 231.

Nicias Dux infelix obſervator dierum 62.

Nacia Tarentinorum 251.

Niſan Menſis 8. 10. cur initium anni ibid. cur ſic dicatur 8. ex parte Aprili reſpondit 74.

Nox quid 5. eius diviſio 7.

Nocturna ſacra bonæ Deæ 165. turpe facinus commiſſum 166. in Lemuriis 167.

Noctu cur ſacra ſua celebrarunt Gentes 147.

Nocturna Sacra horrenda in Bacchanalibus Romæ 130. abrogata 131. & ſeq.

Novendialia Sacra 162.

Novilunium 26. recentiorum Iudæorum 52.

Nonæ unde dictæ 85. natalis dies Servii Tullij 86.

Nudi cur Luperci diſcurrant 103.

Nudipedalia 279.

Numa annum in 12. Menſes diſtribuit 69. ordinem menſium tantum mutavit 70.

Numa annum quomodo diſtribuerit 66. quando inceperit 68. unde anni ſui formam habuerit ibid. ordinatio anni 85. quomodo Feſta diſtribuerit 62. inſtituit Ferialia 107. Terminalium author 108.

Numenius Philoſophus Eleuſinia ſacra revelavit, & eius pœna 140.

Nundinæ quæ 63.

Nundinæ non ſunt in Nonæ 85. cur Calendis & Nonis non ſint celebratæ 85. cur Feriæ dicantur 86. cur Ruſticæ feriæ 86. in Nundinis epulæ celebratæ 87. eadem ſocietatio quæ hebdomadarum ibid. Nundinæ 85. unde dictæ 85. origo 87. ratio & forma 85.

Nuptiæ prohibitæ tempore Ancyliorum 62. apud Romanos non celebrabantur Nonis 85. prohibitæ in Lemuriis ibid.

Nutricalia 257.

OBlatio Manipularum cur inſtituta 34.

Obſervatio dierum ſuperſtitioſa 58. damnatur 59. Ethnici quoque damnarunt 60.

Octavianus olim dictus Thurinus 96. quando Auguſti nomen aſſumpſerit ibid.

Ocriſia Mater Servij Tullij 95.

October unde dictus 80. varia eius nomina ibidem.

Octiduum pro Septimana numerantur 86.

Olam quid ſignificet 19.

Olei ridicula auctio apud Iudæos 56.

Oletia 253.

Olympiaci Ludi quando celebrati 63. unde dicti 173. de Origine variæ ſententiæ 170. & ſeq. ubi celebrata ib. quæ certamina addita ibid. puerorum certamina quando inſtituta 171. quando nudi in Olympiacis certare cœperunt ibid. fraude & dolo uti non licebat ibid. judices ſorte eligebantur 172. victorum præmia ibid. pugnaturi quomodo inchoata & quandiu celebrantur ibid. quinto quoque anno celebrata 173. quomodo neſcientur ibid. Olympias alia 173.

Opalia quando celebrata & unde dicta 230. ritus ibidem.

Opera quæ Sabbatho licita 33.

Opigenæ Deæ Sacrum 195.

Ὀσχοφόρια. 255.

Ὀσχοφόροι 255.

Orgia Sacra 140. vide M.

Oſchophoria à quo menſe & die celebrata 224. & ſeq.

Oſcillarij Ludi 230.

Oſiridis nativitas 211. fabula 116. indagatio 212 Ægyptiorum feſtum & ejus origo ibid.

Oſteren unde dicatur 76.

Orba marla Chriſtianorum 249.

Otium pulvinar Diaboli 23.

Otij cauſa non inſtitutum eſt Sabbathum 23. otio abuſi ſunt Iudæi ad crapulam 23.

PAcis Feſtum 99. 136.

Παχων Ægypt. menſis 77.

Peſach quid propriè 27. quid impropriè ib. vox apud Græcos & Latinos corrupta ibid.

Paganalia & eorum origo 99.

Palladis Feſtum, dies & origo 186.

Palatini ludi & eorum auctor 87. 263.

Peles quæ 98

Palilia ante conditam Romam celebrata 153.

Palmarum Feſtum apud Iudæos 11.

Palmarum quis uſus in Lupercis 103.

Pamboeotia 219.

Pamylia unde dicta, & eorum origo & ritus 253.

Pan Deorum antiquiſſimus 102. ejus figura & Templum 103.

Panathenæa Magna: origo & quando celebrata 175. unde dicta ibid. ritus ibid. quædam qualia & præmium ibid. bovem mittebant Colonæ Athenienſium 176.

Panathenæa duplicia 110. parva quando celebrata ibid.

Πάνεμος 72.

Πανήγυρις quid 3. 100.

Panis Feſtum 254.

Pantheus Rex Thebanorum Bacchanalia abrogare tentavit 119.

Paſchatis nomen quid 27. quando inſtitutum 28. quale Feſtum ibid. ritus 29. & ſeq. in quem finem inſtitutum 31. tranſgreſſorum pœna 32. poſtridie Paſchatis Gomer Primitiarum offerebatur 32. in Paſchate à fermento abſtinendum 31. tranſgreſſorum pœna 32. vera computatio 30.

Paſchatis tranſlatio in Sabbathi diem 33.

Paſcha recentiorum Iudæorum præparatio 50. celebrandi ratio ibid. quomodo ſeptem illis diebus ſe gerant, idque ſinant 51.

Paſchalis Agnus quare incorruptus 28. quando mactari debeat. ibid.

Paſchali Eſui certus deſtinatus locus 30.

Paſchali Sacro totus Iſrael aſtrictus 31.

Paſchalis cœna 51.

Paſchalia ſodalicia 32.

Paſcha Turcarum 267.

Patricius vicus Romæ 159.

Parentatio eorum qui in Platea pugna occubuerunt 211 & ſeq.

Παϋνι Ægypt. Menſis 78.

Peccata confitendi ratio ridicula apud Iudæos 55.

Peloria origo & ritus 254.

Pentecoſte Iudæorum 34. unde dicatur ibid. vocabulum late patet ibid. ritus 35. uno die celebratur 34. compu-

putatienis 50. dierum ab egreſſu Iſraelitarum varia ſententia 35. & ſeq.
Pentecoſtes feſtum quo die celebratum 12.
Pentecoſte Chriſtianorum 36. incidit in diem Dominicam ibid.
Perennare quid 126.
Perjuria vt recentiores Iudæi expiare ſoleant 55.
Prælium quando committere Ethnicis non licuerit 60.
Perſarum Reges in Solis feſto ebrij ſunt 252.
Pfingſten. 34.
Pfreta Germanorum Dea 90.
Pithoegia quo die & ritu celebrata ibid. eadem quæ antheſteria 119.
Πυανεψιών 80.
Πυρανίη. 254.
Pœnitentiæ feſtum apud Narſingas. 269.
Peguanorum feſta 269. & ſeq.
Pœnitentiales dies ridiculi apud hodiernos Iudæos 54. & ſeq.
Planetarum ordo 88. dierum nomina ibid.
Platæa pugna 212.
Plebei Ludi 224.
Pleiades quando oriantur 80.
πλημόχοη quid 140.
πλυντήρια 142. in cuius honorē celebrata & ritus ib.
Pluto ſepulchrorum & funeralium vſum introduxit 107. πολύφθογγον quid 137.
Pollucis feſtum 99.
Pollucis feſtum & ludi 194. vide Caſtor.
Pontificum Rom. officium in iudicandis diebus 83.
Porrima Feſta quæ 96.
Ποσειδεών Decembri reſpondit 81.
Ποσειδώνια 225.
Poſtridie Sabbathi quid 33.
Poſtriduani dies Romanis infauſti 60.
Poſtuerta 96.
Populi fuga feſtum 193. etymon ibid. origo ibid.
Præcepta moralia & cæremonialia vt differant 18.
Præcepta ſine & cum negatione quam vim habeant 19.
Præliares dies qui 62.
Præparatio recentiorum Iudæorum ad Sabbath. 48. ad Paſcha 49. cœnam Paſchalem 50. ad feſtum Reconciliationis 54. ad noui Anni feſtum ibid.
Prætexta quando à pueris Romæ vſurpari cœpta 133. & ſeq. author ibid. cur in Bacchanalibus ibid.
Priapum cur Ægyptii & Græci coluerint 116. cur additus Baccho ſacris 117.
Priap. Arnobii ſententia 116. Natalis comitis 117. Ludoici Viuis ibid. Theodoreti ibid.
Primitiarum Feſtum 34.
Profeſti dies qui apud Ethnicos 62.
προμήθεια 255. ritus ibid.
Prometheus author certaminis Lampadum. 255.
Proſumnus quis 117.
Phageſia & Phageſipoſis 258.
Phallus quid 116. circumgeſtationis origo ibid. de Phalli origine Arnobii ſententia 117.
Phallagogia Romæ 210. & ſeq.
Φαλλοφόροι qui 116.
Φαμενώθ 71.
Φαρμουθί 75.
Φαωφὶ menſis 80.
Pherephatiorum ritus 259.
Philippi Melanthonis error 69.
Phurim feſtum Iudæorum 45. recentiorum Iudæorum ridiculum 56.
Pythij ludi 56.
Pub. Clodij nefandū facinus in ſacris bonæ Deæ 166.
Pub. Ebutius ſacrorū Bacchanaliū iudex 128. & ſeq.
Pub. Sempronius Sophus inſtituit fortunæ publicæ feſtum & cur 147.
Pulvinaria quid 223.
Purpura Megalenſis Prou. 147.
Pyanepſia Athenienſium feſtum 214. vnde dicta varia eius nomina, dies & origo 214. ritus ibid.
Pythagoras quo tēpore vixerit 68. Numa poſterior ib.
Pythii ludi 110. alij ibi. de eorum origine varia ſententia ibid. antiquitas ibid. ritus 111. præmia ibid. quando celebrati 112. Athenas tranſlati ibid.
QVarta hebdomada quid 88.
Quirinus cur dictus Romulus 105.
Quirinalia: quo die celebrata 105. origo ibid. ſtultorum feſtum notatur 106.
Quirini feſtum dies & origo 187.
Quinta dies cur infauſta 59.
Quinquatria Feſta & quando Romæ celebrata 134. origo Mineruæ dicatæ ibid. etymon ibid. Mineruał. appellatum ibid.
Quinquatres minuſculæ 185. dies ibid. origo ibid.
Quinquennales erant ludi Iſthmii 112.
Quinquennales alij à ſuperioribus 265. à Domitiano inſtituti ibid.
RAbbi Iehoſua taxatur 10.
Ramorum Feſtum 11.
Reconciliationis Feſtum ſuperſtitioſum Iudæorum 54 eius celebrandi ratio 55.
Regifugium Feſtum 109. 169 Tempus & cauſa 110.
Rex Sacerdotum vt iudicas ferias 63.
Rhea quæ 143.
Rhenia Inſula Dele annexa 241.
Riſus Feſtum apud Theſſalos 273.
Roberti Bellarmini error 33.
Romuli natiuitas 232.
Romulus Aſyla conſtituit 101. Lupercaliū author 102 & ſeq. Matronalia inſtituit 123. cur dictus Quirinus 105.
Romulus quomodo annum inſtituerit 69. habuit duodecim menſes lunares 69. eius eruditio, prudentia ibid. Nundinas inſtituit 86. cur Æquinoctio verno 87. annum auſpicarint 72. in tempeſtate raptus à Marte 192. ſtruxit Vulcani Templum extra Romam 209.
Romæ Natalis Feſtum 151. vide Palilia.
Romæ quaquis vellet veſte vti non licebat 229.
Romanorum in obſeruatione dierum ſuperſtitio 59. quoto Rom. menſium die Græcis quilque menſis initium ſumpſerit 83. quoto Rom. menſium die Ægypt. quiſque menſis initium ſumpſerit ibid.
Romanorum Ludi 64.
Robigaliorum dies 157. quare coluerint Romani ibid. ritus ibid. origo 158.
Rubigo quid 157. quomodo auertatur ibid.
Rugianorum Feſta 267. & ſeq.
Ruſtici tres ferias menſtruas Romæ habuerunt 86.
SAbbathum quid 3. vnde deriuetur 3. Fundamentum aliorum præceptorū 16. varia in S. l. ſignificat 14. & 15.
Sabbathi vera etymologia 13. & 14. nomen vnde Plutarchus deriuet ibid. vnde Appion deriuet 14. vnde Sypontinus ibid.
Sabbathorum apud Iudæos diuiſio 12.
Sabbat hebdomadarium 16. à quo inſtitutum ibid. Etiam ante Moſem fuit ibid. habuerunt primi Patres ibid. quando lege mandatum ibid. ſeueriſſimè mandatum eius præceptum diligenter inculcatur 17.
Sabbathi inſtituti Cauſa Ciuiles, Eccleſiaſtica, Spirituales 23. ſignat æternam requiem 15. triplex figura iuxta Radulphum 16.
Sabbatho quieſcendum à peccatis 24.
Sabbathi iter 21.
Sabbathum defendentium rationes 18. & 19. ad eas reſponſio 19.

ad Sab-

ad Sabbathum Præparatio recens Iudæorum 48. ejus celebratio ibid.
Sabbathum quieti deſtinatum 20. quomodo quieſcendum 22. non propter otium inſtitutum eſt 23. quatenus laborare liceat 22.
Sabbathi obſervatio ampliſſimas habet promiſſiones 26. ſuperſtitioſa eius obſervatio 26. hodierna celebratio ſuperſtitioſa 49. rationes contra eam ſuperſtitionem 22.
Sabbatum quando incipiat ignorant Iudæi 15. conuiuia in Sabbatho hodie obſeruata 48. Sacrificium 26.
Sabbathum hebdomad. abrogatum 18.
Sabbathum ſecundum primum quid 15.
Sabbathum alterum in Leuitico quid 31.
Sabbatharius annus 42. cur inſtitutus 43. exemplum obſeruati ibid.
Sabbatharii 29.
Sabbatharii Iudæi dicti 22.
Sabbathum flumen 19.
Σαββὼ quid 13.
Σαββίζειν quid ibid.
Schabat & Schabbathon differunt 25.
Sacæa Feſtum 203.
Sacrificia Cruenta in Achaia 236.
Sacrificia humana in Saturnalibus abrogata 230.
Sabbathi 26. Neomeniæ ibid.
Salii unde dicti 124. qui 123.
Saliorum feſtum 124. vide Ancylia
Saltandi mos per ignem apud Pontifices 107.
Salutis Feſtum 204.
Sanchoniath 90.
Sancti fidii Semipatris 175.
Sarmatici Ludi 221.
Saronia 256.
Saturni & Martis Coniunctio non timenda 89.
Saturnalia Athenienſium 226 nomen. ibid. ſolebant ac ibid. de eorum origine variæ ſententiæ ibid. antiquitas 227 antiquiſſima origo ibid. Romæ quando inſtituta 227. quot diebus celebrata ibid. ritus 228. aureum ſeculum referebant ibid. Domini ſeruos conuiuiis excipiebant ibid. bellum ſumere nefas erat 59. 228. munera mittebant ibid. Cerei cur in uſu ibid. Domini cum ſeruis veſtes mutabant 230.
Satyræ 65.
Scenici Ludi unde dicti 64.
Scenicorum Ludorum origo 65.
Species 65.
Scacha vel Sacca quid 203. quale feſtum & origo ibid
Scheba & Schabat differunt 14.
Schebet Menſis 8. reſpondet Ianuario 72.
Scytharum inhumanus ſacrificandi mos 235.
Scirrorum ritus 256.
Scirophoria 163. unde dicta, in cujus honorem celebrata dies & ritus ibid.
Sebetis Auguſtus eſt 79.
Schat Hebr. Februario reſpondet 70.
Seculares Ludi 153 origo 154. quando celebrati 153. variè celebrati 154. forma 155 veſtigia apud Pontifices 156.
Sementinæ feriæ conceptiuæ 98. unde dictæ 98. ſpecies paganalium ibid.
Σεμνῶν feſt. 256.
Septeril origo ibid.
Σεπτήρια 256.
September unde dictus 79. Antonius dictus & Commodus ibid.
Septenarii Numeri myſterium 17.
Septima dies Menſis Ianuarii Ethnici ſacra 8. & ſeq.
per Septimam diem quid in Decalogo intelligatur 18.
Septimanarum origo apud Gentes 87.
Septimanæ Nomina apud Hebr. 7. Vide plus Hebd.
Septimontia cur inſtituta 226.
Servius Tullius cur Fortuna Feſtum condiderit 185.
Servii Tullii natales quales 11.
Σκῖρα 163.
Σκιροφοριὼν menſis 75.
Σκιροφόρια 163.
Σκίρρα 256.
Σκηνὴ unde dicta 64.
Silicernium quid 106. & ſeq.
Sigillaria quid 230. eorum ritus & origo ibid. viciniæ Romæ ibid.
Simulachrum Romæ humana voce loquitur 192.
Sivan menſis tertius Hebr. Iunio convenit 77.
Socratis natalis 138.
Solennitatum Iudæorum cauſa 12.
Soli quæ dies aſſignata 88. apud Germanos fœminini generis eſt 89. Thuiſconis uxor 90.
Solis ficti dies ortus & ratio 220.
Solis indigetis 204.
Solſtitiorum Feſtum 13.
Sonntag 89.
Sororium Feſtum quis inſtituerit 46.
Soſpitæ Deæ Feſtum 190.
Soteriorum tempus & origo 113. & ſeq.
Spiritus Sancti quo die à Chriſto miſſus 12.
Stator cur dictus Iupiter 187. eius Templum conflagrauit ibid.
Statiui dies qui 62.
Stercoris deportatio ex æde Veſtæ dies 186.
Stipis quid 91.
Stipem colligendi ratio apud Rom. & Mendicos 159.
Stipendium unde deriuetur 92.
Strena quid & unde dicta 92. mittendi mos unde ibidem origo 93.
Stymphalius obſtructus & aqua rurſum receſſerit 236.
Stymphalia Sacra ibid.
Summanus quis, & unde dictus 186. eius feſtum ibid. dies & origo 187.
Suouetaurilia Sacra 98.
Syderum nomina hominum eſt inuentum 87. erant in cœlo ante conditum hominem ibid.
Sylvanus uxorem Herculis ſuo damno tentat 103.
Synthesis qualis veſtis 229.
Sypontini error 13.
Σύναψιν ἡμέρων Lælio emendatur 116.
Σώτειρα 118.
Σωτήρια Origo & ritus 113. & ſeq.
Σωσιπόλιδος Templum 241.
Tabernaculorum Feſtum & nominis eius ratio 37. Explicatio 39 & ſeq. ritus ibid. cantus uſurpatus ibid. appendix 42. cur inſtitutum 41. & ſeq. ſacrificium abrogatum ibid.
Tabernaculorum Feſtum hodie quale 52.
Taricheorum origo & ritus 256.
Tarquinii Priſci Superſtitio 94.
Tarquinius Priſcus maximum circum Romæ extruxit 64.
Tatius Rex ſtrenas inſtituit 93.
Taurii Ludi 110.
Taurilorum Origo ibid.
Tebeth menſis 8.
Tecuphatim Feſtum apud Iudæos 96.
Τελετὴ quid 3.
Tempeſtatis Feſtum 177.
Tempus certum cultus Diuini conſtitutum 2.
Temporis Mutatio apud Iudæos in cap. anni 11. & ſeq.
Terra Mater Deûm 243.
Terminus agrorum Deus 109. cur nullum animal ei ſit ſacrificium ibid.

Terminaliorum *origo & cauſa* 108. *& ſeqq quando & in cuius honorem celebrata ibid. ritus* 108. *& ſeqq.*
Teſſaracoſton *Feſti origo* 257.
Teſtuatium *quid* 183.
Tertius dies Minervæ *ſacer* 88.
Thalyſia *qua* 245. *& ſeq.*
Thamuz Deus *quis* 188.
Thamuz Menſis *quartus* 45. *Hebræorum* 8.
Thargelia, *ritus, dies, in cujus honorem celebrata* 137.
Θαργηλιὼν Menſis *Athenienſium* 75. *vnde dictus ibid.*
Theatri *Origo & author* 65.
Theatri *figura* 65. *eius partes ibid.*
Thebet Menſis *decimus Iudæorum* 45.
Theogamia *vnde dicta* 246.
Θεοφάνεια *quid* 3.
Theophania 246.
Θεοξένια 3.
Theoxenia *qua* 246. *certamen Pellenſium ibid.*
Theſeus *inſtituit Delia* 240. *inſtituit pyanepſia* 214.
Theſei *Feſti origo & ritus* 18. 28.
Theſmophoria *vnde dicta* 216. *origo* 116. *Athenas translata* 217. *ritus ibid.* Ovidius *confundit cum Eleuſinys miraculum ibid. turpitudo ibid.*
Thiſchri Menſis *ſeptimus cur ſic dictus* 8. *cur initium Anni* 9. 36.
Thisi *Hebr. Menſis* 80.
Thoth Ægypt. *Menſis reſpondit Septembri ibid.*
Thucididis *Locus emendatus* 114.
Thuiſconis *vxor Sol.* 89.
Thylorum *ritus* 246.
Tiberius *prohibuit ſtrenas vltrà Cal. Ian. mittere* 91.
Tibicinum collegium *Roma diſcedunt, & reſtituuntur* 185.
Tiburtini *reſtituunt actu Tibicines Romanis* 185.
Tireſias Vates *in fœminam mutatus* 243. *à Iunone excæcatus* 244.
Titi Temproniȷ *perfidia in priuignum* 128. *& ſeq.*
Tithenidiorum *ritus* 257.
Tlepolemia Rhodiorum 257.
Torniamenta Germanica *vnde* 263.
Tranſlationis Neomeniæ *non opus fuiſſet* 11. *& ſeq. eius author Eleazarus ibid.*
Tricennales *Ludi* 265.
Triclariȩ Dianæ *Feſti ratio, origo & ritus* 236.
Trigeſimus Menſis *dies fauſtus* 88.
Triumphales *Ludi* 264.
Trojani Ludi 262. *eorum antiquitas ibid. vnde orti diuerſa ſententia ibid.*
Trœzeniorum *Feſtum* 100.
Tubarum Feſtum 37. cur inſtitutum *ibid. abrogatum* 47.
Tubiluſtrium *feſtum origo & ritus* 135.
Tubiluſtria 169.
Turcis Venetis *dies pro Dominica ſacer ritus ibidem eorum* Paſcha. 167. *religioſorum apud eos feſta ibid.*
Turcæ *quibus artibus fugitiuos ſeruos reuocent* 108.
Turela ancilla Roman. 193.
Tuſi Ægypt. *reſpondet* Ianuario 70.
Typarum *ritus* 257.
Typhon *interfecit Oſiridem* 91.
Typhonis imaginem *contumelioſè tractarunt Ægyptii* 91.
Thyrbe *feſtum* 257.

V Acuna *Dea qua* 232.
Vacunalia *ibid.*
Valentinianus Imp *biſſexto Febr. non prodibat in publicum* 60.
Veader menſis *embolimæus* 8. *veſtigia in ſacris literis* 9.
Venatorum *feſtum* 210.
Venus *cur Aphrodite dicta* 237. Erycina 157.
Veneris *feſtum apud Naucratitas eiúſque origo* 237.
Veneris *diem colunt Turcæ* 114.
Veſpera *vnde dicatur Hebræis* 28. *quid ſit ibidem prima & ſecunda quid* 29. *quando incipiat ibid.*
Verno tempore *an mundus conditus* 10.
Vertumnalia 221.
Vergiliarum *ortus* 81.
Veiouis *feſti origo* 125.
Veſtalia 180.
Veſta Dea *qua* 180 *vnde dicta ibid.*
Veſtaliorum *dies* 180. *ſacra vetuſta ibid. à quo Romæ inſtituta ibid. ornatus & ritus* 181. *nudis pedibus ibant matronæ ibid. aſini caput coronabatur ibid.*
Veſtium mutationis *origo* 230.
Vicennales *ludi* 265.
Victoriæ *ludi* 264.
Victimæ humanæ *abrogata* 230.
Vidua *vnde deriuetur* 90.
Vigiliarum *frequens mentio in ſacris literis* 7.
Vinalia priora 156. *dies Iouis ſacra ibid. ritus ibid.*
Venalia altera, *qua Ruſtica dicebantur* 210. *dies & ritus ibid. vinum nouum ante illa celebrat. non licebat in vrbem inuehere ibid.*
Vitula Dea *qua* 194.
Vitulario *quid ibid.*
Vitulationis *dies & origo* 194.
Votiui 263.
Vulcani templum *cur extra Romam* 210.
Vulcanaliorum *dies ludi & ritus ibid.*
Vulcanalia 169.
Vulpium combuſtio *feſtum* 251.
Weynmonat 81.
Wintermonat 81.
Wolffmonat 81.

X Athende *menſis primus in anno* 74.
Xenia 229.
Xerxes *natalem diem celebrat* 238. *& ſeq.*
Ξηροφαγία 76.
Xoana quid 239.
Ξυλοφορία 13. 46.

Y Ἄηνεια 258.
Ὑδροφορία 258.
Ὑπερβερεταῖος 79. *& ſeq.*
Z Ephyrus vnde dictus 67.
Zwiſtaa 90.
Ziph menſis *& cur ſic dictus* 8.
Maio *correſpondit* 76.
Zoganes *quid* 203. 227.
Zoilus ſacerdos 232. *& ſeq.*

IN LIBROS

IN LIBROS
DE ORIGINE ET PROGRESSV
ESTORVM DIERVM
PROLEGOMENA.

QVIA parte primâ Operis noſtri ORIGINVM, de Loco Sacro, hoc eſt, de Templis & iis omnibus quæ propriè ad Templa pertinent, diſſeruimus: ideo nunc parte hac de Tempore Sacro, id eſt, de Origine & incrementis Feſtorum dierum tractabimus. Quemadmodum enim Religioni & Cultui externo exercendo certus meritò deputatur locus, quod & ab omnibus non omninò barbaris gentibus factitatum legi-
: ſic eidem tempus fixum apud immaniſſimos quoſque populos ſem-
fuit deſignatum. Quum enim vita humana tota ferè in actione con-
, actionum autem aliæ ſint Sacræ, adeóque Religioſę, pro exercitio
gionis externæ ſuſceptæ: Aliæ verò manuariæ & quaſi prophanę, pro
& amictu, neceſſariiſque vitę parandis inſtitutæ: Actiones autem hę
es non ſint ſine tempore: (omnis enim actio tempore continetur:)
terea diſtinxit & quaſi accommodauit tempus ad actiones hominis
, & ſcintillæ illæ cognitionis Dei, quæ etiam in Ethnicis reliquæ
erunt: ita vt, juxta actiones humanas, alii quidem dies eſſent Sacri,
erò Prophani: & illi quidem exercitio Religionis externæ, hi autem
i & manuariis artibus inſeruirent: non quòd prophani dies, in qui-
anibus laboratur, non ſint etiam Sancti & Deo conſecrati, aut quòd
dies ex ſe vel in ſe aliquid peculiaris Sanctitatis & Spiritualis influen-
beant: quum enim Deus omni tempore coli velit, omne quoque
& ſingulos ſibi vendicat dies: ſed quòd Feriæ peculiariter, & ma-
m dies prophani externo Dei Cultui & Sacris rebus ſint ſeparatę ac
tę. Sic etiam panis ille, quo in ædibus noſtris vtimur prophanus
non per ſe, omnia enim dona Dei Sacroſancta ſunt: & panis Eu-
cus Sacer eſt, non mutatione ſubſtantiæ, ſed propter vſum cui vier-
deſtinatus.

erabo autem his Libris primò Iudæorum, deinde Ethnicorum,
hometanorum Feſta. De Chriſtianorum Feriis peculiari Libro
quòd pauciſſimas habuerit vera Primitiua Eccleſia, progreſſu au-

 tem

tem temporis mirandum in modum à ſuperſtitioſis hominibus ſint accumulatæ, & non in Dei, ſed hominum mortuorum honorem & cultum inſtitutæ, oſtendam.

De nominibus & ſignificatione Feſtorum ac Solennitatum, quibus tàm Hebræi & Græci, quàm Latini & Germani vtuntur.

חג quid. HEbraica vox חג *Chag* quâ Moſes Exod.5.& 12. Leuit.23. Num.29. Dauid Pſal.42. Eſd. c.3. Zach. Propheta c.14. aliíque vtuntur, eáque Feſtiuitates & Solennitates Domini in genere deſignant, deriuatur à verbo חגג & ſaltare aut tripudiare propriè ſignificat: quòd, quemadmodum Gentes in Solennitatibus ſuis & Ludis ſaltarent, ſic Dei populus ſpiritu tripudiare, hoc eſt, exultare, gaudere & lętitiâ animi in Feſtis ſuis diebus jucundè exerceri deberet. Agnus quoque vel pecus eodem appellatur nomine apud Eſaïam 29. cap. & in Pſal. 118. quòd in lætitia & tripudio offerretur. Per Antiphraſin Eſa. 19. pro pauore & tremore, ſeu luctu & triſtitia accipitur.

מועד quid. Dies etiam Feſtos & Solennes Moſes Leuit. 23. Num. 15. & Eſaïas 1. & 14. cap Ezech. 44. nomine מועד *Moæd*, ſignificant: deriuatur id à verbo יעד quod ſignificat paciſci, conteſtari additâ promiſſione, jurejurando, vel ſigno, vt fit in ſponſalibus: conuenire & congregare: fuerunt enim dies Feſti teſtimonium & pactum quoddam, quo teſtabantur Iſraelitæ publicè, ſe eſſe Dei populum, & Deum eſſe Dominum eorum: conueniebat etiam populus his diebus, à Deo definitis & conſtitutis, magnâ frequentiâ ad ſacrificandum, orandum, & audiendum verbum ſeu legem Domini. Vnde & locus ille, qui cultui Sacro deſtinatus erat, Tabernaculum ſcilicet, *Ohelmoæd*, Hebraicè dicitur, id eſt, Tabernaculum conuentionis, eò quòd Iſraelitæ conteſtati ibi conuenirent & congregarentur, vt inquit R. Kimhi. Vel quòd Deus pręceperat, ſe ibi Moſem & populum ſuum conuenturum, vt idem ſcribit.

עצרת quid. Vocatur item Solennitas & Feſtum עצרת *Azæræth*, à verbo עצר quod prohibere, coërcere, cohibere, congregare & colligere ſignificat. Colligitur enim & congregatur his diebus populus in cœtum: prohibetur etiam ne quod opus in illis fiat: & ita exponitur hoc nomen Leuit. 23. verſu 36. vbi dicitur: *Offeretis Sacrificium Domino*, עצרת *Feſtum eſt enim, omne opus ſeruitutis* (id eſt, ſeruile) *non facietis*. Specialiter tamen octauus dies Tabernaculorum Feſti, & ſeptimus Paſchę hoc nomine appellabatur, cùm quòd in die illo Tabernaculorum, nihil erat à quo denominari poſſet, ſicut in feſtis Paſchę, Pentecoſtes & Tabernaculorum: tùm verò, quòd in fine harum feriarum hoc adhuc die retineretur populus, nec dimitteretur, donec vltimum hunc diem Feſtum tranſegiſſet. Vnde nonnulli *Retentionem*, alii *Prohibitionem*, quidam etiam *Collectam* nomen hoc interpretantur: quòd, ſicuti diximus, tranſactis ſeptem Solennitatis Tabernaculorum diebus, populus vno adhuc die retineretur, & collectus eſſet: aut omne opus iſtis quoque diebus, vt in reliquis, prohiberetur. Ita enim præcipitur Leuit. 23. de Tabernaculorum Feſto: *Die octauo Conuocatio ſancta erit vobis, & offeretis Sacrificium Domino*, עצרת היא quod quidam ſimpliciter Feſtum eſt, alii retentio ſeu prohibitio eſt, nonnulli

nulli conjunctim, Feſtum retentionis vel prohibitionis eſt, vertunt. Idem. Num. 29. 2. Paral. 7. Nehem. 8. legitur. De ſeptimo autem die Solennitatis Paſchę, ita mandatur Deut. 16. *Sex diebus comedes Azyma, & die ſeptimo* עצרת.

Sępè etiam in lege Moſis & apud Prophetas non ſolùm ſeptima dies vniuſcuiuſque hebdomadę, ſed etiam omnia reliqua Iudęorum Feſta & Solennitates, ſiue in ſeptimam ſiue in aliam diem inciderent, generaliter שבתות *Sabbatha* appellantur, à שבת, quod eſt ceſſare & quieſcere: quòd in iſtis Solennitatibus & Feſtis à prophanis operibus non minus quieſcere, & nomen Dei celebrare tenerentur, quàm in Sabbatho hebdomadę. שבתות quid.

Gręci dies Feſtos & Solennes appellarunt πανηγύρεις, ἱερομηνίας, θεοφάνεια, θεοξένια, καὶ ἑορτάς. Pollux enim lib. 1. tit. περὶ ἱερῶν ἑορτασίμων ſic ſcribit: Καὶ ... ἱερά, πανηγύρεις, ἱερομηνίαι, θεοξένια, θεοφάνεια, ἑορταί. Πανήγυρις autem, Henric. Steph. in linguę Gręcę Theſauro indicat, propriè ſignificat, publicum Cœtum ſeu Conuentum, & Celebritatem publicam: veluti quum die ...to, Ludis ſolennibus, aut celebri mercatu tota aliqua gens vnum in locum ...uenit, vt in Græcia Ludis Olympiacis, Iſthmiacis, Pythicis & Nemeacis: ...o item Eleuſiniorum, Panathenęorum & ſimilium, vt eſt videre apud De...thenem pro Corona, in Decreto Bizantiorum: idem etiam Author ...ύσια appellat πανήγυριν, ſicut Cicero *Nundinas*, ad Atticum lib. 1. epiſt. 9. ...pas etiam, ſpectacula & conuiuia, quę publicè à Regibus Principibúſve ...bentur, πανηγύρεις nominant Athenęus lib. 5. de Antiocho ſcribens, He...anus lib. 3. & Xenophon lib. 6. pæd. Πανήγυρις quid.

Ἱερομηνία eſt dies menſis, in quo Feſtum aliquod celebratur, vel Sacra ſta...liquo menſe, Aut etiam generaliter accipitur pro die feſto, vt placet ...ęo, qui addit, de ludorum die à Demoſthene vſurpari. Thucydides lib. ...quit de Carneo menſe, τὴν μέλλοντα ἱερομηνίαν Δωριεῦσι παρασκευάζεσθαι. Herodianus lib. 1. ἔμελλεν νῦν Ἰταλιῶται τὰ μὲν Κρόνια προσεορτάζειν θεῷ ...αχόντι, τὴν δὲ τοῦ ἔτους ἀρχὴν ἱερομηνίαν ἄγουσι τῶν Ἰταλίας ἔθει. Ἱερομηνία quid.

De Θεοξενίοις in Appendice ad Gręcorum Feſta dicturi ſumus.

Θεοφάνεια verò, ſiue θεοφανία Feſtum Græcis ſignificat ſolenne, quod illo celebrabatur, quo Deus hominibus appàruiſſet. Meminit ejus Hero...is libro 1. de Cratere argenteo, qui amphoras ſexaginta capiebat, à ...ſo Delphis dicato, ἐπικίρναται γὰρ ὑπὸ Δελφῶν θεοφανίοισι. Ho ceſt, ...ebatur *in eo vinum à Delphis Theophanijs, ſeu Theophaniæ Feſto.* Θεοφάνεια quid.

Ἑορτὰς autem Gręci generaliter Feſta appellant, παρὰ τὸ ἐρᾶν, vt qui... voluerunt, id eſt, ab amore & appetitu, quo ad amplectendos ...gendos dies feſtos plerique ferimur: Πάντας γὰρ αὐτῶν ἐρᾶσι. Alii verò ...tant παρὰ τὸ διὰ αὐτῆς ἐᾶ (id eſt ἀγαθά) ὄρνυσθαι τοῖς ἀνθρώποις: quòd be...io dierum feſtorum multa bona à Diis immortalibus contingant ho...bus. Ἑορτὴ quid.

...λεστὰς quoque majora Feſta vocarunt, quòd non citra Grandiorum ...nſam fierent. Nam τελεῖν impendere eſt: vnde & qui multa pro...nt πολυτελεῖς, qui pauca ἀτελεῖς dicunt, vt Cœlius indicat Lect. Antiq. ... cap. 2. Τελεστὰ quid.

...ini antiquiores Feſta, quaſi ſolenniter lætos dies appellârunt, Fe...te. Nam Feſtus, a, um, idem illis fuit, quod poſteà lętus, a, um, ...nim vel Sacrificia Diis offerebantur: vel epulationes & conuiuia ...bantur: vel Ludi in honorem Deorum agebantur, vel ferię obſer... Feſtum quid. In feſtis quid actum

 uabantur,

uabantur, idque cum gaudio & lætitia tam corporis quàm animi. Cicero Feſti nomine non vtitur, quod ego quidem ſciam, tanquam ſubſtantiuo, in hac ſignificatione, ſed pro adjectiuo, diei nomine ſemper addito. Veluti pro Seſtio inquit, *Cùm itinere toto vrbes Italiæ dies Feſtos agerent.* De Finibus: *Quem Tyberina diſſenſio feſto illo die tanto gaudio affecit, &c.* Pro eo autem apud recentiores *Feriarum* nomen in vſu eſſe cœpit: idque vel à feriendis victimis & pecudibus, quas illis diebus offerebant: vel à ferendis epulis, quæ fiebant ex his pecudum frugúmque prouentibus.

Feriæ quid.

Germani Solennitatum nomina à Latinis mutuati ſunt: vocant enim eas Feſt / & Feſttag / à Feſtis: Feyrtag / à Feriis: illiſque verbum Feyren idem ſignificat, quod his feriari.

Feſt/ Feſttag vñ Feyrtag.

DE

ORIGINE ET PROGRESSV

FESTORVM DIERVM APVD IVDÆOS,

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

De Die, Horis, Septimanis, Menſibus & Anno Iudæorum.

De Feſtis & Solennitatibus Iudæorum dicturus, operæpretium me facturum arbitror, ſi de Diebus, Horis, Septimanis, Menſibus & Anno eorum, iſta præmittam ſaltem, quæ ad iſta maximè pertinebunt: ... tutum no... rerum ... quæ de ijs poſſeat dici, ...ntis & ſin... ſula, quæ ſupernacaneus labor ... referre, in ... talis & ... diligentiſſimè ante me multi quum id ... ... viri per ... quuti ſint.

De Die Iudæorum.

...cipiam autem à DIE, quia per Dies, Se...manas, Menſes, & Annum metimur. ... faciunt vel Naturalem: vel Civilem, ...lgarem & Artificialem: & hunc quidem ... oriente Sole ad occidentem uſque interme... tempore definiunt, quo nimirum Sol hemi... ...erium noſtrum illuſtrat. Cui oppoſita eſt ...x, dum Sol fertur ſub horizonte noſtro, & ...ebræ occupant terras. Hac ſignificatione ...oſes uſurpat ... ſit inquiens de primo die: ...idit Deus lucem, quòd eſſet bona, & di...iſit lucem à tenebris, appellauitque lu...cem Diem, & tenebras Noctem. Et Iſaias: Væ illis, qui vertunt diem in noctem: Illum verò non niſi viginti quatuor horarum curri...culo abſoluunt, idque tempus intelligunt, quod ... vno ſit cœlo circumactu, quo dies verus & nox ſimul continentur: vt quum dicimus, annum habere dies 365. non excludimus noctes, ſed eas quoque ſimul intelligimus: vocatúrque à Græcis Νυχθήμερον omne id tempus. Eſt hæc definitio diei naturalis Ioannis de Monte Regio in Epitome Ptolemæi Almageſti. Dies, inquit, naturalis dicitur tempus reuolutionis Solis per motum primi mobilis ab horizonte aut meridiano, donec ad ipſum redeat. Ad eundem etiam modum Ioannes de Sacro buſto, Stoeflerus & alij diem naturalem definiunt. Proinde Cenſorinus cap. 19. artificialis diei definitio naturali diei conuenit.

Initium autem diei naturalis non eſt idem apud omnes ſed pro regionum & nationum diverſarum vſu & conſuetudine quadrifariam ferè variat, vt Plinius refert libro ſecundo, capite 87. Babylonij enim ab exortu vno Solis ad exortum alium eiuſdem aſtri metiuntur eum. Ægyptij & Romanorum Sacerdotes à media nocte ad proximè ſequentem mediam noctem diem hunc conſtituerunt. Quam conſuetudinem Iudæis contrariam, putant aliqui Matthæum ſequi cap. 28. in his verbis: In extremo Sabbathi, cùm jam illuceſceret in primam Sabbathi. Vmbri & Aſtrologi à meridie ad meridiem diei hujus curriculum metiuntur. Athenienſes, Galli veteres & Iudæi ab vno occaſu Solis ad alium, ſiue à veſpera ad veſperam dies ſuos inchoârunt. Sic enim de Gallis illis C. Cæſar ſcribit lib. 6. Comment. belli Gallici: Galli, ait, ſe omnes à Dite patre propagatos prædicant. Ob eam cauſam ſpacia omnis temporis non numero dierum, ſed noctium finiunt: & dies natales, & menſium & annorum initia ſic obſeruant, vt noctem dies ſubſe-

Diei naturalis initium

ſubſequatur. *De Hebræis hoc non eſt in dubio. Sic enim Moſes Geneſ.1. loquitur :* Factum eſt veſperè & manè dies vnus: *vbi veſperam præponit diei : ſignificans vtique, noctem præcedere diei. Adhæc, priores extiterunt tenebræ, & Deus juſſit lucem de tenebris ſplendeſcere, vt loquitur Apoſtolus Paulus. Inde factum eſt, vt etiam Sabbathi celebratio à veſpere præcedentis diei incipienda fuerit in Veteri Teſtamento, ſicuti præcipitur Leuit.23.cap. Ad hanc Iudæorum & Athenienſium rationem hodiè adhuc. Italorum & Boemorum horologia aptata ſunt, vt initio noctis horam primam indicent, & ſic deinceps.*

Horæ Iudæorum.											
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.

Horæ noſtræ.											
7.	8.	9.	10.	11.	12.	1.	2.	3.	4.	5.	6.

De Horis Iudæorum.

Diei partitio apud Iudæos.

DIei Partitio antiquiſſima apud Iudæos ſimplex admodum fuit, non in horas, ſed per effectus aliquos ſiderum, aut alterius naturæ inſignita. Hæc enim nomina ferè temporis apud Sacros Scriptores reperiuntur:* manè, aurora, illuceſcente jā ſole inclinata dies, veſpera, aura diei, occaſus ſolis, nox, media nox, galli cantus, dormientibus hominibus, *pro eo quod ab aliis* Concubium *vocatur. In Sacris alioquin literis, quæ ante Captiuitatem Babylonicam ſcripta ſunt, nulla fit prorſus horarum mentio: neque nomen Hebraicum extat, quod horam notat, ſed Syriacum* שעה *Daniel. 3. Tametſi Auguſtinus & alij quidam decem lineas graduum in horologio Achaz, decem horas innuere exiſtiment : poſtea autem hoc* Νυχθήμερον, *id eſt, diei naturalis tempus, diem ſimul & noctem complectens, in viginti quatuor horas, & has rurſus in duodenas diſtribuerunt, ita vt non à meridie & media nocte, ſicuti nos, ſed ab occaſu Solis vſque ad ortum numerarent duodecim horas, & rurſus totidem ab exortu vſque ad occaſum : vnde Seruator, Ioannis 11.cap.* Nonne, *inquit*, horæ duodecim diei ſunt? *adeóque prima hora matutina ea fuit illis quæ nobis eſt nona, ſexta quæ nobis eſt duodecima, nona quæ nobis eſt tertia, duodecima quæ nobis eſt ſexta: eademque ratio fuit in nocturnis horis numerandis. Hinc poteſt interpretatio deſumi, quoad tempus, ejus parabolæ quæ eſt apud Matthæum 20. cap. de conductis à patre familias operarijs in vineam ſuam manè, & horâ tertiâ ſimiliter ſextâ, nonâ, vndecimâ: itemque verborum quæ apud eundem Euangeliſtam extant 27. cap. vbi dicit,* à ſexta hora tenebras factas ſuper vniuerſam terram vſque ad horam nonam: & circa horam nonam emiſiſſe Ieſum ſpiritum ſuum. *Collatio autem horarum ſecundum noſtram ſupputationem & Orientalium ſeu Iudæorum, ex hac tabella manifeſtius conſpicitur.*

Horarũ non fit mentio in Sacris literis ante Babyl. captiuitatem.

Explicatio parabolæ quoad tempus Matth. 20. cap.

Rurſus autem has diei horas duodecim in quatuor ſequ. drantes diuiſerunt, quorum ſinguli à prima exordij ſui hora nomen ſumpſerunt. Primus ergo quadrans tres primas horas diei habebat, & totus hora prima *dicebatur. Secunda pars, quæ à fine primæ vſque ad ſextam, hoc eſt, meridiem extendebatur, illis erat* hora tertia. *Tertius quadrans à ſexta vſque ad nonam numerabatur, id eſt, à meridie vſque ad tertiam pomeridianam, & ſexta hora nomen habuit. Quartum verò, nonam horam appellârunt, eò quòd à nona. hoc eſt, tertia hora, ſecundum noſtram ſupputationem, inciperet, & inde reliquas diei horas vſque ad duodecimam, ſeu noſtram ſextam complecteretur, qui totius diei finis erat. Ita verò ſolitos fuiſſe Veteres diem diſtinguere, apparet ex parabola quæ habetur Matth. 20. vbi dies in iſtos quadrantes ſecatur, ex recepta nimirum conſuetudine. Hanc rationem ſupputandi horas, nonnulli* Eccleſiaſticam, *ſeu* Templi *nominant, & vſurpatam aiunt à Iudæis in diſtinguendis precibus & peragendis Sacris. Talis ratio obſeruatur etiámnum hodie in Pontificiorum Templis, vbi preces. quas vocant* Canonicas, Primas, Tertias, Sextas, Nonas *appellant. Vt autem res meliùs intelligatur, vulgatam horarum ſupputationem, & hanc Eccleſiaſticam templi apud Iudæos, in ſubjecta tabella Lectori ob oculos ponam.*

Diei artificialis in quadrantes partitio.

Diei diuiſio eccleſiaſtica, ſeu Templi.

Horæ Templi.			
Prima	*Tertia*	*Sexta*	*Nona*
1.2.3.	4.5.6.	7.8.9.	10.11.12.

Hinc explicari poteſt nodus ille, qui circa temporis notationem Paſſionis Chriſti apud Marcum & Ioannem Euangeliſtas occurrit. Marcus enim 15.cap. dicit, fuiſſe horam tertiam, *quando crucifixerunt eum : Ioannes verò 19. cap ferè* ſextam horam *fuiſſe ſcribit. quando Pilatus pro tribunali conſedit, vt eum condemnaret. Marcus enim ad hanc Eccleſiaſticam ſeu templi horarum diſtinctionem reſpiciens,* horam tertiam *fuiſſe dicit, quando Chriſtum crucifixerunt, & ſecundam diei partem vel quadrantem intelligit, quæ ab hora tertia incipiens quartam, quintam & ſextam, hoc eſt, juxta noſtram computationem decimam, vndecimam, & duodecimam comprehendebat : & proinde à Ioanne nihil diſſentit, qui juxta priorem diſtinctionem loquutus eſt, & horam fermè ſextam fuiſſe*

Explicatio locorum Marc. 15. & Ioan. 19.

fuiſſe ſcribit. D. Auguſtinus tamen in Quæſtio-
nibus ex nouo Teſtamento quæſt. 65. & in Dia-
logo quæſtionum 65. paulò aliter reſpondet: id ve-
rò minus exactum videtur.

Similiter etiam horarum noctem per numerum ſpa-
tium quaternas vigilias diſtribuerunt, quæ ſin-
gulæ, teſte Hieronymo in epiſt. 139. ad Cypria-
num, quatuor horarum ſpacio ſupputaban-
tur. Ita vt prima vigilia tres priores horas, pri-
mam ſecundam & tertiam, ſecunda autem
[illegible] ſequentes comprehenderit ante no-
[illegible] verò tertia vigilia ſepti-
[illegible] nonam: quarta reliquam
[illegible] ad auroram habuerit. Harum
[illegible] admodum fit mentio in Sa-
[illegible] 7. Gedeon dicitur ingreſ-
[illegible] Madian incipientibus Vi-
[illegible] Et 1. Reg. 11. Saul ingreſſus
[illegible] Moabitarum & Ammo-
[illegible] a matutina. Luc. 2. dicitur
[illegible] quod cuſtodierint Vigilias no-
[illegible] ſuum Matth. 14. & Mar. 6.
[illegible] miſſe ad Diſcipulos in mari
[illegible] vigilia noctis. Luc. 12. ait
[illegible] an venturus ſit Vi-
[illegible] meſſe, Quartæ vigiliæ fit
[illegible] ſecunda, in tertia.
[illegible] Matth. 14. & Mar. 6.

De Septimanis Iudæorum.

[illegible] hebdomadas vel ſeptima-
[illegible] diſtributi fuerunt, quæ
[illegible] Iudæos [illegible] conſtituerunt. Sex
[illegible] Annum [illegible] opera externa perfi-
[illegible] ſ omnia [illegible] autem quoque die ab ijs
[illegible] ſimo [illegible] ex peculiari mandato
[illegible] erunt [illegible] hoc eſt, ceſſatio & quies
[illegible] Sabb[illegible] & tantùm res ad Dei
appellatus [illegible] fuit, tractare tum eis licuit: à
pertinente [illegible] ro hebdomadas ſeu ſeptima-
[illegible] ſeptem nominârunt. Sumpſit
[illegible] prima & ſingulari illa heb-
[illegible] originem [illegible] ſex diebus vniuerſam
[illegible] quâ Do[illegible] perficiens ſeu abſoluens, ſepti
[illegible] machinam [illegible] omnibus operibus ſuis, voluitque
[illegible] ab o[illegible] tur homines.
[illegible] eo imitare [illegible]
autem computabatur antiquitus à populo
[illegible] hebdomada, vt prima, ſecunda, tertia, &c.
[illegible] non diceretur Lunæ, Martis, Mercurij,
[illegible] ſed prima Sabbathi, vel vna Sabbathi,
[illegible] Sabbathorum: Secunda Sabbathi, tertia Sab-
[illegible] &c. Non quòd omnes Sabbatheorum, hoc eſt
[illegible] dies eſſent: ſed quòd à Sabbatho,
[illegible] die requietis, qua ſuo nomine & cultu ſin-
[illegible] excellebat. prima, vel ſecunda, vel ter-
[illegible] vel cætera ſuo quæque cenſerentur ex ordine:
[illegible] teſte lib. de Rerum Natura cap. 8. Vnde ſi-
[illegible] apparet, fuiſſe etiam aliquos dies Sacros,
[illegible] quos prophanos: non quidem ex ſe vel per ſe:
[illegible] omnes enim dies Domini ſunt) ſed propter
[illegible] cui à Deo ſunt deſtinati & quaſi conſecra-
ti: Hinc dies illi ſex operibus externis & ſernili-
bus deſtinati, prophani: ſeptimus autem quiſque
imò ille etiam ex ſex prioribus, in quem Solennia
feſta inciderent, Sacer dicebatur, ob res ſacras,
quibus erat conſecratus.

De Menſibus Iudæorum.

Menſis ab Hebræis ירח Iarearh, à ירח Lunæ nomen
Iareach, hoc eſt, Luna denominatur: *Menſis nomen apud Iudæos Germanos Græcos vnde.*
quemadmodum à Germanis Monat à Mon/
quæ vox Lunam ſignificat. Græci etiam Μῆνα à Μήνη
Lunam appellant: quòd eius curriculo menſis con-
ficiatur, vt Macrobio & Probo Grammat. pla-
cet. Rurſus apud Hebræos Menſes dicitur חדש
Chodeſch, quæ vox propriè nouitatem ſeu reno-
uationem ſignificat, ideóque ad lunam tranſlata,
nouam lunam ſeu nouilunium denotat: Sic
Num. 29. dicitur, præter holocauſtum חדש. id
eſt, nouiluniĵ, aut primæ diei. Ita opinor de noui-
lunij Feſta intellige, quod Amos 8. Diuites dicunt:
Quando tranſibit ſabbathum & noui-
nium (חדש) vt vendamus frumentum: nam
his diebus non licebat aliquid vendere aut eme-
re. Sic Iſaia 66. prædicitur fore חדש, id eſt, no-
uilunia perpetua. Deinde communiter vſurpatur
etiam pro integro menſe, & ſpacium temporis
ab vno nouilunio ad alterum ſignificat. In hac
ſignificatione aut adiectum habet numerum die-
rum ab innouatione lunæ elapſorum, vt dicitur
prima luna, ſecunda luna, decima quarta vel
decima quinta luna, quod idem eſt ac ſi diceres,
prima, ſecunda dies menſis, &c. aut nomen die-
rum ſimpliciter additur; ſic Gen. 29. dicitur, Ha-
bitauit Iacob cum Laban menſem dierum
חדש ימים Num. 11. Vſq; ad menſem die-
rum. Et Deut. 21. Lugebit patrem ſuum, &
matrem ſuam menſem dierum. Hac phraſi
ſignificare volunt Hebræi, integrum planè men-
ſem, omnibus ſuis diebus conſtantem. Latini à
metior Menſem deducunt, quòd ſit res nume-
ro dierum menſa: Vnde Cicero lib. 2. de Natura *Menſis nomen apud Latinos vnde.*
Deorum inquit, Qui, quia menſa ſpacia con-
ficiunt, Menſes nominantur: potest tamen
hæc etymologia etiam ad lunam referri, quòd
eius curſu menſa ſpacia conficiat. Hæc autem
menſium nomina, menſes olim lunares & ad
lunæ curſum accommodatos fuiſſe indicant. Quo-
circa & Beda cap. 11. de rerum nat. Antiqui, in-
quit, Menſes ſuos non à Solis, ſed ad Lunæ *Menſes olim ad lunæ curſum accommodati.*
curſum computare ſolebant. Vnde quoties
in Scriptura Sancta, ſiue in lege, ſiue ante
legem, quota die menſis quid factum di-
ctumúe ſit, indicatur, non aliud quàm lu-
næ ætas ſignificatur: à qua ſemper Hebræi,
antiquo patrum more, Menſes obſeruare
non ceſſant.

Menſis autem Hebræorum non omnes *Menſes Iudæorum quot dierum.*
fuerunt 30. dierum, vt nonnulli affirmant:
ſed partim 29. partim verò 30. dierum, idque
alternis.

Menſium nomina ante & poſt captiuitatem Babylon. diuerſa.

Nomina verò Menſium ante & poſt Captiuitatem Babylonicam non eadem fuerunt. Ab initio enim ſanctâ quâdam ſimplicitate, à numero & ordine tantùm appellati ſunt, Primus, Secundus, Tertius & ſic deinceps. Et ex omnibus quidem duodecim, quatuor ſolùm proprijs nominibus ante Babylonicum exilium inſigniti ſunt: nempe Primus, Secundus, Septimus & Octauus. Primum vocârunt Ethanim, *hoc eſt,* Fortium, *à præſtantia nimirum & dignitate, quia non vnus tantùm, ſed etiam Sabbathi Iubilæi principium fuit. 2. Reg. 8. Secundus, qui poſtea Octauus fuit, & noſtro Nouembri aliqua ex parte reſpondet, dictus fuit* Bul, *quaſi defluens, hoc enim menſe arboribus folia decidunt & quaſi defluunt. Putant alij dictum hunc Menſem* בור *quaſi* מבול, *hoc eſt, Inundatio, à crebris, quæ in eo fiunt, pluuijs. 3. Reg. 6. Septimus, qui poſtea factus eſt primus.* Abib, *à nouis frugibus Exod 16. Leuit. 2. Octauus* Zif *appellatus fuit à candore 3. Reg. 5 Babylonicæ autem Captiuitatis tempore, patrio & antiquo more ſpreto, non ſolùm his menſibus, ſed etiam reliquis omnibus Chaldaica nomina impoſita ſunt.*

Menſis Abib ſeu Niſan.

Primum ex Moſis inſtitutione, qui Septimus antiquitus, & Abib, *vt diximus, appellatus fuit,* ניסן Niſan *vocarunt. Nehe. 2. Eſth. 3. Is, propter multiuogum lunæ curſum, nunc in Menſem Martium, nunc in Aprilem incidit: interdum etiam Maij menſis dies aliquot ſibi vendicat. Sed rectius Aprili deputatur: in ipſo enim vel incipit, vel deſinit, vel totus includitur. Eâ duntaxat regulâ obſeruatâ, vt qua decimaquinta, poſt æquinoxium, luna extiterit, primum ſequentis anni menſem faciat; quæ verò antea, nouiſſimum præcedentis: & ſic per ordinem: vt Beda refert cap. 11. de Rerum nat. Nomen habet à nouis frugibus vel ſpicis, quæ tunc matureſcere incipiunt. Vnde & Leuit. 23. mandatur, vt* altera die Paſchæ offeratur Domino Gomer, *hoc eſt, Menſura granorum, quæ ex nouis ſpicis excutiebantur. Vel ſic dicitur, quòd ſit Niſim, hoc eſt miraculorum Menſis, plurima enim miracula & prodigia hoc tempore facta ſunt, quæ in libris Moſis diligenter commemorantur: veluti quòd hoc ipſo educti eſſent ex Ægypto, tabernaculum effectum dedicâſſent, duce Ioſuâ Iordanem traieciſſent auxilia à Rege Artaxerxe, ad inſtaurandam Hieroſolymorum vrbem, per Nehemiam impetrâſſent, alijque alibi bonis potiti eſſent. Vel, quòd eſſet quaſi ſignum & vexillum redeuntis anni.*

Iiar vel Ziph.

Secundum אייר Iiar *vel* זיו Ziph *ab igne vel luce appellârunt: hoc enim Menſe, vt Vergilius canit,*

Candidus Auratis aperit cum cornibus Annum Taurus &c.

Vel, vt alijs placet, ſic dicitur à candore florum qui tunc erumpunt. Incidit autem in Maium noſtram.

Siuan.

Tertium סיון Siuan *à rubis, vel ſpinis dixere Eſther. 8.*

Thamuz.

Quartum תמוז Thamuz *vocârunt: ab idolo fortaſſe, quod eodem nomine appellatur, quodque Iſraelitæ in deſerto abſente Moſe coluerunt: ob quam abominationem Propheta tabulas Decalogi fregit: in cuius rei memoriam 17. die huius menſis ieiunium Iſraelitæ celebrabant. Hieronymus putat ſic dictum eſſe hunc Menſem, ab Adonide Veneris amaſio, quem hoc nomine compellârunt, hoc menſe extincto. Hac de re vide plura lib. 2. in* Adonijs.

Ab.

Quintum אב Ab *quaſi patrem appellârunt à Fœcunditate: quamuis Sacra Litera primum menſem magis propriè ſic nominent.*

Elul.

Sextum אלול Elul *dictum arbitror à Prælo, vel à Potentia æſtûs ſeu caloris, vel à præſtantia.*

Thiſchri.

Septimum תשרי Thiſchri *nominârunt, à* Thiroſch, *quod muſtum ſignificat, hoc enim Menſe vindemia erat. Antiquitus* אתנים Ethanim *dicebatur, quaſi fortitudines, vel menſis fortium, propter plurima Feſta quæ in eum inciderunt. Vel propter copiam fructuum & frugum, quæ illo menſe colligebatur: fructibus enim terræ vita hominis roboratur. Alij hunc menſem ſic dictum putant, quòd eo fœderis arca, in Templum Salomonis, recens extructum, à viris fortibus tranſlata ſit, & tum valida preces, & multa Sacrificia Deo oblata ſint: 2. Reg 8 Et quod anni Sabbatarij ac Iubilæi eodem inchoati fuerint. Nonnullis ſic appellatum placet hunc menſem, quòd autumni tempore multi in morbos incidant, eoque probetur, qui nam ſint validâ ac firmâ corporum conſtitutione.*

Marcheſchuan.

Octauum dixerunt מרחשון Marcheſchuan; *veteres* Bul. *à Pluuia aut inundatione quaſi diluuium: vel à Nabal, id eſt, cadendo, quòd folia ex arboribus tunc decidant, alimenta deſtituta, eſſæta iam terrâ vnde eum cum præcedenti φυλλοχόος Græci nuncupârunt.*

Ciſleu.

Nonum כסלו Ciſleu *ab Arcturo: aut fortè à calice quòd hoc menſe vini dolia reſerare conſueuerint, & poculis certârint.*

Tebeth.

Decimum טבת Tebeth *vocârunt, Eſther. 2. à crebris pluuijs.*

Schebath.

Vndecimum שבט Schebath, *1. Machab. 16. & vltimo à Virga vel Baculo.*

Adar.

Duodecimum אדר Adar *appellârunt, quaſi Latum, quòd extendat ſe ad finem anni.*

Veadar, menſis embolimæus.

His duodecim menſibus Lunaribus, tricenis vndetricenisque diebus alternantibus, decimus tertius adijcitur tertio aut ſecundo anno, quem Embolimæum *vel* Intercalarem *vocant: & quia vltimo menſi* אדר Adar *ſubiungitur, ipſe quoque dicitur* ואדר Veadar, *id eſt, & Adar, quaſi Adar iteratus. Menſes enim, ſicut & anni*

tertius

totius divinæ formæ, Soli ... quaſi regu-
lam, quam ſequantur, ſubiectæ ... Sol au-
tem curſum ſuum per duodecim ... partem Zo-
diaci triginta diebus & decem ... horis abſol-
uit. Luna verò Zodiacum quidem 27. diebus &
8. horis, ſuo verò curſu ſuis ordinem 29. diebus, &
horis 12. ſaltem ſuis ſaltibus ratione conficit. Quo fit,
ut annus Solaris habeat 365. dies, & ſex horas,
... autem annuus ... ſeu menſes illi duodecim,
totùm dies 354. horas 8. ſcrupulos 876. Cùm
... reſtent in anno ſolari, applicata lunari,
... 10. hora 21. ſcrupuli 204. ... primum in
... exercuerit numerum hic Dierum hora-
... & ſcrupulorum, quod fieri poteſt tertio & ſe-
... anno, decimo ſeu ultimo menſi adij-
... anno, duodecimo ſeu ultimo abundantia, duodecim
...: & ſic anni Solaris abundantia, duodecim
... menſium defectum quodammodo re-
...it.

... licet huius menſis decimi tertii expreſſè
... mentio ſit ... Sacris literis, extant tamen
... non obſcura ... eius veſtigia. Nam Geneſ. 7.
... diluuiam deſcribitur, aqua Dies 150. creuiſſe
... At Moſes 2. Die 17. pluuiæ cœperant:
... 7. Die 17. cubitis 15. decreuerant, nam
... eo Die ſuper montes Ararat ... requieuiſſe
... eiuſdem libri dicitur. Inter hos autem ter-
... tantùm Dies 147. numerantur. Niſi igi-
... menſem Intercalarem addas, Dies illos 150.
... aquæ creuerant, & reliquos quibus de-
... 15. cubitis, nuſquam inuenies. Præ-
... Ezechielem primis quatuor capitibus
..., quod Propheta illi anno quinto Men-
... Die quinta reuelatio ſit facta, & poſt
... iuſſus ... in latere ſiniſtro jacere dies
... portare peccata Iſraelis, deinde in latere
... 40. ... portare iniquitatem Iuda.
... 6. menſe ... 6. die 5. rurſus ſediſſe dicitur
... ſeniores Iſrael. Cùm igitur ſpatium illud,
... inter Diem 12. Menſis 4. & Diem 5.
... ſequentis anni non contineat Dies
... annum ... illum intercalarem fuiſſe
... Menſe ab ... undaſſe. Etſi enim demus hæc
... accidiſſe, non tamen credibile eſt,
... elapſos 390. & 40. Dies ad populum
...ſe, ne falſam reuelationem ei narrare vi-
...r.

... ſimul intelligitur, Menſis veram de-
... non eſſe, quamdiu nimirum luna Zo-
... circulum percurrat. Sed Menſis luna-
..., lunæ circuitus ac redintegratio de no-
... nouam: Solaris autem Menſis eſt, di-
... & curſus Solis per duodecimam partem
..., qui 30. Diebus & decem ſemis horis
...letur.

De Anno Iudæorum.

Quia verò in iis quomodo diximus, jam ... Menſem Ethanim, qui poſtea Tiſri, jam ... Abib, qui poſtea Niſan appellatus fuit. PRIMVM vocauimus, reſtat illa contrarietas nobis explicanda. Eam verò ſic expedientes, ut eadem operâ Anni Iudaici rationem & formam ſimul quoque explicaturi ſimus. Sciendum itaque apud Hebræos veteres Menſem Tiſri primum fuiſſe, eoſque annum ſuum à nouilunio ejus inchoâſſe. Hanc conſuetudinem in rebus ciuilibus etiamnum hodie obſeruant Iudæi: ob eamque cauſam neomentam menſis Tiſri caput anni nuncupant: & ab eo temporum ſupputationes deducunt: Iubileum quoque ac ſeptimum annum, qui Deo dicatus fuit, ab eo incipiunt ne fructus duorum annorum perdant: Si enim Menſem Niſan primum conſtituerent, & ab eo annum inchoarent, perderent per annum ſeptimum fructus duorum annorum, quòd meſſem anni ſexti non poſſent colligere, neque anno ſeptimo ſeminare. Hùc facit quòd Exod. 23. præcipitur, Solennitatem Tabernaculorum celebrandam in exitu anni. Et 34. cap. præcipitur, Feſtum hoc celebrari debere, quando, redeunte anni tempore, cuncta conduntur. Quod exponens D. Hieronymus in epiſtola de Solennitatibus legis dicit, Iudæos feſta ſua ſolennia celebrare in fine anni Solaris, hoc eſt, quando congregantur fructus in horrea ſiue cellaria. Vnde & idē lib. 12. ſuper Ezechielem, exordiū anni ſignificatur à Menſe Tiſri: adducens etiam Theodotionem, qui pro anni exordio poſuit annum nouum, ſic ſcribens: Quod ſi juxta Theodotionem, qui in eo loco, vbi nos poſuimus, In exordio anni, interpretatus eſt, In nouo anno: nouus autem annus apud Hebræos vocatus menſis ſeptimus, qui apud eos vocatur menſis Tiſri, cujus calendis fit tubarum clangor, & decimâ die ejuſdem menſis dies Iejunii & Placationis: quintadecimâ verò die, quando totus lunæ orbis expletus, dies Scenopegiarum datur intelligi. Idem ſuper Ezechielem cap. 1. Illud quoque, inquit, intelligendum eſt, quòd Chriſtus in trigeſimo ætatis ſuæ anno ad baptiſmum venerit in quarto menſe, qui apud nos vocatur Ianuarius. Et poſt pauca ſubdit: Apud Orientales enim populos poſt collectionem frugum, & torcularia, quando decimæ deferebantur in templum, October erat primus menſis & Ianuarius quartus. In quo tamen nonnihil errare videtur Hieronymus: cùm enim annus antiquus apud Hebræos incipiat ab æquinoctio hyberno, tantùm exorbitat, quantum eſt ſpatium ab æquinoctio verno, quod primum Hebræorum Menſem inchoare debet, vſque ad ſequentis Menſis initium. Similiter quoque Beda libro de Temporibus cap. 12. ſcribens, de Menſe Tiſri dicit, ab eo annum inchoari.

Ratio autem quæ mouit Iudæos, ut annum ſuum

Anni ratio apud Iudæos.

Menſ. Tiſri a. pud veteres Iudæos primus.

Explicatio locorum Exod. 23 & 34.

Cur Iudæi annum ſuum inchoarint à M. Tiſri

ſuum inchoarent à nouilunio menſis Tiſri, æquinoctio autumnali proximo, non ſolùm eſt verbum Dei ſicut modò expoſuimus, ſed quod, Ioſepho Teſte, mundum eodem æquinoctio à Deo creatum exiſtimarent. Quamvis ſint nonnulli, qui dicant, quòd anni principium Hebræi ante exitum ex Ægypto habuerint, nuſquam in Sacris literis expreſſum eſſe.

Poſt liberationem Ægyptiacam anni principium in M. Niſan tranſlatum.

Poſt liberationem verò Iſraelitici populi ex duriſſima ſeruitute Ægyptiaca, quædam mutatio facta eſt. Nam Deus anni principium in Menſem ſeptimum tranſtulit, quem Abib poſtea verò Niſan dixerunt. Hunc enim iuſſit eſſe primum inter menſes, & caput anni Exod. 12. dicens: Menſis iſte (quo nimirum vos ex terra Ægypti eduxi) erit vobis caput Menſium: primus erit vobis in menſibus anni. Hoc autem à Deo ſic inſtitutum fuiſſe nonnulli arbitrantur, ratione tantùm Feſtorum & rerum Eccleſiaſticarum: quòd Feſtorum ſeriem ab hoc Menſe computare deberent: ſaluo interim veteri iure menſis Tiſri in ciuilibus cauſis. Quod etiam hodie fieri videmus ferè apud Romanos & Eccleſiaſticos, qui annum ciuilem à Ianuario incipiunt, Feſta autem mobilia à Paſchate computant. Facta eſt autem hæc anni & Menſium mutatio in liberationis Ægyptiacæ memoriam quam hoc modo conſeruare in populo ſuo voluit. Quemadmodum enim Sanctis vtriuſque Teſtamenti nomina quandoque mutata ſunt, vt noui vocationis, & promiſſionum, atque beneficiorum perpetua recordatio ipſo nomine offerretur ipſis: ſic mutatione hac temporis, & nuncupatione Menſis Niſan, à quo tanquam primo reliqui deinceps numerarentur, Deus tantùm hoc ſuum beneficium in recenti memoria retinere voluit.

Mundus quo anni tempore conditus.

Quæ quum ita ſint, erràſſe videntur Rabbi Ieboſua, & quotquot eum ſecuti ſunt Chriſtiani poſtea Theologi, videlicet Baſilius, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, Damaſcenus, Beda, Iſidorus, & recentiores plerique Theologi atque Aſtronomi, aſſerentes mundum in verno æquinoctio conditum, & propterea Deum hoc initium demetiendi Annos & Menſes populo Iſraelitico per Moſem tradidiſſe. Nam in liberationis Ægyptiacæ, non Creationis mundi, memoriam hoc à Deo ſic inſtitutum fuiſſe, ex Sacris literis haud obſcurè colligi poteſt. Adhæc ſi Mundus eo tempore conditus eſt, quo Hebræorum annus incipit, in quo omnes ferè conſentire videntur: quodnam obſecro temporis huic rei deſtinabimus, quàm illud ipſum quod à principio deputatum fuit anni initio? Ver autem tantum demùm annum inchoare cœpit, quum primum Paſcha mactatum eſt. Sequitur ergo, & ex Sacris literis manifeſtè colligitur, primum & antiquiſſimum anni principium autumnum fuiſſe.

Ratio.

Sed quia grauis hac de re eſt diſputatio, operæ pretium me facturum arbitror, ſi reliquas etiam videamus rationes, quibus in Vere mundum conditum eſſe probare conantur, & ad eas paucis reſpondeamus.

Qui volunt Mundum in Vere creatum.

Ac primo piè quidem & acutè admodum ratiocinantur, obſeruatas eſſe omnes negotiorum circumſtantias in reparando 1.
genere, quæcunque in lapſu Adami euenerint. Sicut enim ex arbore pomo decerpto contra mandatum Dei, primi Parentes mortem ſibi atque poſteris conciliauerunt: ita in Cruce Dei filius vitam reparauit: & ſic deinceps. Vt ergo circumſtantiæ congruunt inſtrumenti, &c. ita etiam temporis circumſtantias probè conuenire volunt. Sed hæc dicentes ſeipſos produnt. Cùm enim primi Parentes poma decerpſerint ex arbore, eáque comederint, ſequitur etiam matura fuiſſe. Vnde & Geneſ. 3. dicitur, Vidit mulier quòd bona eſſet arbor ad veſcendum, quodque deſiderabilis eſſet oculis, & concupiſcibilis eſſet arbor ad intelligendum. Quæro autem quo anni tempore poma matura ſint? certè non in vere, ſed autumno. Aliam deinde rationem Damaſcenus his verbis exponit: Per So- 2.
lem; inquit, quatuor temporum verſiones immutationéſque conſtituuntur: primam autem eſſe vernam, in ipſa enim Deum feciſſe vniuerſa, &c. Sed eſt hæc principij petitio: de ea enim controuertitur, vernalène an autumnale æquinoctium prius extiterit: certè autumnale primum fuiſſe veriſimilius eſt ex iis quæ
modò diximus, & deinceps dicturi ſumus. Ad- 3.
dunt alij, Deum id tempus quo Mundum creârit, celebre feciſſe inſignibus miraculis & anniuerſarijs Feſtis. Nullo autem tempore plura feſta inſtituta & maiora miracula edita quàm in Vere. Pro confirmatione huius aiunt, hoc tempore Noam arcam ingreſſum eſſe, & Deum Mundum vniuerſum Diluuio delere incepiſſe: populum Iſraeliticum ex Ægypto eduxiſſe, &c. Sed plura in autumno & quidem celeberrima Feſta, quàm in vere celebrata eſſe Dei iuſſu certum eſt.

Diluuium quo tempore anni.

De Diluuio quod adducitur falſum eſt. Nam vernum tempus ad collectionem alimentorum, quæ pro ſe & cunctis animantibus in arcam deferre iuſſus erat Noa, non fuit idoneum, ſed potiùs meſſis & autumnus. Veris quoque & æſtatis tempora exiccandis aquis aptiora fuerunt, quàm autumnus & hyemis tempora naturâ ſuâ humida & pluuia. Adhæc, ſi Noa in autumno ex arca egreſſus eſt potuit eo adhuc anno ſementis fieri, at ſi Diluuium cœpiſſet in Vere, duorum annorum fructus periiſſent: quia & Meſſis & ſementis tempore in arca Noa hæſiſſet. Adde, quòd Moſes narrat, diluuium cœpiſſe 17. Die Menſis ſecundi: Die autem 17. menſis ſeptimi arcam reſediſſe ſuper montes Ararat. At illo tempore, quo facta hæc eſſe dicuntur, nulla mutatio temporis adhuc facta fuit, quàm ſub Moſe demùm factam ſuprà diximus: menſis igitur ſecundus temporis fuit, qui Bull, poſtea verò Mar-

Marchesuan appellatus est, & Nouembri nostro respondet: quod aperte insinuat Iosephus lib. 1. Antiquit. cap. 5. vbi Mensem Marchesuan, qui Macedonibus Dios dicitur, diluuium cœpisse affirmat.

Restat vt Mundum in autumno, non in vere conditum esse rationibus probemus. Fuit eo de inter Iudæos, Rabbi Eleazarum & Rabbi Iosuam grauis contentio, quarum vtras autem libri Seder Olam. Docet autem id satis lu... ipsa Creationis historia. Nam ita creata... dicuntur herbæ, plantæ & arbores, vt licet re... semina tamen sua & fructus ... esse ... Hæc enim Deus ita es... se expresse à se dicitur. Neque dubium ... debet, quin fructus maturos crearit, ... alimenta suppeditarent. Dixit enim ... duobus parentibus, Ecce dedi vobis ... herbam seminantem semen, quæ ... superficie vniuersæ terræ, & om... arborem, in qua est fructus ligni se... ... semen, vt sint vobis in escam, &c. ... non in vere, sed in autumno plerun... ... Deinde lapsus primorum ho... ... circumstantia manifeste ..., quod mox creationem sequutus est: po... proxime ... homini ad lapsum occasionem ..., sicut diximus, non ante Mensem ... maturæ fiunt in ipsis quoque Orien... ... Quod si verno tempore crea... ... integros quinque Menses in ..., & innocentia sua perstitisse, Caina... ... non esset conceptus. Iam enim ... Crescite & multiplica... fuer...

... da hoc loco videtur etiam il... ... quæ apud Iudæos in capi... ... primâ die anni fiebat. Illud cer... hoc est, apud Iudæos inchoari à neome... ... Mensis esse neomeniam debe... ... autem primi Mensis Tisri ... Hebræi, eo die quo fit lu... ... Itaque propter duas causas, ... alia illegitima & contra legem ... Legitima hæc est. Quoties neomenia ... alia quæcunque habuerit vltra sole... ... plures quàm decem & octo horas, ... seruatur, sed in sequentem transfer... ... quoties luminarium media congressio ... dië, seruatur eâ Die neomenia, ... minuto post meridiem acciderit, transa... sequentem Diem. Stultum enim esse ... celebrare neomeniam quando Luna adhuc esset vetus, & nondum innoua... ... causa illegitima est: Verebantur enim, ... ipsa luminarium oppositione neomeniam ... primo Mensis celebrarent, semper duo ... interdum continuata sint. Quia enim ad ... secundum Dei Mosisque Festoli...

galia seruanda fuerant, non semper in vnam eandémque Diem septimanæ incidere poterant, sed quotannis variebant, nunc in hanc, nunc in aliam Diem incidentes, quo factum est, vt sæpè duo Festa concurrerent, Sabbathum nimirum hebdomadarium, & aliquod aliud ex Mosaicis Festis secundarijs. Sed hoc Iudæis duabus de causis incommodum visum fuit. Primò si neomenia anni feriâ primâ hebdomadæ, hoc est, Dominicâ obseruaretur, Festum Ramorum sine Palmarum, necessariò in Sabbatho accideret, in Sabbatho autem non licere sibi existimabant fasciculum portare, multóque minus genio indulgere & voluptatibus, quibus in Festo Ramorum inueteratâ iam consuetudine frui solebant. Essi neomenia illa feriâ 4. aut 6. obseruaretur, caderet Festum Propitiationis in feriam sextam aut Dominicam Diem, & tunc cogerentur duo celebrare Festa. Sabbathum hebdomadarium, & Festiuitatem Propitiationis, quod incommodissimum esset, propter mortuos sepeliendos, & conseruationem coctorum ciborum. Cibi enim feriâ quintâ cocti vix totum biduum à fœtore & putredine conseruari poterant, & mortuos inhumatos duos dies domi habere incommodum & indecorum putabant, præsertim in Orientalibus & proinde calidis regionibus.

His incommodis vt occurrerent, & ne intempestiuè Legalia Festa caderent, neomeniam primi Mensis transferebant nonnunquam. Nolebant enim alijs Diebus, quoad numerum Mensium, Festa sua celebrare, quàm in lege præscriberetur sed tantùm aliâ feriâ. Quod quidem omnium commodissimè fieri potuit, primâ die anni in talem feriam translatâ, quæ eiusmodi incommodum nullum afferret. Statuisse hoc dicitur Eleazarus quidam reliquis omnibus maior, & ordinasse, vt Festum Sortium nunquam obseruetur feriâ 2.4.7. Pascha nunquam feriâ 2. 4. aut 6. Pentecoste nunquam feriâ 3. 5. aut 7. Tabernaculorum Solennitas nunquam feriâ 1. 4. & 6. Ieiunium Expiationis nunquam feriâ 1. 3. vel. 6. Principium anni nunquam feriâ 1. 4. & 6. Hoc decretum post Babylonicum exilium & secundam Templi instaurationem factum asserunt Iudæi, annis 350. ante Christi Natiuitatem: & extat descriptum in libro Gamalielis Christi Discipuli, Pauli verò præceptoris, quem de Solis & Lunæ motibus, annique ratione composuit vt Paulus Burgensis in additione ad Lyranum capitis 26. Matthæi, item Paulus à Middelburg Forosemproniensis Episcopus lib. 3. de die Passionis Christi, & Munsterus in Calendario Hebraico itémque in suis ad caput 26. Euangelij Matthæi Hebraici Annotationibus referunt.

Hac verò translatione Festorum ob ista incommoda nequaquam opus fuisset, si ad legem Dei attentè respexissent. Ius enim labores qui iuxta legem in Sabbatho & magnis Solennitatibus

Neomenia primi mensis à Iudæis quomodo translata fuit.

Eleazarus cuius ordinatione translatio neomeniæ primi mensis.

Translatio neomeniæ primi mensis non fuisset necessaria.

tibus fiebant à Sacerdotibus, non diſsimiles erant iſtis quos huic tranſlationi prætexunt, & tamen quia ad Religionem pertinebant, ijs non violabatur Sabbathum. Deinde is, qui Manna in ſexta feria collectum in primam vſque ſeruare potuit, duos integros Dies, quod vltra Diem naturalem alioquin non durabat: quique homines mortuos, quo minus putreſcerent aut fœterent ante Captiuitatem Babylonicam & hanc temporis mutationem conſeruare potuit, ille ipſe etiam poſt eam idem potuiſſet. Sed homunciones iſti plus ſapere volebant quàm Deus.

Hac tamen mutatio temporis confirmatur eorum ſententiâ qui aſſerunt, Pentecoſten Iudæorum, eo tempore quo Seruator ſuis Diſcipulis Spiritum Sanctum miſit, celebratam primâ Die hebdomadæ: dicebat enim, vt quemadmodum Chriſtus ſuâ Reſurrectione Diem Dominicam Sanctificauit, ſic etiam Spiritus Sanctus ſuo aduentu eandem Diem nobis conſecraret & confirmaret: & propterea rectè à Chriſtianis hodie Die Dominicâ etiam celebrari eam Solennitatem. Nam ſi tempore Chriſti Paſcha tranſlatum fuit ex feria ſexta in ſeptimam, hoc eſt, Sabbathum, & manipulus ſpicarum oblatus fuit poſtridie ejus diei, à quo quinquageſimus Dies Pentecoſtes numerabatur, præciſè Feſtum hoc in Diem Dominicam incidit. Quòd ſi verò tranſlatio nulla eſt facta, & Paſcha celebratum eſt feriâ ſextâ, in quam tempore Chriſti incidit, & faſciculus ſpicarum oblatus eſt in Sabbatho, ſequeretur Diem Pentecoſtes tunc etiam in Sabbathum incidiſſe, & à nobis quoque hodie eodem Die celebrandum.

Huic tranſlationi Neomeniæ Iudaicæ, ſimile quid factum apud Rom.

Huic verò tranſlationi Neomeniæ in capite anni apud Iudæos, non diſsimile quid factum apud Romanos. Nam, vt Macrobius lib. 1. Saturnal. refert: quoties incipiente anno, Dies cœpit qui adiectus eſſet Nundinis, omnis ille annus infauſtus caſibus luctuoſus fuit, maximéque Lepidiana tumultu opinio iſta firmata fuit. Nonis autem conuentus vniuerſæ multitudinis vitandus exiſtimabatur, quoniam populus Romanus exactis etiam Regibus, Diem hunc Nonarum maximè celebrabat: quem natalem Seruij Tullij exiſtimabant. Qui quum incertum eſſet, quo Menſe Seruius Tullius natus eſſet, Nonis tamen natum eſſe conſtaret, omnes Nonas celebri notitiâ frequentabant. Veriti ergo qui Diebus præerant, ne quid Nundinis collecta vniuerſitas ob Regis deſiderium nouaret, cauerunt vt Nonæ à Nundinis ſegregarentur. Vnde Dies ille, quem Numa in honorem imparis numeri, anno adiectum & Ianuario abundauit, eorum eſt additus fuit, quoque annus præerant vt quum vellent intercalarent: dummodo eum in medio Terminaliorum, vel Menſis intercalaris ita locarent, vt à ſuſpecto die celebritatem auerterent Nundinarum.

CAPVT II.

Sabbathorum & Feſtorum Iudaicorum Diuiſio.

Feriæ apud Iudæos ſtatæ. Feriarũ Iud. diſtinctio.

FEriarum autem apud Iudæos aliæ quidem fuerunt Statjuæ, vniuerſo populo communes, quæ certo & conſtituto tempore fiebant. Eæ diſtinctæ fuerunt, primùm in Septimanas, quarum ſingulæ habebant Sabbathum, Diem nimirum ſeptimam, quam in Creatione Mundi cultui ſuo conſecrauit Deus. Nec demonſtrari poteſt 1.
in Sacris literis Patriarchas & Populum Dei alias ferias præter hoc Sabbathum habuiſſe annis 2.
circiter 2455. Deinde in Menſes: nam prima cuiuſque menſis Dies Sancta erat Domino: eas ferias appellârunt Neomenias ſiue Nouilunia. Ter- 3.
tiò in anniuerſarias ſeu annuas ferias, quarum tres fuerunt præcipuæ, Paſcha, Pentecoſte & Septimi Menſis vel Tabernaculorum, ſub qua comprehendebantur etiam Feſto Tubarum, & Expiationis, quibus nonnulli tertiam annumerant, quam Concionem vel Celebritatem magnam vocant. His tribus Solennitatibus ac Feſtis, voluit Dominus totam gentem Iudaicam, primò ad Tabernaculum, deinde autem eo tranſlato ad Templum Hieroſolymitanum, tanquam ad ſuam eámque vnicam Parochiam, conuenire. Vnde ſic Moſes Deuter. 16. ait: Tribus vicibus quotannis conſpicietur omnis maſculus tuus coram Iehoua Deo tuo, in loco quem elegerit: in Solennitate Infermentatorum, & in Solennitate Hebdomadum, & in Solennitate Tabernaculorum, &c. Inſtitutum hoc fuit ſic primò, vt Cultus Diuini & Fidei vnitatem ſeruare diſcerent Iſraelitæ. Cùm enim ex longinquis regionibus Hieroſolymam venirent, nec tamen ibi aliam quàm domi doctrinam audirent, mirificè in ea confirmabantur. Deinde, vt ea Sacra, quæ in tanto hominum conuentu fiebant, hoc eſſent auguſtiora & celebriora, ideoque etiam Deus maiore cum timore ac reuerentia coleretur, tum quoque, cùm domum reuerterentur. Tertiò, vt huiuſmodi Feſto ritè celebrantes, Sacris & delubris Dæmonum, non delectarentur, ſed in Templo Creatoris, omnia bona ſuppeditantis, feſtiua fruerentur Beatitudine: vt Theodoretus ſcribit in Exod. quæſt. 54. Adhæc adumbratus eo fuit Chriſtus. Quemadmodum enim in his Solennitatibus conueniebant ad vnum Templum, vnam Aram, vnum ſummum Pontificem: ita habere ſe declarabant eo ipſo vnicum Sacrificium, vnicum Mediatorem, vnicum Pontificem Ieſum Chriſtum, ad quem ſolùm confugere, & ab eo ſolo auxilium petere debeant. Etſi verò mares tantùm ad ſolennia hæc Feſta conuenire iubentur in lege, non tamen excluduntur fœminæ, quas etiam aſcendiſſe legimus. Noluit enim

Trium ſolennitatum Iudaicarum cauſa.

Deus

Deus eas lege aliquâ abstringere, quod multa impedimenta essent, atque ascendere non poterant semper. Adde, quod Hebræi dicunt, eas tantum lege hac comprehensas fuisse, mares quoque, qui maiores essent annis 20. & minores annis 50. reliquos omnes exemptos fuiſſe.

Quarto, etiam Statas ſolennitates diſtinctas erant in annorum ferias duas, quarum prima ſeptimo, altera quinquageſimo quoque anno celebratur: & hanc annum Iubilæum, illam vero annum Semitta, hoc eſt, dimiſſionis nominarunt. Habent hæc Feſta omnia authorem ipſum Deum, qui ea per Moſem Prophetam inſtituit, ſicuti de unoquoque in ſequentibus demonſtrabitur.

Alia autem Iudæorum Feriæ fuerunt, Conceptiæ: quas propterea ſic appello, quòd ea non diſertè à Deo præcepta, ſed ab Eccleſia receptæ eſſent ad gloriam Dei, & ad retinendam beneficiorum Dei memoriam. In maximorum beneficiorum Catalogo primum locum tenent Feſtorum quatuor illa Ieiunia, in memoriam calamitatum illarum, quæ eis à Babyloniis illatæ fuerant, eodem captiuitatis tempore inſtituta. Quibus Heſter, & dies Phurim, acceſſit iuxta Dialectorum. Et quemadmodum, uno inconuenienti dato, mox regulam alia ſequuntur: ita quoque, quòd Feſta, recesſiſſent, progreſſu temporis Dei Feſtiuitates ab eis inſtitutæ ſuperſtitioſa Feſta Ξυλοφορίας & Encæniorum Feſta deriores Iudæi ſcenadi quoque . quenimò dies Solſtitiorum & diem quendam Rogatio- & de quibus omnibus ſuo loco Quo ipſo feriarum numerus, definitum præſcripſerat Deus, multiplicatus eſt. Fiere hoc Babylonicæ captiuitatis initia: quo Iudaicus ab antiqua laude, degenerauit quoque, ut Vrim ſapientias, veritas ac perfectio do- in ſuperſtitionem & tyrannidem int. Eodem etiam tempore Pro- Haggeo, Zacharia & Mala- mortuus. Mirum igitur nemini Si hoc tempore zelo quidem bono, aliquid ſit excogitatum & Ec- quod legibus Dei non eſt conſen- ipſum quoque poſtea in Eccleſia eſſe, rebus anteà ad ruinam ver- loco iudicabitur.

autem feriarum multiplicatiō ſuperſti- citra Dei mandatum facta probari Nam, ut præclarè Chryſoſtomus Orat. Iudæos inquit, Quicquid fit iuxta voluntatem, quamuis videatur im- eſſe, tamen omninò Deo gra- & acceptum: Contra, quod fit præter Dei voluntatem, ac ſecus quàm ille vult fieri, quanquam exiſtimatur acceptum Deo, tamen eſt omnium peſſimum & iniquiſſimum. Vnde & Ieiunia illa, quæ inter has ferias humanas inſtituta fuerunt, Zacharias Propheta cap. 7. Dei iuſſu reprehendit, & Deo celebrata eſſe negat. Apud Ieremiam quoque & Ezechielem non ſemel conqueritur, ſua Sabbatha ſuáſque leges negligi, & alia, quæ ipſe non præceperit, obſeruari.

Cùm autem hæc ipſa Feſta ab hominibus quidem excogitata, ſed tamen in ſolius Dei honorem ac gloriam inſtituta, nihilominus ei diſplicuerunt, quid eum de his iudicare hodie cenſet, quæ & ab hominibus inuenta, & in creaturarum ſeu hominum mortuorum, non Dei, honorem inſtituta ſunt?

CAPVT III.

De Origine & Progreſſu Sabbathi diei apud Iudæos.

INter Feſta, Ferias, Dies Sanctos & Solennitates Iudæorum, caput eſt, SABBATHVM, ut Rab. Aben Ezra dicit in 23. cap. Leuit. & propterea de eo quoque primo loco dicemus.

Quia Iudæi Sabbathis lautiùs viuere ſolebant, & hilaritatem quandam præ ſe ferre, quam Deus etiam lege præcepit: ideò Plutarchus Sabbathum à σαβάζειν deriuatum exiſtimauit: eſt enim σαβάζειν Barbaris, præſertim Phrygibus, exporrigere frontem, tripudiare, genialiter viuere, bacchari, ſeu more Bacchantium vociferare, à σαβάσιῳ, quod Bacchum ſignificat, vel Bacchi filium, ut ex Amphitheo & Mnaſea Calium Rhodig. indicat lib. 4. cap. 15. L. A. ab eiuſmodi Sabaſmis, & furioſis tripudiis ac ſaltationibus. Ac propterea eodem authore, à Iudæis in Sabbathis ſuis Bacchum coli ſolitum Plutarchus putauit, quòd eà ſe die inuicem ad bibendum largiùs ſaltem eſſent inuitare. Verba Plutarchi lib. 4. Sympoſ. hæc ſunt: Οἴεται δὲ καὶ τὴν τῶν σαββάτων ἑορτὴν μὴ παντάπασιν ἀπροσδιόνυσον εἶναι, σάββους γὰρ καὶ νῦν πολλοὶ τοὺς βάκχους καλοῦσι. Et mox: αὐτοὶ δὲ τὸν λόγον μαρτυροῦσιν ὅταν σάββατα τιμῶσι, μάλιστα μὲν πίνειν καὶ οἰνοῦσθαι παρακαλοῦντες ἀλλήλους. Verùm etſi Sabbatho Iudæi progreſſu temporis ad omnem intemperantiam & laſciuiam abuſi ſint, ut non iniuriâ Feſtū aliquod Baccho eos celebrare Ethnici putârint, tamen à Deo nequaquam in hunc finem inſtitutum fuit, ſed potius ut eo cultui Diuino & rebus Sacris vacarent, ideóque cum Sabbis Bacchi Sacerdotibus & Menadibus, nihil cõmune habuit: nec Sabbathum à σαβάζειν deſtaxit, ſed contrà σαβάζειν à Sabbatho deſcendiſ-

Sabbathi nomen unde Plutarchus deriuet.

ſe videri poteſt. Conſtat enim gentes æmulatas eſſe veram religionem & Dei cultum, adeóque res cum omnibus depravâſſe.

Sabbathi nomen vnde Appion deriuet.

Appion à σάββω, id eſt, liene ſeu ſplene Sabbatham deriuari aſſeruit, quòd Iudæi hoc die labore feſſi, & ſplenis dolore correpti fuiſſent, ſicut Gyraldus refert in libro de Annis & Menſibus.

Sabbathi nomen vnde Sypontinus deducat.

Similiter & Sypantinus in huius vocis etymologia errauit, qui à Septenorio numero Sabbathum à Iudæis dici exiſtimauit: apud eos enim Scheba ſeptem ſignificat. Sed apud Hebræos nulla eſt harum vocum cognatio, nam Scheban ſeptem ſignificat: Schabat verò quietem, & propterea etiam non ab eadem radice deſcendunt.

Sabbathi vera etymologia.

Vt igitur præcedente capite diximus, ab Hebræo verbo שבת *deriuatur, quod quieſcere ſignificat, adeóque nomen* שבת *(vnde Schabat vel Schabathum) quietem, & diem quietis denotat.*

Sabbathi nomen varia ſignificat in ſacris literis.

Ob hanc autem ſignificationem, Sabbathi vox non vno modo in Sacris literis accipitur. Primo enim Septima quæque dies cuiuſque hebdomadæ, ab exordio mundi ad Moſis vſque tempora, ſola ſic appellata fuit, idque ab euentu, quòd illa Deus, abſolutâ rerum Creatione, ab operibus Creationis ceſſauit, voluítque vt ea deinceps quóque inter homines, in rei memoriam, quieti deſtinata eſſet, ſic vt non tantùm ad Dei imitationem ceſſatione ab omnibus operibus externis, corporeis & prophanis, ſed etiam cultûs Diuini exercitia ſanctiſſimè obſeruaretur Sic enim legitur Gen. 2. Compleuit Deus die ſeptimo opus ſuum quod fecerat, & requieuit die ſeptimo ab vniuerſo opere ſuo quod patrarat. Et benedixit Deus diei ſeptimo, & ſanctificauit illum: quia in ipſo ceſſauerat ab omni opere ſuo, quod creauit Deus vt faceret. *Poſt Moſis verò tempora dies quidem ſeptima nomen Sabbathi retinuit, ſed non ſola. Verùm de hac die paulò poſt plura.*

Deinde verò, ob eandem cauſam Sabbatharum nomine intelliguntur omnia Feſta Solennia à Deo inſtituta, etiamſi in diem hanc ſeptimam non incidant, ſicut videre licet Ezech. 20. & 22. & 23. 1. Machab. 1. & 2. Machab. 6. aliíſque in locis. In iis enim perinde ac in Sabbatha ab operibus ſeruilibus ceſſare debebant, adeóque non minus dies quietis erant, quàm ſeptima hebdomadæ dies.

Tertiò, annus quiſque ſeptimus totus Sabbathum etiam appellatur, quòd Deus iuſſiſſet Iſraelitas in eo terram otioſam incultámque relinquere, vt ſuam quietem quoque habeat: ideóque Sabbathum terræ annus ille non immeritò dici potuit. Sic enim legitur Leuit. 25. Cùm veneritis in terram quam ego do vobis, quieſcet terra, & habebit Sabbathum Domini. Sex annis ſeminabis agrum tuum, & ſex annis putabis vineam tuam & colliges fructum eius. In anno vero ſeptimo, Sabbathum quietis terræ erit, Sabbathum inquam Domini: agrum tuum non ſeminabis, & vineam tuam non putabis. *Et iterum:* Erítque Sabbathum terræ vobis in cibum: *vbi Sabbathum vocat fructus Sabbathi, hoc eſt, ſeptimi anni. Vbi obiter notandum, ſeptimum hunc annum, qui hoc loco Sabbathum appellatur, & ſex præcedentes annos hebdomadam talem annorum ſcilicet, quæ ſeptem annos integros in ſe comprehendat, efficere, de qua Propheta Daniel. 9. cap. loquitur. De eodem Sabbatho ſic legitur 2. Paralip. 36. cap.* Perficiet terra Sabbatha ſua cunctis diebus, quibus erit deſolata. *Quæ verba ex 25. & 29. cap. Iere. deſumpta ſunt, quibus Deus ſic per Prophetam populum ſuum alloqui velle videtur: Cùm nolueritis ſeptimo anno iuxta verbum meum, Sabbathum concedere terræ, ego ſanè ei dabo ſatis Sabbathorum, curabo enim vt longo tempore inculta iaceat, ſeptuaginta nimirum annis, quibus in Babylone eritis. Vnde Ioſephus lib. 14. Antiquit. cap. 19. hunc annum Sabbathicum vocat.*

4. *Explicatur locus Luc. 6.*

Quartò, Sabbathum in Feſto, quod non in vno ſed pluribus diebus peragebatur, peculiariter erat prima & vltima dies totius illius Feſti. Sic enim Moſes de Tabernaculorum Feſto Leuit. 23. loquens, ait: Die primo erit Sabbathum, & die octauo erit Sabbathum. *Reliqui dies intermedij, non erant Sabbatha, ſed profeſti dies. Inde eſſe putant nonnulli, quòd Lucæ 6. cap. mentio ſit δευτεροπρώτου σαββάτου, ſecundo primi Sabbathi: hoc eſt, vltima illius diei, quæ vt ordine erat ſecundum aut poſterius Sabbathum, ita dignitate erat perinde primum aut ſummum ſicut & prima dies totius Feſti: Vt igitur primus Solennitatis Paſchalis & Tabernaculorum dies, primum Sabbathum ita vltimus, qui æquè celebris erat ſecundo primum dictum fuit, quaſi dicas primum ſecundario repetitum. Nam Matthæus & Marcus, qui eandem hiſtoriam cũ Luca deſcribunt pro δευτεροπρώτῳ σαββάτῳ, ipſi τῶν σαββάτων mentionem faciunt:* In illo tempore, *inquit Matthæus,* ibat Ieſus, τοῖς σάββασιν Sabbathis, per ſata: *ita etiam Marcus cap. 2.*

Sabbathum ſecundum primo quod.

Videntur itáque vltimam Feſtiuitatem Paſchatis ſignificare, hoc eſt, ſeptimum diem Azymorũ, eóque decerptas ſpicas fortaſſis in eo itinere, quo Chriſtus à Feſto Paſchatis, cuius Ioannes meminit, ex Iudæa in Galilæam rediit. Nam ſecundo prima Feſti Tabernaculorum Sabbatho, nulla ſpica, nulláque ſeges in vlla Iudææ agro reperiri potuit. Vt igitur ſummatim dicam, nominis δευτεροπρώτου prior pars ordinem aut tempus notat, & reſpicit ad illud prius ac ſummum Feſtũ: poſterior autem particula πρῶτον primum, ſignificat dignitatem, & reſpicit ad reliquas intermedias

media dies inter quas iſta quóque *Vltima fuit* primaria & ſumme ſeu celeberrima. Chryſoſtomus tamen putat, tam Feſtum maximè proximè Sabbathum ſequuta fuiſſet, Sabbathum ſecundo-primum ab Euangeliſta vocari. Vnde Ambroſius annotat, nouè dictum eſſe ſecundo-primum, pro eo quod eſt primo ſecundum: vt ſit ſenſus, Dominum cum Diſcipulis per ſata ambulaſſe Sabbatho ſecundo Paſchatis poſt primum & idcirco hæc quidem ſimpliciſſima videtur eſſe ſententia. Nec procul ab hac recentior Græcus interpres diſtat, cuius verba hæc ſunt: Οἱ Ἰουδαῖοι πᾶσαν ἑορτὴν σάββατον ὠνόμαζον ... σάββατον. Πολλάκις δὲ ... ἐν τῇ Παρασκευῇ. καὶ ἐκάλουν ... σάββατον διὰ τὴν ἑορτήν ... σάββατον ὠνόμαζον δευτερό-... σάββατον ... ἀλλης ... Hoc eſt: Iudæi totum Feſtum Sabbathum vocabant, nam Sabbathum requiem ſonat. Sæpenumero igitur incidebat feſtum in Paraſceuen, & vocabant Paraſceuen Sabbathum propter feſtum. Itaque quod propriè Sabbathum, nominabant ſecundoprimum, quod ſecundum eſſet ab altero feſto. Aſtipulari igitur videtur ſuperiori ſententiæ quod putat, Secundoprimum Sabbathum dici id, quod Sabbathum præcedens proximè ſequatur. Inſuper quòd ait, Paſchatis Feſtum ſæpenumero in Paraſceuen incidiſſe, id eſt, in feriam ſextam ſeu diem Veneris, vt hodiè loquuntur Iudæorum Rabbini, vt ... enim indicabitur, à ſecundi templi ... annis 350. ante Chriſti Natiuitatione ... cauſas ab Eleazaro tunc ſummo Pontifice conſ... totum, ne Paſcha feriâ 2. 4. aut 6. celebretur. Sed longius à vero aberrat Hugo Carenſis, qui ſecundo-primum ſabbathum dici annotat, quod præcedenti proximum eſt: iuxta hanc enim ſententiam omnia Sabbatha δευτερόπρωτα eſſent præter primũ, quo Deus in mundi exordio ab operibus Creationis ceſſauit. Sunt denique, qui Pentecoſtes Feſtum hoc nomine ab Euangeliſta intelligi exiſtimant, eò quòd ſecundum ſit poſt Paſcha primum & præcipuum omnium Feſtorum & Solennitatum. Deinde quòd putant, hoc alio tempore à Chriſti Diſcipulis fieri non potuiſſe quàm in ipſo Pentecoſtes Feſto, aut circa, alioquin nullas inuenîſſent ſpicas. Sed ante & circa Pentecoſten nulla Feſta vel Sabbatha concurrunt, inter quæ hoc primum, illud ſecundũ dici poſſit, niſi Paſcha: abſurdum autem putant dicere, Diſcipulos in Paſchate maturas & aridas ſpicas reperiſſe. Qui verò ita ſentiunt bis falli videntur. Primò quòd Pentecoſten ſic dici putant, nunquam nomen hoc in veteri Teſtamento nuſquam ei detur. Deinde pro abſurdo ſumunt id quod nequaquam eſt. Palæſtina enim regio propè decem & octo gradibus longius quàm Germania noſtra, ab arcto ad auſtrum recedit, ideóque meſſis multò citiùs venit quàm in his ſeptentrionalibus regionibus, videlicet intra Paſcha & Pentecoſten. Vnde & Leuit. 23 præcipitur, vt alterâ die Paſchæ offeratur Domino Gomer, id eſt, Menſura granorum, quæ ex nouis ſpicis excutiebantur, vel faſciculus ſiue manipulus nouarum ſpicarum, vt alij interpretantur. Hæc per digreſſionem datâ operâ pluribus dicere volui ad locum illum Lucæ 6. de Secundo prima Sabbatho, quòd admodum ſit obſcurus. Vnde & ipſe Nazianzenus, cùm interrogaretur ab Hieronymo quid ſibi vellet apud Lucam Sabbathum δευτερόπρωτον, nec (vt opinor) haberet quod reſponderet, ioco eluſit dixitque: Docebo te apud populum, vbi acclamantibus & applaudentibus cunctis velis nolis cogeris aſſentiri nobis.

Quintò, nonnunquam Sabbathum per catachreſin pro tota hebdomada & cæteris diebus Sabbathum in hebdomada ſequentibus ponitur, vel συνεκδοχικῶς pars pro toto, quia in vnaquaque hebdomada Sabbathum eſt. Sic enim Leuit. 23. iubet Deus Iſraelitas numerare, à prima die oblatarum primitiarum in Paſchate, ſeptem Sabbatha, id eſt hebdomadas ad Pentecoſtes feſtum. Ita & Lucæ 18. Phariſæus ille gloriatur, ſe ieiunare bis in Sabbatho, hoc eſt, in ſeptimana. Hinc etiam dies hebdomadæ diſtinguuntur inuicem in Sacris literis, per diſtantiam ipſorum à Sabbatho, addito numero diſtantiam ſignificante, vt cùm dicitur, primâ Sabbathi, ſecundâ, tertiâ Sabbathi, &c. id eſt, primâ, ſecundâ, &c. die hebdomadæ. Sic Matthæus 28. cap. loqui videtur, cùm inquit: Serò autem, vel in extremo Sabbathorum illuſcente in primam Sabbathorum: hoc eſt, deſinente iam vltimâ die prioris hebdomadæ, Sabbatho nimirum & ſeptimâ die, & illuceſcente ſeu incipiente primâ die ſequentis hebdomadæ. Marcus autem ſic habet: Cùm præteriſſet Sabbathum, ſummo diluculo diei primi Sabbathorum veniunt ad monumentum: id eſt, manè diei primæ hebdomadæ. Explicatio locus Luc. 18. & Mat. 28.

Sextò eſt Sabbathum hebdomadarum annorum, Leuit. 25. deſcriptum, quod complectebatur 49. annos, quo exeunte, erat Iubilæus. Sic enim præcipitur: Numerabis tibi ſeptem Sabbatha annorum, id eſt, ſeptem annos ſeptem vicibus: qui quidem dies ſeptem Sabbathorum annorum, efficient tibi quadraginta nouem annos.

Septimò etiam mentio fit Sabbathi magni, per quod intelliguntur tria illa Solenniſſima Feſta Iudæorum, Paſcha Pentecoſte & Tabernaculorum ſolennitas. Sunt tamen qui hoc intelligant de duplicata Sabbatho, cùm nimirum eius anni Paſchæ incidebat in diem ſeptimam Explicatio locus Ioan. 19. Sabbathi. Sic aliqui exponunt illud Ioannis 19. Erat

Erat enim magnus ille dies Sabbathi.

Octauò, Sabbathum etiam ſignificat in Sacris literis æternam quietem & beatitudinem in altera vita: vt eſt videre apud Prophetam Iſaiam cap. 66. & in epiſt. Pauli ad Hebr. cap. 4. Eſt enim ſignum & figura Sabbathum eius quietis, quâ electi in Regno cælorum perpetuò fruentur. Vnde Haymo ſuper 119. Pſalmum: Lex, *inquit*, æternam requiem non dabat, nec de ea agebat, ſed de ſignificatione illius quietis; & in hoc erat totus finis, quia lex præcipiebat in Sabbatho feriari, quod erat ſignum futuræ quietis. *Et Remigius in Pſalmum* 91. Quod, *inquit*, Sabbathum illud, quod Iudęis fuit iniunctum ad celebrandum, ſit ſignum futuræ requiei, notat liber Geneſeos, qui cùm præcedentes dies per manè & veſperè determinat, ſeptimam illam diem, videlicet Sabbathum, in quo Dominus ab opere requieuit per veſperum non determinauit. Quia requies illa quæ per hoc Sabbathum futura deſignatur, nullis tenebris obfuſcatur: ſed in puriſſima claritate æternaliter agitur. *Radulphus quoque Flauiacenſis,* Triplex, *ait*, eſt Sabbathi figura, nam in præſenti vita dupliciter obſeruatur, in futuro autem Sabbathorum Deo promittente ſperatur. Erit enim tunc Sabbathum ex Sabbatho: quia Sanctorum quies hic inchoatur, illic verò qualibet ex parte perficitur: *lib. 16. cap. 1. in Leuit. Et:* Sicut ſex diebus fecit Deus cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit die ſeptimo: ſicut Chriſtus ſextâ feriâ in cruce poſitus compleuit opus ſuum, dicens poſt propinatum acetum, Conſummatum eſt, Sabbatho autem quieuit in ſepulchro: ſic & iuſtis omnibus in mundo preſſura, in mundo labor indicitur: ſed poſt mundi finem, qui per ſex ætates quaſi per ſex dies paritur, in ſeptima eis requies perfecta ſeruatur: *lib. 16. cap. 1. in Leuit. Hinc non immeritò Sabbathum internum & Spirituale vita æterna dici poteſt.*

Sabbathum hebdomadarium à quo inſtitutum.

His ita explicatis, deinceps de Sabbatho, vt primo loco accipitur, hoc eſt, de ſeptima quáque die hebdomadæ quieti & ceſſationi ab omnibus operibus deſtinata in Veteri Teſtamento, ſic agemus, vt à quo, quando, quid, quâ formâ & modo, denique in quem vſum & finem ea inſtituta ſit ordine dilucidiſſimè [illegible]. Quoad primum tenendum eſt, Sabbathum à Deo Opt. Max. inſtitutum, (Dei enim ſolius eſt Sabbatha inſtituere & abolere) non Moſis demùm temporibus in monte Sina, ſed in ipſa mundi origine & creatione. Inde enim non dicitur in Decalogo: Sanctifica Sabbathum: ſed, Memento [illegible] recordare diei Sabbathi, vt ipſam ſanctifices: *quo vtique ſignificatur, vetuſtiſſimam eſſe Sabbathi inſtitutionem, iam olim Patribus traditam, nunc verò per Dominum de nouo populo Iſraelitico repetitam & lege inſtitutam. Rurſus manifeſtius antiquiſſimam obſeruationem alleggans Dominus in eodem præcepto de Religione Sabbathi lato, dicit,* Quoniam ſex diebus fecit Iehoua cœlum, & terram, mare & quæcunque ſunt in eis: & requieuit die ſeptimo: idcirco benedixit Iehoua diei Sabbathi, & Sanctificauit eum: *quæ verba habentur etiam in fine 2. cap. Gen. Deinde, cùm certum ſit, Patres illos primos à creato mundo cætus Sacros & Sacrificia ſua habuiſſe, certa quoque tempora, quibus conuenirent, ipſos habuiſſe veriſimile eſt: quem autem diem potius delegiſſent, quàm hunc ipſum, quem à Deo Sanctificatum eſſe abſq; omni dubio ſciebant? Neque enim crediderim ego, ignoraſſe eos hanc Dei ſanctificationem, cùm hiſtoria Creationis mundi eis notiſſima fuerit. In hiſtoria quoq; diluuij columba ex arca emiſſa ſeptenario dierum interuallo Sabbathi ratione videntur. Præterea in deſerto antequam ad montem Sina perueniſſent Iſraelitæ, & lex illa de Sanctificando Sabbatho publicè ibi promulgata eſſet, Sabbathum ex mandato Dei obſeruarunt, ſicuti manifeſtiſſimè ex Manna hiſtoria colligitur quæ Exod. 16. cap. extat: vbi inter alia ſic loquitur Dominus,* Videte quòd Iehoua poſuerit vobis Sabbathum, ideirco dat vobis die ſexto panem duorum dierum: maneat igitur quiſque apud ſe, & non egrediatur vllus de loco ſuo in die ſeptimo. *& addit ibidem Moſes,* quieuiſſe populum die ſeptimo: & abſtinuiſſe à collectione Mannæ. *Vnde etiam Hebræi dicunt, Sabbathum eſſe fundamentum aliorum præceptorum, quòd ante alia præcepta hoc datum ſit, quando Manna acceperunt. Imò, vt ſuprà diximus, ante Moſem obſeruatum fuit:*

Sabbathum hebdomadarium etiam ante Moſem fuit.

Tertullianus tamen aliter ſentire videtur. Sabbathum enim temporarium fuiſſe, & propterea abrogandum hoc argumento contra Iudæos probat, quòd vetuſtiſſimi & primi Patres Adam, Enoch, Noe, & Abraham non obſeruârint Sabbatha. Non tamen de omni obſeruatione loqui eum dicere poſſumus, ſed de illa rigida tantùm quietis & ceſſationis exactione, quam apud Iudæos in vſu fuiſſe ſcimus.

Sabbathum hebdomadarium habuerunt primi patres ſecundũ Tertull.

Poſt exitum verò ex Ægypto publicè, & magna quidem cum ſolennitate in deſerto ad montem Sina Sabbathũ à Deo inter prodigia maxima & ſtupenda, in concione omnium frequentiſſima hominũ & Angelorum inſtitutum & mandatũ, lexq́; illa, ſicut & alia nouem, non in cereas ſed lapideas maximéque durabiles tabulas, non Moſis, quantumuis ſanctiſſimi Prophetæ, vel alicuius Angeli excellentiſſimi, ſed ipſius Dei manu & digito Scripta, & tanquam theſaurus præſtantiſſimus in arcam repoſita eſt: ſicuti legitur

Sabbathum hebdomadarium quando primũ lege mandatum.

Exod.

Exodi 31. Et vix eſt aliabota Sacræ Scripturæ,
quæ ſæpius repetatur, frequentius vrgeatur ac
diligentius inculcetur hac ipſa lege: vt eſt vide-
re Exod. 23. 31. 34. & 35. capitibus. Leuit. 19. 23. &
26. cap. Num. 15. Deut. 5.
Mandauit autem hac lege Deus, vt ſeptima
quæque dies eſſet Sancta, hoc eſt, quieti & ceſſa-
tioni ab omnibus operibus, atque adeò Sacro de-
ſtinata. Sex, *inquit,* diebus operaberis, & fa-
cies opus tuum. At die ſeptimo Sabba-
thum, id eſt, quies, erit Iehouæ Deo tuo. *Ra-*
tionem, ob quam ſeptima dies Sabbatho, hoc eſt,
quieti Sacra conſecrata à Deo ſit, ex Aſtrologia
petitam Philo affert, quamuis Philoſophis ex-
cultendam relinquimus. Septenarij quoque nu-
meri myſteria hic nonnulli obſeruant: Senarium,
quatuor perfectionem operum Dei indica-
re, quòd is numerus ex omnibus ſuis parti-
bus conficiatur, ideóque perfectus ſit. *Ci-*
tant etiam aliqui Heliæ, ſeu Prophetæ illius
verbum, ſed cuiuſdam Rabbini vetuſtiſſimi
ſeculum, in quo ſex mundi ætates, ſeu millenæ-
ſex conſtituuntur, quibus mundus hic duraturus
ſit, & poſt eos æternum Sabbatiſmum ſequuturum.
Vide & D. Auguſtinum in lib. de Catechi-
zandis rudibus cap. 17. Sex, ait diebus opera-
tus eſt Deus, & ſeptimo requieuit, vt ſignifi-
caret, quòd poſt ſex ætates mundi huius,
[illegible] ætate, tanquam ſeptimo die re-
[illegible] in Sanctis ſuis. *Et Iſychius*
[illegible] Leuit. ſeptimum diem Sabba-
[illegible] orum, & numerum ſeptena-
[illegible] nationem temporum ſignifi-
[illegible] *lib. 7. in 25. cap. Leuit.* Sex annis,
[illegible] noſtrum agrum, & plantare
[illegible] ligere fructus, qui ex ea na-
[illegible] id eſt, vſquedum in vita
[illegible] mus, quam ſex dierum nume-
[illegible] ficat: quia in ſex diebus con-
[illegible] videntur omnia. Septimo
[illegible] Sabbathum & requies erit
[illegible] o enim intelligibile noſtrum
[illegible] Sabbathum, id eſt, præſentis ſeculi
[illegible] (de qua Paulus ait Hebr. 4. Ergo
[illegible] Sabbatiſmus populo Dei, quem
[illegible] dies ſeptima, quia ſeptima die re-
[illegible] Deus ab omnibus operibus ſuis, vi-
[illegible] viſibilibus) tunc operationis non
[illegible] pus: & ideò nec agrum legis tunc
[illegible] nec Euangelicam vineam plantare
[illegible] nus. *Et Rodulphus Flauiacenſis,* Iuſtis,
[illegible] omnibus in mundo preſſura, in mundo
[illegible] indicitur: ſed poſt mundi finem, qui
[illegible] ex ætates, quaſi per ſex dies partitur,
[illegible] ſeptima eis requies perfecta ſeruatur:
[illegible] 6. cap. 1. in Leuit.
[illegible] verùm hæc & ſimilia, & ſi ſint pia & proba-
[illegible], tamen ſupernacanea eſſe cenſeo hoc loco,
[illegible] in ipſa lege à Deo ratio huius numeri ex-

preſſè oppoſita ſit: Sex diebus, *inquit,* fecit Ie-
houa cœlum & terram, mare & quæ ſunt
in eis: & requieuit die ſeptimo: idcirco be-
nedixit Iehoua diei Sabbathi, & ſanctifica-
uit eum. *Hinc manifeſtè colligitur, à Deo ſepti-*
mam diem diuino cultui & ceſſationi ab operi-
bus deſtinatam fuiſſe quòd tota hæc mundi ma-
china & omnis rerum vniuerſitas ſeptimo die
abſoluta & perfecta eſſet, & Deus in eo quieuiſ-
ſet: Requies duo ſignificat, vel finem terminúm-
que actionis, vel refrigerium poſt laborem. Primo
modo ceſſaſſe à labore Deus in lege hac dicitur:
à creandi enim opificio quieuit. ſic vt nullas poſt-
hac alias condiderit, aut conditurus ſit creatu-
ras, quemadmodum illi falsò opinantur, qui plu-
res mundos poſt hunc noſtrum, & neſcio quæ alia
expectant. Alioquin pater operatur vſque ad-
huc, *Chriſto teſte Ioan. 5. & omnia à ſe condita*
fideliſſimè regit atque conſeruat, quia in ipſo
viuimus, mouemur & ſumus: *Actor. 17. Vnde*
Auguſtinus mox ab initio lib. 1. de Mirabilibus
Sacræ ſcripturæ: Deus, *inquit,* in die ſexto om-
nia perfecit, vt in die ſeptimo non à la-
bore, ſed ab opere videatur ceſſaſſe. In die
enim ſexto creaturæ naturas perfecit,
quas gubernare etiam nunc non deſinit: &
in die ſeptimo requieuit ab opere Crea-
tionis, qui nunquam ceſſat à gubernatio-
nis regimine. Tunc ergo Creator, nunc
Gubernator Deus intelligendus eſt: ac
per hoc etiam ſi noui aliquid in creaturis
exoriri videamus, non creare ibi nouam
naturam, ſed gubernare olim creatam
Deus putandus eſt. Sed ita potens eſt in
gubernatione creaturæ qui condidit, vt ve-
luti naturam nouam creare videatur, cùm
ex abditis naturæ finibus, quod in illa la-
tebat, depromit. *Vide eundem in Euangel.*
Ioannis Tractatu 20. Et contra Adimantum
cap. 2. ait: De eo quod ſcriptum eſt, conſum-
mauit Deus die ſexto omnia opera ſua
quæ fecit, & in ſeptimo requieuit ab om-
nibus operibus eiſdem quæ fecerat, Ma-
nichæi calumniam mouent, & dicunt no-
uo Teſtamento aduerſari, in quo Domi-
nus dicat, Pater meus vſque nunc opera-
tur. Sed nullo modo contrarium eſt: Do- *Explicatur locus Ioan. 5.*
minus enim Iudæorum refellit errorem,
qui putabant Deum ſic requieuiſſe die
ſeptimo, vt ex illo prorſus nihil operare-
tur. Requieuit autem ab omnibus operi-
bus ſuis quæ fecit, vt iam vltra non face-
ret mundum cum omnibus quæ in eo ſunt:
non tamen vt etiam à mundi adminiſtra-
tione requieſceret. Non enim ſcriptum
eſt, requieuit Deus ab omnibus operibus
ſuis, vt deinceps non operaretur: ſed ſcri-
ptum eſt, requieuit ab omnibus operibus
ſuis quæ fecit, vt deinde non in facien-
do

do mundo; à quo opere poſt perfectionem ceſſauerat, ſed in adminiſtrando operatetur, in quo opere eum eſſe Dominus intimauit. Nec illa requies, quaſi poſt laborem Deum pauſam quæſiiſſe, ſed ab inſtituendis rerum naturis poſt earum rerum perfectionem ceſſâſſe ſignificat, quamuis vſque adhuc in adminiſtrandis operetur, *&c. Ex quibus error ſimul deprehenditur Iuſtini, Taciti & aliorum qui iudicârunt Sabbathũ à Moſe habuiſſe initium, quem referunt, quum ſeptem dierũ ieiunio per deſerta Arabia cum populo ſuo fatigatus ad montem Sinai veniſſet, ſeptimum diem in omne æuum ieiunio & quieti deſtinâſſe quòd illa dies famem eis erroremq; finiiſſet.*

Iuſtini & Taciti error.

Intelligunt autem plerique in quarto præcepto decalogi per ſeptimam diem, hanc ſeptimam quâ nimirum Deus ceſſauit ab operibus, eámque ſeptima diei definitionem in lege hac rem eſſe ceremonialem Auguſtinum epiſtola 119. ad Ianuarium & alios Patres docuiſſe volunt, ideóque abrogatam Qua de re Thomas quoque de Aquino Secundâ 2. quæſt. 122. artic. 4. ad hunc modum ſcribit. Præceptum, *inquit*, de Sanctificatione Sabbathi literaliter intellectum, eſt partim morale, partim autem ceremoniale. Morale quidẽ, quantum ad hoc, quod homo deputet aliquot tempus vitæ ſuæ ad vacandum Diuinis. Ineſt enim homini naturalis inclinatio ad hoc, quod cuilibet rei neceſſariæ deputet aliquod tempus: ſicut corporali refectioni, ſomno & aliis huiuſmodi. Vnde etiam ſpirituali refectioni, quâ mens hominis in Deo reficitur, ſecundùm dictamen naturalis rationis aliquod tempus deputet homo: & ſic, habere aliquod tempus deputatum ad vacandum Diuinis, cadit ſub præcepto morali: ſed quantum in hoc præcepto determinatur ſpeciale tempus in ſignum Creationis mundi, ſic eſt præceptum ceremoniale. Sic etiam ceremoniale eſt ſecundùm allegoricam ſignificationem, prout fiat ſignum quietis Chriſti in ſepulchro, quæ fiat ſeptimâ die: & ſimiliter ſecundùm moralem ſignificationem, prout ſignificat ceſſationem ab omni actu peccati, & quietem mentis in Deo, & ſecundum hoc quodammodo eſt præceptum generale. Similiter etiam ceremoniale eſt ſecundùm ſignificationem anagogicam, prout ſcilicet præfigurat quietem fruitionis Dei, quæ erit in patria. Vnde præceptum de ſanctificatione Sabbathi ponitur inter præcepta Decalogi, in quantum eſt præceptum morale, non in quantum eſt ceremoniale. *Hæc Thomas. Sic etiam dicunt in aliis præceptis & ceremoniis veteris Teſtamenti aliquid eſſe perpetuum & æternum: aliquid verò mutabile & temporarium. In Circumciſione perpetuum eſſe debuit, vt qui ad fœdus Dei pertinerent, ſigno aliquo notarentur externo: mutabile autem ac temporarium fuit genus ſigni, nimirum præputii abſciſſio. Similiter perpetuum & æternum eſt, vt quandiu mundus hic durat, Eccleſiarum Miniſtris victus detur: vtrum verò ex decimis, vel aliunde id fiat, pro regionum & temporum conditione ſtatui poteſt. Ita vt vnus aliquis & certus dies in vnaquaq; hebdomada cultui Diuino deſtinetur fixum ac ratum eſſe debere ad finem vſque mundi: quod verò hic in lege conſtituatur, temporarium eſſe. Ex quibus omnibus colligunt, taxationem tantùm (vt Scholaſtici Doctores loquuntur) huius ſeptimæ diei in lege iſta Dei abrogatam eſſe.*

Quid per ſeptimam diem in decalogo intelligatur. Sabbathum hebdomadarium Iud. vt abrogatum.

Aliis contrà videtur hâc ſententiâ ceremoniis in decalogum feneſtram ſeu ianuam aperiri quæ certè ſi pateret, mox etiam leges de Idolis, honore parentibus debito, matrimonio, cæde furtis & rapinis in typos & vmbras reſoluendi improbis hominibus anſam & occaſionem daret. Voluit igitur legem hanc non ſeptimam à mundi exordio diem ſed è ſeptem diebus vnam ea̓mque poſtremam, nullo termino calculi adhibito, cultui Diuino conſecrare, & nulla opera certa à quibus hac abſtinendum ſit definire: Moſem autem ad ſeptimam ab initio mundi diem ſacrum hoc tẽpus tranſtuliſſe, & certa opera eaq; ſtrictim hac die cauenda determinâſſe, Exod. 23. 12. Et hæc ceremonialia Chriſtum ſuſtuliſſe dicunt. Quòd verò ad Auguſtinum aliosq; Patres attinet, reſpondent, illos non de quarti præcepti verbis, ſed eius Moſaica interpretatione, &, vt paucis dicam, de Iudaico Sabbatho loqui.

Siue autem Deus ipſe in lege hanc ſeptimam à mundi Creatione diem definierit, ſiue Moſes poſtea interpretatione ſuâ id demum conſtituerit, certum tamen eſt ex Paulo, diſcrimina iſta dierum, quæ à Iudæis obſeruata, aduentu Chriſti abrogata eſſe, & nominatim Sabbatha Moſaica, ſicut docet Rom. 14. Gal. 4. Col. 2.

Petrus Alphonſus ex Iudæo Chriſtianus factus anno Chriſti 1106. hâc ratione probare conatur in Dialogo contra Iudæos tit. 12. Sabbathum Iudæorum & ſeptimæ illius diei obſeruationem abolitam, quod dicit, fuiſſe typum & figuram Paſſionis Dominicæ: inde ſic argumentatur. Aduentus Chriſti, qui omnia opera ſua, quæ in mundo viuens patrauit, ſexto die, id eſt, die Veneris compleuit, quando pro nobis mortem ſuſcepit. Die autem ſeptimo, id eſt, die Sabbathi quieuit: quin & omnes, qui ante mortem ſuam in ſe credentes, ſecum ab inferni doloribus requieſcere fecit. Completo autem illo, cuius obſeruatio Sabbathi ſignum fuit, iam illud vltrà obſeruari neceſſe non fuit.

Fuerunt tamen nonnulli Patrum noſtrorum memoriâ, qui voluerunt Sabbathum Moſaicum nunc quoq; in Chriſtiana Religione obſeruandũ eſſe,

Rationes eorũ qui voluit Sabbathum Iudæorũ etiam in

eſſe, quòs Sabbatharios propter eâ nominarunt. Et autem ita ſentiant hic ſe monet à Patribus dicerunt.

Primò, quòd Sabbathi obſeruatio pertineat ad legem moralem: Decalogum enim in quo Sabbathum præcipitur, ſummam eſſe legis moralis. Quemadmodum igitur reliquæ Decalogi leges omnes ad nos pertineant, quia vero lex natura ad informandos mores omnibus ac ſingulis ſit propoſita: ſic etiam Sabbathi obſeruationem tanquam rem moralem ad cunctos pertinere.

Deinde, amant Ceremonias, per Moſem inſtitutas, ſolùm abolitas eſſe: Sabbathum autem non per Moſem inſtitutum, ſed ab origine mundi ſanctificatum eſſe, ideóque non abolitum.

Tertiò beneficium Creationis Mundi ad omnes homines, tam ad Chriſtianos quàm Iudæos, ad omnes hominum ætates pertinere, adeóque ad omnes huius memoriam inter homines conſeruandam, ideoque [illegible] ab omnibus ſeruandam. [illegible] autem alterius rationem Paſchatis, Pentecoſtes [illegible] Tabernaculorum Feſtiuitatum: his enim deſ [illegible] Feſtis commemorari ea beneficia, quæ Deus [illegible] Iſraelitico populo exhibuit, hoc autem [illegible] beneficium ſingulare, quod [illegible] non eſſe tale beneficium [illegible] ad Iſraelitas pertineat.

[illegible] variò, Sabbathum nominari à Deo paſſim [illegible] Olam, id eſt, perpetuum: Ita enim Exodi [illegible]: Et cuſtodient filij Iſrael Sabbatum in generatio- [illegible] faciant Sabbathum [illegible] to ſeculi, &c.

[illegible] dicunt: eundem eſſe Sabbathiſmum [illegible] Veteris & Noui Teſtamenti, ideóque [illegible] etiam vtriuſque eſſe debere. [illegible] eſſe quendam fluuium, qui [illegible] ad modum lapides trahat, & in Sab- [illegible] vnde & Sabbathicum appella- [illegible]. Atque hinc argumentum colli- [illegible] Sabbathum Iudaicum obſer- [illegible]

[illegible] his nequaquam id quod vo- [illegible] Ad primum argumentum paulò [illegible]

[illegible] quod attinet, dicimus, falsò ab [illegible] eas tantùm Ceremonias abrogatas, [illegible] demùm tempore inſtitutæ ſint. Sacri- [illegible] pecorum iam inde à Mundi origine à [illegible] tribus vſurpata fuerunt, ea tamen [illegible] ſublata ſunt. Lex de ſuffocato & [illegible] diluuium demùm data, hodiè in [illegible]. Circumciſio Abrahami temporibus [illegible], ſed illam in vſu eſſe non debere [illegible] Teſtamento Paulus non vno in loco gre- [illegible]. Deinde, quod iu minuri dicunt, [illegible] ſanctificatum à conditu mundo, ve- [illegible] eſt: ſed Patres ante legem idcirco [illegible] obſeruaſſe ex ſcripto Dei verbo pro- [illegible] poteſt, enim aperté id negat Tertullia- [illegible] ſuprà diximus: & Iudai ipſi, licèt Sabba- thum ſuperſtitioſiſſimè obſeruârint, tamen inui- narr. expoſitione in Geneſim arbitrantur, Abrahamum non obſeruaſſe Sabbathum: de quo tamen nolim ego cum quoquam odioſius contendere.

Ad tertium reſpondemus, non minus falſum eſſe quod dicunt, Figuras & Symbola earum rerum quarum cognitio nec. eſſaria eſt, ſeruanda eſſe. Quæcunque enim per Veteris Teſtamenti ceremonias adumbrata fuerunt, nobis cognitu neceſſaria ſunt, & quidem ad vitam æternam, Sic Circumciſio figura fuit impuræ & corruptæ noſtræ naturæ, atque iccirco omnes homines putatione & Regeneratione opus habere admonuit, quæ nobis in Chriſto Ieſu obtingat. Agnus Paſchalis typus fuit Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti, vnde & Ioãnes Baptiſta eum vocat Agnum Dei, tollentem peccata mundi. Eadem ratio eſt reliquarum Ceremoniarum penè omnium. Non enim verum eſt quod dicunt, eas ſymbola fuiſſe tantùm beneficiorum quæ Deus Iſraelitico populo peculiariter præſtitit: nam ſimul quoque rerum futurarum type & vmbræ fuerunt.

Quarto argumento ineſt vitium æquiuocationis. Mutat enim Rabbi Moſes, vocem Hebraam עולם Olam, quàm alias ſeculum, alias perpetuum, alias æternum vertimus, non ſemper ſignificare durationem omni fine carentem, ſed interdum longum tempus, nonnunquam etiam durationem iuſtam ac debitam illi rei de qua agitur. Sic ſæpè aliqua in Sacris literis promittuntur לעלם Leolam, in ſeculum aut perpetuum, quæ tamen certo tempore deſierunt. De Circumciſione Geneſ. 17. dicitur, Erit pactum meum in carne veſtra in fœdus perpetuum. De poſſeſsione terræ Chanaan ibidem dicitur, Dabo tibi & ſemini tuo poſt te, terram peregrinationum tuarum, nempe totam terram Chanaan in poſſeſsionem perpetuam: ex qua tamen certo tempore eiecti & exterbati fuerunt: Exod. 21. dicitur, Seruiet ei in perpetuum, id eſt, vſque ad mortem & Iubileum. De Sacerdotio Leuitico in eodem lib. cap. 29. dicitur, Erit eis Sacerdotium in ſtatutum perpetuum. Pſal. 89. Dominus promittit Dauide: In perpetuum firmabo ſemen tuum, ædificabo in generatione & generationem ſolium tuum: Dauidis autem Regnum & poſteritas deſiit, niſi quòd poſtea ſpiritualiter in Meſsiam tranſlatum eſt. Ita etiam Eleazaro & eius poſteris promittitur perpetuum Sacerdotium, quod tamen Solomon abſtulit.

4\. Olam quid ſignificet.

D. Auguſtinus in quæſt. ſuper Exodum, quæſt. 43. explicans præceptum illud, Facietis diem hunc in progenies veſtras, legitimum æternum, &c. adhæc ita reſpondet. Hoc, inquit, non ſic accipiendum eſt, tanquam poſsit iſtorum prætereuntium dies eſſe vllus æternus, ſed illud æternum eſt, quod iſte ſigni-

ſignificat dies: velut cum dicimus ipſum Deum æternum non vtique iſtas duas ſyllabas DE, VS æternas dicimus, ſed quod ſignificant. Et diligenter ſcrutandum eſt, quomodo appellare Scriptura ſoleat æternum, ne fortè ita dixerit ſolenniter æternum, quem nefas habeant prætermittere, aut ſuâ ſponte mutare. Aliud eſt enim quod præcipitur quouſque fiat, ſicut præceptum eſt, vt ſepties muros Hiericho circumiret arca. Aliud cùm præcipitur ſic obſeruari aliquid, vt nullus terminus præfiniatur obſeruationis, ſiue quotidie, ſiue per menſes, ſiue per annos ſolenniter, ſiue per multorum vel aliquorum annorum certa interualla. Aut ergo ſic appellauit æternum, quòd non ſuâ ſponte audeant deſinere celebrare: aut, ſicut dixi, vt non ipſa ſigna rerum, ſed res quę iis ſignificantur æternæ intelligantur. *Quibus etiam hoc adiicere poſſumus, ea præcepta Decalogi quæ cum negatione efferuntur, nunquam vllam admittere exceptionem, ſed abſtringere omnes, & in omne tempus: ea verò quæ ſine negatione efferuntur, exceptionem pati: licèt enim obligent omnes, non tamen in omne tempus. Sunt autem duo abſque*
4. *negatione enunciata: alterum de ſanctificando Sabbatho, de quo hic agimus: alterum de honorando parentibus.*

5. *Quinta etiam rationis conſequentia falſa eſt. Non enim à reipſa ad typum argumentari licèt. Vnus Chriſtus, vna eademque Redemptio eſt Veteris & Noui Teſtamenti. at non ſequitur propterea, eadem externa ſymbola in vtroque*
6. *Teſtamento eſſe debere, quibus adumbrantur.*

De fluuio Sabbathico. *Ad vltimum argumentum audiamus quid P. Galatinus reſpondeat, qui libro 1. cap. 9. ita ſcribit:* Quemadmodum fluvius ille fictus obſeruandi Sabbathi ſignum fuit, cùm in tota hebdomada lapides trahendo flueret, & in Sabbathis quieſceret, vt ipſi fabulantur: ita quoque nunc eſt Sabbathi non obſeruandi efficax contra eos argumentum. Cùm nuſquam ſub cœlo ſit nunc fluvius, qui magis in Sabbathis, quàm cæteris diebus quieſcat. Per vniuerſum namque orbem mercatores diſcurrunt, qui ſicuti ab extremis terris aduehunt medicinalia, variaque pigmenta: ita tantùm, quid ſi verum eſſet, ſibi inuicem narrarent. *Quod verò ex Ioſepho libro 7. cap. 24. de iſto fluuio adducitur, vbi ſic ſcribit:* Titus aliquandiu quidem Berithi commorabatur: Inde autem reuerſus, & per omnes, quas obiret Siriç ciuitates magnificentiſſima celebrans ſpectacula, Iudæorum captiuis ad oſtentationem cladis eorum abutebatur. Conſpicit autem in itinere fluvium cognitione digniſſimum. Is fluit medius inter Arcas & Raphaneas Agrippæ regni ciuitates. Habet quoddam peculiare miraculum. Nam cùm ſit, quando fluit pluſimus, neque meatu ſegnis, tamen interpoſitis ſex diebus à fontibus deficiens, ſiccum exhibet locum videre. Deinde quaſi nullâ mutatione factâ ſeptimo die ſimilis exoritur, atque hunc ordinem ſemper eum obſeruare pro certo compertum eſt. Vnde etiam Sabbathicus appellatus eſt, à Sacro Iudæorum ſeptimo die ſic nominatus. *Hæc Ioſephus. Similiter & quod Plinius libro 31. de naturali hiſt. cap. 2. de hoc fluuio meminit, ſic dicens:* In Iudęa fluvius Sabbathis omnibus ſiccatur. *Ad hæc inquam omnia, Galatinus ita reſpondet:* Fateor quidem tunc ejuſmodi fluvium extitiſſe. Nunc autem nemo eſt, qui ipſum vel vidiſſe ſe dicat, vel ab aliquo viſum fuiſſe, referat. Quare iſtiuſmodi fluvium dicere nunc eſſe, & figmentum & mendacium meritò dicendum eſt. Neque etiam Ioſephus, neque Plinius dicunt, eum in Sabbathis quieuiſſe, vt iſti afferunt. Sed quo futuram Sabbathi defectionem & ſectionem portendebat, quòd ſcilicet illo die vlterius venerandum non eſſet.

Sabbatiſmus hebdomadarium quieti deſtinatus. *Igitur ſeptima hebdomadæ Dies, ſicut diximus, quieti & ceſſationi ab omnibus operibus à Deo eſt conſecrata. Vnde in lege dicit:* Non facies vllum opus neque tu, neque filius tuus, neque filia tua, neque ſervus tuus, neque ancilla tua, neque jumentum tuum, neque peregrinus tuus, qui eſt in portis tuis. *Quæ verba Iudæi poſteriores ad literam accipientes, ſuperſtitioſiſſimè Sabbathum obſeruarunt.* *Superſtitioſa Iudæorũ Sabbathi obſeruatio* *Quum enim Antiochi Epiphanis milites Iudæos, qui in montium latebras confugerunt, & Regis mandata obedire recuſárant, aggreſſi eſſent Die Sabbathi, ita vt erant in ſpeluncis exuſſerunt, non repugnantes, ac ne aditus quidem ſpeluncarum obturantes. Propter religionem enim diei repugnare nolebant, ne in aduerſitatibus quidem violarent Sabbathum, quando lex iubet feriari* ab omni opere. *Itaque perierunt, cũ vxoribus & liberis ſuffocati in ſpeluncis circiter mille. Elapſos autem cum reliquis Iudæis Matathias Sacerdos, Iudæ Machabæi pater, monuit pugnandum etiam Sabbathis, ſin minus, ipſos ſibi futuros exitio, hoſtibus eam occaſionem obſeruantibus, & non niſi Sabbatho eos aggredientibus: atque ita fore, vt vel ſine certamine omnes facilè opprimantur. Refert Ioſephus lib. 12. cap. 7. Antiquit. vbi porrò indicat, hac admonitione effeciſſe Matathiam, vt ad ſua vſque tempora mos hic perdurarit, vt ſi neceſſitas poſtulâſſet, etiam Sabbatho pugnarint. In eo tamen hallucinatur Ioſephus: Nam quum Pompeius M. Hieroſolymorum graui obſidione cingeret, & videret vrbem difficulter expugnari poſſe obſerua-*

obſeruandi diem Sabbati; quem ſanctiſſimè
iuxta legem obſeruare Iudæi ſ[illegible]. Itaque
ſemel iterumque eo die [illegible] eſt. Quamvis
autem intelligerent Iudæi, id facto hoſtes fieri,
urbem tamen direptam ipſi tradere, quàm
ſuperſtitioſam Sabbathi religionem negligere
maluerunt, teſte Ioſepho libro 14. cap.
8. & Dione Nicæo in Pompeio. Progreſſu etiam
temporis ſuperſtitio ita inualuit, ut ſcelus vix
venia dignum putârint, ſi qui Sabbatho vel po-
mum igni admouiſſet, vel herbam calcando contu-
diſſet, vel arborem ſcandendo ramum fregiſſet,
vel etiam ſalientem pulicem cepiſſet. Diuus Au-
guſtinus libro 6. contra Fauſtum Manichæum
cap. 4. indicat, Iudæos Sabbatho ſuo, non ſolùm
in agro fructum nullum decerpere, ſed nec in
domo conciſum aut coquere. Certas quoque Rab-
bini eorum fixerunt metas, quas deambulando
Sabbatho tranſire non liceat. Ea fuerunt, teſte
[illegible] Peri Archon. lib. 4. ſpacium bis mille
[illegible]arum ſeu paſſuum, quod vulgò iter Sabbathi
[illegible]. Qua de re & Eraſmus in ſuis ad cap. I.
[illegible] Annotationibus ad hunc modum ſcribit:
[illegible] Annotationibus ad hunc modum ſcribit:
[illegible], inquit, hic per iter Sabbathi intelli-
[illegible] bis mille paſſuum. Longius iter
[illegible] ſpacium bis mille paſſuum non erat Sabbathis. Hoc
[illegible]e Iudæis fas non erat. Hieronymus quoque ſcribens
[illegible] indicat Hieronymus quæſt. 10. nimirum Iudæis reli-
[illegible]gaſiam quæſt. 10. nimirum Iudæis reli-
[illegible] obſervatum, ne Sabbathis ambula-
[illegible] bis mille paſſus, ex inſtitutione
[illegible] Simeonis & Hellis Rabbino-
[illegible] Magiſtros noſtros vocare ſo-
[illegible] docet Hieronymus, & Ans-
[illegible]arienſis in 2. cap. Coloſſ. Pe-
[illegible] nem cap. 11. legitur, Bethaniam
[illegible] Hieroſolymis ſtadiis fermè
[illegible] ea conficiunt paulò minus quàm
[illegible] ſtadia. Erat autem Bethania in la-
[illegible] Teſtatur idem Chryſoſtomus
[illegible] conuiuij Simonis leproſi. Proinde
[illegible] de Lyranus cæteríque recentiores
[illegible] ant, iter Sabbathi non plus ha-
[illegible] e paſſus: niſi fortè ſit vitium typo-
[illegible] Doſitheus Samaritanus in eâdem ſen-
[illegible] docuit, quemcunque in eo veſtitus ge-
[illegible] ſede, quâ Sabbathum deprehendiſſet
[illegible] manere debere immotum: propterea quòd
[illegible] ſit, ut diebus Sabbathi ſedeat vnuſ-
[illegible] in domo ſua, & non egrediatur,
[illegible] de loco in quo habitat. Ex
[illegible] bulet de loco in quo habitat. Ex
[illegible]ica hiſtoria patet etiam, Phariſæos vi-
[illegible] Sabbathi accuſâſſe tum Apoſtolos, ob ſpi-
[illegible] Sabbathi auulſas & manibus contritas,
[illegible] ipſum Chriſtum quoque, quòd illo ipſo die
[illegible] ſanâſſet. Ioſephus libro 2. cap. 7. belli Iu-
[illegible] de Eſſenis, Iudæorum ſecta, ſcribit, quòd
[illegible] Sabbathis operationem aliquam contigiſſe. om
[illegible] Iudæis diligentiſſimè interdicant: neque
[illegible] ſolùm pridiè præparare ſibi, ne videlicet
illo die ignem accendere oporteat: ſed neque va-
aliquod transponere audere, imò nec aluum pur-
gare.

Durauit hæc ſuperſtitio apud infelicem gen-
tem adhuc circa annos à nato Chriſto 1270.
Cùm enim Magdeburgi Iudæus quidam in cloa-
cam decidiſſet, Iudæi tanti fecerunt, ex veteri il-
la ſuperſtitione, Sabbathum ſuum, ut ipſum eo
die extrahere nollent. Re verò delatâ ad Conra-
dum eius urbis Epiſcopum, dixiſſe illum aiunt,
Cùm Iudæi tanti faciant ſuum Sabbathum, ut
hominem ſuæ Religionis ex cloaca extrahere
nolint, ergo etiam nos Chriſtiani noſtrum Sab-
bathum tanti faciamus. Mandauit itaque capita-
li ipſis interminatâ pœnâ, ne ſequente Dominico
die extraheretur Iudæus, & tertio demum die
extractus eſt: ut indicat Chron. Magdeburg.
Cranzius lib. 8. cap. 33. Metrop. Simile quiddam
accidit anno Chriſti 1220. Teukſburi: quum e-
nim Iudæus in foricam itidem delapſus eſſet,
extrahi noluit ſuperſtitioſiſſimus homo ob dici
Religioſam obſeruationem. Cùm igitur Richar-
dus de Clara Comes Gloucernie id cognouiſſet,
etiam ſequente Dominico die fieri illud prohi-
buit, miſer verò ille vel frigore vel fœtore ex-
tinctus fuit, Ranulpho teſte lib. 7. cap. 37 in Poly-
chronico & Volaterano lib. 3. Geographiæ.

De hac ſuperſtitioſa Sabbathi obſeruatione
apud Iudæos exſtat in Talmud prolixus tra-
ctatus, ſuper quo doctiſſimi eorum Rabbini com-
mentati ſunt plurima, ex quibus paucula qua-
dam hoc loco referam, ut homines iſtos verè ex-
cæcatos & induratos eſſe Lector intelligat. Et
primò quidem quod ad bruta animalia attinet,
quum Deus in lege ſua præcipiat, ut non homi-
nes ſolùm, ſed etiam bruta animalia Sabbathô
quieſcant, Rabbini diſputant, quouſque brutum
aliquod, videlicet, equus, aſinus, &c. hoc
die progredi debeat? item, an & quid portare
debeat? Omnium ſententia hæc eſt: Animal nul-
lum Sabbatho ex ædibus egrediatur, quod plus
geſtet, quàm quo ſaltem duci, retardari, & in
poteſtate ſeruari poſſit. Sic equus vel aſinus è do-
mini ſui ſtabulo exiens, frenum, habenam,
capiſtrum, nec aliud quicquam portet, &c.
Equo ſellam imponere vitium eſt: Homi-
nem vel aliud unus non portabit. Quod ſi quis
die Sabbathi cum equo vel aſino domum re-
uertatur, vel ad hoſpitem aliquem diuertat, tum
quidem clitellas ſoluere licet, deponere verò
non licet. Si verò equus vel aſinus clitellas ex-
cutiat, tunc ille enim ſunt excuſatus eſt. Si
quis equum habenâ ducat, diligenter atten-
dat, ne ligulam extra manum ultra manûs
latitudinem propendere ſinat. Cauebit etiam,
ne inter manum & equum ligula eadem ni-
mium propendeat. Id enim ſi fieret, ducens e-
quum non videretur equum ducere, ſed habenam
portare: atqui Sabbatho vel tantillum portare
peccatum

peccatum eſt. Gallinam Sabbatho penniculo vel funiculo ad pedem vel alam, vt ſigno hoc cognoſcatur, aſſuto in publicum prodire permittere, Religio eſt, penniculus etiam iſte vel funiculus die Veneris à gallina auferendus eſt, vt Sabbatho ſine moleſtia quieſcat. Si pecus aliquod in foſſam cadat, nec exire per ſe valeat, tum ei pabulum ſuppeditandum, donec Sabbathum finitum eſt, tunc extrahi poteſt. Nec huic contrarium eſt, vt ſceleratus Rabbi Lipomanus finxit, quod Chriſtus Matth. 12. ad Iudæos dicit: Quis eſt inter vos, qui ouem Sabbatho in foueam prolapſam, die eadem extrahere non conetur? Nam hodiè, iuxta Talmud, hoc non licet: tempore autem Chriſti licuit; ſin minus, Phariſæi certè & Scribæ non tacuiſſent, ſed mendacij eum continuò arguiſſent.

Iam quod ad homines attinet, viris & mulieribus Sabbatho currere prohibitum eſt. Iuuenibus tamen permiſſum eſt, vt deambulando, currendo, ſaltando, &c. Sabbatho ſeſe oblectent, ſi id in honorem Sabbathi faciant. Foſſam etiam tranſilire permiſſum eſt: per aquas autem incedere prohibitum, ne quis caligas madefactas rurſus ſiccare cogatur. Viro arma, nempe gladium, haſtam, &c. geſtare non licet. Sartor cum veſte, in qua acus aliqua hæreat infixa, extra ædes exire non debet. Claudus ſe baculo fulcire poteſt, cæcus nequaquam. Aliquid aliò tranſportare vetitum eſt. Laruas, ad terrendos alios, induere nefas eſt. Emplaſtrum, & quicquid vulneri curando opus eſt, ſuper vulnere portare licet: ſi tamen deciderit, rurſus eleuare vulnerique denuò imponere non licet: vulnus quoque recens obligare nefas eſt. Pecuniam ſacco vel ſartino incluſam, aut veſtibus inſutam, peregrè geſtare piaculum eſt. Cœnum calceis adhærens decutere licet. Flabellum muſcarium portare, ad abigendas muſcas, nemini permiſſum eſt. Pulicem ſuper terra vel veſtibus ſalientem capere non licet: ſi verò quem pungat, è veſtigio quidem capi, ſed occidi non licet, ſed viuus ſolùm abiiciendus eſt. Circulis ianuarum ferreis, vt & malleis oſtia pulſare nemini permiſſum eſt: ob quam cauſam aditum eorum ianuas manu pulſant, quoties in Synagogam veniendi eis ſignum dat. Super menſa humida, ſuper cinere vel puluere terra nemini literam digito ſcribere licet. Scripturam ſcalpendo erodere nefas eſt, &c.

Iudæi Sabbatharij dicti.

Ob hanc ſuperſtitioſam Sabbathi obſeruationem Iudæi per contemptum Sabbatharij à Romanis nominati ſunt. Et Martialis inter ea quæ peſſimè olere ſolent, numerauit ieiunia Sabbathariorum, hoc eſt, Iudæorum qui non ſolùm die ſeptima ab omni opere feriati ſunt, ſed etiam ieiunijs ſuperſtitioſis Sabbathi coluerunt. Meminit eius etiam Tranquillus in Auguſto Imper. quem dixiſſe refert. Ne Iudæus quidem, mi Tiberi, tam diligenter Sabbathis jejunium ſeruat, quàm hodie ego ſervavi. *Huius feſti Ieiunij Iuſtinus, Tacitus & alij veræ antiquitatis ignari, hunc finxerunt cauſam: Moſes Da-maſcenâ patriâ antiquò repetitâ, montem Sinai occupauit: quo ſeptem dierum ieiunio per deſerta Arabiæ cum populo ſuo fatigatus, cùm tandem veniſſet, ſeptimum diem more gentis Sabbathum, hoc eſt, diem quietis appellatum in omne æuum ieiunio ſeruauit & quiete, quoniam illa dies famem ei errorémque finierat. Sed aliter Moſes & Ioſephus. Eundem Sabbathi cultum ſuperſtitioſum Iudæis exprobrauit etiam Iuuenalis Satyrâ 14. vbi dicit:*

Quidam ſortiti metuentem Sabbatha patrem.

Et paulò poſt:

Sed pater (*Moſes*) in cauſa, cui ſeptima quæque fuit lux,
Ignava, & partem vitæ non attigit vllam.

Sabbatho quomodo quieſcendum.

Nihil verò eiuſmodi ineptiarum inſtituere voluit Dominus, ſed præcipere tantùm, vt à cunctis operibus ſeruilibus obſtineatur, quo cultui Diuino & rebus Sacris commodiùs vacare poſſent homines. Imò in his ipſis operibus ſeruilibus etiam diſpenſationem concedit benignus pater, quoties vel neceſſitas ineuitabilis, vel ſalus hominum id requirit. Docet hoc filius Dei Ieſus Chriſtus non ſolùm exemplo ſuo, Sabbatho opera charitatis & humanitatis faciens, vt videre licet Luc. 6. & 13. Ioan. 5. cap. ſed etiam diſertis verbis Matth. 12. Mar. 2. Luc. 6. & 13. cap. quibus locis enumeratas Iudæorum ſuperſtitiones ſolidiſſimè contundit & refutat. Primò Dauidis exemplo, qui fugiens Saulem, veniens Nobem cum ſocijs, accedénſque Pontificem, poſtulat ab eo cibum: cumque non alij tum fortè ad manus eſſent panes, quàm Propoſitionis, acceptis his à Sacerdote, veſcitur ijs. Lex autem extat Leuit. 24. cap. de non comedendis his panibus, niſi à ſolis Sacerdotibus. Non tamen hoc factum vitio datur à Spiritu Sancto Dauidi, eò quòd neceſſitas faméſque vrgeret, & factum ipſum cum nullo eſſet coniunctum contemptu, aut Legis apertâ contumeliâ. Itaque licet in lege præcipiat Deus, vt nullum opus ſeruile fiat in Sabbatho, nihilominus ſi neceſſitas expoſtulet, & legis contemptus abſit, operari licet. Deinde adducit exemplum Sacerdotum, quod vnicum confutandis Iudæis ſufficeret. Sacerdotes enim Veteris Teſtamenti diebus Sabbathi ea peregerunt in ipſo Templo Domini, coram tota Eccleſia, quæ lanij diebus profanis tantùm in macello facere audent. Nam iugulârunt pecudes, detraxerunt pelles, diſſecuerunt membra, lauerunt, purgârunt, congeſſerunt ligna, eorum pyras ſtruxerunt, coxerunt, quin etiam non rarò circumciderunt Sabbatho infantes, quod ſine labore multorum fieri non potuit, aliáque his ſimilia multa opera fecerunt: & tamen fuerunt ἀναίτιοι, hoc eſt, culpa & crimen violati Sabbathi propterea nullum eis imputatum fuit. Tertiò, quum Deus

Rationes contra ſuperſtitioſam Sabbathi obſeruationem.

apud

apud Oſeam Prophetam cap. 6. dicit, Miſericordiam volo, non ſacrificium, idque ſignificet, miſericordiæ & charitatis opera ipſis quoque ſacrificijs Deum præferre, quibus tamen nihil in toto illo cultu externo augustius & ſanctius fuit, manifestum eſt, voluiſſe Deum, vt propter Sabbathi Religionem opera miſericordiæ & charitatis intermitterentur. Quare & vt tota hæc mundi machina, & quæcunque in ea ſunt, propter homines facta ſunt, vt illius vſibus & conſeruationi inſeruiant: ita Sabbatho quoque otium hominis cauſa inſtitutum, non homo propter Sabbathum, vt ... eius ſuperſtitioſa obſeruationi ſeruiter ſubiectus eſſe debeat. Eſt enim Sabbathi dominus Filius hominis.

Hac de re Thomas quoque Secunda 2. quæſt. ... art. 4. ad 3. hunc modum ſcribit: Opus, inquam, corporale, pertinens ad conſeruandam propriam incolumitatem proprii corporis, non violat Sabbathum. Non enim contra obſeruantiam Sabbathi quod aliquis comedat, & alia huiuſmodi faciat, quibus ſalus corporis conſeruatur. Et propter hoc Machabæi non polluerunt Sabbathum, pugnantes ad ſui defenſionem in die Sabbathi, vt legitur 1. Machabæorum 2. Similiter nec etiam Helias fugiens à facie Iezabel in die Sabbathi. Et propter hoc etiam Dominus Matthæi 12. excuſat diſcipulos ſuos, qui colligebant ſpicas in die Sabbathi propter neceſſitatem quam patiebantur. Similiter etiam opus corporale, quod ordinatur ad ſalutem corporalem alterius, non eſt contra obſeruantiam Sabbathi. Vnde dicitur Ioan. 7. Mihi indignamini, quia totum hominem ſanum feci in Sabbatho. Et inde eſt (vt idem ſcribit q. 40. art. 4.) quòd medici licitè poſſunt medicari in die Feſto. Similiter opus corporale, quod ordinatur ad vitandum damnum rei exterioris, non violat Sabbathum. Vnde dicit Dominus Matth. 12. Quis erit ex vobis homo, qui habeat ouem vnam, & ſi ea inciderit Sabbathis in foueam, non apprehendat eam & leuabit? Quantò verò præſtat homo oue? Quantò magis autem obſeruanda eſt ſalus hominis, quam impediuntur occiſiones hominum, & innumera mala corporalia & ſpiritualia, quàm ſalus corporalis vnius hominis: & id eſt, pro tuitione Reip. fidelium licitum eſt juſta bella exercere in diebus Feſtis: ſi tamen hoc neceſſitas expoſtulet. Hoc enim eſſet tentare Deum, ſi quis in tali neceſſitate, vellet à bello abſtinere. Sed neceſſitate ceſſante, non eſt licitum bellare in diebus Feſtis: vt habetur eodem loco.

... ſimul, Sabbathum non propter ... & otium ipſum inſtitutum eſſe, ...

quaſi is tantopere delectetur eo, ſi quis omnem ætatem otioſam & quietam ab opere & labore traducat. Hoc etiam inde intelligi poteſt, quòd ex ſeptem diebus hebdomadæ vnicam ſaltem huic otio Sacro & quieti, omnes autem reliquas ſex labori deſtinauit, quibus quiſque omnia ſibi ſuæq; familiæ neceſſaria comparare queat. Nam otium multorum ſcelerum & vitiorum occaſionem præbet: vnde non immeritò puluinar Satanæ appellatur: Quia enim hominis ingenium eſt, vt quieſcere omninò non poſſit, niſi honeſtis aliquibus ſtudijs & actionibus occupetur, ad inhoneſta atque illicita continuò delabitur. Quæ etiam cauſa eſt, quòd non Scriptura modò Sacra otium damnant, ſed apud gentes quoque in benè conſtitutis ciuitatibus otioſis pœnæ olim conſtitutæ fuerunt. Apud Athenienſes enim diligenter in vnumquenque inquiri ſolebat, quâ arte aut quo quæſtu viueret, & otioſi in jus vocabantur, vt ſegnitiæ & ignauiæ ſuæ pœnas darēt: Maſſilienſes verò neminem in ciuitatem ſuam admittebant, qui non artem aliquam teneret, quâ ſe ſuóſque honeſtè aleret: & in eo tam attenti & ſeueri fuerant, vt non ſolùm mimos & hiſtriones, verùm etiā omnes eos procul arcerent qui ſub aliquo Religionis prætextu inertiæ alimenta quærebant.

Etſi verò adeò ſuperſtitioſè Sabbathi otium ab ipſis obſeruatum ſit, tamen progreſſu temporis, eo ad compotationes & comeſſationes adeò intemperanter abuſi ſunt, vt Plutarchus dixerit, Sabbathum Iudæorum non ἀπὸ τοῦ σαββατίζειν. Ob eámque cauſam Ethnici putârunt, Iudæos Sabbathis ſuis Bacchum colere, quòd nimirum ad voluptates, ad gulam & ebrietatem, ad ſaltationes laſciuas ijs abuterentur. Innuit hoc etiam D. Auguſtinus Tract. 4. in Ioannem. vbi & longè melius eſſe dicit, ſi fœminæ eorum lanam facerent, quàm vt eiuſmodi diebus ſaltarent. Eadem que modo à nobis Chriſtianis hodie quoque peccatur. Nam laborem prohibitum hoc die arbitramur, & proinde ob eo ſedulò abſtinemus: nullo verò alio magis ſaltationibus, gulæ, crapulæ, ebrietati, genio & omnis generis voluptatibus, quàm hoc ipſo indulgemus.

Supereſt igitur vt de fine dicamus, in quem quies & otium hoc à Deo inſtitutum ac ordinatum fuit. Primus eſt finis ciuilis & œconomicus, quorum vires laboribus & corporibus ſeruit, quorum vires laboribus fatigatas, & exhauſtas refici oportet. Deus enim non ſolùm corpora creauit, ſed ea quoq; conſeruat, eorúmque curam habet. Vnde & Plato lib. 2. de legibus, Dii, inquit, genus hominum laboribus naturâ preſſum miſerati, remiſſionem laborum ipſis ſtatuerunt Solennia Feſta. Cicero itidem de Legibus, Ferias, inquit, in liberis hominibus habere litium & jurgiorum ceſſationem, in ſeruis laborum & operum. Et eodem loco idem. Feriis, ait, jurgia amovento, eáque in famulis (operibus patratis)

otium ipſum inſtitutum.

Iudæi otio Sabbathi abuſi ſunt ad crapulam & ebrietatem.

Inſtituti Sabbathi cauſa.

patratis) habento. *Nemini autem hoc præceptum ſupervacaneū & inutile videri debet quoad hanc cauſam, quum quiuis conſervationem ſui corporis quærat, & caueat ne nimium laboribus atterat. Sūnt enim nonnulli ita avaritiâ excæcati, vt ne ſibi quidem, nedum famulis, quietem aliquam concedant. Deinde non omnes ſui juris ſunt, ſuique corporis poteſtatem habēt, ſed aliorū imperio ſubjecti ſunt, vt liberi, ſervi, ancillæ & id genus hominum: horum itaque rationem habet Deus in hac lege, ne nimijs & indeſinentibus laboribus ſuccumbant: & ideò in Exodo cap. 23. etiam dicit:* Sex diebus facies opera tua ſeptimo autem die quieſces, vt quieſcat bos tuus, & aſinus tuus, & vt reſpiret filius ancillæ tuæ, & peregrinus. *Et rurſus ijſdem penè verbis Deut. 5. cap.* Non facies, *inquit*, die ſeptimo vllum opus, neq; tu, neque filius tuus, neque filia tua, neque ſervus tuus, aut ancilla tua, neque bos tuus, vel aſinus tuus, aut vlla ex jumentis tuis, neque peregrinus qui eſt intra portas tuas: vt quieſcat ſervus tuus & ancilla tua, ſicut tu. Et memineris, quòd & tu ſervus fueris in terra Ægypti & eduxerit te Dominus Deus tuus illinc. *Ideò autem jumentorum quoque mentionem facit in his legibus, non tam quòd jumenti Deus ſit homo, ac iccirco benignè & moderatè eo uti debeat, quàm quòd ſine opera & miniſterio hominum jumenta exerceri non poſſunt. Abducuntur ergo à Religione Sabbathi per jumenta homines, unde ne abſtrahantur, præcipitur diſertè, vt quies concedatur jumentis quoque.*

Alterum finem inſtitutæ quietis die Sabbathi Eccleſiaſticum dicere poſſumus, eò quod circa Dei cultum & meditationem Divinorum operum verſatur: Etſi verò omnia ea quæ ad veram pietatem & verum Dei cultum pertinent in hoc ſacro otio peragi debebant: veluti ſunt, lectio & interpretatio ſcripturæ publica, adeoq; etiam diligens auſcultatio, oratio & preces publicæ, ſacrificia ſive Sacramentorum celebratio, & collecta ac beneficentia: vt ex Nehem. 8. cap. clarè perſpicitur: nihilominus, quemadmodum omnia reliqua Feſta videlicet Paſcha, Pentecoſte & Tabernaculorum Solennitas in commemorationem ſingularium beneficiorum, quæ populo Iudaïco præſtitit Deus, inſtituta fuerunt: ita Sabbathum quoque ejuſque otium in memoriam rei maximè memorabilis ab eodem mandatum fuit: Creationis inquam mundi, ſicuti ex ipſa lege Sabbathi haud obſcurè intelligi poteſt. Sex, inquit, diebus cœlum fecit Deus & terram, & mare, & quæ in eis ſunt, & quievit die ſeptimâ, *&c. Hoc quidem argumento voluit ſuos excitare ad Sabbathi obſervationem: quaſi diceret, Dei imitatores meritò eſſe debetis: ſed Deus quievit die ſeptimâ & hanc ſanctificavit, ergo vos quoque ſeptimâ die quieſcere & eam ſanctificare debetis. Nihilominus quia Deus dicitur hanc diem ſanctificâſſe abſolutâ iam & perfectâ mundi creatione, manifeſtum eſt, ad celebrandã creationis memoriam Sanctificationem hanc inſtitutam fuiſſe. Multùm autem refert creationem mundi ſubinde reminiſci & recordari, vt inde intelligamus, Deum eſſe qui ſit omnium Author, Conditor, Gubernator & Rector, nóſque in hoc mundo quaſi colonos quoſdam eſſe à Deo conſtitutos, quem colere & venerari in omnibus debeamus. Vnde mox à principio fidei noſtræ huius rei etiam mentionem facere jubemur, dicentes:* Credo in Deum Patrem Omnipotentem, Creatorem cœli & terræ.

Sicut autem in lege hoc Decalogi, Creationis fit mentio, ita Deut. 5. c. liberationis ex Ægypto: Memineris, *ait Dominus*, quòd & tu ſervus fueris in Ægypto, & eduxerit te Dominus Deus tuus illinc per manum validam & brachium extentum. Idcirco præcepit tibi Dominus Deus tuus, vt obſerves diem Sabbathi. *Fuit enim liberatio hæc inter maxima Dei beneficia ac miracula numeranda, propterea voluit vt eius etiam poſteri nunquam obliviſcerentur.*

Tertius Sabbathi ejuſque otij finis ſublimior & verè ſpiritualis eſt, atque ad æternam hominis ſalutem propius pertinet. Illa enim typo primo ſpiritualis illa quies adumbratur, quâ ab operibus carnis & mundi feriari debemus, vt Deus ſuo Verbo & ſpiritu in nobis operari poſſit. Sic enim Auguſtinus Tract. 20. in Euangel. Ioan. Sacramentum, *inquit*, Sabbathi antiquis Patribus noſtris præceptum, nos Chriſtiani Spiritualiter obſervamus: vt ab omni ſervili opere, id eſt, ab omni peccato abſtineamus nos, & habeamus quietem in corde noſtro id eſt, tranquillitatẽ ſpiritualem. *Et hoc præcipuum eſt, quod in Sabbathi obſervatione poſtea Prophetæ vrgent, ne hanc in ignavo otio, aut ſuperſtitioſa ab omnibus operibus ceſſatione conſiſtere putarent, ſed vt à corpore quieſcerent & otiarentur, vt animos totos circa Divinæ voluntatis meditationem & vitæ ſanctæ officia occupatos haberent, adeóque operum ſuorū & anteactæ vitæ recordatione ſeipſos ad pœnitentiam & pietatem exercerent. Quæ etiam cauſa eſt, quòd Prophetæ, quoties de Dei cultu prophanato & fœdere violato populum accuſant, in primis ferè de Sabbathorum prophanatione queruntur. De hoc vſu præcipuo & proprio Sabbathi ejuſque otij Eſaias loquitur 58. cap. dicens:* Si reverti feceris à Sabbatho pedem tuum, vt non facias voluntatem tuam in die Sancto meo, & vocaveris Sabbathum delicias, Sanctum Iehovæ glorioſum, & honore affeceris illud, vt non facias vias tuas, neque invenias voluntatem tuam, néue loquaris verbum: tunc delectaberis in Iehova, &

ua,& equ ſtare faciam te ſuper excelſa ter-
ræ, & co medere faciam te hæreditatem
Iacob patris tui. Moſes quoque & Ezechiel
Sabbathum nominant pactum & ſignum, quòd
Deus Iſraëlem ſanctificet: ſanctificatio autem
in carnis mortificatione conſiſtit, quam hæc quies
ſignificauit. Potest tamen fieri, vt ſignum voce-
tur Sabbathum, quòd Deus voluerit Iudæos di-
ſcernere à Gentibus. Agnouerunt hunc finem
Iudæi quoque, quantumuis improbi, nam deſi-
nerunt ut ... alia Sabbathum: Schabath hu
ſud ei cha ..., hoc eſt, Sabbathum eſt ſecretum
Dei ... : quo voluerunt ſignificare, Sab-
bathum eſſe quoddam otium à peccato à quo
Deus ſemper feriatur: ideóque hoc ſabbathi vſu
ſolum reddimur Deo ſimiles: vnde & ſud, id
eſt, myſterium ... dicitur.

Deinde verò typo hoc Sabbathi adumbratur
quies ..., qua ... omnes in altera vita fruemur
apud Deum ſine fine. Docet hoc Auguſtinus in
Pſ. 80. in quo ... : Sabbathum ſeptimus dies
eſt, quo re quieuit Deus ab omnibus ope-
ribus ſuis: magnum intimans myſterium
quietis noſt... futuræ ab omnibus operibus
noſtris. In præſenti quidem vita ſabbathum
hoc imperf... ctum eſt: poſtquam autem
corruptibile hoc induerit incorruptionem,
& quum De... us fuerit omnia in omnibus,
tunc erit Sab... bathum ex Sabbatho, & neo-
menia ex n... eomenia, vt Eſaïas docet 66.
cap. Paulus ... quoque Heb. 4. Sabbathum exter-
num figuram ... facit æterna vitæ: quòd non ſolùm
propter requi... em eius factum puto, ſed propterea
etiam, quod ... Sabbathum ſine veſpera inſtitutum
legatur Gen. ... Nam ſex primi dies ſuas veſpe-
ras habuerunt, vt eſt Gen. 1. cap. videre: ſola
ſeptima dies ... ſine veſpera legitur, quod perpe-
tuam & fine ... carentem requiem denotauit: ſicut
et D. Aug... uſtinus epiſt. 119. ad Ianuarium, &
Confeſſionum ... lib. 13. cap. 36.
Petrus Al... fonſus Hiſpanus, cuius paulò ante
meminimus fe... cimus, in Dialogo contra Iudæos
2. & Th... omas Secunda 2. q. 122. art. 4. vo-
lunt Sabbath... i inſtitutionem typum ſeu figuram
eſſe, quod ... Chriſtus ſeptimo die in ſepulchro
quieſcere deb... uerit. Non malè quidem, ſed quàm
... & commo... de non facilè video, Chriſtus e-
nim promiſſus ... fuit Patribus pro humani generis
reparatione poſt Sabbathi inſtitutionem demùm.
..., Si Adam non peccaſſet, Chriſtus non fuiſ-
ſet crucifixus: & tamen Sabbathum nihilominus
... in memoriam creationis man-
datum fuiſſet ... ſanctificatum Sabbathum ante-
... fuit enim ... Adam peccaſſet.
Cùm igitur ob has cauſas Sabbathum à Deo
inſtitutum ſit, & tamen ac talia myſteria ſub
latea..., ... omnibus videri debet, quid
aliud præ... ceptum reperias, quod ſæpius repe-
... & frequentius hoc ipſe vrgeat atque ...

Prophetis, ſicuti ſuprà indicauimus. Seueriſſimè
quoque, non ſolùm multarum calamitatum, ſed
mortis etiam pœnâ interminatâ, mandatum fuit.
Exod. 31. cap. ſic loquitur Dominus: Sex die-
bus fiet opus, at die ſeptimo שבת שבתון
hoc eſt, Schabbath Schabbathon eſt. Hac emphaſi
innuit, die ſeptimo maximè Sabbathum eſſe, &
prorſum nihil operis in eo faciendū. Quaſi diceret,
In die ſeptimo omninò vobis ceſſandum eſt, eſt
enim dies ille Domino Deo ſacer, ſiue conſecra-
tus. Quidam Hebræorum tamen inter Schab-
bath & Schabbathon, ita diſtinguunt, vt
Schabbath ſignificet quietem ſiue ceſſationem,
quæ incipit à veſpera vnius diei, & deſinit in
veſperam ſequētis diei. Schabbathon verò eſſe
nomen diminutiuum, quaſi dicas ſabbathulum,
& per illud ſignificari illud modicum temporis,
quod Iudæi de ſuo ad Sabbathum adiiciunt, hoc
eſt, vt ipſi loquuntur, à prophano ad ſacrum Iu-
daicum, quia neſciunt, vt ipſi dicunt, momen-
tum illud, quo Sabbathum incipit, quo illi ſatiſ-
faciant, horam vnam citiùs illud auſpicantur, &
horam vnam tardiùs deſinunt, & hoc tempuſcu-
lum vocant additionem de prophano ad ſa-
crum. Hoc ipſum autem additamentum ſigni-
ficari aiunt per vocem Schabbathon, quæ for-
mam habet nominis diminutiui, quæ apud He-
bræos cōſtituitur per adiectionem ſyllabæ On in
fine dictionum: ſicuti Paulus Fagius in ſuis ad
31. cap. Exodi Annotat. indicat. Prima tamen
ratio magis probatur: eſt enim frequens in He-
braiſmo, vt quæ ſtudioſiſſimè diligentiſſiméque
fieri volumus, per huiuſmodi vocum repetitio-
nem efferantur. Eodem capite pœnam violati
Sabbathi intentans, Cuſtodietis, inquit, Sab-
bathum, quia ſanctitas eſt vobis: quiſquis
profanauerit illud, moriendo morietur:
quia omnis faciens in eo opus, excindetur
anima ipſa è medio populorum ſuorum.
Sex diebus fiet opus, at die ſeptimo Sabba-
thum ceſſationis eſt, Sanctitas Iehouæ: qui-
cunque fecerit opus die Sabbathi, morien-
do morietur. Hâc autem phraſi plerúnque vti-
tur Moſes, quando de capitalibus ſuppliciis lo-
quitur. Deinde Num. 15. mortis genus exprimit
Dominus, quo ſit transgreſſor Sabbathi affi-
ciendus: Moriatur, ait, moriendo vir ille, la-
pidet eum lapidibus vniuerſa congregatio
extra caſtra. Et hoc quidem ſupplicij genere
affectum fuiſſe eum, qui Sabbatho ligna tan-
tùm in vſus neceſſarios collegerat, ibidem à Mo-
ſe indicatur. Per Ieremiam Prophetam 17. cap.
comminatur Deus excidium Hieroſolymæ, ob
profanationem Sabbathi: Si non obedieritis,
inquit, mihi, vt ſanctificetis diem Sabba-
thi, ne portetis onus: nec ingrediamini
cum onere per portas Hieruſalem die Sab-
bathi, ſuccendam ignem in portis eius, qui
deuorabit domos Hieruſalem, nec extin-
C guetur.

guetur. *Vnde & Nehemias cap.13. ijs qui mercatu & nundinis publicis Sabbathum ſuo tempore polluerant, dicit:* Quæ eſt hæc res mala quam vos facitis, & prophanatis diem Sabbathi? Nunquid non hæc fecerunt patres noſtri, & adduxit Deus noſter ſuper vos omne malum hoc, & ſuper ciuitatem hanc? *Mirum, inquam, nemini videri debet cur lex hæc de Sabbatho tam frequenter repetita, & ſeuerè mandata ſit: eſt enim profanatio Sabbathi contemptus totius cultûs Dei qui Sabbatho peragebatur, & ſacri miniſterij cui Sabbathum conſecratum erat, nec non ſanctæ vitæ & æternæ in regno cælorum quietis quam adumbrabat. E contro verò obſeruatio Sabbathi religioſa ampliſſimas habet ob eaſdem cauſas in Verbo Dei promiſſiones. Eſaia 58. cap. ait Dominus.*

Sabbathi obſeruatio ampliſſimas habet promiſſiones.

Delectaberis in Iehoua, & equitare faciam te ſuper excelſa terræ, & comedere faciam te hæreditatem Iacob patris tui. *Et rurſus apud Ierem.17.cap.* Si, *inquit,* me diligenter audieritis, nec vlla inferetis onera die Sabbathi, ſed ſanctificabitis Sabbathum, nec quicquam operis in eo facietis: tunc tranſibunt per portas huius vrbis Reges & Principes ſedentes in ſolio Dauidis, vecti curribus & equis, ſedebitque ciuitas iſta in perpetuum: & ferent de ciuitatibus Iuda & Beniamin ſacrificia, thus & laudem in domum Domini.

Sacrificium Sabbathi.

Sacrificium autem Sabbathi peculiare, erat holocauſtum duorum agnorum anniculorum & immaculatorum, cum duabus decimis ſimilæ oleo permixta, & duplici libamine vini, ſicut eſt videre Num.28.verſ.9. & 10. præter iuge ſacrificium, quod etiam Sabbatho nõ intermittebatur.

CAPVT IV.

De Neomenia, ſeu primę diei Menſium Feria.

Neomenia quãdo celebrata ſit.

NEomenia, *Latinè* Nouilunia, *celebrabantur primo die cuiuſque menſis, quos à noua luna auſpicabantur. Etſi verò in Sacris Literis expreſsè demonſtrari non poſſit à quo & quando hæ feriæ inſtitutæ ſint, mentio tamen earum fit Num.10. & 28. cap. 1. Samuel. 20. Pſal. 81. Iſa.1. Ezech.46. 2.Paralipom.2. Eſdr. 3. quibus locis omnibus inter Sabbatha, Feſta, & Solennitates numerantur. Inſtituta tamen putatur hæc celebritas à nonnullis Num. 28. vbi dicitur:* In initijs menſium veſtrorum offeretis holocauſtum Domino: *& quidem in memoriam creatæ à Deo lucis: & vt hoc pacto populus Dei auocaretur ab Ethnicorum ſuperſtitionibus & idololatria, qui menſes planetis aliiſque ſignis cœleſtibus ſubijciebant, ſcirétque Deum vnum & ſolum menſium, ſicut & totius anni, omniſque temporis & influentiarum cœleſtium Dominum, Gubernatorem & Moderatorem eſſe: & propterea Deo ageret maiores gratias, qui hæc omnia ad vſum & vtilitatem hominum ordinat. Typus etiam fuit, vt Auguſtinus ſcribit contra Fauſtum lib.19. cap. 10. renouationis hominis, quæ fit per illuminationem Spiritus Sancti, & etiamnum hodie ab omnibus fidelibus requiritur.* Niſi enim homo per Spiritum Dei renatus fuerit, regnum Dei videre non poterit.

Middelburgenſis in ſuo Paulina indicat, non ſolùm primum diem menſis à Iudæis & celebrem obſeruatum, ſed trigeſimum etiam menſis quaſi aliquid nouæ lunæ participantem: & ideò quoties lunatio, vel menſes triginta diebus conſtitiſſet, toties ſequentem menſem duplicem habuiſſe Neomeniam, quarum prima ad præcedentem menſem ſpectârit.

Sacrificium Neomeniæ.

In his autem menſium exordiis offerebatur holocauſtum Domino, duo iuuenci ſubrumi, aries vnus, agni ſeptem anniculi: pro quolibet vitulo vel cum ſingulis iuuencis tres decimæ ſimilæ oleo permixta: cum ariete autem vno duas decimas ſimilæ oleo permixtas lex decernebat: & cum ſingulis agnis ſingulos decimos ſimilæ oleo permixtas. Libamina autem vini, pro vno vitulo dimidium hin: pro ariete vna tertiam partẽ hin: & pro quolibet Agno quartam partem hin. His adijciebatur hircus vnus pro peccato hominum, abutentium influentiis cœleſtibus & murmurantium aduerſus Deum, ſi quando alia ſint tempeſtates, quàm ipſis commodum videtur. Vide capite 28. Num. verſ.11.12.13.14. & 15.

Conuiuia in Neomeniis celebrata.

Conuiuia etiam hoc die inter ſe agitârunt Iudæi. Cuius illuſtre in primis extat teſtimoniũ 1.Sam.20.cap. vbi Dauid inquit. Ecce cras Calendæ ſunt, & ſedendo ſedere ſoleo apud Regem ad veſcendum. *Et mox,* Cras ſunt Calendæ, *inquit Ionathan,* itáque requiraberis, vacabítque ſeſſio tua.

Legimus quoque eodem loco poſtridie Calendarũ etiam fuiſſe epulas à Saule exhibitas quũ tamen in Nouilunio dies ſecundus non fuerit Feſtus. Eius rei duæ à clariſſimo Theologo Petro Martyre in ſuis ad hunc librum Comment. afferuntur cauſæ. Vna eſt, quòd Leuit. 7 cap. præcipitur, vt ſi quid de ſacrificiis pacificis ſupereſſet, in poſterũ diem ex ea aliud conuiuium inſtitueretur. Veriſimile itaq́ eſt Regem ſplendidè ſacrificâſſe, cumq́ omnes illæ epulæ cõſumi non potuerint priori die, ex illius reliquiis poſtridie fuiſſe conuiuatum. Altera cauſa erat, vt religioſiores, & ſacrorum obſeruantiores eſſe viderentur, quàm lex ipſa poſtulabat. Saul ergo quámuis Dauid priori die non adfuiſſet quòd illum arbitraretur eſſe immundum, tamen poſtero die ſperabat illum adfuturum. Nam ſi quis aut immundus fuiſſet, aut in itinere, quàm oporteret

teret

... Paſcha ... ſeruatum ... Paſcha ſunt. Illis tranſlu- ... ad ... etiam Feſtus dies.

CAPVT V.

De Paſchate Iudæorum, quod propriè Peſach appellatur.

Paſcha dicitur Hebraicè פסח Peſach: pro quo Theodotion, vt refert Theodoretus quæſt. 24. in Exod. & poſt eum Hieronymus, noſtrum ſecundum alias pœnſa, lenam Phaſe: ſed eadem ſemper ... vox, à פסח, quod eſt ſaltare aut tranſilire: vnde ... Hebræi Piſſeach appellant, quòd ... quaſi ſaltare aut ſubſilire videatur. Hinc propterea non ſignificat tranſitio- ... vt vult author Commentar. cap. 14. ... apud Hieronymum: nec tranſitum populi ... per mare rubrum ad terram promiſſionis, vt do- ... Orat. 2. de Paſcha, & Augu- ... 55 in Ioannem: neque etiam prima- ... ipſum tranſitum Angeli per Ægy- ... innuere illa verba Deut. ... Phaſe, id eſt, tranſitus Domini: ... pro tranſitu illo ... quæ propterea nomen Hebræum per ... reddidit: ſed ſignificat tranſilitio- ... nem, & quaſi ſaltum Angeli ſua- ... Docet hoc manifeſtè ipſe Do- ... 12. Cùm enim ibi dixiſſet: Eſt Pha- ... & quaſi interpretationem no- reddens, ſubiungit: Tranſibo e- ... Ægypti nocte illâ, & per ... primogenita Ægyptiorum: erit ... vobis in ſignum in ædibus ... videbo ſanguinem, & tranſibo ... in vobis plaga. Hæc ratio ter ... repetitur, vbi ſemper פסח tranſi- ... endere, non ſimpliciter tranſire ſi ... Ioſephus lib. 2. Antiquit. cap. 13. ... ſcenſionem, & in plurali Symma- ... Paſcha interpretantur. Idem ... Hieronymus in cap. 26. Matt. Quia ... ſilitione ſeu tranſcenſione ex com- ... quadam primogenita Iſraelitarum ... idcirco Theodoretus quæſt. 24. ... per effectum, ſignum per ſigna- ... Significat, inquit, nomen He- ... tionem primogenitorum. Siquidem ... ſufferat, accepto hyſſopi faſcicu- ... mactatæ ouis tincto poſtes & ... ere: vt qui inſtabat ad perden- ... Ægyptiorum, aſpecto ... primogenita ... præteriret domos Hebræorum. ... quòd incorporea natura hu... ... egeret, ſed quia conueniebat, vt ... bolum intelligerent illi ...

tiam diuinam. Eâdem ratione nonnulli Hebræorum quoque, & eos ſequuta Compluterſis verſio, verbum Hebræum Paſach Exod. 12. toto capite pro miſereri, parcere & conſeruare interpretantur.

Impropriè verò hoc nomen etiam ad alia ſignificanda transfertur. Primò ſignificat quoque ipſum Agnum Paſchalem, in memoriam tanti beneficij Deo mactatum & comeſum. Sic ſæpè dicitur in Sacris literis occidere, ſacrificare, immolare & parare Paſcha, quod tantum de Agno intelligitur: frequenter enim in ſacramentis ſignis rerum ſignatarum nomina, propter ſimilitudinem & analogiam tribuuntur. Peſach quod impropriè ſignificet.

Secundò, tranſitum Iſraelitici populi, qui illâ ipſâ nocte liberatus ab Ægyptiorum ſeruitute, per mare rubrum tranſiuit, vt iret in terram promiſſam. Ita interpretatur Nazianzenus Orat. 2. de Paſcha, & Auguſt. Tract. 55. in Ioannem. 2.

Tertiò, totum illud Feſtum ſignificat, præſertim autem primum eius diem. Ita vox hæc vſurpatur 2. Reg. 23. cap. vbi dicitur, tale Paſcha à Ioſia 18. anno regni ſui celebratum eſſe, quale à Iudicibus, & tempore præcedentium Regum, celebratum non fuerit. Sic etiam Lucas 22. ca. dicit: Appropinquabat dies Feſtus Azymorum, qui dicitur Paſcha. 3.

Quartò, Paulus 1. Cor. 5. pro ipſo etiam Chriſto vſurpat, cuius Agnus ille Paſchalis typus fuit, inquiens, Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. 4.

Porrò vox Hebraica tam apud Latinos quàm apud Græcos corrupta eſt. Græci enim in aliam ſed eius ſimilem vocem, ſcilicet Πάσχα Paſcha, immutârunt eam. Quod nomen decepit quàm plurimos Patres, qui putârunt à verbo πάσχω quod pati ſignificat, deduct. vnde & Paſſionem Tertullianus & Ambroſius in lib. de myſterio Paſcha cap. 1. interpretantur, quia Paſſionis Domini memoria in Paſchate noſtro celebratur, iuxta illud Apoſtoli, Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Auguſtinus autem in Pſalmum 68. reprehendit hanc opinionem, quemadmodum & Hieronymus: quamuis Auguſtinus in Quæſtionibus Veteris & Noui Teſtamenti quæſt. 116. quaſi ſui oblitus, Paſcha à Paſſione appellatum affirmet. Adſcribam autem verba Gregorij Nazianzeni, qui hanc ſententiam in Sermone de Paſchate his verbis egregiè refutat. Τὸ Πάσχα τοῦτο τὸ μέγα τε σεβάσμιον ... κατὰ ... Πάσχα Peſach vox apud Græcos & Latinos corrupta.

[illegible]

τέρων ἐπὶ τὸ εὐσχημονέστερον, τοῦτο κἂν ταῦτα τεθεωρήκαμεν τὸ γὰρ σωτήριον πάθος ὄνομα τοῦτο τινὲς νομίζοντες, εἶτα ἐξελληνίζοντες τὴν φωνὴν, πάσχα τὴν ἡμέραν προσηγόρευσαν, προσλαβοῦσα δὲ ἡ συνήθεια τὴν φωνὴν ἰσχυροτέραν ἐποίησε προσεριχύσης τῆς τῶν πολλῶν ἀκοῆς ὡς εὐσεβεστέρῳ τῷ ῥήματι. *Id eſt*, Venerabile & diuinum Paſcha, ab Hebræis Paſcha ſecundùm eorum linguam appellatur, quæ vox ſignificat tranſitum: hiſtoricè quidem, cùm quo ex Ægypto in terram Chananæorum commigrarunt Hebræi: ſecundum ſpiritum verò, cum tranſitum, quo nos ab his caliginoſis locis deuolamus ad ſuperos. Et quo ſolet ſæpè in Diuinis literis vſu venire, accidiſſe etiam hoc loco comperimus, ſcilicet transferri aliqua nomina, quæ aut obſcura ſunt aut horrida, in alia nomina, quæ & illuſtriora ſint, & venuſtiora. Nam hoc nomine putarunt quidam vocari ipſam ſalutarem Seruatoris paſſionem, ad Græcámque linguam vocem accommodantes, fecerunt ex Pæſch Paſcha. Quòd cùm vſus receppiſſet, jam vehementer inoleuit, aſſentientibus ipſis auribus, vtpote ſanctiori nomini. *Hucuſque Nazianzenus. Quemadmodum verò Chriſtiani Iudæis ſuum Paſach relinquunt, ita nos quoque abjecto eo vocabulo, Paſchæ nomen pro eo vſurpabimus, propter præſtantioris rei memoriam: & in præſenti quidem tractatione pro Feſto & celebritate voce iſtâ vtemur, quo ſenſu tertio loco accipi diximus.*

Paſcha quando inſtitutum. *Inſtituitur autem Feſtum hoc cum ſuis ceremoniis ac ritibus Exod.* 12. *Leuit.* 23. *& Deut.* 16. *ab ipſo Deo, anno ab origine mundi* 2447. *à Diluuio* 791. *à promiſſione Abrahamo factâ cùm è patria euocaretur* 430. *eo ipſo tempore quo populum Iſraeliticum ex grauiſſima ſeruitute liberauit & per manum Moſis ex Ægypto eduxit. Etſi igitur pleráque in hoc Feſto ridicula videantur carni noſtræ, tamen, quia Authorem Deū habent, à piis & electis Dei hominibus contemni nequaquam debent.*

Paſchatis feſtū quale. *Feſtum verò iſt eiuſmodi. Menſis primi ex inſtitutione Dei per Moſem factâ, qui ab initio Abib, poſtea verò Niſan dictus fuit, die decimâ quintâ juxta legalem ſupputationem à veſpera ad veſperam incipiebat, & per ſeptem continuos dies, vſque ad vigeſimum primum ejuſdem, durabat: ſic tamen, vt prima & vltima hoc eſt,* 15. *&* 21. *dies præ ceteris eſſent feſta ac ſacra, nec liceret in iis quicquam operis facere, præterquam cibos parare. Vnde &* Conuocatio, Congregatio, & Collectio ſancta *à Moſe ſæpè appellantur, quòd in iis præcipuè populus in cœtus ſacros congregaretur. Sic enim inquit Deus ad Moſem Exod.* 12. In die prima erit Conuocatio ſancta: etiam ſeptimâ die erit vobis Conuocatio ſancta: omne opus non fiet in eis. *Alioquin ſeptem hi dies omnes Azymorum dies etiam dicebantur: ſimul prima κατ' ἐξοχὴν Paſcha appellabatur: & eâ Paſchalis Agnus edebatur. Sæpè tamen, quòd includebantur* 15. *&* 21. *diebus inclusi, ſic hi dies comprehenſis. Quod ſi decimam quartam ſimul numeremus etiam, quæ Paſcha quædam huius ſcenæ fuit, octo dies erunt.*

Ceremoniæ autem ſeu ritus qui in hoc Feſto obſeruari debuerũ: ex inſtituto Dei, hi ferè ſuerunt. Decimâ menſis die Agnum elegerunt ex grege integrum, maſculum & anniculum, & eum vſque ad quartum decimum diem cuſtodierũt quàm diligentiſſimè. Seruârunt ac primùm ab ipſis in Ægypto Moſis iuſſu & poſtea quotannis ſic obſeruatum eſt. Ritus [illegible] in Feſto. 1. *Factum hoc in Paſcha celebratione. Iudæorum Rabbini quatuor cauſas enumerant, ob quas hoc à Deo mandatum fuerit. Prima, ne forte negotiis multis ac variis, quibus ſeſe ad iter ex Ægypto accingebant, impediti, præcepti huius obliuiſcerentur. Hoc ſi verum eſt, ad Iſraelitas tantùm ex Ægypto migraturos hæc cauſa ſpectabat. Altera, vt tato hoc quatriduo cognoſcere certius poſſent, an aliquod vitium in Agno eſſet, qui integer & ab omni macula purus eſſe debebat. Tertia, vt ex illa quotidiano Agni aſpectu occaſio illis daretur colloquendi, atque adeò etiam erudiendi ſuos liberos de liberatione Ægyptiaca. Vnde ex Iudæorum traditionibus refertur, Agnum iſtum quatriduo ea in ædibus ſingulorum ad ſpondæ fulcrum alligatum fuiſſe, vt ſic omnium oculis expoſitus eſſet, atque ipſis de redemptione ſua, déque Dei miſericordia, quâ illos tam clementer reſpexerat, ampliorē inter ſe colloquendi occaſionem daret. Quarta, vt hac occaſione in tempore ad bonum opus accingerentur. Regula enim talis fuit apud Hebræos:* Qui ſtrenuè ſeſe accingit ad præceptum ſeu bonum opus, perinde eſt ac ſi faceret, *ſicuti Rabbini eorum perhibent.*

Paſchalis agnus quare incorruptus eſſe debuerit. *Quòd autem Agnum hunc eſſe voluit integrum, incorruptum, illæſum, non mũ umant mutilatum, admonuit Iſraelitas integritatis, quam Deus à populo ſuo requirit. Deinde requiritur etiam in his quæ ſibi offerimus animum liberalem, qui optima quæque Deo offerre cupiat. Imprimis autem perfectio* Agni Dei, qui mundi peccata tollit, *ea notatur.*

Paſchalis agnus quando mactari debuerit. 2. *Deinde mactari jubetur hic Agnus per ſingulas domus & familias decimo quarta die inter veſperas: quod ſeptuaginta vertunt πρὸς ἑσπέραν, & Hieronymus ad veſperam. In Hebræo autem eſt Ben-arbaijm, hoc eſt, inter duas veſperas. In Chaldæo, Inter duos Soles. Fuit igitur Agnus Paſchalis primatum ſacrificium, in ſingulis ædibus peragendum, non publicum, quale poſtea, diſtinctum tamen ab hoc priuata, oblatum fuiſſe etiam primo Feſti die, magna cum ſolennitate,*

... ita in Ecclesia & ipsa Regum historia legimus. Quæritur autem non immeritò, quodnam tempus per Vesperas decimi quarti diei intelligatur. Veſpere propriè nihil aliud ſignificat, quàm primam noctis partem poſt Solis occaſum. Dicitur enim à Veſpere ſtella occidentali: quæ Solem occidentem ſequitur, & tenebras ſequentes præcedit. Atque ita propriè accipit Veſperam non ſolum Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 3. & Iſidorus lib. 5. & alij, ſed omnium optimè ex Hebraicæ vocis derivatione intelligitur. Hebraicè namque Veſpera dicitur Hereb, à verbo Harab, quod ſignificat quòd diem ... vel miſcere ... ſimul ſo... ſed ... quaſi extin... ſed ... per quandam extenſio... improprie ... ſumitur Veſpera ... quod eſt poſt meridiem ... tempus primæ vigiliæ noctur... verò tempus ... apud Ambroſium lib. ... ſuper ... cap. 11. Vnde & varias interpretatio... loci afferunt: alij juxta impropriam ſignificationem ... juxta impropriam ... expoſitionem Qui propriè accipiunt ... ſic intelligunt, ut prima ſit ... nondum radij ſolares, ... in aere non videntur: & prima ... ſit veſpera Solis, altera verò ... temporis autem inter veſperas ... Sententiæ hujus author ... ſeculi. ... Aben Ezra, qui ita ſcribit in Commentario ſuper hunc locum: Ecce ſunt duæ ... na veſpera Solis, hoc eſt, tempus quando ... idit & abſorbetur ſub terram. ... cunda, eſt lux, ſplendor ſive ... a, quæ poſt occaſum ejus in ... huc aliquandiu apparet. Durat ... tempus quod eſt inter occaſum ... adiationem ejus in nubibus, ad horam & tertiam partem horæ.

... uid Kimhi veſpere nomen impro... s, vocem Hebraicam Benarbaijm aliter explicat. Nam primam veſperam aſſerit à meridie, quando Sol in ... ad Occidentem: ſecundam verò ... Solis: ut ſit ſenſus, Agnum immo... tempore illo intermedio; quod eſt ... occaſum. Et hanc ſententiam ſequi... Alphonſus Abulenſis, Nicolaus de ... Dionyſius Carthuſianus in caput 12. ... quòd veſperam Iudæis ſe... quartæ decimæ diei incipe... hora jam periit interit addiem ... ſequentem. Sed R. Ezra ſuper ... loco refutat horum opinionem, ... teſtimonia, quibus ... ſententiam confirmat ... verò magis placet ſententia ...

Veſperam incœpiſſe apud Iudæos non à meridie, ſed tribus horis poſt meridiem à Nona ... eſt, à tertia ad quintam vel ſextam, ſecundum noſtram numerandi conſuetudinem. Nam ut cap. 1. de Horis Iudæorum indicavimus, apud illos dies dividebatur in quatuor quadrantes, quorum ſinguli etiam à qualitate ejus temporis, quod circa finem quadrantis eſt, denominabantur. Quarta igitur & ultima diei pars, quæ in occaſu Solis terminabatur, vocabatur veſpera, quia Veſpera, licet propriè in occaſu Solis intelligatur, tamen illi parti ultimæ denominationem quæ debuit. Hanc ſententiam, juxta quam Veſpera ſignificat id etiam tempus quod eſt ante Occaſum Solis, probare conantur ex Matth 14. cap. Narratur ibi, quod veſpere facto acceſſerunt Diſcipuli ad Ieſum dicentes: Deſertus eſt locus: & hora jam præteriit, dimitte turbas, ut euntes in caſtella, emant ſibi panes. Commemorato deinde miraculo quinque panum & duorum piſcium, quibus quinque millia hominum ſaciata ſunt, hæc ſubjungit Evangeliſta. Et dimiſsâ turbâ aſcendit Ieſus in montem ſolus ad orandum: Veſpere autem facto ſolus erat ibi. Hic bis eodem die ab Evangeliſta dicitur. Veſpere facto. Et priore quidem veſpere intelligit tempus longè ante Solis occaſum, nam miraculum hoc non niſi die factum intelligi poteſt, quando Sol adhuc ſupra terram erat: quam veſperam Marc. 6. & Luc. 9. cap. deſcribentes, dicunt, quòd dies cœperit inclinare. Vel, quòd jam hora multa eſſet. Poſteriori autem veſpere Matthæus intelligit Solis occaſum, quam Marcus his verbis exprimit, Cùm ſerò eſſet. Atque hoc diei tempore Agnum mactari debuiſſe iidem volunt. Vnde Cajetanus in 12. cap. Exod. Hora, inquit, occidendi Agnum ſtatuitur inter veſperas, hoc eſt, inter occaſum Solis & veſperam, hoc eſt, declinationem Solis ad occaſum: hoc eſt per duas horas vel circiter, ante Solis occaſum. Hæc ſententia omnium optimè cum typo Agni mactati, hoc eſt, cum Chriſti Ieſu paſſionis tempore convenit. Hinc R. P. Bullingerus Sermone 6. Decadis 3. Ita verò, ait, ipſe temporis articulus mortis ſeu immolationis ejus expreſſus atque prædictus eſt. Expiravit enim horâ nonâ. Vnde S. Petrus dixit, Prophetas ſcrutatos eſſe ad quem aut cujuſmodi temporis articulum ſignificaret Spiritus Chriſti, qui in eis erat, Chriſtum venturum atque paſſurum. Et Cornelius Ianſenius Epiſcopus Gandavenſis de Concordia Evangeliſt. cap. 143. in illa verba: Ieſus autem iterum clamans voce magna: Obſervandum, inquit, conveniens tempus à Chriſto delectum ſuo ſacrificio. Horâ enim nonâ aut mox poſt eam, hoc eſt, veſperâ, quæ à nona

à nona incœpit apud Iudæos, cùm tradidit ſpiritum, quando & immolare juſſi erant Agnum Paſchalem: & quotidianum ſacrificium in Templo immolabant, *Exod.29.* *Horum ſententiam manifeſtè confirmat Ioſephus lib.7.capite 17. de Bello Iudaico, vbi ait,* quòd a nona hora vſq; ad vndecimam Iudæi in Paſchate hoſtias cædant.

Computatio vera paſchatis. *Ex quibus ſimul vera dieì Paſchatis & Azymorum computatio peti poteſt, quæ ab auctoribus variè computari ſolet. Agnus Paſchalis mactari jubetur die 14. primi menſis inter veſperas, hoc eſt, vt modò diximus, interdiu: veſpera enim Geneſ. 1. noctem ſignificat. Cùm autem noctu edendus fuerit Agnus ille, vt mox dicetur, mactari autem jubeatur die 14. ne quis nocte præcedente diem decimam quartam mactandum fuiſſe putet, additur differentiæ gratia, Inter veſperas, veſperam ſcilicet 14. & veſperam 15. dierum, vel inter tempus veſpertinum diei decimiquarti, & noctem ſequentem, quæ decimum quintum diem inchoabat, quâ nocte edebatur. Ergo dies decimus quintus Paſcha fuit, ſi juxta legis vſum & morem veterem noctem præcedentem illi annumeres, & eodem fuit prima Azymorum. Colligitur hoc ex Deuteron.16. cap. vbi ſic præcipitur:* Et non videbitur à te fermentum in vniuerſo termino tuo ſeptem diebus, neque morabitur de carne, quam immolabis in veſperâ primi diei vſq; mane, *Vides in veſpera primi Azymorũ immolatum fuiſſe Paſcha. Hãc ſi juxta cõmunem morem referas ad diem decimum quartum, dies ille dicetur Paſcha: ſi juxta legem ad decimũ quintum hanc referas veſperam, ille Paſcha erit.*

Explicatio locorum Exod.12. & Leui.23. *Hinc facilè conciliari poſſunt ea quæ in lege cõtrouerſa eſſe videntur. Exod.12. dicitur:* In primo menſe 14. die illius menſis ad veſperam comedetis Azyma, vſque ad 21. diem illius menſis ad veſperam *Leuit.23. verò ſcribitur:* In menſe primo in 14. die menſis inter veſperas Paſcha Domini eſt. Et in 15. die menſis iſtius, Feſtum Azymorum eſt. *In Exodo dies Azymorum à 14. incipit: in Leuitico verò à 15. quia nox erat initium Azymorum quam illic dies 14. hic verò 15. diei annumerat.*

3. *Tertio, in pateram cruorem Agni excipiebant, quem mox aſpergillo hyſopi poſtibus januæ atque ſuperliminari aſpergebant.*

4. *Quartò Agnum ipſum, non elixatum quidem aquis, ſed aſſatum igni, & integrum, hoc eſt, caput cum pedibus eius & inteſtinis comedebant, ad nocte quæ ſequebatur diem 14. & inchoabat diem decimam quintam cruſti tamque additis amaris herbis & pane azyma ſine infermentata. Ipſi interim epulantes non ſedebant, ſed ſtabant, renes ſeu lumbos ſuccincti, calceati & baculos tenentes in manibus, haud ſecus quàm ſi peregrè profecturi eſſent. Edebant autem feſtinantiſſimè Agnum: non relinquebant quicquam, aut reliqua extra ædes exportabant: eſſa eius nec confringebant, nec projiciebant canibus, ſed exurebant cuncta igne. Quia verò Agnus totus erat abſumendus, idcirco ſi minor fuiſſet familia, quàm quæ Agno abſumendo ſufficiſſet, jubetur aſſumere vicinum ſuum proximum domui ſuæ, vt ita duæ familiæ ſimul Agnum totum comedant. Ex ædibus autem, in quibus Agnum edebant, à veſpera illa vſq; mane nemo egredi auſus fuit.*

Vt obiter notandum eſt, non nullos qui exiſtiment, cùm agnus hic ſumptus ſit vt ſacramentum, non tanquam cibus ad ſaciandum, ideò peracto illo ei quaſi interſtandum, in Ægyptiaci ſeruitutis ſignum, tum alia quoque in illo ſolemni conuiuia appoſita fuiſſe, quæ ſedentes ederint, in libertatis adeptæ memoriam. ex Agno Paſchali vltimo, quem Chriſtus cum ſuis Diſcipulis comedit. Colligitur hoc In eius deſcriptione Euangeliſtæ teſtantur manifeſtè, Chriſtum cum Diſcipulis accubuiſſe: quod non de Agni paſchalis eſu intelligendum putant, is enim ſtando ſumi debuit, ſed de poſteriori conuiuio: cujus rei etiam indicio eſt, quod Iudas buccellam intinxit cum Domino, quod de Agno intelligi non poſſe. Et hinc conſuetudinem poſteà inter Chriſtianos notam arbitrantur, vt Euchariſtiæ Sacræ conuiuia conjungerent, quæ Agapas nominârunt. Agaparum origo.

Porrò veſperè decimiquartæ diei, quo Agnum hunc mactabant, cogebantur etiam ſimul fermentum omne è domibus ſuis ejicere & expurgare & ſeptem iſtis diebus continuis, à decima quinta vſque ad vigeſimam primam incluſiuè, azymis ſeu infermentatis panibus edere: tranſgreſſori mortis pœnâ denunciatâ. Quæ etiam cauſa eſt ob quam Euangeliſtæ indifferenter diem Azymorum pro Paſchate ponere ſolent. Dicit enim Mar. 14. cap. Erat autem Paſcha & Azyma poſt biduum. *Et Lucas 22. cap.* Appropinquabat dies Azymorum, qui dicitur Paſcha. 5.

Singulis autem his ſeptem diebus duo tauri occidebantur & aries vnus, agni vero ſeptem in holocauſta: hircus quoque pro peccato offerebatur per ſingulas dies ad epulas Sacerdotum, vt Ioſephus teſtatur Antiquitat. lib.3.cap.13. Numer.28.cap.ver.19.20.21.& 23. offerri jubentur vituli duo, aries vnus, & ſeptem agni, præter juge ſacrificium, ſimilæ tres decimæ pro vnoquoque vitulo, duæ pro ariete, vna pro agno, & hircus nihilominus pro peccato.

Erat autem huic ſacro, & actioni certus à Deo deſignatus locus. In Ægypto quidem, quum primum Paſcha celebrarent, ſparſim per ſingulas ædes epulabantur. In deſerto, & in primo tum in terra promiſſa, non licebat alibi quam ad Tabernaculum, & poſtea Hieroſolymis tantùm ad Templum celebrare Paſcha. Paſchalis eſus certus deſignatus. *Diſperſi ergo in*

gin ea urbe per ædes, ſed per ſodalitia, epulabantur. Sic Paſcha celebrare iubetur populus in deſerto Sinai poſt extructum & dedicatum Tabernaculum: Num. 9. Et Deut. 16. dicit Dominus: Non poteris immolare Paſcha in qualibet urbium tuarum, quas Dominus Deus daturus eſt tibi: ſed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen eius ibi, immolabis Paſcha. Et coques, & comedes in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, manéque conſurgens vades in tabernacula tua. Vide Exod. 12. præ... ipsum, ut cùm ingreſſi fuerint terram, quam daturus ſit ipſis, tunc maximè ob... eum hunc. Idem etiam videre licet ... 2. cap. de parentibus Chriſti re... inquit, quotannis Hieroſolymam ibant ... Paſchæ. Et quum factus eſſet ... annorum duodecim, aſcendentibus ipſis ... dùm ritum Feſti. ... lib. 7. de Bello Iudaico cap. 17 re... di ſodalitii ſeu contubernii non ... hominum fuiſſe. Et ... de eo ... Paſchate, quo urbs Hieroſolymitana capta atque deleta eſt, hoſtia... ſex millia & quinquaginta ... ait, quæ per ſingula ſodalitia ... Inde colligit numerum hominum ... ad Paſcha confluxerint. Fiunt ... ſi denos epulatores per ſingu... computemus, vicies centena ... millia præter leproſos, aut ... que re pollutos & contami...

... tantùm in Hieroſolymorum urbe ... ſis mactandus & comedendus e... ſolùm, in ea urbe, ſed etiam per ... leam in cunctis domibus, & ha... omnibus terminis ipſorum à fer... e juſſi ſunt, ut apparet Exod. ... t. 16.

... s Iſrael, omnes inquam & ſin... nic Sacro peragendo adſtringe... n Exod. 12. dicitur: Hæc eſt ... quam obſeruabunt omnes fi... generationes ſuas. Item, Vni... Iſrael facient ipſum. Numer: ... minationem quòd animas hanc ... gligentium de populo ſuo ſit ex... ptus aduenis incircumciſis. Nul... circumciſus de eo veſcetur, ... nus, neque mercenarius. E...

... tempore, quo celebrabatur, ab... antes, aut contaminati eſſent ... bat ſequenti menſe Paſcha cele... omninò modo quem præſcri... Numer. 9. Si ...

Paſcha, quod antè longo tempore ab impijs pleriſque Regibus, populóque cultibus idololatricis planè dedito, intermiſſum fuerat, menſe ſecundo celebratum fuiſſe, quòd primo Templum à ſordibus nondum repurgatum, & expurgatum, nec ipſi Sacerdotes ſatis idonei ad Paſchales ritus tractandos eſſent.

Operæpretium autem eſt, ut videamus in quem finem hoc Feſtum cuiúſque ceremonia inſtituta ſit. Primò, voluit Deus hoc pacto reuocare in memoriam, & quaſi æternitati conſecrare longè maximum beneficium, quod populo Iſraelitico ſemel in Ægypto contulit: quum juſſit Agnum ad veſperam per ſingulas domos mactare, eiúſque ſanguinem adium poſtibus aſpergere, & per Angelum omnia Ægyptiorum primogenita illâ ipsâ nocte perdidit. Iſraelitis autem quorum ædes Agni ſanguine conſperſæ erant, non ſolùm pepercit, ſed eos etiam per Moſem eodem tempore ex duriſſima illa ſeruitute eduxit. Hoc beneficium non tantùm in die illo Feſto prædicari voluit verbo ſed ritu iſto, veteri illi per omnia ſimili, quaſi omnium oculis proponere. Vnde Moſes Exod. 12. Iſraelitas iuſſit, ut filiis ſuis, de hac cæremonia quærentibus, quotannis exponant in hoc Feſto, eam recordationem miraculoſæ liberationis illius.

Paſcha in quem finem inſtitutum.

Deinde, voluit etiam Deus ritum hunc, qui in Feſto illo obſeruabatur, teſtimonium certiſſimum eſſe ſuæ miſericordiæ & potentiæ perpetuæ, quâ erga populum ſuum uti velit. Docet hoc nos David Pſal. 136. inquiens: Celebrate Iehouam, qui percuſſit Ægyptum in primogenitis eorum: quoniam in ſeculum miſericordia ejus. Qui eduxit Iſraelem de medio eorum: quoniam in ſeculum miſericordia ejus, &c.

Adhæc, Paſchatis hoc feſtum Chriſti Ieſu, & Liberationis per eum factæ, typum euidentiſſimum continebat. Quemadmodum enim in eo Agnus immaculatus, maſculus & anniculus ex Agnis vel hædis deligebatur: ita Deus ab æterno deſtinauit nobis filium ſuum, qui etſi de cælo deſcenderit & factus ſit ouis, noſtræ ſcilicet ſubſtantiæ atque naturæ, integer eſt tamen ſceleriſque purus, ſine ullo peccato & vitio, conceptus nimirum è Spiritu ſancto, & natus ex Maria caſtiſſima Virgine. Quemadmodum autem Agnus ille typicus mactabatur, & ſanguis eius foribus ædium aſpergebatur, in memoriam tranſeuntis in Ægypto ejuſmodi ædes Angeli, nec interficientis eos qui intus erant: Ita Agnus noſter Ieſus Chriſtus occiſus & quaſi mactatus eſt in cruce pro nobis, & eiuſdem ſanguis per Euangelij prædicationem mentibus noſtris aſperſus, nos aduerſus ſpiritualem Angelum vaſtatorem, hoc eſt, omnes diaboli inſidias, mortiſque æternæ ... curis & ... nos defendit, ne illis quicquam in nos iuris & ... ſit ... Quemadmodum vero A...

gnus erat comedendus & quidem totus, caput cum pedibus & inteſtinis, nec quicquam de eo proijciendum comburendumve: ſic Chriſtus etiam totus edendus eſt, non quidem carnaliter, veluti Capernaitæ imaginabantur ſibi, ſed verâ fide, ſicuti ipſe docet multis Ioan. 6. cap. cumq; cibus ſit ſpiritualis, canibus, hoc eſt impiis & Epicureis non eſt proijciendus.

Agni porrò ejuſdem carnes non aquis elixæ, ſed ardentibus prunis aſſæ, Chriſti cùm paſſionem atque cruciatum tum eximium Charitatis amorem deſignabant. Erant autem cum celeritate comedendæ, vt doceremur, Chriſtum ceu verum animæ pabulum inflammatâ fide, atque animo eſſe comedendum, & ardentiſſimo quodam appetitu quaſi vorandum, & in intimis animi viſceribus condendum, vt in illius ſimilitudinem rapiamur. Oſſa nefas erat conterere, vt tectum eſſet, poſſe quidem Chriſtum mori, non poſſe autem virtutem illius atque robur infringi. Erant oſſa cum reliquiis in ignem conijcienda, nihilq; in poſterum diem reſeruandum: vt admoneremur ea, quæ mẽte capere nequimus quòd intellectum noſtrum ſuperent, eſſe fidei quaſi flammis, & incendio committenda, & ſimul quoque intelligeremus, non eſſe tutum aliquid, quod ad veram animi ſynceritatem pertineat differre atque procraſtinare. Azymi panes animi innocentiam & integritatem ſignificabant, ſecundùm illud Pauli 1. Corinth. 5. Epulemur in Azymis ſynceritatis & veritatis.

Vltimò, officij noſtri, quoad vitam externam hoc Feſtum eiuſq; ceremonia nos admonet. Peragebant, ſicut diximus, epulum in eo peregrinantium habitu, & herbas admiſcebant amaras, imprimis autem à fermento abſtinebant, quin illud omninò ex ædibus expurgabant. Sic meminerimus nos in hiſce terris peregrinos eſſe, & proinde ad patriam Cæleſtem feſtini contendamus. Crucem, quæ pietatem, & vitam Chriſtianam amaram reddit, patienter feramus. Expurgemus autem imprimis, iuxta Chriſti & Pauli doctrinam, vetus fermentum innatæ noſtræ corruptionis, fermentum item Herodis & Phariſæorum, vitæ nimirum ſceleratæ reliquias, falſam quoque & impiam doctrinam, cum omnis generis ſuperſtitionibus quæ ex ea promanant. Hæc enim hominem feroci & immani peccandi licentiâ, vel hypocriticâ propriæ iuſtitiæ fiduciâ inflant, vitæ conſeruationem totam inficiunt, & noſtra omnia Deo inſipida atque ingrata faciunt. Studeamus autem vitæ innocentiæ, & ab omni criminis contagio caueamus, perpetuo vitæ noſtræ curſu atque ſpatio, quod ſeptem diebus continuis figurabatur, quibus veſci fermentato nefas fuit. Sic etiam calceis induti, veſtes accinctæ, & reliquus itineris confeſtim ineundi apparatus, & ſuſcepta in epulo celeritas docebant, nihil eſſe in re tanta cunctandum, nihil de die in diem differendum, ſed omnem nobis quaſi in procinctu ſtantibus celeritatem adhibendam, vt peccati fines relinquamus, & ſpiritualis illius Pharaonis, hoc eſt, Diaboli immaniſſimè nos pertinaciter inſequentis, ſæuitiam fugiamus, & concitato curſu, ad feliciſſimam iuſtitiæ, vitæque æternæ hæreditatem properemus.

Hæc igitur cùm Feſto Paſchali ſubſint myſteria, non ſine graui cauſa Deus Exod. 12. præcipit, vt tranſgreſſor ejus exſcindatur ex Iſraël: & extirpetur ſeu occidatur. Quo ipſa ſignificare etiam vult, in tanta dignitate & æſtimatione has ceremonias apud Iſraëlitas eſſe debere, vt prorſus à nemine negligantur, ſed potius ab omnibus ſummo ſtudio ſummâque diligentiâ obſeruentur. Atque hinc natum eſt, abſque dubio dictum illud Hebræorum Sapientum. Qui contemnit ſolennia Feſta, vel cœtus Eccleſiaſticos: quique irritum facit fœdus Abrahami patris noſtri, non habebit partem futuri ſeculi. Hæc conſideranda ſunt neglectoribus & contemptoribus Feſtorum, cœtuum Eccleſiaſticorum, Sacramentorum & aliarum rerum Sacrarum noſtra ſecula. Si enim Deus in veteri ſuo populo tanti haberi ac fieri voluit ceremonias illas umbratiles, quanti putas haberi vult ea Religionis ac fidei Chriſtianæ exercitia, quæ filius eius dilectus inſtituit? *Paſchatis tranſgreſſorũ pœna.*

Reſtat adhuc alia Ceremonia quæ in hoc Feſto Paſchæ fiebat. Nam poſtridie diei Feſti, ſeu in craſtino Sabbathi afferebant ad Sacerdotem Gomer primitiarum meſsis, qui eas offerebat Domino: & Agnum immaculatum, cum ſuis libamentis & ſimila, in holocauſtum. Sic enim Levit. 23. præcipitur: Cùm veneritis in terram, quam ego do vobis, & meſſueritis meſſem eius, inferetis Gomer de primitijs meſſis veſtræ ad Sacerdotem. Qui ventilabit Gomer coram Domino, in veſtri placationem, in craſtinum Sabbathi ventilabit ipſum Sacerdos. Facietis autem illo die, quando ventilaueritis Gomer, ouem ſine macula, maſculam, anniculam, in holocauſtum Domini. Oblatio autem eius Minha, fiet ex duabus decimis ſimilæ, quæ cõmixta ſit oleo, vt ſit ſacrificium ignitum Domino, in odorem ſuauitatis: & libatio eius erit de vino, nempe quarta pars Hin. Et nullum panem, neque toſta aut cocta grana, neque ſpicam teneram comedetis vſque in illum ipſum diem, quo attuleritis oblationem Deo veſtro: &c. Intelligunt autem Hebræi hoc loco per Omer ſive Gomer, menſuram continentem decimam partem Ephah: quo ſenſu accipitur Exod. 16. cap. & Iudæi vulgò Daſ mäſlin exponunt. Quoniam verò eadem dictio Deut. 24. cap. manipulum ſignificat, ſic enim ibi ſcribitur. Quum meſſueris meſſem tuam in agro tuo, & oblitus fueris Gomer, *Poſtridie diei Paſchatis Gomer primitiarum meſsis offerebatur.* *Gomer quid.*

id eſt,

id eſt, man[illegible] poli tui in agro, non reuerta-ris vt capias [illegible] llum: adeò etiam hoc loco ma-nipulum interpretatur Septuaginta & vulga-tus Interpres Latinus. Iubet ergo Dominus, vt ſibi offeratur Gomer, hoc eſt, menſura grano-rum quæ ex nouis ſpicis excutiebantur, vel faſ-cium ſpicarum nouarum ſpicarum, vt a-[illegible] ſunt manipulus nouarum ſpicarum, vt a-liquoties interpretantur. Nam, vt ſuprà quoque dixi-mus, in Palæſtina meſſis intra Paſcha & Pente-coſten venit, quod ea regio ad Iudæam ſita gradi-bus ab arcto [illegible] auſtrum recedit longius quàm Germania noſtra.

Quæritur autem, quid Deus in hoc præcepto [illegible] Poſtridie vel Craſtinum ſeu Alterum [illegible] Sabbathi intelligat, quo Gomer offerren-[illegible] eſt. Quidam putant, manipulum ipſo ſo-[illegible] Paſchæ, hoc eſt, decima quinta luna offerendum fuiſſe. In qua ſententia Theodoretus fuiſſe [illegible] quæ 32. in Leuiticum Et tunc ſenſus [illegible] eſſet, altero die poſt Paſcha celebratum, [illegible] eſſe manipulum, quod dies ille alter [illegible] eſſe [illegible], id eſt, dies Feſtus. Sed tunc in-[illegible] Sabbathi, id eſt, Poſtridie diei Sabbathi, id [illegible], Sabbathum ſequente locum non [illegible] dies 14. non erat Sabbathum id eſt, [illegible] hoc loco accipitur dictis illis, ſed [illegible] tantùm præparatio quædam ad [illegible] ſtrictim inhærentes litteræ per Sab-[illegible] ligunt, hebdomadarium illud Sab-[illegible] intra dies Azymorum & Paſchæ [illegible] iuxta hanc ſententiam per Poſtri-[illegible] ſeu alteram diem Sabba-[illegible] tur prima dies hebdomadæ, quæ [illegible] minica. Hanc ſententiam ſequun-[illegible] lib. 2. in Deut. Iſychius lib. 6. in [illegible]. Rupertus Abbas Tuitien. lib. 3. [illegible] 24. & lib. 2. in Leuit. cap. 35. & [illegible] officiis cap. 12. Durandus in [illegible] 6. cap. 107. num. 10. Horum ſenten-[illegible] videtur Paulus Middelburg. [illegible] lib. 1. cap. 2. vbi dicit, quod in lege iſta Leuit. 23. non pro [illegible] hebdomadæ, quæ propriè Sab-[illegible] itur, ſed pro die ſolenni pri-[illegible] accipiatur, idque omnes Inter-[illegible] Græcos, tam Latinos, quam Barbaros aſſerere affirmat. [illegible] iàm Sabbathum pro toto feſto, hoc eſt, [illegible] Sabbathum Paſchæ, & omnibus ſeptem [illegible] domada Paſchæ accipiunt: & per alterum [illegible] Azymorum, diem primam poſt hebdomadam [illegible] bi, diem primam intelligunt. Sed hæc ſententia tapite de [illegible] gnat cum iis, quæ ſequenti [illegible] diei Pentecoſtes à die hac, quà ma-[illegible] [illegible] batur, dicturi ſumus. Sunt igitur, [illegible] Sabbathum intelligunt primam diem [illegible] 15. diem menſis primi [illegible] Paſchale celebratur, &c.

alteram diem Sabbathi, primam diem poſt diem ſolennem Paſcha, id eſt, decimam ſextam intelligunt. Hunc ſenſum cum verbis legis congruere arbitror: & proinde eum ſequuntur Rabbini omnes, Liranus, Caietanus, Dionyſius Carthuſienſis, Abulenſis parte 2. Defenſorij cap. 3. Hieronymus ab Oleaſtro in cap. 23. Leuit. & Middelburgenſis in prooemio 2. partis. Hoc modo etiam intelligit Ioſephus, cui hîc plurimùm tribuendum arbitror, vt qui abſque controverſia optimè nouerat Praxim huius legis, quum ipſe quoque eſſet Sacerdos, & vixiſſet Hieroſolymis, quum adhuc lex iſta ſeruaretur. Is autem Antiquit. lib. 3. cap. 13. ita ſcribit: Secunda azymorum die, quæ eſt menſis hujus decima ſexta, frugibus demeſſis, & hactenus intactis incipiunt frui: æquum rati, Deum huius vbertatis authorem per gratitudinem honorari, hordei primitias offerunt in hunc modum: Spicarum manipulum igni torrent, hordeum deinde pinſunt, atque ita in alicæ modum fractum aſſarionem ad aram offerunt, &c.

Hæc ſententia cum verbis legis ita egregiè congruit, & authoritate Ioſephi ſic eſt munita, vt Ieſuita quoque ei ſubſcripſerint: ſed quia animaduertūt maxima incommoda inde naſci ſibi, vel enim tranſlatio Paſchatis ex feria ſexta in ſeptimum diem, tempore Chriſti facta, iuxta conſtitutionem poſt ſecundi templi inſtaurationem editam, vt reperitur in libro Gamalielis & à Rabbinis Iudæorum citatur, concedenda, quā Græcorum opinionem nonnihil ſtabilit, quòd Chriſtus fermentatis panibus in Cœna vltima vſus ſit: vel neceſſariò fatendum, Pentecoſtes feſtum, quod à die oblati manipuli numerari iubetur, & qua Chriſtus Apoſtolis Spiritum ſanctum miſit, in Sabbathum tunc incidiſſe, & propterea à nobis quoq; hodie celebrandum eodem die: idcirco verborū legis Diuinæ & Ioſephi, nouam & inuſitatam interpretationem comminiſcuntur. Aiunt enim, quod manipulus præcipitur offerri in ſecunda die Azymorum Lunâ decimâ ſextâ, id intelligebatur procedere communiter, ordinariè, vt in pluribus: ſed in vno caſu, quando poſt Feſtum Paſcha ſequebatur immediatè feſtum Sabbathi, tunc nō in Sabbatho: ſed in prima Sabbathi ſequenti, die ſcilicet quam nos vocamus Dominicam, offerendus erat manipulus. Hac quidem illi, quā tamen nullâ prorſus, niſi Ieſuiticâ authoritate, vtuntur. Sic enim Robertus Bellarminus tom. 1. de Cultu Sanctorum lib. 3. cap. 3. Authorem, inquit, meæ ſententiæ nō habeo. Et Marcellus Francolinus in Tract. de tempore horarum Canonicorum cap. 84. Si quæras, ait, vnde hanc declarationem habeam, fateor me illam apud Doctorem aliquem non legiſſe. Quamobrem eâdem facilitate reijci poteſt, quâ affirmatur: præſertim cùm diſertè Ioſephus

Ioſephus abſque omni exceptione ſecundam diem Azymorum huic oblationi deſtinet. Et notanda eſt hoc loco iſtiuſmodi hominum impudentia. Reiiciunt illi mutationem eam temporis & tranſlationem Paſchatis aliorúmque Feſtorum, de qua cap. 1. quædam diximus, cuius tamen fundamenta in Thalmud, & omnium ferè Rabbinorum libris, quod ad authorem, tempus & alias circumſtantias attinet, demonſtrari poſſunt, & quæ adhuc hodie à Iudæis obſervari ſolent: interim verò illi tranſlationem quandam oblationis manipuli fingunt & excogitant, atque Eccleſiæ obtrudunt, cuius nulla prorſus ipſis quoque teſtibus, non ſolùm apud veteres, ſed ne modernos quidem authores, extant veſtigia. Verùm ne omninò rationibus deſtitui videantur, eam ob cauſam aſſerunt primo die Azymorum hanc oblationem non factam, ſed ſecundo, quòd hæc oblatio manipuli multo opera ſervilia requireret, nimirum meſſionem manipuli, eius exſiccationem & delationem ad Sacerdotem: at iſta magis prohibita die Sabbathi hebdomadarii, quàm die primo Azymorum: ideóque non licuiſſe in ſecunda die Azymorum hæc facere, quando ea die eſſet Sabbathum. Reſpondeo hæc pro nobis facere, ſi vera ſunt quæ ob illis dicuntur. Nam ob hæc & ſimilia incommoda Paſchatis iſta tranſlatio ex feria ſexta in Sabbathum inſtituta videtur maximè. Deinde pro confeſſo hic ſumunt, de quo non immeritò dubitatur. Quæro enim unde habeant, non licuiſſe primo die Azymorum manipulum offerre, quòd eo res multa opera ſervilia requireret? Quemadmodum autem id falſum eſt, ita etiam hoc quod inde colligunt, quòd prohibitum fuerit, ne Azymorum ſecundâ die faſciculum meterent & exſiccarent, ſi in ipſum Sabbathum incideret. Nam ut rectè Francolinus eodem lib. cap. 66. num. 23. monet, Iudæis prohibita erant in diebus Feſtis non omnino opera indiſtinctè, ſed opera ſua propriè, opera autem Dei, quæ fiebant ex præcepto Dei, vel ad cultum Dei, non prohibita, ſed licita, & quandóque intelligebantur. Qua igitur ratio conceſſit Sacerdotibus in Sabbatho & diebus Feſtis occidere & excoriare victimas, circumcidere infantes & ſimilia multo facere, eodem conceſſit populo Iudaico ſecundâ die Azymorum metere & exſiccare frumentum ſi maximè in Sabbathum incidiſſet: præſertim cum Levit. 23 cap. disertè præcipiatur, ut primâ die Feſti Tabernaculorum, quæ tamen omnium erat celeberrima, decerpant & colligant palmarum ſpatulas, ſalices, ramos ſeu frondes arborum, & ex iis tabernacula extruant, *quæ omnia non minus opera ſervilia æſtimanda ſunt quàm metere frumentum.*

Oblationis manipuli causæ. *Huius autem oblationis, quæ iſto die fiebat, hæ potiſſimùm cauſæ erant. Prima, ut admonerentur de Divino novarum frugum beneficio, & publicè rogarent Deum, ut incrementum & benedictionem ſuam effunderet ſuper fructum & meſſem. Deinde, ut iſtâ ordinatione cogerentur legitimum tempus meſſis expectare: ante hanc enim oblationem non licebat eis de novis frugibus edere. Tertia cauſa huius oblationis fuit, ut ab hoc die, oblatione faſciculi ſic inſignito, Pentecoſtes Feſtum numeraretur, de quo iam dicturi ſumus.* *Ritus causæ.*

CAPVT VI.

De Pentecoſte Iudæorum, ſeu Hebdomadarum Feſto.

PRoximum à Paſchate Feſtum ſolenne appellárunt Hebræi שבעות *Schebuoth,* hoc eſt, Hebdomadarum, *nam poſt ſeptimam hebdomadam à priore Feſto celebrandum fuit, ut legitur Exod. 34. Levit. 23. & Deuteron. 16.*

Græcis dicitur Πεντηκοστή. *Quod nomen etiam Latini retinent, & Pentecoſte vocant. Germani quoque ab eodem, immutatis tamen quibuſdam ſyllabis & literis* Pfingſten *appellant. Significat autem diem quinquageſimum à ſecundo Azymorum Solennem ac Feſtivum: quo ſenſu accipitur à Luca Act. 2. ubi ſic dicit:* Cùm autem compleretur dies Pentecoſtes. *Et cap. 20 de Paulo loquens.* Feſtinabat, *inquit,* ut ſi quo modo poſſet, Pentecoſten ageret Hieroſolymis. *Significantur etiam hoc nomine, omnes illi quinquaginta dies, qui numerãtur à ſecunda Azymorum ad diem Feſtum quinquageſimum Et ita intellexit vulgatæ editionis author, qui verba Act. 2. in numero plurali ſic reddidit:* Cùm complerentur dies Pentecoſtes. *Neque enim per dies Pentecoſtes hoc loco intelligere poſſumus ſeptem dies, quibus hoc Feſtum celebratum fuit, ſicut Feſta Azymorum & Tabernaculorũ, quemadmodum volunt authores hiſtoriæ Scholaſticæ in Num. 43. & 44. & in Act. cap. 2. Hugo Cardinalis in idem caput, & Dionyſius Carthuſ. in Levit. cap. 23. Nam hæc ſententia ex Sacris literis probari non poteſt, ſed eorum potius, qui dicunt, uno die tantum celebratum fuiſſe hoc Feſtum. Pro quinquaginta etiã diebus intra Paſcha & Pentecoſtan uſus quoque eſt hoc nomine Hieronymus epiſt. 54. adverſus Montanum, & in Dialogo contra Luciferianos: & Epiphanius adverſus hæreſes in fine.*

Πεντηκοστή quid.

Ne tamen videatur contrarietas aliqua eſſe in numerando hoc Feſto per ſeptem hebdomadas, quæ dies tantùm 49 habent, & quinquaginta dies, obſervandum, terminum aliùm hebdomadũ in lege definiri, quàm dierum quinquaginta. Hebdomades deſinunt, in ipſum Feſtum Pentecoſtes: dies verò quinquaginta in eius craſtinum.

Nam

[illegible] *ipſâ legitur Leuit.* 23. vſque in craſtinum [illegible] ſeptimæ Sabbathi, hoc eſt, ſeptimæ ſeptimanæ; [illegible] numerabitis quinquaginta dies. *Vel, vt vulgata editio habet:* Numerabitis ab altero die Sabbathi, in quo obtuliſtis manipulum primitiarum, ſeptem hebdomadas plenas, vſque ad alteram diem expletionis hebdomadæ ſeptimæ, id eſt, quinquaginta dies.

Tertio vocatur etiam Solemnitas hæc Feſtum [illegible] *ob oblata primitiua* [illegible] *panibus de nouis frugibus. Exod.* 23.

[illegible] *Ceremoniæ* [illegible] *feſtum etiam deſcribitur Leuit.* 23. [illegible] : Offeretis ſacrificium nouum Domino, ex omnibus habitaculis veſtris: panes primitiarum duos de duabus decimis ſimilæ fermentatæ, [illegible] in primitias Domini. Offeretisque cum panibus ſeptem Agnos immaculatos [illegible] & vitulum de armento vnum, & arietes duos, & erunt in holocauſtum cum libamentis ſuis, in odorem ſuauiſſimum Domino. Facietis & hircum pro peccato, duosque Agnos anniculos, hoſtias pacificorum. Cúmque eleuauerit eos Sacerdos cum panibus primitiarum coram Domino, cedent in vſum eius. Et vocabitis hunc diem Celeberrimum atque Sanctiſſimum: omne opus ſeruile non facietis in eo. *Num.* 28. *& Deut.* 16. *cap.* [illegible]

[illegible] *ſunt tres feriæ expoſuimus.*

[illegible] *Cauſa* [illegible] *huius ſolennitatis, quæ* [illegible] *præcipua.* [illegible] *memoria datæ legis, quæ quinquageſimo die ab egreſſu populi ex Ægypto* [illegible] *in monte Sinai data perhibetur.* Cùm [illegible] *dixiſſet Deut.* 16. *cap.* Facies [illegible] *Dominum* [illegible] hebdomadum Domino Deo [illegible] *ſubijcitur,* Memento quod [illegible] in Ægypto. *Quod perinde eſt ac ſi* [illegible] *dies ſit tibi monumentum, quod* [illegible] *perfectam libertatem, dum, le-* [illegible] *vos inſtituta fuit noua politia,* [illegible] *tenereminí Ægyptio-* [illegible] *igitur inter Iſraelitas confirma-* [illegible] *memoria, & declararent ſe* [illegible] *beneficium benefactorem ſuum, Feſtum* [illegible] *facta ſunt. quotannis celebrari* [illegible] *hæc communis omnium veterum ſententia, imprimis autem D. Au-* [illegible] *119. cap.* 16.

[illegible] *autem contemnenda controuerſia* [illegible] *de computatione quinquaginta* [illegible] *egreſſu populi Iſraelitici ad datæ le-* [illegible] *quinquageſimum. Nam Moſis teſtatur* [illegible] *ſe cum Iſraelitis in deſertum* [illegible] *tertio ab exitu ex Ægypto, ac tertiâ* [illegible] *datam: non indicat autem* [illegible] *Sinai* [illegible]

numerandi ſint, de quibus Moſes dicit, Eſtote parati in tertium diem. *Hinc variæ hac de re & diuerſa Doctorum reperiuntur ſententiæ.*

D. Auguſtinus in Quæſt. Veteris & Noui Teſtamenti cap. 95. *& lib.* 2. *quæſt. in Exod. cap.* 70. *& epiſt.* 119. *ad Ianuarium cap.* 16. *quæ etiam habetur inter opera Hieronymi tom.* 9. *epiſt.* 21. *ex cap.* 19. *Exod. probare conatur, datam legem die tertio menſis tertij: & diem illum tertium menſis tertij fuiſſe quinquageſimum à decimo quarto die primi menſis, in quo immolatum erat Paſcha, includendo vtrâque extrema. Nam ex primo menſe habentur dies* 17. *ex ſecundo* 30. *& ex tertio tres: qui omnes faciunt dies* 50. *Hinc porrò colligit, diem Pentecoſtes in eadem eſſe feria, in qua fuerit dies immolationis Agni: quemadmodum igitur primum Paſcha in Ægypto celebratum ſit ab Iſraelitis feriâ* 4. *ad veſperam, quæ erat* 14. *dies menſis primi, ſic datam eſſe legem in monte Sinai eâdem feriâ, quæ fuerit* 3. *dies menſis tertij. Verùm Auguſtinus ita numerando ſibiipſi contrarius videtur. Nam epiſt.* 119. *ad Ianuarium vult, Feſtum datæ legis, eſſe Feſtum Pentecoſtes. Id autem Leuit.* 23. *numerari iubetur non à decima quarta die menſis primi, quâ Agnus fuit in Ægypto mactatus, ſicut Auguſtinus facit, ſed à ſecunda Azymorum, hoc eſt à* 16. *die. Si quis duo diuerſa Feſta faciat, datæ legis & Hebdomadarum, quod propriè eſt Feſtum Pentecoſtes, tunc non coincident, & nullum erit Feſtum datæ legis: neque enim legimus alicubi in Veteri Teſtamento, quòd extra Feſtum Hebdomadarum in memoriam datæ legis Feſtum aliquod peculiariter ſit celebratum.*

Auguſtini cõputatio.

Adhuc etiam in numerandis his diebus quinquaginta, errare videtur Auguſtinus. Nam ex primo menſe ſumit dies 17. *ex ſecundo dies* 30. *ex tertio dies tres: quod falſum eſt. Sed ne quis mihi vitio vertat, quòd de Sanctiſſimo viro hæc dicam, Bedam audiamus, qui in lib. de Temp. cap.* 5. *& lib. de Ration. Computi, cap.* 6. *& lib. de Ratione temp. cap.* 9. *ſingulam tradens computandorum menſium ad intelligendam Sacram ſcripturam ſic infert de ratione temp. cap.* 9. Antiqui menſes ſuos non à Solis, ſed à Lunæ curſu computare ſolebant. Vnde quoties in Scriptura Sacra ſiue in lege, ſiue ante legem, quota die menſis quid factum, dictúmue ſit indicatur, non aliud quàm Lunæ ætas ſignificatur. *Et paulò infrà:* Quos menſes propter Lunæ circulum, qui viginti nouem ſemis diebus conſtat, tricenis, vnde tricenísque diebus alternantes, ſecundo demùm vel tertio anno exacto, menſem ſuperfluum, qui ex annuis vndecim Epactarum diebus confici ſolet, intercalant. Vnde nonnullo moueor ſcrupulo, quomodo Majores noſtri diem, quâ lex data eſt, quæ eſt tertia menſis tertij, quinquageſ[illegible] ab Agni occiſione compu-

computent: ponentes videlicet primi men-
ſis reſiduos dies 17. quia tredecim priores
fuerant ante Paſcha tranſacti: ſecundi 30.
tertij 3. qui fiunt ſimul dies 50. Cùm con-
ſtet, duos menſes lunares non 60. ſed 59.
diebus debere concludi, ac per hoc in ſum-
ma temporis memorati non plus quàm
49. dies inueniri. Niſi fortè putandum
eſt, συνεκδοχικῶς, quæ eſt regula Sanctæ
Scripturæ frequentiſſima, computari. *Hac*
Beda. Debuit ergo Auguſtinus numerare ex
primo menſe 16. ex ſecundo 30. dies: vel ex pri-
mo 17. dies, ex ſecundo 29. Præterea Moſes non
dicit, menſe tertio Paſchatis: *ſed* menſe ter-
tio poſtquam egreſſi ſunt filij Iſrael de ter-
ra Ægypti. *Egreſſi autem ſunt non 14. ſed 15.*
die, vt Num. 33. indicatur.

Ruperti ſententia. *Rupertus Abbas Tuitien. in eundem cum*
Auguſtino lapidem impingit, numerando dies
50. ab immolatione Agni ad datam legem: in eo
tamen ob illo diſſentit, quòd vnum menſem die-
rum 29. alterum dierum 30. facit, vt Lunari-
bus menſibus, qui apud Hebræos in vſu fuerunt,
conuenit. Quia verò ſic efficiuntur dies tantùm
49. ſicque aliô die dato eſſet lex, aliô miſſus eſſet
Spiritus Sanctus, & hac ratione periret pulcher-
rimus typus noſtræ Pentecoſtes, quem Patres
primitiuæ Eccleſiæ ferè omnes agnouerunt, ni-
mirum, quòd Pentecoſte Iudæorum fuerit Feſtum
veteris legis, & Pentecoſte Chriſtianorum ſit
Feſtum noua data legis: propterea addit, legem
intelligi debere, datam eſſe non die tertio
menſis tertij, in quo audita ſunt toni-
trua & ſonitus buccinæ, vt plerique (*inquit*)
negligenter legentes putant, ſed in die
quarto, in quo lecta fuit lex à Moſe, & à
populo audita, vt patet ex cap. 24. Exod.
Refert hæc ille lib. 3. in Exod. cap. 23. & 41. &
lib. 2. in Leuit. 34. itémque lib. 10. de Officiis di-
uinis cap. 12.

Authoris hiſt. ſcholaſt. & Durandi ſententia. *Author Hiſtoriæ Scholaſticæ in cap. 38. Exod.*
& Durandus in Rationali lib. 6 cap. 107. num.
9. aſſerunt, legem datam eſſe quinquageſi-
mo die non ab immolatione Paſchæ, ſed à
Solenni eius die. *Et quo faciliùs ſuam ſen-*
tentiam tueri poſſint, dicunt cum Ruperto, le-
gem datam quarto die menſis tertij, & omnes
menſes contra Hebræorum conſuetudinem, tri-
ginta faciunt dierum. In vno tamen differunt hi
duo authores: Scholiaſtes enim dicit, diem quar-
tum menſis tertij fuiſſe illum, in quo audita ſint
tonitrua, & ſonitus buccinæ, & viſa fulgura:
Durandus verò ait cum Ruperto, fuiſſe illum,
in quo lecta & audita ſit lex à populo.

R. Salomonis & Lirani ſententia. *Rabbi Salomon, & eum ſequutus Liranus*
in cap. 19. Exodi, qui menſes Lunares conſti-
tuunt, quinquaginta, hos dies numerant qui-
dem à die ſolenni Paſchæ, & egreſſu populi ex
Ægypto, ſed non incluſiuè, verum excluſiuè, hoc
eſt, à ſecundo die Azymorum, & finiunt die ſex-
tâ menſis tertij. Dicunt enim Moſem veniſſe in
deſertum Sinai menſis tertij die tertio, ac deni-
que quarto dixiſſe, Eſtote parati in diem ter-
tiam, ac ſexto demùm die menſis huius audita
eſſe tonitrua & fulgura, & datam eſſe legem
verbotenus. Coincidunt hæc cum iis quæ ſuprà in
fine capitis quinti diximus. Placet hæc ſenten-
tia Bellarmino quoque, vt quæ magis con-
formis ſit literæ. Verba enim Moſis hæc ſunt:
Menſe tertio egreſſionis filiorum Iſrael de
Ægypto, in die hac venerunt in ſolitudi-
nem Sinai: *vbi illud*, In die hac, *referri vide-*
tur ad numerum antea nominatum, nimirum
ad tertium, vt ſit ſenſus: Menſe tertio, & die i-
pſâ, id eſt, eiuſdem numeri, hoc eſt, tertiâ. Iuxta
hanc autem ſententiam dies Pentecoſtes, quo
miſſus eſt Diſcipulis Chriſti Spiritus Sanctus,
fuit in Dominica, vnde etiam nunc hodie eo die
celebratur ab Eccleſia. Oportet igitur, vt dies A-
zymorū ſecundus, tempore Paſſionis Chriſti, fue-
rit in Dominica, & Feſtum Paſchæ in Sabbatho.
Quòd ſi autem eo tempore incidit Paſcha in diem
Veneris ſeu feriam ſextam, vt ab omnibus cre-
ditur, neceſſe eſt, vt tunc, iuxta conſtitutionem
poſt ſecundi templi inſtaurationem factam, ex
hac feria in Sabbathum tranſlatum ſit Paſcha.
Nam ſi celebratum fuiſſet die Veneris, vt Pon-
tificij volunt, dies ſecundus Azymorum, in quo
oblatus fuit manipulus, & Feſtum Pentecoſtes
in Sabbathum incidiſſet, & Sabbatho hodie quo-
que celebrari deberet. Quæ ita manifeſta ſunt, vt
ne ab ipſo quidem Francolino negari poſſint, ſi-
cut eſt videre in eius libro de Tempore horarum
Canonic. ca. 83. Obſeruat tamen quas ibidem quæ-
rat elabendi rimulas. Opinio hæc, *inquit*, me-
ra eſt diuinatio. *Nos verò Bellarmini Ieſui-*
tæ verbis oſtendimus modò, eam magis quàm
nullam aliam literæ eſſe conformem. Deinde di-
cit, etſi lex data fuerit eo die, quo ipſi dicūt,
non tamen neceſſariò ſequi, Feſtum Pen-
tecoſtes ſimili modo eodem die celebran-
dum: nam aliunde ſumendam eſſe ratio-
nem computationis dies Feſti Pentecoſtes,
quàm ex die datæ legis, nimirum ex cap.
23. Leuit. vbi celebritatis huius dies præ-
ſcribitur à Deo.

Equidem fateor non reperiri in Sacris literis
Feſtum hoc celebrandum in memoriam datæ
legis eo die. Docet autem hoc Auguſtinus non v-
no in loco, aliique multi Patres: & pulcherrimā
figuram noſtræ Pentecoſtes in eo monſtrans: ſo-
lus Francolinus negat, ne veritati cedere coga-
tur. Deinde demonſtratur quidem Leuit. 23. ra-
tio computandi hunc diem Feſtum: hæc autē cum
eo egregiè congruit. Eiuſdem momenti eſt, quod
dicit, Theodoretum in Exod. quæſt. 54.
& in Leuit. quæſt. 32. affirmare, Pente-
coſtes Feſtum inſtitutum fuiſſe non in me-

moriam

moriam da- tæ legis in monte Sinai, ſed in memoriam ingreſſus populi in terram promiſſionis. *Reſpondeo, falſum eſſe, Theodoretum aſſerere, Pentecoſten non in datæ legis memoriam inſtitutam: ſed ſolùm dicit, Pentecoſten revocare in memoriam ingreſſum in terram promiſſam. Quemadmodum igitur, qui dicit, Pentecoſten inſtitutam fuiſſe ob gratiarum actionem de novis frugibus, & figuram illius Pentecoſtes quâ Diſcipulis miſſus eſt Spiritus Sanctus, non negat etiam in datæ legis memoriam inſtitutam: ſic quoque Theodoretus commemorandâ hanc ſ- tem, non negat alterum. Eſt igitur ... hoc Franc. Olivi argumento Compoſitionis fal- ...ris: conjunguntur enim in eo, quæ erant ſepa- ...da. Atque hæc, ſi maximè Theodoreti hoc eſſet ...tia, unà tamen illi, Auguſtinum & alios ...Patres opponeremus, qui hoc affirmant. ...uid omnia quæ in veteri populo contigerunt ... 1. Corinth. 10. typi & figuræ ... futurarum, quibus perficiendis ... æterno prædeſtinatum fuit. Atin An- ...tis longè pulchrior noſtra Pente- ...àm in Theodoreti latet. Illeenim ...nſi typum, cum noſtra Pentecoſte ... Epiſtolâ 119. ad Ianuarium, Occidi- ...ovis, celebratur Paſcha, & in- ...quinquaginta diebus, datur lex ...ſcripta digito Dei. Occiditur ...s tanquam ovis ad immolan- ...eſt, ſicuti Iſaïas teſtatur, cele- ... Paſcha: & interpoſitis quin- ...bus, datur ad charitatem Spi- ... qui eſt digitus Dei, &c. Sacræ ...paſſim teſtantur, Chriſtum finem*

...æ cauſa inſtituta Pentecoſtes So- ...t oblatio duorum panum è novis ...um, pro primitiis Domino: ut ...dmonerentur, ſe fruges omnes, ...ad vitæ ſuſtentationem neceſſa- ...clementiſſima accipere, & ſimul ...orandum Deum, non tantùm ... verùm etiam ut ijs ...e frugum,

...tecoſte Iudæorum fuit typus illius ...à Chriſtus, poſtquam in altum ...n promulgavit, non legem tabu- ...ſcriptam, ſed cordi ac menti, le- ...ris, quo die primitiæ Spiritus San- ...m dona ſtupendo cum miraculo in ...æ ſunt, à quo mox tempore legem ...elium ſcilicet, magnâ conſtantiâ ...erunt.

...libet, quartam cauſam, ut ſimi- ...t Iudæorum, memoriam eò tempo- ... in terram promiſſionis factam ... ...

CAPVT VII.

De Tabernaculorum Feſto.

Menſis Tiſri, qui primus antiquitus; juxta Feſtorum autem ordinem ſeptimus fuit, totus ferè erat Feſtivus apud Iudæos: erat enim tempus in quod incidit hic menſis, admodum idoneum ad celebranda Feſta, quòd tum omnes fruges terræ ex agris collectæ eſſent: deinde quemadmodum inter dies ſeptem eſt obſervatum Sabbathum, ſic inter menſes, ſeptimus hic quaſi Sabbathum eſt menſium: præcipuum tamen omnium & maximè Solenne Tabernaculorum Feſtum *fuit, ſub quo etiam reliqua Feſta huius menſis, ceu ſpecies ſub genere continentur, & ab eo ferè denominantur, licèt unumquodque ſuum peculiare nomen quoque habeat.*

Feſtum Tubarum.

Primum, quod primo die menſis celebrabatur, reliquis autem Calendarum ferijs ſolennius habebatur, ob initium anni ſecundùm aliquos, Feſtum Tubarum, *ſive* Buccinæ *&* Clangoris, *Hebraicè* סכן רתרועה Sichron Theruah *dicebatur: propterea quòd in eo paſſim audiretur tubarum ſonitus & clangor. Inſtituitur Levitic. 23. his verbis.* Menſe ſeptimo; primâ die menſis, erit vobis Sabbathum memoriale, clangentibus tubis, & vocabitis Sanctum, omne opus ſervile non facietis in eo. *His additur Num. 29. cap.* Offeretiſque holocauſtum in odorem ſuaviſſimum Domino, vitulum de armento unum: arietem unum: & agnos anniculos immaculatos ſeptem: & in ſacrificiis eorum ſimilæ oleo conſperſæ tres decimas per ſingulos vitulos, duas decimas per arietem, unam decimam per agnum, qui ſimul ſunt agni ſeptem: & hircum pro peccato, qui offertur in expiationem populi, præter holocauſtum Calendarum cum ſacrificiis ſuis, & holocauſtum ſempiternum cum libationibus ſolitis. Eiſdem ceremoniis offeretis in odorem ſuaviſſimum incenſum Domino.

Inſtitutio Feſti Tubarum.

Variæ autem hujus Feſti diei cauſæ afferuntur. Rabbini Iudæorum putant, inſtitutum eſſe in memoriam liberationis Iſaaci ab immolatione: & propterea mandatum à Deo, ut clangatur in eo tubâ ſeu cornu arietino, quòd aries inter fruteta pro Iſaaco demonſtratus & immolatus ſit, ut habetur Geneſ. 22. Alijs vero non veriſimile videtur, propter unius hominis liberationem, Feſtum publicum & ſo-...

Tubâ cur Feſtum hoc inſtitutum.

*lenne inſtitutum fuiſſe. Verùm etiam ipſi diſſentiunt. Nonnulli volunt, inſtitutam eſſe hanc ſolennitatem, vt in memoriam renocaret gratia illa bella, quæ populus Iſraeliticus auſpice & duce Deo geſſerat primò contra Amelechitas, deinde verò contra Ethnicos: Vtque admonerentur ſimul, vitam humanam nil niſi militiam perpetuam in terris eſſe. Quia verò plurimùm in huius menſis obſeruatione ſitum eſt, tum quòd plures in eo ſunt Feſti dies, quàm in aliis ferè omnibus menſibus: tum verò quòd ab hoc menſe inchoatur numeratio omni Semi-*ta vel Sabbatharij *&* Iubilæi: *ideò aliis probabiliùs videtur, voluiſſe Deum primum eius diem Feſto, otio, clangore & ſacrificiis Solennem reddere, vt ex initio ſuo notabilior fieret, & populus ad obſeruationem ſequentium Feſtorum hoc pacto excitaretur: vtque clangore & ſonitu iſto tubarum populus admoneretur & excitaretur, vt gratum ſe Deo præſtaret pro beneficiis omnibus, quæ anno præcedente in eum abundè contuliſſet. Vnde & dies hic* memoriale *ſeu* monumentum clangoris *appellatur.*

Festvm Expiationis.

Ritus obſeruati in Expiationum Feſto

P*Roximum huic eodem menſe, & quidem decimo eius die, celebrari præcipitur Feſtum* Expiationis: *quod cum ſacrificiis & ceremoniis ſuis inſtituitur à Deo, & multis verbis deſcribitur Leuitici 16. cap. In hac annua Solennitate peragebatur pro omnibus totius populi peccatis vniuerſale expiatorium ſeu propitiatorium ſacrificium ceremoniis pluribus, quibus tota Paſſio & fructus Paſſionis ſeu mortis Domini noſtri Ieſu Chriſti ad viuum quaſi adumbrabatur quotannis vniuerſæ Eccleſiæ. Summus enim Sacerdos in hoc ſacrificio ſolus obibat omnia: imò ne quis omnium ſeſe Pontifici, ſanctuarium ingredienti & pro peccatis ſacrificanti, coniungat diligentiſſimè in lege cauetur:* Nullus hominum, *inquit Dominus,* ſit in tabernaculo, quando Pontifex ſanctuarium ingreditur, &c. *Nam Chriſto Domino in ſalutis & redemptionis noſtræ negotio, nemo, ne quidem Propheta vel Apoſtolus, eſt coniungendus. Solus enim eſt Saluator Ieſus Chriſtus, cuius Summus Pontifex veteris Teſtamenti typus fuit.*

Ritus ſacrificandi in hoc Feſto

Accipiebat autem Pontifex, hoc die pro peccatis populi ſacrificaturus, de ſuis iuuencum expiatorium & arietem pro holocauſto: à populo autem duos hircos. Chriſtus enim ſacrificium noſtrum propitiatorium, quam pro nobis obtulit ſubſtantiam carnis ſuæ, à nobis accepit, ſic tamen vt immunis ſit ab omni macula peccati: vnde & Pontifex ſacrificaturus, communes quidem Sacerdotum veſtes, ſed tamen ſanctas, puras, & candidas induit. Principio autem pro ſe & pro domo ſua mactabat iuuencum: quo ipſo ſignificabat, ſe veri illius & Summi Pontificis typum ſolummodo eſſe. Noſtro enim Pontifici non eſt neceſſe quotidie, quemadmodum illis Pontificibus, prius pro peccatis propriis victimas offerre, deinde pro peccatis populi. Lex enim homines conſtituit Pontifices infirmos, Chriſtus verò cum iureiurando Pontifex æternus creatus eſt: ſicut Paulus docet Heb. 7. cap. Deinde ſortiebatur Pontifex ante oſtium tabernaculi inter duos hircos, vter mactaretur Domino, vel ablegaretur in deſertum. Duo hirci Chriſtum adumbrant: ita tamen, vt hæc duo animalia non pro duabus perſonis, ſed pro duabus naturis accipiantur. Cùm enim per vnum hircum adumbrari commodè non poſſet tam mortalitas quàm immortalitas Chriſti (nam hircus mortalis eſt ſolum) neceſſariò duo mandati ſunt, vt ille qui mactabatur, carnis paſſibilem naturam præfiguraret: qui verò ſoluebatur, Diuinitatis indicaret naturam impaſſibilem: ſicuti Theodoretus loquitur quæſt. 22. in Leuit. vbi etiam indicat, cur hoc loco per hircos adumbretur Chriſtus, qui aliàs impiorum figura ſunt, & Chriſtus plerúnque Agno comparetur. Tertiò, Pontifex iuuenci & hirci mactati ſanguinem cum thuribulo accipiebat, & intra velum ingrediebatur in Sanctum Sanctorum, idque ſemel tantùm quotannis, hoc ipſo videlicet Expiationis Feſto, ibíque incenſum ſuper carbones coram Domino ponebat, vt nebula incenſi thymiamatis operiret propitiatorium, & primum ſanguinem iuuenci, deinde hirci ſuper faciem propitiatorij ad orientem digito ſuo ſepties aſpergebat. Myſterium horum Paulus indicat Heb. 9. cap. inquiens, Chriſtum per maius & perfectius tabernaculum, non manufactum, neque per ſanguinem hircorum & vitulorum, ſed per proprium ſanguinem ingreſſum eſſe ſemel in Sacrarium, æternâ redemptione repertâ. *Septena autem aſperſio ſanguinis iuuenci & hirci, perfectam purgationem innuit, quæ fit per ſanguinem Chriſti tollentem peccata mundi. Neceſſe eſt autem vt ſanguis Chriſti digito eius aſpergatur nobis: eſt is Spiritus ſuper quem applicatur & confertur hominibus purgatio. Fumus autem thymiamatis magnus, vim maximam precum ſignificat, quas Chriſtus pro nobis ſimul obtulit.*

His ita ritè peractis, egrediebatur rurſus in Sanctum Pontifex, ſanguinem ſuper altare aureum ibi collocans. Inde egrediebatur ad holocauſtorũ altare, & impoſitâ manu vtráque hirco altero, imprecabatur confeſſione ſuâ, & ſine dubio populus quóque, verba Pontificis tacitè ſecum repetens, capiti eius omnia Iſraelitarum peccata, tradebaturq́ cuidam viro, ad id deſtinato, in deſertum abducendus, vt eſſet pro omnibus totius populi peccatis expiatio. Vnde Græcus Interpres

non

... mole pro ... hirci huius Hebræo nomine ...
... Græci vocant malo-
... depulsorem. Hunc & Deos, quos ad depel-
lenda mala ... appellârunt. Putabat au-
... ille peccatum populi in desertum, non vt
amplius non eſſet, ſed ne imputaretur. Hircus
... verè eſt filius Dei
Ieſus Chriſtus, qui tollit peccata mundi.
... Pontifex, & depoſitis
... Pontificalibus induebatur:
... in holocauſtum:
... Præ-
... & hircum ...
... extra caſtra, vt ibi ...
... Declarat hoc Paulus 13. cap. ad Hebræos
... Quorum animalium ſanguis in-
... pro peccato in Sacrarium per Pon-
... horum corpora exuruntur extra
Quapropter & Ieſus, vt ſanctificaret
... per proprium ſanguinem, paſſus
... portam.
... vniuerſo populo in anniuerſaria
... indicitur in lege Ieiunium, &
... omnibus operibus ſeruilibus.
... inquit Dominus, menſis ho-
... dies expiationum erit cele-
... vocabitur Sanctus, affligetis
... veſtras in eo, & offeretis ho-
... Domino. Omne opus ſeruile
... tempore diei huius, quia
... ionis eſt, vt propitietur vo-
... Deus veſter. Omnis anima
... non fuerit die hac, peribit de
... & quæ operis quippiam fece-
... am de populo ſuo. Nihil ergo
... is in eo: legitimum ſempiter-
... bis, in cunctis generationi-
... tationibus veſtris: Sabba-
... tionis eſt, & affligetis animas
... Leuit. 23. Eadem ferè leguntur
... 16. Refert autem Aben Ezra,
... Sacris literis verbum affligendi
... ibi ſemper ſignificari ieiu-
... tur enim ab his quibus peccata
... ſerius ex agnitione peccati com-
... vera, abſtinentia ab omni-
... delectant, & ceſſatio ab

... dicunt, Feſtiuitatem hanc in
... memoriam eius beneficij, quòd
... dederit eis peccatum idololatriæ.
... in deſerto commiſſum. Quæ
... quòd Iudæi B. Theodoreti æta-
... ipſo die præ ſe tulerunt
... lege diſertè præcipitur, ſed po-
... ſaltârunt, ac vitulo &
... vſi ſunt: ſicuti teſtatur poſt-
...

Sacrificia alia, quæ offerebantur hoc die, præter hoc expiatorium, deſcribuntur Num. 29. cap. 8. 9. 10. & 11. verſibus.

Festvm Tabernacvlorvm.

His diebus *Feſtis* Tabernaculorum demùm Feſtum *ſuccedebat: quod Hebraicè dicitur* חג הסכות Chag Haſukot: *& à Rab. Aben Ezra in cap. 23. Leuit.* fundamentum omnium Solennitatum, *item* Feſtum principale *præ omnibus Feſtis appellatur. Deſcribitur Leuit. 23. Num. 29. & Deuter. 16. cap. Et primò quidem præcipitur, vt ſeptem continuis diebus, à quintadecima vſque ad vigeſimam primam incluſiuè celebretur, ſic tamen vt prima præ cæteris eſſet Sancta & Feſtiua, ſicut & octaua, de qua poſtea.* A quinta decima (*ait Dominus*) die menſis ſeptimi, quando congregaueritis omnes fructus terræ veſtræ, celebrabitis ferias Domini ſeptem diebus: die primo & octauo erit Sabbathum, id eſt, requies: nec licebat aliquod opus ſeruile in iis facere. *Quo ipſo obiter ſuperſtitio humana damnatur, quæ diem decimum quintum omnem, & infauſtum, fugere & timere iubet: quâ de re cap. 1. lib. 2. pluribus agimus.* — Inſtitutio Feſti huius.

Hoc tamen ipſo die decerpere & colligere iubentur materiam ex arboribus, quibus tabernacula ſibi extruerent. Sumetiſque vobis (*inquit Dominus*) die primo fructus arboris pulcherrimæ, ſpatulâſque palmarum, & ramos ligni denſarum frondium, & ſalices de torrente. *Ex hac materia tabernacula, hoc eſt, ſubita ac tumultuaria domitiola, ad breue tempus confecta, qualia ferè ſolent paſtores in deſerto oberrantes, & gregarij milites in caſtris habere, parârunt & extruxerunt. Colligimus hæc duo ex cap. 8. libri Nehemiæ, vbi formula Feſti huius legitimè celebrati deſcripta extat.* Egredimini, *dicitur,* in montem, & afferte frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti, & ramos palmarum, & frondes ligni nemoroſi, vt fiant tabernacula ſicut ſcriptum eſt. Et egreſſus eſt omnis populus & attulerunt. Feceruntque ſibi tabernacula vnuſquiſque in domate ſuo, & in atriis ſuis, & in atriis domus Dei, & in platea portæ aquarum, & in platea portæ Ephraim, &c. — Ritus obſeruati in Tabernaculorum Feſto.

Referunt Hebræi ex hat ipſa materia, ſaciei quoque faſciculos, quos manè per ſeptem hos dies geſtârint hinc inde: omnémque cibum nigatum es qui non prius talem faſciculum portâſſet. Vnde Feſtum hoc etiam Chaggnarauim, *hoc eſt,* Feſtum

Feſtum Palmarum, *ſeu potius ſalicum dicebatur: quarabh enim Hebræi ſalicem interpretantur. Ab hac ramorum collectione poſtea dies hæc decima quinta menſis huius ſeptimi* Palmarum dies *appellata fuit. Verùm Paulus Fagius in ſuis ad cap. 23. Leuit. Annotationibus refert, octauum huius Feſti diem ſic appellatum. Vbi porrò ad iis*, circumiuiſſe Hebræos ſeptimo die ſepties altare, portantes palmas in memoriam captæ Hiericho, *quæ prima fuit ciuitas terræ promiſſæ ab Iſraelitis ſeptenâ circuitione occupata.*

Cantum vſurpatum à Iudæis Tabernaculorum Feſto.

Andreas Oſiander in Annotationibus ſuis ad Harmoniam Euangelicam lib. 3. cap. 36. indicat, vſos etiam fuiſſe Iudæos in hoc Feſto Tabernaculorum & circumgeſtatione ramorum quotidie præſertim autem ſeptimo eius die, genere quodam cantionis, perſimili Litaniis: quod compoſuerant occaſione eorum verborum quæ habentur Pſalm. 118. Ana Iehoua hoſan-na, ana Iehoua hatzelicha-na, *id eſt*, quæſo Domine ſalua rogo, obſecro Domine proſperum facito, Benedictus qui venit in nomine Domini. Ac primum, *inquit*, recenſetur ingens aceruus nominum Dei; & ad ſingula ſuccinitur Hoſanna, ad hunc modum: propter te Deum Deorum hoſanna, &c. deinde recenſetur magnus eorum quæ Deo attribuuntur, vt, propter veritatem tuam, hoſanna: propter Teſtamentum tuum, hoſanna, &c. Poſt hæc ennmeratur magna congeries earum rerum, quas ſaluari cupiunt: vt, Templum electum, hoſanna: montem Moria, hoſanna: Redemptor & Saluator, hoſanna, &c. Tum iterum ad varias res, & ſeipſos, variis appellationibus ornatos, vt finis nullus battologiæ futurus videatur. Tandem mutatur forma cantionis ad hunc modum, Quæſo redime ſurculum plantationis tuæ, hoſanna: quæſo reſpice ad fœdus annuli tui, hoſanna, &c. Poſt iterum mutatur ad hunc modum, Sicut ſaluâſti fortes in Ægypto, populum tuum, cùm exires in ſalutem: ita hoſanna, &c. Poſtremò reditur ad primam formam, niſi quod membra ſunt longiora, idque ad hunc modum. propter integrum in generationibus ſuis, liberatum ob multitudinem iuſtitiarum ſuarum, ereptum ab inundatione veniente diluuio, & ſuccinitur hoſanna & hoſanna, quia Pater noſter tu es. Et hæc ſuccentiuncula aliquanto pòſt ſeptimo augetur. Denique nullus eſt neque modus neque finis, ſed omnia concrepant, perſtrepunt & reboant Hoſanna, maximè ſeptimo eius diei Feſto, vti diximus. Vnde & cantionem hanc, & Feſtum ipſum in quo canitur, poſteriores Iudæi Hoſanna appellârunt: ſed & ipſos faſciculos frondium, quos manibus geſtant & circumeuntiunt, vocârunt Hoſanna, nominatim verò tem ſalutem cum palmæ foliis. Hinc & vulgaris phraſes Iudæorum hodie quóque vſurpatæ, Facere Hoſanna, hoc eſt faſciculos in Feſtum parare ex ſalice, myrto, palma, citro, &c. Item, Hilarem eſſe in Hoſanna, hoc eſt, in Feſto illo canere, tripudiare ac ſummam declarare lætitiam. Et quamquam credibile ſit, multa à recentioribus Iudæis adiecta huic cantioni fuiſſe, præſertim cùm hodie aliter ab Italis, aliter à Germanis Iudæis obſeruetur: tamen tempore Chriſti haſce apud Iudæos cantiones in vſu fuiſſe inde colligi poteſt, quòd Chriſto aſello inſidenti & vrbem Hieroſolymorum ingredienti acclamauit populus, Hoſanna filio Dauid, Benedictus qui venit in nomine Domini. *Refert etiam Benedictus Aretius in problem. Theolog. loco 39. vbi illud dicat, octauâ huius celebritatis die, de Hoſanna feſta, hoc fieri ſolitum.*

In his porrò tabernaculis ſeptem illis diebus continuis habitare iubentur. Menſe ſeptimo, *inquit Dominus Leuit.* 23. Feſta celebrabitis, & habitabitis in vmbraculis ſeptem diebus. Omnis qui de genere eſt Iſrael, manebit in tabernaculis. Et lætabimini coram Domino Deo veſtro, &c.

Plutarchus Sympoſ. 4. Problem. 5. meminit etiam huius Feſtiuitatis, ritúſque in ea obſeruati. Ac inter alia dicit, ξυλίζας προτιθέντες... *hoc eſt*, menſas proponunt plenas omnis generis frugum. *Et ſub* σκηναῖς, *id eſt* tabernaculis degunt, ἐκ κλημάτων μάλιστα καὶ κιττοῦ διαπεπλεγμέναις, *hoc eſt*, ex palmitibus potiſſimùm & hedera contextis. *Etſi verò honeſtè epulari & lætari illis per Deum licuit, tamen luxu adeò profluxo temporis progreſſu ſub tabernaculis iſtis vſi ſunt, vt Plutarchus eodem loco hanc Feſtiuitatem* ξανθηφορία: *hoc eſt, Feſto illi trienniali, quod in Bacchi honorem olim agitabatur, comparans, vnde probare conetur, Iudæos Bacchi ſacris initiatos eiúſque cultores eſſe.*

Tabernaculorum Feſtum quare inſtitutum.

Cauſa autem inſtituti huius Feſti, & ceremoniæ quæ in eo obſeruatur, in lege ſuperioribus mox adiectis, his verbis: Vt diſcant poſteri veſtri, quòd in tabernaculis habitare fecerim filios Iſrael, cùm educerem eos de terra Ægypti. *Voluit igitur Deus hoc Feſto, hócque ritu admonere populum ſuum afflictiſſimæ, miſerrimæ & moleſtiſſimæ eius vitæ, quam ipſi eorum maiores Ægypto egreſſi in deſerto quadraginta annis totis egiſſent, vbi erraбunt exules ſine domo, & ſine agro. Deinde vt cogitarent, quàm mirabiliter ſint ab ipſo Deo, ſupra quam natura rerum atque earum opes ac vires ferrent, ſalui & incolumes conſeruati. Et quidem Hebræi*

... exiſtimans, hanc nam ob cauſam fuiſſe inſtitutum hoc Feſtum Deo, vt memoria ſua à poſteris memoriæ teneret, quàm mirabili protexiſſet Deus Maiores eorum ſub nube, tanquam ſub vmbra quadam ſaluos ex Ægypto, & per deſerta loca eduxiſſet. Cui ſententiæ etiam Chaldæus Paraphraſtes ſuffragari videtur, qui ait, Vt ſciant poſteri veſtri, quod in tabernaculis habitare fecerim filios Iſrael, ad ... reddit: Vt ſciant poſteri veſtri, ... in vmbraculo nubium ſedere filios Iſrael fecerim. Adhæc, vt præſentium bonorum ... & ... hanc fortunam cum ma... conferrent: videlicet ... ac ... exules in de... Maiores eorum errârint exules in de... ipſi verò poſſideant nunc multa regna: quòd ... nec domos, nec agros habuerint, ... ipſa ſubinde ... habitârint, ... ipſi conſtruunt non domos tantùm, ſed ... clariſſimas & muniti... ædes, imò ... quòd Maiores olim ſiniſtræ ... orbes poſſideant: quòd ... direptioni fuerint, ipſi nunc ... præda ac ... ſint: ... propter ea ſibi de... formidabiles ſint: ... felici ſtatu gratularentur ... rerum ſuarum ... Maiores gratias agendas arbitrarentur. Deinque ... hujus obſeruantiæ ſacramentum ... cenſet, ... ſpirituali inquiſitione perſcrutari ... hodie ... cogitandum, eſſe nos peregrinos in hac ..., ... patriam autem habere in cœlis. Eodem ... D. Auguſtinus, in Pſal. 14. & 18. ſcribens, ... quando tabernacula ſcribit eſſe quaſi ... peregrinitatis atque belli ſymbola, ... peregrinæ, afflictæ & inſtabilis eius, quam in hic ... vitæ militiaque nos admonentia. ... verò docet, eos qui ſunt ex pauperibus ... gloriis diuites ac honorati facti, inopia & ... veteris ſemper meminiſſe.

... ſacrificia autem ſingulis his ſeptem diebus ... ordine deſcribuntur Numer. 29. Die ... (ait Dominus) offeretis holocauſtum ... odorem ſuauiſſimum Domino, vitulos ... armento tredecim, arietes duos, agnos annicu... immaculatos quatuordecim: & ... libamina ... eorum ſimilæ oleo conſperſæ tres decimas per vitulos ſingulos, qui ſunt ſimul vituli tredecim: & duas decimas arieti vni, id eſt ſimul arietibus duobus: & decimam decimæ agnis ſingulis, qui ſunt ſimul agni quatuordecim: & hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ac ſacrificio & libamine eius.

In die altero offeretis vitulos de armento duodecim, arietes duos, agnos annicu-los immaculatos quatuordecim, Sacrificiaque & libamina ſingulorum per vitulos & arietes, & agnos ritè celebrabitis. & hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificioque & libamine eius.

Die tertio offeretis vitulos vndecim, arietes duos, agnos annicul... immaculatos quatuordecim: Sacrificiaque & libamina ſingulorum per vitulos & arietes, & agnos ritè celebrabitis, & hircum pro peccato, abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificioque & libamine eius.

Die quarto offeretis vitulos decem, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: ſacrificiaque & libamina ſingulorum per vitulos & arietes & agnos ritè celebrabitis: & pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificióque eius & libamine.

Die quinto offeretis vitulos nouem, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: ſacrificiaque & libamina ſingulorum per vitulos & arietes & agnos ritè celebrabitis, & hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificioque eius & libamine.

Die ſexto offeretis vitulos octo, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: ſacrificiaque & libamina ſingulorum per vitulos & arietes & agnos ritè celebrabitis, & hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificióque eius & libamine.

Die ſeptimo offeretis vitulos ſeptem, arietes duos, & agnos anniculos immaculatos quatuordecim: ſacrificiaque & libamina ſingulorum per vitulos & arietes & agnos, ritè celebrabitis, & hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificióque eius & libamine.

Ergo vt prima die Tabernaculorum tredecim vituli offerebantur, ſic ſecunda die duodecim, tertia vndecim, quarta decem, quinta nouem, ſexta octo, ſeptima die, quæ & vltima, ſeptem tantùm vituli offerebantur. Arietum autem & agnorum numerus vnus idémque omnibus his diebus retinebatur: ſimiliter & ſimilibus quotidie oblatio & libamina, cum hirco & quotidiano iugi ſacrificio eodem modo offerebantur & numero. Erat igitur vitulorum omnium numerus, qui toto Feſto offerebantur, ſeptuaginta, iuxta linguam gentium 70. pro quibus ſecundum Iudæos offerebantur ſignificando earum ſubinde diminutiones, donec ſub Regem Meſsiam, qui eſt expectatio & ſalus gentium omnia redigantur. Agni verò in vniuerſum offerebantur 98. quod factum Hebræi referunt contra maledictiones 98 quæ in lege habentur contra Iſraelitas, ſi legem Domini tranſgrediantur.

De ſuperſtitionibus quibus adhuc hodie Iudæi vtuntur in hoc Feſto, & præſertim in parandis tabernaculis, conſule authorem Iudaicum libri Arba Turim in tractatu Orach Chaiim: & libellum de præceptis Iudæorum affirmatiuis & negatiuis.

FESTVM Concionis Seu Celebritatis magnæ.

Octauum huius ſeptimi menſis Feſtum ſequebatur proximè Feſti initiationem Tabernaculorum: celebrabatur ... octaua eius, hoc eſt

22. menſis, eratque celeberrima Solemnitas, vnde & 10.7. Magnus dies Feſtus vocatur. Hebræi illud appellant האסף Haaſiph, item עצרת Azzereth, id eſt, Cœtum ſeu Collectionem: vel Retentionem & Prohibitionem. Nam verbum Hebræum עצר retinere & prohibere ſignificat. Quam autem ob cauſam hoc Feſtum ſic appellatum fuerit, varia ſunt ſententia. Vna, quòd peracto Feſti Tabernaculorum ſeptem diebus, populus vnum adhuc diem illum retineretur. Altera, quòd eo die ne quid operis fieret prohibebatur. Tertia, quòd populus ad contributionem pecuniæ in vſus Sacrificiorum retineretur. Quarta eſt R. Dauidis Kimhi, qui putat, hunc diem ſic nominatum, quod nihil in eo peculiariter fieret, ſicut in reliquis feſtiuitatibus, à quo cognominari poſſet, tantùm enim populus in eo retinebatur, ne quid operis fieret. Quinta, quòd adumbraret collectionem omnium gentium, vel collectionem electorum intra regnum cælorum. Sexta, à collectione frugum, quia hoc die ſerotinarum frugum primitiæ afferebantur, & pro collectis frugibus Deo gratiæ agebantur. Hunc morem Ethnici poſtea ab iis mutuati ſunt: refert enim Cælius Antiq. Lect. lib. 12. cap. 19. eos primitias, ſubuectis iam frugibus ex agris, perſoluiſſe Diis, vt denuò vireſcerent, progerminarentque in campis omnia, quod vocârunt Græci θαλύσια: atque inde primitias illas Thalyſia, rhetorum autem pleróſque Syncomyſteria, à comportatis frugibus nuncupâſſe.

Octaua dies Feſti Tabernac. cur Retentio & Prohibitio dicatur.

Offerebatur hoc die holocauſtum, vitulus vnus, aries vnus, agni anniculi immaculati ſeptem, & libamina ſingulorum per vitulos, arietes & agnos: hircus quoque pro peccato, præter iuge Sacrificium cum eius libamine: ſicuti præcipitur Num. 29. cap. verſ. 36. 37. 38.

Sacrificium huius diei.

Appendix ad Festvm Tabernaculorum.

IEroboam qui à filio Salomonis Roboam defecerat, cum 10. tribubus, & peculiare Regnum conſtituerat, cuius ſedes poſtea fuit SAMARIA, Solennitatem hanc Tabernaculorum, quam Iudæi celebrare iubentur in lege à Deo menſe ſeptimo, qui eſt Thiſri, præcepit celebrari menſe octauo, qui eſt Marcheſuan, vt paulatim filios Iſrael à patriis abduceret ritibus: aut ſi qui ex ſuis Feſto Iudæorum intereſſe vellent menſe ſeptimo, reuerti poſſent ad hanc ſuam Solennitatem menſe octauo. 3. Reg. 12. cap.

Capvt VIII.

De Sabbatho Septimi Anni.

Origo anni ſeptimi

PRæcepit etiam Deus vt Septimus quiſque annus, qui initium ducebat à menſis ſeptimi decimo die, eſſet Sabbathum. Quies autem [illegible] & obſeruatio eius in his duobus potiſſimum [illegible] bat: primò, ne agri coſererentur: ſecundò, ne debi[illegible] creditoribus exigerentur. Vnde & Moſes Deut. hunc annum ſacrũ vocat annum שמיטה Schemita, hoc eſt, Dimiſſionis, quod & agricultura & debita hoc anno iuſſu Dei dimitterentur. Sic enim loquitur Dominus, Exod. 23. Sex annis ſeminabis terram tuam: & congregabis fruges eius. Anno autem ſeptimo dimittes eam & negliges, vt comedant pauperes populi tui, & quicquid reliquum fuerit edant beſtiæ agri: ita facies in vinea & in oliueto tuo. Eadem habentur Leuit. 25. vbi hæc adiiciuntur: Quæ ſponte gignet humus, non metes, & vuas Conſecrationis tuæ non colliges quaſi vindemiam. De remiſſione autem debitorum ita præcipitur Deuter. 15. Septimo anno facies remiſſionem, quæ hoc ordine celebrabitur. Cui debetur aliquid ab amico vel proximo ac fratre ſuo, repetere non poterit: quia annus Remiſſionis eſt Domini. A peregrino & aduena exiges: ciuem & propinquum repetendi non habebis poteſtatem. D. Auguſtinus quæſt. 89. in Exod. priorem legem ſic intelligere videtur, quaſi licuerit quidem anno hoc ſeptimo ſeminare & exercere terram, verùm non colligere fructum in horrea, ſed eos pauperibus dimittere. Quod ſi verò legem penitius inſpiciamus, & cultura terræ, & fructuum collectio prohibetur. Nam ſicuti ſex annis permittit ſerere & congregare fructum, idque verſu 10. ſic verſu 11. requirit, vt terra derelinquatur & otioſa dimittatur. Ita intelligit etiam Theodoretus quæſt. 25. in Leuit. vbi dicit, Conſtituere Dominum anno ſeptimo non ſeminatam manere terram: ſic enim loquitur lex Leuit. 25. Septimo anno Sabbathum erit terræ requietionis Sabbathum Domini. Nec eſt vt quæras, ſi ſementis non facta ſit, quid ex agris colligere potuerint? Nam etiam in iis regionibus, quæ tamen non adeò fertiles ſunt, vt Palæſtina fuit, ex ſpicis, & granis quæ inter metendum in terram labuntur, non contemnenda meſſis ſæpe haberi poteſt. Deinde, eo anno quo terra non excolitur, & ſementis nulla fit, herba tamen adeò multa naſcitur in agris, vt vice paſcuorum eſſe poſſint. Denique, non tantùm ex agris pauperes fructum colligebant ſeptimo hoc anno, ſed etiam ex vineis & oliuetis.

Quòd autem in Exodo præcipitur, fructus hos ſponte naſcentes relinquendos pauperibus ac beſtiis, in Leuitico verò domino fundi in cibum concedantur, non pugnat. Nam etiam in Leuitico prohibentur congregare fructus, ſed illis tanquam communibus vti.

Porrò, ne etiam ſollicitè & anxiè cogitarent, vnde ſeptimo anno, quo ſementem nullam facere li-

re licebat, nec vites putare, vita neceſſaria accipere poſſint, ideò magnificis pollicitationibus Leuit. 25. eos placauit, vt Theodoretus loquitur quæſt. 35. in Leuit. Promiſit enim anno ſexto ſuppeditaturum ſe non duplum ſolùm prouentum, ſed [illegible] reddentem vnde alì poſſint anno ſexto & ſeptimo, ſed ad octauum vſque annum ſufficientem. Dabo (inquit) benedictionem meam vobis anno ſexto, & faciet fructus trium annorum: ſeretiſque anno octauo, & comedetis veteres fruges vſque ad nonum annum, donec noua naſcantur, [illegible] edetis vetera. Euenire verò [illegible] maledictionem & exiſtimamus, qui legem hanc [illegible] irint Ieremiæ 25. & [illegible] hoc anno [illegible] andoquidem noluerant ſeptimo hoc anno quietem concedere terræ, ſe ei ſatis [illegible] eis daturum: curaturum enim, vt ſeptuaginta annis totis inculta [illegible], quibus ipſi in Babylone futuri ſint.

Cauſarum huius Feſti [illegible] ino ſunt ciuiles, partim [illegible]. Primò enim [illegible] rè voluit eos, ne terram aſſiduè exercendo ex[illegible] ant & ſterilem redderent. Vnde & Theodoretus [illegible] quæſt. 35. in Leuiticum. Hac lege, inquit, [illegible] it eorum animum inſatiabilem. Nam [illegible] ò ſeminabant, [illegible] ſuas habebant: terra verò [illegible] minimè quieſcens, exiliores fructus afferebat. Nam vt res [illegible] alia, ita terra quoque [illegible] quiete opus habet: [illegible] alijs in rebus, ita hic quoque vicißitudines ſunt obſeruandæ. Quapropter & Vergilius multa remedia recreandorum agrorum [illegible] omnibus intermißionem. Sic enim lib. 1. Georg. canit:

Alternis idem tonſos ceſſare nouales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Rurſus:
Nec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ.

Deinde gratitudinem ſimul ac miſericordiam [illegible] ipſe docere voluit: vt meminerint, vnde [illegible] terra habeant, à quo acceperint, & quibus [illegible] eos velit, non ſolum videlicet poſſeſſoribus ac dominis agrorum, ſed etiam pauperibus [illegible] peregrinis, quorum præcipua ratio in lege habetur.

Reuocare etiam voluit Deus hoc Sabbatiſmo [illegible] eis in memoriam, primum ſtatum Adami, in quo ſpontaneis tantùm fructibus terræ veſcebantur. Deinde eis adumbrare hoc pacto voluit, æternum Sabbathum, hoc eſt, vitam beatam, in qua omnes labores & miſeria vitæ præſentis, [illegible] creditorum exactiones finem habebunt, & peccata credentibus remittentur. Hinc nonnulli [illegible] anſam [illegible] Helia Rabbino da[illegible]m, vt mundi durationem ſex annorum millenis diſpertiret, ſeptimum autem æterno Sab[illegible] adſcriberet.

Exſtat obſeruati huius Sabbathici anni exemplum Nehemiæ 10. cap. Et quia eo tempore inter Iudæos erant, qui crudeli facultates exactione debitorum nimis rigidâ propè exhauſerant: ideò eos Nehemias prius quidem ſeuera caſtigatione repreſſerat, poſtea verò noua obligatione arctius vinxerat, & ad id obſtrinxerat, vt anno ſeptimo nec ſererent, ac fundis fruges, nec ſibi debitum ab alienis à quoquam exigerent.

Exemplum obſeruati Sabbathici anni.

CAPVT IX.

De Anno Iubilæo.

VLtimum Sabbathum ſeu Feſtum à Deo inſtitutum, eſt Annus יובל Iobel, quem hodie vulgò Iubilæum vocant. Erat autem Quinquageſimus quiſque annus. Sic enim præcipitur Leuit. 25. ver. 8. Numerabis tibi ſeptem hebdomadas annorum, id eſt, ſepties ſeptem annos, qui ſimul faciunt annos quadraginta nouem. Annus igitur qui hunc proximè ſequebatur, erat quinquageſimus, & totus Sabbathicus. Ab hoc ſi ad alterum Iubilæum numeres excluſiuè habebis tantùm 49. annos: & ſic numeratur in hoc ver. 8. Sin verò vtrumque priorem & Poſteriorem, includas, deprehendes annos 50. & ſic numeratur ver. 10. eodem capite: hæc ratio numerandi nobis quoque hodie vſitatiſſima eſt, octiduum enim nominamus hebdomadam, quia Dominicam vtramque numeramus: earum alterâ excluſâ, erit vera hebdomada vel ſeptimana.

Inſtitutio Iubilæi.

In hoc anno, iuſſu Dei, non ſolùm ſerui Iſraelitæ à ſuis dominis liberi dimittebantur, & carceres aperiebantur: verùm etiam omnia debita relaxabantur, atque adeò venditi agri, vineæ, domus, aliaque poſſeſſiones, ad ſuos priores dominos ac poſſeſſores redibant. Nec enim agros aut domos perpetuo contractu aliis vendere licebat, ſed eorum modo vſum fructum vſque ad annum Iubilæum. Ita enim præcepit Dominus Leuit. 25. Sanctificabitis annum quinquageſimum, & vocabitis remiſſionem in terra cunctis habitatoribus terræ veſtræ: ipſe eſt enim Iubilæus vobis. Reuertetur quiſque ad poſſeſſionem ſuam, & vnuſquiſque redibit ad familiam ſuam: quia Iubilæus eſt, & quinquageſimus annus erit vobis. Non ſeretis atque metetis ſponte in agro naſcentia, & primitias vindemiæ non colligetis, &c.

Ritus Iubilæi anni.

Indicebatur autem tubâ ſeu cornu arietino, decimâ die menſis ſeptimi. Feſtum hoc. Vnde ſic mandatur Leuit. 25. verſ. 9. Peteranſeundo clanges buccinâ menſe ſeptimo, decimâ die menſis, propitiationis die tubam tranſire facietis in vniuerſam terram veſtram.

Iubilæum cornu arietino indictum.

Ab hac tuba arietina Festum hoc nomen accepit: יובל Iobel enim nomen Hebræum, seu vt Iudæi volunt, Arabicum, arietem & cornu arietinum significat, nec non clangorem & sonum qui illo emittitur. Quomodo autem cornu hoc ex ariete sumi & parari debeat, & quomodo cum eo sonandum sit, miras & ridiculas Iudæi habent superstitiones, quibus adhuc hodie vtuntur. Mirum igitur quòd per ἄφεσιν Septuaginta vocem Iobel transtulerunt. Fecerunt quidem hoc, vt verosimile est, quòd annus hic esset & diceretur annus Redemptionis seu Remissionis, vt suprà est indicatum, sed hæc non est vocis proprietas: nec facile aliquis scire posset, quid sibi vellet ἄφεσις.

Iubilæus annus cur institutus. Erat huius Festi vsus, sicut & præcedentis, partim ciuilis, partim verò mysticus. Hæc enim quæ diximus, Deus in eo sic ordinauerat, ne familia Israelitarum prorsus interirent: in primis autem, vt ea familia salua & incolumis permaneret, ex qua Messias erat oriundus. Deinde sic docere voluit, curæ sibi esse pauperes, eisque spem facere melioris futuræ conditionis: simul quoque viam sternere ad fraternam communionem, quantum status huius seculi permittit. Tertiò, quemadmodum Olympiades Græcis, Lustra Romanis priscis, recentioribus autem Indictiones in vsu fuerunt, quibus tempora supputârunt: sic quoque Hebræi sua tempora per Iubilæos numerare consueuerunt, sed post occupatam demùm terram sanctam: ante id enim tempus celebrare Iubilæos non potuerunt, cùm nec terram, cui requiem concederent, nec possessiones aliquas, quas suis dominis redderent, haberent. Testantur autē veteres Hebræorum Chronica, Israelitas septem annos in occupanda terra, & septem alios in ea diuidenda consumpsisse: vt anno 15. terram Sanctam possidere cœperint. Vnde colligunt nonnulli, annum illum Iubilæum primum fuisse. Cùm enim tum primò requiem adepti essent, sine dubio legis Dei memores, & grati, læto illo libertatis clangore terram personauerunt. Vltimus autem fuit tempore mortis Christi.

Quartò, Iubilæo hoc publico & solenni gaudio, Christus, nostræque salutis negotium adumbratum fuit. Meminit huius mysterij ipse Dominus Luc. 4. cap. vbi dicit, se illum esse, qui tempus illud acceptum & annum beneplaciti aut gratiæ Diuinæ indixerit. Præstitit autem id, non quidem arietina tubâ aut cornu, sed prædicatione Euangelij sui, quâ nobis annunciatur vera libertas filiorum Dei, & remissio peccatorum in filio Dei, in cuius merito remittuntur credentibus, per vniuersam terram agentibus, omnia debita siue peccata: & tamen conditione, vt nos, quibus tam clementer remissa sunt debita, illis vicissim debita remittamus, qui contra nos peccauerunt. Magnum fore huius tubæ sonitum in aduentu Messiæ, Zacharias Propheta prædixit 9. cap. dicens, Dominus Deus, in tuba [illegible] canet. Maiorem autem clangorem huius [illegible] be futurum in vltimo eius aduentu Paulus 1. Thess. 4. indicat his verbis: Ipse Dominus cum hortatu & voce Archangeli, ac tubâ Dei descendet de cœlo, &c. In Christo igitur habebimus vacationem & requiem veram & sempiternam: per eundem conceditur nobis reditus ad possessionem vel patriam, vnde cum Adamo excideramus.

Hoc mysterium Redemptionis nostræ in Iubilæo anno latet, ne Iudæi nobiscum sentiunt, cogantur, ipsi fingunt, hâc ceremoniâ coram Deo in memoriam reuocatam colligationem & immolationem Isaaci factam in monte Moria, vt illius recordationis populo suo benefaciat, eiusque preces exaudiat.

CAPVT X.

Diximus hactenus de ijs Festis & Solennitatibus, quas Deus ipse populo suo tradidit, & diligentissimè seruandas instituit. Nunc paucis etiam de ijs agemus, quæ non quidem à Deo instituta, sed ab hominibus excogitata, & ab Ecclesia recepta fuerunt, ad Diuinum honorem, & ad reuocanda in memoriam maxima Dei beneficia.

Dies Iejuniorum Solennes apud Iudæos.

IN memoriam calamitatum earum quæ Babylonij Iudæis intulerunt, dies aliquot iejuniorum solennes instituerant. Eorum mentio fit apud Prophetam Zachariam 7. & 8. cap. vbi indicatur, Iudæos, qui in Babylone manserant, etiam post id tempus, quo Cyrus ad sua redeundi copiam fecisset, vbi audiuissent vrbem Hierosolymorum vnâ cum Templo maximâ ex parte instauratam, & Reipub. formam denuò institutam esse, misisse Legatos Hierosolymam quæsitum ex Sacerdotibus & Prophetis, num deinceps quoque mense quinto & septimo celebrari debeat luctuosa vrbis captæ & populi dispersi memoria, an potius vrbis & Templi instaurati memoria lætior instituatur? His Deus per Prophetam 7. cap. præsertim verò in fine octaui ita respondet, vt indicet, his Iejunijs non amplius opus esse, & cum in septimo duorum tantùm mentionem fecisset, in 8. cap. quatuor commemorat, Iejunium nimirum quarti, quinti, septimi & decimi mensium. Nam mense decimo, die 10. vrbs à Babylonijs obsideri cœpit. Durauit obsessio vsque ad mensis quarti diem 9. (menses nimirum 6. integros) quo murum perruptum & vrbem captam fuisse legimus. Mense autem quinto die 7. venit Nabuzardan, qui 9. die vrbem cum Templo vastauit incendio: vt est videre 2. Reg.

25. &

25. & Ierem. 52. cap. & apud Ioſephum de Bello Iudaico lib. 7. cap. 14. Tandem menſe ſeptimo Godolias qui reliquijs Iudæorum defendendis à Nabuzardan Præfectus fuerat, cum multis alijs, ab Iſmaele quodam, ex Regia ſtirpe oriundo, interfectus eſt. quo ſcelere territi qui in patria manſerant, quique è dextris Chaldæorum beneficio ſua poſſederant, contra verbum Dei in Ægyptum profugerunt, & ita totus Dei populus ferè diſſipatus fuit. Hac verò occaſione quatuor Iejunia humana ſuperſtitio peperit.

Iejunium Obſeſſionis Hieroſolymæ.

PRimò, Iejunium Obſeſſionis vrbis Hieroſolymæ quod vt menſium ordine poſteriorum, ita hiſtoriam & rei geſtæ ordinem ſpectes primum fuit, idque celebrarunt decimo die menſis decimi, quem Thebet Hebræi vocant: hoc enim die & menſe, nono anno Regni Zedeciæ, Rex Babyloniorum Nabuchodonozor irritatus defectione Zedechiæ, quem ipſe antea Regem Hieroſolymis fecerat, & vrbi pepercerat, denuò cum vniuerſo exercitu ſuo in Iudæam profectus, Hieroſolymam obſidere cœpit, duravitque obſidio 18. menſes ſupra hoſtilem metum etiam peſte & fame perimente incluſos intra mœnia Iudæos. 4. Reg. 24. cap. & Ioſeph. lib. 10. cap. 10.

Iejunium Occupatæ Hieroſolymæ.

SEcundò, Iejunium Occupatæ à Nabuchodonoſore vrbis, quod celebrarunt [die 9.] menſis quarti, qui Thamuz dictus eſt, die

Iejunium Deſolatæ Hieroſolymæ.

TErtiò, Iejunium Deſolationis celebrarunt quinto menſe, Ab ab Hebræis appellato, die 9. in memoriam ejus, quòd hoc die, hocque menſe, Vrbs cum Templo incenſa eſſet, primùm quidem præcipuè à Nabuchodonoſore Babylonio, deinde verò à Tito, quemadmodum hiſtorici omnes Hebræi teſtantur. Vnde etiam pro eo quod apud Ioſephum lib. 7. de Bello Iudaico cap. 14. legitur, Templum concrematum fuiſſe die 10. menſis Auguſti: in Hebræo legitur, id factum fuiſſe die nona menſis Ab: vt refert Paulus Foroſemproniensis Epiſcopus. Sed etſi etiam in Hebræo dies decimus menſis quinti nominaretur, nulla tamen eſſet contrarietas: nam 9 die ignis Templo injectus eſt, qui 10. die id demum totum vaſtavit. Ob quam cauſam recentiores Iudæi hoc die ſtrictiſſimè jejunantes, nudis incedunt etiam pedibus, humi ſedent, & cùm alias Bibliorum ... dibus, triſtem aliquam hiſtoriam continentes recitant, tum Threnos Ieremiæ ter perlegunt.

Iejunium Godoliæ.

QVartò, Iejunium Godoliæ, quod celebrant menſe ſeptimo, qui Tiſri dicitur, die 3. in memoriam Godoliæ relicti in Iudæa à Nabuzardan, & interfecti, per inſidias ab Iſmaele quodam, ex Regia familia nato: quæ cædes main migrationi Iudæis in Ægyptum cauſam præbuit, quam tamen Ieremias diſſuaſerat, cap. 41. 42. Habetur etiam 4. Reg. cap. vlt.

Iejunium Heſteræ.

HIs quatuor Iejunijs acceſſit eodem Babylonicæ captiuitatis tempore Iejunium ſolemne Heſteræ Reginæ, inſtitutum in memoriam tridui ejus jejunij, quod Heſtera, cum ad Regem Aſſuerum eſſet acceſſura, vt intercederet pro Iudæis, imperavit, celebratumque fuit menſis duodecimi Adar die decimo tertio, quo inſtinctu Hammani, omnes Iudæi per vniuerſas Regni Perſici provincias, interimendi erant. Heſt. 3. Idem dies poſtea celebrior eſt factus inſigni victoriâ Iudæ Machabæi, occiſo deletoque exercitu Antiochico cum Duce Nicanore. 2. Macab. cap. vltimo: & Ioſeph. lib. 12. Antiquit. cap. 17.

Iejunium fractarum Tabularum Legis.

CElebrarunt etiam Iudæi fractarum Tabularum Legis Dei memoriam, quando nimirum Moſes de monte Sinai deſcendens, propter idololatriam, & vituli adorationem iratus, tabulas illiſit ſolo, & confregit eas. Celebrarunt autem memoriam eius cum Iejunio die 17. menſe quarto, qui Thamuz dictus eſt, quo Iejunium quoque occupatæ Hieroſolymæ ab ipſis celebratum fuiſſe paulo antè diximus. Videtur hujus Iejunij & Feſti dies inſtitutio prioribus non antiquior fuiſſe, quia ante hæc tempora nulla vſquam ejus fit mentio. Volunt aliqui vno & eodem menſe, fractam vrbem, & fractas tabulas, lugere illos voluiſſe, vt religioſior eſſet ſuperſtitio. Apud Prophetam Ezechielem 8. cap. inter abominationes Iudæorum, quibus captiuitatis Babylonicæ pœnam ſibi acceſſiverunt, refertur, quòd mulieres quædam ante oſtium Templi ſederent plangentes Thamuz.

CAPVT XI.

De Feſto Phurim vel Sortium.

ACceſſerunt his Iejuniorum Solennitatibus etiam dies Phurim vel Sortium, die 14. & 15. menſis Adar cum gaudio & conuiuiis celebrandi: ſic dicti à Sorte, quam impius Hammannes ad temporis electionem quo Iudæi perdendi eſſent, proijci curauerat. Heſt. 3. Lib. 2. Machab. appellan-

appellantur Μαρδοχαϊκαὶ ἡμέραι Mardocaïci dies.

Sortium Feſtum quis inſtituerit. *Funccius anno mundi 3463. refert ex Philone, Ioachimum, de quo Nehem. 12. cap. qui vices parentis Ieſu in ejus abſentia geſſerit in ſummo Pontificatu adminiſtrando annos 8. quique hiſtorias Iudith & Heſter conſcripſerit, Feſtum etiam Phurim inſtituiſſe, adhortante eum Mardochæo, in memoriam ejus beneficij Divini quo à præſenti liberati fuerant excidio, quod Hammanus ipſis projectione Phurim, hoc eſt, ſortium deſtinaverat. Heſt. 9. cap. indicatur à Mardochæo & Heſtera confirmatum fuiſſe hoc Feſtum: ſic enim legitur ibi*, Scribit Mardochæus omnia hæc, & literis comprehenſa miſit ad Iudæos, qui in omnibus Regis provinciis morabantur, tam in vicino poſitis quàm procul, vt quartam decimam & quintam decimam diem menſis Adar pro Feſtis ſuſciperent, & revertente ſemper anno ſolenni celebrarent honore: quia in ipſis diebus ſe vlti ſunt Iudæi de inimicis ſuis, & luctus atque triſtitia in hilaritatem gaudiúmque converſi ſunt, eſſéntque dies iſti epularum atque lætitiæ, & mitterent ſibi inuicem ciborum partes, & pauperibus munuſcula largirentur. Suſceperúntque Iudæi in Solennem ritum cuncta, quę eo tempore facere cœperant, & quę Mardochæus literis facienda mandaverat.

CAPVT XII.

FESTVM Ξυλοφορίας.

Illa quoque lignorum comportatio, ad ignem Sacrum in Templo Ieroſolymitano juxta legem Dei perpetuò alendum, Nehemia 10. cap. verſu 34. propter itinera paſſim obſeſſa & periculoſa, inſtituta, temporis progreſſu in ſuperſtitioſam Feſtivitatem abiit.

Ejus enim Ioſephus lib. 2. de Bello Iudaico cap. 17. his verbis meminit. Adveniente (*inquit*) eâ Feſtivitate, quæ Ξυλοφορία dicitur, in qua mos eſt omnibus grandem lignorum materiam convehere ad Templum, ne vnquam ignis deficiat alimentum, qui inextinguibilis eſt, quoſdam cura religionis excluſit, &c.

CAPVT XIII.

De Encæniis.

Encæniorum nomen Græcum eſt. *Encæniorum nomen Græcum eſt. Apud Græcos enim* ἐγκαίνια *dicuntur, ab* ἐν *&* καινόω, *quod eſt innovo, quòd res innouentur, ſic, vt vel ex prophano uſu ad ſacrum, vel ad eum in quem primitùs erant inſtitutæ, reducantur. Apud Hebræos dicuntur Encænia Chanucah, quo* [illegible] *tinis eſt* Dedicatio ſeu Conſecratio. *[illegible] cunt autem ſit Iudæi peculiariter Feſtum* [illegible] *in memoriam dedicati vel conſecrati Templi* [illegible] *Hieroſolymitani, & cæterorum rerum ad* [illegible] *Templum pertinentium, inſtitutum ab ipſis* [illegible] *rat, & quotannis celebrabatur. Cæterum apud Iſraelitas primùm Tabernaculum ſub Moſe* [illegible] *conſtructum in deſerto ex peculiari Dei* [illegible] *dato publicâ & ſolenni inſtitutione conſecratum* [illegible] *fuit, vt Exod. 40. ſcribitur. Et Num. 7. in Dedicatione hac afferunt Principes populi ſua dona* [illegible] *ria Lachanuchat, id eſt, ad Dedicationem.*

Tabernaculi [illegible] Tem-[illegible]

Deinde Solomon quoque Templum à ſe ædificatum magna cum Feſtivitate Divino cultui [illegible] *conſecravit, vt eſt videre 1. Reg. 8. Et ante hunc David multa vaſa ad vſum Templi præparaverat, & conſecraverat Domino: 1. Reg. 7. Porrò Templo vaſtato per Babylonios, eodémque iterum reparato, iterum ad vſum verè Religioſum magna celebritate ſacrificiorum & lætitiâ populi dedicatur per Zorobabelem & alios: 1. Eſdr. 6. & Ioſeph. Antiquit. lib. 4. qui etiam eodem loco dedicationis hujus Solemnitatem vocat* [illegible] *propter Templum tunc* ἀνακαινισθέν, *annis ante Chriſtum natum 515. Vrbis quoque muri dedicantur in hac reparatione: Nehe. 12. & 3. Eſdr. 7.*

Dedicationes primæ Tabernaculi & Templi anniverſariis ſolennitatibus caruerunt.

Verùm iſtæ dedicationes omnes Solennitatibus anniverſarijs caruerunt: ſemel enim factæ non amplius fuerunt repetitæ. Vltima veteris Templi innovatio vel dedicatio facta fuit ſub Iuda Machabæo, annis ante natū Chriſtum 162. Cùm enim Antiochus Epiphanes, Sacerdotum ambitione & perfidiâ vrbe potitus, verum Dei cultum evertiſſet, & Iovis Olympij idolum in Templo Hieroſolymitano collocâſſet, quod militum præſidio defendebatur, multa inſuper non minus crudelia quàm impia adverſus veri Dei cultores deſignaret (vt in lib. Machabæorum habetur:) primus Matathias contra illos armacepit, & filijs etiam author fuit, vt Eccleſiæ reliquiarum curam in ſe reciperent eámque defenderent. Succeſſit huic Iudas Machabæus, qui mox ſequenti anno poſt idolum Templo impoſitum, Antiochi Duces quatuor magnis prælijs vicit, & profligatis ſimul Antiochi copiis omnibus, vrbéque recuperatâ, Templum quoque repurgavit, idolum exuſſit, & aram vnà cum Templo Sacris legitimè factis rurſum dedicavit. Factum hoc circa finem anni tertii Iudæ, die XXV. menſis Ciſleu. Atque hæc Dedicatio prima anniverſaria facta eſt. Quia enim hoc beneficio Deus ſuarum promiſſionum fidem mirificè declaraverat, conſtituit Iudas & fratres ejus totáque Iſraelis concio, vt dies renovationis altaris ſui temporibus agitarentur ſingulis annis, ſcilicet octo totos dies, à XXV. die menſis Ciſleu, qui partim Decembri reſpondet, magna cum gaudio & lætitia: de quo vide lib. 1. Machab. 4. cap. & lib. 2.

Dedicatio Templi prima anniverſaria.

lib. 2. Mehd. & 8. cap. & Ioſephum Antiquit. lib. 12. cap. 2. ubi etiam indicat, Solennitatem hanc Lumnum, ſeu Luminarium Feſtum appellatam fuiſſe, non quòd vbique parietibus templi lumina affixerint, ſed quòd, vt ibidem refert, Iudæis præter ſpem hoc tam ſplendidum lumen externdæ Religionis apperuerit. Atque hæc ſunt illa Encænia, quorum Ioannes Evangeliſta quoque 10. cap. meminit, & Chriſtum iis interfuiſſe ſcribit.

Expiatio Arcis Hieroſolymitanæ.

Ad hæc Iudæorum Encænia non incommode etiam referri poſſe arbitror Solennitatem à Simone Aſmoneo Iudæ Machabæi fratre, 23. menſis Iiar inſtitutam. Is enim arcem Hieroſolymitanam, quam Antiochi præſidium ...que occuparat, & cives perpetuis excurſionibus vexaverat, fame expugnatam, expiat ...ta hoc die, cum magna totius civitatis ... & quotannis eum diem ad poſteritatem ... gaudio celebrari mandat: 1. Mach. 13. cap.

...endix ad Festa Iudæorum Veterum.

... autem Iudæorum Feſta omnia, tam ... ipſo, quàm ab hominibus inſtituta, ... creatura mortua, quantumuis Sanctiſſimaque imò ne Angeli ... excellentiſſimaque ... ſolum Dei honorem & gloriam e... ...data, vt videlicet iis fidelibus re... maximorum Dei beneficiorum me...

... Feſta omnia, vtpote ceremonia... ...rum futurarum, abrogata ſunt ... filii Dei. Docet hoc manifeſtiſſi... Ioan. 4. cap. vbi de Novi Teſta... ...quitur, vt facilè intelligamus ...cultum, hoc eſt, vmbras, figu... ...ris Teſtamenti in illo locum ...m. Dicit enim, Venit hora & ...n veri adoratores adorabunt ...ritu & veritate. Et in cruce ...oce clamans, dixit: Conſummatum eſt. Quibus verbis teſtatus eſt, impleta ...ree ſua, quæcunque de humani ge... ...tione olim promiſſa, & typis atque ...eis adumbrata fuerint. Vnde & ...2. Deleuit, inquit, rituum chi... (legem ceremonialem intelligit) ...um nos erat, & affixum cru... ...ſtulit. Feſta autem Veteris Te... ...rum rituum, typorum, figurarum ...mero fuerunt. Ergo advenien... ...eſt Chriſtus Ieſus, ſublata ſi... ...gitur ceremonia tota abroga..., qui corpus ejus fuit, Coloſſ.

2. Et Paulus apertè hoc docet 1. Corinth. 5. dicens, Paſcha iam noſtrum Chriſtum eſſe: eſt enim ille Agnus Dei, tollens peccata mundi: & propterea à nobis non quotannis ſemel, ſed quotidie verâ fide edendus. Sublata quoque eſt Pentecoſtes celebritas Veteris Teſtamenti, quia quinquageſimâ die poſt, quæ erat prima ſeptimana, quam nos Dominicam vocamus, Spiritus Sanctus miſſus eſt, qui legem Chriſti cordibus inſcribit. Feſtum Tubarum abrogatum eſt Evangelii Prædicatione, cuius illud typus fuit. Feſtum Expiationis in morte Chriſti ceſſavit: ſanguine enim qui in ea effuſus eſt, mundamur à peccatis noſtris. Et quia Chriſtus eſt Tabernaculum noſtrum, ſub cuius vmbra in his terris peregrinamur, vt Paulus docet Heb. 9. cap. propterea Tabernaculorum ſolennitas inter Chriſtianos locum nullum amplius habet. Annorum autem Sabbatha, quum vmbra fuerint & figura æternæ in cœlo quietis, libertatis item per Chriſtum nobis acquiſitæ finem habent meritò. Septima quoque dies definitus in Sabbatho hebdomadaris, quia res fuit ceremonialis, & ſymbolum mundi creationis, abrogata eſt, & in eius locum ſubſtituta ea, quam Dominicam vocamus, in memoriam Reſurrectionis Chriſti, quâ vniuerſa noſtra ſalutis negotium conſummatum fuit. Quæ quum ita ſint, multa magis reliqua Feſta non à Deo, ſed ab hominibus inſtituta, ſublata ſunt in Novo Teſtamento: præſertim quum nil niſi memoria fuerint vel maximarum calamitatum quæ populo Dei iuſto ejus iudicio obtigerant, vel ingentium beneficiorum quæ ab eo accepit.

Hæc quum non intelligerent Iudæi Apoſtolorum ætate, & propterea etiam poſt converſionem ad fidem Chriſti dies, menſes, annos, & ſabbatha legis tanquam ad ſalutem neceſſaria obſervarent, atque etiam Ethnicos ad Religionem Chriſtianam converſos eadem obſervare docerent: ideò Paulus Galatas ſuos, quos in eundem errorem Pſeudoapoſtoli induxerant, graviſſimè obiurgans, ait: Cùm agnoſcatis Deum, imò potius edocti ſitis à Deo, quomodo convertimini retrorſum ad impotentia & egena elementa, quibus retrorſus ab initio ſervire vultis? Dies obſervatis, menſes, tempora, & annos. Metuo de vobis ne fruſtrà fatigatus ſim apud vos. Galat. 4. Quod perinde eſt ac ſi diceret eis voluiſſet Apoſtolus: Quid prodeſt vos evaſiſſe ſervitutem quâ tenebamini, cùm ſerviretis elementis mundi, quando rurſus ad talia reditis, ſeducti ab iis qui nondum agnoſcentes libertatis ſuæ tempus, inter cætera opera legis quæ carnaliter ſapiunt, etiam temporibus ſerviunt, quibus & vos rurſus vt antea ſervire vultis, & obſervare cum eis dies, menſes, annos, & tempora, quibus ſerviebatis antequam Chriſto crederitis? Sic enim D. Auguſtinus verba illa Apoſtolica explicat.

De

CAPVT XIV.

De recentiorum Iudæorum Feſtis: déque Ceremoniis, ac Ritibus quibus Feſta hæc celebrant.

*R*Ecentiorum *Iudæorum Feſta duplicia ſunt, vetera & nova. Vetera appello, quæ in Veteri Teſtamento vel ex præſcripto Legis Divinæ, vel ex traditione ſunt etiam celebrata, ut eſt Sabbathum, Phaſe, Pẽtecoſte, Feſtum Tabernaculorum, &c. Atque hæc rurſus fuerunt duplicis generis. Tria enim Solennia Feſta Hieroſolymis tantùm celebrabantur: reliqua verò per omnia oppida, vicos & caſtella totius Regni.*

In celebratione autem horum Feſtorum multis ac variis ſuperſtitionibus à veteribus plurimùm differunt recentiores Iudæi, ut in ſequentibus videbimus.

Nova dico, quæ poſt excidium & repudium ſuum ſuperſtitioſi homines ſibi ipſis finxerunt & inſtituerunt: quibus recentiores unum vel alterum adjecerunt: eáque in omnibus locis, in quæ diſperſi ſunt, celebrant.

DE SABBATHO.

De Preparatione ad Sabbathum.

*D*Ie *proximè Sabbathum præcedente, quem nos Veneris diem vocamus, olim cornu, vel tubâ inflatâ ſignum dabatur, ut quilibet ſe tempeſtivè ad Sabbathum dignè celebrandum præpararet: hodiè verò Synagogæ cuſtos, quem nos æditum vocamus, circumiens clamat, ut omnes ab opere quolibet, Sabbatho incipiente, abſtineant. Tunc omnes cibos, quibus die Sabbathi veſci volunt, coquunt: Mulieres imprimis placentas multas parant.*

Convivia tria in honorem Sabbathi celebrant. Primum, nocte illâ, quæ diem Veneris ſequitur: & quâ Sabbathum incipit. Alterum, meridie die Sabbathi. Tertium, nocte Sabbathum ſequente. Carnes elixas & aſſatas, quia calidæ meliores ſunt, ſic in furno ſervant. Menſa toto Sabbathi tempore, tam nocte quàm die perpetuò pannis puris ac mundis ſtrata, mantilibus etiam, orbibus, poculis, pulvinis, ſcamnis aliiſque rebus ornata manet.

Capita quoque lavant: & mulieres capillos ornatè implicant. In balnea calida etiam ſe conferunt, aut aliàs manus & pedes calidâ aquâ lavant, unguéſque de digitis abſcindunt magna cum ſuperſtitione. Veſtes item Sabbathinas induunt.

Occidente Sole mulieres lumina Sabbatharia accendunt. Lampades autem, quibus utuntur, ex auricalco ſunt, & in hypocauſtis, ubi cibum capere ſolent, pendent: earum ellychnia cùm primùm ardere incipiunt, mulier quæque dom[...] ambas manus lumen expandit, & precatio[...] lam quandam peculiarem demurmurat. La[...] narium horum communiter duo, vel etiam plu[...] accendere ſolent.

Deinde Synagogam ingrediuntur. Ex te[...] quam ſuperſtitiones ſuas peregerunt, domum re[...] vertuntur: inter eundum alius alii Sabbathum [...] latum precatur. Domum reverſi ad menſam ac[...] cumbunt, ſuper qua Salem eſſe oportet, poculum item vini plenum, & panes duos panno lineo menſali coopertos. Tum pater familias poculum vini plenum ſumens, precatiunculis quibuſdam benedicit. Mox de vino bibit, & poculum præſentibus aliis, ut etiam ex eo bibant porrigit. Inde mantile pani ſuperpoſitum aufert, panéſque duos accipiens ante precationem non ſcindit, ut aliàs in ſeptimana fieri ſolet, ſed, Cum venia, inquit, Dominorum meorum & Rabbinorum: Benedictus eſto tu Deus, Domine noſter, mundi Rex, qui panem è terra educis. Poſtea fruſtum à pane abſcindit, edit, & unicuique menſæ aſſidenti fruſtum itidem impertit, & quidem maius quàm aliis diebus, in honorem Sabbathi quo parco eſſe nemini licet: deinde reliquos cibos, qui apponuntur, comedunt. Dum autem vinum, ut paulò antè dictum eſt, benedicitur, omnes in luminaria Sabbathina oculos diligenter figunt, eáque intuentur.

Cùm etiam aliquis longiore ſpatio itineris ab hoſpitio, vel ædibus ſuis abſit die Veneris, quàm die Sabbathino conficere licet, hunc in agro, vel ſilva etiam media, ubicunque illa ſit, manere, ibidem quieſcere, & Sabbathum ſervare, neglecto omni periculo, & penuriâ cibi potúſque, debet.

De Celebratione diei Sabbathi.

*M*Atutino *tempore Sabbathi non tam citò, quàm aliis diebus ſolent, è lectis & ſtratis ſuis ſurgunt, ſed in lucem multam ſtertunt, non quidem Sabbathi colendi, ſed voluptatibus indulgendi causâ. Quanto enim plus voluptatis inde percipiunt, tantò ſe devotiùs Sabbathum colere & obſervare arbitrantur.*

Tandem cùm in Synagogam veniunt, plurimis precationibus & cantillationibus utuntur. Librum etiam Legis ex arca depromunt magna cum pompa. Septem autem capita ex Moſe & Prophetis legunt ſeptem viri ad id ſingulariter evocati: unuſquiſque eorum per januam ſibi proximam aſcendit, & per alteram rurſus deſcendit. Precationes in Synagoga ultra horas ſex diurnas, hoc eſt, ultra tempus meridianum non durant: diutius enim ieiunare & orare vetitum eſt.

Precibus

Precibus matutinis peractis è Synagoga domum ſe conferunt, vbi conuiuium alterum Sabbathinum celebrant, magno cum gaudio ac lætitia. Poſt prandium in libris Sacris aliquid legunt.

Tempore veſpertino rurſus in Sinagoga conueniunt, factaque precatione ſerotinâ, ad tertium conuiuium Sabbathinum reuertuntur domum, durante adhuc die, Sabbathóque nondum finito. In hoc verò non multum edunt ac bibunt, propter prandium meridionum, quod ſæpè ad veſperam vſque durat.

Conuiuia hæc tria maximi faciunt, & quidem meritoria eſſe arbitrantur. Nam, vt in Talmudo ſcribitur Tract. de Sab. c, 10. opinantur, eum in infernum non venire, & contra Gog & Magog defendi, qui ea diligenter frequentet ac celebret.

Inter veſpertinum & nocturnum tempus, aquam recentem haurire, & ex flumine bibere non licet, ob animas impiorum vitâ functorum, quas arbitrantur hoc toto die, præſertim verò hoc tempore, ſeſe in fluminibus quibuſdam infernalibus refrigerare & abluere, & finito Sabbatho in infernum ipſas redire oportere.

Nocte inſtante, denuò conuenientes, tantiſper dum noctescat, orant, cantionéſque Sabbathinas decantant, inſtar felium Martio menſe laſciuientium. Cantiones autem has in multam noctem producunt: vt animæ impiorum Iudæorum eo tardiùs in infernum reuertantur, quò diutius cantiones illæ prolongantur. In cantionibus quoque his nocturnis multum & ſæpe vocant Heliam Prophetam. Nugantur enim, promiſſum ipſis eſſe, quòd venturus ad eos ſit Helias tempore veſpertino, vel Sabbathi, vel alterius diei Feſti, & Meſſiæ aduentum nunciaturus. Cum itáque Sabbathum jam præterierit, illéque nondum venerit, rogant eum, vt Sabbatho proximè ſequente veniere velit. Finitis his precibus & cantionibus veſpertinis, Præcentor in Synagoga indicat clarâ voce, Sabbathum iam finitum eſſe.

DE PASCHATE.

De Præparatione ad Pascha.

IVdæi, locupletiores inprimis, triginta totis diebus ad Feſtum hoc ſe præparant, & triticum emunt ad panes Azymos coquendos, quibus Feſti tempore veſcantur.

Sabbathum, quod Feſtum ipſum præcedit proximè, illis eſt Sanctiſſimum. In eo prolixè docent populum de Agno Paſchali, ejúſque vſu.

Et quia Rabbini eorum docent Iudæos fermentum, omne, hoc eſt, ſordes omnes vtenſilium omnium quibus per annum totum in domibus ſuis vſi fuerint, lauando purgare, recentem item nouámque farinam triticeam ad panem infermentatum pro Paſchate conficiendum in promptu habere debere, ideò diebus vt minimùm duobus aut tribus ante Paſcha, ſupellectilem domeſticam vniuerſam particulatim, quantum & forma & neceſſitas requirit, purgare incipiunt. Sumunt igitur ahenum quoddam, quo die Feſto vti ſolent, idémque ſat magnum: Id aquâ impletum ſuper ignem conſtituentes bullire faciunt. In ahenum illud bulliens vaſa tàm lignea quàm ſtannea, jam prius purgata, immergunt, eaq́; poſt bullitionem ſufficientem aquâ frigidâ abluunt. Quæcunq́; ſupellex in ahenum illud præ magnitudine mergi non poteſt, vt eſt, ſedile, ſcamnum, menſa, &c. eo purgatur ſequente modo. Ferrum vel ſaxum ignitum forcipe apprehenſum ſuper ſupellectili tali extendunt: mox aquam multam ſuperfundunt, vt hâc aquâ ſupellex calefacta vndecúnq; aſpergatur & abluatur. Hic aquæ parſimonia nulla: quocunq́; enim aqua hæc peruenire nequit, ibi ſupellex iſta immunda habetur. Mactram jam benè elutam calce totam abſtrunt, eámq; in locum aliquem domûs ſeorſum collocant. Ahena grandia probè purgata aquâ bulliente replent. Poſtea titiones tres adeò ignitas, vt aqua ex eis efferueat, in ea conjiciunt. Ahena illa deinde aquâ frigidâ abluunt, vaſa ferrea in ignem conjecta, igneſcere faciunt; tunc pura habentur. His ſimilibúſque modis vaſa alia purgant. Ac neceſſe eſt, vt vaſa omnia partibus omnibus ita ſint pura, vt impuritas per fermentum ſignificata, nullibi relinquatur vlla. Quicunque enim ex vaſe non puro Paſchatis tempore cibum cepiſſet, eum non lenius peccare arbitrantur, quàm ſi mulieri menſtruatæ condormiret.

Fermentatum autem panem hoc modo expurgant. Nocte Feſtum Paſchatis præcedente, quiuis paterfamiliâs patinam & alam purgatoriam ſumit, candelam ceream accendit, aſſumptíſque, in domo magna, pueris vel viris, quorum quiſque lucernam ardentem manu geſtat, quærere incipiunt. Lucernas illas ad foramina murum & rimas admouent, vt, num muſculus aliquis micam panis eò aſportatam non planè comeſtam reliquerit, videre poſſint. Candelis ſebaceis ad hanc inquiſitionem non vtuntur, quia metuunt fermento, hoc eſt, liquefactione eorum cubicula impura reddi. Inter inquiſitionem hanc nihil ipſis fari licet, niſi quod ad inquiſitionem pertinet, videlicet, Aperi cubiculum iſtud; Accede huc cum candela, vt videam; *&c. Fermentum repertum in poſterum diem reſeruant, & ne mures id arreptum rurſus aliquo transferant, ſtudioſè id tegunt & cuſtodiunt.* *Modus expurgandi fermentatum panem.*

Hoc etiam die dulces & infermentatas placentulas coquunt. Farinam minimùm diebus tribus molitam antè oportet eſſe, vt nimirum benè frigeſcat, ne maſſa inde facta fermenteſcat. Cùm farina ſubactionis initium fit, paterfami-

lidas inquit, Fruſtula omnia quæ de maſſa hac deciderint, deuota erunt: ſignificare volens, quicquid in terram lapſum fermenteſcat, id muribus donatum eſſe debere, nec ſeſe in poteſtate ſua habere velle. Subigunt autem farinam in loco quodam frigido, quo Sol pertingere nequit, & qui à furno longè diſtet, ne maſſa depoſita caleſiat & fermenteſcat. Materfamiliâs ſibi portionem ſingularem de maſſa ſumit, ex eáque placentam conficit, quam ſuper carbones vel in fornacem conſiciens totam comburit priuſquam reliqua placenta conficiantur. Poſtea placentas Azymas conficit, quas toto Feſti tempore comedunt. Hæ plerúmque rotunda & foraminibus plena ſunt, ferro cuidam ſtrigili ſimiles, ne fermenteſcant. Salſedinis quóque & pinguedinis omnis expertes ſunt, vulgò ex ſola aqua confecta, adeóque eſui ingrata. Hinc aliquoties fit, vt matresfamiliâs quædam oua maſſæ commiſceant, vt panis ille eſui gratior ſit.

Poſt hæc circiter horam noſtram decimam prandent, edunt parum. Et priuſquam tempore nocturno ſtellæ comparere incipiant, aliquid edere ipſis non licet quò panes Azymos cum appetitu maiore eâ nocte comedant: ob eámque cauſam etiam ſi quis ſiti vexetur, ei non multum aquæ ſed vini hauſtum bonum bibere licet.

Cùm primùm comederunt, ignem ſub dio excitant, fermentúmque illud, quod præcedente nocte inuenerunt comburunt. Primogeniti tempore Paſchatis veſpertino à manè vſque ad ſerum ieiunant, quod Deus olim primogenitos Iſraelitarum ab Angelo interfici non permiſerit. A meridie ociantur: attamen lauare, veſtes nouas à ſartore domum referre & induere flagitium nullum eſt.

De Celebratione Feſti Paſchalis.

CIrca veſperam Paſchatis in Synagogam ſe conferunt cultúmque ſuum cantu & precibus peragunt. Nocte iam ingruente luminaria duo accendunt, vt etiam Sabbat hoc faciunt.

Preparatio ad cœnam Paſchalem

Interea matresfamiliâs domi menſam adornant, vaſa argentea & aurea, aliáque pretioſa ei imponunt, pro vt conditio & facultates cuiuſque ferunt. Patrifamiliâs ſedile ad quod dorſum inclinare poſſit, è puluinis ſericeis & holoſericis apparatur hæc ſella, vt etiam parietibus ipſis, ad quos dorſum inclinare ſolent, in menſarum circuitu tapetes ornati à ſternos circum appendunt. In ſedili hac, parietéſque ſic exornatos inclinans ſe tanquam Dominus à Præpotentes, qui è ſeruitute aſſerti in captiuitate Ægyptiaca non amplius detinentur.

Quamprimùm nocteſcit, è Synagoga feſtinanter domum currunt. & patinam quandam, in qua placentæ tres inter mantilia duo tecta iacent, ſuper menſam ſibi apponi iubeat. Statuitur ſuper menſa eadem patina quoque alia, in qua coxa agnina vel hædina oſſo, vnà cum ouo cineribus calidis indurato, viſitur. Apponitur patella pulticula è pomis, pyris, nucibus, ficubus, &c. in vino ſuper effuſo coctis facta, figuræ lateritiæ effictæ plena, in memoriam ſeruitutis Ægyptiacæ, in qua Maiores eorum lateres fecerunt. Apponunt præterea patinam acetariis è lactuca, hedera, raphano petroſelino, ſerpyllo, naſturcio & ſimilibus herbis impletam. Huic patellam aliam aceto plenam è regione opponunt, vt ita Maiores ſuos Agnum Paſchalem cum herbis amaris comediſſe recordentur. Cùm omnia menſæ impoſita ſunt, tum celerrimè menſæ aſſident, & vnicuique iam ſenibus, iuuenibus, imò infantibus quóque in tantis quàm minimis poculum vino implentur, paterfamiliâs vino benedicit & Feſtum inchoat: tum poculum ſuum quiſque euacuat, & ſeſe in ſiniſtram ſuper puluinos ſternit, tanquam Princeps aut Baro aliquis inclinat. Pleríque manus ante benedictionem lauant. Vino plerúnque rubro vtuntur. Poſt hunc primum hauſtum acetaria inuadunt. Et ſumens vnuſquiſque paululum herbarum, in acetum proximè appoſitum intingit. Poſtea paterfamiliâs placentam è tribus mediam è patina ſumit, eamque in duo fruſta diffringit: quarum maiore prope ſe ſub puluino, vel mantile poſito in ſignum, quòd maiores maſſam in lintea ligatam ſecum ex Ægypto fugientes aſportârint: alterum fruſtum inter placentas reliquas duas integras adhuc ſeponit. Hinc coxam agninam illam aſſam, & ouum è patina promit. Omnes deinde patinam, in qua placenta dimidia eſt, apprehendentes vnâ clarâ canunt, Talis erat panis afflictionis, quo patres noſtri veſcebantur in Ægypto: quilibet, qui famelicus eſt, venire debet, ac famem ſedare: quilibet, opus habens, venire debet, ac de oblatione agni Paſchalis edere. Hoc anno ſumus hîc, anno altero in terra Canaan: hoc anno ſerui ſumus, anno illo, quo venturus eſt, erimus liberi è ſeruitute in libertatem aſſerti domini. Tum coxam agninam aſſam, & ouum ſub cineribus aſſum menſæ rurſus imponunt, iterúmque cuilibet poculum ſuum vino replent, & patinam cum placentis à menſa amouent, vt infantes habeant de quo quærant, ad id alludentes quod ſcriptum eſt Exod. 12. c. v. 26. & 27. Liberi igitur parentes rogare debent, cur placentas de menſa amouerint, cùm de illis nondum quicquam guſtârint. Quærentibus ſic, quilibet quod ſcit reſpondit. placentaque rurſus ſuper menſam ponuntur. Hoc facto, præſentes omnes cantionem quandam ſatis longam de liberatione Ægyptiaca decantant. Cúmque in hac cantione ad narrationem plagarum decem, quibus Ægyptij afflicti fuerunt, peruenerint, tardè canentes digito aliquo vini guttulas aliquot è poculo excutiunt, demonſtrare

demonſtrare

monſtro oſtentes, quid plaga tales decem ſu-
per totum terram, Chriſtianos nimirum, ca-
dere debeat. Paulò poſt quiois, poculo ſuo in ma-
nus ſumpto, clarâ voce cantat: Ergo dignum
eſt, vt fateamur, laudemus, glorificemus,
extollamus, honoremus, benedicamus
eum, qui & Maioribus noſtris & nobis
na hæc omnia fecit, è ſeruitute in li-
bertatem, è triſtitia in lætitiam, è ſqua-
e in ferias iubilo plenas, è tenebris in
em transferre dignatus eſt, hanc ob
ſam in conſpectu eius perſonabimus,
Hoc peracto, ſecundâ vice poculum quiſ-
ſuum vini plenum euacuat, & ſeſe ad
ſuum inſtar domini alicuius potentis re-
t. Tum paterfamiliâs manus iterum la-
precationem ſolitam repetit, & placentam
mam è patina tollit, de ea particulam au-
liſque ceteris edendam placentam por-
qui in latus ſiniſtrum ſe cuncti inclinant-
e paterfamiliâs herbarum amararum ite-
quantulum ſumens, in pulticulam il-
eluium Ægyptiacum repræſentat, intin-
& de herbis illis edit, aliósque pariter
ſam tenitat. Mox placentam tertiam è
llit, fruſtulúmque de ea diffringit, ite-
erbarum iſtarum amararum paululùm
enus de præparatione ad Cœnam Agnâ

ur iam Cœna Paſchalis ipſa. In ea
equid illis appoſitum magna cum hila-
etitia, & ad noctem ferè mediam po-
ſe certant. Cum ederunt, & nox media
at, tum paterfamiliâs placentam di-
pertam rurſus depromit, de ea peu-
, reliquiſque fruſtulum de eadem
ſt, ſeſe in latus ſiniſtrum inclinant,
t, vnicuiq; poculum vino implent,
mox ebibunt. Et hoc eſt poculum
rtium. Gratiis deinde actis pocu-
implent. Paterfamiliâs ſuum in
, Effunde, inquit, iram tuam
, quæ non nouerunt te, & ſu-
uæ nomen tuum non inuocant,

fiunt, ad ianuam domûs aliquis ac-
latiſſimè reſeratam expandit, ſecu-
ſorum ſummam ſic declarare volens.
óque hac nocte venturum Heliam, &
uentum nunciaturum ipſis. Inde fit, vt,
um ianua aperta fuerint & prior ſta-
gitetur, quiſpiam linteo albo indutus,
rinâ in hypocauſtum irrumpat, vt in-
am iam præſentem eſſe certiúmque
m fracturum eſſe putent. Hyp-
familiâs benedictiones omnes ſatis
concludit.
unt, & in ſecuritate ſum.
adent enim ſibi, ſeſe nocte hac

& contra homines, & contra Diabolos ſic tutos futuros, vt ab iis lædi non queant. Per noctem totam domos & portas apertas relinquunt, quòd Heliam venturum eó, que ex omni ſi ſeruitute liberaturum arbitrentur. His ceremoniis, à Deo conſ quarto mandatis, noctibus duabus integris agnū ſuum Paſchalem comedunt indurati homines. Scribunt enim Rabbini illorum quòd ipſi ex quo Hieroſolyma & templum deuaſtata fuerunt, Agnum Paſchalem mactare, eúmque ceremoniis per Moſem præſcriptis, edere neceſſe non habeant, niſi in terra Chanaan.

Quomodo Iudæi recentiores ſeptem diebus Feſti Paſchalis ſe gerant, ídque finiant.

Feſti Paſchalis matutino tempore in Synagogam ſe conferunt, Pſalmos canunt vt die Sabbathi, preces multas dicunt, libros legis duos ex arca depromunt, & viros quinque euocant, qui lectiones aliquot ex iis legere iubentur. Quando Sacerdos in fine precum populo benedicit, manus & digitos latè extendit. Poſt hæc domum reuerſi prandent: cibo autem non multo ſeſe ingurgitant, vt nocte ſequente tres illas placentas, de quibus ſuprà, tanto alacriùs edant. Hic Rabbini prolixè & ſubtiliter diſputant, quos labores & quantos, hoc die facere liceat, quótum coquere, & quoſnam cibos edere oporteat, &c.

Tempore veſpertino in Synagogam reuerſi precantur feſtinantiſſimè: Sequentem diem eodem modo feriantur. Dies quatuor ſequentes, parte tantùm dimidiâ Feſtiui ſunt, vnde etiam Feſti dies communes appellantur, quibus labores aliquos non tamen quoſuis facere eis licet. Dies ſeptimus ſecundùm legem illis rurſus ſacer eſt: & quia neſciunt quis dies ſeptimus & vltimus certò ſit, ideò & hunc dupliciter feriantur, & ita dies octauus ipſis æquè ſacer eſt ac ſeptimus. Tunc panem fermentatum rurſus in ædes recipiunt. Viri autem ieiunant ter, dies nimirum lunæ duos, & Iouis vnum: vt ita de eo ſi quis in Feſto ipſo nimiùm vel bibiſſet, vel aliàs Feſtum ipſum non debito more celebraniſſet, pœnitentiam ageret. Ad diem trigeſimum tertium vſque poſt Paſcha vulgò triſtes ſunt, nuptias non celebrant, crines intonſos alunt, balnea non adeunt, &c.

De Pentecoſte.

Pentecoſten feriantur duobus diebus loco vnius, quòd certò non ſciant, quis verus ſit dies. Ceremonias non admodum multas habent, idq; ſacrificiorum maximè cauſâ. Legis librū ex arca depromunt, viros quinq; ordinantes, qui ex eo capita quædam ad leges & ſacrificia, quæ die

die Feſto hoc maiores eorum offerre conſueuere, pertinentia legunt: Ob recordationem autem legis hac die acceptæ pauimenta ædium, platearum & Synagogarum gramine conſpergunt. Faſciculos etiam ramuſculorum viridium paſſim feneſtris apponunt, corollas etiam virides ſuper capitibus geſtant, quòd omnia loca circa montem Sinai viridia fuerint, cùm legem acceperunt. Lacteos quóque cibos multos edunt, quòd lex, ipſis hac die data, dulcis inſtar lactis ſit. Placentam altam & craſſam faciunt ſeptuplicater in ſe implicitam, ad ſeptem cælorum memoriam, in quos Deus poſt legem datam è monte Sinai aſcenderit. Oportet denique hac die vino bono & carnibus bonis quemuis inſtructum eſſe.

De Festo Tabernaculorum.

DIebus aliquot ante hoc Feſtum in loco amœno tabernacula conſtruunt ex quatuor tantùm ramorum generibus. Antiquitus autem è ramis & frondibus quibúſuis viridibus contexebantur. Arbores autem, de quibus tollebantur, erant oleæ, oliuæ, myrti, reſinoſæ, & ſimiles, quæ propter pinguedinem diu viriditatem retinebant, vt colligitur ex Leuit. 23. c. & Nehem. 8. c. Exſtruunt autem huiuſmodi tabernacula hodiè ſub dio, non ſub tecto vel ambulacro ſuperius tecto. In illis aëri libero expoſiti ſedent, ianuas non claudunt, ſiue pluat, ſiue ventus vehemens ſpiret. Tectum è ſolis ramuſculis viridibus conficitur, vt ſtellæ per id conſpici poſſint. Diuites tapetes in illis expandunt pulcherrimos, non autem vt loco ſint parietum. Ad tectum ſuperius fructus venuſtiſſimos appendunt, videlicet, mala citrea, aurantia, &c. aut ſi comparari non poſſunt, cucumeres pro iis vſurpantur.

Feſtum ipſum apud Iudæos hodiè quóque diebus octo durat, quorum duo primi, ac eidémque poſtremi Feſtiui toti; intermedij verò cæteri dies ſemifeſtiui ſunt.

Die decimoquarto circa veſperam in Synagogâ conuenientes cantant & orant donec noteſcat. Deinde domum reuertentes, in tabernacula ſua ſe conferunt. Tum paterfamilias orat, & oratione iſtâ Feſtum inchoat. Gratias autem agit Deo, quòd eos præ populis aliis omnibus elegerit, extulerit & ſanctificârit, eiſque in tabernaculis talibus habitare præceperit. Cœnant deinde in tabernaculis ſuis magno cum gaudio & lætitia. In tabernaculis quóque iſtis antiquitus pernoctare ſolebant. Hoc verò Iudæis hodie tum propter frigus autumnale & humiditatem noctiurnam etiam propter alia incommoda moleſtum eſt. In cubilibus igitur ædium ſuarum dormiunt.

Sequente die qui eſt decimus quintus ſummo manè in Synagogam redeuntes, ibique rurſus cantant & orant. Cùm Præcentor eorum ad verba, Domine da pacem, &c. peruenerit, quiuis eorum faſciculum ex palma, oleâ & ſalicis ramis colligatum, in manum dexteram, malum citreum in ſiniſtram ſumens, Benedictus, inquit, eſto tu Domine, Deus noſter, mundi Rex, quòd tu per mandata tua nos ſanctificâſti, & vt faſciculum palmarum geſtaremus, imperâſti; quod dum dicit, faſciculum quidem manu concutit, vt ſtrepitum dat: poſt faſciculum tandem ante ſe ter Orientem, ter Meridiem, ter Occaſum & ter Septentrionem verſus ad latus ſiniſtrum impellit: Tandem ſurſum & deorſum, iuſtæ pugillorum illum quatit: Orationémque inceptam finiunt ſimul: & faſciculum rurſus concutiunt, exiſtimantes, ſe ſtrepitu illo peccatum & Satanam ita perterrefeciſſe, vt eos apud Deum amplius accuſare non audeant.

Mox aliquis abit, librúmque legis ex arca eximit, eúmque ſuper ſuggeſtum collocat. Poſtea omnes cum faſciculis & malis citreis ſuggeſtum illud in circuitu obeunt: & hoc ſingulis diebus illis ſeptem faciunt; vt ſibi in memoriam reuocent, muros Hierechontinos ſeptem vicibus obitos, ad extremum collapſos, & in Iſraelitarum poteſtatem redactos eſſe: ſperantes muros Imperij Romani collapſuros quóque aliquando, & Iudæos Chriſtianorum Dominos breui euaſuros.

Poſt primam hanc faſciculorum feſtiuam aliam concuſſionem, eoſdem aliquoties deinde concutiunt librósque legis ex arca eximentes, legunt ex iiſdem pauculo.

Diem alterum, videlicet 16. feriant eodem prorſus modo: non quòd Deus hoc mandârit, ſed ob dubitationem, quòd hodiè, quis dies menſis Tiſchoi quintus decimus præcisè ſit, certò non ſciant: eoque fit, vt dies duos pro vno ſolo ferientur.

Tempore nocturno paterfamilias quolibet precatiunculâ quâdam Feſtum ipſum, à diebus aliis laboris deſtinatis diſcernit, gratiáſque Deo agit de Feſto tam benè vtique celebrato.

Dies quatuor ſequentes intermedij, hoc eſt, partim Feſtiui, partim profani ſunt. In iis orant multùm, & faſciculos, de quibus diximus, ſubinde concutiunt. Quod ſi dies Sabbathi in aliquem horum quatuor dierum inciderit, tunc inter cætera caput aliquod de Gog & Magog ex Ezechiele legunt.

Dies ſeptimus illis rurſus Sanctus eſt. In eo ante Solis exortum plerique in aqua frigida vel calida ſe lauant: hinc in Synagogam reuertuntur, candelas multas incendunt, orant, canunt, & libros ſeptem ex arca ſumentes in ſuggeſtum collocant, quod cum faſciculos ſuos ſepties circumeunt, vicibus ſingulis librum vnum de ſeptem illis reſumptum in arcam recondunt.

Vbi non omittendum arbitror, Rabbinos Iudæorum

…rum ſuper eq 14. Num. fugere, quòd Deus hoc
…octe dies ſequenti menſibus per lunam reue-
…t Iudæis, quidq; ei ed eis per annum ſequentem
…tum euenturum ſit. De nocte igitur ſub luna
…endentem proſiliunt alij capite tantùm nudo, a-
…interulâ ſolùm circumdati, vel nudi planè, &
…chia manuſque à corpore diſtendunt. Quod ſi
…m aliculus in vmbra lunæ deſit caput, huic de-
…tem illum capitis portendere aiunt, quòd anno
…put ſit amiſſurus vt mortuus. Si quis di-
…deſtituetur, id indicium certiſſimum eſſe,
… aliquis amicorum eius eo anno vt cum cum
…r commutaturus ſit: Si cui manus dextera
…ſignum certum eſt ſiꝗ mortem adeſſe, &c.
…gamenta probare volunt his verbis Num.
… ibi ac cum diſceſſit ab ipſis: Vt cum
…ñ Rabbinorum Protectionis vmbram po-
… Scribunt præterea, Deum eodem die de-
…are certo quantum illo anno pluere de-
…cladeſque quoque, quòd annus ille vel fæ-
… vel infœcundus eſſe debeat.
…enendum rurſus hypocauſta & domos a-
…, vbi cœnauerint in tabernaculis; in
… dormitum ſe conferunt.
…que, octauus ſecundùm legem ipſis San-
…diemque Retentionis vocant: quòd, vt
…anum amicum quem per dies ſeptem ſe-
…et, denique tractauit, die quoq; octauo
…inet: ſit dies Feſtiuitatis huius octa-
… diſceſſurum à ſe dimittere nolint. Tē-
…diano in tabernaculis adhuc edunt: be-
…em tamen ſolitam ſuper cibo non pro-
…es quoque impuras & non ſanctas, va-
…ſimodi in eo comportant, communia,
… ſancta faciunt, vt maiorem occaſio-
…s è tabernaculis domum reuertendi,
…ſtem ingruentem faciunt.
… ſerui, ancillæ in tabernaculis his
…c viri eſſe non tenentur. Frigoris
…gruentes cauſa è tabernaculis extre
…ſt. Si tamen ſuprà modum pluit,
…te modeſtè & mæſtè exire licet.
… hoc Tabernaculorum in Talmudo
…olixus extat, in quo Rabbini docent,
…ctè obſeruari & celebrari poſſit, quo-
…rnacula conficere oporteat, quomodo
…morum genera vſurpari deceat, & ſi-

De Nouilunii Feſto.

…tempore dies cujuſque lunæ nouæ non
…s ſed dimidium tantùm Iudæis Feſtum
… in eo laborare vel non ſibi permiſ-
…ent. Docent etiam Rabbini, mulieri-
…is mandatum eſſe, vt hoc die ab om-
…re abſtineant. Die verò proximè
…te, qui pij haberi volunt ieiunant.
…ant, … ipſis lunam nouam lucere
…re di… …tur.

Manè in Synagoga conueniunt, preceſque ſingulares quaſdam, & quidem plures quàm alijs diebus precari ſolent. Meridie prandent lautè & hilariter. Atque vt diutiùs menſæ aſsidere poſſint, chartis & aleis ludunt, facetijs quoque & fabulis, quas narrant, ſeſe oblectant. Sabbatho proximo poſt Nouilunium, cùm luna paululum lucere incipit, de nocte ſurgentes & oculos ad lunam attollentes in hortis vel plateis, ter cælum verſus exſiliunt & lunæ benedicunt.

DE NOVI ANNI FESTO.

De Præparatione ad Noui Anni Feſtum.

IN lege nuſquam reperitur à Deo mandatum eſſe, vt Noui Anni Feſtum celebrarent, ſed Feſtum Tubarum, quod die prima menſis Tiſri habebatur, eius loco celebratum fuit. Scribitur autem in Madraſch ſochier tobb cùm Sanhedrim, ſeu conſilium Hierosolymitanum magnum conſediſſet, & decreuiſſet, vt in hoc die Feſtum Anni Noui celebraretur; Deum quoque eodem tempore Senatum Angelorum congregaſſe, illiſque mandaſſe, vt in terra inquirerent, num ſententia de Anno Nouo feſtiuè celebrando lata & pronuntiata eſſet. Angelos igitur deſcendiſſe in terram, ibidemq; quod in Senatu concluſum fuiſſet, expiſcatos, reſponſum Deo retuliſſe, quòd hoc die Feſtum Noui Anni celebrare conſtituerint: Hoc intellecto, Deum quoq; eodem die ad mundum judicandum conſediſſe cum Angelorum Senatu. Ab hoc tempore ſingulis annis hoc die, Anni videlicet noui, tale iudicium celebrare Deum: In hoc iudicio, ſecũdùm Rabbi Iochanan, vt habetur in Tractatu Roſchaſchanah c. 1. pag. 16. tres libri proferuntur & aperiuntur. vnus pro ijs qui prorſus ſunt impij: alter pro ijs qui perfectè iuſti ſunt: tertius pro ijs qui mediocriter boni ſunt. Qui perfectè iuſti ſunt, ex tempore in librũ vitæ inſcribuntur: qui prorſus impij ſunt, in librum mortis referuntur. Hi qui partim pii, partim impii ſunt, vſque ad diem reconciliationis dilatio datur, qui dies decimus eſt à Noui Anni Celebritate. Cùm itaque norint Anno Nouo tam ſeuerum judicium ſuper peccatores eorum conſtitutum iri, ideò Rabbini eorum ordinarunt, vt menſe toto præcedente, Augusto nimirum, pœnitentiam agant & piè viuant: hoc ipſo quoque toto menſe, ſicut & die Noui Anni cornu arietinum inflant & ſonum edunt.

Veſperè Noui Anni maturiùs ſurgunt, quàm aliàs ſolent, propter multas preces ad peccatorum remiſſionem impetrandam. His precibus celerrimè abſolutis, è Synagoga in Cœmeterium eunt, ibique rogant Deum, vt ipſorum miſereatur propter bona opera iuſtorum qui ibidem ſepulti ſunt: eodem etiam loco tunc largiſsimas

mas eleemoſinas diſtribuunt inter pauperes, vt habeant quâ cibos ad Feſtum ritè celebrandum comparare poſſint. Poſt meridiem capillas tondunt & in balnea calida ſe conferunt. Quod ſi ratione vllâ fieri poteſt, ſeſe lauant in aqua profluente aliqua, piſcina vel viuario, vt puri coram iudice ſequente die comparêre queant. Dum autem in aqua hac frigida ſtant: quiuis peccata ſua confitetur, & quidem viginti tribus vocalis, & quoties aliquu vocalum vnam profert, toties manu ſuâ dexterâ pectus percutit. Mergunt deinde corpus totum ſub aquas. Hinc rurſus eodem veſpere ſub noctem in Synagogam ſe conferunt, & Anni Noui Feſtum inchoant, & exhauriendo poculo vino pleno, alius alij felicem annum precatur.

De Celebratione Anni Novi Feſti.

CVm è Synagoga domum reuerſi fuerint, reperiunt menſam dulciſſimis cibis inſtructam: ei cùm aſſederint, quiuis partem de cibis illis ſumit, &, Annus, *inquit*, bonus & dulcis ſit nobis omnibus. *Poſtea edentes valdè ſe hilares latóſque præbent, & cornu arietinum menſa imponunt, ac inimicis ſuis, Chriſtianis inprimis, omnis generis mala imprecantur.*

Manè in Synagogam redeunt citius quàm alias, ibique canunt & orant. Librum legis ibi ex arca depromunt, & lectiones aliquas ex eo legunt: poſt lectionem quaſdam ſuggeſtum aſcendens cornu arietinum inflat, ſique bonum ederit ſonum, annum fauſtum ſe habituros exiſtimant; ſin obſcurum vel prorſus nullum, id ſignum malum eſſe exiſtimant: hoc facto, tota Synagoga clarâ voce, Beatus, *inquit*, populus, qui ſcit jubilationem Iehovah: in lumine vultûs tui ambulabunt. *Domum cùm ex Synagoga reuertuntur, rurſus læti & hilares edunt, peccata ſibi omnia à Deo remiſſa eſſe ſomniantes. Poſt hæc tota familia ad pontem ſeu flumen aliquod ſe confert, vt peccata ſua in aquas abijcere poſſit. Si piſces in aquis conſpiciunt, tunc præ gaudio in altum exſilientes, veſtéſque validiſſimè excutientes, peccata ſua omnia ſuper piſces ſe excuſſiſſe opinantur.*

Marcus Lombardus baptiZatus Iudæus in libro de Iudæorum recentiorum Ceremonijs, &c. Germanicè edito, de hoc ipſo in eandem ferè ſententiam ſic ſcribit: Primo die Lunæ, inquis, Augusti menſis, Feſtum celebrant, à quo per dies triginta bis quotidie in Synagogis tubis ſonitum edunt: eóque ſe Diabolum perterrefacere aiunt. Ad finem horum triginta dierum Nouum ſuum Annum auſpicantur, quem ſuâ linguâ *Reſchaſchonai* vocant. Hoc die Deum in throno ſuo ſedere & mundum judicare dicunt: ideóque in ſuis Synagogis nudis pe[illegible]us, & albis togis induti vſque ad meridi[illegible] orant, Deúmque rogant, vt felicem ipſi[illegible] fauſtum largiatur & concedat annum. P[illegible] terea vnuſquiſque alteri dicit, *Tikaſeph v*[illegible] *ligaſem ieſchana doſof*, id eſt, *Inſcriberis i*[illegible] *cælo in feliciſſimum annum.* Contra Chriſtianos etiam eodem die hoc modo orant: *Inſcribantur & obſignentur in infelicem & inſauſtum annum*: & in hanc ſententiam multa alia mala imprecantur Chriſtianis. His peractis domum redeunt, & magna cum lætitia conuiuia celebrant. His quoque finitis, omnis generis & ætatis homines obuium quodque flumen tranſeunt, & excutientes veſtimenta ſua inquiunt, *Omnia noſtra peccata in flumen hoc projicimus.* In Synagogam hinc redeuntes, Archiſynagogo dicunt, *Omnia noſtra peccata in flumen abjecimus*: quibus ille ait: *Baruch tihia*, id eſt, *benedictus ſis.* Cornu deinde per integram horam ſonitum edunt, & variis vocibus orationem decantant biduum, quâ ſignificant, ſe Diabolum profligâſſe.

De Reconciliationis Feſto.

De Præparatione ad Feſtum Reconciliationis.

DIes ab anno nouo vſque ad decimum menſis Tiſri, qui Feſtum Reconciliationis celebratur, dies decem pœnitentiales vocant, quibus ieiunant & orant ſtrenuè, vt ſic à peccatis ſuis liberentur: Die nono ſummo manè in Synagoga conuenientes orant & comedunt. Inde domum reuertentes, virilis ſexus omnes gallum gallinaceum, fœminæ autem gallinam, prægnantes verò gallum & gallinam ſimul arripiunt. Paterfamilias ſuum gallum ter circa caput ſuum percutiens, ſingulis vicibus, Gallus, *inquit*, gallinaceus hic commutatio erit pro me, hic erit reconciliatio mea: gallus gallinaceus hic pro me morietur: ego verò in vitam bonam cum toto populo Iſrael introibo: Amen. *Hoc ter peragit pro ſe, pro liberis & peregrinis qui apud ipſum ſunt. Deinde mactans gallum iſtum, & cutem eius circa collum contrahens, cogitat apud ſemetipſum, ſe dignum eſſe, qui ſtrangularetur: gulam poſtea cultello abſcindens, cogitat rurſus, ſe, vt gladio decollaretur, commeritum eſſe. Gallum deinde totum ſummâ vi in terram projicit, ſignificans, ſeſe dignum eſſe qui ab alijs lapidibus obrueretur. Poſtremò aſſat gallum, innuere volens, ſe dignum eſſe, qui in ignem projectus combureretur. Inteſtina deinde galli plerumque ſuper tectum domûs projiciunt, vel, vt domus hac Sacri-*

ficij

ficũ huiuſmodi ceps etiam fiat, vel vt corni viſ-
cera hircum peccatis Iudæi in ſyluas aſportent,
vt hircus in Veteri Teſtamento in deſertum
omnes peccatis populi ductus fuit. Album autem
gallum ſummo ſtudio quærunt, rubrum non ad-
hibent, quòd rubri per ſeſe peccatorum pleni ſint,
ia peccatum rubrum: vtrum Deus ſit, Iſa. 1. Al-
um verò gallum putant peccatum nullum habe-
ideóque Iudæi peccata portare poſſe, & ſic iu-
æ diuinæ ſatisfieri. Qui verò pauperes ſunt
gallum habent, manè ſurgentes obuia cuique
iſtiano ſubmiſſâ voce, quæ audiri non poſſit,
nt, Moriaris hoc anno pro peccatis
s.
oſt reconciliationem hanc ſtultam in cœmi-
m ſe conferunt, ibique orant & eleemoſy-
rogant pro gallis, quos pauperibus ulam de-
t, monitiſ que eos cum peccatis ſuis deuo-
os.
t meridiem in aqua frigida rurſus ſe la-
e etiam veſpere Noui Anni fecerunt. In
ſe ſubmergunt, in qua ſe peccata ſua ple-
ablaere putant. Nonnulli interea tem-
oniacam præparant, quibus ſequentis die
gogis vti poſſint. In aliquibus regionibus
n alij paucioru præpuunt. Veſperi in Sy-
conueniunt, & preces ſuas abſoluunt.
eſit alterum veniam ob eo deprecatur.
que aliis confitentur ad hunc modum
l eunt in locum aliquem, ibi incuruat
, poſteriora meridiem verſus conuer-
us dorſum alter cum ligula pellicea
nies percutit: quique verbera illa ac-
ulando confeſſionem ſuam faciens, pe-
ad quoduis verbum percutit. Deinde
terum ſic verberauit, humi proſtratus
tidem à ſocio ſibi quoque infligi ſinit;
grauibus pro peccatis ſuis ſatisfacere
.
ynagogâ celerrimè ſe domum confe-
enſæ aſſident, quæ in abſentia eorum
s præparata eſt: tum gallinas & gal-
ceos, quos ante meridiem pro pec-
obtulerunt, conſumunt & deuorant,
, cum peccatis ſuis. Cœna autem
Solis occaſum finis imponitur. Tum
ndiſſimas & pretioſiſſimas induunt,
ibus ſubuculam magnam & latam, ad
vſque pertingentem, geſtant; eo ſignifi-
quòd puri à peccatis & Angelis ſimiles
dic futuri ſint.

Celebratione huius Feſti.

imo die Feſtum ipſum celebrant, quod
ſimoni vocant Iom hapkipotim, id
piationis peccatorum. Ac primò du-
alterum vſque jejunare tenentur.
jo pueri annum duodecimum, puls

autem vndecimum egreſſa non eximuntur. Se-
cundò, calceos nemo geſtat, ſed diſcalceati ince-
dunt: Senibus tamen decrepitis ſoccos lanceos pe-
debus induere licet. Tertiò, nemo oleo vel aqua
benè olente vtitur. Quartò, balneum non ingre-
diuntur: imò ne digitum quidem vnum in a-
quam mergere, vel manè os aut vultum lauare
vlli permiſſum eſt. Quintò, viri mulieribus ſuis
debitum non ſoluunt, quin eas ne attingunt qui-
dem. Priuſquam autem preces inchoent in Syna-
goga, in qua plerique totâ nocte dièque perſeue-
rant, Rabbini tres, in Synagoga obambulantes,
clarâ voce dicunt, omnibus, tam malis quàm bo-
nis præſentibus precandi poteſtatem dari. Vt au-
tē hoc melius fieri poſſit, præcẽtor mox ad arcam
vadens, in qua liber legis reconditus eſt, aperit
eam, & precatiunculam longam canit, cuius hic
eſt ſenſus: Quòd vota ac iuramenta omnia, pro-
miſſa item & pacta, aſſecuratio & fides quæ Iu-
dæus anno proximè præterito non ſeruâſſet, ſo-
luta, remiſſa ac prorſus irrita ſint, nec pro peccato
aliquo habenda, pergunt deinde, eorúmque
vſque in noctem multam. Quidam totâ nocte in
Synagogis manent, orationi incumbentes: alij do-
mum reuerſi dormiunt: nonnulli in aliquo Syna-
goga angulo dormiunt. Quidam, qui alijs melio-
res haberi volunt, Feſto hoc toto erecti ſtant, ca-
nentes & orantes ſine intermiſſione.

Tempore matutino, priuſquam dieſcat, rur-
ſus conuenientes, totâ die in Synagoga manent,
& ex libro legis capita quædam audiunt. Sæpè
interea, facie obiectâ in terram concidunt, in pri-
mis cùm peccata confitentur, & pectus manu ſub-
inde percutiunt. Nocte ingruente, Sacerdos pan-
num quendam è pilis textum, & collo ſuo cir-
cumplicatum, ſuper caput attractum oculis ob-
tendit, omnibúſque benedicit. Benedicens ma-
nus verſus populum extendit: populus autem
manu oculos vultúmque tegit: nam in manus Sa-
cerdotis intueri nefas eſt. Canit deinde precatio-
nem aliam ſexies vel ſepties, & quidem voce
nunc ſublimiore, nunc depreſſiore. Priuſquam au-
tem ex Synagoga pedem efferant, ſonitum cornu
arietino edunt longum & clarum. Domum re-
deuntes alius alij dicit, Deus Creator obſi-
gnet te in bonum ac fauſtum annum. Do-
mum reuerſi eſurientes, menſæ aſſident, & ſeſe
cibo potúque multo reficiunt.

De Feſto lætitiæ, ſeu gaudii Legis.

DE hoc Feſto in lege Dei nihil prorſus ex-
ſtat. Id autem Rabbini Iudæorum inſti-
tuerunt, ad exhilarandum ſe, quòd Deus illis
gratiam hanc conceſſiſſet, vt ſe per annum totum
in legis libro exercere, & die hoc lectionem &
expoſitionem eius ad finem perducere potuiſſent.
Libros enim Moſis in partes quinquaginta duas
diſtribuerunt, quarum Sabbathis ſingulis vnam
abſoluunt,

abſolvunt, & ſic poſtrema lectio in diem poſt Feſtum Tabernaculorum proximum incidit, qui 23. Septembris eſt.

Depromunt quoque hoc Feſto proceſſione ſingulari libros legis ex arca, lectionem poſtremam & primam inde legunt, & tum libros circa arcam ſaltant eaſdemque magna cum pompa in arcam recondunt. Quamdiu autem libri iſti extra arcam ſunt, tamdiu lumen ardens in ea iacet. Tunc poma, nuces, pyra & ſimilia in Synagoga pueris projiciunt, ut & ipſi hac occaſione exhilarentur. Denique die hoc officia ſua Eccleſiaſtica diſtribuunt quotannis & auctione vendunt, pecuniámque in uſus neceſſarios Synagogæ & pauperum convertunt.

Marius Lombardus de hoc Feſto ſic breviter ſcribit: Feſtum quod *Gaudium Legis* vocant, die 23. Octobr. celebrant. in eo Iudæi exultant, quòd tum lectio quinque librorum Moſis in Synagogis finitur, & inchoatur denuò primus ejus liber. Ea nocte ſinguli accendunt ſuos cereos lichnos. Sequentem diem ejuſdem menſis vocant *Finiente Feſtum*, ex Pſalmo 118. quo celebrant convivia, & conſumunt præcedentis diei reliquias.

De Encæniis ſeu Feſto Dedicationis Templi.

Feſtum hoc Iudæi hodiè magis helluando, vorando, ludendo, rebúſque ludicris aliis ad tædium temporis fallendum, quàm gratiarum actione pro victoria Iudæ Machabæi devictis hoſtibus parta, ſervari conſueverunt. Referunt autem tempore Iudæ Machabæi ad dedicationem Templi & inſtitutionem novam cultûs Divini olei nihil reliquum fuiſſe, ſicque lampades ſecundùm mandatum Moſis accendi non potuiſſe. Iudam igitur Machabæum templum diligentiſſimè perquiſiviſſe, ac tandem lecythum quendam parvum ſigillo ſummi Sacerdotis obſignatum, & ſic ab hoſtibus nondum pollutum inveniſſe. In lecytho illo non plus olei fuiſſe, quàm nocti uni tantùm ſufficere potuerit. Cum itaque totus populus ſummâ propterea triſtitiâ afficeretur, & in magno luctu verſaretur, Deum miraculosè lecythum illum impleviſſe, & oleum auxiſſe, ut quantum olei per octiduum integrum requireretur, inde ſuppeteret. In hujus beneficij memoriam hodie Iudæi ſuperſtitioſam pompam circa luminarium templariorum accenſionem agitantes, candelabrum quoddam ad luminaria ſeptem excipienda capax, ſive lampade, ſuper qua noctibus ſingulis luminare unum, ad noctem uſque octavam accendunt, per noctem verò in eam ardere non ſinunt. Et ubicunq; lampades iſtas in domibus ſuis, hypocauſtis, & cubiculis habere, ob opus nullum fa-

Lampadem quoque ad dextram in – – – – parte pendere portis, quidem à ſolo – – – mis decem non inferius, ſeptimis autem – – – gitis ab eodem non ſuperius. Diſputant quoque ſubtiliter, quamdiu lampades iſtæ ardere & per quem accendi debeant, & an unam ab alia accendere liceat, &c.

De Feſto Phurim vel Sortium.

In Feſto hoc operari prohibitum non eſt Iudæis, omni tamen opere abſtinent hodie Iudæi. Imprimis mulieres feriari oportet, cum per Reginam Heſteram hæc liberatio parta ſit. Tempore nocturno luminaria gaudij in Synagogis ſuis accendunt: & Synagogæ Miniſter explicans librum Heſteræ, qui ſcriptus eſt in membrana longa & lata, legit eum velut epiſtolam à capite ad calcem uſque. In hac lectione, ut refert Antonius Margarita in libro de Ceremoniis Iudæorum, quoties Hammani fit mentio, pugnis & malleis, pueros, puellas & mulieres ſcamna pulſare, & tumultum magnum excitare oportet, non ſecus quàm in Chriſtianorum templis nocte feriæ ſextæ ante paſcha eo tempore fieri ſolet. Author idem eſt, Iudæos in hoc Feſto per duos continuos dies nil aliud facere, quàm quòd edere, potare, ſaltare, ludere, fiſtulas inflare, mulieres veſtes viriles, viri veſtes muliebres induere, & aliis hujus generis laſciviis ac voluptatibus indulgere ſoleant; haud aliter quàm Chriſtiani in ſuis Encæniis & Bacchanalibus faciunt. Divites munuſcula duplicia, ciborum nimirum ac potum, vel cibum & pecuniarum mittunt pauperibus, ut & ipſi Feſtum hoc pro dignitate celebrare poſſint.

De Feſtis Tekupharum.

Solennes quoque & ſacros habent recontires Iudæi dies Æquinoctiorum & Solſtitiorum, quos illi *Tekuphas* nominant, & diem quendam Rogationis, quem שאלה appellant.

De Ieiuniorum Feſtivis diebus.

Recentiores Iudæi dies Feſtivos Ieiuniorum veterum obſervanto quoque. Videlicet, Ieiunium menſis decimi, die decimo Decembris, quòd eo die Nabuchodonoſor Hieroſolymam obſidere cœpit.

Ieiunium menſis quarti obſervatum fuit olim die decimo ſeptimo, ob fractas tabulas decalogi, intermiſſionem ſacrificij quotidiani, combuſtionem libri legis, idoli in templo erectionem, Hieroſolymæ alteram obſidionem, ejuſdemq; vaſtationem. Has ob cauſas, etiamnum hodiè ieiunant, ſtrenuè, & pœnitentiam externè magnâ ſimulant.

Ieiunium

Ieiunium tertium mense quinto, hoc eſt, In-
lio, decimo, obſeruatum eſt olim, quod tem-
plum hoc die inflammatum & in cineres reda-
ctum eſt. Ab ortu Solis ad occaſum vſque cum
luctu magno & ieiunio humi ſedent nudis pe-
dibus, atratis & pullis pallijs: hiſtorias triſtes &
threnos Ieremiæ legunt. In cœmeterium ſe con-
ferentes, ibidem cum animabus defunctorum, ob
templi Hieroſolymitani deſtructionem mærent-
omnis generis mala imprecantur primò Tito
Vaſpaſiano, ſub quo Hieroſolyma capta, direpta &
euerſa eſt, deinde Romanorum Imperatori, Re-
gibus, Principibus, omnibúſque Chriſtianorum
Magiſtratibus. A primo vſque ad decimum diem
carnibus non veſcuntur, vinum non bibunt, la-
uare ſe & balneum intrare non audent, tonſoremue
adhibent, nuptias nullas celebrant, inuiti
dicto comperiunt, quod hoc menſe fortunâ
aduerſâ nunquam vſi ſint. Die octauo lentibus
... in luctus ſignum, veſcuntur: crua, fabas
... ſimilia non edunt. Super lectis vili-
... dormiunt.

... quartum celebrant hodie quoque
... ſeptimi die tertio, qui nobis September eſt,
... luctuoſum Godoliæ toparchæ interi-
... quo Ierem. 40. & 41. cap. Atque hæc ſunt
... communiſſima, quibus Iudæi tem-
... Zacharia Propheta ieiunârunt, & adhuc
... ſingulis annis ordinariè ieiunant.

Præter hos Feſtiuos dies, habent adhuc alios, qui non quidem ab omnibus, ſed ab aliquibus tantùm ieiunantibus celebrari ſolent, prout quilibet ſanctus & pius haberi cupit. Sic ieiunant multi diebus Iouis & Lunæ per totum annum, in memoriam eius, quòd Moſes die Iouis ſecundò montem Sinai aſcenderit, inde tabulas legis attulerit, & veniam peccati per vituli aurei conflationem patrati, apud Deum impetrauerit, diéque Lunæ de monte illo reuerſus ad populum fuerit. In Synagogis quoq; conuenientes his diebus, quædam ex lege omnibus prælegunt.

Die menſis Martij decimo ieiunant aliqui propter Mariam Propheteſſam, quæ hoc die mortua ſit, quo facto fons quidam exaruerit, ut in deſerto aquam nullam habuerit, ut populus ob inopiam defectum murmurantes in Deum peccaverint.

Die 10. Aprilis ieiunant pleríque quòd hoc die filii duo Heli interfecti ſint, arcâ fœderis per incircumciſos primùm abductâ.

Die 28. eiuſdem menſis ieiunant nonnulli, quòd Samuel Propheta in eo mortuus ſit.

Hæc dicta ſufficiant de Ceremoniis, quibus Iudæi recentiores in Feſtis ac Ferijs ſuis vtuntur. Ex quibus intelligimus, Religionem eorum non amplius ſuper Moſe & Prophetis, ſed ſuper Talmudica Cloaca, & Rabbinorum ſuperſtitioſiſſimis conſtitutionibus fundatam eſſe.

De ORIGINE

DE ORIGINE ET PROGRESSV FESTORVM DIERVM APVD ETHNICOS, LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

De Die & Dierum diſtinctione apud Ethnicos.

DIES apud Ethnicos alios aliter computaſſe, & in certas partes diſtribuiſſe, ex Plinio, Macrobio & aliis cap. 1. prioris libri demonſtravimus, vt opus non ſit eadem hoc loco repetere. Eorum verò apud eoſdem duplex ferè eſt diſtinctio. Primò námque dies Ethnicis alii fuerunt Fauſti, alii Infauſti: & hos quidem ab ominis diritate, vt Cœlius Rhodig. lib. 8. cap. 9. indicat, Atros, illos verò, ob felicitatem, Albos vocârunt. Sunt etiam qui dies Communes appellarunt, velut ad molliendam vocabuli diritatem, quos alii Plebeios, quidam etiam Ægyptiacos dixerunt, ab Ægypti, opinor, vanitate, proclinata numine. Ἀποφράδας Græcè nuncupant, perinde ac ſi nefandos dicas. Ex quo & feſtivè Lucianus Ἀποφράδι ſimilem poſſe dici hominem inſinuat, moribus ferum, corpore non integrum, mollem, perjurum, nullis non adobrutum flagitiis, ac tanquam occurſaculum obominandum atq; averruncandum, vt Cœlius eodem loco loquitur. Fuit autem vulgatiſſimus error Gentilium, vt hunc dierum delectum ſuperſtitioſiſſimè obſervarent, & vel in agendis rebus, vel in expectandis eventibus vitæ ac negotiorum ſuorum, ad natatos ab Aſtrologis & Chaldæis dies, menſes, annos & tempora attentè reſpicerent, vt Auguſtinus in cap. 4. epiſtolæ ad Galatas annotat.

Dies a. lis apud Ethnicos Fauſti, alij infauſti [margin]

Heſiodus [margin] Vetuſtiſſimus omnium Heſiodus in libello Ἔργων καὶ ἡμερῶν, pro illorum temporum ratione & ſuperſtitionis involuta, dierum alios comprobat amplexatúrque: rejicit alios, ac velut emortuos tranſilit, vt Cœlius Rhodig. loquitur Antiq. Lect. lib. 8. cap. 9. Quintam enim omnes reprobat, quòd in iis vagari furias credidit, & perjuros depoſcere ad ſupplicium dixit, quòd numerus is ſit Iuſtitiæ proprius, ſicut in Pythagoreorum reperitur arcanis. Sic enim canit:

Πέμπτας δ' ἐξαλέασθαι· ἐπεὶ χαλεπαί τε καὶ αἰναί.
Ἐν πέμπτῃ γάρ φασιν Ἐρινύας ἀμφιπολεύειν.

Hoc eſt:

Quintas verò evitato: quia difficiles ſunt
& graves.
In quinta enim aiunt furias obambulare.

Vergilius. [margin] *Vergilio quoque Quintus dies ominoſus habetur, vt quo Orcum, Eumenidas & Gigantes ſatos putet: ita enim Georgic. lib. 1.*

——Quintam fuge, pallidus Orcus,
Eumenidéſque ſatæ: tum partu terra nefando
Cœúmque Iapetúmque creat, ſævúmque Typhœa,
Et conjuratos cœlum reſcindere fratres.

Et mox:

Septima poſt decimam felix, &c.

Quo loco Poëta non decimam ſeptimam intelligit diem, ſicut verba ſonare videntur, & Servius interpres intellexit: ſed, vt Cœlio Rhod. libro 20. Antiquit. capite 3. placet, aut ſeptimam ſignificat, quæ ſit poſt decimam prima, & melior, id eſt, quartam decimam, lunâ tum plenam faciente viſitationem: aut dies collaudavit duos, ſeptimum ac decimum, ſed hunc eò amplius. Septima vſque luna dimidio orbe caſa conviſitur: Decima amphycirtos, id eſt,

eſt : utrinque gibboſa. Rurſus idem Poëta.
——Nona tuge melior : contraria fortis:
Præterea tres ſunt dies, quibus Iovis adaptat
nomen Heſiodus, videlicet primo, quarto &
ptimo : dicit enim,
ἐκ δ' ἄρα καὶ ἐν ᾗ δὴ τᾶ λα ἡ τᾶ πρῶτον ἔνη τε καὶ ἑβδόμη ἱερὸν ἦμαρ.
Id eſt,
enim dies ſunt Ioue à prudente,
mum Nouiluuium, quartáque & ſepti-
ta Sacra dies.
Platonis autem placita ſancitur, Om-
principium eſt, & cenſeri Divinum : qua-
rum etiam numerum perfectum. Septi-
verò diem præcipuè laudat Heſiodus, quòd
ea crederetur natus : ait enim,
Ἀπόλλωνα χρυσάορα γείνατο Λητώ.
& ἑβδομαγενῆ, quaſi ſeptimanigenam
nes eum vocârunt Plutarchi teſtimonio.
idem Poeta octauam, nonam, vn-
am, duodecimam & alias nonnullas

robius libro primo. Saturnal. refert apud
s, nec Lemurum tempore, quo pu-
ondam inducta inter Romanum popu-
atinóſque firmata fuerunt, inchoari
uiſſe : nec Saturni Feſto, qui ſine
bellare creditur imperâſſe : nec paten-
o, quod ſacrum Diti Patri & Proſer-
tum fuit : meliúſque occluſâ Plutonis
dum ad prælium eoſdem arbitratos
tur. Vnde & Varro, eodem autho-
ribit : Mundus cum patet Deo-
tium atque inferûm quaſi janua
opterea non modò prælium com-
rûm delectum rei militaris causâ
militem proficiſci : nauem ſolue-
em liberûm querendorum cauſa
ligioſum eſt.
etiam veteres dies ad viros vo-
i eſſent notati rebus adverſis. Vi-
feriis, ſicut Varro in Augu-
ripſit in hac verba : Viros vo-
non oportet, ſi vocauit, pia-

eſt tamen eligendi ad pugnam
omanis tunc fuiſſe licentiam, ſi
bellum : at cùm exciperent, nul-
diem quo minus vel ſalutem ſuam
defenderent dignitatem. Quis enim
locus, cùm eligende facultas non

m Poſtriduanos ad omnia Re-
os putârunt, tanquam nimis in-
que, ut ſic dicam, inauſpicatos.
. Id autem infelicibus pugnare
oportere. Lucianus innuit. Quod
tius Annalium libro quinto, &
na hiſtoriarum libro ſecundo, te-

ſtatum reliquerunt. Anno enim ab vrbe condita 363. à tribunis militum Virgilio Manlio, Cælio Poſthumio, collegiſque eorum, in Senatu tractatum, quid eſſet propter quod toties intra paucos annos malè eſſet afflicta Reſpub. & ex præcepto Patrum L. Aquinium (Gellius habet Atelium) aruſpicem in ſenatum venire juſſum religionum requirendarum gratiâ, dixiſſe : Q. Sulpitium tribunum militum ad Alliam adverſum Gallos pugnaturum rem divinam dimicandi gratia feciſſe Poſtridie Idus Quintilis. Item apud Cremeram, multiſque aliis temporibus & locis, poſt ſacrificium die poſtero celebratum, malè ceſſiſſe conflictum. Tunc Patres juſſiſſe, vt ad Senatum Pontificum de his Religionibus referretur. Pontificéſque ſtatuiſſe, Poſtridie, omnes Calendas, Nonas, Idus, atros dies habendos : vt hi dies neque prœliares, neque puri, neque comitiales eſſent. Vnde Plutarchus refert, Poſtridianis ilis diebus iter quoque ingredi detractaſſe Romanos. Et Auguſtum Cæſarem legimus ſeria rei nihil inchoare voluiſſe, Nonis : ut omineſit. Flauius Vopiſcus etiam de alio quodam Imperatore teſtatur quod nullam intermiſerit noctem, qua non aliquid vel ſcriberet vel legeret, præter quàm poſtridie Calendarum.

Sed & Fabius Maximus Servilianus Pontifex libro vndecimo, neget oportere atro die parentare : quia tunc quoque Ianum Iovemque præfari neceſſe eſt, quos nominari atro die non oportet.

Ante diem quoque quartum Calendas vel Nonas vel Idus, tanquam inominalem diem pleriſque vitârunt. Eius verò obſervationis an religio vlla ſit tradita quæſitum fuit. Sed nihil ſuper ea re ſe ſcriptum inveniſſe Gellius & Macrobius referunt : niſi quòd Q. Claudius Annalium 5. lib. cladem illam vaſtiſſimam Cannenſis pugna factam referat ante diem quartum Nonas Sextilis.

Dies etiam 4. Non. Octobr. & 7. Idus Nouemb. & Poſtridie Vulcanalium adeò infelices à Romanis ſunt habiti, ut iis nec cum hoſte manum conſererent, nec exercitum conſcriberent, nec comitia haberent, nec aliud quicquam in Repub. niſi quod vltima extudeſſet neceſſitas, adminiſtraretur, quòd tum Genitales mundum patere, ac dehiſcere ter in anno putarent, vt Sex. Pompeius teſtatur.

Vicesimam primam diem cujuſlibet menſis feſtam & atram habuerunt Chalcedonii; quod eâ Dorii Præfectus liberos ipſorum caſtraſſet, & in Perſidem ablegâſſet. Quin & neomeniam ſeu ſequentem menſem integrum, ſolennem & feriatum egiſſe olim Spartanos, eóque à præliis abſtinuiſſe apud Thucydidem legitur. Camillus apud Plutarchum in Camillo : Me-

Vice-ſima prima dies cuiuſq. menſis atra Chalcedoniis.

τηγέλιον, *inquit*, quem Πάνεμον Bœoti dicunt, Græcis inauſpicatus fuit: ejus enim die 7. pugnâ ab Antipatro victi in Cranone perierunt. *Sic menſe Δαισίῳ, quem Iunium exponit Suidas, ominoſum putabant Macedones, educere exercitum, ut tradit Plutarchus.*

Græci in rebus agendis Lunam obſervarunt ſuperſtitioſè.

Græci, præcipuéque ex his Lacedæmonij, quicquid eſſent rerum auſpicaturi, ſuperſtitioſiſſimè Lunam obſervârunt. Id quod tacitè notat Euripides, quum in Iphigenia in Aulide reſpondet Agamemnon, cum nupturam filiam, vbi lunæ dexter circulus aduenerit, *videlicet de plena luna ſentiens. Lucianus in libello de Aſtrologia, palàm refert, Lycurgum legem inſtituiſſe Lacedæmoniis ne prælium inirent ante plenilunium. In quam ſuperſtitionem jocatur Ariſtophanes,* Τῇ πανσελήνῳ, plenilunio, *ſerò aut nunquam futurum ſignificans. Quidam etiam Aceſſeus nauta, quum eſſet ignauus, ita prorogare conſueuit nauigationem, ut ſubinde diceret, lunam ſe expectare opportuniorem: vnde prouerbium natum,* Aceſſæi luna: *dictum in Comperendinatores, qui nouam ſubinde cauſam comminiſcuntur, quo negotium proferant.*

Nautis qui dies ominoſi.

Sunt & ſui Nautis ſuſpecti dies: Februarij menſis Sextus, Duodecimus, Decimus quintus, Decimus ſeptimus, Decimus nonus & Vicesimus. *Martij* primus, Septimus, Decimus quintus, Decimus ſeptimus, Decimus nonus, & Vicesimus quintus. *Aprilis* Quintus, Sextus, Duodecimus, Vicesimus. *Et hos quidem invariabiliter obſervant: arbitrantúrque his ferè diebus maximas in mari mutationes contingere, vel ad tempeſtatem, vel ad tranquillitatem, ac proinde in ſe multa incertitudinis, tutius arbitrantur nauigationi ſuperſedere: Cælio teſte lib.8 cap.9.*

Porrò, ut nonnulli dies inauſpicati fuerunt actionibus hominum, ita quidam valetudini inimici & lethales habiti ſunt, quos cuilibet menſi binos ſuperſtitioſiſſimi homines aſſignârunt.

Chriſtiani non obſeruent dies.

Sed hæc, ut alia multa, condonanda fortaſſe fuerunt Ethnicis hominibus, verbi Diuini luce prorſus deſtitutis: illud verò deteſtandum, Chriſtianos iiſdem ſuperſtitionibus deditos fuiſſe & hodie adhuc eſſe. Scribit enim Ammianus, Valentinianum Imperat. jam electum, biſſexto Februarij in publicum prodire noluiſſe, ob ominoſum ejus auſpicium. Imò à Chriſtianis annus biſſextilis tanquam ominoſus & infauſtus habetur: quod Mantuanus in Faſtis his verſibus teſtatur.

Biſſextilis annus ominoſus.

Sed mirum eſt quod fama refert, hunc ſcilicet annum
Ominis eſſe mali, ſolitúmque offendere fruges:
Atq; hominum varios infortunare labores.
Tum malè depangi vites, malè ſemina ſulcis
Rura putant credi, pecoris malè pignora naſci:
Semina pomorum pedibus converſa ſupinis
Et capite in terram memorant adoleſcere miſſo
Sæpius audiui, cùm quis dare rebus agendis
Principium vellet, dici, meliora require
Tempora, hyperbolico fruſtrà conaberis anno.

Carolum V. Imperat. quoque in ſuſcipiendis expeditionibus aſtrologia conſilio non ſegniter uſum fuiſſe aiunt.

Germani Calendarijs in agendis rebus addicti. Kalender Bawren Kalender.

Et vix vlla in Chriſtiano orbe hodie gens eſt, quæ huic ſuperſtitioſæ dierum obſeruationi tam ſit addita, quàm ſunt GERMANI. *Teſtes ſunt hujus rei Calendaria, quæ à Mathematicis quotannis linguâ vernaculâ exhibentur, & in ruſticorum quoque gratiam notis Sanctorum plus quàm hieroglyphicis, ſi Dijs placet, exarantur. In agricultura, in contractibus, &c. conſulunt Calendaria ſua. Ex Calendarii conſilio & arbitrio ſecant venam, vomunt, ablactant, oculis medentur, vngues præſecant, comam tondent, lauant, nouas veſtes induunt, peregrinantur, excernunt deniq; alij melancholica, alij pituitoſa, alij bilioſa: vaniſſimâ perſuaſione & credulitate, quaſi infelices dies ex Chaldæorũ obſeruatione euitari poſſint, aut immutari. Tantũ poteſt inueteratus error, inde fortaſſe primum exortus, quòd cùm Matheſeos reſtauratio à Germanis cœperit, ſophiſtæ ambitioſi artem pulcherrimam vulgi anano ludibrio proſtituerint, ne otioſam Philoſophiam habere viderentur.*

Dierum obſeruatio damnatur. Moſes.

Damnauit autem errorem hunc, & ethnicas dierum temporúmque obſeruationes Deus per Moſem Deut.18. capite dicens: Gentes iſtæ, quarum poſſidebis terram, augures & diuinos audiunt, tu autem à Domino Deo tuo aliter inſtitutus es. *Quo loco per* Meonenim *non ſolùm eos intelligit, qui figuram cœli & poſitus ſyderum in natiuitate hominis obſeruant, ſed etiam qui diem alium alio feliciorem putant, Apud Ieremiam quoq; 10.cap. dicit:* Iuxta vias gentium nolite diſcere: & à ſignis cœli nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ ſunt.

Ieremias.

Auguſtinus.

Auguſtinus etiam in Enchiridio capite 79. hanc dierum & temporum obſeruationem, ut hæc fauſta, illa infauſta putemus, ad magnum *dixit* pertinere peccatum. Quis æſtimaret, *inquit*, quam magnum peccatum ſit Dies obſervare, Menſes, Annos, & Tempora (ſicut obſervant qui certis diebus, ſiue menſibus, ſiue annis volunt, & nolunt aliquid inchoare, eò quòd ſecundùm vanas

doctrinas

Doctrinas hominum fauſta, vel infauſta
exiſtiment tempora:) niſi huius mali magni-
tudinem ex timore Apoſtoli penſaremus?
qui talibus ait, Timeo, ne fortè ſine cauſa
laborauerim in vobis. Et ſuper epiſtolam ad
Galatas ad cap. 4. Intelligit, ait, lector ad
quantum periculum animæ pertinere ſuper-
ſtitioſas temporum obſeruationes, vt huic
loco ſubiecerit Apoſtolus, Timeo, ne fortè
ſine cauſa laborauerim in vobis. Quod
in tanta celebritate atque authoritate
per orbem terrarum in Eccleſiis legatur,
plenæ ſunt tamen conuenticula noſtra ho-
minibus, qui tempora rerum agendarum
à mathematicis accipiunt. Iam verò, ne
quid inchoetur aut ædificiorum, aut hu-
iuſmodi quorumlibet operum diebus quos
Ægyptiacos vocant, ſæpè etiam nos mo-
nere non dubitant. Idem Pater c. 7. lib. 5. de
ciuit. Dei. Illud quis ferat, inquit, quòd in
eligendis diebus noua quædam ſuis actio-
nibus fata moliuntur? Non erat videlicet
ille ita natus, vt haberet admirabilem fi-
lium, ſed ita potiùs, vt contemptibilem gi-
gneret; & ideò vir doctus elegit horam
qua miſceretur vxori. Fecit ergo fatum
quod non habebat, & ex ipſius fato cœpit
eſſe fatale, quod in eius natiuitate non fue-
rat, ... ſingularem: eligitur dies
...tur vxor. Credo propterea, quia po-
...diem non bonum, niſi eligatur in-
... infeliciter duci. Vbi eſt ergo quod
... iam ſydera decreuerunt? An po-
...no quod ei iam conſtitutum eſt
...tione mutare? & quod ipſe in eli-
...e conſtituerit, non poterit ab alia
...e mutari? &c. Et in epiſtola 119. ad
...p. 7. inquit: Eos inculpat Apoſtolus
...) qui dicunt, Non proficiſcar,
...rius dies eſt, aut quia luna ſic fer-
...proficiſcar, vt proſpera cedant,
...e habet poſitio ſyderum. Non
... menſe commercium, quia illa
...agit menſem; vel agam, quia
...nſem. Non plantabo hoc anno
...a biſſextus eſt.

...etiam ſuperſtitionem illam Chri-
...od annus Intercalaris infelix &
...abetur, vt vanam & impiam his
...ſtis ſuis damnat:

Interpres cœli, nil Thuſcus
inuenit, quod dici debeat
... quod virus agat tam triſte
... errorem nugis vulgaribus
...re putem. Felicior iſte

Iudice me credi debet: quia longior an-
nus.
Scilicet in ſiluis arbor magis ardua fer-
tur
Dignior: in caulis taurus præſtantior al-
tâ
Culeeruice magis caput à tellure leua-
tum eſt:
Grana magis laudant quæ ſunt maiora
coloni.
Hæc mala Saturno quidam tribuere, pu-
tantes
Sidus id infeſtum terris, diſcrimina in an-
nos
Talia conſuetum ſemper transfundere
quartos.
Sicut & in febri, quam fert Saturnius hu-
mor,
Mittitur in quartum morbi violentia ſo-
lem:
Sed tenebras palant: cæcoque errore fe-
runtur.
Quiſquis enim neſcit rerum dignoſcere
cauſas,
Effectus, vt felix aliquid videatur, olym-
po
Imputat: ignorans iſtis defenditur ar-
mis.

Imò inter ipſos Ethnicos hanc vanitatem & ſuperſtitionem multi damnârunt. In Phormione videas Comicum eos qui ante brumam diebus decreſcentibus nihil noui negotii aggredi audebant. Heraclitus quoque Heſiodum ſuggillauit bonos & malos quoſdam dies conſtituentem, vt qui ignoraret cuiuſlibet diei vnam eandemque naturam eſſe. Ac diſputat Plutarchus, ſtatuendine ſint aliqui dies atri, an non? Vanitatem hanc etiam ſuperſtitionemque credulæ vulgi videns Lucullus, non minus felici euentu, quàm recto iudicio, perculſos diei ominoſi formidine milites, ad inſignem victoriam animauit. Etenim, in Tigranem mox depugnaturo ſubiiciebant amicorum nonnulli, ſuperſedendum pugnâ, quòd dies eſſet μίαν τῶν ἀποφράδων, id quippe cum Cimbris malè pugnatum à Cepione: quibus ille, ἐγὼ τοίνυν, καὶ ταύτην Ῥωμαίοις εὐτυχῆ ποιήσω. Ad rem quoque militarem nihil attinere Varronem dixiſſe Macrobius libro 1. Saturnal. teſtatur, vtrum faſtus vel nefaſtus dies ſit, ſed ad ſolas hoc actiones reſpicere priuatas.

Deriſit obſeruationem Ethnici quique multi damnarunt.

Sed hæc inſania vel hoc quoque argumento refelli poteſt, quòd ſæpè vnus idémque dies aliis fauſtus, aliis infauſtus extitit. Idem enim dies Craſſum cum exercitu à Parthis deletum monit, & Paconum Parthiæ Regem Ventidio captiuum dedit. Alexandro Regi Magnoque Pompeio idem dies natalis fuerat & Friderico Z. ... qui natalis fuerat 2. & ... quo imperium obtinuerat. idem funebris fuit dies, quo imperium ... valerat.

Idē dies fauſtus aliis, aliis Infauſtus.

Dies ob- ſeruan- tes infe- liciſſimi.

Deniqueilliipſi in rebus agendis fuerunt infeliciſſimi, qui deridiculam temporum obſeruationem, ac momenta ſingula tam euigilatè miſerunt in digitos: è diuerſo autem fortuna afflatu beniguiori vſi ſunt, qui vanitate artis hujus reiectâ, prudentia tantum atque rationis luminibus innitendum cenſuere. Zoroaſtris ſcientiam inter veteres Theologos quis non nouit? Fuit is & cœleſtium rerum peritiâ vſque ad Magiam, vt volunt quidam, pernobilis. At eundem à Nino victum bello & occiſum hiſtoriæ commemorant. Athenienſes à Syracuſanis in Sicilia fœde victi fugam meditabantur. Comparatis omnibus, quâ poſtera die ſtatuiſſent abnauigationem, luna noctis initio deficere viſa eſt. Quamobrem Nicias Dux admodum perturbatus, vt erat naturâ religionis cultor obſeruantiſſimus, tum propter peſtilentiam exercitum depaſcentem, ingenti Deûm formidine tali portento corripitur, móxque accitus aruſpices conſuluit. A quibus reſponſum eſt, poſt tres ſequentes dies abnauigationem oportere differri. Huic reſponſo hi quóque qui ſentiebant cum Demoſthene Duce, abitum omninò vrgente, religioni Deûm timore maioris mali parêre coguntur. Syracuſani verò cognitâ per transfugas eius dilationis causâ, Athenienſes terrâ marique adortos ſuperauere, & cepere. Diod. lib. 13. & Plutarchus in Nicia. Pompeium hiſce diuinaculis præcipuè mancipatum fuiſſe conſtat: ſed quàm miſer exitus, quàm non populi Romani dignus Principe? Cæſar contra iſta omnia contemnebat, ridebatque: læta tamen, quod ad bellorum rationem attinet, illi affulſere omnia. Manuel Comnenus Aſtrologiæ peritiſſimus, Sicilienſi clade auditâ, in malè auſpicatam claſſis egreſſum vetulis omnia: & ne in poſterũ ſimile quid accideret, Aſtrologorũ penſitatis diligentiſſimè rationibus, claſſẽ nauam Duce Angelo eduxit: quæ tamen & ipſa, ſimul ac in Siculum fretum peruenit, capta, deletáq; eſt: Niceta authore libro ſecundo: vt quæ in hanc acciderunt ſententiam, alia multa omittam. Quocirca non immeritò Haly Aſtrologus & Ptolemæi Interpres, friuolam eſſe atque inefficacem hanc Aſtrologiæ partem aſſerit, vt Ludouicus Viues ex Io. Pico in c. 7. lib. 5. Auguſt. de Ciuit. Dei refert.

Dies Ethnicos alios fuerunt Feſtos, alios profeſtos, nonnullos interciſos.

ACCEDAMVS *nunc ad alteram Dierum diſtinctionem. Macrobius lib. 1. Saturnal. teſtatur, Numam Dies omnes in* Feſtos, Profeſtos *&* interciſos *diſtribuiſſe. Et Feſti quidem, ex eiuſdem inſtitutione fuerunt Diis dicati: Profeſti hominibus ob adminiſtrandam rem priuatam, publicámque conceſſi: Interciſi autem Deorum hominúmque communes ſunt, hi in ſe, non in alia diuiduntur: illorum enim dierum quibuſdam horis fas fuit, quibuſdam fas non fuit ius dicere. Nam cum hoſtia cædebatur, fari nefas fuit: Intercæſa & porrecta fari licuit; Rurſus cum adolebatur, non licuit. Ergo de diuiſione Feſtorum & Profeſtorum dierum tantùm in ſequentibus paucis diſſeremus.*

Faſti dies.

Ac primùm de Profeſtis, & qui ex eis procedunt loquemur: id eſt, Faſtis Comitialibus, Comperendinis, Statis *&* Præliaribus. Faſti *erant, quibus licebat fari Prætori tria verba ſolennia,* Do, Dico, Addico. *Iis contrarii erant* Nefaſti: Comitiales *erant, quibus cum populo agi licebat. Et Faſtis quidem lege agi poterat: cum populo agi non poterat: Comitialibus vtrúmque poterat.* Comperendini *erant, quibus vadimonium licebat dicere.* Stati, *qui iudicii causâ cum peregrino inſtituebantur: ſic enim Plautus in Gurgulione,* Status condictus cum hoſte intercedit dies: *vbi* Hoſtem *more veteri ſignificat peregrinum.* Præliares *à iuſtis non ſegregat Macrobius: iuſti autem erant continui triginta dies, quibus exercitus imperatu vexillum ruſſi coloris in arce poſitum fuit. Præliares igitur fuerunt omnes, quibus fas erat repetere res, vel hoſtem laceſſere.*

Comitiales dies.

Comperendini dies.

Stati dies.

Præliares dies.

In feſtis quid actum.

In Feſtis autem celebrabantur Sacrificia, Epulæ, Ludi, Feriæ Macrobio teſte. Proinde Feſtum, vel Celebritas ſacra apud Ethnicos, & Romanos præcipuè fuit, vel cùm ſacrificia Diis offerebantur: vel cùm dies Diuinis epulationibus celebrabatur: cùm Ludi vel in honorem Deorum agebantur: vel cùm Feriæ obſeruabantur. In hoc autem ſecundo libro agemus imprimis de FERIIS *&* LVDIS, *interdum etiam de* SACRIFICIIS *&* EPVLIS.

DE FERIIS.

Feriarũ diuiſio. Feriæ priuatæ.

FEriarum *aliæ fuerunt* Publicæ, *aliæ* Priuatæ. *Et hæ quidem vel propriæ familiarum erant, vt Claudia familia, vel Aemilia ſeu Iulia, ſeu Cornelia: & ſi quas ferias proprias quæque familia ex vſu domeſtica celebritatis obſeruabat. Vel erant ſingulorum, cuius generis fuerunt Natalium & fulgurum ſuſceptiones: item funerum atque expiationum. Apud veteres quóque qui nominâſſet Salutẽ, Semoniã, Seiam, Segetiam, Tutilinam ferias, obſeruabat. Item Flaminica, quoties tonitrua audiſſet, feriata erat, donec placâſſet Deos.*

Feriæ publicæ.

Publicarum autem Feriarum genera fuerunt quatuor. Aut enim Statiuæ, *aut* Conceptiuæ, *aut* Imperatiuæ, *aut* Nundinæ *erãt.* Statiuæ *vniuerſi populi communes fuerunt, certis & conſtitutis diebus ac menſibus, & in faſtis, ſtatis obſeruationibus annotatæ: in quibus præcipuè ſeruabantur Agonalia, Carmentalia, Lupercalia.* Conceptiuæ *fuerunt, quæ quotannis à Magiſtratibus, vel Sacerdotibus concipiebantur, in dies vel certos, vel etiam incertos: vt fuerunt Latinæ, Paganalia, Sementina, Compitalia. Conceptiuarum autem feriarum Varro duo facit genera: alias enim* Annales *eſſe dicit, quæ*

Statiuæ.

Conceptiuæ.

non

non quidem incertos dies & menſes, ſed tamen
quotannis: alias non Annales, quæ neq; certis
diebus, neque menſibus, neque quotannis conci-
perentur. Sic enim lib. 5. de lingua Latina: Præ-
terea feriæ Conceptiuæ, quæ non ſunt an-
nales; vt hæ, quæ dicuntur ſine proprio
vocabulo, aut cum perſpicuo, vt Nouem-
dialis. Et hæ fortaſſe ſunt, quæ à Macrobio
Imperatiuæ dicuntur. Imperatiuæ erant, quas
Conſules vel Prætores pro arbitrio poteſtatis in-
dicebant. Nundinæ fuerunt Paganorum ſeu
ruſticorum, quibus conueniebant negotiis pro-
priis vel mercibus prouiſuri.

Ad has autem ferias publicas quod attinet,
indicebantur illæ, & proclamabantur ſingulis
mensibus à Rege ſacrorum & à Prætore. De Rege
ſacrificulo teſtis eſt Varro lib. 5. de Latina lin-
gua: Rex, inquit, cum Ferias menſtruas
Nonis Februariis edicit, hunc diē Februa-
tum appellat. Et paulò poſt: Harum rerum
vestigia apparent in ſacris Nonalibus in ar-
ce, quod tunc ferias primas menſtruas, quæ
futuræ ſint eo menſe, Rex prædicit. Ex his
perſpicuū eſt, Regem Sacrificulum ſingulo-
rum menſium Ferias proclamaſſe. Ejus autem
proclamationis hanc formulam Arnobius lib. 2.
contra Gentes tradit: Lauatio Deûm Matris
eſt: Iouis epulum cras eſt: Æſcula-
pii ... celebratúrque vindemia: Le-
... Cereris eſt Idibus proximis:
... natalis eſt, &c. Prætorem autem
... ferias, quæ Compitalia dicebantur, more
... verbis olim ſolennibus concepiſſe A.
... lib. 10. ſoctium noctium cap. 24. & Ma-
crobius Saturnal. cap. 4. Authores ſunt. Poſt-
... modo die quinti, modo die quin-
... dixiſſe ſignificâſſent, ad demon-
... tunc veterum conſuetudinem con-
... , addiderunt hæc ſolennia ver-
... more maiorum Compitalia Præ-
... ſolebat: Die noni poſt Ka-
... ... ſerias: Die quinti Compita-
... verò Compitalitias duntaxat,
... ferias omnes Conceptiuas & Impe-
... Prætorem conſueuiſſe, ex eodem
... Suetonio comprobari poteſt. Sic
... in Claudio ſcribit: Obſerua-
... quoties terra in vrbe mouiſ-
... aduocatâ concione Prætor in
... t.

... feſtorum ac feriarum publica-
... ricos infinitu propè & innumera-
... & multitudo, quemadmodum
... riſtianos hodiè, quas recenſere
... ſsibile eſt, quàm ſtellas cæli, aut
... numerare: præcipuas tamen, &
... beres ſit mentio, Deo adiuuan-
...

De Lvdis.

Feſtis diebus in honorem Deorum non tantum ſacrata erant religioſa, quo nomine ferias intelligimus qualeſcunque illæ fuerint, quibus opus nullum ex Præconis edicto facere licebat, ſed etiam religioſa negotia, vt ſunt Epulæ, & Sacrificia, quæ Diis offerebantur, & Ludi, qui in Deorum honorem agebantur, vt Valerius Maximus atteſtatur lib. 2. cap. 160. Sunt enim Ludi, vt hoc loco accipimus, publicæ celebritates, quæ vel placandæ Deûm iræ, vel pro ſalute populi, vel gratiæ populi demerendæ causâ ſiunt editæ. Priſci enim illi Ethnici opinabantur, ſe Diis rem gratam illis Ludis facere. Deinde Magiſtratus maximè ſtudebant ſubditos omni genere voluptatum demulcere, vt facilius eos in officio continerent. Tertiò antiqui illi ſapientiſsimi prudentiſsimiq; homines cùm humanam vitam viderent plurimis miſeriis & calamitatibus circumuentam, multiſq; incommodis aſsiduè vexatam, permulta ad excitandos animos jacentes propè ac defeſſos ad hilaritatē excogitârunt, vt à quotidianis curis aliquantulum relaxarentur, quibus tamen & cum voluptate mores informarentur, & exercerentur vires corporis, & ad Religionis cultum vná excitarentur. Nam & Comœdiæ & Tragœdiæ, & alia ludorum genera inuenta ſunt, vt iis non ſolùm ad corrigendos animi mores inſtituerentur, ſed etiam allicerentur homines ad corporis vires exercendas cum voluptate quâdam. Ita enim fiebat, vt populus, qui ſpectatum conuenerat, eruditus cum voluptate diſcederet, cùm vitæ moderationem non ſine voluptate imbibiſſet. Ob has itaq; cauſas ad hos ludos, eorumq; certamina ingens conueniebat multitudo: quibus ſolitis, de rebus ad communem patriam pertinentibus plerunque conſultabatur.

De ludis cur in hos liber etiam agatur. Ludi quid ſint.

Græcorū Ludi duplices fuerunt: publici & priuati. Publicorum quatuor ferè genera fuerunt, Olympici, Pythii, Iſthmii, & Nemei, quod etiā lib. 1. Epigrammat. Archias teſtatur, ad quos tota ferè Græcia confluxit. Alii certorum oppidorum quæſi priuati exſtiterunt ludi. Mos tamen omnibus fuit Græcis, vt vbiq; locorum victores palmam alterâ manu geſtarent ex his ludis redeuntes, vt ait Pauſanias in Arcadicis. Ac tantus honor victoribus habebatur, tantáque erat victoriæ cum ciuitatum lætitia, vt multa millia, poſſe eam victores ita mœnibus ſuorum ciuium portarentur, ne omninò terram contingerent: nec ingrederentur per portas ciuitatum, vt vulgò tumultuarii homines, ſed pontes illis eorúmque nomini fierent ſupra mœnia ciuitatum, columnæ incidebantur in foro publico ſumptu.

Ludi Græcorū duplicis generis.

Apud Romanos etiam duo potiſſimùm ludorum fuerunt genera. Alii enim Circenſes, alii Scenici ſeu Theatrales fuerunt.

Ludi Romanorum duplicis generis.

De Ludis Circenſibus.

Ludi Circenſes vnde dicti.

CIrcenſes *dicebãtur, quòd in circuitu enſibus poſitis exhiberentur: olim enim ante extructum Circum in littore Tyberis agebantur, in altero latere poſitis gladiis, vt ab vtráque parte eſſet ignauia præſens periculum, vt Seruius annotat in 3. Georgic. & 8. Æneid. Vergilii. Alii verò à circumeundo ſic dictos putant: alii à Circo in quo exhibebantur. Hunc Circum, quem vocârunt maximum, Tarquinius Priſcus, quintus Romanorum Rex, exſtruxit, vt Liuius teſtatur lib. 1. Sic etiam Dionyſius lib. 3. Tarquinium non rude tantùm ædificium ipſum extruxiſſe, ſed elegãtiſſimè etiam exornâſſe ſcribit.* Tarquinius Priſcus, *inquit* in Circo maximo inter Palatinum & Auentinum montes ſito, primus circumquáque operta tecto fecit ſedilia. Nam antea ſtantes ſpectare ſolebant furcis tabulata ſuſtinentibus. Locos ſpectaculorum in triginta Curias diſtribuit, vt Curialium quiſque ſuo loco ſpectaturus ſederet: quod opus & ipſum procedente tempore annumerandum erat inter ſpectacula totius vrbis pulcherrima.

Circum maximum quis extruxerit.

Circi maximi deſcriptio.

Longitudo enim eius eſt trium ſtadiorum cum dimidio, latitudo quatuor jugerum, à duobus maioribus lateribus, & vno minore, cingitur Euripo, qui aquas recipiat, decempedali profunditate ſimul, & latitudine. Poſt Euripum extructæ ſunt triporticus, imæ habent lapidea paulum ſcandentia, ſicut in theatris ſedilia, ſuper duplici contignatione ſunt lignea: duas maiores porticus, tertia minor, coniungit tranſuerſim lunatâ ſpecie appoſitâ, vt ex tribus vna conficiatur, amphitheatralis, & ſtadiorum amplitudine capax, centum quinquaginta millia hominum. Reliquum minoribus lateris, quod ſubdiale eſt, habet fornicatos carceres, vnde equi emittuntur, omnes vno clauſo repagulo, externè ambit Circum ſimplex contecta porticus, habens officinas & ſupernè cellas, per quas ſpectatores intrant, & aſcendunt per officinas ſingulas, vt nulla confuſio exoriatur inter tot hominum millia, tum venientia tum diſcedentia. *Hæc Dionyſius. Dictus igitur eſt Circus quòd in circuitu ſpectaculis ædificatis ludi ibi fierent, & quòd illic circum metas ferretur pompa, & equi currerent. De ornamentis Circi Tertullianus quóq; ſcribit in libro de Spectaculis.*

De Ludis Scenicis.

VT *Circenſes Ludi in Circo, ita Scenici in Theatro peragebantur, in quo Deorum immortalium Feſtis diebus ludos ſpectabant ſedentes cum conjugibus & liberis. Dicti ſunt Scenici à Scena, & hæc à Græco nomine σκηνὴ, quod tabernaculum ex ramis & frondibus inumbraticum casâ tonſtenctum ſignificat, ἀπὸ τῆς σκιᾶς, hoc eſt vmbra. Cumq. ſub huiuſmodi tabernaculis Attica iuuentus, quum adhuc vicatim ageret, carmina quædam incõdita decantaret, fabuláſque ageret, factum eſt, vt in vrbem collectis Athenienſibus, nomen hoc retinuerit confabulatio illa, quæ inter vtrúnque Theatri cornu erat protenſa, in qua à Mimis fabulæ edebantur. Hoc nomen Romani quoque Theatro ſuo, in quo fabulæ agebantur, indiderunt, quod etiam ſic diſpoſitum eſſet, vt à fronte inter duo cornua Scena eſſet. Inde fabulæ & ludi, qui in hoc agebantur loco,* Scenici *dicti ſunt.*

Scenici ludi vnde dicti.

Apud Romanos autem diu nullum Theatrum fuit. Olim enim vt Iulius Cæſar Scaliger indicat, in diem ac locum indictum conuenientes, qui ſpecimen firmitatis, aut dexteritatis, aut peruſitatis edituri eſſent, in medio datis nominibus, profitebantur. Circumfuſa turba cum iudicibus ad ſpectandum, max alia item affluente, commodè ſpectare non poterant, quòd alii obiectu corporum conſpectum adimebant: idcirco aggeſtis ceſpitibus editiorem locum ſibi puluillis actis faciebant. Eam ob cauſam medius locus depreſſior fuit, ac propterea Cauea *dictus. Ab initio igitur ſtantes ſpectabant, poſtea ſubſellia ſibi qui, que afferebat.*

Origo & author Theatri.

Cauea quid.

Primi Theatrum faciendum locârunt M. Valerius Meſſala, & C. Caſſius Longinus Cenſores anno 599. Verùm, authore P. Scipione Naſicâ, omnem apparatum operis eorum ſubiectum haſtæ venire placuit. Senatuſconſulto quóq; cautum eſt, ne quis in vrbe, propiúſue paſſus mille ſubſellia poſuiſſe, ſedénſue ludos ſpectare vellet, vt ſcilicet remiſſioni animorum iuncta ſtandi virilitas, propria Romanæ gentis nota eſſet. Vide Valerium Max. libro 2. cap. 4. & Liuium libro 48. Deletâ Corintho L. Mummius ludis, quos in triumphis fecit, Theatrum erexit, ſed temporarium. In primis autem celebratur M. Scauri Theatrum, quod in Ædilitate ſua fecit, opus maximum omnium, quæ vnquam fuere humanâ manu facta: de quo vide Plinium libro 36. cap. 15. Primum autem in uſurum Theatrum C. Pompeius M. Romæ extruxit lapide quadrato, authore Cornelio Tacito libro 14. ad exemplum illius quod Mitylenis viderat bello Mithridatico: de illo vide Tertullianum in libro de Spectaculis.

Erat autem Theatrum in modum hemicycli, cuius ab vtroque cornu Scenæ erant, cum ſingulis aris, quarum vna Bacchi, altera eius Dei erat in cujus honorem ludi fiebant. Eius partes erant Scena, Orcheſtra, Proſcenium & Pulpitum.

Theatri figura.

Theatri partes.

Amphitheatrum erat circulari integrâ, aut ouali & oblongâ formâ, quaſi ex duobus theatris

Amphitheatri forma.

tri extructum, in quo gladiatorii ludi, & con
cluſarum ferarum venationes exhibebantur.
Eius area ducebatur Cauea & Arena, quòd are-
nâ ſpargeretur, vt certantes ſine offenſione cade-
rent, vt ex Suetonio intelligitur.
De Origine autem Scenicorum ludorum Ro-
næ, & quibus de cauſis ibi inſtituti fuerint,
mius ſcribit in hiſtoria Anna Vrbis conditæ.
p. Decadis 1. libro 7. ad hunc modum: Et
e, & in ſequenti anno T. Sulpitio Peti-
C. Licinio Stolone Coſs. peſtilentia
ter nihil dignum memoriâ factum ni-
uòd pacis Deûm expoſcendæ cauſâ ter-
rum poſt conditam Vrbem Lectiſter-
m fuit: & cùm vis morbi nec humanis
ſiliis, nec ope Diuinâ leuaretur, victis
rſtitione animis, Ludi quoque Sceni-
noua res bellicoſo populo (nam Circi
o ſpectaculum fuerat) inter alia cœ-
iræ placamina inſtituti dicuntur, Cæ-
n parva quoque (vt fermè principia
a) & ea ipſa peregrina res fuit. Sine
ne vllo, ſine imitandorum carminum
udiones ex Hetruria acciti ad tibici-
dos ſaltantes, haud indecoros mo-
re Thuſco dabant. Imitari deinde
entes ſimul, inconditis inter ſe jo-
fundentes verſibus cœpere, nec
voce motus erant: accepta itáque
úſque iterando excitata. Vernacu-
icibus, quia Hiſter Thuſco verbo
ocabatur, nomen Hiſtrionibus in-
qui non, ſicut antè, Feſceimino
verſum, compoſitum temerè,
n alternis iaciebant, ſed imple-
lis Satyras, deſcripto iam ad ti-
cantu, motúque congruenti pe-
. Liuius poſt aliquot annos, qui
s auſus eſt primus argumento
erere, idem, ſcilicet id quod
nt erant, ſuorum carminum actor
uum ſæpius revocatus vocem
veniâ petitâ, puerum ad ca-
nte tibicinem cùm ſtatuiſſet,
giſſe aliquantò magis vigen-
uia nihil vocis vſus impedie-
d manum cantari Hiſtrioni-
, diuerbiaque tantum ipſorum
Poſtquam lege hac fabula-
, ac ſoluto ioco res auoca-
lus in artem pauſatim verte-
, hiſtrionibus fabullarum actu
inter ſe more antiquo ridicu-
rſibus iactare cœpit: quæ inde
a appellata, conſertaq; fabel-
m Attellanis ſunt: quod ge-
ab Oſcis acceptum tenuit ju-
ab Hiſtrionibus pollui paſſa
tutum manet, vt actores

Attellanarum nec tribu moueantur, & ſti-
pendia tanquam expertes artis ludicræ fa-
ciant. Inter aliarum parua principia rerum,
ludorum quoque prima origo ponenda vi-
ſa eſt, vt appareret, quàm ab ſano initio
res in hanc, vix opulentis regis tolera-
bilem inſaniam venerit. Hæc omnia Liuius.
Eadem refert etiam Valerius Maximus libro
2. cap. 4.

Ex his intelligimus, quàm tenuè initium Sce-
nicorum Ludorum fuerit: quòd ſcilicet primùm
Ludiones ex Hetruria acciti, ſine carmine ad ti-
bicinis modo ſaltârint; poſt, verſus, ſed incon-
diti, & motus à voce non abſoni acceſſerint: tan-
dem arte omnia fuerint perpolita. Granniter au-
tem D. Auguſtinus lib. 1. de Ciuit. Dei, cap. 32.
& lib. 2. cap. 8. &c. has Scenicas fabulas & a-
ctiones exagitat.

Sunt autem horum Scenicorum ludorum ſpe- Ludorū Scenicorum ſpecies.
cies quatuor, Tragœdia, Comœdia, Satyra
& Mimus.

CAPVT II.

De Menſibus & Annis Ethnicorum.

De his autem & ſimilibus Ethnicarum Feſtis in ſequentibus acturi, atque omnia ad Iulianum annum accommodare ſtudebimus, quo hodie vniverſus orbis Chriſtianus ferè vtitur. Nemo tamen hic eam certitudinem à nobis expectet, quòd ita omnia concinnari & cum Iuliano anno componi poſſint, vt annus anno exactè & præcisè reſpondeat: id enim nullo modo fieri poſſe, omnes facilè animaduertent, qui vel mediocriter cognitos habent annos variorum populorum, cum ingenti diſcrimine & multiformi ratione in obſeruatione eius. Arabes enim in ſui anni conſtitutione Lunæ tantùm motum obſeruarunt, numerantes quidem duodecim menſes pro anno, ſed quia duo lunationes perficiuntur diebus 59. ita ſuos menſes partiebantur, vt vnus triginta dies, alter vigintinouem alternatim habeat. Ægyptii autem neglecto Lunæ menſtruo motu, anni ſui ſpacium complexi ſunt Solis per totum Zodiacum circuitu, qui diebus 365. & quadrante efficitur. Hoc tempus diuiſerunt in duodecim partes ſeu menſes ſingulis quidem tres decadum attribuentes decades, quæ faciunt 360. dies, euoluto igitur anni ſui vltimo menſe, quem Meſori vocârunt, quinque reliquos ſuper adiiciebant dies, quadrantis diurni, qui abundat ſupra dies illos, nullâ prorſus habitâ ratione, vel intercalatione aliquâ eius tempore admiſſâ. Hebræorum autem anni formam medium iter ingreditur, ſicut ſuprà quoque indicauimus. & Theologi etiam diligenter enarrant, Dionyſius, Auguſtinus eſt ea verſati confirmant,

Arabes in computatione anni lunam tantùm obſeruarunt.

Ægyptii.

Hebræi.

num, Theophilus, Cyrillus, Anatolius, Epiphanius, Beda & alii; neque enim ea Solis, neque Lunæ tota eſt, ſed vtrique applicata: ambobus namque luminaribus, ex Moſis ſententiâ, in dies & annos à Deo data ſunt: Gen. 1. cap. Nam primum quaſi regulam ſolarem annum, qui eſt dierum 365. & ſex horarum imitandum propoſuit, & menſes lunares duodecim, qui faciunt dies 354 horas 8. ſcrupulos 876. ſic huic applicat, vt cùm in anno Solari ad lunarem comparata, reſtent dies 10 hora 21. ſcrup. 204. hunc exceſſum tandiu reſeruat, donec inde menſis vnus conſtituatur, quod fiebat tertio quóque anno, ad cujus finem adiiciebatur: vnde & propter adiectum hunc decimum tertium menſem anno, ad cujus finem adiiciebatur: vnde & propter adiectum hunc decimum tertium menſem annus ipſe Embolimæus, menſis autem Embolimus dicebatur. Quia verò hora aliqua omittebantur in intercalatione hac, fuit opus aliâ intercalatione, quâ illa ad explendum annum ſolarem reliquis 354. diebus inſerebantur, vt nouilunia cum primis menſium diebus congruerent, & æquinoctia cum ſolſtitiis in iiſdem quaſi veſtigiis immota manerent.

Vſi ſunt hoc anno Patriarcharum etiam poſteri, à quibus ad Græcos propagatus eſt, & ab his ad Romanos, qui eum longo tempore vſurpârunt, donec ob intempeſtiuas Pontificum intercalationes neglectus & conturbatus, à Iulio Cæſare correctus & ad hanc formã redactus ſit, quâ etiamnum hodie vtimur.

Rationes ob quas variarunt gentium anni difficulter cum Iuliano anno componi poſſunt.

Hinc igitur prima ratio peti poteſt, quâ demonſtratur, quare difficulter variarum gentium anni & menſes cum Iuliano anno & menſibus componi poſſint. Nam in Arabum anno, quem Lunæ tantummodo curſu metiuntur, ſinguli menſes per omnes anni partes, ver, æſtatem, autumnum & hiemem vagantur triginta trium annorum fere ſpatio, vt nulli certi menſes ſint æſtiui aut hyberni. Exempli gratiâ: ſi hoc anno menſis Almuharram à quaſunm annum inchoare ſolleret, incideret in initium noſtri Martii, tertio ab hinc anno conueniret cum principio Februarii & ſexto cum initio Ianuarii, & ſic deinceps. In Ægyptiorum autem anno, qui dici quadrantem negligebant, primi dies menſium retrò aſcendebant, ſic vt quinto quáque anno primus dies primi menſis, quem Θωθ nominabant, in præcedentem diem anni Iuliani tranſmigraret, propter neglectum diem intercalarem, ex quatuor quadrantibus collectum. Vnde ex Cenſorini libello de Die natali, non obſcurè poteſt colligi, reciprocâſſe Ægyptios primum diem menſis primi per viginti quinque dies, à vigeſimo Iulii in vigeſimum quintum Iunii. Vt igitur apud Arabes, ſic etiam apud Ægyptios, longiore tamen interuallo, primus menſis per omnes anni partes tranſcurrit. Vnde non leuis confuſio temporum naſcitur.

2. Verùm adhuc aliæ ſunt difficultates. Varia enim apud diuerſos populos anni fuerunt initia. Anni enim ſicut & mundi initium apud Iudæos & Ægyptios fuit ad æquinoctium autumnale primò: quod poſtea iuſſu Dei inter Hebræos tranſlatum eſt in æquinoctium vernale. Romulus annum ſuum à Martio inchoauit: Numa verò à Ianuario: Athenienſes à ſolſtitio æſtiuo, ſicut & Ægyptii, ſi Porphyrio credimus: eâ ratione, vt Neomenia, quæ proxima eſſet his terminis, principium primi menſis anni eſſet. Sed hac dierũ tot intermiſſio, duobus plerunque annis facta, initia menſium procul vltra ſuos conſuetos terminos abſtrahebat, ſic vt fixi menſes eſſe non poſſent, in anno ad Lunæ & Solis motũ directa. Si enim Nouilunium aliquo in anno incidiſſet in ipſum diem æquinoctii, qui olim fuit 25. Martii: anno ſequenti propter intermiſſas dies 11. cadebat in 14. & tertio anno propter eandem cauſam in 3. eiuſdem menſis: nec ante annum octavum ad ſuum priſtinum locum redibat.

3. His etiam illud accedit, quòd rationem Solaris anni à Cæſare conſtituti cæteræ nationes, quæ Romano parebant imperio progreſſu temporis imitari cœperunt. Ægyptii enim biſſextilem annum conſtituerunt, & menſes Romanorum inſtar partiri cœperunt aliud tantum initium anni conſtituentes: vt Thoth. cum Septembri omninò idem eſſe crederetur, Phaophi cum Octobri, Athyr cum Nouembri, &c. Idem ſequuti ſunt Græci: vt antiqua ſupputatio annorum & menſium, quæ fuit temporibus Platonis, Ariſtotelis, Theophraſti, abierit in deſuetudinem, Græcis iam Romano more annos, menſes & tempora ſupputantibus: vt Albertus Pighius refert de Ratione Paſchalis celebritatis & reſtitutione Calendarii Eccleſiaſtici. Quemadmodum verò certò non conſtat quo tempore hæc primò facta ſint, ſic incertum perinde eſt, à quo potiſſimùm tempore in hiſtoriis Græcorum aliarumq́ nationum, quæ hactenus à Romanis diſcrepârunt, anni Romanorum more numerandi ſint.

4. & 1. ratio. Adrianus Iunius his omnibus duas alias rationes addit in libro de Annis & menſibus, ob quas legitima & vera menſium Græcorum ratio difficulter in iis & cum Romanis componi poſſit. Prima eſt, quòd Neomeniarum initia alii atque alii ſtatuerint alia. Altera, diſcrepantes ac controuerſa Grammaticarum de menſibus variarum gentium inter ſe pugnantium ſententia. Verba eius hæc ſunt: Plutarchus, inquit, in Ariſtide, prælium ad Platæas commiſſum 14. die Boedromionis ſecundùm Athenienſes, in viceſimã ſextam Panemi apud Bœotios incidere ſcribit: additq́; neminem mirari debere eam dierum diuerſitatẽ, quum diligentiſſimi quique Aſtrologi ſ. à tempeſtate aliud atq; aliud initium parieti & exitum menſis ſtatuerint. Docet illud quóque

Thu-

Thucydides exactiſſimus hiſtoriarū ſcrip-
tor, memorans diem induciarū inter Spar-
tanos & Athenienſes initarū, eundem eſſe
Athenienſibus decimum quartū Elaphe-
bolionis, cum duodecimo Geraſtij apud
Lacedæmonios. Præterea ex Epiphanio in
Ancephalæoſi de Valentiniani Iunioris
morte ſcribente, colligere licet, quòd Maij
menſis principium juxta Ægyptiorū ratio-
nem, in vigeſimū quintum Aprilis: & ſecū-
dum Macedonum computationem, in vi-
geſimum tertium ejuſdem incidat. Quod
alterius rationis confirmationē attinet,
... ſextum Athenien-
menſem ſcribit, & Decembrē exponit,
... ab Hecatombæone (qui annum il-
lis exordiebatur) auſpicanti, ſeptimū in ra-
tionis ſubductione fore: eundem tamen Ia-
nuarium reddit Plutarchus, vbi de trajectu
... in Macedoniam loquitur. Harpo-
cration Rhetorici Lexici author Μαιμακτη-
... quintū facit menſem, quum ſit quar-
... ordine: idem rurſus Ἀνθεστηριῶνα octauū
... endo, inſigni in errore verſari depre-
... tur: eundem in Sylla Martium eſſe
Plutarchus. Suidas Μαιμακτηριῶνα
... m eſſe menſem, dicique Roma-
... Ianuarium annotat, quum alio loco
... ῶνα Ianuarium, veluti ſui oblitus, in-
... etur. Pari ratione Μεταγειτνιῶνα ſecun-
... menſem facit, quum alibi Μεταγειτνιῶ-
... è ſecundum definiat. Idem Ἀπελλαῖ-
... embrem facit, quem Epiphanius
... m Auguſtum, & rurſus alibi ſuo-
... Nouembrem dicit. Vlpianus Demo-
... ſcholiaſtes Σκιροφοριῶνα vndecimū,
... autem Suidas duodecimum illi ar-
... Ioſephus quoq; ſecundum, ex He-
... ſententia, menſem, illis Marſona-
... inquit) dictum, apud Macedones
... upari ſcribit, quum Galenus hunc
... em faciat: itaque ſi ab æquinoctio
... quo in Septembrem incurrit,
... auſpicantur, neceſſe eſt ſecun-
... Δῖον Octobrem, contra Galeni
... m reddere. Idem vſu venit in
... enſibus, quorum quartum no-
... vocari, ſeptimum Octobrem
... onymus: in quo tantum exor-
... m eſt ſpacium ab æquinoctio
... e ad ſequentis menſis initium.
... *ſupradictas difficultates, cur ita*
... *enſes olim, quòd Sacerdotes nun-*
... *s gratificantes publicanorum re-*
... *bidine ſua vel ſubtraxerunt tem-*
... *runt, vt Solinus cap. 5. & Marcel-*
... *ferunt.*
... *& Menſibus, eorūmq; magno*
... *diuerſiſſima ratione in obſerua-*

tione, multa eruditiſſimè ſcripſerunt Theodorus Bibliander Sacrarum literarum olim in Schola Tigurina Profeſſor, in libro De ratione temporum: Greg. Gyraldus & Adrianus Iunius in lib. De annis & menſibus: itémque Paulus Eberus in Calendario hiſtorico & Ioan. Lalemantius, De præcipuarum gentium anni ratione, vnde Lector petere poteſt quæ hic deſiderantur.

Propter has autem enumeratas aliáſque cauſas, fieri non poteſt, vt omnia ſic componantur, vt vbiuis gentium annum alterius anno, menſis menſi, inprimis verò dies dici præciſè reſpondeant. Contenti igitur eſſe debemus, ſi vtcunque menſes variarum gentium menſibus Romanis, ſiue Iulianis anni ita aptentur & congruant, vt aliquo modo intelligere poſſimus, quodnam tempus anni fuerit, quo feſta & ſimilia celebrata geſtáque ſint.

CAPVT III.

Menſium variarum gentium ad Romanorum ſeu Iuliani anni Menſes accommodatio.

IANVARIVS.

Incipimus autem à Ianuario: ab eo enim Romani annum ſuum auſpicantur, idque ex Numæ Pompilij inſtituto. Volunt enim quidam, ante Romam conditam, eius Italiæ partis incolas, quæ Latium dicitur, anni nullam vel paruam admodum rationem habuiſſe, veluti rudes & incultos populos, qui nec domos quidem ædificare, terrā colere, ſerere aut metere nōſſent, ſed qui ſemiferi glandibus vitam ſuſtentaſſent, & aut in ſpeluncis, aut magalibus ex frondibus virgultíſque contextis habitaſſent, ſub Iano, Saturno & Pico Regibus. Romulum igitur, cùdicā in Latio vrbe, inter alia multa, quibus Romanam rem ſeciſſet auguſtiorem, temporis etiam rationem ſibi habendam exiſtimaſſe: proindéque annum dies tantùm trecentos quatuor complectentem, in menſes decem quorū ſex tricenūm, quatuor tricenūm ſingulorum dierum eſſent, diſtribuiſſe: primúmque menſem genitori ſuo Marti dicatum, Martium appellaſſe. Et abit hæc ſententia magni nominis viros patronos, Iunium Graccum, Fuluium Nobiliorem, Varronem, Macrobium, Cenſorinum & alios: quibus etiam adſtipulatur Ouidius lib. 1. Faſtorum ſic canens:

> Tempora digereret cùm conditor vrbis, in anno
> Conſtituit menſes quinq; bis eſſe ſuo.
> Scilicet arma magis quàm ſydera, Romule, noras,
> Curáq; finitimos vincere maior erat.

Sed tamen non ſine ratione Romulū ſic annū ...

tatiam ab initio anni nullam rationē habuiſſe.

Romulus annū in menſes diſtribuit certo aliquo.

in menſes decem digeßiſſe, duplici ratione aſſerit, prioribus hæc ſubiungens:

Quod iacet in vtero matris dum prodeat infans,

Hoc anno ſtatuit temporis eſſe ſatis.

Per totidem menſes à funere conjugis vxor,

Suſtinet in vidua, triſtia ſigna, domo.

Sed quum hic numerus dierum Romulei anni, neque Lunæ rationibus, neque Solis curſui conveniret, nonnunquam vſu veniebat, vt frigus anni æſtiuis menſibus, & calor hyemalibus proveniret. Quod vbi contigiſſet, tantùm dierum ſine vllo menſis nomine patiebantur abſumi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo cœli habitus inſtanti menſi aptus inueniretur, Macrobio authore lib. 1. Saturn.

Numa Pomp. annum in menſes diſtribuit.

Numa Pompilius igitur, qui Romulo proximè in Imperio ſucceſſit, & 43. annos regnauit, vt annum integrum ac certum conſtitueret, Lunæ & Solis motibus accommodatum, reſiduos illos dies in Romuli anno, de quibus modò diximus, in duos menſes diſtribuit, & prioribus decem addidit, quorum alterum Ianuarium, *alterum verò* Februarium *nominavit, hunc que vltimum, illum autem primum anni eſſe voluit. Qua de re Ouidius lib. 1. Faſt. ita cecinit:*

At Numa nec Ianum, nec auitas præterit vmbras;

Menſibus antiquis addidit ille duos.

Sed tamen (antiqui ne neſcius ordinis erres)

Primus, vt eſt, Iani menſis & antè fuit.

Qui ſequitur Ianum, veteris fuit vltimus anni,

Tuquoq; Sacrorũ Termine finis eras.

Explicatur locus Ouidij.

Vnde ſimul apparet, non rectè priori loco in nonnullis exemplaribus, pro; Addidit ille duas, legi, Præpoſuitque duos: *Poëta enim manifeſtè ſibi eſſet contrarius. Fuluius Nobilior tamen, duos hos menſes non à Numa, ſed à Tarquinio Priſco additos arbitratur Romuli anno. Sed Februarium vltimũ fuiſſe menſem in Numæ anno, Varro quoque lib. 2. de lingua Latina teſtatur, inquiens:* Terminaliorum dies anni extremus conſtitutus: duodecimus enim menſis fuit Februarius. *Sed & Cicero lib. 2. de Legibus hæc habet:* Menſem, credo, extremum anni, vt veteres Februarium, ſic hic (*D. Brutus*) Decembrem ſequebatur. *Simile quid habetur in fragmentis legum duodecim tabularum ſi Lalamantio credimus, qui eas non aſſerit, à Decemuiris demum, anno vrbis 303. ex vltima ſecundum conſtitutum Februarium, vtque eo menſe poſt Terminalia alternis annis eorum dierum, qui ad annuam Solis rationem deeſſent, intercalatio fieret. Colligit hoc forte Lalamantius ex Ouidio, qui lib. 2. Faſtorum ita canit:*

Primus enim Iani menſis, quia Ianua prima eſt:

Qui ſacer eſt imis manibus, imus erat.

Poſt modo creduntur ſpacio diſtantia longo

Tempora bis quini continuâſſe viri.

Sed ad hæc verba Antonius Conſtantius Fanenſis, Rectè, *inquit*, dicit Poëta Creduntur, quum nuſquam legatur, vel Decemuiros creatos inſpiciendis libris Sybillinis, vel qui creati ſunt ſcribendis legibus, Ianuarium & Februarium conjunxiſſe. Credo igitur neutros id feciſſe, quum & Ouidius ea de re dubitet, & neminem legerim, à quo certum aliquid tradatur.

Numa unde ſuã anni formam habuerit.

Ouidius libro 3. Faſtorum putat, Numam hanc anni formã, in duodecim menſes diſtributam habuiſſe ex Pythagora Samio, cuius etiam auditorem fuiſſe Numam, & quo tempore ad regnum Romanum vocatus ſit, apud Crotonem egiſſe Philoſophiæ dantem operam, multi volunt: ſic enim canit ille,

Primus oliuiferis Romam deductus ab aruis.

Pompilius menſes ſenſit abeſſe duos.

Siue hoc à Samio doctus, qui poſſe renaſci

Nos putat: Egeria ſiue monente ſua.

Eodem refert Metam. 15.

Pythagoram poſt Numam vixiſſe.

Sed, vt Dionyſius Halicarnaſſ. lib. 2. inquit, temporũ ratio hoc non patitur: quandoquidem non paucis annis, ſed totis quatuor ætatibus Pythagoras fuit Numâ poſterior. Nam hic circa medium Olympiadis 16. Romæ regno potitus eſt: Pythagoras verò poſt Olympiadem 50. demum docuit in Italia. Imo nondum erat Crotonienſium vrbs quando Romam ad regnum acceſſit Numa: integro enim quadriennio poſt aſſumptum à Numa Principatum Myſcelus iam condidit, Olympiadis 17 anno 3. Vnde ſatis apparet, eum nec potuiſſe aſſectari Pythagoram, qui quatuor poſt ætatibus exactis floruit: neque Crotone degere, quum ad Regnum vocaretur, quæ nondum condita fuerat. Confutatur etiam hæc opinio à Liuio lib. 1. & à Solino cap. 21. vbi dicit, Bruto demùm Conſule primo, Pythagoram in Italiam veniſſe. *Cicero autem lib. 4. Thuſculan. quæſt. indicat, vnde ſit creditum, Numam Pythagoræ fuiſſe Diſcipulum.* Arbitror, *inquit*, propter Pythagoreorum admirationem, Numam quoque Regem Pythagoreum à poſterioribus exiſtimatum. Nam quum Pythagoræ diſciplinam & inſtituta cognoſcerent, Regiſque eius æquitatem & ſapientiam à maioribus ſuis accepiſſent, ætates autem & tempora ignorarent propter vetuſtatem, eum qui ſapientià excelleret, Pythagoræ auditorem fuiſſe crediderunt.

Licinius Macer autem, Feneſtella, Plutar-
chus & alij putant, habuiſſe Romanos ſub Ro-
mulo quoque, perinde vt alias multas gentes,
duodecim menſes. Philippus Melanchthon etiam in
ſuis ad librum 1. Faſtorum Ouidij Annotationi-
bus, falſam eſſe dicit opinionem, quòd Romulus
decem tantùm habuerit menſes: ſed quia Numa
anni principium mutàrit, propterea dici duos
menſes à ſe addidiſſe. In eo tamen fallitur, quòd aſſe-
rit apud omnes gentes à principio mundi vſque
fuiſſe duodecim menſes: nam vt Macrobius re-
fert lib. 1. Saturnal. Arcades vel, vt Plutarchus
in Numa indicat, barbari quidam, annum ſuum
tribus, Arcades autem quatuor menſibus expli-
cabant, & Acarnanes ſex. Suffragari huic ſen-
tentia videtur, quòd Macrobius eodem libro di-
cit, ſi eo tamen egiſſet, vt ob lunares Romuli menſes,
qui anni æſtiuis menſibus, & è contra calor
hiemalibus prouenires, tunc ad finem anni tan-
tum dierum ſine vllo menſis nomine paſſos fuiſſe
..., quantum ad id anni tempus adduceret,
quo cæli habitus inſtanti menſi aptus inueniret.
Ecce concedit, ad decem Romuli annos dies
...t, & quidem non paucos, in fine anni aſ-
...tos: ſolùm negat, menſis alicuius nomine
vocatos fuiſſe. Id verò manifeſtè Plutarchus
...atur, qui in Numa inquit: ... τὸν Ια-
... Νουμᾶς, ὡς ἦν ἑνδέκατος ...
..., ... δ᾽ ... τελευταῖος ὁ ...
... Primum Ia-
...rum ordinauit Numa, qui erat vnde-
... ſub Romulo, vndecimus autem &
...us Februarius, quo nunc ſecundo v-
... Plutarchi igitur ſententia eſt, eodem lo-
...decim menſes lunares ordinâſſe Romulum,
...m autem ad Solis curſum accommodiſſe.
...rtè credibile non eſt, Romulum adeò in-
...ſolidum fuiſſe, vt meliorem anni formã
...ere nequiuerit, quàm priores illi tri-
... Nam vt Plutarchus in vita eius refert,
... λέγονται καὶ ... μανθάνειν οἱ
(Romulus & Remus) εἰς Γαβίους κομι-
... τοὺς ... Quo circa du-
...eſt, quin Philoſophiæ operam dederit
... Aſtrologica diſciplinæ, quæ tum qui-
... gentium frequentiſſimo in vſu fuit,
... fuerit. Equidem ad Reſpub. optimè
...nſtituendam, & ad regẽdam multi-
...arúmque clientelarum honeſtiſſimo
...iuendam, ciuilis prudentia tantùm
...d inter omnes conſtat, quantùm in
... vrbium Conditore, vel ſapientiſſi-
...ue homine eſſe poteſt. Fundamenta
...tatis, cui & aliæ poſtea omnes ceſſe-
...tribuere, ſola vt ad imperium &
...arum dandas condita videtur.
...ſemina, ex quibus ea deinde luxu-
...ta eſt, qualem nullus vnquam a-
...ulus, & quam ſolam eſſe omnes

faſtentur, quæ ad regendas Reſpublicas ſit ſatis. Quis igitur crederet, hunc ipſum tam anni for-
mam admiſſurum fuiſſe, quæ frigus æſtiuis menſibus, & contra calorem hyemalibus ſæpiſſimè in-
duceret? Adhæc, Lupercalia, quibus vrbs februabatur, hoc eſt expiabatur, ante Numam, proinde-
que etiam Februarius menſis, cui nomen à Februo iſtis eſt, fuiſſe videntur, ſicut & in hoc in Feſti
deſcriptione pluribus indicabitur.

Plutarchi etiam ſententia fuiſſe videtur, quod Numa menſium ordinem tantùm mutàrit, & vtrumque Ianuarium & Februarium principio anni adiecerit. Sic enim in eius vita ſcribit: Μετεκίνησε δὲ καὶ τὴν τάξιν τῶν μηνῶν· τὸν γὰρ Μάρτιον πρῶτον ὄντα, τρίτον ἔταξε: id eſt, mutauit & menſium ordinem: Martium enim, qui primus erat, tertium fecit, &c. Quod ſi Februarium ad finem præcedentis anni reliquiſſet, & Ianuarium ſolùm à principio ordinâſſet, non tertius vtique Martius, ſed ſecundus fuiſſet menſis. Macrobius etiam lib. 1 Saturnal. ſcribit: Iulius, quum ſecundùm Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, Quintilis à numero vocaretur: nihilominus tamen etiam poſt Præpoſitos à Numa Ianuarium ac Februarium retinuit nomen, &c. Etſi paulò antè aliter eum ſcripſiſſe ſciam. Numa ordinem menſium mutauit tantùm.

Rationes autem ob quas Ianuarium Principem menſem fecit, & ab eo annum inchoari voluit, à variis varia afferuntur. Quidam volũt hoc propterea factum, quòd Calendis Ianuarii, exactis Regibus, primi Conſules Romæ creati fuerint. Verùm hæc ratio non probatur. Numa enim, qui hoc conſtituit, anno vrbis conditæ 39. ſeu anno 3. Olympiadis 16. regnare cœpit: quum exacti ſint demum Reges, & Reſpublica tum Coſſ. cœperit anno vrbis 244. & quarto, Olymp. 67. Tempora igitur non congruunt. Ianuarius cur primus menſis. 1.

Alij naturali ratione adductum Numam hoc ordinâſſe dicunt. Quum enim Ianuarius proximè ſolſtitium hybernum ſequatur, huius menſis principium ſecundùm naturam quodammodo eſt, quo & dierum lux accreſcere, & tenebræ minuuntur, omniáque reuiuiſcunt. Vnde quum Ouidius quæreret, cur Numæ annus inchoaret in Bruma, aut circà, & non potius in vere, quum id tempus anni principio magis conuenire videatur, quòd verno tempore omnia floreant, & renouentur, ipsâque tellus nouam quaſi faciem induat? ita reſpondet lib. 1. Faſt. 2.

> Bruma noui prima eſt, veteriſque nouiſſima Solis:
> Principium capiunt Phœbus & Annus idem.

Sed etiam Plutarchus in Quæſtionibus, quæſt. 19. Numam, inquit, Ianuario inter menſes principatum dediſſe, ac principium annis ſump-

ſumpſiſſe, naturæ, quantum ad nos attinet, conſentaneum. Quamuis enim eorum quæ in circulo circumferuntur, nihil ſit vel primum naturâ, vel extremum: optimâ tamen lege factum, *inquit*, vt poſt hybernum tropicum annus inchoetur: quum naturale quodammodo huiuſmodi principium fiat, quo lucis tempus nobis augetur, & tenebrarum ſeu noctis minuitur: & Princeps ipſe, ac totius ſubſtantiæ fluxæ author propius accedit. *Hac autem ratio agrè conſiſtere poteſt, ſi Numa Februarium vltimum conſtituit menſem. Eſt enim hybernum ſolſtitium in Decembri, ideòque totus menſis inter ſolſtitium & anni principium interceſſiſſet.*

3. *Rectiùs igitur Plutarchus eodem loco putat, Numam Pompilium Ianuario Principem locum aſſignâſſe, quòd pacis ſtudioſus, & ciues à re bellica ad agriculturam tranſcendere cupiens, Iano hunc honorem detulerit, vt qui ciuilis vitæ, terræque colendæ, quàm belli fuiſſet ſtudioſior, cùm Romulus, homo bellicoſus & Martis filius, Martium cæteris præpoſuiſſet.*

Primus anni menſis Ianuarius cur dicatur. Ianus quis. *Primum autem menſem anni ſui Numa Ianuarium appellauit, à Iano, quem ferunt, vt Arnobius teſtatur, Cælo & Hecate procreatum, in Italia regnâſſe primum, Ianiculi oppidi conditorem, patrem Fonti, Vulturni generum, & Iuturnæ maritum. De quo poſteritas inter Deos relato multa fabuloſa tradidit. Feſtus enim Ianum Chaos finges fuiſſe, & inde nomen ſortitum eſſe.* Chaos, *inquit* ex eo quòd χαίνειν Græci, id nos hiare dicimus: Vnde Ianus, detractâ aſpiratione, nominatur, id quod fuerit omniũ primum, cui primò ſupplicabant veluti Parenti, à quo rerum omnium factum putabant initium. *Hanc ob cauſam ſine dubio Numa quoque annum ab eo auſpicari voluit, quin eum anni Deum & Principem conſtituit. A quo tempore etiam varijs eum*

Iani forma. *formis effinxerunt. Alij enim formârunt ipſum in dextra manu tenentem clauem, vt temporis principiũ, ac anni recluſorẽ, ianitorémque: alij verò in dextra* 300. *ſiniſtra autem* 65. *continentem, vt annum ſignificaret, Suida authore, Macrobio & Plinio: non quòd hos numerorum notas Ianum in manibus habuiſſe intelligas, ſed quòd eum numerum per manuum articulos expreſſerit. Ex Plinij enim verbis lib.*34. *& Macrobij Saturn. lib.*1. *intelligimus planè, ſic Ianum eſſe figuratum fuiſſe, vt manibus & digitis, hoc annumerandi ordine, qui per articulos manuũs fit, ab vnitate vſq. ad* 99 *manu ſiniſtrâ numeratur: à centenaria verò numero dextra computatur. Nonnulli etiam Deum hunc bicipitem formârunt: quòd is tranſacti anni finem reſpiceret, & principia futuri proſpiceret. Quamuis Ouidius lib.*1. *Faſtorum huius formæ alias ratio-*

nes reddat. Sed hæc per digreſſionem dicta ſint, nunc ad propoſitum redeamus.

Reſpondet huic menſi Hebræorum טבת Tebeth, *qui ordine apud eos eſt decimus, incipiendo à Niſan, qui in Aprilem vt plurimùm incidit, ſicut mox indicabitur. Mentio huius menſis & eius ordinis fit Heſt.*2.*cap. vbi ſic legitur:* Ducta eſt itaque Heſter ad cubiculum Regis Aſſueri menſe decimo, qui vocatur Tebeth. *Ianuario reſpondet menſis Tebeth.*

Eundem Athenienſes Γαμηλιῶνα *nominârunt, vt vult Gaza: alij enim Octobri conferunt. Nomen habet à nuptialium dierum Feſtiuitatibus:* Γαμήλια *enim ſignificant Feſta, Celebritates & Conuiuia nuptialia: vnde & Iunoni nuptiarum Deæ Sacrum eum eſſe volunt. Refert Phanarium Cecropem Gamelium menſem, & Gameliam Iunonem Athenis floruiſſe: quod & Charax ſcripſit. Hunc autem Athenienſiũ menſem Ianuario noſtro reſpondere, ex Theophraſto intelligi poteſt, qui lib.*5. *de Nat. anim. cap.*17. *inquit:* Secundæ (*ſementis*) principium eſt menſe Gamelione poſt ſolſtitium hybernum. *Vnde apparet, Gamelionem primum eſſe poſt hybernum ſolſtitium menſem. Ex Ariſtotele idem colligitur, ex quo ſimul etiam liquet eum præcedentis menſis Decembris, Romani anni reſpectu, dies aliquot habere: ait enim lib.*1. *Meteor. cap.*6. apud Athenienſes Cometã eſſe viſum menſe Gamelione, quum Sol in Brumæ eſſet ſolſtitio. *Γαμηλιών.*

*Refert Alexand lib.*3 *cap.*24. *Athenienſibus, vt Ianuarium, & prima vltimáque dies eiuſque menſis,* DEMETRII *nomine appellaretur, aliquando lege cautum fuiſſe, quum Demetrio Poliorceti, à quo liberati fuerant à iugo Macedonum, plus nimio indulgerent & famularentur.* *Ianuarius Demetrium dictus Athenis.*

Macedones Αὐδυναῖον *vocant. Sic enim Suidas:* Αὐδυναῖος ὄνομα μηνὸς παρὰ Μακεδόσι, ὁ Ἰανουάριος: *dicitur ijſdem* Νυχιών. *Αὐδυναῖος.*

Ægyptij Τυβὶ *appellant, iuxta Theonem. Author Epigrammatis quod habetur in fine lib.*1. *Epigrammat. Græcorum, vbicunque confert menſes Ægyptiorum cum Romanis, de hoc ita ſcribit:* Pandit Tybi togas, & tinctas muricè veſtes *Conſentit cum his Epiphanius, qui contra hæreſin* ἀλόγων *& Alogorum, de Chriſti natali ſic ſcribit:* Nato Chriſto ſecundum Ianuarium menſem, hoc eſt, ante 8. Idus Ianuar. quæ eſt quinta Ianuarij menſis ſecundùm Romanos: ſecundùm Ægyptios, Τυβὶ vndecima. Iuxta Syrios ſiue Græcos Αὐδυναίου ſexta. Iuxta Cyprios ſiue Salaminios, quinti menſis quinta die. Iuxta Paphios, Iulij 14. Iuxta Arabes Ἀλέων 21. Iuxta Cappadoces Ἀταναθὰ 13. Iuxta Hebræos, Tebeth 13. Iuxta Athenienſes Μαιμακτηριῶνος ſexta. *In eo ſolùm errare videtur,* *Τυβί.*

…tur, quod Atomaſtiriona Iannario confert, vt … loco dicetur.

… Iones Ληναιῶνα dixere hunc menſem. Me… … eius Heſiodus lib. 2. de operibus & diebus … ſimul ea de hoc menſe refert, quæ Decembri, … anuario in primis competere videntur: ſic … canit:

…ῆνα δὲ Ληναιῶνα, κάκ' ἤματα, βουδόρα … πάντα,
…ῦτον ἀλεύασθαι, καὶ πηγάδας αἵ τ' ἐπὶ γαῖαν
…σαντος βορέαο δυσηλεγέες τελέθουσι,
…ς τε διὰ Θρήκης ἱπποτρόφου εὐρέι πόντῳ
…πνεύσας ὤρινε, μέμυκε δὲ γαῖα καὶ ὕλη.
…λὰς δὲ δρῦς ὑψικόμους, ἐλάτας τε παχείας,
…ρεος ἐν βήσσῃς πιλνᾷ χθονὶ πουλυβοτείρῃ
…πίπτων, καὶ πᾶσα βοᾷ τότε νήριτος ὕλη.
…ρες δὲ φρίσσουσ', οὐρὰς δ' ὑπὸ μέζε' ἔθεντο.
…ν καὶ λάχνῃ δέρμα κατάσκιον, ἀλλά νυ καὶ …
…χρὸς ἐὼν διάησι δασυστέρνων περ ἐόντων.
… διὰ ῥινοῦ βοὸς ἔρχεται, οὐδέ μιν ἴσχει,
… δι' αἶγα ἄησι τανύτριχα, πώεα δ' οὔ τι,
…' ἐπηεταναὶ τρίχες αὐτῶν, οὐ διάησιν
…ς ἀνέμου Βορέου: τροχαλὸν δὲ γέροντα τίθησι.

Id eſt:

…em verò Lenzona, malos dies, bo… … nocentes omnes,
… vitate: & glacies, quæ quidem ſu… … terram
… Borea moleſtæ exiſtunt,
…t Thraciam equorum altricem … mari
…s concutit, remugit autem ter… … ſylua.
… verò quercus alticomas, abie… … denſas,
… n vallibus deiicit, terræ multos … nti
…ns, & omnis reboat tunc in… … ylua.
…em horrent, caudaſque ſub pu… … ponunt:
…, quarum vellere cutis denſa … uas
… xiſtens perflat, hirſuta licet … habentes.
…n per bouis pellem penetrat, … ſum cohibet, &c.

…οὶς γὰρ χαλεπώτατος οὗτος …
…λεπὸς προβάτοις, χαλεπὸς δ' …

… enſis enim difficillimus hic … cilis ouibus, difficiliſque ho…

… lus & Ioannes Grammaticus … rium exponunt. Proclus in hunc … m annotat, à Boeotiis Λην… … Sol in Capricornum ingredi… … ucit Plutarchum. Putat etiam

Poëtam eo loco Βουδόρα intelligere, quòd Βουδ… ipſe vocat, propterea quod plures boues eo menſe intereant: vel τῷ ἑρμηνείᾳ αἰξ, inquit, ὅς ἐστι μετὰ τὸν Βουδόρα, εἰς ταυτὸν ἐρχόμενος τοῦ Γαμηλιῶνι. Rationem autem, ob quam menſis hic ſic dicatur, ijdem reddunt, quod Baccho ſeu Dionyſio Lenæo, à torcularibus ſic dicta Feſtiuitas hoc menſe ageretur, quæ Λήναια nominabatur: vel Λυβεῶνα, iuxta Moſcopulum, qui ita ſcribit: Ληναιὼν ἐστὶν ὁ Ιανουάριος. ἐκλήθη δὲ ἀπὸ τῶν Ληναίων τοῦ Διονύσου τοῦ Ληναίου, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ ἑορτὴν τοῦ ὀνόματος τούτου Λυβεοσίαν ἐκάλει: Ioannes autem Grammaticus inquit, Ιανουάριος Ληναιὼν παρ' Ἴωσι καλεῖται, ὅτι τὰ Πιθοίγια ἐν τῷ ἐν ᾧ γίνεται. Ἢ ὅτι τοῦ Διονύσου ἑορτὴν τὴν λεγομένην Λυβεσίαν ἀπὸ τῶν λήνων: ἢ παρὰ Βοιωτοῖς καλεῖται Βουκάτιος, ὅτι Βουκέφαλος … ὁ Διόνυσος.

Ex conſtitutione Numæ 29. dies habuit apud Romanos Iannarius, ex ordinatione verò C. Iulij Cæſaris 31. habet.

FEBRVARIVS.

Februarius, de quo in Iannario quædam diximus, dictus eſt, quòd in eo populus per duodecim continuos dies februaretur, id eſt, purgaretur. Quæcunque enim purgamenti cauſa in Sacrificiis adhibebantur, Romani Februa appellârunt, & quod purgatum fuerat, februatum: deducta à Sabinis vocabulo, qui Varrone teſte, purgamentum februum dicunt. Sed & de Februis, & de etymologia Februarii menſis Ouidius lib. 2. Faſt. ita canit. Februa-rius vnde. Februa.

Februa Romani dixere piamina Patres:
Nunc quoque dant verbo plurima ſigna fidem.
Pontifices à Rege petunt & flamine lanas,
Queis veteri in lingua Februa nomen erat.
Quæque capit lictor domibus purgamina certis.
Torrida cum mica farra, vocantur idem.
Nomen idem ramo, qui cæſus ab arbore pura,
Caſta Sacerdotum tempora fronde tegit.
Ipſe ego flaminicam poſcentem februa vidi,
Februa poſcenti pinea virga data eſt.
Denique quodcúnque eſt, quo corpora noſtra piantur,
Hoc apud intonſos nomen habebat auos.
Menſis ab his dictus Sancta, quia pelle Luperci
Omne

Omne ſolum luſtrans, idque piamen habent.
Aut quia placatis ſunt tempora pura ſepulchris.
Tunc cum ferales præteriere dies.

Hinc & Iuba Mauruſius hunc menſem Februarium vocari aſſeruit, ob timorum abſolutionem à ſubterraneis timoribus. Sic enim Athenæus lib. 3. ſcribit, τὸν μῆνα φεβρουάριον κληθῆναί φησιν, ὁ Μαυρούσιος Ἰόβας, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν φόβον καὶ ἀναίρεσιν τῶν δειμάτων:

Iuno Februata. *Potuit & Iuno* Febtuata *nomen Februario dare, quam &* Febiualem, *&* Februllam *vocabant, teſte Feſto. Ei enim hoc menſe rem diuinam faciebant: eiusq́ feria erant Lupercalia, quibus mulieres februabantur à Lupercis, amiculo Iunonis, hoc eſt pelle caprinâ.*

Februario menſi cur 28. dies aſſignati. *In vltima Numa menſium ordinatione Februario 28. dies aſſignati ſunt. Macrobius hoc propterea ab eo factum putat, quòd cùm in honorem imparis numeri, tam in anno, quàm in menſibus ſingulis imparem numerum eſſe voluerit, huic tamen menſi parem dierum numerum tribuerit, vt vniuerſa putatio totius anni impar fieret, quod alioquin factum non fuiſſet, ſi etiam huic menſi imparem dierum numerum aſſignaſſet. Vel etiam propterea, quòd Deo infero, cui hic menſis Sacer erat, diminutio & par numerus conueniret. Hinc Iulius Cæſar etiam cùm annum aliter conſtitueret, & aliquod diebus adiectis augeret, nullum huic menſi diem addidit, ne Deo àn fero Religio mutaretur.*

Sebat. *Hebræis hic menſis dicitur* שבט Sebat: *cuius 1. Machab. cap. 16. & vltimo, itemq́ Zachar. 1. fit mentio.*

Ἐλαφηβολιών. *Quod autem* Ἐλαφηβολιὼν *apud Athenienſes ſequatur* Γαμηλιῶνα, *ſitq́ adeo vltimus menſium hybernorum, ex Thucydide colligitur, qui lib. 5. hiſt. indicat, Pacem inter Athenienſes & Lacedæmonios in annos 50. initam,* ἐλαφηβολιῶνος μηνὸς ἕκτῃ φθίνοντος, τελευτῶντος τοῦ χειμῶνος. ἅμα ἦρι ἐξ Διονυσίων, *hoc eſt,* ſexto die Elapheboliouis deſinentis: ſub hyemis finem & vere ineunte. *Dicitur ſic,* ἀπὸ τῶν ἐλάφων, *hoc eſt,* à ceruis, *non, vt volunt quidam, quòd eis hoc menſe cornua decidant, ſed, vt Plutarchus docet in libello de Mulierum virtutibus,* ἀπὸ τῆς ἐλαφηβολίας *id eſt, à figendis ceruis, qui in Feſto, quod hoc menſe celebrabatur Dianæ* ἐλαφηβόλῳ, *immolabantur.*

Πεἰτιος. *Macedones eundem* Πεἰτιον *appellârunt, iuxta Suidam & Ioſephum.*

Γεραἰστιος. *Lacedæmonii* Γεραίστιον, *vel* Γεράστιον *teſtimonio Thucydidis lib. 4. vbi ſcribit,* diem Induciarum inter Lacedæmonios & Athenienſes initarum eundem eſſe Athenienſibus decimum quartum Ἐλαφηβολιῶνος, cum duodecimo Γεραστίου apud Lacedæmonios.

Ægyptii Μεχείρ. *De quo ſic in Epigrammate;* Signa Mechcir præbet naues committere ponto. *Cypril* ζωμαῖον. *Troezenii* Γεραίστιον. Μεχείρ.

Germani Hornung: *à mutatione cornuum.* Hornung.

MARTIVS.

Romulus incipit annum ab æquinoctio verno inchoare. *Romulus diebus circiter 20. ante Æquinoctium vernum annum ſuum inchoauit, non quidem, ſicut mihi videtur, vt Hebræos, qui inde quoque annum ſuum auſpicantur, imitandos arbitraretur, vt quibuſdam placet, ſed quia ab eo tempore omnia nouam quaſi faciem induunt & quodammodo reuiuiſcunt, inde ſe quóque commodè anni principium facere poſſe exiſtimauit. Vnde Ouidius ſic cecinit.*

Omnia cùm vireut, tunc eſt noua temporis ætas.
Sic annus per ver incipiendus erat.

Martius olim primus menſis. *Primum autem anni menſem Marti dicauit, quem pro Genitore ſeu Parente habuit. Hinc Ouidius lib. 3. Faſt.*

A te principiũ Romano ducimus anno,
Primus de Patrio nomine menſis erit.
Vox rata fit, Patrioq́ vocat de nomine menſem
Dicitur hæc pietas grata fuiſſe Deo.

Adhac nomina menſium Quintilis, Sextilis, Septembris, & ſic vſque ad Decembrem, qui eſt decimus & vltimus à Martio, ſignificant Martium fuiſſe primum.

Martio olim diuerſimodè vſi ſunt. *Vſi quidem ſunt ante Romulum quóque in Latio hoc menſis nomine, verùm non pro primo, ſed vel pro tertio, vt Albani, Aricini & Tuſculani: vel quarto, vt Forenſes: vel quinto, vt Phaliſci & Laurentes: vel pro ſexto, vt Hernici: vel decimo, vt Equiculi. Sic enim Ouidius lib. 3. Faſt.*

Quod ſi fortè vacas, peregrinos inſpice faſtos:
Menſis in his etiam nomine Martis erit.
Tertius Albanis, quintus fuit ille Phaliſcis,
Sextus apud populos Hernica terra tuos.
Inter Aricinos, Albanaq́ tempora conſtat,
Factaq́ Telegoni mœnia celſa manu.
Quintum Laurentes, bis quintum Equiculus acer.
A tribus hunc primum turba Forenſis habet.

Proinde non vſquequáque verum eſt, quod Feſtus Pompeius ſcribit, Martium menſem initium anni fuiſſe & in Latio, & poſt Romam conditam.

Reſpondet autem, non quidem pracisè, ſed magna ex parte tamen, Martio, Hebræorum vltimus menſis אדר *Adar: cuius eſt frequentiſſima in Sacris literis mentio.* Adar.

Athe-

Athenienſibus dicitur Μουνυχιὼν, à Sacris quæ in eo ſiebant Dianæ quæ dicebatur Munichia, à portu Athenienſium munitiſſimo, in quo fa- num Dea habebat. Fuiſſe autem hunc menſem decimum Atticorum, Harpocration, & ex eo Sui- das referunt. Martio verò congruere ex Theo- phraſt libro ſeptimo, capite primo, haud ob- ſcurè intelligitur: quia dicit, principium ... terti) factû ab Æquinoctio verno, Muni- chione contingere. Ariſtoteles etiam li- bro quinto, capite undecimo, hiſtor. animal. ſcribit, piſces circa æquinoctium parere, ... plurima parte tribus his menſibus, Mu- nichione, Thargelione & Scirophorione, ... eſt, Martio, Aprili & Maio, ut In- terpres reddidit. Ex Æſchinis quóque Ora- tione de Falſa legatione, liquet, Elaphebo- ... ſuccedere in menſium ordine Munichio- nem.

Eundem menſem Attici Ἀνθεστηριῶνα dixiſ- ſe videntur. Philoſtratus enim vernum eſſe men- ſem, & denominatum ita ſcribit ἀπὸ τῶν ἀνθῶν, ... eſt, à floribus, quibus Athenienſes pue- ros trimos coronârint menſe Antheſterione. Cui ſtipulatur etiam Iſter apud Harpocrat. qui ... menſem ſic vocatum tradit, διὰ τὸ ἀνθεῖν ... τῆς γῆς ... Demoſthenes quoque in ... iubens recitare legem, ... ſub ſacerdote Clinagora ... eſt, vernali concilio, mox iubet legere ... ut quibus ſit lex edita menſe intel- ...: & verba hæc ſunt recitata, Ἀρχων ... unde Ἀνθεστηριῶνος ... &c. Omnium autem manifeſtiſſimè ſuffra- ... noſtræ ſententia Plutarchus, qui de Syl- ... ſic ſcribit: ... ταῖς Ἀθήναις ... Μαρτίαις καλάνδαις, ... τῇ νουμηνίᾳ τοῦ ... ἀνθεστηριῶνος ... id eſt, Captas à ſe ... Athenas ipſemet (Sylla) in Commentariis ... Calendis Martiis, qui dies ferè in no- ... Antheſterionis menſis incidit. ... author Sympoſ. 8. hæc habet: Vinum ...) qui bibunt citiſſimè, Antheſterione ... menſe, QVI HYEMEM SVB- ... ITVR. Reſpicit autem ad id, quod in ... mox dicturi ſumus. Rurſus tamen in ... quaſi ſui oblitus, ait: ... Ἀθηναῖοι καλοῦσιν Ἀνθεστηριῶνα: ... itaque Antheſterionem non Martio, ſed ... fert, Sicut etiam Suidas fortè à Plu- ... ductus: niſi pro ... legendum ſit ... Appianus etiam libro ſecundo, de ... indicat ... Καίσαρος ... Cúmque Theo- ... quóque libro ſecundo, teſtetur, Dio- ... minora, quæ Plutarchus in Deme- trio Myſteria minora vocat, celebrata A- thenis die decimo, Antheſterionis: idém- que rurſus libro quinto, referat, Dionyſia eodem ſub finem hyemis, & initium veris ha- bita, fit, ut ob hæc teſtimonia evidentiſ- ſima eorum ſententia ſubſcribendum arbitrer, qui Ἀνθεστηριῶνα pertinere ad vernales men- ſes, & quidem Martio reſpondere exiſtimant: Nam Plutarchus in libro de Oſiride, Veris initium eſſe dicit in novilunio menſis Phame- noth, quem omnes cum Martio conferunt. Quibus hæc ratio quóque addenda videtur, Quòd Pitho- gia menſe Antheſterione poſt flatum Favonij ce- lebrata ſunt, ut ex Plutarcho ſuo loco referemus, eſt autem Favonius non hybernus, ſed verna- lis ventus, à fovendo Latinis dictus, quòd cuncta foveat: Græcis autem Ζέφυρος quaſi ζωὴν φέρων hoc eſt vitam afferens, utpote quo planta, hyber- no frigore enecta, reviviſcant. Non multùm à nobis diſſentit Macrobius, qui lib. 1. Saturnal. cap. 12. quum dixiſſet, Aprilem dici quaſi Aperilem, ſubiungit. Sicut apud Athenien- ſes idem menſis Ἀνθεστηριὼν vocatur, ab eo quòd hoc tempore cuncta floreſcant. Hunc ſequutus Ioannes Baptiſta Pius cap. 65. Anno- tationem poſteriorem aſſerit, Θαργηλιῶνα à qui- buſdam Græcorum Ἀνθεστηριῶνα etiam, à copia florum, qui eo menſe proveniunt, dictum eſſe: vendicat enim Antheſterion ſibi ex Aprili no- ſtro dies aliquot.

Ptolemæus lib. 7. pag. 169. Antheſterionem Ianuario opponit: quod & Harpocration et Sui- das faciunt, dicentes eum eſſe octauum menſium Atticorum.

Hunc ipſum Antheſterionem Plutarchus Πιθοιγιῶνα, id eſt, vntiatorem & auſpi- cem nominatum dicit, quòd reſinere vini dolia, muſtúmque delibare hoc menſe conſueve- rint.

Suidas inquit: Δύστρος ὁ Μάρτιος μὴν παρὰ Μακεδόσιν. Ioſephus quoque libro quarto Antiquit. capite ſexto, eidémque libro un- decimo, capite quarto Dyſtrum dicit Ma- cedonibus eundem eſſe menſem, qui Iudæis Adar.

Ægyptij Φαμενὼθ vocant. Sic enim Euſebius lib. 7. cap. ultimo, ex ſententia Anatholij Lao- diceni, ait, vigeſimam ſecundam diem Dyſtri menſis, ſecundum Macedones, eſſe 26. diem menſis Phamenoth ſecundum Ægy- ptios, & 11. Calend. April. ſecundum Ro- manos. De Φαμενὼθ in Epigram. ſic habetur: inſignia Armigeri iactat Phamenoth Martis.

Porphyrius Cyprios hunc menſem Ἀφροδίσιον appellâſſe refert, quaſi Venereum: quòd om- ne genus animalium, ut ego quidem ſuſpicor, hoc menſe

menſe magis quàm aliis ad Venerem ſit procliue. Vnde & Iſidorus Hiſpalenſis lib.5. Originum, cap.33. & Honorius Auguſtodunenſis, apud Romanos Martio nomen datum volunt, quod eo tempore cuncta animantia ad marem agantur, & concumbendi voluptatem.

Confirmantur hæc omnia Anatolii verbis in lib. de Paſchate, vbi ſic ſcribit: Eſt ergo in primo anno initium primi menſis, quod eſt 19. annorum circuli principium, ſecundùm Ægyptios quidem menſis φαμενὼθ 26. die: ſecundùm Macedones Δύστρου menſis 22. ſecundum Romanos verò 11. Calen. April. *Ex quibus ſimul liquet, Martij & Dyſtri menſium idem principium eſſe: & ab eis Phamenoth 4. diebus tantùm diſcrepare.*

APRILIS.

Aprilis unde dictus. *ROmulus ſecundum in anno ſuo menſem, qui nobis eſt quartus, nominauit* Aprilem, *vt quidam putant, cum aſpiratione, quaſi* Aphrilem, *à ſpuma, quam Græci vocant* ἀφρὸν, *vnde orta Venus creditur. Hinc, vt Varro refert, Fuluius & Iunius Gracchus à Venere hunc menſem nominatum volunt. Et hanc Romuli aſſeuerant fuiſſe rationem, Macrobio teſte lib.1. Saturn. vt primum quidem menſem à patre ſuo Marte, ſecundum ab Æneæ matre Venere nominaret, quod hi pacißimùm anni principia ſeruarent, à quibus eſſet Romani nominis origo. Sic enim de Romulo Ouid. lib. 4. Faſt.*

Vtque fero Marti primam dedit ordine ſortem,
Quòd ſibi naſcenti proxima cauſa fuit.
Sic Venerem gradibus multis in gente receptam,
Alterius voluit menſis habere locum.

Alii putant Romulum vel altiore prudentiâ, vel certi Numinis prouidentiâ, ita primos ordinaſſe menſes, vt cum præcedens Marti eſſet dicatus, Deo plerùmque hominum necatori, ſecundus Veneri dicaretur, quæ vim eius, quaſi benefica leniret. Cingius autem, authore Macrobio in Saturn. in eo libro quem de Faſtis reliquit, ait, imperitè quoſdam opinari, Aprilem menſem antiquos à Venere dixiſſe: cùm nullus dies Feſtus, nullúmque ſacrificium inſigne Veneri per hunc menſem à majoribus inſtitutum ſit. *Poſterioribus enim temporibus demùm conſtitutum, vt hoc menſe matronæ Sacrum facerent, Verrio Flacco apud Macrobium teſte. Sed ne in carminibus quidem Saliarum Veneris vlla, vt cæterarum cœleſtium, laus celebratur. Cingio etiam Varro conſentit, affirmans libro ſecundo, de Latina lingua, nomen Veneris in antiquis literis ſe nuſquam inueniſſe: imò ne ſub Regibus quidem apud Romanos, vel Latinum vel Græcum fuiſſe: & propterea non potuiſſe menſem à Venere nominari. Cùm igitur ferè ante æquinoctium verum triſte ſit cælum & nubibus obductum, ſed & mare nauigantibus clauſum, terra etiam ipſa aut nimbus, aut pruinâ contegantur, eáque omnia circa hunc menſem aperiantur: arbores quoque, nec minus cætera quæ continet terra aperire ſe in germen incipiant: propterea ipſe putat menſem Aprilem dici, quaſi Aperilem. Hanc autem ſententiam vellicat Ouidius lib. 4. Faſt dicens:*

Quò non liuor adit? ſunt qui tibi menſis honorem
Eripuiſſe velint, inuideántque Venus.
Nam, quia Ver aperit tunc omnia, denſáque cedit
Frigoris aſperitas, fœtáque terra patet,
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum,
Quem Venus iniecta vendicat almâ manu.

Hic poſtea à Romanis aliquandiu Neroneus *dictus eſt à Nerone Imperatore.* *Neroneus menſis*

Hebræi hunc menſem, aut ſaltem magnam eius partem ante Babylonicam captiuitatem Abib, poſt eam verò, ad Chaldæorum imitationem, Niſan *appellârunt, qui ipſis in anno fuit primus, quemque à nouilunio æquinoctis Vernalis inchoârunt.* *Niſan.*

Eundem etiam & primum eſſe anni Hebraici menſem, & à Macedonibus Ξανθικὸν *appellari, Ioſephus Antiquit. lib.1. cap.2. his verbis teſtatur:* Moſes Niſan menſem, qui eſt Xanthicus, primum in Feſtiuitatibus definiuit, in quo ex Ægypto Hebræos eduxit. *Lib.2. cap.13 inquit:* Deus iuſſit Moſem præcipere populo, vt eſſent inſtructi decimâ die Xanthici menſis ad quartam decimam, qui menſis apud Ægyptios quidem Pharmuti apud Hebræos autem Niſan vocatur. Macedones verò Xanthicum eum appellant, *&c. Et rurſus lib 3. cap.12 ſic ſcribit:* Inchoante anno ſecundo, menſe Xanthico ſecundùm Macedones, Niſan verò ſecundùm Hebræos, *&c. Eiuſdem libri cap.13. ait:* Menſe Xanthico, qui apud nos Niſan appellatur, id eſt, anni principium, quartâ decimâ lunâ, Sole oppoſito in ariete, quo menſe liberati ſumus à ſeruitute Ægyptiorum, ſacrificium quod tunc egredientes ex Ægypto fecerunt, immolare nos annis ſingulis (quod Paſcha dicitur) celebraréque ſanciuit. *Vide etiam lib.11 cap.4. Suidas quoque & Euagrius hiſtoria Eccleſiaſt. lib.4. cap.2.* Ξανθικὸν *Aprilem interpretantur.* *Xanthicus.*

Huic menſi reſpondere Athenienſium Θαργηλιῶνα, *ex iis patet, quæ ante in Munychione ex* *Thargelion.*

Huic menſi reſpondere Athenienſium Θαρ-
γηλιῶνα, ex iis patet quæ ante in Munychio-
ne ex Ariſtotelis libro 5. hiſtor. capite 11. retuli-
mus. Confirmant id, quòd lib. 6. cap. 21. bubus ini-
tum coitûs eſſe ſcribit Thargelione & Sciro-
phorione vt plurimùm. Libro etiam 9. ait, Cer-
uis cornua decidere menſe Thargelione: quod
ſecundo Veris accidere videmus. In hac etiam
ſententia fuiſſe Theophraſtum volunt, qui in
Hiſt. Plant. libro quarto, capite 18. ita ſcribit:
[illegible] ἐλάτη καὶ πεύκης, ὅταν [illegible]
[illegible] Θαργηλιῶνος, ἢ Σκιρροφοριῶνος, [illegible]
[illegible] ἀπόλλυται: quæ verba Pli-
nius libro decimo ſeptimo, capite vigeſimo quar-
to ſic reddidit: Abieti & pino ſi quis detra-
xerit, Sole Taurum vel Geminos tranſeun-
te, quum germinant (Thargelione vel Sci-
rophorione menſibus) ſtatim moriuntur. E-
rgo igitur authoritate Θαργηλιῶνα Aprili, Σκιρ-
ροφοριῶνα autem Maio opponere poſſumus: Aprili
enim menſe Sol Taurum tranſit, Maio vero Ge-
minos. Sed & Dionyſii Halicarnaſſæi authori-
tate hæc ſententia comprobari poteſt: is enim ſic
ſcribit Rom. Antiquit. libro primo, ἵλιον μὲν γὰρ
[illegible] ἤδη τοῦ θέρους, [illegible]
[illegible] Θαργηλιῶνος, ὡς Ἀθηναῖοι τοὺς
[illegible] εἰρῆσθαι: hoc
Ilium enim captum eſt vergente jam
Vere, ſeptendecim diebus ante Solſti-
tium, octaua deficientis Thargelionis,
ſupputationem temporum Atticam.
Supererant ex eo anno poſt Solſtitium
dies viginti. Lalamantius, vir doctus, pu-
tat loco pro Θαργηλιῶνος legendum Σκιρ-
ροφοριῶνος. Nam quum Sirophorion inter
Thargelionem & Hecatombæonem medius in-
tercedat, Hecatombæone autem ferè ſemper Sol-
ſtitium contingat, Troiam Thargelione capi non
potuiſſe ſeptendecim diebus ante Solſtitium:
ſed potius Scirophorioni hoc adſcribendum.
Verum ſi verba Dionyſii penitùs inſpiciantur, haud
difficile inuenit, Solſtitium eo anno, quo capta
Troia eſt, non [vt ſolebat aliâs] in Calendas
Hecatombæonis, verùm in decimum diem præ-
cedentis menſis Scirophorionis incidiſſe. Nam
cum ſub finem menſis Thargelionis captam fuiſſe
dicat diebus 17. ante Solſtitium. Adde die-
bus ſeptem de 17. habebis integrum
Thargelionis menſem. Dies verò 10. qui reſtant
ſunt ex ſequenti menſe Scirophorioni, cujus deci-
mo die Solſtitium accidit: his adde dies 20. quos
ſupereſſe eo anno poſt Solſtitium dicit, ha-
bebis totum Scirophoriona: poſt quem Heca-
tombæon initium anni commodè ſequitur.
Solſtitium in diem 10. Hecatombæonis
incidit. Nec mirum videri debet, ſi dicamus,
Athenienſes Solſtitio æſtiuo annum ſuum in-
choaſſe, cum interim Solſtitium 20. diei præce-
dentis anni menſi vltimo tribuamus. Nam idem
etiam fit in Romano anno hodie, & nihilominus
dicimus, Romanorum annum auſpicari à Solſti-
tio hyberno. Etymologicus vocat Θαργηλιῶνα vn-
decimum menſem: quo etiam confirmatur conje-
ctura eorum, qui eum Latinorum Aprili reſpon-
dere dicunt. Nam primus apud Athenienſes men-
ſis erat Ἑκατομβαιών, Latinorum Iunio reſpon-
dens, inter quem & Aprilem interjectus eſt Ma-
ius, τῷ Σκιρροφοριῶνι reſpondens. Ratio autem,
quâ Cœlius Rhodig. lib. 17. cap. 30. adducitur, vt
vix credat Θαργηλιῶνα Aprili noſtro reſponde-
re, hæc eſt, quòd Θαργηλιῶνα Apolloni & Dianæ
Sacrum eſſe, Θαργήλια Feſtum in eo celebrari ſo-
litum, comprobet: quum fortaſſe Aprilis Latino-
rum in tutela Veneris cenſeatur. Sed Aprilem
Veneri non Sacrum eſſe, ex iis quæ ab initio de e-
tymologia ejus diximus, intelligi poſſe arbitror.
Volunt autem τὸν Θαργηλιῶνα denominatum ar-
bitror ἀπὸ τοῦ θέρεσθαι τὴν γῆν, quod tunc incaleſcat geni-
tali calore tellus: quin & τὸ θερμὸν nominatum
eſſe Θάργηλον. Alii ſic dictum volunt [illegible]
γηλίας, hoc eſt, à feſto & ſacro in honorem Apol-
linis & Dianæ Athenis hoc menſe celebrato;
quo in ſe primitiæ earum frugum, quas calor
Solis [illegible] τὴν γῆν produxerat,
Diis offerrentur.

Macrobius lib. 1. cap. 12. hunc Aprilem vo-
cat etiam Ἀνθεστηριῶνα: de quo plura in Martio
diximus.

Thucydides lib. 5. meminit menſis Καρνείου, & Κάρ-
Plutarchus in Nicia, vbi eum dicit ab Athenien- νειος
ſibus vocari Μεταγειτνιῶνα: ſed videtur eſſe Θαρ- menſis.
γηλιὼν, in quo Κάρνεια celebrata ſunt.

Non diſſimili à priori ratione Cyprii eum Aphro-
A[illegible], à gignendo nomen ârunt, ſicuti Bu- diſio-
[illegible] quaſi [illegible] Delphi: [illegible] τὸ φύειν, quòd tunc nem.
fæmina producat ſibi credita terra: Plutarchus
tamen [illegible] ſic nominatum putat à πυθέσθαι, à conſulen-
do, quia oraculi voce, quod hoc menſe reſponſa daret
olim Appollo. Reſpondere autem Βύσιον Aprili
inde liquet, quod Plutarchus in enumeratione
capitum Græcorum indicat, ſeptimo ejus menſis
Apollinem natum. Laertius autem in Platonis
vita ait: Naſcitur Plato, vt teſtis eſt in
Chronicis Apollodorus, 88. Olympiade, 7.
Thargelionis, quâ etiam die natum Apolli-
nem Delii putant. Idem ex Plutarchi alio
quoque loco intelligitur.

Ægyptii vocârunt Φαρμουθί, vt ex Joſephi An- Φαρμου-
tiq. Lib. 2. cap. 13. antè indicauimus. De eo in Epi- θί.
grammate ſic legitur: Aſt vernæ Pharmuti ro-
ſæ Præ nuncius extat. Aſtipulatur etiam Plu-
tarchus, qui in Romulo ſcribit, Tarutium, quem
alii Carrutium nominant, Mathematicum,
pronunciaviſſe, Romam Romulo condi-
tam die nona menſis Pharmuti inter 2. & 3.
horam. Sempronius etiam de Diuiſione Italiæ, dicit;

dicit, Romam conditam 11. *Calend. Maias, hoc eſt: die* 21. *Aprilis, inter* 2. *&* 3. *horam.*

Hinc liquet Plutarchi interpretem Θαργηλιῶνα *malè per Februarium reddidiſſe in Camillo: & Eraſmus per Maium in Prouerbio,* In Apaturia ingreſſus, rediit Thargiliona.

Eoſter. *Angli Aprilem vocant* Eoſter monath, *fortaſſe à Paſchate, quod nos Germani* Oſteren *vocamus, corruptâ dictione ex* Vheſtchnde, *hoc eſt, Reſurrectione Domini, cuius memoria Aprili menſe plerúnque celebratur. Geſſuerus tamen in Mithridate ex Seb. Munſtero refert, hanc gentem Aprilem ſic denominâſſe à Dea quadam, cui Teutonici populi in paganiſmo ſacrificârint menſe Aprili, qua* Eoſtre *ſit appellata.*

MAIVS.

Maius M unde dictus. *MAium menſem Romulus tertium, Numa quintum (vt quibuſdam placet) poſuit: de cuius nomine inter authores non conuenit. Hinc & Ouidius ſic cecinit:*

Quæritis vnde putem Maio data nomina menſi:
Non ſatis eſt liquidò cognita cauſa mihi.

1. *Nam vt refert Vrania apud eundem Poëtam lib.* 5. *Faſt. & Fuluius Nobilior apud Macrobium lib.* 1. *Saturnal. cap.* 12. Romulus, poſtquam populum in maiores iunioréſque diuiſit, vt altera pars conſilio, altera armis Rempub. tueretur, in honorem vtriúſque partis, hunc Maium, ſequentem Iunium vocauit: *Sic enim illa:*

Hinc ſua maiores tribuere vocabula Maio,
Iunius à iuuenum nomine dictus adeſt.

2. *Sunt qui hunc menſem à Thuſculanis in Romuli annum tranſiſſe exiſtiment, apud quos vocabatur Deus Maius, qui eſt Iupiter, à magnitudine ſcilicet & maieſtate ſic dictus: ſicuti indicat Polyhymnia apud Ouidium.*
3. *Cingius apud Macrobium menſem hunc nominatum putat à Maia, quam Vulcani dixit vxorem, argumentóque vtitur, quòd flamen Vulcanalis Calendis Maiis huic Deæ rem Diuinam facit. Sed Piſo vxorem Vulcani dixit Maieſtam non Maiam vocari.*
4. 5. *Volunt alij Maiam Mercurij matrem huic menſi nomen dediſſe: & propterea hoc menſe Mercatores omnes Maiæ pariter Mercurióque ſacrificare. Quam opinionem etiam attingit Ouidius lib.* 5. *Faſt.*

Aut tu Materno donaſti nomine menſem
Inuentor curuæ furibus aptè fidis.

6. *Affirmant quidam, quibus etiam Cornelius Labeo conſentit hanc Maiam, cui menſe Maio res Diuina celebrata ſit, terram eſſe, hócque nomen adeptam à magnitudine, vnde & mater magna in Sacris vocata fuerit.*

Pro hoc verò nomine hic menſis Claudij Imp. nomen poſtea accupauit aliquandiu.

Ziph & Iiar. *Hebræis hic menſis dicitur* Ziph, *vel* Iiar, *& eſt ſecundus in anno Hebræorum, vt eſt videre* 3. *Reg. cap.* 6. *& Ioſeph. lib.* 8. *Antiquit. cap.* 2.

Σκιροφοριών. *Ex Æſchinis etiam Orat. aduerſus Cteſiphon. apparet, apud Athenienſes hunc menſem dictum fuiſſe* Σκιροφοριῶνα, *ſeu* Σκιῤῥοφοριῶνα, *vt qui proximè ſequutus ſit apud eos Thargelionem, quem Aprili noſtro reſpondere modò probauimus. Dicit enim,* decretum eſſe die penultimo Thargelionis, vt comitia haberentur ineuntis Scirophorionis ſecundo vel tertio die. *Ex Theophraſto quóque intelligi poteſt, Scirophorionem ſolſtitio æſtiuo proximum fuiſſe: ait enim lib.* 4. *cap.* 12. Cædunt nunc calamum tibialem Scirophorione & Hæcatombæone, quaſi paulò ante ſolſtitium vel ſub ipſo. *Maio autem reſpondere, ex Plinij interpretatione loci ex Theophraſto in Thargelione citati, indicauimus. Idem tamen, quaſi ſui oblitus, hæc Ariſtotelis,* Τίκτουσι δ' οἱ πλεῖστοι τῶν ἰχθύων ἐν τρισὶ μησὶ Μουνυχιῶνι, Θαργηλιῶνι, Σκιροφοριῶνι, *ſic reddit,* Pariunt plurimi piſcium tribus his menſibus, Aprili, Maio & Iunio: *cum iuxta priorem interpretationem, debuiſſet dicere, Martio, Aprili, & Maio. Malè quóque Cælius Rhod. lib.* 14. *Lect. Antiq. cap.* 13. *Scirophoriona Martium reddidit, niſi ſit erratum typographicum. Fuit autem duodecimus & vltimus anni Attici menſis: ſic enim Suidas ait,* Σκιροφοριὼν μὴν Ἀθηναίων δωδέκατος. *Sic dictus ſeu* ἀπὸ τοῦ σκίρου *ſeu* σκίῤῥου, *vtróque enim modo ſcriptum reperitur, hoc eſt, ab vmbella, ſeu vmbraculo, quod ex Arce Athenis Solenni pompa deferebatur, eóque ſignum ædificandi dabatur, in Feſto Athenis in honorem Mineruæ celebrato, quod ſicut etiam menſis in quo agitur, nomen inde acceperunt. Sunt tamen, qui ſic appellatum hunc menſem volunt,* παρὰ τὸ φέρειν σκίῤῥον ἐν αὐτῷ τὸν Θησέα, *id eſt,* γύψον: *nam Theſeum proficiſcentem aduerſus Minotaurum, Mineruam è gypſo fictam ſecum detuliſſe: & quia id eo menſe fecerit, menſem inde nomen id obtinuiſſe dicunt.*

Ἀρτεμίσιον. *Ioſephus lib.* 8. *cap.* 2. *hunc à Macedonibus* Ἀρτεμίσιον *appellatum teſtatur, ſicut & Suidas, & Epiphanius. Galenus autem initio Comment. in* 1. *Epide. Artemiſium eiúſque principium ad Æquinoctium vernum reiicit. Euagrius verò cum prioribus conſentis lib.* 4. *hiſt. Eccleſiaſt. cap.* 5. *inquiens:* Anno imperij Iuſtini ſeptimo, menſe decimo, qui tum Artemiſius, Maius videlicet, erat, die 29. menſis in ipſo puncto meridiei, die ſextâ hebdomadæ, concuſſio & terræmotus occupatam ciuitatem propè vniuerſam ſubuerterunt, &c.

Cyprij,

Cyprij, Aonió nominabant. Ægyptii Παχών: *de quo ſic Epigrammate:* Flauâ Pachon curuæ ſeruat cerealia falci.

Germani Latinum nomen retinentes Maium vocant Mey.

Angli verò appellant Thrimelci, *id eſt, tres mulſtras, quòd eo menſe ter die mulgerent.*

IVNIVS.

H*Ic quóque menſis habet* dubias in nomi-
ne cauſas, *vt Ouidij verbis vtar ex lib.* 6.
ſt. Non probanda tamen eorum ſententia vi-
tur, qui, vt Macrob. lib. 1. *Saturnal. refert à*
nio Bruto, qui primus Conſul Romæ exactis
ibus creatus eſt, huic menſi nomen inditum
ant: quòd à pulſo Tarquinio voti rem Ca-
dis Iunijs in monte Cælio Carneæ Deæ rem
inam fecerit, quam ferunt humanis præeſſe
lebus. Vel à Iunone, quòd ædes Iunonis Mo-
iiſdem Calendis fuerit dedicata, quam vo-
Camillus. Nam, vt inquit Antonius Con-
us Faventſis, multorum traditionibus
tate videtur, hunc menſem longè an-
edicationem eius ædis, & Reges
os, à Romanis Iunium appellatum
autem quod Feſtus ſcribit, Iunium à
Romanis Iunonialem *ac* Iunonium *no-*
um: & quod Macrobius tradit, apud Ari-
raneſtinóſque diu non Iunij, *ſed* Iunonij
tione in Faſtos relatum: poſteáque detritis
dam literis, ex Iunonio Iunium dictum.
enim negauerim, hunc menſem Iunoni
fuiſſe, quo reges Macedoniæ Religionis
ercitum deducere non audebant. Iuno-
fauor hac anni parte non negligendus
r, quòd per æſtiuum Solſtitium vis eius
hoc eſt, aëris calor accenditur. Alij, vt
iximus, à iunioribus *ſic nominatum*
ea parte populi Romani, quæ ſub Ro-
us atque armis Remp. tuebatur. Non-
nárunt, teſte Agretio, à Iuuenta *Her-*
Iunio datum eſſe vocabulum, ídque
one: vel propter maritum Herculem,
le ea regione meritus ſit, vbi poſtea
ta fuit, quòd eam Caci latrocinijs
vel propter iuuenes, alteram populi
bus ea præſit. Sic enim Hebes apud
uitur:
: , ſi titulum menſis Romane
i.
vxori, poſteritáſque memor?
e terra aliquid debet mihi no-
magni
s, huc captas appulit ille boues.
e fenſus flammis & dote paternâ
uéctinam ſanguine tinxit humû.
rá vocor, populum digeſſit ab

Romulus, in partes diſtribuítque duas.
Hæc dare conſilium, pugnare parátior illa
eſt,
Hæc ætas bellum ſuadeat, illa gerat.
Sic ſtatuit, menſéſque notâ ſecreuit eâ-
dem,
Iunius eſt iuuenum, qui fuit ante ſe-
num.

Idem Poëta ibidem aliam rationem addit, quâ dictum Iunium putat, quaſi Vnium, ſiue Iungium, à iunctis Sabinis & Romanis, quorum pax myrteâ verbenâ firmata fuit. Sic enim canit:

Hæc vbi narrauit Tatium, fortémque
Quirinum,
Bináque cum populis regna coiſſe ſuis,
Et lare communi ſoceros, generóſque re-
ceptos
His nomen iunctis Iunius, inquit, habet.

Hic menſis poſtea Germanici *nomine aliquandiu appellatus fuit, vt Tacitus refert libro* 16. Germanicus menſis.

Hebræi סיון Siuan *appellárunt: fuit enim tertius à Niſan, quem in Hebræorum anno primum fuiſſe ſuprà demonſtrauimus. Vide Heſt.* 8. *cap.* Siuan.

Apud Athenienſes Ἑκατομβαιὼν *dictus fuit, ab Hecatombis, hoc eſt, quibuſdam Sacris, quæ à centum, vel alia quadam incerta boum, qui tum ſacrificabantur, multitudine nominabantur, & fiebant in honorem Iouis, ſiue, quod malim affirmare, Apollinis. Nam hoc menſe præcipuus cultus Apollini fuit exhibitus, propter Solſtitium haud dubiè. Cælius tamen libro* 20. *cap.* 6. *inde dictum putat hunc menſem Hecatombæum, quòd tunc magnus ſit curſus Solis: inde tempori factum nomen autumat, nam hic numerus ſignare multitudinem plerunque aduertitur. Proximum autem eſſe hunc menſem præcedenti Scirophorioni, & proinde magna ex parte Iunio reſpondere, diſertè in Ageſilao Plutarchus docet, vbi refert, dies viginti interueniſſe inter fœdus Spartæ, excluſis Bœotis, ictum die* 14. *Scirophorionis, & inter cladem, quam apud Leuctrâ quinto Hecatombæonis die acceperunt Spartani. Eius rei etiam indicium eſt, quòd in* Ἑκατομβαιῶνα *Solſtitium æſtiuum, quod in noſtro ſemper eſt Iunio, plerunque incidebat: nam & in præcedentem Scirophoriona nonnunquam incurriſſe, ex Dionyſij Halicarnaſſæi loco, paulò ſuprà allato, conſtat. Primus fuit Atticorum menſium, & anni initium. Nam annum ſuum à Solſtitio æſtiuo exorſi ſunt Athenienſes, vt Plato lib.* 6. *de Legibus & Simplicius libro* 5. *Phyſica Ariſtotelis manifeſtè teſtantur. Cælius Rhodiginus lib.* 10. *cap.* 6. *Hecatombæonem Aprili reſpondere ſcripſit.* Ἑκατομβαιών.

Interpretum Plutarchi alij Aprilem & Maium, alij Iunium, nonnulli etiam Auguſtum Hecatombæi M. varia interpretatio, & eius cauſa.

 reddide-

reddiderant. Inde fortaſſe, quòd crediderunt Solſtitium ſemper in hunc menſem incidere: quod falſum eſt. Nam, vt docet Lalamantius, aliis atque aliis octennij annis Solſtitium in alium atque alium menſem incidit, nec ſtatum ſemper aut diem aut menſem in anno Attico habuit. Nam vltimis tantùm octennij annis in Aprili, in quarto & ſexto verò Metagitnione contingit: illo quidem anno die 14. hoc verò 25. Anno verò poſt intercalationem, quæ octauo quoque anno fiebat, ad ſua principia regreſſo, Hecatombæon in Iunium redit. Hoc igitur decepti, vt arbitror, menſem illum Hecatombæona appellauit quiſque, in quem Solſtitium forte apud authorem aliquem legiſſet incidiſſe aliquando.

κρόνιος *Etymologicus indicat, hunc menſem antea ab Athenienſibus appellatum* Κρονιῶνα, *ſeu* κρόνιον, *hoc eſt,* Saturnium. *Habet hoc ex Plutarcho, qui in Theſeo inquit:* Venit Theſeus Athenas octauo die eius menſis, qui Græcis Hecatombæon, antea Κρόνιος dictus fuit. *Cælius libro 20. cap. 6. ſic dictum eum ait, propter ſacrificia quæ in eo Crono, id eſt, Saturno fierent.*

Δαίσιος *Macedones* Δαίσιον *vocant, vel, iuxta Suidam,* Δέσιον, *vel, iuxta Plutarchum,* Δαίσιον: *qui tamen in vita Alexandri M. Hecatombæonem à Macedonibus* Λῷον *vocari tradit: cui aſtipulatur etiam Ioſephus, & Galenus, qui initio Comment. in 1. Epidem. Solſtitium æſtiuum initio Loi attribuit.*

ἱπποδρόμιος *Bœotij* ἱπποδρόμιον *nuncupârunt. Sic etiam Plutarchus in Camillo:* Bœotij, *inquit,* quinto die eius menſis, qui ipſis ἱπποδρόμιος eſt, ἑκατομβαιὼν Athenienſibus, duas præclariſſimas victorias parauerunt: vnam in Leuctris, alteram ad Geraſtum. *Dictus ſic fuit, à ludis Circenſibus ſeu curulibus, qui in illo apud Bœotios equorum curſu agebantur.*

Παϋνί. *Ægyptijs dicebatur* Παϋνί, *de quo ſic in Epigrammate,* Mitia ferre ſolet fœcundus poma Payni.

Cyprij ad Romanorum prorſus imitationem

Ἰούνιος. Ἰούνιον *appellârunt.*

Brach-monat. *Germani vocant* Brachmonat *quaſi tu dicas,* Repaſtinationis menſem, *quod eo agrorum vinearum repaſtinationes potiſſimùm fieri ſoleant.*

IVLIVS.

IVlius menſis quum, ſecundùm Romuli ordinationem Martia anni tenente principium, Quintilis à numero vocaretur: nihilominus tamen etiam poſt præpoſitos à Numa Ianuarium ac Februarium, retinuit nomen, quum non videretur iam quintus eſſe, ſed ſeptimus. Poſtea in honorem Iulij Cæſaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio Conſule, Iulius *appellatus eſt, quòd hoc menſe ad 4. Id. Quintilis Iulius in lucem procreatus eſſet, vt Macrob. lib. 1. Saturn. c. 12. Dio. lib. 44. hiſt. Suetonius in eius vita c. 76. Plutarchus in Numa & Cenſorinus de Die natali referunt. Natum autem hoc menſis huius die C. Iul. Cæſarem anno ab Vrbe condita 709. C. Cæſare V. Conſ. cum M. Antonio, Sigonius refert.*

Hebræis hic menſis dicitur תמוז Thamuz: *de quo vide lib. 1. cap. 1.* Thamuz.

Athenienſes Μεταγειτνιῶνα *vocârunt. Nam Ariſtoteles de locuſtis ſcribens, poſt Scirophorionem & Hecatombæonem proximè Metagitnionem ponit. Demoſthenes etiam Olynthiacâ 3. Metagitnionem ſecundum ab Hecatombæone nominat. Nomen hoc ei fuit inditum à Sacris quæ Apollini* Μεταγειτνίῳ *eo menſe fiebant ſicut referunt Hyperides in Orat. pro Xenippo, & Lyſimachides in lib. de Athenienſium menſib. Plutarchus verò in Publicola comparat* Μεταγειτνιῶνα *non cum Iulio, cum quo conferendum ante dicta declarant ſed cum Septembri: id quod valdè mirum eſt, dicit enim:* Εἰδοῖς οὖν Σεπτεμβρίαις (ὁ συντυγχάνει περὶ τὴν πανσέληνον μάλιστα τοῦ Μεταγειτνιῶνος) καθιερωμένον ἀπέδωκεν εἰς τὸ Καπιτώλιον: *quibus indicat Idus Septembres cum plenilunio Metagitnionis maximè concurrere. Lalamantius putat pro* Μεταγειτνιῶνος *legendum eſſe* Μαιμακτηριῶνος. *Verùm ego non facilè locum hunc deprauatum, vel authorem erráſſe deceptúmque fuiſſe dixerim.* Metageitnion.

Πάνεμος. *Macedones & Bœotij communi nomine* Πάνεμον *appellârunt. Sic enim Plutarchus in Camillo:* Metagitnion, quem Panemum Bœotij dicunt, Græcis inauſpicatus fuit. *Vnde Suidas,* Πάνεμος ὄνομα μηνὸς παρὰ Μακεδόσιν, ὁ Ἰούλιος. *Et Euagrius hiſtoria Eccleſ. lib. 4. cap. 1. ait:* Iuſtinus natione Thrax purpuream togam vſurpauit nonâ menſis Panemi, *qui Iulius apud Romanos nominatur. Rurſus tamen Plutarchus in Ariſtide, de prælio Plataenſi loquens, Panemum Bœotiorum menſem non cum Metagitnione, ſed cum Boedromione comparat, dicens:* Hoc prælium commiſſum eſt quarto die Βοηδρομιῶνος ἱσταμένου, ſecundùm Athenienſes: κατὰ δὲ Βοιωτοὺς τετράδι τοῦ Πανέμου φθίνοντος. *Apud Demoſthenem etiam* Πάνεμος *à Corinthiis vocari dicitur qui ab Athenienſibus* βοηδρομιὼν *nominatur.*

κάρνειος *A Syracuſanis* Κάρνειον *fuiſſe dictum Metagitnionem Plutarchus in Nicia indicat, quem Guarinus Interpres eius ineptè per Maium reddidit.* καισάρειος. *Cyprij à Cæſare* Καισάρειον: *Ægyptij* Ἐπιφὶ *vocârunt, de quo in Epigrammate,* Vitiger atque vuis pulchrè eſt redimitus Epiphi. ἐπιφί. *Germani* Hewmonat *quaſi* Fœni menſem *nominant, quòd tum ſucciſum apud nos conuehebatur fœnum ad ſtabula.* Hewmonat.

AVGVSTVS.

AVGVSTVS.

A *Vguſtus,inquit Macrobius lib.1. Satur. c.*
12.Sextilis antea vocabatur,donec honori
guſti daretur ex Senatuſconſulto,cujus verba
e ſunt. Cùm Imperator Cæſar Auguſtus
enſe Sextili & primum Conſulatum ini-
t, & triumphos tres in vrbem intuleſit,
x Ianiculo legiones deductæ ſecutæque
ejus auſpicia atque fidem, & Ægyptus
menſe in poteſtatem populi Romani
acta ſit,finiſque hoc menſe bellis ciuili-
impoſitus ſit: atque ob has cauſas hic
nſis huic imperio feliciſſimus ſit ac fue-
placet Senatui vt hic menſis Auguſtus
lletur. *Idem plebiſcitum factum ob eandem*
Sexto Pacuuio tribuno plebem rogante. Re-
iam Dio lib.55. & Suetonius in Auguſto c.
ſea verò Commodo Antonino Paraſiti An-
menſis nomen in Commodum *permutâ*
eſſe Lampridio.
ic reſpondet Hebræorum menſis Ab.
ᾳγειτνιῶνι autem contiguum eſſe Βοηδρο-
& proinde cum Auguſto aliqua ex par-
arandum. ex Ariſtotelis lib.5.cap.17. de
Anim.colligitur, vbi dicit, Locuſtas
ferte Scirophorione, Hecatom-
& Metagitnione,ſub Arcturũ autem
cludere, *Arcturum autem circa Boe-*
em oriri ex eo intelligitur,quòd Ariſtot.
Anim.cap.29.dicit, Ceruas ſalire ab
menſe Boedromione. *Vnde ſimul*
nus, Βοηδρομιῶνα *partem aliquam Se-*
ſibi vendicare. Nam Columella libro
ait, Nonis Septembris Arcturus
Et mox: Arcturus 15. Calend. O-
oritur. *Plinius autem teſtatur,vnde-*
s ante æquinoctium autumnale oriri.
s in Theſeo rationem nominis reddit:
nim ibi de Theſei cum Amazonibus
ugnatum eſt, *ait*, menſe Boedro-
cujus pugnæ cauſa in hunc vſque
henienſes Sacras Boedromia pera-
enſique inde nomen eſt Boedro-
rabula origo eſt à ſublato clamore cùm
accurreretur.
nes eundem vocant Λῷον*: Sic enim*
es in Orat. de Corona in epiſtola
Macedonis ad Peloponeſiorum fæ-
are, *inquit,* armati nobis occurri-
de allato commeatu dierum 40.
- μηνὸς Λῴου, ὡς ἡμεῖς (*Mace-*
ομεθα, ὡς δὲ Ἀθηναῖοι Βοηδρομιῶνος:
Πανέμου, *hoc eſt:* præſenti men-
t nos habemus, Athenienſes,
one, &c. *Reſpondere autem Au-*
s atteſtatur, dicens: Λῷος ὄνομα
Μακεδόσι, ὁ Αὔγουστος *: itemque*

Euagrius, qui hiſt. eccleſ. cap. 9. lib. 4. ait, Iuſtinum mortuum eſſe prima die menſis Loi, id eſt, Auguſti. Plutarchus autem in Alexandro, Loum Hecatombæoni confert: cui ſuffragari videtur Galenus in Comment. 1. in Epidem. vbi Solſtitium æſtiuum initio Loi fieri dicit. Verba eius hæc ſunt: ἡ ϑερινὴ ἰσημερία ἐπὶ Ἀρτεμισίου μηνὸς, κατὰ Μακεδόνας, καθάπερ γε ἡ ϑερινὴ τοῦ Λῴου. κατὰ γὰρ τὰς ἀρχὰς τῶν εἰρημένων μηνῶν αἵ τε ἰσημερίαι καὶ αἱ τροπαὶ γίνονται κατὰ Μακεδόνας.

Cyprii Σεβαστὸν*, id eſt, Auguſtum dixere: Ægyptii* Μεσορὶ*: de quo ſic in Epigrammate.* Viuificas Meſori patuli Nili excitat vndas.

SEPTEMBER.

S*Eptember à ſeptima, quam occupat, claſſe* *poſt Martium, nomen habet, poſteà verò* Antoninum *ab Antonini Pii memoria menſem hunc nominandum Senatus decreuit: & hoc quoque nomine abiecto* Herculeum *vocauit Suetonius verò Octobrem* Herculeũ*: & Eutropius Septembrem* Commodum *nuncupatos ſcribunt. Hebræis dictus* אלול Elul. Septem-ber vnde dictus.

Athenienſibus Μαιμακτηριών*. Hunc enim ſequi* Βοηδρομιῶνα *ex 29. cap. lib 6. de Nat. Anim. Ariſtotelis liquet, quo loco dicit, coitum ceruarum fieri poſt Arcturum circa Boedromionem & Mæmacterionem: ſunt igitur contigui menſes. Idem libro 8. cap. 12. dicit, Coturnices diſcedere Boedromione, Grues Mæmacterione. Grues autem vno menſe poſt Coturnices diſcedere quotannis videmus. Quintum autem hunc fuiſſe menſem Athenienſium tradit Harpocrat. & ex eo Suidas, qui etiam addit, eſſe Latinorum Ianuarium, cui aſtipulatur Epiphanius lib.1. contra Hæreſes, hæreſi 51. Quarum neutrum cum Gaza ſententia conuenit: imò ſi quintus ſit, nullo modo Ianuarius eſſe poteſt. Nomen habet* ἀπὸ τοῦ Διὸς Μαιμάκτου*, vt qui ſit* ἐπιδινωτικὸς καὶ ταρακτικός*. ſicut Harpocrat. tradit ex Lyſimachide de menſibus Athenienſium: à quo menſe ſi hyems incipiat, aër turbatur & mutatur. Vnde & Ioui* μαιμάκτῃ *eo menſe* Μαιμακτήρια *ſacra fiebant, ad Iouialium impetum placandum.* Μαιμακτηριών.

Bœotis Ἀλαλκομένιος *dictus eſt: ſic enim Plutarchus in Ariſtide, vbi de tempore loquitur parentationis eorum, qui pro ſalute Græciæ aduerſus Perſas fortiter pugnando accubuerant,* τοῦ Μαιμακτηριῶνος μηνὸς*, ait,* ὃς ἐστι παρὰ Βοιωτοῖς Ἀλαλκομένιος. Ἀλαλκομένιος.

Κατὰ Μακεδόνας γορπιαῖος μὴν ὁ Σεπτέμβριός ἐστι*, inquit Suidas: quod etiam indicat Euagrius hiſtoria Eccleſ. lib.4. cap.4. Galenus libro 4. de tuenda ſanitate, Pergamenos hunc* Ὑπερβερεταῖον *nominare dicit,* Eſt, *inquit,* maturrimum abiectis ſemen circiter Arcturi ï- Ὑπερβερεταῖος.

 nitium,

nitium, quod tempus Romæ Septembrem vocant : Pergami verò apud nos menſis Hyperberetæus. *Rurſus idem initio Comment. in* 1. *Epidem. hunc* Δῖον *intelligere videtur, vt cuius initio autumnale æquinoctium ſtatuat.*

Αὐτοκρατόρειος. Θώθ. *Cyprij* Αὐτοκρατόρειον *appellant, Ægyptij* Θώθ : *Eſtque primus apud eos in anno menſis: vnde ſic in Epigrammate,* Primus Thoth novit falcem committere in vuas : *eundem & Χοὶ dixere. Theon Arati* φαινομένων *interpres in carmine de Hydra,* Extrema, *inquit,* ipſius occupat circa Virginem circiter menſem Thoth, qui ſecundùm Romanos September eſt. *Inchoârunt autem ſuum annum Ægyptii Sole virginem ingrediente, vt apparet ex iis quæ de menſe Athyr in Novembri dicemus: & proinde Thoth, bonam etiam partem Auguſti ſibi vendicat.*

Herbſtmonat. *Germani* Herbſtmonat *vocant, quaſi dicas, autumnalem menſem, quòd autumni ſit primus.*

OCTOBER.

October unde dictus. *October à claſſe octaua, quam obtinet à Martio, nomen habet. Eum ſuo nomine Domitianus inuaſerat, vt Macrobius teſtatur lib.* 1. *Saturn. Sed vbi infauſtum vocabulum ex omni ære vel ſaxo placuit eradi, menſis quoque vſurpatione tyrannica appellationis exutus eſt: cúmque in honorem Fauſtinæ* Fauſtinum *nominandum cenſuit Senatus, Capitolino teſte. Cautio poſtea Principum cæterorum, diri ominis infauſta vitantium; menſibus à Septembri vſque ad Decembrem priſca nomina reſervauit: Mox tamen priſtinus mos repetitus eſt, quando Octobrem* Invictum, *alios menſes aliter nominârunt, ſicuti in vnoquoque indicatur.*

Thiſchri. *Hebræi vocant* תשרי Thiſri. *Septimum autem hunc fuiſſe menſem in Hebræorum anno ex* 3. *Reg. cap.* 8. *apparet.*

Ὑπερβερεταῖος. *Macedones* Ὑπερβερεταῖον *appellârunt, Ioſepho teſte, lib.* 8. *Antiq. cap.* 4. *In Canonibus Apoſtolorum Can.* 38. *ſic decernitur*: Bis in anno Concilia celebrentur, ſemel quidem quartâ ſeptimanâ Pentecoſtes, ſecundo verò duodecimâ die menſis Hyperberetæi. *Hanc legem repetens Concilium Antiochenum can.* 20. *ſic decernit :* Secundum Concilium Idibus Octob. habeatur, qui dies apud Græcos Hyperberetæi menſis, decimus invenitur: *vt habetur etiam diſt.* 18. *cap. propter Eccleſiaſticas.*

Πυανεψιών. *Athenienſium menſis, qui ad Octobrem noſtrum quadret, eſt* Πυανεψιών : *quem autumnalem fuiſſe menſem ipſum declarat nomen : dictum enim à feſto* πυανεψιῶν, *quòd agitabatur frugibus terræ iam collectis atque conditis. Declarat id etiam Plutarchus in Theſeo, vbi poſt alia ſic ſcribit.* Dum vindemia comportatur die Pyanepſionis incipientis. *Idem Plutarchus de Oſiride & Iſide hunc Athenienſium* Πυανεψιῶνα *dicit eſſe Bœotorum* Damatrium, *Ægyptiorum autem* Athyr. *Verba eius hæc ſunt:* Mulieres humi decumbentes Athenis in Theſmophoriis jejunant. Eſt autem menſis hic circa Pleiadas ſementi dicatus, quem Ægyptii Athyr, Athenienſes Pyanepſionem, Bœoti Damatrium vocant. *Sed hoc pacto Octobrem & Novembrem confundit : Athyr enim eſt Novembrer, &* φαωφὶ *October: de quo ſic in Epigrammate,* Omnigenos adigit piſces in rete Phaoti : *pro quo tamen Theon & Nicolaus Myreſbecius legunt* φαωφί. *Sic enim Theon in carmine Arati de Hydra.:* Nam φαωφὶ menſe, qui Romanis October eſt, ſubſidit Nilus & creſcere deſinit.

Cyprij Δημαρχεξούσιος, *quaſi* Tribunitium: *Germani* Weynmonat, *hoc eſt, Vindemialem menſem nominant.*

NOVEMBER.

Novembrem Hebræi Bul *&* Marcheſuan *appellant, qui eſt octavus ab Aprili.*

Δῖος. *Macedones* Δῖον *vocant, teſte Ioſepho lib.* 1. *Antiq. cap.* 5. *vbi ſic ſcribit.* Contigit hæc vaſtitas (*de Diluvio loquitur*) anno 600. ætatis Noe, menſe ſecundo qui à Macedonibus Dius vocatur, ab Hebræis autem Marachat ſeu Anmarſuane : *pro quo tamen legendum* Marcheſuan, *Et Suidas inquit:* Δῖος ὄνομα μηνὸς παρὰ Μακεδόσιν, ὁ Νοέμβριος. *Idem probatur ex Collectaneis rei ruſticæ apud Græcos, in quibus hæc adnotata legimus:* Democritus & Apuleius talem exſpectari hyemé aiunt oportere, cujuſmodi fuerit dies Feſtus, quem Brumam vocant Romani: eſt autem quarta & vigeſima Dij menſis, qui eſt Nouember. *Cælius lib.* 15. *cap.* 24. *Antiq. Lect.*

Anteſterion Nouembri non reſpondet. *Nouembri Latinorum Gaza opponit* Ἀνθεστηριῶνα *Atticorum, hybernum eſſe menſem ex etymo colligens, quòd nimirum* ἀνθέων στερεῖ τὴν γῆν. *Gaza tamen, Ptolemæus, Harpocration, Philoſtratus, Iſter, Plutarchus, Appianus, Macrobius aliique refragantur, vt ſuprà in Martio indicauimus: & propterea alium quærendum exiſtimo, quem cum Nouembri Romanorum componamus. Quis autem ille ſit, non ſatis conſtat : nam quo minus ei Poſidioni Gameleon, Gamelioni Elaphebolion, Elaphebolioni Munichion ſubſtituendus videatur, vt nonnullis placet, quibus cum ea de re contuli, illud obſtare puto, quòd Gaza & alii firmis probârunt rationibus, Poſideona Decembri Romanorum non Novembri : Gameliona Ianuario,*

non

Ægyptii Ἀθὺρ *vocdrunt: non tamen præciſè Nouembri noſtro reſpondiſſe Ægyptiorum Athyr, ſed partem Octobris partémque Nouembris ſibi vendicâſſe, ex Plutarchi lib. de Oſiride intelligitur: vbi dicit.* Menſe Athyr Solem Scorpium peragrare. *Conſentit & Epigramma, quod ſic habet:* Pleiadum exortus Athyr apro tempore ſignat. *Conſtat autem ex Ptolemæo, Plinio & Columella, Pleiadas, quas Latini Vergilias vocant, non menſi Nouembri, ſed Octobri iri veſperi.*

Cipri πληθύπατον *ſeu* πληθύπατον *nominant. Germani* Wintermonat / *quaſi tu dicas hyemalem menſem, quòd hyems incipiat.*

DECEMBER.

D*Ecembri, vltimo in Romano anno menſi, reſpondet Hebræorum* Chisleu, *quem inepto Chasleu nominant: & eſt nomen inter Hebræorum menſes, vt eſt videre Zach. 9. 1. Mac. 1.*

Macedones, teſte Suida, Apellæum *vocant. & Ioſephus lib 12. Antiquit. cap. 7. de profanatione Hieroſolymitani templi loquens:* Ea *res, ait,* accidit anno ſecundo poſt vrbem captam regni ejus familiæ 145. ejus menſis quis Chisleu noſtris, Macedonibus Apellæus dicitur vicesimâ quintâ. *Teſtatur lib. 12. cap. 11. Euagrius quoque hiſt. Eccleſ. cap. 19.*

Atheniensibus Ποσειδεὼν *dicitur, quaſi Neptunium diceres à Palladis & Neptuni certamine: quod in honorem* Ποσειδῶνος*, id eſt. Neptuni celebrabatur. Nam hoc menſe Brumam ſeu hyemale Solſtitium accidere, ex Ariſtotelis lib. 5. de nat. anim. cap. 9. apparet, vbi dicit,* Thynnum priorem ſuum partum edere ante Brumam circa Poſideonem. *Plutarchus quoque in Cæſaris vita in eum incidiſſe ſolſtitium hybernum inducat: ſic enim ſcribit,* Χειμῶνος ἐν τροπαῖς ὄντος, ἱσταμένου Ἰανουαρίου: (οὗτος δ᾽ ἂν ποσειδεὼν Ἀθηναίοις) ἀφῆκεν εἰς τὸ πέλαγος*, hoc eſt,* circa Brumam, initio Ianuarii (quem menſem Athenienſes Poſideonem appellant) pelago ſe commiſit: *quibus vtique* Ποσειδεῶνα *Ianuario ineunti (ideóque & exeunti Decembri) comparat: Inde &* ποσειδεώνιος ὄρνις *dicitur ἡ* ἀλκύων*, quod in iſtum menſem fœtura ejus incidat: vt Plinius quoque teſtatur circa brumam, (id eſt,* τὰς χειμερινὰς τροπὰς*) alcyonum fœtura ſterni mare ſeptem diebus ante, & totidem poſt. Qua in re tamen nihil abſurdi ineſſe videtur, quum olim Solſtitium id in finem Decembris inciderit. Adhæc menſes Græcorum non ita exactè Latinorum menſibus reſpondent, quin ſemper dies aliquot ſequentis menſis ſibi vendicent.*

Cypriis dicitur Ἀρχιερεύς*: Ægyptii* Χοιάκ*. Germanis* Wolffmonat / *quaſi dicas, Luparius menſis, quòd lupi eo maximè circumcurſitent: vel etiam à Chriſti Natali, qui eo celebratur* / Heiligmonat*: quam ob cauſam & Angli eum* Halegmonath*, quaſi ſacrum menſem vocant.*

Sed hæc, quæ hoc capite hucúſque commemorauimus, breuiter Lectori ob oculos in Tabella ponam, vt primo ſtatim intuitu, menſium diuerſarum gentium connexionem cum Romanorum ſeu Latinorum menſibus videat.

Romani.

Romani.	Hebræi.	Athenienſes.	Macedonici.	Ægyptii.	Cyprii.	Bœotii.	Arabici.	Perſici.	Germanici.
Ianuarius.	*Tebeth.*	Γαμηλιών.	Αὐδυναῖος.	Τυβί.	Εὤιος.		*Gemedy primus.*	*Mardainus.*	Jenner.
Februarius.	*Sebat.*	Ἐλαφηβολιών.	Περίτιος.	Μεχείρ.	Ῥωμαῖος.		*Gemydi ſecundus.*	*Sarembemechus*	Hornung.
Martius.	*Adar.*	Μουνιχιών & Ἀνθεστηριών.	Δύστρος.	Ψαμφωθ.	Ἀφροδίσιος.		*Rage.*	*Maheramechus.*	Mertz.
Aprilis.	*Niſan.* à quo annum auſpicantur.	Θαργηλιών.	Ξανθικός. ab hoc annus eorum incipit.	Φαρμουθι.	Ἀπογονικός.		*Sahaben.*	*Ebenmechus*	Aprill.
Maius.	*Iiar.*	Σκιρροφοριών.	Ἀρτεμίσιος.	Παχών.	Αἰνικός.		*Ramaden.*	*Idramechus.*	Mey.
Iunius.	*Siuan.*	Ἑκατομβαιών à quo annum inchoant Etymologicus indicat Κρονιῶνα ante appellatum fuiſſe.	Δαίσιος.	Παϋνί.	Ἰούνιος.	Ἱπποδρόμιος.	*Sauil.*	*Dimechus.*	Brachmonat.
Iulius.	*Thamus.*	Μεταγειτνιών.	Πάνεμος.	Ἐπιφί.	Καισάρειος.		*Dulchida.*	*Behmemechus.*	Höwmonat.
Auguſtus.	*Ab*	Βοηδρομιών.	Λῶος.	Μεσορί.	Σεβαστός.		*Dulcheia.*	*Azfirdamechus.*	Augſtmonat.
September.	*Elul.*	Μαιμακτηριών.	Γορπιαῖος.	Θώθ, à quo annum inchoant	Αὐτοκρατερμές.	Ἀλαλκομένιος,	*Almaharam:* à quo incipiunt annum.	*Phordimechus.* à quo annum incipiunt.	Herbſtmonat.
October.	*Thiſri.*	Πυανεψιών.	Ὑπερβερεταῖος.	Φαωφί.	Δημαρχεξούσιος.	Δαμάτριος.	*Saphar.*	*Ardaimecus.*	Weynmonat.
Nouember.	*Marheſuan*		Δῖος.	Ἀθύρ.	Πληθύπατος.		*Rabe primus.*	*Cardaimechus*	Wintermonat.
December.	*Chiſleu.*	Ποσειδεών.	Ἀπελλαῖος.	Χοιάκ.	᾽ρχιερεύς.		*Rabe ſecundus.*	*Zirmechus.*	Wolffmonat. vel Chriſtmonat

Quoniam

Quoniam verò, vt ſuprà quoque dictum eſt,
non eadem eſt menſium apud omnes gentes ra-
tio & imprimis Attici menſes non conueniunt
cum noſtris: quòd illi, ſicut etiam Hebræorum
menſes, ad Lunæ tantum curſum computaren-
tur, Luna incipiente & finiente menſem: noſtri
verò ita deſcripti ſint, vt ad conficiendum an-
num magis ad Solis curſum quadrarent: adeóq́;
Atticorum aliorúmque menſes præciſè noſtris op-
poni non poßint, vt dies reſpondeat, quum, exem-
gratia, Atticorum menſis primus, qui à Solſti-
æſtiuo inchoat annum, partem ſibi ex Iunio,
cujus medium Solſtitium incidit, vendi-
, partem verò ex Iulio, & ſic deinceps cum
ris: idcirco operæpretium me facturum e-
ximo, ſi ad demonſtrandam hanc diuerſitatem,
veteri quodam manuſcripto Calendario, vt
nt, adſcribam quoto Romanorum menſium
Græcus quiſque menſis ſuum ſumpſerit ini-
. In eo itaque Ianuarij menſis die 15. inchoat
veίας Αυδυναῖος, ἡμερῶν λ'. Febr. menſis
. incipit Περίτιος ἡμερῶν λ'. Martij die 18.
, ἡμερῶν λ. Aprilis 16. Ξανθικὸς, ἡμερῶν
aij 18. Αρτεμισιος, ἡμερῶν λά. Iunij 22.
ἡμερῶν λά. vbi etiam ſtatuuntur ὑπερ-
αι. Iulij 21. Πάνεμος ἡμερῶν λα. Augu-
ſis die 18. Λῶος, ἡμερῶν λά. Septembris
. Γορπιαῖος, ἡμερῶν λ'. Octobris 19. Ὑπερβε-
ος, ἡμερῶν λ'. Nouembris 18. Δῖος, ἡμε-
Decembris 18. Απελλαῖος, ἡμερῶν λ'.
erò ab initio eſt τῆς τρείας, apud alios eſt
λαιας.

to autem Romanorum menſium die Æ-
m quiſque menſis initium ſumat ſic Bi-
ex Beda refert. Primus *inquit*, men-
4. Calend. Septembrium incipit.
us φαωφὶ, 4. Calend. Octob. Ter-
, 5. Calend. Nouembris Quartus
Calend. Decembr. Quintus Τυβὶ,
d. Ianuariarum. Sextus Μεχεὶρ, 6.
Februarij Septimus Φαμενὼθ, 5. Ca-
r. Octauus Φαρμουθὶ, 6. Calend. A-
Nonus Παχὼν, 6. Calend. Maij.
Παϋνὶ, 7. Calend. Iunij. Vndeci-
, 7. Calend. Iulij. Duodecimus
Calend. Auguſtarum die ſumit
Quem 10. Calend. Septembres
es, reſiduos quinque dies *ἐπαγο-*
el intercalares ſiue additos vo-
ibus etiam quarto anno diem
ui ex quadrantibus confici ſo-
unt. Vnde fit, vt eorum anni
ſexto tertio Calend. Septem-
verò 4. Calend. earundem die-
n ſumant: ipſe autem biſſextilis
ri 5. Calend. memoratarum die
r.

CAPVT IV.

De Calendis & Neomeniis.

ANtequam ad ſingulorum menſium Feſta & Solennitates ſingulas deſcribendas accedam, prius de iis agam quæ ſunt omnibus menſibus communia: cujus generis ſunt Calendæ *ſeu* Neomeniæ, Nundinæ *&* Idus.

Νεομηνία vel contractè Νουμηνία *propriè ſignificat Nouam lunam, νέος enim eſt noua & μήνη luna. Impropriè autem ſignificat Nouum menſem, ſeu Primam diem menſis, quòd olim menſes lunæ curſum ſequerentur, adeóque initium cujuſque menſis ex eo ſumerent die, quo nouam lunam contigiſſet videri. Quod autem Græcis* Νουμηνία, *id Latinis* Calendæ *ſunt, ſi dicta, à Græco verbo* καλεῖν, *id eſt voco. pro quo nos* calare *dicimus. Varro,* Primi, *inquit,* dies menſium nominati Calendæ, ab eo, quòd iis diebus calentur ejus menſis Nonæ à Pontificibus. *Priſcis enim temporibus, Macrobio teſte, antequam faſti à Cn. Flauio ſcriba inuitis Patribus, in omnium notitiam proderentur, Pontifici minori hæc prouincia delegabatur, vt nouæ lunæ primum obſeruaret aſpectum, viſámque Regi ſacrificulo nuntiaret, eíque ſacrificandum eſſe hoc ipſo indicaret. Itáque ſacrificio à Rege & minore Pontifice celebrato, idem Pontifex, calatâ, id eſt, vocatâ in Capitolium plebe juxta curiam Calabram, quæ Caſæ Romuli proxima fuit, quot numero dies à Calendis ad Nonas ſupereſſent, pronuntiabat: & Quintanas quidem quinquies dicto verbo* Calo iuno nouella, *vt Varro indicat, ſeptimanas repetito ſepties prædicabat. Et hunc diem qui ex his diebus, qui calarentur, primus eſſet; placuit* Calendas *vocari. Hinc & ipſi curia, ad quam vocabantur,* Calabræ *nomen datum eſt: &* Claſſi, *quòd omnis in eam populus vocaretur. Ideò autem minor Pontifex numerum dierum, qui ad Nonas ſupereſſent calando prodebat, quòd poſt nouam lunam oporteret Nonarum die populares, qui in agris eſſent confluere in vrbem, accepturos cauſas feriarum à Rege Sacrorum, ſciturósque quid eſſet eo menſe faciendum.* Νεομη-νία quid. Calenda.

Plutarchus quoque in Galba Νουμηνίαν *&* Καλάνδας *pro iiſdem poſuit: ſic enim ait,* ἐπῆλθεν ἡ Νουμηνία τοῦ πρώτου μηνὸς ἣν καλάνδας Ἰανουαρίας καλοῦσι: *id eſt,* aduenit noua Luna primi menſis, quam Calendas Ianuarias vocant. *Ex eodem tamen authore colligi poſſe videtur,* Νουμηνίας *Græcorum incidere potius in Nonas quàm Calendas, quòd tunc demum Luna ſoleat apparere, quum circa Calendas adhuc ἐν συνόδῳ cum Sole lateat: & proinde non ſolùm menſium, ſed etiam Neomeniarum apud Græcos, & Calendarum apud Latinos diuerſam fuiſſe rationem.* Calendæ & Neomeniæ differunt.

rationem. Sic enim ait Probl. Τὴν ἢ πρώτην φασὶ Nonas, τῷ δικαιοτάτῳ τῶν ὀνομάτων, Νουμηνίαν ὠνόμασαν καὶ γὰρ αὐτοὶ τὸ νέον καὶ καινὸν ὥσπερ ἡμεῖς, προσαγορεύουσι. *Et in Romulo, ait,* Νουμηνίας ῥωμαῖοι καὶ πρὸς τὰς ἑλληνικὰς οὐδ᾽ ἐν ἔχουσι ὁμολογούμενον. *Vnde ipſe quoq; ibidẽ Calẽdas à Clam aut Celare denominatas exiſtimat, quòd in iis Luna adhuc occulta lateat. Vbi forte ridiculus alicui videri poſsit, quod* Calendas, *à Verbo Latino* Celo, *aut Aduerbio* Clàm *deducit: nam à* καλῶ, *uti diximus, deriuatur: deinde Luna non ſemper Calendis clam fit aut occultatur, ſed aliquando iiſipſis plena, aut alio atio aliquomodo affecta eſt. Sciendum autem Plutarchum ad id reſpexiſſe, quòd veteres Romani menſes ſuas ad Lunæ curſum accommodârunt: & tum quoque prima Lunæ viſitatio, primùmque ejus lumen diem Calendarum effecit, hoc eſt, Calendæ cum Nauilunio concurrerunt.*

Calendas Græci non habuerunt. *Porrò ex hoc Plutarchi loco, quem modò adduximus, ſimul perſpicuum fit, Calendas Græcos nullas habuiſſe, ſed* Νουμηνίας. *Hinc proverbium, Auguſto authore, natum apud Latinos,* Ad Calendas Græcas, *pro* Nunquam. *Nam ad Lunæ recurſus Græci ſoluebant uſuras: ſicut intelligitur ex Plutarchi libro* περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι, *ubi inquit:* οὐδὲ ἀναμένουσι τὴν Καλανδῶν καὶ τῆς Νουμηνίας, ἣν ἱερωτάτην ἡμερῶν οὖσαν, ἀποφράδα ποιοῦσιν οἱ δανεισταὶ καὶ στυγνήν. *Strepſiades quoque in Nubibus Ariſtophanis optat ſibi incantatricem quampiam obuenire, quæ carminibus ſuis efficiat, ne quando noua luna exoriatur, ne reddere pecunias aut uſuras cogatur. Et fœnerator Alphius apud Horatium,* Omnem relegit idibus pecuniam: Quærit Calendis ponere. *Calendis enim & exigebatur, & collocabatur, ut ex ejuſdem Satyra 6. lib. 1. cognoſcimus, ubi inquit.*

Qui, niſi quum triſtes miſero venere Calendæ,
Mercedem aut nummos vnde extricat, amaras
Porrecto jugulo, hiſtorias, captivus vt audit.

De hoc autem more & conſuetudine pecuniam Calendis exigendi, vide P. Pithœum Aduerſar. lib. 22. capite 4. Huc itáque reſpexit Auguſtus Imperator, quum diceret. Ad Græcas Calendas *ſoluturos, quos nunquam reddituros mutuum ſignificabat, ut Suetonius de eo refert. Et quia Latinorum propria erant Calendæ idcirco Ouidius eas* Auſonias *vocauit lib. 1. Faſt ſic canens:*

Vendicat Auſonius Iunonis cura Calendas.

Neomenia apud Græcos feſta. *Neomenias autem apud Græcos fuiſſe Sacras & Feſtivas, ſicut etiam Calendas apud Latinos, ex Plutarchi loco modo citata intelligimus, ubi* Νουμηνίαν *vocat* ἱερωτάτην ἡμερῶν, *id eſt,* Sacratiſſimam dierum, *& conqueritur eam à fœnerationibus* ἀποξεάσθαι καὶ σώζειν *reddi. Idem auctor in Problem inquit,* ἕλληνες ἐν τῇ νουμηνίᾳ τοὺς θεοὺς σεβόμενοι, τὴν δ᾽ ὑστεραίαν ἥρωσι καὶ δαίμοσιν ἀποδεδώκασι, *hoc eſt,* Græci in Neomenia ſeu Calendis venerantur, poſtridie verò Semideos, Indigetes & Heroas. *In Neomeniis verò his certa quædam ſacrificia atque conuiuia fieri fuerunt ſolita quæ* ἐπιμήνια *appellârunt. Eorum meminit Athenæus lib. 6. ubi inquit:* Τὰ ἢ ἐπιμήνια θύεται ὁ ἱερεὺς μετὰ τῶν παρασίτων. *De quibus Sacris* Ἐπιμήνια. *ita Herodotus ſcribit lib. 8.* Λέγουσι δὲ Ἀθηναῖοι ὄφιν μέγαν φύλακα τῆς ἀκροπόλιος ἐνδιαιτᾶσθαι ἐν τῷ ἱρῷ. λέγουσί τε ταῦτα καὶ δὴ ὡς ἐόντι ἐπιμήνια ἐπιτελέουσι προτιθέντες. τὰ δ᾽ ἐπιμήνια, μελιτόεσσά ἐστι. αὕτη ἢ μελιτόεσσα ἐν τῷ πρόσθεν αἰεὶ χρόνῳ ἀναισιμουμένη, τότε ἦν ἄψαυστος. *Suidas hæc* ἐπιμήνια *eſſe dicit,* Τὰ ὑπὲρ ὅλου τοῦ μηνὸς ἅπαξ ποτὲ γινόμενα θύματα, *ut &* ἐμμήνια ἱερά. *Eidem Suidæ* ἐπιμήνια *ſunt* τὰ καθ᾽ ἕκαστον μῆνα θυόμενα. *Item* ἐπιμήνια *apud Heſychium,* ἡ κατὰ μῆνα τῇ νουμηνίᾳ συντελουμένη, *ubi ſubaudiendum* θυσία *vel* ἑορτή. *Turnebus Aduerſar, lib. 3. cap. 4. in illud Vergilii,* Biſſenos cui noſtra dies altaria fumant: In magna, *inquit:* religione velut Numinis potentiſſimi, & præſentiſſimi dictum eſt. Nam menſtrua Sacra Diis maximis celebrari ſolebant, atque eæ erant feriæ Religioſiſſimæ, cùm Solennibus, & anniverſariis non ſatis eſſe putarent defungi Sacris, ſed memoriam cultus quoque Calendis aut Idibus renovandam putarent: Eas ferias Horatius triceſima Sabbatha appellavit. *Apud Lacedæmonios Neomeniis omnibus, vini ſextarium, ac farinæ modium, nec non ſingula pecora Regibus ad ſacrificium, quod Apollini fiebat, dabantur: authore Alex. lib. 3. cap. 18. Vnde ſimul intelligi poſſe videtur, Neomenias apud* Neomenia apud Græcos Apollini ſacra. *Græcos Apollini conſecratas fuiſſe, id quod Pindari ſcholiaſtes in Nemeis clarè atteſtatur, quòd is Deus idem eſſet cum Sole. Hecate quoque Dea ſacrificabatur in triviis apud Athenienſes ſingulis menſibus in novilunio, quo tempore illi, qui erant opulenti, Cœnam in trivio exponebant, ac pauperes eò per noctem cõvenientes vocabant, Hecatenq; odiſſe dicebant: quam cõſuetudinem ita ſignificavit Ariſtophanes in Pluto:*

Παρὰ τῆς Ἑκάτης ἔξεστι τοῦτο πυθέσθαι
Εἴτε τὸ πλουτεῖν, εἴτε τὸ πεινῆν βέλτιον, φησὶ γὰρ αὐτὴ
Τοὺς μὲν ἔχοντας καὶ πλουτοῦντας δεῖπνον κατὰ μῆνα προτιθέναι.
Τοὺς ἢ πένητας τῶν ἀνθρώπων ἁρπάζειν πρὶν καταθεῖναι.

Ex Hecate licet id cognoſcere:
An diteſcere quam fameſcere melius: iubet enim ipſa
Habentes & divites cœnam ſingulis menſibus exponere.

Ac

Ac pauperes homines rapere vel antequam exponatur.

Meminit huius & Macrobius ita :

Nocturniſque Hecate triuiis vlulata per vrbes.

Vide etiam Brodeum lib.1. Miſcelan.cap.24. & 29. Argiui etiam Numenia cuiuſq́ menſis celebrabant, in memoriam Teleſillæ.

Apud Latinos verò vt annus Ioui, ſic Calen... Iunoni Sacra fuerunt, quemadmodum Varro... confirmat, & Pontifi. alis authoritas: Quod ...iam Laurentes patriis religionibus ſeruârunt, ... & cognomen Deæ ex ceremoniis addiderunt, ...lendarem Iunonem vocantes. Sed & omni... Calendis à menſe Martio ad Decembrem ... Deæ Calendarum die ſupplicârunt. Romæ ...que Calendis omnibus Pontifex minor, in ...ia Calabra rem diuinam Iunoni fecit. Regi... ...iam ſacrorum, id eſt, Regis vxor, porcum ...gnam in regia Iunoni immolauit : à qua ...n Ianus Iunonius *cognominatus fuit, quòd ...ea omnis ingreſſus. huic Deæ cunctis Calen... ...m dies eſſent attributi & adſcripti. Cùm ..., vt ſuprà quóque diximus, Ethnici pleri... ...ratium menſium ab exortu lunæ ſeruauerint, ...unoni Calendas addixerunt, Lunam ac ...em eandem putantes : vel quia Luna per ...meat, vnde & Græci Lunam ἀρτεμιν nun...runt, quaſi ἀερότομιν, quòd aëra ſecet : ...utam aëris arbitra eſt, ideò meritò initia ...m, id eſt, Calendas huic Deæ conſecrarunt, Macrobio teſte lib. 1. Saturnal. Meminit ...m quæ Calendis fiebant etiam Tibullus ... lib. 1. ſic canens.*

...hi contingat Patrios celebrare pe...tes,

...deréque antiquo menſtrua thura ...ri.

...er menſtrua thura, intelligit Sacrificia ...menſibus recurrentia, vel quæ vertente ...bant.

...etiam Suetonius in Auguſti Cæſaris bi... Auguſtum ſanxiſſe, ne plus quàm bis in ...natus legitimus ageretur, Calendis ſci... ...libus.

CAPVT V.

...ndinis, vbi etiam quædam de ...éque Hebdomadis vel Sep... earúmque dierum nomini...

...næ à Nono die dictas eſſe, quaſi ...endinas, *memini dubium videri po... ...m Plautus ait in Aulul.* Coquus ...alis eſt, in nonum diem ſolet ire

Nundinas *tamen non fuiſſe idem cum* Nonis, *ſed ab iis ſegregatas, Macrobius lib. 1. Saturnal. docet, ſimul referens cauſam, ob quam nec Calendis, nec Nonis celebratæ ſint Nundinæ etſi non rarò in has dies inciderent.* Cùm ſæpè, *inquit,* eueniret, vt Nundinæ modò in anni principem diem, modò in Nonas caderent (vtrunq; autem pernicioſum Reip. putaretur) remedium, quo hoc auerteretur, excogitatum eſt. Quod aperiemus, ſi prius oſtenderimus, cur Nundinæ vel primis Calendis, vel Nonis omnibus cauebantur. Nam quoties incipiente anno, dies cœpit, qui adiectus eſt Nundinis, omnis ille annus infauſtis caſibus luctuoſus fuit, maximéque Lepidiano tumultu opinio iſta firmata eſt. Nonis autem conuentus vniuerſæ multitudinis vitandus exiſtimabatur, quoniam populus Romanus exactis Regibus, diem hunc Nonarum maximè celebrabat, quem natalem Seruii Tullii exiſtimabant. Qui, quum incertum eſſet, quo menſe Seruius Tullius natus eſſet. Nonis tamen natum eſſe conſtaret, omnes Nonas celebri notitiâ frequentabant. Veriti ergo, qui diebus præerant, ne quid Nundinis collecta vniuerſitas ob Regis deſiderium nouaret, cauiſſe vt Nonæ à Nundinis ſegregarentur. Vnde dies ille, quo abundavit annus ex Numæ ordinatione, eorum eſt permiſſus arbitrio, qui faſtis præerant, vt eum vellent intercalarent: dummodò eum in medio Terminaliorum, vel menſis intercalaris ita locarent, vt à ſuſpecto die celebritatem auerterent Nundinarum. *Nundinæ non eæ Nonæ.* *Nundinæ cur Calendis & Nonis non ſint celebratæ.*

Adhuc Nundinarum dies feriati fuerunt, vt mox indicabitur: Nonarum verò dies non item. Nonis enim nulli Deæ ſacrificatur, ideóque ſub nullius Numinis tutela fuerunt, ſed Iani & Iunoni communes relinquebantur : Vnde Ouid. etiam lib.1. Faſt. Nonarum tutela Deo caret. *Et ne quærat aliquis, Cur ergo Nonis, ſi feriatus dies non ſit, prohibita nuptiarum celebritas fuerit, ſciendum eſt, Macrobio referente, quòd primus nuptiarum dies verecundiæ datus fuit apud Romanas, poſtridie autem nuptam in domo viri incipere oportuit dominium adipiſci, & rem facere Diuinam: omnes autem poſtriduani dies, ſeu poſt Calendas, ſeu poſt Nonas Iduſúe, ex æquo atri fuerunt illis: ideò & Nonas inhabiles nuptiis eſſe dixerunt, ne nupta, aut poſterâ die libertatem auſpicaretur vxoriam: aut atro immolaret, quo nefas fuit Sacra celebrari.*

Præterea Nundinæ nono quóque die ſingulis menſibus celebrabantur : Nonæ verò ſemel tantum, vel quinto, vel ſeptimo die, ideóque à Pontificibus quintanæ & ſeptimanæ *dictæ, Varrone teſte. Proindéque non dicuntur Nonæ, quòd in nonum diem inciderent, ſed quòd ante diem nonum* *Nona vnde dicta.*

nonum eſſent: aut à noua luna, quòd Pontifex eo die nouam lunam obſeruaret, & viſam Regi ſacrificulorum indicaret: vnde Nona quaſi noua luna initium. Aut quòd ab eo die ad Idus, nouem ſunt dies.

Nundinarum ratio & forma.

Nundinarum autem ratio & forma hæc fuit apud Romanos. Septem diebus in agris ruſtici opus faciebant: nono die, intermiſſo rure, ad mercatum legeſq́; accipiendas & Sacra peragẽda Romam veniebant. Aſtipulatur Collumella lib. 1. De re ruſtica in præfatione, vbi dicit: Nundinarum conuentus propterea vſurpatos, vt Nonis tantummodo diebus vrbanæ res agerentur, reliquis adminiſtrarentur ruſticæ. *Sic Dionyſius Halicarnaſſ. lib. 2. dicit,* Romulum plebeios omnes ruri degentes aſſuefeciſſe pacis tempore operi incumbere, niſi quando mercatu opus haberent: tum enim licuiſſe eis in vrbem conuenire, & in foro verſari, nonâ quáque die aſſignatâ Nundinis, *Et lib. 7. inquit:* Nundinæ nono quóq; die celebrabantur, quo plebs agreſtis in vrbem ad mercatum conueniebat, finiendiſque litibus, & ad ſuffragia ferenda de negotiis publicis quorum jus erat penes populum, aut de quibus Senatus retuliſſet ad eum: reliquis ſeptem diebus ruri degebant, quòd magna pars ob paupertatem operarentur ſuis manibus.

Nundinæ feriæ ruſticæ fuerunt. Ruſtici tres ferias menſtruas habuerunt.

Itaq́; Macrobius appellat Nundinas, ferias ruſticas. *Et Feſtus:* Nundinas, *inquit,* feriarum diem eſſe voluerunt, quo mercandi gratia ruſtici in vrbem conuenirent. *Fiebat hoc ter ſingulis menſibus, adeoq́; ruſtici tres menſtruas ferias habebant apud Romanos: & tertia quidem, dicebatur* Trinundinus dies *(τρίτη ἐννάτη apud Athenæum) vel* Trinundinum *ſiue* Trinum Nundinum, *hoc eſt, tertiarum Nundinarum dies, qui prædici antè ſolebat, vt notior eſſet omnibus ac ſingulis, eratq́; reliquis duobus celebrior & frequentior: ob quam etiam cauſam in eo tantùm plebiſcita & Senatuſconſulta referebantur & promulgabantur, ne in tanto hominum frequentia promulgata latere quempiam poſſent. Ideoq́; lex, Cicerone teſte jure lata non putabatur, niſi quæ Trinundino eſſet ante promulgata. Magiſtratuum quóq; candidati, Trinundino plebem circuibant, vnumquémque manu prehenſantes, ſuámque illi dignitatem commendantes. Cicero epiſt. 11. lib. 16. de Cæſare ſic ſcribit:* Néque iam velle abſente ſe rationem haberi ſui: ſe præſente Trinundinum petiturum.

Dionyſius Halicarnaſſ. & Macrobius conciliantur.

Duo autem hîc in quæſtionem veniunt. Primum eſt, cur Dionyſius affirmet, ruſticos & in agris commorantes ſeptem tantùm diebus ruri laboráſſe, & nono in vrbem ad mercâtum conueniſſe? Quid octauo die egerint? Aut quî conueniat cum Dionyſij ſententia, quòd Macrobius ex Rutilio Gallo lib. 1. Saturn. refert, Romanos inſtituiſſe Nundinas, vt octo diebus ruſtici in agris opus facerẽt: nono autem die, intermiſſo rure, ad mercatum legéſque accipiendas Romam venirent? *Reſpondeo, veram eſſe Dionyſij ſententiam, diuerſo reſpectu. Si enim incluſiuè numeres Nundinas, hoc eſt, dies ſeptem labori deſtinatos proximè antecedentes & ſequentes, erunt nouem dies: rectéque dicitur, nono quóque die ex agris ruſticos in vrbem conueniſſe. Néque nouum hoc videri debet, quum & nos Chriſtiani octiduum non rarò pro hebdomada vel ſeptimana vſurpemus, numerando, videlicet vtránque Dominicam, & ſex diebus, operi deſtinatis, addendo. Excluſiuè autem, hoc eſt, vnum tantùm diem Nundinarum numerando, Octauo die ad urbem venerunt, & ſeptem diebus laborârunt ruri. Proindéque error videtur eſſe Rutilii, qui dicit,* octo diebus ruſticos ruri opus feciſſe. *Confirmant noſtram ſententiam antiqua quædam diuerſis in locis reperta fragmenta Romanorum Faſtorum, ex quibus coniectura non leuis ſumitur octo tantum dierum, excluſiuè numerando. Nam menſes ita prænotatos habent literis, vt vſque ad H. perueniant, quæ eſt octaua litera: quemadmodum hodie quóque ex vſu Chriſtiano vſque ad ſeptimam, hoc eſt G notantur. Sint igitur, exempli gratia, in menſe aliquo primæ Nundinæ celebratæ die prænotato litera A. ſi inde progrediaris per diem 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. notatos literis B. C. D. E. F. G. H. tantùm octo habebis dies, quorum primo ſunt Nundinæ, vt diximus, frequentatæ, reliquis ſeptem laboratum fuit. Si poſt H. rurſus incipias ab A. quo die alteræ Nundinæ ſunt habitæ, & vtrúnque A. id eſt, priores illas & has poſteriores Nundinas incluſiuè numeres habebis nouem dies.*

Nundinæ cur feriæ dicantur.

Secundo loco quæritur, cur Nundinæ feriæ dicantur? Nam Titus Quintus de Feriis ſcribens, Nundinarum dies non inter ferias retulit, ſed tantùm Sollennes vocauit. Et Iulius Modeſtus affirmauit, Meſſalâ Augure conſulente Pontifices, an Nundinarum Romanarum Nonarúmque dies feriis tenerentur? reſpondiſſe eos, Nundinas ſibi ferias non videri. *Trebatius etiam lib. 1. Relig. ait,* Nundinis Magiſtratum poſſe manumittere, judiciáque addicere *Sextus Põpeius quóq; lib. 6. ſcripſit,* Nundinas fuiſſe ſine Feſto die. *Sed contra Iulius Cæſar lib. Auſpiciorum, negat Nundinis concionem aduocari poſſe. id eſt, cum populo agi: idcóque Nundinis Romanorum Comitia haberi non poſſe. Cornelius etiam Labeo lib. 1 Faſtorum, Nundinis ferias eſſe pronunciat. Et Sextus Pompeius lib. 12.* Nundinas, *inquit,* feriatum diem eſſe voluerunt ANTIQVI, quo ruſtici mercandi vendendique cauſa in vrbem conuenirent, cúmque nefaſtum, ne ſi liceret

cum

cum populo agi interpellarentur nundinatores, *Cauſa verò huius varietatis apud Granium Licinianum inuenitur lib. 2. Aſt enim*, Nundinas Iouis Ferias fuiſſe, ſiquidē Flaminica omnibus Nundinis Ioui in regia arietem ſolita fuerit immolare. Sed lege Hortenſiâ effectum, vt faſtæ eſſent, vti ruſtici, qui nundinandi cauſa in vrbem veniebant lites componerent. Nefaſto enim die Prætori fari non licebant. Ergo, *inquit Macrobius*, qui ferias dicunt, à mendacio vindicantur patrocinio venuſtatis. Qui contra ſentiunt, æſtimatu ætatis, quæ iem ſecuta eſt, vera depromunt.

Originem autem Nundinarum Dionyſius Halicarnaſſeus Romulo aſſignauit lib. 2. Antiquit. Rom ſic inquiens. Plebeiis tam ruſtica quàm bellica iniunxit (*Romulus*) munia: pace omnes aſſuefaciens ruri degentes cumbere operi, niſi ſi quando mercatu us haberent: tum verò in vrbem conuenientes verſari in foro, nonâ quâque die gnatâ Nundinis. *Macrobius lib. 1. Saturn. Tuditano refert*, Romulum communicaregno cum T. Tatio, ſacrificiis & ſodalibus inſtitutis, Nundinas quoque adſe *Sed Caſſius Seruium Tullium feciſſe dinas dicit, vt in vrbem ex agro conuenirbanas ruſticáſque res ordinarent. Gemis*, diem Nundinarum exactis iam Recœpiſſe demum celebrari: quia plec plebe repertâ Seruii Tullii morte, rarent ei Nundinis: *cui etiam conſentit Sunt etiam, qui à Thuſcis hanc Nundiobſeruationem acceptam velint: nam quóque die Regem ſuum ſalutabant, propriis negotiis conſulebant.*

is porrò Nundinis epula celebrata ſunt, fit mentio in l. cùm ſocietas. LXIX. *ff.*, *vbi ſic legitur:* Cùm ſocietas ad um coiret & conueniret, vt vnus re-Nundinas, id eſt, epulas præſtaret, *in aliis editionibus ſic legi dicit*; vt liquas Nundinarias epulas præſta-

diſſimilis huic apud Athenienſes fuit d, quò, vt ex Vlpiano in Demoſthenus Iunius refert, ter in menſe quóis Conciones & Conuentus haberunt, de Reipub. negotiis conſiliis i belli neceſſitas aliud ſuaſiſſet. Priconuentus fiebat vndecimo die menvicefimo, triceſimo tertius.

De Hebdomadis vel Septimanis, earúmque Origine, & dierum nominibus apud Ethnicos.

Nundinarum eadem ferè ratio quæ hebdomadarum.

NVndinarum igitur Romanorum, ſi dies intermedios ſimul numeres, eadem penè fuit ratio quæ Hebdomadarum vel ſeptimanarum apud Iudæos & Chriſtianos. Vt enim hi ſex diebus, ſic illi ſeptem opus ruri fecerunt: vtque hi ſeptima die ab omni opere ceſſant, ita illi octauo excluſiuè ſeu incluſiuè nono feriati ſunt Non enim exiſtimandum, Romanos cum ſuis Nundinis, vel Athenienſes cum ſuis illis tribus ſolennibus Conuentibus, Hebdomadas vel Septimanas cum Iudæis communes habuiſſe. Nam ante Ptolemaeum Septimanas à gentibus obſeruatas ex probatis authoribus non poſſe demonſtrari arbitror. Cenſorinus in libello De die Natali, Iudæos ſeptenarium in dierum omnium numeris ſequi *ait: quibus vtique non obſcurè innuit, Septimanas apud Ethnicos in vſu non fuiſſe. Néque obſtat, quòd antiquiſſimi Poëtarum Heſiodus & Homerus, apud Romanos verò Cicero aliíque Septimæ diei. quæ ſacra habebatur, nec non Septimanæ & Hebdomadæ mentionem faciunt. Ita enim Homerus.*

Hebdomada ante Ptolemaeum apud Ethnicos non fuerunt in vſu.

Ἑβδομάτη δ᾽ ἔπειτα κατήλυθεν ἱερὸν ἦμαρ:

Id eſt,

Septima lux rurſum ſacra & præfulgida venit. Item:

Ἕβδομον ἦμαρ ἔην καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα:

Hoc eſt,

Septima lux aderat cuncta & perfecta fuerunt. Rurſus:

Ἑβδομάτῃ δή οἱ λίπομεν ῥόον ἐξ Ἀχέροντος:

Id eſt:

Septima vbi orta dies Acherontis liquimus vndas. Similiter & Heſiod.

Καὶ ἑβδόμη ἱερὸν ἦμαρ:

Id eſt, Septima dies ſacra eſt.

Nam authores hi non loquuntur de diebus ſeptimanæ; ſed de diebus menſis Lunaris, vocantes aliquos ex eis fauſtos vel felices ad opus aliquod aggrediendum: alios vocant infauſtos & euitandos: alios appellant Sacros. Sic Heſiodus ſeptimam appellauit ſacram, quòd in ea Apollo ex Latona natus eſſet, ſic enim ſcribit:

Καὶ ἑβδόμη ἱερὸν ἦμαρ:

Τῇ γὰρ Ἀπόλλωνα χρυσάορα γείνατο Λητώ.

Idem trigeſimum diem menſis vocat & fauſtum & felicem. Non ergo Heſiodus de ſeptima die loquitur, quatenus recurrit quater in menſe, ſed quatenus ſemel eſt ſeptima dies menſis, eâque Sacram vocat, quòd Apollinis eſſet natalis, eíque dicata. Eodem modo ſecundus menſis dies Fauſto genio ſacer fuit. Pauſanias tertium quemque menſis diem Mineruæ conſecrauit. Quartus Mercurio dicatus erat,

non modò quòd quaternarius numerus illi Deo, tanquam τῷ ζωογόνῳ Præſidi, ſit ſacer habitus, Cappellâ teſte, verùm etiam quòd quartò menſis die in lucem fuerit editus, vt Plutarchus in Sympoſiacis lib. 9. indicat. Ad hæc octauum quemque menſis diem apud Athenienſes Neptuno ſacrum fuiſſe Plutarchus in Theſeo refert. Nonum diem quem fuga meliorem & furtis contrarium exiſtimauit Vergilius, Soli dedicat Dionyſius Halicornaſſæus: quemadmodum decimum quintum Mineruæ, quòd in eo abſolutus ſit circulus. Pythagorici decimum ſeptimum ἀπόφραξιν, id eſt diremptorium diem vocârunt, prorſus conſecrato eo numero, Plutarcho teſte, quem & Vergilius pangẽdis vitibus felicem eſſe cecinit. Epicuræi viceſimum quemque diem Sacrum ducebant, quòd is Epicuri natalis fuiſſet. Plethon penultimum cuiuſque menſis diem Platoni Sacrum perhibuit, vt Adrianus Iunius cap. 5. de Annis & Menſibus indicat.

Aliquando authores, hebdomadarum mentionem facientes, loquuntur de diebus conſequentibus motum Lunæ in Zodiaco, quos Medici κρισίμους, hoc eſt, iudicatorios vocãt, quia in eis ſit pugna inter naturam & morbum: & medici ſumunt ex his indicium de ſalute vel morte ægri: & ſunt ſeptima poſt quartam, decima quarta, 21. & 28. Hinc Cicero epiſtola 9 lib. 16. Tironi ſcripſit, Symphoniam Lyſonis velim vitâſſes, ne in quartam hebdomadam incideres. Vbi per quartam hebdomadam intelligit diem 28. qui numerus ex quatuor ſeptenariis conſtat. Septimi autem quique dies in febribus criſimi ſunt & perículoſi. Neque verò ſolùm de diebus dicitur Hebdomada vocabulum, ſed etiam de annis, & quibuſcũnque rebus quæ ſeptenario numero comprehenduntur. Sic Gellius lib. 3. cap. 10. refert, M. Varronem lib. 1. de Hebdomadibus ſcripſiſſe, ſe iam duodecimam annorum hebdomadam ingreſſum eſſe, & ad eum diem ſeptuaginta hebdomadas librorum conſcripſiſſe.

Poſt Ptolemæum Ethnici hebdomadas habuerunt.

Poſt Ptolemæi autem tempora Ethnicos ſeptimanas habuiſſe negari non poteſt, ſiue eas à Chriſtianis mutuati ſint, ſiue quòd dies cum Planetarum ſuorum numero conuenirent. Diem certè Solis, perinde vt noſtra Dominica, Sacram fuiſſe apud Ethnicos, ex Meltiadis Papæ Decretali epiſtola intelligitur in qua Chriſtianis ieiunium eius diei prohibet, ne cum Ethnicis ieiunare viderentur.

Dies hebdomadæ ante Ptolemæum non planetarũ nominibus diſtincti.

Similiter nec dies hebdomadæ ante tempora Ptolemæi nominibus Planetarũ eo ordine, vt hodie, diſtincti fuerunt, ſed nominati ſolùm à numero quo ſe inuicem in menſe ſequebantur. Id hac ratione probo. Veteres Aſtrologi ante Ptolemæum ſtatuerunt Solem immediatè ſupra Lunam, ſic vt illis Saturnus eſſet primus, ſecundus Iupiter, tertius Mars, deinde Venus, poſt eam Mercurius, inde Sol, vltima Luna. Iuxta hunc ordinem dies ſeptimanæ ſic debuiſſent diſponi à ſupremo Planeta incipiendo, vt primus eſſet Saturni, ſecundus Veneris, tertius Lunæ quartus Martis: deinde dies Solis, poſt quem dies Iouis, vltimo loco dies Mercurii. Sed hic ordo neq; hodie neque olim obſeruatus fuit. Ptolemæus autem poſuit Solem in medio Planetarum, quorum ordo ab eo conſcriptus hic eſt: Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna.

Iuxta hunc demùm ordinem dies ſeptimanæ, à Saturno incipiendo, ſic poſſunt diſponi & computari, vt primus ſit dies Saturni quem ſequi debet dies Solis, & hunc dies Lunæ, Martis, Mercurii, Iouis, Veneris. Et hic eſt ordo qui olim obſeruatus fuit, vt adhuc hodie. Occaſionem ſine dubio Chaldæi dederunt, qui cuilibet diei Planetam gubernatorem attribuerunt: inde enim poſteriores diem totum à primæ diei hora gubernatore & præſide denominârunt: quo obſeruato, proueniet ordo à Ptolemæo conſtitutus. Si enim diei noctiſq; horas à prima ſtatim cœperis numerare, ſic vt primam Saturno, ſequentem Ioui, tertiam Marti, quartam Soli, quintam Veneri, ſextam Mercurio, ſeptimam Lunæ tribuas, per eam ſcilicet orbium ſeriem, quæ à Ptolemæo tradita fuit, atq; idem denuò facias, donec horas 24. pertranſeas, inuenies primam ſequentis diei horam Soli aſſignatam: tum hoc idem in 24. horis illis eadem qua prius ratione ſi facias, Lunam primam tertii diei horam conciliabis: quòd ſi ſubinde hoc ipſum in cæteris obſeruabis, congruentem planè Deum ſibi dies quilibet aſciuerit.

Sed exemplo res clarior fiet. Prima diei ſabbathi hora Saturnus dominatur, ſecunda Iupiter, tertia Mars, quarta Sol, quinta Venus, ſexta Mercurius, ſeptima Luna; iterúmque Saturnus octaua eiuſdem diei, ac denuò decima quinta, & vigeſima ſecunda: ſed vigeſima tertia Iupiter, vigeſima quarta Mars. Vigeſima quinta, quæ eſt prima hora ſequentis diei, quem nos Dominicum vocamus, obuenit Soli, quamobrem eum diem dicârunt Soli. Eadem de cauſa, & eodem computationis ordine ſeruato prima hora ſequentis diei obuenit Lunæ, ideò diem illum Lunæ aſſignârunt. Simili ratione diem proximè ſequentem Marti attribuerunt, poſteram Mercurio, ſicq; in cæteris. Hic ergo eſt ordo dierum ſeptimanæ aſſumptus, & deductus ex ordine Planetarum à Ptolemæo, qui claruit circa annos Domini 140. ſub Antonino Pio, vt ex libro 2. cap. 1. & lib. 7. cap 5. de Magna Conſtructione colligitur. Intelligit ergo Lector ante Ptolemæum dies hebdomadæ per nomina Planetarum non fuiſſe diſtinctos.

Confirmari poſſe noſtram ſententiam quóque Dionis teſtimonio arbitror, qui vixit ſub Alexan- *Dionis locus &*

xan-

zandro Seuero, circa annum Chriſti 225. is enim libro 7. & 37. hac de re ita ſcribit: Nam quòd his, inquit, ſeptem ſtellis, quæ Planetæ vocantur, dies aſſignari receptum eſt, inuentum quidem, puto, Ægyptiorum: ſed in omnes tamen homines haud ita pridem vulgari cœptum. Cæterum Græci veteres, quantum equidem ſciam, nullo prorſus eam rem pacto cognitam habuerunt. *Singula verba diligenter perpende. Diſtinctio dierum per nomina Planetarum, non ipſe affirmat, multo minus probat inuentum eſſe Ægyptiorum antiquum, ſed haberi ſaltem dicit: ſi quid certi ea de re ei iam promptu fuiſſet, procul dubio aſſignaſſet. Deinde negat veteres Græcos eam rem vlquam pacto cognitam habuiſſe. Tertiò dicit, hoc inuentum non ita pridem ante tempora ſua in vulgus ſparſum fuiſſe: floruit autem Dion annos 90. poſt Ptolemæum ſub Alexandro Seuero vt diximus Auguſtinum quóque in Pſal. 93. teſtatur, ſua adhuc ætate, non omnes gentes dies ſeptimanæ his Planetarum nominibus, ſed alias atque alias aliter vocâſſe. Vnde turpiſſimus eorum error deprehenditur, qui affirmare auſi ſunt, hæc dierum nomina Solis, Lunæ, Martis, Mercurii, Iouis, Veneris & Saturni à Deo ſic ordinata fuiſſe & eis impoſita ab origine mundi, non hominum vana præſumptione ita nuncupata: vt Philaſtrius Epiſcopus Brixienſis, qui Hieronymi & Auguſtini temporibus vixit, indicat in eo quem de Hæreſibus libro ſcripſit, vbi etiam hanc ſententiam inter hæreſes habendam eſſe Chriſtianis hominibus docet. Quam opinionem Auguſtinus quóque confutat eodem loco, cuius modò meminimus, vbi dicit,* Sydera quidem hæc à prima mundi origine fuiſſe, eos autem, à quibus denominata ſint, mille aliquot ſeculis poſt viuere demùm cœpiſſe. *Verba eius hæc ſunt:* Illi omnes, de quorum nominibus appellata ſunt Sydera, homines fuerunt: nec ex eo eſſe cœperunt Sydera in cœlo, ex quo illi eſſe cœperunt. Erant è ibi fuerunt: ſed per beneficia quædam mortalium mortalia illi homines pro tempore ſuo, quia plurimùm potuerunt & eminuerunt in hoc ſeculo quum charí eſſent hominibus, non propter vitam æternam, ſed propter commodum temporale deferebantur eis diuini honores. Veteres enim vates decepti, & decipere volentes, in eorum adulationem qui ſi aliquid ſecundùm amorem ſeculi præſtitiſſent, Sydera oſtendebant in cœlo; dicentes, quòd illius eſſet illud ſydus, & illud illius. Homines autem qui ante non aduerterant vt viderunt, quia ibi erant & ſydera antequam naſcerentur decepti crediderunt, & concepta eſt opinio vanitatis. *Philaſtrius huius erroris authorem Hermem falſiſſimum Vatem conſtituere videtur, quem ſuprà citato loco dicit hæc nomina vaniſſima & friuola mentiendo auſum fuiſſe nuncupare. Vbi etiam diſcimus, Martis cum Saturno alteriùmque Planetarum coniunctiones non eſſe timendas, quum hæc eis nomina non à Deo, ſed hominibus ſuperſtitioſiſſimis ſint impoſita.*

Germani partim retinuerunt gentilitia hæc nomina, partim mutârunt. Eum enim quem aliâs vocamus Dominicum, *à Domino Ieſu, qui eo reſurrexit à mortuis* Sonnag *ipſi appellant, quaſi Solis diem, à Sole: quem Tuiſconis fuiſſe vxorem dixere: eſt enim Solis nomen apud Germanos fœminini generis, dicimus namq́* Die / *non* Der Sonn. *Eam in numerum Dearum retulerunt, & herbis, morbis, ac puerperiis præfecerunt. Nec quiſquam auſus fuiſſet apud veteres Germanos dicere,* Solem occidere *ſed valedicere, quum nimirum infra horizontem deſcendens, è conſpectu noſtro ſeſe ſubducit. Qua de re Auentinus lib. 1. Annal. fol. 26. in Germanicâ editione ſic ſcribit:* Sie haben deß Tuiſconis weyb / fraw Sonnen / vnder die Götter gezelt / ſie eine Königin des Himmels / auch nach jhr den erſten tag der wochen genennt / vber kreüter / kranckheiten / vnd kindbetterinen geſetzt. Keiner dorffte ſagen / ſie gienge vnder / ſonder ſie gienge zu róſt / vnd gnaden / wie dann noch das närriſch volck etwan thut.

Nomina dierū hebdomadæ apud Germanos. Sonntag

Solis diem proximè ſequentem à Luna vocârunt Montag / *Luna enim nobis* Mon *vel* Man *dicitur. Cur autem & vnde Luna à Germanis ſic appelletur Auentinus eodem loco indicat, videlicet à Tuiſconis filio* Man / *vel Manno, qui ſucceſſit parenti in imperio, regnauitq́ annis 72. Ab eo viri dicuntur* Mann / *& patria noſtra Germania: cum Majores noſtri cœlo locârunt, eiuſq́ auxilium in maximis periculis implorârunt: ab eo quoq́ Lunam nominârunt, & menſes qui lunæ curſu conficiuntur; nihil magni & præclari aggrediendum putârunt, niſi in nouilunio aut plenilunio. Verba Auentini hæc ſunt:* Dem König Tuiſco hat im Regiment nachgefolget ſein Sohn: der Man genannt / iſt ein gewaltiger Herr vber alle ding geweſen 72. Jahr. Nach ihm werden wir die Man genennt / vnd Teutſchland Mannreych. Vnſere Altforderen habē ihn von ſeiner mannheit wegen in Himmel geſetzt / zu einem Gott gemachet / vnd auffgeworffen zu einem beſonderen groſſen nohthelffer. Wo ſie in nöthen oder groſſer andacht ſind geweſen / haben ſie ihn angerufft / nach ihm das Nachtliecht / die Monat / vnd den anderen tag in der wochen Montag genannt / Nichts groſſes angehebt / weder in fried noch krieg / dann wann er New oder Voll iſt worden. Montag.

Martis diem Germani appellant Dinſtag.

Dinſtag. ſtag.

Mittwoch. *Mercurii* Mittwoch/ *quod ſit in media hebdomada.*

Donſtag. *Iouis diem nominant* Donſtag / *vel* Donnerſtag / *à Ioue altitonante, quaſi tu dicas* tonitrui diem, *vel* altitonantis diem.

Freytag. *Veneris diem vocant* Freytag *à* Freia *Iſtevonis coniuge & Germanorum Venere, quam coniugio præfecerunt etiam. Sic enim Auentinus:* Iſtevon König in Teutſchland/ vnnd der Teutſchen Mercurius/ hat ein Haußfraw gehabt mit namē Vfreia/die Teutſche Venus/ die haben ſie vber die Ehe geſetzt/ vnd vermeint ſie ſeye ein verwalterin vnnd beſchützerin der Eheleuten / vnnd Ehelichen ſtands gewaltige Göttin : haben auch nach jhren den ſechßten tag in der wochen Freytag geneñet *quaſi* Freytag. *Inde Germanis quóq;* freyen/*matrimonium contrahere ſignificat: & reperiuntur adhuc hodie ſuperſtitioſi homines, qui arbitrantur, nullum diem hoc ipſo feliciorem & magis fauſtum ſponſalibus eſſe.*

Vltimum hebdomada diem Germani nominant Samſtag : *qua corrupta vox eſſe videtur à Sabbatho vel Saturno, quaſi* Sabbattag.

CAPVT VI.

De IDIBVS.

Idus vnde dictæ. IDVVM *nomen, vt Macrobius refert, à Thuſcis deſumptum eſſe nonnulli arbitrantur, apud quos is dies* Itis *vocabatur, vel vt Varroni placet,* Itus. Item *autem ſeu* Itum *interpretabantur Thuſci* Iouis fiduciam, *hoc eſt, diem qui nocturnis caret tenebris. Cùm igitur Iouem lucis authorem veteres exiſtimârint, vnde & Lucetium Salii in carminibus canebant, & Cretenſes δία τὴν ἡμέραν vocabant, Romani etiam* Dieſpitrem, *quaſi diei patrem appellabant: ideò iure hunc diem,* Iouis fiduciam *vocari putârunt, cuius lux cum Solis occaſu non finitur, ſed ſplendorem dies ac noctis continuat, illuſtrante lunâ, quod ſemper in plenilunio ſeu medio menſe fieri ſolet. Huic ſententiæ Plutarchus quoq; ſuffragari videtur, qui in Problematis Rom. Idus deriuari putat ἀπὸ τῆς εἴδους.* id eſt, *à ſpecie & pulchritudine propter Lunæ tunc collucentis ſpeciem & pulchritudinem: vnde & quidam Eidus per diphtongum potius, quàm Idus per ſimplex I. ſcribendum cenſent. Alii putant Idus dictas, quaſi* Vidus, *detractâ literâ V. ſicut contrà, quod Græci ἰδεῖν dicunt, Latini V. literâ additâ videre dicunt. Sunt qui exiſtiment Idus ab* Oue Iduli *vocatas, quæ omnibus Idibus apud Hetruſcos à flamine immolabatur. Macrobio tamen magis arridet ea etymologia, quâ Idus ab* Iduando *verbo deriuantur:* Iduare *autem Hetruſcâ linguâ diuidere eſt: Iduum enim dies menſem diuidere videtur: vnde & vidua quaſi Idua, hoc eſt à viro diuiſa dicitur.* Iduare quid.

Idus Ioui ſacræ. *Idus autem omnes Ioui erant Sacræ. Nam quia Iupiter pro luce accipitur, Idibus autem plenilunium accidit & nox tenebris caret, propterea omnes Idus Iouis ferias obſeruandas ſanxit antiquitas, Macrobio teſte. Idibus autem ouis albo ſicuti diximus, Ioui mactabatur, dicebatúrque* Idulis; *authore Feſto. Vnde Ouidius lib. 1. Faſt.*

Idibus alba Ioui grandior agna cadit.

Idibus præcipua feria dicata. *Ex hac hoſtia ferunt albegalerum fieri ſolitum, quo Diales flamines, hoc eſt, Iouis Sacerdotes vtebantur, cui affigebatur apex virgulâ oleaginâ.*

Præterquam autem quod Idus omnes Ioui feriatæ erant, præcipuæ etiam feriæ quædam Idibus dicatæ fuerunt, quas veteres coli obſeruaréq; iuſſerunt, vt illas prætermittere, & inſolennes relinquere, ducerent nefas: de quibus prolixè Alexander ab Alexandro lib. 3. cap. 17. & 18. Vnde etiam Auſonius vocat Idus Almam diem, & genius Deorum calcam.

CAPVT VII.

Feſta quę menſe Ianuario à Gręcis ſunt Celebrata.

ΓΑΜΗΛΙΑ.

A*Thenis* γαμήλια Gamelia *feſtum erat, quod in honorem Iunonis Gameliæ, hoc eſt, nuptialis, menſe Gamelione, qui noſtro Ianuario vt plurimùm reſpondet, celebrabatur, quam ſtatuit Cecrops, Phauorino teſte, & cui in hac ſolennitate ſacrum fiebat, non tamen fel victimæ ſacrificabāt ſed eximentes poſt aram proiiciebant: id nimirum ſignificante Legislatore, néque bilem néq; iracundiam in nuptiis & coniugio eſſe oportere: cuius rei etiam meminit Euſebius lib. 3. de Præparatione Euangelica:*

ΛΗΝΑΙΑ ΚΑΙ ΑΜΒΡΟΣΙΑ

Donati error. I*Ones in honorem Dionyſii ſeu Bacchi Feſtum quotannis celebrârunt, quod ab ipſo Λήναιον, ſiue pluraliter Λήναια nominârunt. Dictus enim fuit Dionyſius Ληναῖος Lenæus, non, vt Donatus ineptè putauit, quòd leniat à curis mentem: quî enim Græcum nomen poteſt Latinam etymologiam recipere? ſed ἀπὸ τοῦ ληνοῦ, hoc eſt, à torculari: vnde & Moſcopulus eum τῶν ληνῶν ἐπιστάτην Præſidem torcularium nominat. Ab hoc etiam feſto Gamelionem, menſem Atticum,* Ληναιῶνα *Lenæum ſeu Lenæonem Iones appel-*

pellant, quia per id tempus vina in ciuitatem importari eſſent ſolita. Nominârunt etiam Feſtum hoc Ἀιλουγμὸν vel plurali numero Ἀιλουγμοὺς. De quibus multa plura diximus ſuprà in Ianuario.

ΑΦΙΞΙΣ ΙΣΙΔΟΣ ΕΚ ΦΟΙΝΙΚΗΣ.

Aegypty apud Hermopolim ſeptimam diem menſis Tybi, qui Ianuario noſtro reſpondet, partem tamen Decembris ſibi quoque vendicat, Feſtum agentes, cinque Ἀφίξω Ἰσιδ@ ἐκ φοινίκης nominantes, ἐν ᾧ ἔπλατ-Τον ἐις πόπανα τῶν ἵππον ποτάμιον δεδεμένον, id eſt, ex placentis effingebant equum fluuialem vinctum. Itaque etiam in eâdem vrbe ſimulachrum oſtendebatur Typhonis, equus fluuialis, cui accipiter inſiſtebat contra ſerpentem pugnans: equo Typhonem indicantes accipere vim & principatum, ἐν ᾧ κρατούμεν@ ὁ τύφων πολλάκις ὑπ' αὐτοῦ ταρασσόμεν@ ὑπὸ τῆς κακίας ὑ, ταράττεται: quibus vi potitus Typhon ſæpenumero non defatigabatur præ malitia turbatus atque turbans, vt Plutarchus ſcribit in lib. de Oſiride. Fiebant itaque hæc ab ipſis in contumeliam Typhonis, qui Oſiridem interfecerat, menſe Tybi: Plutarchus tamen paulò ante hunc locum hæc facta ab ipſis menſibus Payni & Phaophi teſtatur. In hoc & aliis Feſtis & Sacrificiis ſimilia multa faciebant in Typhonis ignominiam: contumelioſè tractabant rufos, aſinúmq; de præcipitio deijciebant Coptitæ, quòd rufus & aſinino colore fuiſſet Typhon. Buſiritæ ac Lycopolitæ tubarum vſu omninò abſtinebant, quòd harum ſonus aſinina voci eſſet ſimilis, eodem authore.

Feſtum hoc celebratum in contumeliam Typhonis.

CAPVT VIII.

De Ferijs quæ IANVARIO menſe à Romanis ſunt Celebratæ.

CALENDÆ IANVARIÆ.

Erant quidem Calendæ *omnes Iunoni Sacræ, vt ſuprà indicauimus, peculiariter tamen Romani Calendis Ianuariis ſuo Iano ſacrificabant & Ioui, vnde Herodianus lib. 1. ſic ſcribit:* Νέῳ μὲν γὰρ ἔτει σέβουσι τὴν ἑορτὴν ῥωμαῖοι εἰς θεὸν ἀρχαιότατον, τῆς ἰταλίας ἐπιχώριον φέροντες: *id eſt*, anni ineuntis diem Romani Feſtum agunt, ad vetuſtiſſimum Italiæ Deum eum referentes. *Ac hortatur Ouidius lib. 1. Faſt. ciues Romanos, vt prima huius diei orta luce, adſint ſacrificiis. Fiebant autem ſacra hoc die Iano ex libo, quod ab eo antiqui Ianual vocârunt, authore Feſto: item ex mola, quæ farinâ hornâ & ſale miſcebatur: adhæc mero & thure. Sic enim Ouidius,*

Hac tibi primùm thura merumq; fero.

Hortatur adhæc Ouidius Rom. ciues, vt linguam coerceant, mentémque adhibeant, ſic inquiens:

Proſpera lux oritur, linguiſque animiſque fauete:
Nunc dicenda bona ſunt bona verba die.
Lite vacent aures, inſanáque protinus abſint
Iurgia: differ opus liuida turba tuum.

Hoc tamen referendum ad contentiones forenſes, amicorum iurgia & maledicentiam inuidorum: alioquin enim hoc die non vacabant contentione & certamine ſed artis demonſtratione quam quiſq. callebat, certabant: vt bono omine ab anni initio captato, idem toto anno profeſſuri eſſent. Sic enim Ouidius:

Poſtea mirabar cur non ſine litibus eſſet
Prima dies: cauſam percipe, Ianus ait.
Tempora commiſi naſcentia rebus agendis,
Totus ab auſpicio ne foret annus iners.
Quiſque ſuas artes ob idem delibat agendo,
Nec plus quàm ſolitum teſtificatur opus.

Vnde Columella quoq;, Ita tamen, *inquit*, vt agricolæ ipſis Calendis Ianuariis auſpicándi cauſâ omne genus operis inſtaurent.

Aſcendebat etiam populus nouis indutus veſtibus, cum Conſulibus nouum Magiſtratum inituris in Capitolium hoc die: vbi immolabant iuuencos albos rudes operum: nec tantum intra templa, ſed etiam præ foribus eorum ſuaueolentia incendebant: quod his verbis innuit Ouidius:

Cernis odoratis vt luceat ignibus æther,
Et ſonet accenſis ſpica Cilißa focis.
Flamma nitore ſuo templorum verberat aurum.
Et tremulum ſumma ſpargit in æde iubar.
Veſtibus intactis Tarpeias itur in arces,
Et populus Feſto concolor ipſe ſuo eſt.
Iamq; noui præeunt faſces, noua purpura fulget,
Et noua conſpicuum pondera ſentit ebur.
Colla rudes operum præbent ferienda iuuenci,
Quos aluit campis herba Phaliſca ſuis.

Obſeruatum hoc fuit ab anno Vrbis 601. quo Q. Fuluius Nobilior & T. Annius Luſcus Conſules fuerunt: ab hoc tempore hic dies Solennis Conſulatu ineundo fuit: Simúlque Votorum fiebat nuncupatio, quibus noui Conſules & Flamines pro ſalute & incolumitate Reipub. Solēne obibant iuſiurandum, Tacito authore. His adde, quòd Calendis Ianuar. Conſulibus & Magiſtratum ineuntibus, lauri folia à populo dabantur, eum iſthadibus boni ominis ergò. Nam laurus

efficax eſſe aduerſus venena, & ſanitatem conciliare credebatur, referente Cœlio lib.5.cap.7.

3. *Adhæc primum anni incipientis diem lætis precationibus inuicem fauſtum feliceḿque precabantur. Cauſam huius ritus Ouidius reddit:* Omnia principiis, inquit, ineſſe ſolent. *Et Plinius*, Cautum erat apud Romanos, *ait*, ne quod mali ominis verbum Calendis Ianuarijs efferretur: *ſi quid enim ſiniſtro omine auditum eſſet, infelicem annum portendere precabatur: quod idem & priuatim diebus Natalibus obſeruabant. Hinc eſt, quòd Menius quidam (vt ſcribit Porphyrio) poſt abſorptum patrimonium, Calendis Ianuariis altâ voce optauit, vt quinquaginta millia nummorum æris alieni haberet. Cúmq; admiratus quidam aſtantium quæſiuiſſet quid hoc ſibi vellet, quòd tam ſolenni die optaret ſibi incommodum? Menius reſpondit:* Non eſt quòd mireris, octingenta enim millia debeo. *Vnde etiámnum hodie, Paulo Marſo teſte, in tota Græcia & omnibus ferè Italiæ vrbibus diluculo Calendarũ Ianuar. pueri ad Nobilium ædes accedentes, quibuſdam rhythmis eos ſalutant, & felicem annum eis imprecantur: qui mos inde ad Heluetios & Germanos vſque fluxit etiam.*

4. Strena quid. *Mos quoque apud Romanos fuit Calendis Ianuariis vltro citróque mittere munera, quæ* Strenas *appellârunt.* Strenam, *inquit Feſtus lib.17.* vocamus munus, quod datur die Feſto, ominis boni gratiâ, à numero quo ſignificatur alterum, tertiúmque venturum ſimilis cõmodi, veluti Trenam, præpoſita S. litera, vt & in loco & lite ſolebant antiqui, dicentes Slocum, Slitem. *Contra autem Nonius*, Strena, *inquit*, dicta eſt à ſtrenuitate: quòd viris ſtrenuis ea conueniat, ob virtutem, *vt Symmachus ad Theodoſium & Arcadium Impp. ſcripſit. Vel à luco ſtreniæ, ex quo Tatius Rex verbenas felicis arboris noui anni auſpices primus accepit, vt idem Symmachus ad eoſdem retulit. Erant autem hæc munera apud priſcos illos Romanos palmarum poma, quæ cariota ſeu cariotides appellantur, caricæ & mella, vnde tunc* Dulciaria *dicebantur, progreſſu verò temporis pauperum tantùm erant huiuſmodi dona. Vnde Martialis in diſtichis:*

Dulciaria.

Aurea porrigitur Iani Cariota Calendis:
Sed tamen hoc munus pauperis eſſe ſolet. *Et alio loco:*
Hoc linitur luto Iani Cariota Calendis,
Quam fert cum paruo ſordidus aſſe cliens.

Mittebant autem inuicem Dulciaria hac die hoc, in omen futuræ ſuauitatis ineuntis anni: & vt dulces dies anni à dulcibus rebus auſpicarentur, quod Ouidius docet lib. 1. Faſt. ſic canens.

Quid vult palma ſibi, rugoſáque carica, dixi,
Et data ſub niueo condita mella cado?
Omen, ait, cauſa eſt: vt res ſapor ille ſequatur,
Et peragat cœptum dulcis vt annus iter.

Mos mittẽdi aurea & argẽtea munera Calend. Ian. Romæ quãdo cœperit. *Quum autem Imperium Rom. auctum eſſet, & dira cupido habendi animos ciuium inceſſiſſet, relictis his Dulciariis pauperibus vti diximus, ditiores aurea & argentea vltro citróque mittebant munera. Vnde Symmachus ad Theodoſiũ & Arcadium Auguſtos ſic ſcripſit de Strenis loquens:* Sumite, *ait*, defenſores publicæ ſalutis ſolenniter auro ducta munuſcula, non quia diuitis metalli honore gauderis, ſed vt noſtra deuotio felicis ſeculi teſtetur opulentiam. Bonis Principibus benè parta libemus: ſuſcipite à iudicibus aperta obſequia, qui precia occulta damnatis. Meritò vobis ſolennes pateras cum quinis ſolidis, vt Numinibus integratis offerimus: quibus nec veſter pudor, nec noſter cenſus oneratur. *Sic Tranquillus de Auguſto Cæſare ſcribit:* Calendis Ianuarijs, *inquit*, Strenam in Capitolio, etiam abſenti, ex qua ſumma precioſiſſima Deorum ſimulachra mercatus, vicatim dedicabat, vt Apollinem ſandaliarium, & Iouem tragœdum, aliáque in reſtitutionem Palatinæ domus incendio abſumptę, veterani, decuriæ, tribus, atque etiam ſingulatim è cætero genere hominum libentes, ac prò facultate quiſque pecunias contulerant, delibante tantummodò eo ſummarum aceruos, neque ex quoquam plus denario auferente. *Hæc verò aurea & argentea munera, Ouidius* Stipem *vocat lib. 1. Faſt. ſic inquiens:* Dulcia cur dentur, video: Stipis adijce cauſam. *Eſt autem Stipis, Feſto teſte, nummus ſignatus: cuius rei etiam indicio eſt, quòd pecunia, quæ militibus datur, Stipendium dicitur, & Sponſio pecuniarum ſtipulatio. Laudat verò Ouidius priſcam illam ſimplicitatem, & damnat ſui temporis opulentiam & luxuriam: quæ tandem eò vſq. progreſſa fuit, vt non ſolùm hoc die, ſed aliis etiam huius menſis darent & acciperent Strenam. Sed cum Strenarum dies legitimus eſſet Calendæ Ianuar. id eſt, anni initium, ideò Tiberius Imp. edicto prohibuit, ne Strenarum commercium vltra Calendas Ian. exerceretur, Suetonio teſte, qui Strenarum commercium vocat viciſſitudinem dandi & accipiendi Strenas. Addit idem author de Tiberio:* Conſueuerat quadruplam Strenam, *(hoc eſt, quadruplo maiorem quàm ipſe accepiſſet)* de manu reddere, ſed offenſus ſe interpellari toto menſe (*Ianuario*) ab ijs qui poteſtatem ſui die Feſto (*Calendis Ian.*) non habuiſſent, vltra non reddidit.

Stipis quid.

Hæc

Strenarū origo. *Hæ autem Strenarum origo, quâ felicem ominabantur annum ipſo aſpicio & initio, à Tatio Rege manâſſe dicuntur, qui primùm Romuli hoſtis, deinde collega in regno Romano fuit, ſicuti Turnebus in ſuis Adverſariis annotat, & Symmachi authoritate probat. Sic enim ille in epiſtola ad Theodoſium & Arcadium Auguſtos:* Ab exortu pœnè vrbis Martiæ Strenarum vſus adoleuit authoritate Tatij Regis, qui verbenas felicis arboris ex luco Streniæ anni noui auſpices primus accepit. *Idem Symmachus ad eoſdem in alia epiſtola ſic ſcripſit:* Calendas anni auſpices, quibus menſium recurſus aperitur, impertiendis Strenis dicauit antiquitas: hujus inſtituti vſum munificentiæ feſtinatione peruertis, ſeram putantes liberalitatem, quæ ſtatis temporibus amouetur.

Herodianus lib.1. quæ pluribus diximus paucis verbis complectitur: ταύτῃ τῇ ἑορτῇ ἀσπάζονταί τε ἀλλήλους, καὶ συνευωχοῦνται, νομίσματά τε ἀντιδιδόασι, καὶ κοινωνίαν τῶν γῆς καὶ θαλάττης καλῶν ἀντιχαρίζονται αὐτοῖς, ἀρχαί τε ἐπώνυμοι τό τε πρῶτον τὴν ἔνδοξον καὶ ἐνιαύσιον πορφύραν περιτίθενται.

Calēdæ Ian. celebriores factæ. *Huic Iani Feſto Cal. Ian. celebrato, acceſſit progreſſu temporis vnde plurimùm celebritatis, quòd eo ipſo die duo templa, alterum Iouis, alterum Æſculapij dedicata & conſecrata in inſula Tiberina eſſent, vt Ouidius lib.1. Faſt. teſtatur:*

Quod tamen ex ipſis licuit mihi diſcere Faſtis

Sacrauere Patres hac duo templa die.

Accepit Phœbo, nymphâque Coronide natum

Inſula diuidua quam premit annis aqua.

Iuppiter in parte eſt, cepit locus vnus vtrumque

Iunctâque ſunt magno templa nepotis auo.

[S]eruius autem Grammaticus refert, nihil apud [R]omanos tam ſolenne fuiſſe, quàm diem conſe[cr]ationis.

Hac Religio diei huius cauſa videtur fuiſſe, [q]uod quum in primordio naſcentis Eccleſia om[nibu]s diebus ſine diſcrimine perſequerentur [Chri]ſtianos, hac vna tamen die à cæde eorum ab[ſti]nerent. Vnde D. Hieronymus author eſt, nul[lum] eſſe toto anno, præter Calendas Ian. diem, [qu]o non afflicti ſupplicio è Chriſtianis quingen[ti M]artyres numerentur.

[A]mbroſius Serm.17. indicat, gentes hanc So[lemn]itatem epulis tranſegiſſe, nec non acclama[tioni]bus & ſaltationibus impiis. Durandus in [Rati]onali lib.6. cap. 15. refert, Ethnicos hoc die [larv]as monſtroſas induiſſe, alios pelles pecudū, [alios] capita beſtiarum, viros mulierum, mulie[res co]ntrà virorum veſtes: nonnullos menſam [no]ctam varij generis epulis adornatam, & poculum mulſo miſtum tota illa nocte domi ſua habuiſſe, fertilitatem futuri anni ſic auſpicantes. Meminit poſtrema huius idololatriæ & Hieronymus lib.18. in Iſaiam, & docet eam in cunctis vrbibus, maximè autem in Ægypto & Alexandria in vſu fuiſſe.

Illud denique non omiſerim Calendis Ianuarijs Solenne ſacramentum quotannis à Romanorum militibus in caſtris exigi & præſtari ſolitum. Prius quidem ſua ſponte decuriati equites, centuriati pedites ſacramenta mutuò præſtabant: Deinde verò Paulo Æmilio & Terentio Varrone Coſſ. tunc primùm quod nunquam antea factum, per Tribunos militum à voluntario ſacramento, ad legitimum iuſiurandum milites adacti fuere. Quod quidem Imperator præſtare tenebatur primus, ſuo mox ordine ſubſequebantur Legati, deinde Tribuni, hinc Centuriones, poſtea Decuriones, mox Præfecti caſtrorum, demùm milites eo quo diximus die. Iurabant autem per Deos, poſtea in acta Principum, ſe iuſſu Conſulum conuenturos, nec è caſtris, eorum iniuſſu, quæſitis occaſionibus abituros, non fugæ formidiniſue cauſa extra ordinem receſſuros, niſi teli ſumendi, vel hoſtis feriendi, aut ciuis ſeruandi cauſa. Neq; in exercitu, propiùs 10. paſſuum millia, pluris argentei nummi furtum facturos: extraq; haſtam, ligna, pabulum, vtrem, follem ſi quid, quod pluris eſſet, nacti fuiſſent, id omne ad Conſules delaturos, aut dominis reddituros. Alexander ab Alex. lib.1. cap.20. 6. Iuramētum ſolenne in caſtris calendis Ianuarij. gebatur.

COMPITALIA.

COmpitalia *Seruius Tullius Romanorum Rex, à Plinio lib.36. cap. vltimo, ob miraculoſos Natales ſuos inſtituiſſe ſcribitur. Fuerunt autem eiuſmodi, vt Dionyſius lib.4. ex Latinis authoribus refert: Ex foco regia, vbi cùm alia Sacra domeſtica ſolebant fieri, tùm cœnarum libari primitiæ, extitiſſe virilis membri ſpeciem. Id primā conſpicatam Ocriſiam, bello à Tarquinio Priſco captam, & Tanaquili vxori dono datam, ſed ab ea manumiſſam: quæ ex more liba eò tulerat, indicâſſe Regibus. Viſa prodigio, miranti marito Tanaquilem vxorem prudentem alioquin & Thuſcarum cum primis peritam artium, dixiſſe ſolam ſoli, fatale eſſe in Regia majorem homine prolem naſci ex ea fœmina quæ cum ſpectro illo concumberet. Id quū confirmâſſent alij quoq; prodigiorum interpretes, placuiſſe regi ipsā cum eo coire, cui prima apparuerit: ac mox mulierem nuptiali ornatu exultam incluſam eſſe in cubiculum, congreſſamq; cum quopiam Deo, vel Genio, ſiue is Vulcanus fuerit, vt tunc vulgò creditum fit, ſiue familiaris Lar: poſtquam is diſparuit grauidam factam legitimis menſibus exactis peperiſſe Seruium Tullium. Ac ne fabuloſum hoc videretur, fidem rei prodigio nouo confirmatam idem tradit. Pueró enim*

Compitaliorū author.

Seruij Tullij natales quales.

enim in Regio cubiculo meridianti flammo emicuit è capite matre ipsóque Regina inſpectante cum mulieribus & aliis qui tum fortè aderant: nec prius ardere caput deſiit, quàm excitato à matre flamma ſimul cum ſomno euanuit. Quæ omnia ego confictæ arbitror, vt hoc pacto Tullio è ſerua, ſed parente Tarquinio, nato, maior apud ſubditos eſſet authoritas. Quicquid ſit, Seruium Tullium creditum Laris familiaris eſſe filium, ob id Compitalia & Ludos Laribus inſtituiſſe Plinius author eſt. Sunt qui hos Ludos eoſdem eſſe velint cum Romanis & Plebeijs ſeu popularibus, quos ego tamen diuerſos arbitror. Nam Compitalitij circa Ianuarium tantùm hyemis tempore, Romani verò per totum annum celebrati ſunt. Error autem inde natus videtur, quòd in Romanis ludis ſimulacbra portata, paſſim in compitis vrbis poſita fuerunt, vnde & Compitalitij aliquando dicti ſunt.

Ludi Compitalitij ac Romani ac Plebeij diuerſi.

Mandauit autem, vt Dionyſius Halicarnaſſ lib.4. refert, vt per omnia compita, vnde & nomen habent, viciniæ Sacella lignea dedicarent Laribus, & quotannis eis Sacra facerent, conferentibus liba ſingulis domibus. Sacrificiis Compitalia ſacra facientibus non ingenuos, ſed ſeruos miniſtrare voluit, quaſi hoc gratius eſſet Laribus: quod Feſtum noſtra quóque ætate Romani agitant paucis diebus poſt Saturnalia cum primis celebre & ſumptuoſum, Compitalium appellatione. Duratque mos ille priſcus in Sacris placandi genios per ſeruorum miniſteria, qui temporaria libertate fruuntur per eos dies, vt hac honorifica humanitate manſuetiores redditi dominos ſuos chariores habeant, & leniùs ferant ſuæ fortunæ inclementiam. *Hæc Dionyſius.*

Compitalium ritus.

Macrobius autem aliter ſentire videtur, qui lib.1. Saturnal. cap. 7. ita ſcribit: Qualem nunc permutationem memoraſti ſacrificii, inuenio poſtea Compitalibus celebratá, cuius Ludi in compitis agitantur. *Nam* Reſtituti ludi à Tarquinio ſuperbo Laribus ac Maniæ, ex reſponſo Apollinis: quo præceptũ eſt, vt capitibus pro capitibus ſupplicaretur. Idq; aliquandiu obſeruatũ pro familiarũ ſoſpitate, vt pueri mactarentur Maniæ Deæ, matri Larũ: quod ſacrificij genus Iunius Brutus Conſul pulſo Tarquinio aliter conſtituit celebrandum: Nam capitibus allij & papaueris ſupplicari juſſit, vt reſponſo Apollinis ſatisfieret de nomine capitũ, remoto ſcilicet ſcelere infauſtæ ſacrificationis: factumq; eſt, vt effigies Maniæ ſuſpenſæ pro ſingulorum foribus, periculum ſi quando immineret familijs, expiarent: ludóſque ex vijs compitorum, in quibus agitabantur, Compitalia appellauerunt. *Hæc Macrobius. Feſtus ait,* Pilæ effigies viriles &, muliebres ex lana, Compitalibus ſuſpendebantur in Compitis: & hunc diem Feſtum eſſe Deorum inferorum, quos vocant Lares putarunt: quibus tot pilæ, quot capita ſeruorum: tot effigies, quot eſſent liberi, ponebantur, vt viuis parcerent, & eſſent ijs pilis & ſimulachris contenti. *Lanis enim (authore Plinio) veteres Romani authoritatem religioſam habuere, poſtes à nubentibus attingi jubentes, apud quos flamines pileum ferebant, in quo erat breuis virga, deſuper habens lana aliquid. Cúmque capellis per Lupercos mactatis, gemini adoleſcentes præclari ſanguinolento gladio fœdatam ſibi faciem attingerent, alij illico cum lana lacte madido occurrebant, atque abſtergebant ſanguinem.*

De Ludis Compitalitiis Iulius Cæſar Scaliger lib.1. Poët. cap. 8. ſic ſcribit: Ante vrbem deſignatam à vicorum compitis, in quibus agitabant agreſtes, ludi & facti & dicti Compitalitij: intermiſſi deinde ad Seruium vſque Regem, au per vicorum Magiſtros inſtaurati, quemadmodum à L. Piſone iterum curatum eſt, vt per eoſdem Magiſtros, qui tunc Præfecti nominati ſunt, reſtituerentur. Tandem ſublatis Collegiis ipſi pariter aboliti ſunt.

Erant autem Compitalium feriæ non ſtatæ, ſed conceptiuæ: ideóque etſi hyeme tantùm celebrarentur, nihilominus certus eis dies non erat definitus, ſed modò hoc, modò alio agitabantur. Hinc, vt Antonius Conſtantius ex Varrone indicat, nonnunquam 11. Calen. Ianuariis ſolebant celebrari: & Dionyſius Halicarnaſſ paucis diebus poſt Saturnalia celebratas ſcribit. Cicero in Piſonem mox ab initio refert, ſuâ ætate Compitalitiorum dies in Calendas Ianuarias incidiſſe. Idem rurſus ad Atticum lib. 7. teſtatur 4. Non. Ianuar. etiam celebratos: ſic enim ſcribit: Ego quoniam 4. Non. Ian. Compitalitius dies eſt, nolo eo die in Albanum venire moleſtus familiæ. *Quæ etiam cauſa eſt, quod hoc loco de ijs agere volui. Ex Macrobij quoque lib.1 Saturn. apparet, die nono Ianuarij menſis aliquando agitata fuiſſe Compitalia. Eius verba adſcribam, quòd ex iis intelligatur, quibus verbis hæ feriæ concepta fuerint à Pratore: Is, inquit,* more Majorum Compitalia his verbis concipere ſolebat: Die noni poſt Calendas Ianuarij Quiritibus Compitalia erunt. *Ad quæ verba, vt obiter hoc addam, Gellius lib. 10. cap. 24. hæc annotat:* Die noni Prætor dicit, non die nono, neque Prætor ſolùm, ſed pleráque omnis vetuſtas ſic locuta eſt.

Compitalia fuerunt conceptiua.

AGONALIA.

Agonalia unde nominata.

AGonalia ſtatæ Feriæ ſunt, ſemperq; Idibus Ianuar. celebrata in honorem Iani, ex inſtituto Numæ Pompilij, vt Macrobius ex Antia refert lib. 1. Saturn. Et Ouid. lib. 1. Faſt. inquit: Quatuor adde dies ductos ex ordine Nonis, hoc eſt, Quarto die poſt Nonas, qui eſt nonus menſis, & quintus ab Idibus. Rurſus idem: Ianus Agonali luce piandus erit. Feſtus verò in honorem Agonij Dei, qui rebus agendis præeſſe putabatur, inſtitutas eſſe has ferias dicit. Immolabat autem hoc die Rex Sacrorum arietem, vt Varro tradit lib. 5. de lingua Latina.

Agonalium appellatio vnde.

Nominis verò rationes multæ afferuntur. Nam Varro loco iam citato, ex ritu Sacrorum dictum exiſtimat, in quibus Miniſter ſtrictum ad arietem iugulandum tenens cultrum, mallare non antè debat niſi iuſſus eſſet: ideo ſuccinctum mandatum imperiumve expectans, rogare ſolebat, Agone? Quam opinionem Ouidius quoque his verſibus attigit:

Nomin[illegible] s eſſe poteſt ſuccinctus cauſa miniſter,
Hoſtia cœlitibus quo feriente cadit.
Qui cal[illegible]do ſtrictos tincturus ſanguine cul[illegible]s,
[illegible]er agátne, rogat, nec niſi juſſus [illegible]e.

Alij putant Agonalia dici ab actu, quod pecudes ad ſacrificium ſponte non veniant, ſed agantur. Sic Pompeius Agonias hoſtias ab agendo dici putat. Vnde Ouidius:

[illegible] pars, quia non veniant pecudes, ſed agantur, ab actu
Nomen Agonalem credit habere diem.

[illegible] putant antiquos vocaſſe hoc Feſtū Agonaliam, per detractionem vnius literæ ab Agonalia, [illegible] ab Agno, quamuis Rex ſacrorum arietem immolaret. Sic enim Ouidius:

[illegible]s putat hoc Feſtum priſcis Agonalia dictum,
Vna ſit vt proprio litera dempta loco.

[illegible] quia Feſta omnia hoc nomine appellanda [illegible] ſic vera eſſent duæ hæ rationes, adeo ſed [illegible] Agonalibus nomen inditum exiſtimā [illegible] metu hoſtiarum, quæ viſo cultro, quo erat [illegible] in aqua, ſiue mola, vbi tingebatur, trepidationem [illegible] ſpecies, [illegible] nam ἀγωνία eſt conturbationis [illegible]. Quam ſen[illegible] [illegible] his verſibus attigit:

[illegible] præuiſos in aqua timet hoſtia [illegible] metu.
[illegible]s lux eſt ipſa notata metu.

[illegible] cimus, ad Agonium, [illegible] rerum agendarum [illegible] dictionis huius etymon refert [illegible] Agonem montem in quo die illo ſacra fieri ſolebant, qui poſtea Quirinalis dictus eſt, ex quo in eo comederunt Sabini, in vrbis portionem recepti.

Alij denique à certamine curuli dictum putant, quod his diebus antiquitus ſolebat celebrari. Græca enim certamina & ludos ἀγῶνα appellant. Hanc opinionem Ouid. approbat, ſic inquiens:

Fas etiam fieri ſolitis ætate priorum
Nomina de ludis Græca tuliſſe diem.
Et prius antiquus dicebat Agonia ſermo,
Veris [illegible] que iudicio eſt vltima cauſa meo.

Agonalia repetita.

Repetuntur Agonalia 12. Calend. Maias: quod Ouid. docet lib. 5. Faſt. Nam quum ibi dixiſſet de tranſitu Solis in Gemenos qui tunc tempore hoc die fiebat, hæc ſubiungit:

Ad Ianum redeat, qui quærit, Agonia quid ſint:
Quæ tamen in Faſtis hoc quoque tempus habent.

CARMENTALIA.

Carmentalia quo die celebrata.

CArmentalia Romæ celebrata, Idus Ianuar. Ouidius indicat lib. 1. Faſt. Nam quum Agonalia celebrata oſtendiſſet 5. Idus Ianuar. & [illegible] media hyemi 4. Idus Ianuar. adjungit his verbis:

Poſt ea lux hyemem medio diſcrimine ſignat:
Æqua [illegible] pars præteritæ quæ ſuperabit, erit.

Mox ſubiungit:

Proxima prospiciet Tithono aurora relicto,
Arcadiæ Sacrum Pontificale decus.

Intelligit igitur 3. Idus Ian.

Carmentalia vnde dicta.

Nomen habent à Carmenta Euandri matre & Mercurio, quæ fatidico ſpiritu afflata filio perſuaſit, vt relicta patria Italiam peteret, vbi Euander matri obtemperans, pulſis Aborigenibus, ea loca occupauit, vbi poſtea Roma condita eſt [illegible] Dionyſio Halicarnaſſeo authore. Hanc [illegible] Plutarchus [illegible] Themin vocatam afferit [illegible] Nicoſtratam [illegible] Probl. Rom. 56. vel iuxta alios Nicoſtratam, [illegible] Origines [illegible] verò Romanam conſcripſerunt [illegible] appellatam [illegible] Carmentam eam poſtea appellatam [illegible] nominis etymologia [illegible] in vita Romuli [illegible] Plutarchus eodem loco, itémque [illegible] Halicar. teſtes [illegible] ſicut & ante eum Dionyſius [illegible] dictam [illegible] quæ [illegible] in hanc ſententiam [illegible] carmina [illegible] videatur. Plutarchus tamen non ab ea potius [illegible] Carmenti nomen inditum [illegible] ſed ab ea [illegible] afflata [illegible] quòd diuinis ſpiritu [illegible] populo carmine ſolitaſſet prædicere. Quidam [illegible] eodem authore, Carmentā quòd [illegible] ſolebat his [illegible] mente, dictam voluerunt [illegible] debac [illegible] ſæuire, quæ Apollini numine [illegible] relata, [illegible] Et [illegible] Dearum [illegible] quæ inde Carmentalia [illegible] Romani apud eam poſt [illegible]

mentalis appellata fuit, & ibi quotannis ſacrificârunt, quòd de Imperio Romano vaticinata eſſet, Dionyſio teſte lib. 1.

Dedicatio templi Iuturnæ hoc die celebrata.

Eodem die celebrabatur etiam Dedicatio templi Iuturnæ, quod fuit in campo Martio propè ductum aquæ virginis. Teſtatur id Ouid. lib. 1. Faſt. ſic canens:

Te quoque lux eadem Turni ſoror æde recepit,
Hic vbi virginea campus obitur aqua.

Iuturna quæ.

Dicit autem hoc loco Ouidius, Iuturnam fuiſſe Turni ſororem, quam quidam dicunt locui, in quo ſubmerſa eſt, nomen dediſſe. Seruius verò indicat, fontem fuiſſe in Italia celeberrimum, iuxta Numicum fluuium, cui à iuuando nomen inditum fuerit: quòd quum naturaliter omnis aqua noxia ſit peregrinorum corporibus, hic tamen fons omnibus ſaluberrimus extiterit. Statius quoque in Syluis, Iuturnam fontem fuiſſe teſtatur. Ex hoc fonte Romam ad omnia ſacrificia aqua afferri conſueuerat. Inde quoque ægroti, authore Varrone, aquam petere ſoliti erãt. Quæ etiam, abſque dubio cauſa fuit, quòd ad has aquas templum ædificatum, & eius dedicatio quotannis celebrata fuit.

Iduum Ianuariarum Celebritas.

Idus Ianuar. cur celebriores reliquis.

I*Dus quidem omnes Iouis nomine ſanxit Feſtas antiquitas: hæ tamen celebriores factæ, quòd Cæſar Octauianus in* Augusti *nomine appellatus ſit: quem in infantia* Thurinũ *dictum Suetonius ſcribit, vel in memoriam originis Maiorum, vel quòd eo recens nato, eius pater Octauius in regione Thurina aduerſus fugitiuos rem feliciter geſſiſſet. Sed & Octauianus à patre Octauio: & C. Cæſar, Iulij Cæſaris teſtamento dictus fuit. Sed poſt extinctam Cleopatram, & omnibus prouinciis in certam formam redactis, Auguſti cognomen ampliſſimum aſſumpſit, ex Munacij Planci ſententia, Tranquillo teſte. Refert id etiam Ouidius his verbis:*

Idibus in magni caſtus Iouis æde Sacerdos
Semimaris flammis viſcera libat ouis:
Redditáque eſt omnis populo prouincia noſtro,
Et tuus Auguſto nomine dictus auus.

In hoc autem Sacro Iduum Ioui ouis mactabatur, quæ inde Idulis *dicebatur. Hinc Ouidius:* Idibus alba Ioui grandior agna cadit. *Feſtus: Idulis ouis dicebatur, quæ omnibus Idibus Ioui mactabatur. Sic etiam Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 15.* Sunt qui exiſtiment, Idus ab oue Iduli dictas, quam hoc nomine vocant Thuſci: & omnibus Idibus ouis immolabatur à Flamine. *Idibus autem Ianuarij veruecem Ioui mactatum & immolatum Ouidius teſtatur:*

Idibus in magni caſtus Iouis æde Sacerdos
Semimaris flammis viſcera libat ouis.

Carmentalia repetita: Porrimę item & Poſtuertę Sacrum.

Porrima & Poſtuerta quæ.

D*Ecimo octauo Calend. Februar.* Carmentalia *iterum celebrabantur, in honorem matris Euandri, item Porrimæ ac Poſtuertæ, quarum illam etiam Porſam, vt Alex. ab Alex. vult lib. 2. cap. 25. vt verò Anton. Conſtantius Porſam & Anteuortam dixerunt. Fuerunt autem Carmentæ vel ſorores vel comites, habueruntque vim noſcendi, vt inquit Macrobius, illa præterita, hæc futura. Repetita autem ſunt hæc Solennia, & ſimul Porrimæ ac Poſtuertæ ſacrificatum iis fuit propter reſtituta vehiculi iura matribus Romanis. Nam vt Liuius docet lib. 5 ab vrbe condita, cùm, vrbe voti damnata, decima mittenda eſſet ex præda Veientana Apollini Delphico, pecunia ex ærario prompta fuit, & tribunis militum Conſularibus, vt aurum ex ea coemerent, negotium datum. Eius verò cùm non eſſet copia matronæ, cœtibus ad eã rem conſultandam habitis, communi decreto pollicitæ tribunis militum, aurum & omnia ornamenta ſua in ærarium detulerunt. Grata ea res, vt quamaximè Senatui vnquam fuit. Iſq́; honos, ob eam munificentiam, matronis habitus à Senatu fuit, vt plauſtro carpentisq́; ad Sacra ludosq́; Feſto profeſtóq́; vterentur. Verùm Plutarchus in vita Camilli huius non meminit, ſed inquit, Senatum his mulieribus honorem referentem decreuiſſe, poſt mortem, quemadmodum pro viris, ita pro fœminis laudatiuam orationem haberi non enim mos erat antea apud Romanos, mulierem mortuam laudare. Verùm progreſſu temporis hoc Carpentorum ius illis ablatum fuit à Senatu: de quo Plutarchus 56. Problem.*

Carmentalia cur repetita.

Ferunt, *inquit*, mulieres Senatusconſulto vehiculis vti prohibitas, inter ſe conſpirâſſe, ne qua earum conciperet, néue pareret, atque ita viros vlciſcerentur, donec coacti mutauerunt ſententiam, atque vti permiſerunt. Natis deinde pueris, quum & multitudine liberorum, & bonitate felices fuiſſe viderentur, Carmentæ ædem ædificârunt, in qua Sacra huius Deæ obibant, & ſimul vterum ferentes, antequam ederetur partus, Poſtuertæ & Porſæ, quibus duæ aræ dicatæ erant, ne partus peruerſi fierent, aut præpoſterè exirent, immolabant. *Ob quam cauſam etiam violari hoc templum & Sacra putabãtur ſi quis ad ea ſcorteum aliquod ſiue morticinium intuliſſet: vnde & apud Cretenſes obſeruatum arbitror, ne in*

ædem

ædem Dianæ, quam religioſiſſimè venerabantur, quiſquam præterquam nudus ingrederetur. De his omnibus Ouid. lib. 1. Faſt. ita cecinit:

Reſpiciet Titan actas vbi tertius Idus,
Fient Parrhaſiæ Sacra relata Deæ,
Nam prius Auſonias matres carpenta vehebant:
Hæc quóque ab Euandri dicta parente reor.
Mox honor eripitur: matronáque deſtinat omnis,
Ingratos nulla prole nouare viros.
Néue daret partus, ictu temeraria cæco
Viſceribus creſcens excutiebat onus.
Corripuiſſe patres auſas immitia nuptas,
Ius tamen exemptum reſtituiſſe ferunt.
Bináque nunc pariter Tegeææ ſacra parenti
Pro pueris fieri virginibúſque iubent.
Scortea non illi fas eſt inferre ſacello,
Ne violent puros exanimata focos.
Porrima placatur, Poſtuertáque, ſiue ſorores,
Siue fugæ comites Mænali diua tuæ.
Altera, quòd porrò fuerat ceciniſſe putatur,
Altera, venturum poſtmodo quicquid erat.

CONCORDIÆ Templi Dedicatio, eiúſque Feſtum.

Concordiæ templum Romæ quo occaſione extructum.

DEcimo ſeptimo Calendis Februarij celebrabatur Dedicatio Templi Concordiæ, non eius quod Manlius Prætor vouit, & C. Atilius duumuir cum M. eius collega dedicauit, authore Liuio 3. Decad. lib. 3. nec eius quod Flauium ſcribam legimus in area Vulcani ſumma inuidiâ Nobilium dedicaſſe: ſed eius templi ampliſſimi, ingentis & magnifici, quod vouit & dedicauit Camillus. Is enim, Plutarcho teſte, poſt multas illuſtres victorias, fuſis Gallis, cùm in vrbe eſſet & Dictaturam non depoſuiſſet, diſſidente populo à Senatu, annitentéque, vt alter è Conſulibus popularis eligeretur, dubiis præſentibus rebus ſenatum petiit: & priuſquam dicere aggreſſus eſſet, ad Capitolium conuerſus, Deos teſtatur, vt ea dicturus ſit, quæ eadem benè vertant Reipub. & ſi ſeditio ciuilis tollatur, templum Concordiæ ædificaturum ſe pollicetur. Cùm multæ ac graues in Senatu contentiones eſſent, in hanc tandem ſententiam itum eſt, vt alter Conſulum è populo crearetur. Dictator cùm hoc Senatuſconſultum ad populum deferret, ſtatim populus cum Senatu reconciliatus eſt, & Camillum plauſu ac clamore domum vſque remiſerunt. Poſtridiè autem congregati decreuerunt, vt Concordiæ, quemadmodum Camillus vouerit, in foro & in concione, ingens pro rebus geſtis templum ædificaretur. Extructum autem fuit ante cliuum Capitolinum, non longè ab æde Iunonis Monetæ: à quo (vt ſcribit Varro) Curtius conuerſus equo concitato in profundiſſimum hiatum ſe præcipitem dedit. Id longo tempore poſt à Liuia Druſilla æd. & ſimulacro exornatum, Tiberius iterum dedicauit, cùm triumphum Illyricum egiſſet, Suetonio teſte. Ouidius de his ita cecinit:

Candida te niueo poſuit lux proxima templo,

(vbi per lucem proximam intelligit diem Carmentalibus Sacra ſequentem)

Qua fert ſublimes alta Moneta gradus.
Nunc benè proſpicies Latiam Concordia turbam,
Nunc te ſacratæ conſtituere manus.
Furius antiquum populi ſuperator Hetruſci
Vouerat, & voti ſoluerat ille fidem.
Cauſa, quòd à Patribus ſumptis ſeceſſerat armis
Vulgus, & ipſa ſuas Roma timebat opes.
Cauſa recens melior, ſparſos Germania crines
Corrigit auſpiciis Dux venerande tuis.
Inde triumphatæ libâſti munera gentis:
Templáque feciſti, quam colis ipſe, Deæ.
Hæc tua conſtituit genetrix, & rebus, & ara,
Sola toro magni digna reperta Iouis.

PALATINI Ludi.

VEteres Calendarium, Gyraldus ac Iunius è noſtris Faſtis Palatinorum Ludorum initium ad 16. Calendas Februarias referunt, & per dies octo, vel iuxta alios ſeptem, vel etiam iuxta Ioſephum tres tantùm, duraſſe volunt. Eorum autorem faciunt Auguſtum Cæſarem. Liuiam verò, conſtituto Imperio, & occiſo Cæſare Dictatore, in eius honorem & memoriam in paruo rotundo templo, quod fuit in Palatio hos ludos inſtituiſſe. Vltimo, hoc eſt, octauo eorum die interfectus eſt Caligula Cæſar à coniuratis. Sic enim Suetonius in eius vita: Cùm placuiſſet, inquit, Palatinis Ludis ſpectaculo egreſſum meridie aggredi, primas ſibi partes Caſſius Chærea Tribunus cohortis prætoriæ depopoſcit. Et mox: Nono Calend. Februarij, horâ quaſi ſeptimâ cunctatus, an ad prandium ſurgeret, marceſcente adhuc ſtomacho pridiani cibi onere, tandem ſuadentibus amicis egreſſus atque occiſus eſt. Videtur de aquo mendum eſſe in Lazij libro 10. cap. 15. vbi ſcribit, hos Ludos ſexto Calend. Ianuarias per 8. dies celebratos: adeo vt pro ſexto Calend.

Palatini quando ludi celebr.

Calend. Ianuar. legendum, decimo ſexto Calend. Februarias.

Sementinæ Feriæ.

Sementinæ fuerunt cōceptiuæ.

FEriæ Sementinæ *Conceptiuæ fuerunt, quæ à Sacerdote quotannis concipiebantur, hoc eſt, indicebantur: Vnde Ouid. lib. 1. Faſt. ſic canit:*

Ter quater euolui ſignantes tempora Faſtos,
Nec ſementina eſt vlla reperta dies.
Cùm mihi (ſenſit enim) lux hæc inciditur, inquit
Muſa, quid à Faſtis non ſtata Sacra petis?

Celebrabantur tamen quotannis vt plurimùm die 24. Ianuar. ſicut ex Ouid. intelligitur.

Sementinæ feriæ vnde dictæ.

Appellatæ ſic ſunt, Varrone teſte, à ſemente, quòd ſationis cauſa ſuſciperentur: quas Feſtus ait inſtitutas eſſe, quaſi ex iis fruges grandeſcere poſſent. Indicebantur autem, quum iacta & condita eſſent ſolo ſemina: quod quidem fit celerius vel ſerius pro qualitate temporis & regionum: quod Ouidius his verſibus indicauit:

Vtque dies incerta Sacris, ſic tempore certo
Seminibus jactis eſt vbi fœtus ager.

Sementinæ ſpecies paganaliū.

Erat autem hæc Solennitas ſpecies quædam Paganalium: nam ruſtici circuibant ſolenni pompâ, & ſacrificabant Terræ Cererique, frugum parentibus, farre & porcâ prægnanti. Sic enim Poëta noſter:

Pagus agat Feſtum, pagum luſtrate coloni,
Et date paganis annua liba focis.
Placentur matres frugum, Tellúſque, Ceréſque,
Farre ſuo, grauidæ viſceribúſque ſuis.
Officium commune Ceres & Terra tuentur:
Hæc præbet cauſam frugibus, illa locum.

Ambarvalia.

Ambarualia quando? & cur celebrata Ambarual. ritus.

HVc *pertinent etiam* Ambarualia, *quæ fiebant, non ſolùm circa ſementem, ſed etiam paulò ante meſſem: quæ luſtrationes & purgationes aruorum eſſe putabantur, & plurimùm ad fertilitatem conferre: Feſtus inquit,* Ambaruale ſacrificium dicitur, quòd ambiat arua victima. *Sextus Pompeius dicit:* Ambaruales hoſtię appellabantur, quæ pro aruis à XII. fratribus ſacrificabantur. *Item,* Ambarualis hoſtia eſt, quæ rei diuinæ cauſâ circum arua ducitur ab ijs, qui pro frugibus faciunt. *Hæc verba etiam Macrobio lib. 3. Saturn. citantur cap. 5. vbi hæc quoque addit:* Huius ſacrificij mentionem Virgilius in Bucolicis habet, vbi de apotheoſi Daphnidis ſic canit:

Hæc tibi ſemper erunt, & cùm Solennia vota
Reddemus Nymphis, & cùm luſtrabimus agros.

Vbi luſtrare ſignificat circuire. Hinc enim videlicet & nomen hoſtiæ acquiſitum eſt ab ambiendis aruis. *Hactenus Macrobius.*

Sacrum autem ipſum hoc ritu celebrabatur: Suem, Ouem & Taurum, vnde Suouetaurilia *ſacrificium dicebatur, maturis frugibus ter circum arua ducebant, omnéſque poſt clamantes ſequebantur, ex quibus vnus querneâ coronâ ornatus, cum ſolenni ſaltatione compoſito carmine Cereri decantabat laudes: & poſtquam vino & lacte libâſſent, antequam fruges meterent, porcam Cereri immolabant.*

Hic ritus ab aliis ſic deſcribitur: Vnuſquiſque paterfamiliâs hoſtiam deligebat in Cereris ſacrificia, quam querneâ coronâ circa collum poſitâ ornabat, eámque ter circa ſata ducebat, quam vniuerſa familia querneis ramis coronati, Ceteriſque laudes canentes cum tripudiis comitabantur. Deinde poſt has luſtrationes mulſum & lac offerebatur, quum alioquin vina ſolùm intereſſe Cereris ſacrificiis iure ſacrificiorum minimè paſſent. Hunc ritum vniuerſum propriè monſtrauit Vergil. lib. 1. Georgic. in his:

Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret:
Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho:
Térque nouas circum felix eat hoſtia fruges,
Omnes quam chorus, & ſocij comitentur ouantes:
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quàm Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompoſitos, & carmina dicat.

Tibullus etiam hunc ritum prolixè videtur deſcribere lib 2. Elegiâ 1.

Neque verò Sacrificium hoc à ruſticis ſolùm fiebat, ſed etiam à Romanis fines agri Romani luſtrantibus, qui inter quintum & ſextum lapidem, teſte Strabone lib. 5. erant, quod Sacrum, *inquit,* Ambaruale vocabant quod, opinor, circum agri Romani terminos, Sacrum fieret. *Vide etiam Turnebum lib. 18. Aduerſar. cap. 17. Atque huic Sacra fratres Arvales præerant, qui ad hoc delecti erant, vt terminas agri Romani Suouetaurilibus circumferrent. Vide plura apud Ioſephum Scaligerum in ſuis ad Feſtum caſtigationibus, in voce, Amtermini.*

Præterea

Præterea vnusquiſque paterfamilias in agro ſuo fines fundi Suouetaurilibus luſtrabat: cuius luſtrationis ritum & verba vide apud Catonem de re Ruſtica cap. 141.

PAGANALIA.

Paganalium origo.

PAganalia *erant quidem ruſticorum Feriæ, ſed non ob eam cauſam vt Sementina, & Ambaruália, inſtituta. Ianuario autem menſe celebrata fuiſſe Paganalia, & quidem poſt Sementinas Ouidius haud obſcurè ſignificare videtur. Cùm enim de Sementinis egiſſet, hos verſus ſubijcit:*

Villice da requiem terræ ſemente peractâ
Da requiem terram qui coluere viris.

Earum originem Dionyſius in quarto Antiquitatum Rom. ad Seruium Tullium Regem refert, inquiens: Vt etiam ruſticanæ multitudinis facilius iniri poſſet numerus, per ſingulos pagos aras juſſit (*Seruius Tullius*) dedicari Dijs Tutelaribus, quotannisque ibi conuentum fieri & ſacrificium, Feſtum hoc cumprimis religioſum conſtituens vocatum Paganalia, ſimúlque eorum ſacrorum ritus, qui nunc quoque ſeruantur, conſcripſit. Ad id ſacrificium eúmque conuentum omnes paganos juſſit in ſingula conferre certum numiſmatis genus, aliud viros, aliud mulieres, aliud impuberes: quibus connumeratis per ſacrorum Præſides apparebat hominum numerus per ætates ac ſexus diſtinctus. *Ex quibus intelligitur, ob ruſticanæ multitudinis numerum facilius ineundum, hanc ſolennitatem ab initio inſtitutam fuiſſe.*

Ioſephus Scaliger in ſuis ad Varronem in Paganalibus potionem, ... indicat in Paganalibus potius ... Cereri, vel quæ eadem eſſe putatur, Pali in camella propoſita ſit, Burranicam dictam fuiſſe, quæ commiſceri ex his Ouidij lib. 4. Faſt. verſibus: ... oppoſita velut in cratere Camella

Lac niueum potes, purpureámque ſapam.

potio, inquit, Burranica dicebatur, *ore burro, quem* mulſum lacte diluerit, *Feſtus:* Burranica potio appellatur lacte commiſtum ſapâ, à rufo colore, quem Burrum vocant. Camella autem quam Pollux *σκάφιον* vocat. *Et Scaliger indicat, Cererem in Paganalibus vocatam fuiſſe Empandam, de qua ... Varro libro 1. de vita populi Romani, cuius hæc apud Nonium verba exſtant:* Hanc Deam Ælius putat eſſe Cererem, ſed quòd in aſylum qui confugiſſet panis daretur, eſſe nomen fictum à pando pandere, hoc eſt aperire. Ergo, *inquit Scaliger,* intelligis Empandam Deam Paganorum.

Caſtoris & Pollucis Feſtum.

SExto Calend. Februarias *Feſtum eſt Caſtoris & Pollucis: quòd eo die illis ædes conſecrata eſſet apud fontem Iuturnæ à Tiberio, ſuo fratriſque nomine, vt Suetonius indicat, & Ouidius libro 1. Faſt.*

At quæ venturas præcedit ſexta Calendas.
Hac ſunt Ledæis templa dicata Deis.
Fratribus illa dies, fratres de gente Deorum
Circa Iuturnæ compoſuere lacus.

Fuerat quidem longè ante Tiberium illis ædes, quam bello Latino vouerat A. Poſthumius, & poſt eius filius Duumvir ad idipſum creatus dedicauerat, ſed ea fuit alia ab hac celebritas, de qua Idibus Quintilibus agemus.

PACIS Feſtum.

TRigeſimo die Ianuarij Pacis *Feſtum celebratur: cuius templum nullum, aut perquàm exiguum fuit Romæ Auguſti tempore: ob quam cauſam Ouidius de die eius Feſto canens libro 2. Faſt. in fine, aræ tantùm eius, non templi meminit, dicens:*

Ipſum nos carmen deduxit Pacis ad aram:
Hæc erit à menſis fine ſecunda dies.

Et mox:

Thura Sacerdotes Pacalibus addite flammis.
Albáque perfuſa victima fronte cadat.
Vtque domus, quæ perſtat, eam cum pace perennet,
Ad pia propenſos vota rogate Deos.

Agrippina autem cœpit id è fundamentis erigere: poſtea verò Veſpaſianus huic Deæ templum ... magnificentiſſimum dedit, quò (vt inquit Ioſephus lib. 7. de Bello Iudaico cap. 24.) omnia collata & repoſita ſunt, quorum viſendorum ſtudio antea per totum orbem vagabantur homines.

Hoc etiam menſe Sacrum Diis Penatibus factum ex Calendario veteri ruſtico apparet, quod Hubertus Golzius edidit.

CAPVT IX.

Feſta quæ menſe FEBRVARIO à Græcis celebrabantur.

ΕΛΑΦΗΒΟΛΙΑ.

Elaphebolia à Dianæ confixione celebrata.

E*λαφηβόλια Elaphebolia Feſtum fuit in honorem Dianæ venatricis celebratum, quâ*

qua ἐλαφηβόλος cognominata eſt ob icta & nece ceruorum. Fuit autem Phocenſium hac celebritas propria, de qua Plutarchus in libello De virtutibus mulierum ſic ſcribit: ἑορτὴν δὲ ἐν πασῶν μεγίστην τὰ ἐλαφηβόλια μέχρι νῦν τῇ Ἀρτέμιδι τῆς νίκης ἐκείνης, ἐν Ὑαμπόλιδι τελοῦσι. *Hec eſt,* Omnium feſtiuitatum ſuarum maximam Elaphebolia Dianæ Phocenſes Hyampoli in hunc vſque diem ob victoriam quotannis celebrant & peragunt. *Hiſtoria autem talis eſt.* *Phocenſes Principes & tyrannos Theſſalorum in eorum vrbibus vnâ die vniuerſos necauerãt: Theſſoli autem 250. Phocenſium obſides trucidârant, omnibúſq; cum copiis per Locros in Phocidem irrumpebãt, decretóque facto jubebãt nulli adulto parcere pueros verò & mulieres abducere. Tum Daiphantus Bothyllij filius, qui cum duobus Collegis Phocenſium Reipub. praeerat ſuis perſuaſit, vt ad pugnam conferendam Theſſalis obuiam irent, mulieres autem cum liberis vnum in locum ex vniuerſa Phocide cõgregarent, tumq; congeſtis lignis cingerent, ac cuſtodes adderent eâ conditione, vt ſi ſuos victos intelligerent, confeſtim ſtruem lignorum accenderent ac corpora comburerent. Hoc quum eſſet omnium in ſenatu ſententia, vnus ſurgens, Æ*quum eſt *inquit,* vt mulieres quoque iſtud probent alioquin omittendum eſt, neque vi eo ſunt adigendę *Qua ſententia vt peruenit ad mulieres, ipſa ſeorſum conuenerunt, itaq; fieri decere decreuerunt, Daiphantúmque coronauerunt, vt qui optimè Phocicis rebus conſuluiſſet. Idem quoque pueros aiunt concione priuatim conuocatâ ſciuiſſe His ita actis, Phocenſes ad Cleonas Hyampolidis cum hoſte conflixerũt, victoriáq; potiti ſunt: & in rei memoriam Phocenſes hanc anniuerſariam ſolennitatẽ inſtituerunt, omnium quas habent maximam. Referunt Pauſanias, & Plutarchus eo quo diximus loco.*

Elapheboliorũ origo.

ἔλαφος πλακοῦς ἐν τοῖς ἐλαφηβολίοις ἀναπλάσσεται διὰ σταιτὸς καὶ σησάμου: *id eſt, Ceruus placenta in Elaphebeliis ſeu Dianæ Feſto & ſacris ex farina, melle ac ſeſamo fiebat, Athenæo teſte lib. 14 cap. 19.*

Elaphebolicus.

ΑΣΚΛΗΠΙΑ.

Æſchines in Oratione κατὰ Κτησιφῶντος *dicit, Demoſthenem tempora ciuitatis ſuffurantem decretum ſcripſiſſe, vt Prytaneis concionem conuocarent octauâ incipientis Elaphebolionis menſis, quum Feſta & Sacra fierent Æſculapio. De hoc Feſto loqui arbitror Alexand. de Alexand. lib. 3. cap. 18. & Adrianum Iunium in ſuis Faſtis, vbi dicunt decimâ & octauâ Decembris Æſculapij Sacra & Feſta Athenis celebrata Nam Alexander, quem Iunius fortaſſe ſequutus eſt, per Elaphebolionem falsò Decembrem intellexit à Laurentio Vallo ſeductus.*

Troezeniorum Feſtum.

Athenæus lib. 14. cap. 17. ex Cariſtio indicat, in Troezene, menſe Geraſtione, qui Februario noſtro reſpondet, per multos dies conuentus fieri conſueuiſſe, quorum in vno ſerui cum ciuibus aſtragalis vnà luſerint, & ſeruis Domini conuiuium præbuerint.

ΚΡΟΝΙΑ.

Pauſanias in Eliacis refert, Baſilas in Cronio monte Feſtum Saturno celebrare in æquinoctio verno, menſe qui apud Eleos Elaphius appelletur.

Caput X.

De Feſtis quæ FEBRVARIO Menſe à Romanis ſunt Celebrata

Calendæ Februariæ.

*Calendis Februariis Feſtum fuit Deæ So*ſpitæ, *cui ad ædem Matris Deûm in Palatio, vt volunt aliqui, templum conſtitutum eſt, & primo huius menſis die dedicatum. Docet hoc Ouidius lib. 2. Faſt. ſic canens:* Sospitæ feſtum.

Principio menſis Phrygiæ contermina matri
Soſpita delubris dicitur aucta nouis.

Fuit autem hoc templum, vt quibuſdam placet, quod vouit Iunoni Soſpitæ Cornelius Conſul, in principio pugnæ, cùm certaret aduerſus Inſubres, ſi hoſtes fuſi fugatique eſſent: quorum eâ pugnâ triginta quinque millia interfecti ſunt. Romæ hæc Dea primùm coli cœpta fuit, ſed abſque templo ante hunc Conſulem, quum peſtis illa, quæ ex fœtore cadauerum bello Cannenſi orta euanuiſſet. Hanc igitur Deam poteſtatem habuiſſe ſeruandi & Romani crediderunt, & Ariſtoteles docuit: qui (vt in vita eius legimus) Nicanore genero ægrotante, duas ſtatuas vouit, alteram Ioui Seruatori: alteram Iunoni Soſpitæ, ſi Nicanor incolumitatem reciperet.

Lvcaria.

Hoc ipſo quoque die Romæ cum pompa & proceßione ad Aſylum, quod Romulus cõſtituit, vt eò omnes qui tuti vellent eſſe, confugerent, & ab omni eſſent noxa liberati. Hoc propterea fecit, vt ex collecta multitudine vrbem & facilius auctis viribus condere & tueri poſſent. De Aſylo ita Liuius ſcribit: Locus qui nunc ſeptus denſis ſentibus inter duos lucos eſt, Aſylum aperit. Eò ex finitimis populis turba omnis ſine diſcrimine, liber an ſeruus eſſet, auida nouarum rerum perfugit: idque primum ad cœptam magnitudinem roboris fuit. *De loco autem hoc ſic Dionyſii* Lucaria Feſta.

nyſi ui

Locum | nyſius lib. 2. *Antiquit.* ita ſcribit: Locum
vmbroſum, medium Capitolique & ar-
cis, quod nunc vocatur lingua Romana Inter-
termontium duorum quercetorum: circa
que tunc caſus, reique ipſius cognomen ſ-
cùm ſylux eſſent per vtraque latera opacæ
quibus conjungebantur colles, Sacrum ſi-
nent, inuiolabilem ſenis, templumq; ne-
etigens, cui Deorum aut geniorum, certè
non habeo. Confugientibus ad illud ſer-
ris, ſpon-ſor factus eſt per ſpeciem religio-
nis erga Deos, nihil eos detrimenti ab ini-
micis acceptuſos: ac ſi permanere apud
vellerit, ciuitatis etiam participes facte-
ratcl, tractábátque agri portioné, quem bel-
ſufficerat. Hique confluebant, vndique
elaticà fugientes mala, nec ſe vlterius
nferebant. *Feſtu* refert lib. 10. *Roma-*
braſſe hoc Feſtū LVCARIA *appel-*
luce inter viam Salariam & Tiberim
quod victi à Gallis Romani fugientes ipra-
eo ſe occultauerint. Vetus tamen Calenda-
hoc Feſtum refert ad 14. *Cal. Sextiles.*
niique Calend. Februarijs quoque io ade
ad quam Numa habitauit, ac templo Ca-
ais Tonantis, quod Auguſtus ſtruxerat in
tolio, rem Diuinam fecerunt: & in Capito-
oni bidentem mactârunt: quod Ouid. lib. 2.
his verbis teſtatur:
penetrale Numæ, Capitolinúmque To-
nantem,
Inque Iouis ſumma cæditur arce bi-
dens,

GOTHICI Ludi.

Faſtis Romanorum legimus, Ludos Go-
os prid. Non. Februarij ...tos fuiſſe per
continuos: vt etiam refert Lazius lib.
rerum Romanarum.

AVGVSTI Feſtum.

Februariis Auguſtus PATER PA-
æ eſt appellatus: vnde eo die Feſtū
memoriam celebrabatur. De quo
ita ſcribit: Patris patriæ co-
vniuerſi repentino maximóque
detulerunt ei, primò plebs lega-
ſſa: deinde quia non recipiebat,
Romæ ſpectacula, frequens & lau-
Mox in curia ſenatus, neque decreto
acclamatione, ſed per Valeriū Meſ-
id mandantibus cunctis: Quod bo-
nquit, fauſtúmque ſit tibi, domuique
Cæſar Auguſte: ſic enim nos perpe-
felicitatem Reipub. & læta huic pre-
exiſtimamus. Senatus te conſentiens
populo Romano conſalutat patriæ
em. Cui lachrymans reſpondit Au-
tus his verbis: Compos factus voto-

rum meorum, P. C. quid habeo aliud Deos Immortales precari, quàm vt hunc conſenſum veſtrum ad vltimum vitæ finem mihi perferre liceat. *De hac ſalutatione loquens Ouidius 2. Faſt. ſic canit:*

Dum canimus Sacras alterno pectine nonas,
Maximus his Feſtis accumulatur honos, &c.

FAVNALIA.

IDibus *Februariis Romani rem diuinam & Sacrum annum fecerunt* Fauno, *in Tiberina inſula, vbi Fauni ædes erat, & poſt Idus ſtatim Lupercalia celebrârunt quæ Fauni eſſe Ouidius his verbis teſtatur:* | Fauno cur Rom. ſacrificarint.

——Nudos autem Lupercos,
Aſpicere, & Fauni Sacra bicornis erunt.

De Faunalibus autem idem Poëta ſic canit lib. 2. Faſtorum:

Idibus agreſtis fumant altaria Fauni,
Hic vbi diſcretas inſula rumpit aquas,

Exiſtimabant enim expedire, vt eum Deum ſibi conciliarent, cuius non parua vis ad nocendum eſſe crederetur. Conſtat enim, Faunum Deum eſſe infernalem ac peſtilentem, vt ait Porphyrius. Vnde Horatius eum orat, vt lenis per agros ſuos tranſeat: Lenis incedas abeáſque paruis Æquus alumnis. *De Fauno autem & Faunalibus plura ſumus dicturi Nonis Decembris, quibus Fauni feriæ repetebantur, & agreſtes feriatim ſaltabant.*

Hoc ipſo etiam die, Menenio Agrippa & M. Horatio Puluillo Coſſ. anno ferè quarto poſt ſuperatum ac Athenienſibus Xerxem, duce Themiſtocle ad Salamina, ſex & trecenti Patricij Fabij cum familiis ſuis & clientibus vniuerſi à Veientibus apud fluuium Cremeram circumuenti, perierunt. Qua de re vide Liuium, Silium & Ouidium lib. 2. Faſtorum, vbi hanc cladem prolixè deſcribit, tandem autem ſic concludit:

Vna dies Fabios ad bellum miſerat omnes:
Ad bellum miſſos perdidit vna dies.
Ob hanc cauſam hic dies ater ſeu religioſus erat.

LVPERCALIA.

DEcimo quinto Calendas Martias celebrabantur Romæ *Lupercalia: quod Ouidius his verbis refert.* | Lupercalia quando celebrata.

Tertia poſt Idus nudos aurora Lupercos
Auſpicit, *&c. Teſtatur idem Feneſtella cap. 1.*

De horum Sacrorum Origine alii aliter tradunt. Quidam enim ad Romulum & Remum | De Lupercalio‍rum ori-

rum origi- va- ria ſen- tentia. 1. *re ... tamen diſcrepantibus ſententiis. Aiunt nonnulli, Romulum & Remum in Fauni Sacra dum pararentur epula ipſique ſeſe nudos exercerent in ludis, vocatos ex alta à paſtore, monitóſque prædones abigere armenta: confeſtim igitur in diuerſas partes nudi diſcurrentes, à Remo abacta armenta recuperata eſſe: & in huius rei memoriam inſtitutum fuiſſe hoc ſolenne Hanc ſententiam Ouidius lib. 2. Faſt. his verbis recitat:*

Cornipedi Fauno cæſa de more capella,
Venit ad exiguas turba vocata dapes.
Dúmque Sacerdotes verubus tranſuta ſalignis
Exta parant, medias Sôle tenente vias,
Romulus, & frater, paſtoraliſque juuentus
Solibus & campo corpora nuda dabant.
Cæſtibus & jaculis, & miſſi pondere ſaxi
Brachia per luſus experienda dabant.
paſtor ab excelſo: Per deuia tuta juuencos
Romule prædones & Reme, dixit, agunt.
Longum erat armari: diuerſis exit vterque
Partibus, occurſu præda retenta Remi eſt.
Vt rediit, verubus ſtridentia detrahit exta:
Atque ait, Hæc certè non niſi victor edet.
Dicta facit, Fabijque ſimul: venit irritus illuc
Romulus & menſas oſſáque nuda videt.
Riſit, & indoluit Fabios potuiſſe Remúmque
Vincere, Quintilios non potuiſſe ſuos.
Fama manet facti, poſito velamine currunt:
Et memorem famam, quod benè geſſit, habet.

2. *C. Acylius autem (vt Plutarchus in vita Romuli refert) ſcriptum reliquit, Romulum, quum ante conditam vrbem ſua pecora perdidiſſet, Fauno ſupplicatum conceſſiſſe. Deinde nudum, ne ſudore impediretur, eos ſaltum currendo luſtráſſe: & ideò ludicra hæc celebrari.*

3. *Refert ibidem alteram ab hac ſententiam Plutarchus, Butæ cuiuſdam in elegiis de Romanarum rerum inſcriptionibus, Romulum, Amulio, ſuperato, cum Remo fratre præ lætitia ad locum vſque expoſitionis eorum, in qua lupa lac dediſſet, excurriſſe. Quod vt poſteritati commendaretur, hos ludos inſtituiſſe. Sed huic opinioni Plutarchus non multùm tribuere videtur, quum dicat hunc Butam αἰτίας μυθώδεις ſcripſiſſe.*

De hoc autem aliter Valerius Maximus ſentiens, ita ſcribit: Lupercalium mos à Romulo & Remo inchoatus eſt tunc, cùm lætitiâ exultantes, quòd his auus Numitor Rex Albanorum, eo loco, vbi educati fuerant, vrbem condere permiſerat, ſub monte Palatino, hortatu Fauſtuli educatoris ſui, quem Euander Argiuus conſecrauerat. Facto ſacrificio, cæſiſque capris, epularum hilaritate, ac vino largiore provecti, diuiſâ paſtorali turbâ, cincti ouinis pellibus immolatarum hoſtiarum, jocantes obuios petiuerunt: cujus hilaritatis memoria annuo circuitu feriarum repetitur: *cap. 154. Meminit huius ſententiæ etiam Alexander ab Alex. lib. 4. cap. 12.* 4.

Veriſſima autem Dionyſii videtur ſententia, qui in Latio ab Euandro originem habuiſſe hæc ſacra exiſtimat. Sic enim libro 1. Antiquit. Roman. ſcribit: Arcades acceptis ſub colle, non procul à Tiberi diſtante, ſedibus, exædificatis more patrio domicilijs, templa quoque conſtruunt, primum Lycæo Pani, jubente Themide (Arcadibus enim Deorum antiquiſſimus & honoratiſſimus eſt Pan) in loco quem Romani Lupercal nominant, nos Lycæum dicere poſſumus: Et nunc quidem ædificiis fanum circùm occupantibus omnia, difficilis conjectura eſt, qualis olim loci natura fuerit: ſed vt fertur, erat tum ſpelunca ſub tumulo magna, denſo querceto contecta, & ſub petris profundi fonticuli, ſolúmque rupibus contiguum nemoroſum, & frequentibus atque proceris opacum arboribus: ibi ara dicata more patrio Sacra fecerunt, quæ noſtro quoque tempore faciunt Romani menſe Februario poſt brumam, nihil mutantes ex ritu priſtino. *Hæc Dionyſius. Cui aſtipulatur etiam Feneſtella, qui librum ſuum de Romanorum Magiſtratibus ſic incipit:* Omnium Deorum, quos vetus Romanorum religio excoluit, primo Pani Lycæo, ſeu Faunum illum, ſeu potius Sylvanum vocari placet, per Lupercos rem Diuinam Lupercaléſque ludos feciſſe apud vetuſtatis aſſertores, conſtat. Ea quidem Sacrorum genera ab Euandro Rege, qui ex Arcadia profugus in eum locum venerat, qui tandem Romanæ arci præfuit, ad noſtros primùm delata, ac celebrata fuiſſe feruntur, *Et certè eò facilius crediderim Sacra Pani ſeu Fauno ab Euandro in Latio inſtituta, quòd Faunus Rex Aboriginum Arcadibus, teſte eodem Dionyſio, Liuio & Iuſtino, & agros, & montem, quem illi poſtea Palatinum appellârunt, benignè aſſignâſſe dicitur.*

5.

Dionyſius ex Ælio Tuberone graui authore & ſcrip-

& ſcriptore diligenti toto libro refert, Numitoris paſtores intercipiendi ... inſidiis ... delegiſſe tempus, quo ... olim ab Euandro in honorem Lycæi Panis inſtituta ... erant celebraturi, &c. Vnde colligitur, ſacra ... hæc & ante Romulum in Latio fuiſſe, & eo ipſo tempore à Romulo ac Remo celebrata, quo Remus à Numitoris paſtoribus captus fit. Huius ſententiæ etiam Ouidius lib. 2. Faſt. fuit ... mens:

Pana Deum pecoris veteres coluiſſe feruntur
Arcades, Arcadiis plurimus ille iugis.

Et mox:

Tranſtulit Euander ſyluestria Numina ſecum:
Hic vbi nunc vrbs eſt, tunc locus vrbis erat.
Inde Deum colimus, deuectáque Sacra Pelaſgis:
Flamen ad hæc priſco more Dialis erat.

... ut veriorem ſententiam Poeta etiam ... ſi videtur, ſic deſcriptionem huius feſti ... lens:

... vetat Arcadio dictos à monte Lupercos?
Faunus in Arcadia templa Lycæus habet.

... ibus autem vel ceremoniis huiuſmodi peragebatur hoc Sacrum. In Palatino monte, vbi Panis templum fuit, & ſimulachrum caprinâ facie, ... oblongâ, rubro colore, hirtis cornibus, pedibus ... ſideribus radiante, infimâ ſui parte biſpedâ, caprino pede, alterâ manu fiſtulam, alterâ ... incuruum tenens, vt Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 12. Capra candida iugulabantur, ... ibi duo Nobiles adoleſcentes ... frontes altrinſecus cruento ſanguine perfuſo tin... alii ſtatim lanam lacte madentem ad... abſtergebant, ea lege, vt abſterſos adoridere oporteret: qui deinde inciſis in ... caprarum pellibus nudi vnctique ſuccin... pudenda recens mactatarum caprarum ... ſeu pellibus, diſcurrentes obuios ... verabant per luſum atque laſciuiam: ... mulieres etiam vltrò palmas, caprinarum ... ſcuticis, cædendas præbebant, & à ... pelliculárum, quem faciebant verberan... pos, appellârunt: Obſeruatúmque fuit ... à ficu Ruminali, vbi Romulus & Re... poſiti fuerant, curſum ſuum inceptarent. ... præterea huius celebritatis fuit, vt lu... ... imitularent: ſicuti Dionyſius, Liuius, ... in Romulo, aliique multi referunt. ... autem huius rationes varias Plutar... citato loco & alii commemorant. Capra ... abantur in hoc Sacro, quòd id animal cre... ... eſſe Fauno dicatum, vnde & ſimula... ... eius caprinâ formâ effingitur, vt ſuprà ... imus.

Luperci autem currebant nudi, ſeu vt Panem imitarentur, ſeu vt vetuſtiſſimorum Arcadum morem referrent. Quas cauſas Ouidius libro 2. Faſt. his verbis attigit. Luperci cur nudi currerent.

Cur igitur currant, & cur ſic currere mos eſt.
Nuda ferant poſitâ corpora veſte togas?
Ipſe Deus velox diſcurrere gaudet in altis
Montibus, & ſubitas concipit ille fugas.
Ipſe Deus nudus nudos iubet eſſe miniſtros,
Nec ſatis ad curſus commoda veſtis erat.
Ante Iouem genitum terras habuiſſe feruntur
Arcades, & Luna gens prior illa fuit.
Vita feris ſimilis, nullos agitata per vſus:
Artis ad huc expers, & rude vulgus erat,
&c. *Et mox:*
Sub Ioue durabant, & corpora nuda gerebant,
Docta graues imbres, & tolerare notos.
Nunc quoque detecti referunt monumenta vetuſti
Moris, & antiquas teſtificantur opes.

Harum cauſarum meminit etiam Feneſtella ab initio ſui libri quibus & aliam adiecit, quam Ouidius latè proſequitur: Nonnulli, inquit, Iolem *) Omphalem alii legunt)* vxorem Herculis à Fauno viſam, ac per ardorem libidinis concupitam aſſerunt. Fortè enim per ſyluas & amœna nemorum æſtûs leuandi cauſâ vnà cum dilectiſſima coniuge Hercules vagabatur. Videt ergo elegantiſſimâ formâ mulierem ab altæ rupis ſpecula ſenex Deus. Ergo illorum veſtigia eminus liber obſeruare inſtituit. Illi autem per ſyluas ducendæ nocti aptiſſimum locum petunt. Interea mulier dum quieſcendi tempus aduenit, pellem leonis Herculis de more aptat humeris, claui etiam illius manu aſſumptâ tali habitu prædium ſomnus aggreditur. Erant autem duo parati coniugibus lecti, eò quòd poſtridiè Libero patri rem diuinam facturi erant ſeorſim cubituris. Nocturno ergo Syluanus fallendi cuſtodis occaſionem nactus, clàm thalamum ingreditur, primóque congreſſu fortunatus futurus, puellæ thorum tenet, manúque tentans (vt noctu fit) horridum leonis tegmen inuenit. Ratus ergo cubare ibi Herculem ad aliud cubile ire pergit: quod quum ſenſiſſet mollius ſtratum puellibúsque delitiis aptius, ſtragula veſte ſenſim

ſenſim amotâ, dum libidine ardens manu palpat Herculem : ac vix dum hitti cornu poris horrorem hauſerat, expergectus Hercules manu reiectum toto antro fuſum iaculat ? quo pro ſtrepitu ſomno puella diſcuſſa lumina accerſit. Lumine ergo Syluano prodito eluſus ac ſemiruptus vix attollens humo humeros, in ſyluas detruſus eſt. Ea ergo ratione perpetuò execratis veſtibus, quibus tam turpiter deluſus eſſet, eaſdem ſuis à Sacris procul abfore conſtituit.

Qui verò ad Romulum hoc Sacrum ludicrum eiuſq́. originem referunt, hoc curſu hacq́. nuditate in memoriam reuocatam volunt, rem quondã à nudis proſperè geſtam. Nam, vt antè diximus, cùm in honorem Fauni Lupercaliorum Solennitas celebraretur, Romanorum pecora ſubitò à latronibus rapta ſunt. Romulus ergo cum fratre proiectis veſtibus proſequuti ſunt prædatores, quibus oppreßis, & receptis pecoribus, conſuetudinem permanſiſſe dicunt, vt nudi Lupercalia celebrarent, Feneſtellâ & aliis referentibus.

Luperci quare excurrerunt. obuios verberarint, & lacte ſanguinem abſterſerint.

Butas verò ad ſententia ſua confirmationem aſſeruit, Nobiles adoleſcentes in hac celebritate currere ac obuios ferire ſolitos, vt eo geſtu referrent, Romulum & Remum poſt cædem Amulii ex Alba cucurriſſe ſtrictis enſibus: ſanguinolentoq́. gladio faciem attingere & fœdare, vt illius cædis poſteris monimentum eſſet : lacte queq́. in ſanguinis abſterſione vti, vt Romuli & Remi miraculoſam educationem indicarent, quemadmodum Plutarchus refert in vita Romuli.

Luperci cur ſcuticis & caprarũ pellibus vſi ſint.

Quod autem ſcuticis ex caprarum pellibus factis circumcurrunt, & obuios quoſcunq́. vultu hilari vſque ad ineptias verberant, expiationis gratiâ inuentum exiſtimant, quum februa celebrentur hoc menſe, quæ expiatiuum *interpretantur, & huius Solennitatis diem conſtet februatam veteres appellâſſe. Docet hoc Ouidius lib. 2. Faſtorum ſic canens :*

Menſis ab his dictus, ſanctâ quia pelle Luperci
Omne ſolum luſtrant, idq́; piamen habet.

Ab hac conſuetudine Chriſtianos ſuas Flagellationes *mutuatos eſſe, & in eundem finem inſtituiſſe, Polydorus Vergilius teſtatur de Inuent. lib. 6. cap. 6.*

Luperci cur canẽ immolarint.

Canem certè ab iis expiationis etiam cauſâ immolatum Plutarchus aſſeruit, idq́. ad Græcorum imitationem eos feciſſe dixit qui in piacularibus Sacris canem mactare conſueuerint: quamquam huius ſacrificii duas alias etiam cauſas mox reddat. Nam hoc factum videri poſſe dicit, vel vt Romulus nutrici Lupæ gratias referret, quæ atrociſsimos hoſtes canes habet: vel vt canis ad iracundiam ſuccenditur, ita ad curſum Luperos ſuccenderent vi. Sic enim inquit Problem. 68. Luperci ſunt, qui Lupercalibus per laſciuiam diſcurrentes, obuios cædunt. Vel quòd genus quoddam luſtrandæ ciuitatis eſt. Cane autem omninò (vt ita dicam) Græci vtebantur. Et multi etiam nunc in purgationibus canem iugulant. Proſerpinæ quoque catulos cum cæteris purgamentis efferunt, & eos qui expiandi ſunt catuliſi, hoc piaculi genus Circumcatulationem appellantes. Vel quòd Λύκος, lupus Latinè dicitur: Λυκαῖα verò Lupercalia : & lupo canis eſt hoſtis, & idcirco Lupercalibus cæditur. Vel quòd Lupercis canes oblatrantes moleſti ſunt. Vel quia Pani ſacrificium fit. Pani autem propter greges amicus eſt canis.

Luperci cur palmas cædendas præbuerint mulieres.

Palmas autem caprinarum pellium ſcuticis cædendas præbebant in hoc Sacro mulieres, iuniores præſertim, quòd perſuaſum eis eſſet, ea verbera prægnantibus partus facilitatem, ſterilibus verò fœcunditatem & concipiendi facultatem afferre, Plutarcho & Feneſtellâ teſtibus. Vnde Ouidius Romanas mulieres ſic alloquitur.

Nupta quid exſpectas ? non tu pollentibus herbis,
Nec prece, nec magico carmine mater eris.
Excipe fœcundæ patienter verbera dextræ.
Iam ſocer optatum nomen habebit avi.

Hic autem mos & conſuetudo à Romulo initium habuit : is enim quum animaduerteret raptarum mulierum ſterilitatem, Iunoni ob id in Exquiliis ſuplicatum & ſacrificatum eſt, reſponſumq́. datum fuit mulieres hircus iniret. Sed eâ voce ab augure interpretatâ, mactatus eſt caper, & eius execto corio verberatæ puellæ continuo conceperunt. Qua de re Ouidius lib. 2. Faſt. ita cecinit.

Nam fuit illa dies dura cum ſorte maritæ
Reddebant vteri pignora rara ſui.
Quid mihi, clamabat, prodeſt rapuiſſe Sabinas.
Romulus ? hoc illo ſceptra tenente fuit
Si mea non vires, ſed bellum iniuria fecit,
Vtiliùs fuerat non habuiſſe nurus.
Monte ſub Exquilio multis inciduus annis
Iunonis magnæ nomine lucus erat.
Huc vbi venerunt pariter nuptæque viríque,
Suppliciter poſito procubuere genu.
Cùm ſubitò motæ tremuere cacumina ſylvæ,
Et Dea per lucos mira locata ſuos.

Ita-

Italides matres, inquit, Sacri hirceus ini-
to.
Obſtupuit dubio territa turba ſono.
Augur erat, nomen longis intercidit an-
nis.
Nuper ab Hetruſca venerat exul hu-
mo.
Ille Caprum mactat, juſſæ ſua terga puellæ
Pellibus exectis percutienda dabant.
Luna reſumebat decimo noua cornua mo-
tu,
Virque pater ſubitò, nuptáque mater
erat.

*Hu ita explicatis, dicendum quóque eſt ali-
id de nomine huius Feſti. Id Græcu pluralis
tiùm eſt numeri, ſicut etiam Latinis Dict-
Arcadia Lycæi, à Pane, quem Lycæum
[illegible]ârunt à lupis, quòd innotataſſet Panis
arcerentur lupi. Quamuis Auguſtinus
de Ciuitate Dei cap. 17. ex Varrone refe-
inde Ty anum dictum, quòd ibi lu-
ſimulati ſint, qui de ſacrificio quod Deo
ebant, deguſtâſſent aliquid. Eidem Var-
ces quóque lib. 5. de lengua Latin apud
Lupercalia dicta eſſe, quòd ia Luper-
Sacra facerent Luperci. Eſt enim Lu-
Dionyſio teſte, ſpelunca ſub monte Pa-
in qua Pani ſacrificabatur: unde & Lu-
dictum nonnulli putant. Alii, quòd lupa
Romulum & Remum nutrierit, Vnde Oui-
lib. 2. Faſt.*

loco nomen fecit, locus ille Luper-
cal.
Magna dati nutrix præmia lactis ha-
bet.

*etiam Lupercos curſum ſuum incepiſſe
arbitrantur aliqui in ſolenni Sacro iſto.
qui à Lycæo Arcadia monte, vbi præ-
religio peruaguit, Feſtum hoc ſic cogno-
arbitrentur, vt Feneſtella teſtatur.
abolitum reſtituit Auguſtus, Pon-
imo ſuſcepto, vt ait Suetonius: in
antea adoleſcentes paſſim curre-
pudori conſultum voluit, ne im-
rent, decreto ſanciuit: Alex. ab
cap. 12.
fuiſſe honeſtis viris & Magiſtra-
ibus Lupercos agere, ex Ciceronis
apparet. Vbi ob hanc cauſam grauiſ-
in M. Antonium, & inter alia*
Ita eras Lupercus, vt te eſſe Con-
meminiſſe deberes, &c.

QVIRINALIA.

*Duodecimo Calendas Martias Quirina-
lia celebrantur: quod Ouidius his verbis
lib. 2. Faſt.*

Prima lux vacua eſt: at tertia dicta Qui-
rino

Qui tenet hoc nomen, Romulus ante
fuit.

*Paulò antè dixerat 14. Cal. Mart. Solem in
piſces tranſire: iam ſubiungit, proximam lucem,
id eſt, ſequentem diem quæ eſt 13. Cal. Mart.
eſſe vacuam, hoc eſt ſine feſto: ſed tertiam, 12.
videlicet Cal. Mart: dicatam eſſe Quirino. In-
tellige itur autem hoc nomine Romulus, Poeta te-
ſte. Cauſas vero, cur ità cognominatus, ſit, Plu-
tarchus in eius vita his verbis retulit.* Quirinũ, inquit, Romuli cognomen Martium ac Bellicoſum quidam referre exiſtimant: quidam ex eo ductum, quòd ciues Quirites appellarentur. Alii tradunt, veteres lanceam Quirim vocare ſolitos. Adhæc, lanceam in Regia poſitam Martem vocitare. Lancea quóque donare conſueſſe illos, qui in bellis acriter ſtrenuéque pugnantes fortitudinis laudem meruiſſent: proinde effectum eſſe, vt Romulus, veluti Martius quidam Deus ac pugnax Quirinus diceretur. *Hæc ille. Quanquam non deſinit etiam, qui à Curibus, hoc eſt, à Sabinis, quos in vrbis partem recepit, Quirinum potius cognominatum putent. Ouid. lib. 2. Faſt. controuerſiam hanc in medio relinquit, contentus omnes, quas iam adduximus opiniones recenſuiſſe, cùm inquit:*

Romulus cur Quirinus dictus.

Siue quòd haſta Quiris priſcis eſt dicta Sa-
binis,
Bellicus à telo venit in aſtra Deus.
Siue ſuo Regi nomen poſuere Quirites,
Seu quia Romanis junxerat ille Cures.

Appellatus autem ſic fuit poſt mortem demum & templum ei dedicatum, Feſtumq́; in honorem eius, tanquam Deo, inſtitutum eſt à Senatu Populóque Romano, hac occaſione. Cum populus Rom. de Senatu ſuſpicionem concepiſſet, Romulum ab eo in Curia in fruſta diſcerptum, Iulius Proculus ſubornatus à Patribus nunciauit plebi, vidiſſe ſe Regem humano habitu auguſtiorem eumq́; mandiſſe ad populum, vt ſibi delubrum fieret, ſe Deum eſſe & Quirinum vocari. Tum plebs, depoſitâ omni ſuſpicione & contumeliâ Romulum Quirinum appellantes, vt Deum colere cœperunt, &c. Referunt Plutarchus & Lactantius lib. 1. Diuin. Inſt. Ouidius quóque his verbis:

Quirinalium origo.

Pulcher, & humano maior, trabeáq; deco-
rus
Romulus in media viſus adeſſe via.
Et dixiſſe ſimul: Prohibe lugere Quiri-
tes,
Ne violent lachrymis Numina noſtra
ſuis.
Thura ferant, placentq; nouum pia turba
Quirinum,
Et patrias artes, militiámque colant.
Iuſſit, & in tenues oculis euanuit auras.

Con-

Conuocat hic populum, iuſſaque verba refeit.
Templa Deo faciunt, collis quóque dictus ab illo eſt :
Et referunt certi Sacra paterna dies.

Quirinalia *quóque* Stultorum feriæ *appellabantur Feſto teſte : cuius nominis rationem in ſequenti feſto reddemus.*

FORNACALIA.

Fornacalia cur inſtituta.

E*Adem die ſæpè, aut alia huius menſis* Fornacalia *celebrabantur: non enim fuerunt Sacra ſtata ſeu fixa, ſed indicta. Erant autem* Fornaca ia *farris torrendi feriæ ; quod etiam Feſtus ſcribit, dicens,* Fornacalia Sacra eſſe, quum far in fornaculis torrerent, quæ ferunt ad fornacē, quæ in piſtrinis erant, fieri conſueta. *Seruius indicat, Romanos veteres, quum molarum vſus nondum fuiſſet, frumenta torrere ſolitos, & ea deinde in pilas miſſa pinſere. Vnde & Donatus inquit :* Triticum torrebant prius, vt tundi poſſet. *Far quóque vt author eſt Hemina, ſtatuerunt veteres non eſſe purum, niſi toſtum. Sed torrendi ignorantia priſcis illis & ſimplicibus hominibus plurima damna tulit. Nam quæ in fornace torrenda erant, igne exempto, ſtulti homines flammis torrenda commiſerunt, quæ interdum omnem farris ſubſtantiam abſumebant, vel ipſas quoq; caſulas vbi torrerentur, adurebant. Doct. igitur in fornacibus torrere, Fornax Dea facta eſt, quam Orabant, vt eam torrendo farri temperiem adhiberet, vt ſiccaretur, non corrumperetur : & Numa Pompilius in eius gratiam,* Fornacalia *Sacra inſtituit, teſte Plinio lib. 18. cap. 2. Et Ouidius hoc de re ſic canis :*

Fornax dea. Fornacaliorū author.

Vſibus admoniti flammis torrenda dederunt,
Multáque peccato damna tulere ſuo.
Nam modò verrebant nigras pro Farre fauillas,
Nunc ipſas ignes corripuere caſas.
Facta Dea eſt fornax ; læti fornace coloni
Orant, vt fruges temperet illa ſuas.

Curiones autem maximi, quorum, ex Romuli inſtituto, officium erat; ſacris præſidere, Feſta & ludos curia ſuæ indicere, & ordinibus in militia præeſſe. Fornacalia hæc indicebant; & die quæ præcedebat feſtum, appendebant in foro tabellas, cum ſignis vniuſcuiuſq; curiæ, vt quiſq; in ſuam Curiam Fornaci ſacrificatum iret. Qui igitur tunc non fuerant feriati, quiq; in ſuo tribu, vt erat conſtitutum, ſacrum non feciſſet, in Quirinalibus & extrema eius diei parte, poſteaquam cæteri ſacrificium abſoluiſſet, ſacrificio expiare cogebatur, quæ ócirco Stultorum ferias *dixere. Refert hoc Ouidius lib. 2. Faſt ſic canens.*

Fornacalia quis indixerit.

Stultorum feriæ.

Lux quóque cur eadem Stultorum Feſtá vocetur,
Accipe ; parua quidem cauſa, ſed apta ſubeſt.
Curio legitimis tunc Fornacalia verbis
Maximus indicit, nec Sacra ſtata facit.
Inque foro multa circumpendente tabellà,
Signatur certâ curia quæque notâ.
Stultáq; pars populi, quæ ſit ſua curia, neſcit;
Sed facit extrema Sacra relicta die.

Plutarchus etiam Problem. 89. cùm ageret, quâ ratione Quirinalia Stultorum feriæ nominarentur, inquit id fieri, vel quòd hunc diem, vt Iuba referat, his aſſignauerint, qui cuius eſſent tribus, ignorârint, vel his, qui non vt alii tribules Fornacalibus remDiuinam fecerint, quòd aut impediti fuiſſent, aut aliquò peregrè profecti, aut denique diem ignorâſſent, hoc tempore recuperandi illius poteſtas data ſit.

FERALIA.

Feralia quando celebrata.

E*Odem etiam quo celebrantur Quirinalia & Fornacalia, incipiunt quóque* Feralia, *& ad finem vſque menſis per vndecim dies durant. Teſtatur hoc Poëta noſter libro 2. Faſtorum inquiens.*

Nec tamen hæc vltra, quàm quot de menſe ſuperſunt
Luciferi, quot habent carmina noſtra pedes.
Hanc, quia iuſta ferunt, dixere Feralia lucem:
Vltima placandis manibus illa dies :

Quibus vtique ſignificat, hæc Sacra non vltrà cuſtodienda quàm quot dies à 12 Calen Mar. ſuperſint ad finem menſis, & quot pedes ſuis carminibus inſint. Intelligit autem Hexametrum cum Pentametro, quæ vndecim continet pedes.

Feralia cur inſtituta, & eorū ritus.

Inſtituta autem fuerunt hæc ſacra ad placandos Manes mortuorum, & ad iuſta ſoluenda defunctorum vmbris, quibus ad ſepulchra epulæ ferebantur his vndecim diebus, quibus errare credebantur & ſilicernio paſci. Hinc & nomen eis eſt inditum Nam, vt Varroni & Feſto placet, à ferendis epulis Feralia dicta ſunt; quod etiam Ouidius teſtatur, inquiens :

Feralia vnde dicta.

Hanc, quia iuſta ferunt, dixere Feralia lucem.

Quapropter non tantùm pro viuis, ſed etiam pro mortuis menſe Febr. Expiationes fiebant.

Allatæ hæ epulæ ad ſepulchrum, ponebantur ſuper nudam ſilicem in Sacris iſtis, quæ inde etiam (Seruio authore) Silicernium *diceban tur.* Eſt enim, *vt Donatus inquit,* Silicernium cœna, quæ infertur Diis Manibus : quòd eam ſilentes cernant, id eſt, vmbræ poſſideant;

Silicernium.

deant: vel quòd qui eam inferunt, cernant de his quidem, ſed non deguſtent: nam quæ libantur inferis, quiſquis ederit aut biberit, funeſtabatur.

Erant porrò iſta Epulæ plerunq; frugales & tenues admodum: conſtabant enim melle, lacte & vino: quocunque enim vel leui munere placari Manes credebant, Docet hoc enim Ouidius lib. 2. Faſt. ſic inquiens:

Eſt honor & tumulis animas placare paternas,
Paruáque in extructas munera ferre pyras.
Parua petunt Manes, pietas pro diuite grata eſt
Munere, non auidos Styx habet ima Deos.
[...] porrectis ſatis eſt velata coronis,
[...] Sparſæ fruges, paruáque mica ſalis.
[...] mero mollita Ceres, violæq; ſolutæ:
[...] habeat media texta relicta via.
[...]maiora vero. Sed & his placabilis vmbra eſt:
[...]dde preces poſitis & ſua verba focis.

[...]abantur tamen interdum quóque mactati[...] victima: vnde illud Poëtæ noſtri: nec mactato. *Et Vergilii:*

——cædit quinas de more bidentes,
[...]que ſues, totidem nigrantes terga juvencos.

Earum ſanguinis libatione & lactis, veteres [...]nant non ſine ratione in parentationibus [...]bantur. Quapropter & à feriendis pecudibus [...] huic nomen quóque inditum videri po[...]

[...]m autem Feralia hæc pro mortuis fiebant, [...]ebat matrimonium contrahere, templa [...] aperta habere & iis ſacrificare, quòd [...]us vmbris cuncta prophanari & pollui [...] Vnde Ouidius.

[...]n hæc fiunt, viduæ ceſſate Puellæ.
[...]t puros pinea tæda dies.
[...]uæ cupidæ matura videbere ma[...]
[...] virgineas haſtâ recuruâ comas.
[...]as Hymenææ faces, & ab ignibus [...]
[...]habent alias mœſta ſepulchra fa[...]
[...]que templorum foribus celentur [...]ertis,
[...]re vacent aræ, ſtent́q; ſine igne foci.
[...]nimæ tenues, & corpora functa ſe[...]ulchris
[...]nt, nunc poſito paſcitur vmbra cibo.

[...] autem hic placandorum expiandu[...] [...]anium à Numa Pompilio inſtitutus vi[...] [...]ſi Macrobio credimus, lib. 1. Saturnal. c. 13. [...]oc menſe ſtatuit, vt juſta Diis Manibus ſoluerentur; ſed Plutarcho, à Romulo. Ouidius autem ad Æneam refert; ſic enim inquit lib. 2. Faſtor.

Hunc morem Æneas pietatis idoneus author
Attulit in terras juſte Latine tuas.
Ille patris genio ſolennia dona ferebat:
Hinc populi ritus edidicere pios.

Verùm longè ante illum Pluto docuit morem honorum mortuis exhibendorum. Diodorus enim ſic ſcribit: Plutonem volunt ſepulchrorum funerúmque atq; honorum, qui mortuis impenduntur, vſum introduxiſſe, quum antea nulla rerum harum apud homines eſſet conſuetudo. Quæ cauſa extitit, vt vita functis dominari exiſtimaretur, antiquitate illi huius curæ principium tribuente.

Intermiſſum autem Romæ hunc ritum juſta perſoluendi mortuorum vmbris, miraculis reſtitutum fuiſſe, Ouidius haſce teſtatur: Intermiſſus ritus perſoluendi juſta mortuis reſtitutus Romæ.

At quoniam dum longa gerunt pugnacibus armis
Bella, parentales deſeruere dies,
Non impunè fuit, nam dicitur omine ab iſto,
Roma ſuburbanis incaluiſſe rogis.
Vix equidem credo, buſtis exiſſe feruntur,
Et tacitæ queſti tempore noctis aui.
Pérq; vias vrbis, latóſq; vlulâſſe per agros
Deformes animas vulgus inane ferunt.
Poſtea præteritis tumulis redduntur honores,
Prodigiíſque venit, funeribúſque modus.

Mutæ Deæ Feſtum.

Inter hæc Feralia Sacra fiebant ſacrificia quóque Deæ Mutæ: Nympha fuit illa, Almonis fluuii filia, quæ à loquacitate Lalaria, deinde verò demptâ literâ Lar vocabatur. Ea, quum Iupiter Iuturnam Nympham deperiret, & ipſam Iuturnam, vt ſibi ab eo caueret, monuit, & Iunoni Iouis mariti ſui amores detexit. Indignatus igitur Iupiter linguam ei abſtulit, juſſítque Mercurio illam pro inferna Nympha ad inferos ducere. Is intereundem amore eius captus, grauidam eam reddidit, peperítque ex eo Lares Duos. Huic Deæ ſacrificabant, ad compeſcendum maleualarum ac detrahentium linguas. Hæc verò Sacra Feralibus jungebantur, quòd Deæ huius cum mortuis ſit commune ſilentium: vel quòd Larium mater crederetur, qui animæ ſeu genii hominum eſſe putantur, authore Feſto: & in lucis piarum Manes habitare exiſtimarentur, qui Lares viales dicebantur, vt Seruius ſcribit. Deæ Mutæ quæ. Mutæ feſtum cur Feralibus celebratum.

Ritus autem pleni Magicus, qui in hoc Sacro obſeruabatur, ab Ouidio lib. 2. Faſt. ſic deſcribitur. Mutæ ſacrificii ritus.

Ecce

Ecce anus in mediis reſidens annoſa puellis,
Sacra facit Tacitæ, nec tamen ipſa tacet.
Et digitis tria thura tribus ſub limine ponit,
Qua breuis ocultum mus ſibi fecit iter.
Tum cantata tenet cum plumbo licia fuſco,
Et ſeptem nigras verſat in ora fabas.
Quódque pice aſtringit, quod acu traiecit ahena,
Obſurom mentâ torret in igne caput.
Vina quoque inſtillat: vini quodcúnque relictum eſt,
Aut ipſa, aut comites, plus tamen ipſa bibit.
Hoſtiles linguas, inimicáque vinximus ora,
Dicit diſcedens, ebriáque exit anus.

Similem artem Magicam exercuiſſe Monachum quendam contra ſuos maleuolos & obtrectatores in Chalcido, Paulus Marſus teſtatur in ſuis Comment. ad lib. 2. Ouidii Faſtorum & quod dictu mirum ſit, compeſcuiſſe illorum maledicentiam, habuiſſeq́ librum, cuius inſcriptio fuerit, De arcanis veneficiis ouiuſdam Teſſali. *Idem etiam accidiſſe ſe præſente Hiſpali, & poſtea Rhodi, pluréſque eſſe per omnem Græciam, qui huiuſmodi veneficia exerceant, idem author eodem loco refert. Ita habere quoddam genus incantationis Turcos, quo fugitiua mancipia ex Chriſtianis progenita etiam inuita retrahant, Bartholomæus Georgieuiz peregrinus in Epitome de Turcorum moribus indicat. Nomen ſerui, fugitiui in ſchedula ſcriptum, ſuſpenditur in tabernaculo ſeu domicilio ſerui, dein diris verbis & deuotionibus illius caput impetunt: tum fit vi dæmoniacâ, vt fugiens putet ſibi in itinere vel leones vel dracones occurrere, vel mare ſeu flumina contra ſe exundare, vel omnia tenebris nigreſcere: iiſq; terriculamentis perculſus redit ad herum ſuum priſtinum.*

CHARISTIA.

Chariſtiorum etymologia & ritus.

V*Ndecimo Calend. Martias* Chariſtia *celebrabantur Romæ, ſic dicta,* ἀπὸ τῆς χαρῖτος *hoc eſt, gratia: quòd eo die fratres, cognati & affines ad conſeruandum mutuum amorem & gratiam conuenirent. De his Valerius Maximus libro 2. cap. 1. vbi de antiquis inſtitutis agit, ſic ſcribit:* Conuiuium etiam ſolenne maiores inſtituerunt, idque Chariſtiam appellauerunt, cui præter cognatos & affines nemo interponebatur: vt ſi quæ inintee neceſſarias perſonas, querela eſſet orta inter Sacra menſæ, & inter hilaritatem animorum, fautoribus concordiæ adhibitis, tolleretur. *Ouidius aliã etiam cauſam affert huius ſolennitatis, vt nimirum ſuperuinentium numerus ex eadem familia & cognatione quotannis recenſeretur: vbi etiam addit, nullum ſcelere aliquo pollutum admiſſum fuiſſe: Sic enim canit lib. 2. Faſt.*

Proxima cognati dixere Chariſtia cari,
Et venit ad ſocios turba propioqua Deos.
Scilicet à tumulis, & qui periere propinquis,
Protinus ad viuos ora referre iuuat.
Poſtque tot amiſſos quicquid de ſanguine reſtat,
Aſpicere & generis dinumerare gradus.
Innocui veniant, procul hinc procul impius eſto
Frater, & in partus mater acerba ſuos,
&c. *Et rurſus:*
Dis generis datæ thura boni, Concordia fertur
Illa præcipuè mitis adeſſe die.
Et libate dapes, vt grati pignus amoris:
Nutriat intinctos miſſa patella cibos.
Iámque vbi ſuadebit placidos nox humida ſomnos,
Larga precaturi ſumite vina manu.

TERMINALIA.

Terminalia quando & in cuius honorem celebrata.

D*Ecimo Calend. Mart. hoc eſt, die 20. Februarii,* Terminalia *celebrantur. Fiebant autem Feſto teſte, hæc Sacra in honorem* Termino *Deo, in cuius tutela agrorum fines & termini eſſe putabantur, qui (vt Varroni placet) à terendo dicti ſunt, quòd hi partes propter limitare iter maximè tererentur. Teſtatur vtrúnque Ouidius lib. 2. Faſt. nam vbi Chariſtiorum Feſtum abſoluiſſet, ita canit:*

Nox vbi tranſierit, ſolito celebretur honore,
Seperat indicio qui Deus arua ſuo.

Quidam verò ad 8. Calend. Mart. referunt Nam inter Terminalia & Regifugium, teſte Cenſorino, dies intercalaris interſerebatur. Liuius 5. Dec. lib. 3. inquit: Tertio die poſt Verminalia Calendæ intercalares fuere. *Varro 23. diei huius menſis tribuere videtur. Nam ideò Terminalia appellata fuiſſe exiſtimat, quòd is dies anni extremus fuiſſet conſtitutus. Apud veteres autem Romanos non ſolùm Februarius duodecimus & vltimus menſium fuit conſtitutus: ſed & 23. eiuſdem dies vltimus totius anni habitus. Varroni aſtipulatur etiam Bedas, qui ad 7. Cal. Martias Terminalia ponit.*

Terminaliorũ origo & cauſa.

Habuere autem hæc Sacra à Numa originem ſuam authore Dionyſio Halicarnaſſ. qui lib. 2. Antiquit. Rom. ſic ſcribit: Numa, vt contenti propriis alienа non concupiſcerent, cauit lege de terminandis prædiis. Cùm enim

enim vnumquenque juſſiſſe agrum ſuum
circumſcribere, ac in finibus ſtatuere lapi-
des, hos Sacros eſſe Ioui Terminali voluit:
juſſitque vt quotannis ſtatuto die res divina
eo loco in pagahonum cœtu fieret, ſacra co
cum primis nobili feſto in honorem Deo-
rum qui terminis curſtantes præſident. Id
Romani vocant Terminalia, ſicut lapides
ipſos Terminos, quos noſtri, variante vna
litera, nunquam quos ſi quis transferre aut ſu
ſtuliſſet aut tollere, lege terminali caput ejus
his Diis devouit, interfectori ipſius ſacra
quam ſacrilegi impunitate promiſſa & pu-
ritate à ſcelere.

Statuit idem Numa, vt Termino Deo Sacr-
um incruenta. Sic enim Dionyſius eadem lo-
co eos putant terminos, eiſque Sacra fa-
non hoſtias cædentes, quod nefas ſi e
cari hos lapides, ſed liba cerealia, fru-
ac offerentes primitias. Quem ritum
deſcribit Ovidius ita canens:

minc ſive lapis, ſive es defoſſus in
agro
ipes, ab antiquis tu quoque nomen
habes.
Duo diverſa domini de parte coro-
nant:
inaque ſerta tibi, binaque dona ferunt.
it hic, ignem curva fert ruſtica teſta,
Sumptum de tepidis ipſa colona focis.
gna ſenex minuit, concisáque conſtruit
altè
Et ſolidâ ramos figere pugnat humo:
ſicco primas irritat cortice flam-
mas,
ſtat puer, & manibus ſana caniſtra te-
net.
bi ter fruges medios immiſit in ig-
nes,
git inciſos filia parva favos.
ent alii, libantur ſingula flam-
...
t, & linguis candida turba fa-

autem Plutarchus in Problem. cur
nihil animatum ſacrificaretur? & reſ-
Numam publicorum privatorúmque
um conſtitutorem, exiſtimâſſe Termi-
nicitia ac pacis cuſtodem, ab omnitæ-
nguine incontaminatum conſervari o-
Refert ſanè Alexander ab Alex. libro
e 22. etiam ante Numam, apud primos
os, homines herbas ſolùm aut fructus ma-
cerptos pro holocauſto Diis conſecrâſſe: il-
aque exhalatione & fumo ſuperis litâſſe
um æmulatione Pythagoras quoque poſtea
l animatum Diis immolandum cenſuit: ſed
ue ad farinam & mel, terraque fructus
es offerendum. Quod etiam Lycurgum fuiſſe
legimus, qui tenuiſſima & nullo paratu Lacedæ-
moniis ſacrificia inſtituit, ex herbis, & his quæ
parabilia in promptu ſunt, ne quando difficultate
parandi omitterentur Sacra. Ægyptiorum quo-
que erat iſte mos, non pecudibus, & ſanguine vi-
ctimarum, ſed precibus & thure placare Deos.
Ideò Serapin non cæde animalium, ſed verbenis,
coroniſque & panificiis placabant, &c.

Hoc tamen Numæ inſtitutum, non ſemper
neque ab omnibus poſtea cuſtoditum fuit: nam
agnam aut ſuem, intermiſſo more priſco, in Ter-
minalibus cædebant quoque. Vnde illud Horatii:
vel Agna feſtis cæſa Terminalibus. Et Ovi-
dius ſuperioribus mox ſubiicit:

Spargitur & cæſo communis Terminus
agno,
Nec queritur, lactens cùm ſibi porca
datur.

Hæc verò Sacra in privatorum agris ſuper
terminos à privatis peragebantur, in confinibus
autem vrbium publicè ſacrificium fiebat. Etſi au-
tem Romani imperii orbis extremitates erant,
nihilominus ad veterem conſuetudinem obſer-
vandam, Romani vel Laurentinâ, quæ eſt inter
viam Hoſtienſem & Apiam, ad ſextum lapidem
quotannis ſacrificabant, & Termino arietem
immolabant, contra priſcum morem. Teſtatur
hoc Poëta, inquiens:

Eſt via, quæ populum Laurentes ducit in
agros,
Quondam Dardanio regna petita Du-
ci.
Illic lanigeri pecoris tibi Termine fibris
Sacra videt fieri ſextus ab vrbe lapis.

REGIFVGIVM.

Vigeſimâ tertiâ die Menſis Februarii Sa- *Regifu-*
crum Regifugium celebratur, ſic di- *gii tem-*
ctum, Feſto authore, quòd ea die Tarquinius Rex *pus & cauſa.*
Româ fugerit: quo & ſerpentem latrâſſe Pli-
nius retulit, & Athenienſes Harmodio & Ari-
ſtogitoni tyrannicidis publicè ſtatuas poſuiſſe.
Diem Sacri hujus non obſcurè Ovidius expreſſit
lib. 2. Faſt. inquiens:

Nunc mihi dicenda eſt Regis fuga: tra-
xit ab illa
Sextus ab extremo nomina menſe
dies.

Si enim ab extremo menſis Februarii die re-
trò numeres vſque ad ſextum, erit vigeſimus
tertius dies: nam Februarius tantùm habet vi-
ginti octo. Habebatur autem in maximo à Ro-
manis hic dies honore, ob ejectos tyrannos & li-
bertatem partam.

De hoc Feſto in Fragmento Sex. Pompeii
ex vetuſtiſſimo exemplari Farneſiana Biblio-
thecæ deſcripto ita legitur: Regifugium
dies notatur in Faſtis 6. Calend. Martias, ve
...

ait Verrius, ita dictus, quia eo die Rex Tarquinius Româ fugerit: quod falſum eſſe arguit Cincius in libro Faſtorum, & Tulius (*al. Iulius*) de Feriis, qui Saliares virgines, & Salios adeſſe dicunt Regi Sacrorum, quum facit ſacrificium in Comitio, quo facto ſtatim fugit. Quod verum cognouerit eſſe, qui legerit in Faſtis dies tales, quales notantur ſic: *Q.* REX *C. F.* id eſt, quando Rex comitiauit, Fas: id eſt, ad Comitium iit: his enim tantùm feriis Regi Sacrorum in Comitium, nec aliis ire licet. *Conſentit huic ſententiæ Plutarchus quoque, qui in Problem. ſic habet:* ἐπὶ γάρ τις ἐν ἀγορᾷ θυσία πρὸς τῷ λεγομένῳ κομιτίῳ πάτριος, ἣν θύσας ὁ βασιλεὺς κατὰ τάχος ἄπεισι φεύγων ἐξ ἀγορᾶς: *quaeſt. 63.*

EQVIRIA.

Equiriorum dies & ritus.

EQuiria *Romæ celebrabantur tertio Cal. Mart. in campo Martio, vel ſi quando alluuione Tiberis inundaſſet campum, in Cælio monte. Erant autem ludi Curules, à Romulo in honorem Martis inſtituti per equorum curſum, authore Feſto. De iis Varro ita ſcripſit:* Equiria ab equorum curſu; eo enim die currunt in campo Martio. *Id nomen ex vero poſitum dicitur ab Ouidio, ne à fictis equis aut ſcenicis deductum exiſtimetur: ſic enim canit lib. 2. Faſt. in fine:*

Iámque duæ reſtant noctes de menſe ſecundo,
Márſque citos iunctis curribus vrget equos.
Ex vero poſitum permanſit Equiria nomen,
Quæ Deus in campo perſpicit ipſe ſuo.

Equiria repetita.

Tertiò Idus Martias Equiria iterum celebrabantur: de quibus Ouidius lib. 3. Faſtor. ſic canit:

Sex vbi ſuſtulerit, totidémque remiſerit orbes,
Purpureum rapido qui vehit axe diem:
Altera gramineo ſpectabis Equiria campo,
Quem Tiberis curuis in latus vrget aquis.
Qui tamen eiectâ ſi fortè tenebitur vndâ,
Cœlius accipiet puluerulentus equos.

TAVRILIA, SIVE TAVRII LVDI.

Tauriliorum origo.

LVdorum Tauriliorum *originem Feſtus his verbis indicat.* Regnante Tarquinio Superbo, quum magna incidiſſet peſtilentia in mulieres grauidas, quæ fuerat facta ex carne taurorum diu vendita populo, ludi ob hoc in honorem Deorum inferorum inſtituti & Taurij vocati ſunt: quos & Boalia & Bupecios nominatos aliquando inuenio. *Ab initio, ſicut Varro tradit, in Circo Flaminio, demum apud portam Tergeminam celebrati fuerunt. In fine Februarij menſis celebrabantur, vt Blondus teſtatur lib. 3. de Inſtaurata Roma cap. 76. Etſi verò Taurij appellarentur ludi à tauris, non tamen Tauri, ſed equi curribus iuncti à Campo Martio per Equorum curreſtes, quum ad ſeptem metas circumacti eſſent, in Circum Flaminium ferebantur.*

CAPVT XI.

Feſta quæ MARTIO Menſe à Græcis ſunt Celebrata.

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ ΜΙΚΡΑ.

Panathenæa duplicia.

PANATHENÆA *duplicia fuiſſe* μεγάλα καὶ μικρὰ *omnes norunt: de Magnis menſe Hecatombæone dicemus. Parua ſolita fuiſſe* τελεῖσθαι κατὰ τριετηρίδα, *hoc eſt, triennio quoque auctor argumenti ad orationem Demoſthenis contra Midiam refert: ſed potior eorum ſententia videtur, qui anniuerſaria fuiſſe volunt.*

Panathen. parua quando celebrata.

Incidiſſe autem in menſis Martij initium, ex Dionyſio Halicarnaſſ. intelligitur. Is enim lib. 2. non procul à fine, de Martialibus, ſeu de Ancyliorum vel Saliorum Feſto & ludis agens, ita ſcribit: ὡρτὴ δ' αὐτοῖς ἐστι περὶ τὰ παναθήναια, τῷ καλουμένῳ Μαρτίῳ μηνί: *hoc eſt,* Feſtum eorum incidit in Panathenæa, & menſem qui dicitur Martius. *Agebatur autem hæc Saliorum vel Ancyliorum Solennitas initio menſis Martij, vt ex Ouidij lib. 3. Faſt. non obſcurè intelligitur.*

De Panathenæis vide plura menſe Iunio, vbi de Magnis agemus.

PYTHII Ludi.

De origine Pythiorum varia ſententia.

PYthios ludos *ab Apolline inſtitutos, in memoriam Pythonis draconis ſagittis à ſe confixi & interfecti, quum à Iunone immiſſus Latonam matrem perſequutus fuiſſet, Ouidius lib. 1. Metamorph. his verbis teſtatur.* 1.

Neu'c operis famam poſſet delere vetuſtas,
Inſtituit Sacros celebri certamine Ludos,
Pythia per domitæ ſerpentis nomine dictos.

Eandem originem horum ludorum monſtrat Scaliger lib. 1. Poetices cap. 23. ex Clearchi Solenſis Ariſtotelis Diſcipuli lib. 1. Prouerb.

Strabo

a. Strabo autem lib. 8 & alij tradunt, hos Ludos non ob ſerpentem ab Apolline confectum inſtitutos fuiſſe, ſed ob hominem nocentiſſimum, latronem, & ob id cognomento Draconem, incolam Pythûs (ſic enim nominabant Delphos antiquè) ab Apolline ſagittis interemptum, qui ibi inſepultus contabuit. Scriptum reliquit Ephorus, Apollinem ad Panopeam urbem profectum quo tempore in terra demeneret, crudeliſſimum & truculentiſſimum Tyrannum Tityum interemiſſe: audiſſeque à Parnaſiis hominibus alium eſſe tyrannum non minus hominibus infeſtum, Pythonem nominat, cognomento Draconem, quem & ipſum Apollo ſagittis confecerit. Pro hac victoria non ſolùm omnes Cycladum inſulæ, ſed etiam quæ circa Delum hos Ludos inſtituerunt. Et quòd ter pugnandum clamitatum fuiſſet ... unde nominati feſtum aiunt, certis additis, [illegible]. Manſit hinc conſuetudo, ut in omni lætitia alicujus victoria Io Pæan conclamaretur, ut illud eſt lib. 2. de Arte:

Io Pæan, & Io bis dicite Pæan.
... idit in caſſes præda petita meos.

... ſit tamen Pauſanias in Corinthiacis, ... dem Troiâ redeuntem, quum effugiſſet ... ſtatem, quæ Græcis ab Ilio redeuntibus im..., fuit, apud Trœzenios templum Apollinis ..., id eſt, aſcenſum iuuantis dicauiſſe, ... ythicos Ludos in ejus honorem inſtituiſſe. ... Phocicis autem hunc conuentum & Ludos ... thicos Deucalionis filio Amphyctioni tri...

... lij inſtitutos voluerunt. qui cùm artem va... andi Apollo ſit à Pane doctus, qui ſcitè Ar... leges dedit. mox ad vaticinium venit, ubi inde Themis reſponſa dabat, Pythone ... tunc tripodis prophetici caſo ipſe vati... locum occupauerit. ... tos autem multis annis ante Iſthmia. ... ia tamen, Natalis Comes lib. Mytho... ite 2. refert. Cælius etiam indicat ... ite 24. A Græcis obſeruatum, Tri... poribus Pythia primùm cœpiſſe, ... eſtem propemodum ſexcentis: Fin... in Electra Sophocles, Clytemneſtra ... eſtem in Pythicis periiſſe certami...

... verò cœpti eſſent celebrari Ludi Py... antiquiſſimum omnium fuit certamen, ut ... ex omnibus hymnis in honorem A... caneretur. Deinde alterâ Pythiade in... nt Amphyctiones cantum ad citharam ... m, & auledorum atque tibicinum certa... Huc modo Dei pugnam cum Pythone re... at Muſici rhythmo Pythio, cujus quinque ... erant & à Græcis, Timoſthene præſertim, ... ur ἀνάκρουσις, quod præludium erat: [illegible] ... m pugnam tentant: κατακελευσμὸς ipſa di... micatio, δάκτυλος, aut ἴαμβος Pæan, qui hujuſ-

modi pedibus aſtringitur: σύριγξ extrema pars eſt, & belluæ pereuntis ſibila imitatur. Sed tamen has partes aliter recenſet Pollux: vocat enim ipſe πεῖραν, in qua pugnæ locum, modùmque Deus proſpicit: κατακελευσμὸν, cùm iam provocat ſerpentem: ἰαμβικὸν, quo certant, & in iambico adhibentur tubæ & ad tibiam ὀδοντισμὸν canebant, modum horrenda Draconis ſibila ſagittis ab Apolline confecti referentem. Serpentum modùmque vocem tibias reddere certum eſt. Quarta pars vocatur à Polluce σπονδεῖον, in quo victoria Dei ſignificatur, quintò loco, & καταχορεύσει, quam ipſe celebrat extremo loco. Poſtea verò indicta fuerunt eadem certamina, quæ etiam athletis in Olympicis, quadrigis exceptis (nam curruli etiam certamine in Olympicis certabatur) atque lege ſancitum fuit, ut ſoli pueri longiore repetitóque curſu certarent. Paulò poſt repudiata fuit auledorum ars, & ex his ludis excluſa quia injucundum quiddam & triſte præ ſe ferrent, quum elegi, funebrisque lamentationes his tibiis caneſcerent. Septimâ deinde Pythiade additus eſt equorum curſus: at vigeſima tertiâ ad cætera ludicra acceſſit curſus Armatorum: mox bigis decertari cœptum, & Pancration inter pueros, & pulli iniuges tum ſinguli, tum bini variis temporibus inſtituti ſunt, quorum nonnullorum mentionem fecit Ouid. lib. 1. Metamorph.

Hic juvenum quicunque manu, pedibusúe, rotaúe
Viceerat, &c.

Qui viciſſent eis Amphyctiones, qui Delphici templi curam habebant & certaminis Iudices erant, primò pecuniam dabant. Hoc verò præmio ab Amphyctionibus ſublato, coronarium dunta-xat fuit propoſitum octaua poſt quadrageſimam Olympiade. Antequam autem laurus reperiretur, vel ex palma, vel ex æſculo corona dabantur victoribus in his ludis, ut Ouidius lib. 1. Metamorphoſ. teſtatur: Victoria in Pythiis præmium.

Hic juvenum quicunque manu, pedibusúe, rotaúe
Vicerat, æſculeæ capiebat frondis honorem.
Nondùm laurus erat, longóque decentia crine
Tempora cingebat de qualibet arbore Phœbus.

Poſtea verò in omnibus certaminibus corona laurea victoribus donabatur, ut teſtatur Pindarus multis in locis. Id enim gratum eſſe Apollini putabatur, quia traditum eſt in fabulis, quòd Apollo Daphnen in eam arborem mutatum amârit: Pauſanias in Phocicis. Voluerunt tamen alii neque palmam, neque æſculum, neque laurum præmium fuiſſe Pythiorum, ſed poma quædam Deo conſecrata Victoribus donari ſolita, ut ſcripſit in libro de Coronis Iſter. Et Lucianus

nus in libello de Gymnaſiis apertè teſtatur, φύλλα τ̃ ἱερᾶς τ̃ Ἀπόλλωνος Pythionica præmium fuiſſe. Id verò inde accidit, quia & ludicra, & præmia victorum, & tempora, quibus agebantur Pythia, ſæpius immutata ſunt. Nam quum primùm nono quoque anno agerentur, perducta ſunt poſtea ad quinquennium: quia tot Nymphæ dictæ ſunt Parnaſides dona Apollini, quum feram trucidáſſet, obtuliſſe.

Pythia quando celebrata. *Celebratas autem eſſe hos Ludos ab omnibus Cycladum incolis, & qui ſunt circa Delum, Vere ineunte Dionyſius in libro de ſitu orbis his carminibus tradidit.*

Ῥῦσαδ' Ἀπόλλωνι χορὸς [illegible] ἅπασαι
Ἀρχομένου γλυκεροῦ νέον εἴαρος, ἦτ' ἐν ὄρεσσιν
Ἀνθρώπων ἀπάνευθε [illegible] ἀηδών.
Inſtituere choros omnes, victoria quando
Grata fuit, cùm jucundum ver incipit: & cùm
Arboribus dulces nidos ſubtexit Aëdon.

Pythia Athenas translata. *Illud ad finem Pythiorum non prætereundum videtur, quòd Plutarchus in Demetrio ſcribit, eo tempore quo Thebæ à Demetrio ſunt occupatæ, Demetrium Pythia Delphis Athenas tranſtuliſſe, atque ibi etiam celebraſſe, quòd Ætoli anguſtias obſediſſent, per quas vnum fuit Delphos iter. Verba Plutarchi hæc ſunt:* τῶν δὲ Πυθίων καθηκόντων, πρᾶγμα καινότατον ἐπέτρεψεν αὐτῷ ποιεῖν ὁ Δημήτριος. Ἐπεὶ γὰρ Αἰτωλοὶ τὰ περὶ Δελφοὺς στενὰ κατεῖχον, ἐν Ἀθήναις αὐτὸς ἦγε τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν πανήγυριν, ὡς αὖ προσῆκον αὐτόθι μάλιστα τιμᾶσθαι τὸν θεὸν, ὃς δὴ καὶ πατρῷός ἐστι καὶ λέγεται τοῦ γένους ἀρχηγός. Pythiis adventantibus, rem inuſitatam patravit Demetrius. Quum enim Ætoli circa Delphos anguſtias obtinerent, Athenis ipſe certamen & Panegyrim celebravit, vbi maximè patrium Deum & authorem generis eorum honorari decebat. *Ex quo ſimul intelligi etiam poteſt, Delphis hos Ludos ſemper celebratos fuiſſe.*

PYTHIA alia.

M*Egara vrbe Achaiæ agebantur alia Pythia, quæ &* Alcathoia *dicebantur, ab Alcathòo Pelopis filio, vbi victori dabatur ex myrto corona. Alia item Sicyone in Peloponneſo à Cliſthene inſtituta, quum in Phocide Criſſæos debellâſſet: præmium erant argentea Phyala, vt Surdus lib. 3. annotat.*

ISTHMII Ludi.

Iſthmiorum locus & origo. ISthmii *Ludi in Iſthmo Achaiæ, juxta Corinthum in Megarenſium fine delubro Neptuni incluti, inter Ionium & Ægæum à conventu totius Achaiæ* [illegible] *ſumptibus fiebant, Vere ineunte, vt ex* [illegible] *undecimo, libro 4. Mythol. Natalis C*[illegible] *intelligitur: celebrabantur, inquit Natal*[illegible] *Comes, ludi quinquennales in luco Æſculap*[illegible]*, die nono poſt Iſthmios incipiente vere, &c.* [illegible] *honorem Melicertæ, quem, quum ſeſe in ma*[illegible] *præcipitáſſet, Nereides exceptum, Palæ*[illegible]*, Latinè Portumnum appellârunt, & Syſip*[illegible] *mone*[illegible] *ſtatuerunt, vt in honorem Melicertæ lud*[illegible]*: Pauſanias in Atticis. Sed v*[illegible] *ſimiliora tradunt, qui Milicertæ cadaver fluct*[illegible] *appulſum ſcribunt ad Iſthmi locum quend*[illegible]*. Peſte verò ex eo correptam Corinthum,* [illegible] *nitam haud prius ceſſaturum malum, qu*[illegible] *Melicertæ juſta perſolverentur, ac præter*[illegible] *fierent. Igitur Amphimachi & Donacini* [illegible] *cadavere tranſlato cum celebritatis* [illegible] *ſtilentiæ fuiſſet finis, paucis annis Feſti*[illegible] *lebratâ ac deſitâ, rurſus ab Numine* [illegible] *poſtulati, ac peſtilentiâ oppreſſi, ex orac*[illegible] *ptis morem intermiſſum redintegr*[illegible] *tarchus tamen in Theſei vita alios* [illegible] *ab Iſthmiis ludis fuiſſe putat,* [illegible]

Quod ibidem in Melicertæ h[illegible] ſtitutum eſt, noctu agebatur, [illegible] gis, quàm ſpectaculi aut cel[illegible] ciem præ ſe ferens. *Ille igitur* [illegible] *mùm inventos & inſtitutos hos ludos* [illegible] *à Theſeo* [illegible] *demque gloriari quandoque ſolitum* [illegible] *culem Ioui Olympia, ſic propter ſe* [illegible]*, vt ob Her*[illegible] *Iſthmia celebrari à Græcis. Muſæus etiam in libro, quem ſcripſit de Iſthmiis, duo a certaminum genera celebrari ſolita in Iſthmo tradidit, alterum in Neptuni, alterum verò in Melicertæ honorem: quod etiam in his teſtatur Apollon. lib. 3.*

Οἷος δ' Ἰσθμιον εἶσι Ποσειδάων ἐς ἀγῶνα
Ἅρμασιν ἐμβεβαώς.
Qualis adit ludos Iſthmi Neptunus vt altum
Conſcendit currum.

Iſthmiorum religio. *Sunt tamen qui exiſtimant, eoſdem fuiſſe ludos, ſed ex nocturnis diurnos feciſſe Theſeum: & in Scyronis honorem inventos à Theſeo, quaſi ſe à cade ob propinquitatem expiaret: alii etiam Sinis Procuſtis Neptuni filii à Theſeo caſi gratia certamen hoc conſtitutum eſſe voluerunt. Statuit autem Theſeus, convenitque cum Corinthiis, vt Athenienſes ad Iſthmia accedentes, tantùm in ſpectando ſedentes præferrentur cæteris, quantùm navis velum, quæ eò ſpectandi gratia appulſa erat, extenſum locum occuparet: quemadmodum in ejus vita ex Hellanico & Androne Halicarnaſſeo Plutarchus refert.*

Quinquennales autem erant hi ludi, ſi Solino lib. 13. credimus, ſin Pindari Commentatori, triennales, inquit enim τὰ Ἴσθμια δὲ τριετηρίδος ἄγεται, *quòd verius videtur. Tantâ religione fuerunt*

rant Sacri, vt quum ab Cypſelus tyrannus Co-
rinthios intermiſſi more relinquiſſet, illorumque C
propè intermortua memoria eſſet, ne tanta cele-
britas intermitteretur, Corinthij Olympiade 49.
entxitas ex omni ſeculorum memoria ſolennes
celebrarunt, Herodoto in primis authore: quos
tanto deinceps ſtudio tenuere, vt ne deletâ quē-
dem Achaiâ à L. Mummio, & totâ Corintho
maximo bello conuulſa, ab eorum ſpectaculis de-
ſierint. Cùmque deſerta Corintho celebrandos
des ciues nulli ſupereſſent, Sicyonijs proximis
olis, ne celebritas intermitteretur, curam de-
ndarunt. Inſtaurata verò ciuitate, honor hic
incolas rediit. Pauſanias in Corinthiacis, &
x. ab Alexandro lib. 5 cap. 8.
Porrò in hoc Iſthmiorum ludicro tria præ-
è edebantur, Iaculorum certamen, Cur-
pugna, ac Muſicorum Poetarúmque con-
ſus. Duorum priorum meminit Simonides
verbis:
ια καὶ τοῦτ' Διοφῶν ὁ Φίλωνος ἐνίκα
α, ποδωκείην, δίσκον, ἄκοντα, πάλην.
os verſus ſic Alciatus interpretatus eſt:
a Philonis Diophon, & Pythia vi-
cit:
ſu, & jaculo, ſaltibus, orbe, pale.
pertinet illud Pindari interpretis:
ποδὸς, δίσκου βολή, καὶ ἀκοντος
αίν,
ος ἐπὶ πάλη, μετὰ δ' ἐπὶ τοῦτο παιονα-
εστιν.
, eodem Alciato interprete:
ſci jactu, ſaltus pedis, impetus
tæ,
ale, & curſus, ſtudium fuit omni-
vnum.
minit alterius generis curſus in his
ad Diaulon, id eſt, per duo ſtadia
em Iſthmionicas coronatos narrant,
certa corpus pineis obuolutum ſur-
um eſſet. Alij dicunt Neptuno Sa-
vnde Phytalmij cognomen attri-
ant: quòd pinus, picea, abies mari-
imè inſeruiant. Strabo libro octo-
Iſthmij templum luco picearum
ſcribit. Timæus ſcripſit, Apio an-
ſolitas in hoc certamine victores,
hiorum judicio. Pindari etiam Scho-
è pinu, ſed ex apio arido victoribus
ſcribit, quibus Apollonij Argonauti-
tur. ſic tamen, vt aliquando coronam
eptos quoque concedat. In Iſthmo pri-
ores coronam è pinu meruiſſe, deinde
oſtremò verò in priſtinum honoris lo-
nam pineam eſſe reſtitutam, Plutarchus
ſiacis teſtatur.
denique vt hoc etiam obiter moneam,
ndos ex tota Græcia ingens hominum

multitudo. Vnde prouerbium natum, ἰσθμιάζειν,
quod de ijs dicebatur, qui parum commodè, pa- (multitudo ad ludos veniret.)
rúmque ſalubriter viuerent, propterea, quòd
Iſthmiorum Ludorum tempus, morbis eſſet obno-
xium, ob ingentem hominum conuentum. Sunt
tamen, qui non abſurdè de his dici poſſe exiſti-
mant, qui fruſtra magna & impoſsibilia tentant
& conantur. propter Iſthmi perfoſsionem à mul-
tis infeliciter tentatam.

ΑΣΚΛΗΠΙΑ.

IN Arcadia non procul à Luſio flumine ſepul-
chrum & lucus oſtenditur Æſculapij Arſippi
& Arſinoæ filij, qui primus alui purgationem, &
dentis euulſionem inueniſſe dicitur. Hunc lucum
ſcribit Pauſanias in Corinthiacis fuiſſe monti-
bus vndique præcinctum, in quo ambitu quen-
quam vel mori vel naſci religio fuerit, ſicut e-
tiam in Delo inſula. In hoc luco celebrabantur
Ludi quinquennales, die nono poſt Iſthmios ante
Megarenſes tamen, incipiente Vere, ſicut apud
Epidaurios, apud quos natus fuiſſe dicebatur,
in honorem Æſculapij: vt teſtatur Natalis Co-
mes lib. 4. Mythol. cap. 11. Sardus lib. 3. de Mori-
bus gentium ſcribit, hos ludos in Epiro pugillatu
& Pancratio factos.

Ἔμβασις Ὀσίριδος εἰς τὴν σελήνην.

PLutarchus in Oſiride teſtatur, Ægyptios
initio veris in nouilunio menſis Phame-
noth, qui Martio noſtro reſpondet, Feſtum cele-
bráſſe, quod ἔμβασιν Ὀσίριδος εἰς τὴν σελήνην,
hoc eſt, Ingreſſum Oſiripis in Lunam appel-
larunt.

ΣΩΤΗΡΙΑ.

ΣΩτήρια Soteria in honorem τοῦ Διὸς τοῦ
σωτῆρος, Iouis liberatoris, celebrârunt (Soteriorum tempus & origo.)
Sicyonii, quinto die Ανθεστηριῶνος, quòd hoc
die Aratus Sicyonius ſuam patriam à triſti ſer-
uitute Regum Macedonicorum in libertatem
vindicaſſet. Sic enim Plutarchus in fine vitæ eius
ſcribit: Θύουσι Ἀράτῳ θυσίας, ἣν τὴν πόλιν ἀ-
πήλλαξε τῆς τυραννίδος, ἡμέρᾳ πέμπτῃ Δαισίου
μηνὸς, ὃν Ἀθηναῖοι καλοῦσι Ἀνθεστηριῶνα. Καὶ
τὴν θυσίαν ἐκείνην Σωτήρια προσαγορεύουσι.
Mirum tamen, vt obiter hoc moneam, quòd
Ανθεστηριῶνι confert Δαισίου, hoc eſt, Iunium,
quum alibi longè aliter ſentiat, vt ſuprà indica-
uimus, ideóque ego hoc loco pro Δαισίου legen-
dum arbitror Ἐλαφηβολιῶνος.

Vocârunt autem Græci in genere Σωτήρια,
Feſta vel ſacra quæ agitantur in honorem σω-
τήρων θεῶν, ob datam nimirum ſalutem & li-
berationem. Sic Herodianus libro primo. παρέ-
πεμπε τὴν θεὸν χαίρων, καὶ σωτήρια τοῦ βασι-
λέως ὁ δῆμος μετὰ τὴν ἑορτὴν ἐπανηγύριζε: hoc eſt,
vt

vt Politianus reddidit, populus omnis pro ſalute Imperatoris diem lætabundus celebrabat. *Idem libro quarto.* ῥεῖα δὲ πᾶς ὁ δῆμος ἐς γλεῦ ἀναλύγετο χαρεστήρια, ἔθυεν σωτήρια. *Vbi rurſus Politianus*, Gratias agebat, votis quaſi pro ſalute ſuſceptis. *Sic etiam Plutarchus in Galba.* ἔθυον σωτήρια, καὶ παρεσκεύαζον λαμπρὰν ἑστίασιν. *Et Lucianus*, ὥστε καὶ σωτήρια τίμιοις ἄξιον.

ΑΝΘΕΣΤΗΡΙΑ, quæ & ΔΙΟΝΥΣΙΑ dicta ſunt.

QVandoquidem ſuprà abundè firmitérque probatum arbitror, Ἀνθεστηριῶνα *non hybernum, ſed vernalem eſſe menſem, & quidem noſtro Martio vt plurimùm reſpondere, ideò quum Martij menſis Feſta hoc capite referamus, etiam ea quæ Antheſterione à Græcis apud authores celebrata reperiuntur: recenſere ſtatuimus. Vbi primò loco de* Ἀνθεστηρίοις Antheſteriis *agemus, quæ & menſi huic nomen dederunt, qui totus Baccho ſacer fuit, ob Feſta plurima quæ in eo Baccho fiebant. Apollodorus, Suida teſte & Varino, omnes illas celebritates, quæ in honorem Bacchi hoc menſe peragebantur, Antheſteria appellari vult, ita vt* Ἀνθεστήρια *ſint genus,* πιθοίγια *autem,* χόες *&* χύτρα *ſpecies. Theophylus* Ἀνθεστήρια *etiam ab Athenienſibus* Διονύσια *nuncupari ſcribit, à Baccho nimirum, qui* Διόνυσος *&* Διονυσιακὸς *appellatus fuit: vel à* Διὸς *&* Νύσης, *id eſt, Ioue patre, & Nyſa vrbe Arabia, in qua à nymphis educatus fuit: vel, vt Plato vult & interpres Heſiodi. quaſi* διδοίνυσος, *à* διδόναι τὸν οἶνον, *quòd dator, hoc eſt, repertor ſit vt vini: vel, quod Phurnuto placet,* ὡς διάνυξ*ος* ὤν, *quaſi nos adaperiens: ſiue* παρὰ τὸ διαίνειν ἡμᾶς ἡδέως, *quod ſuauiter nos irriget: vel quaſi* διάλυσος, *inuerſione α. in ο. & λ. in ν. quod curis ſoluat modicis & nimiis animum, vnde & Alyſius dictus & Lyæus Illi qui Bacchum voluerunt eſſe Solem, vt Phyſici, Dionyſium exiſtimârunt eſſe dictum, vel, quaſi* Διὸς νοῦν *mentem Iouis, vt Macrobius ſenſit: vel, quæ Orphei fuit ſententia,* ἀπὸ τοῦ δινεῖσθαι καὶ περιφέρεσθαι, *quòd circumferatur in ambitum. vel denique vt Cleantes, Artemidorus lib. 2. Onirocriticôn, & Suidas opinati ſunt,* ἀπὸ τοῦ διανύειν *à perficiendo.*

Lenæa. *Videntur & Lenæa* Λήναια *generaliter hæc Bacchi Feſta dicta fuiſſe. Sic enim Natalis Comes lib. 5. Mythol. cap. 13. ſcribit.* Celebrabantur, *inquit*, Lenæa in ciuitate Athenarum ineunte vere, quo tempore vina de fæce eximebantur, tributáque ferebantur ab externis: *quod tamen erat bibentium plerunq́; Bacchumq́; iatitia authorem canent [illegible]. Cuiuſmodi carmina ſunt illa Euripidis in Bacchis.*

Τῷ τ' [illegible] ἄμπαυλαν δῶκε θεοῖς.
Οἴνου δ' μηκέτ' ὄντος, οὐκ ἔστιν κύπρις

Antheſteria omnia illa feſta dicuntur quæ Baccho celebrantur Antheſterione.

Antheſteria dicuntur etiam Dionyſia.

Dionyſius cur Bacchus dicatur.

Οὐχ' ἄλλο φάρμακον πόνων [illegible] θνητοῖς ἐπ.
Oblivionem palmitem m[illegible] dedit
Si vina tollas, & Venus ſta[illegible]m perit,
Nec dulce quicquam reſtat [illegible] hinc mortalibus.

Nos igitur, ob maiorem perſpicuitatem, Antheſteriorum & Lenæorum *nominibus pro genere Feſtorum Bacchi poſitis, de Myſteriis* Dionyſii parvis, Pithœgiis, C[illegible]ois, Chytris *&c. ſeorſim agemus.*

ΔΙΟΝΥΣΙΑ, ſeu ΜΥΣΤΗΡΙΑ Μικρὰ Διονύσου.

DIonyſia, *quæ &* Myſteria Bacch[illegible] *appellârunt, fuere duplicia: Parua &* [illegible]gna. Parva *Thucydides lib. 2.* Ἀρχαιότερα *antiquiora vocat, quod nimirum ant[illegible] inſtituta eſſent: & lib. 5.* Vrbana *ea[illegible] not, quòd in vrbe tantùm, non etiam [illegible] gerebantur, vt majora: Celebrabantur [illegible] ſe Antheſterione. Sic enim Plutarch[illegible] trio ſcribit:* ἀλλὰ τὰ μικρὰ Μυστήρια [illegible] ἑορτὴ ἐπιτελοῦντο, τὰ δὲ μεγάλα [illegible] *Thucydides lib. 5. ſub finem hye[illegible] veru celebrata fuiſſe teſtatur: [illegible] intelligens, vt jam indicatur.*

In Limnis verò Athenis [illegible] templo Bacchi die duodecimâ [illegible] agebantur. Thucydides enim lib. 2. enumerans templa Athenarum arci vicina [illegible], inquit: καὶ τὸ ἐν λίμναις Διονύσου, ᾧ τὰ ἀρχαιότερα Διονύσια τῇ δωδεκάτῃ ποιεῖται ἐν μηνὶ Ἀνθεστηριῶνι, *id eſt,* aliud quoque eſt *(templum)* in Limnis Dionyſii, in quo antiquiora Dionyſia duodecimâ die menſis Antheſterionis celebrantur. *Sunt tamen qui ex eodem authore decimâ huius menſis die facta referant, fortè quòd in nonnullis exemplaribus pro* δωδεκάτῃ *legatur* δεκάτῃ. *Et horum quidem ſententiam ac lectionem veroſimiliorem puto, quum duodecimâ hujus menſis die* χόες *&* χύτροι *feſta celebrata ſint: non igitur probabile, etiam Myſteria hæc ſimul peracta fuiſſe.*

[illegible] initium [illegible] Antheſterione [illegible] extra vrbem [illegible] Antheſterione

[illegible] na Bacchi vbi & quo die celebrata.

Antonius Fanenſis in ſuis ad Ouidii Faſtorum librum 3. Comment. refert ex aliorum ſententia, Athenienſes Dionyſia primos inſtituiſſe. Et Alex. ab Alexan. lib. 6. c. 19. de eodem ſic ſcribit: Theatrales ludos in Liberi patris honorem inventos, ab Athenienſibus originem duxiſſe ferunt, qui primi Novembri menſe *(per* Ἀνθεστηριῶνα *male Nouembrem intelligens)* Bacchanalia & Ludos gymnicos ac Liberales celebrarunt,

Athenienſes Myſteriorum Bacchi authores.

Erant autem horum Sacrorum Miniſtræ fœminæ, quòd Bacchus illas habuiſſet ſocias in Indica expeditione, quibus tamen viri quoq́; iungebantur. Et coronabantur hederâ quicunq́; Libero patri erant initiaturi, vt ſignificauit Euripides

Sacrorum Bacchi qui miniſtri.

in Bacchū: quia ſpurcum Dionyſum in coniu illa
arbore fuit occultum: vel, quia recentes vue-
rum imitatur: vel quia ſemper ſit viridis & iu-
venis, qualis Deus ipſe fingebatur: vel quia
quum frigida ſit arbor natura ad reſtinam frigus
adiumento ſit adverſus ebrietatem. Alii ad imi-
tationem Bacchi id factum crediderunt, quod
ille cùm eſſet puer hederâ. & lauro coronatus
ſe dicitur in hym-
nederet, ſicut Homerus
s:
ἐπὶ τοῦτο φοιτίζεσκε καθ' ὕλαεντας ἐπαύλους
κισσῷ καὶ δάφνῃ πεπυκασμένος.
m quoque patruscrat, ſyluiſque errabat
in altis
natus lauro atque hederâ.
s quidem legibus ſacrificiorum ſancitum e-
t coronarentur hederâ quicunque Baccho
arentur, ut ait Dionyſius in Coſmogra-
ἔνθα γυναῖκες πάλιν κατὰ νόμον ἱερὰ Βάκχου
ἀμφὶ κισσοῖς μελαμφύλλοις κορύμβοις
ἐστεμμέναι, ὀρνιθεος ἐστι ἰαχή.
itæ agunt, vt lex, Baccho Sacra tem-
pora ramis
ctæ nigris hederæ, ac pallente co-
rymbo
nx: clamórque ingens conſurgit ad
tras.
m autem Sacrorum qui ritus initiò fue-
in quem non diſſimulandum abuſum
temporis abierint: Plutarchus aliquo
dicat in libello περὶ φιλοπλουτίας,
upidate divitiarum, his verbis ſubſi-
τοῖς ἡ τῶν Διονυσίων ἑορτὴ τὸ παλαιὸν
πομπευτικῶς καὶ ἱλαρῶς. Ἀμφορεὺς οἴνου
ἔπειτα τράγον τις εἷλκεν, ἄλλος
τις : εἶτα βάρζον τις εἷλκεν. ἐπὶ πᾶσι δὲ
φόρος ἠκολούθει κομίζων. ἀλλὰ νῦν ταῦτα παρεωρᾶται καὶ ἠφά-
ἀλλὰ νῦν ταῦτα παρεωρᾶται καὶ ἱματίων
χρυσωμάτων περιφερομένων καὶ ἱματίων
καὶ ζευγῶν ἐλαυνομένων καὶ προσ-
hoc eſt, Accepta à Majoribus
um Feſtivitas antiquitùs ple-
& hilari agebatur. Amphora vi-
tis ſarmentum, tum aliquis ca-
bat, ſequebatur alius calathum
geſtans: vltimo loco Phallus.
gliguntur & obſoleta ſunt, dum
tantur aurea pocula, veſtes pre-
agitantur, perſonatique ince-
odem Alex. ab Alexandro lib. 6. ca-
ſcribit: Athenienſes Bacchana-
los gymnicos ac Liberales tantâ
celebrârunt, vt Nympharum &
habitu bacchantes prodirent in
& ad ſonum tibiæ cum laſciva ge-
one compoſitis modis pſallerent.
que cum bellariis, libáque ex mel-
nâ bibendi licentiâ circumferrent,
erunque populus coronatus ſpecta-

vit. Quæ Sacra præter quam quòd per a-
nnum deliram & temulentam indicerentur,
eò inſolentiæ proceſſere, vt mulieres virique
ornati hederâ, crine fluxo, lymphatis ani-
mis debacchatæ, cum thyrſis velut inſa-
nientes, & furore afflatæ obvios ferirent.
Miniſtri quoque fanatici non minore veſa-
niâ ferulas geſtarent, tantâ temulentiâ &
verborum licentiâ, vt M. Varro, niſi ab a-
mentibus fieri potuiſſe negaret: quare Mi-
niſtræ Mænades dictæ, inter quas Sileni,
Satyri, Bacchæ, Lenæchiæ, Mimallones,
Naiades, Nymphæ & Tityri Sacris opera-
bantur. In his quoque comeſſationes, thyr-
ſi, tibiæ, & cantus frequentes erant. Et quo-
niam ad animæ purgationem pertinere di-
cerent, etiam Vannum, quo triticum pur-
gatur, adhibebant: & ovum conſecrabant,
vt exemplum omnia gignentis, & in ſe con-
tinentis, ſicut Plutarchus ſcribit lib. 2. Sympoſ.
quæſt. 3. Natalis Comes lib. 5. Mythol. cap. 13. re-
fert, miniſtras ſacrorum Bacchi diſcurriſſe cum
tædis & funalibus accenſis per noctem, quibus
uſæ ſint in illis ſacrificiis, atque crinibus paſſis
ita clamâſſe currentes, Eu, hæ: quæ voces ſunt
benè ac feliciter precantium.

Idem author eodem loco aliarum quoque gen- Bacchanalia vetus apud varias gentes.
tium Bacchanalia deſcribens, ita refert: Apud
Thraces Orgia Bacchi ab Orpheo inſtitu-
ta, niſi à menſtruoſis fiebant. Evianes Bac-
chi feſta celebrant, in quibus ludiones pri-
mò, mox ſpectatores multo vino epoto, ad
arma concurrunt. A Babyloniis quoque Fe-
ſtus dies Baccho plurimo mero exhauſto
colebatur, in quo noctem perennem laſci-
vis geſticulationibus & largiori potu indul-
gebant. Apud Heleos Bacchæ Dionyſio
pſallentes modulatâ voce, precantur vt bo-
vino pede ad ſe accedat. Refert Athenæus lib.
1. in fine, locum eſſe ab Helea diſtantem octo ſta-
diis: in quo incolæ in Bacchanalibus tres lebetes
vacuos præſentibus externis recludant, ac iterum
aperientes vino plenos inveniant. Lamini inte-
ger menſis Libero dicabatur quib. diebus obſcæ-
nis verbis & ſpurciſſimis abuti permiſſum: quod
Heliogabalus inſtituiſſe fertur. Ab Ægyptiis tan-
to abuſu Bacchanalia fiebāt, vt remoto ingurgita-
ti ſtatuas cubitales per pagos circūferant, prolecta
mētulā magnitudine viſendâ præeunte tibiâ &
choro cū Mercurii ſtatua pharetro porrecto, quas
fœminæ & majores natu matres, velut pompam
triumphalem præ ſe agebant, tam fœdo ſpectacu-
lo, vt nihil improbius aut nequius foret. Eâdem
quoque licētiâ Athenis vſurpabatur Antheſterio-
ne menſe, quo Bacchanalia celebrabant, vt fa-
natica multitudo Baccharum habitu per vrbem
procederet, quemadmodū diximus. Facta quoque
ſunt Bacchanalia alternis annis in Parnaſſo mō-
te cymbalorum crepitu. Convenerunt etiam Ca-
marata

marita, quæ natio eſt Indiæ finitima, quum Bacchum ab Indica expeditione redeuntem humaniter accepiſſent, illum egregiè colere, cingulaque & hinnulorum pelles in Sacris eius circa pectus habere, vt docet Dionyſius in Coſmographia:

Καὶ Καμαριτάων φῦλον μέγα, τοί ποτε Βάκχον
Ἰνδῶν ἐκ πολέμοιο δεδεγμένοι ἐξείνισσαν.
Καὶ μετὰ Ληνάων ἱερὸν χορὸν ἐστήσαντο,
Ζώματα καὶ νεβρίδας ἐπὶ στήθεσσι βαλόντες.
Εὐοῖ βάκχε λέγοντες.

Et Camaritarum genus ingens, Bacchus ab Indis
Hoſpitio rediens quibus eſt acceptus, & illi
Lenarum ſtatuere chorum, quæ cingula, & vnà
Damarum pelles poſuerunt pectora circum
Euoe Bacche frementes.

Huc pertinet etiam quòd Athen. lib. 4. ſcribit: Πᾶσαν τὴν πόλιν ἐθεασάμην περὶ τὰ Διονύσια μεθύουσαν, *totam vrbem vidi circa Bacchanalia ebriam. Excuſat autem Plato lib. 6. de Legibus hunc morem turpiſſimum, inquiens*, Ad temulentiam vſque bibere nuſquam conuenire, præterquam in illius Dei Feſtiuitatibus, qui vinum hominibus dedit.

ΠΕΡΙΦΑΛΛΙΑ ſeu ΦΑΛΛΑΓΩΓΙΑ.

Phallus quid. QVod autem ſuprà ex Plutarcho retuli, in Bacchanalium pompa Phallum vltimo loco portatum, ſciendum eſt, Phallum eſſe priapum ſeu penem ex ligno fabricatum. Sic enim Arnobius lib. 5. contra gentes, *Ficorum ex arbore ramum validiſſimum præſecant, dolat, runcinat, leuigat, & humani ſpeciem fabricatur in penis. Sunt tamen qui ex corio factum arbitrentur: quamuis enim dicatur eſſe, σύκινον αἰδοῖον, ſuſpectum tamen eſſe poteſt σύκινον, ne pro σκύτινον irrepſerit.*

Origo circumgeſtationis Phallo. *Hos Phallos ſeu priapos & membrorum virilium effigies de collo pendentes in Bacchanalium turba circumgeſtârunt homines vaniſſimi leuiſſimique. Eum verò ritum Melampum Græcis ex Ægypto attuliſſe, & monſtrâſſe, Herodotus libro 2. indicat his verbis:* Quin & alium diem Feſtum Baccho Ægyptij agunt ſine porcis, ferè per omnia Græco Feſto ſimilem. Sed loco Phallorum, id eſt, ficulneorum veretrorum à collo pendentium, *ſunt ab eis excogitatæ* ſtatuæ cubitales è neruis compactæ, quas fœminæ circumferunt per pagos, mentula, quæ propemodum inſtar eſt reliqui corporis in ventre, & tibi à præeunte, quam fœminæ Bacchum canentes ſequuntur. Cur autem mentulam habeat iuſto maiorem ſtaturæ, & vnum corporis membrum agitet, redditur ab eis ratio : vt iam Melampus Amyrheonis filius non imperitus huius Sacri, ſed peritus fuiſſe videatur. Siquidem Melampus fuit, qui Græcis Dionyſij, id eſt, Liberi patris vel Bacchi nomen, & ſacrificium, & pompam Phalli enarrauit, non tamen omne plagè rationem complexus. Verùm hi qui poſt hunc extiterunt Sophiſtæ, rem maius explicauerunt. Itáque Phallum Dionyſio miſſum, narrandi Melampus autor extitit: à quo edocti Græci faciunt quæ faciunt. Equidem Melampum ego fuiſſe ſapientem iudico, diuinationem ſibiipſi comparâſſe: eundémque multa ab Ægypto accepta Græ... raſſe, tùm verò nonnulla de Dio... men commutata, &c. *Hæc Her... obiter monendus Lector, Cælio lib. ... deri, Græcam dictionem quæ apud ... extat* νευρόσπαστα, *perperam ab in... diſam, è neruis compactas: n... neruis tractum ſignificat. Vult ... tus non dicere, Phallos ſeu pria... los cubitales à collo pendentes, ... lis ſpeciem referentes, è neruis ... ſed certis neruis aut fidiculis in ... partem cum quadam conuenien... tis autem hoc fuit, ad quam ... dicens.* Etiam illi qui in ligneolis hominum figuris geſtus mouent, quando filum membri quod agitare ſolent, traxerint. mouebitur ceruix, nutabit caput, oculi vibrabunt, manus adminiſterium præſtò erunt, nec inuenuſtè totus videbitur viuere. *Proindéque Græca Herodoti verba*, ἀντὶ δὲ φαλλῶν ἄλλα σφί ἐστι ἐξευρημένα ὅσον τε πηχυαῖα ἀγάλματα νευρόσπαστα, τὰ περιφορέουσι κατὰ κώμας γυναῖκες, *ſic reddenda ſunt*: Pro Phallis autem alia ſunt eis inuenta cubitalia ſimulachra neruis tractis ſuâ ſponte mobili, qui circumferunt per vicos mulieres.

Qui verò in pompa Dionyſiaca hos Phallos ferebant Φαλλοφόροι *dicebantur:* οἱ ἤειν ἰθύφαλλον κατεπλασθέντες αἰθάλῳ, *id eſt,* rectà incedebant ex aduerſo fuligine repleti. *Phallophori qui. Ithyphalloi.* Ἰθύφαλλοι *autem dicuntur Heſychio* οἱ ἐπίορχοι, καὶ ἀκολουθοῦντες τῷ φαλλῷ γυναικείαν ἔχοντες στολήν. *De eorum pompa, habitu & carmine quo in Dionyſiis vſi ſunt, Athenæus lib. 14. ex Semo Delio ſic ſcribit:* *Qui pompa & habitu eorum.* Ἰθύφαλλοι καλούμενοι προσωπεῖον μεθυόντων ἔχουσι, καὶ ἐστεφάνωνται χειρῖδας ἀνθινὰς ἔχοντες. Χιτῶσι δὲ χρῶνται μεσολεύκοις, καὶ περιέζωνται ταραντῖνον καλύπτον αὐτοὺς μέχρι τῶν σφυρῶν. σιγῇ δὲ

διὰ τοῦ πλάτου εἰσελθόντες ὅταν κατὰ μέσην τὴν ὀρχήστραν γένωνται, ἐπιστρέφουσιν εἰς τὸ θέατρον λέγοντες, ἀνάγετε εὐρυχωρίαν ποιεῖτε τῷ θεῷ: ἐθέλει γὰρ ὁ θεὸς ὀρθὸς ἐσφυρωμένος διὰ μέσου βαδίζειν. Οἱ δὲ φαλλοφόροι προσωπεῖον μὲν οὐ λαμβάνουσι, προπόλιον δὲ ἐξ ἑρπύλλου περιτιθέμενοι, καὶ παιδέρωτας ἐπάνω τούτου ἐπιτίθενται στέφανόν τε δασὺν ἴων καὶ κιττοῦ, καυνάκας τε περιβεβλημένοι, παρέρχονται οἱ μὲν ἐκ παρόδου, οἱ δὲ κατὰ μέσας τὰς θύρας βαίνοντες ἐν ῥυθμῷ καὶ λέγοντες,

> Σοὶ βάκχε τάνδε μοῦσαν, ἀγλαΐζομεν
> Ἁπλοῦν ῥυθμὸν χέοντες αἰόλῳ μέλει
> Καινὰν ἀπαρθένευτον οὔ τι ταῖς πάρος
> Κεχρημέναν ᾠδαῖσιν ἀλλ' ἀκήρατον
> Κατάρχομεν τὸν ὕμνον.

εἶτα προστρέχοντες ἐτώθαζον οὓς ἂν προέλοιντο. στάδην δὲ ἔπραττον. *Id eſt* : Ityphalli vocati, perſonam habent ebriorum,floreáſque manicas habentes coronantur. Sagulis ſemialibus vtuntur , atque Tarentino tegmine ſeipſos ad talos vſque cooperiunt : ac cum ſilentio veſtibulum ingredientes , vbi in media ſcena conſtiterint , ſe in theatrum conuertunt dicentes : Agite , aſſurgite, latum locum Deo concedite. Vult enim Deus rectus per medium conſperſus incedere. Phalliferi verò perſonam non aſſumunt : at eanos ex ſerpillo circumponentes , pæderotéſque ſupra hos imponunt , ac coronam denſam ex violis , & hedera, tum pellibus caprinis circumiectis accedunt : alij quidem ex ingreſſu , alij ex obliquo venientes , ac dicentes in rhythmo :

> Hanc Bacche Muſam ſplendidam damns tibi.
> Effundimúſque ſimplicem rhythmum tibi
> Non ſimplici cantu : haud decorus virgini
> Qui ſit profectò : nec prius hoc vſi ſumus.
> Hymnum , ſed integrum tibi ſacrificamus.

Ægyptij & Græcorum Priapi cultores. *Poſtea accurrentes eos irridebant , quos conſtituerant,erectique faciebant.*

1\. *Ratio autem qua monit Ægyptios , vt Phallum ſeu membrum virile colerent,fuit,quòd cùm Oſiris Ægypti Rex à Sityphone Ægyptio , vel (vt Seruius tradit) à Typhone fratre clàm occiſus,membráque eius diſiecta ab Iſide vxore eius tandem reperta eſſent , præter virile membrum,in Nilum abiectum , Iſis Phallum ad eius ſimilitudinem fecit,& conſecrauit, quo poſtea ſemper in Sacris vſi ſunt Ægyptij,Plutarcho authore in Oſiride.*

2\. *Obſcœnam fabulam recitat Arnobius contra gentes lib.5. qua aliam originem & cauſam Phalli eiúſque circumgeſtatione in Sacris Bacchi apud Græcos indicat , quam me puderet referre,niſi eam vir ſanctus & Chriſtianæ Religionis vindex acerrimus recitaret.* Cùm , *inquit* , inter homines eſſet adhuc Nyſius & Semeleius Liber noſſe inferos experiuit,& ſub Tartari ſedibus quidnam rerum ageretur inquirere. Sed cupiditas hæc eius nonnullis difficultatibus impediebatur, quòd quà iter ac pergeret,inſcitiâ itineris neſciebat. Proſumnus quidam exoritur , ignominioſus amator Dei,atque in nefarias libidines ſatis pronus , qui ſe ianuam Ditis atque Acheruſios aditus pollicetur indicaturum , ſi ſibi gereret morem Deus , atque vxorias voluptates pateretur ex ſe capi Deus facilis, iurat poteſtatis futurum ac voluntatis ſe eius , ſed cùm primùm ab inferis compos voti atque expeditionis rediſſet. Viam comiter Proſumnus ediſſerit,atque in limine ipſo proſtituit inferorum. Interea dum Liber Stygem , Cerberum,Furias atque alias res omni curioſâ inquiſitione collustrat , ex viuentium numero index inde decidit , atque ex more ſepelitur humano. Emergit ab inferis Euhyius , & recognoſcit extinctum Ducem: qui vt fidem compleret pacti , & iurandi ſolueret religione ſe iuris, locum pergit ad funeris,& ficorum ex arbore ramum validiſſimum præſecans,dolat, runcinat , leuigat , & humani ſpeciem fabricatur in penis. Figit ſuper aggerem tumuli, & poſtica ex parte nudatus accedit : ſubdit , inſidit : laſciuia deinde luxuriantis aſſumpta, huc atque illuc clunes torquet , & meditatur à ligno pati , quod jamdudum in veritate promiſerat : *hæc Arnobius : cui & ideò Ityphallos erigi inſtitutum aſſerit , & in hoc non Heraclitum ſolùm , ſed totam conteſtatur Græciam. Fabula hæc eadem reperitur in Græco libello , qui inſcribitur* ἱστορίαι τῶν ποιητῶν : *& apud Hyginum,dum coronam Ariadnæ deſcribit , ex his qui Argolica ſcripſerunt : ſed hominis viam oſtendentis,nomen non Proſumnus vocatur , ſed Hypolimnius , vel,vt alia exemplaria habent, Hypolipnus.*

Natalis Comes lib.5. Mythol. cap. 3. & ipſe originem aliam obſcœni & turpis huius ritus recitat. 3. Fuerunt , *ait* , Phallica in honorem Dionyſij inſtituta, quæ apud Athenienſes agebantur , apud quos primus Pegaſus ille Eleutherienſis Bacchi cultum inſtituit: in quibus cantabant,quemadmodum Deus hic morbo Athenienſes liberârit , & quemadmodum multorum bonorum author mortalibus extiterit. Fama eſt enim quòd Pegaſo Imagines Dionyſij ex Eleutheris ciuitate Bœotiæ in Atticam regionem portante Athenienſes Deum neglexerunt:néque vt mos erat,cum pompa acceperunt:

ceperunt: quare Deus indignatus pudenda hominum morbo infeſtauit, qui erat illis grauiſſimus. Tunc eis ab oraculo, quo pacto liberari poſſent, petentibus, reſponſum datum eſt, ſolum eſſe remedium malorum omnium, ſi cum honore & pompa Deum recepiſſent: quod factum fuit. Ex ea re tum priuatim, tum publicè lignea virilia thyrſis alligantes per eam Solennitatem geſtabant.

Periphallia celebritas.

Ab hoc denique Phallo περὶ φαλλία, Celebritas & Pompa, quæ Dionyſio agebatur ex Phallis, dicta eſt, Heſychio teſte: quæ & Φαλλαγωγία, vt Theodoretus & Phurnutus aiunt, dicebatur, id eſt, dies & feria Priapo dicata.

Auguſtinus de turpitudine horum ſacrorũ.

De turpitudine horum Sacrorum D. Auguſtinus lib. 7. de Ciuitate Dei, cap. 21. ſic ſcribit: Iam verò Liberi Sacra, quem liquidis ſeminibus, ac per hoc non ſolùm liquoribus fructuum, quorum quodam modo primatum vinum tenet: Verum etiam ſeminibus animalium præfecerunt, ad quantam turpitudinem peruenerint, piget quidem dicere, propter ſermonis longitudinem: ſed propter ſuperbam iſtorum hebetudinem non piget. Inter cætera, quæ prætermittere, quoniam multa ſunt, cogor: in Italiæ compitis quædam ſunt Sacra Liberi celebrata cum tanta licentia turpitudinis, vt in eius honorem pudenda virilia colerentur: non ſaltem aliquantum verecundiore ſecreto, ſed in propatulo exultante nequitiâ. Nam hoc turpe membrum per Liberi dies Feſtos cum honore magno ploſtellis impoſitum, prius per rura in compitis, & vſque in vrbem poſtea vectabatur. In oppido autem Lauinio vnus Libero totus menſis tribuebatur, cuius diebus omnes verbis flagitioſiſſimis vtebantur, donec illud membrum per forum tranſuectum eſſet, atque in loco ſuo quieſceret. Cui membro inhoneſto matremfamiliâs honeſtiſſimam, palàm coronam neceſſe erat imponere. Sed videlicet Liber Deus placandus fuerat pro euentibus ſeminum: ſic ab agris faſcinatio repellenda, vt matrona hoc facere cogeretur in publico, quod nec meretrix ſi Matronæ ſpectarent permitti debuit in theatro.

Ad hoc caput Auguſtini annotat hæc L. Viues: A Thebanis, *inquit*, tertio quóque anno Sacra Baccho celebrabantur in Chytærone monte nocturna, quæ de tempore Nyctilena ſunt nominata, vt inquit Seruius, & ab annis trieterica, ceu triennalia. In eis erant Phalli, ſicut Herodotus, & Plutarchus, libello De cupiditate opum perhibent, hoc eſt, mentulæ prægrandes Ægyptij ſtatuas puſillas confingebant immani virilis membri mole: aliæ multæ gentes ſolam mentulam ducebant circum agros ad fertilitatem frugum. Theodoretus lib. 7. refert Phallogogia dictas ferias, quibus Phalli circumferebantur. Porrò Priapum Bacchi Sacris addi multa ſunt in cauſa. Primum quòd Priapus comes fuit expeditionum Bacchi: deinde quod ſine beneficio Bacchi frigeat, ideò filius putatur Liberi & Veneris. Iam & Bacchus feminibus præeſſe creditur, quorum membrum inſtrumentúmque inter omnia primum eſt Priapus, & hac de cauſa hortis præficie... ſque à batur, cuiúſque Sacra per pagos vill... brata ruſticis magnâ lætitiâ riſúque co... ſunt. Poſtremò Diodorus Oſiridem, quem eundem Bacchum fuiſſe dicunt, dis... prum à Typhone narrat, datúmque... que eorum, qui cum Typhone con... partem aliquam, quo & fideliore... forent, & Oſiridis mors melius... virile membrum, quum nemo... pere in Nilum eſt abiectum; ... mariti necem vlta, membr... coniuratis recuperauit, ac vbi... tulam intellexit, imaginem ... & ad ſuam conſolationem ... honore, quàm reliquas partes ... factauit, que & Sacra illi inſtituit, Phalli ... ceremonias ... cui primum initiabantur futuri ... Sacerdotes Greg. Nazian. Phallos & Ityphallos ponit dicens. οἱ δὲ φαλλοί τινες καὶ ἰθύφαλλοι αἰσχρὸν καὶ τοῖς ... Sed inter Phallum & Ityphallum diſcrimen nullum eſſe arbitror aliud, quàm quod Ityphallus à rectitudine & arrectione videtur dictus ex Græca voce.

Priapus cur addatur Bacchi ſacris.

Bacchanalia Ethnicorum turpitudo damnatur.

Hæc & ſimilia in his Græcorum Myſteriis ſanctis, ſi Diis placet, ſunt perpetrata. Vt mirum non ſit Scythas, authore Herodoto in Melpomene, Græcis vitio vertiſſe Bacchanalia celebrandi conſuetudinem. A ratione ſiquidem omninò alienum eſſe exiſtimârunt, illum Deum cogitare, ac diuinis honoribus afficere, qui homines ad tantam Inſaniam adigat. Pentheus quoque Agaues & Echionis filius, Rex Thebanorum, ob hæc impura Orgiorum Bacchi facinora conatus eſt pro viribus tantùm turpitudinis euertere, quamuis malè rem illi ceſſiſſe fabulis ſit proditum. Diagondas etiam Thebanus, omnia nocturna ſacrificia, propter eorum turpitudines, perpetuâ lege ſuſtulit, vt Cicero in ſecundo de Legibus teſtatur. Author etiam hiſtoria Machabæorum teſtatur lib. 2. cap. 6. Iudæos, cùm alias ſuperſtitiones, tum Bacchanalia quóque Sacra celebrare, & hederâ coronatos Baccho pompam ducere coactos, mortem potius, quamuis acerbiſſimam, oppetere maluiſſe, quàm immanibus atque ſacrilegis huiuſmodi Sacris ſeſe polluere. Vt mi-

Chriſtianorum conſtantia.

randa ſit & vehementer deplorãda inſana ac furioſa Chriſtianorum impietas, qui tam immanis, tam tetra, omniſque ſcelerum & flagitij plena Feſta, ab ipſis quoque Ethnicis damnata, non dubitarunt quaſi poſtliminio in Eccleſiam Chriſti introducere! O ſcelus, & crimen horrendum & ingens! quo piaculo hoc tam grauem iram Dei nobis conciliamus.

ΠΙΘΟΙΓΙΑ.

Πιθοίγια vel Πιθοιγία, *nam utrunque legi*tur, Pithœgia, [illegible] *inquit* *Suidas feſtum erat Bacchi*, [illegible] *quo dolia primùm relinebant, & vina noua guſtabant*. [illegible] *celebrabãt* *autem vndecimo die Antheſterionis. Sic enim Plutarchus lib. 3. Sympoſ. quæſt. 7. ſcribit*: [illegible] *Athenis* [illegible] *exemplaribus* [illegible] *(malè autem in aliquibus* [illegible] *legitur)* [illegible] *id est*, *Antheſterionis* mensis Antheſterio. theons vndecimã die mensis Antheſterio. nis primitias novi vini delibant, diémque illum à doliis referandis Pithœgiam vocant. *Rurſus eodem loco*: neque apparet, antiquitùs de vino antequam guſtarent libamenta, vota faciebant, vt ſibi vſus ejus medicamenti ſalutaris innoxiuſque foret. Apud nos mensis Proſtaterius dicitur, quaſi Patronamensis Proſtatereus dicitur, quo Sacris Bonus ſextaque ejus die ſtatutum eſt Sacris Bono Genio factis guſtare vinum poſt flatum Favonii: Is enim ventus omnium maximè vinum movet ac mutat; & quod vinum hunc ſubterfugit, jam videtur perduraturum. *Idem Sympoſ. 8. quæſt. vltima* [illegible] [illegible] *Hoc eſt*, Vinum qui bibunt citiſſimè, Antheſterione hoc faciunt menſe, qui hyemem ſubſequitur diémque illum, quo guſtatur novum vinum, nos Boni Dæmonis, Athenienſes Pithœgiam appellant. *Reſpondent igitur hæc Græcorum Pithœgia, Romanorum Vinalia, & noſtra Martini, quibus ſimiliter vinum nouum primò deguſtamus.*

In his porrò Pithœgiis, ad convivia & vini potum, non ſeruos modò ſed mercenarios, clientes, & ruſticam turbam adhibebant. Hunc reſpexiſſe Heſiodum in fine lib. 1. [illegible] *Cælius lib. 15. cap. 25. ex Grammaticorum aſſertione teſtatur, vbi ſic canit:*

[illegible]

Siquidem hic planè Poëtam dicere, vbi doliorum relinendorum, novúmque vinum guſtas primùm, ad ſatietatem vnà cum mancipijs potui inſerviendum: dolio námque non penitus pleno, vinum ſeruari vappa fit, in fine quoque inutile eſt immodicè: medio autem optimum cenſetur. Proinde pertinere [illegible] *Proclus autem in hos verſus Heſiodi*: [illegible] *Pithœgia* [illegible] *inquit*, [illegible] *Patres etiam in eundem locum ſic ſcribit*: Πιθοιγία, *inquit*, [illegible] *Meminit etiam Alexan. de Alexandro lib. 3. cap. 8. Ex quibus intelligere licet,* [illegible] *eandem Solennitatem fuiſſe. Quod etiam Proverbium indicat*, [illegible] *Foras Cares, non amplius ſunt Antheſteria. Cùm enim domini ſeruos & ruſticos vnà ſecum accumbere permiſiſſent in Pithœgijs, feſtis finitis, ſi eodem jure deinceps etiam uti voluiſſent, aut quos e Caribus ſeu ruſticis & mercenariis in vrbe vidiſſent, offendiſſent, per jocum dicebant* [illegible] *Foras Cares, non amplius ſunt Antheſteria: pro quo nos dicimus*: [illegible] *ſi minimum de aliquo idem ſemper licitum ſibi credas, quod aliquando pro temporis ratione ei factum. Porrò aſſumtum quo pertinet quoque illud Proverbium*, [illegible] Hedera poſt Antheſteria, *quod tunc vſurpabatur, ſi ſerius & poſt tempus aliquid fieret. Nam hederæ Baccho feſtis ſacra, in capite feſti* [illegible] *id eſt, hederigeri erant.*

XOΩN FESTVM.

Xόες, *&* χοεῖς *in contractâ* χοῦς. *Nempe* χοῦς *ſuia erat liquidorum apud Atticos, capiens* [illegible] *id eſt, ſextarios ſex. Eſſe autem hunc Græcorum* χοῦν, *Latinorum Congium, Plinius teſtatur, & Fannius ſic canit:*

At Cotylas recipit geminas ſextarius vnus.
Qui quater aſſumptus fit Græco nomine χοῖνιξ.
Adde duos, χοῦς fit, vulgò qui eſt congius idem.
A quo ſextarij nomen fecíſſe priores.
Crediderim, quòd ſex capiat ſex congius idem.

Ab hoc Mſuræ genere Feſtum Xóαι apud Athenienſes dicebatur, quod & [illegible] *vocant, vt Gyraldus Syntag. 17. de Diis ex Heſychio indicat, inſtitutum in honorem Bacchi, vnde & ipſe* [illegible] *cognominatus fuit: celebrabatur quo duodecimo die menſis Antheſterionis, Suidâ authore. Rationem & originem ejus hanc tradit Suidas, & Scholiaſtes in primo Ariſtophanis in hunc Acharn. locum.* [illegible] Oreſtes *poſt cædem matris quum Athenas veniſſet dum* [illegible]

Pithœgia quo die & cur celebratur.

Bacchanalia Ethnicorum nostra in [illegible]

Chriſtianorum [illegible]

Choes feſtum quo die & cur celebratum.

Ἀλκιμω.

Ἀλκᾶίς feſtum agitabatur: ne Athenienſibus foret ὁμβαιτόδες, vt qui matris ſanguine manus polluiſſet, à Feſti tamen celebritate non arceretur, dicitur Pandion, tale aliquid machinatus Χοᾶ ὅτι τῷ Διονύσῳ ἐνεστῶτα [illegible] αὐτῷ [illegible] ἀλλήλοις, ὡς μήτε ἀπὸ τοῦ κρατῆρος ἠμφιστοῦ Ὀρέστης, μήτε ἐκεῖνος ἄχθοιτο ἐπὶ τῷ πίνειν μόνος, καὶ ἀπ᾽ ἐκείνου Ἀθηναίοις ἑορτὴ ἐνομίσθη οἱ χόες. *De eodem Athenæus lib.10. cap. 12. ſic ſcribit:* Choum Feſtum Demophon Rex Athenienſium ſtatuit, Oreſtem Athenas profectum excipere volens: quum nollet tamen eum ad Sacra accedere, aut ejuſdem Sacri eſſe ſocium, quia nondum fuerat expiatus, ſacta concludi juſſit, ac vini choam ſingulis apponi, et inquiens, qui primus bibiſſet, ſe placentam eſſe daturum. Edixit præterea, ne quis coronas poſt potum deponeret, quibus coronabantur in ſacris, quoniam contubernales fuiſſent cum Oreſte. At vt omnes circa choam deponerent, iuſſit, coronáſque ipſas Sacerdoti afferre in Lucum, qui eſt in paludibus, reliqua in templo ſacrificare. *Magneſiis autem Themiſtocles, inito ibi Magiſtratu, quem Stephanophorum dicunt, peracto Dionyſio Χοοπότῃ ſacrificio, Χοῶν celebritatem primus exhibuit, vt Cælius teſtatur lib.12. in fine capitis vltimi, vt Athenæus lib.12. cap.16. ex Poſidii lib.3.* Μαγνητικῶν.

Conuiuiorum in Choo apparatus.

Celebrabantur igitur in hoc feſto conuiuia, quorum apparatum Ariſtophanes in Ἀχαρνεῦσι his verbis egregiè admodum deſcribit:

ἐπὶ δεῖπνον ταχὺ
Βάδιζε, τὴν κίστην λαβὼν καὶ τὸν χοᾶ.
Ὁ τοῦ Διονύσου γάρ σ᾽ ἱερεὺς μεταπέμπεται.
Et max.
Τὰ δ᾽ ἄλλα πάντ᾽ ἐστὶν παρεσκευασμένα,
Κλῖναι, τράπεζαι, προσκεφάλαια, στρώματα,
Στέφανοι, μύρον, τραγήματ᾽, αἱ πόρναι πάρα,
Ἄμυλοι, πλακοῦντες, σησαμοῦντες, ἴτρια,
Ὀρχηστρίδες, τὰ φίλταθ᾽ Ἁρμοδίου, καλαί.
Idest,

Ad cœnam citò
Te confer, ciſtam accipiens atque Choa.
Nam Dioniſii te ſacerdos accerſit.
Reliqua verò omnia ſunt parata,
Lecti, menſæ, pulvini, ſtrata,
Coronæ, vnguentum, bellaria, ſcorta adſunt.
Amyli, placentæ, ſeſami, itria,
Saltatrices, Harmodii carmina pulchræ.

His verbis vno quaſi faſciculo comprehenſa habes omnia, quæ ad conuiuia in hiſce Choïs celebrata, eorúmque apparatum pertinent. Horum autem quædam ab inuitatis afferebantur ad illa conuiuia, alia ab inuitat[illegible] ſubminiſtrari ſolebant, vt Scholiaſtes in h[illegible] Poeta locum annotat. Inuitati enim ſecum aff[illegible]ebant [illegible] bos coſtes, nimirum κιστὰς, [illegible] quod eſt [illegible] μὴ [illegible] μύλων, teſte Euſtath. Il. Π, id eſt, placenta genus [illegible], in quo commanducando dentes molares non laborant. Afferebant & πλακοῦντας, placentas: [illegible] ſpecies placentarum: ἴτρια, quæ erant [illegible] Afferabant præterea ſecum κίστην [illegible] id eſt, [illegible] nec non χοᾶ, poculum, ne alii [illegible] communicarent, idque ob eam cauſam quam [illegible] ſuprà de Oreſte retulimus. Illi verò qui vocab[illegible] ſolebant ſuppeditare & apponere coronas, vnguentum, bellaria, & huius generis alia, nimirum [illegible], menſas, puluinaria, ſtragulas, veſtes. His [illegible] ſcorta & meretrices, ſaltatrices [illegible] cantilena jucunda. Refert idem autho[r] [illegible] bro ex Timæo, quòd Dionyſius tyra[nnus] [illegible] Choam bibenti in hoc Feſto aure[am] [illegible] præmium poſuerit, quódque primus [illegible] Philoſophus biberit, qui auream [illegible] piens, ac ſoluens Mercurio impoſ[uit] [illegible] tua fuit in aula Regis, & cui co[ronas] [illegible] quenter imponere conſueuerat, [illegible] eum accederet. Hinc Athenæus [illegible] tur ex Antigoni libro de Di[illegible] Heracleote, τὸν Διονύσιον [illegible] τῇ τῶν χοῶν ἑορτῇ [illegible] χῆνας ἢ παρειλήφειμεν [illegible] περὶ τοὺς συνδειπν[illegible] [illegible] λαβόντας δὲ καὶ ἄλλ[illegible] [illegible] *id eſt,* Dionyſium cum familiaribus Feſtum Choum, quumque amica, quam ei elegerant, frui non poſſet ob ſenectutem, ad conuiuas conuerſus dicebat: Non poſſum extendere, capiat alter.

Sicuti verò Romæ Mineruàlia Quinquatribus, aut paulò antè, præceptoribus perſoluebantur, ita Athenis in Χοῶν *Feſto munera, mercedémque Sophiſtis mittebant: qui & ipſi eodem tempore familiares hoſpitaliter accipiebant, vt Athenæus eodem loco ex Eubulide dialectico refert: meminit etiam Cælius lib.14. in fine capitis vltimi.*

ΧΥΤΡΟΙ.

Chytrà quando celebrati.

Χύτροι *nomen Feſti Athenienſium eſt, Suidas ſcribit, vno eodémque die & τοὺς χόας & τοὺς χύτρους celebratos fuiſſe. Harpocration autem ex Philochoro tradit, agitatum fuiſſe Feſtum* χύτρων *decimâ tertiâ die Antheſterionis menſis. Celebrârunt autem in honorem Bacchi, vt ex Ariſtophane liquet, qui in Ranis ait:*

Ἣν (ᾄδειν) ἀμφὶ Νυσήιον Διὸς
Διόνυσον ἐν Λίμναισιν ἰαχήσαμεν,
Ἡνίχ᾽ ὁ κραιπαλόκωμος
Τοῖς ἱεροῖσι Χύτροισι
Χωρεῖ κατ᾽ ἐμὸν τέμενος λαῶν ὄχλος.

Nomen

Chytri nomen unde & quorum.

Nomen habet ab ollis: quod in eo omnes genus seminum in olla coquere solerent Dionysio & Mercurio sacrificantes, ut Suidas docet, & Aristophanis Scholiastes in Ἀχαρνεῦσι: ubi etiam ex Theopompo refert, principium hujus Sacri à Deucalione usque per manus traditum fuisse. Ferunt enim illum, & qui cum eo ex diluvio illo superstites evaserant, seminaria coxisse atque inde festum ortum & appellatum: nec ex coctis quicquam gustabant, sed Dionysio & Mercurio Chthonio offerebant pro mortuis. Refert etiam ex Philochoro Natalis Comes lib. Mytholog. cap. 5.

ΑΣΚΩΛΙΑ.

Ascolia-rum ritus.

ASscolia pars videntur fuiſſe Myſterio rum paternorum Bacchi. Eorum ritum Zezes in Commentariis in Hesiodum sic describit. [illegible] Vtres inflatos humi deponentes altero pede insiliebant, atque super iis ferebantur. Tum sæpius labentes in terram decidebant. Faciebant autem id in honorem Dionysii, quoniam vitis pellis est hirci, qui pampinos vitium comedens illis obest plurimum. *Mentionem quoque hujus Celebritatis faciunt Aristophanes ejusque Scholiastes, & Suidas.*

Ascolia cum à Romanis celebrata.

Agebantur hæc sacrificia apud Latinos etiam, quæ Ascolia dicebantur, plurimúmque conferre credebantur ad vinearum fertilitatem: quorum ritum ita præclarè expressit Vergil. lib. 2. Georgicorum:

Frigora nec tantùm cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens ſcopulis arentibus æſtas:
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proſcenia ludi:
Præmiáque ingentes pagos & compita circum
Theſeidæ poſuere, atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos ſalire per utres.
Nec non Auſonij Troia gens miſſa coloni
Verſibus incomptis ludunt riſúque ſoluto,
Oráque corticibus ſumunt horrenda cavatis,
Et te Bacche vocant per carmina læta, tibique
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu,
Complentur valléſque cavæ ſaltúſque profundi,
Et quocúnque Deus circum caput egit honeſtum.
Ergò ritè ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lancéſque & liba feremus.

Proponebantur autem præmia illis, qui ſapientius ſuper utres ſaltarent: deinde Bacchi ſtatua cum carminibus inconcinnè ebriorum more compoſitis in quibus laudes patrio idiomate ſingularum nationum circumferebatur circa vineas, quæ reſplurimum ad fertilitatem conferre putabatur: atque ii qui iſta faciebant, perſonas ſumebant è corticibus arborum, & vini fece aliquando perungebantur ne cognoſci poſſent: quia multa ridicula, multa per univerſas oras, multa turpia & pudore plena dicebant, quæ ſine perſonis dicere eos pudere poſſet. Deinde vineis luſtratis ad aram Bacchi, unde diſceſſerant, redeuntes, ſacras victimas in lancibus afferebant & comburebant. Deinde altiſſimis arboribus imagines quaſdam, modo fictiles, modo ligneas Baccho ſacras & illi ſimiles appendebant, quas à parvitate oris dicebant oſcilla, ut longiſſimè poſſent proſpicere, quia vineis conferre putabantur. His ita actis in convivium, & è convivio domum diſcedebant: quæ omnia propè in ſuperioribus Vergilii carminibus continentur.

Ineptiſſimum hoc Sacrum ab Ethnicis mutuati ſunt Chriſtiani quidam hæretici, qui ab eo curſu [illegible] nominati fuerunt: vel, ut Philaſtrium ſcribit, [illegible]. In Galatia verò hi fuere, qui utrem inflatum contegentes, bacchantes circuibant. Solent & noſtrâ ætate pueri uno ſic pede per lusum plerumque ſaltare interdum.

ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ.

PLutarchus in libello de Gloria Athenienſium indicat, Athenienſes decimamſextam Munichionis Dianæ conſecraſſe Feſtam. Verba ejus ſunt: [illegible] Μουνυχιῶνος [illegible], id eſt, decimâ ſextâ Munichionis menſis Dianæ ſacrificant, quòd ea Græcis circa Salaminem vincentibus Luna pleno orbe apparuit. *Hæc autem fuiſſe illa Μουνύχια, quæ hoc menſe in Dianæ honorem celebrata ſunt, non pro certo affirmare auſim.*

IOVIS Solennitas.

VNdevigeſimo die Μουνυχιῶν☉· μηνὸς, quem Martio noſtro reſpondere ſuprà diximus, equeſter ordo Athenis Iovi Feſtum cum ingenti pompa celebravit. Plutarchus in fine vitæ Phocionis Athenienſis, viri & rerum geſtarum magnitudine clariſſimi, & propter merita in patriam perpetuâ gratitudine digniſſimi, ſed injuſto judicio populi Athenienſis, Caſſandro Macedonum Regi gratificantis, condemnati, & hoc ipſo die veneno necati Feſti hujus meminit his verbis: ἦν δ' ἡμέρα μηνὸς μουνυχιῶν☉· ἐνάτη ἐπὶ δέκα, καὶ τῷ Διὶ τὴν πομπὴν πέμποντες οἱ ἱππεῖς παρεξῆσαν, ὧν οἱ μὲν ἀφείλοντο τοὺς στεφάνους, οἱ δ' πρὸς τὰς θύρας δεδακρυμένοι δ' εἶχοντο ἀπέβλεψαν. ἐφάνη δὲ τοῖς μὴ παντάπασιν ὠμοῖς καὶ διεφθαρμένοις ὑπ' ὀργῆς καὶ φθόνου τὴν ψυχὴν, ἀνοσιώτατον γεγονέναι, τὸ μὴ δ' ἐπισχεῖν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, μηδὲ καθαρεῦσαι δημοσίου φόνου τὴν πόλιν ἑορτάζουσαν. Id eſt: Erat tunc, quum ſcilicet Phocio necabatur, Munichionis menſis vndevigeſimus dies: quo ordo equeſter Iovi pompam Solennem celebravit: Horum pars in ſpeciem luctus coronas auferentes, pars flendo ad fores carcerem intuebantur. Nec quiſquam fuit, in quo aut feritate naturæ aut irâ, & odio extincta humanitas fuerit, qui non impium & nefarium duxerit diem illum ſanctiſſimum ſemper, & populo Athenienſi Sacrum atque Solennem hoc publico piaculo fuiſſe pollutum, & caſtas per id ſaltem tempus manus à tam impio ſcelere non ſervâſſe. *Meminit hujus Solennitatis etiam Alexan. ab Alexan. lib. 3. cap. 18.*

ΧΘΟΝΙΑ.

Chthoniorum origo & ritus. CHthonia *Argiua puella, quam Ceres ex Argolide ſecum Hermionem duxit, conflagratâ domo, & Colonte patre puellæ, quòd Deæ, nec hoſpitium, nec aliud honoris officium exhibuiſſet, in Hermione vrbe Cereris Deæ templum condidit. Eâ verò mortuâ, & ab Hermionenſibus in numerum Divarum relata,* Chthonia *Feſtum Veris tempore* (*Cælius tamen Æſtiuo tempore dicit libro 27. capite 26. L. A.*) *in ejus honorem inſtitutum, & quotannis eximio cultu, proſuſúmque* μεγαλοπρεπῶς καὶ σοβαρῶς *celebratum fuit hunc in modum. In pompa præceſſerunt Deorum Sacerdotes, quique annuos Magiſtratus geſſerunt. Sequuti ſunt cum mulieribus viri. Sed & pueri adhuc ſolisi ſunt hac pompâ Deam honorare, & veſtimentis induti candidis ſertis geſ-* *ferunt capitibus impoſita. Serta verò ex flore compoſuerunt, quem Comoſ*[illegible]*dalon ibi appellarunt: hyacinthum eſſe putavit* [illegible] *auſanias, & magnitudine & colore adductus, & quod eidem quoque literæ ob luctum ſint inſ*[illegible]*ripta. Eos qui pompam celebrârunt ſequuti ſu*[illegible] *alii, juvencam ex armento ducentes, & v*[illegible]*culis conſtrictam, & ferociâ adhuc indomi*[illegible]*. Hanc, ad templum actam, vinculis nonnulli* [illegible]*t intromittatur, ſoluunt. Alii fores retinent* [illegible]*ſſet aperitas, dum bovem vident ingreſſam,* [illegible]*ea rurſus claudunt. Intra templi parietes occid*[illegible]*da vaccâ cauſâ quatuor aniculæ præſtolant*[illegible] *Quæcunque ex his poteſt, guttur bovis ſa*[illegible] *incidit. Poſtea apertis iterum foribus,* [illegible] *imperatum eſt, propellunt invicem ſec*[illegible] *& tertiam, quartam denique: quas* [illegible] *eodem modo aniculæ conficiunt. Ali*[illegible] *in hoc ſacrificio editum fuit miracul*[illegible] *nenca enim prima quum cecidit,* [illegible] *tus procubuerit, neceſſe fuit reliqu*[illegible] *procumbere. Hoc igitur modo H*[illegible] *ſacrificium illud Feſto hoc die* [illegible] *Pauſanias in Corinthiacis. De* [illegible] *ſacro hæc carmina circumferu*[illegible] *Græci Poëtæ:*

Δαμάτηρ πολύκαρπε, σὺ ἢ ἐν
γῆς,
Καὶ κατ' ἐρεχθείδαις, ὧ [illegible]
Ερμιονιῶσιν δ' ἐξ αἰγίλας, γδ' ἀφ [illegible] κείνων
Ουτ' οὐχ αἱρῶσιν ὄνειρ [illegible] δ' [illegible] ταύταν
Τοῦτο χραῦς ς εὐχουσα μόνα μόνον [illegible] ἦλθε,
Τὸν δ' ἐπὶ Cωμὸν, ἐδ' ὡς [illegible] πᾶις ἐπίταν.
Σὺν τόδ' δαματέρι σὺν τὸ σθέν☉·, ἦλθ☉· οὕτς,
Καὶ πᾶν τῦ θάλλοι χλᾶρ☉· ἐνέρμωση.

CAPVT XII.

De Feſtis quæ menſe Martio ab Romanis ſunt Celebrata.

CALENDÆ MARTIÆ.

Calendarum Mart. ritus. CAlendæ Martiæ, *vt quòd anni principium olim eſſent, celeberrimæ fuerunt: nam, vt Macrobius libro primo. Saturn. capite duodecimo, & Solinus capite tertio, indicant, & in regia, & curiis, & in flaminum domibus, nec non in æde Veſtæ, laureæ veteres novis mutabantur. Ignis quoque in penetralibus Veſtæ novus accendebatur. Docet id Ovidius lib. 3. Faſt. & ſimul eo probare conatur, Calendas Martias ante Numam initium totius anni fuiſſe: ſic enim canit:*

Neu dubites primæ fuerint quin ante Calendæ
Martis: ad hæc animum ſigna referre potes,

Laurea

Laurea flaminibus, quæ toto perſtitit anno,
Tollitur, & frondes ſunt in honore novæ.
Ianua tunc regis poſita viret arbore Phœbi.
Ante tuas ſitidem curia priſca fores.
Veſta quoq; ut folio niteat velata recenti
Cedit ab Iliacis laurea cana focis.
Adde quòd arcana fieri novus ignis in æde
Dicitur, & vires flamma refecta capit.

Eodem etiam die Comitiis auſpicabantur: qui quidem mos uſque ad bella Punica ſervatus fuit: tunc enim primitùs Comitia cœperunt auſpicari Calendis Ianuariis: quod Ovidius his verbis teſtatur.

Hinc etiam veteres initi memorantur honores,
Ad ſpacium belli per fide Pœne tui.

MATRONALIA.

Matronalium origo & cauſa.

MAtronalia Feſta à Romulo dicuntur inſtituta, quæ celebrabantur Calendis Martiis à Matronis Romanis. Inſtituti autem Feſti hujus varia afferuntur cauſæ. Quidam enim referunt ad diremptum bellum à matronis Rom. inter Sabinos et Romanos. Cum enim ob
1. *raptas à Romanis Sabinorum virgines bellum inter utróſque ortum, & tandem acies ad confligendum inſtructa eſſent, mulieres, quarum cauſa bellum ſuſceptum erat, convenientes ſine viris ſola, & conſilia ferentes, ut Dionyſius refert, in terram venerunt ſententiam, ut verba ipſa de reconciliatione apud utróſque inciperent. Et ad ſenatum delatâ placuit eas legationis munere fungi. Harum princeps Herſilia fuit, quæ longâ & lamentabili oratione petiit, ut viris ſuis pacem darent. Unde commoti Sabinorum ſunt animi & fœdera icta.*

Plutarchus non meminit Legationis hujus. Inquit autem: Cùm ambæ acies firmato impetu conſtitiſſent, mira res quædam, & ſpectatione digna ſtuporem omnibus attulit. Nam raptæ Sabinorum virgines, quum id vidiſſent, raptis in ulnis infantibus, paſſiſque crinibus, divino quodam inſtigante Spiritu, cum lachrymis ac gemitu per medias acies pervolant, exhortantes modò patres, modò viros, ut fœderatas jam acies dirimerent, & parcerent ſanguini. Cujus rei admiratione moti, ſiſtunt aciem, tela comprimunt, iras mittunt, animos colligunt. Quam ob cauſam dicatas matronis Calendas Martias putant, & Matronalia Sacra (*ut idem Plutarchus inquit*) eis tributa, compoſiti belli monumentum. *Alij putant hoc Sacrum inſtitutum, ut matres favore Martis, tam felicitatem conſequerentur in filiis, quàm videbatur is Deus Iliæ conceſſiſſe, quæ è Marte compreſſa Romulum ſummæ felicitatis filium peperit. Sunt etiam qui dicant, hoc factum, quod menſe Martio terra fœcunda ſit, quales matronæ fieri cupiunt. Nonnulli, quod hoc die Iunonis Lucinæ ædes coli cœpta ſit, quæ in Exquilino monte poſita fuit: in qua ſententia Sex. Pompeius eſſe videtur. Addunt & hanc rationem aliqui: quòd nimirum Mars Iunonis dicatur filius, quæ conjugiis præeſt.*

Ovidius lib. 3. Faſt. has rationes his verbis attigit:

Tela viris animiſque cadunt: gladiiſque remotis,
Dant ſoceri generis, accipiuntq; manus.
Laudatáſque tenent natas, ſcutóque nepotem
Fert avus, hic ſcuto dulcior uſus erat.
Inde diem, primáſque meas celebrare Calendas,
Oebalides matres non leve munus habent.
Aut quia committi ſtrictis mucronibus auſæ,
Finierant lachrymis Martia bella ſuis.
Vel quòd erat de me feliciter Ilia mater,
Rite colunt matres Sacra, diémq; meum.
Quid? quòd hyems adoperta gelu tum denique cedit,
Et pereunt lapſæ ſole tepente nives.
Arboribus redeunt detonſæ frigore frondes
Vidúaque in gravido palmite gemma tumet, &c.

Et mox:

Tempora jure colunt Latiæ fœcunda parentes,
Quarum militiam votaq; partus habet.
Adde quòd excubias ubi Rex Romanus agebat,
Qui nunc Exquilias nomina collis habet:
Adde quòd excubias ubi Rex Romanus agebat,
Illic à nuribus Iunoni templa Latinis
Hac ſunt (ſi memini) publicà facta die.
Quid moror? & variis onero tua pectora cauſis?
Eminet ante oculos quod petis ecce tuos.
Mater amat nuptas, matrum me turba frequentat:
Hęc nos præcipuè tā pia cauſa decet, &c.

Obſervatus hic ferè ritus in hac Solemnitate eſt, à viris munera fœminis miſſa ſunt. Mittebantur in ea à viris munera fœminis, ſicut è contra in Saturnalibus à fœminis miſſitabantur viris. Hinc Suetonius de Veſpaſiano, Sicut, *inquit,* Saturnalibus dabat viris Apophoreta, ita & Calendis Martii fœminis. *& Ti-*

& Tibullus ad Neæram ſic ſcribit.

Martis Romani feſtæ venere Calendæ,
Pérque vias vrbis munera,perq; domos.

In hoc etiam Feſto matronæ ſeruis cœnas apponebant, vt eo honore ad promptum obſequium prouocarent, Solino teſte. Eam ob cauſam hæ Calendæ Saturnalia fœminarum *dicebantur: quemadmodum oſtendit Martialis ad fœminam,*

Scis puto veſtra jam venire.
Saturnalia, Martias Calendas,

Et Iuuenalis Fœmineas *vocat, perinde ac fœminis peculiariter dicatas. Ait enim:* Munera Fœmineis tractas ſecreta Calendis. *Vide Horatium lib. 3. Carminum Ode 3. Mecœnati ſcribit, ne miretur, quòd ipſe cælebs Calendis Martijs ſacrificet, ſe enim hoc non facere, vt Matronalia cum fœminis celebret, ſed vt gratias priuato ſacrificio agat Diis, qui eum ab arboris ictu, quo hoc die ferè interierat, incolumen conſeruarint: Sic enim canit:*

Martiis cœlebs quid agam Calendis:
Quid velint flores, & acerra thuris
Plena, miraris, poſitúſque carbo in
Ceſpite viuo,
Docte ſermonis vtriuſque linguæ?
Vnoveram dulces epulas, & album
Libero caprum propè funeratus
Arboris ictu:
Hic dies, anno redeunte, Feſtus
Corticem adſtrictum pice dimovebit
Amphoræ fumum bibere inſtitutæ
Conſule Tullo.

ANCYLIORVM vel SALIORVM Feſtum.

Ancyliorum feſtum, origo & ceremonia.

C*Alendis Martiis & ſequentibus aliquot diebus ex Numa Pompilii inſtitutione,* Ancyliorum Feſtum *celebratum fuit. Id etiam* Saliorum Feſtum, & Saliares, *itemque* Martiales Ludos, *&* Mamuralia *vocarunt. Huius ſacri cauſam & originem multis deſcribit verſibus Ouidius libro tertio. Faſtorum. Nos, omiſſis iis ob prolixitatem, Alexandri ab Alexandro verba adſcribemus ex libro primo, capite 26. quòd pleráque ex Dionyſio Halicarnaſſæo habeat. Is igitur,* Regnante Numa, *inquit,* cùm morbo & afflatu noxio ciuitas affecta eſſet, cáque lues nullis ſacrificiis aut piaculis ſedare videretur poſſe, peltam æneam è cœlo, in qua Romanorum facta ſita erant, in manus Numæ decidiſſe ferunt. In qua cùm vrbis ſalutem ſitam crederent, ne inventu facilis, & ob id furto expoſita eſſet, alias vndecim elaboratæ artis eádem facie menſuráque à Mamurio Fabro, ne dinoſci poſſet, conſtructas dicunt fuiſſe: illáſque in Martis Sacrario aſſervâſſe, illorúmque [illegible] cuſtodes Salios vocâſſe: quorum Princeps Præſul, alter Vates, tertius Magiſter, qui pr[illegible] æſidebant, dicti. Illorúmque inſigne tunica erat punicea, & æneum in pectore tegmen, quod ſuper tunicam verſicolorem induebant: tum balthei, & æneæ galeæ: quibus ornati Martio menſe, cum tripodiis ad tibi[illegible]am, ſolennique ſaltatu cæleſtia Ancylia [illegible] juſmodi ferentes, culti ornatique prodib[illegible]ant: ipſique gladiolis illa percutientes cum [illegible] greſſu & gradu compoſito, pulſu pedum ad [illegible]orum vocis modulato, per Capitolium & [illegible]tum, pérque vrbem incedebant. Inque eo [illegible] ipſo Mamurium Fabrum, qui tam [illegible]dè dio Mamurium Fabrum, qui tam [illegible] illa molitus eſſet, in nominis memor[illegible] ſempiternam, ac pennatas, impennat[illegible] agnas pro ſpicis & ariſtis, & Luce[illegible] vem, Ianúmque Deorum Deum, [illegible] Deos, exceptâ Venere, quam in C[illegible] but Saliaribus nominare nefas era[illegible] ſubobſcuris, Marti conſecratis, [illegible] mutare licebat, ritu priſcæ religio[illegible] carminum refebant. Poſt aliqu[illegible] tes, Imperatorum nomina ſuis [illegible] Salios adnotare conſtitutum f[illegible] rum quoque memoriam ſem[illegible] tiæ mandarent: Híque dies R[illegible] eri manſere in poſterum. Hæ[illegible]

Plutarchus in Numa de Sal[illegible] *tione & ritu agens, hæc ſcribit.* Salii nominantur, non, vt fabulantur nonnulli, à Salio quodam Samothrace, aut Mantuenſi, qui ſaltationem armatam docuerit: ſed ab ipſa potius Chorea, quæ ſaltibus conſtat, quam per vrbem circumeuntes ducunt, cùm menſe Martio peltas geſtant, puniceas tunicas induti, mitriſque latis æreis cincti, & galeas æreas ferentes, pugionibúſque arma pulſantes. Reliqua tripudii pars pedum officio conſtabat. Movebantur enim eleganter, celeriter atque confertim orbes implicantes, evoluentéſq; multúmq; in eo roboris & agilitatis oſtendentes. *Et mox:* At Mamurio mercedis nomine datum aiunt, vt eum Salii inter pyrrhicam ſaltationem cantarent, alii Veturium Mamurium eum, qui caneretur, fuiſſe tradunt, alii veterem memoriam. *Plutarchus. Feſtum huius ritûs hanc rationem reddit:* Mamurii Veturii nomen frequenter in cantibus Romani frequentabant, hac de causâ Numâ Pompilio regnante, cœlo cecidiſſe fertur Ancyle; id eſt, ſcutum breve, quod ideò ſic eſt appellatum, quia ex vtróq; latere erat reciſum, vt ſummum infimúmque ejus latiùs medio pateret, vnáque edita vox, omnium potentiſſimam fore civitatem, quandiu ea manſiſſet.

Itáque

Itaque facta ſunt ejus generis plura, quibus id miſceretur, ne internoſci cœleſte poſſet. Probatum opus eſt maximè Mamurii, qui præmii loco petiit, vt ſuum nomen Salii inter carmina canerent. *Hactenus Feſtus. Dionyſius refert, Feſtum hoc celebratum publicè ad dies aliquot. Paulus Marſus in Comment. ſuis ad lib. 3. Faſt. indicat, triduo integro hæc Feſta duraſſe.*

Ancyliorum miniſtri

Idem author eodem loco, Fuere, *inquit*, Salii, hujus Sacri Miniſtri, Martis Sacerdotes, numero duodecim, ex Patriciis liberi, & cives, & qui neutro parente orbati eſſent, à Numa ſeu Tullo Hoſtilio bello contra Fidenates (vt Livius author eſt) vocati cauſâ nuncupari: qui poſtea numerum Saliorum duplicâſſe fertur, ita vt 24. belli paciſque temporibus Collegio cooptarentur.

Ancyliorum feſta opiparè celebrata.

Sacra autem & dies Feſtos hos cœnis ſumptuoſiſſimis, & commeſſationibus & cum cantu & symphonia adeò opiparè celebrare ſunt ſoliti, vt opiparum quodvis magnificumque convivium Saliare *poſtea dictum ſit. Horatius in Odis:*

Nunc eſt bibendum, tunc pede libero
Pulſanda tellus, nunc Saliaribus
Ornare pulvinar Deorum,
Tempus erat dapibus ſodales.

Apuleius lib. 4. inquit: Vt equus quidẽ meus tanta copia, & quidem ſolus potius, Saliares cœnas cœnâſſe crederet: *hoc eſt, vt Beroaldus interpretatur, lautas & opulentas.*

Ancyliorum tempore nuptiæ prohibitæ.

His autem tribus diebus, antequam ancylia eſſent recondita in templo Martis, religio fuit nubere, ne, dum arma movebantur, quæ pugnæ adhiberi ſolent, nubentibus Omen diſcordiæ fierent. Hãc ob cauſam etiam flaminis Dialis uxor impexis crinibus his tribus diebus eſſe debuit. Vnde Ovidius ſic cecinit:

Nubere ſi qua voles, quamvis properabitis ambo,
Differ: habent parvæ commoda magna moræ.
Arma movent pugnam, pugna eſt aliena maritis.
Condita cum fuerint, aptius Omen erit.
His etiam conjunx capitis diſcincta Dialis
Lucibus, impexas debet habere comas.

Neque verò ſolùm nuptiæ prohibitæ fuerunt, ſed nihil prorsùs accipere tanquam infauſtò quiſnam in hac ſolennitate audebat. Alludit ad hoc Suetonius in vita Claudii, in epiſt. Auguſti ad Liviam: Colloquutus ſum cum Tiberio, vt mandâſti, mea Livia, quid nepoti tuo faciẽdum eſſet Ludis Martialibus: *Et iterum*: In præſentia Omen, quibus de rebus conſulis, curare eum Ludis Martialibus triclinium Sacerdotum, non diſplicet nobis, ſi eſt paſſurus ſe à Syllani filio, homine ſibi affine admoneri, ne quid faciat, quod conſpici & derideri poſſit. *Idem in Ottone:* nulla nec religionum quidem cura, ſed & motis nec dum conditis ancilibus: quòd antiquitùs infauſtum haberetur, &c. *Sic Tacitus, qui eandem hiſtoriam ſcribit:* Fuere qui proficiſcenti Ottoni moras religioneſq; nondum conditorum ancyliorum, vel ſcutum, vel arma cœleſtia adferrent.

VESTALIA.

P*Ridie Non. Mart qui eſt 6. dies hujus Menſis quoddam Sacrum Veſtæ celebrabatur, quo etiam die Auguſtus Imp. Pontificatum Max. iniit. De vtroque ſic Ovidius lib. 3. Faſt.*

Sextus vbi è terra clivoſum ſcandet Olympum
Phœbus, & alatis æthera carpet equis:
Quiſquis ades, caſtæque colis penetralia Veſtæ
Gratare, Iliacis thuráque pone focis.
Cæſaris innumeris, quos maluit ipſe mereri
Acceſſit titulis Pontificalis honor.
Ignibus æternis æterni Numina præſunt
Cæſaris, imperii pignora juncta vides.

VEIOVIS Feſtum.

Veiovis feſti origo.

N*Onis Martiis* Feſtum Veiovis *fuit, id eſt, parvi Iovis, ſine fulmine. Ei hoc die Sacrata fuerant templa ante lucos Aſyli in Intermontio. Cujus rei myſterium illud fuit: Vt Iupiter parvus, poſtquam adultus eſſet, cælo regnavit: ſic vrbs Roma parva ab initio, vbi Romulus aperuit Aſylum, paulatim coaluit, & ad ſummum imperij culmen aſcendit: ideò conſecravere templum Parvi Iovis eo in loco, vnde ſumpſit initium augmenti. De hoc Deo ejúſque feſto Ovidius lib. 3. Faſt. ita cecinit:*

Vna nota eſt Martis Nonis ſacrata, quòd illis
Templa putant Lucos Veiovis ante duos.
Romulus vt ſaxo Lucum circumdedit alto,
Cuilibet, Huc, dixit, confuge, tutus eris.
O quàm de tenui Romanus origine crevit,
Turba vetus quàm non invidioſa fuit.
Nec tamen ignaro novitas tibi nominis obſtet.
Diſce quis iſte Deus, curúe vocetur ita.
Iupiter eſt juvenis, juveniles aſpice vultus:
Aſpice deinde manus, fulmina nulla tenet.
Fulmina poſt auſos cœlum affectare gigantes

Sumpta Iovi, primo tempore inermis
erat. *Et mox:*
Nuoe vocor ad nomen: Vegrandia farra
coloni,
Quæ malè creverunt, Veſcáque parva
vocant.
Vis ea ſi verbi eſt, cur non ego Veiovis
ędem,
Ædem non magni ſuſpicor eſſe Iovis?

IVNONALIA.

Iunonaliorū ritus.

A*Ddrianus Iunius in ſuis Feſtis ad Nonas Martias refert* Iunonalia.*Eorum autem ſacrorum mentionem in vnico T. Livio ſe obſervaſſe ſcribit Vuolfgangus Lazius lib.* 10. *de Repub. Rom. cap.* 10. *qui lib.* 7. *Dec.* 3. *ſic ſcriptum reliquit:* Ab æde Apollinis boves fæminæ albæ duæ portâ Carmentali in vrbem ductæ, poſt eas duo ſigna cupreſſea Iunonis Reginæ portabantur: tum ſeptem & viginti virgines longam indutæ veſtem, carmen in Iunonem Reginam canentes ibant, illâ tempeſtate forſitan laudabile rudibus ingeniis, nunc abhorrens & inconditum, ſi referatur. Virginum ordinem ſequebantur Decemviri coronati laureâ, prætextatique, à porta Iugario vico in forum venere: in foro pompa conſtitit, & per manus reſte data, Virgines ſonum vocis pulſu pedum modulantes inceſſerunt. Inde vico Thuſco Valabróque per boarium forum in clivum publicum, atq; ædem Iunonis Reginę perrectum: ſibi duæ hoſtiæ à Decemviris immolatæ, & ſimulachra cupreſſea in ædem illata. *Hinc forſan chorea illa defluxerunt, quibus in Suevia, & ad lacum Acronium virgines veſperi diebus feriatis ſaltantes, pedum quoque ſonitu cantilenas moderantur. Id quod etiam Auſtriæ in feſto Ioannis Baptiſtæ Solenne admodum eſt.* Confeſtim & aliud ſacrificium eidem divæ deſtinatum. Tacta de cœlo ędes in Aventino Iunonis, prodigiúmque id ad matronas pertinere aruſpices quum reſpōdiſſent, donóq; divam placandam eſſe, ædilium Curulium edicto in Capitolium convocatæ, quibus in vrbe Roma, intráque decimum lapidem ab vrbe domicilia eſſent, ipſæ inter ſe 25. delegerunt, ad quos ex dotibus ſtipem conferrent, inde donum pelvis aurea facta, latáque in Aventinum, puréque & caſtè à Matronis ſacrificatum.

Annæ Perennæ Celebritas.

Feſti cum dies & origo.

I*Dibus Martiis privatim & publicè* Annæ Perennæ *ſacrificabatur Roma: quod Ovidius his verbis teſtatur.*

Idibus eſt Annę Feſtum geniale perenne,
Non procul à ripis advena Tibri tuis.

Crediderunt aliqui hanc eſſe Beli filiam, ſororem Didonis, quæ poſtquam mortuam ſororem vidit, & Carthaginem ab [illegible]*arba Getulorum Rege occupatam, relictâ ſede pa*[illegible]*ria, ad Battum Regem, qui Melitæ inſulæ imper*[illegible]*bat, curſum arripuit. A quo veteris hoſpitii j*[illegible] *benignè ſuſcepta, duos & vltrà annos ibi manſ*[illegible]*. Sed quum Pygmaleonem fratrem jam cum ar*[illegible]*is adventare cognoviſſet, Battus illius potenti*[illegible] *veritus, Annam vt inde migraret hortatus e*[illegible] *Nave igitur ingreſſa, dum Cameram navigare*[illegible]*tendit, vi tempeſtatis acta, in Laurentanam* [illegible] *Italia pervenit, vbi iā Æneas pacatis re*[illegible] *& ductâ vxore Laviniâ, imperabat. Hic tum ſe*[illegible] *ſolo ambulabat* [illegible]*: Quē quum errantem Annam co*[illegible]*xiſſet, & vix ſibi perſuadere poſſet eam eſſe,* [illegible]*ndem agnitam compellat. Timuit illa principio*[illegible] *caſum ante oculos ponens, poſtea verò ab* [illegible] *benignè invitata, in regiam cum illo* [illegible] *Cui mox Lavinia, amorem coniugi*[illegible] *habens, tendere inſidias cæpit. Sed Ann*[illegible] *à Didone monita, vt infauſtam* [illegible] *linqueret, ſtatim per feneſtram exil*[illegible] *citato curſu ad Numicium amnem* [illegible] *in eum ſe præcipitem dedit. Ortâ* [illegible] *magno clamore eam quæritantes* [illegible] *agrum proficiſcuntur. Apparent* [illegible] *vſque ad Numicium amnem,* [illegible] *tur. Quod dum admirantes ſecu*[illegible] *tant.* [illegible]

Cum Nympha Anna perenna

Ipſa loqui viſa eſt, Placidi
Numici,
Amne perenne latens, Anna perenna
vocor.
Protinus erratis læti veſcuntur in agri,
Et celebrant largo ſéque diémq; mero:

Vt Ovidius indicat lib. 3. *Faſtorum: vbi aliorum quoque de hac Anna Perenna opiniones referens: ſic canit:*

Sunt quibus hæc Luna eſt, quia menſibus
impleat annum:
Pars Themin, Inachiam pars putat eſſe
bovem.
Invenies qui te Nymphen Atlantida di-
cant,
Téque Ioui primos Anna dediſſe cibos.
Hæc quoque quam referam, noſtras perve-
nit ad aures
Fama, nec à veri diſſidet illa fide.
Plebs vetus, & nullis etiam tunc tuta tri-
bunis,
Fugit, & in Sacri vertice montis erat.
Iam quoque quem ſecum tulerant, defe-
cerat illis
Victus, & humanis vſibus apta Ceres.
Orta ſuburbanis quædam fuit Anna Bo-
villis,
Pauper, ſed multæ ſedulitatis anus.
Illa levi mitra canos incincta capillos
Fingebat tremulâ ruſtica liba manu.

Atque

Atque ita per populum fumantia mane ſolebat
Dividere : hæc populo copia grata fuit.
Pace domi factâ ſignum poſuere perenne,
Quod ſibi defectis illa ferebat opem.

Ob has cauſas in Feſto hoc plebeii apud Tiberim genio & voluptati operam dederunt. & tantum potúq; ne largiore perennem vitam ſibi auſpicati ſunt. Vide & Macrobius ſcribit, Sacrificatum fuiſſe hoc die Annæ Perennæ, ut annare perennaréque commodè liceret : hoc eſt, ut non ſolùm per præſentem, ſed per multos futuros annos vivere poſſent : eſt enim perennare per multorum tempus durare. Sic enim Columella libro primo, capite nono. Temperet, inquit, vires clementia, quoniam & terribilior debet eſſe quàm ſævior, ut & obſequantur ejus imperiis, & diutius perennent boves, non confecti vexatione ſimul verberum, operúmque. *Idem lib. 3.* Roſa hoc modo culta multis annis perennat. *Cæterùm eos ritum, id eſt, convivia & commeſſationes, quibus hoc die uſi ſunt, Ovidius ſic deſcribit:*

Anna perennæ berium. Perennare quid.

Plebs venit, ac virides paſſim diſiecta per herbas
Potat, & accumbit cum pare quiſque ſua.
Sub Iove pars durat, pauci tentoria ponunt :
Sunt quibus è ramis frondea facta caſa eſt.
Pars ibi pro rigidis calamos ſtatuere columnis,
Deſuper extentas impoſuere togas.
Sole tamen, vinóque calent, annóſque precantur,
Quot ſumant cyathos, ad numerúmque bibunt.
Invenies illic, qui Neſtoris ebibat annos,
Quæ ſit per calices facta Sibylla ſuos :
Illic & cantant quicquid didicere theatris,
Et iactant faciles ad ſua verba manus.
Et ducunt poſito duras cratere choreas,
Cultáque diffuſis ſaltat amica comis.
Cùm redeunt, titubant, & ſunt ſpectacula vulgi,
Et fortunatos obvia turba vocat.
Occurrit nuper, viſa eſt mihi digna relatu
Pompa, ſenem potum pota trahebat anus.

Ioci autem & Luſus, qui in hoc Feſto referebantur, non ſolùm erant obſcœni & turpes, ſed & tam ſcena impudica admodum. Cauſa erat hæc: ubi Anna relata eſſet inter Deos, Martem ejus operam petiiſſe ad comprimendam Palladam, quam reſtituiſſe, ſe Palladis animum fuſtinuiſſe, paratamq; eſſe ad conjugium: deductam autem tempore conſtituto ad eum pro Pallade Annam laico flammeo velatam, cúmque eſſet eam oſculaturus, cognovisse Annam, ab eaque ſe deluſum eſſe. Quam fabulam Poeta noſter his verbis recitat:

Nunc mihi cur cantent, ſupereſt, obſcœna puellæ,
Dicere : nam coëunt, certáque probra canunt.
Nuper erat Dea facta, venit Gradivus ad Annam,
Et cum ſeducta talia verba facit:
Menſe meo coleris, junxi mea tempora tecum:
Pendet ab officio ſpes mihi magna tuo.
Armifer armiferæ correptus amore Minervæ
Vror, & in longo tempore vulnus alo.
Effice Di ſtudio ſimiles coëamus in unum,
Conveniunt partes hæ tibi comis anus:
Dixerat: illa Deum promiſſo ludit inani,
Et ſtultam dubia ſpem trahit uſq; mora,
Sæpius inſtanti, Mandata peregimus, inquit,
Evicta eſt precibus, vix dedit illa manus.
Credit amans, thalamóſque parat: deducitur illuc
Anna tegens vultus, ut nova nupta ſuos.
Oſcula ſumpturus, ſubitò Mars aſpicit Annam:
Nunc pudor eluſum, nunc ſubit ira Deum.
Ludis amatorem charæ nova Diva Minervæ,
Nec res hæc Veneri gratior ulla fuit,
Inde joci veteres : obſcœnáque dicta canuntur,
Et juvat hanc magno verba dediſſe Deo.

Quòd verò hoc ipſo die poſtea C. Cæſar viginti tribus vulneribus in Curia à conjuratis eſſet confoſſus, propterea placuit Senatui eum diem, hoc eſt Idus Martias Parricidium *nominari, neúe unquam in poſterum eo ſenatus cogeretur, Suetonio authore.*

Idus Mart. cur parricidii dictæ.

Liberalia ſeu Bacchanalia, eorumque Origo ac ritus turpiſſimi in Italia, præſertim Romæ.

D*Ecimo quinto Calend. April. Baccho ſacra fiebant Romæ, quod Ovidius etiam teſtatur lib. 3. Faſt. inquiens,*

Bacchanalia.

Tertiâ poſt Idus Lux eſt celeberrima Baccho.

Dicuntur autem Bacchanalia *à Baccho, Ionis*

 Ex

Bacchanal. etymon. *ex Semele filio, in cuius honorem celebrabantur. Eſt verò βάκχος, vnde Bacchus, græca dictio à βάζω deducta, quod verbum ſignificat φλυαρεῖν: vt ſit Βάκχος qui furore agitatus multas nugas deblatterat. Niſi quis ad immanem Bacchantium vlulatum ſeu boatum referre malit: & tum optimè conueniet verbi βάζω etymologia tanquam à βοάζω. Eâdem ratione dicuntur*

Liberalia vnde dicta. *etiam* Liberalia, *à* Libero, *hoc eſt, Baccho: qui vini inuentor, propterea Liber dicitur, vt Feſtus refert, quòd vino vſi liberè omnia loquantur. Vnde Næuius:* Liberâ linguâ loquemur Ludis Liberalibus. *Alij tamen à libatione Liberum dictum volunt, quòd ipſe libationem prabuerit. Alij à libertate, quòd pro Bœotia libertate pugnauerit. Nonnulli à liberando dictum putant, quòd eius Sacra, vt Seruius docet, ad purgationem animæ pertinerent: aut quòd vinum curas ſoluat, & mentem ab illis liberet. Hinc Seneca lib. de Tranquil. vitæ, Liberum appellatum dicit, non ob licentiam linguæ, ſed quia liberat ſeruitio curarum animum, & triſtitiæ medetur. Varro lib. 5. de lingua Latina à labendo deducit, quòd lubrica mens ebrij, quò iubet, prolabatur. Idem Varro Liberalia inde dicta putat, quòd per totum oppidum eo die ſederent Sacerdotes liberi, & anus hederâ coronatæ, cum libis & foculo pro emptore ſacrificarent.*

Bacchanalia & Liberalia differunt. *Ac diſtinguit Gyraldus Syntag. 17. inter* Liberalia & Bacchanalia. Nam Liberalibus, *inquit,* togæ pueris dabantur, 15. Calend. April. Bacchanalia verò ſingulis menſibus dabantur.

Bacchanaliorū in Italia origo *Originem horum Sacrorum in Italia, Seruius ad Iulium Cæſarem refert, in ſuis Comment. ad Æglogа 5. hos verſus Vergilij:*

Daphnis & Armenias curru ſubiungere tigres
Inſtituit: Daphnis thyaſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.

Ludouicus Viues autem in ſuis ad eoſdem verſus allegoricis interpretationibus, Non memini, *inquit,* legere me hoc apud alium quenquam: nec eſt veriſimile. Nam ante Cæſarem Bacchi Sacra Romæ erant: quæ, vt Liuius indicat lib. 39. Græcus quidam homo ignobilis, ſed eiuſmodi ſacrorum Antiſtes, primo in Hetrutiam attulit, ibique ritus eorum docuit. Ex Hetrutia ea mali labes mox Romam penetrauit.

Bacchanal. ritus turpiſſimus. *Eorum ritum turpiſſimum primò ſic deſcribit Liuius eodem loco:* Initia, *inquit* erant, quæ primò paucis tradita ſunt, dein vulgari cœpta per viros & mulieres, additæ voluptates Religioni vini & epularum, quo plurimum animi illicerentur. Quum vinum animos, & nox, & miſti fœminis ma- res ætatis teneræ [illegible] diſcrimen omne pudoris extinxiſſet [illegible], corruptelæ primùm omnis generis fieri cœptæ, quum ad id quiſque, quo natura [illegible] pronioris libidinis eſſet, paratam voluptatem [illegible] haberet, nec vnum genus noxæ ſtupra p[illegible] miſcua ingenuorum, fœminarúmque erant, ſed falſi teſtes, falſa ſigna, teſtimoniáq[illegible]e ex eadem officina exibant, venena [illegible] inde [illegible]dem, inteſtinæque cædes, ita vt ne corpo[illegible] quidem interdum ad ſepulturam extare[illegible], multa dolo, pleráque per vim audeba[illegible]ur. Occulebat vim quòd præ vlulatibus [illegible] tympanorúmque & cymbalorum ſtrep[illegible] nulla vox quiritantium inter ſtupra & cædes exaudiri poterat. Huius mali labes e[illegible] truria Romam, velut contagione [illegible] penetrauit. Primò vrbis magnitu[illegible] cior patientiórque talium ma[illegible] celauit: tandem indicium hoc [illegible] modo ad Poſthumium Conſul[illegible] nit.

P. Ebutius, cuius pater [illegible] ſtipendia fecerat, pupillus [illegible] tuis deinde tutoribus ſub tu[illegible] matris & vitrici T. Sem[illegible] educatus fuerat, & mater [illegible] erat: & vitricus, quia tut[illegible] rat, vt rationem reddere [illegible] non poſſet, aut tolli pupillum, aut obnoxium ſibi vinculo aliquo fieri cupiebat. Via vna corruptelæ Bacchanalium erant: mater adoleſcentulum appellat, ſe pro ægroto vouiſſe, vbi primùm conualuiſſet, Bacchis eum ſe initiaturam; damnatam voti Deûm benignitate exoluere id velle: decem dierum caſtimonia opus eſſe, decimo die cœnatum, deinde purè lautum in Sacrarium deducturam. Scortum nobile libertina Hiſpala Fecenia non digna quæſtu, cui ancillula aſſueuerat: etiam poſtquam manumiſſa erat, eodem ſe genere tuebatur. Huic conſuetudo iuxta vicinitatem cum Ebutio fuit, minimè adoleſcentis aut rei aut famæ damnoſa: vltrò enim amatus appetitúſque erat: & malignè omnia præbentibus ſuis, meretriculæ munificentia ſuſtinebatur; quin eò proceſſerat conſuetudine capta, vt poſt Patroni mortem, quia in nullius manu erat, tutoreà Tribunis & Prætore petito, cum teſtamentum faceret, vnum Ebutium conſtitueret hæredem. Hæc amoris pignora cùm eſſent, nec quicquam ſecretum alter ab altero haberent, per iocum adoleſcens vetat eam mirari, ſi per aliquas noctes ſecubuiſſet, religionis ſe causâ, vt voto pro valitudine ſua facto liberetur, Bacchis initiari velle. Id vbi mulier audiuit, perturbata, Dij meliora, inquit,

quit, mori & ſibi & illi ſatius eſſe, quàm id faceret, & in caput eorum deteſtari minas periculáque, qui id ſuaſiſſent. Admiratus cùm verba tum perturbationem tantam adoleſcens, parcere exſecrationibus iubet, matrem id ſibi aſſentiente Vitrico imperaſſe. Vitricus ergo, inquit, tuus (matrem enim inſimulare fortiſan fas non ſit) pudicitiam, famam, ſpem, vitámque tuam perditum ire hoc facto properat? Eò magis mirabundo, quærentibus quid rei eſſet, pacem veniámque precata Deorum Dearúmque, ſi coacta caritate eius ſilenda enunciaſſet: ancillam ſe ait dominæ comitem id ſacrarium intraſſe, liberam nunquam eò acceſſiſſe. ſcire corruptelarum omnis generis eam officinam eſſe, & iam biennio conſtare neminem initiatum ibi maiorem annis xx. vt quiſque introductus ſit, velut victimam tradi Sacerdotibus, eos deducere in locum, qui circumſonet vlulatibus cantuque ſymphoniæ, & cymbalorum & tympanorum pulſu, ne vox quiritantis cùm per vim ſtuprum inferatur, exaudiri poſſit. Orare deinde atque obſecrare, vt eam rem quocúmque diſcuteret modo: nec ſe eò præcipitaret, vbi omnia infanda patienda primùm deinde facienda eſſent: néque ante dimiſit eum quàm fidem dedit adoleſcens, ab his Sacris ſe temperaturum.

Poſteaquam domum venit & mater mentionem intulit, quid eo die, quid deinceps cæteris quæ ad Sacra pertinerent, faciendum eſſet: negat eorum ſe quicquam facturum, nec initiari ſibi in animo eſſe: aderat ſermoni vitricus, confeſtim mulier exclamat: Hiſpalæ concubitu carere eum decem noctes non poſſe: illius excetræ delinimentis, & venenis imbutum nec Parentis, nec Vitrici, nec Deorum verecundiam habere: iurgantes hinc mater, hinc Vitricus cum quatuor eum ſeruis domo exegerunt. Adoleſcens inde ad Ebutiam ſe amitam contulit, cauſámque cur eſſet à matre eiectus, narrauit, deinde ex authoritate eius poſtero die ad Coſſ. Poſthumium, arbitris remotis, rem detulit. Conſul poſt diem tertium ad ſe iuſſum redire dimiſit: ipſe Sulpiciam grauem fœminam, ſocrum ſuam percunctatus eſt: ecquam anum Ebutiam ex Auentino noſſet? cùm ea noſſe probam, & antiqui moris fœminam reſpondiſſet, opus eſſe ſibi ea conuenta dixit, mitteret nuntium ad eam, vt veniret. Ebutia accita ad Sulpitiam venit, & Conſul paulò pòſt, velut forte interueniſſet, ſermonem de Ebutio fratris eius filio infert. Lachrymæ mulieri obortæ, & miſerari caſum adoleſcentis cœpit, qui ſpoliatus fortunis à quibus minimè oporteret, apud ſe tunc eſſet, Sacris initiari nollet.

Satis de Ebutio exploratum ratus Conſul, non vanum authorem eſſe: dimiſſa Ebutia, ſocrum rogat vt Hiſpalam indidem ex Auentino libertinam non ignotam viciniæ acceſſeret ad ſeſe, eam quoque eſſe quæ percunctari vellet. Ad cuius nuntium perturbata Hiſpala, quod ad tam nobilem & grauem fœminam ignara cauſæ accerſeretur: poſtcaquam lictores in veſtibulo, turbámque conſularem, & Conſulem ipſum conſpexit, propè exanimata eſt.

In interiorem partem ædium abducta, & ſocru adhibitâ Conſul, ſi vera dicere inducere in animum poſſet, negat perturbari debere, fidem vel ab Sulpicia tali fœmina, vel ab ſe acciperet, expromeret ſibi quæ in luco Similæ Bacchanalibus in Sacro nocturno ſolerent fieri. Hoc vbi audiuit, tantus pauor tremórque omnium membrorum mulierem cepit, vt diu hiſcere non poſſet, tandem confirmata, puellam admodum ſe ancillam initiatam cum domina ait, aliquot annis, ex quo manumiſſa ſit, nihil quid ibi fiat, ſcire. Iam id ipſum Conſul laudare, quod initiatam ſe non inficiaretur, ſed & cætera eadem fide expromeret. Neganti vltra quicquam ſcire, non eandem dicere ſi coarguatur ab alio, ac per ſe fatenti veniam aut gratiam fore, eum, ſibi omnia expoſuiſſe qui ab illa audiuiſſet. Mulier haud dubiè, id quod erat, Ebutium indicem arcani rata eſſe, ad pedes Sulpiciæ procidit, & eam primò orare cœpit, ne muliebrem libertinæ cum amatore ſermonem in rem non ſeriam modò, ſed capitalem etiam verti vellet, ſe terrendi eius cauſâ, non quod ſciret quicquam, ea locutam eſſe. Hic Poſthumius accenſus irâ, tumquoque, ait, eam cum Ebutio ſe amatore cauillari credere, non in domo grauiſſimæ fœminæ & cum Conſule loqui: & Sulpicia attollere pauentem, ſimul illam adhortari, ſimul iram generi lenire. Tandem confirmata, multum incuſata perfidia Ebutij, qui optimè in eo ipſo meriti talem gratiam retuliſſet: magnum ſibi metum Deorum quorum occulta nunciaret: maiorem multo dixit hominum eſſe, qui ſe indicem manibus ſuis diſcerpturi eſſent; itaque hoc ſe Sulpiciam, hoc Conſulem orare, vt ſe extra Italiam aliquò amandarent. vbi reliquum vitæ tutò degere poſſet. Bono animo eſſe iubere eam Conſul, & ſibi curæ fore dicere, vt Romæ tutò habitaret.

Tum Hiſpala originem Sacrorum expromit.

promit. Primò, ſacrarium id fœminarum fuiſſe, nec quenquam virum eò admitti ſolitum, tres in anno ſtatos dies habuiſſe, quibus interdiu Bacchis initiarentur; Sacerdotes inuicem matronas creari ſolitas. Pacullam Miniam Campanam Sacerdotem omnia tanquam Deûm monito immutâſſe. Nam & viros eam primam ſuos filios initiâſſe, Minium & Herennium Cerrinios, & nocturnum Sacrum ex diurno, & pro tribus in anno diebus quinos ſingulis menſibus dies initiorum feciſſe, ex quo in promiſcuo Sacra ſint: & permiſti viri fœminis & noctis licentia acceſſerit: nihil ibi facinoris, nihil flagitij prætermiſſum. Plura virorum inter ſeſe, quàm fœminarum eſſe ſtupra, ſi qui minus patientes dedecoris ſint, & pigriores ad facinus, pro victimis immolari nihil nefas ducere, hanc ſummam inter eos religionem eſſe. Viros velut mente captâ, cum iactatione fanatica corporis vaticinari; matronas Baccharum habitu crinibus paſſis cum ardentibus facibus decurrere ad Tyberim: demiſſâſque in aquam faces, quia viuum ſulphur cum calce inſit, integra flamma efferre. Raptos à Diis homines dici, quos machinæ illigatos ex conſpectu in abditos ſpecus abijciant, eos eſſe, qui aut coniurare aut ſociari facinoribus, aut ſtuprum pati noluerint. Multitudinem ingentem, alterum iam propè populum eſſe: in his nobiles quoſdam viros fœminâſque. Biennio proximo inſtitutum eſſe, ne quis maior 20. annis, initiaretur, captari ætates & erroris & ſtupri patientes.

Peracto iudicio advoluta rurſus genibus preces eaſdem, vt ſe ablegaret, repetiuit. Conſul rogat ſocrum, vt aliquam partem ædium vacuam faceret, quo Hiſpala immigraret, cœnaculum ſuper ædes datum eſt, ſcalis ferentibus in publicum obſeratis, aditu in ædes verſo. Res omnes Feceniæ ex templo tranſlatæ, & familia accerſita, & Eburius migrare ad Conſulis clientem iuſſus. Ita cùm indices ambo in poteſtate eſſent, rem ad Senatum Poſthumius defert. Omnibus ordine expoſitis, quæ delata primò, quæ deinde ab ſe inquiſita forent. Patres pauor ingens cœpit, cum publico nomine, ne quid eæ coniurationes cœtúſque nocturni fraudis occulti aut periculi importarent: tum priuatim ſuorum quiſque vicem, ne quis affinis ei noxæ eſſet. Cenſuit autem Senatus gratias Conſuli agendas, quòd eam rem & cum ſingulari cura & ſine vllo tumultu inueſtigâſſet, quæſtionem deinde de Bacchanalibus Sacriſque nocturnis extra ordinem Conſulibus mandat. Indicibus Ebutio Feceniæ ne fraudi ea res ſit, curare, & alios indices præmiis inuitare iubet; Sacerdotes eorum ſacrorum, ſeu viri ſeu fœminæ eſſent, non Romæ modo, ſed per omnia fora & conciliabula conquiri, vt in Conſulum poteſtate eſſent: edici præterea in vrbe Roma, & per totam Italiam edicta mitti, ne quis qui Bacchis initiatus eſſet, coiſſe aut conueniſſe cauſa Sacrorum velit: neu quid talis rei Diuinæ feciſſe: ante omnia vt quæſtio de his habeatur, qui coierint, coniurauerintúe, quo ſtuprum flagitiúmque inferretur. Hæc ſenatus decreuit. Conſules ædilibus curulibus imperârunt, vt Sacerdotes eius Sacri omnes conquirerent, comprehenſóſque libero conclaui ad quæſtionem ſeruarent: Ædiles plebis videre ne qua ſacra in operto fierent: triumuiris capitalibus mandatum eſt, vt vigilias diſponerent per vrbem, ſeruaréntque ne qui nocturni cœtus fierent: vtque ab incendiis caueretur, adiutores triumuiris quinque viri vel cis Tyberim ſuæ quiſque regionis ædificiis præeſſent.

Adhæc officia dimiſſis Magiſtratibus, Conſules in roſtra aſcenderunt & concione aduocatâ, cùm ſolenne carmen precationis, quod præfari priuſquam populum alloquantur, Magiſtratus ſolent, peregiſſet Conſul, ita cœpit. Nulli vnquam concioni Quirites tam non ſolùm apta, ſed etiam neceſſaria hæc ſolennis Deorum comprecatio fuit, quæ vos admoneret, hos eſſe Deos, quos colere, venerari, precarîque maiores veſtri inſtituiſſent: non illos qui prauis & externis religionibus captas mentes velut furialibus ſtimulis ad omne ſcelus & ad omnem libidinem agerent. Equidem nec quid taceam, nec quatenus proloquar, inuenio, ſi aliquid ignorabitis, ne locum negligentiæ dem: ſi omnia nudauero, ne nimium terroris offundam vobis, vereor; quicquid dixero, minus quàm pro atrocitate & magnitudine rei dictum ſcitote eſſe, ut ad cauendum ſatis ſit, dabitur opera à nobis. Bacchanalia tota iam pridem Italia, & nunc per vrbem etiam multis locis eſſe, non ſamâ modo accepiſſe vos, ſed crepitibus etiam vlulatibúſque nocturnis, qui perſonant totâ vrbe, certum habeo: cæterum quæ ea res ſit, ignorare, alios Deorum aliquem cultum, alios conceſſum ludum & laſciuiam eſſe credere: & qualecúnque ſit, ad paucos pertinere, quod ad multitudinem

dine eum attineret, ſi dixero multa millia hominum eſſe, illico neceſſe eſt exterreamini, niſi adiunxero, qui qualéſque ſint. Primùm igitur mulierum magna pars eſt, & is fons mali huiuſce fuit, deinde ſimillimi fœminis mares ſtuprati & conſtupratores, fanatici vigiles, vino, ſtrepitibus, clamoribúſque nocturnis attoniti. Nullas adhuc vires coniuratio, cæterum incrementum ingens virium habet, quod in dies plures fiunt. Maiores veſtri ne vos quidem, niſi cum aut vexillo in arce poſito comitiorum cauſa exercitus eductus eſſet, aut plebi concilium tribuni edixiſſent, aut aliquis ex Magiſtratibus ad concionem vocaſſet, forte temerè coire voluerunt: & vbicúnque multitudo eſſet, ibi & legitimum rectorem multitudinis cenſebant debere eſſe. Quales primum nocturnos cœtus, deinde promiſcuos mulierum ac virorum eſſe creditis? ſi quibus ætatibus initientur mares, ſciatis: non miſereat vos eorum ſolùm, ſed etiam pudeat. Hoc ſacramento initiatos iuuenes milites faciendos cenſetis Quirites? iis ex obſceno ſacrario eductis arma committenda? hi cooperti ſtupris ſuis alienı́ſque pro pudicitia coniugum ac liberorum veſtrorum ferro decernent? Minus tamen eſſet, ſi flagitiis tantùm effœminati forent (ipſorum magna ex parte dedecus erat) à facinoribus manus, mentem à fraudibus abſtinuiſſent. Nunquam tantùm malum in Repub. fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens, quicquid iis annis libidine, quicquid fraude, quicquid ſcelere peccatum eſt: ex illo vno ſacrario ſcitote ortum eſſe, nec dum omnia in quæ coniurauerant, edita facinora habent, adhuc priuatis noxiis, quia nondum ad Rempub. opprimendam ſatis virium eſt, coniuratio ſe impia tenet, creſcit & ſerpit quotidie malum: iam maius eſt, quàm vt capere id priuata fortuna poſſit: ad ſummam Rempub. ſpectat. Niſi præcaueritis Quirites, iam huic diurnæ legitimè ab Conſule vocatæ par nocturna concio eſſe poterit. Nunc illi vos ſinguli vniuerſos concionantes timent, iam vbi vos dilapſi domos & in rura veſtra eritis, niſi illi coierint: conſultabunt de ſua ſalute ſimul, ac veſtra pernicie, tum ſingulis vobis vniuerſi timendi erunt. Optare igitur vnus quiſque veſtrum debet, vt bona mens ſuis omnibus fuerit, ſi quem libido, ſi furor in illum gurgitem abripuit, illorum eum cum quibus in omne flagitium & facinus coniurauit, non ſuum iudicet. Ne quis etiam errore labatur veſtrûm quóque non ſum ſecurus, nihil enim in ſpeciem fallacius eſt quàm praua religio, vbi Deorum numen prætenditur ſceleribus, ſubit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandis diuini iuris aliquid immiſtum violemus. Hac vos religione innumerabilia decreta pontificum, Senatus conſulta, aruſpicum denique reſponſa liberant. Quoties hoc Patrum auorúmque ætate negotium eſt Magiſtratibus datum, vt Sacra externa fieri vetarent? Sacrificulos Vatéſque foro, circo, vrbe prohiberent? vaticinios libros conquirerent, comburerénique? omnem diſciplinam ſacrificandi, præterquam more Romano abolerent? Iudicabant enim prudentiſſimi viri omnis Diuini humaníque iuris, nihil æquè diſſoluendæ religionis eſſe, quàm vbi non patrio, ſed externo ritu ſacrificaretur. Hæc vobis prædicenda ratus ſum, ne qua ſuperſtitio agitaret animos veſtros, cum demolientes Bacchanalia diſcutientéſque nefarios cœtus cerneretis. Omnia Diis propitiis, volentibúſque ea faciemus; qui quia ſuum Numen ſceleribus libidinibúſque contaminari indignè ferebant, ex occultis & tenebris in lucem extraxerunt: nec patefieri vt impunita eſſent, ſed vt vindicarentur & opprimerentur, voluerunt. Senatus quæſtionem extra ordinem de ea re mihi collegæque meo mandauit: nos quæ ipſis nobis agenda ſunt, impigrè exequemur: vigiliarum nocturnarum curam per vrbem minoribus Magiſtratibus mandauimus: vos quóque æquum eſt quæ veſtra munia ſunt, quo quiſque loco poſitus erit, quod imperabitur impigrè præſtare & dare operam, ne quid fraude noxiorum periculi aut tumultûs oriatur. Recitari deinde Senatuſconſulta iuſſerunt, ſi quis indicíque præmium propoſuerunt, ſi quis quem ad ſe deduxiſſet, nomenúe abſentis detuliſſet, qui nominatus profugiſſet, diem certam ſe finituros, ad quam niſi citatus reſpondiſſet, abſens damnaretur, ſi quis eorum qui tum extra terram Italiam eſſent, nominaretur, ei laxiorem diem daturos, ſi venire ad cauſam dicendam vellet. Edixerunt deinde, ne quis quid fugæ cauſa vendidiſſe, neue emiſſe vellet; ne quis reciperet, celaret, ope vllâ iuuaret fugientes.

Concione dimiſſa terror magnus vrbe tota fuit: nec mœnibus ſe tantùm vrbis aut finibus Romanis continuit: ſed paſſim per totam Italiam literis hoſpitum de Senatuſconſulto, & concione, & edicto Conſulum acceptis, trepidari cœptum eſt. Multi eâ nocte quæ diem inſecuta

cura eſt, quo in contione res palàm facta eſt, cuſtodiis circa portas poſitis, fugientes à triumuiris comprehenſi & reducti ſunt: multorum nomina delata; quidam ex iis viris fœminæque mortem ſibi conſciuerunt. Coniuraſſe ſupra ſeptem millia virorum ac mulierum dicebantur, capita autem coniurationis conſtabat eſſe, M. & L. Catinios de plebe Romana, & Faliſcum L. Opiternium, & Minium Cerrinium Campanum, ab his omnia facinora & flagitia orta, eos maximos Sacerdotes conditoréſque eius Sacri eſſe, data opera eſt, vt primo quóque tempore comprehenderentur. Adducti ad Coſſ. faſſique de ſe nullam moram iudicio fecerunt. Cæterum tanta fuga ex vrbe facta erat, vt quia multis actiones & res peribant, cogerentur Prætores T. Mænius & M. Licinius per Senatum res in diem triceſſimum differre, donec quæſtiones à Coſs. perficerentur. Eadem ſolitudo, quia Romæ non reſpondebant nec inueniebantur, quorum nomina delata erant, coegit Conſules circa fora proficiſci, ibique quærere & iudicia exercere.

Qui tantùm initiati erant, & ex carmine Sacro, præeunte verba Sacerdote, precationes fecerant, in quibus nefanda coniuratio in omne facinus ac libidines continebatur: nec earum rerum vllam rem, in qua iureiurando obligati erant, in ſe aut alios admiſerant, eos in vinculis relinquebant: qui ſtupris aut cædibus violati erant, qui falſis teſtimoniis, ſignis adulterinis, ſubiectione teſtamentorum, fraudibus aliis contaminati, eos capitali pœnâ afficiebant: plures necati quàm in vincula coniecti ſunt; magna vis in vtráque cauſa virorum mulierúmque fuit. Mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu eſſent, tradebant: vt ipſi in priuato animaduerterent in eas; ſi nemo erat idoneus ſupplicij exactor, in publico animaduertebatur. Datum deinde Conſulibus negocium eſt, vt omnia Bacchanalia Romæ primùm, deinde per totam Italiam diruerent: extra quàm ſi qua ibi vetuſta ara, aut ſignum conſecratum eſſet. In reliquum deinde S.C. cautum eſt, ne qua Bacchanalia Romæ, néue in Italia eſſent: ſi quis tale ſacrum ſolenne & neceſſarium duceret, nec ſine religione & piaculo ſe id omittere poſſe, apud Prætorem vrbanum profiteretur, Prætor Senatum conſuleret: ſi ei permiſſum eſſet, cum in Senatu centum non minus eſſent, ita id ſacrum faceret, dum ne plus quinque ſacrificio intereſſent: neu qua pecunia communis, neu quis Magiſter Sacrorum, aut Sacerdos eſſet.

Ex his omnibus intelligit Lector, Primò, Bacchanaliorum Originem Romæ: Secundò, eorundem turpitudinem. Ac licet ea quæ Liuius narrat pleraque in Sacrario circa initiationes earum, qui his ſacris intereſſe cupiebant, facta credam: publicè tamen non minus horrenda ab iis perpetrata ſunt. Nam, vt Varro apud Cælium Rhodiginum libro quarto capite ſexto ait, Tantâ turpitudinis licentiâ Liberi patris ſacra in omnibus compitis peragebantur, vt in eius honorem virilia colerentur pudenda, palàm exultante nequitiâ. Nam Liberi membrum per hunc diem Feſtum magnâ celebritate ploſtellis per agros prius, mox & in Vrbem vectabatur, quo toto tempore vnuſquiſque ſpurciſſimis abutebatur verbis, donec per forum tranſueheretur membrum id, cui, inſpectantibus omnibus, matremfamiliâs honeſtiſſimam neceſſe erat imponere Coronam. Sic Deus ille propitiabatur ad ſeminum euentus, ſic ab agris faſcinatio auerruncabatur. Noctu etiam totâ vrbe ſtrepitus & vlulatus perſonuere, omnéſque Deorum cultum eſſe crediderunt. Tertiò, *vt abrogata ſint hæc Bacchanalia à Senatu Romano: quod factum eſt anno ab vrbe condita 568. Liuio authore lib. 39.*

Damnâuit etiam hæc Sacra, tanquam peſtem nocentiſſimam, M. Cato, qui apud Liuium, Decad. 4. lib. 9. ſic ait: Nunquam tantùm, támque latè patens malum in Repub. Romana cognitum eſt. Quicquid libidine, quicquid fraude, quicquid ſcelere peccatum eſt, ex illo vno Sacrario ortum eſt. *Varro quóque confeſſus eſt,* à bacchantibus talia fieri non poſſe, niſi mente commotâ, *vt Auguſtinus lib. 6. de Ciuit. Dei cap. 9. refert.*

Facilè ſcilicet Ethnici illi ſolo naturæ ſenſu & iudicio edocti, nôrant, Religionem eam veram eſſe non poſſe, quæ capitales fraudes admitteret. Ac ſi cæteros quóque ſuæ ſuperſtitionis errores & vitio nauiſſent, perinde vt iſtud ſublaturas fuiſſe non dubito. Quo magis dolendum eſt hæc Sacra inter Chriſtianos homines, imò inter Euangelicæ veritatis Profeſſores tolli & abrogari non poſſe. Quum igitur hæc & ſimilia per verbum Dei corrigi nequeant, iuſtus Dominus aliquando ſcopas ſuas expediet, quibus has & ſimiles ſuperſtitiones horrendas ex Eccleſia ſua expurgabit.

Progreſſu verò temporis turpes & otioſas illas Superſtitiones, vt Tertullianus loquitur, reſtituerunt Romani, abrogatis tamen illis quæ nimium & profligatam haberent turpitudinem. Bacchanalia reſtituta Romæ. *Vilis enim anus hederâ coronata, liba calentia, quibus mel infuſum, Baccho offerebat: inde*

de illa ſecum ducens feminarum choros & greges, populum inuitabat ad liba guſtanda. Ritum hunc poſteriorem ſacrorum Bacchi deſcribit Ouidius lib. 3. Faſtorum, ubi etiam ſingulorum cauſam & rationem reddit, ſic canens:

Carminis huius opus cauſas exponere, quare
 Vitiſator populos ad ſua liba vocet.
Ante tuos ortus aræ ſine honore fuerunt
 Liber, & in gelidis herba reperta focis.
Te memorant Gange, totóque oriente ſubacto,
 Primitias magno ſepoſuiſſe Ioui.
Cinnama tu primus, captiuáque thura dediſti,
 Déque triumphato viſcera toſta boue.
Nomine ab authoris ducunt libamina nomen,
 Libáque quod Sanctis pars datur inde focis.
Liba Deo fiunt: ſuccis quia dulcibus idem
 Gaudet, & à Baccho mella reperta ferunt.
Melle pater fruitur, liboque infuſa calenti
 Iure repertori ſplendida mella damus.
Femina cur præſit, non eſt rationis opertæ,
 Femineos thyrſo concitat ille choros.
Cur anus hoc faciat, quæris? vinoſior ætas
 Hæc erat, & grauidæ munera vitis amat.
Cur hedera hæc cincta eſt? Hedera eſt gratiſſima Baccho.
 Hoc quóque cur ita ſit, dicere nulla mora eſt.
Nyſiadas nymphas, puerum quærente nouercâ,
 Hanc frondem cunis oppoſuiſſe ferunt.

Hoc ipſo etiam Bacchi Feſto, adoleſcentes Nobilium filij relictâ prætextâ, virilem togam ſumebant. Tullus Hoſtilius Romanorum Rex 3. debellatis Hetruſcis, ſellam curulem, lictores, togam pictam atque prætextam, quæ inſignia Magiſtratuum Hetruſcorum erant, primus ut Romæ haberentur inſtituit. Sed prætextam illo ſeculo puerilis non uſurpabat ætas. Erat enim, ut cetera quæ enumeraui, honoris habitus. Sed poſtea Tarquinius Demarati exulis Corinthij filius Priſcus, quem quidam Lucumonem vocitatum ferunt Rex tertius ab Hoſtilio, quintus à Romulo, de Sabinis egit triumphum. quo bello filium ſuum, annos quatuordecim natum, quod hoſtem manu percuſſerat, & pro concione laudauit, & bullâ aureâ, prætextáque donauit, inſigniens puerum ultra annos fortem, præmiis virilitatis & honoris. Nam ſicut prætexta Magiſtratuum, ita bulla geſtamen erat triumphantium: quam in triumpho præ ſe gerebant, incluſis intra eam remediis, quæ crederent aduerſus inuidiam valentiſſima. Hinc deductum, ut prætexta & bulla in uſum puerorum nobilium uſurparentur: ad omen & vota conciliandæ virtutis, ei ſimilis, cui primis in annis munera iſta ceſſerunt. Alij putant eundem Priſcum, cum ſtatum ciuium, ſolertia prouidi principis ordinaret, cultum quoque ingenuorum puerorum inter præcipua duxiſſe, inſtituiſſéque ut Patricij bullâ aureâ, cum toga, cui purpura prætexitur, uterentur dumtaxat illi, quorum Patres curulem geſſerant Magiſtratum: ceteris autem ut prætextâ tantùm uterentur, indultum ſed uſque ad eos, quorum parentes equo ſtipendia iuſta meruiſſent. Libertinis verò nullo iure uti prætextis licebat, ac multò minus peregrinis, quibus nulla eſſet cum Romanis neceſſitudo. Sed poſtea libertinorum quoque filiis prætexta conceſſa eſt, ex tali cauſa, quam M. Lælius augur refert, qui bello Punico ſecundo Duumuiros dicit ex Senatuſconſulto propter multa prodigia libros Sibyllinos adiſſe, & inſpectis his nunciaſſe in Capitolio ſupplicandum, lectiſterniumque ex collata ſtipe faciendum, ita ut libertinæ quoque quæ longa veſte uterentur, in eam rem pecuniam ſubminiſtrarent. Acta igitur obſecratio eſt, pueris ingenuis, itemque libertinis, ſed & virginibus patrimis matrimiſque pronunciantib. carmen. Ex quo conceſſum, ut libertinorum quoque filij, qui ex iuſta dumtaxat matreſamiliâs nati eſſent, & togã prætextã, & lorũ in collo pro bullæ decore geſtarent. Verrius Flaccus ait, cum populus Rom. peſtilentia laboraret, eſſetque reſponſum id accidere, quòd Dij deſpicerentur, anxiam urbem fuiſſe, quia non intelligeretur oraculum, euenìſſeq; ut Circenſibus ludis puer de cænaculo pompam supernè deſpiceret, & patri referret ſecreta ſacrorum in arca pilenti compoſita vidiſſe: qui cum rem geſtam Senatui nunciaſſet, placuiſſe velari loca ea quà põpa veheretur: atq; ita peſte ſedata puerum, qui ambiguitatem ſoluerat, toga & prætexta uſum, munere impetrauiſſe. Vetuſtas quoque refert, Sabinorum unam matrem nomine Herſiliam, dum adhæreret filiæ, ſimul raptam: quam Romulus Hoſto cuidam ex agro Latino, qui ad Aſylum eius confugerat, virtute conſpicuo uxorem dediſſet, natumque ex ea puerum ederet, ante ceteras quam ulla alia Sabinarum partum ederet: eúmque quod primus eſſet in hoſtico procreatus, Hoſtilium à matre vocitatum: & eundem à Romulo bullâ aureâ & prætexta inſignibus honoratum. Nonnulli credunt ingenuis pueris attributum, ut cordis figuram in bulla, ante pectus ſuſpenderent: quam inſpicientes ita demùm ſe homines cogitarent, ſi corde præſtarent. Togámque prætextam his additam ut ex purpura rubore ingenuitatis pudore regerentur. Hanc igitur prætextam

textam deponebant qui ex ephebis exceſſiſſent, & togam virilem induebant eo die quo Bacchi Feſtivitas celebrabatur. Cauſas alias recitat Ovidius lib. 3. Faſt. inquiens:

Reſtat, ut inveniam, quare toga libera detur,
Luciferis pueris, candide Bacche tuis:
Sive quòd ipſe puer ſemper juveniſque videris,
Et media eſt ætas inter utrúnque tibi.
Seu quia tu pater es, patres ſua pignora natos
Commendant curæ, Numinibúſque tuis.
Sive quòd es Liber, veſtis quoque libera per te,
Sumitur, & vitæ liberioris iter.
An quia cùm colerent priſci ſtudioſius agros,
Et faceret patrio rure Senator opus.
Et caperet faſces à curvo Conſul aratro,
Nec crimen duras eſſet habere manus.
Ruſticus ad ludos populus veniebat in urbem,
Sed Diis, non ſtudiis ille dabatur honor,
Ergo ut tyronum celebrare frequentia poſſit,
Viſa dies dandæ non aliena togæ eſt.

In Bacchanal. feſto proceſſio. *Hac ipſa praterea die quo Bacchi Solennia fiebant, & antecedente etiam, cum proceſſione pergebant ad templum Caſtoris & Pollucis, quod conſecratum fuit apud aquam Iuturnam, iis in locis, qua appellata fuerunt Argea ſicut Ovidius lib. 3. Faſt. docet his verſibus:*

Itur ad Argeos (qui ſunt, ſua pagina dicet).
Hac, ſicut memini, præteritáque die.

Erant autem Argea ſeu Argei loca Roma, ubi Sacra fiebant, à Numa conſecrata: qualia 27. per quatuor Urbis partes diſperſa fuerunt. Teſtatur hoc Varro lib. 4. de lingua Latina. Idem, Argeos, inquit, putant dictos à Principibus, qui cum Hercule Argivo Romam venerunt, & ita Saturnia conſederunt. *Feſtus inquit,* Argei loca Romæ appellantur, quòd in his ſepulti eſſent quidam Argivorum illuſtres viri. *Cùm autem iretur ad Argeos, Flamini Diali neque caput comere, neque capillum depectere licebat, ut Agellius cap. 15. lib. 10. refert.*

Qvinqvatria.

Quinquatria quando celebrata. Quinquatria 13. *Calendas Apriles celebrabantur Romæ, quod non obſcurè colligi poteſt teſtimonio ex lib. 3. Faſtorum Ovidii. Eum enim ſuprà indicavimus, Liberalia celebrata tertiâ poſt Idus Mart. hoc eſt 15. Calend. April. quibus hac ſubjicit:*

Stella Lycaoniam vergit declivis ad Arcton
Milvius: hæc illa nocte videnda venit.

Et mox de Quinquatribus:

Una dies media eſt, poſt fiunt Sacra Minervæ.

Unam inquit diem mediam eſſe inter ortum Milvii, & primum diem Quinquatriorum, & ſic ſignificat 13. Cal. Apriles.

Quinquatr. Martiale nomen origo. *Erant autem Minerva ſeu Palladi Sacra, Ovidio teſte. Feſtus in Fragmento de Nominum ſignific. nuper reperto, hanc rationem affert,* quòd hoc die ædis Minervæ in Aventino conſecrata eſſet. *Lozius lib. 10. de Reg. Rom. cap. 10. non intelligens Ovidium, Quinquatriarum originem ad Sabinarum mulierum raptum refert. Non diſſimilia fuerunt hic qua ab Athenienſibus vocabantur* Παναθήναια.

Dicta Quinquatria, à numero quinque dierum quibus celebrabantur: quod Ovidius indicat ſuperiori verſiculo hunc ſubjiciens:

Nomina quæ à junctis quinque diebus habent.

Quinquatriorum. *Primo die fiebant ſacrificia; ſecundo, tertio, & quarto gladiatorum ſpectacula edebantur: quod Ovidius his verſibus atteſtatur.*

Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro:
Cauſa, quòd eſt illo nata Minerva die.
Altera, tréſque ſuper ſtrata celebrantur arena,
Enſibus exertis, bellica læta Dea eſt.

Ex Tranquillo etiam in vita Domitiani intelligitur, in Quinquatribus, præter venationes ac ſcenicos ludos, oratorum quoque & Poëtarum fuiſſe certamina. Eodem etiam tempore, ut teſtatur Hieron. munus Minerval *appellatum, pueri quando vacabant magiſtro offerebant.*

Quinquatr. etymon. *Varro libro quinto, de Latina lingua refert, antiquitus unum tantummodo feſti hujus diem fuiſſe poſt quintum ſcilicet Idus Martias. eúmque quinquatrum vocatum fuiſſe, tracto vocabuli exemplo à conſuetudine vicinorum populorum, qui dies poſt ſextum, & ſeptimum Iduum, ſexatrum & ſeptimatrum appellavere: paulatim tamen nominis errore conſuetudinem irrepſiſſe, ut quinque dies crederentur. Varronis ſententia Feſtus quoque & Aulus Gellius ſubſcribunt. Unde error deprehenditur recentiorum Grammaticorum de hujus vocabuli etymo: qui Quinquatria inde dicta tradiderunt, quod celebrarentur quinque diebus continuis poſt diem atrum, qui erat poſtridie Iduum quum probatiſſimorum (quos modò adduximus) auctorum teſtimoniis ſatis conſtet atrus ſive atria particulas, in hiſce vocibus nihil ſignificare, ſed ſolas eſſe nominum productiones.*

Meminit Quinquatriorum Suetonius in Domitiani

mitiani Imperat. vita: Celebrata, *inquit*, & in Albano quotannis Quinquatria Minervæ, cui collegium inſtituerat; ex quo ſorte ducti magiſterio fungerentur redderéntque eximias venationes, & ſcenicos Ludos, ſupérque Poëtarum & Oratorum certamina. *Et ſic intelliguntur loca Poëtarum, vt illud Iuvenalis.*

——Quos Albanam dux magnus in arcem
Traxerat attonitos.

Et illud Papinii Statii lib. 4. Syluarum, quo oſtendit, ſe in hoc certamine reliquos Poëtas viciſſe, & propterea à Domitiano coronatum fuiſſe.

Lux mihi Romanæ qualis ſub collibus Albæ,
Cùm modò Germanas acies, modò Daca ſonantem
Prælia, Palladio tua me manus induit auro.

TVBÆLVSTRIVM.

V*Ltimo die Quinquatriorum* Tubæluſtrium *celebrabatur; quod Ovidius his verbis indicat:*

Summa dies è quinque tubam luſtrare canoram
Admonet, & forti ſacrificare Deæ.

Tuba luſtri origo & ritus.

Nam in atrio Sutorio, pro quo nonnulli legunt Satorio, Tuba luſtrabantur agnâ: fiebat id propter mortuos, qui [vt Servius indicat] ad tubam deduci conſueverant: quum juberet Religio [Lactantio Grammatico teſte] vt majoribus tubâ, minoribus tibiâ caneretur. Vnde tubarum luſtratio neceſſaria videbatur, ideóque repetita fuit.

Sunt tamen qui arbitrantur, in hoc Feſto non Tubas luſtratas, ſed vrbem tubis luſtratam, ideóque modò citatum verſum Ovidii ſic legendum putant:

Summa dies è quinque Tubâ luſtrare canorâ
Admonet, &c.

Sed quum in fine Februarii vrbs luſtrata fuerit, non exiſtimârim mox ſequenti menſe repetitam fuiſſe luſtrationem ejus, & propterea priorem ſententiam veriſimiliorem puto.

HILARIA.

Hilaria quo die celebrata Romæ.

M*Acrobius libro primo, Saturnal. capite 21. indicat octavo Calend. April. Romæ* Hilaria *celebrata fuiſſe, quòd ab eo die, in quem Iulii Cæſaris tempore Æquinoxium vernum incidebat, Sol diem longiorem nocte efficeret.*

Hilariorum origo.

Turnebus autem Adverſar. lib. 24. cap. 45. Hilaria exiſtimat fuiſſe matris Deûm ferias, quæ, vt in Aprili pluribus indicabitur, principio Veris celebrabantur maximâ populi lætitiâ, & nobiliſſimâ pompâ, quovis è populo inſignia cujuſque dignitatis mentiente atque ſimulante liberè & impunè, vt internoſci Magiſtratus à ſimulatore non poſſet, vt ab Herodiano in Commodo deſcribitur vbi tamen Hilariorum nomen deſideratur. Habet hæc ex Maximo D. Dionyſii Interprete, qui ſic ſcribit: ἔστι δὲ ἱλάρια ἑορτὴ ἰδίως ἑορταζομένη εἰς τιμὴν τῆς μητρὸς αὐτῶν, μᾶλλον δὲ δημόσιον, ὥς φησι Δημόφιλος ἐν τῷ περὶ τῶν παρ' ἀρχαίοις θυσιῶν. *Idem Maximus Hilaria dicit fuiſſe appellata, cùm alias Feſtivitates privatas, tùm publicas celebrari ſolitas ob Regis alicujus creationem. Verba ejus hæc ſunt:* ἦσάν τινες ἡμέραι τοῖς εἰδωλολάτραις, ἃς ἱλάρια ἐκάλουν, καὶ αἱ μὲν ἦσαν ἴδιαι καὶ ἱλάριοι, ὡς ὅταν τις ἔγημεν, ἢ υἱὸν ἐκτήσατο· αἱ δὲ κοιναὶ καὶ δημόσιαι ἱλάρια ἐκαλοῦντο, ὅταν βασιλεὺς ἀναγορευόμενος τὰς δημοσίας ἱλαρίας παρεῖχε, καὶ οὐκ ἔτι πένθιμα ἐν ταύταις φέρειν ἐξῆν, ἀλλὰ καὶ θέαι καὶ θυσίαι καθ' ἑκάστην ἡμέραν διετελοῦντο δημόσιαι. καὶ οἱ πενθοῦντες ἐπαύοντο, καὶ ἑώρταζον, καὶ ἐν εὐωχίαις ἁπάσαις διῆγον τὰς εἰρημένας ἡμέρας τῆς τοιαύτης ἱλαρίας: *Id eſt,* Erant quidem dies idololatris quas Hilarias ſeu Feſtivitates vocabant. Horum alii erant privati & feſtivi, vt quum quis vxorem duxerat, aut alicui filius natus erat. Communes autem & publicæ Feſtivitates Hilaria dicebantur, vt quum quis Rex creatus erat, is publicas Feſtivitates populo exhibebat. In his nulla erat licitum luctus inſignia geſtare, luctus omnis ceſſabat, ſpectacula, ludi, ſacrificia, epulæ per totos illos dies agitabantur.

Matris Deorum Lauatio.

S*Exto Calend. April. celebratur* Lavationis Matris Deûm *Feſtum. Sic enim Vibius Sequeſter ad Vergilianum filium ſcribit:* Mater, *inquit*, Deûm ſexto Calend. April. lavatur. *Et Ammianus libro vigeſimo tertio.* Diem, *inquit*, Sextum Calend. April. quo Romæ matri Deorum pompæ celebrantur annales, &c.

Lavatio matris Deûm quo die celebrata.

Abluitur autem in Almone fluvio, ad quem magnâ pompâ à Gallis Sacerdotibus deferebatur, quíque non procul ab vrbe Tiberi miſcetur. Teſtatur hoc Ammianus eodem loco, inquiens: ſimulachrum ejus, quod carpento vehitur, Almonis undis ablui perhibetur: Mos hic inde originem traxit, quòd cum Romam primùm hæc Dea ex Aſia advecta eſſet, Sacerdos eam, antequam in vrbem intuliſſent, hoc fluvio laviſſet: id deinde per ſingulos annos ſervatum. Quod Ovidius lib. 4. Faſt. his verſibus teſtatur.

Lavationis matris Deum origo.

Eſt locus, in Tiberim quâ lubricus influit Almo,
Et magno nomen perdit in amne minor.

Illuc purpureâ canus cum veſte Sacerdos.

Almonis Dominam, Sacráque lavit aquis.

Feſti hujus ritus turpes.

Obſcœna verò ac turpia ante Deam in ejus Lavatione cantata, D. Auguſtinus teſtatur lib. 2. de Civitate Dei capite 4. ſequens: Ante ejus lecticam die ſolenni Lavationis ejus talia per publicum concitabantur à nequiſſimis ſcenicis, qualia non dico matrem Deorum, ſed matrem qualemcunque Senatorum, vel quorumlibet honeſtorum virorum, imò verò qualia nec matrem ipſorum ſcenicorum deceret audire. Habet enim quiddam erga parentes humana verecundia, quod nec ipſa nequitia poſſit auferre. Illam enim turpitudinem obſcœnorum dictorum atque factorum, ſcenicos ipſos domi ſuæ proludendi cauſa coram matribus ſuis agere puderet, quam per publicum agebant, coram Deorum omnium matre, ſpectante & audiente utriúſque ſexus frequentiſſimâ multitudine. Quæ ſi illecta curioſitate adeſſe potuit circumfuſa ſaltem offenſa caſtitate debuit abire confuſa. Quæ ſunt ſacrilegia, ſi illa erant Sacra? aut quæ inquinatio, ſi illa lavatio? *Arnobius quoque ipſam Lavationem Matris Deûm, ut quæ non conveniat diis, his verbis irridet:* Lavatio, *inquit,* Deûm matris eſt hodie. Sordeſcunt enim Dii, & ad ſordes eluendas laventibus aquis opus, atque adjunctâ antiquâ cineris frictione.

Ritus deducendæ matris Deûm ad Almonem.

Quibus autem ritibus ſimulachrum matris Deûm ad flumen Almonem ſit deductum hoc die, Prudentius his verſibus in martyrio Romani indicat:

Nudare plantas ante carpentum ſcio
Lapis nigellus evehendus eſſedo
Quem ad Lavacrum præeundo ducitis,
Almonis uſque per venitis rivulum.
Proceres togatos matris Idææ Sacris,
Muliebris oris clauſus argento ſedet.
Pedes remotis atterentes calceis.

Iani, Concordiæ, Salutis, & Pacis Festum.

Tertio *Calendas Apriles, id eſt, die* 30. *Martii erat* Feſtum Iani, Concordiæ, Salutis & Pacis, *quibus eo die* rem Divinam *faciebant. Unde Ovidius libro* tertio *Faſtor. in fine:*

Tres ubi Luciferos veniens præmiſerit Eos,
Tempora nocturnis æqua diurna feres.
Inde quater paſtor ſaturos ubi clauſerit hœdos.
Canuerint herbæ rore recente quater:
Ianus adorandus, cum quo Concordia mitis,
Et Romana Salus, aráque Pacis erit.

Conjunxerunt autem non ſine cauſa tria hæc numina. Prudentia enim, Ieſum Ianus tribuunt, Concordiam facit: Concordia, Salutem & Pacem.

Lunæ Festum.

Feſti hujus dies.

P*ridie Calend. April. hoc eſt, die ultimo Martij* Feſtum *eſt* Lunæ *in Aventino monte. Unde Ovidius,*

Luna regit menſes, hujus quoque tempora menſis
Finis Aventino Luna colenda jugo.

Dianæ templo Romæ cur bovis cornua affixa.

Livius de Æde Lunæ in Aventino ſic ſcribit: Atrox cum vento tempeſtas totem ex æde Lunæ, in Aventino eſt, raptam tulit. *In ſummo enim dorſo Aventini Lunæ ædes fuit. In veſtibulo hujus templi ex vetuſto ritu, boum cornua affixerunt, in veteris geſta rei memoriam. Fuit enim quidam, ut Plutarchus in Quæſt. indicat, in Sabinis Antro Coratius, qui vaccam habebat magnitudine & formâ reliquis præſtantiorem: monitúſque à vate quodam, qui in Aventino bovem hanc immolâſſet Dianæ, ei fata ſummam poteſtatem deferre, urbémque ipſam Italiæ totius regno potituram, Romam ſe contulit bovis ibi mactandæ gratiâ. Servus autem Regi Servio clam vaticinium illud, & rex Cornelio Pontifici indicavit. Tum Cornelius Antroni mandavit, ut ante ſacrificium aquâ Tiberis profluente ſeſe ablueret: ſic enim legibus præſcriptum eſſe litatura. Lotum igitur hic abiit: interim Servius ut vacca in honorem Dianæ immolaretur præcepit, mactataque cornua templo affixit: ut Plutarchus refert in quæſtionibus Romanis, quæſtione quartâ. Hoc & Iuba narrat, & Varro: niſi quod hic Antronis nomen non habet, deceptúmque non à Cornelio Sacerdote Sabinum, ſed ab adituo refert.*

Caput XIII.

De Feſtis quæ Aprili menſe à Græcis Celebrata fuerunt.

ΥΒΡΙΣΤΙΚΆ.

Feſti hujus ratio.

Y*βριστικὰ, Latinè* Contumelioſa *ſeu* Injurioſa, *Feſtum quoddam fuit Argivorum, in quo mulieres inſolentius ac petulantius in maritos agebant, virilibus induta veſtimentis, in memoriam patriæ ab hoſtibus ſuâ fortitudine vindicatæ. Hiſtoriam*

integram

integrum Plutarchus libello de Virtutibus mulierum narrat. Cùm Cleomenes Spartanorum Rex multis Argivorum occisis, ad ipsam urbem duceret exercitum, impetus & divinitus injecta quædam audacia mulieres quæ ætate integra erant excitavit ad propulsandos à patria hostes. Erat inter cæteras Telesilla nobili orta familiâ, quæ quum esset multis ac variis morbis obnoxia, Deos de recuperanda bona valetudine consuluit: oraculóque monita ut Musas coleret, Deæ obtemperavit, studiúmque in carmina & harmoniam collocavit: nec solùm à morbo liberata, sed etiam ob poëticam in admiratione apud mulieres fuit. Hac Duce arma capiunt, propugnacula occupant, muros coronâ cingunt non sine hostium magnâ admiratione. Ac Cleomenem quidem repulerunt, multos suorum desiderantem, alterum Regem Demaratum (ut Socrates ait) qui in urbem pervenerat & Pamphiliacum occupaverat, vi exturbârunt. Refert etiam Pausanias in Corinthiacis. Hoc modo urbe servatâ mulieres quæ in pugna ceciderant, in via Argiua sepultæ sunt à civibus: superstitibus autem proximum virtutis dedicatio Martis concessa est. Pugnatum alij in ipso novilunio, alij septimâ die, tradunt mensis, qui nunc quartus, olim Hermæus, id est, Mercurialis, apud Argivos dicebatur. Ea die etiam hodie Ὑβριστικὰ ἱερὰ (Hybristica Sacra) agunt, γυναῖκας ἀνδρείοις χιτῶσι καὶ χλαμύσιν, ἄνδρας δὲ πέπλοις γυναικῶν καὶ καλύπτραις ἀμφιεννύντες, id est, mulieres virilibus tunicis & lænis, viros autem muliebribus vittis ac velis vestientes. Virorum penuriam ut exsarcirent, mulieres non (ut Herodotus tradit) servis, sed vicinorum optimis in civitatem receptis conjunxerunt: quos illæ videbantur contemnere & ignominiâ afficere in concubitu. Itaque decreverunt, ut nuptæ barbam haberent, quando cum viris concumberent. Quo loco Plutarchus, quum dicat mensem qui olim ab Argivis Hermæus dictus sit, nunc verò quartum existat, ad Romanorum consuetudinem, ut etiam aliis in locis, respicere, & proinde Aprilem intelligere videtur.

ΘΑΡΓΥΛΙΑ.

Thargelia in honorem Apollinis & Dianæ celebrabantur.

MEnse Θαργηλιῶνι, quem Aprili Latinorum respondere suprà abundè probavimus, Θαργήλια Festum & Sacra in honorem Apollinis Delii, ut Athenæus testatur lib. 12. capite 7. & Dianæ celebrabantur: inde fortasse quod hic mensis utriusque Dei Natalis esset: sextus videlicet dies Dianæ, & septimus Apollini, unde & ἑβδομαγενὴς ab Æschylo dictus est: eadémque de causa ἑβδόμῃ [illegible] ἱσταμένου [illegible], id est, septimâ die Thargelionis, hoc Festum agitabatur.

Solebant autem in hisce Θαργηλίοις, τὰς ἀπαρχὰς τῶν φυομένων ποιοῦντες καὶ ἕψοντες, in olla quando coquere semina, quam [illegible] appellabant: quo nomine etiam χύτρας nominabant, quæ tunc fiebat, Hesychio authore. Suidas quoque Θαργήλια festum fuisse dicit Apollinis & Dianæ: in quo solitum fuisse coqui [illegible] ἱερὰ ἐν ἡμέρᾳ [illegible], [illegible] Thargelitas coqui in eo ἀπαρχὰς [illegible]. Crates [illegible] vocari scribit [illegible]: quem Θάργηλον à nonnullis vocari [illegible] quidam referunt. Etymologicum [illegible] sine [illegible] festum quoddam Athenis [illegible] τῶν [illegible] καρπῶν: agitari autem [illegible] in honorem Apollinis & Dianæ ipse quoque testatur.

Hunc diem etiam πολυεθόρυβον à Græcis appellatum Plutarchus annotat, ob multitudinem oraculorum quæ eo dabantur ab Apolline. Serò namque cœpit singulis mensibus oracula requirentibus respondere: antiquitùs enim semel duntaxat in anno vaticinabatur, eâque hac ipsa die, ut Plutarchus in Quæstionibus Græcis ex Callisthene & Anaxandrida refert, quæst. 9.

ΚΑΡΝΕΙΑ ΙΕΡΑ.

Carnea quando & ubi celebrata.

KΑρνεῖα ἱερὰ hoc est, Carnea Sacra & Festum, non solùm apud Lacedæmonios & Cyrenæos, sed totâ ferè Græciâ, & alibi quoque, septimo die mensis Thargelionis, peregrinum, ut Pindarus in Pyth. ostendit, & agebatur, ut Pindarus in Pyth. ostendit, & Callimachus imprimis in hymno ad Apollinem Callimachi[illegible]. Celebrabatur in honorem Apollinis hoc Festum & Sacrum, à quo & nomen habet. Nam Καρνεῖος Ἀπόλλων crebra fit mentio apud autores. Ducebatur autem sic a Carno genere ex Acarnania: alij à Carno Iovis & Europæ filio [illegible] vocatum existimant, quod Praxilla Poëtria scripsit, & Hesychius recitat, qui ab Apolline & Latona fuerit educatus: quidam à carnu vate denominatum existimant, quem unum ex Heraclidis fuisse aiunt. Sunt qui ideò Carneum Apollinem vocitatum autument, quòd quum in Ida Græci Cornum arborem succidissent, quam Kranéias illi vocant, ex luco Apollinis, ad equum fabricandum, Deum ea iritatum & nominatum Carneum, litera unius inversione. Lege Pausaniam in Laconicis, & quem dixi Callimachi hymnum, et in eum Scholia.

Apollo cur Carneus dictus.

Varias & discrepantes sententias, de Origine Carneorum Zacharias Callergus Theocriti

Carneorum origo.

ſi Scholiaſtes hũ verbũ in εἰδύλλ. 5 recitat: Κάρνεια ἑορτὴ ἐστὶ Ἀπόλλωνος καρνείου ἀπό τινος κάρνου. Οὗτος δὲ ὁ κάρνος μάντις ὤν, ἑπόμενος τοῖς ἡρακλείδαις, ἅπτημα τούτοις μαντευόμενος, ὅν τινα ἐκ ξαπτεὶς ἐκ τῶν ἡρακλειδῶν ἱππότης τοὔνομα, λόγχῃ βαλὼν ἀπέκτεινε· δι' ὃν λοιμὸς ἐγένετο ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, καὶ ἀπελθόντες, ἔλαβον χρησμὸν ἐξ Ἀπόλλωνος, κάρνειον τιμῆσαι Ἀπόλλωνα. καὶ τοῦτο πείσαντες, ἐπαύσαντο τοῦ λοιμοῦ. Ταύτην οὖν τὴν ἑορτὴν καὶ οὗτοι οἱ μεταπήσαντες ἐκ Πελοποννήσου εἰς ἑτέρας πόλεις, διὰ τὸν λοιμὸν ἐπετέλουν. Senſus eſt, Fame obortâ in Geloponneſo ob Carni necem, ſedatam eam fuiſſe Carneorum inſtitutione, vt Oraculo Apollinis edocti fuerant: & inde hæc Sacra in alias Græciæ vrbes poſtea tranſlata. Ἄλλως, Κάρνεια ἑορτὴ διώκειν, πλημμύρ. Καρνείῳ Ἀπόλλωνι, τῶν Πελοποννησίων, ἀπὸ κάρνου μάντεως ὃς ἤγετο τοῖς ἡρακλείδαις: ἀπ' αὐτοῦ δὲ κάρνειον Ἀπόλλωνα προσαγορεύουσιν. Ἡ δὲ ἱστορία παρὰ Θεοπόμπῳ: ἐπὶ τὸν ἑαυτὸν, καὶ δίκην, καὶ ἐξηπατηκ καλοῦσιν Ἀργεῖοι, διὰ τὸ κάρνον ἐγήσασθαι τοῦ στρατοῦ. ὃν οἱ ἡρακλεῖδαι ἀπέκτειναν ἀπερχόμενοι εἰς Πελοπόννησον, ὑπολαβόντες κατάσκοπον εἶναι τοῦ στρατεύματος: ὃν ὕστερον ἐτίμησαν ὑπὸ λοιμοῦ φθειρόμενοι. Ἄλλως: Πράξιλλας μὲν ἀπὸ Καρνείου φησὶν ὀνομάσθαι τοῦ Διὸς καὶ Εὐρώπης υἱοῦ, ὃς ἦν ἐρώμενος τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλκμὰν δὲ ἀπὸ Καρνέου τινὸς Τρωϊκοῦ. Δημήτριος δὲ, ἀπὸ τοῦ κατασκευῆς ὅ ἐστι τελέσαι. Φησὶ γὰρ, ὡς ὁ Μενέλαος στρατεύσας εἰς Ἴλιον, ηὔξατο τιμῆσαι αὐτὸν ἐὰν κρατήσῃ. Ἄλλως: Κάρνεια ἑορτὴ ἐστὶ Διὸς καρνείου ὀνομαζομένη. Παρ' Ἕλλησι δὲ τελεῖται διὰ τὸ τὸν δούρειον ἵππον, ἐκ Καρνείου εἶναι ξύλου.

Carneorum ritus. Porrò de Carneorum ſeu Carniorum Feſto & Sacro Athenæus quoque libro quarto ex Demetrio Sceptio plura ſcripſit, morémque in eo ſernatum retulit. Nouem diebus celebrabatur, καὶ μίμημα ἦν στρατιωτικῆς ἀγωγῆς, hoc eſt ſpeciem præ ſe ferebat militaris cujuſdam conuictûs, ſeu vitæ atque inſtituti. Τόποι enim, id eſt, loci nouem numero erant (ſic enim σκιάδες, hoc eſt vmbracula ab illis vocabantur) ſcenis ſimillimi: in quibus ſingulis viri nouem cœnabant, delecti ex trinis φρατρίαις ſeu tribubus: ibique facilis ac ſimplex lautitia, militarem in modum, conuictus fuit, & ſub quodam imperio, vt in caſtris mos eſt fieri. Quæ omnia per præconem ex mandato pronuntiabantur.

Huic Feſto igitur ſimillima fuit Iudæorum Solennitas Tabernaculorum, de qua libro ſuperiore plura diximus. Et ab ea Saturnaliorum illa Feſtiuitas apud Romanos originem traxiſſe videtur.

In ludis verò Carneis primum omnium palmam reportâſſe Terpandrum, Athenæus lib. 14. ex Hellanica τοῖς καρνεονίκαις ἐκείνου indicat. Tales dicebantur Καρνεονῖκαι: ſicut Καρνεᾶται, Heſychio teſte, οἱ ἄγαμοι, κεκληρωμένοι δὲ ἐπὶ τὴν τοῦ καρνείου λειτουργίας. Quinque autem ex vnaquoque tribu hanc liturgiam obibant quatuor annorum ſpatio.

Carnea quando instituta. Inſtituta hæc Feſta Athenæus eodem libro capite decimo quarto: ex libro de Tempore Soſimi refert, Olympiade 26. Hieronymum autem aſſerere, ait ibidem, in libro de Citharœdis, qui de Poëtis ſit quintus, qui Lycurgi Legiſlatoris temporibus floruerunt, Terpandrum, qui primus omnium in his ludis vicerit, cum fuiſſe, ὃς ὑπὸ πάντων συμφώνως ἱστορεῖται μετὰ τοῦ Ἰφίτου τοῦ Ἠλείου τὴν πρώτην ἀριθμηθεῖσαν τῶν ὀλυμπίων θέσιν διαθεῖναι, hoc eſt, qui ab omnibus vna voce prædicetur cum Iphito Eleo primam Olympiorum poſitionem connumeratam conſtituiſſe.

Luſtratio Athenarum.

Laërtius libro ſecundo, in Socratis vita circa finem teſtis eſt, ſextâ die menſis Θαργηλιῶνος, Athenienſes ſuam vrbem luſtrâſſe. Et quia Gyraldus Syntagmate 17. de Diis refert, Athenienſe menſe Thargelione duos homines immolâſſe, vnum pro maribus, alterum pro fœminis, bóſque Pharmacos, id eſt, medicos vocâſſe, & ſaginatos in cuſtodia publica aſſeruâſſe, adducor, vt hoc ipſa die luſtrica eos hoc ſacrificium peregiſſe credam. Fuit enim hic mos apud plurimas olim gentes, vt quotannis deligerentur aliqui, quorum capite omnia ciuitatis aut gentis alicujus ſcelera luerentur, quíq; ad auertendam Deorum iram mactarentur, quos nõ ſolùm φαρμακοὺς, ſed & καθάρματα vocârunt. Vnde Suidas, ἐπὶ καθαρσίῳ τῆς πόλεως ἀνῄρουν ἰσολογημένον τινὰ, ὃν ἐκάλουν κάθαρμα. Meminit hujuſce conſuetudinis & Herodotus libro ſeptimo. Ad hunc morem reſpexiſſe Paulus videtur 1. Cor. 4. inquiens: ὥσπερ καθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν: his enim verbis ſic Apoſtolum dicere voluiſſe Budæus rectè exiſtimat. Nos tanquàm piacula mundi facti ſumus, & ſuccidaneæ pro populo victimæ. *Vel*, Non minus apud gentium vulgus deteſtabiles ſumus, quàm illi, qui diris execrationibus onerati atque obruti, pro ſalute publica abjici olim ſolebant. Pauli locus explicatur.

Dies hic Græcis auſpicatiſſimus. Fuit præterea hic dies, ob proſperiorem euentum rerum, veteribus non Athenienſibus modò, ſed & aliis auſpicatiſſimus, vt ſcribit Cœlius Rhodig. lib. 17. cap. 30. Illud enim felicitatis argumentum ſanè primum, & magnum quoque, quòd hominum ſapientiſſimus Delphico quoque oraculo judicatus, eo in vitalem prodiiſſe lucem Socrates narratur. Sic námque Plutarchus lib. 8. Sympoſ. ἕκτῃ Θαργηλιῶνος ἱστάμενου τὴν Σωκράτους ἀγάγοντες γενέθλιον. Sic etiam Laërtius libro 2. in Socratis vita circa finem ſcribit, Socratem natum anno 4. Olympiadis 77. Thargelionis

gelionis die ſexta. Deinde eodem die Perſæ ad Artemiſium ſuperati, quinque Afflicta pateuo (?) eſt, Æliano libro 2. lib. 25. variæ hiſtoriæ authore: qui etiam uſum eo nomine Atheniensibus receptum fuiſſe Διὰ τῆς ἀγροτέρας trecentas immolare, cum Miltiado damnata. Rurſum apud Plutarchum nobili ſaepta gens eodem hoc uſa die. Quin & Perſis eſſe fatalis quodammodo is dies viſa, quando ea quoque ab Alexandro Duce tradentur concisæ opes.

ΒΕΝΔΙΔΙΑ.

Bendidia Festum quoddam erat celebratum ab Atheniensibus in Piræo portu, ut Proclus annotauit, in honorem Dianæ ſeu Lunæ, quam Thraces Bendin ſua lingua vocabant, teſte Palæphato, Heſychio, Suida, & Phauorino. Lucia .... barbarorum Deas hanc refert, apud quem ſcribitur paroxytonos Βενδίς, in lemmate .... Adrianus Iunius in ſuis Faſtis ponit eum diem ad diem 19. menſis Aprilis; Reuſnerus autem in ſuo anulo Calendario Attico & Romano Gyraldo ad 14. Calend. Iunij. Meminit eius Plato in Politic. 1. ſub finem his verbis: Ταῦτα δὴ .... ἐν τοῖς Βενδιδείοις. Nam Feſtum .... Bendidea appellant plurali numero.

ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΔΗΜΗΤΡΟΣ hoc eſt, Myſteria Cereris quæ & Eleuſinia Sacra dicuntur.

Myſteria Cereris, quæ & Sacra Eleuſinia, diuerſa ſunt à Teſmophoriis, licet hæc quoque Μυστήρια Δήμητρος ab Heſychio & Suida dicantur, ac utraque unam & eandem originem habeant. Nam illa Eleuſine, hæc autem Athenis facta ſunt, etiam poſt bellum inter Eleuſinios & Athenienſes, quod inter alias conditiones hic quoque confectum eſt, ut Eleuſinij alia in rebus obtemperarent Athenienſibus. Myſteria vero Cereris, ſoli & ſeorſim administrarent: Deæ autem utrique Eumolpus & Celei filia Sacra peragerent, Pauſania authore. Deinde Eleuſinia ſacra à viris & mulieribus ſimul celebrata eſſe animaduertimus. Hercules ..... Sacra initiare non potuiſſet. Quomodo autem morem non geſſerint, non tamen hoc ideo factum ignoro, quod viris intereſſe his Sacris non liceret, ſed quia lege cauebatur, ne peregrinus ea impertirentur. Theſmophoria verò à ſolis mulieribus obſeruata, ſuo loco videbimus. Ad hæc Theſmophoria cum luctu & ieiunio .... celebrabantur propter filiam deperditam memoriam, ... cultum item in quo tum ſuit Dea, & abſtinentiam .... Eleuſinia verò .... cibo & potu .... & lætitia quadam fiebant, ob ... myſteria cum iocis & lætitia quadam fiebant.

Fuerunt autem duorum generum, Magna & Parua, Cæterè Sacra erant Magna, Proſerpina Parua, Cælio teſte lib. 16. cap. 9. L. A. — monſtratam frumenti ſationem, ut Gyraldus .... de Diis Syntag. 13.

ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΔΗΜΗΤΡΟΣ Μεγάλα

Magna Cereris Myſteria ſeu Eleuſinia Myſteria ſacra inſtituit, ut Lactantius Grammaticus refert, Triptolemus Celeus Eleuſini Regis filius. Et Seruius in Vergilij lib. 1. Georgicorum: Eleuſin ciuitas eſt Atticæ prouinciæ, non longè Athenis, in qua quum regnaret Celeus, & Cererem, quærentem filiam Proſerpinam, à Plutone raptam, dum Aſtres legeret, liberaliſſimè hoſpitio ſuſcepiſſet, illa pro munere oſtendit ei omne genus agriculturæ, filium etiam eius Triptolemum, recens natum, per noctem igne fouit, per diem lacte Diuino nutriuit, & alatis eum draconibus ſuperpoſitum, per totum orbem miſit, ad uſum frumenti totum hominibus indicandum. Ille contrà, ut gratum ſe ac memorem tanti beneficij accepti præberet, templum ei Eleuſine extruxit, & hæc Sacra inſtituit. Vnde etiam Iuſtinus lib. 2. ſcribit frumenti ſationem à Triptolemo repertam eſſe, & in eius munerum honorem noctes initiorum ſacratas. Hinc & Arnobius lib. 5. contra Gentes, Eleuſinia, inquit, illa myſteria, & ſacrorum reconditi ritus, cuius memoriam continent? nonne illius erroris, quo in filiæ conquiſitione Ceres feſſa, cum venit ad Atticæ, triticeas attulit fruges? Confirmat horum ſententiam Homerus, ubi eum enumerans, quos Dea myſteriorum ſuorum rationem edocuerit, ſic inquit:

> Triptolemo oſtendit, bellatoriſque Diocli,
> Eumolpo, & Celeo, populos qui flectere nouit,
> Sacra miniſteriis, hiſque omnibus Orgia dixit.

Herodotus in Euterpe non à Triptolemo, vel alio aliquo Græcorum, initium habuiſſe ſcribit hæc myſteria, ſed ex Ægypto primùm à Danai filiabus delata fuiſſe, iiſque Pelaſgicas mulieres imbuiſſe. Sed deinde omni Peloponneſo à Doribus ejectâ ſedibus ſuis, hæc myſteria, hancque inſtitutionem abolitam & à ſolis Arcadibus, qui à Peloponneſo non ejecti fuerant, conſeruatum.

Diodorus Siculus lib. 1. tradit, Erichtheum .... Ægyptium, quum maxima ſiccitas omnem ferè orbem, præter Ægyptum, peruaſiſſet, unde ingens frugum hominumque pernicies ſequuta, tunc ipſe

diſſe ex Ægypto propter cognationem Athenienſibus frumentum ob idque beneficium eis Regem conſtitutum, docuiſſe Athenienſes ceremonias ac myſteria Cereris Eleuſinia ab Ægyptiis tranſlata.

Alij ad Eumolpum Ægyptium horum Sacrorum originem referunt: & inde Eumolpidas etiam, horum ſacrificiorum Sacerdotes, ex Ægypto traductos Diodorus indicat: quorum etiam Aiſchines meminit contra Cteſiphontem, & Sophocles in Oedipode:

ὧν καὶ Χρυσέα
Κλῄς ἐπὶ γλώσσα βέβακε
Προσπόλων Εὐμολπιδᾶν

Quorum & aurea
Clauis in lingua
Sacerdotum Eumolpidarum.

Myſteriorum M. Cereris ritus.

Vtebantur autem Sacerdotes iſti in his Sacris veſtibus albis.

Facibus verò & tædis hæc myſteria agebant accenſis, Cererem repræſentantes, quæ facibus ex Aetna Siciliæ monte accenſis, Proſerpinam per vniuerſum terrarum orbem quæſiuit: impoſito calatho cum ſacris abditis in curru, ciſtophoris vnà prodeuntibus. De quibus & aliis ita Claudianus in raptu Proſerpinæ:

Iam mihi cernuntur trepidis delubra moueri
Sedibus, & claram diſpergere lumine lucem,
Aduentum teſtata Dei: iam magnus ab imis
Auditor fremitus terris, templúmque remugit
Cecropidum, Sanctáſque faces extollit Eleuſis.
Angues Triptolemi ſtrident, & ſquammea curuis
Colla leua attrita iugis, lapsúque ſereno
Erecti roſeas tendunt ad carmina criſtas.

Virgines autem ciſtas opertas ferentes Canephoræ, & Ciſtiphoræ dicebantur: in quarum altera flores erant, in altera ſpicæ: per illos ver, per has æſtatem ſignificantes. Theodoritus verò in his muliebrem naturam delatam ſcripſit: alij alia tradiderunt.

Coronas etiam, vel ſerta ſpicea ex frugum primitiis Deæ offerebant in hoc Sacro.

Certamen quoque celebre in eo agebatur, cuius & Pindarus in Iſthmiis, nec ſemel Commentatores eius meminere: in quo victores coronâ hordeaceâ ornabantur: hinc & Actæa Ceres interdum nuncupata eſt. Vnde Papinius:

Túque Actæa Ceres, curſu cui ſemper anhelo
Votiuam taciti quaſſamus lampada myſtæ.

Myſteria Cereris non diuulgata.

Hæc pauca ferè de horum myſteriorum ceremoniis & ritibus apud authores Ethnicos extant, quamuis plura alia in iis pertractata ſint. Sed ea tam fuerunt arcana & ſecreta, vt vulgò prouerbium iactaretur in ſecretos & tacitos ἄῤῥητα καὶ τὰ μυστήρια. Et Ariſtophanes in Nebulis ἀπόῤῥητα ἱερά, hoc eſt, non diuulganda ſacra nominat. Pauſanias quoque retulit, ſomno ſe monitum ne ea explicaret. Et Iuſtinus dixit, Myſteria Cereris nullâ aliâ re magis quam ſilentio Sacra fuiſſe. Prodiderunt aliqui, Orpheum fulmine ictum concidiſſe, quòd arcana Dionyſiorum profanis & rudibus hominibus diuulgâſſet. Numenius Philoſophus offenſam pertuliſſe Numinum dicitur, quòd ſacra Eleuſinia interpretando vulgauerit. Viſum enim fuit ei in ſomnis videre Deas ipſas habitu meretricio in fornice proſtantes. Id quum mirabundus quid eſſet percunctatus fuiſſet ei reſponſum fuit, Deas perſcripta eius, ab ipſo pudicitia aditu vi abſtractas, ante apertum lupanar omnibus paſſim adeuntibus proſtitui, quia ſacra ſua, quæ ſecreta eſſe voluerint, altius rimari, & intrinſecus perſcrutari conatus, publicauerit atque vulgauerit. Vnde Horatius in Carminibus dixit, ſe vitaturum ne ſub eodem tecto ſit, qui Cereris ſacrum vulgauerit. Et Apuleius de his ſacris ſcribens, inquit: Dicerem, ſi dicere liceret: cognoſceres, ſi liceret audire: ſed parem noxam contraherent aures & linguæ illæ temerariæ curioſitatis. *Quocirca capitale fuiſſe legimus hæc arcana proferre. Hinc Ariſtoteles Ethic. 3. narrat, Aeſchilum Poetam ad Areopagum in iudicium vocatum fuiſſe quòd in ſua poëſi arcana Cereris adidiſſet. Alcibiadem etiam ſimili de cauſa ab Athenienſibus condemnatum & morti adductum hiſtorici prodiderunt.*

Ritus Myſteriorum Cereris vſurpati.

Extant verò apud primitiuæ Eccleſiæ Doctores horum arcanorum non obſcura veſtigia. Gregorius Nazianz. in Serm. Epiphaniorum, Neque nobis, *inquit*, Virgo aliqua rapitur, nec Ceres vagatur, nec Celeos aliquos inducit, & Triptolemos, & dracones: & hæc quidem facit, & hæc patitur: pudet enim me per diem dare noctis ſacrificium, & pudorem facere myſteriorum. *Auguſtinus in Quæſtionibus vtriúſque Teſtamenti ait.* Nihil apud nos in tenebris vel occultè geritur. Omne enim quod honeſtum ſcitur, publicari non timetur. Illud autem quod turpe eſt & inhoneſtum, prohibente pudore non poteſt publicari. Quamobrem Pagani myſteria ſua in tenebris celebrant, vel in eo prudentes. Erubeſcunt enim palàm illudi: piacula enim, quæ illic vice legis aguntur, nolunt manifeſtare, ne qui prudentes ſe dicunt, hebetes his videantur quos ſtultos iudicant. Sed ne fortè hinc illis ſtulti videamur, quia lex noſtra caſtitatem, miſericordiam, pietatem, continentiam prædicat: apud illos enim hæc ſtulta ſũt, quia omnis bonus malo malus

eſt

eſt, & prudens ſtulto inſenſatus eſt. Nam in tantùm caſtitatem execrantur, vt etiam cinædis delectentur, magiſterio eorum ſubiecti, qui niſi tales fuerint, idonei non erunt ipſi, ſi dicendum eſt, religioni. Propterea enim abſcinduntur & habitum immutant, vt de viris quaſi fœminæ fiant, & circa naturam ſubiecti muliebria patiantur, & tunc demum apti & digni ſunt miniſtri ſuperſtitionis illorum. Nunquid accuſari poteſt huiuſmodi quem lex facit talem? Ideò enim amiſſo viri & actu & habitu in mulierem transformantur, vt muliebria libenter patiantur. Quæ ergo putantur eſſe myſteria, vbi de honeſto inhoneſtum fit, & de incorrupto corruptum, cùm hic ſit verè cultus Religionis, qui de turpibus honeſtos facit, de indiſciplinatis modeſtos? Quomodo cultores eius æmuli poſſunt eſſe bonæ vitæ, quando myſteria legis eorum ſine cinædis celebrari non poſſunt? *Hæc omnia Auguſtinus.*

Myſteria Cereris in magna authoritate fuerunt.

Et tamen in tanta authoritate primis illis temporibus Eleuſinia hæc Sacra fuerunt, vt profanum & ſcelere aliquo pollutum admiſerint, ſuo quidem arbitratu, neminem. Inde Catullus.

Orgia, quæ fruſtra cupiunt audire profani.

Tanti eadem exiſtimabantur, vt illis initiari Hercules præoptauerit, quam rem tamen minimè eſt aſſequutus. Sophocles etiam his verſibus:

——ὡς τρισόλβιοι
Κεῖνοι βροτῶν, οἳ ταῦτα δερχθέντες τέλη
Μόλωσ' ἐς ἅδου. Τοῖσδε γὰρ μόνοις ἐκεῖ
Ζῆν ἐστι. Τοῖς δ' ἄλλοισι πάντ' ἐκεῖ κακά.

Plurimos ea ſuperſtitione implere conatus eſt, tanquam initiis horum Sacrorum, quamuis ſceleratiſſimi eſſent, ſanctiores Diíſque gratiores effici poſſent. Rectius Diogenes, quum ſimile quid audiuiſſet: Meliore ergo, *ait,* conditione erit Patæcion fur, quia initiatus eſt, quàm Epaminondas, vir cętera optimus niſi quòd non eſt myſteriis iſtis imbutus: *vt refert Plutarchus in libro De audiendis Poëtis.*

Myſteria Cereris pluribus diebus celebrata.

Μάζων quid.

Celebrabantur autem quotannis Eleuſine non vno, ſed pluribus diebus: ex quibus vnus, & fortaſſe primus Μάζων *dicebatur, vt mihi quidem ex hac coniectura videtur. Propè Cereris Eleuſiniæ templum* Πέτρωμα *fuit factum. Vocârunt ita duos inſigni magnitudine lapides inuicem coaptatos. Quotannis autem Feſtum cùm celebrârunt, quod* Μάζων *appellârunt, lapides hos aperuerunt, libellóſque depromiſerunt quibus celebrandorum Myſteriorum modus fuit præſcriptus. Hos audientibus ſacerdotibus, vt perlegerunt, noctu in locum priorem repoſuerunt. Huius* Π... *operculum rotundum fuit, & incluſam habuit imaginem ſeu faciem: eam* ἐν τῇ μείζονι καλουμένῃ τελετῇ *poſtquam accommodauit ſibi Sacerdos, indigenas ex quadam religione virgis cecidit: vt Pauſanias in Arcadicis indicat. Sed Lectori liberum hac de re iudicium relinquo.*

Πλημοχόαι quid.

Poſtremum certè diem horum Myſteriorum Πλημοχόας *appellârunt, à* πλημοχόῃ, *quod fuit vas fictile ad turbinis figuram accedens, leuiter in fundo compreſſum, vt Euſtathius indicat. Eo vtebantur in his myſteriis nouiſſimo die. Sic enim Athenæus lib. 11. cap. 15. ex Pamphilo de eo loquens, ait:* Χρῶνται τούτῳ τῷ σκεύει ἐν Ἐλευσῖνι τῇ τελευταίᾳ τῶν μυστηρίων ἡμέρᾳ, ἣν καὶ ἀπ' αὐτοῦ προσαγορεύουσι πλημοχόας: ἐν ᾗ δύο πλημοχόας πληρώσαντες, τὴν μὲν πρὸς ἀνατολάς, τὴν δὲ πρὸς δύσιν ἀνιστάμενοι, ἀνατρέπουσι ἐπιλέγοντες ῥῆσιν μυστικήν: *id eſt:* Vtuntur hoc vaſe vltimo die Sacrorum in Eleuſine, quod inde Plemochoam vocant: in quos duas Plemochoas implentes, alterámque ad orientem, alteram ad occidentem conſtituentes, conuertunt ſe, ſacrámque orationem dicunt. *Sic etiam Heſychius,* τῇ ὑστεραίᾳ, *ait,* ἡμέρᾳ τῶν μυστηρίων κοτύλισκας πληροῦσιν, ἃς καλοῦσι πλημοχόας.

Pheneatæ & Celeæ etiam vera myſteria celebrârunt.

Pheneatæ quóque iiſdem ritibus quibus Eleuſinij hæc myſteria celebrârunt. Naum enim dixerunt ex oraculo Delphico eò veniſſe: cum autem tertium ex poſteris Eumolpi fuiſſe, vt Pauſanias in Arcadicis indicat.

Celeis verò, quæ vrbs eſt Peloponneſi, non ſingulis, ſed quarto quóque anno hæc myſteria obſeruârunt, & Dyſaulem Celei fratrem in Phliaſiorum agrum profectum hos myſteriorum ritus inſtituiſſe, idem in Corinthiacis author eſt.

Myſteria Cereris M. Verno tempore celebrata.

Agi autem hæc myſteria fuiſſe ſolito Veris tempore, & quidem Thargelione menſe, qui partem Aprilis, partem etiam Maij noſtri ſibi vendicat ex multis coniecturis colligitur. Nam primò, Verno tempore raptam Proſerpinam dum flores legeret, & quæſitam à Cerere omnes dicunt. Deinde ſuprà oſtendimus, in certaminibus horum Sacrorum victores coronâ hordeaceâ ornatos. Hordeum autem menſe Maio & aliquibus in regionibus Aprili quóque matureſcit. Tertiò, Ouidius lib. 10 indicat, in iis coronas, vel ſerta ſpicea ex frugum primitiis Deæ oblatas. Quartò, quum Gyraldus Syntag. 13. oſtendiſſet, ieiunia in Theſmophoriis ob perditam Proſerpinam in Cereris honorem inſtituta, mox addit, ideò verno tempore cum luſu & lætitia virides herbas eidem obtuliſſe, quaſi quòd filiam mater repperiſſet vbi de his tantùm myſteriis loquitur. Quintò, Fulgentius in Mythologico, Hanc, *inquit,* Proſerpinam mater Ceres cum lampadibus raptam quærere dicitur: vnde & lampadum dies Cereri dedicatus eſt, illa videlicet ratione, quòd hoc tempore cum lampadibus, id eſt, cum Solis feruore ſeges

ad

ad metendum cum gaudio requiratur.

Alexander ab Alex.lib.3.cap.18.dicit, Iunio menſe hæc myſteria Cereris celebrata. Sed difficile eſt dicere quâ menſium Atticorum applicatione ad Iulianos hic author vſus fuerit. Nam libro eodem cap.24.extant quædam menſium diuerſorum nomina adeò ineptè cum noſtris collata, adeòque corruptè & confuſè, vt eum ne nomina quidem Atticorum menſium, nedum ſeriem & applicationem tenuiſſe appareat: niſi forſan ab alijs corruptus ſit ille locus.

ΜΗΣΤΗΡΙΑ ΔΗΜΗΤΡΟΣ Μικρά.

Myſteriorum Cereris paruorum origo. PArua Cereris Myſteria *hac occaſione instituta ſunt. Ab Athenienſibus petebat Hercules, vt Magnis ſibi initiari liceret. Id verò Eumolpi prohibebatur lege, vt Pauſanias ait, quâ cauebatur, ne peregrinis, ſed indigenis tantùm impartirentur hæc myſteria. At illi & viri inſignem admirati virtutem, & omnium audacem animum, ſimul etiam amicitiâ permoti, quæ vetus ferè ciuitati cum eo intercedebat, ſimul quòd Iouis filius eſſet, decreuerúntque, ne quid abnuerent, cui nihil negatum vellent, rationem inierunt, quâ nec legi derogaretur quicquam, & nihilominus compotem voti Herculem facerent. Proinde námque Parua instituere Myſteria in honorem Proſerpinæ, quibus & illum initiârunt.*

Myſteriorum honor veſtium. *Obſeruatum in his Myſteriis, vt quam quis, dum initiaretur, veſtem fortè geſtaſſet, eam ne vnquam exueret, donec victa tempore fieret omninò ingeſtabilis. Hinc datum adagio locum,* Veſtimenta initiatorum, *de iis quæ attrita prorſus ſunt, nulláque temporum viciſſitudine variantur: vide Cælium lib 16.cap.9 L. A. In aliis Myſteriis obſeruatus mos, vt veſtem, in qua aliquis initiatus eſſet, templis & numinibus dicaret, vt teſtatur Melanthius in lib. de Myſteriis,* παρ' ὃν ἔστι ταῖς θυσίαις ἀνιέναι καὶ τὰς στολὰς τοὺς μύστας, ἐν αἷς τύχοιεν μυηθέντες: *ex quibus ſtolis nonnulli puerulorum faſcias magnâ religionis opinione confecerunt: authore Cælio eodem loco, & Alexandro ab Alex.lib.3.cap 18.*

Myſteria parua Cereris fuerunt quædam præparatio ad Magna. *Fuerunt autem hæc Parua magnorum Myſteriorum velut* προκάθαρσις καὶ προάγνευσις, *id eſt præluſtratio quædam ac præuia deputatio, vt Cælius eo modo citato loco indicat. Vnde ſimul intelligitur ante Magna, ſed non diu hæc Parua celebrata eſſe.*

ΠΛΥΝΤΗΡΙΑ,

Plyntheria in quorum honorem celebrata. ATheniſ die 25. Θαργηλιῶνος, *vt P. Eberus in ſuo Calendario hiſtorico refert, Feſtum* Πλυντήρια Plyntheria *nuncupatum, celebrabatur, teſte Heſychio, in honorem Aglauræ filiæ Cecropis primi Athenienſium Regis: de quo Ouidius lib. 2. Metamorph. fabulatur, quòd quum Mercurio Herſem ſororem ſuam adamanti acceptâ pecuniâ operam ſuam pollicita eſſet, poſteà verò inuidiâ correpta, limen ingredienti pertinaciter reſtitiſſet, in ſaxum conuerſa ſit. Meminit huius Feſti Xenophon Hellenic. lib.1. vbi etiam dicit, in eo Mineruæ templum claudi fuiſſe ſolitum, propterea fortaſſe, quòd ob iram eius triſtis hic caſus Aglauræ euenſſet. Verba Xenophontis de reduce Alcibiade hæc ſunt:* Κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡμέρᾳ ᾗ Πλυντήρια ἦγεν ἡ πόλις, τοῦ ἕδους κατακεκαλυμμένου τῆς Ἀθηνᾶς, ὅ τινες οἰωνίζοντο ἀνεπιτήδειον εἶναι καὶ αὐτῷ καὶ τῇ πόλει. Ἀθηναίων γὰρ οὐδεὶς ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐδενὸς σπουδαίου ἔργου τολμήσαι ἂν ἅψασθαι: *hoc eſt, in Piræum nauigauit, die quâ Plyntheria celebrabat ciuitas, & Palladis templum claudunt, quod nonnulli & Alcibiadi, & vrbi infauſtum ominabantur, nullus etenim Athenienſium, etiam ſummâ coactus neceſſitate, aliquid die illâ operari audet, qua Plutarchus in eiuſdem Alcibiadis vita ſic recenſet,* ἡ γὰρ ἡμέρα καθ' ἣν κατέπλευσεν, ἐδρᾶτο τὰ Πλυντήρια τῇ θεῷ.

Plyntheria quid ſint. *Gyraldus de Diis gentium Syntagmate 17. de hoc Feſto ſic ſcribit: Plyntheria Feſta erant Cereris, qui dies inter nefaſtos repoſiti fuerunt. Scribit Pollux lib. 8. in Plyntheriis à Solone permiſſum tria iurare numina, Iceſion, Catharſion, & Hecæſterion, quæ ſunt Iouis cognomina: hoc eſt, ſupplicem, expiatorem & depulſorem. Cælius lib 14.cap.9 Antiq Lect. de Plyntheriis loquens, dicit, Athenienſes Orgia Praxiergidis Februario menſe (nam ipſe, vt ſuprà diximus, Thargelionа non pro Aprili agnoſcit) ritu arcano, detecto prorſum templi vniuerſo ornatu, & obtecto ſimulachro, obire.*

ΚΑΝΗΦΟΡΙΑ.

Canephoria in honorem Bacchi celebrata. A*Gebant Athenienſes* Κανηφόρια Canephoria *in honorem Bacchi: eorum ritum his verbis Demarchus in carminibus Dionyſiacis deſcribit,* κατὰ τὴν τῶν Διονυσίων ἑορτὴν παρὰ τοῖς παλαιοῖς Ἀθηναίοις, αἱ εὐγενεῖς παρθένοι τὸ ὡραῖον ἥκουσαι ἐκανηφόρουν, ἦν δὲ ἐκ χρυσοῦ κατεσκευασμένα τὰ κανᾶ, ἐφ' ὧν τὰς ἀπαρχὰς ἁπάντων τῶν καρπῶν ἐτίθεσαν. Per Feſtum Dionyſij diem, qui apud antiquos Athenienſ. agebatur, Virgines agiles, quæ ad pubertatem accederent, tum primùm caniſtros ferebant, qui erant ex puro auro, in quibus erant fructuum omnium primitiæ impoſitæ. *Non defuerunt tamen, qui non in honorem Dionyſij ſed Dianæ Canephoria inſtituta crediderint, cum dicerent, virgines nubiles per ea Sacra caniſtros earum rerum, quas pulchriores aliàs laboraſſent, ſpicas Dianæ conſecrare*

[illegible] atque ita ſignificaſſe, ſe prioris [illegible] exauctorari cupe[illegible] Dea, in cujus tutela habebantur [illegible] Dorotheus Syno[illegible] petere, ut aſſerit [illegible] Sacra celebrabantur ſub finem menſis Aprilis, ut habet Natalis Comes lib. 5. capite 13. Mythol.

CAPUT XIV.

Feſta quæ menſe Aprili à Romanis ſunt Celebrata.

CALENDÆ APRILIS.

Calendis April. Matronæ abluebant Romæ ſimulacrum Veneris, cui & ſa[illegible] [illegible] floribus & myrto. Id Ovidius lib. 4. Faſtorum his verbis indicat:

Rite Deam colitis Latiæ matréſque nuruſque,
Et vos, quis vittæ, longáque veſtis adeſt.
Aurea marmoreo redimicula demite collo,
Demite divitias: tota lavanda Dea eſt.
Aurea ſiccato redimicula reddite collo:
Nunc alii flores, nunc nova danda roſa eſt.

[illegible] etiam apud templum Fortunæ vi[illegible], quod erat in ripa Tiberina, myrto coro[illegible] ipſo die ſacrificare & lavari conſueve[illegible], quod Ovidius indicat ſic canens lib. 4. Faſtorum.

Vos quoque ſub viridi myrto jubet ipſa lavari:

Refert & etiam Plutarchus in vita Numæ. Cauſam [illegible] idem Poëta eodem loco his verſibus commemorat:

Cauſáque cur jubeat, diſcite, certa ſubeſt.
Littore ſiccabat ſudantes rore capillos,
Viderunt Satyri, turba proterva, Deam.
Senſit, & oppoſitâ texit ſua tempora myrto.
Tuta fuit facto, voſque referre jubet.
Diſcite nunc quare Fortunæ thura virili
Detis eo, gelidâ qui locus humet aquâ.
Accipit ille locus poſito velamine cunctas,
Et vitium nudi corporis omne videt.
Ut tegat hoc celétque viros, Fortuna virilis
Præſtat, & hoc parvo thure rogata facit.

Non inepte igitur Fortunæ virilis ſacra Veneris Feſto jungebantur, [illegible] pulchritudinem [illegible] ut non appareant, [illegible] illa cuſtodit, facitque ut non [illegible] quæ violare pulchritudinem poſſunt.

Ludi Megalenſes, ſeu Megaleſia, & Magnæ Matris Deûm Feſtum.

Nonis Aprilibus Romæ Matri Deûm ſeu Magnæ Matri celebrabant Feſtum, quod & Megaleſia appellatum fuit à Clemente [illegible] Idæa. [illegible] Catone majore. Teſtatur [illegible] Ovidius lib. 4. Faſt. [illegible] quam enim [illegible] [illegible] ſubjungit:

Ter ſine perpetuo cœlum verſetur in axe,
Ter jungat Titan, térque reſolvat equos:
Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
Flabit, & Idææ Feſta Parentis erunt.

Livius [illegible] lib. 9. Decad. 3. ad Pridie Idus Aprilis referre Megaleſia. Et Lanius lib. 10. cap. 4. de Rom. [illegible] invenuſſe [illegible] Megaleſia cum pompa & ſolemnitate quotannis [illegible] Aprilis celebrata Romæ per ſeptem dies Herodianus in Commodo, & ex eo Alexan. lib. [illegible] cap. 19. [illegible] initio quod idem [illegible] diximus.

Magnæ autem Matris, & Matris Deûm nomine Terram intelligi debere Orpheus, de[illegible] ſic canens de illa:

[illegible]

Id eſt,

Hæc una eſt Maréque hominum, Matérque Deorum.

Idem [illegible] Orpheus, authore Diodoro, Terram omnium Matrem dixit, quòd [illegible] & opes largiatur, vel, quòd remedia multa non modò pecoribus, ſed & hominum [illegible] morbis excogitârit. Servius Grammaticus Matrem Deûm appellari putat, quòd ipſa ſit ex [illegible] Dii, qui [illegible] dicuntur, hoc eſt, quos [illegible] non habent [illegible], ſed generationem ab omnibus [illegible]. Dicitur & Mater Phrygiæ, à monte Phrygiæ, quem plurali numero Dindyma vocant, in eo Sacra ſibi per Corybantes inſtituta: à quo Dea Dindyme, & Dindymene à nonnullis vocata fuit, authore Strabone, Diod. Siculus tamen [illegible] videtur quæ à [illegible] Dindymene vocata ſit. Idæa Mater etiam appellata fuit à monte Ida. Et Peſſinuntia à Peſſinunte Phrygiæ emporio in quo culta. Cybele quoque dicta fuit à Phrygiæ monte, ubi [illegible] [illegible] Dea fruitur, qui dicebatur [illegible] vel Heſychius & Stephanus ſcribunt, vel verò [illegible], ab oppido, in quo ejus Sacra primùm fuerunt [illegible] Servius autem & Feſtus [illegible] [illegible], hoc eſt, à rotatione capitis, quod proprium fuerat ejus Deæ Sacerdotum. Addit Servius in tertio, alios dicere, Cybelum Sacerdotem ejus Deæ primum fuiſſe, & ab eo Cybelem dictam. Item Berecynthia, à monte Phrygiæ, [illegible] appellatur. Rhea quoque, [illegible] Et [illegible], quòd terra affluens ſit omnium rerum. Et Pales, quod ſit pabulorum Dea.

Quando verò & quâ occaſione hæc Sacra Romam è Phrygia translata ſint Livius tradit lib. 9. Decad. 3. eo tempore quo Hannibal Italiam vexaret, inſpectis fortè libris Sybillinis propter crebros eo anno de cœlo lapidatum, carmen in-

ventum eſt, pelli poſſe Italiâ, vincique alienigenam hoſtem, ſi matris Idææ Numen Peſſinunte Romam deportatum eſſet. Quod Silius his verſibus teſtatur.

Hoſtis vt Auſoniis diſcederet advena terris
Fatidicæ fuerant oracula priſca Sibyllæ,
Cœlicolûm Phrygia genetricem ſede petitam
Laomedonteæ ſervandam mœnibus vrbis.

Hoc carmen à Decemviris inventum eò magis Patres movit, quòd & legati, qui donum Delphos portaverant, referebant, & ſacrificantibus ipſis Pythio Apollini, omnia læta exta fuiſſe, & reſponſum oraculo editum, majorem multo victoriam, quàm cujus ex ſpoliis dona portarent, adeſſe populo Romano. Vnde placuit, vt quinque legati ad regem Attalum mitterentur, M. Valerius Levinus, qui bis Conſul fuerat, ac res in Græcia geſſerat, M. Cæcilius Metellus Prætorius, Sulpitius Galba ædilitius, duo quæſtores Cn. Tremellius Flaccus & M. Valerius Falco. Hi cum quinque quinqueremibus Aſiam petentes, ob oraculo Delphico reſponſum acceperunt, compotes ſe per regem Attalum ejus rei fore, quam peterent: Sed quum deam devexiſſent, tum curarent, vt eam, qui vir optimus Romæ eſſet, hoſpitio exciperet. Legati cùm Pergamum ad regem ſe contuliſſent, Attalus eos humaniter excepit, & Peſſinuntem in Phrygiam deduxit, vbi Cybeles colebatur. ſacrúmque eis lapidem quem matrem Deûm incolæ eſſe dicebant, tradidit, ac deportare Romam juſſit. Præmittitur Falco qui ſtrui deam nunciaret, moneretque ex oraculo Delphico à viro optimo excipiendam eſſe. Habita ſunt Comitia, in iis Patres conſcripti P. Scipionem, eius filium qui in Hiſpania ceciderat, adoleſcentem nondum quæſtorium, judicaverunt in tota civitate virum optimum eſſe. Is cum omnibus matronis Oſtiam ire juſſus obviam deæ, eámque de navi accipere, & in terram delatam tradere ferendam matronis. Poſteaquam navis ad oſtium amnis Tyberini acceſſit, ſicut erat juſſus, in ſalum nave evectus, à Sacerdotibus Deam accepit, extulitque in terram. Matronæ primores civitatis, inter quas unius Claudiæ Quintæ inſigne eſt nomen, accepere. Cui dubia, vt traditur, ante fama, clariorem ad poſteros tam religioſo miniſterio pudicitiam fecit. Et per manus ſuccedentes deinde aliæ aliis omni effuſâ civitate obviam, thuribulis ante januam poſitis, quâ præferebatur, atque accenſo thure precantibus, vt volens propitiáque vrbem Romam iniret, in ædem Victoriæ, quæ eſt in Palatio pertulere Deam, pridie Idus Apriliſque dies feſtus fuit. Populus frequens dona Deæ in Palatium tulit, lectiſterniúmque & ludi fuere Megaleſia appellati. Paulus Marſus in ſuis ad libros Faſtorum Ovidii Commentariis putat, corruptum eſſe hunc locum Livii, & legendum eſſe *pro, Pridie Id. April. Nonis Aprilibus, quum Ovidius, qui non tam facilè potuerit depravari, disertè Nonis April. hoc feſtum celebratum referat. Ego verò mendum nullum eſſe in Livio arbitror: & facilè authores ambo conciliari poſſunt. Matronæ enim, juxta Livium, Deam in ædem Victoriæ pertulerunt. Pridie Id. Apriles, qui dies feſtus fuit. Hoc dupliciter intelligi poteſt: vel enim dies ille tum feſtus fuit Victoriæ Deæ: vel Feſtus fuit Deæ Phrygiæ vſque ad dedicationem templi in honorem ejus extructi. Nam poſtea dedicatâ æde Matri Deûm Romæ Feſtum ejus conſtat ad Nonas menſis tranſlatum: nihil enim fuit tam celebre apud Romanos, quàm Dedicationis dies. De Dedicatione verò illa idem Livius lib. 6. de Bello Maced. ita ſcribit:* Per idem ferè tempus ædes Matris Magnæ Idææ dedicata eſt. Locaverat ædem faciendam M. Livius. C. Claudius Cenſores, M. Cornelio, T. Sempronio Coſſ. Tertiodecimo anno, poſteaquam locata erat, dedicavit eam M. Junius Brutus, ludique ob Dedicationem ejus facti, quos primos ſcenicos fuiſſe Antias Valerius eſt author, Megaleſia appellatos. *Hæc Livius: cum quibus conſentit Varro lib. 3. de Lingua Latina. Hoc deinde templo bis incendio conſumpto, toties reſtauratum eſt, primò à Metello: deinde ab Auguſto. Vnde Ovidius lib. 4. Faſt. ſic canit:*

Naſica accepit, templi non perſtitit author,
Auguſtus nunc eſt, antè Metellus erat.

Hanc tranſlationem Matris magnæ ex Phrygia idem Poëta eodem lib. prolixè etiam deſcribit.

Megaleſia à ritu 2.

Ritus autem & Ceremoniæ quibus in hoc Sacro hiſque ludis Megalenſibus uſi ſunt, fuerunt variæ & quidem magnificæ, unde & nomen eis inditum videtur. Eas ordine commemorabimus. Die feſto Romæ ſimulacrum Deæ hujus vicatim circumferebatur à Gallis, vt indicat Ovidius, ſic canens:

Ipſa ſedens molli comitum cervice feretur
Vrbis per medias exululata vias.

Galli quid?

Erant *autem Galli Miniſtri vel Sacerdotes hujus Deæ, omneſque caſtrati. Cauſa à variis varia afferuntur. Nam, vt Servius refert*, Atys puer ſpecioſus, quum magnæ Matris præeſſet ſacris, à Regéque civitatis ſuæ ita amatus, vt ab eo vim ſibi inſtare intelligeret, clam in ſylvas profugit. Sed ibi à Rege inventus, quum vim ei inferre vellet, verenda ſtupratoris abſcidit: qui moriens, eandem corporis partem puero abſtuliſſe dicitur. Quem quum Antiſtites Deæ ſemianimem ſub pinu inveniſſent, perlatum in templum fruſtrà reficere conati, defunctum tumulârunt. Cujus vt perpetua maneret memoria, magna Mater inſtituit, vt quotannis in ſacris ſuis plangeretur, pinúmque arborem tutelæ ſuæ aſcripſit, juſſitq; vt

cultores

Locus Livii emaculatur.

cultores ſui omnes ſeu Sacerdotes virilia ſibi amputarent. *Ouidius autem lib. 4. Faſt. docet, Atym dilectum à Cybele, ſed data fidei immemorem, quum adamâſſet Nympham Sagaritidem, ſtatim in furorem verſum virilia ſibi amputâſſe: ſic enim canit:*

Annuit, vnde venit, dixi, ſua membra ſecandi.
Impetus? Ut tacui, pieris orſa loqui.
Phryx puer in ſylvis facie ſpectabilis altis
Turrigeram caſto junxit amore Deam.
Hunc ſibi ſervari voluit, ſua templa tueri:
Et dixit, Semper fac puer eſſe velis.
Ille fidem juſſis dedit: &, ſi mentiar, inquit,
Vltima, quæ fallam, ſit Venus illa mihi.
Fallit, & in Nympha Sagaritide deſinit eſſe
Quod fuit: hinc pœnas exigit ira Deæ.
Naiada vulneribus ſuccidit in arbore factis:
Illa perit, fatum Naiadis arbor erat.
Hic furit: & credens thalami procumbere tectum,
Effugit, & curſu Dindyma ſumma petit.

Et mox:

Ah pereant, dicebat adhuc, onus inguinis aufert,
Nulláque ſunt ſubitò ſigna relicti viri.
Venit in exemplum furor hic, molléſque Miniſtri
Cædunt jactatis vilia membra comis.

Catullus verò aliíque furoris hujus cauſam non Deæ, ſed Gallo flumini tribuunt cujus epotis aquis, Atym dicit in furorem fuiſſe actum, ſibique abſcidiſſe virilia. Ab hoc fluvio Miniſtri Cybeles Galli dicti fuerunt, quod Ouidius his verſibus innuit:

Cur igitur Gallos, qui ſe excidêre, vocamus?
Cùm tantùm à Phrygia Gallica diſtet humus?
Inter ait viridem Cybelen, altáſque Celænas
Amnis it inſanâ nomine Gallus aquâ.
Qui bibit inde, furit, *&c.*

In circumgeſtatione porrò hujus Deæ Sacerdotes tympana pulſabant, capita rotabant, pectora ad cantum tibiarum tympanorúmque ſonitum tundebant, omniáque ſtrepitu & armiſonantichorea agebantur. Rationem hanc reddit Ovidius lib. 4. Faſt.

Reddita Saturno ſors hæc erat: Optime Regum,
A nato regnis excutiere tuis.
Ille ſuam metuens, vt quæque erat edita, prolem,
Devorat, immerſam viceribúſque tenet.
Iupiter ortus erat, pro magno teſte vetuſtas
Creditur, acceptam parce movere fidem.
Veſte latens ſaxum, cœleſti gutture ſedit:
Sic genitor fatis decipiendus erat.
Ardua jam dudum reſonat tinnitibus Ida,
Tutus vt infanti vagiat ore puer.
Pars clypeos manibus, galeas pars tundit inanes:
Hoc Curetes habent, hoc Corybantes opus.
Res latuit patrem, priſcíque imitamina facti:
Æra Deæ comites, raucáque terga movent.
Cymbala pro galeis, pro ſcutis tympana pulſant:
Tibia dat Phrygios, vt dedit antè, modos.

Lucretius etiam hunc Sacrorum ritum, quem ſervabant Curetes in ſacris Deæ hujus, ejúſque cauſam ita breviter expreſſit lib. 2.

Hic armata manus (Curetas nomine Graij
Quos memorant Phrygios) inter ſe fortè catcrva
Ludunt, in numerúmque exultant ſanguine læti,
Terrificas capitum quatientes numine criſtas.
Dictæos referunt Curetas: qui Iovis illum
Vagitum in Creta quondam occultâſſe feruntur.
Cum pueri circum puerum pernice choreâ.
Armati in numerum pulsârunt æribus æra.

Vſi ſunt etiam Sacerdotes iſti in Sacris his flagello nodoſo, quo delinquentes punierunt, Plutarcho authore in libello contra Colotem.

Meminit quoque horum rituum diligentiſſimus Antiquitatum Roman. auctor Dionyſius Halicarnaſſ. libro ſecundo, his verbis:

Si qua oraculorum juſſu aliunde introducta ſunt, ſuo more coluntur à civibus, abdicatis fabularum miraculis, ſicut in matris Idææ Sacris fit. Prætores enim quotannis Romano ritu victimas ei cædunt, & ludos faciunt: Sacerdotio verò ejus funguntur Phryges vir & mulier, eámque vicatim circumferunt more ſuo circulatorio, pectora tundentes ad cantum tibiarum tympanorúmque ſonitum: ingenuus autem Romanus nemo eſt Mitria-

N cus,

cus, nec obertat ad Phrygios modulos indutus ſyntheſim, neque ex decrero Senatus initiatur magnæ Matris Orgiis. *Hæc Dionyſius, oſtendens Romanos externis Religionibus, & turpibus ceremoniis in Sacris minus ſtuduiſſe: id quòd tamen Satyrici Poëtæ identidem illis objiciunt.*

4. *In huius porrò Deæ myſteriis fuerunt purificationis menſtrua, quas μητρωακὰς ἁγιστείας Græci appellârunt: eas obſeruaviſſe Proclum, Marinus Neapolitanus teſtatur in libro de ipſius vita. ſiue περὶ εὐδαιμονίας, vbi ſic ſcribit:* Τὰς δὲ μητρωακὰς παρὰ Ῥωμαίοις καὶ πρότερόν ποτε παρὰ Φρυξὶν αὐτοῦ ἁγιστείας ἁγιστείας ἑκάστου μηνὸς ἡγνίευεν.

5. *Ludi ipſi, quorum curam Ædiles gerere oportebat, quique, vt Cicero de Aruſp. reſpon. indicat, Palatio, in conſpectu Deæ fiebant, maximâ populi lætitiâ, & nobiliſſimâ pompâ, quovis è populo inſignia cujúſque dignitatis mentiente atque ſimulante liberè & impunè, vt internoſci magiſtratus à ſimulatore non poſſet. Sic enim Herodianus in Commodo,* Veris initio, *inquit*, ſolenníque die, pompam Matri Deûm Romani celebrant. In ea quæ apud quenque ſunt Divitiarum præcipua, ſuppléxque pleráque imperatoria, materiæ aut artis ſpectandæ, præferri ante Deam ſolent. Paſſimque omnibus ludendi licentia permiſſa, ſic vt perſonas induant, quas cuique libitum nullíúmque non Magiſtratuum quoque imaginem, provt cujuſque ſtudium, repræſentent, ſic vt non temerè à falſis veros dinoſcas. *Hiſtriones quoque in his Ludis mirâ laſciviâ ſpurciſſima quæque & turpiſſima in Matrem Deûm & Atym dictitabant.*

6. *Matronas quoque ſpectata pudicitia in his canere Auguſtus inſtituit, quod Ouidius in principio libro ſecundo. Triſtium his verbis teſtatur.*

Ipſe quoque Auſonias Cæſar Matréſque nurúſque
Carmina turrigeræ dicere juſſit Opi.

7. *Inſtituebantur etiam ſodalitates & convivia. Vnde Cicero in Catone maiore,* Sodalitates, *inquit*, me Quæſtore conſtitutæ ſunt Sacris Idæis magnæ Matris acceptis. *Mutabant autem ſedes, dum è conuiuiis ad alia per vices ibant. Hoc faciebant boni ominis causâ: quoniam Cybele è Phrygia Romam tranſlata benè ac feliciter ſedem mutauerat. Innuit hoc Ouidius ſic canens:*

Cur vicibus factis ineant convivia quæro,
Tunc magis indictas concelebrantque dapes.
Quòd benè mutârit ſedem Berecynthia, dixit,
Captant mutatis ſedibus omen idem.

Et propterea non interdiu tantùm, ſed noctu quoque conuiuia hæc celebrabantur. Vnde Cicero, Romæ, *inquit*, erant Sacra Deæ Matris, in quibus diebus Feſtis nocte epulabantur. *In his autem ſodalitijs, ſiue ſyſſitiis Magnæ Matris apponebatur* Moretum, *quod fuit genus cibi ex caſeo, lacte & herbis. Id deſcribitur à Vergilio in opuſculo cui titulus eſt* Moretum. *Dictum, vt non obſcurè innuit Vergilius loco jam citato, à Græco verbo μορέω, quod inter cætera ſignificat abrado. Vergilii verba ſunt hæc:*

Tum demum digitis mortaria tota duobus
Circuit, inque globum diſtantia contrahit vnum:
Conſtet vt effecti ſpecies, noménque Moreti.

Apponebatur autem in Matris Deûm ſyſſitiis, ob conuenientiam hujus cibi cum Dea. Lac enim & herba veterum cibus fuerunt: hanc autem Deam vetuſtiſſimam eſſe crediderunt, vt quæ Deorum omnium eſſet Mater. Hinc Ouidius lib. 4. Faſt.

Non pudet herboſum, dixi, poſuiſſe Moretum
In dominæ menſis? an ſua cauſa ſubeſt?
Lacte mero veteres vſi narrantur, & herbis,
Sponte ſua ſi quas terra ferebat ait:
Candidus elixæ miſcetur caſeus herbæ,
Cognoſcat primos vt Dea priſca cibos.

Inde colligitur conuiuia hæc fuiſſe frugalia, ſicut Sacra hæc in vniverſum more inſtitutiſque maximè caſta, ſolennia & religioſa fuiſſe Cicero teſtatur in Orat de Aruſp reſponſis.

Ad ea etiam ſeruis adire non licebat: illáque Prætores & Magiſtratus purpurati, in toga & prætexta, atque in ornatu maximo celebrârunt, vnde & Purpura Megalenſis *in Proverbium vulgi venit, vt refert Alexander ab Alex. lib. 6. cap. 19.* 8.

Moris denique fuit in hoc feſto ſtipem matris Idææ Sacerdotibus colligere. Hoc à Phrygibus ſumpſit originem, qui in inſtitutione horum Sacrorum ordinârunt, qui ſtipem Matri Deorum cogerent, quos Μητραγύρτας *appellârunt. quaſi μητρὸς ἀγύρτας, qua nomine φιλοχρήματοι καὶ ἀπατεῶνες à Græcis denotati ſunt, natióque hominum præſtigiatrix. Collegerunt enim hanc ſtipem magnam præ ſe pietatem & ſimplicitatem ferentes, ac ſimul tympana pulſantes, ſed impudentiſſimè pecunias emungentes. Ob quam etiam cauſam contemptiſſimi fuerunt. Vnde Ariſtoteles lib. Rhet. 3. innuit, vilius fuiſſe miniſterium colligere ſtipem, quàm face prælucere. Menander quoque apud Clement. Alex. in ſuaſione ad Græcos, hoc mendicorum genus Religionem mentientium damnat his verbis:* Οὐδεὶς μ' ἀρέσκει περιπατῶν ἔξω θεὸς μετὰ γραός, οὐδ' εἰς 9.

[illegible] πανηγύρι[illegible] Idem author lib. [illegible] reprehendit morem [illegible] ſuperſtitionem hanc hominum gentilium colentium, inquam: [illegible] Conſuetudo [illegible] Romanis illa colligendi huic Deæ ſtipem apud Romanos inde ſumpſit initium quod populus frequens in Palatio dona Deæ tulit, quum primum ex Phrygia Romam tranſlata eſſet, ſicut ex Livio ſuprà retulimus. Teſtatur id Ovidius lib. 4. Faſt. his verſibus:

Dic, inquam, parva cur ſtipe quærat opes?
Contulit æs populus, de quo delubra Metellus
Fecit, ait, dandæ mos ſtipis inde manet.

Nemini verò, præter huius Deæ Sacerdotes, ſtipem Romæ cogere licebat, adeóque eius familiis hoc proprium erat: quòd etiam lege cautum fuit his verbis: Præter Idææ matris famulos, eóſque iuſtis diebus, ne quis ſtipem cogito: ut eſt videre in [illegible] temporum ratione, & [illegible] legibus. Rationem addens, inquit: Stipem ſuſtulimus, niſi eam quam ad paucos dies Idææ matri propriam excepimus. Implet enim ſuperſtitione animos, & exhaurit domos. Quod ſi nunc viderent Ariſtoteles, Menander, Clemens & Cicero doctiſſima & ampliſſima ſodalitia Monachorum ab iis ſtipem petere, quibus deceret potius ſua impartiri: quibus [illegible] dant & affluunt? Quum interea qui dedit [illegible] ſruſtum arrodat & cibarium panem, oleribus menſam inſtruens, & fictilibus vaſis aqua [illegible] plenis, liberis circumſeptus, pro quibus [illegible] die & noctu ſollicitum opere intentus agit: qui verò accepit opulens mendicans candido & ſiligineo pane perdiſcitur, capiſque generoſo ac leni vino ſe obruit. verba ſunt Ludovici Vivis in cap. 26. de Civit. Dei Auguſtini.

Et hæc quidem dicta ſint de matris Deûm feſto & ludis, qui primi & præcipui ludorum omnium fuerunt Romæ, ſicut cauſam Ovidius lib. 4. commemorat, inquiens:

Inſtiteram: quare primi Megaleſia ludi
Urbe forent noſtra, cum Dea (ſenſit enim)
Illa Deos, inquit, peperit: ceſſere parenti,
Principiúmque dati mater honoris habet.

Fortunæ publicæ Feſtum.

[illegible] Octavo Idus April. celebrabatur Romæ Feſtum & dies Dedicationis templi in colle Quirinali Publicæ Fortunæ, quam Livius lib. [illegible] de Bello 2. Punico, & lib. 4. de Bello Macedonico Primigeniam vocat. Colligitur hoc ex lib. [illegible] Ovidii Faſt. ubi ſic canit:

Poſtera quum cœlo motis Pallantias aſtris
Fulſerit, & niveos luna levarit equos.
Qui dicet quondam Sacrata eſt colle Quirini,
Hac Fortuna die publica verus erit.

Ædem [illegible] Deæ voverat P. Sempronius Sophus, quum in agro Crotonienſi cum Hannibale malè pugnaſſet, conjunctis deinde copiis cum P. Licinii Proconſulis legionibus, cum eo demum [illegible] conflixit, & in principio pugna ædem huic Deæ voviſſet, hoſtes fuſi fugatique, & ſupra quatuor millia cæſa ſunt. Hanc ædem annis poſt Q. Martius Ahala Duumvir ad id ipſum creatus dedicavit, & quotannis memoriam ejus celebrandam inſtituit.

Ludi ob Victoriam Cæſaris.

Tertia die à Feſto Fortunæ primigeniæ quæ eſt 6. Id. April. celebrabantur ludi in honorem C. Iulii Cæſaris, qui hoc die in Africa ubi perſequutus eſt Pompeiani exercitus reliquias, Scipionem & Iubam Regem ſuperavit. De hoc ita canit Ovidius lib. 4. Faſt.

Tertia lux, memini, ludis erat: hac mihi quidam
Spectanti ſenior continuúſque loco,
Hæc, ait, illa dies Libycis quâ Cæſar in oris
Perfida magnanimi contudit arma Iubæ.

Ludi Cereales & Myſteria Cereris.

Ludi Cereales, quia in honorem Cereris [illegible] fierent multa eſt controverſia: Nam & Deorum imagines in his longo ordine producebant: unde eſt illud Macrobii, Vehitur ſimulachrum Dei Heliopolitani ferculo, velut vehuntur in pompa ludorum Circenſium Deorum ſimulachra: & circum metas curſu contendebant, cujuſque in Cerealibus pompa apparatu numerabatur primordium: in hos quoque Ædiles plebis pro equorum curſu plerúmque gladiatorum certamen exhibuerant: referente Alexandro ab Alex. lib. 6. cap. 9. Et quia Circenſibus Ludis non abſimiles fuerunt, idcirco etiam ab Angelo Politiano Circenſes appellati ſunt, ſed non rectè. [illegible]

De eorum origine & authore Angelus Politianus in ſuis Miſcellaneis capite 85. ad hunc modum ſcribit. [illegible]

Ludi Cereris, Cerealia dicti, quibus equorum curſus in Circo celebrabantur, primúſque eos C. Memmius ædilis Curulis fecit. Cornelius Tacitus in libro hiſtoriarum ſextodecimo, de Nerone Principe loquens, Tandem, inquit, ſtatuere Circenſium Ludorum die, qui Cereri celebratur,

lebratur, exequi deſtinata, quia Cæſar rarus egreſſu, domóque aut hortis clauſus, ad ludicra Circi venitabat. Et paulo pòſt: Vtque Circenſium Cerealium ludicrum, pluribus equitum curſibus celebraretur. *Ovid. in 4. Faſt.*

Circus erit pompa celeber numeróque Deorum,
Primáque ventoſis palma petetur equis.
Hic Cereris ludi, non eſt opus indice cauſa.

Dion quoque hiſtoriæ Scriptor in libro 2. & 40. narrat, potito jam rerum Cæſare, ædiles tum primum duos ex Patricijs, quatuor ex plebe creatos. Sed duos illos ſuperiores, à Cæſare fuiſſe denominatos idq; ab illo initio ſcribit ad ſuam vſq; ætatem permanere. Idémque etiam Dion. lib. 7. & 40. ante devictum Brutum eveniſſe ait, vt ædiles plebei gladiatorum certamina pro equorum curſibus Cereri exhibuerint. Præterea Laurentius Medices, vir omni laude præcellens nomiſmata complura nobis oſtendit, quæ faciem viri barbaram, & intonſam habeant, cum duplici titulo, Quirinus & C. Mimmius. Altrinſecus autem Cereris imagunculam Draconibus vehentem, cum titulo hujuſmodi: Memmius. Æd. Cur. Cerealia Primus fecit. Vbi etiam preimus non primus cum diphtongo in priore ſyllaba notatum obſervavimus. Hunc nos putamus autem C. ipſum Memmium fuiſſe, qui Prætor cum L. Domitio fuerit, quíque Cæſari obiecerit etiam ad cyathum & vinum Nicodemi ſtetiſſe, cum reliquis exoletis, quique eundem Cæſarem aſperrimis orationibus laceſſivit: Mox reconciliatus, etiam ſuffragatorem in petitione Conſulatus habuerit. De quo ſic in epiſtola ad Atticum Cicero libro quarto. O virum, ò civem Mémium. Cæſaris omnes opes confirmant, cum eo Domitium Conſulem junxerunt, quâ pactione, epiſtolæ committere non audeo. Ad eúmque puto, vel certè ad filium liber Poëtæ Lucretii de rerum natura ſcriptus. Siquidem & dignitas hominis, & tempora congruunt, niſi tamen arbitrari malumus, filium potius ejuſdem C. Memmij cognominem Patri, ædilem Curulem illum factum à Cæſare.

Ludovicus Vives autem in ſuis ad lib. 7. cap. 20. Annotationibus de Civitate Dei Auguſtini, hanc Politiani ſententiam de origine & authore Ludorum Cereris his verbis refutat: Non ſunt, *inquit*, iidem Circenſes illi veteres, jam inde à Romulo inſtituti, & hi Cereales multò recentiores: nam illi Neptuno equeſtri fuerant ſemper Sacri: deinde Cereales ludos longè ante Memmium factos fuiſſe, teſtis eſt Livius, nempe 16. anno ſecundi belli Punici ex S.C. à Dictatore Gn. Servilio Gemino & Magiſtro Eq. Ælio Pæto. Nec Tacitus & Ovidius aliud indicant, quam in Circo celebrari ſolitos ludos Cereris: & Cereales ædiles rei frumentariæ curandæ creati erant, non ludorum ergò, tametſi ludos facerent Cereri. Tum & illud in eodem capite miror, putâſſe Politianum C. Memmium, quem Cæſar feciſſet ædilem, eſſe, cui Lucretius dicâſſet opus ſuum, vel etiam ſi Diis placet filium, cum obierit Lucretius Pompeio & Craſſo ſecundùm Coſſ. opúſque conſtat ſcriptum C. Memmio prope adoleſcente adhuc. Profectò verum eſt illud, Erratum vnum parentem eſſe multorum. Quæ nolim quiſquam putet eſſe à me dicta, vt aliquid detraham memoriæ clariſſimi viri: neque enim minoris eſt habendus Politianus, quòd aliquot locis ſit falſus nempe homo & ipſe. Ita quæ dixi, non ſugilandi gratiâ, ſed vt proſim, ſunt dicta. Quod ſi quis exiſtimarit me carpendi ſtudio eſſe ductum, quod non eſt ita, is quoque velim, vt ne ignoret, non eſſe piaculum, non modò Politianum, ſed nequenquam ex ſacratiſſimis vetuſtate reprehendere.

Celebrati autem fuerunt hi Ludi quotannis 5. Idus April. vt Ovidius docet per dies octo. Erravit igitur Alex. ab Alex. qui lib. 6. cap. 19. ſcripſit. 5. Calend. Apr. celebratos.

Hos ludos ſequebatur Sacrum Cereris, quod annis ſingulis Romani more patrio facere aſſueverant. Hæc Sacra quòd è Græcia tranſlata eſſent, & per Græcos curata, Græca dicta ſunt. Fuiſſe enim in Græcia ſacra Eleuſina Cereris ſpectatiſſima ſuprà indicavimus. Ea obſcurâ luce fiebant, Sacerdotéſque facibus diſcurrentes curſu fanatico ſacra peragebant. à quibus velut ſanctiſſimis & impollutis, impij conſceleratíque arcebantur Præconis voce, ita vt templum velut omni religioni ſanctum, alicujus criminis aut noxæ conſcio adire non liceret: quod ſi quis adiiſſet non initiatus capite luebat. Nero igitur conſcientiâ ſceleris agitatus id ingredi veritus fuit. Non ſic autem Antoninus Philoſophus Auguſtus: nam is fretus innocentiâ, & vitæ integritate, ſine diſcrimine adiuit. Sacrum ipſum à ſolis matronis in veſte alba fiebat quotannis, Vnde Ovidius: Sacrum Cereris quale.

Alba decet Cererem veſtis, Cerealibus albas
Sumite, nunc pulli velleris vſus abeſt.

In quo id fuit obſervatum quoque vt demùm Diis gratum eſſe cenſerent, ſi à lotis, (vnde intermiſſum fuit eo anno quo clades Cannenſis accepta erat, cùm nulla eo tempore Matrona Ro-

mo

ma luctûs expers eſſet Liuio authore de Bello Maced. lib. 4.) nec funere polluſa celebraretur: vtque in eo ante noctem epularetur nemo, quòd dea ſub noctem demùm, dum quæreret filiam, ieiunium ſoluiſſet. Vnde Ouid. lib. 4. Faſt.

Quæ quia principio poſuit ieiunia noctis,
Tempus habent menſæ ſidera viſa ſibi:

Atque à vino imprimuſque venere abſtinerent: ad hæc vt quinto quóque anno ex Sibyllinis carminibus prodigiorum causâ, ieiunium fieret, vtque Sacris initiatos, calda (legendum fortè, calida) abluerent, quod caſtitati præeſſe ducerent: vt refert Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 19.

Cerealis ludi & Sacra cum Liberalibus mixta.

Etſi verò Cereris Sacrum eo quo diximus tempore ab initio fieri ſit ſolitum, tamen progreſſu temporis cum Liberalibus iunctum eſt: quod ad Ouidius lib. 3. Faſtorum his verſibus teſtatur:

Luce ſuâ ludos vuæ commodior habebat,
Quos cū tædifera nunc habet ille Dea.

Vbi per tædiferam Deam intelligit Cererem, quæ tædâ accensâ filiam Proſerpinam quæſiuit, vnde & Sacerdotes quóque eius tædis accenſis Cerealia celebrabant, ob id δᾳδοῦχοι dicti. Teſtatur id rurſus Ouidius, ſic canens de Cerere filiam quærente:

Illic accendit geminas pro lampade pinus:
Hinc Cereris Sacris nunc quóque tæda datur.

Oſtendimus autem ſuprà Liberalia decimo quinto Calend. April. celebrata: proindéque mendum eſſe puto in Alexandro ab Alex. lib. 6. cap. 19. vbi dicit, Cereri ad quinto (legendum decimo quinto) Calend. April. annis ſingulis Romanos rem diuinam feciſſe. Alludit etiam ad hoc tempus Feſti huius Vergilius lib. 1. Georg. inquiens:

——Annua magnæ
Sacra refer Cereri lætis operatus in herbis
Extremæ ſub caſu hyemis iam vere ſereno.

Habebatur autem hic Cereri honor, quod ab ea reperto frumento, & conficiendi panis vſu, ſylueſtrem victum delicatiori cibo mutâſſet: legibuſque, quo prima mortalibus dediſſe perhibetur, vitam ac mores eorum formâſſet: quemadmodum in Theſmophoriis pluribus iudicabimus. Refert etiam Ouidius lib. 4. Faſt. vbi & ſacrificium huius Deæ deſcribit, ſic canens:

Panis erat primus virides mortalibus herbæ,
Quas tellus nullo ſollicitante dabat.
Et modò carpebant viuax de ceſpite gramen.
Nunc epulæ è tenera fronde cacumen erant.
Poſtmodò glans nata eſt, benè erat iam glande repertâ,
Duráque magnificas quercus habebat opes.
Prima Ceres homine ad meliora alimenta vocato,
Mutauit glandes vtiliore cibo.
Illa iugo tauros collum præbere coëgit.
Tunc primum Soles eruta vidit humus.
Æs erat in pretio, chalybis iam maſſa placebat:
Heu latet perpetuo debuit illa tegi.
Pace Ceres læta eſt: & vos orate colentes
Perpetuam pacem, pacificúmque Ducem:
Farra Deæ, micæque licet ſalientis honorem
Detis, & in veteres thurea grana focos:
Sed ſi thura aberint, vnctas accendite tædas:
Parua bonæ Cereri (ſint modò caſta) placent.

Iovis Victoris & Libertatis Feſtum.

Vbi feſtum & quando celebratum.

IDus quidem omnes, vt Macrobius tradit Saturnal. lib. 1. & nos quóque ſuprà diximus, Ioui Sacra fuerunt. Sed acceſſit Idibus Aprilibus ædes dedicatio, & Victoris titulus. Vouit enim bello Samnitium Q. Fabius, anno Vrbis 545. auditâ morte collegæ P. Decij, Ioui Victori ædem, & voto concepto ad caſtra hoſtium perrexit, vbi eorum Dux Gellius occidit & hoſtium millia 24. caſa, octo capta ſunt. Hanc ædem poſtea idibus April. dedicauit Fabius, magno ſumptu & mole conſtructam in Palatio, vt Liuius lib. 10. ab vrbe condita, & Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 18. referunt Ouidius etiam lib. 4. Faſt. de die huius Feſti ſic canens:

Occupat Apriles Idus cognomine Victor
Iupiter hac illi ſunt data templa die.

Eadem die Iduum ædificatum & conſecratum fuiſſe Atrium Libertatis, quod in Auentino nonnulli fuiſſe exiſtimant, vbi conſtat eius Deæ templum, fuiſſe vt Feſtus indicat, & Liuius libro 4. de Bello 2. Punico, T. Gracchi patrem ex mulctatitia pecunia faciendum curâſſe dedicâſſéque dicit. Sed Atrium eius Suetonius tradit extructum eſſe hortatu Auguſti ab Aſinio Pollione. Verùm longè ante hæc tempora Romæ id fuit. Liuius enim lib. 5. de Bello 2. Punico teſtatur, Annibalis tempore obſides Tarentinorum in eo cuſtoditos, qui cum inde profugiſſent ex fuga retractos,

retractos, virgiſq; cæſos de ſaxo præcipitatos eſſe. Sed reſtauratum ab eo crediderim amplificatumq;, quemadmodum & à Sexto Helio Pato & Cn. Cornelio Cethego, Liuio authore. De die verò dedicationis huius Atrij ſuperioribus verſibus hos mox adijcit Ouidius:

Hacquóque, ni fallor, populo digniſſima noſtro,
Atria Libertas cœpit habere die.

Fordicidiorum Feſtum.

Fordicidia quando celebrata *Fordicidia vnde dicta.* D*Ecimo ſeptimo Calend. Maiarum, hoc eſt, 15. die Aprilis* Fordicidia *Romæ celebrabantur. Varro dicta ſic putat,* à fordis bobus cædendis: *nam hoc die publicè immolabantur boues prægnantes in curiis Romæ, quas* Boues Fordas *dicebant, vel à fœtu, vt Feſto placet, vel quòd in ventre ferant. Eudem &* Hordæ *vocabantur, vt Varro refert, qui quum in bubulo genere quatuor dicantur ætatis gradus, docet lib. 2. de Re ruſtica cap. 5. primam ætatem eſſe vitulorum, ſecundam iuuencorum, tertium nouellorum, quartam vetulorum: & diſcerni in prima vitulum & vitulam: in ſecunda iuuencum & iuuencam: in tertia & quarta tantum & vaccam: ſed vaccam ſterilem tauram inquit appellari: hordum verò quæ prægnans eſt, & ab ea in faſtis diem eſſe,* Hordicalia: *& Feſtus ait,* ab Horda, dies quo grauidæ hoſtiæ immolabantur, Hordicia. *De die huius Feſti & nominis etymo. Ouidius lib. 4. Faſtorum ita cecinit:*

Tertia poſt Veneris, cum lux ſurrexerit Idus,
Pontifices forda ſacra litate boue.
Forda, ferens bos eſt: fœcundáque dicta ferendo,
Hinc etiam fœtus nomen habere putant.

Vbi ſimul indicat, virginem Veſtalem maximam hoc ipſo die cremâſſe vitulos, eorúmque cinerem ſeruatum in templo Veſtæ, vt inde ſuffimen fieret, quo populus Palilibus purgaretur.

Fordicidia quare celebrata *Celebrabatur autem ſacrum iſtud tempore hoc, vt annus fœcundior proueniret: terra enim hoc tempore quaſi grauida eſt. Vnde Ouidius ſuperioribus mox adijcit:*

Nunc grauidum pecus eſt grauidæ quóque ſemine terræ,
Tellus. plenæ victima plena datur.

Fordicidiorum ritus. *Ritum autem ſacrificij huius his verbis exprimit Poëta noſter:*

Pars cadit arce Iouis: ter denas curia vaccas
Accipit, & largo ſparſa cruore madet.
Aſt vbi viſceribus vitulos rapuere miniſtri,
Sectáque fumoſis exta dedere focis,
Igne cremat vitulos, quæ natu maxima virgo eſt:
Luce Palis populos purget vt ille cinis.

Fordicidiorum origo. *Inſtituit autem hoc Feſtum & ſacrificium Numa Rex Fauni monitu tempore magnæ ſterilitatis, quæ ſub eius imperio fuit: Ouidius integram hiſtoriam his verſibus expreſſit:*

Rege Numâ, fructu non reſpondente labori,
Irrita decepti vota colentis erant.
Nam modò ſiccus erat gelidis aquilonibus annus,
Nunc ager aſſiduâ luxuriabat aquâ.
Sæpè Ceres primis dominum fallebat in herbis,
Et leuis obſeſſo ſtabat auena ſolo.
Et pecus ante diem partus edebat acerbos,
Agnáque naſcendo ſæpè necabat ouem.
Sylua vetus, nulláque diu violata ſecuri
Stabat, Mænalio ſacra relicta Deo.
Ille dabat tacitis animo reſponſa quieto
Noctibus, hic geminas Rex Numa mactat oues.
Prima cadit Fauno, leni cadit altera Somno,
Sternitur in duro vellus vtrúnque ſolo.
Bis caput intonſum fontanâ ſpargitur vndâ,
Bis ſua faginea tempora fronde tegit.
Vſus abeſt Veneris, nec fas animalia menſis
Ponere, nec digitis annulus vllus ineſt.
Veſper vbi eſt tectus, ſupra noua vellera corpus
Ponit, adorato per ſua verba Deo.
Interea placidam redimita papauere frontem,
Nox venit, & ſecum ſomnia nigra trahit.
Faunus adeſt, ouiúmque premens pede vellera duro
Edidit à dextro talia verba thoro:
Morte boum tibi Rex tellus placanda duarum,
Det que ſacris animas vna iuuenca duas.
Excutitur terrore quies, Numa viſa reſoluit,
Et ſecum ambages, cæcáque iuſſa refert:
Expedit errantem nemori gratiſſima coniunx,
Et dixit, grauidæ poſceris exta bouis.
Exta bouis grauidæ dantur: fœcundior annus
Prouenit, & fructum terra pecúſque ferunt.

Alexander ab Alex. lib. 5. cap. 25. indicat, in his Fordicidiis ſacris, quibus hoſtias, quæ vterum ferunt, immolare præcipitur, ſi fœtus biceps, aut marcens in vtero fuiſſet, vel interaneis

exulceratis

exulceratis apparuiſſet, exta ejuſmodi imminentium malorum nuncia eſſe, creditum fuiſſe.

Equiria & Vulpium Combuſtio.

Equiria quo die celebrata.

D*Ecimo tertia Calendas Maias erant E*quiria *in Circo maximo inter Palatinum & Auentinum. Nam die quarto ab excluſis Idibus April. qui eſt 15. Calend. Maij, Hyadas occidere Ouidius his verſibus indicat:*

Sed jam præteritas vbi quartus Lucifer Idus
Reſpicit, hac Hyades Dorida nocte tenent.

Tertio autem poſt earum occaſum, quæ eſt 13. Cal. incluſiuè Equiria celebrari Ouidius indicat:

Tertiâ poſt Hyadas cum lux erit orta remotas,
Carcera partitos Circus habebit equos.

Vulpium combuſtio, & ejus origo.

Eadem die fugientium vulpium eſt combuſtio, *vt pœnas luant incenſa meſſis agri Carſeolani. Cùm enim apud Carſeolas oppidum Latij ruſticus quidam volpi à ſe captæ, ac fœno & ſtipulis involutæ ignem admouiſſet, ea fugiens, vniverſi agri Carſeolani meſſem abſumpſit incendio. Ob quam cauſam quotannis hoc die vulpes Cerealibus ſtipulis vrebantur implicitæ, quòd Cereris munera perdidiſſent. Hanc hiſtoriam, & originem hujus ritus Ouidius ſic commemorat.*

Cur igitur miſſæ junctis ardentia tædis
Tergia ferant vulpes, cauſa docenda mihi eſt.
Frigida Carſeolis, nec olivis apta ferendis
Terra, ſed ad ſegetes ingenioſus ager.
Hac ego Pelignos, natalia rura petebam,
Parva, ſed aſſiduis humida ſemper aquis.
Hoſpitis antiqui ſolitas intravimus ædes,
Dempſerat emeritis jam juga Phœbus equis.
Is mihi multa quidem, ſed & hæc narrare ſolebat,
Vnde meum præſens inſtrueretur opus.
Hoc, ait in campo (campúmque oſtendit) habebat
Rus breve cum duro parca colona viro.
Ille ſuam peragebat humum, ſive vſus aratri,
Seu curvæ falcis, ſive bidentis erat,
Hæc modò verrebat cum raro pectine pratum,
Nunc matris plumis ova fovenda dabat.
Aut virides malvas, aut fungos colligit albos,
Aut humilem grato calfacit igne focum.
Et tamen aſſiduis exercet brachia telis,
Adverſúſq; minas frigoris arma parat.
Filius hujus erat primo laſcivus in ævo.
Addiderátque annos ad duo luſtra duos.
Is capit extremi vulpem convalle ſalicti,
Abſtulerat multas illa cohortis aves.
Captivam ſtipulâ fœnóque involuit, & ignes
Admovet, vrentes effugit illa manus.
Qua fugit, incendit veſtitos meſſibus agros;
Damnoſis vires ignibus aura dabat.
Factum abjit: monumenta manent: nam dicere certam
Nunc quoque lex vulpem Carſeolana vetat.
Vtque luat pœnas, genus hoc Cerealibus ardet:
Quoque modo ſegetes perdidit, ipſa perit.

Paliliorum Feſtum, & Vrbis Romæ Natalis.

Palilia quo die celebrata.

D*Vodecimo Calend. Ma. Sol Ariete Taurum ingreditur: ſequenti die, hoc eſt, 12. Cal. Ma.* Palilia *celebrata Ouidius his verſibus retulit.*

Nox abiit, oritúrque aurora, Palilia poſcor:
Non poſcor fruſtrà, ſi favet alma Pales.

Huic ſententiæ etiam adſtipulator Solinus. Paulus tamen Marſus in ſuis ad Faſtorum libros Ouidij Commentariis, ex eodem Poëta ad 12. Cal. Ma. hoc eſt, ad 20. diem Aprilis Feſtum hoc revocare conatur. Refert etiam in indicibus Faſtorum veterum, & codicibus vetuſtiſſimis die 20. Aprilis Feſtum hoc natatum reperiri. Varro quoque & Plinius id cum Natali vrbis Romæ ad 12. Calen. Maias referunt, eodem námque die vrbem Romam conditam, ideóque ejus natalem ſimul quotannis celebratam aiunt. Plutarchus in vita Romuli aliter ſentire videtur: Vrbem, *inquit,* ad 12. Cal. Mai. condi cœptam eſſe omnium eſt opinio. Veruntamen pridie ejus diei paſtoralem quandam celebritatem agitabant: quæ Palilia ab illis dicebatur.

Palilia unde dicta Parilia.

Dictum eſt autem hoc Feſtum antiquitùs Palilia, à Pale Dea Paſtorum, in cujus honorem, Varrone teſte, à paſtoribus celebrabatur etiam ante vrbem conditam. Pales enim Dea paboli & paſtorum eſt, quam pleríque Veſtam, alij Matrem Deûm nuncupant. Eadem tamen Feſta, Parilia à nonnullis appellantur, quòd pro partu pecoris eidem Deæ ſacra fierent. Vel quòd is dies, quo ſerenitas reddebatur, lucem parere videretur: vel etiam, vt Feſtus author eſt, quod pro partu & proventu pecoris Pali ſacra fierent lacte & libro ſine victima. Poſtea tamen mutato nomine Romana Feſta *appellata ſunt, quum Adrianus Imperator civitatis Fortunæ templum erexiſſet, cujus conſecrationis diem ſingu-*

lis annis inſignem & feſtum egerunt deinceps omnes & qui Romam incolunt, & qui Romæ etiam ſunt peregrini, vt Athenæus teſtatur lib. 8. cap. 11.

Varii autem ritus hoc die obſervabantur, variaque purgationes & expiamina fieri ſolebant. Primò purgabat ſe populus in vrbe Roma ſuffimento, cui adhibebatur ſanguis equinus, cineres nondum nati vituli, ſed è mactata Matris vtero exerti, & adusti in Fordicidiis à Veſtalibus, tertiò ſtipula fabales, ex quibus omnibus ſuper prunas impoſitis fiebat ſuffitio. De hac luſtratione Ouidius lib. 4. Faſt. ſic canit:

I, pete virginea populos ſuffimen ab ara.
Veſta dabit, Veſtæ Numine purus eris,
Sanguis equi ſuffimen erit, vituliq; favilla,
Tertia res duræ culmen inane fabæ.

Quo tempore etiam obſervatum fuit, ne qua hoſtia caderetur, Plutarcho & Solino authoribus. Dicebat enim ſolùm populum Romanum impollutum, ſed & diem purum eſſe, quo vrbis natalem colerent. Sed Plutarchus in vita Romuli id ab initio tantùm obſervatum tradit.

Clangor quoq; tubarum per vniverſam exaudiebatur vrbem, cymbalorumq; ſtrepitus, ac tympanorum ſonitus vnà cum cantilenis immiſtus, vt ex Athenæi lib. 8. cap. 11. intelligitur.

Deinde ſummo mane à paſtoribus purgabantur paſſim in vrbe & agro ovilia ac pecora, hoc modo: Inſpergebant oves aquâ & ſulphure, herbâque ſabinâ & laneo igne ſuccenſis, circumcirca ovilia ſuffibant, quo pecora purgari, morbos depelli & tabem cedebant. De quo ſic Ouidius:

Paſtor oves ſaturas ad prima crepuſcula luſtret:
Vnda prius ſpargat, virgâque verrat humum,
Frondibus ac fixis decorentur ovilia ramis,
Et tegat ornatas longa corona fores.
Cœrulei fiant puro de ſulfure fumi,
Tactâque fumanti ſulfure balet ovis.
Vre mares oleas tædámque herbáſque Sabina,
Et crepet in mediis laurus aduſta focis.

Præterea in Palilibus lacte, ſapâ & milio Pali Deæ ſacra perſolvebant, quibus preces adjungebant pro ſalute & incolumitate pecoris, & convivia celebrabant. Quod Ouidius his verſibus retulit:

Libáque de milio milii fiſcella ſequatur,
Ruſtica præcipuè eſt hoc Dea læta cibo.
Adde dapes mulctrámque ſuas: dapibúſque reſectus
Sylvicolam tepido lacte precare Palem:
Conſule, dic, pecori pariter, pecoriſque Magiſtris,
Effugiat ſtabulis noxa repulſa meis.
Sive Sacra pavi, ſedive ſub arbore Sacra,
Pabuláque in buſtis inſciâ carpſit ovis.

Et quæ ibidem ſequuntur reliqua.

His Sacris peractis veſperi ſub noctem accendebantur inſuper acervi fœni vel ſtipularum, eorúmque flammas paſtores ſolebant tranſilire: cœna quoque apparabantur. Vnde Tibullus:

At madidus Baccho ſua feſta Palilia Paſtor
Concinet, à ſtabulis tùc procul eſte lupi.
Ille levis ſtipulæ ſolennes potus acervos
Accendet flammas tranſiliétque ſacras.

Et Propertius.

Cúmque ſuper raros fœni flammantis acervos
Trajicit immundas ebria turba dapes.

Perſius quoque,

Fumoſa Palilia fœno, vocavit.

De eodem Ouidius ſic cecinit.

Tunc licet appoſitâ veluti cratere camellâ,
Lac niveum potes, purpureámq; ſapam.
Móxque per ardentes ſtipulæ crepitantis acervos
Trajicias celeri ſtrennua membra pede.

Ter autem ignes tranſiliebant, qui ad id ordine erant diſpoſiti: quod noſter Poëta his verſibus non obſcurè innuit:

Certè ego tranſilii poſitas ter in ordine flammas:
Virgáque rorales laurea miſit aquas.

Moris autem inſtitutíque huius, vt in Palilibus Paſtores & populus aquâ ſpargantur, ignéſq; tranſiliant, origo & cauſa varia afferuntur. Hoc enim obſervatum volunt, vel quòd vt metalla igne expurgantur, ſic luſtrarentur ea paſtores & oves. Vel, quòd duo hæc ignis & aqua ſunt cauſa generationis. Vnde in Metamorph. Ex ab his oriuntur cuncta duobus: ita hæc eadem luſtrationis & expurgationis cauſam eſſe putant Vel, quòd per hæc duo vivamus, & his exules interdicebantur, hæcq; in limine nuptiali ponebantur: ſic ad purgamina quoq; pertinere arbitrati ſunt. Vel, vt Phaëtontis incendium, & Deucalionis diluvium referrerur. Vel, vt indicaretur, ignem à paſtoribus fuiſſe inventum. Vel, vt referretur Æneæ pietas, qui tutus & incolumis cum parente per Troiana incendia fugit. Vel, quòd coloni, qui Romam condiderunt, quas incoluerant antea caſas, in coloniam abeuntes incenderent. Has rationes Ouidius lib. 4. Faſt. ſic recenſet:

Rituum horum cauſa.

Omnia purgat edax ignis, vitiúmque metallis
Excoquit: iccirco cum Duce purgat oves.
An quia cunctarum contraria ſemina rerum
Sunt duo, diſcordes ignis & vnda Dei.
Iunxerunt elementa patres, aptúmque putârunt
Ignibus, & ſparsâ tingere corpus aquâ.
An quòd in his vitæ cauſa eſt, hæc perdidit exul

His nova ſit conjunx, hęc duo magna putant.
x equidem credo. Sunt qui Phaëtonta referri
Credunt, & nimias Deucalionis opes.
s quoque paſtores cum ſaxis ſaxa feribant,
ſcintillam ſubitò proſiluiſſe ferunt,
ma quidem periit, ſtipulis excepta ſecunda eſt,
Hoc argumentum flamma Palilis habet.
magis hunc morem pietas Æneia fecit,
innocuum victo cui dedit ignis iter.
tamen eſt vero propius, cum condita Roma eſt.
Tranſferri juſſos in nova tecta lares:
antéſque domum tectis agreſtibus ignem,
ceſſaturæ ſuppoſuiſſe caſæ.
lammas ſaluiſſe pecus, ſaluiſſe colonos,
uod fit natali nunc quoque Roma tuo,

tos hic ſaltandi per ignem à Pontificiis m quoque religionem tranſlatus eſt: nam pud eos in feſto S. Ioannis Baptiſtæ pluri- ocis fieri ſolet: quod Lazius & ipſe Pon- lib. 11. de Repub. Roman. cap. 2. ingenuè

xander ab Alexandro libro ſecundo, . ex aliorum ſententia etiam ante nditam, à paſtoribus qui proxima vr- coluerint, celebrari ſolita Palilia re- ea etiam ſententia Ovidius videtur bro 4. Faſt. de origine vrbis agens, in- anit:

legitur, quæ mœnia ſignet aratr
li ſuberant: inde movetur opus.

moque in vita Romuli affirmat, ei quo Roma condi cœpta ſit, Pa- bus celebrata fuiſſe. Dionyſius Ha- de re ita libro primo, ſcribit. Cùm mpediente fabrica vrbis pro- omulus indicta die qua placa- aſpicaretur adminiſtrationem eparatiſque omnibus ad faci- pulum neceſſariis, vbi ea dies primùm Sacris operatus, dein- juſſis idem pro virili facere, a- nte omnes vſus eſt auſpicio: cauſa juſſit per flammas ſalt- ratus Satis deinde propitia locum nvocatis in deſtinatum locum figurâ circumſcripſit collem aratro , continentem ſulcum junctis bubus ub idem jugum in quo fundanda erant mœnia: vnde Romanis hic mos circumarandi loca durat in condendis vrbibus. Hoc peracto, & bubus mactatis ambob. vnà cum multis aliis victimis, operi populum adhibuit. Quem diem, ſi vllum alium, Romana Civitas noſtro quoq; tempore ſingulis annis Feſtum celebrat: vocátque Palilia, cùm ineunte vere pro partu quadrupedum agricolæ gratiâ paſtoréſque ſacra faciunt. Verum verò hunc diem jam antè feſtum auſpicatum condendæ vrbi duxerint, an propter vrbis initia conſecraverint, Deóſque paſtorales in eo honorandos ſanxerint, aſſirmare certò non poſſum. *Hæc omnia Dionyſius.*

Seculares LUDI.

Seculares Ludi *jam inde à prima ſua origine centeſimo quoque anno celebrati ſunt, vnde & nomen habent: Seculum enim eſt centum annorum ſpatium, Feſto teſte: De iis tùm Antias, aliíque hiſtorici authores ſunt: cùm Varro de Scenicis originibus libro primo ita ſcriptum reliquit:* Cùm multa portenta fierent & murus, & turris, quæ ſunt inter portam Collinam, & Exquilinam, de cœlo eſſent tacta, & ideo Sibyllinos libros Decemviri adiſſent, renuntiârunt, vti Diti patri & Proſerpinæ Ludi Taurentini in campo Martio fierent tribus noctibus, & hoſtiæ furvæ immolarentur, vtque Ludi centeſimo quoque anno fierent. *Item T. Livius:* Eodem anno Ludos ſeculares Cęſar ingenti apparatu fecit: quos centeſimo quoq; anno (his enim terminus ſeculi) fieri mos. *Horatius in carmine, quod de Secularibus ludis conſcriptum eſt, id etiam tempus hoc modo deſignavit:* Seculares ludi quando celebrati.

Certus vt denos decies per annos
Orbis, & cantus, referátque ludos,
Ter die claro totiéſque grata
Nocte frequentes.

In nonnullis tamen exemplaribus prior verſiculus ſic legitur:

Certus vndenos decies per annos.
Orbis, &c.

Et tamen Poeta his ludis centum annorum circuitum attribuit. Idem de hoc temporum intervallo, quibus hi ludi referebantur, ſentiunt Quindecim viri in ſuis Commentariis. Auguſti imper. edicta, atque etiam Sibylla, quòd adhuc extat, oraculum. Alterius autem ſententiæ ſunt Valerius Antias, Livius & M. Varro.

Numerare autem incipiebant hos annos à Natali vrbis Romæ, quo die etiam hos Ludos, abſoluto ſpatio illo temporis, plerunque celebrabant. Vnde Pomponius Lætus in Philippo Imper ſic ſcribit: Hujus (*Philippi*) imperii anno a- Seculares ludi in Natali vrbis Romæ celebrati.

ante

ante II. Calend. Maij ingenti pompâ, magnóque ſumptu & apparatu Seculares Ludi anno ab vrbe condita Milleſimo celebrati ſunt.

Secularium ludorũ origo.

Originem autem Secularium Ludorum Valerius Maximus, in capite De Inſtitutis antiquis lib. 2. cap. 4. his verbis recenſet : Cùm ingenti, *inquit*, peſtilentiâ vrbs antiqua agríque vaſtarentur. Valeſius vir locuples, ruſticæ vitæ, duobus filijs & filiâ ad deſperationem vſque Medicorum laborantibus, aquam calidam iis à foco petens, genibus innixus, Lares familiares, vt puerorum periculum in ſuum caput transferrent, orauit. Orta deinde vox eſt, habiturum eos ſaluos, ſi continuo flumine Tiberis deuectos Tarentum portâſſet, ibíque ex Ditis patris & Proſerpinæ ara petita aquâ calidâ, quam illi deſiderarent, recreâſſet. Eo prædicto magnopere confuſus, quòd & longa & periculoſa nauigatio imperabatur: ſpe tamen dubiâ præſentem metum vincente, pueros ad ripam fluminis repentè detulit: habitabat enim in villa ſua prope vicum Sabinæ regionis Heretum: & lintre Hoſtiam petens, nocte concubiâ ad Martium campum appulit: ſitientibus ægris ſuccurrere cupiens, igne in nauigio non ſuppetente, ex gubernatore cognoſcit, haud procul apparere fumum: & ab eo iuſſus egredi Tarentum (id nomen ei loco eſt) cupidè arrepto calice, aquam flumine hauſtum, eò vnde fumus erat obortus, iam lætior pertulit, diuinitùs dati remedij, quaſi veſtigia quædam in propinquo ſe exiſtimans nactum: inque ſolo magis fumante, quàm vllas ignis habente reliquias, dum tenacius ignem apprehendit, contractis leuibus & quæ ſors obtulerat nutrimentis, pertinaci ſpiritu flammam eruit, calefactámque aquam pueris bibendam dedit: quâ potatâ, ſalutari quiete ſopiti, diuturnâ vi morbi repentè ſunt liberati: patríque indicauerunt, vidiſſe ſe in ſomnis neſcio à quo Deorum ſpongia corpora ſua pertergi, & præcipi vt ad Ditis patris & Proſerpinæ aram, à qua potio illis fuerat allata, furuæ hoſtiæ immolarentur, lectiſterniáque & Ludi nocturni fierent. Is qui eo loci nullam aram viderat, deſideram credens, vt à ſe conſtrueretur, aram empturus in vrbem perrexit, relictis qui fundamentorum conſtituendorum gratiâ terram ad ſolidum foderent. Ii domini imperium exequentes, quum ad viginti pedum altitudinem humo egeſtâ perueniſſent, veterem ſnuenerunt aram Diti patri Proſerpinæque inſcriptam. Eam Romani olim condiderant, peracto Diis inferis ſacro, cùm pugnaturi aduerſus Albanos in acie iam iam concurſuri ſtarent, iuſſi à dæmone id facere priuſquam manum conſererent. Hoc poſtquam Valeſius, nunciante ſeruo, accepit, omiſſo emendi propoſito, hoſtias nigras, quæ antiquitùs furuæ dicebantur, Tarenti immolauit: Ludóſque & lectiſternia continuis tribus noctibus, quia totidem filij periculo liberati fuerant, fecit. *Hæc Angelus Politianus in Miſcellaneis cap. 58. paulo aliter narrat ex Zoſimo, quem potes legere Varro quóque lib. 1. de Scenicis originibus aliter refert originem horum Ludorum, cuius verba ab initio extant.*

Ex hac deſcriptione intelliguntur multa authorum loca: & inter alia verſus hic Auſonij:
Trina Tarentino celebrata trinoctia ludo.
Nam, vt Valerius tradit, à Terento loco prope Romam, vbi Valeſius cum filiis ægris appulit ex Tiberi, & vbi aram Ditis defoſſam reperit, non à Tarento Calabriæ ſiue Magna Græcia, Tarentini *hi ludi nominati ſunt.*

Tarentini ludi variè celebrati.

Poſt hunc Valeſium autem P. Valerius Poplicola, qui cum Bruto primus Conſul Romæ fuit, eidem ſacrum, conſtituiſſe ac celebrâſſe primus dicitur anno vrbis 244. Nam laborantibus peſtilentiâ ciuibus, apud hanc ipſam aram publicè votis nuncupatis, atrum bouem Diti pro maribus, concolorem pro fœminis, iuuencam Proſerpinæ mactauit, ludóſque & lectiſternio trinoctio fecit, & aram terrâ ſicut ante fuerant, exaggeratâ occuluit huiuſmodi titulo inſcriptam : P. Valerius Poplicola frumentarium campum Diti & Proſerpinæ conſecraui & ludos Diti & Proſerpinæ Romanorum ſalutis ergò feci. *Non tamen ſolenni pompâ à Poplicola celebratum fuit: quod primùm factum anno vrbis conditæ 300. Sp. Tarpeio Capitol. & A. Aternio Fontinal. COSS. vt Functius in Chron. iudicat. Secundi facti ſunt ex libris Sibyllinis anno ab vrbe condita 502. P. Claudio Pulchro, L. Iunio Bruto Coſſ. II. anno primi belli Punici. Tertij primo anno tertij belli Punici, M. Manlio, Martio Cenſorino Coſſ. Quarti non expectato iuſto tempore, L. Æmilio Lepido L. Aurelio Oreſte Syllano Coſſ. Inter Imperatores autem primus celebrauit Auguſtus hos Ludos, & quidem quintos arbitratu ſuo, non ſuo tempore & vt modus adhiberetur, pueros & puellas à nocturnis cœtibus monuit. Claudius ſecundus ab Auguſto non tam ludos ob Auguſti temporibus, quam Auguſti errorem iterauit: neque enim amplius 63. annos interfuiſſe conſtat. Quare Præconis vocem irriſam Suetonius ſcribit, inuitantis populum ad eos ludos, quos nemo vidiſſet, néque viſurus eſſet: cùm multi adhuc viuerent eorum qui priores ſpectârant: aliquot etiam hiſtriones*

qui

qui in illis egerant, in his producerentur. De
iiſdem ſic etiam ſcribit Tacitus libro vndecimo.
Iiſdem Coſſ. *inquit*, Ludi ſeculares octio-
gentesimo poſt Romam conditam, quatro
& ſexageſimo quàm Auguſtus ediderat,
ſpectati ſunt. Vtriúſque Principis ratio-
nes prætermitto, ſatis narratas libris qui-
…as res Domitiani Imper. compoſui. Nam
…s quoque edidit Ludos Seculares: iiſque
…ntentius affuit Sacerdotio Quindecem-
…irali præditus ac tum Prætor. *Ex quibus*
…paret, tertium in ordine tales Ludos & qui-
…em ſeptimos celebrâſſe Domitianum Cæſarem,
…nondum elapſo ſeculo. Cuius etiam me-
…init Aurelius Victor in huius Cæſaris hiſtoria.
…elius tamen quàm ſuperiores Principes initâ
…tione temporis, ſeculum quod erat ab vrbe
…dita ſeptimum Domitianus celebrauit. Quar-
…m præterea ludos Seculares edidiſſe Septimum
…verum Cæſarem, Herodianus lib 3. ſcribit hi-
…ria Auguſtæ, cum Seueri Septimij vitam
ſcribit: Vidimus, *inquit*, ſub illo quoſdam
…nis generis Ludos cunctis editos thea-
…, ſimúlque ſupplicationes, & peruigilia
…formam Cereris initiorum (ſeculares
…um appellabantur) celebratos, vt aiunt,
…urſo trium ſpacio ætatum. Siquidem
… totâ atque Italiâ præcones itabant,
…ocatum omnes ad ludos, quos nec
…ſent hactenus, nec viſuri poſtmodò
…. Ita ſcilicet interuallum præteritæ
…que celebritatis, ſupra omnem eſſe
…um ætatem ſignificantes. *Quintum*
…ratoribus Philippum Voſtrenſem anno
…condita 1000. Ludos hos dediſſe Pom-
…etus teſtatur, de quibus etiam in ſequen-
…nulla referemus. Tametſi verò & alios
Imperatores tales edidiſſe ludos veri-
…tamen quia apud authores mentio co-
…occurrit, nos quoque de eo nihil certi
…ſſumus. Illud verò conſtat, Honorium
…aſſe poſtremum; hos ludos edidiſſe, vt
…ani teſtimonio intelligitur, qui in Pa-
…xti Conſulatûs ſic cecinit:

…ſens etiam Getici me laurea belli
… poteſt? ſedeſnè capacior vlla
…dis erit? tua te benefacta moran-

…unt, meritiſque ſuis obnoxia vir-

…auit amat: jam flaveſcentia cen-

…æſtivæ detondent Gargara fal-

…que iterum nulli celebrantia Lu-

…xa rapit centenus ſecula Con-

…de forma horum ludorum, & ſa-
crorum quædam dicam: nam & Sacra facta, & ludi magno apparatu celebrati ſunt. De vtriſque Antonius Mancinellus in ſuis Annotationibus ad Horatij Seculare carmen, quod in fine libri Epodon extat, hæc refert: In Sibyllinis, *inquit*, verſibus, quos Zoſimus Græcè refert, continetur, vt anno centeſimo decimo in campo Martio ſolennia Sacra fierent & noctu & interdiu. Parcis autem furvæ agnæ mactarentur, caprigenúmque decus: ſimiliter & Dianæ: Terræ verò ſcropha: Ioui tauri candidi: intererdiu Iunoni nitida juvenca: Apollini Pæanas: Latini pueri patrimi & matrimi, & puellæ patrimæ & matrimæ canebant in templo: nupræ ad aram Iunonis orabant. Accipiebant februa viri & fœminæ, præſertim autem fœminæ. Deinc in templis ferè omnibus primitias portabant. Sic enim agendo Italia tellus omnis Romano jugo Romanóque ſceptro colla ſubdere non recuſaret. Hæc quidem in Sibyllinis verſibus continebantur. Addunt alii, quòd primo die Princeps ipſe & quindecimviri manè Capitolium aſcendebant, ibíque Sacra de more agitabant: tum in theatris conveniebant ad Ludos in honorem Apollinis & Dianæ faciendos. Sequenti verò die nobiles matronæ conveniebant in Capitolium: ſupplicabant Deos: frequentabant lectiſternia: canebant hymnos. Tertio denique die in Templo Apollinis Palatini ter noveni pueri prætextati, totidémque virgines, patrimi omnes matrimíque Græca Romanáque voce carmina & pæanas concinebant, quibus imperium ſuum & incolumitatem populi Diis immortalibus commendabant. Ludi autem celebrabantur omnibus theatris omnium generum: & ſacrificia templis omnibus fiebant noctu pariter atque interdiu. Sed, vt ſcribit Suetonius, Auguſtus, Secularibus ludis juvenes vtriúſq; ſexus prohibuit, vllum nocturnum ſpectaculum frequentare, niſi cum aliquo majore natu propinquorum. *Hæc omnia Mancinellus.*

Secularium ludorum forma.

Quòd verò etiam inſolita animalia & feræ in his ludis oſtenderentur, Solinus teſtatur, qui Pompeium iis rhinocerota exhibuiſſe tradit. Sic autem Iulius Capitolinus de Secularibus ludis à Philippo Imper. editis ſcribit in Gordianis: Fuerunt, *inquit*, ſub Gordiano Romæ elephanti 32. quorum ipſe 12. miſerat, Alexander 10. Alces 10. Tigres 10. Leones manſueti 60. Leopardi manſueti 30. Belbi, id eſt, hyænæ 10. Gladiatorum fiſcalium paria mille. Hippopotamus & Rhinoceros vnus. Archoleones 10. Camelopardali 10. Onagri 20. Equi feri 40. & cætera hujuſmodi animalia innumera & diverſa, quæ omnia

Philippus

Philippus Ludis Secularibus vel dedit, vel occidit, *Eadem etiam refert Pomp. Lætus in Philippo.*

Qui plura de Secularium Ludorum origine, cauſa nominis, ritu aliiſque ſcire deſiderat, legat, vt diximus, Angeli Politiani Miſcellaneorum centuriam 1. cap. 58. & Onuphrium Panuinium, qui peculiarem librum de Ludis his ſcripſit. Res eſt per ſe cognitu non indigna, quum ad intelligendos Poetarum locos nonnullos haud modicum afferat adiumentum.

Secularium ludorũ veſtigia apud Chriſtianos. *Loco verò horum Ludorum apud Chriſtianos à Pontificibus Romanis annus Iubilæus excogitatus, & in Eccleſiam Chriſti horribili cum conculcatione meriti ejus introductus eſt. Quemadmodum autem in Secularibus Ludis ordo & numerus annorum ab initio definitus, progreſſu temporis ambitione Imperatorum, id ſolenne ſuis temporibus exhiberi cupientium, interruptus fuit, & pro libidine ſæpè mutatus, ſic in numero Iubilæi anni idem poſtea à Romanis Pontificibus factum, ſuo loco indicabitur.*

Vinalia Priora.

Vinaliorum dies. De *die quo celebrata ſunt Romæ* Vinalia priora: *Ovidius lib. 4. Faſt. ſic cecinit:*

Dicta Pales nobis, idem Vinalia dicam:
Vna tamen media eſt inter vtrũq; dies.

Plinij locus emendatur. *Plinius lib. 18. cap. 29. retulit, 9. Calend. Maij celebrata: ſic etiam habetur in Calendario Maffeiano: quod tum verum eſt, juxta Ouidij ſententiam, ſi Palilia 11. Cal. Ma. fuerunt. Notandum autem hic eſt obiter mendum in veteribus Plinij exemplaribus, in quibus pro, 9. Calen. Maij, vt in recentioribus rectè legitur, habetur, 9. Cal. Martij: quod ipſum etiam Alexandrum ab Alex fortè decepit, qui lib. 6. c. 8. Vinalia hæc ad 12. Cal. Martias refert. Sin verò Palilia celebrata ſunt 12. Cal. Maij, tunc Vinalia 10. Calen. Ma. habita ſunt.*

Vinalia priora Ioui Sacra. *Sacra autem fuerũt Ioui, non Veneri, vt nonnulli arbitrantur: quod etiam ex Maſurio refert Macrobius lib. 1. Saturnal. Cauſam his verſibus reddit lib. 4. Faſt. Ouid.*

Quæritis & quare ſit locus iſta dies?
Turnus vt Æneas Latiæ gener eſſet Amatæ,
Bellum erat: Hetruſcas Turnus adorat opes.
Clarus erat, ſumptiſque ferox Mezentius armis,
Et vel equo magnus, vel pede major erat.
Quem Rutuli, Turnúſque ſuis aſciſcere tentant
Partibus: hæc cõtra dux ita Thuſcus ait:
Stat mihi non paruo virtus mea: vulnera teſtor,
Armaq; quæ ſparſi ſanguine ſæpè meo.
Qui petis auxilium non grandia diuide mecum
Præmia, de lacubus proxima muſta tuis.
Nulla mora eſt operi: veſtrum eſt dare: vincere noſtrum eſt.
Quam velit Æneas iſta negata mihi.
Annuerant Rutuli: Mezentius induit arma,
Induit Æneas, alloquitúrque Iovem.
Hoſtica Tyrrheno vota, eſt vindemia Regi,
Iupiter è Latio palmite muſta feres.
Vota valent meliora: cadit Mezentius ingens,
Atq; indignanti pectore plangit humũ.
Venerat autumnus calcatis ſordibus vuis,
Redduntur meritò debita vina Iovi.
Dicta dies hinc eſt Vinalia, Iupiter illam
Vendicat, & feſtis gaudet ineſſe ſuis.

Ioſephus Scaliger tamen in ſuis Caſtigationibus ad Feſti lib. indicat, Vinalia menſe Aprili eſſe Veneris, eique hortos dedicari, eáque à Plutarcho Veneralia *appellari. Vinalia autem menſis Sextilis Iouis eſſe: addit autem, vtrúmque contrà apud authores reperiri: Ouidius ſanè teſtatur Vinalia Feſtum Veneris dici, & tamen etiam Iouis Feſtum eſſe.*

Libabant autem Iovi in hoc Feſto vina pura, vt author eſt Feſtus, quæ ſacrificij cauſa antequam guſtarentur, depromebantur ex doliis Calpari, *quod fuit vaſis fictilis genus. Vnde Plinius dixit lib. 18. c. 29. degustandis vinis inſtituta eſſe Vinalia, & nihil ad fructus pertinuiſſe. Fecerunt autem hoc, vt hac ratione Deos placarent, quo vites & vuas eo anno tuerentur. Etſi enim priſcorum vita rudis fuit, ac ſine literis, non tamen, vt Plinius ſcribit, ſupra citato loco, parum ingenioſa fuit: nam quum tria tempora fructibus metuerent, inſtituerunt ferias, diéſque feſtos. Vinalia, Rubigalia & Floralia.* *Vinaliorum ritus.* 1.

Alexan. ab Alex lib. 6. c. 8. ex Varronis lib 5. de Latina lingua teſtatur, veteri lege fuiſſe ſancitum, vt Flamen Martialis diceret diem veteri vino libando medicaminis cauſà: indéq; vſurpata hæc verba, Novum vetus vinum bibo, novo veteri vino medeor. *Sic etiam ad primitias pomorum noua eſſe dicebant vetera, & alia exoptabant noua, ominis causâ.* 2.

Plutarchus etiam author eſt, Quæſt. 45. Vinalibus multùm vini è templo Veneris profundi ſolitum: vel, vt oſtenderent, diem Feſtum agi ſobriè oportere: vel, quòd ferunt, vt modò ex Ouidio retulimus, Mezentium Hetruſcorum ducem ad Æneã miſiſſe, qui cum eo fœdus facerent, vt quotannis certum vini numerum ab eo acciperet. Id verò cum poſtea Æneas poſcenti negâſſet Mezentio: Tyrrhenis ſe daturum pollicitus eſt, ſi prælio vicíſſet. Itaque Æneam victorem Diis immortalibus vinum conſecrâſſe, & collectum templo Veneris effudiſſe. Verum quod Plutarchus Æneæ, id Dionyſius Halicarn. Aſcanio aſcribit. 3.

ſcribit. Nam quum mortem Æneæ deſcripſiſſet
d hæc ſubjungit : Imperium ſuſcipit Eury-
on, qui mutato nomine dictus eſt Aſca-
us. Erant autem incluſi muris eo tempore
oiani: & quum hoſtibus ſemper nova ad-
ntarent auxilia, haud ſatis validæ Lati-
rum vires erant ad ſubveniendum obſeſ-
Latini. Primùm igitur in amicitiam, æ-
que conditiones provocavit hoſtes Aſ-
nius. Vt verò nihil proficit, permittere i-
s coactus eſt, vt quibus ipſi vellent con-
ionibus bellum componerent. Rex igi-
Hetruſcorum, tanquam in ſervitutem
actis, intolerabilia imperat: & vinum
dcunque ferret Latinorum ager quo-
nis Hetruſcis daudum. Quæ quum fe-
da viſa non ſunt, fructum vitis Sacrum
eſſe decreverunt, ferente ſententiam
anio.

Meretricum Feſtum.

Odem die quo *Vinalia celebrabantur Ro-
mæ*, Meretrices *quoque* Veneris Eryci-
*ſtum ſacrúmque colebant. Ea ex Sicilia Ro-
M. Marcello, victis Syracuſanis, tranſlata
apud portam Collinam ædes illi conſecra-
eadem appellatione ab Eryce monte Sici-
quo ſecundum alios ab Ænea, ſecundùm
am autem ab Eryce Veneris ac Buta, ſius
filio templum Veneri conditum, ſingu-
ratione antiquum colebatur, refertum
frequentiâ, vt inquit Strabo, eius Dea
dicatarum. Addit Diodorus:* Æneas
oluit, dona obtulit. Et Carthagi-
Romani Duces, & Conſules ad
eniunt, poſitáque ſeveritate lu-
us P.Q.R. inſtituit. 16. vrbes Si-
n conferre Veneri Erycinæ, mi-
entos ad templi tutelam depu-
*id. lib. 4. Faſt. meretrices & puellæ
rporis ad hoc feſtum & ſacrum hi
r:*
gares Veneris celebrate puel-

oſeſſarum quæſtibus apta Ve-

e dato formam, populíſque fa-

,
anditias, dignáque verba joco.
dominæ date grata ſi ſymbria

entari Collinæ proxima portæ
et, à Siculo nomina colle tenet.
as Arethuſidas abſtulit armis
& bello te quoq́; cœpit Eryx,
tis Venus eſt tranſlata Sibyl-

tirpę ſtirpis maluit vrbe coli.

ROBIGALIA.

ROBIGALIA *ſive* Rubigalia, *dies Feſtus erat Romæ, ſeptimo Cal. Maias celebrari ſolitus teſte Feſto & Plinio lib. 18. c. 29. Docet id etiam Ovid. lib. 4. Faſt. ita canens:* — Robigaliorum dies.

Sex ubi quæ reſtent luces Aprilis habebit,
In medio curſu tempora veris erunt.

Vbi non vult dicere Poëta ſexto die poſt Vinalia, hoc eſt, 4. Cal. Maij, vel eſſe ver medium, vel Rubigalia celebrari: ſed 7. Cal. Maias, quum Aprili ſex tantùm dies ſuperfuerint. Alex. ab Alex lib. 6. cap 8. ad 6. Cal. Maias ponit, ſed autoris, ex quo hoc habeat, non meminit.

Hoc die Sacrum fiebat Rubigini. Nam ex Diis duodecim, qui maximè ab agricolis colebantur, eorúmque duces erant, vt Varro loquitur, Robigus quoque unus erat. Eum colebant, non ut prodeſſet, quemadmodum Ceres, Liber, Iupiter, ac Bonus eventus: ſed ne obeſſet, néve frumenta & arbores corrumpat rubigine, quam Plinius ſegetum peſtem maximam, ac cœleſte frugum vinearúmque malum appellat. Vnde eſt illud Vergil. in j Georg. I. — Rubiginem deum coluerunt.

Mox & frumentis labor additus, vt mala culmos
Eſſet Rubigo, &c.

Eſt autem Rubigo putredo quædam, quâ ſpicæ torrentur friabileſque redduntur, quam in vitibus carbunculum vocant. Eius nonnulli rorem Sole inuſtum cauſam dicunt: ſed id Plinius *lib. 18. cap. 29. ex parte falſum putat eſſe. & ejuſmodi putredinem frigore conſtare arbitratur, ac non niſi interlunio, aut plenâ lunâ fieri putat. Hoc malum in tractu roſcido, convallibus, ac locis perflatum non habentibus frequentiſſimum eſt, in ventoſis & excelſis nullum, vel rarum. Eo ſiligo minùs, quàm cætera frumenta periclitatur, quoniam ſemper rectam habet ſpicam, nec rorem continet, qui rubiginem faciat. Avertitur autem Lauri ramis in arvo defixis, vt Plinius docet, tranſitque in eorum folia ex arvis. Colebatur itaque Rubigo, vt Febris, ac Mala fortuna, ne obeſſet.* — Rubigo.

Proceſſio autem fiebat à Flamine Quirinali, & populo albis veſtibus induto, in lucum Rubigini conſecratum. Ibi, factis precibus, quibus Rubiginem invocabant, vt ſegetibus parceret, immolabatur, adhibito mero & thure, canis & ovis, eorúmque exta in cineres cremabantur. Mactabatur autem canis, nullâ aliâ ratione, niſi quia cœleſtis ſyderis nomen retinet. ſtella nimirum caniculæ, idque propterea, ne nimio æſtu frugibus noceat: ejus enim exortu, vt Plinius docet, accenſi ſolis vaporem quis ignorat? eius ſyderis effectus ampliſſimi in terra ſentiuntur. Fervent Maria exoriente eo, fluctuant in cellis vina, moventur ſtagna, &c. Sed verior cauſa eſt, quòd poſt dies 19. ab æquinoctio verno, per id quatriduum — Rubigaliorum ritus.

plerúnque circa 4. Cal. Maij canis occidit, ſidus & per ſe vehemens, & cui praoccidere canicu-lam neceſſe eſt. De hoc Sacro ejuſque ritu ita cecinit. Ouid. lib. 4. Faſt.

Hoc mihi Nomento Romam cum luce redirem,
  Obſtitit in media candida turba via.
Flamen in antiquæ lucum Rubiginis ibat,
  Exta canis flammis, exta daturus ovis.
Protinus acceſſi, ritus ne neſcius eſſem,
  Edidit hæc flamen verba Quirine tuus:
Aſpera Rubigo parcas cerealibus herbis,
  Et tremat in ſumma leve cacumen humo.
Tu ſata ſyderibus cœli nutrita ſecundis
  Creſcere, dum fiant falcibus apta, ſinas,
  &c. *Et mox:*
Dixerat, à dextro villis mantile ſolutis,
  Cúmque meri patera thuris acerra fuit.
Thura focis, vinúmque dedit, fibráſque bidentis,
  Turpiáq; obſcœnæ videmus exta canis.
Tum mihi cur detur Sacris nova victima quæris?
  Quæſieram. Cauſam percipe, flamen ait.
Eſt canis, Icarium dicunt: quo ſidere moto,
  Toſta ſitit tellus, præripitúrque ſeges.
Pro cane ſidereo, canis hic imponitur aræ,
  Et quare fiat, nil niſi nomen habet.

Rubigaliorum origo. *Inſtituta autem fuerunt hæc Sacra à Numa Pompilio, anno regni ſui 11. Plinio teſte lib. 18. cap. 29. Funccius in Chron. refert ad annum ab vrbe condito 49.*

Floralia, quæ & Laurentinalia, eorúmque Ludi.

Floraliorum dies. FLoralia *non vnius erant diei: nam 4. Calendas Maias incipiebant, & in Cal. Maias, exibant: quod Ouidius in fine lib. 4. Faſtorum ſic atteſtatur:*

Cum Phrygis Aſſaraci Tithonia, fratre relicto,
  Suſtulit immenſo ter jubar ore ſuum,
Mille venit variis florum Dea nexa coronis,
  Scena joci morem liberioris habet.
Exit & in Maias Feſtum Florale Calendas: &c.

Et rurſus lib. 5. Faſt.

Incipis Aprili, tranſis in tempora Maij:
  Alter te fugiens, cúm venit alter habet,

Varro etiam Floraliorum dies determinauit, Sole Tauri partem quartamdecimam obtinente: quoniam ſi in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia quæ florebunt, lædi neceſſe eſt.

Flora Dea, & *Inſtituta autem volunt Floralia in honorem Floræ. De qua Lactantius libro primo, de Falſa Religione, & eum ſequuti alij, ſcribunt,* Poſtea eius origo. *meretricem fuiſſe, quæ quum turpi quæſtu magnas opes acquiſiuiſſet, populum Romanum ſcripſiſſe hæredem, certámque pecuniam reliquiſſe, cuius ex annuo fœnore, natalis eius dies quotannis, editione ludorum, celebraretur, quos Floralia dixerint. Plutarchus verò in Romulo, & Problemat. 35. itémque Macrobius libro primo. Saturnal. hanc meretricem non Floram, ſed Larentiam vocant, quã ſic deſcribunt:* Larentia. *Æditum Herculis abundans otio, ſolebat dies Ludo talorum & cuborum conſumere. Et quodam tempore quum ſociorum nullus adeſſet, tædii impatiens ipſum Deum ad cuborum ludum prouocauit, ſic pactus, vt ſi viciſſet Deum, aliquid ab eo beneficii conſequeretur: ſin victus ipſe eſſet, ſe Deo cœnam exhibiturum, & puellam elegantem quæ cum concumberet: teſſeris deinde duabus, vna pro Deo, altera pro ſe propoſitis ac iactis, ſuperatus ſtetit pactis, ac Deo & cœnam adornauit ſplendidiſſimam, & Larentiam, quæ palàm corpore quæſtum faceret, ei cœna adhibuit, ſeque foribus clauſis intus eam reliquit. Porrò aiunt eam à Deo cognitam non humano more fuiſſe, juſſámque primâ luce in forum prodire, & in quem primum incideret, eum obſeruare, amicitiámque eius captare. Larentiam, vt ſurrexit & iuit, Taruntio quidam obuiam factam eſſe, homine opulento, ſed liberorum experti, & ætate jam ad ſenium vergente: qui poſtquam notitiam eius habuit, cùm viuus familia præfecerit, tùm moriens hæredem inſtituerit. Larentiam poſtea ſub mortem opum ſuarum hæreditatem populo Romano nuncupaſſe: ideóque ei honores iſtos haberi. Cato ait, Larentiam meretricio quæſtu locupletatam, poſt exceſſum ſuum populo Romano agros Turacem, Semurium, Lincerium, & Solinium reliquiſſe, & ideò ſepulchri magnificentiâ, & annua Parentationis honore dignatam.*

Fuit deinde alia Laurentia, eiuſdem nominis & famæ mulier, Romuli & Remi nutrix, cui Romani ob hoc officium conditori & parenti ſuo præſtitum, feſtum quoque ſacrum inſtituerunt.

De Larentia diuerſa ſententia. *Sed dici vix poteſt quantum authores de vtriúſque Feſto, imò de illis ipſis mulieribus inter ſe diſſentiant, atque etiam errent.* 1. *Macer enim hiſtoriam lib. 1. referente Macrobio in primo Saturnaliorum, vnam & eandem vtrámque eſſe putat. Scribit enim, Fauſtuli coniugem Accam Larentiam, Romuli & Remi nutricem, regnante Romulo, Taruntio cuidam diuiti Tuſco denuptam, auctámque hæreditate viri eam poſt Romulo, quem educâſſet reliquiſſe: & ab eo parentalia diémq; feſtum pietatis cauſâ ſtatutum.*

2. *Plutarchus in vita Romuli differentiam quidem inter vtranque facit. ſed Larentia Fauſtuli vxori Romanos ſacrificâſſe, & libâſſe menſe*

Aprili

Aprili Martis Sacerdotum, & Laurentiam eam celebritatem vocaſſe tradit.

Macrobius autem dicitur Laurentiæ Sacrum 10. Calen. Ian. celebratum, quod Laurentinalia dixerunt, indicat.

Alexan. ab Alexan. lib. 1. capite 26. ne b utrique horum diſſentire videatur, de Fauſtuli uxore, Romuli nutrice ſic ſcribit: Huic Larentiæ Aprili menſe ſolennes dies, & ſacra ab Anco inſtituta, Romani aſſiduè celebrant, quæ Larentalia dicta ſunt, & 10. Calend. Ianuarias, qui dies Iovi feriatus erat. Cui Martis flamen, & plerúnque Pontifices in velabro, vbi Larentiæ ara & ſtatua erat, ſacrum anniverſarium facere, ad ejuſq; ſepulchrum Decembri menſe convenire frequentes, & dare inferias ſolenne, quòd populum Romanum decedens hæredem fecerat. Cujus rei causâ, ejus dies per Faſtos relatus fuit.

Quamvis autem graue ſit tantis viris contradicere, tamen, ut meam liberè dicam ſententiam, omnes hi erraſſe videntur. Alexan. ab Alexan. enim ex duabus unam Larentiam facit, & uni duo anniverſaria Feſta tribuit. Deinde hic Larentia nutrici Romuli, ea lib. 6. c. 9. aſcribit: Fuit, inquit, Flora nobile ſcortum, quæ quum præpotens eſſet, & divitiis, hæredem populum Rom. morte obitâ, hæredem reliquit, pecuniámque annuam ludis exhiberi voluit.

...de potiorem fidem adhibendam puto in Ovidio, quàm Plutarcho, quum ille centum annis anteceſſerit. Quod autem rebus dicit Larentiæ uxoris Fauſtuli celebratum menſe Aprili, id Ovidius Decembri factum his verſibus manifeſtè 3. Faſt.

...Acca tantæ nutrix Laurentia gentis, ...cá veſtras Fauſtule pauper opes. ...nos veniet, cùm Laurentalia dies ... Decembris habet.

...us geniis illa December habet. ... ego ſtatuo, alia tamen certiora ... alterius Larentiæ, Noverim ceſſurus, alterius Larentia, Maij ...ti, ſub Flora, ſacra 4. Cal. Maij celebrati, quia Senatui Romano flagitioſum ... in vulgatiſſimæ meretricis memoriam & Ludos celebrare, ut pudenda rei ... dignitas adderetur, nomen Larentiæ in ... quam Deam finxerunt eſſe, quæ ... eamq; oportere placari, ut fruges & vitibus benè proſpereq; floreſcerent ... Ovidius, non ignorans ... errorem ſequutus ... quæ antea ... narravit Floram; Zephyro nuptam ... fuerit: eámque Zephyro nuptam ... id accepiſſe muneris, ubi habetet ... um poteſtatem. Sic enim lib. 5. Faſt.

Chloris eram, quæ Flora vocor: corrupta Latino
Nominis eſt noſtri littera Græca ſono.
Chloris eram nymphe campi fœlicis, vbi audis
Rem fortunatis antè fuiſſe viris.
Quæ fuerit mihi forma, grave eſt narrare modeſtè:
Sed generum matri reperit illa Deum.
Ver erat: errabam Zephyrus conſpexit, abibam.
Inſequitur, fugio. Fortior ille fuit.
Et dederat fratri Boreas jus omne rapinæ,
Auſus Erictheа præmia ferre domo.
Vim tamen emendat, dando mihi nomina nuptæ:
Inque meo non eſt vlla querela toro.
Vere fruor ſemper, ſemper nitidiſſimus annus:
Arbor habet frondes, pabula ſemper humus.
Eſt mihi fœcundus dotalibus hortus in agris:
Aura fovet, liquidæ fonte rigatur aquæ.
Hunc meus implevit generoſo flore maritus:
Atque ait: Arbitrium tu Dea floris habe.

Ad quæ Lactantius Firmianus lib. 1. cap. 20. de Falſa religione. Honeſtè quidem inquit, iſta dicuntur, ſed inhoneſtè turpiterq; creduntur, Non debent, quum veritas quæritur, hujuſmodi nos velamenta decipere.

Celebrabantur autem hæ feriæ atque ludi, eodem Lactantio teſte, cum omni laſcivia verbis & moribus pudendis, ad placandam Deam, quæ floribus & fructibus præerat. Nam per tubam convocabantur omnis generis meretrices. Floralia ... Vnde Iuvenalis:

——— Digniſſima prorſus
Florali Matrona tuba

Ex in theatro denudatæ coram omni multitudine utriuſque ſexus omniſque ætatis & ordinis hominibus pudendis ſaltem tectis & invelatis, per ſummam laſciviam atque luxum currere, & impudicos agere jocos ſolebant: adeóque, ut inquit Lactantius, meretrices, flagitante populo, nudatis corporibus, in tali ſcena, mimorum fungebantur officio. Refert Valerius maximus lib. 2. hos ludos quum Meſſenius Ædilis faceret, & ad ſpectaculum eorum etiam Cato veniſſet, populum ob eius ſeueritatem ac grauitatem puduere erubuiſſe ut meretrices nudarentur, ludóſque peragerent: id verò quum ex Favonio amiciſſimo ſibi unà ſedente intellexiſſet, diſceſſiſſe è theatro, ne præſentiâ ſuâ ſpectaculi conſuetudinem impediret: quem abeuntem ingenti plauſu populus ubi proſequutus eſſet, priſcum jocoſum morem in ſcenam revocâſſe. Vnde Martialis lib. 1.

N. ſſes jocoſæ dulce cum Sacrum Floræ,
Feſtóſque luſus, & licentiam vulgi,
Cur in theatrum Cato ſevere veniſti?
An ideò tantùm veneras, vt exires?

Sed audi Lector quàm frivolè Ovidius hanc turpitudinem, quæ exhibebatur. Dea Flora in his ludis, excuſet lib. 5. Faſt. vbi ſic canit:

Scena levis decet hanc: non eſt, mihi credite, non eſt
Illa cothurnatas inter habenda Deas.
Turba quidem cur hos celebret meretricia ludos,
Non ex difficili cauſa petita fuit.
Non eſt de tetricis, non eſt de magna profeſſis,
Vult ſua plebeio Sacra patere choro.
Et monet ætatis ſpecie, dum floreat, vti.
Contemnunt ſpiná, cùm decidere roſæ.

2. *Deinde ædiles in his ludis cicer, fabas, aliáque eiuſmodi in theatro ſpergebant populo, teſte Porphyrione Alexan. ab Alex. lib. 6. c. 8. & Perſio, qui inquit:*

————Cicer ingere largè
Rixanti populo, &c.

3. *Tertiò, in his Ludis non, vt in aliis, leones, vrſi, apri, &c. ſed capræ tantùm & lepores admittebantur, quòd hæc Dea non ſylvis, vbi leones & ſimilia animalia, ſed hortis ac pratis, vbi capræ & lepores verſantur, præſit. Sic enim Ovidius lib. 5. Faſt.*

Cur tibi pro Libycis clauduntur rete leænis,
Imbelles capræ, ſollicitúſque lepus?
Non ſibi reſpondit ſylvas ceſſiſſe, ſed hortos,
Arváque pugnaci non adeunda feræ.

Progreſſu tamen temporis introducti etiam ſunt in iis funambuli & elephantes, &c. id primùm ſub Galba Imp. incepiſſe Suetonius his verbis innuere videtur in ejus vita: Honoribus, ait, antè legitimum tempus ipſius initis, Prætor commiſſione ludorum Floralium, novum ſpectaculi genus, elephantes funambulos edidit. *De his Ludis etiam intelligendus eſt locus Flavii Vopiſci in vita Carini:* Memorabilem maximè, *inquit*, & Carini & Numeriani hoc habuit imperium, quòd ludos Romanos novis ornatos ſpectaculis dederunt, quos in Palatio circa porticum ſtabuli pictos vidimus. Nam & ſcœnobaten dedit, in quo elephanti funambuli introducebantur: & neurobaten, qui velut in ventis cothurnatus ferretur, exhibuit: & tichobaten, qui per parietem vrſo eluſo cucurrit, & vrſos nimium agentes: *&c. Plinius enim docet lib. 8. elephantes docilitatis tantæ eſſe, vt didicerint adverſis funibus ſubire, ac funibus pronas retrogredi: alludens nimirum ad hos ipſos ludos.*

Quartò die in ſcena; & præſertim noctu meretrices & populus facibus accenſis, cum multa obſcœnitate verborum per vrbem diſcurrebant. Ejus rei cauſas Ovidius libro quinto. Faſt. hac retulit:

Lumina reſtabant, quorum me cauſâ latebar,
Cùm ſic errores abſtulit illa meos.
Vel quia purpureis collucent floribus agri,
Lumina ſunt noſtros viſa decere dies:
Vel quia nec flos eſt hebeti, nec flamma colore,
Atque oculos in ſe plendor vterque trahit.
Vel quia delitiis nocturna licentia noſtris
Convenit: à vero tertia cauſa venit.

Quinta, vt in Ludis Cerealibus albis, ſic in Floralibus verſicoloribus veſtibus vtebantur. Id Ovidius indicat, & ſimul cauſam ritûs talis affert lib. 5. Faſt. ſic canens:

Cur tamen vt dantur veſtes Cerealibus albæ,
Sic eſt hæc cultu verſicolore decens?
Aut quia maturis albeſcit meſſis ariſtis?
Et color & ſpecies floribus omnis ineſt?
Annuit.

Ludi autem Florales anniverſarii ab initio non fuerunt. Accidit autem vt aliquot annis flores arborum, vitium, cæterarúmque frugum corrumperentur, fructúſque adeò omnes perirent: tunc, inſpectis libris Sibyllinis, Senatus vovit, ſi omnia benè floruiſſent, annuos ludos Floræ: id quum eveniſſet, Poſthumius & Lenas Coſſ. vota perſolverunt. De hoc Ovidius lib. 5 Faſt. ſic canit: *Floralia anniverſaria facta.*

Annua credideram ſpectacula facta, negavit,
Addidit & dictis altera verba ſuis.
Nos quoque tangit honos: feſtis gaudemus & aris
Turbáque cœleſtes ambitioſa ſumus.
Sæpè Deos aliquis peccando fecit iniquos,
Et pro delictis hoſtia blanda fuit.

Ex mox:

Longa referre mora eſt collecta oblivia damnis.
Me quoque Romani præteriere Patres.
Quid facerem? per quod fierem manifeſta doloris?
Exigerent noſtræ qualia damna notæ?
Excidit officium triſti mihi: nulla tuebar
Rura, nec in pretio fertilis hortus erat.

Rurſus:

Convenere Patres, & ſi benè floreat annus,
Numinibus noſtris annua Feſta vovent.
Annuimus voto: Conſule cum Conſule ludos
Poſthumio Lenas perſoluere mihi.

Plinius

liniuslib.18.c.29.factum hoc dicit anno ab vr-
e condita quingenteſsimo decimoſexto.

Tradiderunt nonnulli, hos ludos in Patritio
co vbi celebrari ſolitos, qui à Patritiis no
en accepit. Varro autem in clivo, quem proxi-
rnum vocat.

Veſtæ Palatinæ Feſtum.

PRidie Calendas Maias Veſtæ Palatinæ
Sacrum celebratur, in ædibus quas Augu-
s habuit in Palatio, & incendio abſumptas
itum, juxta illud:
eſtáque Cæſareos inter Sacrata penates.
is etiam in earum parte Apollinis templum
Auguſto extructum, & admirandis operibus
ornatum, vt Ioſephus tradit. De quibus Ovi-
us in fine lib. 4. Faſt. ſic cecinit:
fert Veſta diem, cognati Veſta recepta
eſt
Limine, ſic juſti conſtituere ſenes.
ebus habet partem, Veſtæ pars altera
ceſſit:
Quod ſupereſt illis, tertius ipſe tenet.

Latinæ Feriæ & Ludi.

LAtinæ Feriæ Varrone teſte lib. 5. de lin-
ua Latina, dictæ ſic ſunt à Latinis populis
ex Albano monte ex ſacris carnem petere
cum Romanis. Erant autem non ſtativæ,
eptivæ, ſingulis annis à Magiſtratibus in
el incertos dies concipi ſolitæ. Sit cùm
pidibus pluiſſet & nox interdiu viſa
di, librîſque inſpectis cùm plenæ reli-
tæ eſſet, Senatui placuit Dictatorem
onſtituendarum causâ dici: Dictus P.
oplicula. Magiſter equitum: ei Q. Fa-
ſtius datus eſt, Livio authore. Ferias
nas, intelligit. Et anno 496. Latina-
m conſtituendarum Dictator crea-
quinius Gallus, vt eſt in Capitolinis
verò Livius author ſit lib. 1. Decad.
ſemel fuiſſe ad diem tertium Non.
us, ſemel ad diem tertium Idus Sex-
e lib. 5. Decadis 5 ante quartum &
die Idus Novemb. edictas: tamen ex
re intelligitur, bis menſe Aprili ce-
m lib. 4. Decadis 5. inquit: Et ne
tionem ſuam teneret, Pridie I-
Latinis eſſe conſtitutam diem:
Decadis eiuſdem, Romæ, inquit,
rætoréſque ante diem quintum
Latinæ tenuerunt: eo die perpe-
in monte, in ſuas quiſque pro-
iciſcuntur; Propterea nos quoque
s menſis de iiſdem agemus.
u originem earum nonnulli refe
aſsium & Poſthumium Cominium

coſſ. à quibus fœdus inter Romanos & Lati- nos factum ictúmque eſſet. Sed Dionyſius Ha- licarnaſſ. gravis author libro quarto, ad L. Tar- quinium Superb. vltimum Romanorum Regem refert. Sic enim ſcribit. Tarquinium collau- datum in concilio, quaſi ſervatis tot opti- matibus de cunctis populis benè meritum, Latinorum Principem faciunt, cum ea po- teſtate qua quondam avum ipſius Tarqui- nium fecerant ac deinde Tullium: inciſó- que in columnas fœdere, & jurejurando adducto, ſolutum eſt concilium. Tarqui- nius gentis imperio potitus Legatos miſit ad Volſcos & Hernicos, eorum quoque amicitiam & ſocietatem expetens. Volſco- rum duo tantùm populi aſſenſerunt, Ece- trani & Antiates. Hernici vniverſi ſocieta- tem decreverunt. Et vt ſempiternum ma- neret id fœdus, Tarquinius propoſuit deſi- gnare commune fanum Romanorum, La- tinorum, Hernicorum, Volſcorum dunta- xat in ſocietatem receptorum, quò ad mer- catum convenientes quotannis vnà epula- rentur fruerentúrque ſacris communibus. Gratum id fuit omnibus. Locus conven- tui præſtitutus eſt in medio ferme ha- rum gentium, mons altus Albanus immi- nens, vbi ſingulis annis feriæ celebrarentur, & eo temporis ſpatio propter loci religio- nem legémque de hoc latam ab omni vi temperarent omnes: ſacráque communiter Iovi Latiari facerent (vnde & ſacrificium hoc LATIAR vocabatur, vt Macrobius do- cet) & vacarent epulis, conſtituto priùs quantum quiſque populus in ea ſacra præ- bere, quantumve portionem recipere de- beat. Earum feriarum atque ſacrificij participes fuerunt tribus minus 50. populi, quas noſtrâ quoque ætate Romani agitant LATINAS vocatos: conferúntque in eas populi ſacrorum participes, quidam a- gnos, quidam caſeos, quidam lactis cer- tum modum, quidam liba lactaria. Victi- ma eſt taurus vnus communis omnium, de cujus viſceribus cuique populo ſua certa portio tribuitur. Sacrificatur autem pro omnibus, & Romani præſunt Sacrificio. Taurus verò ob initio non niſi nivei colo- ris, poſtea etiam ruſi ad hoc ſacrificium e- ligebatur Vnde Arnobius lib. 2. vbi de Cere- moniarum mutatione agit: In Albano, inquit, antiquitùs monte nullos alios licebat, quàm nivei tauros candoris immolare: nonne iſtum morem religionémque mutâ- ſtis, atque vt rufulos liceret dari, ſenatûs conſtitutum ſanctione?

Eadem ferè & quædam alia Alexander ab Alexand. lib. 5. capite ſeptimo. Romanos Coſſ. ait, Comitijs creatos, ſortitus pro-

Latinarum feriæ & ritui.

vincis, aut extra ſortem datis, Latinas Ferias indicere conſueuiſſe planè perſpicuum eſt: Iouique Latiali in monte Albano Sacrum facere, quod LATIAR dixere, vbi carnem Latinis populis dare mos erat quæ *Viſceratio* dicta. Eſt enim mons Albanus inter Albam & vrbem Romam tractu ferè pari disiunctus, vbi templum à Tarquinio Superbo Ioui Latiali conſtructum ferunt, ſacrúmque inſtitutum, ad quod Latini populi numero 67. ſtato tempore conuenirēt, & carnem poſcerent. Erant autem hi fermè: Abenſes, Albani, Eſulani, Accienſes, Abolani, Nubetani, Bolancij, Coretij, Octenſes, Latinienſes, Longani, Monates, Macrales, Munienſes, Olliculani, Octulani, Pedani, Pelletaurini, Querculani, Sicani, Siſolenſes, Toletenſes, Corniculani, Ficulei, Veruſcamerij, Amerioli, Tutienſes, Venatulani, Vicellenſes. Præter hos fuere Ardeates, Violanenſes, Bubetani, Corni, Varietani, Gabini, Lauinienſes, Lauiniatæ, Lauicani, Nomentani, Bouillani, Præneſtini, Atticiani, Scaptemij, adde etiam Laurenſes, cum quibus & Romanis, poſt decimum Latinarum, ſingulis annis fœdus renouatur. Conueniebant hi noctu nonnunquam ad lumina frequentes, ibíque nundinas habebant: vtque alij agnos, alij caſeos, nonnulli lac, plerique molam ad commune epulum afferrent, & vnà taurum immolarent concordi ſuffragio ſtatutum erat. Tauro immolato, & cæsâ victimâ, ritéque ſacrificio peracto, vt quiſque populus, qui ad Sacrum acceſſerat, & quæque ciuitas carnem poſceret, de tauróque partem acciperet, priſci moris erat. Principatûs verò ſacri & publici concilij caput, haud dubiè penes Romanos fuit. *Huc pertinet illud Auli Gellij, qui lib 13. Noctium demonſtrat, Præfectum vrbis Latinarum Feriarum causâ Roma relinqui ſolitum: quem Iunius negat ſenatum habere poſſe.*

Latinarum religio.

Conſules autem non antè exibant paludati in prouincias, quàm Ferias Latinas indixiſſent, atque iis in monte Albano cum Latinarum ciuitatum Magiſtratibus operam dediſſent. Ac refert Dio lib. 46. malè ceſſiſſe iis, qui ante Ferias Latinas Vrbe Præfecti fuiſſent.

Sacrum etiam hoc, etſi conceptiuum eſſet, tamen ſine piaculo nec prætermitti, nec ſupprimi patiebat. Ideò ſi dilatum, aut omiſſum foret, piaculum admitti putabatur. Iterari quoque illud & non ſuo tempore celebrari prodigium erat. Propterea C. Flaminio, quod ſecundo Punico bello Conſul Latinas non indixiſſet, neque Sacrum in Albano feciſſet, ſed ſola modo ſine more, ſine auſpiciis ad exercitum profectus eſſet, dirum fuit, & haud multò poſt, publicâ clade expiatum: ſiquidem ad Traſimenum quum inconſultâ audaciâ in hoſtes irruiſſet, depulſis & diſſipatis copiis, totóque exercitu profligato, & nefandâ cæde afflicto, prætermiſſi ſacri pœnas dedit: vt Liuius in fine lib. 1. & lib. 2. Punici belli 2. indicat.

Quodſi etiam in hoc Sacro non omnes Latini carnem accepiſſent, ſed aliquid dilati, præteritiue fuiſſet, aut neglecta ceremonia, intermiſſumue ſolenne eſt, tanquam non ritè exhibitum foret, denuò inſtaurari oportebat. Sic Liuius libro 32. ſcripſit, Latinas Ferias inſtauratas, quòd legati ab Ardea queſti in ſenatu eſſent, ſibi in monte Albano Latinis carnem, vt aſſolet, datam non eſſe. Et libro 37. teſtatur, quòd Laurentibus carnis, quæ dari debebat, data non fuiſſet, Latinas inſtauratas. In Latinis quia in vna hoſtia magiſtratus Lanuuinus precatus non erat, Prætor Quiritium religioni fuit. Id quum ad Senatum relatum eſſet, Senatúſque ad Pontificum Collegium reieciſſet, Pontificibus, quia non rectè facta Latina eſſent, inſtauratis Latinis placuit, Lanuuinos, quorum operâ inſtauranda eſſent, hoſtias præbere. Hinc intelliguntur loca Ciceronis, qui in Planciana, E Lauicano, *inquit*, Bouillano & Gabino municipio vix qui carnem Latinis peterent, ſuâ ætate inuentos eſſe. *Et cum Attico iocans, Aufiam eius mortuam, quòd verita eſſet, ne Latina in officio non manerent, & in montem Albanum hoſtias non adducerent.*

Latinæ non ritè celebratæ inſtaurabantur.

Dionyſius Halicarnaſſeus libro ſexto Antiquitatum in fine, & Alexand. ab Alexand. ſuprà citato loco indicant, has Latinas Tarquinium à principio in vnam tantùm diem indixiſſe, quum deuiciſſet Hetruriam. Poſt Reges verò exactos, altera populi iuſſu adiici cœpta fuit, iiſdem authoribus. Reconciliatâ verò plebe Patribus per Menenium Agrippam, à quibus defecerat, & ad ſacrum montem ſeceſſerat, Senatus Latinis Feriis diem tertium addidit. Alij hoc referunt ad tempus fœderis cum Latinis à Sp. Caſſio Conſule icti: & quartum additum aiunt, anno demùm vrbis 396. compoſitâ, quæ diu ciuitatem turbauerat, de plebeio Conſulatu ſeditione vt auctor eſt Liuius, Plutarchus in Camillo & Dionyſius Halicar. Interiecto deinde tempore, in decem dilatas ſeruatáſque ſe inueniſſe Alexander eodem loco refert. Vltra quos, duo etiam dies poſt Latinas religioſi habiti ſunt. Quibus etiam ſolenne ludicrum in Capitolio fieret quadrigæque concito curſu decertare, victórque certaminis in palmam victoriæ Abſinthium bibere ſolebat, eodem authore lib. 4. c. 7.

Latinarum tempus.

His quoque diebus, ſi Latinis cum populo Romano bellum eſſet, induciæ dabantur: nam in his Feriis Latinos populos inuicem arma ſumere, aut acie decernere, vel agros hoſtiliter vaſtare ſine graui prodigio non licebat: tunc

Latinarum tempore in Latinos [illegible] hoſte.

enim

[illegible] odia offenſionéſque ceſſare & quieſcere [illegible] bebant. Cúmque poſt pugnam cum Veientibus [illegible] fœdus ictum fuerit cum Laurenti[illegible], deinceps ſingulis annis poſt decimum Lati[illegible] denuo renouabatur eodem Alexand. [illegible]

CAPVT XV.

[Fe]ſta quæ menſe Maio à Græcis ſunt Celebrata.

ΣΚΙΡΑ ET ΣΚΙΡΟΦΟΡΙΑ.

[illegible] Σκιροφόρια, nam vtrúnque re[illegible] perítur, Feſtum fuerunt Athenis, celebra[illegible] ſtum duodecimâ die Σκιροφοριῶνος, vt [illegible] Rhodig. lib. 14. c. 13. ex Strabone refert; [illegible] in eo loco Cœlius malè Σκιροφοριῶνα [illegible] reddat.

[illegible] gebatur autem in honorem Cereris & Pro[serpi]na: vel, vt alij volunt, in honorem Miner[uæ], [illegible] cognominata fuit, à Sciro vate, [illegible], vt Philochorus in ſecundo ſcribit, qui [illegible] ſimum huius Deæ templum condidit: [illegible] nomen feſto inditum. Alij [illegible] Feſtum hoc cognominatum volunt, [illegible] in cuius honorem celebrabatur. Nam [illegible] feſto Sacerdos Erechthei geſtabat [illegible], hoc eſt, vmbraculum ſeu vmbellam [illegible] σκιὰς & σκίρον nominatur, vt apud [illegible] Ariſtophanis legitur, in [illegible] Ibidem ab alio annotatur Scholiaſte [illegible] Feſtum apud Athenienſes, à quo [Σκι]ροφοριῶν nomen acceperit: ac tradi[illegible] de menſibus & Feſtis Athenienſium [illegible] σκίρον eſſe σκιάδιον μεθ᾽ [illegible] [illegible] εἰς τινα τόπον καλούμενον [illegible] [illegible] τῆς Ἀθηνᾶς ἱέρεια καὶ ὁ τοῦ [illegible] [illegible] geſtari ab Eteobutadis: ſymboli[illegible] ficari, [illegible] lib. 14. cap. 13. reddidit. Hac [illegible] hac Ariſtophanis verba.

[illegible] τὰ [illegible]
[illegible] ταῖς ἡμαῖς φίλαις.

[illegible] Suidam leguntur. Cœlius Eteobu[tadas] [illegible] feſto vmbellam ferre ſolitos ſcribit [illegible] Athenis, [illegible] ſe nobiles & per illuſtres Athenis [illegible] propagatos: ex eáque familia [illegible] atos.

[illegible] Plutarchus in libro [illegible] [illegible] es fuerint Athenienſes. Duode[cimum] [illegible] Scirophorionis diem ſacratiorem [illegible] ad Mantineam, in qua pulſi cæ[illegible] ciorum copijs ſolo à ſua parte vi[illegible] [illegible] nſes, trophæumque de victoribus [illegible] unt.

ΒΟΥΦΟΝΙΑ ET ΔΙΙΠΟΛΙΑ Διάσια & Πάνδια.

Buphonia [illegible] Buphonia feſtum fuit, Athenis cele- berrimum, in Iouis Milichij honorem ce- lebratum, vt Suidas & Lucianus in Charidemo, itémque Heſychius annotauit: vnde & Διιπόλια, [illegible] καὶ [illegible] nuncupatum fuit. Iupiter e- nim Πολιεὺς, quaſi ciuilis vel vrbis Præſes & Cuſtos dictus eſt, & ab Athenienſibus cultus ſimu- lacrum Leocharem feciſſe, à Pauſania proditum eſt.

Adrianus Iunius hoc etiam Feſtum ad diem 15. Scirophorionis, ſeu Maij ponit in ſuis Faſtis: E- [illegible] autem in a[illegible] Gyraldi Cal. [illegible] Romanorum ad 8. Cal. Quintiles.

Sacrum vero quod in eo [illegible] quadam triſti- [illegible], vt Heſychius ſcripſit. Huic Deo fiebat, huiuſ- modi. Hordeum triticeo mixtum in eius ara, vel [illegible] appoſitum ſeruabatur. Bos autem, qua ad ſacrificia erat [illegible] accedebat quo ad ſacrificium [illegible] fruges [illegible] abat, ex ſacerdotibus [illegible] [illegible] eſt. Bouicidam vocabant: hic ſecuri [illegible] exemploque aufugiebat. Alij [illegible] ſe ignorare ſimulantes, ſecurim [illegible] iudicium agebant. Qua de re alibi ita [illegible] quod in foro ad Prytaneum ferro rebuſque omnibus [illegible], id eſt, inanimatis iudicia exercerent. Hoc ex ea [illegible] quod Erich- thone Athenienſibus imperante, [illegible] primum bo- uem ad [illegible] βουφόνος mactauit, ſeque [illegible] Atticis [illegible] aufugit Securiſque [illegible] vocata à iudicibus fuit abſoluta. Hæc omnia Gyraldus de Dijs Syntag. 2. Ælianus lib. 8. Variæ hiſtoriæ in eandem ſententiam [illegible] [illegible] ita ſcribit: Ἀττικὸν [illegible] τὸ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Hoc eſt: Atticis more eſt, [illegible] boue reliqua cuncta [illegible] cæde [illegible] ſingulis [illegible] iudicat [illegible] autem [illegible] & dicant illum [illegible] authorem [illegible]. Et eius diei in quo hæc patrantur, feſtum [illegible] cant Dipolia & Buphonia. Sacrorum hic fuit vetuſtiſſimum: vnde [illegible] pro priſco & obſoleto ponitur apud Ariſtophanem [illegible] autem definitum, nomen tantummodo retinuit. Siquidem quum [illegible] bos cæderetur, mox popanum pro boue offerebant [illegible] poponon id eſt, placentam, nuncupantes bouem, vt ex He- ſychio liquet. Buphoniorum meminit Ariſtopha- nes [illegible] Nebu[lis], quo [illegible] loco [illegible] Scholiaſtes annotat [illegible] in ſuo Lexico. Cœlius [illegible] cap. [illegible].

Feſtum hoc cui celebra- tum.

Buphoniorum dies

Buphoniorum ritus.

CAPVT XVI.

De Feſtis & Sacris quæ Menſe Maio à Romanis ſunt C[illegible]ta.

LARIVM FE[illegible]M.

Hoc Feſtum quo ce lebratũ, & quare.

CAlendis *Maiis fuit Feſtum* Larium, *quòd eâ die* [illegible]*a ex Curibus Sabinarum Romam translata* [illegible] *conſecrata fuiſſet. Hi quòd omnia ſuis oculis tuta præſtarent.* Præſtiti *dicti ſunt. Et quia fideles ſunt ædium cuſtodes, ideò effingebatur apud Larium ſimulachrum canis, quòd is quoque diligenter excubaret. Hinc Ovidius lib.5. Faſtorum.*

Præſtitibus Maiæ Laribus videre Calendæ
Aram conſtitui, parváque ſigna Deûm.
Ara erat illa quidem Curibus, ſed longa vetuſtas
Deſtruit, & ſaxo longa ſenecta nocet.
Cauſa tamen poſiti fuerat cognominis illis,
Quòd præſtant oculis omnia tuta ſuis.
Stant quoque pro nobis, & præſunt mœnibus vrbis,
Et ſunt præſentes, auxiliúmque ferunt.
Et canis ante pedes ſaxo fabricatus eodem
Stabat, quæ ſtandi cum Lare cauſa fuit?
Servat vterque domum, domino quoque fidus vterque eſt
Compita grata Deo; compita grata cani, *&c.*

Bonæ Deæ Feſtum.

Bona Dea quæ.

M*Agna apud authores controverſia eſt, quæ ſit* Bona Dea *cujus nomen tantopere coluiſſe Romanos legimus. Cingius apud Macrob.* [illegible] *libro primo Saturnal. putat, Maiam Vulcani vxorem eſſe* [illegible] *argumentóque vtitur, quòd* [illegible] *Vulcanalis Calendis Maiis huic Deæ rem Divinam faciat. Sed Piſo* [illegible] *paulo ante diximus, vxorem Vulcani Maieſtam, non Maiam vocari dicit.* [illegible] *Labeo igitur putat, aliam eſſe Maiam, &* [illegible] *em eam quem Ma*[illegible] *matrem & Terram dixerint: et* [illegible] *ædem Calen*[illegible] *Maiis Dedicatam ſub nomi*[illegible] *Bonæ De*[illegible]*, eandem eſſe Bonam Deam ac Terram* [illegible] *ritu occultiori* [illegible] *cra*[illegible] *poſſe* [illegible] *Ea* [illegible] *am credide*[illegible] [illegible] *rem di*[illegible] *tam quia* [illegible] *Ceres* [illegible] *rea de*[illegible] [illegible] *hanc* [illegible] *genus* [illegible] *eius* [illegible] *em.* *quam* [illegible] *ingrata* [illegible]

ſet. Eandem Plutarcho authore in Cæſare, Phryges ſibi aſſerentes peculiarem, Midæ Regis ſui autumant matrem fuiſſe. Quidam Græcorum [illegible] *patris eam matrem, quam nefandum ſit nominare: vnde & pampinis tentoria feſtum diem agentes mulieres contegunt, ac ſacer draco ex fabula ad pedes Deæ jacet. Alexan. ab Alex. lib.6.c.8. max ab initio dicit, multos exiſtimaſſe Floram eſſe Bonam Deam quæ Flavii quondam vxor fuerit. Sed hæc apud nullum veterem autorem reperitur. Deceptus eſt autem Alexander, & ii omnes ex quibus hæc habet, ex malè Latinè reddito exemplari Problematum Plutarchi: vbi Problema 20. ſic corruptè in Latino exemplari legitur:* Quid eſt, quòd [illegible]oræ, quam Bonam Deam nominant, omni [illegible]rum genere templum exornantes, &c. *Et paulò poſt,* Floram Flavii cujuſdam vatis vxorem dicit. *Sed nihil eiuſmodi Plutarchus tradidit: nam ſi verba eius verè interpreteris ſic habent:* Cur matronæ domi ſuæ ſacellum Gynæceæ ſeu muliebris Deæ, quam Bonam vocant, ornantes, *&c. Et mox.* An [illegible] credendum eſt Fabulæ, quæ perhibet, Fauli cujuſdam aruſpicis vxorem. *&c. Plerique Fauni filiam dixerunt, obſtitiſſeque voluntati patris in amorem eius lapſi, ita vt virga myrtea ab eo verberaretur quum deſiderio Patris nec vino ab eodem preſſa ceſſiſſet. Demum tamen in ſerpentem ſe transfiguraſſe Pater creditur, & cum filia coiiſſe. Horum omnium tale proferunt inditium, quòd virgam myrteam in e*[illegible]*s templo haberi nefas ſit. & quòd ſuper caput eius extendatur vitis, quâ maximè Pater eam decipere tentavit: vnde etiam vinum in templum eius non* [illegible]*o nomine ſoleat inferri, ſed vas in quo vinum inditum eſſet, quam amphoram vocant, in Sacris obuolutum ... quod* Mellarium *nominetur & vinum lac: ſerpentes* [illegible] *in templo eius nec terrentes, nec timentes ind*[illegible]*renter appareat. Sex. Clodius qui Græcè ſcripſit, vt Lactantius refert, hanc uxorem Fauni fuiſſe aſſerit: quæ quia contra morem de*[illegible] *que Regium clam vini ollam ebibiſſet & ebria facta eſſet, virgis myrteis a viro uſque ad mortem caſa ſit. Poſtea vero quum Regem facti huius pœnituiſſet, & vxoris deſiderium ferre non* [illegible] *inter Deo*[illegible] *eam retuliſſe, ideóque in Sacris eius obuolutam* [illegible] *am horam poni ſolitam. Plutarchus Proble.* [illegible] *hanc deam Flavii ſeu Fauli cuiuſdam aruſpic*[illegible] *& va*[illegible] *vxorem fuiſſe perhibet, quæ clam quum vinum largius biberet, à viro deprehenſa* [illegible] *myrteis caſa ſit: id quue mulieres templum eius myrteam non inferre,* [illegible] *ex omnibus germinantibus* [illegible] *floreſcentibus ſtudioſè ad eam* [illegible] [illegible]*num et ſub* [illegible] *libare. Hanc vero Fauni* [illegible] *Lactantius lib.* [illegible] *de Falſa religione* [illegible] *ex* [illegible] *ſententia, tant pudicitia fuiſſe perhibet, vt nemo eam quoad vixerit (præter*

Alex. ab Alex. error. Plutarchi locus emaculatur.

virum

virum ſuum) mas viderit, nec nomen eius
audierit, ideóque vbi mulieres in operto ei ſa-
crificârint, Bonam Deam nominâſſe. Macrobius
autem lib. 1. Saturnal. hac de Fauni filia ex eiuſ-
dem Varronis ſententia refert, rectène an ſecus,
pronunciare non poſſum ſic enim ſcribit: Hanc
Varro Fauni filiam tradidit adeò pudi-
cam, vt extra γυναικωνῖτιν nunquam ſit
egreſſa, nec nomen eius in publico fuerit
auditum, nec virum viderit, vel à viro viſa
: propter quod nec vir templum eius in-
greditur.

Celebrabatur autem huius Deæ Feſtum &
rum Calend. Maijs, quòd ea die in monte
entino virgo, quam alij Craſſam nominant,
i Claudiam veſtalem eſſe putant, templum ei
icârit: quod poſtea Liuia Druſilla vetuſtate
apſum reſtituit. Sic enim Ouidius lib. 5. Fa-
rum.

moles natiua loco, res nomina fecit,
ppeliant ſaxum pars Bona montis ea
eſt.
Remus inſtiterat fruſtrà, quo tempore
fratri
ima Palatinæ regna dediſtis aues.
pla Patres illic oculos exoſa viriles,
niter accliui conſtituere iugo.
cat hoc veteris Craſſorum nominis
ææres,
gineo nullum corpore paſſa virum.
eſtituit, &c.

rabatur verò pro ſalute populi, non
paſſim, ſed in Maximi Pontificis a-
mo receſſu. Sunt tamen, qui arbitren-
ſolius Pontificis, ſed Conſulis & Præ-
s ædibus celebrari conſueuiſſe. Sic
rchus in Vita Ciceronis, Quotannis,
o Conſulis, ſiue per eius coniu-
matremfamiliâs cum virgini-
Bonæ Deæ ſacrificari mos eſt.
aie: Cùm dici Feſti tempus in-
em aut Prætorem marito agen-
idem & omne maſculum ex-

em mulieribus peragebatur, ita vt
tereſſe liceret. Mulieres quóque
eebat, & qua aliquot diebus à vi-
nt. Vnde Plutarchus putat Pro-
eres in hoc Sacro myrtum abomi-
ri Sacra ſit. Ex Iuuenali tamen,
Latina lingua Comment. col. 572.
nis, docet, viros eius Poëtæ tempo-
ſcinos & effœminatos fuiſſe, vt
os & muliebrem veſtem induere,
uniculis ornare, & colla monili-
que nihil dici eo tempore fœdius
ius fáſque ſacris Bonæ Deæ in-
iam mulieribus, quibus tamen
m ingredi licebat. Mares, inquit

Iuuenalis, nunc Bonæ Deæ ſacrificia perſoluunt, ipſi litant, ipſi porcam immolant, ipſi vina effe-runt: mulieres non patiuntur intrare, ſed eas ab-gunt, & Facceſſite hinc exclamant, non eſſe vobis amplius hic licet, non tibias, aut choreas exerce-re: & vt facto addant authoritatem, talia in-quiunt ſacrificia coluerunt mares Athenis, noctu exercentes Cocytia ſacra. Verſus Poëtæ hi ſunt.

—— —— accipient te
Paulatim qui longa domi redimicula ſu-
munt
Frontibus, & toto poſuere monilia collo,
Atque Bonam teneræ placant abdomine
porcæ,
Et magno cratere Deam: ſed more ſiniſtro
Exagitata procul non intrat fœmina li-
men.
Solis ara Deæ maribus patet, ite profanæ
Clamatur, nullo gemit hic tibicina cornu:
Talia ſecreta coluerunt Orgia tæda
Cecropiam ſoliti Baptæ laſſare Cocytto.

Vbi igitur dies Feſtus inſtat, quicquid eſt maſculini ſexus, domo expellitur: nec modò viri extra conſpectum ſummouentur, licet vel in imperia Conſulari, vel Prætoria dignitate ſint, ſed maſcu-laquóque pictura teguntur. Quod etiam in Ny-ſæ Cereris Sacro fieri Alex. ab Alex lib 6. cap. 8: indicat, in quo quum ſeptem operentur dies, ter-tiâ à templo exactis viris, pulſis etiam canibus maribus, mulieres celebrabant. Vnde viciſſim apud Romanos mulieribus ſacro Herculis non li-cuit intereſſe. Nam Herculi ſitienti, quùm Geryo-nis boues per Italia agros duceret, reſpondit mu-lier, aquam ſe non poſſe præſtare ei quòd fœmina-rum Deæ celebritas ageretur. Propter quod Her-cules facturus ſacrum, deteſtatus eſt fœminarum præſentiam: & Potitio ac Pinario ſacrorum cu-ſtodibus iuſſit, ne mulierem intereſſe permitte-rent: vt author eſt Macrobius, Athenæus, Plutar-chus, omniúmque copioſiſſimè elegantiſſiméque Propertius lib. 4. Elegiarum ad Herculem. Mu-lieres igitur, domus exactis inde maribus, orna-tiſſimè exornant, ibique inter ſe multa Orphicis Sacris non abſimilia facere traduntur, & promiſ-cua ſonis & cantibus tota lõgas exercere vigilias:

In ipſis porrò ſacrificiis huius Deæ canes im-molabantur quaque huic ſupplicabant, malè di-ctis & probris Deam inceſſerunt, neminémque operabant bonum inuenire, qui domi naſceretur. Macrobius ſuem prægnantem ei mactatam ſcri-bit: quod etiam Iuuenalis innuit Satyra 2. in-quiens. Atque bonam teneræ placant abdo-mine porcæ. Ac licet vino libarint Deæ, illud tamen non ſuo nomine nuncupârunt, ſed lac di-xerunt eſſe: vini tamen amphoram in Sacris ob-volutam appoſuerunt.

Nocte denique, non interdiu hæc Sacra fie-bant. Licet enim nocturna Sacra priſco ritu mu-lieribus interdicta fuerint: in hoc tamen ſacro, quod

Sacrorũ bonæ Veari. ius.

Sacra bonæ deæ nocte celebrata. Sacroſã bona, deæ velo.

quod pro populi ſalute fecerunt, mulieres noctu conuenire, éique intereſſe non vetabantur. Quod etiam tanta religionis eſt habitum, vt illud Veſtales virgines obirent, & per illas ſacrum fieret. Cúmque in omnibus ſacris, qui rem diuinam facit, velare caput ſoleat, huic tamen deæ aperto capite, & inuelato ſacrificat, vt refert Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 8.

Sacra Bona deæ violata. *Sed hac temporis opportunitate occaſio frequens mœchandi, & adulterij facultas data eſt, vt Alex. ab Alex loquitur. Extat eius rei notum vulgò exemplum P. Clodij apud Plutarchum in vita Cæſaris.* Fuit is Nobili genere ortus, diuitijs & facundia præcellens, ſed inſolentia & audacia nulli improbiſſimorum ſecundus. Amabat is Pompeiam Cæſaris vxorem, néque inuitam. Verùm mulierem Cæſar acri cuſtodia ſepſerat, eiúſque mater Aurelia fœmina honeſta perpetuò lateri adhærens Pompeiæ, arduum & periculoſum eis congreſſum efficiebat. Sacra autem hæc nocturna agitante Pompeia, Clodius imberbis etiámnum, ideóque fallere ſe exiſtimans poſſe cæteras, veſtitu & cultu ſumpto pſaltriæ, acceſſit ad ædes eius, iuuenculam facie referens. Cùm fores offendiſſet patefactas, ab ancilla conſcia eſt citra impedimentum introductus. Dum autem illa properat, vt id Pompeiæ nunciet, mora interueniente, operi vbi relictus erat non ſuſtinenti Clodio, laxíſque in ædibus erranti, luménque declinanti, occurrit pediſſequa Aureliæ, atque vt fœmina fœminam prouocat ad Luſum. Detrectantem in medium rapit: quæ ſit & vnde, percunctatur? Cum reſpondiſſet Clodius, Auram exſpectare ſe Pompeiæ ancillam (nam id nominis ei erat) voce eſt detectus. Ibi repentè pediſſequa proſilit cum clamore ad lumen & cœtum, virum vociferans ſe deprehendiſſe. Obſtupefactis mulieribus, ſacra Deæ Aurelia inhibet & obuelat. Mox iuſſo obſerari fores, ad faces domum luſtrat, Clodium quærens. Refugerat ille in ancillæ tabernaculum illius, cum qua congreſſus fuerat, atque ibi deprehenditur. Cognitus à mulieribus exigitur foras. *Hucúſque Plutarchus eo quem diximus loco.*

Lemvria.

Lemurorum dies. *Septimo Idus Maias fiebant* Lemuria: *quod Ouidius his verſibus declarat lib. 5. Faſt.*

Scorpius in cœlo, cùm cras luceſcere nonas
Dicimus, à media parte tenendus erit.
Hinc vbi protulerit formoſa ter Heſperus ora,
Ter dederint Phœbo ſidera victa locum:
Ritus erit veteris nocturna Lemuria ſacri, &c.

Celebrabantur autem ad placandos Manes, eóſque ex ædibus abigendos. Vnde Poeta ſuperioribus mox ſubiungit: *Lemuria cur celebrata.*

Inferias tacitis manibus illa dabunt.

Non igitur multum à Feralibus Sacris differebat, quæ menſe Februario pro mortuis etiam agebantur. Nam quia menſe Maio mortuis iuſta ſoluebantur, antequam Ianuarius & Februarius anno additus fuiſſet à Numa, ideò poſtea quóque veterem hunc morem ſeruârunt. Quod Ouidius lib. 5. Faſt. ſic docet:

Annus erat breuior, nec adhuc pia februa norant,
Nec tu Dux menſum Iane biformis eras:
Iam tamen extincto cineri ſua dona ferebant,
Compoſitíque nepos buſta piabat aui.
Menſis erat Maius maiorum nomine dictus,
Qui partem priſci nunc quóque moris habet.

Ritus autem tali peragebantur. Surgebat nocte intempeſta qui Manes placaturus erat, nudis incedens pedibus: aquâ fontanâ ſe abluebat, & iunctis digitis cum medio pollice, fabas nigras quas prius ore verſauerit, à tergo iaciebat, dicebátque quòd iis ſe ſuóſque redimeret, & vbi pulſâſſet æra rogabat vt ex ædibus vmbræ abirent. Hunc ritum Ouidius his verbis eleganter deſcribit: *Lemuriorum ritus.*

Nox vbi iam media eſt, ſomnóque ſilentia præbet,
Et canis, & variæ conticuiſtis aues.
Ille memor veteris ritûs timidúſque Deorũ
Surgit, habent gemini vincula nulla pedes.
Signáque dat digitis medio cum pollice iunctis,
Occurrat tacito, ne leuis vmbra ſibi.
Cúmque manus purè fontana perluit vndâ,
Vertitur, & nigras accipit ore fabas.
Auerſúſque iacit: ſed dum iacit, hæc ego mitto,
His, inquit, redimo méque meóſque fabis,
Hæc nouies dicit, nec reſpicit, vmbra putatur
Colligere, & nulla terga vidente ſequi.
Rurſus aquam tangit, Temeſæáque concrepat æra,
Et rogat, vt tectis exeat vmbra ſuis.
Cùm dixit nouies, Manes exite Paterni,
Reſpicit, & purè Sacra peracta putat.

Cæterùm notandum, celebrata quidem eſſe hæc Sacra tribus noctibus, verùm non continuis, ſed interueniente ſemper vnâ nocte: vt ſi prima ſint celebrata 7. Id. Maias, altera 5. & tertia 3. Id. quod Ouidius his verſibus docet: *Lemuria celebrata tribus noctibus ſed non continuis.*

Sed

Selenæ hæc tria fuit ſub eodem nomi-
æ Feſta.
Inter ſe nulla continentis die.
Februo autem eſt ut his erat ſacris, ſicut
ſe in Feralibus, quod nominatim animas in
et offerendas, ſuppleſſime homines. Fa-
e Feſtus, Fabam, inquit, nec tangere, nec
nominare Diali flamini licet, quod ea pu-
ne ad mortuos pertinere. Varro etiam
omnes eſſe non reſſe madit, quod in flore eius
ne lugubres reperiantur: quod etiam Pytha-
s afferat.
oto porrò tempore illo quo celebrabantur,
la Deorum clauſa erant, nuptiæque omnes
ſta putabantur. Quod Ouidius his verſibus
lib. 5. Faſt.
tamen veteres illis clauſere diebus,
nunc ferali tempore operta vides.
idux tædis eadem, nec virginis apta
mpora, quæ nupſit non diuturna fuit.
óque de cauſa ſi te prouerbia tan-
unt,
ſſe malas Maio nubere vulgus ait:
& alijs cauſis, ob quas apud Romanos
um fuit menſe Maio celebrare nuptias,
tarchum in Quæſtionibus Rom. quæſt.
hil. Eraſmi prouerb. Menſe Maio nu-
le.
uria autem ſunt primò à Romulo ad
s tantùm vmbras fratris Remi. Cùm
num occiſum magnificentiſſimè, vt illis
us licebat, humaſſet, noctu per quietem
imago Remi aſtare lecto Fauſtuli &
nutricis, conquerique de miſeranda
crudelitate Celeris, qui eum interfece-
que, vt à Romulo illud precibus impe-
uo ſuo nomine diem ſignaret. Romulus
de cauſa inſtituit ille Feſtum appella-
emuria: mutata deinde eſt prima li-
Lemuria dicta. Inde quóque poſtea Le-
appellata, quæ ſunt vmbræ noxiæ, ac larvæ
terrificationéſque, & ſugillatorum ima-
s, quas nos Heluetij das Gſpenſt / vnd
Schrätteli vngeheür nominamus. Sicut
res boni ſpiritus dicuntur. Cùm verò incer-
m eſt, bonine an mali ſint, Manes appellantur.
e his Ouidius lib. 5 Faſt. ita cecinit:
Romulus vt tumulo fraternas condidit
vmbras,
Et malè veloci iuſta ſoluta Remo,
Fauſtulus infelix, & paſſis Acca capillis,
Spargebant lachrymis oſſa peruſta ſuis:
Inde domum redeunt ſub prima crepuſcu-
la mœſti
Vtque erat in duro procubuere thoro.
Vmbra cruenta Remi viſa eſt aſſiſtere
lecto,
Atque hic exiguo murmure verba loqui:
En ego dimidium veſtri, parſque altera voti,

…ite ſim qualis, qui modò talis eram
…dò ſi volucres habuiſſem regna iu-
…ntes,
…pulo potui maximus eſſe meo.
In F… lapſa rogi flammis & inanis ima-
Num…
…eſt ex illo forma relicta Remo.
Hæc … mox:
… oc frater pietas, æqualis in illo eſt:
Noler… d potuit, lachrymas manibus ille
Qu… dit.
Hunc … s per lachrymas, per veſtra alimen-
ta … rogate,
Vt … celebrem noſtro ſignet honore diem.
Mandant… tem amplecti cupiunt, & brachia
… tendunt:
Lubrica prenſantes effugit vmbra ma-
nus:
Viſa … s … onfugiens ſomnos abduxit imago,
Ad Regem voces fratris vterque ferunt.
Romulus obſequitur, lucémque Remuria
dixit
Illam, quâ poſitis iuſta feruntur auis.
Aſpera mutata eſt in Lenem tempore lógo
Littera, quæ toto nomine prima fuit.
Mox etiam Lemures animas dixere ſilen-
tum,
Hic verbi ſenſus, vis ea vocis erat.

Martis Vltoris Feſtum, eiúſque Ludi.

Quarto Idus Maias Martis Vltoris Fe-
ſtum & Ludi celebrantur. E plurimis
enim operibus quæ Auguſtus Imp. extruxit præ-
cipua fuerant. Suetonio teſte, forum Auguſti, &
templum Martis Vltoris magnificentiſſimum,
quod vouerat bello Philippenſi, aduerſus Brutum
Caſſiúmque ſuſcepto, ad vlciſcendam mortem
Cæſaris. Vnde & Vltorem Martem nomina-
uit, eodem authore. Idque hac die dedicauit:
ſanxitque vt in eo de Bellis triumphíſque con-
ſuleretur Senatus: & prouincias petituri cum
imperio deducerentur inde: quique victores re-
diſſent, in id inſignia triumphorum inferrent.
Ibi etiam quarundam gentium Reges & Princi-
pes Auguſto iuramentum fidelitatis præſtare
coacti ſunt.

Persici Lvdi.

Lazius lib. 11. cap. 16. Reipub. Romanæ ex Fa-
ſtis eiuſdem refert 3. Idus Maias, vſque ad
6. Cal. Mai. Ludos Perſicos celebratos fuiſſe.

Iduum Maiarum Feſtum.

Idibus Maij Scirpea ſimulachra iaciebantur
Romæ è ponte in Tiberim quotannis, vnde
prius ſolebant proijci homines. Sic enim Feſtus:
Argeos vocabant Scirpeas effigies quæ per
virgines Veſtales annis ſingulis iaciebantur
in Tiberim. Et Varro de Latina lingua 7
libro

libro ſexto, inquit: Argei fiunt è Scirpeis à ponte ſublicio à Sacerdotibus peblicè jaci ſolent in Tiberim. *De his etiam ſic Ouidius lib.5.Faſt.*

Idibus ora prior ſtellantia tollere taurum
  Indicat, &c. *Et mox:*
Tum puoque priſcorum virgo ſimulachra virorum
  Mittere roboreo Scirpea ponte ſolet.

Cuius rei etiam mentionem faciunt Dionyſius lib.1. Antiquit. Roman. Lactantius libro primo, Diuin. Inſtitut. Plutarchus in Problematibus problem.32. Macrobius in Saturnalibus & Euſebius libro quarto, de Euangelica Præparatione. Origo ritûs huius talis fuit. Saturno in Italia priſcis temporibus viuis hominibus ſacrificatum fuit, quemadmodum etiam apud Carthaginenſes, antequam vrbs eorum dirueretur, & Celtas ferè omnes longa tempore, Euſebio teſte. Hunc morem in Latio à Pelaſgis fluxiſſe nonnulli crediderunt, qui ſedibus ſuis pulſi, & incerti quibus in locis pedem figerent, apud Dodonam, Varrone autore, oraculum acceperunt, cujus vltimus verſus talis eſt.

Καὶ κεφαλὰς κρονίδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα. *Id eſt:*

Et capita Saturno, & patri mittite hominem.

Hoc oraculum paulò aliter recitat Ouid.lib.5. Faſt. vbi ſic canit:

Fama vetus, tunc Saturnia terra vocata eſt,
  Talia Fatidici dicta fuiſſe ſenis.
Falcifero libata ſeni duo corpora gentes
  Mittite, quæ Thuſcis excipiantur aquis.

Idem Poëta mox aliam hujus ſacrificii horrendi originem refert: dicit enim iuuenes ſolitos fuiſſe antiquitùs ſenes ſuos de pontibus in aquas præcipere, vt ipſi ſoli pro arbitrio in comitiis ſuffragia ferre poſſent, nec à ſenibus impedirentur. Verba eius hæc ſunt lib. 5. Faſt.

Pars putat, vt ferrent juvenes ſuffragia ſoli,
  Pontibus infirmos præcipitâſſe ſenes.

Verum id genus ſacrificii ab Hercule, cum ex Hiſpania rediret, dicitur eſſe ſublatum, ac primus fertur ea in regione in Saturno arâ ædificatâ, intemeratas hoſtias immolâſſe. Ne tamen, quaſi patrio ritu neglecto, ſuperſtitione inani turbarentur, ſimulachra pro viuis hominibus, quos in fluenta Tiberis proiiciebant, hoſtiarum ornata modo in Tiberim immittere docuit. Hic etius, temporibus quoq; noſtris, *inquit Dionyſius Halicarnaſſ.* a Romanis Idibus Maijs diligenter fieri ſolet. *Eâ enim die Pontifices, animalibus primò ſecundùm leges immolatis, virginéſque Veſtales, Prætores, aliique ciues, quos ſacris adeſſe fas eſt, triginta ſimulachra hominum, quæ Argeos ſeu Argiuos vocant, è ponte ſacro, vt vult Dionyſius: vel è ponte ſublicio, vt Epicadus & Plutarchus: vel è ponte roboreo, vt Ouidius: vel denique è ponte Miluio, vt Lactantius ſcribit, in Tiberim dimittunt. Vnde ſic Ouidius:*

Donec in hęc venit Tirynthius arva, quotannis
  Triſtia Leucadio Sacra peracta Deo.
Illum ſtramineos in aquam miſiſſe Quirites,
  Herculis exemplo corpora falſa jaci.

Epicadus autem refert, Herculem occiſo Geryone, quum Victor per Italiam armenta duxiſſet, ponte ſublicio ad tempus inſtructo, hominum ſimulachra pro numero ſociorum, quos caſu peregrinationis amiſerat, in fluuium demerſiſſe, vt aquâ ſecundâ in mare deuecta, pro corporibus defunctorum, veluti patriis ſedibus redderentur: & inde vſum, talia ſimulachra fingendi, inter Sacra manſiſſe.

Ouidius verò libro quinto, Faſt. docet, comites Herculis, quum in Italiam veniſſent, vlterius pregredi noluiſſe, ſed ibi ſedes ſuas fixiſſe, morientes tamen mandâſſe hæredibus, vt puluerem & cineres ſuos in Tiberim abiicerent, quo ita ſaltem ad patrios Lares reuerterentur. Hæredes verò id inhumanum iudicantes, pro mortuorum corporibus, aut eorum puluere aſcilla & ſcirpeas has imagines in flumen abiciſſe quotannis. Sic enim canit:

Arcadis Evandri nomen tibi ſæpè refertur:
  Ille meas remis advena torſit aquas.
Venit & Alcides turbâ comitatus Achivâ,
  Albula (ſi memini) tunc mihi nomen erat.
Excipit hoſpitio juvenem Pallátius Heros,
  Et tandem Caco debita pœna fuit.
Victor abit, ſecúmque boves Erythreida prædam
  Abſtrahit: & comites longiùs ire negant.
Magnáque pars horum deſertia manſit in agris,
  Montibus his ponunt ſpémque Larémque ſuum.
Sæpè tamen patriæ dulci tanguntur amore:
  Atque aliquis moriens, hoc breve mandat opus:
Mittite me in Tiberim, Tiberinis vectus in vndis,
  Litus ad Inachium pulvis inanis eam,
Diſplicet hæredi mandati cura ſepulchri:
  Mortuus Auſonia conditur hoſpes humo.
Scirpea pro domino Tiberi jactatur imago,
  Vt repetat Graias per freta longa domos.

Mercurii & Mercatorum Feſtum.

Idibus Maijs etiam Mercurij Feſtum agebatur, vel quod à die natalis eſſet Dei huius, vel quod ædes illi apud Circum maximum [illegible] Claudio & P. Seruilio Coſſ. dedicata eſſet. Poſteriorem ſententiam aſtipulatur Ouidius, lib. 5. Faſt. ita canens:

Clare nepos Atlantis ades, quem montibus olim
Edidit Arcadiis Pleias vna Ioui.
Templa tibi poſuere patres ſpectantia Circum
Idibus, ex illo eſt hæc tibi Sacra dies.

Eodem quoque die Mercatorum Feſtus dies agebatur, quo mercatores Mercurio ſacrum & ſuem prægnantem immolare, ſéque & merces ſuas ex Mercurij fonte ad portam [illegible] ſita luſtrare aſſuerant, ita magnos & quæſtum facere ſe poſſe opinantes. De quibus Ouidius lib. 5. Faſt. ſic cecinit:

[illegible]uicunque ſuas profitentur vendere merces,
[illegible]ure dato, tribuas vt ſibi lucra, rogant.
[illegible]ua Mercurij portæ vicina Capenæ:
[illegible]uuat expertis credere, Numen habet.
[illegible]enit incinctus tunicâ mercator, & [illegible]
[illegible]nâ
[illegible]s, ſuffuſam, quam ferat, haurit aquam.
[illegible] hinc laurus: lauro ſparguntur ab [illegible]
[illegible]a quæ dominos ſunt habitura nouos.
[illegible] ipſa ſuos lauro rorante capillos,
[illegible]agit ſolitâ fallere voce preces.
[illegible]ræteriti perjuria temporis, inquit,
[illegible]ue præterita perfida verba dic.
[illegible]go te feci teſtem, falsóue citaui
[illegible]on audituri nomina vana Iouis:
[illegible] Deum prudens alium, Diuámve fefelli,
Abſtulerint celeres improba verba noti.
[illegible] pereant veniente die perjuria nobis:
Nec curent ſuperi, ſi qua loquutus ero.
[illegible]a modò lucra mihi, da facto gaudia lucro:
Et face vt emptori verba dediſſe iuuet.

Vulcanalia, ſeu Tubiluſtria.

Vndecimo Calendas Iunias, Vulcani Feſtum fuit, inſtitutum ad luſtrationem tubarum. Vnde Ouidius ſic cecinit:

Proxima Vulcani lux eſt, quam luſtria dicunt.
Luſtrantur puræ, quas facit ille, tubæ.

Agonalia Altera.

D[illegible]imotertio Calend. Iunij Agonia ſiue Agonalia erant de quibus ſic Ouidius:

Ad Ia[illegible]
[illegible]am redeat, qui quærit Agonia quid ſint,
Qu[illegible] tamen in Faſtis hoc quoque tempus habent.

Regifugium.

Septimo [illegible]o vel juxta Calendarium vetus nono Calendas Iunias iterum Regifugium celebrabatur [illegible] & Sacerdotibus eodem die Sacrorum ritus [illegible]ebatur. Quod Ouidius his verſibus indicat:

Quatuor inde notis locus eſt, quibus ordine lectis,
Vel [illegible]mos Sacrorũ, vel fuga Regis ineſt.

Hoc [illegible]cò factum ſuſpicantur aliqui, quòd eiecto [illegible]quinio, qui abſq; dubio Rex Sacrorum fuit, [illegible] creati ſunt Conſules, alij Reges Sacrorum. [illegible]ſi per Sacrorum morem intelligere velit conſue[illegible]dinem & ritum ſacrificandi eo die, vt ageret [illegible] Diis gratiæ ob Reges exactos.

Regifugium repetitum.

Fortunæ publicæ Feſtum.

Sexto vel juxta Calendarium vetus octauo Calendas Iunias Feſtum fuit Fortunæ publicæ, quod his verbis Ouidius ad finem lib. 5. Faſtor. teſtatur:

Fortuna publica quæ.

Nec te prætereo, populi Fortuna potentis
Publica, cui templum luce ſequente datum eſt.

Non eſt autem ea Fortuna, cui ædem dedicaſſe Q. Marcium Ahalam, & voviſſe eandem P. Sempronium Sophum, ſuprà retulimus: ſed aliæ, cui ſacram ædem fuiſſe arbitrantur hoc die, vt in ea res diuina illi, mox poſt Regifugium, fieret, quòd eius beneficio populus Romanus ſibi & libertatem publicam, & ablatam Tarquinij potentiam vendicaſſet.

Capvt XVII.

Feſta quæ Ivnio menſe à Græcis ſunt celebrata.

ΕΚΑΤΟΜΒΑΙΑ.

Ἑκατόμβαια Feſta nominabant apud Athenienſes & reliquos Græcos, ſic dictum ἀπὸ τῆς ἑκατόμβης, quod eo peragebatur, & celebre Græcorum ſacrificium fuit, conſtans centum bobus: quale Conon Lacedæmoniis deuictis apud Cnidum, obtuliſſe diis ſcribitur: vel etiam aliis pecoribus, partem capiendo pro toto nam in ἑκατόμβῃ Homerus complectitur etiam ἄρνας καὶ αἶγας, oues ſeu agnos & capras. Alij intelligunt θυσίαν ἐξ ἑκατὸν βασέων, id eſt, ſacrificium, in quo immolarentur animalia quadrupeda viginti quinque, quorum pedes centum numero. Alij in hoc Sacro per ſimilem numerum inſinu-

Hecatombæa vnde dicta.

Hecatomba quid.

infinitum intelligi putant, vt ἑκατόνζυγος *pro* πολύζυγος. *Quidam etiam non à victimarũ numero dictum putant, ſed quod centum Peloponneſi vrbes id facerent: vt Hecatombe à ſacrificantium numero dicatur, non hoſtiarum: vt Euſtathius author eſt. Tranſlatum à Græcis ad Romanos etiam fuit, apud quos paulò aliter, quàm apud Græcos fiebat. Colligitur id ex Iulio Capitolino, qui in vita Maximi & Balbini Impp. hoc ſacrificium ſic deſcribit:* Hecatombe, *inquit,* tale ſacrificium eſt: Centum aræ vno loco conſtruuntur ceſpititiæ, ad eas centum ſues, centum oues mactabantur: inde ſi Imperatoris ſacrificium fieret, centum Leones, centum Aquilæ, & cætera huiuſmodi animalia centena feriebantur: quod quidem etiam Græci feciſſe quondam dicuntur, quum peſtilentiâ laborarent, & à multis Imperatoribus id celebratum conſtat: *hæc ferè Capitolinus, & Cælius quoque libro vigeſimo capite ſexto.*

Hecatombæa quando celebrata.

Celebrabatur autem potiſſimùm menſe Hecatombæone, qui primus fuit Atticorum menſiũ, & Iunio noſtro vt plurimum reſpondet, qui & ab hoc ſacrificio nomen accepit. Quia verò Solſtitium in hunc menſem incidit, credibile eſt in die Solſtitij aut circa Feſtum hoc & ſacrum Apollini celebratum fuiſſe, vnde & Hecatombæus appellatus fuit, Heſychio authore.

ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ.

Iſiteria quale Feſtum.

Εἰσιτήρια Feſtum fuit Athenis, quo magiſtratus noui inibant, vt Suidas habet. Fiebat autem hoc in principio menſis Hecatombæonis, qui primus menſium, & initium totius anni fuit: Plato lib. 6. de Legibus vult, vt omnes magiſtratus tam annui, quàm longioris temporis, pridie Calend. menſis illius, quo poſt Solſtitium æſtiuum nouus annus incipit, in vnum templum conueniant. Alij putant rectius per Εἰσιτήρια *Sacra intelligi, quæ Ioui* βουλαίῳ *fiebant, quum Senatores iudicium ingreſſuri eſſent.*

ΙΠΠΟΔΡΟΜΙΑ.

Hippodromia quale Feſtum.

Ἱπποδρόμια fuerunt Feſtum apud Bœotios, à curſu equorum nominatum, Romanorum Ludis Circenſibus & Curulibus non abſimile. Celebrabatur menſe Ἱπποδρομίῳ, *quem Iunio reſpõdere ſuprà diximus, & nomen ab his Equitijs, quæ in eo fiebant, habet. Quinto huius menſis die Bœoti duas præclariſſimas victorias conſequuti ſunt, vnam in Leuctris, alteram ad Geraſtum, authore Plutarcho in Camillo. Quod ſi dicam in rei tam benè & feliciter geſtæ memoriam Equiria hæc à Bœotis hoc die inſtituta, à verò fortaſſe non procul aberrauero. Fuit & Athenis* ἱπποδρομία, *hoc eſt, certamen equeſtre inſtitutum in honorem Theſei, vt docet Heſychius, ſed incertum quo menſe celebratum ſit.*

OLYMPICI LVDI.

Olympia quando celebrata.

Ludi & certamina Olympica inſtituta ſunt ad Deorum immortalium cultum, vtque iis ad exercendas corporis vires homines excitarentur. Plutarchus in vita Alexandri Magni refert, natum Alexandrum ſextâ die menſis Hecatombæonis qui Iunio noſtro reſpondet. Philippo verò eo ipſo tempore nuntiatum, equum ſuum in Olympico certamine victorem extitiſſe. Mouet me hæc ratio, vt arbitror, Olympicos ludos hoc menſe celebratos. Philippus Melanthon quoque lib. 2. Chronic. in Xerxe noſtræ adſtipulatur ſententiæ, dicit enim: Pugna ad Thermopylas facta eſt circiter Solſtitium æſtiuum, quum inſtarent Olympia. *Natalis Comes lib. 5. Myth. l. cap. 1. indicat ex Pindari Scholiaſte, actos hos ludos menſe Parthenio, aut Apollonio, ſed qui ſit ille non pro certo comperi. Et quia ludorum quatuor genera apud Græcos præcipua fuerunt,* Olympici, Pythij, Iſthmij *&* Nemei, *quam etiam in primo Epigrammatum Archias hoc tetraſticho atteſtatur.*

Τέσσαρες εἰσὶν ἀγῶνες ἀν' Ἑλλάδα· τέσσαρες ἱροί,
Οἱ δύο μὲν θνητῶν, οἱ δύο δ' ἀθανάτων,
Ζηνὸς, Λητοΐδαο, Παλαίμονος, Ἀρχεμόροιο.
Ἆθλα δὲ τῶν κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

Ad quos vniuerſum penè nomen Græcum confluxit: olim enim certorum oppidorum quaſi priuati extiterunt: propterea Olympicorum occaſione de Iſthmiis ſimul quoque agemus, de Nemeis menſe Βοηδρομιῶνι, *qui Auguſto noſtro reſpondet, in quo celebrati ſunt, dicturi: de Pythiis in Martio diximus.*

De Olympiorum origine varia ſententia.

De Olympiorum ludorum & certaminum origine, magna eſt apud authores diſcrepantia. Sunt enim qui ad Pelopem, Tantali Phrygiæ Regis & Taygetes filium referant. Is enim relictâ patriâ in Elidem, vbi adoleuiſſet, ſe contulit, quo loco id temporis regnabat Oenomaus, qui vnicam habebat filiam Hippodamiam, regni totius hæredem, & eo nomine à procis quam plurimis ambitam. Verùm Oenomaus quum oraculo edoctus eſſet, fore vt generi operâ interiret, duriſſimam hanc procis conditionem tulit vt qui nuptiis filiæ potiri vellet, ſecum prius curuli certamine contenderet, eâ lege, vt victorem filiæ ſuæ coniugium & regni hæreditas, victum mors ſequeretur. Quum itaque iam tredecim iuuenes, vt docet Pindarus, quorũ etiam nomina interpretes recenſent, equorum, quos velociſſimos habebat, celeritate ſuperâſſet & interfeciſſet, Pelops qui & ipſe puellam adamabat, à Neptuno impetratis equis, & Myrtilo Oenomai aurigam pretio corrupto, vt fragiles currui axes ſubiungeret, Oenomaum vicit & virgine cũ regno potitus eſt, certamenq́ Olympicum victoriæ monumentũ inſtituit, Strabone authore lib. 8.

Iſacint

Ipsa autem, cui appellari videtur Pin-
dar[...] Olympia in Equestri Theronis Agri-
gentini, ... Clymena filio id inst-
... Elidis Rege super-
... cum Idaeis, in campo Olympiæ
... Alphæum fluuium sacrum ha-
... certamen instituisse dicitur.

Nonnulli autem cum Saturno hoc in loco col-
luctatum hos ludos dedisse aiunt. Alij debellatis
Titanibus, eos à Ioue institutos, quibus Apol-
lo Mercurium cursu superârit, Mars pugillatu su-
perior fuerit, atq; inde fornicem esse, ut tibicini
modulis saltantibus quinquertiantibus accinere-
tur, quòd id genus carminis sacratum esset A-
pollini, qui primum Olympiæ palmas tulisset.

Pausanias autem in Eliacis longè antiquio-
rem originem tradit. Refert enim quinque fra-
tres ex Dactylis Idæis, Ioui nutritoribus, in Eli-
dem è Creta venisse, Herculem, Paeoneum, Epi-
medem, Iasium & Idam. Herculem vtpote natu
maximum, fratribus certamen cursus perlu-
dum proposuisse. Inde posterò nominis similitu-
dine ductos, opinati sunt ab Hercule Alcmenæ fi-
lio certamina instituta fuisse, vt Diodorus Siculus
... indicat. Quinquagesimo autem post Deu-
calionis diluuium anno, Clymenum Cardu fi-
lium, vnum ex Herculis illius Idæi nepotibus è
Creta venisse, & Olympicum certamen quasi fa-
miliæ suæ prærogatiua instaurâsse: aramq; tum
... authori Herculi sta-
tuisse, tam sua gentis authori Herculi sta-
... quem Παραστάτην appellari jussit. Hunc
Clymenum Æthlius ... Endymion exa-
ctum regno priuauit, liberisq; suis in cursu cer-
tamine regnum proposuit victori. Altero ab hoc
... Pelopem quàm magnificentissimo appara-
tu ludos illustrâsse. Pelopis filiis ex Elide per
totam dispersis Peloponnesum, Amythaon
... nepos Endymionis Olympia ...
... Pelias, & Neleus communi ...
... authoritate. Postea Hercules Alcme-
næ ... Secundum hos Oxylus qui in
... Elede ... regnum obtinuit.

... intermissa deinde vsque ad Iphiti tempora,
... instaurauit, & singulis Olympiadibus po-
... noua certamina sunt addita, vel antiqua
... renouata. Nam sub Iphito primùm cursus præ-
mia posita fuerunt. Aliquot annis post in me-
... venit δίαυλος, atque additus pristino cursui.
Anno inde quinto decimo Pentathlis ac lucta me-
moria renouata. Quinta post eam Olympiade
qua 23. numerabatur, pugilatus redditus. Quin-
ta & vicesima equorum cursus additus. Ab hinc
Olympiade 8. excitatum de integro Pancratium,
& equorum singularis. Ex quibus simul intelligi-
tur, quæ ... potissimùm ludorum genera in Olym-
piacis ... Cursum, Luctam, Discum, Sal-
tum, & Pugillatum, quos ludos singulos ex I-
dæis D... fratres singulos instituisse volunt.
... lib. 8. refert Olympia certamina post

... na tempora incœpisse: cuius rei illud fa-it
... mentum, quòd nullam de Olympicis men-
... fecit Homerus, quum meminerit tantùm
... nullis certaminibus funebribus.

... ebantur igitur hi ludi in regione E'lea-
... non procul à Pisa ciuitate, & Alphæo flumi- Olympia vbi
... atur Vergilius lib. 3. Georgic.

... armenta magis studium, vituloſq;
... ueri,
... Alphæa rotis prælabi flumina Pisæ.

... rũ verò certamina in his ludis ab ini- In Olympijs pue- rorũ certamina quando instituta.
... è in vsu non fuerunt, sed Eleis pro arbi-
... instituerunt. Cursus certamina & lucta
... proposita fuerunt Olympiade 37. Olym-
piade 41. pugiles pueros in certamen vocârunt.
... orum verò cursus Olympiade 65. appro-
bata ... propter exercitationem rerũ militarium.
Cur... præterea bigarum Olympiade 93. est
propositus. Olympiade 99. pullorum curribus de-
cert... visum fuit. Decreuerunt postea & bi-
gas pullorum, pullum item solitarium. Olym-
piade 145. Pancratij certamina sunt instituta
puerorum. Fœmina etiam in hoc certamine pro-
gressu temporis admissæ fuerunt: & quidem
Cyniscam Archidami filiam primam reportâsse
victoriam Pausanias in Laconicis testatur.

Etsi verò in hic certaminibus Athletæ ab ini- In Olympijs quando nudi certare cœperint.
tio subligacula ferrent, quòd pudori ducerent
nudatis corporibus apparere in ludis: postea ta-
men Lacedæmonij decertantium corpora nuda-
ri, mox oleo perfundi eduxere. Et primùm qui
nudare corpus in Olympiis ausus fuit. Alexand.
ab Alexandro lib. 5. cap. 8. Hecatlhum Lacedæ-
monium, Dionysius autem Halicarnass. lib. 7.
Neanthum nominat, factumq; id dicit Olympia-
de 15. Inde credo prohibitum, ne in his ludis ad
spectandum admitterentur mulieres præter vnã
Pherenicem qua mater, filia & soror Olympia-
nicorum fuit, vt refert Ælianus lib. 10. variæ
hist. cap. 1. & Cereris Sacerdotes mulieres.

In his etiam institutum, vt qui largitione In Olympijs fraude & dolo uti non licebat.
corruptis aduersariis, pugnarent quiq; Athletæ
ad præscriptum tempus non venirent, multâ ple-
cterentur: vtque nefaria scelera commissi, aut cri-
mine damnati nec in certamen venirent, neque
ante commissionem spectaculi, ad immolandum
accederent: quippe Athletarum parentes, & om-
nem stirpem citra labem esse voluerũt. Neque
barbaris etiam pugnare licere, lege similiter
cautum fuit. Alex. ab Alexandro.

Indices porrò horum certaminum erant, quos Olympicorum certaminum iudices.
ἀγωνοθέτας appellârunt ab initio vnus tan-
tum exstitit) author Hercules, Iphitus, Oxylus.
Verum Olympiade 50. duobus ex Elide conchun
datum sortito is fuit Magistratus: qui numerus
ab hoc tempore diutissimè durauit. Iudices au-
tem nouem sunt electi Olympiade 25. quos ἑλλα-
νοδίκας nominârunt, tres equorum curabant
cursum: tres Pentathlum: reliquis certaminibus
præerant

præerant reliqui. Alterâ deinde Olympiade additus & decimus. Quum autem eſſent Eleenſibus tribus duodecim, Olympiade 103. è ſingulis tribubus ſinguli judices electi ſunt. Ab Arcadibus deinde bello petiti, victi, & agrorum parte mulctati, quatuor ex eo numero detraxerunt: tot enim tribus in hoſtium poteſtatem venerant Olympiade 104. viceſimo tandem poſt anno ad decem res rediit: Pauſaniâ in Eliacis authore. Hi verò judices etiam ἀθλοθέται & αἰσυμνῆται dicti ſunt: à nonnullis verò ῥαβδοῦχοι quoque appellatos inuenias. Referunt hæc etiam Scaliger lib. 1. poëtices c. 24. Cælius lib. 13. Antiq. lect. cap. 17.

In Olympijs pugnaturi ſorte delegabantur.

Hi piaculare ſue, & aquâ luſtrati ex fonte Piera, in vrna argentea calculos tot collocabant, quot deſcendiſſent Athletæ pugnaturi, geminos, eâdem literâ ſignatos: duo enim inſcriptum habebant A, duo B, & hoc modo reliqui. Singuli Athletæ Ioui ſupplicantes ex vrna calculum extrahebant, quibus inſpectis, qui eâdem literâ ſignatas haberent, eos judices cõmittebant. Si impar fuiſſet Athletarum numerus, impares & calculi erant: atq; cui is contigiſſet, qui ſolus inſcriptus erat, vltimo loco cum jam defeſſis pugnabat. Quamuis ſæpè nullum cum quo certarent elegebant, ſed cum primo prodeunte congrediebantur, Alex ab Alex. teſte lib. 5. c. 8.

Victorũ in Olympijs præmium.

Herodotus lib. 8. indicat præmium in his certaminibus propoſitum κότινον oleaginam coronam quâ donati fuerint victores. Non tamen è quouis oleaſtra corona victoribus dabantur antiquitus, ſed è vocata καλλιστεφάνῳ, vt teſtatur Ariſtophanis enarrator de ſententia Ariſtotelis: cuius verba ſic Latinè habent. Oliua quędam eſt in Pantheio, quæ vocatur Calliſtephanos, cujus folia è contrario ſe habent ipſa naturâ atque folia cæterarum oliuarum. Demittit ramos tanquam myrtus conficiendis coronis accommodatos. Ex hac cepit Hercules, atque in Olympicis plantauit è qua dantur coronæ Athletis. Eſt verò ipſa circa Hiliſſum fluuium ſexaginta ſtadijs diſtans ab ipſo flumine, atque circumſepta eſt Propoſita eſt magna pœna ſi quis illam attigerit, è qua capientes Elei Athletis coronas in Olympicis proponebant. Hanc & ab Hercule ita fuiſſe portatam, & ea coronari in Olympicis Athletas conſueuiſſe, etiam ſignificauit Pindarus in Epinicio Theronis Agrigentini. Quapropter Tigranes Artabani filius, eo tempore quo Xerxes bellum cum Græcis gerebat, audiens præmium Græcis in his certaminibus oleaginam coronam eſſe, non pecuniam, dixiſſe fertur: Papæ Mardoni (is enim Xerxi bellum contra Græcos ſuaſerat) in quos viros induxiſti nos ad pugnandum, qui non pecuniarum certamen agitant, ſed virtutis? Herodoto authore in Vrania. Coronis tamen aureis & æneis donatos victores quandòque in his ludis, Alex. ab Alexandro ſcribit lib. 5. cap. 8.

Olympia quomodò inchoata, & quãdiu celebrata.

Teſtis eſt Athenæus lib 12. cap. 6. Olympicum conuentum Crotoniatas victis Sybaritis conatos fuiſſe ad ſe pertrahere, quum certamen opulentum argenti ipſi conſtituiſſent, eodem tempore quo celebrari Olympia conſueuerant, vt hoc pacto Athletas ad ſe pellicerent. Alij tamen hoc voluiſſe Sybaritas malunt.

Vitruuius lib. 9. & Xenophanes Colophonius ſcribunt, Olympionicas non modò in conuentu ſtantes cum palmâ & corona tuliſſe laudes, ſed etiam quum reuerterentur in ſuas ciuitates, cum victoria triumphantes, diſiectâ parte muri per ruinas quadrigis inuectas, vt ſignificaretur, non magnopere ciuitatem talem muro opus habere habentem viros qui poſſint pugnare & vincere: & è Repub perpetuâ vitâ conſtitutis vectigalibus vſos fuiſſe. Xenophanis carmina Græca, Natalis Comes ſic Latinè reddidit:

Quòd ſi quis leuitate pedum certamina tentet.
Pentathlum ſi quis eſt vbi ſylua Iouis,
Hic propè Piſæas vndas vnde ſurgit Olympus,
Seu grauis ars pugillum, ſiue palæſtra juuat:
Seu graue bellum quod dicunt Pancration illi,
Ciuibus ad ſummum mox venerandus erit.
Huic dabitur ſedes inter certamina prima
Impenſa hinc illi publica victus erit.
Ex vrbe accipiet mox munera plurima, opéſque.
Atq; hęc vel celeri conſequeretur equo.

Vnde à Solone etiam inſtitutum fuiſſe Plutarchus ſcribit, vt drachmæ quingentæ darentur ei, qui Olympia viciſſet: ſin verò ter viciſſet ſtatuæ, quas iconas vocant, ſimilitudine membrorum expreſſa dicarentur: adeò vt Græcis Olympionicum maius eſſe cenſeretur munus, quàm Romæ de hoſtibus triumphus: quamuis Romani etiam Athletas qui Sacris certaminibus coronam meruiſſent, vacatione munerum, curæ, tutelæque, & perpetuâ immunitate donarent: ſicut etiam Alex. ab Alex. lib. 5 c. 8. refert.

Hoc certamen Solennibus quibuſdam ſacrificijs auſpicabatur: eſſéque literis proditum Alexander, eodem loco teſtatur, ab immolato tauro, Deo quem Myiodem vocant, dum Olympiorum celebritas manſerit, muſcas ad vnam cateruatim Piſas conceſſiſſe, rurſumque ludis abſolutis, eadem reuerſas. Eidem verò certamini quinque dies finis imponebatur: quinque diebus enim celebrabantur Olympia poſt lunæ vndecimã quintadecimâ tenus quo die qui viciſſet pronũciabatur: verùm præludia erant diebus triginta, vt Cælius ſcribit.

Fiebant

Fiebant etiam ... quotannis, ſed quinto quoque anno, quod fratres quinque numero Idæi Dactyli fuiſſent. Quod etiam Ariſtophanes in Pluto ſic teſtatur:

Ὁ Ζεὺς δήπου πένεται: καὶ τοῦτ' ἤδη φανερῶς σε διδάξω.
Εἰ γὰρ ἐπλούτει, πῶς ποιῶν αὐτὸς τὸν ὀλυμπικὸν αὐτὸς ἀγῶνα,
Ἵνα τοὺς Ἕλληνας ἅπαντας ἀεὶ δι' ἔτους πέμπτου ξυναγείρει,
Ἀνεκήρυττεν τῶν ἀθλητῶν τοὺς νικῶντας, στεφανώσας
Κοτίνου στεφάνῳ; καίτοι χρυσῷ μᾶλλον ἐχρῆν, εἴπερ ἐπλούτει.

Iupiter ſanè pauper eſt: quod te palàm
profectò docebo.
ſi diues ſit quo pacto faciens is certamina Olympi
quo Græcos omnes quinto quoque
anno coëgit,
Præconem nunciaret Athletas victores, vbi coronaſſet
oleaſtri corona? nam magis auro decuit, ſi
diues is eſſet.

...amen vt rectiùs intelligatur, obſeruandū, ...piada non quinque, ſed quatuor duntaxat ...ecti annos. Qua de re Glareanus in Chro... ...ia quam in Dionyſii Halicarnaſſei libro ...uitatum Rom. ſcripſit, ſic refert: Olym... ...eſt ſpacium quatuor annorum: quo... apud Romanos vocari luſtrum. Et pau... : Fefellit autem quoſdam hic lo... ...di modus apud Latinos, Quinto quo... ...nno agon gymnicus totius Græci... ...rabarus, vt Olympiada ſpatium quin... ...annorum crediderint, atque adeò etiam ...s prodiderint: non intelligentes, an... ...uo ſequens Olympias incipit, quin... ...æci annum, qui tamen eſt primus ſe... ...s Olympiadis. Quatuor itaque anni ...cent, exceptis ijs quibus luditur ...us. Hæc ille. Similiter alij quidam O... ...ibus quaternos tantùm annos ex Soli... ...ſebio tribuerunt. Ita etiam apud Sui... ...pias quatuor annos habet: qui tamen ...ameτρὸν χρόνον, verùm πενταετηρ... exponit. Per hos autem Olympiadis ...ad Græcos tempora numerata ſunt, ...Romanos per Conſules, quorum ma... ...nuus erat. Quocirca miror Nata... ...n lib. 7. Mythologiæ cap 1. ſcripſiſſe, ...no quoque anno ludos hos celebra... ...um ſit Typographicum, & pro mu... ...en poſitum: nam vt idem author lib. ...bit, agebantur Olympica certamina ...eſimo quoque menſe. ...picos autem ludos propter Olympij Iouis ...a, & Olympium campum, qui templo ... in quo iſti fiebant, dictos accepimus.

Vnde Strabo lib. 8. ſic ſcribit: Eſt in agro Piſano templum ab Elide ſtadijs 300. abſens. Ante illud verò lucus agreſtis oleaſtris virgultis, in quo ſtadium jacet: Alphæus autem alluit ex Arcadia labens. Initio quidem ex Olympij Iouis oraculo ingentem claritatem vendicauit: eoque deficiente nominis Templi fama remanſit. Et maiorem ipſi nominis aduecta eſt, & celebritatis gratiâ, & ludorum Olympicorum cauſa, &c.

Syracuſis etiam & Athenis alia agebantur Olympia: alia Herculi in agro Leontino, quæ ... Olympia.
ſe quando intermiſſa fuiſſent, loqui non poterant ... alia.
ante Sacerdotes linguâ impedito, quàm ludos repetiſſent, vt Sardus refert lib. 3.

ΕΡΑΙΑ.

Ad ludos Olympicos pertinent etiam Agon muliebris, quem Ἡραῖα Iunonium dixere: nam progreſſu temporis etiam mulieres ad hos ludos admiſſas iam indicauimus. Celebrabatur autem in honorem Iunonis ἀγῶνας, quæ templum in Elide habuit, quod Scillunti ex Triphylea ſtruxiſſe creduntur, octo ferè annis poſterius quàm Eleus imperare cœpit Oxylus. De hoc certamine Pauſanias in Eliacis & Cælius lib. 13. cap. 24. ita ſcribunt: Quinto quoque anno Iunoni peplum contexebant mulieres decem ac ſex numero, quæ ipſæ agoni præficiebantur, ſingulæ ex ſingulis vrbibus Elidis: & cum octo tribus Eleorum fuiſſent, duæ ex ſingulis delectæ, ſue & aquâ ex Piera prius luſtratæ, Currebant verò virgines ætatis vtique non vnius, prodibant principes natu omnium minimæ, ſequebantur grandiores paulò, poſtremis quæ cæteras anteirent ætate. Currebant autem ſic: demittebatur illis coma. tunica ſubſiſtebat paulùm ſuprà genua, dexter vſque ad pectus retegebatur humerus. Stadium Olympicum erat curſui deſtinatus locus, ſextâ tamen parte demptâ. Victoriæ præmium oleagina fuit corolla, & bouis portio Iunoni immolatæ. Certaminis vetuſtatem ad Hippodamiam producunt, quæ Pelopis adepta conjugium, ſic Iunoni gratam ſe oſtenderit, ſex & decem allectis mulieribus, cum quibus Ἡραῖα ſtatuerit prima: túncque viciſſe Chlorin Amphionis filiam. Afferuntur & alia, quæ huc proſum ſpectant, ſed ambuſtis Græcorum codicibus, in lubrico haud quaquam luctabimur. Illud opertus omninò ac certùs, à mulieribus eiſdem duos conſtitutos choros, alter quorum Phyſcoa dicatur, Hippodamia alter.

Heræa certamina mulierum, ... Hippodamia origo.

ΗΡΑΙΑ.

Ἡραῖα alia, quæ & Ἀσπὶς ἐς Ἄργος dicta.

Feſti & certaminis huius ritus.

CElebrata & apud Argos Panegyris Iunonis honori legitur, quam itidem nonnulli ἑκατόμβαια vocârunt, & ἑκατόμβοια, quia Deæ centum in eo immolarentur boues. Sed & certamen in eo celebratũ, in quo præmiũ fuit χαλκῆ ἀσπὶς, aeneum ſcutũ, quod ſignificat Pindarus, corona itẽ myrtea: vt refert Cælius lib. 13. cap. 34. Hyginus in Fabulis poeticis, Argis, inquit, facti ſunt ludi à Lynceo Ægypti filio Iunoni Argiuæ, qui vocantur Ἀσπὶς ἐς Ἄργος: quibus qui vicit, accepit pro corona clypeum: ideò quòd Abas Lyncei & Hypermneſtræ filius nunciauit Danaum parentibus periiſſe: cui Lyncæus de templo Iunonis Argiuę detraxit clypeum, quod Danaus in iuuenta geſſerat, & Iunoni ſacrauerat & Abanti filio muneri dedit. In his ludis qui ſemel vicit, & iterum deſcendit ad certamen: vt niſi iterum vincat, ſæpè[deſcendat: refert etiam Gyraldus de Diis Syntag. 3.

ΘΗΣΕΙΑ.

Feſti huius dies, origo & ritus.

ΘΗσεῖα Feſtum in honorem Theſei celebratum fuit Athenis octauo ἑκατομβαιῶνος quo rediens ex Troëzene interfectis in itinere aliquot latronibus primùm Athenas ingreſſus eſt ſalutaturus patrem Ægeo, quem eouſq; ignorauerat: vt Plutarchus cùm à principio, tum etiam in fine vitæ eius ex Diodoro Periegeta indicat. In hoc verò celebri Feſto dabatur populo congiarium, & conuiuia luxurioſiſſima celebrabantur, teſte Cælio lib. 7. cap. 23. Eiuſdem Feſti apud Ariſtophanem in Pluto etiam fit mentio, vbi Scholiaſtes annotat, omnes in illo Feſto gratis ἀθάρα, id eſt farinam ſiue pultem, & alia quædam comediſſe.

Theſeo octauo quoque die menſium honores exhibiti.

Refert Plutarchus eodem loco, aliis etiam mẽſibus octaua quoq; die honores & cultus Theſeo exhibitos, & Feſta celebrata fuiſſe. Vel, quòd octaua die Hecatombæonis ex Troëzene Athenas ſe contuliſſet: vel quòd hic numerus magis quàm alius illi conueniret. Neptuno enim, cuius Theſeus filius exiſtimabatur, octauo quoque die ſingulis menſibus feriatos nouimus.

Feſtum aliud Conidæ.

Idem author eſt in initio vitæ Theſei, Connidæ cuidam ἐπιστάτῃ & παιδαγωγῷ Theſei vſque ad ſuam ætatem Athenienſes proximè ante Θησεῖα diu Feſtum celebrâſſe, in eóque arietem immolâſſe: hocq; pacto ait, memoria beneficij & honoribus Connidam multò iuſtiùs eos proſequi, quàm Silanionem & Parrhaſium, qui imaginis Theſei pictores ac fictores fuerint. Vnde intelligitur his duobus quoque Athenienſes cultum & honorem quendam ob Theſeum publicè tribuiſſe.

ΚΡΟΝΙΑ.

Croniorum ritus.

KΡόνια Cronia celebrata eſſe Athenis duodecimâ die menſis ἑκατομβαιῶνος Demoſthenes contra Timocratem teſtatur, his verbis: τοῦ ἑκατομβαιῶνος δωδεκάτῃ τὸν νόμον εἰσενηνόχασιν, καὶ ταῦτα ὄντων Κρονίων. Heſyc. quoque Κρόνια refert celebrata menſe Hecatombæone, qui inde antiquitùs Κρόνιος appellatus fuit, vt ex Plutarcho colligitur, qui in Theſeo ſic inquit: ἡμέρα ὀγδόη Κρονίου μηνὸς ὃν νῦν Ἑκατομβαιῶνα καλοῦσι. Latinè Saturnalia appellantur. Et quia Athenæus ſcribit, Romanos ſua Saturnalia à Græcis mutuatos eſſe, vnde, & Κρονίων ἡμέρας ea nominat, abſque dubio iiſdẽ ritus in Croniis ſunt obſeruati, quorum in Romanorum Saturnalibus meminimus. Verſus tantùm L. Accij, antiquiſſimi Poëtæ, ex ſuis Annalibus adſcribam de Athenienſium Κρονίοις:

Metœciorum origo.

Maxima pars Graium Saturno, & maximè
Athenæ,
Conficiunt Sacra, quæ Cronia eſſe iterantur ab illis,
Cumq; diem celebrant per agros, vrbesq;
ferè omnes,
Exercent epulis læti famulosq; procurant
Quiſq; ſuos, noſtriq; itidem: & mos traditus illinc
Iſte, vt cum dominis famuli tum epulentur
ibidem.

ΜΕΤΟΙΚΙΑ.

MΕτοίκια ſiue συνοίκια apud Plutarchum in Theſeo Sacrum eſſe tradunt, à mutatis ciuium ſedibus: alij autem Ferias fuiſſe volunt, ob receptos in vrbem incolas, decimo ſexto die Hecatombæonis celebratas. Quum enim Plutarchus eo loco oſtendiſſet, Atticæ incolas, ex diuerſis oppidis municipiiſque in vnam ciuitatem à Theſeo coactas, hæc verba ſubjicit: ἔθυσε δὲ καὶ Μετοίκια τῇ ἕκτῃ ἐπὶ δέκα τοῦ ἑκατομβαιῶνος, ἣν ἔτι νῦν θύουσι. Thucydides lib. 2. hoc Feſtum vocat Ξυνοίκια.

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ ΜΕΓΑΛΑ.

Panathenæa M. quãdo celebrata.

PAnathenæa duplicia fuiſſe ſuprà oſtendimus Parua ſcilicet & Magna: de Paruis diximus: de Magnis nunc agemus. Celebrata ſunt illa non quotannis, ſed quinto quoque anno, vt Suidas annotat & in argumento Orationis Demoſthenis contra Midiam indicatur, ſolita ea fuiſſe τελεῖσθαι κατὰ πενταετηρίδα Annuis longè fuerunt celebriora, & propterea μεγάλα nuncupata: à Latinis rectè Quinquatria appellari poſſent.

Quo menſe & die acta ſint, ego quidem diſertè expreſſum non reperi, conjecturis ta[illegible] non leuibus id demonſtrare conabor. Thucydides lib. 1. refert, Harmodium & Ariſtogitonem nactos

ctus Hipparchum, Piſiſtrati tyranni filium, ad fanum Leucorium, in Panathenaica pompa adornanda occupatum, obtruncâſſe. Rurſus lib. 6. dicit, in feſto, quæ dicantur Magna Panathenæa, id perpetratum ab ipſis. Ibi notandus obiter error Lazii qui lib. 10. Reip. Romanæ cap. 7. dicit, Thucyd. dum referre, Hipparchum fuiſſe occiſum ab Harmodio & Ariſtogitone, dum pompa [illegible]orum Panathenæorum ordinaretur [illegible] Hipparcho Collocat autem Adrianus Iunius [illegible] Faſtis cædem Hipparchi ad diem vigeſimum octauum menſis Iunii.

Inducta primò fuerunt, vt Cælius teſtatur lib. 11. cap. 27 ab Erichthonio Vulcani filio, quum [illegible] diſiectum populum Athenienſem in v[illegible] ciuitatem conuocâſſet. Scriptum autem reliquit Apollodorus lib. 3. Erichthonium à Minerua in templo educatum fuiſſe, cúmque adoleuiſſet, regnúmque Athenarum accepiſſet, Mineruæ [illegible] ſignum in arce erexiſſe, & Panathenæorum ſolemnitatem in honorem Mineruæ inſtituiſſe; ut etiam Natalis Comes lib. 6. Mythologiæ [illegible] refert. Poſtea verò à Theſeo ſunt renouata [illegible], vt in eius vita Plutarchus ſcribit, [illegible] Atticæ incolas εἰς ἐν ἄστυ συνῴκισε [illegible] πόλεως ἕνα δῆμον [illegible] [illegible] [illegible]. Κατέλυσε τὰ παρ' ἑκάστοις [illegible] καὶ βουλευτήρια καὶ ἀρχὰς [illegible] κοινὸν πρυτανεῖον καὶ βουλευτήριον. Τὸ [illegible] πόλιν Ἀθήνας προσηγόρευσε, καὶ Παναθήναια θυσίαν ἐποίησε κοινήν: hoc eſt, in v[illegible] ciuitatem congregauit, & vnius vrbis populum effecit, quum antea ſparſim [illegible] habitarent locis, & difficulter pro [illegible] omnium libertate conuenirent. Quúmque ſingulorum Prytanea, [illegible] magiſtratus ſuſtuliſſet, vnúmque & [illegible] omnibus Prytaneum & Curiam [illegible] ſtat, ciuitatem Athenas appellauit, & Panathenæa communem celebritatem [illegible]. Antè enim [illegible] ſolemnitatem Athenæa nominatam fuiſſe [illegible] lib. 5. id eſt, Minerualia, Iſter tradidit. Atque [illegible], vt quæ in honorem Mineruæ agitabantur; [illegible] verò Panathenæa, [illegible] Ἀττικῶν [illegible] εἰς ἓν Ἀθηνῶν [illegible], vt iam dictum eſt: fuit enim mos [illegible] veterum illorum iis nominibus & [illegible] vniuerſitatem ſignificare vellent: [illegible] πανήγυρις, [illegible] [illegible] & inde nomen hoc natum eſſe. [illegible] Athenæorum [illegible] ex omnibus Atticæ vicis conuenirent. Eandem originem [illegible] [illegible]ides etiam lib. 2. huius celebritatis [illegible] [illegible] Scholiaſte Ari[illegible] [illegible]idas quoque cum Scholiaſte [illegible] [illegible] fuiſſe [illegible] enim [illegible] [illegible] εἰς ἄστυ.

[illegible]refis libro 3. Μαραθωνομάχων, apud Athenæum lib. 12. cap. 16. teſtatur, Themiſtoclem apud Magneſios [illegible] magiſtratum, quem [illegible] appellant, Panathenæa [illegible] [illegible] bus Sollenni carmine per [illegible] præmium [illegible] ſtatuebant, per [illegible] & [illegible] veniſſe ad id deiecta oleaginos [illegible] quos ob id θαλλοφόρους nominabant: quod Xenophon innuere videtur in Sympoſ. inquiens: [illegible] [illegible] θαλλοφόρους ἐκλέγεσθαι. [illegible] ex Dicæarchi [illegible] Ariſtophanis Scholiaſtes in Veſpis refert, [illegible] Panath. καὶ τὰς [illegible] [illegible] [illegible] θαλλοφορεῖν miratur autem vnde id acceperit.

Auctor Orationis Demoſthenis contra Midiam teſtatur, conſueuiſſe fieri ἐν τοῖς μεγάλοις Παναθηναίοις [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], λαμβάνοντας [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] ἑαυτοῦ φυλῆς [illegible]. in Magnis Panathenæis, exercitationes quaſdam, & è ſingulis tribubus vnum Gymnaſiarcham conſtitutum, datamque pecuniam ad exercendos eos, qui peracturi eſſent, & ad earum rerum ſumptus ſuis tribulibus ſuppeditandos. Panathenæa [illegible] Magna.

Erant vero γυμνάσια ſeu exercitationes illæ duplicis generis: Poetarum videlicet, comœdorum & tragœdorum, vt ex Demoſthenis Oratione aduerſus Midiam luculenter intelligi poteſt. Hinc etiam Ælianus lib. 8. variæ hiſtoriæ ſcribit, Piſiſtrati filium Hipparchum primum Homeri verſus Athenas importâſſe: & Rhapſodos Panathenæorum feſtiuitatibus eos canere inſtituiſſe: quod tamen ipſum lib. 13. non Hipparcho, ſed Piſiſtrato tribuit. Panathenæorum cer[illegible].

Erant & certamina curulia, palæſtra, & id genus alia in his Panathenæis vſitata: vnde Athenæus lib. 4. de quodam Phoco homine intemperantiſſimo ſcribit, quòd in Panathenæis equo vicerit, patérque eius ſocios ad conuiuium vocârit. Et lib. 5. cap. 3. cuiuſdam Autolyci meminit, qui in Panathenæis ob Pancratium coronatus ſit. Sic etiam Xenophon in Symp. dicit, [illegible] [illegible] [illegible] ἄλλον ἐν [illegible]. Et Demoſthenes pro Corona, ἀναγορεῦσαι [illegible] Παναθηναίοις τοῖς μεγάλοις ἐν τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι. Euſebius in Chron. Agonem, inquit, gymnicum, quem Panathenæon vocant, Athenis celebratum extitiſſe. Hinc eſt illud in hiſtoria celeberrimum, de ſene quodam ingreſſo in hoc genus ſpectaculi, qui quum à nullo receptus, poſtremò à Lacedæmoniis fuiſſe receptum, & [illegible] dixiſſe cum lachrymis: Heu me miſerum, Græci omnes nouerunt quæ honeſta ſunt, ſed hæc ſoli vtuntur Lacedæmonii.

In hac verò Celebritate neque ſenes, vtque ignobiles, neque viros ſed pueros tantùm certâſſe,

Gyraldus Syntag. 17. de Diis ex Ariſtophanis Commentariis refert.

In Panathenæis quóque armati pueri ſaltârunt: in quibus, vt in ludis Iuuenalibus Romæ, puellæque formâ conſpicui, manibus amplexi, nunc in orbem, nunc in obliquum per diuerſos flexus Pyrrhicam in theatro ſaltabant: de quo ſaltationis genere in ludis Iuuenalium plura diximus. Referunt autem hoc Phauorinus: Alex. ab Alexandro lib. 6. cap. 19. Scaliger lib. 1. poëtices cap. 27. Cælius lib. 5. cap. 4.

Indicat etiam Alexander Sardus lib. 3. de Gentium moribus, in Panathenæis maioribus conſecrâſſe Mineruæ peplum, Dearum victoria intexta, quam retulerint de Gigantibus, Typhonis cæde, Enceladique imagine, quos Dea interfecerat, & eorum, qui aliquid fortiter egiſſent.

Victori in Panathen. præmiū.

Eum verò qui his Ludis viciſſet, præmium aſportâſſe ferunt velut amplum precium Κεράμιον *ſeu amphoram olei octo & quadraginta ſextarios continentem, & coronam oleaginam plexã.*

Ad Panathen. Coloniæ Athenienſ. bouem mittebant.

Ad Panathenæorum deniq; Solennitatem ſingula Athenienſium colonia bouem mittebant, vnde omnes propter carnium magnam copiam ſupra modum ſe cibis ingurgitabant, vt teſtatur Ariſtophanis Interpres in Νεφέλαις.

Capvt XVIII.

Feſta & Sacra quę Ivnio menſe à Romanis ſunt Celebrata.

Carnæ Deæ Festvm.

Carnearum origo.

C*Alendas Iunias* Carnę vel Carmæ Deæ *ſacrauit antiquitas. Nam Iunius Brutus, qui primus Conſul Romæ factus eſt, Calendis Iuniis, pulſo Tarquinio, huic Deæ & templum dedicauit, & ſacra in Cælio monte voti reus fecit. Hanc Deam vitalibus humanis præeſſe crediderunt.*

Carnea Dea quæ.

Ab eáque petierunt, vt iecinora & corda, quæq; ſunt intrinſecus viſcera, ſalua conſeruet. Ob eamq; cauſam Brutus ei templum conſecrauit, quòd cordis beneficio, cuius diſſimulatione idoneus habebatur, ſtatum publicum emendâſſet. Huic Deæ pulte fabariâ & laride ſacrificabantur, quòd vires maximè his rebus corporis roborentur. Non & Calendæ Iuniæ Fabariæ vulgò vocabantur, quia hoc menſe adultæ fabæ diuinis rebus adhibebantur. Hactenus Macrobio teſte lib. 1. Saturn. cap. 12. & Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 22. Ouidius lib. 6. Faſt. Nympham fuiſſe fabulatur, & dictam Cardinã, quaſi Cardinam putat, à Cardinibus nimirum, quibus præſit. Compreſſam enim à Iano, pro mercede concubitus, accepiſſe poteſtatem aperiendi clauſa, & aperta claudendi: atq; inſuper virgam Ianalem, quâ ſtriges à foribus pellerentur. Sic enim canit:

Prima dies tibi Carna datur: Dea Cardinis hæc eſt,
Numine clauſa aperit, claudit aperta ſuo.

Et quum ſtuprum ei à Iano illatum deſcripſiſſet, hæc Ianum loquentem introducit:

Ius pro concubitu noſtro tibi Cardinis eſto,
Hoc precium poſitæ virginitatis habe.
Sic fatus, virgam, quâ triſtes pellere poſſet
A foribus noxas, hæc erat alba, dedit.

Carnearum ritus.

Moris autem fuit ſacrificare & guſtare hoc die in honorem Carnæ Deæ lardum, & pultem fabaccam, hoc eſt, fabas mixtas cum calido farre. Vnde & Calendæ Fabaceæ *dictæ ſunt. Factum hoc docet Ouidius, quod vetuſtiſſimam Deam priſcâ frugalitate delectari crederent: ſic enim lib. 6. Faſt. canit:*

Pinguia cur illis guſtentur larda Calendis,
Mixtáq; cum calido ſit Faba farre rogas,
Priſca dea eſt, alitúrq; cibis, quibus antè ſolebat,
Nec petit aſcitas luxurioſa dapes.
Piſcis adhuc illis populis ſine fraude natabat,
Oſtreáque in conchis tuta fuere ſuis.

Et Mox:

Sus erat in precio, cæsâ ſue feſta colebant.
Terra fabas tantùm, duráq; farra dabat.
Quæ duo miſta ſimul ſextis quicúnq; Calendis
Ederit, huic lædi viſcera poſſe negant.

His duobus vltimis verſibus, aliam cauſam afferre videtur, ob quam Calendis Iuniis, quæ ſextæ ſunt à Ianuariis Calendis, lardo, farre & fabâ Carnæ ſacrificatum fuerit, quòd nimirum vires corporis his rebus maximè roborentur, nec læderentur; cuius etiam Macrobius meminit lib. 1. Saturnaliorum: ob eámq; cauſam, has fabas, niſi Calendis Iuniis adultæ forent, Sacris adhibere non licebat, vt Alex. ab Alex. teſtatur lib. 2. cap. 22. In quo authore obiter mendum exemplaris notandum videtur, nam quòd ſacrum Carnæ Deæ Calendis Iulii factum ſcribit, de Calendis Iunii intelligendum eſt.

Alex. ab Alex. error.

Iunonis Monetę Feſtum.

Feſti huius origo.

C*Alendis Iuniis etiam dedicata eſt ædes Iu*nonis Monetæ. *Vouerat eam M. Furius Camillus dictator in ipſo prælio cum Auruncis facto. Romam quum reuerſus eſſet, Senatus Duumuiros ad eam ædem pro amplitudine populi Romani faciendam creari iuſſit, locus in arce deſtinatus, qua area ædium M. Manlii Capitoli fuerat. Is Manlius direptâ penitus & incensâ vrbe à Gallis Senonibus, & arce Capitoliâ obſeſſâ, quum noctu arcem Galli aſcenderent; clangore anſerum expergefactus, primus Gallos adortus eſt, & inde vi propriâ repulit, vnde, & Capitolinus appellatus. Sed poſtea affectati regni conuictus damnatusque, è ſaxo Tar-*

peio præcipitatus eſt, vt Varro & Liuius referunt. Plutarchus addit, Romanos, diruta eius domo, ædem Iunonis Monetæ ibi dedicaſſe. Facta eſt ædem Iunonis Monetæ anno poſtquam vota erat, C. Marcio Rutilo, T. Manlio Torquato Conſulibus: Prodigiumque extemplò dedicationem ſecutum eſt, quod & nox interdiu viſa intendi, & lapidibus pluit. Meminit huius ædis Solinus his verbis: Tatius in arce, vbi nunc eſt ædes Iunonis Monetæ 27. Olympiade hominem exuit. In Romuli vita Plutarchus inquit, incoluiſſe Tatium eam vrbis partem, vbi nunc Monetæ templum ſit, quà ex Palatio in Circum maximum itur, iuxtà quem locum ſunt quos Pulchræ Monetæ gradus vocant. De templo eius & Feſto die ad Calendas Iunias Ouidius canit lib. 6. Faſt.

Arce quoque ex ſumma Iunoni templa Monetæ

Ex voto memorant facta Camille tuo.

Ante domus Manli fuerat, qui Gallica quondam

Capitolino repulit arma Ioue.

Valerius Maximus lib. 1. de Miraculis, & Lactantius lib. 2. Inſtitut. Iunonem Monetam tradunt, quæ captis Veiis Romam tranſlatam, ... Liuius lib. 5. ab vrbe condita, cum Reginam verbis Furii Camilli nominat, ... non in Capitolio, ſed in Auentino locaſſe ſcribit Dictatorem illum. ... autem hanc Deam Monetam à monendo ... Ciceroni in libro de Diuinatione placet. ... cum motu tota vrbs contremiſceret, ... quibus piamentis cuiuè Deo Sacrum fieri ... dignoſcerent, ex arce vocem auditam ſe... monentem, vt ſue plena ſacrum ... procuratio fieret: refert etiam Alexander ... lib. 6. cap. 4. Suidas huius nomi... reddit cauſam & originem. Cùm ... inquit, pecunià indigerent in bello ... Pyrrhum & Tarentinos, Iunonem ... quæ illos monuit, ſi iuſtitiæ ... erentur, pecuniam eis non defuturam ... quum Romanis rectè contigiſſet ... Iunonem venerati ſunt. Sed ... Ciceroni arbitror, præſertim ... Pyrrhum bellum ... Deæ & templum ... nomen Monetæ fecerit.

Extramurani Feſtum.

... Romanos Mars duo templa habuit: ... intra vrbem, ad tranquillitatem ... dam, & vrbis defenſionem: alterum ... vrbem, in via Appia, ad portam Capenam. Huius ſæpè meminit Liuius. ... in templo extramurano celebatur, vt ... agebant etiam Calendis Iuniis, vt ... 6. Faſt. indicat: nam ſuperioribus ... Moneta hæc ſubiicit:

Lux eadem Marti feſta eſt, quem proſpicit extrà

Appoſitum tectæ porta Capena viæ.

... enim die ædem hanc Martis Gallico bello ... dedicatam eſſe à T. Quintio Duumuiro ſacris faciendis, Liuius author eſt libro 6. ab vrbe condita. Paulus Marſus verò ... nomen adnotato authore, Syllam in adulta... templum hoc Martis conſecraſſe extra ... ſupra centum columnas, dictumque Marti extramurani. Iuxta hanc ædem lapis erat: ... quum in nimia ſiccitate in vrbem pertraheretur, mox pluuia ſequebantur: eumque, quòd manaret, Manalem Lapidem dixerunt, ... hoc Feſto.

Tempeſtatis Feſtum.

Calendis quoque Iuniis Tempeſtas Dea colebatur Romæ, eique templum extructum fuiſſe, & conſecratum hoc die, quòd ſeruiſſet claſſem Romanorum, quæ penè apud Corſicam interierat. Vnde Ouidius ſic cecinit: *Feſti horum origo.*

Te quoque Tempeſtas meritam delubra fatemur

Cùm penè eſt Corſis obruta Claſſis aquis.

Factum hoc alii volunt in primo, alii in ſecundo Bello Punico, quum ſæua Tempeſtas Claudii Conſulis claſſe in vaſtiſſimis locis adorta diſiecit, quem Liuius ait è Corſica in Sardiniam traieciſſe.

Bellonę Feſtum.

Pridie Nonas Iunias, hoc eſt, quarto die menſis huius, Feſtum eſt Bellonæ, eo enim die dedicatum eſt ei templum, non quidem extra vrbem, vt quibuſdam placet, id nimirum, in quo Scipioni reuerſo ex Hiſpania, pulſis Carthaginenſibus, ſenatus datus eſt, Plutarcho authore: ſed in vrbe, non procul à Circo maximo, vbi columnella fuit, quæ Bellica dicebatur. Cui proximam fuiſſe Bellonæ ædem Feſtus his verbis docet: Bellona dicebatur, ait, Dea bellorum, ante cuius templum erat columnella, quæ Bellica vocabatur: ſuper quam haſtam iaciebant, quum bellum indicebatur. Huius ædis author Appius Claudius fuit, quum Hetruſcos bello viciſſet. Et autem hic Appius Claudius, quem poſtea luminibus captum ferunt, quum à Potitiis ad ſeruos Herculis Sacra tranſtuliſſet, quique & cæcus & ſenex diſſuaſit pacem cum Pyrrho faciendam. Nam Plinius alterius Appii Claudii meminit, qui primus clypeos in ſacro vel publico dicare priuatim inſtituit, Conſulque fuit anno vrbis 259. eúmque clypeos in æde Bellonæ poſuiſſe maiores ſuos refert, quorum placeret in excelſo ſpectari, ac titulos honorum legi: de his Ouidius lib. 6. Faſt. ita cecinit: *Bellonæ Feſti dies & origo.*

Mane vbi bis fuerit, Phœbusque iterauerit ortus,

Facta-

Factáque erit poſito rore bis vda ſeges,
Hoc ſacra die Thuſco Bellona duello
  Dicitur, & Latio proſpera ſemper adeſt:
Appius eſt author, Pyrrho qui pace negatâ,
  Multum animo vidit, lumine captus erat.
Proſpicit à tergo ſummum breuis area Circum,
  Eſt ibi non paruæ parua columna notæ.
Hinc ſolet haſta manu belli prænuncia mitti,
  In Regem & gentes cum placet arma capi.

Bellonæ feſti ritus. *Huius Deæ ſacerdotes non animali hoſtiâ, nec victimâ, ſed ſuo cruore ſacrificabant: gladios enim diſtrictos vtráque manu tenentes, humeros ſibi & lacertos tanquam fanatici diſſecabãt: hoc ſanguine litari & crimina expiari putantes: ac pro vulneribus ſtipes recipiebant, vt teſtatur Alexand. ab Alexand. lib. 3. cap. 12. Meminit etiam Lucanus, quum inquit:*

——— Tunc quos ſectis Bellona lacertis
Sæua mouet, cecinere Deos, *&c. Meminit etiam Tertullianus in Apologet. & Lactantius lib. 1. Diuin. Inſtitut.*

Herculis Feſtum.

Herculis feſti origo. *AD Circum maximum ædificatum erat Herculis templum à L. Sylla, & à Senatu dedicatum, probante id Syllâ, monitu Sibyllinorum oraculorum. Celebrabatur autem conſecrationis eius Feſtum Pridie Non. Iunias. Sic enim Ouidius lib. 6. Faſt. canit:*

Altera pars Circi cuſtode ſub Hercule tuta eſt.
  Quod Deus Euboico carmine munus habet.
Muneris eſt tempus, qui Nonas lucifer ante eſt.
  Si titulos quæris, Sylla probauit opus.

Herculis in feſto conuiuia celebrata. *Eodem die Sylla Dictator, Plutarcho authore, ex vniuerſis fortunis Herculi decimam ſacrificans, opipara populo conuiuia fecit. Inde fortaſſe conſuetudo inualuit, Athenæo lib. 4. teſte, vt etiam poſterioribus temporibus triumphantes in hoc templo conuiuati ſint magnifico apparatu, Potio mulſorum adminiſtrabatur, atque cibi erant magni panes, carnéſque fumoſæ elixæ, & nuper iugulatarum victimarum carnes aſſata multa.*

Herculis Feſta antiquiora. *Sed & ante hæc tempora Herculi Græco Feſta & Sacra in Latio ab Euandro inſtituta fuiſſe Dionyſius Halicarnaſſ. lib. 1. & Liuius ab initio mox ſuæ hiſtoriæ indicant.* Herculem, ait Liuius, in ea loca Geryone interempto, boves mirâ ſpecie abegiſſe commemorant, ac prope Tiberim fluuium, quâ præ ſe armentum agens nando traiecerat, loco herbido, vt quiete & pabulo læto reficeret boues, & ipſum feſſum viâ, procubuiſſe. Ibi quum eum cibo, vinoq́; grauatum ſopor oppreſſiſſet, paſtor, accola eius loci, nomine Cacus, ferox viribus, captus pulchritudine boum, quum auertere eam prædam vellet, quia, ſi agendo armentum in ſpeluncam abegiſſet, ipſa veſtigia quærentem dominum eò deductura erant, auerſos boves eximium quenq́; pulchritudine, caudis in ſpeluncam traxit. Hercules ad primam auroram ſomno excitus, quum gregem perluſtráſſet oculis, & partem abeſſe numero ſenſiſſet, pergit ad proximam ſpeluncam, ſi forte eò veſtigia ferrent. Quæ vbi omnis feras verſa vidit, nec in partem aliã ferre, confuſus atq́; incertus animi, ex loco infeſto agere porro armentum occœpit. Inde quum actæ boues quædam ad deſiderium, vt fit, relictarum mugiſſent, reddita incluſarum ex ſpelunca boum vox Herculem conuertit. Quem quum vadentem ad ſpeluncam Cacus vi prohibere conatus eſſet, ictus claua fidem paſtorum nequicquam inuocans, morte occubuit. Euander tum ea, profugus ex Peloponneſo, authoritate magis quàm imperio regebat loca, venerabilis vir miraculo literarum, rei novæ inter rudes artium homines, venerabilior diuinitate credita matris Carmentæ, quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduentum miratæ hæ gentes fuerant, concurſu paſtorum trepidantium circa aduenam manifeſtæ cędis reum excitus, poſteaquam facinus, facinoriſq́; cauſam audiuit, habitum formamq́; viri aliquantum ampliorem, auguſtioremq́; humanâ intuens, rogitat qui vir eſſet? Vbi nomen, patremq́; ac patriam accepit, Ioue nate Hercules ſalue, inquit, te mihi mater veridica, interpres Deûm, auctorum cœleſtium numerum cecinit, ibiq́; aram hîc dicatum iri, quam opulentiſſima olim in terris gens Maximam vocet, tuoq́; ritu colat. Dextrâ Hercules datâ, accipere ſe omen, impleturúmque fata ara conditâ & dicatâ ait. Ibi tum primùm boue eximiâ capta de grege, Sacrum, adhibitis ad miniſterium, dapémque Potitiis & Pinariis, quæ tum familiæ maximè inclytæ ea loca incolebant, factũ. Perfecto autem matutino ſacrificio, quum circa ſolis occaſum ſacra eſſent repetenda, Potitii priores aduenerunt, iiſque exta appoſita ſunt, Pinarii verò extis iam adeſis ad cæteram venerunt dapem. Vnde iratus Hercules ſtatuit vt Pinariorũ familia tantùm miniſtra eſſet, epulantibus Potitiis, & cõplentibus ſacra. Hæc verò Sacra Romulus vna ex omnibus peregrina ſuſcepit, &

Romæ peragāda decreuit: adeoq; etiam ſub Romanorũ imperio per multas ætates Potitij Antiſtites his ſacris præfuerunt: donec tradito ſeruis publicis ſolenni familiæ miniſterio Potitiorum ac Pinariorum omne genus periit: Id e[illegible] im Apius Claudius quum eſſet Cenſor effecit, hiſce familiis infenſus: o[illegible] idque ira Deorum (vt creditur) lu[illegible] priuatus eſt.

[illegible] modo originem Herculis Feſti & Sa[illegible] Eod[illegible] ſſet ipſe Rex Euander Æneæ apud Vergilium lib. 8. Æneid. ſic inquiens:

Non hæc ſolennia nobis
Has ex more dapes, hanc tanti Numinis aram,
[illegible] perſtitio, veterumúe ignara Deorum
[illegible] ſæuis, hoſpes Troiane, periclis
[illegible] facimus: meritoſq; nouamus honores.

[illegible] commemoraſſet ordine hiſtoriam Herculis [illegible] Caci, hæc, hæc ſubiungit:

[illegible] illo celebratus honos, lætique minores
[illegible] re diem. Primúſque Potitius au[illegible]
[illegible]
[illegible] is Herculei cuſtos Pinaria Sacri,
[illegible] am luco ſtatuit, quæ maxima ſem[illegible]
[illegible] nobis, & erit quæ maxima ſemper.

[illegible] autem ritibus hæc Solennia Herculis [illegible] fuerint, ex Vergilio non obſcurè intelli[illegible] lib. 8. Æneid. ſic canit:

[illegible] e ſolennẽ illo Rex Arcas honorem
[illegible] vontadæ mangno, diuíſq; ferebat
[illegible] em in luco Pallas huic filius vnà,
[illegible] es juuenum primi, paupérque ſe[illegible]
[illegible] ant, tepidúſque cruor fumabat
Et mox:
[illegible] icta, dapes iubet & ſublata repo[illegible]
[illegible] amineoq; viros locat ipſe ſedili:
[illegible] nq; thoro, & villoſi pelle leonis
[illegible] neam, ſolioq; inuitat acerno.
[illegible] juuenes certatim, aræq; Sacer[illegible]
[illegible] a ferunt taurorum, oneránt[illegible] tris
[illegible] atæ Cereris, Bacchúmque
[illegible] as ſimul, & Troiana iuuentus
[illegible] bouis, & luſtralibus extis.
Et mox:
[illegible] ea proprior fit veſper Olym[illegible]
[illegible] erdotes, primúſque Potitius
[illegible] morem cincti, flammáſque fe[illegible]

Inſtaurant epulas, & menſæ grata ſecundæ
Dona ferunt: Cumulántque oneratis lancibus aras.
Tum ſalii ad cantus, incenſa altaria circũ
Populeis adſunt cuncti tempora ramis,
Hic iuuenum chorus, ille ſenum: qui carmine laudes
Herculeas, & facta ferunt: vt prima nouercæ
Monſtra manu geminoſq; premens eliſerit angues: &c.
Et mox:
Exin ſe cuncti Diuinis rebus ad vrbem
Perfectis referunt.

In ſacriſiciis etiam Herculis nullus alius Deus nominabatur, néque intra ſepimenta canis admittebatur, Varrone teſte: vel quia Semideus habitus fuit Hercules: aut quia adhuc in terris homines degenti Euander, vti diximus, aram poſuit, & victimam obtulit. Omnium autem animalium nullum infeſtius habuit Hercules canibus, vt qui et plurimum negotii exhibuit: & Cerberus canis fuit: præterea cùm Licymnii filium Oeonum canis causâ interfeciſſet Hippocoontida, coactus pugnam committere, cùm multos alios ſociorum, tum Iphiclum amiſit, vt Plutarchus narrat in Quæſt. Romanis, quæſt. 90.

In ſacello Herculis vulgo Deus nominabatur, nec canis admittebatur.

Sancti Fidii Semipatris Feſtum.

Sancti Fidii Semipatris Feſtum Nonis Iunii celebatur. Erat is Sabinorum Deus, ille quidem vnus, ſed diuerſis nominibus appellatus. Ei in colle Quirinali Sabini, quum in communem ciuitatem aſciti eſſent, templum condiderunt, & hunc diem in eius honorem celebrârunt Feſtum. Quod Ouidius his verſibus docet lib. 6. Faſt.

Sancti Fidii Semipatris feſti origo.

Quærebam, Nonas Sancto, Fidióne referrem,
An tibi Semipater. Tunc mihi Sanctus ait:
Cuicunq; ex illis dederis, ego munus habebo:
Nomina trina fero, ſic voluere Cures.
Hunc igitur veteres donârunt æde Sabini,
Inq; Quirinali conſtituere iugo.

Per hunc Deum Iuſiurandum ſi fieret, magnam vim habere putabatur. Vnde Plautus in Aſinaria: Per Deum Fidium quæris? iurato mihi video neceſſe eloqui quicquid roges. Sunt qui eſſe hunc Deum Herculem Iouis filium arbitrentur. Vnde Medius Fidius dicebant iurantes per Iouem, filiúmque Iouis Herculem, Seruio teſte. Veteres enim Romani, vt Feſtus docet, pro litera L vtebantur ſæpè litera D. Vocabatur autem Sanctus, quòd cum minimè corruempti oporteret Sanctum enim aliquando incorruptum ſignificat. Vt autem Semipater vocaretur, hanc rationẽ afferunt, quod Hercules vnus Deorũ, quos Apuleius Medioxumos vocat,

Iuſiurandum Fidius Semipater cur Iupiter appellatur.

ſtuduit

ſtuduit hominum commodis ac tutela, conſueuitq́ etiam non rogatus laborantibus ſubuenire. Vel quod magis placet, quia Hercules Sol eſt, vt Macrobius ex aliorum ſententia docet: à quo & homine conſtat gigni hominem, vt Ariſtoteli placet.

Piſcatorii Ludi & Feriç.

S*Eptimo Idus Iunias celebrabatur* Piſcatorum Feriæ *&* Ludi *in campo Martio ad flumen Tiberis, vt fauente eo, abunda piſcatio, & proinde vberior quæſtus fieret, vt habetur in fragmento Feſti nuper reperto & excuſo. De quo Ouidius etiam lib. 6. Faſtorum ſic cecinit:*

Tertia poſt Nonas remouere Lycaona Phœbo
Fertur, & à tergo non habet vrſa metum.
Tunc ego me memini Ludos in gramine campi.
Aſpicere, & dici lubrice Tibri tuos.
Feſta dies illis, qui lina madentia ducunt,
Quique tegunt paruis æra recurua cibis.

Feſtus: Piſcatorii Ludi vocantur, qui quotannis trans Tiberim fieri ſolent à Prætore vrbano pro Piſcatoribus Tiberinis, quorum quæſtus non in macellum peruenit, ſed ferè in aream Volcani, quòd id genus piſciculorum viuorum datur ei Deo pro animis humanis.

Mentis Sacrum.

Mentis feſtiuitas. S*Exto Idus Iunias* Deæ Mentis Feſtum *celebatur. Nam huic Deæ templum votum eſt ſecundo bello Punico ab Attilio Craſſo Prætore, C. Flaminio Conſule inſidiis ab Hannibale circumuento, cæſoq́ ad lacum Thraſimenum: eo autem poſtea victo à Romanis dedicatum fuit hoc die. Vide Liuium lib. 2. de Bello Punico. Ouidius de hoc Feſto ita canit lib. 6. Faſt.*

Mens quóque Numen habet, Menti delubra videmus
Vota metu belli perfide Pœne tui.
Pœne rebellabas, & letho Conſulis omnes
Attoniti Mauras pertimuere manus,
Spem metus abſtulerat, cum Menti vota ſenatus
Suſcipit, & melior protinus illa venit.
Aſpicit inſtantes mediis ſex lucibus Idus
Illa dies, qua ſunt vota ſoluta Deæ

Lactantius, vbi meminiſſet conſecrationis Virtutis & Honoris, hæc ſubiicit: Eâdem vanitate Mentem quóque inter Deos collocauit ſenatus: quam profectò ſi habuiſſet, eiuſmodi Sacra nunquam ſuſcepiſſet: *lib. 1. Diuinarum inſtitut. cap. 20.*

VESTALIA.

Q*Vinta Idus Iunias eſt Feſtum* VESTÆ *quo virgines Veſtales, teſte Varrone, ſacrificent Veſtæ. Hanc Deam nonnulli pro terra quandóq; ſumunt, eò quòd rebus omnibus terra veſtiatur, ſeu quia vi ſua ſtet. Vnde ſic Ouidius lib. 6. Faſt.* Veſtalium dies. Veſta quæ.

Stat vi terra ſuâ: vi ſtando Veſta vocatur.
Cauſáq; par Graii nominis eſſe poteſt.

Nam ſunt qui ἀπὸ τῆς ἑστίας *nomen Veſtæ deductum putent, aſpiratione in V. conſonantem mutatâ. Cui ſententiæ Cicero ſubſcribit lib. 1. de Natura Deorum* Veſtæ *(inquit)* nomen ſumptum eſt à Græcis. *Interdum ponitur pro igne. Sic Ouidius lib. 6. Faſt.*

Nec tu aliud Veſtam, quam viuam intellige flammam.

Veteres enim duas Veſtas eſſe dixerunt, vnam Saturni matrem: alteram eius filiam, de qua ſic Ouidius lib. 6. Faſt.

Ex Ope Iunonem memorant, Cereremque creatas,
Semine Saturni: tertia Veſtâ fuit.

Confundunt verò has Poëtæ, alterā pro altera ponentes. Id tamen obſeruandum eſt, quum Veſtā pro Terra accipiunt, de matre Saturni id eſſe intelligendum: quando verò virginem nominant, de filia eius accipiendum, quam ignem eſſe voluerunt. Hanc vnum ex Diis Penatibus eſſe affirmant, quos Æneas ex Aſia in Italiam ſecum aduexerit: Vergilius enim lib. 2. Æneid.

Sic, ait, & manibus vittas, Veſtámq; potentem,
Æternúmque adytis effert penetralibus ignem.

Cui ſententiæ non obſcurè aſtipulatur Liuius, quum Veſtæ Sacra vetuſtiſſima eſſe aſſerit, & ab Albanis accepta, à Numa Pompilio autem primùm Romæ inſtituta, multiſq́ ceremoniis venerabiliora effecta. Primus enim ille Sacerdotes ei ſacrauit, ſtipendia publica donauit, perpetuâ virginitate, aliiſque ceremoniis venerabiliores effecit. Harum potiſſima cura erat, vt ignem perpetuum conſeruarent: qui ſi fortè per negligentiam fuiſſet extinctus, alio ex igne reparare fas non erat, ſed accenſâ per fomites ex ſole flammâ purus & cæleſtis ignis eliciebatur: & virgines, quarum negligentiâ extinctus eſſet, virgis à Pontifice cædebantur. Veſtæ ſacra vetuſta.

Templum quóque huic Deæ conditum & dedicatum fuit Romæ, in quo ſacrificatum ei, & inde etiam dies feſtus celebratus eſt. Feſtus refert, Penum vocari locum intimum in hoc templo Veſtæ, tegetibus ſeptum, qui certis diebus circa veſtalia apertus fuerit, eóſque dies religioſos habitos fuiſſe. *Sed non conuenit inter authores à Romulone, an verò à Numa Pompilio id factum fuerit. Mouit huius* Veſtæ ſacra & feſta à quo Romæ inſtituta.

jus litis Dionyſius Halicarnaſſ. lib. 2. Antiquit.
Romanarum, cùmque omnium optimè compo-
ſuiſſe videtur. Quidam, inquit, Romulum
huius templi Conditorem exiſtimant: ab-
ſurdum rati, ſi vir rerum diuinarum peri-
tus non ante omnia publicum vrbis larem
ſacrarit, præſertim edocatus Albæ. vbi ve-
tus ei . . . us Deæ ſacrarium fuerat, & penes ip-
. . . atrem ſacerdotium. Cùmque duo ſint
us . . . rum genera, publica & gentilitia, ne-
acro . . . ſſiùne vtróque nomine illa non negle-
cta eſſe à Romulo. Nihil enim publico lare
magis neceſſarium, & ipſe nulla ſacra ma-
is habuit familiaria, quippe oriundus à
maioribus per quos illa tranſportata fue-
ra . . . Ilio, atque etiam natus ex hujus
ſacrifica. Sed iſti qui hoc templum
. . . Romuli eſſe quàm Numæ ædifi-
. . . quod ad Remp. attinet rectè exiſti-
oportuiſſe primum aliquem focum
. . . mmunem omnium ciuium, nec hoc
. . . âſſe conditorem vrbis pro ſua ſapien-
. . . terum quod priuatim ad huius tem-
. . . aratum ſpectat & ad ſacratas Deæ
. . . s, videntur mihi parùm intelligere.
. . . enim locum, in quo ſacer ignis aſ-
. . . ar, huic Deæ dicâſſe Romulum, at-
. . . to certiſſimo id eſt, quòd ſitus is eſt
. . . uadratam Romam quam ille mu-
. . . blici autem laris focum omnes ſo-
. . . præcipua parte vrbis locate, ne-
. . . ra mœnia. Neque etiam virgines
. . . acerdotes inſtituit, memor fortaſſe
. . . i dedecoris, quæ inter illius mini-
. . . irginitatem amiſerat: haudqua-
. . . doneus futurus vltor iuxta leges
. . . ſi quam violâſſe pudorem depre-
. . . et, ne ſibimet refricaret probrum
. . . cum. Quapropter nullum fecit
. . . n Veſtæ templum, nec virgines
. . . tes optauit vtillam colerent: ſed
. . . ulas curias focum dicauit, vbi
. . . em diuinam facerent: eiſque ſa-
. . . nes ipſos præpoſuit, juxta mo-
. . . dhuc ſeruatur in antiquiſſimis
. . . vrbibus: in his enim Prytanea
. . . ur ſacrata ſunt, & ad ſummum
. . . cura eorum pertinet. At
. . . potitus, relictis ſuo loco fo-
. . . poſitis, vnum inſuper omni-
. . . em eſſe voluit medio Capi-
. . . t Palatium ſpacio, cùm jam
. . . em murorum ambitus cinge-
. . . et vtrunque ſitum erat forum
. . . s. Hæc omnia Dionyſius. Cui ſen-
. . . ribere videtur etiam Ouidius lib. 6.
. . . nens:
. . . ater memorant habuiſſe Palilia
. . . nam,

Cùm ſlámque cuſtos æde recepta Dea eſt.
. . . is opus placidi, quo non metuentius
vllum
. . . erminis ingenium, terra Sabina tulit.
. . . diſſentit Plutarchus in Numa. Ædem au-
. . . tem hanc rotundam Numa condidit, imitatus
vel totius mundi figuram, cuius medium
à Pythagoricis putabatur. Simulachrum
nullum Veſta ſeruabatur. ſed ignis tantùm
. . . dio eius, cuius ſimulachrum non datur.
& Ouidius:

. . . diu ſtultus Veſtæ ſimulachra putaui,
Mox didici curuo nulla ſubeſſe tholo.
Ignis inextinctus templo celatur in illo,
Effigiem nullam Veſta nec ignis habet.

Alij tradunt præter ignem occulta quædam Sa-
cra . . . in hoc Fano etiam fuiſſe, ſolis aditu & vir-
ginibus cognita: de quibus vide Dionyſium lib.
2. Antiquitat.

Hoc autem die quo Veſtæ rem Diuinam fa- Veſtaliũ ornatus in Veſtæ feſto & eius ritus.
ciebant Veſtales, eo cultu ornatuque erant, vt licet
ornatæ jam antè eſſent, tunc tamen album veſti-
mentum, quod ſuffibulum vocant, oblongum,
prætextum quadrangulum in capite ſumerent,
illudque fibulâ ſubnecterent: Caſtaque molâ, & ſale
tenuiſſo, ac in ollam fictilem miſſo. & mox in furno
percocto, ſacra facerent, calicibuſque fictilibus,
qui Cululli dicti ſunt, Veſtæ libarent: vt refert
Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 12. Hoc etiam die,
cùm conuiuia paſſim ante focos agitarentur cibi
quoque virginibus Veſtalibus à ciuibus mitte-
bantur Deæ Veſtæ libandi. Neque aliam, niſi aquã
de fluuio Numico libabant ei, quod in eo cor-
pus Æneæ repertum eſſet. In eiuſdem Deæ ſacris,
quia piaculum erat, ſi aqua hauſta ad Sacra in
terra poneretur, vtebantur, vaſe quod à Seruio
Futis, à Donato Futile appellatur. id erat acu-
to fundo, & ore patulo, nec ſtare poterat, ſed
poſitum ſtatim effundebatur.

Eâdem die in honorem Veſtæ aſini molas In Veſtæ feſto aſini coronabantur.
vertere conſueti, coronati floribus, & è pane ve-
luti monilia quædam gerentes ad focos duce-
bantur à piſtoribus: molæ etiam ſertis & floribus
ornabantur. Hunc ritum ita deſcribit Ouidius
lib. 6. Faſt.

Ecce coronatis panis dependet aſellis,
Et velant ſcabras florida ſerta molas.
Sola prius furnis torrebant farra coloni,
Et Fornacali ſunt ſua ſacra Deæ:
Suppoſitum cineri panem focus ipſe para-
bat,
Strataque erat tepido regula quaſſa ſolo.
Inde focum ſeruat piſtor, dominámque
focorum,
Et quæ pumiceas verſat aſella molas.

Senſus eſt: quòd olim molarum nullus vſus
fuerit, ſed farra ſolummodo in furnis, Veſtæ,
hoc eſt ignis beneficio torreri cõſueuerint, indéque
mos ſeruatus fuerit, vt hoc die & foci, & Do-
minæ

Q

mina focorum, quæ Veſta eſt, à Piſtoribus colerentur: & aſini, qui ſcilicet primis temporibus Veſtæ beneficio immunes à circum agendis molis eſſent, quando nullus earum Romæ uſus eſſet, vacarent & feriarentur: vt in Fornacalibus dictum eſt. Recenſet ibidem Poëta fabulam, quâ etiam docet, vnde mos coronandorum in Veſtalibus aſinorum originem habuerit. Nam quum Cybele ad conuiuiũ Deos vocâſſet, & poſt epulas alij ludis, alij quieti ſeſe dediſſent, Priapus dormientẽ Veſtã compreſſiſſet, ni rudens Sileni aſinus illã excitâſſet. Ob meritum igitur excitata Dea in Veſtalibus capita eis panibus redimibãt.

In Veſtalibus matronæ nudis ibant pedibus ad adẽ Veſtæ.

In his denique Veſtalibus ad ædem Veſtæ Matronæ nudis ibant pedibus, Nam olim ea parte lacunæ fuerunt, vt ſicco pede templum id adire non potuerit. Etſi verò progreſſu temporis ſiccatæ ſint illæ, in memoriam tamen veteris conſuetudinis hic ritus obſeruabatur: de quo Poëta noſter ita cecinit:

Fortè reuertebar feſtis Veſtalibus illac,
Qua via Romano nunc Noua juncta foro eſt.
Huc pede matronam nudo deſcendere vidi:
Obſtupui tacitus, ſuſtinuiq; gradum.
Senſit anus vicina loco, juſſúmque ſedere
Alloquitur, quatiens voce tremente caput,
Hoc, vbi nunc fora ſunt, vdæ tenuere paludes,
Amne redundanti foſſa madebat aqua.
Curtiùs ille lacus, ſiccas qui ſuſtinet aras,
Nunc ſolida eſt tellus: ſed lacus antè fuit.
Quâ Velabra ſolent In Circum ducere pompas,
Nil præter ſalices, craſſáque canna fuit.

Et mox:

Hic quóque lucus erat juncis & arundine denſus,
Et pede velato non adeunda palus.
Stagna receſſerunt, & aquas ſua ripa coërcet,
Siccáque nunc tellus: mos tamen ille manet.

Hoc etiam die, vel iuxta alios proximè præcedente, celebrabatur memoria aræ Iani Piſtori poſita in Capitolio. Hiſtoriam hanc pluribus recitat Ouidius lib. 6. Faſt. Summa eſt: Iani ara poſita fuit in Capitolio, quòd Gallis Capitolium obſidentibus, Romanos Duces in ſomno monuiſſet, vt ex omni frumento, quod haberent reliquum, panem coquerent, vnde & Piſtor vocatus fuit, & in hoſtium caſtra projicerent: quo facto ſoluta eſt obſidio, deſperantibus Gallis, inopiâ Romanos ſubigi poſſe.

Matralia ſiue Matutę Deę Feſtum.

Matralium dies Matutæ quæ.

QVi Veſtalia ad 6. Id. Iun. ponunt, Matralia, *ſeu* Deę Matutæ *Feſtum ad 5. Id. referunt: qui verò illa ad 5. Id. Iun. referunt hoc ad 4. Id. ponunt. Fuit autem* Matuta *Leucothea, Plutarcho teſte in Camillo & in Quæſtionibus Romanis, quæſt. 16. Cicero quoque ſic ait:* Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à noſtris, & Aurora. *Ad eundem prorſus modum Ouidius lib. 6. Faſt. ait:*

Leucothea Graijs, Matuta habebere noſtris.

Quod autem Matuta ſit Aurora, patet ex Lucretij lib. 5. vbi ſic canit:

Tempore item certo roſeam Matuta per oras
Ætheris auroram defert, & lumina pandit.

Dicta eſt primò Ino, fuitque Cadmi ex Hermione filia, vxor autem Athamantis Thebarum Regis, quo furente, & Learcho ab eo interfecto, cum Melicerta altero filio & ipſa furens ſe in mare præcipitem dedit: vbi Deorum miſeratione in Numen marinum conuerſa, à Græcis Leucothea, hoc eſt, alba dea nomen accepit. Fabulam hanc pluribus deſcribit Ouidius lib. 4. Metamorph. & lib 6. Faſt. vbi etiam indicat, hanc Matutam Euandri tempore in Latium veniſſe, eámque Carmentam matrem Euandri fatidicam incolas eius regionis vnà cum filio pro Diis marinis colere iuſſiſſe.

Matutæ templũ Romæ.

Fuit autem ædes deæ Matutæ in foro boario Romæ, quam Seruius Tullius hac ipſa die poſuit, vt Ouidius his verbis libro 6. teſtatur Faſt.

Pontibus & magno juncta eſt celeberrima Circo
Area, quæ poſito de boue nomen habet.
Hac ibi luce ferunt Matutæ Sacra parenti
Sceptriferas Serui templa dediſſe manus.

Verum poſtea à Camillo ex voto refecta & conſecrata eſt. De quo Plutarchus ſic in eius vita ſcribit: Primò vouit ſi felicem exitum bellum haberet, magna ſpectacula ſe facturum, & templum Deę, quam Matutam matrem Romani vocant, conſecraturum. *In eandem etiam ſententiam Liuius lib. 5. ab vrbe condita,* Ludos, *inquit,* magnos ex Senatuſconſulto vouit, Veijs captis, ſe facturum, ædemq; Matutæ matris refectam dedicaturum, jam antè à Rege Seruio Tullio dedicatam. *Et paulò poſt:* Tum Iunoni Reginæ templum in Auentino locauit, dedicauitque Matutæ matris. *Quo tamen loco Carolus Sigonius pro Matuta Soſpitam legendum docet. Hoc templum rotunda forma, erectis in ambitu columnis, integrum adhuc eſſe in ripa Tibe-*

Tiberina, extrinſecus parte fori, ſub titulo S. Stephani martyris, Paulus Marſus teſtatur.

Huic Deæ in hoc templo (vt Varro inquit) in Matralibus Matronæ teſtuaceum faciebant. ſic dictum, quòd in teſta calida coqueretur: cum idem libum nominatum exiſti-met, quòd, priuſquam coctum eſſet, libaretur. Ouid. lib. 6. Faſt.

Hinc ... næ Matres, veſtrum Matralia Feſtum,
... Thebanæ reddite liba Deæ.

... autem liberum offerendorum mos ab his libis, quæ Carmenta ... , quum hoſpitio eam ſuſcepiſſet, originem habuit, id Ouidius his verſibus docet:

... ſuâ properata manu Tegeæa Sacerdos
... Aditur, & ſubitò cocta dediſſe foco.
... quoq; liba iuuant feſtis Matralibus illam,
... ſtica ſedulitas gratior arte fuit.

... rebant autem circa hæc ſacrificia, vt Plutarchus in Camillo clarè atteſtatur, & inde hanc ... Leucotheam eſſe cognoſci poſſe. Sic enim ... ſacris porrò huius Deæ, fratrum ac ſororum liberos in vlnis ſub brachio ferentes abea ... liberis, ſed nepotibus bona petebãt ma... vel quòd Ino ſororis ſtudioſa, filium eius ... enutrijt, adeoq; in aliorum filios feli... ànimo in ſuſpiſcius fuit liberis, quum alterũ ... à parte viderit, cum altero verò ſe ... mare præcipitem dederit: vel, quòd hic ... berrimum multum inter conſanguineos ... varias beneuolentia compararet: vt Plutarchus ... æſtione 17. docet. De eadem quoque Ouidius lib. 6. Faſt. cecinit:

... men hanc pro ſtirpe ſua pia mater ...
... parùm felix viſa fuiſſe parens.
... prolem meliùs mandabitis illi,
... Baccho quàm fuit illa ſuis.

... denique & ſeruis ad hæc ſacra ... imò ne in templum quidem Deæ ... conceſſus fuit: vnam tantùm ... duxerunt, eámque alapis ceciderunt, ... Sic enim Plutarchus in vita ... τὸν ... Et Problem. 16. Fa... hoc in ſignum, ſeruas aditu ... enim fertur ex æmulatione Æ... ritum, quem ancillam ex Æ... lam, nomine Antipheram, a... cabatur, in inſaniam prolapſa fi... perdidiſſe, & inde odio habere ... ſeruas. Quod etiam Ouidius his ver... :

Cur vetet ancillas accedere quæritis? o-
dit,
Principiúmque odij, ſi ſinat ipſa, ca-
nam.
Vna miniſtrarum ſolita eſt Cadmea tua-
rum
Sæpè ſub amplexus conjugis ire tui.
Improbus hanc Athamas furtim dilexit, ab
illa
Comperit agricolis ſemina toſta dari.
Ipſa quidem feciſſe negat, ſed fama rece-
pit,
Hæc eſt cur odio ſit tibi ſerua manus.

Vnde rurſum Plutarchus in Camillo inquit: [illegible]

FORTVNÆ FESTVM.

Eodem Matralium die, hoc eſt, 10. menſis Iunij Feſtum eſſe Fortunæ Seiæ, nimirum, Ouidius his verſibus teſtatur lib. 6. Faſtorum. *Fortunæ Feſtũ.*

Lux eadem Fortuna tua eſt &c.

Nam Seruius Tullius huic Deæ ædem condidit, & hac die dedicauit.

In hac æde Seruij Tulli ſignum erat togâ velatum & contectum, vel quod Seruius à Fortuna amatus fuerit, ac deinde Deam puduerit cum homine congreſſam eſſe, ideóq; velatum voluerit eius ſimulachrum: vel, quòd Seruij morte confuſa plebs mœrore ac deſiderio amiſſi Regis, eius imaginem cum intuens, à lachrymis temperare non poſſet eam contexerint, vt à lachrymis abſtinerent: vel quòd Manes Seruij ſimulachrũ illud velari voluerint, ne videre cogerentur ſceleſtam filiam Tulliam. De hoc Fortunæ Feſto, & Seruij in eius templo ſimulachro ſic canit Ouidius lib. 6. Faſt. *Fortunæ Feſti origo.*

Lux eadem Fortuna tua eſt, authórque lo-
cúſque
Sed ſuper injectis quis latet iſte togis?
Seruius eſt, & conſtat eum, ſed cauſa la-
tendi
Diſcrepat, & dubium me quoque men-
tis habet.
Dum Dea furtiuos timidè profitetur amo-
res,
Cœleſtémque homini concubuiſſe pu-
det.
Arſit enim magna correpta cupidine Re-
gis,
Cæcaq; in hoc vno non fuit illa viro.
Nocte domum parua ſolita & intrare fe-
neſtra,
Vnde feneſtralis nomina porta tenet.
Nunc pudet, & vultus velamine celat a-
matos,
Oraq; ſunt multa Regia tecta toga.
An magis eſt verum, poſt Tulli funera ple-
bem

Con-

Confuſam placidi morte fuiſſe duci?
Nec modus vllus erat creſcebat imagine luctus,
Donec eum poſitis occuluere rogis.
Tertia cauſa mihi ſpacio majore canenda eſt,
Nos tamen adductos intus agemus equos.
Tullia conjugio ſceleris mercede parato,
His ſolita eſt dictis extimulare virum.
Quid juuat eſſe pares te noſtræ cæde ſororis,
Meq; tui fratris, ſi pia jura placent?
Viuere debuerant, & vir meus, & tua conjunx,
Si nullum auſuri maius eramus opus.
Et caput & regnum factum eſt dotale parentis,
Si vir es, indictas erige dotis opes,
Regia res ſcelus eſt, ſocero cape regna necato,
Et noſtras patrio ſanguine tinge manus.
Talibus inſtructus, ſolio priuatus in alto
Sederat, attonitum vulgus ad arma ruit.
Hinc cruor, & cædes, infirmáque vincitur ætas:
Sceptra gener ſocero rapta ſuperbus habet.
Ipſe ſub Exquilijs, vbi erat ſua regia, cæſus
Concidit in dura ſanguinolentus humo.
Filia carpento patrios initura Penates,
Ibat per medias alta, feroxq; vias.
Corpus vt aſpexit, lachrymis auriga profuſis
Reſtitit, hunc tali corripit illa ſono.
Vadis? an expectas precium pietatis amarum?
Duc, inquam, inuitas ipſa per ora rotas.
(Certa fides facti eſt) dictus ſceleratus ab illa
Vicus, & æterna res ea preſſa nota eſt.
Poſt tamen hæc cauſa eſt templum monimenta parentis
Tangere mira quidem, ſed tamen acta loquor.
Signum erat in ſolio reſidens ſub imagine Tulli,
Dicitur hoc oculis oppoſuiſſe manum.
Et vox audita eſt, Vultus abſcondite noſtros,
Ne natæ videant ora nefenda meæ.
Veſte data tegitur, vetat hanc fortuna moueri,
Et ſic è templo eſt illa locuta ſuo.
Ore reuelato cum primum luce patebit
Seruius, hæc poſiti prima pudoris erit.
Parcite matronæ vetitas attingere veſtes,
Solennes ſatis eſt voce mouere preces.
Sitque caput ſemper Romano tectus amictu
Qui Rex Romana ſextus in vrbe fuit
Arſerat hoc templum, ſigno tamen ille pepercit,
Ignis opem nato Mulciber ipſe tulit.

Hanc ædem Concordia poſtea Nero aureâ domo complexus eſt, quam à Palatio Exquilias vſque fecit, Suetonio teſte. Plinius de eo lib. 36. cap. 22. ita ſcribit: Nerone Principe in Capadocia repertus eſt lapis, duriciâ marmoris, candidus atque tranſlucens, etiam qua parte fulua inciderant vena, ex argumento Phengites appellatus. Hoc conſtruxerat ædem Fortunæ, quam Seiani appellatione dicebat, à Seruio Rege ſacratam aureâ domo complexus eſt. Quare etiam foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm ſpecularium modo, tanquam incluſa luce non tranſmiſſa.

Concordię Feſtum.

ÆDem Concordiæ *à Camillo votam & dedicatam, cuius dedicationis Feſtum 17. Calend. Februar. agi ſuprà diximus, Liuia Druſilla arâ & ſimulachro exornauit, & Tiberius Germanicus rurſus conſecrauit: cuius dedicationis Feſtum 4. Idus Iunias celebrat. Ouidius lib. 6. Faſtorum innuere videtur: Sic enim canit:* *Concordiæ Feſti origo.*

Te quoque magnificâ Concordia dedicat æde
Liuia, quam charo præſtitit illa viro.
Diſce tamen veniens ætas, vbi Liuia nunc eſt
Porticus, immenſæ tecta fuere domus.
Vrbis opus domus vna fuit, ſpaciumq; tenebat,
Quo breuius muris oppida multa tenent,
Hæc æquata ſolo eſt nullo ſub crimine regni,
Sed quia luxuria viſa nocere ſua eſt.
Suſtinuit tantas operum ſubuertere moles,
Totque ſuas hæres perdere Cæſar opes.

Iouis inuicti Feſtum.

IDibus Iunijs celebrabatur *Iouis Inuicti Feſtum, quòd tunc Deo huic templum conſecratum eſſet, quòd alij ad Auguſtum referunt, nonnulli ad Senatum, poſt tot Auguſti & Tiberij victorias. Ouidius lib. 6. Faſt.* *Iouis Inuicti Feſti dies origo.*

Idibus Inuicto ſunt data templa Ioui.

Quin-

Quinquatres Minuſculę.

IDibus Iunijs etiam celebrabantur Quinquatres Minores, quas Minuſculas appellat Varro: ſic enim inquit: Quinquatres Minuſculæ dies, Iuniæ Idus, ab ſimilitudine majorum, quòd tibicines tum feriati per vrbem vagantur, & conveniunt ad ædem Mineruæ. *Feſtus*: Minoſculæ Quinquatrus appellabantur Idus Iuniæ, quod is dies feſtus erat tibicinum, qui Mineruam colebant.

De his Tibicinibus eorúmque die Feſto Valerius Maximus lib. 2. de Inſtitutis antiquis cap. 5. ſic ſcribit: Tibicinum quoque collegium ſolebat in foro vulgi oculos in ſe conuertere, quum inter publicas priuatáſque ferias & actiones perſunis tecto capite, variáque veſte velatis, concentus edit: inde ita... ſtâ licentiâ, quondam vetiti in æde Iouis, quod priſco more factitauerant, veſci, Tybur irati ſe contulerunt. Quorum miniſterio ſenatus deſerta ſacra non æquo animo ferens, per legatos à Tyburtibus petijt, vt eos gratiâ ſuâ Romanis templis reſtituerent: quos illi in propoſito perſeuerantes, interpoſitâ feſtæ epulationis ſimulatione, mero ſomnóque ſopitos plauſtris in vrbem devehendos curauerunt: ...bus & honos priſtinus reſtitutus, & ...iſce luſus jus eſt datum. Perſonarum ... pudorem circumventæ temulentiæ ...am habet. *Et Liuius libro 9. ab vrbe* ...*ta*, Ejuſdem, *inquit*, anni rem dictu par... præterirem, niſi ad religionem viſa pertinere. Tibicines qui prohibitiâ ...mis Cenſoribus erant, in æde Iouis quod traditum antiquitus erat, æ...ſſi, Tybur vno agmine abierunt, a... nemo in vrbe eſſet, qui ſacrificiis ...neret. Ejus rei Religio tenuit ſena... ...gatosq; Tybur miſerunt, vt darent ...n, vt hi homines Romanis reſtitue... Tyburtini benignè polliciti, pri... ...ccitos eos in curiam hortati ſunt, ...terentur Romam. Poſtquam per... ...quibant, conſilio haud abhorrente ...tijs hominum eos aggrediuntur. ...o alij alios per ſpeciem celebran... ...ntu epularum cauſa inuitant, & ...us auidum genus eſt, oneratos ...tque ita in plauſtra vinctos con... Romam deportant. Nec prius quàm plauſtris in foro relictis, ...pulæ eos lux oppreſſit. Tunc ...populi factus, impetratóque vt ... datum, vt triduum quotannis ...n cantu, atque hac quæ nunc ſo... licentiâ, per vrbem vagarentur, Reſtitutúmque in æde veſcendi jus iis qui in ſacris præcinerent.

Eandem originem huius Feſti & luſûs recitat Ouidius lib. 6. Faſtor. vbi aliam porrò cauſam indicat diſceſſûs tibicinum Roma. Sic enim canit:

Temporibus veterum tibicinis vſus auorum
Magnus, & in magno ſemper honore fuit.
Cantabat fanis, cantabat tibia ludis,
Cantabat mœſtis tibia funeribus.
Dulcis erat mercede labor: tempúſque ſecutum eſt,
Quòd ſubitò gratæ frangeret artis opes.
Adde quòd ædilis, pompa qui funeris irent,
Artifices ſolos iuſſerat eſſe decem,
Exilio mutant vrbem, Tybúrque recedunt.
(Exilium quodam tempore Tybur erat.)
Quæritur in ſcena caua tibia, quæritur aris:
Ducit ſupremos nænia nulla choros.
Servus erat quidam quantolibet ordine dignus
Tybure, ſed longo tempore liber erat.
Rure dapes parat ille ſuo, turbámque canoram
Convocat, ad Feſtas cōvenit illa dapes.
Nox erat, & vinis oculíque animíque natabant
Cum præcompoſito nuncius ore venit.
Atque ita: Quid ceſſas conuiuas ſoluere? dixit,
Author vindictæ jam venit ille tuæ.
Nec mora, conuiuæ valido titubantia vino
Membra mouent, dubij ſtántq; labántque pedes.
At dominus, Diſcedite, ait: plauſtróque morantes
Suſtulit, in plauſtro ſcirpea lata fuit.
Alliciunt ſomnos tempus, motúſque, merúmque:
Potaq; ſe Tybur turba redire putat.
Iámque per Exquilias Romanam intrauerat vrbem,
Et manè in medio plauſtra fuere foro.
Claudius vt poſſet ſpecie numeróque Senatum
Fallere, perſonis imperat ora tegi.
Admiſcétque alios: & vt hunc tibicina cœtum
Augeat, in longis veſtibus ire jubet.
Sic reduces benè poſſe tegi, ne fortè notentur.

Contra collegæ juſſa rediſſe ſui.
Res placuit, cultúſque nouo licet Idibus
vti,
Et canere ad veteres verba jocoſa modos.

Plutarchus emendatur.

Idē ferè à Plutarcho refertur Problemate 55. vbi tamen mendum videtur eſſe, vndecunque irrepſerit. Dicit enim, Idibus Ianuarij hoc Feſtum celebrari, *quum legi debeat. Idibus Iunij, authoritate Varronis & Ouidij. Quod mendum Plutarchi codicis etiam Alexandro de Alexand. lib. 3. cap. 18. & Lazio lib. 10. de Rep. cap. 9. impoſuit.*

Stercoris deportatio ex ęde Veſtæ.

Feſti huius dies.

E*A die, quæ ſequitur noctem tertiam poſt Idus Iunias, hoc eſt, 17. Calend. Iulias, fuit quædam ſolennitas, quâ ex æde Veſtæ ſtercus euertebatur, & in fluuium Tiberinum deijciebatur. Id Ouidius his verbis docet lib. 6. Faſt.*

Tertia nox veniet, quâ tu Dodoni Dione
Stabis Agenoreæ fronte videnda bouis.
Hæc eſt illa dies, quâ tu purgamina Veſtæ
Tibri per Hetruſcas in mare mittis aquas,

Varro author eſt, diem hunc vocari, Quando ſtercus delatum fas.

A Calendis Iuniis vſque in hunc diem infauſtum erat nubere, poſt eum verò licebat. Id Ouidius lib. 6. Faſt. his verſibus teſtatur:

Eſt mihi ſitque precor noſtris diuturnior annis
Filia, quâ felix ſoſpite ſemper ero.
Hanc ego quum vellem genero dare, tempora tædis
Apta requirebam, quæque cauenda forent.
Tunc mihi poſt Sacras monſtratur Iunius Idus,
Vtilis & nuptis, vtilis eſſe viris.
Primáque pars huius thalamis aliena reperta eſt.
Nam mihi ſic conjunx Sancta Dialis ait:
Donec ab Iliaca placidus purgamina Veſta
Detulerit flauis in mare Tibris aquis:
Non mihi detonſum crinem de pectore buxo,
Non vngues ferro ſubſecuiſſe licet.
Non tetigiſſe virum: &c. *Et mox:*
Tu quóque ne propera; melius tua filia nubet.
Ignea cum purâ veſte nitebit humus.

PALLADIS Feſtum.

Palladis feſti dies & origo.

D*Ecimoquarto Calendas Iulias* Palladis Feſtum *celebratur: quòd hoc die ædes in Auentino ei dedicata, eáque ibi primo coli cœpta eſſet. Quod Ouidius his verſibus retulit:*

Iam ſex & totidem luces de menſe ſuperſunt,
Huic vnum numero tu tamen adde diem.
Sol abit è Geminis, & Cancri ſigna rubeſcunt,
Cœpit Auentina Pallas in arce coli.

SVMANI Celebritas.

Sumani feſti dies & origo.

D*Ecimotertio Calend. Iulias* Sumani Feſtum *agebatur, quòd eâ die templum ei dicatum fuiſſe Pyrrhi bello, qui Tarentinis aduerſus Romanos auxilio fuit. Hinc Ouidius lib. 6. Faſt. ſic cecinit:*

Iam tua Laomedon oritur nurus, ortáque noctem
Pellit & è pratis vda pruina fugit.
Reddita, quiſquis is eſt, Sumano templa feruntur,
Tunc cum Romanis Pyrrhe timendus eras.

Erat hæc ædes non longè ab æde Iuuentutis: inter has ſingulis annis canes viui cruci affixi circumferebantur, anſere puluino inſidente: quia Capitolio à Gallis obſeſſo, canes fuerant anſerum vigiliâ ſuperati. Plinius lib. 29. cap. 4. Dicitur autem Sumanus *vel* Summanus, *nam vtrunque legitur, quaſi* Summus Manium, *vt docet Capella. De hoc Deo ſic Plinius lib. 2. cap. 54.* Thuſcorum literæ nouem Deos emittere fulmina tradiderunt: eáque eſſe vndecim generum, & Iouem trina jaculari. Romani autem ex his duo tantùm ſeruauere, diurna attribuentes Ioui, nocturna Sumano. *Idem etiam de eo refert Feſtus. Nonnulli, ex quibus eſt Martianus Capella, eum Plutonem eſſe ſuſpicantur.* Romani veteres, *inquit Auguſtinus lib. 4 de Ciuit. Dei cap. 23.* neſcio quem Summanum, cui nocturna fulmina tribuebant coluerunt magis quàm Iouem, ad quem diurna fulmina pertinebant. Sed poſtquam Ioui templum inſigne & ſublime conſtructum eſt, propter ædis dignitatem ſic ad eam multitudo cōfluxit, vt vix inveniatur, qui Summani nomen, quod audire jam non poteſt, ſe ſaltem legiſſe meminerit. *Ex his verbis Auguſtini, & verſibus Ouidij ſuprà citatis apparet, non ſatis certum fuiſſe apud ipſos etiam Romanos, quis hic Deus eſſet. Non ignorabant vnum eſſe ex Diis qui præeſſent nocti, ſed nomen eius proprium in obſcuro erat.*

Summanus quis & vnde dictus.

Fuiſſe eius ſimulachrum aliquando in faſti-

gio

gio Opt. Max. templi, ex Cicerone intelligitur qui lib. 1. de Diuinatione. Nonne, *inquit*, cùm multa alia mirabiis, tum illud in primis, quum Summanus in faſtigio Iouis Opt. Max. qui tum erat fictilis, cœlo ictus eſſet, nec vſquam eius ſimulachri caput inueniretur, aruſpices in Tiberim id depulſum eſſe dixerunt, *&c.*

Fortis Fortunę Feſtum.

Feſti huius dies & origo.

O*Ctaua Calend. Iulias* Fortis Fortunæ Feſtum *celebrabatur. Hoc enim die, vt Varro indicat lib. 5. de Latina lingua, Seruius Tullius huic dea templum dedicauit. Non autem id fuit, quod Rex bis in vrbe condidit, & quod Nero aureâ domo complexus eſt, de quo ſuprà diximus: ſed hoc, de quo nunc agimus, fuit extra vrbem, ſecundùm Tiberim, vel trans Tiberim, vt Donatus loquitur, quo & pedibus ire poterat per pontes, & per flumium lyntribus vehi. Hoc feſto die ex plebe qui arte aliquâ viuebant, & ſerui in nauibus coronati ſuper Tiberim conuiuia celebrârunt. Vnde ſic Ouidius lib. 6. Faſtorum:*

Feſti huius ritus.

Quàm citò venerunt Fortunæ Fortis honores,
Poſt ſeptem luces Iunius actus erit.
Ite, Deam læti fortem celebrare Quirites,
In Tiberis ripa munera regis habet.
Pars pede, pars etiam celeri decurrite cymba:
Ne pudeat potos inde redire domum.
Ferte coronatæ iuuenum conuiuia lyntres,
Multáque per medias vina bibantur aquas.
Plebs colit hanc: quia qui poſuit, de plebe fuiſſe
Fertur, & ex humili ſceptra tuliſſe loco.
Conuenit & ſeruis, ſeruâ quia Tullius ortus,
Conſtituit dubiæ templa propinqua Deæ.

Larivm Feſtum.

Larium Feſti dies & origo.

Q*Vinto Calend. Iulias Feſtum alterum fuit* Larium, *quòd eo die eſſet eis conſecrata ædes in ea parte vrbis, vbi habitabant puellæ, quæ coronas texere conſueuerant. Auguſtus autem, Suetonio teſte, Compitales Lares ornare bis in anno inſtituit, vernis floribus & æſtiuis. Ouidius ſic cecit:*

Lucifero ſubeunte, Lares delubra tulerunt,
Hic vbi fit doctâ multâ coronâ manu.

Iouis Statoris Feſtum.

Feſti huius dies & origo.

E*Adem die, hoc eſt, 27. Iunii fuit* Iouis Statoris Feſtum, *quòd ei ſacrata eſſet huic Deo ædes, quam Romulus bello Sabinorum vouit, & condidit ad radices montis Palatini. Vnde Ouidius lib. 6. Faſt. cecinit:*

Tempus idem Statoris erit, quod Romulus olim
Ante Palatini condidit ora iugi.

Romulum enim, aduerſus Tatium pugnantem, quum ſuos fugientes conſpexiſſet, arma ad cœlum ſuſtuliſſe dixiſſeque Liuius tradit lib. 1. ab vrbe condita: At tu pater Deûm hominúmque hinc ſaltem arce hoſtes, deme terrorem Romanis, fugámque fœdam ſiſte: hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monumentum ſit poſteris, tuâ præſenti ope ſeruatam vrbem eſſe, voueo. *Quibus verbis Liuius innuit, à ſiſtendo Statorem vocatum. D. Hieronymus verò lib. 2. contra Iouinianum, quòd nunquam otioſus ſederet, ſed ad ferendam omnibus opem paratus eſſet, dictum Statorem exiſtimat, Seneca autem lib 4. de Beneficiis, quòd eius beneficio omnia ſtarent, Statoris ſibi nomen vſurpâſſe ſcribit. Liuius lib. 10. ab vrbe condita præterea refert, M. Attilium Conſulem quum aduerſus Samnites atrox bellum eſſet, ſimiliter manus ad cœlum tuliſſe, & voce clarâ, ita vt exaudiretur, templum Ioui Statori vouiſſe, ſi conſtitiſſet à fuga Romana acies. Sed templum Deo huic à Romulo votum & conditum Neronis incendio totum periit, nec deinceps reſtitutum eſt, authore Marliano lib. 1. cap. 11.*

Iupiter vnde Stator dictus.

Qvirini Feſtum.

Quirini Feſti dies & origo.

Q*Varto Calend. Iulii Feſtum* Quirini, *hoc eſt, Romuli, cui eſt ædes hoc die dicata in monte Quirinali, cui à templo nomen datum multi exiſtimant, quod conſtitutum eſt, poſtquã Romulus adiiſſe ad Deos creditus eſt. Ouidius ſic:*

Tot reſtant de menſe dies, quot nomina Parcis,
Cùm data ſunt trabeæ templa Quirine tuæ.

Herculis & Muſarum Feſtum.

Feſti huius dies.

V*Ltimo die Iunii* Herculis *&* Muſarum *agitur* Celebritas: *quod Ouidius his verbis teſtatur.*

Tempus Iulæis cras eſt natale Calendis.

Senſus eſt: Feſtum Herculis & Muſarum, vbi ventum eſt ad diem Iunii menſis extremum hoc eſt, pridie Cal. Iul. celebrari: quo tempore dicere ſolemus, Cras Calendæ Iuliæ oriuntur: Horum Deorum ædes Romæ ſtructa eſt, vt inquit, Suetonius, à Martio Philippo, qui Auguſti Vitricus fuit. Vnde Ouidius in fine, lib. 6. Faſtorum:

Dicite Pierides, quis vos addixerit iſti,
Cui dedit inuictas victa nouerca manus.

Sic ego : ſic Clio, clari monimenta Philippi

Aſpicis, vnde trahit Martia caſta genus.

Celebatur autem Hercules in eadem ade cum Muſis, quia conſtat enim Saturni temporibus, vti Plutarchus & Macrobius referunt, primùm in Italia literas docuiſſe, quas poſtea Euandrum ab eo didiciſſe, Iuba tradidit : authore Plutarcho in Quaſtionibus Romanis, quaſt. 59.

CAPVT XIX.

Feſta quę menſe IVLIO à Grçcis ſunt Celebrata.

METAΓEITNIA.

Metagitniorū origo.

METAΓEITNIA *Celebritas fuit apud Athenienſes, qua nomen dedit* Μεταγειτνιῶνι *ſecundo Athenienſium menſi, in quo agebatur : idque in honorem Apollinis* Μεταγειτνίου *Metageitnii, vt referunt Hyperides in Oratione pro Xenippo Lyſimachides in libro de Athenienſium menſibus, & Suidas Meminit huius feſti & Plutarchus in libello de exilio, vbi & cauſam, ob quam inſtitutum ſit indicare videtur. Sic enim ſcribit :* Ergóne tibi peregrini atque extorres videbuntur Athenienſes, qui ex Melita in Diomeam commigrauerunt ? Illi verò & menſem Metageitnionē appellarunt, & ſacrificia Metageitnia peragunt, commigrationem in viciniam é ſuis ſedibus (vnde illis nomen) æquo hilaríque animo ferentes.

AΔΩNIA.

Adonia quando celebrata.

ADoniorum Sacra & Celebritatem *Adrianus Iunius in Faſtis ad Idus Iulias ponit. D. Hieronymus quoq; in caput 8. Ezechielis menſe Thamuz, qui Iulio noſtro reſpondet, Adonia celebrari ſcribit, inquiens :* Thamuz, menſe Iunio amaſius Veneris pulcherrimus iuuenis occiſus, & deinceps reuixiſſe narratur : eundem Iunium menſem eodem appellant nomine, & anniuerſariam ei celebrant ſolennitatem. *In eo tamen errat Hieronymus, quòd Thamuz Iunio confert, Niſan primum Hebræorum menſem Martio tribuendo : quum rectius Aprili deputetur, vbi lib. 1. oſtendimus, & tunc Thamuz Iulio reſpondebit.*

Adonia in cuius honorē celebrata.

Celebrabantur autem in memoriam Adonidis, vt nomen ipſum indicat. Miror igitur cur Alexander ab Alexandro lib. 6. cap. 19. ſcribat, Adonia Cereris fuiſſe Sacra. Refert idem in Latina verſione Plutarchi Donatus Acciaiolus, qui in vita Alcibiadis ſic reddidit :

Alex. ab Alex. & Acciaioli error.

Nunciantibus cunctis Feſta Cereris, quæ appellátur Adonia (eo enim tempore celebrabátur) multa fœda horrendaq; portendere. *Sed hæc verba,* Feſta Cereris, *non habentur in Græco exemplari, in quo ſic legitur :* ὡς χρησὶ παρῆν, οὐδὲ τὰ τῆς ἑορτῆς : Ἀδωνίων γὰρ εἰς τὰς ἡμέρας καθηκόντων, *&c. interpres igitur Cereris nomen de ſuo addidit.*

Adonis quis.

Fuit autem Adonis filius Cinyra Cypriorum Regis, & Myrrha, quod multis verſibus indicat Ouidius lib. 10. Metamorph. quem ob forma excellentiam Venus in deliciis habuit. Hic apro dente ſub inguine percuſſus, interfectúsque dicitur.

Adoniorum origo.

Eum Venus defleuit, & Sacra ſolenniáque Feſta in eius honorem inſtituta ſunt, à diuerſiſque nationibus ac populis celebrata. Quin & ipſum Dei populum diem hunc feſtum coluiſſe ex cap. 8. Ezechielis intelligitur. Indicat eo loco Dominus Propheta, populum ſuum atrociſſima quaque perpetrare, & inter alia quóque mulieres ad Ethnicorum prorſus imitationem plangere Thamuz. Vbi D. Hieronymus Thamuz Adonidem interpretatur, & annotat, Hebræos menſem Iunium (Iulium legendum) eodem nomine appellaſſe, & anniuerſariam in eo Solennitatem celebraſſe.

Adonia à ſolis mulieribus celebrata.

Agebatur autem hoc Feſtum à mulieribus tantum magna cum mæſtitia & planctu, circum ſepulchra & paſſim, vt ſic referrent planctum & luctum Veneris ob Adonis mortem. Vnde ſic Ouidius lib. 10. Metamorph.

——— Vtque æthere vidit ab alto

Exanimem, inque ſuo iactantem ſanguine corpus,

Deſiluit, paritérque ſinum, paritérque capillos

Rupit, & indignis percuſſit pectora palmis.

Queſtáque cum Fatis : & non tamen omnia veſtri

Iuris erunt, dixit : luctus monimenta manebunt

Semper Adoni mei, repetitaque mortis imago

Annua plangoris peraget ſimulamina noſtri.

Adoniorum ritus.

Vt autem ritus in hoc Feſto obſeruati rectius intelligantur, aliquot authorum loca adducam, in quibus eorum non obſcura ſit mentio. Lucianus igitur in Dialogo de Dea Syria copioſè eos ſacrorum ritus deſcribit, vel potius ſuo more deridet, ad hunc modum : εἶδον δὲ καὶ ἐν Βύβλῳ μέγα ἱρὸν Ἀφροδίτης Βυβλίης : ἐν τῷ καὶ τὰ ὄργια ἐς Ἄδωνιν ἐπιτελέουσι. ἐδάην δὲ καὶ τὰ ὄργια. λέγουσι γὰρ δὴ ὦν τὸ ἔργον τὸ ἐς Ἄδωνιν ὑπὸ τοῦ συὸς, ἐν τῇ χώρῃ τῇ σφετέρῃ γενέσθαι, καὶ μνήμην τοῦ πάθεος, τύπτονταί τε ἑκάστου ἔτεος, καὶ θρηνέουσι, καὶ τὰ ὄργια ἐπιτελέουσι. καὶ σφίσι μεγάλα πένθεα ἀνὰ τὴν χώρην ἵσταται. ἐπεὰν δὲ ἀποτύψωνταί τε, καὶ ἀποκλαύσωνται, πρῶτα μὲν καταγίζουσι τῷ Ἀδώνιδι, ὅκως ἐόντι νέκυϊ. Μετὰ δὲ, τῇ ἑτέρῃ ἡμέρῃ, ζώειν τέ μιν μυθολογέουσι, καὶ ἐς τὸν ἠέρα

ῥαις πλωσιν, καὶ τὰς κεφαλὰς ξυρῶνται, ὅκως Αἰγύπτιοι, ἀποθανόντος Ἄπιος. Γυναικῶν δὲ ὁκόσαι οὐκ ἐθέλουσι ξυρᾶσθαι, τήνδε ζημίην ἐκτελοῦσι: ἐν μιῇ ἡμέρῃ ἐπὶ πρήσει τῆς ὥρης ἵσταται: ἡ δὲ ἀγορὴ μούνοισι ξείνοισι παρακέαται, καὶ ὁ μισθὸς ἐς τὴν Ἀφροδίτην, θυσίη γίγνεται. *Hoc eſt*, Dicunt in ſua regione contigiſſe, vt Adonis ab apro ictus fuerit: atque ad ejus rei memoriam ſinguli quotannis ſe plectunt, & lamentantur, & diem celebrant, & magnus luctus in illa regione per id tempus exoritur. Vbi verò ſe percuſſerint & luxerint, primum Adonidi inferias perſoluunt tanquam vità defuncto: deinde à tertio die ipſum viuere inquiunt, & in cœlum mittunt, *&c. De Adonia Celebritate Plutarchus in vita Alcibiadis*, Adonia Sacra, *inquit*, in eos ipſos dies incidebant, quibus mulieres ſimulachra quaſi mortuorum cadauera frequentes efferebant, pro more Feſtiuitatis eius, funeráque & ſepulturas imitabantur, plangebántque, & ferralia carmina concinebant. *Hunc locum citat etiam Alex. de Alexandro libro 6. capite 19. vbi Adoniorum mentionem facit. Alexandriæ Adonidis imago cum magna pompa in eius feſto ferebatur*° *Ammianus Marcellinus lib.* 22. Euenerat, *inquit*, iiſdem diebus annuo curſu completo Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris, vt fabulæ fingunt, apri dente ferali deleto, quod in adulto flore ſectatum eſt indicium frugum, & viſum eſt triſte, quod amplam vrbem (*Antiochiam*) primum domicilium introeunte Imperatore (*Iuliano*) & nunc primùm vlulabiles vndique planctus & lugubris ſonitus audiebantur *Lib.* 19. *de funere filii regis Cynomolgorum ſcribens, dicit*: Fœminæ miſerabili planctu in primæuo flore ſuccisſam ſpem gentis, ſolitis fletibus conclamabant, vt lachrimare cultrices Venereæ ſæpè ſpectantur in ſolemnibus Adonidis Sacris, &c. *Iulius Maternus Firmicus, in libro de Errore profanarum religionum*, In plurimis, *inquit*, Orientis ciuitatibus) ſi-cet hoc malum etiam ad nos tranſitum fecerit) Adonis quaſi maritus plangitur Veneris, & Percuſſor eius vulnúsq; monſtratur circumſtantibus. Mars enim in porci ſylueſtris ſpeciem formámque mutatus, vt ſibi primas in amore Veneris vendicaret, incautè contrà ferueniem percutit iuuenem. *Addit*, nocte quadam ſimulachrum in lectica poni, & per numeros digeſtis fletibus plangi: deinde quum ſe fictà lamentatione ſatiauerint, lumen inferri: tunc à ſacerdote omnium qui fleuerant fauces vngi; quibus perunctis, Sacerdos hoc murmure ſuſurrat: Θαῤῥεῖτε μύσται, τοῦ θεοῦ σεσωσμένου· ἔσται γὰρ ἡμῖν ἐκ πόνων σωτηρία atque ita cum gaudio idolum de ſepultura proferri. *Cælius lib.* 12. *cap.* 1. *Antiq. Lect.* Adonia, *ait*, quum celebrârent Athenis mulieres paſſim vrbe tota extrabantur idola, in quorum ambitu etiam viſebantur ſepulchra, audiebanturque muliebres planctus: quæ res ſub claſſis profectionem contingente, Siculi belli exitialem ciuitati calamitatem coniectârunt nonnulli.

° *Natalis Comes lib.* 5. *Mytholog. cap.* 16. *indicat, Adonidem fluuium, qui per Libanum defertur, cruentum fluxiſſe, quo tempore Adonia agerentur.*

ΑΣΙΝΑΡΙΑ.

Aſinariorum origo. DEvictis aliquoties Athenienſibus à Syracuſanis, tum verò reliquiis copiarum penitùs deletis ad flumen quod Aſinarum vocant, *Eurycles Syracuſanorum Prætor, totius populi, non & ſociorum aduocata concione, rogationem huiuſmodi tulit:* Vt dies in quo Nicias ſuperatus eſſet, ſacer atque ab omni opere immunis haberetur: vtque ſacra Diis immortalibus quotannis eius victoriæ gratia fierent: & celebritatem hanc à fluuii nomine Aſinariam nuncuparent. ἦν δὲ ἡμέρα τετρὰς φθίνοντος τοῦ Καρνείου μηνός, ὃν Ἀθηναῖοι Μεταγειτνιῶνα προσαγορεύουσιν: *id eſt*, Dies autem quartus is erat ſupra vigeſimum eius menſis, quem illi Carnium, Athenienſes autem quartus is erat ſupra vigeſimum eius menſis, quem illi Carnium, Athenienſes autem Metagitnionem vocant. *Plutarchus in vita Niciæ: meminit etiã Cœlius lib.* 30. *cap.* 21. *L. A.*

ΟΦΘΑΛΜΩΝ ΩΡΟΥ γενέθλιον

Aſinariorum dies PLutarchus in lib. de Oſiride indicat τῇ τριακάδι, trigeſimâ die menſis Epiphi, qui Iulio noſtro aliqua ex parte reſpondet Sole & Lunâ in eadem lineo coëuntibus, feriam agere Ægyptios ὀφθαλμῶν ὥρου γενέθλιον: Oculorum Hori natalitias: quippe non Lunam modò, ſed & Solem oculum lumenque Hori cenſentes.

CAPVT XX.

De Feſtis & Sacris quę fiunt apud Romanos menſe IVLIO.

Calendarum Iul. ritus. PRæterquam quòd omnes Calendæ Iunoni conſecratæ erant, vt ſuprà monuimus, etiã annua domorum locationes, & commigrationes ex veteribus in alias fiebant Cal. Iul. Romæ: quod hodiè in aliquibus locis Italiæ in feſto D. Michaëlis fieri ſolet, & apud nos Tigurinos die Falicis & Regulæ Thebææ legionis Martyrum. Colligitur hoc non obſcurè ex Ciceronis epiſtola ad C. Memmium, quæ eſt ſecunda

da lib. 13. *vbi ita ſcribit*: propter opera inſtituta multa multorum, ſubitum eſt ei remigrare Calend. Quintil. *in qua verba Paulus Manutius annotauit*: Calendæ, *inquit*, Quintiles, quo die domo ſua, in quam venerat, exeundum eſt, nimis ſubitæ ſunt, & propius adſunt, quàm vt ipſe poſſit operibus, quæ inſtituit, perfectis ſuo commodo diſcedere. *Hinc & epiſt.* 3. *lib.* 2. *ad Quintum fratrem*, Domus (*inquit*) tibi ad lucum Piſonis Liciniana conducta eſt: ſed, vt ſpero, paucis menſibus poſt Calend. Quintiles in tuam commigrabis. *Poſt calendas Quintiles dixit, id eſt, finita locationis tempore, demigrantibus iis, quibus eam locauerat. Suetonius autem in Tiberio*, Senatori, *inquit*, latum clauum ademit, quem cognouiſſet ſub Calend. Iulii demigrâſſe in hortos, quò vilius poſt diem ædes in vrbe conduceret. *Quod igitur Euandro, quem ſtatuarium fuiſſe conticimus, & pro qua Cicero apud Memmium interceſſerat, ſubitum erat, id eſt, propter breuitatem temporis incommodum remigrare Calend. Quintil. ad quam diem opera qua multa multis inſtituiſſet, abſolui non poſſe intelligebat: qua moneri loco, & aliò transferri quum perfecta non eſſent, commodè non poterant: idcirco petiit à Memmio Tullius, vt ei de habitatione accommodet, ne cogatur Calend. Quintil. vt moris erat, remigrare: quod ſine damno facere non poſſe videbatur.*

Fortunæ Muliebris Feſtum.

Fortuna muliebris feſti dies & origo.

FOrtunæ muliebris *Feſtum agebatur Romæ pridie nonas Quintiles, quod eo die conſecratum eſſet ei templum, hac occaſione:* Quum anno 18. poſt libertatem adeptam, Coriolanus cognomento Martius exul, Romanis bellum intuliſſet, nec armis ei reſiſtere poſſent, nec precibus, mulierum randem, & præſertim matris Veturiæ ac Volumniæ vxoris lachrymis ſupplicationibúſque placatus eſt. Senatus igitur matronis promptè nauatam Reipub. operam decreuit laudationem in æs inciſam referrendam in ærarium ad perpetuam poſteritatis memoriam: præterea præmium ipſis qood foret gratiſſimum. Illæ verò de communi conſilio nihil aliud petierunt, quàm vt ſibi Senatûs permiſſu liceat templum Fortunæ muliebri ædificare, quo loco incolumitatem vrbis impetrauiſſent, eóque ad ſacrificium, redeunte die quò pax data eſſet, quotannis conuenire. Senatus autem populúſque Romanus decreuit locum emi pecuniâ publicâ qui dedicaretur Deæ, in eóque templum & ara ex præſcripto Pontificum: ſumptúque publico Sacrum anniuerſarium ibi fieri, cui præſit matrona quam ipſæ delegerint ad id miniſterium. Itáque prima creata eſt Sacerdos Valeria, Publicolę eius quI cum primis vrbem à tyrannide liberauerat ſoror, quæ mulieribus legationis author fuerat, & Martii matri perſuaſerat, vt ei legationi intereſſe ac præeſſe vellet. Quâ præeunte, primum ſacrificium mulieres peregerunt pro populo in ara recens factâ, priúſquam abſolueretur templum aut Deæ ſimulachrum, Calendis Decembribus anni ſecuti proximè: nam eâ die bellum finitum fuit. Anno deinde ſequente hoc primum ſacrificium, ædes quæ publicè locata fuerat, dedicata eſt pridie nonas Quintiles à Conſule Proculo Virgineo, iſque poſtea Feſtus fuit. *Refert hæc ferè Dionyſius Halicarnaſſ. lib.* 8. *Antiquit. Romanarum. Quocirca miror Gyraldum & Adrianum Iunium in Faſtis ſuis ad pridie Idus Quintiles, hoc eſt, ad* 14. *diem Iulii referre hoc Feſtum. Sic enim verba Dionyſii habent* ἐνιαυτῷ δ᾽ ὕστερον ἱερῷ μετὰ τὴν πρώτην θυσίαν ὁ κατασκευασθεὶς ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων ναὸς συνετελέσθη τε καὶ καθιερώθη, Κοϊντιλίου μηνὸς ἑβδόμην μάλιστα κατὰ σελήνην: αὕτη δ᾽ καὶ ῥωμαίοις ἐστὶν ἡ προηγουμένη Κοϊντιλίων Νονῶν ἡμέρα.

Gyraldi & Iunii error.

Fertur quum ex Senatus conſulto publicè locatum eſſet Deæ templum & ſimulachrum, ſeorſum ex collatitia matronarum pecunia locatam aliam effigiem: quúmque vtráque conſecraretur, eo ipſa die dedicationis eam quæ mulierum ſumptu parata fuerat, Latinè loquutam in mulierum præſentia, voce clarâ ac diſertâ, RITE me matronæ dedicâſtis. *Quúmque vt ferè fit, in nouis & inopinatis vel vocibus vel viſionibus, multa dubitarent, ne fortè non ſimulachrum eſſe quod humanam vocem ediderat, præſertim quæ tum aliud agentes non ſatis attentè viderant loquentem effigiem, nec ſatis crederent iis qua ſe etiam vidiſſe aiebant pariter, poſt iam referto templo, quum fortè fortuna maximum eſſet ſilentium, maiore voce iterum totidem verba, ſimulachrum edidit, vt nulla relinqueretur ambiguitas. His cognitis Senatus decreuit annua Sacra caterúmque cultum ex Pontificum ſententia. Mulieres autem primæ Sacerdotis monitu inſtituerunt, ſimulachrum hoc nec à bis nuptis coronari debere, nec à viduis, ſed ſolis recens nuptis tribui hos honoris & miniſterii. Dionyſius vt ſuprà. Plutarchus in Coriolano, & libro de Fortuna Romanorum. Alex. ab Alex. lib.* 1. *cap.* 13. *Meminit & Lactantius lib.* 2. *diuin. Inſtitut. cap.* 8. *Auguſtinus de Ciuit. Dei lib.* 4. *cap.* 19. *& Valerius Maximus lib.* 1. *de Miraculis. Liuius autem lib.* 2. *ab vrbe condita, Deæ huic templum ædificatum & dedicatum tantùm ſcribit, quod ſimulachrum eius loquutum ſit non hab.t.*

Feſtum muliebris fortunæ miraculo confirmatum.

APOL-

Apollinares Ludi.

Apollinares ludi quando inſtituti.

QVos Romani in ſecundo bello Punico inſtituerunt Apollini Sacros Ludos, hoc Græci iam pridem habuerunt, & in Parnaſſo monte ſub nomine Pythiorum celebrârunt, quos à nomine perdomitæ ſerpentis nominatos fuiſſe, Ouidius lib. 1. Metamorph. his verſibus teſtatur:

Néue operis famam poſſet delere vetuſtas,
Inſtituit Sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomitæ ſerpentis nomine dictos.

Apollinarum orig.

Originem eorum Liuius lib. 5. Decadis 3. in hæcce verba refert. Religio noua obiecta eſt ex carminibus Martianis. Vates hic Martius illuſtris fuerat, & quum inquiſitio ex Senatus conſulto talium librorum fieret, in M. Æmilii Prætoris vrbis, qui eam rem agebat, manus venerant: is protinus nouo Prætori Sullæ tradiderat. Ex huius Martii duobus carminibus alterius poſtea aucta declarato authoritas euentu, alteri quóque cuius nondum tempus veneꝛat, afferebat fidem. Priore carmine Cannenſis prædicta clades in hæc fermè verba erat: Amnem Troiugena Cannam Romane fuge, nec te alienigenæ cogant in campo Diomedis conſerere manus: ſed néque credes tu mihi, donec compleris ſanguine campum, multáque millia occiſa tua deferat amnis in pontum magnum ex terra frugifera piſcibus, atque auibus, feriſque quæ incolunt terras, iis fiat eſca caro tua. Nam mihi ita Iupiter fatus eſt: Et Diomedis Argiui campos, & Cannam flumen qui militauerant, in iis locis iuxta atque ipſam cladem agnoſcebant. Tum alterùm carmen recitatum, non eo tantùm obſcurius, quia incertiora futura præteritis ſunt, ſed perplexius etiam ſcripturæ genere. Hoſtes Romani ſi expellere vultis, vomicámque quæ gentium venit longè, Apollini vouendos eſſe cenſeo Ludos, qui quotannis comiter Apollini fiant, quum populus dederit ex publico partem, priuati vti conferant pro ſe, ſuiſq́. Iis ludis faciendis præerit Prætor is, qui ius populo plebíque dabit ſummum. Decemuiri Græco ritu hoſtiis Sacra faciant. Hæc ſi recté faxitis, gaudebitis ſemper, fietq́; res noſtra melior. Nam is Diuus extinguet perduelles veſtros, qui veſtros campos paſcit placidè. Ad id carmen explanandum, diem vnum ſumpſerunt. Poſtero die Senatus conſultum factum eſt, vt Decemuiri libros de Ludis Apollini, réque Diuina facienda inſpicerent. Ea quum inſpecta, relatáque ad ſenatum eſſent cenſuerunt Patres Ludos Apollini vouendos, faciendóſque: & quando ludi facti eſſent, duodecim millia æris Prætori ad rem diuinam, & duas hoſtias majores dandas. Alterum Senatusconſultum factum eſt, vt Decemuiri Sacra Græco ritu facerent: iiſque hoſtiis Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis, Latonæ fœmina boue auratâ. Ludos Prætor in Circo maximo quum facturus eſſet, edixit, vt populus per eos ludos ſtipem Apollini, quantum commodum eſſet conferret. Hæc eſt origo Ludorum Apollinarium: factoſque populus ſpectauit coronatus matronæ ſupplicauere: vulgò apertis ianuis in propatulo epulati ſunt, pueri, quos manibus amplexati ſunt, hymnos Apollini catârunt, celebérque dies omni ceremoniarum genere fuit. *Refert etiam Polydorus de Inuent. lib. 4. cap. 14. Alexand. ab Alex. libro quinto capite vigeſimo ſexto.*

Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 17. narrat, quum hi ludi primò Romæ celebrarentur, repentino hoſtis aduentu plebem ad arma excitatam hoſti occurriſſe: eoq́; tempore nubem ſagittarum in aduerſos viſam ferri, & hoſtem fugâſſe, ac victores Romanos ad ſpectacula Dei ſoſpitalis reduxiſſe.

Apollinares ludi à quo primùm celebrati.

A quo autem primùm, & quando celebrati ſint hi ludi Liuius lib. 7. Decad 3. his verbis indicat: Ludi Apollinares Q. Fuluio, & Appio Claudio Coſs. à P. Cornelio Sulla Prætore Vrbis primum facti erant, inde omnes deinde Prætores vrbani fecerunt: ſed in annum vnum vouebant, diéque incerto faciebant. Eo anno peſtilentia grauis incidit in vrbem & agros, quæ tamen magis in morbos longos, quàm in perniciales euaſit: *eius igitur peſtilentiæ cauſa & ſupplicatum per compita*, totâ vrbe. & P. Licinius Varus Prætor vrbis *legem ferre ad populum iuſſus, vt hi ludi in* perpetuum in ſtatum diem vouerentur: *ideóq; ipſe primus ita vouit, fecitque ante (vel juxta alia exemplaria* AD) diem tertium Non. Quintil, qui dies deinde ſolennis ſeruatus fuit. *Ex his omnibus duo colligimus: primò, victoriæ quidem cauſâ ab initio hos ludos inſtitutos, hoc enim Liuius apertè teſtatur: poſtea verò peſtilentia ergò certo dici quotannis deſtinatos: ſecundo, quarto die Iulii celebratos eſſe. Volunt aliqui ad quintum Idus Quintiles factos, idque ex Liuio probare conantur, qui Decade quarta libri ſeptimi ita ſcribit:* Per eos dies quibus profectus eſt ad bellum Conſul, Ludis Apollinaribus, ad 5. Idus Quintilis cœlo ſereno, interdiu obſcurata lux eſt, cum luna ſub orbem Solis ſubiſſet. *Sed hæ ſententiæ facilè conciliari poſſunt, ſi verum eſt, quod*

Liuii locus explicatur.

Adrianus Iunius in Feſtis ſuis dicit, à P. Licinio

Varro

Varro Ludos Apollinares per octô dies inſtitutos: nam hoc pacto vltimus horum ludorum dies in 5. Id. Quintil. incideret.

Ludos Apollinares populum laureatum ſpectaſſe.

Sex. Pompeius Feſtus docet, Apollinares ludos populum laureatum ſpectâſſe, ſtipe datâ pro cuiusq́; copia. Refert etiam in iiſdem ludis Paraſitos Apollinis, qui ita apellabantur quòd ridiculi eſſent, in ſcena dicere conſueuiſſe: Salua res eſt, ſaltat ſenex; eiúsque moris hanc ex Verrio Flacco cauſam affert: Quòd P. Sulpitio. Cn. Fuluio Coſſ. *inquit*, M. Caputnio Piſone, Prætore vrbis faciente ludos, cùm Romani ſubitò ad arma exiiſſent, nuntiato aduentu hoſtium, victoréſq; in theatrum rediiſſent ſolliciti, ne intermiſſi religionem adferrent, inſtaurandíque eſſent, inuentus ibi ſit C. Pomponius libertinus, minus magno natu, qui ad tibicinem ſaltaret. Qua de cauſâ gaudio non interruptæ religionis, editâ voce, poſtea quóque celebrata ſit. *Seruius in 3. Æneid. paulò aliter de eo more ſcribit, cuius hæc ſunt verba:* Cùm, *inquit*, iracundia Matris Deûm Romani laborarent, & eam nec ſacrificiis, nec ludis placare poſſent, quidam ſenex ſtatutis ludis Circenſibus ſaltauit, quæ ſola fuit cauſa placavit, vnde & natum prouerbium, Omnia ſecunda, ſaltat ſenex.

Apollinares ludi vbi Romæ celebrati.

Hos autem ludos, ſiquando Circus maximus Tiberis alluuione inundâſſet, extra portam Collinam ad ædem Veneris Erycinæ celebrârunt, quod Liuius lib. 10. Decadis eiuſdem his verbis indicat, inter quæ, *inquit*, etiam aquarum inſolita magnitudo in religionem verſa. Nam ita abundauit Tiberis, vt Ludi Apollinares Circo inundato, extra portam Collinam ad ædem Erycinæ Veneris portati ſint. Cæterum ludorum ipſo die ſerenitate ſubitâ ortâ, pompa duci cœpta ad portam Collinam, reuocata deductáque in Circum eſt, quum deceſſiſſe inde aquam nunciatum eſſet, lætitiámque populo & ludis celebritatem addidit, ſedes ſuo ſolenni ſpectaculo reddita.

Atqui nec illud nobis ſilentio prætereundum eſt, Ludis Apollinaribus Lentulum Spinterum Carbaſina vela proximùm duxiſſe. At euitandum námque Solis æſtum in omnibus ludis & ſpectaculis, etiam in foro, vela à parte ſuperna ducebantur.

Hoc poſtea à Pontificiis in ſuam, hoc eſt, Papiſticam Religionem tranſlatum eſt, quando in Corporis Chriſti feſto, ſub velo portatili triticeum ſuum Deum circumferunt.

Quin Blondus apertè fatetur lib. 2. de Roma triumphante pag. 47. totos hos ludos in Chriſtianam religionem tranſlatos eſſe, & per extremos Carniſprinii dies, in Circo Flaminio, vbi nunc Agonis eſt appellatio, quotannis fieri: & vt aliquid Appolinarium appellationis ipſi ludo remaneret, propè S. Apollinaris Eccleſiam, eâ etiam ratione inſtitutis locum ludis eſſe retentum: hoſtiarum quóque loco omiſſarum, retinere conſuetudinem aliquod victoriæ Simulachrū faciendi, ſicut eos victoria cauſâ inchoatos Liuius aſſeruerit: Quale, *inquit*, proximis diebus fuit ſpectaculum, cùm in eodem Circi Flaminii Agone prælii ſimilitudo quędam fuit, quod pręclariſſimum æternáque dignum memoriâ æſtate proximâ geſtum eſt ad Danubium quâ fluuius influit Sauus: cùm Mahomet Turcarum Imp. ſupra centum millia in exercitu habens, ad Bellogradum oppidum aliquandiu oppugnatum, machinisq́; & bombardis propè ſolo æquatum fuſus, & ſuis quibuſq́; melioribus adſexdecim millia occiſis fugatus, bōbardas & vim penè infinitam machinamentorum ac armorum omni terráq; amiſit. Lætum quippe nobis & dulciſſimum fuit inſpicere perſonatum quendam Ioannem Caruaial Hiſpanum Cardinalem S. Angeli indumento & ornamentis referentem, Chriſtianorum & Romani Pontificis exercitui in illam ducendo barbariem præeſſe. Sed lętius erat videre alia in perſona Ioannem Capiſtraneum Ordinis S. Franciſci fratrem, qui multis continuatâ annis opinione ſanctitatis tanto impletâ miraculo, milites adduxerit Ieſu Chriſti vexilla ſequutos; qui celleberrimo Iohanne Huniade Vuayuodâ Tranſſiluano duce, pauca hominum millia ſupradictam in Barbaris cædem edidere: fuerúntque ad id Circi Agonis ſpectaculum ex noſtratibus, ingenio, & doctrinâ cultiores nonnulli, quibus eâ die Romanam rem lacertos adhuc mouere, Romanum celebrari nomen apparuit, cùm tantas adhuc res aduerſus Scythas Tanais olim & Ripheorum mentium accolas Turcas, maximæ partis Aſiæ & Europæ Dominatores ſub Romanis ſignis Romaníque Legati nomine geri, non magis ob ſpectuculi, quóque ante oculos erat oſtenſionem, quàm ob recentis victoriæ refricatam memoriam videretur. Equidem his in ludis Apollinaribus ſuffectis etiam quod habet Liuius propemodum ſeruatur, vt vulgò apertis ianuis epulentur. Námque die illâ vrbaniores quíque Romani, aut conuiuia celebrant, aut cibaria in id conſuetudine introductâ vicinis amicíſque miſſitant: cùm tamen plebs infima ad tabernas vinarias in propatulo comedant: íſque cibus eſt pulte caſto aromatibus confectus. *Idem lib. 3. inſtaurata Roma de eodem ſic ſcribit:* Quâ ratione vel coniectutâ ducti affirmauerimus,

eſſe

eſſe ludorum Apollinarium ſimilitudinem, quæ nunc etiam ſeruatur, libet oſtendere. Vidimus ex T. Liuij tertio Senatum fuiſſe aduocatum in prata Flaminia, vbi poſtea fuit ædes Apollinis, & jam tum Apollinarem appellebant. Pandulphus autem Lateranenſis Eccleſiæ Oſtiarius, quod Petrus omiſerat Bibliothecarius, habet: Adrianum Pontificem Rom. ædificâſſe S. Apollinaris Eccleſiam, vbi prius Apollinis ædes fuit. Quod quidem nullâ aliâ ratione factum, videtur, quàm vt celebri tunc in vrbe loco Apollinaris & loci & ædis appellatio à ritu Gentilium celebris tractu temporis in S. Appollinaris Præſulis Rauennatis memoriam verteretur.

Caprotinæ nonę, quę & turbę ſeu Populifugia, ac Ancillarum Feſtum dicuntur.

Feſti huius origo & ritus.

HVius ſolennitatis duplex origo affertur. Sunt enim qui ad Romuli caſum referant. Nam quum is ad exercitum recenſendum concionem in cãpo ad Capreæ paludem haberet, repentè exorta eſt tempeſtas ſæuiſſima cum tonitribus, ac ingenti ventorũ fragore terram vndiq; grandine operuit, ſed quoq; velut intempeſtâ nocte defecit. Interea populus omnis fugâ elapſus, & præ nimio metu in varia loca diſſipatus eſt. Poſtea verò quam ſedata tempeſtas ac lux reddita eſt, coacta rurſus in vnum multitudo ſollicita regis deſiderio ſcrutari omnia cœpit, ſed nuſquam eum inuenit, ac raptum eum à patre Marte in tempeſtate illa credidit: vt Plutarchus in Romulo & Liuius judicant Dionyſius tamẽ hos fabuloſa tradidiſſe affirmat. Vt igitur populo hæc in memoriam reuocarentur, Nonis Quintilibus, quibus iſta accidiſſe memorant, exeuntes ex vrbe ad Capreæ paludem ſacrificia ſolennia peragunt. Exeuntes autem multa ex patriis nominibus, vt Marcelli & Caij, cum clamore recitant, Plutarcho eodem in loco authore.

Feſti huius etymon.

Ob fugam autem populi ſeu turbæ in raptu Romuli facta dicitur, dies hic Populi *vel* Turbæ fugia *appellabatur Et quia Nonis Iuliis ad Capreæ paludem ſacrificabatur:* Caprotinæ *vel* Capratinæ nonæ *etiam dicebatur. Varro autem* Populifugia *ad menſem Iunium refert:* Iunio, *inquit*, menſe dięs Populifugia videtur denominatus, quòd eo die repentè tumultu fugerit populus, *&c.*

Feſti huius origo & nominis ratio alia.

Huic ſententiæ Plutarchus in Romulo & Camillo aliam, & quidem probabiliorem ſubnectit. Nam poſt vrbem captam à Gallis, ſed inde rurſum à Camillo pulſis fugatiſque, quum Reſpublica ad tenue deducta eſſet, Latini finitimi, ſiue in ſpeciem vt occaſionem belli quærerẽt, ſiue reipſà, vt de integro inter vtranque gentẽ affinitas contraheretur, legatos miſerunt, qui ingenuarũ puellarum à Romanis pudica poſcerent connubia. Macrobius lib. 1. Saturnal. refert, Latinos, ex tenui fortuna Romanorũ, opportunitatem inuadendi eos, aucupatos, mãdatis ad ſenatum miſſis poſtulâſſe, vt ſi vellent reliquias ſuæ ciuitatis manere, matresfamiliâs & virgines ſibi dederentur. Cùm igitur Patres in ancipiti deliberatione eſſent ſuſpenſi, quod nõdum cruentum bellum ſuſcipere auderent, neq; enim vires recuperârant: timerẽtque ne Latini, dum Romana connubia peterent, obſides per inſidias quærerent, ancilla nomine Tutela, *vel, vt alij dicũt,* Philotis, *Patribus ſuaſit, ſecum vt mitterent ancillas quæ ætate florenti, & liberali eſſent formâ: in virginum ingenuarum formam morem excultas, reliqua ſibi curæ fore. Patres probato conſilio delegerunt ex ancillis, quas ad eam rem probâſſet illa, eaſq; auro & veſte ornatas Latinis, qui ſtatiua non procul ab vrbe habebant, tradiderunt. Eæ quũ à Liuio Poſthumio in caſtris diſtributæ fuiſſent, viros plurimo vino prouocauerunt, diem Feſtum apud ſe eſſe ſimulãtes. Quibus ſoporatis, nocte eaterũ gladios hoſtibus ſubtraxerunt: Tutela verò, vel Philotis conſcenſa edita caprifico, & ſtola aduerſus caſtra obtenſa, facem Romam verſus ſuſtulit: quod ei cum Patribus ſignum aliis inſciis ciuibus conuenerat. Quapropter tumultuariè à ciuibus excurſum fuit, cùm inſtarent duces ſeſe mutuò appellantibus, vix vt inſtrui poſſent in aciem. Vallum, nec opinantibus hoſtibus ſopitiſq;, adorti cœperunt, caſtráq; expugnârũt; atq; maxima ex parte hoſtes obtruncârunt nonis Quintilibus, quas nunc vocant Iulias. Memor beneficij ſenatus, omnes ancillas juſſit manu emitti, dotemq; eis ex publico fecit, & ornatum, quo tunc erant vſæ, geſtare conceſſit. In rei quoq; huius memoriam Feſtũ agi, & ſacrificium annuâ ſolennitate celebrari ſtatuit ſenatus, cui lac, quod ex caprifico manat, propter præcedentis facti memoriam, adhibetur. In die Feſta etiam primùm agmine erumpentes nomina plurima patria & vulgaria cient, Caium, Marcum, Lucium, & his ſimilia: referentes mutuam illam in properando compellationem. Deinde ſplendidè compta vrbem circumeunt ancillæ, dicteria in obuium quemq; iacientes. Pugnam quoq; inter ſe conſerunt, vt quæ etiam tum in prælio cum Latinis inito, ſuam nauauerint operam. Ad epulum conſident ficulneis inumbratæ ramis. Eum diem,* Nonas Capratinas *à caprifico, vt arbitrantur, ex qua facem edidiſſe ferunt ancillam illam, nominant.*

D. Auguſtinus lib. 2. de Ciuit. Dei cap. 6. hoc Feſtum FVGALIA *appellâſſe videtur. Non obſcurè etiam indicat, populum in hoc Feſto in omnem licentiam ſolutiſſimum atque effuſiſſimum fuiſſe. Dicit enim, Verè Fugalia, ſed honeſtatis & pudicitiæ.*

Fuit autem dies hic Iunoni ſacer, vnde &

Caprotina Iuno *dicta eſt. Plinius tamen lib. 11. cap. 15 initium Caprificiorum Vulcano Sacrum fuiſſe ait, ita ſcribens:* Vindemiæ mellis Attici ſignum dedere Caprificiorũ diem, Vulcano Sacrum. *Plerique putant Caniculares dies Caprifici dies eſſe: Gyraldus de Diis gentium Syntag. 17.*

Vitulę Dęę Feſtum.

Vitulationis dies & origo. Vitulatio quæ.

POſtridie *nonas Iulias re benè geſtâ, quum pridie populus in fugam verſus eſſet, poſt victoriam certis ſacrificiis agebatur feſtus dies, &* fiebat Vitulatio. *Hoc nomen, ſicut & verbum* vitulari *primo Pontificij iuris libro apud Pictorem inuenitur. De cuius verbi ſignificatione Titius ita retulit,* Vitulari eſt voce lætari. *Varro etiam lib. 15. rerum diuinarum ita refert,* quòd Pontifex in quibuſdam Sacris vitulari ſoleat, quod Græci παιανίζειν vocant. *Hyllus in libro quem de Diis compoſuit, ait,* Vitulam vocari Deam, quæ lætitiæ præſit, eamq́; ob cauſam magno cultu ſemper habuiſſe Romanos hanc Deam, *vt Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 13. ſcribit. Piſo autem dicit,* Vitulam victoriam nominari, *cuius rei argumẽtum profert quod poſtridie Non. Iulias, re benè geſtâ, quum pridie populus à Thuſcis in fugam verſus ſit. Quidam nomen eius interpretantur, quòd potens ſit vitæ tolerandæ. Ideò huic Deæ pro frugibus Sacra fieri dicuntur, quia frugibus vita humana toleratur. Vnde hoc eſſe animaduertimus quod Vergilius ait:*

Vitula dea quæ

Cùm faciam Vitulâ pro frugibus ipſe venito.

Vt vitula dixerit pro vitulatione, quod nomen eſſe ſacrificij ob lætitiam facti ſuperius expreſſimus. Meminerimus tamen ſic per Ablatiuum legendum, Cùm faciam vitulâ pro frugibus, id eſt, cum faciam rem diuinam, non oue, non caprâ, ſed vitulâ: ac ſi dicat quum vitulam pro frugibus ſacrificauero: quod eſt, quum vitulâ rem diuinam fecero: vt docet Macrobius lib. 3. Saturnaliorum, & ex Macrobio Gyraldus de Diis gentium Syntagmate 10.

Iulii Cęſaris Feſtum.

Feſti huius dies & origo.

D*Vodecimus dies Iulij Natalis eſt Iulij Cæſaris, Adriano Iunio & Gyraldo in Faſtis teſtibus. Decretum autem eſt à ſenatu, vt is dies propterea feſtus haberetur vniuerſo populo, vtque laureas geſtarent, diraq́; imprecatus eſt omnibus diem negligentibus.*

Caſtoris & Pollucis Feſtum: ac Ludi qui in eo celebrabantur.

Feſti huius dies & origo.

I*Dibus Quintilibus in honorem* Caſtoris *&* Pollucis Feſtum *agebatur, ob dedicatum eũ hoc die templum, idque hoc occaſione: In ancipiti illo prælio quod A. Poſthumius cum Latinis commiſit, qui Tarquinium Superbum in regnum reducere conabantur, Poſthumianis equitibus apparuiſſe dicuntur duo primæ lanuginis iuuenes præſtantiore ſtaturâ & formâ, quàm quæ videri poſſet mortalium, præcedentes Romanum equitatum, hoſtemq́; haſtis ferientes cominus, & in fugam agentes. Ac rurſum poſt fuſos fugatóſque Latinos & caſtra eorum capta, ferè iam finito prælio in Romano foro viſos eſſe adoleſcentes duos militari cultu proceriſſimos & pulcherrimos, vultu adhuc retinente quam in pugna habuerant ſpeciem, & equis ſudore madentibus. Cumq́; de equis deſcendiſſent ambo, lauiſſentq́; fontanâ quæ ad ædem Veſtæ profluens paruam, ſed profundam facit lacunã, multis eos circumſiſtentibus, rogantibusq́; ecquid ab exercitu noui afferant? pugnam indicâſſe & victoriam: digreſſosque è foro nuſquam cõparuiſſe poſtea, quámuis anxiè à præfecto vrbis quæſitos. Poſtero die quum Senatus ex Dictatoris literis inter cætera eius prælij memorabilia cognouiſſet de hac quoq; viſione, ratus vtrobiq; eorundẽ ſpectro obuerſato oculis, veriſimili conjecturâ credidit Caſtorum eas fuiſſe imagines: Dionyſius lib. 6. & Valerius Max. lib. 1. cap. 98. In memoriam rei huius mirificæ, in foro templum Caſtorum publicè à Senatu ædificari iuſſum, dedicatúmque eſt Idibus Iulijs ab A. Poſthumij filio Duumuiro ad id creato, vt placet nonnullis. Liuius lib. 2. ab vrbe condita ædem vouiſſe Poſthumium ſcribit: Dionyſius autem non ædis, ſed ludorum meminit quos vouerit Dictator ille:* Tum, *inquit,* Poſthumius laudatâ eorum alacritate, votiſq; factis, ſi felix pugnam ſequatur exitus, ſacra ſe Diis facturum magnificè, & anniuerſarios ludos inſtituturum ſplendidè, dimiſit militem ad ſuos ordines, *&c.* Ad hunc modum quum ſe voti reum feciſſet, ſenatus ob rem feliciter geſtã, ſacrificium magnificum Diis inſtituit, quod quotannis populus Romanus per primarios equeſtris ordinis Idibus Quintilibus peregit, qua die victoria hæc illi contigit. *Hæc Dionyſius lib. 6. vbi & ludos, quos Dictator vouerat, ſic paucis perſtringit:* Præter omnia, *inquit,* poſt ſacrificium tranſuectio eorum qui equos habent ex publico, qui per tribus & centurias diſtincti, ordine in equis vehuntur omnes quaſi è pugna redeant, coronati fronde oleaginâ, & togis palmatis amicti, quas vocant trabeas, initio pompæ facto ab æde Martis quæ extra vrbem ſita eſt, & pertranſeuntes cùm cæteras vrbis partes, tum forum ædemq́; Caſtorum, nonnunquam quinq; virorum millia, gerẽtes quicquid donorum militarium acceperunt à ducibus, egregium ſanè ſpectaculum, digniſſimumq; imperii magnitudine.

Caſtoris & Pollucis ludorum ritus.

In fine

In fine autem libri ſeptimi idem author pluribus hos Ludos, qui die hac agebantur, deſcribit ad hunc ferè modum : Ludos, *inquit*, hos decreuit Senatus Romanus, vt ſuprà quoq; dictum eſt, bello Latino votos à dictatore A Poſthumio, priuſquam ſigna conferret cum Latinis populis, qui violato fœdere deſciuerant, volebantq; Tarquinium in regnum reducere. In horum ſimul ſacrificiorum impenſas aſſignatæ fuere quingentæ argenti minæ annuæ, quod obſeruatum eſt vſque ad bellum Punicum. Per eos dies agebantur multa more Græcanico circa mercatus, & excipiendos hoſpites communéſque inducias, quæ operoſum eſſet commemorare.

Pompa autem, ſacratáque, ex quibus licet æſtimare reliqua, habebant ſe hoc modo: Priuſquam ſpectaculum committeretur, viri poteſtate ac dignitate præminentes pompam ducebant Diis à Capitolio per forum in Circum maximum, in qua primi erant eorum filij pubertati proximi, qui jam per ætatem interesse poſſent, equis inuecti, quorum patres erant Romani equites, cæteri pedites in pedeſtrem acceſendi militiam, diſtincti per alas & centurias, claſſiumq; ordines, ac ſi ludum literarium peterent, vt appareret hoſpitibus futura juuentus vrbana, quàm eſſet egregià formâ & numero. Hos ſequebantur quadrigarij, bigarij, ſingulorúmque equorum agitatores, poſt quos Athletæ grauiorum leuiorúmque certaminum, nudi cætera, pudenda tantùm tecti ſubligaribus campeſtribus, curſu, palæſtrâ, cæſtibus certaturi. Athletas ſequebantur ſaltatorum chori trifariam diuiſi: primò virorum, deinceps imberbium, poſtremò puerorum: poſt quos tibicines inflantes antiqui moris breues tibias, citharíſtæque lyras ſeptichordes eburneas, & quæ barbita nuncupata ſunt habentes. Saltatorum habitus erat, tunicæ puniceæ baltheis æreis ſtrictæ, enſes lateribus pendentes: geſtabántque tela breuiora viris: viri verò etiam æreas galeas criſtis pinnatis inſignes. Præibant choris viri ſinguli ſaltationis & tripudij modum præmonſtrantes, bellicos motus atque vehementes proceleumaticis & rhythmis imitantes. Id genus exercitij apud Græcos olim cumprimis erat celebre, armata nimirum ſaltatio, quæ pyrrhica vocatur, à Pallade, vt creditur, reperta: alij Curetas eius ſaltationis authores arbitrati ſunt. Armatos ſaltatores, Satyricorum cœtus ponè ſequebatur, ſicinnem referentes Græcanicam. Habitus horum Silenos repræſentantium erant hirſutæ tunicæ, quas quidem appellant ſcorteas, amiculáque conſerta ex omni florum genere: alius item Satyrorum, ex hircinis tergoribus campeſtria, ſeteque horrentes in vertice, & alia his ſimilia: hi ſerias illas ſaltationes ridiculè imitabantur. Atque hunc demum ordinem tibicines alij & citharœdi vario ſequebantur concentu. Poſt hos omnis generis Pontifices, Sacerdotes, Flamines, ſodales ac augures geſtantes acerras argenteas aureaſq; tam ſacras quàm publicas, ſuffitúmque facientes. Extremum agmen claudebant ſimulachrorum bajuli, habentium quales apud Græcos finguntur effigies, eundem habitum, eadémque inſignia & munera quorum inuentores & donatores traduntur: nec ſolùm Iouis, Iunonis, Mineruæ, Neptuni aliorumque quos Græci inter 12. numerant, ſed antiquiorum etiam quorũ duodecim illi ſunt progenies, Saturni, Themidis, Latonæ, Parcarum, Memoriæ: adhæc Proſerpinæ, Lucinæ, Nympharum, Muſarum, Horarum, Gratiarum, Liberi, Semideorúmque, Herculis, Æſculapii, Caſtorum, Helenæ, Panis, & aliorum innumerorum *Quæ omnia à Christianis poſteà per κακοζηλίαν in ſolennitatem Feſti Corporis Chriſti tranſlata ſunt.* Peractâ pompâ hac confeſtim ſacrificabant Conſules ſacerdotéſque quibus fas erat, & victimarii: lotíſque manibus, & luſtratis aquâ purâ victimis, moláque conſperſis earum capitibus, votíſque nuncupatis, tum miniſtros eas mactare jubebant: quorum alij ſtantem etiam tum hoſtiam vecte feriebant in tempora, alij cadentem culteris excipiebant, ac mox direpto tergore concidebant membratim, delibatáſque ex ſingulis extis aliíſque membris primitias farre obuolutas in caniſtris offerebant Sacrificantibus: qui aris impoſitas ſuccendebant, & vinum affundebant inſuper: *quæ ſingula quoque in ſacrificiis Græcorum factitari ſolita apud Homerum videre eſt.*

Superſunt pauca de certaminibus dicenda, quæ à peracta pompa ſpectabantur. Primus erat quadrigarum, bigarum, ſingulorumq; equorum curſus, ſicut olim in Olympia. In his equeſtribus certaminibus, duo quædam priſcorum inſtituta ſeruabantur à Romanis, alterum, trigariorum, quod defecit in Græcia, vſitatum heroum temporibus, vt Homerus teſtatur, deſcribens eorum prælia: quo duobus equis bigarum in morẽ junctis adjungebatur tertius funalis loramentis adnexus, quem inde παρήορον Græci vocabãt: alterum, vectorum curſus, finito enim equorum certamine, viri qui prius cum aurigis eodem curru vehebantur, quos poëta Parabatas, Athenienſes Apobatas nominant, deſilientes in Certamina in his ludis

pedes curſu certont in ſtadio. Poſt equorũ curſũ Athletæ inducebãtur, curſores, luctatores, pugiles. Cæterùm medio inter certamina tempore benè de Repub. meriti coronabantur, vocèq; præconis celebrabãtur ex more Græcorum audatiſſimo, ſicut Athenis per Liberalia factitatum eſt: & oſtentabantur ſpectatoribus relata ex hoſte ſpolia. Dionyſius Halicarnaſſ. in fine lib. 7. Cornelius Tacitus lib. 2. Sabellicus lib. 9. Enne. 2.

Meminit horum ludorum, eorumq́ ritus paulò aliter Valerius Max. lib. 2. c. 1. 4. & Liuius in hanc ſententiam: Fabius Rullianus primus inſtituit, vt Equitẽs Rom. Idibus Quintilibus ob ædẽ Honoris, equis inſidentes in Capitolium tranſirẽt. Meminit etiam Aurelius Victor. Hinc perſpicuum eſt, Equitum tranſvectionem quandam, quæ ſingulis Id. Quintilibus Ordinis totius equeſtris recognoſcendi probandique gratiâ, ab hoc Q. Fabio inſtitutam eſſe. De eodem Plinius lib. 15. c. 4. ſic ſcribit: Oleæ honorem Romana maieſtas magnum præbuit, turmas Equitum Idibus Iulijs ex ea coronando. *Hanc tranſuectionẽ Equitum meminit etiam Suetonius in Auguſto his verbis:* Equidem turmas frequenter recognouit, poſt longam intercapedinem reducto more tranſvectionis: ſed neque detrahi quenquam in tranſvehendo ab accuſatore paſſus eſt, quod fieri ſolebat, &c.

Cœnæ Pontificalis Celebritas.

Cœnæ Pontif. dies quibus quotannis. COEnam Pontificalem *magna cum Solennitate bis in anno dari ſolitam fuiſſe legimus, nimirum nono Calend. Auguſti, & decimo tertio Calend. Nouemb. teſte Lazio. Extat autem Cœnæ Pontificalis vetuſtiſſima, omnique lautitiarum genere inſtructiſſima deſcriptio apud Macrobium lib. 3. Saturnal. cap. 13. ex indice quarto Metelli Pontificis Max. in hæc verba:* Ante diem nonum Calend. Septemb. quo die Lentulus Flamen Martialis inauguratus eſt, domus ornata fuit. Triclinia lectis eburneis ſtrata fuerunt. Duobus tricliniis Pontifices cubuerunt, Q. Catulus, M. Æmilius Lepidus, D. Syllanus, C. Cæſar Rex ſacrorum, P. Scæuola Sextus, Q. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinouanus, & L. Iulius Cæſar augur, qui eum inaugurauit. In tertio triclinio Popilia, Perpenia, Licinia, Aruncia Veſtales virgines, & ipſius vxor Publicia, Flaminica & Sempronia ſocrus ejus. Cœna hæc fuit. Ante cœnam echinos, oſtreas crudas quantum vellent, peloridas, ſpondylos, turdum aſparagos, ſubtus gallinam altilem, patinam oſtrearum, peloridum, balanos nigros, balanos albos. Iterum ſpondylos, glycomaridas, vrticas, ficedulas, lumbos, capragines, aprugnos, altilia ex farina inuoluta, ficedulas, murices & purpuras. In cœna, ſumina, ſinciput aprugnum, patinam piſcium, patinam ſuminis, anates, querquedulas elixas, lepores, altilia aſſa, amylum, panes picentes. *Vt non immeritò hæ cœnæ Pontificales prouerbij loco pro quibuſvis luxurioſis & magnificis cœnis συνεκδοχικῶς crebrò apud auctores vſurpentur. Sic enim Horatius Ode 14.*

> Abſumet hæres Cæcuba dignior
> Seruata centum clauibus, & mero
> Tinget pauimento ſuperbo
> Pontificum potiore Cœnis.

Lautiſſimis his cœnis Pontifices Romani adhuc hodiè certo die quotannis, tum verò maximè in ſua inauguratione vtuntur, vt in Tractatu noſtro de Feſtis Chriſtianorum Feria quinta Magna Hebdomoda ante Paſcha indicabitur.

Opigenę Deę Sacrum.

A*Drianus Iunius in Faſtis ſuis indicat, die 23. menſis Iulij mulieres pregnantes* Opigenæ *Deæ ceras imagines obtuliſſe auxilium in partu deprecantes. Item die 28. Cereri lacte, vino, & melle ſacrificaſſe. Ad hunc etiam diem vetus Calendarium Neptunalia refert.*

Canarium Augurium.

G*Yraldus refert, eodem menſe, non tamen die adnotato, Neptunalia celebrata, & rutilas canes conicula ſacrificatas. De quo Alex. de Alexandro lib. 3. cap. 12.* Ad placandum, *ait,* Caniculæ ſidus, frugibus inimicum, etiam canes mactabantur: quas ſi rufæ non eſſent, putas non putârunt: idque Sacrum Canarium augurium nuncupârunt.

CAPVT XXI.

Feſta quę menſe AVGVSTO à Gręcis ſunt celebrata.

ΒΟΗΔΡΟΜΙΑ.

Boedromiorum origo. BOηδρομία Boedromia Feſtum *quoddam fuit Athenenſium, cuius duplex origo affertur ab Authoribus. Philochorus enim & Harpocration in Ianem (non Ionem, vt in Gyraldi de Annis & menſibus exemplari habetur) Xuthi filium hoc referunt, quòd is multo ſtudio opem Athenienſibus tulerit, quo tempore ſub Erechtheo Rege ab Eumolpo Neptuni filio oppugnabantur. Suidas id Xutho ipſi, non eius filio tribuit. Sic enim ſcribit:* Βοηδρόμια ἐστὶ ἑορτὴ τις Ἀθήνησι καλουμένη, καθ' ἣν ἐβοήθησεν ὁ Ξοῦθος πολλῇ σπουδῇ πολεμουμένοις Ἀθηναίοις ὑπὸ Εὐμόλπου τοῦ Ποσειδῶνος. *Græci Grammatici, vt refert Gyraldus Syntagm. 7. in Apolline, tradunt, Athenienſes, ob hanc victoriam Ionis operâ partam,*

tem, Apollinem, de voce currentis ad vrbem exercitûs, βοηδρόμιον dixiſſe, & ſolennitatem βοηδρόμια, & menſem βοηδρομιῶνα. Sed enim Apollinis Boedromij meminit & Callimachus in hymno:

ὦ πόλλων, πολλοί σε βοηδρόμιον καλέουσι:

id eſt,

Phœbe Boedromion multi te nomine dicunt.

Alij ex Plutarcho indicant, hoc Feſtum Athenis celebrari ſolitum ob prælium à Theſeo aduerſus Amazones feliciter geſtum: vnde & nomen menſi, in quo illud geſtū, inditum. Plutarchi tamen verba ſunt hæc in Theſeo: ἡ μὲν ὦν μάχη βοηδρομιῶνος ἐγένετο μηνὸς ἐφ᾽ ᾗ τὰ βοηδρόμια μέχρι νῦν Ἀθηναῖοι θύουσι. *Id eſt,* Pugna hæc facta eſt Boedromione menſe quo Boedromia vſque nunc Athenienſes celebrant. *Lolamzutius verò poſterius membrum ſic reddidit:* Cujus pugnæ cauſa in hūc vſque diem Athenienſes Sacra Boedromia peragunt.

Boedromiorum ritus. *Erat autem hæc celebritas cuidam veluti excurſioni ſimilis, quæ cum exclamatione fieret: vnde & vocabulum deflexum videtur, à voce ſcilicet & curſu. Vnde Suidas ait,* βοηδρομεῖν ἐστι μετὰ βοῆς ἐπὶ μάχην δραμεῖν.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΙΣΤΑΜΕΝΟΥ βοηδρομιῶνος.

DE ſecunda Boedromionis menſis die Plutarchus in libello De fraterno amore ſic ſcribit: Athenienſes, quanquam fabulam de Deorum contentione abſurdè finxerunt, inſeruerunt tamen iſtius abſurditatis correctionem minimè ineptam: Τὴν γὰρ δευτέραν ἐξαιροῦσιν ἀεὶ τοῦ βοηδρομιῶνος, ὡς ἐν ἐκείνῃ τῷ ποσειδῶνι πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν γενομένης τῆς διαφορᾶς: *hoc eſt,* Secundam enim diem menſis Boedromionis ſemper eximunt: quòd eâ die cum Mineruâ Neptuno fuerit contentio. *Id deinde moraliter explicans.* Quid ergo obſtat, *inquit,* quo minus & nos aliquandò cum domeſticis, cognatisq́; altercati, iſtum diem obliuioni conſecremus, ac pro atro cenſeamus?

ΤΕΤΑΡΤΗ ΙΣΤΑΜΕΝΟΥ βοηδρομιῶνος.

Feſti huius origo. *IN genti Perſarum exercitu, quem poſt fugam Xerxis in Bœotia ad ſubigendam Græciam retinuerat Mardonius victo ac fœdâ ſtrage cæſo ad Platæas duce Pauſaniâ quartâ die Boedromionis, quotannis deinceps totius Græciæ Concilium eo die celebratum fuit, eóq. nomine is dies ſolennis habitus. Sic enim Plutarchus in Ariſtide:* Ταύτην τὴν μάχην ἐμαχέσαντο τῇ τετράδι τοῦ βοηδρομιῶνος ἱσταμένου κατ᾽ Ἀθηναίους, κατὰ δὲ Βοιωτοὺς τετράδι τοῦ Πανέμου φθίνοντος, ᾗ καὶ νῦν ἔτι τὸ ἑλληνικὸν ἐν Πλαταιαῖς ἀθροίζεται συνέδριον, καὶ θύουσι τῷ ἐλευθερίῳ Διῒ Πλαταιεῖς ὑπὲρ τῆς νίκης: *In libello autem de Gloria Athenienſium hoc Feſtum ad tertiam diem menſis huius refert. Sic enim verba eo loco habent:* Τρίτῃ δ᾽ ἱσταμένου ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἐνίκων.

ΕΚΤΗ ΙΣΤΑΜΕΝΟΥ βοηδρομιῶνος.

SExtam diem Boedromionis Athenienſes Feſtam celebrâſſe, Plutarchus teſtatur in libello, cui titulus, Bellóne an Pace clariores extiterint Athenienſes: quòd eâ Medorum exercitus maximus, quem exul Athenienſis Hippias Piſiſtrati tyranni filius in Atticam adduxerat, ab exiguis Athenienſium copiis ad Marathonem Duce Miltiade fuſus fugatusq́; eſſet. Sic enim ſcribit: ἕκτῃ ἱσταμένου βοηδρομιῶνος, ἰσότι νῦν τὴν ἐν Μαραθῶνι νίκην ἡ πόλις ἑορτάζει. *Refert idem in Camilli vita.* Feſti huius origo.

ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ.

DVodecima Boedromionis ſolennis Athenienſibus fuit quòd eâ gratiarum agendarum causâ ob receptam libertatem ſacrificarent: tunc enim à Phyla in vrbem redierunt; Plutarcho teſte in lib. Bellóne an pace clariores fuerint Athenienſes. Feſti huius origo.

NEMEI Ludi.

Nemeorum etymon & origo. *NEMEI Ludi à Nemea regione & ſylua, inter Phlyuntem & Cleonas Achaiæ ciuitates ſita, dicti ſunt. In ea, quum Argiui Thebas peterent, ſiti fatigatus exercitus, Hypſipylen habuit obuiam Lemni Reginam, geſtantem Opheltem puellum, Eurydice & Lycurgo ſatum, qui Iouis Nemei filius, & flamen Dialis erat: quanquam Opheltem alij Creuſa & Eupheti prodidere filium. Hypſipyles ductu atque indicio inuentis aquis dum ſe ruunt ad fōtem ſitim, relictum ab ea in prato infantem Draco necat. Illi reuerſi belluam interficiunt: & certamen ad Hypſipylæ cōſolationem induunt funebre triennale, quod* Nemea *appellârunt, à loco, qui ſic appellabatur, ſicut diximus, vel à Luna & Ioue, vel ab armentis Iunoni ſacris, quæ ibi paſcerentur, quod eſt* νέμεσθαι*: vel quòd regionem ſortiti eſſent Danai filij id enim Græcis dicitur* κατανεμηθῆναι*. Opheltem autem fatali nomine appellauit Archemoron vates Amphiaraus. Alij euenisse hoc Taloo Adraſti Regis, qui exercitum ductabat, fratri, prodidêre. Æſchylus putauit Archemorum fuiſſe Nemeæ filium qui hunc ad modum vitâ functus ſit, certaménq; illud Thebano bello fuiſſe longè vetuſtius. Quidam ab Hercule, aut à Molorcho, qui Herculem ſuſcepit hoſpitio, cuius filius à leone Nemeæo interfectus fuerat, originem habuiſſe docent. Non deſunt,*

qui in honorem Archemori Lycurgi filij primùm inſtituta fuiſſe concedunt Nemea, quòd in illa ſylua à ſerpente morſus interiiſſet, ſed ab Hercule fuiſſe in melius correcta, quum leonem Nemeum occidiſſet, qui illa poſtea Ioui conſecrârit, & poſt triennium tempus peragendis ſtatuerit diem duodecim eius menſis, qui Πάνεμος *à Corinthiis, ab Athenienſibus autem* Βοηδρομιὼν *dicebatur, quia eo menſe Theſeus Amazonas debellauit. Alexander Sardus verò lib. 3. ſcribit, hos ludos circa bruma dies factos.*

Nemeorum ritus.

In his ludis Maiorum imagines, ſicut in funebri pompa, longo ordine repreſentabant, atque equorum curſu, ſimul Diſco, Ceſtu & Palaſtrâ dimicabant. Primùm autem ſoli certabant milites & militum filij: deinde etiam populus admiſſus. Ac falsò negarunt quidam, vel curru, vel equo ſingulari hos ludos celebratos: curru inquam δίφρῳ*: nam altero currûs genere, quod appellant* ἅρμα*, non negant: in illo ſello erat, in hoc non erat. Pindarus meminit in Nemeis expreſſè pancratij, & quinquertij, & ſtadij, &* ἅρματος.

Nemeorũ præſides.

Certamini præſidebant Corinthii, Argiui & Cleonæi demùm: Cretenſes ſunt iudices electi.

Victoriũ in Nemeis præmiũ.

Per initia ex olea coronam factam & victori datam tradunt: durasséq; hunc morem ad Medici belli tempora vſque. Deinde oleam cum apio viridi commutatam: quòd ſuper hanc herbã reptantem puerum Ophelten à dracone interemptum exiſtimarẽt, eámq; funeribus conuenire putarent, in honorem quoque eorum qui Medico bello occubuerant. Iccirca iudices pullatis ſedebãt, ſtolis circumamicti phæis. Inde fuit Græcis in vniuerſum apij corona funeralis, majorumq; ſepulchris ex apio coronas apponi, illóq; ornari & tegi ſeruatum eſt, quæ ſepulchrales dicta. Qui præparabant etiam infantes ad hoc certamen, ſtatim natos in apio, quo extremus hortorũ ambitus conſeritur, collocabant. Referunt hæc quæ hucuſq; de ludis Nemeis diximus, Polybius lib. 2. Strabo lib. 8. Cælius Rhodig. lib. 23. cap 8. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8. Natalis Comes Mythologiæ lib. 5. cap. 3.

ΔΙΟΝΥΣΙΑ, ſeu ΜΥΣΤΗΡΙΑ Μεγάλα Διονύσου.

Myſteria M. Bacchi quando celebrata.

Διονύσια, *quæ* Bacchi Myſteria Magna *appellârunt, quæque ob Orpheo in Græciam primò introducta fuerunt, Natali Comite teſte libro ſeptimo Mythol. cap. 14. menſe Boedromione celebrata eſſe, Plutarchus teſtatur in Demetrio, his verbis:* Τὰ μικρὰ Μυστήρια τοῦ Ἀνθεστηριῶνος ἐτελοῦντο· Τὰ δὲ μεγάλα τοῦ Βοηδρομιῶνος. *Et Demoſthenes Olynthia. 3. de Boedromione loquens:* Τούτῳ τῷ μηνὶ ὑμεῖς μετὰ Μυστήρια δέκα ταῖς ἀπεστείλατε. *Rurſus Plutarchus in Alexandri vita ſic ſcribit:* ἡ μὲν οὖν σελήνη τοῦ Βοηδρομιῶνος ἐξέλιπεν, περὶ τὴν τῶν Μυστηρίων τῶν Ἀθήνησιν ἀρχήν: *id eſt,* Luna menſe Boedromione defecit, circa Athenienſium myſteriorum initium. *Quæ ſimul indicant, non vno tantùm, ſed pluribus diebus acta fuiſſe. A ſextâ decimâ autem die Boedromionis vſq; ad vigeſimã celebrata hæc Solennia, ex Plutarcho rurſus probatur, qui de victoria nauali, ab Athenienſibus circa Naxum parta, in Phocionis vita ſic ſcribit:* ἐνίκων δὲ μεγάλοις μυστηρίοις, καὶ παρεῖχεν οἰνοχόημα, Χαβρίας Ἀθηναίοις καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτὸν τῇ ἕκτῃ ἐπὶ δέκα Βοηδρομιῶνος: *id eſt,* Vicerunt magnis myſteriis, & dedit vini effuſionem Chabrias Athenienſibus quotannis decimâ ſextâ die Boedromionis. *Quæ de re ſic etiam ſcribit in libro, Vtrum bello an pace clariores fuerint Athenienſes:* Sexta vltra decimam Boedromionis vinum funditur ob victoriam naualem Chabriæ apud Naxum eâ die partam. *Adhæc idem author in Alexandro refert, eclipſin illam, quæ acciderit circa myſteriorum initium menſe Boedromione, vndecim dies cladem Perſarum, in Gangamelis acceptam, anteceſſiſſe. Conſtat autem ex Plutarchi Camillo, Perſas victos die 26. Boedromionis: ſic enim inquit:* Πέρσαι ἐς τίθησαν πέμπτῃ τοῦ φθίνοντος Βοηδρομιῶνος ἐν Ἀρβήλοις. *Vbi obiter error Plutarchi deprehenditur: nam quod hic dixit, victos Perſas in Arbelis, id in Alexandro falſum eſſe dicit, factumq; in Gangamelis. Verba eius hæc ſunt:* Τὴν μεγάλην μάχην πρὸς Δαρεῖον, οὐκ ἐν Ἀρβήλοις, ὥσπερ οἱ πολλοὶ γράφουσιν, ἀλλὰ ἐν Γαυγαμήλοις γενέσθαι συνέπεσεν. *Apparet igitur hinc Eclipſin hanc factam decimâ quintâ die Boedromionis, quod tempus initium Myſteriorum eſſe dicit. De vigeſima autem die idem author in Camilla ſic ſcribit:* Οὐκ ἀγνοῶ δ᾽ ὅτι περὶ τὸν τῶν Μυστηρίων καιρὸν αὖθις Θῆβαί τε κατεσκάφησαν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου: καὶ μετὰ ταῦτα φρουρὰν Ἀθηναῖοι Μακεδόνων ἐδέξαντο περὶ αὐτὴν εἰκάδα τοῦ Βοηδρομιῶνος, ᾗ τὸν μυστικὸν Ἴακχον ἐξάγουσι: *hoc eſt,* Non me fugit per ea tempora quibus Myſteria agebantur, Thebas rurſum ab Alexandro dirutas eſſe: & poſt hæc præſidium Athenienſes Macedonum receperunt circa eandem vigeſimam diem Boedromionis, quo myſticum Bacchum educunt. *Et in vita Phocionis ita habet:* Οὐ μικρὸν δὲ τῷ πάθει προσέθηκεν ὁ καιρός, εἰκάδι γὰρ ἡ φρουρὰ Βοηδρομιῶνος εἰσήχθη, Μυστηρίων ὄντων, ᾗ τὸν Ἴακχον ἐξ ἄστεος Ἐλευσῖνάδε πέμπουσιν: *id eſt,* Auxit autem non parùm luctum & mœrorem tempus ipſum: nam vigeſimâ die Boedromionis introductum eſt præſidium, quâ Myſteria agebantur, & Bacchus ex vrbe in Eleuſinam mittebatur.

Plutarchi error.

Horum ſacrificiorum & feſtorum tempus, inſtrumenta, & habitum Baccharum demonſtranit

Myſteriorum M. Bacchi ritus.

ſtrauit ferè totum Ouidius lib. 6. Matamorph. ita canens:

Tempus erat, quo Sacra ſolent trieterica Bacchi
Sithoniæ celebrare nurus, nox conſcia ſacri.
Nocte ſonat Rhodope tinnitibus æris acoti.
Nocte ſua eſt egreſſa domo Regina: Deique
Ritibus inſtruitur, furialiáque accipit arma.
Vite caput tegitur: lateri ceruina ſiniſtro
Vellera dependent, humero leuis incubat haſta.

Nam his armis inſtructa cum vociferatione diſcurrentes crinibus paſſis diuinare, ac res futuras prædicere credebantur.

Solebant etiam comici, tragici, eorúmque, hiſtriones, tibicines in his Myſteriis & Ludis Bacchanalibus certare carminibus in Bacchi laudem canendis, & eam ob cauſam finita ſolennitate eligebatur continuò ex ſingulis tribubus ædilis, qui cœtus puerorum & virorum aleret, & ad eam rem pecunia ei ex publico dabatur. Feſto igitur præſente certabant & contendebant inter ſe ædiles, quiſque cum ſuo cœtu tragicorum, comicorum & tibicinum: vt author argumenti Orationis Demoſthenis contra Mediam indicat. Vnde etiam Plutarchus in Alexandri vita de Athenodoro hiſtrione ſcribit, quòd ab Athenienſibus mulctatus ſit, quia Dionyſiorum certamini non interfuiſſet: Ζημιωθεὶς, *inquit,* ὑπὸ Ἀθηναίων ὅτι πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν Διονυσίων οὐκ ἀπήντησε. *Apud eundem quidam Menandro Comico dicit,* ἐγγὺς τὰ Διονύσια, καὶ σὺ τὴν κωμῳδίαν οὐ πεποίηκας: Propè ſunt Dionyſia, & tu Comœdiam nondum feciſti.

Scribit Athenæus lib. 11. cap. 3. vbi certamen hoc adfuiſſet, Athenienſes primùm quidem pranſos: poſtea verò acceſſiſſe ad ſpectaculum, coronatóſque ſpectâſſe: atque per totum certaminis ſpatium vinum infuſum, allatáque bellaria, choríſque ingredientibus potum datum: ac rurſum poſt certamen id factitatum. Philochorus ex Pherecrate Comico refert, ad ſua vſque tempora non fuiſſe in his ſpectaculis ſine cibo ſpectatores.

Certamina Myſteriorum M. vbi celebrata. Victori tripos præmium erat.

Λίμναι *Limnæ locus fuit Athenis, & in eo templum, in quo colebatur Dionyſius ſeu Bacchus, vt Harpocration teſtatur, vnde &* Limnæus *cognominatus fuit, ſic enim Callimachus,* Λιμναίῳ χοροστάδας ἦγον ἑορτάς, *id eſt,* Limnæo Solennia peregebant Sacra. *Apud hoc templum, vt Phanodemus ſcribit, Athenienſes in his etiam Myſteriis muſtum ferentes Deo, miſcuerunt ex vaſculis, ipſiſque poſtea biberunt. Scribit Heſychius Lenæum, id eſt, Bacchum ambitum ſeu circuitum, id eſt,* περίβολον *magnum Athenis habuiſſe, in ipſo fuiſſe templum, in quo certamina hæc peracta fuerint, antequam theatrum conſtructum eſſet.*

Iacchus Eleuſini portatus. *Vigeſimâ autem die menſis Boëdromionis, Iacchum, hoc eſt, Bacchum ex vrbe Eleuſinem portabant, vt ex Plutarchi teſtimoniis, ex Camilli & Phocionis vitis citatis ſuprà, intelligitur. Hinc ſcribit Heſychius, non ſolùm Iacchi nomine Bacchum vocari, ſed & eam myſteriorum diem, in qua in myſteriis Iacchum exportârint. Fiebat autem hoc ingenti cum ſolennitate, quin magna & execrabili cum inſania. Incedebant mulieres viríque ornati hederâ, crine fluxo, cum thyrſis & tympanis, velut inſanientes, & obuios quóſque furore afflati ferientes: aderant Sileni & Satyri: cantus vlulatúſque audiebatur. Sed hanc pompam egregiè deſcribit Ouidius, ſic canens:*

Liber adeſt, feſtíſque fremunt vlulatibus agri.
Turba ruit, mixtæque viris matréſque nurúſque.
Et vulgus, Proceréſque ignota ad Sacra feruntur. *lib. 3. Metamorph.*

Rurſus ab initio lib. 4.

——— Feſtum celebrare Sacerdos
Immunes operum famulas, dominâſque ſuorum
Pectora pelle tegi, crinales ſoluere vittas,
Serta comis, manibus frondes ſumere thyrſos
Iuſſerat, & ſæuam læſi fore Numinis irâ
Vaticinatus erat. Parent matréſque nurúſque
Telas, & calathos, infectáque penſa reponunt,
Thuráque dant: Baccúmque vocant, Bromiúmque Lyæum,
Ignigenámque, ſatúmque iterum, ſolúmque bimatrem.
Additur his Nyſeus, indetonúſque Thyoneus,
Et cum Lenæo genealis conſitor vuæ,
Nyctileúſque Eleléuſque parens, & Iacchus & Euan
Et quæ præterea per Graias plurima gentes
Nomina liber habes: tibi enim inconſumpta iuuenta,
Tu Puer æternus, tu formoſiſſimus alto
Conſpiceris cœlo: tibi, cùm ſine cornibus aſtas,
Virgineum caput eſt. Oriens tibi victus adúſque
Decolor extremo quâ cingitur India Gange.
Penthea tu venerande, bipenniferúmque Lycurgum
Sacrilegos mactas, Tyrrhenáque mittis in æquor

Corpora: tu biiugum pictíſque inſignia frenis
Colla premis Lyncum: Bacchæ, Satyríque ſequuntur,
Quique ſenex ferulâ titubantes ebrius artus
Suſtinet, & pando non fortiter hæret aſello.
Quacúnque ingrederis clamor iuuenilis & vnà
Fœmineæ voces, impulſáque tympana palmis
Concauáque æra ſonant, longóque foramine buxus.

Myſteria Magna Bacchi ut celebrata à Ptolemæo Philadelpho.

Libet hoc loco adſcribere ex Athenæi libro 5. pompam magnificentiſſimam, quâ Ptolemæus Philadelphus Alexandria hoc Dionyſii feſtum celebrauit. Is igitur ex Callixeni Rhodii lib. 4. In pompa, *inquit*, Dionyſiaca alii purpureis amiculis præibant, alii purpureis ſuperindumentis induti multitudinem ſummouebant. Succedebant his Satyri in ſingulis partibus ſpacii viginti aureas lampadas in hederatum folia inciſas ferentes. Poſt hos victoriç aureas alas habentes collocabantur, ferebántque ſex cubitorum thuribula aureis hederaceis columellis ornata, quæ veſtibus variis animalibus intextis erant indutæ, atque multum ornatum aureum ſe circumcompoſuerat. Has ſex cubitalis ara duplex, hederaceíſque ramis auratis ornata ſequebatur, viteam coronam auream mitris ſemialbis complexam habens, quam centum & viginti pueri ſagulis purpureis induti, thus, myrrham & crocum aureis mazonomis ferentes comitabantur. Poſt hos quadraginta erant Satyri, quadraginta aureis coronis in hederarum formam elaboratis coronati. Quorum corpora aliorum quidem Conchylio, aliorum autem minio, aliíſque coloribus picta fuerant. Ferebant hi præterea coronam auream ex vite & auro elaboratam, quos Sileni duo chlamyde purpureâ induti, crepidíſque albis ſequebantur: horum alter petaſum & aureum caduceum, alter lituum habebat. Medius inter hos vir quatuor cubitis etiam maior tragico ornatu ac perſona incedebat, qui aureum Amaltheæ cornu ferens Annus vocabatur. Huic mulier formoſiſſima eiuſdem magnitudinis multo auro mundóque muliebri ornata ſuccedebat: alterâ manuum coronam Perſeæ ferens, alterâ palmæ ramũ, quæ appellabatur Quinquennium. Subſequebantur hanc Horæ quatuor ornatæ, ſingulæ ſuos priuatim fructus tanquam θυμιατήρια afferentes: duóque vaſa hederacea aurea ſex cubitorum, atque inter hæc ara quadrata aurea, rurſúſque Satyri coronas hederaceas aureas habẽtes, veſtéſque purpureas circumiectas, quorum alii charchcſium ferebant. Hos Philiſcus Poëta Dionyſi Sacerdos, omnéſque Dionyſii artifices, ſequebantur: tum ferebantur Delphici tripodes qui eſſent eorum præmia qui Athletarum impenſas ſuppeditarent, puerorum quidem novem cubitorum altitudinis, at virorum duodecim. Currus poſtea quatuor rotarum quatuordecim cubitorum altitudinis, at uirorum duodecim. Currus poſtea quatuor rotarum quatuordecim cubitorum, habens latitudinem octo, qui à centum & octoginta viris trahebatur, ſuper quem Dionyſii erat imago decem cubitorum libans, ex aureo carcheſin, ſagum habens purpureum vſque ad talos, atque in ipſo κροκωτὸν διαφανῆ crocotam pellucidam. Circumiecerat autem veſtem purpuream, auróque variegatam. His crater aureus Laconicus metretarum quindecim capax propinquus iacebat, tripóſque aureus, ſuper quo aderat aurea acerra, duæque phialæ aureæ plenæ croci & caſiæ. Circumponebatur illi vmbraculum hederâ, vite reliquíſque arboribus ornatum, cui coronæ, vittæ, thyrſi, tympana, mitræ, & comicæ tragicæq; ac Satyricæ perſonæ appendebantur. At in ipſo curru Sacerdotes erát, & Sacrificantes fœminæ, Perſæque ceremoniæ varii thiaſi, quæque vannos ferrent. Sequebantur hæc pugnaces fœminæ, quæ mimallones dicebantur, & Baſſaræ, & Lydæ ſparſis capillis, atque aliæ ſerpentibus, aliæ ſmilace, pampinis & hederâ coronatæ. Habebant in manibus hæ enchiridia, illæ ſerpentes. Currus deinde quatuor rotarum latitudinis octo cubitorum à viris ſexaginta trahebatur, in quo Nyſſæ imago octo cubitorum erat, quæ tapſino ſago & auro intexto induta ſedebat, ac amiculo Laconico veſtiebatur. Surgebat arte quadam hæc ſtatua nullo ei manum porrigente: poſtea lac ex aurea phiala libans rurſus conſidebat. Tenebat in ſiniſtra manu thyrſum mitris coronatum, atque ipſa hederaceo auro coronabatur, racemíſque ſumptuoſiſſimis lapillis ornatis. Aderat etiam vmbraculum, atque in quatuor angulis ipſius currus lampades erant inauratæ. Sequebatur alius currus quatuor rotarum vuæ plenus, cuius longitudo erat cubitorum viginti quatuor, latitudo quindecim. Incedebant vnà Satyri ſexaginta, cantum epilenium ad tibia canentes, inter quos erat Silenus, atque per eorum iter muſtum in terram defluebat. Ductus deinde fuit

cur-

currus totidem rotarum, cuius longitudo erat cubitorum vigintiquinque latitudo quatuordecim, quem viri ſexcenti trahebant: ſuper quo vtris erat capax trium millium metretarum ex pardorum pellibus conſutus fluebat & hoc vinum per totam viam paulatim dimiſſum. Hunc currum Satyri Sileniq́ue centum & viginti coronati ſequebantur, quorum hi gutturnia, illi phialas, alii pocula Thericlea magna, omnia tamen aurea geſtabant.

Continuato ordine crater argenteus ſexcentiarum metretarum capax in curru quatuor rotarum à ſexcentis viris tracto ſubſequebatur, qui ſub labris & auribus ac baſe animalia torno laborata habebat, atque coronabatur auro per medium gemmato. Portabantur poſt hæc duo calices argentei duodecim cubitorum, quorum ad ſex cubitos erat altitudo, qui pinnacula in ſuperiore parte, & in aluo in circulum habebat, in pedibus tria animalia: ſemicubitalia verò, & cubitalia multitudine compluta. Pelues decem prægrandes, & duodecim crateres, quorum majores metretas triginta, minores quinque continebant. Lebetes ſex, monticuli viginti & quatuor in quinque thecis, duo argentea torcularia, in quibus viginti quatuor erant dolia, menſa duodecim cubitorum tota ex argento, aliæque ſex cubitorum triginta. Accedebant his quatuor tripodes, quorum vnius, quum totus eſſet argeneneteus, circumferentia ſexdecim cubitorum ſpatium amplectebatur, at reliqui tres minores variis gemmis per medium erant diſtincti. Allati fuerunt poſt hus Delphicos tripodes argentei numero octoginta, multò prædictis minores, quorum anguli erant quadrati, hydriæ viginti & ſex, amphoræ Panathenaicæ ſexdecim, vaſa refrigerando apta centum & ſexaginta, inter quæ maximum metretarum ſex minimùm duarum erat capax: quæ omnia erant argentea. Succedebant his illi, qui aurea vaſa geſtabant, crateres quatuor Laconicos viteis coronis gerentes, aliaque quatuor metretarum capaces, duo erant Corinthiaca arte elaborati, qui eximia ſuper impoſita animalia torno formata habebant, atque in collo & in ventre ſculpturas præclarè factas, quorum ſinguli metretas octo continebant, atque erant in arculis. Aderat & torcular, in quo decem erant dolia, peluesq́ue duæ, quarum vtraque metretas quinque capiebat, duo ſue pocula metretarum capacia. Refrigeratoria vaſa viginti & duo, quorum maximum triginta metretas, at vnam minimum capiebat.

Proceſſerunt in pompam & tripodes aurei quatuor magni valorisq́ue aureorum arca aurea decem cubitorum multis lapillis diſtincta, quæ altitudinem habebat ſex graduum, in quibus & animalia complura quatuor palmorum erant mirâ quadam arte laborata, duóque calices, & duo vitrei inaurati. Duæ aureæ arcæ quatuor cubitorum, aliæ tres minores. Hydriæ duodecim, ara tricubitalis, Mazonomiæ viginti & quinque. Incedebant poſt hæc pueri mille & ſexcenti ſagulis albis induti, quorum alii hederâ, alii pino erant coronati. Ducenti eorum & quinquaginta choas habebant aureas, quadringentiq́ue argenteas. Alii trecenti & viginti vaſa refrigeratoria aurea portabant, alii argentea. Poſt quos alii pueri fictilia geſtabant ad rerum dulcium vſum, quorum viginti erant aurea, quinquaginta argentea, & trecenta multa variis coloribus picta. Poſtea quum miſta fuiſſent in hydriis & vaſis, omnes qui erant in ſtadio dulcedine capti ſunt. Poſt hæc huiuſmodi menſas quatuor cubitorum connumerat, ſuper quibus multa erant conſideratione digna, multáque ſpectacula magnificè laborata ferebantur, inter quę Semeles erat thalamus, in quo quidam erant ſagulis auro lapilliſque pretioſiſſimis intextis, induti.

Nec profectò dignum viſum eſt, vt currum quatuor rotarum ſilentio prætereamus cuius longitudo erat duorum & viginti cubitorum, latitudo quatuordecim; atque à viris quingentis trahebatur: in quo erat antrum eximiæ profunditatis hederâ & milio ornatum, ex quo columbæ, palumbæ & turtures corymbis pedes vinctos habentes per totam viam euolabant, vt facile ab iis qui ſpectabant, caperentur. Scaturiebant ex ipſo binæ ſcaturigines, hæc aquæ, illa vini: omnesque Nymphæ, quæ circumſtabant, coronas habebant aureas. Tenebat Mercurius aureum caduceum, veſteſque habebat magnificas. At in alio curru qui Dionyſii peregrinationem ex India continebat, erat Dionyſius duodecim cubitorum, qui veſte purpureâ indutus ſuper elephanto conſidebat, coronámque habebat ex hedera & pampinis auream: cuius manu haſta aurea viteis frondibus veſtita poſita fuerat, ſubligabantúrque aurea calceamenta. In collo autem elephanti Satyrus quindecim cubitorum aureâ pini coronâ coronatus,

con-

conſidebat, dextráque manu aureo capræ cornu ſignificabat. Elephas ipſe ornamentum habebat aureum, coronámque auream hederaceam circa collum: hunc puellæ quingentæ purpureis veſtibus auróque præcinctæ ſequebantur. Coronabantur primæ centum & viginti aureis pineis coronis, quas Satyri centum & viginti ſequebantur, alii quidem argentum, alii autem æreum armorum apparatum habentes. Hos quinque aſinorum alæ ſequebantur, ſuper quibus Satyri erant coronati, & Sileni. Ex aſinis alii argenteos frontis apparatus, ornatúmque habebant; alii aureos. Succedebant his elephantum currus viginti & quatuor, bigæque hircorum ſexaginta, aprorum duodecim, orygum ſeptem, bubalorum quindecim, ſtruthorum bigæ octo, ceruorum ſeptem, aſinorum agreſtium bigæ quatuor, quatuórque currus, in quibus aurigarum ſagula petaſóſque habentes puctuli incedebant, iuxta quos alii rurſus pueri paruis peltis, haſtíſque frondibus veſtitis ornati tum veſtibus aureis induti, ſequebantur; Coronabantur puctuli aurigæ, pino: at pueri ſequentes hederâ. Aderant camelorum bigæ tres ex vtráque parte, quas plauſtra à mulis tracta ſequebantur ſcenas barbaricas habentia, quibus Indæ mulieres, & aliæ velut captiuæ ornatæ, vehebantur. At cameli trecentas thuris minas ferebant, croci autem, & caſiæ, cinamomi, iridis, aliorúmque aromatum, ducentas. His coniungebantur ſatellites Æthiopes, ex quibus alii ſexcentos dentea ferebant, alii tria millia truncorum ebeni, alii ſexaginta crateres aureos, & argenteos, refrigerandíque vaſa aurea.

Proceſſerunt in pompam poſt hos duo venatores auratas haſtas habentes, atque canes quadringentos vltra duo millia poſt ſe habebant, quorum alii erant Indi, alii Hyrcani, aut Moloſſi, aliorúmque generum complurium. Viri poſtea centum & quinquaginta accedebant arbores ferentes, quibus ferarum auiúmque multiplicitû genus ſuſpendebatur. Portabantur in caueis etiam pſitaci, meleagrides ſiue Numidicæ gallinæ, panones, phaſiani, & aliæ aues Æthiopicæ complures. Atque cùm alia multa, tum animalium greges ſimul connumerauit. Oues Æthiopicas centum & triginta, trecentas Arabicas, Euboicas viginti, viginti & ſex boues Indicos alba membra habentes, octo Æthiopicos, quos vna alba vrſa ſequebatur. Quatuor pardales, ſexdecimq; aderant panthe-ræ, quatuor paruæ lynces, vrſi tres, vna camelopardalis, vnuſque Æthiopicus Rhinoceros. In curru poſtea quatuor rotarum Dionyſius erat, qui ad aram Rheæ confugerat, vbi cum Iuno inſectabatur, habebátque auream coronam: cui Priapus auro hederaceo coronatus aſſiſtebat. Iunonis autem imago coronam habebat auream. Alexandri deinde & Ptolemæi ſtatuæ hederaceis coronis aureis coronabantur. At Virtutis ſimulachrum, quod erat Ptolemæo propinquum, coronam auream habebat in oliuæ folia inciſam. Aderat illis Priapus coronam habens hederaceam auream. Corinthus ciuitas Ptolemæo aſſiſtebat aureo diademate coronata: quibus omnibus calix rerum aurearum plenus adiacebat: cratérque aureus quinque metretarum capax. Hunc currum mulieres mundû muliebrem, ſumptuoſaſque veſtes habentes, ſequebantur, quæ nominabantur Ciuitates in Ionia & reliqua Græcia exiſtentes, quæque in Aſia & in inſulis conditæ ſub Perſarû imperiû deuenerunt, quæ omnes aureas coronas geſtabant. In alio curru thyrſus aureus nonaginta cubitorum ferebatur, & haſta argentea cubitorum ſexaginta. In alio curru Phallus aureus pictus, atque coronis aureis ligatus cubitorum centum & viginti, cuius in ſumma parte ſtella aurea collocabatur, cujus erat ambitus ſex cubitalis. Sed cum multa variáque in his pompis ſint connumerata, ea ſolùm elegimus in quibus aurum & argentum, cum multa tamen eſſent & alia digna quę audiantur, &c.

Celebrabantur autem magna hæc myſteria apud Græcos tertio quoque anno: quod Ouidius lib. 1. Faſtorum his verbis etiam atteſtatur: *Miſteria M. Bacchi trilnalia fuerunt.*

Feſta Corymbiferi celebrabat Græcia Bacchi,
Tertia quæ ſolito tempore bruma refert.

Vbi per brumam annum, συνεκδοχικῶς partem pro toto intelligit. Vnde & Τριετηρικὰ Trieterica, hoc eſt, triennalia appellantur à Vergilio lib. 4. Æneid.

. qualis commotis excita ſacris
Thyas, vbi audito ſtimulant Trieterica Baccho
Orgia, &c.

Referebant autem Græci hac celebritate, quæ apud eos maior & ſumptuoſior annuis extitit, id tempus, quod Bacchus, dum ex India victor rediret in patriam, in peregrinatione conſumpſiſſe dicitur.

An-

Miſteriorum vel Bacchi author. *Author horum Orgiorum Dionyſius, & Bacchus, fuit. Sic enim Deodorus Siculus lib. 4. ſcribit:* Thampi Thracum imperium conceſſit Dionyſius, tradito ei Orgia celebrandi modo. Huic Agrus filius ſuccedens, & regnum, & ceremonias, myſteriáque ſuſcepit. Quibus poſtmodum ab Orpheo ingenio & eruditione præſtanti, perceptis, quum nonnulla ad Orgia addidiſſet, repertas à Dionyſio ceremonias, ORPHEA poſteri appellârunt. *Et paulò poſt:* Dionyſius ex India Thebas, elephanto vectus, peruenit: à triennio verò iis peregrinationibus exacto, Græcos inſtituiſſe *Τριετηρίδας* tradunt. *Idem libro 5. hæc refert:* Bœotii, cæteríque Græci, Thraces quóque in memoriam Indicæ expeditionis, ſacra *Τριετηρικὰ* ſibi inſtituerunt. Vnde & in multis Græciæ vrbibus, triennio Bacchides mulieres conueniunt: apud quas de more virgines thyrſum ferunt, in honorem Dei bacchantes, eíque per cœtus ſacrificantes. Poſtremò memoriam Mænadum, quæ feruntur illi Deo aſtitiſſe, hymnis & cantu renouant. *Hæc Diodorus. Thyrſum autem ferebant in hoc Sacro mulieres, quòd in expeditione Indica mulierum copiam ſecum circumduxiſſet armatam haſtis thyrſo inuolutis.*

Dionyſia in agris. *In agris autem ſacrificio, certamen & contilena celebrabantur tempore vindemiæ quotannis ἐν τοῖς Ληνοῖς in torcularibus, quum ea vuis exprimendis inuenta eſſent apud Acharnanes, vt ait enarrator Ariſtophanis, quæ Λήναια & Ἐπιλήναια Lenæa & Epilenæa dicebantur. Nam certabant inter calcandas vuas, quis citius plus muſti exprimeret, & Bacchi laudes canebant inter calcandū, rogabántque vt quàm ſuauiſſima muſta defluerent: Natali Comite referente lib. 5. Mythol. cap. 13.*

SACEAS Feſtum.

Saceas Feſtum quale. B*Eroſus lib. 1. Rerum Babylonicarum prodidit, die ſextâ ſupra decimam menſis Loi, qui Auguſto noſtro reſpondet, agi Feſtum conſueſſe* SACEAS *nomine apud Babylonem diebus quinque (ſimile Saturnalibus Romanorum) quo dominis imperitârint ſerui, quorum vnus è domo eductus ſtolam ſumpſerit regiam, vocatúſque ſit* Zoganes, *vt Athenæus lib. 14. cap. 17. ex Cteſio lib. 2. rerum Perſicarum indicat. Referunt etiam Cælius Antiq. Lect. lib. 13. cap. 23 Zuinggerus parte 2. Theatri Col. 1985. Adrianus Iunius ad 16. diem Iunii ponit, per Loum falsò Iunium intelligens.*

Schacha vel Sacea quid. *Fuit autem* Schacha, *vel* Sacea *Dea Babyloniorum eadem, quæ Terra, quam Romani etiam Telluris vel Opis nomine coluerunt. Hoc feſtum celebrârunt fortaſſe Babylonii cùm vrbs eorum occuparetur. In quo ſententia ii ſunt, qui Dan. 5. v. 2. vocem Hebraam* IN GVSTV VINI, *vertunt,* In guſtu Agaſonis; *Voluntque Agaſonem quemdam in ea feſtiuitate Zoganem fuiſſe, ex cuius placito omnia adminiſtrari oportuerit, & cuius arbitrio conſilióque vaſa templi Hieroſolymitani allata ſint. Bibiſſe autem, & laſciuis carminibus, ſaltationibúſque huius feſti celebratione Babylonios nocte diéque induſiſſe Xenophon lib. 7. teſtatur*

Sacarū Feſtum *Non diuerſum ab hoc arbitror eſſe* Sacarum Feſtum, *&* diem Sacam *Anaitidi Perſarum, Medorum & Armeniorum Deæ celeberrimam Sacram, cuius Cælius meminit lib. 18. Antiq. Lect. cap. 29. In eo enim turba virorum juxtà & mulierem miſcellaneo lurgius vina ingurgitare aſſueuerat, vel vſque ad ſtuporem.* *Feſti huius origo.* *Celebritatis ratio ex hiſtoria eſt, quod Cyrus per temulentiam Sacarum copias ad internecionem deleuiſſet in caſtris, quo differta vino, ſimulatâ fugâ, reliquiſſet ipſe.*

ΧΕΛΙΔΟΝΙΑ.

Chelidoniorū ritus. H*Irundinum quoddam Feſtum ſeu ludicrum agebant Rhodii menſe Bœdromione, Athenæo authore lib. 8. cap. 10. in quo hirundinibus ſtipem colligebant, circumeundo oppidanorum ædes, & cantando cantilenam quandam de hirundinum aduentu: idque* χελιδονίζειν, *dixere, quod eſt* χελιδόνι ἀγείρειν. *Athenæus eo loco apud Rhodios ſcribit* χελιδονίζειν *nominari,* ἀγυρμόν *quendam afferens ex Theognidis lib. 2. De Rhodiorum ſacrificiis hæc verba:* εἶδός τι τοῦ ἀγείρειν χελιδονίζειν Ῥόδιοι καλοῦσι. *Dici verò ait* χελιδονίζειν, *quòd in iſto ludicro ſeu feſto huic* ἀγυρμῷ *ſoleret acclamari hæc cantilena.*

ἦλθ' ἦλθε χελιδὼν καλὰς ὥρας ἄγουσα καὶ
καλοὺς ἐνιαυτούς
Ἐπὶ γαστέρα λευκά, κἀπὶ νῶτα μέλαινα.
Παλάθαν σὺ προκυκλεῖς ἐκ πίονος οἴκου
Οἴνου τε δέπαςον, τυρῶ τε κάνυςον καὶ πυρῶν,
Ἁ χελιδὼν καὶ λεκιθίταν οὐκ ἀπωθεῖται, πότερ' ἀπίωμες ἢ λαβώμεθα,
Εἰ μέν τι δώσεις: εἰ δὲ μή, οὐκ ἐάσομεν:
Ἢ τὰν θύραν φέρωμες ἢ τὸ ὑπέρθυρον,
Ἢ τὰν γυναῖκα τὰν ἔσω καθημέναν,
Μικρὰ μέν ἐστι, ῥᾳδίως μιν οἴσομεν.
Ἂν δὴ φέρῃς τι μέγα δή τι καὶ φέροις.
Ἄνοιγ' ἄνοιγε τὰν θύραν χελιδόνι,
Οὐ γὰρ γέροντές ἐσμεν, ἀλλὰ παιδία.
Veni veni Hirundo pulchros dies agens,
& pulchros annos:
Ventrem habens album, dorſúmque nigrum.
Maſſam caricarum non deuoluis ex pingui domo:

Vini-

Viniſque poculum, & caſei caniſtrum, & frumenti.
Hirundo etiam non reſpuit, an abeamus.
Vel capiamus ſi quid dabis, ſin autem ſi-nemus.
Vel fores feramus aut ſuperliminare.
Aut mulierem extra ſedentem,
Parua quidem eſt, facilè ipſam feremus.
Si quid attuleris, magnũ aliquid ferres.
Aperi aperi ianuam hirundini,
Non enim ſenes ſumus, ſed pueri.

Hunc colligendi modum primus Cleobulus Lindius demonſtrauit in Lindo, cùm penuria nummorum innaſiſſet, Athenao teſte eodem libro cap. 10. Quia verò hirundines non Auguſto menſe demùm, ſed vel in Maio vel Iunio adueniunt, fortaſſe hoc Feſtum ad horum menſium aliquem non ad Auguſtum referendum.

Harpocratis Feſtum.

M*Enſe Ægyptiorum Meſori, qui maximam partem Auguſti noſtri comprehendit, celebrabatur ab Ægyptiis feſtum Harpocratis: de quo Plutarchus in libro de Iſide & Oſiride ſcribit, quod ſit praſes atque corrector imperfecta & imcompoſita hominum de Diis ſententia: itáque & digitum ori impoſitum tenere, argumentũ taciturnitatis & ſilentii, & in ipſa celebritate offerentes ei legumina, canere, γλῶσσα τυχὴ, γλῶσσα δαίμων, hoc eſt,* Lingua eſt fortuna, Lingua genius. *In Calendario Gyraldi Attico & Romano, ab Elia Reuſnero aucto, ponitur ad 4. Calend. Septemb.*

Capvt XXII.

De Feſtum & Sacris quę menſe Avgvsto apud Romanos fiebant.

Calendæ Avgvstæ.

Spei feſti dies & origo.

S Pei Feſtum *celebratum fuit Calen. Auguſti menſis, ob dedicatum ei hoc die templum Roma in foro Olitorio, Gyraldo ex veteri Calendario, & Iunio teſtibus. Id fulmine ictum, & incendio conſumptum, Liuio authore lib. 1. de Bello ſecundo Punico, ſequenti anno refectum fuit, eodem teſte lib. 5. de Bello ſecundo Punico. Non ſolùm enim templo, ac feſto die, ſed & multis ſacris* Spem *venerabantur Romani, vt ciues periculoſis temporibus certâ ſpe potiunda victoria, & recuperanda libertatis verúmque optimarum exſpectatione incitati, Rempublicam aduerſus malorum hominum impios conatus, & hoſtiles impetus fortiter propugnarent.*

Martiales Ludi.

C*Elebrabantur etiam Ludi Martis Calendis Aug. in quibus certamina equeſtria exhibebantur. Eorum his verbis meminit Dio lib. 60.* Quæ, *inquit,* equeſtria certamina Calendis Aug. inſtituta ſunt propterea, quòd eâ die Martis ædes conſecrata *extra portam Capenam*) fuit.

Alexandria in Ægypto etiam Calendis Auguſt. Feſtum celebratum fuit in honorem Auguſti Caſaris, propter triumphum de Cleopatra Regina Ægypti, vt Antonio habitum: ſi verum eſt quod Durandus refert in ſuo Rationali lib. 7. c. 19. ex Beda.

C. Ivl. Cæsaris Feſtum.

Q*Varto Non. Aug feria erant, ob Hiſpaniam à Ca. Iul. Caſare deuictam & occupatam. De hac victoria & feriis in eius memoriam celebratis Dio lib. 43. Suetonius in Caſare cap. 36. Carolus Sigonius in Faſtorum Comment. ad annum 708.*

Salvtis Feſtum.

Salutis Feſtum

S Alus Dea *à Romanis Nonis Auguſtis culta fuit, vt Gyraldus ex veteri Calẽdario & Iunius in Faſtis referunt. Quin & Macrobius teſtatur, ferias antiquitùs fuiſſe, quoties, quis Salutem Deam nomináſſet, tum etiam Semoniam, Segetiam, & cateras, quas Apuleius Salutigeras Deas, Graci σωτῆρας appellant. Ædem Salutis quam C. Iunius Bubulcus bello Samnitum Conſul vouerat, Cenſor locauerat, Dictator hoc die dedicauit, Liuio authore libro 10. ab vrbe condita. Eam adem à Fabio Pictore depìctam legimus, quam & P. Victor in ſexta vrbis regione, hoc eſt, in Quirinali ſtatuit.*

Solis Indigetis Feſtum.

O*Ctauo die Auguſti,* Solis Indigetis Feſtum *in Colle Quirinali celebratur, vt Gyraldus ex veteri Calendario, & Adr. Iunius in Faſtis referunt.*

Aræ, Opis & Cereris Feſtum.

D*Ecimo die Auguſti* Aræ, Opis & Cereris Feſtum *agebatur in vico Iugario Roma, iiſdem in Faſtis ſuis teſtibus.*

Lignapesia.

D*Vodecimo die Auguſti* Lignapeſia *Feſtum fuit* Herculis magni Cuſtodis, *ob adem ei hoc die in Circo Flaminio conſecratam Gyraldus Syntagm. 10. & in Faſtis ex veteri Calendario,*

Iduum Auguſti Celebritas.

Idus Aug. unde Feſta, & eius ritus

I*Dus Auguſti ſerui & mancipia, atq; omnis famulatus Feſtas obſeruârunt, quod Seruius Tullius Romanarum Rex ancillâ genitus in lucem hoc die aditus fuiſſet. Conuiuabantur autem & ludebant hoc die ſerui & ancilla cum dominis aquoto iure, & nullo diſcrimine liber an ſer-*

ſeruus eſſet. Quo tempore etiam vxoribus caput lauare felix fauſtumq́, putabatur: ſicut apud Indos, quum Rex capillos abluit, feſtum celebrant diem donáque Romanæ mulieres inuicem miſſitabant, & diuitias quaq́; ſuas oſtentabant. Plutarchus in Quaſt. Rom. quaſtione 100. *& Alex. ab Alex. lib.* 3. *cap.* 18.

Feſtum nemorale Dianæ, eiuſque ritus. *Eodem quoque die* Sacrum *fiebat* Nemorale Dianæ: *vt teſtatur Martialis Epigram.* 68. *lib.* 12.

Maiæ Mercurium creâſtis Idus,
Auguſtis redit Idibus Diana.

Quam ob cauſam Hecateias has Idus vocat Statius lib. 3. *Syluarum: & Auſonius dicit,* Sextiles Hecate Latonia vendicat Idus: *His feriis ex Vrbe facibus accenſis in nemus Aricinum, vbi templum Dianæ à Seruio Tullio ædificatum erat, vt Liuius libro* 1. *ab urbe condita teſtatur, diſcurrebant mulieres. Vnde Propertius in ſecundo Eleg.* 33.

Sed tibi me credere turba vetato.
Cùm videt accenſis deuotam currere tædis
In nemus, & Triuiæ lumina ferre Deæ.

Et Ouid. in Faſt.

Sæpè potens voti frontem redimita coronis
Fœminæ lucẽtes portabat ab vrbe faces.

De eadem quoque Papinius in Syluis ita cecinit:

Iamq́; dies aderat, profugis cum Regibus altum
Fumat Aricinum Triuiæ nemus, & face multa
Conſcius Hyppolytæ ſplendet lacus, &c.

Tiberinalia. *Huc etiam referunt* Tiberinalia *vetus quoddam Calendarium à Gundelio aditum, & Adr. Iunius in Faſtis.*

Portunalia.

Portunus quis. POrtunus *vel iuxta alios* Portumnus, *Deus fuit marinus, vt Seruius teſtatur, & portubus præfuit. Feſtus Deum portarum eum dicit eſſe, & propterea clauem in manu tenere. Nota eſt de hoc Deo fabula. Ino Cadmi filia quum fugeret maritum in furorem verſa ſe cum filio Melicerta in more præcipitauit. Sed ex Deorum commiſeratione in Deos conuerſi marinos, Ino Leucothea, hoc eſt alba dea, Melicerta autem Palæmonis nomen accepit, quem Latini Portunum appellant. In regione* 11. *vrbis Romæ, id eſt in Circo maximo, qui Conſo, hoc eſt Neptuno equeſtri dicatus fuerat, duæ ædes Portuno conſecratæ fuerunt, vt P. Victor indicat: altera inter Apollinem Cœliſpicem & Herculem Oliuarium: altera ad pontem Æmilii, olim Sublicii appellati: ad hanc ædem ſacrum huic deo & Feſtum celebrabatur die* 17. *Auguſti, vt Gyraldus ex veteri Calendario & Iunius indicant in Faſtis.*

Iani ſacrum. *Iano etiam ad theatrum Marcelli Sacrum eodem die celebrabatur, Gyraldo & Iunio iiſdem in locis teſtibus.*

Conſualia, eorúmque Ludi.

Conſualiorum dies. COnſualia 14. *vel iuxta alios* 12. *Calend. Septembr. celebrabantur, Plutarcho teſte in Romulo: & Fabius Pictor refert, quarta poſt conditam vrbem menſe celebrata. Agebantur autem in honorem Conſi. Sic enim Pompeius inquit:* Conſualia Ludi dicebantur, quos in honorem Conſi faciebant. *Et Varro,* Conſualia, *inquit,* dicta ſunt à Conſo, quòd tum feriæ publicæ ei Deo, & in Circo ad aram eius à Sacerdotibus fiant luci illi, quibus virgines Sabinæ raptæ.

Conſus quis. *Eſt autem Conſus Romanis conſiliorum Deus. Græcis Neptunus. Sic enim Dionyſius libro* 1. *Antiquit. Roman.* Deus in cuius honorem iſta fiunt, Conſus à Romanis vocatur, quem quidem interpretantes in linguam Græcam Ποσειδῶνα & Σεισίχθονα, hoc eſt, Neptunum & Terriquaſſorem appellant: ideóque aram ei ſacratam ſubterraneam. quòd hic Deus terram habeat, & quòd Conſi cum non modò ſacra res ſit, vt ait Plato, ſed occulta quoque eſſe debeat. Ego verò *ſubiicit idem author,* & alium ſermonem audiui, quòd hi quidem dies feſti Neptuno agantur, quódque curſus & equites etiam huic Deo fiãt: ara verò poſtea genio cuidam arcano conſtructa fuerit, occultorum conſiliorum duci atque cuſtodi. Neptuno enim occultam aram nuſquam terrarum ſacratam eſſe, nec apud Græcos, nec apud barbaros reperio. *Ex quibus Dionyſii verbis quidam Conſum à Neptuno diſtinguunt, quòd ara quidem Conſo dicata fuerit, Neptuno autem templum. Conſum autem à conſilio dando denominatum Auguſtinus quoque teſtatur lib.* 4. *de Ciuit. Dei. Et Cyprianus,* Conſus, *inquit,* quem Deum fraudis, velut conſiliorum Deum coli Romulus voluit, &c. *Arnobius quoque in tertio, Conſum dictum putat,* quòd ſalutaria & fida conſilia noſtris ſuggerat cogitationibus.

Conſualiorum origo. *Huic Deo feſtum & ludos vouit inſtituitq́; Romulus, quum rapere Sabinis vxores & virgines inſtituiſſet. Famam enim per finitimas ciuitates ſpargit, quòd ſacram cuiuſdam dei aram in ſubterraneo ſpecu abditam offenderit, eiq́; ſacra ſolennéſque ludos ſe facturum ſimulat, vt Plutarchus in eius vita teſtatur. De qua Dionyſius paulò aliter lib.* 2. *Quum enim conſilii de rapiendis virginibus meminiſſet, ita ſubiicit:* Primùm Deo arcanatum conſultationum Duci, ſi dolus ſibi ex ſententia eueniret, Sacrificium quotannis, & ferias agendas vouit. Poſtea verò ſenatui rem aperiens, vbi ipſis etiam conſilium illud placuit,

cuit, diem Feſtum & Ludos indicens Neptuno agendos, circummiſit in vrbes proximas, euocans quicunque vellent & certaminum & mercatus eſſe participes, &c. *Et paulò poſt* : Feſtum quod tunc conſectauit Romulus, etiam noſtrâ ætate Romani agitant nomine Conſualium.

Hippocratia.

Romulum itaque Feſtum & Ludos hos primùm Romæ inſtituiſſe credendum eſt : ſed diu ante eum ſimile quid ab Euandro Arcade in Latio inſtitutum ex Dionyſio intelligitur, qui libro 1. Neptuno, *inquit*, Hippio Feſtum inſtituit, Hippocratia dictum Arcadibus. Romanis verò Conſualia. *Vbi notandum obiter, quod Feſtus docet, Neptunum* Hippium *vel* Equeſtrem *propterea dictum, vel quòd Pegaſus ex eo natus ſit : vel quòd equitius loco eius ſuppoſitus Saturno fuerit, quem pro Neptuno deuorauit: vel quòd tridentis ictu terra equum exciuerit, cui ob hoc in Illyrico nono quoque anno quaternos equos in mare iaciebant: vel denique, quod Neptunus equos primùm domuit, & equitandi artem inuenit, vt Alexand. ab Alexand. lib.5.cap.26.addit.*

Neptunus cur Hippius ſeu Equeſter dictus.

Conſualiorum ritus.

In hac ſolennitate ara ſubterranea ſita propè Circa maximum, refoſſâ terrâ ſacrificiis igneis honoratur & libaminibus, equorum etiam & quadrigarum committuntur certamina: Dionyſio teſte lib. 2. Hanc āram quum ludos celebrabant, omnibus adire fas erat, reliquo anni tempore non licitum fuit, Alex. ab Alex. authore lib. 5. cap. 26. Sic autem Plutarchus: ὁ βωμὸς ἐν τῷ μείζονι τῷ ἱπποδρόμῳ ἐστὶν ἀφανὴς τὸν ἄλλον χρόνον, ἐν δὲ τοῖς ἱππικοῖς ἀγῶσιν ἀνακαλυπτόμενος &c.

In ipſis autem Sacris victima erat Mulus, quoniam id genus quadrupedum primum vehiculo iunctum fuiſſe crediderunt.

Equos etiam & aſinos coronis ſertiſq́ exornare, & feriari, nec illos labori admittere mos in eodem feſto fuit, Dionyſio lib.1. Plutarcho in Problematibus, & Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 26. authoribus : ſiue quòd Neptuno equeſtri diem feſtum agebant, & aſinus propter equum pari fruebatur honore: ſiue quòd inſtitutâ nauigatione, quum multa nauibus veherentur, otium quoddam ac quies iumentis his data eſt, vt Plutarchus Problemat. 48. indicat : vel etiam, quòd equos primùm Neptunus domuit, & equitandi artem inuenit, vt Alex. ab Alex. citato loco addit.

Ludi Romani, qui & Magni & Circenſes dicti.

Ludi Romani, qui.

LVdi *qui ab initio dicti fuere* Conſuales, *de quibus modò egimus, progreſſu temporis* Romani Magni, *&* Circenſes *quoque appellati ſunt, Teſtem habeo Aſconium Padianum qui Actione* 1. *in Verrem ſic ſcribit* : Romani Ludi ſub Regibus inſtituti ſunt, Magniq́; appellati, quòd magnis impenſis dati ſunt : tunc enim primùm Ludis impenſa ſunt ducenta millia nummûm. Alij verò Magnos ludos dictos putant, quod Conſo, Conſiliorum Deo, id eſt, Neptuno Latium Regi, & rerum conditarum, & Diis magnis, id eſt, Laribus vrbis Romæ, dati ſunt: quibus aiunt raptas Sabinas eſſe, vt videatur propter hoc dicere Vergilius: Magnis Circenſibus actis. Nam & Magni & Circenſes iidem ſunt. *Liuius etiam lib.1. ab Vrbe condita, in hiſtoria Tarquinii Priſci quinti Romanorum Regis, ad hos Ludos reſpiciens ſic ſcribit*: Bellum primum cum Latiois geſſit Tarquinius, & oppidum ibi Apiolas vi cœpit, prædáque inde maiore, quàm quanta belli fama fuerat, reuecta, ludos opulentius inſtructiúſque, quàm priores Reges, fecit. Tum primùm Circo, qui nunc maximus dicitur, deſignatus eſt locus, loca diuiſa Patribus, Equitibúſque, vbi ſpectacula ſibi quiſque facerent, foti appellati, ſpectauêre furcis duodenos ab terra ſpectacula alta ſuſtinentibus pedes, ludicrum fuit, equi pugiléſque ex Hetruria maximè acciti: ſolennes deinde annui manſere ludi Romani, Magni, variéque appellati *Valerius Maximus lib. 2. cap.* 162. Ad id, *inquit*, tempus Circenſi ſpectaculo contenta erat ciuitas noſtra, quod primus Romulus raptis virginibus Sabinis Conſualium nomine celebrauit. *Ludouicus Viues quoque in ſuis ad cap.17. lib.2. de Ciuit. Dei D. Auguſt. Annotationibus hac ſcribit:* Ludi quotannis Neptuno equeſtri celebrabantur, variè nominati Circenſes, Magni, Romani, apud Priſcos Conſualia, &c. *Alexander etiam Sardus lib.3. de Moribus gentium*, Sequebantur, *inquit*, ludi Romani à regibus inſtituti, & Romulo ipſo, his enim ludis raptæ creduntur Sabinæ, &c.

Cur autem Romani *dicti ſint non inuenio.* Circenſes *verò, quaſi circum enſes. Nam, vt Seruius tradit in lib. 3. Georg. quum rudis vetuſtas nondum loca huiuſcemodi ludis apta ædificâſſet, inter enſes & flumina eos celebrabat, vt ab vtraq́ parte ignauis præſens eſſet periculum, & locum ipſum* Circum *appellabat. Exin locus muris ſeptus, in quo ludi fiebant, nomen* Circi *retinuit. Quamuis Varro* Circum *inde nominatum velit*, quòd ibi Circum meras equi currerent. *Liuius autem refert, vt paulò antè indicauimus, Tarquinium Priſcum Circo maximo primum deſignâſſe locum, &c. Plinius verò author eſt lib. 36. cap. 15. Circum hunc maximum à Cæſare Dictatore extructum, longitudine trium ſtadiorum, latitudine vnius, ſed cum ædificiis iugerum quaternûm, ad ſedem*

Ludi hi cur Romani, Magni & Circenſes dicti.

ducen-

du:entorum milliam & ſexoginta..

Edebantur autem hi Ludi primùm à Regibus, deinde à Conſulibus eorum ſucceſſoribus, inde ab Ædilibus Plebeis, tandem à Curulibus, cùm deſignati eſſent in trium magnorum Deorum honorem, Iouis, Iunonis & Mineruæ. Colligitur hoc non obſcurè ex Cicerone, qui lib. 1. Actionis 2. in Verrem, Nunc, *inquit,* ſum deſignatus Ædilis: habeo rationem quid à populo Romano acceperim, mihi ludos ſanctiſſimos, maxima cum ceremonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos, mihi Floram matrem populo plebique Romanæ ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquiſſimos, qui primi Romani appellati ſunt, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæq; eſſe faciendos.

Ludi Romani quando celebrati.

Etſi verò Tarquinius eos annuos fecerit, vt Liuius teſtatur, tamen poſterioribus ſeculis nullum certum & definitum in anno tempus habuerunt: ſed vel ad bellum ituri Conſules eos ſæpè vouerunt: Feciſſe hoc primus omnium M. Furius Camillus Dictator legitur. Sic enim Liuius lib. 5. ab vrbe condita: Latini, Hernicíque operam ſuam pollicentes, ad id bellum venere: quibus quum gratias in Senatu egiſſet Dictator, ſatis iam omnibus ad id bellum paratis, ludos magnos ex Senatuſconſulto Veiis captis ſe facturum vouit. *Idem in Punico bello refert, Decemuiros retuliſſe ad Senatum: ludos magnos vouendos eſſe, ſi bellatum eſſet proſperè aduerſus Annibalem, Reſq; publica in eo quo erat antea ſtatu permanſiſſet. Vel ſi quando Reſpublica laborabat & afflicta erat, Senatus aut Imperator hos ludos decreuit. Hinc Suetonius in Augusto, quum magnitudinem Varianæ cladis expoſuiſſet.* Vouit, *inquit,* & magnos ludos Ioui Opt. Max. ſi Rempublicam in meliorem ſtatum vertiſſet. *Fuerunt etiam in Natalitiis Cæſarum celebrati, vt eſt videre apud Iulium Capitolinum in Imp. Pertinace. Reperitur & in adoptione tales ludos à Cæſaribus editos, vt intelligitur ex Spartiani Adriano. Sic quoque in publicis victoriis & triumphis celebrabantur.*

Cúmque primùm vno die, inde biduo, itemq; triduo agerentur, tandem plures dies iis attributi ſunt. Faſti nonnulli veteres nouem continuas dies à prid. Non. Septembris, vſque ad prid. Idus celebratos eos fuiſſe perhibent: poſt quos biduo interiectos, alios ludos Romanos in Circo per quinque dies habitos, iidem referunt. Hos tamen Paulus Manutius Comment. in Actionem 1. Verrinam, inſtitutos eſſe putat poſt illud tempus, quo Verres à Cicerone accuſatus fuit.

Circenſes & iam ab initio hi Ludi erant, vt ex Liuio manifeſtum eſt, tamen progreſſu temporis Scenici etiam facti ſunt, quod idem Liuius teſtatur lib. 31. his verbis Ludi Rmani Scenici eo anno magnificè apparatéque facti ab Ædilibus Curulibus L. Valerio Flacco, & L. Quinctio Flaminio biduum inſtaurati ſunt,

Ludorũ Rom. rittus.

Meridie autem celebratos hos Ludos ex Auguſtino colligitur, qui lib. 8. Confeſſ. Circenſium ſpectaculum Pomeridianum *vocat. Huc etiam facit quòd Suetonius in Claudio ſcribit:* Beſtiariis, meridianíſque adeò delectabatur, &c.

Ab initio autem magna cum ſimplicitate acti ſunt hi ludi: paulò poſt Tarquinius Priſcus opulentius inſtructiúſque eos celebrauit, & equos pugileſq; ex Hetruria accerſiuit, ut Liuius teſtatur: ſequentibus verò ſeculis creſcente potentiâ Romanâ, profuſis ſumptibus facti ſunt. Primò enim, omnis generis Pontifices, ſacerdotes: flamines, ſodales, augureſq; in Circenſi pompa ordine inceſſiſſe Tacitus libro 3. indicat: Tum, *inquit,* ſupplicia dis, ludíque Magni ab Senatu decernuntur, quos Pontifices & Augures, & Quindecemuiri, Septemuiris ſimul & ſodalibus Auguſtalibus ederent: *Hic mos à Chriſtianis poſtea in ſolennitatem feſti corporis Chriſti translatus eſt. Deinde, hanc proceſſionem ſeu pompam præierunt qui ſimulachra & imagines Deo portarent. Sic enim Tacitus ſcribit libro 2.* Honores vt quíſque amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti, decretíque: vt Ludos Circenſes eburnea effigies præiret, &c. *Suetonius etiam in Tito,* Quorum, *inquit,* omnium immemor, ſtatuam ei auream in palatio poſuit: & alteram ex ebore equeſtrem, quæ Circenſi pompâ hodie quoque præfertur dedicauit. *Tertiò, bigis & quadrigis cucurriſſe in Circenſibus, non ſolum Suetonius oſtendit in Dictatoris hiſtoria, & Herodianus lib. 4. in vita Caracallæ, ſed etiam in veteribus numiſmatibus repræſentatur.*

Erant verò carceres & metæ conſtitutæ, ad quas certi miſſus equorum certando procurrebant: ita emiſſiones equorum vocabantur in ea ſolennitate. Liuius lib. 7. ab vrbe condita huius rei meminiſſe videtur. Et Tranquillus in Claudio teſtatur, Circum maximum marmoreis carceribus, auratiſq; metis, quæ vtraque & tophina & lignea antea fuerant, exculcũ fuiſſe à Claudio.

In his præterea fuerunt Solennia curricula ſeptem: nam ſepteno circuitu currebant aurigæ, & 25. miſſus, quæ Domitianus ad quina ſpacia contraxit: & miſſus ad centenos propagauit, eodem Tranquillo authore. Vltimus equorum miſſus vocabatur Ærarius, proprio vocabulo, & ſeorſim ex ea quòd de collatione populi exhibebatur. Erant etiam in his ludis Deſultores, *non equi, ſed homines illiita appellati, qui præludia ludorum faciebant, & qui miſſus equorum denunciabant exituros.*

In iiſdem quoque quatuor factiones, videlicet

Ludorum Rom factiones.

Veneta, quæ cæruleo: Praſſina, quæ viridis dicta fuit: Alba & Roſea, coli celebrarique ſolita fuerunt: quibus addidit duas Domitianus Imp. Purpuream & Aurati Panni. Sic enim Tranquillus in Domitiano, Duas, inquit, Circenſibus gregum factiones, aurati, purpureíque panni ad quatuor priſtinas additi. Pannóque verſicolore per ſingulas factiones certabatur: in quibus ſpectantium fauor, & aura popularis gratiáque & ſtudium ad victoriam multum loci dedit. Nam tanto fauentium ſtudio hinc inde certabatur, quum ſuos quiſq́; clamore & plauſu foueret, vt magis ſtudio & colore panni, & fauore quo affecti erant, quàm verâ virtute niterentur, iiſq́; popularis fauor & gratia non dubiam plerunq́; victoriam dedit: adeò vt non populus modò, ſed & Principes ingenti ſtudio & gratiâ factionum contenderent. Siquidem Vitellius Venetæ factioni ita addictus erat, vt eos per æqua & iniqua amplo fauore proſequeretur, adeò vt quoſdam, qui clarè maledixerant, occidi iuberet. Sicut Praſſinæ deditus erat Caligula & Nero Impp. Fertur autem Verus Antoninus à Venetæ factionis hominibus, quam odio execrabili proſequebatur, intoleranda probra & contumelias tuliſſe, quòd contra eos Praſſinæ ſtuderet.

Conſul etiam Romæ, Importunus nomine, anno Domini 509. in conſuetorum exhibitione munerum, & editione Circenſium, fauens Venetæ factioni, in Praſſinos ſe parum æquum exhibuit, dum vnus ex iis, annuente Conſule, interficeretur, vt apparet ex Epiſtola Theodorici Regis Italiæ ad Specioſum ſcripta, vt eſt videre apud Caſſiodorum lib. 1. epiſt. 27.

Ludorum Rom. ſignum.

Præualuit etiam mos, vt Prætor, aliúſve Magiſtratus, qui Ludis præerat, Mappam aurigis mitteret, & curſus ſignum daret, quod erat futurorum Circenſium initium. Id à Nerone tali caſu fluxiſſe in morem Caſſiodorus teſtatur: Cùm Nero prandium protenderet, & celeritatem auidus ſpectandi populus flagitaret, ille mappam, quâ tergendis manibus vtebatur, iuſſit abiici per feneſtram, vt ſciret populus prandium finitum.

In Ludis Rom. feræ exhibitæ.

Feræ denique, & præcipuè inſolitæ populo in Circenſibus ab Auguſtis exhibebantur: quæ partim à venatoribus, partim à condemnatis conficiebantur. Sic enim Suetonius in Auguſto, cap. de Spectaculis ſcribit: In Circo aurigas, curſoreſque & confectores ferarum, & nonnunquam ex Nobiliſſima iuuentute produxit. Appellabantur autem tales confectores à beſtiis, quas cogebantur conficere Beſtiarii. De huiuſcemodi ludis loquitur Liuius lib. 9. Dec. 4. Apparatos, ait, ludos M. Fuluius, quos vouerat Ætolico bello, fecit. Multi artifices ex Græcia venerant, honoris eius causâ. Athletarum quoque certamen primo Romanis ſpectaculo fuit, & venatio data leonum & pantherarum, & propè huius ſeculi copiâ ac varietate ludicrum celebratum eſt.

Harum verò productionum beſtiarum in ſpectaculum, ſubinde meminere procedentis imperii authores. Plinius enim ſcribit, Elephantes in Circo pugnârunt Claudii Pulchri ædilitate Curruli, aduerſus tauros. Pugnauere & Cæſari Dictatori tertio Conſulatu viginti contra pedites quingentos. Iterúmque totidem turriti cum ſexagenis propugnatoribus eodem quo priore numero peditum, & pari equitum ex aduerſo dimicante. Leonum ſimul pugnam Romæ primus dedit Scæuola Præfectus in Curruli ædilitate. Pompeius M. in Circo iubatos 315. Cæſar Dictator 400. Senatus Conſultum fuit vetus, ne liceret Africanas Pantheras in Italiam aduehere. Contra hoc tulit ad plebem Cn. Aufidius tribunus plebis, permiſitq́; Circenſium gratiâ importari. Scaurus ædilitate ſuâ primus varias miſit. Cn. Pompeius deinde 410. Auguſtus 420. Idem poſtea in theatro Romæ oſtendit tigrim manſuefactam in cauea. Claudius Nero quatuor pariter manſuefactas. Camelum equo ſimilem collo, pedibus & cruribus boui, camelo capite, albis maculis, rutilum colorem diſtinguentibus, Cæſar ludis Circenſibus primum dedit. Pompeius ludis oſtendit primus Chaum Calliraphium, quem vocant, effigie lupi, pardorum maculis. Idem Cephos ex Æthiopia, quorum pedes poſteriores humanis cruribus, priores manibus fuere ſimiles. Hippopotamum & crocodillos quatuor M. Scaurus ædilitate ſuâ temporario theatro dedit. Domitius Ænobarbus ædilis Curulis vrſos Numidicos centum & totidem venatores Æthiopes in Circo. Claudius exhibuit Theſſalos equites, qui feros tauros per ſpacia Circi agebant, inſiliebántque defeſſos & ad terram cornibus detrahebant. Titus Veſpaſianus munus edidit apparatiſſimum largiſſimúmque: Gladiatores atque vno die quinque millia omnis generis ferarum. Domitianus in Circo præter ſolennes bigorum & quadrigarum, curſus prælium etiam duplex equeſtre & pedeſtre commiſit. Adrianus in Circo multas feras & ſæpè centum leones interfecit. Antoninus pius munera dedit, in quibus elephanti, crocutæ Rhinocerotes, crocodili atque hippopotami, & omnia ex omni orbe terrarum animalia etiam tigres fuere: Centum quoque bones vnâ miſſione dati. Gordianus verò duodecim populo Romano ſpectacula per ſingulos duodecim dies dedit ædilitatis ſuæ tempore: ita vt gladiatorum nonnunquam quingenta paria, & nunquam minus centum quinquaginta, feras Libycas vno die quandoque ediderit. Erat ei ſylua in qua habuit ceruos ducentos: Britannos equos feros triginta: oues feras mille albas: decem aueras capreas, quas ſcilicet ipſe inaurari fecerat: Struthiones Mauros miniatos trecentos: onagros triginta: apros centum quinquaginta: ibices ducentas: damas ducentas. Hæc omnia

populo

populo diripienda conceßit, die muneris quod ſextum edebat. Philippus primus Imperator Chriſtianus, cùm milleſimus annus ab vrbe condita in ſuum & filii Conſulatum incidiſſet, Seculares ludos & munera edidit Circenſia. In quibus feræ ſunt data, quas Gordianus in triumphum Perſicum parauerat: elephanti duo & triginta: tygres 20. leones manſueti 60. leopardi manſueti 30. belbi, id eſt hyenæ 10. gladiatores fiſcales paria mille: Rhinoceros vnus: archoleontes 10. Camelopardali 10. equi feri 40. Flauius Vopiſcus in Probi hiſtoria.

Acclamationes denique benè compoſitæ more maiorum in Circenſibus ſpectaculis fiebant: Eæ verò progreſſu temporis ſtudio partium & factionum iurgiis & contumeliis, quin etiam cadibus interdum miſcebantur, vt ex dicta epiſtola Theodorici Regis intelligitur: Soletis, *inquit,* aëra ipſa mellifluis implere clamoribus, & vno ſono dicere quod ipſas quoque belluas delectet audire: profectis voces organo dulciores: & ita ſub quadam harmonia, citharæ concauum, theatrum per vos reſonat, vt ſonos poſſet quilibet credere, quàm clamores. Num quid inter iſta rixæ decent, aut inflammata contentio? Abiicite furorem læſi, iram gaudentes excludite, &c. *Hæc autem non tantum in Romanis Ludis, ſed in Circenſibus omnibus ſpectaculis edebantur.*

Circenſia ſpectacula improbata ab ipſis Ethnicis.

Non probauit autem Cicero hæc Circenſia ſpectacula, & venationes, pugnas & cædes hominum atque ferarum in iis factas. Sic enim ad Caluiſium ſcribit: Circenſes erant, quo genere ſpectaculi ne leuiſſimè quidem teneor, nihil nouum, nihil varium, nihil quod non ſemel ſpectâſſe ſufficiat. *Rurſus ad M. Marium idem,* Omninò ſi quæris ludi apparatiſſimi, ſed non tui ſtomachi. Apparatûs ſpectatio tollebat omnem hilaritatem: Quid enim delectationis habent ſexcenti muli in Clitemneſtra, aut in equo Troiano craterarum tria millia: aut armatura varia peditatûs & equitatûs in aliqua pugna? quæ popularem admirationem hâbuerunt, delectationem tibi nullam attuliſſent. Non enim te credo Græcos & Oſcos ludos deſiderare. Reliquæ ſunt venationes binæ per ſingulos dies magnificæ: nemo negat: ſed quæ poteſt eſſe homini politico delectatio? cùm aut homo imbecillus à valentiſſima beſtia laniatur, aut præclara beſtia venabulo tranſuerberatur? Extremus Elephantorem dies fuit, in quo admiratio magna vulgi atque turbæ, delectatio nulla exſtitit: quin etiam miſericordia quędam conſequuta eſt atque opinio huiuſmodi, eſſe quandam illi belluæ cum genere humano ſocietatem. *Hæc omnia Cicero Ethnicus de Circenſibus Ludis.*

Circenſia ſpectacula damnata à Chriſtianis Doctoribus.

Cùm verò iidem Ludi ſub Chriſtianis Imperatoribus quoque Romæ retinerentur & ederentur, atque etiam aliis in locis multis ſimilia Spectacula celebrarentur, Omnes vbique locorum, ſiue in Oriente, ſiue in Occidente, Sanctiſſimi Patres quoque ſuis in concionibus atque etiam ſcriptis magno zelo ac ſtudio declamârunt aduerſus Chriſtianos ſpectacula eiuſmodi frequentantes, atque etiam interdum edentes. Imò adeò ea deteſtatos eſſe Saluianus author eſt, vt non ſinerent tingi quemquam ſacro baptiſmate, niſi ſolemni ritu abrenunciens Satanæ & pompis eius, ſpectaculis pariter diſertis verbis ſe renunciare profiteretur. At vindex periurii Deus, & præuaricationis Vltor, quum nec per Viſigothos, Vuandalos, Erulos & Oſtrogothos Romanam vrbem inuadentes, eiuſmodi ſpectacula è gentilitia ſuperſtitione manantia aboleri potuiſſe conſpiceret, poſtea Longobardis aperuit muros & portas Vrbis; qui eiuſmodi dæmonum officinas opificibus vacuas penitus redderent, vt non eſſent amplius qui huiuſmodi diabolicas nũdinas frequẽtarent.

Circenſia ſpectacula improbauit etiam Theodoricus Italiæ Rex.

Non probauit etiam hæc Circenſia & ſimilia Spectacula Theodoricus Oſt Gothus Italiæ Rex. Nam in epiſtola ad Spectoſum de Circenſibus ita ſcribit: Spectaculum expellens grauiſſimos mores, inuitans leuiſſimas contentiones, euacuator honeſtatis, fons irriguus iurgiorum, quod vetuſtas quidem habuit Sacrum, ſed contentioſa poſteritas fecit ludibrium, *&c. Deteſtatur Rex barbarus, quod tamen præſtare cogebatur inuitus. Nam ad finem epiſtolæ,* Hæc, *inquit,* nos fouemus neceſſitate populorum imminentium, quibus votum eſt ad talia conuenire, dum cogitationes ſerias delectantur abiicere. *Et in fine:* Expedit interdum deſipere, vt populi poſſimus deſiderata gaudia continere. *Hac ipſe quidem, poſtquam eâdem epiſtolâ Circi & Circenſium ludorum gentilitia ſacra pandit, prorſus indigna quæ à Chriſtianis frequentarentur. Flauius Vopiſcus in Probi hiſtoria,* Venationem, *inquit,* in Circo ampliſſimam dedit, ita vt populus cuncta diriperet. Genus autem ſpectaculi fuit tale: Arbores validæ per milites radicitùs euulſæ connexis latè longéque trabibus affixæ ſunt, terrâ deinde ſuperiectâ, totúſque Circus ad ſyluæ conſitus ſpeciem, gratia noui viroris effronduit. Immiſſi deinde per omnes aditus ſtruthiones mille, mille cerui, mille apri, mille damæ, ibices, oues feræ, & cætera herbatica animalia, quanta vel ali potuerunt, vel inueniri. Immiſſi deinde populares, rapuit quiſque quid voluit. *Spartianus in vita Adriani Imp.* In Circo *ait,* multas feras, & ſæpè centum leones interfecit, militares Pyrrhicas populo

frequenter exhibuit. *Hoc verò ante conſtitutum imperium moris non fuit. Vnde Liuius lib.4. Dec.5. in Macedonici belli deſcriptione,* Iuuenes, *ait,* quidam Romani ludicro Circenſi cum vſu belli verſo partem humillimam muri cœperunt : mos erat tum, nondum hac effuſione inductâ, beſtiis omnium gentium Circum complendi, varia ſpectaculorum conquirere genera.

Vinalia Altera, quę & Ruſtica dicebantur.

VInalia Altera *celebrabantur* 13. *Calend. Septemb. Plinio authore lib.18.c.29. quidam ad* 12. *Cal. Septemb. referunt ex Varronis authoritate. Sic enim Varro lib.5. de lingua Latina: Vinalia Ruſtica dicuntur, ante diem* 12. *Calend. Septembr. Illis Flamen Dialis vindemiam auſpicatus maturis vuis, vinum legere, & vindemiam fieri iubebat : tum agnam Ioui immolabat, inter cuius exta caſa & protecto Flamen vinum legit. Apud Thuſculanos enim lege cautum erat, ne quis vinum nouum, antequam Vinalia calentur, in vrbem inueheret : apud Laurentes, ne quis poma ex alieno legeret, qua humeris vectarentur: apud Græcos, ante vernum æquinoctium ne quis vitem incideret, neque vuam ante autumnale æquinoctium guſtaret: apud Romanos verò, Vino & nouis frugibus, antequam Flamen primitias libâſſet, nulli veſci licuit. Alexander ab Alex. lib.6. cap.8. ex Varronis lib. 5. de Latina lingua.*

Celebrata autem videntur hæc Vinalia ceu Bacchanalia quadam, priuatim quoque per ſingulas domos veluti Sacrum quoddam, potu vini vberiori, & omnis generis laſciviâ. Id non obſcurè colligi poſſe arbitror ex Taciti lib.11. vbi Meſſalinam, Claudio Cæſare marito abſente, introducit ludicrum tale, vt tegeret adulterium, celebraſſe: At Meſſalina, *inquit*, non aliàs ſolutior luxu. adulto autumno ſimulachrum vindemiæ per domum celebrabat, vrgeri præla, fluere lacus, & fœminæ pellibus accinctæ aſſultabant, ut ſacrificantes vel inſanientes Bacchæ. Ipſa crine fluxo thyrſum quatiens, iuxtáque Silius hederâ vinctus, gerere cothurnos, iacere caput, ſtrepente circum procaci choro.

Venatorum Feſtum.

CElebrabatur 13. *Cal. Sept. Roma quoque feſtum* Venatorum, *vt P. Eberus teſtatur in ſuo Calendario hiſtorico.*

Vulcanalia.

Vulcanaliorum dies, Ludi. eorúmque ritus.

VVlcanalia *vetus Calendarium refert ad diem* 23. *Auguſti : Feſtus autem ad diem* 29. *eiuſdem menſis. Celebrabantur autem in honorem Vulcani, & ludi fiebant in Circo Flaminio: quo die etiam populus pro ſe animalia in ignem mittebat, Gyraldo teſte de Diis gentium Syntagmate* 13. *Vide etiam Epigrammata vrbis Romæ folio* 165. *Alia ſunt ab his quæ menſe Maio fieri ſuprà diximus.*

Vulcani templum cur extra Romam.

Templum Vulcani à Romulo extra muros vrbis fuit poſitum : vel quòd filius Martis cum exiſtimaretur, propter fabuloſam illam Vulcani aduerſus Mortem Veneris cauſa ſimultatem, Vulcanum in eadem vrbe eodémque cum Marte domicilio eſſe noluit. Aut templum illud iam inde ab initio ædificatum à Romulo fuit, vt ibi vnà cum Collega ſuo Tatio curiam haberet, in qua de rebus arcanis cum ſenatu nemine interueniente quietè poſſet conſultare. Vel, quòd veriſimillimum eſt, quum Roma ab incendiis ſtatim à primis temporibus multum eſſet periculi, colendum quidem Deum igni præfectum, ſed extra vrbem locum ei aſſignandum ſtatuerunt, vt Plutarchus refert in Quæſt. Rom. quæſt. 47.

Opis Conſiuæ Feſtum.

Ops Conſiua vnde dicta.

OPis Conſiuæ Feſtum & Sacrum *in Capitolio celebrabatur* 25 *die Auguſti, vt eſt videre in veteri Calendario, & in Gyraldi ac Iunij Faſtis. Dicta eſt autem Ops Conſiua à ſatu, nam terra exiſtimabatur eſſe. De hac verò Dea eiúſque feſto Varro de Latina lingua ſic ſcribit:* Opi Conſiua dies, *inquit*, à Dea Ope Conſiua, cuius in Regia ſacrarium : quod ideò actum, vt eò præter virgines Veſtales & ſacerdotem publicum introeat nemo : is quum eat, ſuffibulum haud habeat.

Furinalia.

Furinalia, & Dea Furina quæ.

FEria quæ Furinalia *dicuntur in honorem Furinæ Deæ inſtituta fuerunt, de qua tamen Varro teſtatur, quòd vix ſuo tempore nota fuerit: ei tamen flamen etiam Furinalis attributus fuit. Deæ huius Furinæ meminit & Martianus in ſecundo, ac Cicero in tertio de Natura Deorum, Eumenidas commemorans.* Quæ, *inquit*, ſi Deæ ſunt, quarum & Athenis fanum eſt, & apud nos, vt ego interpretor, lucus Furinæ, Furiæ Deæ ſunt ſpeculatrices (credo) & vindices facinorum & ſceleris. *Gyraldus de Diis celebrata ait Furinalia* 6. *Cal. Septembr. In Calendario veteri referuntur ad* 8. *Cal. Sextil.*

ΦΑΛΛΑΓΩΓΙΑ.

Auguſto M. membrum virile Romæ cultum.

MEnſe etiam Auguſto res Celebrata ſermonibus proditur, vt matronæ Romanæ membri virilis figuram Diuinis colerent honoribus : quam extra portam Collinam ad ædem

Veneris cum pompa ſacrorum deferebant, Ægyptiorum more: mox à caſtiſſima & ſpectata pudicitiæ matrona, præter tamen matronale decus, in ſinu Veneris locaretur: vt refert Alexander ab Alexand. lib. 3. cap. 18. & Adrianus Iunius in ſuis Faſtis, vbi ad diem 26. Auguſti hoc feſtum ponit, & φαλλαγωγίαν à Græcis vocari dicit, quod etiam Theodoretus & Phurnutus teſtantur: à φαλλῷ, quod Priapum ſignificat. Mutuati ſunt Romani morem hunc turpiſſimum fœdiſſimúmque à Græcis, quibus Melampus eum ex Ægypto attulit, vt Herodotus lib. 2. indicat. Ad hoc feſtum Priapi Prudentius alludit contra Symmachum, quum de Diis Gentilium tractat, ſic canens:

Hic Deus è patrio prænobilis Helleſponto,
Venit adúſque Italos, Sacris cum turpibus hortos
Sinum lactis, & hæc votorum liba quotannis
Accipit, & ruris ſeruat vineta Sabini,
Turpiter adfixo pudeat quem viſere ramo;

Canum Feſtum.

Canum Feſti dies & origo.

C*ælius lib. 17. cap. 28. ex Græcis authoribus indicat,* Panagyrin. Canum *menſe Auguſto à Romanis ſolitam celebrari, in memoriam vrbis captæ à Gallis, & quòd Capitolio ab iiſdem obſeſſo, canes anſerum vigiliâ ſuperati fuerant: ac propterea in hoc feſto canes cruci affigebantur, anſere puluino inſidente. Hoc ipſum arbitrar à Plinio quoque ſignificatum lib. 29. cap. 4. vbi canes ait annua pendere ſupplicia inter ædem Iuuentutis & Summani, in furca viuos arbore fixos ſambucea. Meminit etiam Alex. de Alex. lib. 5. cap. 12. vbi porrò addit, niſi crux ſeu furca illa ex ſambuco ficta eſſet, ſacrum ritè fieri minimè putâſſe.*

CAPVT XXIII.

Feſta & Sacra quæ menſe Septembri à Græcis ſunt Celebrata.

ΜΑΙΜΑΚΤΗΡΙΑ.

Mæmacteria cur inſtituta.

M*αιμακτηρια Feſtum fuit Athenienſium à quo nomen habet menſis* Μαιμακτηριὼν*, in quo celebrabatur, quíque Septembri noſtro maxima ex parte reſpondet. Feſtum etiam ipſum ſic dictum fuit à Ioue* Μαιμάκτῃ*, hoc eſt, furore percito, turbido & impetuoſo, quòd in eo ſacra fierent ad Iouialium imbrium impetum ſedandum: nam hyems hoc menſe & aër turbari incipit: vt Lyſimachides de menſibus Athenienſium teſtatur: hinc & Vlpianus in Demoſthenis Olynth. 3. hunc hyemis & pluuiarum menſem vocat.*

ARIADNÆ Feſtum.

A Mathuſij *in Cypro Sacrum faciebant* Ariadnæ, *Feſtúmque celebrabant, ex inſtituto Theſei. Plutarchus enim in eius vita refert, mortuâ in partu Ariadna,* ἐπελθόντα τὸν Θησέα, καὶ περίλυπον γενόμενον, τοῖς μὲν ἐγχωρίοις ἀπολιπεῖν χρήματα συντάξαντα θύειν τῇ Ἀριάδνῃ, δύο δὲ μικροὺς ἀνδριαντίσκους ἱδρύσασθαι, τὸν μὲν ἀργυροῦν, τὸν δὲ χαλκοῦν. Ἐν δὲ τῇ θυσίᾳ τοῦ Γορπιαίου μηνὸς ἱσταμένου δευτέρᾳ κατακλινόμενον τινὰ τῶν νεανίσκων, φθέγγεσθαι καὶ ποιεῖν ἅπερ ὠδίνουσαι γυναῖκες: *Hoc eſt,* Aduenientem Theſeum, doloréque confectum, incolis reliquiſſe pecunias, quæ in Adriadnæ ſacrificium erogarentur. Duo prætereà exigua ſtatuiſſe ſimulachra, alterum argenteum, æneum alterum. In ſacrificio autem, quod fit die ſecundâ Gorpiæi menſis (*qui Septembri noſtro reſpondet*) adoleſcentem in lecto iacentem vociferare, cæteráque facere, quæ à parturientibus mulieribus fieri ſolent. *Ibidem Plutarchus indicat, Naxios quoſdam ſcriptores referre, duas fuiſſe Adriadnas: earum alteram in Naxo nuptam fuiſſe Dionyſio, Staphylúmque peperiſſe: Iuniorem verò à Theſeo raptam, ab eodem verò repudiatam in Naxum acceſſiſſe, nutricemque cum ea Corynnâ nomine, cuius demonſtretur ſepulchrum. Defunctam verò ibi Adriadnen, honores iis quos diximus non ſimiles aſſequutam: nam illius celebritatem ludis lætitiâque agitari: quæ autem in huius honorem fiant ſacrificia, mærore omnia ac luctu eſſe referta.*

Feſti huius origo.

Sacri Ariadnæi ritus.

Feſtum Parentationis eorum qui ad Platæas in pugna aduerſus Perſas occubuerunt.

P*Lataenſes decimo ſexto die* Μαιμακτηριῶνος *quotannis maximâ Solennitate Sacra fecerunt & Feſtum celebrârunt eorum Manibus, qui contra Perſas fortiter præliantes Duce Pauſaniâ ad Plateas occubuerant, & ibidem ſepulti erant, authore Plutarcho in Ariſtide, vbi & pompam ac ceremonias eius luculenter his verbis deſcribit:* ἐκ τούτου γενομένης ἐκκλησίας κοινῆς τῶν Ἑλλήνων, ἔγραψεν Ἀριστείδης ψήφισμα συνιέναι μὲν εἰς Πλαταιὰς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν, τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος προβούλους καὶ θεωρούς, ἄγεσθαι δὲ πενταετηρικὸν ἀγῶνα τῶν Ἐλευθερίων: εἶναι δὲ σύνταξιν Ἑλληνικὴν, μυρίας μὲν ἀσπίδας, χιλίους δὲ ἵππους, ναῦς δ' ἑκατὸν, ἐπὶ τὸν πρὸς βαρβάρους πόλεμον, Πλαταιεῖς δὲ ἀσύλους καὶ ἱεροὺς ἀφεῖσθαι τῷ θεῷ θύοντας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Κυρωθέντων δὲ τούτων, οἱ Πλαταιεῖς ὑπεδέξαντο τοῖς πεσοῦσι καὶ κειμένοις αὐτόθι τῶν Ἑλλήνων ἐναγίζειν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν, καὶ τοῦτο μέχρι νῦν δρῶσι

Solennitatis huius dies, origo & ritus.

ctionem ab Horatio Conſule Idibus Septembr. ſolenni ritu dedicatum eſt Ioui, eiúſque dedicationis memoria quotannis hoc die repetita fuit, ut refert Plutarchus in Publicola, & Liuius.

Claui Figendi Solennitas.

Claui figendi qualis ſolennitas.

E*Odem quoque die Prætor maximus clauum figit. Quæ autem* CLAVI FIGENDI *Solennitas fuerit Liuius docet lib. 7. Dec. 1.* Cùm fortè, *inquit*, ludos Circus Tiberi ſuperfuſo irrigatus impediiſſet, id verò veluti auerſis iam diis, aſpernantibúſque placamina iræ terrorem ingentem fecit. Itaque C. Genutio, & L. Æmilio Mamerco ſecundum Coss. cum piaculorum magis conquiſitio animos, quàm corpora morbi afficerent: repetitum ex ſeniorum memoria dicitur, peſtilentiam quondam clauo à dictatore fixo ſedatam. Eâ religione adductus ſenatus, Dictatorem claui figendi causâ dici iuſſit: dictus L. Manilius Imperioſus, is Pinarium magiſtrum equitum dixit. Lex vetuſta eſt: priſcis literis, verbíſque ſcripta: vt qui Prætor Maximus ſit, Idibus Sept. clauum pangat. Fixus fuit dextro lateri ædis Iouis Optimi Maximi, eâ parte quâ Mineruæ templum eſt: eum clauum, quia raræ per ea tempora literæ erant, notam numeri annorum fuiſſe ferunt, eóque Mineruæ templo dicatam legem, quia numerus Mineruæ inuentum ſit. Volſiniis quoque clauos indices numeri annorum fixos in templo Nortiæ Deæ Hetruſcæ comparere, diligens talium monumentorum author Cincius affirmat. M. Horatius Conſul ex lege templum Iouis Opt. Max. dedicauit, anno poſt exactos Reges. A Conſulibus poſtea ad Dictatores, quia maius imperium erat, ſolenne Claui figendi tranſlatum eſt. *Meminit huiuſmodi ſolennitatis idem lib. 8. Dec. 1. quum ob veneficia mulierum Romanarum talem repetitam Solennitatem ſcriberet, his verbis*: Itaque memoriâ ex annalibus repetitâ, in ſeceſſionibus quondam plebis clauum ab Dictatore fixum, alienatáſque diſcordiâ mentes hominum, eo piaculo compotes ſui feciſſe, Dictatorem Claui figendi causâ creari placuit: creatus Cneus Quintilius, magiſtrum equitum L. Valerium dixit: qui fixo clauo magiſtratu ſe abdicáuit. *Et iterum lib. 9. Decad. 1.* Amplexus regni nomen, ut qui optimo iure Rex Romæ creatus ſit, creatum ſe dicet, quem ſemeſtri dictaturâ, quem interregno quinque diebus contentum fore putes? quem Claui figendi, aut Ludorum cauſa dictatorem audacter Crees. *Huc alludit monumentum Romæ inuentum:* M. HORATIVS CONSVL EX LEGE TEMPLVM IOVIS OPT. MAX. DEDICAVIT ANNO POST EXACTOS REGES A CONSVLIBVS. POSTEA AD DICTATORES, QVI MAIVS IMPERIVM ERAT, SOLENNE CLAVI FIGENDI TRANSLATVM EST.

Natalitii Ludi.

Dies 23. ſolennis homa. eiúſque ritus. Ludi Natalitii.

V*Igeſimus tertius dies menſis Septembris Natalis fuit Auguſti Cæſaris, ut Suetonius in eius vita refert. Hunc diem Equites Romani ſponte atque conſenſu biduo ſemper celebrârunt, eodem authore. Curſus etiam equorum hoc die in ſempiternum inſtituti, Dione teſte. Ludi enim in Natalibus Magnorum virorum apud vetores edebantur, qui* Natalitii *dicebantur. Sic Natalitii Alexandri Magni 8. Idus Februarii: 4. Cal. Febr. Conſtantini M. & Iunioris 7. Id. Auguſti: Cal. April. Antonini: 3. Id. April. Veri Impp. 4. Id. Iulias Cæſaris Dictatoris: 6. Cal. Non. Adriani: 4. Cal. Decemb. Neruæ: 18. Cal. Decemb. Septimiani 13. Cal. Ian. Gordiani: 9. Cal. Ian. Titi Cæſaris celebrabantur. Et de his accipienda ſunt authorum loca: Capitolini in Pio:* Circenſes Natali ſuo dicatos non reſpuit. *Æl. Spartiani in Adriano:* Gladiatorum munus per ſex dies continuos exhibuit, & mille feras natali ſuo edidit. Optimos quóſque de Senatu, in contubernium Imperatoriæ maieſtatis aſciuit, ludos Circenſes præter natalitios decretos ſibi reſpuit. *Hæc verò Natalitia Pontificii progreſſu temporis ſanctis mortuis accommodârunt.*

Meditrinalia.

Miditrinaliorum ritus.

M Editrinalia *ſolennitas fuerunt pridie Cal. Octob. vt eſt in veteri Calendario in honorem* Miditrinæ *dea celebrata, ſic à Medendo dicta.* Mos autem erat, *vt ait Feſtus*, Latinis populis, quo die quis primùm guſtaret muſtum, dicere ominis gratiâ Vetus nouum vinum bibo: veteri nouo morbo medeor. A quibus verbis etiam Meditrinæ Deæ nomen acceperunt, eiúſque Sacra Meditrinalia dicta ſunt. *Varro de Latinâ lingua libro 5. ait*, Meditrinalia, dies dictus eſt à medendo: *quod, vt ait Flaccus*, Flamen Martialis dicebat hoc die ſolitum vinum nouum & vetus libari, & deguſtari medicamenti cauſa: quod facere ſolent etiam nunc multi, quum dicant: Nouum vetus vinum bibo: nouo veteri morbo medeor: ſicut ad primitias pomorum noua eſſe dicebant vetera, & alia exoptabant noua; ominis cauſa: *Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 9. in alio tamen Calendario ad 5. Idus Octobr. celebritas refertur.*

Eodem

Epulum Mineruæ.

Eodem quoque die Epulum Mineruæ *fuit, vt in veteri Calendario annotatum eſt: ſunt tamen qui 4. Calend. Octobr. tribuant.*

CAPVT XXV.

Feſta quæ menſe Octobri à Græcis ſunt Celebrata.

ΠΥΑΝΕΨΙΑ.

Feſti huius nomina.

Πυανέψια Pyanepſia *Athenienſium feſtum fuit, menſeque* Πυανεψιῶνι, *qui Octobri noſtro reſpondet, & nomen à Feſto quòd in eo agitur habet, celebratum fuit. Alii Græci hanc Celebritatem vocârunt etiam* Πυανοψίαν *&* Πανοψίαν. *Sic enim Harpocration ex Apollonio & iis qui de feſtis Athenienſium ſcripſerunt, refert.* καὶ ἡμεῖς, *inquit*, πυανοψίαν ταύτην τὴν ἑορτὴν καλοῦμεν· οἱ δὲ ἄλλοι ἕλληνες πανοψίαν, ὅτι πάντας εἶδον καρποὺς τῇ ὄψει. *Notandum etiam, pro* πυανοψία *(vt apud Suidam ſcribitur) apud Harpocrationem ſcriptum eſſe* πανοψία, *& quidem bis. Sed Apollonius apud Harpocrationem indicat*, δεῖ λέγειν πυανέψια· καὶ τὸν μῆνα πυανεψιῶνα, dici oportere Pyanepſia, & menſem Pyanepſiona.

Pyanepſia vnde dicta.

Nomen habet hoc Feſtum à fabis, quæ in eo coquebantur in honorem Apollinis. Vnde Apollonius apud Harpocrationem reddens rationem, cur non Pyanopſia ſeu Panopſia, ſed Pyanepſia dici debeat, hæc ſubiungit: πύανα γὰρ ἕψουσιν ἐν αὐτῇ τῇ ἑορτῇ, *id eſt*, Fabas coquunt in hoc Feſto. *Et quia fabæ flatus ventris excitant,* πυανέψια ποδὴ ἑορτὴ *apud Athenæum lib. 9. cap. 27. dicitur.*

Pyanepſiorum origo.

Authorem eius alii alium faciunt: plerique tamen ad Theſeum referunt, qui hoc Feſtum & Sacrum inſtituiſſe & Apollini vouiſſe dicitur, in memoriam felicis ſui reditûs: quòd interfecto Minotauro in inſula Creta, & liberatis Athenis à difficili tributo, ſecum ex Creta obſides Athenienſium liberos reducens, hoc die vrbem ingreſſus ſit.

Pyanepſia quo die celebrata.

Harpocration autem ex Apollonio refert, Πυανεψιῶνος ἑβδόμῃ τὰ πυανέψια ἄγεσθαι, *hoc eſt,* ſeptimâ Pyanepſionis celebrata Pyanepſia: *quod etiam Suidas teſtatur, & Plutarchus in Theſeo. Quocirca hallucinari videtur eius loci interpres Lapus, qui* ἑβδόμην πυανεψιῶνος *Nonas Iulii reddidit.*

Pyanepſiorum ritus.

Plutarchus eodem loco originem, ritus ac ceremonias, huius ſolennitatis, his verbis deſcribit: καταπλεύσας ὁ Θησεὺς, ἔθυε μὲν αὐτὸς ἃς ἐκπλέων θυσίας εὔξατο τοῖς θεοῖς φαληροῖ· κήρυκα δὲ ἀπέστειλε τῆς σωτηρίας ἄγγελον εἰς ἄστυ. Οὗτος ἐνέτυχεν ὀδυρομένοις τε πολλοῖς τὴν τοῦ βασιλέως Αἰγέως τελευτὴν, καὶ χαίρουσιν ὡς εἰκὸς ἑτέροις, καὶ φιλοφρονουμένοις καὶ στεφανοῦν αὐτὸν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ προθύμοις οὖσι. Τοὺς μὲν οὖν στεφάνους δεχόμενος, τὸ κηρύκειον ἀνέστεφεν, ἐπανελθὼν δὲ ἐπὶ θάλασσαν, οὔπω πεποιημένου σπονδὰς τοῦ Θησέως, ἔξω περιέμεινε, μὴ βουλόμενος τὴν θυσίαν ταράξαι. Γενομένων δὲ τῶν σπονδῶν, ἀπήγγειλε τὴν τοῦ Αἰγέως τελευτήν. Οἱ δὲ σὺν κλαυθμῷ καὶ θορύβῳ σπεύδοντες ἀνέβαινον εἰς τὴν πόλιν, ὅθεν καὶ νῦν ἐν τοῖς ὠσχοφορίοις, στεφανοῦσθαι μὲν οὐ τὸν κήρυκα λέγουσι, ἀλλὰ τὸ κηρύκειον, ἐπιφωνεῖν δὲ ταῖς σπονδαῖς, ἐλελεῦ εἶα ἰοῦ, τοὺς παρόντας, ὧν τὸ μὲν σπεύδοντες ἀναφωνεῖν καὶ παιωνίζοντες εἰώθασι, τὸ δὲ ἐκπλήξεως καὶ ταραχῆς ἐστι. Θάψας δὲ τὸν πατέρα, τῷ Ἀπόλλωνι τὴν εὐχὴν ἀπεδίδου τῇ ἑβδόμῃ τοῦ πυανεψιῶνος μηνὸς ἱσταμένου. Ταύτῃ γὰρ ἀνέβησαν εἰς ἄστυ σωθέντες. ἡ μὲν οὖν ἕψησις τῶν ὀσπρίων λέγεται γίνεσθαι, διὰ τὸ σωθέντας αὐτοὺς εἰς ταυτὸ συμμῖξαι τὰ περιόντα τῶν σιτίων, καὶ μίαν χύτραν κοινὴν ἑψήσαντας, συνεστιαθῆναι καὶ συγκαταφαγεῖν ἀλλήλοις. καὶ ταῦτα τινὲς ἐπὶ τοῖς ἡρακλείδαις γενέσθαι λέγουσιν οὕτως διατρεφομένοις ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων· οἱ δὲ πλείονες ὡς προείρηται. *Hoc eſt,* Naue eò aduectus Theſeus, Solennia ſacra quæ in diſceſſu vouerat, Diis immortalibus peregit. De incolumitate etiam nuntium in vrbem miſit. Is multos ob Regis Ægei interitum in ſqualore & lachrymis mœſtos inuenit: alios etiam, vt credibile eſt & æquum ob eius ſalutem, lætitiâ exultantes, & illum certatim cum plauſu & coronis excipientes. Acceptis igitur coronis caduceum coronauit. Reuerſus autem ad mare, nondum peractis à Theſeo libationibus, extra ſpectauit, quod ſacrificium turbare nollet: quo abſoluto, nuntiauit Ægei mortem. Illi magno luctu, tumultu & trepidatione ſe in vrbem receperunt: vnde hodiéque conſuetudo manet, vt in Oſchophoriis non nuntius ipſe, ſed caduceum coronetur: & poſt libationes huiuſmodi qui interſunt, emittant voces, Eia, heu: quorum altero in feſtinatione, ac bellicis Pæanibus vti ſolent: alterum conſternationis ac turbationis eſt. Patre igitur ſepulto, Apollini votum perſoluit ſeptimâ die Octobris: ea enim in vrbem ſe incolumes receperunt. Vnde & legumina ob eam cauſam coqui aiunt, quòd ſeruari allata ſibi cibaria in vnum confuderint, & communi ad coquendum ollâ adhibitâ congreſſi inuicem atque epulati ſint. Quæ Sacra Herculis liberis exhiberi quidam aiunt, vt qui hoc modo ab Athenienſibus enutriti ſint: ſed plures ſuperiorib. magis aſſentiri videntur.

ΟΣΧΟΦΟΡΙΑ.

Oſchophoria quo mēſe & die celebrata.

Eodem menſe quo Pyanepſia, Oſchophoria *quoque fuiſſe celebrata, ex his Plutarchi verbis, quæ de Pyanepſiis ſcribit, non obſcurè*

colligi

colligi poſſe videtur. Nonis Iulii Alex. de Alexand. lib. 3. cap. 18. peractam fuiſſe hanc Solennitatem teſtatur per Πυανεψιῶνα *male Iulium intelligens. Ego Plutarchum in fine vitæ Theſei de hoc feſto & ſacro loqui arbitror: id ſi ſit, octauo huius menſis celebratum eſt. Sic enim verba eius habent :* θυσίαν ποιοῦσι Θησεῖ τὴν μεγίστην, ὀγδόῃ Πυανεψιῶνος, ἐν ᾗ μετὰ τῶν ἠιθέων ἐκ Κρήτης ἐπανῆλθεν, *id eſt,* Sacrificium maximum Theſeo faciunt octauo Pyanepſionis, quo cum iuuenibus ex Creta reuerſus eſt.

Oſchophoriorum ritus. *In hoc feſto circumferebatur* Εἰρεσιώνη, *hoc eſt, ramus oleaginus, lanâ obuolutus, onuſtus vuis, ficis, & aliis arborum fructibus. Ferebatur autem à duobus locupletibus & ingenuis pueris, ad id ſorte delectis, vnde & ὀσχοφόροι dicti ſunt. Sic enim Harpocration ex Philochoro ſcribit:* ἕνεκα τῆς κοινῆς σωτηρίας νομίζουσι τοὺς καλουμένους ὀσχοφόρους καταλέγειν δύο, τῷ γένει καὶ πλούτῳ προέχοντας, *id eſt,* Communis ſalutis cauſâ arbitrantur electos duos, quos Oſchophoros nominant, genere & diuitiis præſtantes. *Sic etiam in Nicandri Alexiph. Scholiaſtes inquit:* Ὀσχοφόροι λέγονται Ἀθήνῃσι παῖδες ἀμφιθαλεῖς ἁμιλλώμενοι κατὰ φυλάς, οἱ λαμβάνοντες κλήματα ἀμπέλου, ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διονύσου ἔτρεχον εἰς τὸ τῆς Σκιράδος Ἀθηνᾶς ἱερόν. *Hoc etiam pueros mulieribus* στολαῖς *indui ſolitos Plutarchus & Etymologus referunt. Ex Scholiaſtis autem Nicandri teſtimonio intelligimus, his ramuſculis pueros iſtos cum precibus ex Bacchi templo in ædem Mineruæ Sciradis tributim cucurriſſe, quod etiam ex Athenæi intelligitur lib. 11. cap. 15. vbi addit, qui in hoc certamine viciſſet, calicem cepiſſe Pentaploum vocatum & ſaltando genio indulſiſſe. Sed & ante ianuas ædium, præſertim verò diuitum eos ſuſpendere ſolebant, ad famem arcendam ex oraculi cuiuſdam præcepto, quod fuſius tradit Scholiaſtes Ariſtophanis, & ex eo Suidas. Plutarchus in Theſeo rationem huius ceremoniæ reddit, & ſimul verſus recitat quos in circumgeſtatione ramorum iſtorum cecinerint, vt* ἀφορίας *ſeu ſterilitatem & penuriam hoc pacto deprecarentur. Sic enim ſcribit :* τὴν δὲ εἰρεσιώνην ἐκφέρουσι κλάδον ἐλαίας, ἐρίῳ μὲν ἀνεστεμμένον, ὥσπερ τότε τὴν ἱκετηρίαν, παντοδαπῶν δὲ ἀνάπλεων καταργμάτων, διὰ τὸ λῆξαι τὴν ἀφορίαν ἐπᾴδοντες:

Εἰρεσιώνη σῦκα φέρει, καὶ πίονας ἄρτους,
καὶ μέλι ἐν κοτύλῃ, καὶ ἔλαιον ἀναψήσασθαι,
καὶ κύλικ' εὔζωρον, ὡς ἂν μεθύουσα καθεύδῃ.

Hoc eſt.

Eireſione ficos ferat, & ſolidos panes,
Et mel in cadis, & oleum fricet,
Et poculum vino mero plenum, veluti temulentum dormiat.

Eberus in Calendario hiſtorico addit, ὀσχοφόρους iſtos cum iis, qui in pompa ſequebantur, ante ianuas diuitũ petiiſſe ſibi dari munuſcula, vt propemodum mos eſt circa Natalem Chriſti & Calendas Ianuarias pueris apud Chriſtianos. Et extat carmen belliſſimum, quod canere ſunt ſoliti ad ædes diuitum pueri, apud Herodotum in vita Homeri, quod vocatur ſimiliter Εἰρεσιώνη, *& congruit ferè cum noſtratium puerorum cantionibus. Nec crediderim ramos iſtos in Pyanepſiis circum portâſſe. Plutarchus enim expreſſè dicit, caduceum, cuius in Pyanepſiis mentionem fecerat, in Oſchophoriis coronatum.*

Idem author eodem loco Oſchophoriorum Celebritatem ſic deſcribit : Ἄγουσι δὲ καὶ τὴν τῶν ὠσχοφορίων ἑορτήν, Θησέως καταστήσαντος: οὐ γὰρ ἁπάσας αὐτὸν ἐξαγαγεῖν τὰς λαχούσας τότε παρθένους, ἀλλὰ τῶν συνήθων νεανίσκων δύο θηλυφανεῖς μὲν ὀφθῆναι καὶ νεαρούς, ἀνδρώδεις δὲ ταῖς ψυχαῖς καὶ προθύμους, λουτροῖς τε θερμοῖς, καὶ σκιατροφίαις, καὶ ταῖς περὶ τὴν κόμην καὶ λειότητα καὶ χροιὰν ἀλοιφαῖς καὶ κοσμήσεσιν ὡς ἔνι, ἐξαλλάξαντα κομιδῇ, καὶ διδάξαντα φωνὴν καὶ σχῆμα καὶ βάδισιν, ὡς ἔνι μάλιστα παρθένοις ὁμοιοῦσθαι, καὶ μηδὲν φαίνεσθαι διαφέροντας, ἐμβαλεῖν εἰς τὸν τῶν παρθένων ἀριθμὸν καὶ διαλαθεῖν ἅπαντας, ἐπεὶ δὲ ἐπανῆλθεν αὐτόν τε πομπεῦσαι καὶ τοὺς νεανίσκους, οὕτως ἀμπεχομένους ὡς νῦν ἀμπέχονται τοὺς ὀσχοὺς φέροντες, φέρουσι δὲ Διονύσῳ καὶ Ἀριάδνῃ χαριζόμενοι διὰ τὸν μῦθον, ἢ μᾶλλον ὅτι συγκομιζομένοις ὀπώρας ἐπανῆλθον· αἱ δὲ δειπνοφόροι παραλαμβάνονται καὶ κοινωνοῦσι τῆς θυσίας ἀπομιμούμεναι τὰς μητέρας ἐκείνων τῶν λαχόντων, ἐπεφοίτων γὰρ αὐτοῖς ὄψα καὶ σιτία κομίζουσαι, καὶ μῦθοι λέγονται διὰ τὸ κἀκείνας εὐθυμίας ἕνεκεν καὶ παρηγορίας μύθους διεξιέναι τοῖς παισίν. *Id eſt:* Oſchophoriorum etiam Celebritatem agitant, à Theſeo conſtitutam. Non enim omnes virgines ſorte lectas ipſum eduxiſſe tradunt, verùm ex æqualibus & familiaribus adoleſcentibus duos aſpectu quidem pueriles ac muliebres, ſed animis fortes & ſtrenuos, quum balneis calidis, & vmbratili educatione, vnguentis quoque quæ ad comam & læuitatem corporis colorémque conducunt, reliquíſque ornamentis pro facultate immutâſſet: vocem etiam & geſtum atque inceſſum edocuiſſet, & quàm ſimiles potuiſſet virginibus reddidiſſet, in virginum numerum, celatis ea de re omnibus, conieciſſe. Poſtea igitur quàm reuerſus eſt, pompas ac dies Feſtos cum impuberibus, ita vt nunc quoque ramos ferentes videmus, indutis agitâſſe. Ferunt autem ramos ad Dionyſii & Ariadnæ gratiam: admoniti fabulâ: vel potius, quòd tum, quum redierunt pompa importabantur. Quæ verò mulieres cœnam ferunt, adhibentur, & ſacrorum participes fiunt, matres lectarum virginum referentes. Etiam ad filias accedentes illæ, cibos & opſonia attulerunt. Fabulæ etiam narrantur, quod hæ quoque

recreandi

recteandi ſolandíque gratiâ puetis fabulas enarrâſſent. *Hac Plutarchus ex quodam Demane.*

ΘΕΣΜΟΦΟΡΙΑ.

Theſmophoria vnde dicta.

Θ*Εσμοφόρια Sacra & Feſta à Cerere ſic dicta ſunt, in cuius honorem celebrabantur. Θεσμοφόρος enim propriè Cereris epithetan eſt, quòd ea prima leges inueniſſe & dediſſe martalibus ab Ethnicis creditum ſit, vt qui ante inuentum frumentum ſine lege vagarentur. Vnde & Vergilius ſic cecinit.*

Ptima Ceres vnco terram dimouit aratro,
Prima dedit fruges alimentaq́; mitia terris,
Prima dedit leges : Cereris ſunt omnia munus.

Et alibi:

——mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri.

Meminit etiam huius θεσμοφόρου Δημήτρας Orpheus in Argon. Heradotus, & Pauſanias in Bœot. Et Plutarchus περὶ σαρκοφαγίας lib.2. inquit, θεσμοφόρον ἀσεβεῖτε Δήμητραν. Bœotij eandem celebritatem agentes ἀχθεῖαν vocârunt, hoc eſt, querulam & gemebundam, ceu tunc Cerere ob raptum Proſerpinæ in luctu agente.

Theſmophoriorum origo.

Eorum originem Arnobius commemorat. lib. 5. contra gentes, cuius verba adſcribam. Conſideremus, *inquit*, myſteria, & illa diuina, quæ Theſmophoria nominantur à Græcis: quibus gente ab Attica ſancta illa peruigilia conſecrata ſunt, & pannychiſmi graues. Videamus quas origines habeant, quáſve cauſas, vt Athenas etiam probemus ipſas, humanitatis artibus ſtudiíſq; pollentes, tam in Deos dicere contumeliola, quàm dictent alii: nec minora ab his probra, quàm cæteris obiiciantur à vobis, Religionis ſub ſpecie publicari. Quodam (*inquiunt*) tempore cum in Siciliæ pratulis purpureos legeret nondum mulier flores, & adhuc virgo Proſerpina: cúmque illam per floream meſſem huc atque illuc paſſim lectionis cupiditas auocaret, per profundæ altitudinis ſpeluncam Rex proſiliens manium, raptam virginem ſecum vehit, & terrarum abſconditur ſucceſſibus rurſus. Quod cùm factum neſciret Ceres, nec filia vbinàm eſſet gentium, ſuſpicaretur, intendit animum perditam toto in orbe conquirere : ſumit faces geminas flammis comprehenſas Æthneis, quibus ſibi prælucens, pergit ire quæſitum terrarum in regionibus cunctis. In iſtius conquiſitionis errore Eleuſinos etiam peruehitur fines : pagi iſtud nomen eſt regione in Attica conſtituti. Qui illud temporis has partes incolebant terrigenæ, quibus nomina hæc fuerant: Baubo, Triptolemus, capellarum Dyſaules cuſtos, Eubolcus porcorum, gregis lanitii Eumolpus : à quo & gens fuit Eumolpidarum, & ducitur clarum illud apud Cecropios nomen, & qui poſtea floruerunt caduceatores ; hierophantæ, atque præcones. Igitur Baubo illa, quam incolam diximus Eleoſini fuiſſe pagi, malis multiformibus fatigatam accipit hoſpitio Cererem: adulatur obſequiis mitibus : reficiendi corporis rogat curam vt habeat : ſitienti ardori oggerit potionem cynum, cyceonem, quam nuncupat Græcia : auerſatur, & reſpuit humanitatis officia mœrens dea, nec eam fortuna perpetitur valetudinis meminiſſe communis. Rogat illa, atque hortatur contrà (ſicut mos eſt in huiuſmodi caſibus) ne faſtidium ſuæ humanitatis aſſumat : obſtinatiſſimè durat Ceres, & rigoris indomiri pertinaciam retinet. Quod cùm ſæpius fieret, neque vllis quiret obſequiis ineluctabile propoſitum fatigari, vertit Baubo artes, & quam ſeriò non quibat allicere, ludibriorum ſtatuit exhilarare miraculis. Partem illam corporis, per quam ſexus fœmineus & ſobolem prodere, & nomen ſolet acquirere generi, eam longiore ab incuria liberat: facit ſumere habitum puriorem & in ſpeciem leuigari nondum duri atque ſtriculi puſionis: redit ad Deam triſtem, & inter illa communia, quibus moris eſt frangere ac temperare mœrores, retegit ſeipſam: atque omnia illa pudoris loca reuelatis monſtrat inguinibus : atque pubi affigit oculos diua & inauditi ſpecie ſolaminis paſcitur: tum diffuſior facta per riſum aſpernatam ſumit atque ebibit potionem : & quod diu nequiuit verecundia Baubonis exprimere, propudioſi facinoris extorſit obſcœnitas. Calumniari nos improbè ſi quis fortè hominum ſuſpicatur, libros ſumat Threicii vatis, quos antiquitatis memorant eſſe Diuinæ, & inuenietis, nos nihil neque callidè fingere, neque quo ſint riſui Deûm quærere atque efficere ſanctitates : ipſos namque in medio ponemus verſus, quos Calliopes filius ore edidit Græco, & cantando per ſecula ibri publicauit humano:

Sic effata, ſimul veſtem contraxit ab imo,
Obiecítque oculis formatas inguibus res,
Quas cana ſuccutiens Baubo manu, nam puerilis
Olli vultus erat, plaudit, contrectat amicè,
Tum Dea defigens auguſti luminis orbes,
Triſtitias animi paulum mollita repoſuit:
Inde manu poclum ſumit, riſúque ſequenti
Perducit totum cyceonis læta liquorem.

Theſmophoria quando Athenas tranſlata.

Hæc Sacrificia, vt ſcribit Natalis Comes Mythologia lib.5.c.14. cùm prius Eleuſi celebrarent,

primum

primus Eumolpus Deiopes & Triptolemi filius ad Athenienſes deuolit: vel, vt alij ſunt arbitrati, inter quos Aceſodorus, quintus ab illo Eumolpus, vt patet ex his Aceſodori verbis: κατοικῆσαι δὲ τὴν Ἐλευσῖνα ἱστοροῦσι, πρῶτον μὲν τοὺς αὐτόχθονας, εἶτα Θρᾶκας, τοὺς μετ' Εὐμόλπου παραγενομένους πρὸς βοήθειαν, εἰς τὸν κατ' Ἐρεχθέως πόλεμον, τινὲς δέ φασι καὶ τὸν Εὔμολπον εὑρεῖν τὴν μύησιν τὴν συντελουμένην κατ' ἐνιαυτὸν ἐν Ἐλευσῖνι Δήμητρι καὶ Κόρῃ: Condidiſſe Eleuſinem ciuitatem memorant, primùm quidem indigenas, poſtea Thraces eos qui cum Eumolpo ſuppetias ferentes acceſſerunt ad id bellum, quod aduerſus Erechtheum exarſit. Alij verò dicunt, Eumolpum ritum illum ſacrificiorum inueniſſe, quæ quotannis apud Eleuſinos agebantur in honorem Cereris & Proſerpinæ. *Sic etiam Androtion lib. 2. de ſacrificiis*, Εὐμόλπου γὰρ, *inquit*, γενέσθαι Κήρυκα, τοῦ δὲ Εὔμολπον, τοῦ δὲ Ἀντίφημον, τοῦ δὲ Μουσαῖον τὸν ποιητὴν, τοῦ δὲ Εὔμολπον τὸν καταδείξαντα τὴν μύησιν, καὶ ἱεροφάντην γεγονότα, Nam Eumolpum fuiſſe Præconem, ex quo naſcitur Eumolpus, ex hoc Antiphemus, ex hoc Muſæus Poëta, ex hoc Eumolpus, qui ritum Sacrorum demonſtrauit, & functus fuit ſacerdotio.

Theſmophoria quando celebrata.

Celebrabantur autem Athenis decimo ſexto die Πυανεψιῶνος, *quod ex Plutarcho intelligitur, cùm in fine vitæ Demoſthenis ſic ſcribit de Demoſthene:* κατέστρεψε δ' ἕκτῃ ἐπὶ δέκα τοῦ Πυανεψιῶνος μηνὸς, ἐν ᾗ τὴν σκυθρωποτάτην τῶν Θεσμοφορίων ἡμέραν ἄγουσαι παρὰ τῇ θεῷ νηστεύουσιν αἱ γυναῖκες. *Hoc eſt*, Rediit decimâ ſextâ Πυανεψιῶνος quâ omnium mœſtiſſimam & luctuoſiſſimam agentes Theſmophoriorum diem, apud Deam ieiunant mulieres. *Interpres hoc loco* Πυανεψιῶνα *reddidit ineptè Iulium, nam Octobri reſpondet: quod ex Plutarchi loco in Iſide colligitur, vbi ſic ſcribit de menſe in quo Theſmophoria celebrata fuerunt:* ἔστι δὲ μὴν οὗτος περὶ πλειάδα σπόριμος, ὃν Ἀθὺρ Αἰγύπτιοι, Πυανεψιῶνα δ' Ἀθηναῖοι, Βοιωτοὶ δαμάτριον καλοῦσι. *Id eſt:* Eſt autem menſis hic circa Pleiadas ſementi dicatus, quem Ægyptii Athyr, Athenienſes Pyanepſionem, Bœoti Damatrion vocant. *Dixerunt autem Bœoti hunc menſem* δαμάτριον, *quaſi tu dicas Cerealem, inde dubio procul, quòd hæc Cereris ſolennia in eo agerentur.*

Theſmophororum ritus.

Agebantur verò quotannis magna cum religione à ſolis mulieribus albis veſtibus per triduum, quum prius nouem diebus & noctibus ad ea ſe præparâſſent, à Venere & cibo abſtinentes. Collegimus hæc ex lib. 10. Metamorph. Ouidii, vbi ſic canit:

Feſta piæ Cereris celebrabát annua matres,
Illa quibus niuea velata corpora veſte
Primitias frugum dant ſpicea ſerta ſuarum.
Perque nouem noctes Venerem, tactúſque viriles
In vetitis numerant. Turba Cinireis in illa
Regis adeſt coniunx, arcanáque Sacra frequentat.
Ergo legitima vacuus dum coniuge lectus, &c.

Vbi tamen Poeta Theſmophoria cum Eleuſiniis Cereris & Proſerpinæ ſacrificiis confudiſſe videtur. Nam, vt ex Plutarcho ſuprà intelleximus, Teſmophoria agebantur, quum ſemen in terram iactabatur: Eleuſinia verò Sacra meſſis tempore fiebant, quo coronas vel ſerta ſpicea ex frugum primitiis Deæ offerebant. Ariſtophanes quoque ait, ὥσπερ ἐν Θεσμοφορίοισι νηστεύομεν ἄνευ θυλλῶν. *Huc etiam facit quod Laertius pag. 468 de Democrito moribundo eiúſque ſorore ſcribit.* Philoſophus ille ſenio confectus, & grauiter decumbens, cùm à ſorore vnica curaretur, eáque incidente Feſto Theſmophoriorum, ægrè ferret, ſe propter inſtantem mortem fratris à Feſto abſtrahi, quod magnâ ſuperſtitione celebrabatur à mulieribus: iuſſit ſororem bono eſſe animo, & ad feſtum accedere, modò vt quotidie calidos ſibi panes adferret, quos ipſe poſtea ad nares admouens, odore illorum vitam per illud triduum remoratus eſt, & reuerſà ſorore poſt Feſtum finitum conſultò non amplius vtens calido pane animam exhalauit. *Hæc Laertius: meminit etiam Athenæus lib. 2. cap. 3. Videtur autem hoc loco per panes iſtos intelligere* μυλλοὺς, *qui Athenæo lib. 14. cap. 19. placentarum ſunt ſpecies. Ibi enim tradit ex Heraclid. Syracuſ.* περὶ θυσιῶν *lib. Syracuſis* ταῖς παντελείαις τῶν Θεσμοφορίων *ex ſeſamo & melle confici* ἐφήβαια γυναικεῖα, *quæ per vniuerſam Siciliam vocentur* μυλλοὶ *& circumferantur Deabus, Cereri videlicet & Proſerpinæ: vt ſine placentia quæ pubem ſeu pectinem muliebrem imagine repræſentarent.*

Vt autem dies hos caſtos ac puros tranſigere poſſent, vitices ramos ſubſternebant, quæ iccirco Græcis ἄγνος *dicta eſt, quaſi pura & caſta arbor. Quamuis autem* ἄγνος *non ſolùm accentus ſedem mutauerit, ſed & ſpiritum, dicitur tamen* ἄγνος, *tanquam* ἁγνός. *Collegimus hæc omnia ex his Diſcoridis verbis in hiſtoria plantarum lib. 1. cap. 136.* ὠνόμασται δὲ ἄγνος διὰ τὸ τὰς ἐν τοῖς Θεσμοφορίοις ἁγνευούσας, γυναῖκας εἰς ὑπόστρωμα χρῆσθαι αὐτῷ. *Pro quibus Plinius lib. 24. cap. 9. hæc habet:* Alii ἄγνον vocant, quoniam matronæ Theſmophoriis Athenienſium caſtitatem cuſtodientes, his foliis cubitus ſibi ſternunt. *At Scholiaſtes Nicandri*

agnoſcit quidem & ipſe ἄγνον *in Theſmophariis: ſed ipſe* ἄγνον *quaſi* ἄγονον *dictum ait : ac certè pro eo facit ſpiritus tenuis quo paſſim hæc vox notatur.*

Sedebant porrò humi mulieres apud Deam ieiunantes : ſic enim ſuprà Plutarchus in vita Themiſtoclis: Θεσμοφορείων ἡμέραν ἄγνοι παρὰ τῇ θεᾷ νηστεύουσι. *Et in Iſide ait :* Καὶ γὰρ Ἀθήνῃσι νηστεύουσι αἱ γυναῖκες ἐν Θεσμοφορείοις χαμαὶ καθήμεναι : Athenis ieiunant mulieres in Theſmophoriis humi decumbentes. *Referebant hoc pacto ea quæ Cereri in quærenda Proſerpina euenerant. Mærens enim ac lugens ob filiam raptum , in eam Atticæ regionem , dum quæreret eam , vbi poſtea Eleuſin ciuitas condita eſt peruenit , inq; ſaxo afflictiſſima ſedit per aliquot dies immota ſub dio. De quo Ouidius lib. 4. Faſt. ſic cecinit:*

Sic venit ad portus Attica terra tuos.
Hic primùm ſedit gelido mœſtiſſima ſaxo,
Illud Cecropidæ nunc quoque triſte vocant.
Sub Ioue durauit multis immota diebus,
Et lunæ patiens,& pluuialis aquæ.

Alii tamen huius Ieiunii aliam cauſam afferunt: quòd nimirum,in penuriâ quadam,quo ſementem facere poſſent homines , abſtinuerint ab omni cibo , in Cereris honorem: & propterea hoc quoque tempore eius celebritatem agi , vt Gyraldus refert de Diis Syntagm. 13. Deinde nil prorſum edere & bibere ſtatuit donec filiam inueniſſet : cuius tamen propoſiti oblita papauer , ſub noctem Celei ædes ingrediens , guſtâſſe dicitur. Hinc etiam illud in Sacro eius obſeruatur,vt non interdiu , ſed in principio noctis tantùm edant: quòd Dea tunc primùm ſoluiſſet ieiunia. Docet hoc Ouidius eodem loco his verſibus:

Illa ſopotiferum paruos initura Penates,
Colligit agreſti lene papauer humo.
Dum legit,oblito fertur guſtâſſe palato,
Longámq; imprudens exoluiſſe famem.
Quæ quia principio poſuit ieiunia noctis,
Tempus habent menſæ ſidera viſa ſibi.

Refert autem Plutarchus in Quæſtionibus Græcis, quæſtione 31. Eretrienſium mulieres in Theſmophoriis non ad ignem carnes, ſed ad Solem aſſare ſolitas: quia captiuæ , quas à Troia Agamemnon abduxit, quum ibi Theſmophoria facerent, tempeſtate ad nauigandum aptâ oblatâ, ſubitò auectæ ſunt, imperfecto ſacrificio.

Illis etiam diebus mulieres conuitiis inuicem , aliiſq; turpibus cùm dictis tum factis vti conſueuiſſe aiunt, vt deæ dolor ex filia rapta conceptus riſu & ſcurrilitate mitigaretur : referentes hoc modo Baubonis turpe & obſcœnum facinus , quod paulò ante ex Arnobio retulimus.

Scholiaſtes Theocriti horum Sacrorum ritum ſic deſcribit de ſententia Thelyti Tethymnæi ex Bacchicis carminibus. Νόμος γὰρ ἦν Ἀθηναίοις κατ᾽ ἔτος τελεῖν τὰ Θεσμοφόρια ταῦτα, παρθένοι γυναῖκες, καὶ τὸν βίον σεμναί, καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελετῆς, τὰς νομίμους βίβλους καὶ ἱερὰς ὑπὲρ τῶν κορυφῶν αὐτῶν ἀνατιθέσαι, καὶ ὡσανεὶ λιτανεύουσαι, ἀπήρχοντο εἰς Ἐλευσῖνα. Lex fuit Athenienſibus , vt hæc Theſmophoria quotannis celebrarent virgines mulieres , & vitæ honeſtæ : quæ per ſolennitatis diem legitimos ſacróſque libros ſuper vertice geſtantes , tanquam ſupplicantes Eleuſinem contenderent.

Cereris Feſtum priuatum.

CElebrata quoque huic Deæ priuata Feſta & ſacrificia poſt meſſem , in quibus primitias frugum pro frumenti prouentu offerebant,& conuiuia agitabant ſanguine coniuncti , ex his Theocriti carminibus in Cerealibus colligitur:

Ἀνέρες οἳ πὸτ ἀπέπλῳ Δαμάτερι δαῖτα τελεῦντι
Ὄλβω ἀπαρχόμενοι. Μάλα γὰρ σφισι πίονι μέτρῳ
Ἁ δαίμων εὔκριθον ἀνεπλήρωσεν ἀλωάν.
Námque viri Cereri celebrant conuiuia læta,
Primitiáſque ferunt : quoniam plena area frugum
Frugiferæ meſſes ſiccauit munere Diuæ.

Ἀπατούρια.

APaturiorum Solennitatem nonnulli ad Θαργηλιῶνα *referunt, alii verò ad* Πυανεψιῶνα. *Prouerbium autem Græcorum ,* Ἀπιὼν ἐς Ἀπατούρια ἐπανῆκ᾽ ἐς Θαργηλιῶνα , *hoc eſt,* Profectus ad Apaturia , rediit Targelione ſeu Aprili, *facit , vt Pyanepſione menſe , id eſt, Octobri celebrata credam. Nam vt Eraſmus indicat , dictum fuit hoc prouerbium in eos , qui lentiùs ac diutiùs negotio alicui immorarentur. Hic autem ſenſus Prouerbii non eſſet, ſed contrarius potius , ſi Apaturia Thargelione menſe acta fuiſſent : nam eodem menſe & Apaturia celebrata eſſent, & ad ea profecti rediiſſent. Sunt autem quinque menſes integri inter* Θαργηλιῶνα & Πυανεψιῶνα: *quod ſi igitur Pyanepſione celebrata ſunt Apaturia , in pigros ac deſides quadrabit optimè prouerbium , ſumptum fortaſſe ab aliquo, qui ſemeſtri poſt Celebrata Apaturia demùm rediit domum.* *Apaturia quo menſe celebrata.*

Celebrabantur verò Apaturia dies continuos tres , iuxta Suidam & Scholiaſten Ariſtophanis : vel quatuor , iuxta Heſychium. Primam diem, inquit Suidas, Δορπείαν *appellabant:* ἐπειδὴ φράτορες ὀψίας συνελθόντες εὐωχοῦντο, quòd ſodales ad veſperam in vnum coacti epularentur. *Sic Herodotus in Vita Homeri indicat , Poëtam illum à Samiis inuitatum* *Quandiu Apaturia celebrata.*

ad Apaturiorum Feſtum concelebrandum , ingreſſum collegium reclinatúmque cum cæteris epulatum eſſe. Alteram ΑΝΑΡΡΥΣΙΝ *vocabant:* ἀπὸ τοῦ θύειν· ἔθυον γὰρ Διῒ φρατρίῳ καὶ Ἀθηνᾷ. *hoc eſt ,* à ſacrificando ſacrificabant Ioui ſodali , & Mineruæ , *Tertiam nominabant* ΚΟΥΡΕΩΤΙΝ , ἀπὸ τοῦ τοὺς κούρους καὶ τὰς κόρας ἐγγράφειν εἰς τὰς φρατρίας , quòd pueros & puellas ſodalitatibus adſcriberent, & in claſſes tributim diuiderent. *Eadem quaque die pueri , vt quiſque ingenio valebat, certatim poëmata recitabant , alter alterum ſuperare contendens : cuius conſuetudinis Plato in Timaeo mentionem facit , vbi indicat : parentes illo die pueris certaminis loco rhapſodias fuiſſe proponere ſolitos. Huic conſuetudini non abſimilis eſt ea , quæ pueris noſtris temporibus ludum literarium frequentantibus , certis anni temporibus , animos à ſcholaſticis laboribus relaxandi recreandique causâ , parentum præceptorumque indulgentiâ plurimis in locis conceditur. Quartus dies dicebatur* ΕΠΙΒΔΗ *vel* ἐπίβδα *teſte Panyaſi. Sunt autem Heſychio & Suida* ἐπίβδαι μετὰ τὴν ἑορτὴν ἡμέραι, *hoc eſt,* poſtridiani feriarum dies. *Rationem nominis hanc ille affert,* ἀπὸ τοῦ ἐπιβαρύνεσθαι ταῖς ἑορταῖς, οὐκ οὔσας δὲ αὐτῶν *: vel* διὰ τὸ ἐπὶ τῇ δαιτὶ καὶ ἑορτῇ ἄγεσθαι αὐτάς, κατὰ πρόσθεσιν τοῦ β. *Suidas autem hanc nominis cauſam reddit ,* διὰ τὸ πρὸς ἐπίδειξιν ταῖς προτέραις γενέσθαι, ἄλλως ἐπιβαρυνούσης. *Cœlius lib.12.cap.1. quædam feſta Epitheta, quaſi adiectitia vocat , quæ ego eadem eſſe arbitror cum* ἐπίβδαις καὶ μεθεόρτοις.

Apaturiorum origo. *Originem autem cauſamq́ huius ſolennitatis Charicles in Catena & Suidas his verbis recitant :* Πόλεμος ἦν Ἀθηναίοις , πρὸς Βοιωτοὺς περὶ Κελαινῶν , ὃ ἦν χωρίον ἐν μεθορίοις. Ξάνθιος δὲ ὁ Βοιωτὸς προσεκαλέσατο τὸν Ἀθηναίων βασιλέα Θυμοίτην, Οὐ δεξαμένου δὲ, Μέλανθος ἐπιδημῶν Μεσσήνιος τὸ γένος ἀπὸ Περικλυμένου τοῦ Νηλέως , ὑπέστη ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ. Μονομαχούντων δὲ ἐφάνη τῷ Μελάνθῳ τις ὄπισθεν τοῦ Ξανθίου τραγῆν ἐνημμένος λέλαιραν , ἔφη δὲ ἀδικεῖν αὐτὸν δεύτερον ἥκοντα : ὁ δὲ ἐπεστράφη : ὁ δὲ παίσας ἀπέκτεινεν αὐτόν. ἐκ δὲ τούτου ἥτε ἑορτὴ Ἀπατούρια καὶ Διονύσου Μελαναιγίδος ἱδρύσαντο. *Hoc eſt :* Bellum gerebant Athenienſes cum Bœotiis de Celænis vico , qui in confinio erat. Xanthius autem Bœotius Tymœtem Athenienſium Regem ad ſingulare certamen prouocauit : quo recuſante , Melanthius Meſſenius à Periclymeno Nelei filio generis originem ducens, imperii causâ pugnare promiſit. Cùm verò ſingulari certamine congrederentur, quidam hircinâ nigrâ pelle indutus, poſt Xanthii terga Melantho apparuit. Dixit igitur ipſum iniquè & contra leges agere, quòd cum comite veniret : quo dicto reſpicientem Xanthium interfecit : vnde & Feſtum Apaturia cognominatum fuit, & Dionyſii Melanægidos templum ſtruxerunt : eique hoc Feſtum conſecrârunt. *Nam cum Dionyſius creditus ſit , quem pelle hirci ſeu capræ indutum apparuiſſe autumant, dies hi feſti fuerunt in eius honorem ob Athenienſibus inſtituti. Hinc intelligitur ſimul dictum hoc Feſtum ,* παρὰ τὴν ἀπάτην , *ſeu* ἀπατᾶν *, à fallenda & decipienda. Vnde & Budæus ex Euſebii Chronica ,* Fallaciarum Solennitatem *Apaturia nominat. Refert tamen Suidas , eſſe , qui* Ἀπατούρια *quaſi* ὁμοπατόρια *dicta exiſtiment , quòd patres , vt liberos curiæ aſcriberent, conuenirent: vt α pro* ὁμοῦ *accipiatur.*

De Apaturiis vide plura apud Herodotum libro 1. & Xenophontem in primo Hellenicon, Tertullianum etiam & Euſebium in Chron. præſertim autem apud Simplicium in Phyſicis Ariſtotelicis, Heſychium & alios.

ΠΑΜΒΙΟΤΙΑ.

PAmbeotia , *in Calendario Attico & Romano Gyraldi, ſed ab Elia Reuſnero aucto, ponitur ad diem 22. Octobris. In hoc feſto conuentus fuit ab omnibus Bœotiis quotannis celebratus : Meminit eius Plutarchus in libello Amatoriarum narrationum circa finem. Celebratum fuit ad ripas Coralii fluuii, teſte Strabone lib. 9.*

Apollinis Feſtum

A*Drianus Iunius in ſuis Feſtis indicat, Lacedæmonios vigeſimâ quintâ die Pyanepſionis feſtum celebrâſſe , in quo vini quartarios Apollini obtulerint, pecoribus ſuper immolatis.*

ΧΑΛΚΕΙΑ.

ΧΑλκεῖα, *de quo Herodianus apud Etymologum docet,* ὅτι ἡ πλείων χρῆσις προπερισπᾶ, *indicans, plerúmque ſcribi* χαλκεῖα *penultimâ circumflexâ , vt etiam apud Pollucem lib. 7. cap 24. ſcribitur : feſtum fuit antiquiſſimum apud Athenienſes, primùm à toto populo celebratum , vnde &* Pandemum *&* Athenæa *vocârunt: progreſſu tamen temporis à ſolis cerdonibus , operariis & præſertim fabris celebratum fuit , vt refert Harpocration & Apollonius Acharneus.* *Chalcia feſtum antiquũ Athen.*

Agebatur autem ἕνῃ καὶ νέᾳ τοῦ Πυανεψιῶνος, *hoc eſt, vltimâ die Pyanepſionis :* ἐν ᾗ ἱέρειαι μετὰ τῶν ἀρρηφόρων τὸν πέπλον διάζονται *, vt annotatur ab Henrico Stephano in ſuo Theſauro & ab Etymologo. Et quidem fiebant in honorem Vulcani, teſte Phanodemo, quòd is in Attica artẽ exercuiſſet. Vnde Pollux ſuprà citato loco ſcribit,* *Chalciũ in cuius honorem quando celebrata.*

T 2 Χαλκεῖα,

Χαλκεῖα, ἑορτὴ ἐν τῇ Ἀθήνῃ, ἡφαίςῳ. Latinè Vulcanalia dicerentur Alii ſolenne feſtum Minerua faciunt, vt Harpocration. Meminit feſti huius Cælius lib. 19. cap. 9.

ΗΛΙΟΥ ΕΟΡΤΗ.

Feſti Soli dati huiuſque ratio.

REfert Plutarchus in libello de Oſiride Ægyptios τῇ ὀγδόῃ φθίνοντος τοῦ Φαωφὶ vigeſimâ ſecundâ die menſis Phaopei, qui enim Octobri vt plurimum conuenit, poſt æquinoctium autumnale, feſtum diem celebraſſe, βακτηρίας ἡλίου γενέθλια, tum Baculos Solis natos dicentes: quo innuerunt, ὑπερείσματος δεῖσθαι καὶ ῥώσεως, τῶν τε θερμῶν γινόμενον ἐνδεᾶ, καὶ τοῦ φωτὸς ἐνδεᾶ κλινόμενον, καὶ πλάγιον ἀφ' ἡμῶν φερόμενον, fulcro & roboratione Solem jam indigere, qui inclinatus cùm iam à nobis per obliquum ferri incipit, & caloris & luminis aliquam ſit paſſus diminutionem.

CAPVT XXVII.

De Feſtis quæ menſe Octobri ſunt Celebrata à Romanis.

ADrianus Iunius in Feſtis ſuis teſtis eſt, Romanos 3. Non. Octobr. ſecundo acceſſiſſe aram Deorum Inferorum in Circo maximo.

Mundũ patere quid.

Eodem die Mundus patere *dicebatur. De quo Feſtus ſic:* Mundus, vt ait Capito Ateius lib. 6. Pontificalis, ter in anno patere ſolet, diebus his: poſtridie Volcanalia, & ante diem 3. Non. Octobr. & ante diem 6. Id. Nouembr. Qui quid ita dicatur, ſic refert Cato in Comment. Iuris Ciuil. Mundo nomen impoſitum eſt ab eo mundo, qui ſupra nos eſt. Forma enim eius eſt, vt ex iis, qui intrauêre, cognoſcere potui, aſſimilis illi. Eius inferiorem partem, veluti conſecratam Diis manibus, clauſam omni tempore, niſi iis diebus qui ſuprà ſcripti ſunt, maiores cenſuerunt, quos dies etiam religioſos indicauerunt, ea de cauſa, quòd quo tempore ea, quæ occultè & abditè Religionis Deorum Manium eſſent, veluti in lucem quandam adducerentur & patefierent: nihil eo tempore in Repub. geri voluerunt. Itaque per eos dies non cum hoſte manus conferebant: non exercitus ſcribebatur: non Comitia habebantur: non aliud quicquam in Repub. niſi quod vltima neceſſitas admonebat, adminiſtrabatur. *Macrobius ſic ſcribit Saturn. lib. 1. cap. 19.* Nec Latinarum tempore, quo publicè quondam induciæ inter Romanum populum Latinóſque firmatæ ſunt, inchoari bellum decebat, nec Saturni feſto, qui ſine vllo tumultu bellico creditur imperaſſe: nec patente mundo, quod ſacrum Diti patri & Proſerpinæ dicatum eſt, meliúſque occluſa Plutonis fauce; eundum ad prælium putauerunt. Vnde & Varro ita ſcribit. Mundus cum patet, Deorum triſtium atque inferûm quaſi ianua patet, propterea non modo prælium committi, verum etiam delectum rei militaris cauſa habere, ac militem proficiſci, nauem ſoluere, vxorem liberûm quærendorum cauſa ducere, religioſum eſt, &c.

Auguſtalia eorúmque Ludi.

AVguſtalia *dicebatur dies reditus Augusti Romam, rebus in Sicilia, Græcia, Aſia, Syria & Parthia benè geſtis. De quo Dio lib. 54. in hiſtoria Anni 735. ſic ſcribit*, Ob reditum Auguſti ac propterea, quæ abſens egiſſet, multa ac varia in honorem eius decreta ſunt, quorum ille nihil accepit, niſi quod Fortunæ reduci aram conſecrari, diémque ſui reditus inter ferias referri, & Auguſtalia dici paſſus eſt. *His feriis ludi etiam peragebantur, qui dicebantur* Ludi Auguſtales, *quorum Dio frequenter meminit. Libro* 56. Eo, *inquit*, tempore plebs tumultuata eſt, cùm Auguſtalibus quidam hiſtrio nollet pro conſtituta mercede in theatrum intrare, nec finis nec turbarum fuit, quâm ea ipſa die, Tribuni plebis coacto Senatu, precibus impetrarunt, vt liceret ſibi maiores aliquanto, quam legibus permitteretur, ſumptus facere, &c. *Cornelius Tacitus lib. 1. Annalium:* Tribuni plebei, inquit petiuere, vt proprio ſumptu ederent ludos, qui de nomine Auguſti Faſtis additi Auguſtales vocarentur: ſed decreta pecunia ex ærario, vtque per Circum triumphali veſte veherentur. Curru vehi haud permiſſum, mox celebratio annua ad Prætorem tranſlata, cui inter ciues & peregrinos iuriſdictio eueniſſet. *Meminit horum Ludorum etiam Plinius lib. 7. cap. 43.*

In veteri Calendario referuntur hæ Feriæ & Ludi ad 4. Idus Octobris.

Alemannici Ludi.

I*N faſtis Rom. legimus*, Alemannicos Ludos *3. Non. Octobr. per ſex continuos dies celebratos, ſicut etiam refert Lazius lib. 11. cap. 16. Reip. Romanæ.*

Fontanalia.

FOntanalia, *inquit Feſtus*, ſunt fontium Sacra: vnde & Romæ Fontanalis porta. *Varro autem à fonte dici tradit, quòd eo die*

feria,

feriæ, ob eo, cùm in fontes coronas iaciebant, & puteos coronabant. Hac verò, vt habetur in Calendario Maffeonorum, fiebant 4. Idus Octobr. In alio Calendario veteri ad 3. Idus Octobr. Ioſephus Scaliger in ſuis Coniectaneis ad Varronis lib. de lingua Latina indicat. Fontanalia eſſe Sacra & ferias eius fontis, cuius delubrum fuerit iuxta portam Capenam, vnde & ipſa Fontanalia dicta ſit.

Iduum Octobris Celebritas.

Iduum Oct. ritus.

IDus Octobris Feſtæ fuerunt, ſicut & reliquorum menſium: quo tempore in campo Martio, equum qui October diceretur Marti immolari ſeruatum eſt quotannis bigarum victricum dexteriorem: de cuius capite non leuis contentio ſolebat eſſe inter Suburanenſes & Sacravienſes, vt hi in Regia pariete, illi ad turrim Mamiliam id figerent: eiuſdémque cauda magna Celeritate perferebatur in Regiam, vt ex ea ſanguis deſtillaret in focum, participandæ rei Diuinæ gratia. Eum hoſtiæ loco quidam Marti bello Deo ſacrari dixerunt, non vt vulgus putauit, quòd veluti ſupplicium de eo ſumptum ſit, quia Romani Ilio fuerunt oriundi, Troiani autem effigie equi capti, & exciſi, vt habetur in Fragmento Sex. Pompeii ex vetuſtiſſimo exemplari Farneſianæ bibliothecæ deſcripto, & nuper excuſo.

Plutarchus in Problem. quæſt. 97. vbi tamen Idibus Decembr. hoc factum fuiſſe tradit, cum quæſiuiſſet, cur Idibus Decembris exhibitis equeſtribus Ludis dexter equus victor Marti ſacer immolaretur, & caudam aliquis amputatam ferret ad locum, cui Regia nomen, arámque cruentaret, de capite alii à ſacra via, alii à ſuburra deſcendentes depugnarent? Ita reſpondet, id fieri, aut quod equo Troiam captam putantes, equum plectant: vtpote qui ſint Troûm ſplendida proles, natis mixta Latinûm: aut quia animoſa ſit beſtia & bello apta, atque Martialis equus. Diis verò ea potiſſimùm immolari, quæ eis accepta ſint & conuenientia, Victorem autem equum mactari, quia Deo victoria ſit accepta ferenda: aut rectiùs hoc dici, ope illius Dei ſtatariam eſſe pugnam, victoriámque ſtando ſuos ordines qui ſeruant, defugientibus reputare: itaque puniri celebritatem, moneríque iſto argumento ciues, fugientibus nullam eſſe ſalutis fiduciam. Hæc ille.

Meminit etiam Alexander. ab Alex. lib. 3. cap. 18. quamuis paulò aliter. Paulus Marſus in Commentariis ad lib. 6. Faſtorum Ouidii, factum hoc ſacrificium dicit ob frugum euentum: & propterea equum potius quàm bouem immolatum, quòd bos frugibus pariendis ſit aptus.

Equum apud multas gentes immolatum.

Multis autem gentibus ob hanc cauſam equum hoſtiarum numero haberi teſtimonio ſunt Lacedæmonii, qui in monte Taygeto equum ventis immolarunt, ibidémque adoleuerunt, vt eorum flatu cinis eius per fines quàm latiſſimè differretur: Salentini quoque, apud quos Menzana Ioui dicatus viuus coniectus fuit in ignem: & Rhodii, qui quotannis quadrigas Soli conſecratas in mare proiecerunt, quod is tali curriculo fertur circumuehi mundum, vt in eodem Fragmento legitur.

Vertumnalia.

VErtumnalia dies Feſtos Vertumno dicatos fuiſſe menſe Octobri M. Varro teſtis eſt. Eius Dei ſacellum in vico Tuſario erat vertentibus ſed ad dexteram ſub Baſilica angulo. Deus hic mercaturæ & vertendarum rerum habitus fuit: Alex ab Alex. lib. 6. cap. 8. Adrianus Iunius in Faſtis ſuis refert, mercatores ſacra feciſſe Idib. Octobr. Mercurio, quòd fortè idem eſt cum Vertumni ſacro.

Armiluſtrium.

DEcimo quarto Calend. Nouembris Armiluſtrium celebrabatur, vt habetur in veteri Calendario. Dicitur ſic, Varrone teſte lib. 5. de lingua Latina, quòd in eo armati Sacra faciunt: niſi locus potius dictus ab his. Sed quod de his prius, id à luendo, aut luſtro, id eſt, quod circumibant ludentes Ancylibus armati. Paulus Feſti abbreuiator ſcribit: Armiluſtrium Feſtum erat apud Romanos, quo res diuinas armati faciebant: ac dum ſacrificarent tubis canebant. Ad quem locum Ioſephus Scaliger notat, exiſtimare ſe, Centuriatis Comitiis exercitum armatum luſtrari ſolitum, more ſumpto ex vetuſtiſſimo inſtituto Athenienſium, apud quos οἱ ληξιαρχοι Comitium luſtrârint. Addit etiam, non eſſe veriſimile tubis in eo ſacro canere ſolitos, ſed claſſico.

Sarmatici Ludi.

LAzius lib. 11. cap. 16. Reipub. Rom. ex Faſtis refert, Sarmaticos Ludos Romæ conſtituto Imperio celebratos 7. Calend. Nouembr. per ſeptem dies. Meminit eorum Flauius Vopiſcus in Carino his verbis: Exhibuit & ludum Sarmaticum, quo dulcius nihil eſt: exhibuit Cyclopem adornatum Græcis artificibus, & gymnicis, & hiſtrionibus, & muſicis, & aurum & argentum donata, & veſtis ſerica.

CAPVT XXVII.

Feſta quæ Nouembri menſe à Græcis fiebant.

ΖΗΤΗΣΙΣ ΟΣΙΡΙΔΟΣ, Η ΠΕΡΙ-δρομὴ ἡλίου.

Feſti huius ritus. M*Enſe Athyr, qui aliqua ex parte Nouembri reſpondet, Sacerdotes Ægyptiorum cùm alios tetricos ritus exercuerunt, tum bouem auratum nigrâ byſſinâ veſte amicientes, à decima ſeptima die, qua Oſiridem periiſſe exiſtimârunt, per quatriduum continuum feſtum in luctu Deæ Iſidis oſtentârunt. Quatuor autem fuerunt quæ luxerunt: primum, Nilus recedens atque deficiens: ſecundum,* Τὰ βόρεια πνεύματα ſeptentrionales flatus, *qui inualeſcentibus auſtrinis ventis admodum extinguuntur: tertium, quòd dies minor ſit nocte: vltimum, denudatio terræ, ſimul etiam tunc ſtirpibus folia abiicientibus: Plutarcho authore in libro de Oſiride.*

Decimâ nonâ eiuſdem menſis die, noctu ad mare deſcenderunt, & Sacram ciſtam οἱ ϛολιϛαὶ *(Stoliſtæ, quaſi veſtitores diceres) vnà cum Sacerdotibus extulerunt, in qua fuit aurea arcula, cui infundebatur ab iis aqua potabilis, ac clamor tollebatur ab iis qui aderant, vociferantibus Oſiridem eſſe inuentum. Exinde tellurem frugiferam aquâ permiſcuerunt, additiſque mixturæ aromatibus & ſuffimentis ſumptuoſis, effinxerunt* μηνοειδῆ ἀγαλμάτιον *luniformem imaguncula m, & hanc amicierunt & exornârunt: ſignificantes Deos iſtos ab ipſis putari eſſe naturam terræ & aquæ: ibidem.*

De hoc Feſto Sacro rurſus ſic ſcribit eodem libro, Ægyptios bouem fœmellam ſub Solſtitium hybernum ſepties circa templum circumferre: & vocari Oſiridis indagatio *aut* Solis circuitus, *aquam hyeme deſiderante Deâ. Toties autem circumire, quòd ſeptimo menſe decurſus Solis ab hyberno ad æſtiuum Solſtitium conficiatur. Verba eius ſunt:* Τὴν βοῦν ὑπὸ τροπὰς χειμερινὰς ἑπτάκις περιφέρουσι, καὶ καλεῖται Ζήτησις Ὀσίριδος, ἡ περιδρομὴ ἡλίου, τὸ ὕδωρ χειμῶνος τῆς θεοῦ ποθούσης. Τοσαυτάκις δὲ περίεισιν, ὅτι τὴν ἀπὸ τροπῶν χειμερινῶν ἐπὶ τροπὰς θερινὰς πάροδον ἑβδόμῳ μηνὶ συμπεραίνει.

Feſti huius origo. *Originem huius Feſti & Sacri Ethnici ad hunc modum referunt. Iſis cum fratre ſuo Oſirido (Lactantius & Arnobius filium eius nominant) ſtupri conſuetudinem habuit. Id quum Typhon maritus comperiſſet, occidit eum, fruſtulatimq́ lacerauit, & per omnes Nili fluuii ripas membra proiecit. Iſis necem eius vlta, cum ſorore & Anube venatore, diſcerpti membra magno luctu vbique gentium quæſiuit, diſperſa collegit, & ſepultura mandauit, poſteàque inſtituit, vt quot annis cum lachrymis & eiulatu Oſiris quæreretur, & quaſi inuentus lætitiâ celebraretur. Ita enim ſcribit Lactantius lib.1.cap.21. primò, Sacerdotes eius (nimirum tam viri quàm fœminæ) deglabrato corpore, ſua pectora tradunt, lamentantur ſicut ipſa quum perdidit, fecerat. Deinde puer producitur quaſi inuentus, & in lætitiam ille luctus mutatur: ideò Poëta Lucanus:*

———Nunquámque ſatis quæſitus Oſiris.
Semper enim perdūt, & ſemper inueniunt.

Eodem habet Auguſtinus de Ciuitate Dei libro 6.cap.10. Diodorus Siculus libro 4. hanc ſiue hiſtoriam ſiue fabulam paulò aliter narrat. Arnobius etiam lib.8. contra Gentes horum ſacrorum meminit: Iſis (*inquit*) perditum filium cum Cynocephalo ſuo, *Anubem ſic vocat, qui artificio canum inueſtigantium membra diſcripti Oſiridis inuenit, ideòque canino capite pingitur)* & aliis Sacerdotibus luget, plangit, inquirit: & Iſiaci miſeri cædunt pectora, & dolorem infeliciſſimæ matris imitantur. Mox inuento paruulo, gaudet Iſis, exultant Sacerdotes, Cynocephalus inuentor gloriatur: nec deſinunt annis omnibus vel perdere quod inueniunt, vel inuenire quod perdunt. Hæc Ægyptia quondam, nunc & ſacra Romana ſunt. *Iulius Firmicus,* In ſacris, *inquit,* Iſiacis idolum Oſiridis ſepelitur in aditis, hoc annuis luctibus plangunt, raſa capita tundunt, pectus lacerant, veterum vulnerum refricant cicatrices. Et quum certis diebus hæc fecerunt, fingunt ſe lacerati corporis reliquias reperire: & quum inuenerint, quaſi ſopitis luctibus gaudent.

Author eſt Herodotus Feſtiuitatem ſolennem celebrari in Ægypto, cui nomen ſit Accenſio Lucernarum, *quòd noctu ſub dio per vniuerſam Ægyptum lucernas accendant, imbutas ſale & oleo plenas, cum multo illychnio, quod totâ nocte ardens perduret. Poteſt hæc* Lucernarum Accenſio *non ſolùm facta eſſe in Oſyridis Inueſtigatione, ſed etiam in Vulcani feſto, quem inuentorem ignis primum in Ægypto regnâſſe tradunt.*

CAPVT XXVIII.

De Feſtis quæ menſe Nouembri à Romanis ſunt Celebrata.

NEPTVNALIA.

A*Drianus Iunius in Faſtis indicat Nonis Nouembr. Neptuno gratias habitas à nautis, id quod hodiéque fit à Venetis in feſto Aſcenſionis: & 6.Idus Non. aram Romanos Deorum inferorum in Circo maximo tertio acceſſiſſe placandis manibus.*

Iouis

Iouis Epulum, ubi & de Lectiſterniis.

Iouis epulum quando celebratum.

IOuis Epulum, *ut teſtatur Lazius, in publicis ludis celebrabatur, potiſſimùm autem Natalitiis & Circenſibus, quotannis Idibus Nouem. & ob Iouis ceu Deorum Regis ac Principis excellentiam, propriam ſeorſim appellationem ſortiebatur, cum reliqua conuiuia in caeterorum deorum ædibus habita, omnia unâ voce* Lectiſternia *dicerentur. Meminit huius epuli crebrò Liu. lib. 5. Decad. lib. 7. Decad. eiuſdem lib. 10. Decad. 10. lib. 1. Decad. 4. Eiuſdem epuli & Arnobius mentionem facit lib. 7. illúdque his verbis irridet: Iouis epulum cras eſt:* Iupiter enim cœnat, magníſque implendus eſt dapibus, jam dudum inediâ geſtiens, & anniuerſariâ interiectione jejunus. *Hinc Iupiter dictus videtur Dapalis à Latinis, ut à Græcis* [illegible]*, quòd nimirum ei ſacra depali epulo fierent. M. Cato in lib. de Re ruſtica,* Dapem, *inquit*, hoc modo fieri oportet, Ioui Dapali culignam vini quantámuis polluceto: eo die feriæ bubus, & bubulcis, & qui dapem facient: cum pollucere oportebit ſic facies: Iupiter dapalis, quod tibi fieri oportet, in domo, familiáque mea, culignam vini dapi eius rei ergò. Macte hac illace dape pollucenda eſto: Minus interluito. Poſtea vinum ſumito. Iupiter dapalis, macte iſtæce Dape pollucenda eſto. Macte vino inferiori eſto. Veſtæ, ſi voles, dato. Daps Ioui aſſaria pecunia, vina vini Ioui caſtè; Profanate ſine contagione.

Lectiſternia quid.

Nec verò Ioui tantùm, ſed etiam cæteris Diis Dapes fuerunt appoſita, quas Lectiſternia *appellârunt. Lazius lib. 11. c. 5.* Lectiſternia, *inquit*, ſacra erant conuiuia ex victimis & immolatis in templis Deorum, à ſtratis lectis, quibus ordine diſcumbebatur, ſic dicta.

Puluinaria & Lectiſternia pro iiſdem vſurpata.

Puluinaria autem & Lectiſternia pro iiſdem ab authoribus uſurpantur. Puluinaria *enim in templis dicebantur lectuli Diis dicati, in quibus illorum ſimulachra reclinari ſolebant. Sternebantur autem hi lectuli à Senatoribus, aut aliis magnis viris quoties eiuſmodi ſupplicatio decreta erat, unde & Lectiſternium nuncupabatur, ut teſtatur totidem verbis Auguſtinus lib. 3. de Ciuit. Dei cap. 17. Ad quæ verba Lud. Viues hæc annotat:* Quoties in templo aliquo publicè placandę Deûm iræ causâ conuiuium exhibebatur, aut nocturnum erat ſacrum, Diiſq́; tanquam epulaturis aut cubituris lecti ſternebantur, id lectiſternium vocabatur.

In his Senatores & patricii cum coniugibus & liberis, ac delubra & aras procedebant, nonnunquam etiam omnes tribus & ordines Pontifice Max præeunte. Pueri quoque ingenui & libertini, virgines quoque omnes coronatæ, & lauream preferentes, cum pompa thenſas & fercula Deûm deferentes, tum & ſacra carmine ſupplicare, & Deûm pacem expoſcere ſolebant.

Lectiſterniorum origo.

Lectiſterniorum frequenter meminit Liuius: nec fieri conſueſſe à Romanis, ex multis eius authoris locis intelligitur, niſi impendente, aut iam premente atque urgente maximo aliquo malo. Sic autem de origine eorum ſcribit lib. 5. ab vrbe condita: Triſtem hyemem, ſiue ex intemperie cœli raptim mutatione in contrariam factâ, ſiue alia quæ de cauſa, grauis peſtiléntſque omnibus animalibus æſtas excepit: cuius inſanabili pernicie, quando nec cauſa nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex Senatuſconſulto adiri ſunt: Duumuiri ſacris faciundis, Lectiſternio tunc primum in vrbe Romana facto, per octo dies, Apollinem, Latonámque & Dianam, Herculem, Mercurium atque Neptunum, tribus quàm ampliſſimè apparari tunc poterat ſtratis lectis placauere: priuatim quoque id ſacrum celebratum eſt, tota vrbe patentibus ianuis, promiſcuóque vſu rerum omnium in propatulo poſito, notos ignotóſque paſſim aduenas in hoſpitium ductos ferunt; & cum inimicis quoque benignè ac comiter ſermones habitos: iurgiis ac litibus temperatum; vinctis quóque dempta in eos dies vincula. *Meminit etiam eorum lib. 7. ab vrbe,* Sulpitio Potito, *inquit, quem alii Peticum nominant*, & C. Licinio Coſs. (*qui fuit annus vrbis 391. iuxta Funcii ſupputationem*) *peſtilentia fuit*, & pacis Deûm expoſcendæ causâ tertiò tum poſt conditam vrbem Lectiſternium fuit. *Eodem libro*, peſtilentia, *ait*, ciuitatem adorta, coegit Senatum imperare Duumuiris, vt libros Sibyllinos inſpicerent, eorúmque monitu Lectiſternium fuit. *Quartum autem hoc fuit, poſt conditam vrbem anno* 408. *T. Manlio Torquato, & C. Plautio Coſſ. lib.* 8. Eodem, *inquit*, anno Lectiſternium Romæ quinto poſt conditam vrbem, iiſdem, quibus antè, placandis habitum eſt Diis. Fuit autem is annus vrbis 428. C. Petilio & L. Papyrio Mugillano Coſs. *Et lib. 1. de Bello ſecundo Punico*, Romæ, *ait*, & circa vrbem multa eâ hyeme (*fuit autem annus vrbis* 537.) prodigia facta, aut (quod euenire ſolet motis ſemel in Religionem animis) multa nuntiata, & credita temerè ſunt, in quibus ingenuum infantem ſemeſtrem in foro olitorio triumphum clamâſſe, & foro boario bouem in tertiam contignationem ſua ſponte ſcandiſſe, atque inde tumultu habitatorum territum ſeſe deiecisse: & nauium ſpeciem de cœlo

Lectiſterniorum ritus.

 affulſiſſe;

affulſiſſe : & ædem Spei, quæ in foro olitorio eſt fulmine ictam : & Lauuuii haſtam ſe commouiſſe : & cornum in ædem Iunonis deuolâſſe, atque in ipſo puluinari conſediſſe : & in agro Amiternino multis locis hominum ſpecie procul candidâ veſte viſos, nec tamen illos congreſſos, & in Piceno lapidibus pluiſſe : & Cæritæ ſortes extenuatæ : & in Gallia lupum vigili gladium è vagina raptum abſtuliſſe. Ob cætera prodigia libros adire Decemviri iuſſi ſunt, quòd autem lapidibus pluiſſet in Piceno, Nouendiale ſacrum indictum, & ſubinde aliis procurandis propè tota ciuitas operata fuit. Iam primum omnium vrbs luſtrata eſt, hoſtiæq; maiores, quibus dictum eſt, Diis cæſæ, & donum ex auri pondo quadraginta Lanuuium Iunoni portatum eſt : & ſignum æneum matronæ Iunoni in Auentino ædificarunt, & Lectiſternium Cæritæ, ubi ſortes extenuatæ erant, imperatum, & ſupplicatio Fortunæ in Algido Romæ quoque & Lectiſternium Iuuentæ, & ſupplicatio ad ædem Herculis nominatim, deinde vniuerſo populo circa omnia puluinaria indicta. *Et iterum lib. 2. poſt multorum prodigiorum commemorationem,* Ex libris, *inquit*, Decembri iam menſe ad ædem Saturni immolatum eſt Romæ, Lectiſterniúmque imperatum, & eum lectum ſenatores ſtrauerunt, & conuiuium publicum. *Et paulò pòſt :* Votis ritè nuncupatis, ſupplicatio edicta : ſupplicatúmque vt cum coniugibus ac liberis non vrbana multitudo tantùm, ſed agreſtium etiam, quos in aliqua ſua fortuna publica quoque contingebat. Curatum Lectiſternium, & per triduum habitum, Decemuiris Sacrorum curantibus, & puluinaria in conſpectu fuere, Ioui & Iunoni vnum, alterum Neptuno & Mineruæ, tertium Marti ac Veneri, quartum Apollini & Dianæ, quintum Vulcano ac Veſtæ, ſextum Mercurio ac Cereri. Lectiſternium autem Ioui, Iunoni & Mineruæ Romæ in Capitolio fiebat, hoc modo: Iouis ſimulachrum ſtatuebatur in lecto recupetans : Iunonis & Mineruæ imagines in ſellis conſidebant: deinde multa nocte appoſitis epulis, ſeptem epulones introducebantur, qui cibos ſacratos comedebant.

Epulones qui

Hi verò Epulones huiuſmodi Solennitates indicendi poteſtatem habuerunt Eorum tres primùm belli Macedonici temporibus Romæ creati fuerunt, qui Triumuiri Epulones *fuerunt appellati, teſte Liuio lib 3. belli Maced. His autem tribus poſtea duo additi, vt quinque eſſent : ac tandem theatralium ludorum, atque Circenſium ambitione ad ſeptem vſque fuerunt producti, qui* Septemuiri Epulonum *fuerunt appellati.*

Chriſtiani ab huiuſmodi Lectiſterniis ita abhorruerunt, vt mortem oppetere quàm illa celebrare maluerint, quod Marcelli Epiſcopi Romani ac multorum aliorum hiſtoria teſtantur.

Ludi Plebeii.

Ludi Plebeii quando inſtituti.

V*Etus Calendarium, & id ſequuti Gyraldus, ac Reuſnerus,* Ludos Plebeios *ſpectatiſſimos ad diem 12. Nouembr. referunt, alii ad 17. Cal. Dec. qui exactis Regibus, pro plebis libertate primùm dati ſunt, vt teſtatur Aſconius Pædianus in Act. 1. Ciceronis in Verrem. Nonnulli tamen poſt ſeceſſionem ad Sacrum montem inſtitutos ferunt, ob conſociatos Patrum & plebis animos : hos poſtea L. Sylla, perdomitis hoſtibus, magnâ plebis expectatione reſtituit : quorum Ædiles plebis arbitri & moderatores erant. In eorum celebritate ſeruatum, vt quoties inſtaurarentur, ab Ædilibus ludorum causâ Iouis epulum daretur. Sic enim Liuius lib. 5. ſecundi belli Punici :* Ludi plebeii per biduum inſtaurati, & Iouis epulum fuit ludorum causâ. *Eadem leguntur lib. 7. & lib. 9. in fine. Item lib. 3. de Bello Maced. Hos cum Romanis ludis ſemper fuiſſe ſimul datos ex multis locis Liuii intelligitur.*

Brumalia.

Bruma vnde dicta. Brumalia quando celebrata.

B*Ruma à breuitate dierum dicta, Pompeio authore, quaſi* βραχύμερον, *tempus illud eſt, quum breuiores ſunt dies Et, vt ex Florentino Principe Paulus Marſus in Commentariis ad lib. 1. Ouidii Faſtorum, & Merula in Comment. in Elegiam 12. lib. 3. Triſtium eiuſdem, indicat, ab octauo Calendarum Decembrium vſque ad nonum Calendarum Ian. celebrabantur feſta Brumalia. De hoc feſto Cælius lib. 15. cap. 24. ex Græcorum Collectaneis rei ruſticæ hæc annotat:* Democritus & Apuleius talem exſpectari hyemem aiunt oportere, cuiuſmodi fuerit dies Feſtus, quem Brumam vocant Romani : eſt autem quarta & viceſima Dii menſis, qui eſt Nouember. *Hæc ille.*

Brumalia non Bacchi Feſtum:

Proclus tamen, aliíque in Commentariis ad Heſiodi libros de Re ruſtica, per Brumalia, Bacchi intelligunt Feſta, quæ & Dionyſia, ac bis quotannis celebrabantur : dicta tunc à Brumo, quo nomine Bacchum appellârunt. Vide Cælium Rhod. lib. 28. cap. 25. & Gyraldum de Diis Gentium Syntagm. 8. Sed Orpheus, aliíque Bacchum Βρόμιον *. non* Βρῦμον *appellârunt à ſonitu tonitrus & fulminis in ortu eius edito. Bruma autem, Græcè* Βρῦμος *& nuſquam, quod ego quidem ſciam, Bacchum, ſed quandóque ſignificat ſolſtitii hiemalis diem, qui eſt ad 18.*

Cal.

Cal. Ian. quandóque hyemem totam, aut ſaltem frigidiſsimam illam hyemis partem, quâ dies ſunt breuiſsimi, quaſi Βραχύμερον *vt diximus. Significat etiam Bruma & Brumalia diem feſtum, qui tempore illo celebrabatur. Cælius quoque lib. 27. cap. 24. per Brumalia partem illam hyemis quæ eſt circa ſolſtitium, aut etiam hyemem totam intelligit, cùm dicit: Brumalia inſtituit Romulus, quibus conuiuio excipiebatur Senatus. Nam vt Suidas teſtatur antiquitùs* ὄνειδος ἦν τὸ ἐξ ἀλλοτρίων ἐσθίειν, καὶ ἕκαστος ἐν τοῖς συμποσίοις καὶ ἴδιον βρῶμα καὶ πόμα ἐκόμιζεν, πρὸς τὸ μὴ δοκεῖν ἀλλοτριοφάγος: *hoc eſt*, Probro ducebatur alienâ viuere quadrâ, & icciro vnuſquíſque ſuum & cibum & potum in ſympoſia afferebat. *Huiuſmodi infamia diluenda, & ſimul maiore ſibi ciues liberalitate obligandi causâ Brumalia, eodem teſte, Romulus inſtituit, quibus à Rege Senatus & milites hyemis tempore, quo vocabant à militia, alerentur. Nomen autem prandii vocauit Suidas* Βρυμάλιον, *quòd Romanâ linguâ ſignificat* ἐκ τῆς ἀλλοτρίων τροφῆς, *id eſt, alieno victitare. Sed lapſus hic videtur Suidas, Romanæ linguæ ignorantiâ. Nam Brumalia dicta ſunt à Bruma, id eſt, hyeme, in qua conuiuia illa agitabantur, vt Brumalia idem ſint quod Hyemalia.*

Feriæ Gallis & Græcis Defoſſis Celebratę.

Foſſi humorigo. VEtus *Calendarium* Ferias Gallis & Græcis in foro Boario defoſſis *celebratas Romæ ad diem Nou. 27. ponit. Harum feriarum originem Plutarchus in Quæſt. Romanis, quæſt. 83. his verbis exponit.* Cur Romani, quum audiuiſſent à Bletoneſiis, qui cet populus barbarus, immolatum Diis hominem eſſe, eorum Magiſtratus accerſiuerunt, vt pœnas de iis ſumerent: quum autem appareret, legis cuiuſdam iuſſu id factum, miſſos eos fecerunt, ſed iſto ſacrificio in poſterum interdixerunt: ipſi autem non multis antè annis, duos viros totidémque mulieres in foro Boario, alteros Græcos, alteros Gallos, viuos defoderunt? Videtur enim abſurdum iſta facere, & barbaris tanquam nefaria exprobrare eadam. An Diis immolare homines, nefas putabant: geniis autem, neceſſitatem cogere? Aut qui conſuetudine ac lege iſta ſacrificia recepiſſent, eos peccare exiſtimantes, ipſi Sibyllinis libris mandantibus iſtud fecerunt: Narrant enim Elbiam quandam virginem equo vehentem fulmine ictam, tepentúmque fuiſſe equum nudum iacentem, nudam quoque virginem ipſam, tanquam dedita opera veſtibus à genitali membro reductis, calceis, annulis, capitíſque redimiculo hinc inde diſperſis, linguâ extra os exſertâ. Tum vates reſpondiſſe, ingens opprobrium Sacris virginibus oblatum, foréque vt publicè id innoreſceret, ſed & equitum contunctum fore quoddam dedecus. Ibi barbari cuiuſdam equitis ſeruum indicium detuliſſe de tribus Veſtalibus virginibus Æmiliâ, Liciniâ & Martiâ, ſub idem tempus vitiatis, & quæ iam diu cum viris inceſtam conſuetudinem habuiſſent, de quibus viris eſſet etiam Buretius indicis dominus. Et Veſtales quidem terminis conuictas, pœnas dediſſe. Cæterùm ut atroci in re placuiſſe, vt à Sacerdotibus Sibyllini libri conſulerentur. Ibi inuenta fuiſſe oracula, quæ euentura iſthæc & malum publicum allatura prædicerent: cuius auertendi causâ peregrinis quibuſdam & alienis geniis duos Græcos, totidem Gallos homines viuos eo in loco defoſſos Romani iubebantur dedere. *Forum parentatio quotannis eo quo diximus die celebrabatur. Meminit etiam Liuius lib. 2. Dec. 3.*

CAPVT XXIX.

Feſta quę menſe Decembri à Græcis ſunt Celebrata.

ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΑ.

ΠΟσειδώνια, *quæ Heſychius* Ποσείδεια *vocat, Feſtum fuit apud Atticos, quod in honorem Neptuni celebrabant menſe* Ποσειδεῶνι, *vnde & nomen habet. Meminit eius Athenæus lib. 13. cap. 20. vbi dicit, Ariſtippum Philoſophum ſingulis annis duos menſes in Ægina* τοῖς Ποσειδωνίοις, *hoc eſt, Neptunaliorum tempore apud Laidem meretricem commoratum fuiſſe. Et rurſus eodem libro cap. 22. dicit, Phrynen ſcortum Nobiliſsimum* τῇ τῶν Ποσειδωνίων *in omnium Græcorum conſpectu veſtes ſoluiſſe & comas, & ſic ad mare veniſſe. Appelléмque ab ipſa venerem emergentem* (τὴν ἀναδυομένην) *pinxiſſe.*

CAPVT XXX.

De Feſtis quę Decembri menſe apud Romanos ſunt Celebrata.

CElebrabantur quidem Faunalia *Idibus Februarii in Inſula Tiberina, & paulò poſt Idus* Lupercalia, *quæ Fauni eſſe ſuprà oſtendimus. Sed Nonis Decembris quoque huic Deo rem diuinam faciebant, & Feſtum diem in eius honorem in pratis & ſyluis agebant, in* *Faunaliorum dies & ritus.*

quo

quo agreſtes vicatim ſoltare conſueuerunt. Exiſtimabont enim Deum hunc ritè & diligenter ſibi reconciliandum, cuius vim magnam ad nocendum ruſticorum & agreſtium præſertim pueris eſſe credebant. Porphyrio in libro de reſponſis indicat, nouem ſimul homines in quodam Branchidarum agro mortuos eſſe, nullam aliam ob cauſam quàm quòd Faunum vidiſſent. Interrogantibus enim quæ nam cauſa necis eorum eſſet, ſic Apollinem reſpondiſſe teſtatur:

Toruus Dionyſii famulus Pan, auríque
 cornis.
Per nemora obſcura gradiens, montéſque
 per altos,
Pinum vinum atque alia reſonans ſyringa
 tenebat,
Geſtabat manu, multos is corpore vaſto
Poſtrauit, mortíque viros dedit horridus
 ille.

Habuit is Deus bina Romæ templa: vnum in Tiberina inſula, in quo Sacrum annuum ei Idibus Febr. fecerunt: alterum in Cœlio monte, circulari formâ, plurimis in ambitu columnis adornatum, in eo Nonis Decembris de hœdo & vino rem diuinam ei fecerunt, vt indicat Horatius lib. 3. Carminum, Ode 18. quam integram adſcribam, quòd huius ſolennitatis ritum paucis comprehendat:

Faune nympharum fugentium amator
Per meos fines & aprica rura
Lenis in Cedas: abeasq; paruis
 Lenis alumnis.
Si tener pleno cadit hœdus anno,
Larga nec deſunt Veneris ſodali
Vina crateræ, vetus ara multo
 Fumat odore.
Ludit herboſo pecus omne campo,
Cùm tibi Nonæ redeunt Decembres:
Feſtus in pratis vacat otioſo
 Cum boue pagus.
Inter audaces lupus errat agnos:
Spargit agreſtis tibi ſylua frondes,
Gaudet inuiſam pepuliſſe foſſor
 Perpede terram.

Septimontia.

Septimontia cur inſtituta.

SEptimontia *vetus Calendarium & Adrianus Iunius in Faſtis ad 3. Idus Decembr. ſeu ad 11. diem eiuſdem menſis ponunt. Ex Tertulliano tamen haud obſcurè colligi poteſt, hoc Feſtum non ab initio, ſed in fine huius Menſis celebratum. Nam in lib. de Idololatria, ſic inquit:* Etiam Streniæ captandæ, & Septimontium, & Brumæ, & Caræ cognationis honoraria exigenda omnia. *Ex quibus intelligitur, non ſolùm Decembri menſe, quia eſt brumæ menſis, ſed etiam circa finem huius menſis celebratum fuiſſe, quia proximum ſit ſtrenis exigendæ, quod fiebat Calendis Ianuarijs. Feria autem iſta inſtituta fuerunt propter adiectum ſeptimum vrbi Romæ collem, vt Plutarchus teſtatur Problem 69. Iis ſeptem in locis ſacrum fieri Antiſtius Labeo & Varro ſignificat, Palatio, Suburra, Velia, Fagutali, Cœlio, Oppio, Ceſpio. Eodemq; die per vrbem vehiculis, quæ iumentis traherentur, ferri, criminoſum erat: vel, vt quidam Romanarum rerum ſcriptores putant, quia vrbis partes non fuerunt omninò inter ſe coniunctæ: Vel quòd, quum vrbe condendo magnum opus peregiſſent, iámque vlterius incrementum vrbis nullum animo conciperent, quietem cùm ſibi tùm iumentis, quorum opera fuiſſent vſi per iſtas ferias parauerunt. Aut quum vellent omnes feſtiuitates ciuium præſentiâ ornari, eam verò imprimis quæ ob contractas in vnam multas vrbis partes inſtituta erat, ciuibus vſu vehiculorum iumentariorum iſta die interdixerunt, ne vrbe, cui dies agebatur Feſtus, exirent: vt Plutarchus ſuprà citato loco refert. Quocirca miror cur Alexand. ab Alexand. lib. 6. c. 11. ſcribat,* Feſtum hoc Paganalia appellatum, quòd non populi & ciuium, ſed montanorum tantùm & agreſtium dies Feſtus eſſet. *In fragmento Sexti Pompeii ex vetuſtiſſimo exemplari Bibliotheca Farneſiana deſcripto ſic legitur:* Septimontium dies appellatur menſe Decembri, qui dicitur in Faſtis Agonalia, *&c. inde fortaſſe natus error apud Alexandrum. Suetonius in Domitiano, Septimonialem diem nominat, in quo Domitianus epulum largiſſimum dederit, Senatui, equitique panariis, plebi ſportellis cum obſonia diſtributis, diéque proximo omne genus rerum miſſilia ſparſerit.*

Lancionici Ludi.

V*Etus Calendarium, & id Gyraldus ac Iunius in Faſtis ſequuti, ad Pridie Idus Decembr.* Lancionicos *Ludos ponunt, per dies ſeptem durantes: ſed qui, aut quales fuerint Lazius quoque ſe nondum comperiſſe fatetur, lib. 10. cap. 15. de Repub. Romana.*

Saturnaliorum Solennitas.

SAturnalia, *vt teſtatur Varro lib. 5. de Latina lingua,* dicta ſunt à Saturno, quòd eo die Feriæ eius, vt poſt tertium diem Opalia, Opis. *Feſtus inquit:* Saturni dies feſtus celebratur menſe Decembri, quòd eo ædis eſt conſecrata, & is culturæ agrorum reſidere videtur: quòd etiam falx eſt ei inſigne.

De Saturnaliorum origine tres ſententiæ.

D*E eorum origine tres ferè opiniones commemorat Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 7. Prima hæc eſt: Ianus Italiæ Rex quum Saturnum claſſe aduectum hoſpitio excepiſſet: & ab eo*

edoctus

edoctus peritiam ruris,ferum illum , & rudem ante fruges cognitas victum , in melius redegiſſet , in regni ſocietatem eum aſciuit. Eo verò ex rebus humanis exempto , Ianus adhuc ſuperſtes , primum terram omnem ſibi ſubiectam Saturniam nominauit : Aram deinde cum ſacris tanquam Deo condidit , quæ SATVRNALIA *nominauit.*

Alia Saturnaliorum origo ſic traditur: Co-
2. *mites quoſdam è ſuis Hercules in Italia reliquit, vel iratus, quòd incuſtoditum fuit armentum, & à Caco ſubreptum: vel conſultò, vt aram ſuam atque ædem ab incurſionibus tuerentur. Illi ergo quum à latronibus infeſtarentur , occupato edito colle, Saturnios ſe nominauerunt, quo antè nomine etiam idem collis vocabatur. Et quia ſe eius Dei ſenſerunt nomine ac religione tutes, instituerunt* SATVRNALIA *Feſta , vt agreſtes vicinorum animos , ad maiorem ſacri reuerentiam ipſo indicti Feſti obſeruatio vocaret.*

3. *Tertio eſt opinio , quòd Pelaſgi (ſicut Varro memorat) cùm ſedibus ſuis pulſi, diuerſas terras petiiſſent , confluxerunt plerique Dodanam : & incerti quibus adhærerent locis,eiuſmodi accepere reſponſum:*

Στείχετε μαιόμενοι Σικελῶν Σατύρνιον αἶαν
Ἠδ' ἀβοριγενέων κοτύλην οὗ νᾶσος ὀχεῖται
Οἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμψατε φοίβῳ,
Καὶ κεφαλὰς ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα

Acceptáque parte , quum Latium poſt errores plurimos appuliſſent , in lacu Cutulienſium deprehenderunt inſulam natam. Hoc igitur obſeruato miraculo , has ſibi ſedes prædictas eſſe didicerunt : vaſtatiſque Sicilienſibus incolis occupauere regionem , decimâ prædæ ſecundùm Apollinis reſponſum ei Deo conſecratâ , erectis Diti ſacello,& Saturno arâ, cuius Feſtum SATVRNALIA *nominauerunt.*

Ex his conſit quæ de Origine huius Feſti relata ſunt , apparet , Saturnalia vetuſtiora eſſe vrbe Romanâ : adeò vt ante Romam in Græcia hoc ſolenne cœpiſſe Lucius Accius in Annalibus ſuis referat his verbis: Saturnaliorum antiquitas.

Maxima pars,Graiûm Saturno,& maximæ
Athenæ
Conficiunt ſacra , quæ Cronia eſſe iterantur ab illis.
Cúmque diem celebrant,per agros vrbéſq; ferè omnes
Exercent epulis læti , famulóſque procurant
Quiſque ſuos,noſtríque itidem,& mos traditus illinc
Iſte , vt cum dominis famuli epulentur ibidem.

Refert enim Macrobius lib. 1. Saturnal. ex Philochoro , Cecropem Saturno & Opi primùm in Attica ſtatuiſſe aram , eóſque Deos pro Ioue & terra coluiſſe, inſtituiſſeque , vt patres familiarum & frugibus & fructibus iam coactis, paſſim cum ſeruis veſcerentur , cum quibus patientiam laboris in colendo rure tolerauerant : delectari enim Deum honore ſeruarum contemplata laboris. Apud Cretenſes quoque per Mercurialia Feſta. HERMAEA *dicta, idem etiam obſeruatum fuit , vt Caryſtius teſtatus eſt in Commentariis hiſtoricis. Nam conuiuantibus ſeruis domini illis ſeruiebant atque miniſtrabant. In Frazene verò Geraſtione menſe per multos dies fiebat conuentus,* PANEGYRA *dictus, quorum in vno ſerui cum ciuibus vnà ludent aſtragalis: & ſeruis domini conuiuium præbent , vt aſſerit Caryſtius. Beroſus autem in libro de Babyloniicis rebus primo , ad 16. Calend. Sept. ſeribit Feſtum* SACAEA *vocatum , per dies quinque agi ſolitum in Babylonia , in quibus mos fuerit , vt ſerui dominis imperitarent , atque vnus eorum educeretur ex domo ſtolam regiæ ſimilem indutus , quem* Zoganem *appellârint : cuius etiam feſti mentionem facit Cteſias lib. 2. Perſicarum rerum Macrobius rurſus & Athenæus lib. 14. cap. 17. Botti Sinopenſis teſtimonio ex Oratione de Theſſalia & Hamania confirmant , hoc Saturnaliarum Feſtum omninò Græcum eſſe , cui ſimillima ſit certa quædam Theſſalorum feſtiuitas* Peloria *dicta. Vt non ſine cauſa Verrius Flac. in eo libello qui Saturnus ſcribitur dicat,* Saturn. dies *apud* Græcos quoque Feſti habentur , *vt Macrob. lib. 1. indicat. Cæterùm ſi diligenter ea perpendamus , quæ mox referemus, videtur poſſe colligi antiquiſſimum hoc Saturnaliorum Feſtum promanâſſe ex illo longè antiquiore Tabernaculorum , ſiue Scenopegia feſto, quod peractâ meſſe ſeu vindemiâ , collectis iam reconditiſq; frugibus menſe ſeptimo à Iudæis Dei iuſſu ſeptem dierum ſpacio celebratum fuit, quo tempore tam ſeruis, quàm liberis ſub tentoriis feriari , epulariq; ſumma cum lætitia fuerat conceſſum , vt conſtat ex Leuit. 23. & Deut. 16.* Saturnaliorum antiquiſſima origo.

Romæ autem tunc primùm Saturnalia inſtituta fuiſſe Macrobius author eſt, quando Tullus Hoſtilius bis de Albanis , de Sabinis autem tertiò triumphâſſet , & tum ex voto templum Saturno conſecrâſſet , Quamuis Varro lib 6. qui eſt de ſacris ædibus,ſcribat, ædem Saturni ad forum faciendum locâſſe Lucium Tarquinium Regem: Titum Largium verò Dictatorem Saturnalibus eam dedicâſſe. Gellius etiam ſcribit, Senatum decreuiſſe , vt ædes Saturni fieret, eiq; rei Lucium Furium tribunum militum præfuiſſe. T. Liuius libro 2. ab vrbe condita ſcribit , triennio paſtquam A. Poſthumius Dictator ad lacum Regillum cum Latinis & exulibus pugnâſſet , eoſq; viciſſet, ædem Saturno dedicatam, Coſſ. A. Sempronio Atratino & M. Minutio Augurino , & tunc primùm Saturnalia feſta inſtituta, qui fuit Saturnalia Romæ quando instituta.

annus

onnus verbis 257. Idem author lib. 2. Punici belli 2. ob initio ſic ſcribit : Ex libris Decembri iam menſe ad ædem Saturni Romæ immolatum eſt, lectiſterniúmque imperatum, & cum lectum Senatores ſtrauerunt, & conuiuium publicum, ac per vrbem Saturnalia, die ac nocte clamatum, populúſque eum diem Feſtum habere ac ſeruare in perpetuum iuſſus.

Saturnalia quot diebus celebrata. *Primò autem Saturnalia vno tantùm die, id eſt, decimo quarto Calendarum Ianuariarum ſolita ſunt celebrari. Sed poſt in triduum propagata, primùm ex adiectis à Cæſare huic menſi diebus, deinde ex edicto Auguſti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit. De quo Macrobius lib. 1. Saturnal. ſic ſcribit: Apud maiores noſtros Saturnalia die vno finiebantur, qui erat ad quartum decimum Calendas Ianuarias. Sed poſtquam C. Cæſar in emendatione anni huic menſi duos addidit dies, ſextodecimo cœpta celebrari. Eâ re factum eſt, vt quum vulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnulli que à C. Cæſare inſerto die, & alii vetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur, quod etiam Auguſtus Imp. confirmauit, & triduo ferias illas ſeruari iuſſit. Licet & apud veteres opinio fuerit, ſeptem diebus peragi Saturnalia: ſi opinio vocanda eſt, quæ idoneis firmatur authoribus Nouius enim probatiſſimus Attellanarum ſcriptor ait :* Olim exſpectata veniunt ſeptem Saturnalia. *Mummius quoque qui poſt Nouium & Pomponium diu iacentem artem Attellaniam ſuſcitauit,* Noſtri, *inquit,* Maiores velut benè multa inſtituere, hoc optimè a frigore fecere ſummo, dies ſeptem Saturnalia. Sed Mallius ait, eos qui ſe Saturni nomine & religione defenderant, per triduum Feſtos inſtituiſſe dies, & Saturnalia vocauiſſe. Vnde & Auguſtus huius *inquit* rei opinionem ſecutus, in legibus iudiciariis triduo ferias ſeruari iuſſit. *Maſurius & alii vno die, id eſt, decimo quarto Calendas Ianuarii affuiſſe Saturnalia crediderunt. Quorum ſententiam Feneſtella confirmat dicens,* Æmiliam virginem decimo quinto Calendarum Ianuariarum eſſe damnatam. Quo die ſi Saturnalia gererentur, nec cauſam omninò dixiſſet. *Deinde adiecit.* Sequebantur eum diem Saturnalia. *Mox ait :* Poſtero autem die qui fuit decimus tertius Calendarum Ianuariarum, Liciniam virginem vt cauſam diceret iuſſam : *ex quo oſtendit decimo tertio Calendas profeſſum eſſe. Ex his ergo omnibus colligi poteſt, ab initio vno die Saturnalia fuiſſe, & non niſi decimo quarto Calendarum Ianuariarum celebrata, quo ſolo die apud ædem Saturni conuiuio ſoluto, Saturnalia clamitabantur. Poſtea in triduum ſunt propagata. Deinde Sigillariorum adiecta celebritas, in ſeptem dies diſcurſum publicum, & lætitiam religioni extendit. Denique rurſus detractis duobus diebus, ad quinque dies Saturnalia redierunt. Hinc Martialis Saturnaliorum dies modo quinque nominat, modò ſeptem. Ad hos dies feſtos Cicero reſpiciens de Inuentione,* Senatus, *inquit,* frequentior fuit, quàm putabamus eſſe poſſe menſe Decembri ſub dies Feſtos.

In Saturnaliorum autem Feſto ſeruos ſuos domini conuiuiis liberalibus & lautis excipiebant, ipſi muneribus ſeruilibus fungebantur, ſeruis immunè, quicquid liberet, licebat loqui, teſte Macrobio lib 1. Saturnal. Et Athenæus lib. 14. idipſum his verbis confirmat : Ταῖς τῶν Κρονίων ἡμέραις ἔθος ὅτι Ῥωμαίων παίσιν ἑςιᾶν, τὰς οἰκέτας αὐτὰς ταῖς τῶν οἰκετῶν ἀναδεχομένους λειτουργίας: *id eſt,* Saturnaliorum diebus moris eſt apud Romanos, vt ſeruos ſuos conuiuiis excipiant, ipſíq; ſeruorum munere fungantur. *Quale etiam Feſtum fuiſſe Nonas Caprotinas ſuprà diximus, in quo tandem ancillæ ...σώμφραι καθίζονται κλάδοις συκῆς σκιαζόμεναι, hoc eſt, epulantes conſident ficulneis ramis obumbratæ. Simile quid etiam obſeruatum Idibus Auguſti apud Romanos Alex. ab Alex. lib. 3. c. 18. indicat. Ad hunc Saturnaliorum morem Horatius alludit lib. 2. Satyra 2.* Saturnaliorum ritus.

——age, libertate Decembri
(Quando ita maiores voluerunt) vtere,
narra.

Hinc & pileos, quod ſignum libertatis olim fuit, ſerui hoc Feſto geſtabant, & ingenuorum calceis induebantur, vt Porphyrio indicat. Lucianus ἐν τοῖς περὶ Κρόνον, de Saturnalibus multa tradit. In primo Dialogo Saturnum ſic loquentem inducit, κ. διὰ τοῦτο ἀπηυλακχεκότ..., ἢ ᾠδὴ, κ. παιδία, ἢ ἰσοτιμία πᾶσι κ. δούλοις, κ. ἐλευθέροις Οὐδεὶς γὰρ ἐπ' ἐμοῦ δοῦλος ἦν: i. Atque ideireo vbiq; plauſus, & cantus, & ludus, & honoris æqualitas omnibus cùm ſeruis tum liberis. Neque enim me regnante ſeruus erat. *Vnde Catullus ad C. Licinium Caluum, Saturnalia optimum diem appellat, quòd nimirum aurei illius ſeculi, quod Saturno regnante fuiſſe dicitur imaginem referebat, memoriámque repræſentabat, quo nondum erat auditum ſeruitutis nomen.*

Præterea in Saturnalibus non modò à dominis ſerui conuiuiis excipiebantur, ſed etiam amici & familiares inter ſe mutitabant hoc eſt, mutuas inter ſeſe cœnas epulationéſque agitabant. Ob quas cauſas December, in quo hæc fiebant, aptus genio ſeu genialis ab Ouidio appellatur lib. 3. Faſt. inquiens:

Acceptus geniis illa December habet.

Bellū porrò in hoc feſto ſumere nefas habitum, quod ſub Saturno tempora feliciſſima fuiſſent, nullo bello vexata, nulliſque infeſtata latronibus. Eáque cauſa fuit, vt Romani ædem Saturni ærarium

arorium eſſe voluerint, quod nullum ſub eo furtum in Italia commiſſum, ſiue quòd ſub eo nihil erat cuiuſquam priuatum, nec ſignare ſolùm, aut partiri limite campum fas erat, Macrob. auctore lib. 1.

4. *Pœnas quóque iiſdem diebus exigere piaculare erat, vt Macrobius refert lib. 1. cap. 10.*

5. *Ad hoc munera ſibi vltróque mittebant Saturnalibus, qua Tertullianus* Saturnalitia *vocat, ſub finem libri de Perſequutione* : Scilicet enim, *inquit*, talem pacem Chriſtus ad patrem regrediens madauit à militibus per Saturnalitia redimendam. *Eadem ab Hieronymo* Saturnalium ſportulæ *vocantur : de quibus hac illius ſunt verba notatu digna, in Epiſtolam Pauli ad Epheſios, qua etiam in Canonicis Decretis inueniuntur.* Legant, *inquit*, Epiſcopi atque Presbyteri, qui filios ſuos ſecularibus erudiunt literis, & faciunt illos comœdias legere, & mimorum turpia ſcripta cantare, de Eccleſiarumſumptibus forſan cruditos, & quod in corbonam pro peccato virgo, vel vidua, vel ſubſtantiam ſuam totam effundens quilibet pauper obtulerat, hoc in Calendarum Strenam, & Saturnalium ſportulam, & Mineruale munus è mercedula magiſterii à Scholaſticis dari ſolita Grammaticus & Rhetor aut in ſumptus domeſticos, aut in templi ſtipes, aut ſordidum conuertit in luctum. *Dicta quóque ſunt* Xenia *&* Apophoreta. *Vnde Suetonius in Veſpaſiano :* Dabat, *inquit*, ſicut Saturnalibus viris apophoreta, ita per Calendas Martias fœminis. *Sed tamen Apophoretorum nomine appelabantur etiam ſolennes in Saturnalibus cœnationes, quibus ſe mutuò excipiebant, & ad quas muneribus certabant. Hinc eſt illud Suetonii in Caligula :* Præſinæ factioni ita addictus & deditus, vt cœnaret in ſtabulo aſſiduè, & maneret : agitatori Eutycho commeſſatione quadam in apophoretis vicies ſeſtertiûm contulit. *Ratio autem mittendorum Saturnalibus munerum hac erat, vt viderentur ſibi inuicem gaudere & gratulari, & Saturno atque Opi gratias agere quòd fruges fructúsque ad vita cultum neceſſarios percepiſſent.*

Qua autem & qualia ea munera fuerint, ex Suetonio colligitur, qui in Octauii Auguſti Caſaris hiſtoria, Saturnalibus, *inquit*, & ſi quando aliàs libuiſſet, modò munera diuidebat, veſtem, & aurum & argentum: modò numos omnis notæ, etiam veteres regios, ac peregrinos: interdum nil preter cilicia, & ſpongias, & rutabula, & forpices, atque alia id genus titulis obſcuris & ambiguis. *Mittebantur etiam inter catera munera, Cerei. Nam quum Pelaſgi in Italia ex reſponſo diu humanis capitibus Ditem, & virorum victimis Saturnum placâſſent; Herculem ferunt poſtea cum Geryonis pecore per Italiam reuertentem ſuaſiſſe illorum poſteris, vt fauſtis ſacrificiis infauſta mutarent. inferentes Diti, non hominum capita, ſed oſcilla ad humanam effigiem arte ſimulatâ, & aras Saturnias, non mactando viros, ſed accenſis luminibus excolente : quia non ſolùm virum, ſed & lumina ſignificat* φῶς, *qua dictio in oraculo continebatur, & occaſionem errandi dabat. Inde mos per Saturnalia miſſitandi Cereis cœpit. Alii cereos non ob aliud mitti putant, quàm quòd hoc Principe (Saturno) ab incomi & tenebroſa vita, quaſi ad lucem & bonarum artium ſcientiam editi ſint homines. Illud quóque memoria proditum eſt, quòd quum multi occaſione Saturnaliorum per auaritiam à clientibus ambitioſè munera exigerent. Idque onus tenuiores grauaret, Publicius tribunus plebis tulit, vt non niſi cerei ditioribus miſſitarentur, vt refert Macrobius lib. 1. Saturnaliorum. Hac autem conſuetudo mittendi cereos, adhuc in Pontificia religione in Purificationis Maria Feſto obſeruatur, vt ſuo loco indicabitur.*

Apud Cyrenenſes verò Saturno rem diuinam facturi ficus ornabantur, nec cereos, ſed placentas miſſitabant, quòd mellis repertorē eſſe ducerent, teſte Alexand. ab Alexandro libro 2. cap. 22.

Fuit praterea moris in Saturnalibus, vt ſerui ſumerent veſtitum dominorum, & contrà domini ſeruorum. Sumebant autem domini omnes illis diebus togis depoſitis Syntheſim, hoc eſt, veſtem breuem & negotiis aptam. Fuit ergo Syntheſis veſtis Saturnalitia, Saturnalib. vſurpari ſolita, vt conſtat ex illo Martialis Epigrammate. cui titulus eſt Syntheſis :

Dum toga per quinas gaudet requieſcere luces
Hos poteris cultus ſumere iure tuo.

Vnde ſimul intelligitur per quinque dies Saturnalia agi fuiſſe ſolita, Et rurſum :

Syntheſibus dum gaudet eques, dominúſque ſenatus
Atq; decent noſtrū pilea ſumpta Iouem.

Fortaſſe autem Syntheſis, *inquit Beroaldus in Suetonio*, dicta videri poteſt, quòd conſuta contextáque eſſet compoſitione quadam verſicolore. *Turnebus in ſuis aduerſariis exiſtimat, Syntheſim elegantiorem & lautiorem fuiſſe veſtem, quâ populo Romano certis diebus publicè, vt Saturnalibus, vti licebat, quum Roma quo quis veſtitu vellet, vti non liceret, togáque ferre cogerentur, & idcirco Syntheſim putat dictam, quòd quum ea rarò vterentur, domi compoſitam habebant in arcis aut pralis. Huc pertinet quod Dio hiſtoricus ſcribit : quū tumultuarentur quōdam milites, qui eos ſedaret à Claudio miſſum eſſe libertum Narciſſum, potentiâ tunc formidoloſū: quámq; ſuggeſtū velut*

concionaturus conſcendiſſet, hominis indignitatem moleſtè tuliſſe milites, ideóque complures vulgorum id ſucclamâſſe, Io. Saturnalia: *exprobrantes ei, quòd quum ſeruus & tenuis conditionis homo antea fuiſſet, nunc de repentè ſplendidâ veſte ingenuo ſimilis ad eos prodiret.*

Veſtiū mutationis origo.

Hæc autem veſtium mutatio non tantùm in Saturnalibus, verùm etiam in Quinquatribus minoribus, in Megalenſibus Lupercalibus, Bacchanalibus, & aliis feſtis fieri ſolita fuit, vt ſuprà indicauimus. Illam ab Hercule defluxiſſe Ouidius lib. 2. Faſt. docet, ibi enim Fauni ſacra deſcribens, indicat, Herculem cum Lyda puella in Bacchi ſacris veſtem mutâſſe, & Faunum, qui deperibat virginem illam, quum in antro obſcuro comprimere eam vellet, in Herculem incidiſſe, pudefactúmque aufugiſſe.

*His denique oſcillis, ſeu oſsiculis oſſeiſque vel fictilibus paruis imagunculis, quarum ſuprà quadam facta eſt mentio, pueri ludebant. Erant & teſſerula oſcilla, quibus licebat impunè in hac Saturnaliorum ſolennitate ludere, vnde & Oſ*CILLARIVM *ludorum nomen accepit.*

SIGILLARIA.

Sigillaria quid & eorū ritus.

V*Enio nunc ad* Sigillaria, *quæ pars ſiue ſpecies erant Saturnaliorum, à genere muneris, quod tunc donabatur, ſic appellata: videlicet ſigillis, id eſt, paruis ſignis, ſiue ſimulacris, quæ partim ex ære, argento & auro, partim etiam ex fictili materia conflabantur: Meminit Suetonius in Claudio*: Tiberius patruus, *inquit*, petenti honores, conſularia ornamenta detulit. Sed inſtantius legitimos flagitanti, id ſolùm codicillis reſcripſit, quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria miſiſſe ei. *Spartianus in hiſtoria Adriani*: Saturnalia, *ait*, & Sigillaritia frequenter amicis inopinantibus miſit, & ipſe ab his libenter accepit, & alia inuicem dedit. *Idem in vita Caracallæ*: Quæ à parentibus gratiâ ſigillariorum acceperat, ea vel clientibus, vel magiſtris ſponte donauit. *Huc pertinet & illud Senecæ lib. 1. Epiſtolarum*: Ego ſum felicior, cui ſolebas ſigillaria offerre. *Flauius Vopiſcus tradit, Aurelianum inſtituiſſe vxori & filiæ annuum ſigillaritium.*

Sigillariorum origo.

Cæterùm originem Sigillariorum Macrobius lib. 1. Saturnal. his verbis tradit: Epicadus, *ait*, refert, Herculem occiſo Geryone, quum victor per Italiam armenta duxiſſet, ponte, qui nunc Sublicius dicitur ad tempus inſtructo, hominum ſimulachra numero ſociorum, quos caſu peregrinationis amiſerat, in flumen demiſiſſe, vt aquâ ſecundâ in mare deuecta, pro corporibus defunctorum veluti patriis ſedibus redderentur: & inde vſum talia ſimulachra figendi inter ſacra manſiſſe. Sed mihi, *inquit*, illa origo verior exiſtimatur, quam paulò antè etiam in Saturnalibus retuli: Pelaſgos poſtquam felicior interpretatio, capita, non viuentium, ſed fictilia, & φωτὸς æſtimationem, non ſolùm hominem, ſed etiam lumen ſignificare docuiſſet: cœpiſſe Saturno cereos potius accendere, & in Sacellum Ditis, aræ Saturni cohærens, oſcilla quædam pro ſuis capitibus ferre. Ex illo traditum, vt cerei Saturnalibus miſſitarentur, & ſigilla arte fictili fingerentur, ac venalia pararentur: quæ homines pro ſe atque ſuis piaculum pro Dite Saturno facerent. Ideò Saturnalibus talium commerciorum celebritas cœpta, ſeptem occupat dies, quos tantum feriatos facit eſſe, non feſtos omnes. *Hucúſque Macrobius. Idem author eodem libro cap. 10. ſcribit*: In his ſigilla, id eſt, parua ſigna miſſitabant, vt in Saturnalibus cereos. *Et ſic intelliguntur verſus Martialis in Apophoretis*:

Gloria tam parui non eſt obſcura ſigilli. *Et rurſum*:

Sum fragilis, ſed tu moneo ne ſperne ſigillum.

Sigillaria vices Romæ.

Fuit & vicus Romæ percelebris quem Sigillaria *vocarunt: de quo ſic Suetonius in Claudio*: Eſſedum argenteum, *inquit*, ſumptuoſè fabrefactum, & venale ad Sigillaria redimi, concidíque coràm imperauit. *Idem in Nerone*, Sponſum Romæ circa Sigillaria comitatus eſt. *Et A. Gellius Noct. Attic.* Apud Sigillaria, *ait*, fortè in libraria ego & L. Paulus conſedebamus. *Nomen factum loco à rebus quas ibi venum exponebant, & vaſis ſigniſque exquiſitæ artis quæ ex ære argentóque fabrefieri ſolebant, quæque Sigillaria appellabant. Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 4.*

OPALIA.

Opalia quando celebrata & vnde dicta.

D*Ies ille, quo ſolo ab initio Saturnalia celebrato fuiſſe ſuprà ex Macrobio oſtendimus, hoc eſt. 14. Calend. Ianuar. progreſſu temporis* Opalibus *tantùm inter Saturnalia deputatus fuit, quum primum Saturno pariter & Opi fuerit adſcriptus. De quo ſic Macrobius libro 1. Saturnal. cap. 10.* Ex his omnibus colligi poteſt, & vno die Saturnalia fuiſſe, & non niſi 14. Calendas Ianuarias celebrata, quo ſolo die apud ædem Saturni conuiuio ſoluto Saturnalia clamitabantur, qui dies nunc Opalibus inter Saturnalia deputatur, cùm primùm Saturno pariter & Opi adſcriptus fuerit.

Hanc autem Deam Opem, à qua Opalia feſta, Saturni coniugē crediderunt, & ideò menſe

menſe Decembri Saturnalia, itémque Opalia celebrârunt, quòd Saturnus eiúſque vxor, tam frugum, quàm fructuum repertores eſſe credantur, Itáque omni iam fœtu agrorum coacto ab hominibus hi Dii colebantur, quaſi vitæ cultioris authores, quos etiam nonnullis cœlum & terram eſſe perſuaſum eſt: Saturnúmque à Satu dictum, cuius cauſa de cœlo eſt: & terram Opem, cuius ope humanæ vitæ alimenta quæruntur, vel ab opere, per quod fructus frugéſque naſcuntur. Huic Deæ ſedentes vota concipiebant, terrámque de induſtria tangebant, demonſtrantes ipſam matrem terram eſſe mortalibus appetendam: *Macrob. lib. 1. Saturnal.*

Opaliorum ritus.

IVVENALIS dies, & Ludi eiuſdem nominis.

Iuuenaliorũ origo.

IVuenalis dies *Feſtum quoddam dicebatur, à iuuenibus peculiariter celebratum primo die poſt elapſa Saturnalia, & à Caligula Imp. primò inſtitutum. Sic enim de eo Suetonius in eius vita ſcribit;* Vt lætitiam publicam in perpetuum augeret quóque adiecit diem Saturnalibus, appellauítque Iuuenalem.

Iuuenaliorum ritus.

Ludi eiuſdem nominis pro ſalute iuuenum celebrabantur, vt olim Plebeii pro libertate plebis. Dio Hiſtoricus refert, ab Nerone Iuuenalia celebrata, ὥσπερ τινὰ νεανισκεύματα, *propter ſuam barbam, quam tum primum raſerat, pilis in aureum coniectis ſpharion, & Capitolino Ioui dicatis. His primum etiam ſenes & vetulas ludens populum Romanum Nero immiſcuit, teſtante id Suetonio in eius vita:* Spectaculorum, *inquit*, plurima & varia genera edidit Iuuenales, Circenſes, Scenicos ludos, gladiatorum munus Iuuenalibus ſenes quóque conſulares, auúſque matronas recepit ad luſum. *Hiſtoria huius meminit etiam Cornelius Tacit. lib.* 14. Ne tamen, *inquit*, adhuc publico theatro dehoneſtaretur Neró, inſtituit ludos Iuuenalium vocabulo, in quos paſſim nomina data; nõ nobilitas cuíque, non ætas, aut acti honores impedimẽto, quo minus Latina Græcíue hiſtriones artem exercerent. *Refert Capitolinus, Gordianum dediſſe ludos ſcenicos, & Iuuenalia per qua triduum. De iiſdem Alex. ab Alexandro lib. 6. cap. 19. ſic refert:* In Iuuenalibus, licet iuuenum cauſa inſtituti forent, in híſque adoleſcentes per luſus & laſciuiam admitterentur, plerúmque tamen anus, & grandæuas natu matres, ſenéſque ingraueſceti ætate, ludis admiſſos comperimus, Luſus erat quem ludebant, Turmæ puerorum primo ætatis flore, & iuuenes generoſi ſpiritus, vt equis inſtratis, hinc inde diſpoſitis turmis, tanquam acie inſtructa, compoſito agmine, in iuſtæ modum pugnæ curſitarent, ſpeciémque prælii, modò in occurſum eundo, nunc à tergo & in gyrum occurſando præberent, & campeſtrem incurſionem facerent, ſpeciménque magnæ indolis, & commendationem ineuntis adoleſcentiæ præ ſe ferrent, ita vt qualis quiſq; futurus eſſet, cuiúſque ſpei, facilè enitteret. In his quóque Pyrrhicham ſaltare accepimus, quæ integris vrbis moribus, magno fauentium ſtudio fiebat. Ea primùm inuenta fertur in Creta, nonnulli à Laconibus ad res bellicas facilè obeundas, vt armati leni flexu & ſaltu, nunc ſe contrahendo, nunc in altum exiliendo, nunc declinando, & tela & plagas vitarent, diſciplinámque ediſceretur, quæ Enoplia ſaltatio dicta eſt, quàm Tranquillus Troiam nuncupavit: idque à Romulo inſtitutum ferunt, vt cum armis ſaltarent milites ſaltatione, quã bellicrepam dixit.

Angeronalia, quæ & Divalia.

Angeronaliã quo die celebrata.

DVodecimo Calend. Ianuar. Feriæ erant *diuæ* Angeroniæ, *Solino teſte & Plinio, qui lib. 3. ita ſcribit:* Diua Angerona, cui ſacrificatur ad diem 12. Calend. Ianuarii, ore obligato obſignatóque ſimulachrum habet. *Sempronius quóque in libro de Italia diuiſione id non obſcurè innuit; quum enim de Deo egiſſet, in cuius tutela Roma eſſet:* Quamobrem, *inquit*, & Angerona ſilentii Dea ante dies feſtos Iani colitur præ foribus, &c. *Huic Deæ Pontifices in ſacello Volupiæ ſacrum faciebant hoc die. Hanc Verrius Flaccus Angeronam dictam ait, quòd angores & animorum ſolicitudines propitiata depellat. Maſurius adiicit, ſimulachrum eius Deæ ore obligato atque ſignato in ara Volupiæ propterea collocatum, quòd qui ſuos dolores anxietatéſque diſſimulant, perueniant patientia beneficio ad maximã voluptatem. Iulius Modeſtus huic Deæ ideò diem Feſtum inſtitutum, eóque ſacrificari illi dicit, quòd populus Romanus morbo, qui angina dicitur, præmiſſo voto ſit liberatus: vt Macrobius refert lib. 1. Saturn. cap. 10. Huius Deæ ſacellum inter antiquiſſimas religiones cultum eſt; authore Solino: quam quidam eam eſſe crediderunt, in cuius tutela fuerit Roma: licet alii Opem Conſiuam, alii Iouem, alii Lunam eſſe putârint. Eodem etiam die Herculi & Cereri ſue prægnante panibus & mulſo ſacrificabatur, Macrobio, Seruio, Gyraldo & Iunio teſtibus.*

Angerona qua

Larivm Feriæ.

Lariũ feriæ repetita.

C*Alendis quidem Maiis* Laribus præſtitibus *ara Roma dicata eſt, vt ſuprà indicauimus : ſed iiſdem poſteà, vt Macrobius meminit lib. 1. Saturnal. cap. 10. vndecimo Calendas Ianuarias feriæ dedicatæ fuerunt, & bello Antiochia vota eſt ædes ab Æmilio Regillo Prætore in campo Martio. De quo Alexand. de Alex. lib. 3. cap. 12. ſic ſcribit :* Lares canum pellibus ideò ornantur, quia domus fidi cuſtodes ſunt, & alienis formidoloſi, domeſticis verò blandi, atque ad nocturnos ſtrepitus ſolliciti, ſicut canes, qui floribus, & ſertis, thure & fruge coluntur : quorum ędes in campo Martio ab Æmylio Regillo Prætore dicata fuit; In quorum ſacris id cuſtoditur, vt libertini Sacerdotes ſint, qui Auguſtales dicti, nihílq; de ſacrificio extra ædes mittatur foras, ſed intra domeſticos Lares omnia abſumant.

Larium feriarũ ritus.

Vacvnalia.

Vacuna quæ.

V*Acuna Dea præfuit vacantibus & otioſis : ei, quum à laboribus vacarent agricolæ, poſt perceptos fructus & agrorum cultus, menſe Decembri Sacra & Feſta celebrabant. Hinc Ouidius lib. 6. Faſt.*

Nam quóque quum fiunt antiquæ Sacra Vacunæ,
Ante Vacunales ſtántque ſedéntque focos.

Huius Deæ meminit & Horatius in epiſtolis :

Hæc ego dictabam poſt templum putre Vacunæ.

Ad quem verſum Porphyrion hæc annotat : Vacuna, *inquit*, apud Sabinos plurimum colitur Dea, quæ eſt ſub incerta ſpecie formata : quidam Mineruam, alii Dianam putauerunt, nonnulli Cererem eſſe affirmârunt. *Varro lib. 1. rerum diuinarum Victoriam nominat & eâ maximè eos gaudere dicit qui ſapientiâ vincunt. Hinc illud fortè eſt Auſonii.*

Quas ſi ſolueris ô Poëta nugas,
Totam trado tibi ſimul Vacunam.

Larentinalia.

Larentinaliorum dies & origo.

D*Ecimo Calendas Ianuar. feriæ ſunt Iouis,* Larentinalia *appellata, vt Macrobius docet lib. 1. Saturn. cap. 10. inſtituta à Romulo in honorem Accæ Larentiæ vxoris Fauſtuli, nutricis autem Romuli & Remi. Lupâ enim infantibus, modóque in lucem editis Romulo, & Remo lac præbente, accurentibus ad miraculum paſtoribus, Fauſtulus, concedentibus cæteris, eos educandos accepit. Rediens domum, coniugem enixam reperit, ſed mæſtam, vt Dionyſius inquit, infante mortuo, Solatur eam maritus, gemellos illi pro vno extincto educandos tradens. Appellata fuit ea Larentia : & quod corporis liberioris eſſet, dixêre multi ideò creditum fuiſſe à lupa educatos : quòd quæ corpus prouulgâſſet, lupa appellari ſolita ſit. Huic Larentiæ ob hanc educationem ſolenne Feſtum 23. die Decemb. inſtitutum & quotannis celebratum fuit, Ouidio teſte, qui Faſtorum lib. 4. ſic cecinit :*

Non ego te tantæ nutrix Laurentia gentis,
Nec taceam veſtras Fauſtule pauper opes.
Veſter honos veniet, quum Laurentalia dicam,
Acceptus geniis illa December habet.

Vide quæ ſuprà menſe Aprili de Floralibus, quæ & Laurentalia, diximus.

APPENDIX.

Ad Festa Græcorvm.

REferemus in ſequentibus Appendicibus, ea Græcorum & Romanorum feſta ac Ludos, quorum quidem apud authores fit mentio, ſed incertum quo menſe & die Celebrata fuerint.

Αγειώνια.

Agrionia vnde dicta.

A*Γειώνια Feſtum fuit, Bacchi in honorem celebratum, qui* Ἀγριώνιος *ob feritatem fortaſſe cognominatus fuit ;* ἄγριος *enim &* ἀγριώνιος *agreſtem, ruſticum & ferum ſignificat. Vnde Plutarchus in vita Antonii, de ipſo Antonio loquens ait ;* καὶ πόλις ἦν πλέα Διονύσου αὐτὸν ἀνακαλουμένων, χαριδότην καὶ μειλίχιον. ἦν γὰρ ἀμέλει ἐνίοις τοιοῦτος, τοῖς δὲ πολλοῖς ὠμηστὴς καὶ ἀγριώνιος. *Meminit huius feſti Plutarchus Sympoſ. 8. his verbis : Non ineptè apud nos in Feſto* Ἀγριωνίων *Agrioniorum mulieres Bacchum requirunt tanquam fugitiuum : deinde finem quærendi faciunt, dicúntque eum ad Muſas confugiſſe, atque apud eas latere occultatum : paulò poſt cœna finita ænigmata & griphos inuicem proponunt. Hoc myſterio docetur, inter pocula ſermone vtendum eſſe, qui aliquid commentationis atque eruditionis habeat, quæ ſi ebrietati adſit, ferocia & inſania vini celatur à Muſis benignè detenta. Rurſus idem in Quæſt. Græcis quæſt. 38. his verbis eius Feſti mentionem facit ;* γίνεται γὰρ παρ' ἐνιαυτὸν ἐν τοῖς Ἀγριωνίοις φυγὴ καὶ δίωξις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ἱερέως τοῦ Διονύσου ξίφος ἔχοντος : ἔξεστι δὲ τὴν καταληφθεῖσαν ἀνελεῖν. *Hoc eſt, Quotannis in Agrioniis illorum (Minyæ poſterorum) fit fuga & perſequutio, à ſacerdote Bacchi ſtricto gladio, licétque deprehenſam interficere. Et quidem (inquit Plutarchus*

Agrioniorum ritus.

eodem

eodem loco) necauit noſtra ætate Zoilus Sacerdos. Verùm ea res infelix ipſi vrbique fuit: nam & Zoilus leui admodum ex vlcere in diuturnum lapſus morbum computruit ac deceſſit: & Orchomenii in cauſis publicis damnati multotiẽ ſacerdotium à familia tranſtulerunt, deligeréq; ex tota multitudine optimum inſtituerunt. Minya enim filias ferunt Leucippam, Arſinoam & Alcathoam furore correptas eſum humanarum carnium appetiuiſſe: ſortitáſque manus tradendi ad necem filii Leucippæ obtigiſſe, Hippaſúmque ob iis diſcerptum fuiſſe.

Αθηναία.

Athenæarum ritus. C*Irca paludem Tritonidem Auſes & Machlyes populi habitârunt, qui anniuerſarium in honorem Mineruæ ſeu Palladis Feſtum celebrârunt, in quo virgines eorum in turmas bifariam diuiſæ ſe inuicem lapidibus fuſtibúsque cædebant. Harum ſi qua acceptis vulneribus diſceſſiſſet aut obiiſſet, illam dicebant non fuiſſe virginem. Quæ verò conſtantiſſima omnium fuiſſet, pluráque & maiora vulnera pertuliſſet, illa communi conſenſu à cæteris virginibus exornata cùm armorum apparatu Græco, tùm verò criſtâ Corinthiâ in curru circa paludem cum magno ſuorum virginum applauſu & lætitia circumferebatur, domúmque quàm lætiſſima deducebatur, vt Herodotus retulit in Melpomene, vbi tamen feſti nomen non exprimit.*

Αλαία.

H*Alæa Feſtum apud Thegeatas, à Minerua Halea ſic dictum, in quo certamen celebratum fuit, authore Pauſania in Arcadicis. Meminit etiam Cælius lib. 17. cap. 23.*

Αλέκτορια.

Alectoriorum origo & ritus. A*Thenis & Pergami quotannis Feſto die pugnârunt gallinacei certamine à Themiſtocle inſtituta qui cùm aduerſus Perſas proficiſceretur, viſa pugna gallorum, ea exemplo ad libertatem adhortatus eſt milites, & ad fortiter agendum, Plutarcho authore: refert etiam Sardus lib. 3. de Moribus.*

Αλεξάνδρια.

Alexandriorū ritus. I*N Chalcide Αλεξάνδρια faciebant ludos Alexandro Philippi F. in fine certaminum ſtatuerunt cratera, quo libârunt Diis max laudârunt vincentem, conuiuiúmque celebrârunt: ludos nemo ſpectauit verſicolore veſte: Sardus lib. 3. de Moribus Gentium.*

Αλήτης.

A*Λήτης Feſtum fuit, Heſychio teſte, apud Athenienſes, quod oſcillis Icaro & Erigoni agebant. Cùm enim, vt inquit Hyginus, in finibus Athenienſium multæ virgines ſuſpendio ſibi mortem conſciſcerent propter Erigonem, habito ab Apolline oraculo Feſtum & Sacrificium ſolenne inſtituerunt, quod publicè priuatímque celebrabant, quòd Erigone cum cane ignoto & ſolitaria patrem Icarum mendica perſequuta ſit, quas Græci ἀλήτιδας nominant. Hoc Feſtum ſuo tempore vocatum Εὐδειπνον Heſychius tradit, à ſuſpendio nimirum, ſeu reſti ad ſuſpendendum. Seruius in Comment. ad lib. 2. Georgic. Vergilii fabulam hanc, & originem ritúmque huius Feſti dilucidius paulò commemorat: Icarus, inquit, Athenienſis pater Erigones, quum acceptum à Libera patre vinum mortalibus indicaret, occiſus eſt à ruſticis: qui quum plus æquo potâſſent, inebriati venenum ſe accepiſſe crediderunt. Hujus canis reuerſus eſt ad Erigonem filiam, quæ quum eius comitata veſtigia perueniſſet ad patris cadauer, laqueo vitam finiuit: ſed Deorum voluntate inter aſtra relata eſt, quam vocant virginem: canis quòque eſt inter ſydera collocatus. Sed poſt aliquantum tempus Athenienſibus talis immiſſus eſt morbus, vt eorum virgines furore quodam compellerentur ad laqueum: reſpondítque oraculum, ſedari poſſe peſtilentiam illam, ſi Erigones & Icari cadauera requirerentur: quæ quum diu quæſita nuſquam inuenirentur, ad oſtendendam ſuam deuotionem Athenienſes, vt etiam in alieno ea quærere viderentur elemento, ſuſpenderunt de arboribus funem: ad quem ſe tenentes homines huc atque illuc agitabantur: vt quaſi etiam per aërem illorum cadauera quærere viderentur. Sed quum inde plerique caderent, inuentum eſt, vt formas, ad oris ſui ſimilitudinem facerent, & eas pro ſe ſuſpenſas mouerent: vnde & oſcilla dicta ſunt ab eo quòd in his cillerentur, id eſt, mouerentur ora: nam cillere eſt mouere. Hæc omnia Seruius. Dies autem ille quo hæc fiebant feſtus habebatur.* *Feſti huius origo.*

Αλία.

A*λία Feſtum ſolenne fuit apud Rhodios, cuius mentionem facit Athenæus lib. 13. celebratum fortaſſe ad ſedandas maris tempeſtates: ἅλς enim mare ſignificat.*

Αλῶα.

A*λῶα Feſtum fuit agricolarum Athenis, quod juxta nonnullos in honorem Cereris, ſecundum alios autem in honorem Bacchi, vel amborum ſimul celebrabatur, ſubiectis ex agris frugibus. Philochorus ſic nominatum putat,* *Aloa in cuius honorē celebrata.*

 quod

quòd illius feſti tempore homines περὶ τὰς ἄλσεις, *id eſt, in oreis morarentur. Cælius lib.12.cap.19. Stephanus in ſuo Theſauro & Cyraldus de Diis Syntagmate 17.*

Ἀλοτία.

Alotia vnde dicta & eorum origo.

ALotia *Feſtum fuit Thegeatarum, ſic dictum à captiuitate, quod in pugna quadam Lacedemonios magna ex parte viuos cœperint: vnde & in rei huius memoriam certamen in hoc feſto celebratur, vt Pauſanias in Arcadicis indicat.*

Ἀμαρυσία.

Amaryſia in cuius honorē celebrata.

A*Mariſia Feſtum fuit Athenis Heſychio teſte, in honorem Dianæ, quæ inde* Ἀμαρυσία *cognominata eſt inſtitutum. De eo Pauſanias in Atticis ſic ſcribit: Athmonenſes Dianam Amarygam colunt: cuius cauſam quum perquirerem, nihil apud interpretes certi comperire potui. Ego vero, ait Pauſanias, ita coniecturâ colligo: Amarynthus in Eubæa eſt, vbi hanc Amaryſiam colunt. Nec minore pompâ quàm Euboei, eundem diem Athenienſes celebrant: vnde apud Athenienſes hoc nomen extitiſſe arbitror. Hæc ille, Meminit eius & Liuius lib. 5. Decad.4. Sacrum, inquit, anniuerſarium eo fortè tempore Eretriæ Amarynthidis Dianæ erat, quod non popularium modò, ſed Caryſtiorum etiam Cœtu celebrabatur. Dicta fortaſſe ſic eſt Diana ob formam præſtantem:* ἀμαρύσσειν *enim ſplendere & fulgere ſignificat. Sic noſtra quoq́ ætate beatiſſimæ Virginis Mariæ idolum, quod Regenſpurgi colendum proponitur, formoſa Maria vocatur:* Die ſchön Maria von Regenſpurg.

Ανάκεια.

Anacia Feſtum Dioſcurorum.

ANάκεια *Feſtum fuit Athenis Dioſcurorum, id eſt. Caſtoris & Pollucis, qui* ἄνακες *vel* ἀνακοὶ *dicti ſunt,* ὅτι ἀνακῶς ἔσχον ἐγγένοντο Ἀθηναίοις, *vt Etymologus Græcus annotauit. De ipſo autem Pauſanias apud Euſtathiū inquit:* Ἀνάκεια ἑορτὴ Διοσκούρων ἀνακῶν. *Apud Heſychium autem ſingulari numero etiam in* ἑορτῆς *ſignificatione habetur: ita enim ibi legitur,* Ἀνάκειον τὸ Διοσκούρειον, καὶ ἑορτὴ Ἀθήνησι.

Ἀνακτῶν Παίδων Τελετή.

P*Auſanias in fine Phocic. refert, Amphiſſenſes Feſtum celebrare, quod* ἀνακτῶν παίδων, *id eſt, puerorum Regem appellant. Ex Diis autem hos pueros Reges quidam Caſtorem & Pollucem eſſe perhibent: alii Curetas, nonnulli Cabiros.*

Ανθεσφορία.

A*Nteſphoria Feſtum fuit Proſerpinæ, inde dictum, quod eam Pluto legendis floribus occupatam rapuerit: Cælius lib.26.cap. 20. L. A.*

ANTINOA.

Antinoa in cuius honores celebrata.

A*Ntinous ex Bithynia iuuenis formoſiſſimus, ab Adriano Cæſare admodum amatus, quum in Ægypto periiſſet, Deus eſt ab Imperatore factus; & honores ei Mantineæ decreti. Vnde annuum ei Feſtum, & Certamen quinto quóque anno Matinenſes celebrant: Pauſania in Arcadicis teſte, vbi eum Antinum vocat. Habetur et alibi quóque honos, & in Ægypto ad Nilum oppidum eſt, quod idem cum Antinoa nomen accepit, eodem authore.*

Ἀπολλῶνος SOLENNITAS apud Sicyonios.

Feſti huius origo & ritus.

A*Pud Sicyonios, qui antiquitùs Ægialenſes dicti ſunt, Feſtum Apollinis celebratum fuit. flumen Sytham in eo petentibus pueris, quósque Apollinem & Dianam ad* πειθὼς *ſacellum adducentibus, mox verò reducentibus ad Apollinis templum, quod in foro quandóque viſitatum fuiſſe, author Pauſanias eſt. Origo talis fuit. Quum Pythonem Apollo & Diana peremiſſent, Ægialem petere inſtituerunt, vt expiarentur. Cæterùm ibi inter eundum exterriti forent vehementius, eo ferè loco, quem ex euentu φόβον dixere. hoc eſt, terriculum, in Cretam diuerterunt ad Carmanora. Mox autem in Ægialenſes graſſari morbus cœpit: conſulti cecinere vates, placari oportere Apollinem & Dianam. At illi inſtituto Feſto pueros ſeptem, ac puellas totidem ad fluuium euiſere Sytham, ſuppliciter Deum Deámque apprecantibus: qui lenitis iis, Acropolin, quæ tunc erat, feruntur repetiſſe, locúsque ad quem adiere primùm, Suadelæ ſacellum habuit, & in ſequentibus annis idem ſeruatus ſupplicandi ritus in hac Apollinis celebritate, vt Cælius refert lib.11. cap.26. ex Pauſania Corinthiacis.*

Ἀπολλῶνος Κωμαίου Celebratas.

Feſti huius ritus.

C*Oelius lib. 16. cap.10. meminit ex Græcorum theſauris panagyris Comæi Apollinis, in qua* Ναυκρατῖται *Naucratitæ ſtolis induti fuerint candidis, quas etiam nunc veſtes nuncupent Prytanicas: eoſdémque Naucratitas in Prytaneo dicit ſolitos agitare in genethliis, ſeu natalitiis Veſtæ, quam Prytanitida nominârint, conuiuia.*

ἀπόλ-

Ἀπόλλωνος Μαλλόεντος Feſtum.

Mitylenæos extra vrbem, cum totius ciuitatis frequentia, Ἀπόλλωνος Μαλλόεντος *Apollinis Malloentis Feſtum celebrâſſe, Thucydides initio lib.3. teſtatur.*

Ἀπόλλωνος Παρρασίου Feſtum.

Feſti huius ritus. PArrhaſius Apollo, *qui &* Ἐπικούριος, *hoc eſt, Adiutor & Auxiliator nominabatur, in Arcadia & cultus & ſic cognominatus fuit. Templum habuit in monte Lycæo ad orientem verſum. Ibi quotannis Feſtum Deo celebrantes, in fero quidem* κάπρον, *hoc eſt, aprum, non agnum vt Gyraldus Syntagm.7. de Diis habet, immalârunt Apollini. Peractis autem ibi rebus ſacris, victimam illicò in ædem Dei cum tibiis & pompa tranſtulerunt. Coxas dehinc exciſſas combuſſerunt, carnéſque hoſtiæ ibi conſumpſerunt, vt Pauſanias indicat in Arcadicis.*

Ἀράτου Γενεθλεῖα.

Feſti huius ritus. M*Ortuo Arato Sicyonij non ſolùm* Σωτήρια *inſtituerunt* πέμπτῃ Ἀνθεστηριῶνος, *quo die tyrannicum de ciuitate ſuſtulerat Dominatum Macedonum, ſed etiam publica ſolennitate natalitia eius quotannis celebranda decreuerunt. Sic enim Plutarchus in eius vita ſcribit:* Θύουσι αὐτῷ θυσίας τῷ μηνὸς ἐν ᾗ γεγένηται τὸν ἄνδρα διαμνημονεύουσι: τῆς δὲ κατήρχετο ὁ τοῦ Ἀράτου στρόφιον οὐχ ὅλον λευκὸν, ἀλλὰ μεσοπόρφυρον ἔχων. μέλη δὲ ᾔδετο πρὸς κιθάραν ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν, καὶ συνεπόμπευεν ὁ γυμνασίαρχος, ἡγούμενος τῶν τε παίδων καὶ τῶν ἐφήβων: Εἶτα ἐφείπετο ἡ βουλὴ στεφανηφοροῦσα, καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν ὁ βουλόμενος. ὧν ἔτι δείγματα μικρὰ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξοσιούμενοι διαφυλάττουσιν: αἱ δὲ πλεῖσται τῶν τιμῶν ὑπὸ χρόνου καὶ πραγμάτων ἄλλων ἐκλελοίπασι. *Id eſt, peragunt ei Sacrum ſeu Feſtum eius menſis die quo natum virum illum commemorant, cui præfuit Arati filius, tarque non albo omninò, ſed dimidia parte purpureo ornatus: & à Dionyſii Miniſtris carmina quædam ad citharam canebantur. Gymnaſiarcha ſubſequentibus pueris & adoleſcentibus vnà pompam agebat. Hos Senatus coronatus ſequebatur: reliquarum ciuium turba pro arbitrio aderat. Quarum rerum hodie quoque veſtigia quædam expiati ſeruant: honorum verò, & vetuſtate & mutatione rerum, plurimi interierunt.*

Ἄρεια.

H*Erodotus in Melpomene meminit Feſti ac Solennitatis cuiuſdam quæ à Scythis in Martis honorem celebrata ſit. In ea annuas Marti hoſtias obtulerunt non ſolùm pecorum & equorum præcipuè, ſed hominum quoque captiuorum, ex quibus centeſimum quemque immalârunt, non tamen eodem quo pecora modo ſed diuerſo. Nam vbi eorum capitibus vinum libauerunt, ipſos ad quoddam vas mactârunt, dehinc iiſdem in congeriem ſarmentorum ſublatis, acinacem, qui Martis ſimulachrum fuit, cruore perfuderunt. Virorum autem inter emptorum omnes humeros dextros præciderunt, quibus vnà cùm manibus in aërem iactis, quacunque decidiſſet manus, ibi iacuit, & ſeorſum mortuus.* *Feſti huius ritus.*

Ἀρτέμιδος ἀπαγχομένης Feſtum.

C*Ondylea, qui locus non plus ſtadio Caphyis diſtat, colebatur Diana Condyleatis, à loco ſic cognominata. Fortè autem pueri circa templum eius cùm luderent, in funiculum inciderunt. Eo collo Dianæ iniecto, ſtrangulatam eſſe Dianam conclamarunt. Quo audito, pueros Caphyenſes lapidibus obruerunt. Mox verò morbus vxores eorum inuaſit, vt abortum facerent, donec ſepeliendos eſſe pueros Apollo reſpondit, eiſque Feſtum quotannis celebrandum & ſacrificandum, iniuſtè enim interfectos eos. Iccirco Caphyenſes tum ſolenne hoc quotannis obſeruant, tum Dianam Condyleatydem, à ſtrangulando deinceps* ἀπαγχομένην *vocarunt, nam & ab hoc oraculo iniunctum fuit, Pauſania in Arcadicis teſte.* *Feſti huius origo.*

Ἀρτέμιδος εὐρυνόμης Feſtum:

S*Cribit Pauſanias Phigalenſes Eurynomam colere, idque cognomentum eſſe Dianæ populum credere, & Feſtum in honorem eius celebrare quotannis, in quo templum Deæ aperiant; reliquo verò tempore occluſum contineant: ibique rem ſacram facere tùm publicè, tum priuatim homines plebeios: in Arcadicis.*

Ἀρτέμιδος σοφέας ἑορτή.

A*Thenæus lib.6.cap.6. meminit ex Hippia Erythræi libro 2. hiſtoriarum patria, Feſti cuiuſdam & ſolennitatis, quam ipſe* Πανήγυριν *vocat, quæ Erythris vrbe Aſiæ non procul à Chio diſtante celebrata fuit in honorem Dianæ Stophea.*

Αρτεμίδος Στυμφάλιας Feſtum.

Diana cur Stymphalia dicta. Feſtum hoc maiore diligentia celebratur.

DIana Stymphalia *cognominata fuit à Stymphalo Arcadiæ vrbe, iuxta cuius Deæ templum Stymphalides aues fuiſſe fabulantur. Vrbis huius incolæ Feſtum in honorem Dianæ Stymphaliæ quotannis celebrarunt. Cùm autem aliis in rebus negligenter id facerent, tùm vſitatos ritus magna ex parte omitterent, illapſa ſylua circa os barathri, qua fluuius delabitur Stymphalus, obſtruxit aquam, in barathrum ne deſcenderet. Palus itaque 40. ſtadium campum eorum occupauit. Venator autem fugientem ceruum aliquando inſequutus per paludem, locis tandem imis excepti ſunt tum ceruus, tum venator: quos deinde fluuij aqua fuit ſequuta, ita vt vno die totum ex Stymphaliorum campo ſtagnũ receſſerit. Ab eo tempore Dianæ Feſtum maiore cura & diligentia celebrarunt: Pauſanias in Arcadicis.*

Αρτεμίδος Τρικλάριας hoc eſt, Dianę Triclarię Feſtum.

Feſti huius origo.

IN *Achaia* Dianæ Triclariæ *Feſtum* è Παννυχίς, *id eſt, Peruigilium celebrabatur quotannis, cum hominum immolatione, ex Numinum indignatione Sacrorum ritu progreſſu tẽporis enato: quòd in eius templo Melanippus & Comætho Sacerdos nimium victi cupidine coiiſſẽt. Hiſtoriã ita narrat Pauſanias in Achaicis: Quæ Deæ huius ſacerdotio præfecta erat Puella, tandiu detinebatur, donec viro matura nuberet. Aiunt itaq́ accidiſſe aliquando, vt Sacerdotio Deæ præeſſet Comætho, puella ſupra modum formoſa: & in eius amorem incideret Melanippus adoleſcens, qui æquales ſuos rebus tum aliis, tum vultus venuſtate longè ſuperabat. Is in mutuum amorem vt pellexit virginem, vxorẽ eam à parente petijt. Sed ei neq́ à ſuis, neque Comæthonis parentibus humanitatis quicquam eſt exhibitum. Sed tamen Comætho tunc & Melanippus, in templo Dianæ appetitum amoris expleuerunt, & ſacra in poſterum functione & communi thalamo vſuri erant. Homines autem è veſtigio Dianæ ira corripuit, cùm & terra ſterileſceret, & morbi præter ſolitum eos corriperent, quibus plures quàm antea conficiebantur. Oraculum itaq́ Delphis vt conſuluerunt, Melanippum Pythia notauit & Comæthonem. Monuit item oraculũ, vt & hos ipſos Dianæ ſacrificent, & inde ſingulis annis puellã, ac puerum alium, qui forma ſint præſtantiſſimi, Deæ immolarent. Ob quod ſacrificium ad Templum Triclariæ, ex eo tempore dictus eſt Amilichus, ſeu immitis, qui nomine antea caruit. Pueri autem & virgines, qui flagitio nullo in Deum commiſſo Melanippi cauſa & Comæthonis mactabantur, grauiſſimatum ipſi, tum eorum parentes & propinqui calamitate afficiebantur. Hoc verò cruento ſacrificio ita dicuntur liberati. Reſponſum à Delphico oraculo prius fuerat, fore, vt Rex peregrinus in regionem ipſorum proficiſceretur, ductoq́ ſecum genio peregrino, Triclariæ Sacrificia tolleret. Capto itaq́ Ilio cùm partirentur ſpolia Græci, Eurypilus Euæmonis filius arcam apprehendit, in qua Bacchi ſimulachrum erat reconditum. Ea verò aperta, Eurypilus ſimulachrum conſpexit, conſpectoq́ eo, furore ſtatim correptus eſt. Inſaniebat vt plurimùm, non nunquam tamen ad ſe rediit. Sic itaque affectus, non in Theſſaliam, ſed in Cirrham, & eius loci ſinum nauigauit. Delphos dehinc profectus, oraculum de morbo conſuluit. Reſponſum ei fertur: vt vbicunque terrarum in homines incideret peregrina ſacrificia immolantes, ibi & dedicaret arcam, & ipſe habitaret. Venti itaque Eurypili naues ad mare circa Arcam detulerunt. Ibi egreſſus, deprehendit iuuenem & virginem ad aram Triclariæ deduci. Et ipſe quidem ſacrificãdi morem non difficulter intellexit. In memoriam reuocarunt & indigenæ oraculum, viſo & Rege quem nunquam antea viderant, & in arca Deum eſſe ſuſpicabantur. Et ſic quidem inſania Eurypilus, eiusq́ loci homines eo ſacrificandi ritu ſunt liberati. Fluuius item Milichus, ſeu mitis ex hoc tempore dictus eſt. Deus in arca Aſymneses cognominatur. Colunt eum potiſſimùm nouem viri, quos populus ex vniuerſo cœtu dignitatis ergò elegerit. Totidem item mulieres. Vna*

Feſti huius ritus.

autem in feſto nocte infert arcam Sacerdos. Tantum honoris nox ea ſortita eſt. Deſcendunt item indigenarum pueri quicunq́ ad Milichum ſpiceis ſertis capita ornarunt. Ornabant ita & antiquitùs, quos Dianæ erant immolaturi. Progreſſu temporis ſerta ſpicea apud Deum depoſuerunt. Loti autem ad flumen, & impoſitis Diis coronis hederaceis, ad ædem Æſimnatis procedunt. Hucuſq́ Pauſanias. Meminit, ſed paucis, Cœlius L. A. lib. 13. cap. 34. & Gyrald. de Diis Syntag. 17.

Αρτεμιδος Υμνιας ιερον.

Diana vnde Hymnia

D*Iana Hymnia fuit appellata ab* Υμνοις, *id eſt, Laudibus. Templum habuit in Orchomeniorum regione in iugo montis. Ei Feſtũ quotannis celebrarunt. Ritum Sacerdotum huius Deæ ita deſcribit Pauſanias in Arcadicis. Mulierem, inquit ſacrificam eligunt, & virum ſacerdotem, qui non concubitu tantùm abſtinere, ſed aliis etiam in rebus omnibus per totam vitam temperare ſibi cogũtur. Sed nec lauacro, nec reliqua victus ratione eadem quo vulgus modo viuuntur, neque domum ingrediuntur hominis priuati. Huiuſmodi quid nõ tamen perpetuò, ſed annum ſaltem apud Epheſios fecerunt, quos Heſtiatoras, id eſt, conuiuiorum dominos Dianæ Epheſiæ elegerũt. Eſſenas eos appellarunt ciues.*

Sacerdotum Dianæ Hymniæ ritus.

Αρτε-

Ἀρτεμίδος Feſta alia.

SYracuſani pridie quàm vrbs eorum à M. Marcello caperetur, Feſtum quoddam Dianæ ex veteri more & conſuetudine celebrarunt, authore Plutarcho in Marcelli vita. Liuius lib. 5. ſecundi belli Punici de eo ſic ſcribit: Transfuga Marcello nunciauit diem Feſtum Dianæ per triduum agi, & quia alia in obſidione deſint, vino largius epulas celebrari, & ab Epicida præbito vniuerſæ plebi, & per tribus à principibus, diuiſo, &c.

Meminit Plutarchus etiam feſtiuitatis cujuſdam Dianæ, quæ Mileti celebrata fuit, cum ſacrificio quod Neleium dicebatur: libro de Mulierum virtutibus.

Dianæ quoque Limnatidi, Feſtum quoddam ſingulis annis à Meſſeniis & Lacedæmoniis in finibus Meſſeniæ celebratum fuiſſe, in Meſſeniacis author eſt Pauſanias: qui etiam in Achaicis teſtatur, Patrenſes Deam eandem Feſto coluiſſe, eodémque ſimul die Prengeni quoque ſolenne celebraſſe.

In Arcadicis quoque teſtatur, in honorem Dianæ Cnacalyſiæ annuum Feſtum Caphyenſes celebraſſe.

Ἀρτεμίσια Cyrenenſium.

Artemiſiorum ritus.

DE Artemiſiorum Feſto, quod apud Cyrenenſes fuit, ſic ſcribit Athenæus lib. 12. Ἀρτεμίσια μεγίστη ἐν Κυρήνῃ ἑορτή: ἐν ᾗ ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐνιαύσιος δ᾽ ἐστὶν, δειπνίζει τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἱερασαμένους, καὶ παρατίθησιν ἑκάστῳ ξύβλιον. τοῦτο δ᾽ ἐστὶ κεράμεον ἄγγος ἐπιδεχόμενον ὡς εἴκοσιν ἀρτάβας, ἐν ᾧ πολλὰ μὲν τῶν ἀγρίων ἔγκειται πεποιημένα: πολλὰ δ᾽ αὖτε καὶ τῶν ἡμέρων ὀρνίθων: ἔτι δὲ θαλαττίων ἰχθύων, ταρίχους τε ξενικοῦ πλείονα γένη: πολλάκις δὲ τινες καὶ τιθασσοὶ ἀκολούθησιν προσδίδοασι: Id eſt, Artemiſia magnum eſt Feſtum apud Cyrenem, in quo Apollinis ſacerdos, qui eſt annuus, omnibus qui ante ipſum Sacerdotes fuerunt cœnam præbet: ac ſingulis apponit catinum, quod eſt vas fictile, artabas capiens viginti, in quo poſita ſunt complura & ſylueſtria elaborata, multíque cibi, & domeſticarum auium, & marinorum piſcium, tum multa externi ſalſamenti genera. Sæpius verò præbent nonnulli citharam propinquam. Mentionem etiam huius Feſti facit Cælius L. A. lib. 13. cap. 33.

Ἀφροδίσια.

Venus cur Ἀφροδίτη dicta.

AΦροδίσια Athenienſium fuit Feſtum, inſtitutum in honorem Veneris, quæ Ἀφροδίτη dicta eſt, quòd è maris ſpuma nata ſit, juxta Heſiodum. Ariſtoteles tamen ita vocatam tradit, quòd ſeminis natura ſit ἀφρώδης, id eſt, ſpumoſa. Hinc Ἀφροδίσια Venetalia nonnulli interpretantur. Meminit huius celebritatis Athenæus initio lib. 5. Ἀντιγόνου τοῦ βασιλέως ὁ ἑσπέρον Ἀφροδίσια ἐπιτελοῦντος Ἀθήνῃσι. Et lib. 13. ὅτι δὲ καὶ Ἀφροδίσια ἴδια ἄγουσιν αὐτόθι αἱ ἑταῖραι, Ἄλεξις ἐν Φιλούσῃ φησὶν, Ἀφροδίσι᾽ ἦγε ταῖς ἑταίραις ἡ πόλις. Plutarchus etiam in libello, An ſeni adminiſtranda Reſpub. Πότερον Ἀφροδίσια ναύταις ἄγουσι πάντα τὸν λοιπὸν ἤδη χρόνον οὐκ ἐν λιμένι τὴν ναῦν ἔχουσι. Mentionem facit eius hic author in libro, cui titulus, Non poſſe ſuauiter viui ſecundùm Epicuri decreta.

Aphroditæ diſcrimen.

Habuit autem Venus fanum Athenis à Solone conſtitutum ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀγορᾷ, ad quod vniuerſus populus in eius Feſto conuenire ſolebat, Suida teſte: vnde & Ἀφροδίτη πάνδημος, & πάνδημος ſimpliciter nominata fuit. Sic enim Lucian. in Meretr. dialogo: θύσαι μὲν τῇ πανδήμῳ δώσει λευκὴν μηκάδα, &c.

Celebrârunt & Naucratitæ Feſtum Veneris, de cuius origine Athenæus lib 15. cap. 6. ex lib. Polycharmi Naucratitæ, qui de venere inſcribitur, hæc refert: Circa Olympiadem 23. Heroſtratus Naucratita, qui mercaturam exercebat, regionéſque multas nauigando viderat, aliquando in Paphum etiam applicuit Cypri, ac Veneris ſimulachrum palmi magnitudine emit arte antiquiſſimâ factum, eóque in Naucratem contendebat. Illi poſtea juxta Ægyptum nauiganti quum hyems repentè incidiſſet, neque vbi locorum eſſent, poſſent cognoſcere, omnes ad Veneris ipſius ſimulachrum confugerunt, atque orârunt vt eos ſeruaret. Tum verò Dea omnia quæ illi erant appoſita myrtos virides fecit, atque nauem totam ſuauiſſimo odore repleuit, cum iam ob nauſeam nauigantes de eorum ſalute prorſus deſperârent. Cùm per multum vomuiſſent, ſólque enituiſſet, montibus conſpectis in Naucratem peruenerunt. Tum Heroſtratus exiens è naui cum ſimulachro, ſimúlque virides myrtos habens, quæ ſibi repentè apparuerant, id depoſuit in Veneris templo, Sacrificiáque & Feſtum inſtituit atque Veneri dicauit, & conuiuium inſtituit in ipſo ſacello, conuocauítque eò quos conueniebat, & familiariſſimos viros, quorum ſingulis coronam ex myrto donauit, quam Naucratitem vocauit.

Veneris Feſtum apud Naucratitas, eiúſque origo.

Βάκχου Ἐλευθερίου Feſtum.

EX Pauſaniæ Attica intelligitur, Feſtum Athenis fuiſſe, in quo Βάκχου ἐλευθερίου, hoc eſt, Bacchi Liberi, ſeu Liberatoris ſimulachrum in templum non magnum, ei Deo dedicatum, portâ-

Feſtum hoc fuit Athenienſium.

portârint. Vocatus eſt autem ἐλευθέριος, hoc eſt, Liber Bacchus, vel à lingua licentia, vt plerique putant, nam vini potu magis liberi homines fiunt: vel potius, quòd animum curis liberet, & pellat triſtitiam. Vnde Ouidius in Arte:

Bacchus cur liber dictus.

Cura fugit multo diluiturq́ue mero.
Tunc veniunt riſus, tunc pauper cornua ſumit,
Tunc dolor & curæ, rugáque frontis abit, &c.

Sunt qui dicant ſic dictum, quòd in liberis ciuitatibus coleretur & earum ſymbolum eſſet. Diodorus ſcribit, Dionyſium in Bœotio iuſſiſſe in patria ſua gratiam omnes vrbes liberas eſſe. Plutarchus in Problem. ait, Cur Bacchum Liberum vocant? An quòd bibentibus libertatis cauſa ſit? fiunt enim plerique potu licentiores. An quòd libationem inuenit? An verò, ſicut Alexander ait, quòd pro Bœotia libertate pugnauit, &c.

Βορεασμοὶ.

Borealia cur inſtituta.

BΟρεασμοὶ, *Athenis erant* ἑορταὶ καὶ θοῖναι ἐς τιμὴν τοῦ Βορέα, ἵνα οὔριοι πλέωσιν, *authore Heſychio: id eſt, Feſta & epulæ in honorem Boreæ inſtituta, vt eo propitio & ſecundo ſilerent auſtri in nauigatione: refert etiã Cœlius lib. 20. cap. 24. L. A. Sed non ſoli Athenienſes anniuerſario Feſto coluerunt Boream, verùm etiam Thurij. Sic enim Ælianus in varia hiſt. lib. 12. cap. 61.* Θουρίοις ἐπέπλει Διόνυσος, καὶ τριακοσίας ἦγεν ἐπ᾽ αὐτοὺς ναῦς ὁπλιτῶν πεπληρωμένας. Βορρᾶς δὲ ἀντιπνεύσας τὰ σκάφη συνέτριψε, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ τὴν ναυτικὴν ἠφάνισεν. ἐκ δὴ τούτων οἱ Θούριοι τῷ Βορρᾷ ἔθυσαν καὶ ἐψηφίσαντο εἶναι τὸν ἄνεμον πολίτην: καὶ οἰκίαν αὐτῷ, καὶ κλῆρον ἀπεκλήρωσαν, καὶ καθ᾽ ἕκαστον ἔτος ἐπετέλουν αὐτῷ: *Id eſt, Aduerſus Thurios nauigabat Dionyſius, contráque ipſos trecentas naues agebat. Boreas verò ex aduerſo reluctans, nauigia confringebat, & vniuerſas eius nauales copias delebat. Ex eo rem diuinam Boreæ faciendam Thurij inſtituerunt, & publicis decretis ciuem ſuum pronũciârunt, atque domum certam facultatéſque ei aſſignauerunt, ſinguliſque annis ſacrificia obtulerunt. Pauſanias etiam in Arcadicis refert Boreæ Megalopolitas, Feſtum quotannis celebrare & rem Sacram facere, & Boream non poſtremo loco inter Deos venerari, vtpote qui eos à Lacedæmoniis & Agide liberauerit. In Corinthiacis idem author indicat, in oppido Titone, Sicyoniæ regionis, Ventorum aram eſſe, ad quam quotannis ſacerdos vna nocte ſacrificia Ventis perſoluerit: alia item ad compeſcendum Ventorum impetum, in quatuor foueis ſecretà peregiſſe, & Medeæ incantamenta accinuiſſe.*

Γέλωτος θεοῦ ἑορτὴ καὶ ἱερόν.

VT Vitulinæ & Lubentiæ Lætitiæ Præſidibus, Romani Diuinos honores decreuerũt: ſic Riſum in Deos retulerunt Græci, diemq́ue Feſtum ei inſtituerunt, & annuos ludos cum ſolennibus ſacris ei Deo fecerunt: præcipuè Theſſali, & ex iis Hypatenſes, qui veneratione cultúque Γέλωτος θεοῦ *valde celebres & inſignes extiterunt. Lycurgus quoq́ue, ſeueriſſimæ ac rigidiſſimæ author diſciplinæ, Riſûs marmoreum ſimulachrum Spartæ in delubro poſuit, ſanxitque vt ciues ſui, militiæ laboribus perfuncti, ei Deo religiosè ſupplicarent. Nempe ſapientiſſimus legiſlator æquum putauit & vtile, ſicut corpora quiete refici, ita & mentes hilaritate recreari.*

Γενέθλια καὶ Γενέσια.

Genethlia & Geneſia differũt.

A*Mmonius* Γενέθλια *&* Γενέσια *inter ſe diſtinguit, & putat hæc mortuorum, illa viuorum eſſe. Sic enim inquit:* Γενέθλια τάσσεται ἐπὶ τῶν ζώντων, καὶ ἐν ᾗ ἕκαστος ἡμέρᾳ ἐγεννήθη, αὕτη καλεῖται γενέθλιος ἡμέρα: Γενέσια δὲ ἐπὶ τῶν τεθνηκότων, ἐν ᾗ ἕκαστος ἡμέρᾳ τετελεύτηκε: ὁ δὲ λέγων ἐπὶ τῶν ζώντων ἀκυρολογεῖ: *id eſt, Genethlia tribuuntur viuis, & dies, qua quis natus eſt, Natalitius, ſiue Natalis dicitur: Geneſia autem de mortuis dicuntur, & is dies, quo quis moritur: qui igitur* Γενέσια *viuis tribuit, impropriè loquitur. Suidas tamẽ pro iiſdem accipit, inquit enim,* Γενέθλια ἡ δι᾽ ἐνιαυτοῦ ἐπιτελουμένη τοῦ τεχθέντος ἑορτή: *&* Γενέσια, ἡ δι᾽ ἐνιαυτοῦ ἐπιτελουμένη τοῦ τεχθέντος μνήμη. *Sunt igitur Feſtiuitates, quæ quotãnis eo die, quo quis natus eſt celebrantur. Omnium autem ferè gentium conſuetudine tritum ſemper fuit, & adhuc hodie eſt, vt dies ille, quo principes viri, & magnæ præſertim authoritatis ac dignitatis homines primùm lætam hanc lucem aſpexerunt, ſumma cum lætitia, pompa, nec non conuiuiali hilaritate celebretur. Apud Ægyptios hunc morem fuiſſe Moſes in ſacra hiſtoria docet: nam Gen. 40. cap. mentionem facit conuiuij, quod Pharao Ægyptiorum Rex in huiuſmodi ſolennitate & feſtiuitate ſeruis ſuis apparauit. Athenæus quoq́ue lib. 4. ex Herodoti lib. 3. teſtatur, Perſarum legibus ſancitum fuiſſe, vt eum præcipuè diem præ reliquis omnibus venerarentur, in quo quis in hanc lucem editus eſſet, eúmque propterea pluribus conuiuiis celebraſſe. Et diuites quidem in illo boues, aſinos, equos, & camelos integros in fornacibus aſſatos appoſuiſſe: Pauperes verò diem ſuũ natalem minoribus pecoribus egiſſe, cibiſq́ue vſos perpaucis bellariis multis quidem, ſed non admodum bonis. Et ex lib. 9. eiuſdem authoris indicat, regiam cœnam quotannis Xerxem eo die quo natus eſſet, appoſuiſſe, quæ Perſarum lingua*

Genethlia & Geneſia quid, & eorum ritus.

Tycta,

Tyƈta, Græcè autem τέλειοι, dicta ſit. Plato etiam Alcibiad.1. refert, poſtquam Regis Perſarum filius primogenitus, ad quem ius regni pertinebat, natus eſſet, primùm quidem omnes Perſico regno ſubjectos feſtiuum illum diem celebrâſſe: deinde verò in reliquum tempus hac ipſa die, qua Rex natus erat, vniuerſam Aſiam τὰ γενέθλια θύειν καὶ ἑορτάζειν hoc eſt, Natalia ſolenni in hunc vſum feſto inſtituto, ſolennibusq́ ſacrificiis celebrâſſe. Naucratitæ, Athenæo referente lib. 4. ex Hermia lib. 2. de Apolline Gryneo, in Genethliis, id eſt, natalitiis Feſtis Dionyſii, & Veſtæ conuiuia agitârunt in Prytaneo, albis induti veſtibus, ac declinati in genua recubuerunt, Deos ſibi conciliantes, donec ſacer præco patrias preces peregiſſet. His abſolutis omnes declinati duas cotylas vini ſingulatim ceperunt, præter Sacerdotes Apollinis Pythij & Dionyſii: hi enim vini, aliarúmque rerum duplices retulerunt portiones. Appoſitus ſingulis præterea fuit panis purus in latitudinem extenſus, panis item clibanarius, caro ſuilla, lanx hordei, vel oleris, oua duo, caſei fruſtum, caricæ, placentáque & corona. Ritum hunc Ethnicum Herodes ſuperſtitionibus Ethnicis imbutus obſeruâſſe quoque legitur Matt. 14. & Mar. 16. cap.

Γεραίστια.

Geraſtia quæ.

GEraſtia *Ludi & certamina fuerunt in Eubœa Neptuno à Geraſti Promontorij incolis propter tempeſtatem coortam inſtituta, Alexand. Sardo teſte libro 3. de Moribus gentium.*

Γυμνοπόδια.

Gymnopodiorũ ritus.

ΓΥμνοπόδια *Latinè Nudipedalia, Feſtum fuit Laconicum, in quo chori Spartanorum nudis pedibus tripudio laudes Deorum cantârunt, in honorem & laudem Spartanorum qui pro patria in Thereis ceciderant. Ex choris iſtis prior quidem fuit puerorum, alter verò optimorum integerrimorúmque virorum Chororum iſtorum ductores ferebant coronas, quæ Thyreaticæ vocabantur apud Lacedæmonios, vt Athenæus refert ex Soſibij libro de Sacrificiis, quas nunc ait Pſilinas nominari, ex palmáque confici, in monumentum victoriæ in Thereas partæ. Pauſanias in Laconicis Γυμνοπαιδίας, à iuuenibus nudis appellat, & refert, Lacedæmonios hoc Feſtum ſi vllum aliud, ſummopere curare, in Apollinis honorem, & locum in quo celebretur Spartæ in foro* Chorum *inde nominare.*

Δαίδαλα Μικρὰ καὶ Μεγάλα.

Dædalorum origo.

DÆdala *eſſe Feſtum Platæenſibus, in Græcorum obſeruatum theſauris eſt. Licet autem fabuloſa eius ſit origo, referemus eam tamen, quòd priſcarum vanitas ſuperſtitionum, eam planè, vt veram, agnoſcat. Ferunt enim Iunonem Ioui factam iratiorem, quòd illi erat admodum familiare in Eubœam ſeceſſiſſe. Ioui quum permoleſta ea res eſſet, nec tamen vlla ratione, vt rediret, Iunoni perſuadere poſſet, incertus animi tantus Deus ad Cithæronem pergit, qui tum imperabat Platæenſibus, potentiâ conſpicuus, & nulli ſapientiâ ſecundus. Is ergo inopem conſilij Iouem hortatur, ex ligno ſtatuam ſibi curaret formari, quam in curru aptè conſtitutam veſtibus etiam variis cangruiſque obuelatam duceret, paſſim in vulgus ſparſis rumuſculis, ſe Aſopi filiam Platæam vxorem duxiſſe. Paruit Cithæroni Iupiter, iámque lignea vxor nuptialibus compta vectabatur. Iuno fallaciam non animaduertens, aduolánſque protinus, & nuptæ indumenta ſæuis concerpens, fraude agnita, & ſponſali ſimulachro in riſum ſoluta, Ioui placata & reconciliata eſt. Qua ex facta Numinum obſeruantiſſimi Platæenſes Feſta dehinc inſtituere Dædala: quæ inde nominata, quoniam priſci Xoana, id eſt, ſtatuas nuncupabant Dædala, etiam longè prius quàm Dædalus Palamaonis F. Athenis noſceretur, & huiuſcemodi ſtatuas faceret. Et huius quidem rei gratia in templo Iunonis percelebri apud Platæenſes duæ imprimis Iunonis ſtatuæ fuerunt: alterius quidem recta, & ſtantis, τελείας ἥρας, id eſt, Iunonis adultæ, ſeu perfectæ: alterius verò ſedentis, νυμφευομένης, id eſt, nubentis. Recitat hanc fabulam Pauſanias in Bœoticis, & ex eo Euſebius de præparatione Euangelica libro 3 Cælius libro 15. capite vltimo: & Gyraldus de Dijs Synt. 2.*

Dædala minora, & eorũ ritus.

Natalis Comes autem lib. 7. Mythol. cap. 16. ex Phylarchi lib. 19. hiſtoriarum & Pauſaniæ citato loco indicant, in res huius geſtæ memoriam, ligneam imaginem, quæ Dædala vocata fuerit, ſeptimo quoq; anno plauſtro impoſitam, & cum pompa ad delubrum Iunonis deuectam fuiſſe. Neq; tamen ex quibuſuis lignis illa imago efficiebatur, ſed huiuſmodi certa eligebatur ad illam lignum. Lucus fuit quidam in Bœotia, Pauſanias Querceſum vocat, non procul ab Alalcomenis omnium maximus, & peruetuſtæ ibi quercus. Ibant in eum lucum Platæenſes, & elixarum carnium fruſta exponebant, quibus præter cæteras aues maximè negotium fuit cum coruis, quos omni conatu arcere, & à carnibus depellere nitebantur. Ex aliis verò volucribus obſeruabant, quæ carnem abripuiſſet, ſuper qua arbore conſediſſet. Et cuicunq; ille qui carnes abripuit, arbori inſedit, eam cuſtodierunt, ſecuerunt item, & Dædala ex ea conferunt. Neque licebat ex alia materia Dædola cædere, niſi ex illa arbore quæ primò ita fuiſſet indicata. Et hæc quidem à

Salis

Solis Plataenſibus ſeptimo quoque anno agebãtur, & μικρὰ δαίδαλα nuncupabantur.

Dædala maiora, & eorũ ritus.

Fuerunt autem & μεγάλα Δαίδαλα, quæ vnà cum Platæẽſibus & cæteri Bœoti celebrarunt ſexageſimo quoque anno: Cælius lib. 15. ca. vltimo, habet annum vigeſimum ſextum. Tot enim annis intermiſſa celebritas fuit, fugatis Plataenſibus. Pauſanias in Bœoticis ritum Dædalorum magnorum ita deſcribit. Habent, inquit, quatuordecim apta ſimulachra, ſingulis annis in paruis Dædalis comparata. Hæc ſortitò ſumunt Plataenſes, Coronæi, Theſpienſes, Tanagræi, Chæronenſes, Orchomenij, Lebadenſes, Thebani. Si qua autem ſunt ignobiliora oppidula, hanc functionem obeunt, vt ſimulacbrum exornent iuxta Aſopum. Mulierem item currui impoſitam, nuptiarum adminiſtratricem conſtituunt: Hi verò rurſus ſortem ducunt, quo nam ordine pompam celebrent. Inde currus à flumio vſque ad cacumen Citharonis impellunt Thebani. Inſtructa eſt autem eis in vertice montis ara, quæ hoc modo confici ſolet. Ligna quadrangula compacta inuicem conjungunt inſtar ædificij, quod ex lapidibus conſtruitur, ſublatáque in altum ſarmenta important. Ciues itaque & magiſtratus maturæ ætatis vaccam ſinguli vt immolarunt Iunoni, & Ioui taurũ hoſtias, vini & ſuffimẽti plenas, ſimul & Dædala ſuper aram collocant. Priuati autem homines tantùm immolant, quantum opulenti. Sed qui ſimili potentiâ non ſunt, ouium partes tenuiores ſacrificare conſueuerunt. Simul etiam immolant hoſtias vniuerſas, & cum ipſis aram etiam correptam ignis conſumit.

DAVLIDIS Feſtum.

DAulidis Feſtum *erat apud Argos, in quo fuit imitatio pugnæ Præti in Acriſium, vt refert Cælius lib. 18 cap. 24.*

ΔΗΛΙΑ.

Deliorũ ritus.

THucydides *lib. 3. celebritatis* Deliæ, *& ludorum ſeu certaminum quorundam, quæ in ea fiebant, his verbis meminit: Fuerat, inquit, priſca memoria ingens apud Delon celebritas Ionum & ex circumjectis inſulis hominum, qui cum conjugibus ac liberis ſpectabant, vt nunc ad Epheſia feſta Iones confluunt, fiebátque certamen gymnicum, muſicúmque, & ciuitates choros ducebant. Quæ ita fuiſſe declarat inprimis Homerus his verſibus, qui habentur in prooemio Apollinis:*

Ἀλλὰ σὺ Δήλῳ Φοῖβε μάλιστ' ἐπιτέρπεαι ἦτορ
Ἔνθα τοι ἑλκεχίτωνες Ἰάονες ἠγερέθονται,
Αὐτοῖς σὺν παίδεσσι, καὶ αἰδοίης ἀλόχοισιν.
Οἳ δέ σε πυγμαχίῃ τε, καὶ ὀρχηθμῷ, καὶ ἀοιδῇ
Μνησάμενοι τέρπουσιν, ὅταν στήσωνται ἀγῶνα.

Tunc tibi magnopere in Delo mens geſtit Apollo,
Cum natis quoties cum conjugibúſq; frequentes
Iones in fluxa celebrant tua compita veſte.
Ceſtibus, & varijs certamina Sacra choreis
Oblectant referuntq; tuas modulamine laudes.

Quòd autem & muſici certamine propoſito, illuc ſe certaturi contulerint, his verſibus idem Poëta indicat, qui ſunt ex eodem prooemio. Siquidem Deliacum fœminarum chorum laudans ità verſus laudationis eius finit, in quibus & ſuiipſius meminit:

Ἀλλ' ἄγεθ' ἱλήκοι μὲν Ἀπόλλων Ἀρτέμιδι ξύν,
Χαίρετε δ' ὑμεῖς πᾶσαι, ἐμεῖο δὲ καὶ μετόπισθε
Μνήσασθ', ὁππότε κέν τις ἐπιχθονίων ἀνθρώπων
Ἐνθάδ' ἀνείρηται ξεῖνος ταλαπείριος ἐλθών.
Ὦ κοῦραι, τίς δ' ὔμμιν ἀνὴρ ἥδιστος ἀοιδῶν
Ἐνθάδε πωλεῖται, καὶ τέῳ τέρπεσθε μάλιστα.
Ὑμεῖς δ' εὖ μάλα πᾶσαι ὑποκρίνασθ' ἀφ' ἡμέων.
Τυφλὸς ἀνήρ, οἰκεῖ δὲ Χίῳ ἔνι παιπαλοέσσῃ.

Verùm age dum nobis aſſis cum Phœbe Diana,
Vos etiam cunctæ me diſcedente valete:
Et memores eſtote mei poſthac, homo ſi quis
Venerit huc alius peregrè, dicátque puellæ,
Quis vir in his verſans vnquam lepidiſſimus oris
Pectora præcipuè demulſit veſtra canendo,
Vos vno aſſenſu ſic reſpondete fauentes,
Vir qui luminibus captus Chion incolit altam.

Quibus vtique Homerus ſignificauit, jam apud Delum magnum conuentum ac Feſtum conſueſſe celebrari.

Originem autem ſolemnitatis huius Plutarchus ad Theſeum refert. Sic enim in eius vita ſcribit: Ex Creta in Delum ſoluens Theſeus, vna cum iuuenibus eam inſtituit chorum, quem adhuc Delios obſeruare ferunt, circuitus atq; exitus labyrinthi hac imitatione recenſentes, quæ numeris quibuſdam alternis orbibus orbes impediat. Id autem chori genus Γέρανος *à Deliis nuncupatur, vt Dicæarchus ſcribit. Atq; hunc chorũ circa Ceratonem aram celebrauit, ex cornibus concinnis & inter ſe congruentibus ſiniſtris omnibus ſtructam. Ab eodem ſtatutum in Delo certamen memorant, victoribuſq; tunc primum palmæ præmium eſſe propoſitum.* Deliorũ origo.

Sed & hæc certamina & cætera pleráque aduerſis

aduerſus caſibus, vt credibile eſt, exoleuerunt, Thucydide teſte. Peloponneſiaci autem belli anno ſexto Athenienſes, luſtrata penitùs & expiata Delo, quinquennalia Feſto Delia ſiue inſtaurarunt, ſiue de nouo inſtituerunt, Thucydide teſte, qui libro 3. ſic ſcribit: Eadem hyeme Delum ἐκάθηραν expiauere Athenienſes ex oraculo quodam. Nam & Piſiſtratus tyrannus eam prius expiauerat ſed non omnem, verùm quatenus à templo proſpectus patebat. Tunc autem omnis expiata eſt, idque ad hunc modum. Quæcúnque in Delo defunctorum corporum monumenta extitere, omnia ſuſtulerunt & in poſterum edixerunt ne quis in inſula neque moreretur neque naſceretur, ſed morituri iam in Rheniam tranſportarentur inſulam, ita parùm à Delo diſtantem, vt Polycrates Samiorum tyrannus, cùm aliquando & claſſe polleret, & aliis inſulis imperitaret, captam Rheniam catena annecteret Delo, Delióque Apollini conſecraret. Τότε ἐν πρῶτον τὴν πεντετηρίδα μετὰ τὴν κάθαρσιν ἐποίησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ Δήλια, id eſt, tunc primùm poſt luſtrationem inſtituerunt, & curſus equorum, quod ante non fuerat.

Delia certamina exoleta, ſeu inſtaurata.

Δημητρεία.

Feſti huius ritus.

PEllena, Achaia ciuitate, diſtat ſtadiis circiter 60. Myſeium, templum Cereris Myſiæ, & nemus omnis generis arboribus conſitum. Ibi Feſtum ſeptem dierum Cereri celebrârunt, viri pariter & mulieres. Die autem Feſti tertio, è templo viri ſe ſubduxerunt, quin è canibus etiam mares inde expulſi ſunt. Relictæ verò mulieres, ea noctu peregerunt quæ ritus poſtulauit. Poſtero die reuerſos in templum viros deriſerunt, & dicteriis exagitârunt mulieres, & has viciſſim viri. Pauſanias in Achaicis.

Feſtum aliud Cereris.

Idem author in Meſſeniacis refert, in Ægila, ditionis Laconicæ vrbe, mulieres Feſtum quotannis Cereri celebrâſſe: cúmque Meſſeniaco bello Ariſtomenes, Rex Meſſeniorum, impetum in eas, hoc Feſto die congregatas, feciſſet, multos Meſſeniorum & gladiis ab eis fuiſſe vulneratos, quibus victimas ſecuerint, & verubus, qui carnes, cum aſſarent, transfixerint. Meminit etiam in Arcadicis Feſti, quod Mantinenſes, & alterius quod Triſaules & Damithoes in honorem eiuſdem Deæ quotannis celebrârint. In Pyræo quóque nemore agri Sicyonij ſacellum fuit Cereris Προστασίας, vbi viri per ſe Feſta celebrârunt, ſicut νυμφῶνα mulieres modò frequentabant, vbi Bacchi, Cereris & Proſerpinæ erant ſimulachra, Pauſaniâ authore: refert etiam Cælius L. A. lib. 28. cap. 7. & Gyraldus de Diis Syntag. 14.

Ceres nigra dicta. Feſti huius ritus.

Δημητρὸς Μελαίνης Feſtum.

CEres μέλαινα, id eſt nigra inde appellata eſt, quòd nigrâ veſte fuerit induta, ob indignationem contra Iouem de rapta Proſerpina. Eam Feſto & ſacrificio quotannis coluerunt Phigalenſes, hoc ritu. Ad aram, ante antrum extructam, in quo Deæ ſimulachrum fuit, arborum hortenſium fructus tum alios poſuerunt, tum vuas & apum fauos, καὶ ἔρια τὰ μὴ ἐς ἐργασίαν πω ἥκοντα, ἀλλ᾽ ἔτι ἀνάπλεα τοῦ οἰσύπου, hoc eſt, lanas nondum ſubactas, ſed ſordibus adhuc plenas. Omnia hæc vbi appoſuerunt, oleo perfundunt. Hæc tùm viri plebeij, tùm qui publicis muneribus præſunt quotannis ſacrificiis his adhibuerunt. Sacerdos autem rem Sacram fecit, & cum ea natu minimus ex ἱεροθύταις, quarum ex ciuibus numero tres fuerunt. Pauſanias in Arcadicis.

Διαμαστίγωσις.

DIamaſtigoſin, Latinè Flagellationem, Solennitatem fuiſſe maximam apud Lacedæmonios Tertullianus in Apologetico, & in libro ad Martyres his verbis teſtatur: Hodie apud Lacedæmonios ſolennitas maxima eſt Diamaſtigoſis, id eſt, Flagellatio: in quo Sacro ante aram Dianæ Orthiæ & Mercurij nobiles adoleſcentes flagellis affliguntur, aſtantibus parentibus & propinquis, & vti perſeuerent adhortantibus. Sic etiam Plutarchus in Laconicis Apophtegm. Lacedæmone inquit, pueri per integrum diem flagellis cæſi, ſæpenumera ad mortem vſque apud Dianæ Orthiæ aram, læti alacréſque tollerant, atque inter ſe de victoria certant, in eo poſito, qui diutius magiſque perferat verbera: victorémque ſumma conſequitur gloria. Certamen id Flagellatio dicitur, & quotannis habetur. Hæc ille. Hoc de re plura vide Philoſtratum in vita Tyanei Apoll. & Gregor. Nazianz. & Lucianum in Anacharſi.

Diamaſtigoſis Lacedæm vſurpata.

Diamaſtigoſis ritus.

Vnde autem nata ſit hæc conſuetudo apud Lacedæmonios, Plutarchus in vita Ariſtidis indicat: In prælio, inquit, contra Mardonium Perſam, quum Pauſanias pauliſper extra militum ſtationes rem Diuinam faceret, nonnulli repentè Lydi irrumpentes, ſacrificiorum apparatum diripuerunt ac diſiecerunt, quos ipſe & qui latus eius cingebant, quum inermes eſſent, virgis ac loris percuſſerunt. Ideóque nunc in eius excurſionis memoriam, in ephœbos plagis circa aram ſæuiunt, & inde Lydorum celebritatem ſeruant. Alij tamen à Lycurga inſtitutam volunt, ne humanâ victimâ, vt fiebat, Deo placanda eſſet, ob cædem hominum ad eius aram factam cùm inter ſe pugnâſſent Limnates, Cynoſurenſes, Meſoani & Pitanenſes, vt refert Alex. Sardus lib. 3. de Moribus gentium.

Ritus huius & origo

Ægyptij quóque dæmoni maximo vaccam multis ceremoniis, teſte Herodoto, immolare ſolebant, quod Sacrificium dum ardebat omnes verberabantur. Et in Arcadia Dionyſij templum

Flagella etiam aliis populis vſitata

fuit, in quo puellæ diſſlagellabantur vſque ad necem, vt refert Alex. lib. 6. cap. vltimo. In Peloponneſo etiam Ephæbi ad monumenta Pelopis prope Alphæum flagris decertârunt, ad effuſionem vſque ſanguinis, & αἱμακουρίαι *à Pindaro dicuntur, quaſi animæ mortuorum hoc ſanguine ſaturentur. Hinc ad Chriſtianos quoque ſtultitia*

Flagellatione Chriſtianorum.

hæc propagata eſt. Nam circa annos 1260. religioſi quidam Flagellantes exorti ſunt, qui veſtibus ſe exuentes supernè vmbelico tenus nudi, cætera linteo talari tecti, capitéque, ne agnoſcerentur, operto, ſcuticâ nodosâ intra & extra templa humeros & pectus lacerârunt, crudelitérque ſe verberârunt. Etſi verò Clemens. Pontifex Rom. ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ, his & omnibus Chriſtianis prohibuerit, ne de cætero publicis flagellationis vterentur, ſed pœnitens clam, ſi vellet, ſe flagellaret: nihilominus tamen per Italiam, Hiſpaniámque imprimis ejuſmodi flagellationes retentæ ſunt. Sed de Flagellationibus in libro noſtro de Origine & Progreſſu Monachatûs plura diximus.

ΔΟΡΠΙΑ.

Dorpiorum ritus.

MEminit Herodotus in Euterpe cuiuſdam ſolennitatis, quæ Dorpia *dicebatur, in qua Ægyptii ſinguli ante ianuas priuatarum ædium ſues in honorem Bacchi ſingulare conſueuerint. Verba ejus hæc ſunt.* Τῷ δὲ Διονύσῳ τῆς ἑορτῆς τῇ Δορπίῃ, χοῖρον πρὸ τῶν θυρέων σφάξας ἕκαστος, διδοῖ ἀποφέρεσθαι τὸν χοῖρον αὐτῷ τῷ ἀποδομένῳ τῶν συβωτέων. Dionyſio die ſolennitatis Dorpiæ ſuem ante fores ſinduli iugulantes reddunt ſubulco illi, qui attulerat ſuem. *Alia igitur eſt ab ea Solennitate de qua in Apaturiis ſcripſimus.*

ΕΙΛΕΙΘΥΊΑ.

Eilithyiæ cum origo.

MAximâ religione Eleenſes εἰλειθυίας, *hoc eſt,* Lucinæ *Sacrum & Feſtum celebrârunt, quòd ejus ope victoriam ex Arcadibus reportâſſent. Nam quum Arcades Eleorum agrum hoſtiliter inuaſiſſent, omniaq; incurſionibus popularentur, in aciem aduerſus illos prodierunt Elei. Tum fuerunt mulierem, quæ puero mammam præberet, ad Eleorum duces acceſſiſſe, quæ ſe puerum illum peperiſſe diceret, hortatoq; eſt, vt eum ejus belli ſocium ſibi aſciſſerent, quòd ipſa ita eſſet per ſomnum admonita. Tunc qui ſumma rei præerant inter Eleos fidem mulieri præſtantes, puerum nudum ante ſigna locandum curârunt: deinde quum facerent impreſſionem in hoſtes, puer is in ſerpentem vertitur in conſpectu omnium. Eo prodigio territi Arcades in fugam vertuntur atq; Elei quo in loco ſub terram ingreſſus eſt ſerpens, vbiq; victoriam ſunt adepti templum illi puero erexerunt, quem* σωσίπολιν *vrbis Seruatorem appellârunt: ibidemq; ſunt Lucinæ ſolennia Feſta & honores decreti, quòd eam puerum illum peperiſſe & attuliſſe interpretati ſunt. Annua ſacerdos ibi eligi ſolita ſuit, quæ Lucinæ ſacrificaret, ad quam omnibus erat aditus. Ad Soſipolim verò nemini accedere licebat, niſi vetulæ Sacerdoti, quam etiam certo ritu ornatam eſſe oportebat: nam & facie & capite velata candido textili ad illius ſimulachrum accedebat. In templo Lucinæ tum virgines tum etiam nuptæ remanentes hymnum in Soſipolim decantabant & quoduis odorum genus adolebant, quum vinum ex illis ſacrificiis omnino exularet.*

Feſti huius ritus.

Culta eſt etiam apud Hermionenſes feſto & præcipuo quodam honore Lucina, quam ſummâ religione & hoſtiis, & odoribus, & donis quàm plurimis decorabant: neq; illius ſignum cuipiam, niſi illis mulierculis, quæ rem ſacram facerent, conſpicere fas erat, vt ait Pauſanias in Corinthiacis atque etiam refert Natalis Comes lib. 4. Mytholog. cap. 1.

Lucinæ aliud feſtum.

ΕΛΕΝΙΑ.

*E*Λένια, *teſte Heſychio, dicebatur* ἑορτὴ ἀγομένη ὑπὸ λακώνων, *in honorem Helenæ. Eandem &* ἑλενηφορίας *dictam fuiſſe arbitror, à Ciſtis, quæ anſas ſalignas habentes, vimine contexta erant, & in iis circumferebantur arcana quædam, vt Pollux in vltimo docet: verba enim eius hæc ſunt,* ἑλένη πλεκτὸν ἀγγεῖον σπαρτίνον, τὰ χείλη ὀιΐνινον ἐν ᾧ φέρουσιν ἱερὰ ἄρρητα τοῖς ἑλενηφορίοις.

Ελευθέρια Platæenſium.

Solennitatis huius origo & ritus.

STrabo lib. 9. ſcribit, apud Plateas eò loci, quo Græci Mardonium cum trecentis Perſarum millibus occidione deleuerunt, Eleutherio Ioui templum conſtructum fuiſſe, vt certamen gemnicum cum coronis inſtitutum: ludoſq; ipſos Eleutheria, *id eſt, Liberatoria appellata. Pauſanias quoque in Bœoticis, Eleutherii Iouis aram non longè à communi Græcorum ſepulchro deſcribit, quod ad Platæa ingreſſum fuit, quo loco quoque anno certamen celebrabatur, & maxima præmia curſûs ſunt propoſita. Cucurrerunt autem armati ante aram. Eadem Plutarchus in Ariſtide, & Pindari Scholiaſtes in 3. Olymp. hymno referunt.*

Ελευθέρια Samiorum.

Eleutheriorũ origo.

*E*λευθέρια Libertatis *Feſtum interpretantur, quod Samii inſtituerunt & celebrarunt. De eo námque ſic Athenæus libro 13. Erxia in rebus Colophoniis, ſcribit:* Σάμιοι γυμνάσιον ἀναθέντες τῷ ἔρωτι τὴν διὰ τοῦτον ἀγομένην ἑορτὴν ἐλευθέρια προσηγόρευσαν: δι' ὃν καὶ Ἀθηναῖοι ἐλευθερίας ἔτυχον: καὶ οἱ Πεισιστρατίδαι ἐκπεσόντες ἐπεχείρησαν διαβάλλειν πρῶτοι τὰς περὶ τὸν θεὸν τοῦτον πράξεις. *Hoc eſt:* Samii, cùm Amori gymnaſium dicâſſent, Feſtum, quod propterea celebrârunt, Liberalia appellârunt: ob quem

Deum

Deum Athenienſes libertatem ſunt conſecuti. At cùm ejecti eſſent Piſiſtratidæ, conati ſunt calumniis impetere ea quæ in hujus Dei honorem fiebant. *Meminit etiam feſti huius Plautus ex Perſa, inquiens:* Baſilicè agito Eleutheria.

Ελλοτία.

Hellotiorum origo.

E Λλοτία *Corinthiorum fuit Feſtum, in Mineruæ honorem inſtitutum hac occaſione. Cùm Dorienſes Corinthum urbem cepiſſent, ardeéntque duæ ſorores Eurytion & Helleßis, in Palladis templum confugierunt, ibique interierunt. Mox autem ſubſequutâ peſte oraculum redditum eſt, expiandos ſororum harum manes. Ceſſante igitur peſtilentiâ, templum Mineruæ Hellotidi conſtruxerunt, & Hellotiam celebritatem inſtituerunt: vt refert Gyraldus Syntagm. 11. Cælius Rhodig. lib. 11. cap. 27. addit. celebratum in hoc feſto agonem* Lampadodromicum, *in quo cucurrerint iuuenes ardentibus facibus. Athæus lib. 15. cap. 8. ex Seleuca in Linguis ſcribit, coronam ex myrto compaſitam, quæ viginti vlnarum habeat circumferentiam,* Hellotidem *vocari, atque in Hellotum Feſto in pompa præferri.*

Hellotiorum ritus.

Εμπλοχία.

E Μπλοχία *Celebritas fuit apud Athenienſes, in qua mulieres plexis capillis procedere ſalebant, Heſychio teſte. Mentionem etiam eius facit Gyraldus de Diis Syntag.* 17.

Επαγομεναὶ Ημεραὶ.

Feſti huius origo.

A *Egyptii dies quinque in anno, vt natales Deorum, Feſtas egerunt, &* ἐπαγομένας *vocârunt: de quibus Plutarchus in libello de Iſide & Oſiride ſic ſcribit.* Reæ aiunt occultè cum Saturno congreſſæ, Solem, qui id flagitium deprehendiſſet, imprecatum fuiſſe, vt néque in menſe, néque in anno pareret. Sed Mercurium Deæ amore captum, cum ea coiiſſe, ac deinde in ludo cum luna victorem, ſeptuageſimam partem cuiuſuis diei abſtuliſſe, atque ex his omnibus dies quínque confeciſſe, ac 360. anni diebus adiecisſe: quę quínque dies nunc ab Ægyptiis Epagomenæ, id eſt, adiectitiæ vocantur, & vt Natales Deorum feſtæ aguntur. Primâ autem earum die Oſirim natum dicunt. Secundâ Aruerin, quem alii Apollinem, nonnulli Orum ſeniorem appellant. Tertiâ Typhonem, non ſuo tempore & loco, ſed latere ictu perrupto exſiluiſſe. Quartâ Iſidem in Panygris, Quintâ Nophthyn, quam & Finem, & Venerem, & Victoriam nominant. Patrem autem Oſiridis & Arueris fuiſſe Solem: Iſidis Mercurium; Typhonis & Nephthys Saturnum. Itáque etiam tertium epactarum diem Reges pro nefaſtô habentes, non dabant reſponſa, néque ante noctem corpora curabant.

Επιδαυρια.

E Pidauria *diem Feſtum Athenienſes celebrârunt, quo Æſculapium, in Epidauriorum agro natum, initiârunt, Pauſaniâ teſte in Chorinthiacis.*

EPMAIA.

Hermæorũ ritus.

H Ermæa *Cretenſium fuere Feſta, in honorem Mercurii celebrata: in quibus ſeruis diſcumbentibus ſubſeruiebant domini, perinde vt in Saturnalibus apud Romanos: vt refert Athenæus libro 14. cap. 16. ex Hiſtoricis Commentariis Caryſtii, & Cælius libro 13. cap. 23. Lect. Antiq.*

Pheneatæ quòque Mercurium maximè coluerunt, & certamen celebrârunt in eius honorem ἑρμαῖα, *id eſt, Mercurialia, Pauſaniâ authore in Arcadicis.*

Ερωτίδια.

E Ρωτίδια *Feſtum fuit, quod à Theſpienſibus celebrabatur in honorem Muſæ Eratûs, ſeu Amoris, vt Athenæus lib. 13. indicat. Plutarchus vocat* ἐρωτικὰ.

Εταιρίδεια.

Hetaridiorum origo.

E Ταιρίδεια Hetæridia *Feſtum in honorem Ioui Sodalitis, Magneſiæ celebrari ſolitum à Iaſone inſtitutum fuit, quum Argonautæ in vnum conueniſſent. Vnde Athenæus non ab* ἑταίραις, *hoc eſt, meretricibus dictum ſcribens, ſic inquit lib. 13. ex Hegeſandri Commentariis:* ἱστορεῖ δ' ὅτι πρῶτον Ἰάσονα τὸν Αἰσονος συναγαγόντα τοὺς Ἀργοναύτας, ἑταιρείῳ Διῒ θῦσαι καὶ τὴν ἑορτὴν ἑταιρίδεια προσαγορεῦσαι. *Macedonum Reges diu hoc Feſtum conſeruârunt. Meminit eius & Cælius lib. 14. cap. 4.*

Εφεστρια.

Ephreſtria in honorem Tireſiæ inſtituta, & quare.

E Pheſtria *Thebis Feſta fuerunt, ob Tireſiam inſtituta. Fuit autem Tireſias Thebanus vates. Euero patre genitus, qui quum aliquando in Cithærone vidiſſet duos dracones coeuntes, obſeruatâ fæminâ accidit illam: quo facta in fæminam & ipſe mutatus eſt. Deinde quum rurſus poſt ſeptem annos eodem pacto & marē dracone interfeciſſet in priſtinā formam redit.*

 dit.

dit. Accidit igitur aliquando, certantibus inter ſe Ioue & Iunone virine an fœmina maiorem ex venere voluptatem caperent, vt ille judex ſit adhibitus, vt qui utrâque voluptatem expertus fuiſſet. Tireſias autem pro Ioue ſententiam tulit, aſſerens multò plus ex coitu voluptatis percipere fæminas. Ob quod à Iunone excæcatus eſt. Iupiter autem in ſolatium viſûs amiſſi diuinationis donum illi dedit. Tandem verò ei Ephaſtriorũ ritus. *mortuo, & ſub Thelphoſſo monte Bœtia juxta fontem Thilphoſſam ſepulto, Thebani diuinos honores tribuerunt, & feſtum inſtituerunt. In eo* Ephaſtria vnde dicta *Tireſia ſimulachrũ virilibus veſtimentis exuebatur, & muliebribus induebatur: moxq́; illis ademptis, iterum virilibus induebatur, alludentes ad hanc Tireſiæ fabulam. Dicta verò ſunt* Ἐφίστεια, ἀπὸ τοῦ ἐπίστειδος: *quo Sagum Alciatus interpretatur: Budæus verò Chlamidem, annotans ex Plutarcho thoraci ſuperindui: Suidas autem Cilicium. Sed & generatim pro quouis veſtimento ponitur. Vnde Herodianus lib. 4. ſenatoribus etiam tribuit.*

Ἡραῖα ſeu Τόναια.

Hera quæ Dea. HEræa dicebatur *Iunonis Feſta & Sacra ab ipſa Dea, quam Plato in Cratylo* ἥραν *nominatam exiſtimat* ὡς ἐρατήν τινα: *alii putant quòd* ἥρα *quaſi* ἀὴρ *per Metatheſin dicta* Heræorum origo. *fuerit, ab aëre nimirum. Fuerunt autem celeberrimum apud Samios Feſtum: de cuius origine Athenæus lib. 15. cap. 3. ex Menodoti Samii Commentariis, quæ inſcribuntur,* Τῶν κατὰ τὴν Σάμον ἐνδόξων ἀναγραφή, *ita ſcribit,* Admete *inquit,* Euryſthei filia in Samũ ex Argo profugit, quæ quum Iunonem ſibi apparentem vidiſſet: gratiamq́; referre ex aliqua parte vellet, quia ea incolumem domo profectam ſeruâſſet, curauit id ſacellum diligenter quod à Lelegibus ac Nymphis antea Deæ inſtitutum fuit, quódque his etiam temporibus exiſtit. Hoc quum audiſſent Argiui, grauitérque tuliſſent, perſuadere Tyrrhenis, multâ promiſſâ pecuniâ, conati ſunt, qui Lepricis legibus viuerent, vt idolum raperent: Sperabant enim Argiui, ſi id effectum eſſet, fore vt Admete aliquod malum omninò Samum habitantibus perſuaderet. Cùm Tyrrheni perueniſſent εἰς τὸν Ἡραΐτην ὅρμον, ad Iunonium portum, exeuntéſque ſtatim rem adorirentur, idolum facilè cœperunt, quum præſertim templum eo tempore eſſet ſine foribus, tum ad mare portantes in nauim continuò deruleriint. Cùm rudentes ſoluiſſent, cœpiſſéntque anchoras, omníque remigum induſtriâ vterentur, diſcedere non potuerunt. Eam verò rem admirati, atque diuinitùs accidiſſe exiſtimantes, rurſus idolum ex naui exportârunt, ac in littore depoſuerunt: tum illi liba offerentes diſceſſerunt valde timidi. Quum ſignificâſſe manè Admete, quòd idolum euanuiſſet, ſummâque diligentiâ quæreretur, in littore id inuenerunt. Atque ſuſpicati ſunt ſponte ſuâ ad barbaros Cares auffugiens conuertiſſe, pectúsq; ad viticem firmâſſe, longioréſque ramos vtrínque ſe contraxiſſe, atque omni ex parte id complexos fuiſſe. Quum Admete id ſoluiſſet, & expiâſſet, Heræorum ritus. ſuper baſe conſtituit, atque velut antea, collocauit. Hinc factum eſt, vt quotannis idolum in littus afferatur, atque non appareat: cui liba offerunt, & feſtum Τόναια vocatur, quoniam confeſtim ac raptim, & cum vi quadam idolum conſtat corripuiſſe eos, qui prius ipſum perquirebant. *Vbi notandum obiter, pro eo quòd Natalis de Comitibus interpres Athenæi hoc loco* Τοναίαν ἑορτὴν *legit, in Græco Aldi exemplari haberi* τὸ ναὸν τὴν ἑορτήν.

Narrat idem author lib. 12. cap. 9. ex Duride, & veteri Poëta Aſio, Samias, quum hoc Feſtum celebrarent, circa brachio χλιδῶνας, *hoc eſt, armillas, aliáque eius generis ornamenta muliebria geſtare conſueuiſſe, & comas pexas habentes, atque in integrum reiectas, inceſſiſſe. Cui rei etiam fidem facit vetus proverbium,* βαδίζειν ἡραῖον ἐμπεπλεγμένον, Ad Iunonium Feſtum accedere implicatum. *Sunt autem hi verſus Poëtæ Aſii.*

Οἱ δ' αὔτως φοιτεσκον ὅπως πλοκάμους κτενίσαιντο
Εἰς Ἥρας τέμενος πεπυκασμένοι εἵμασι καλοῖς,
Χιονέοισι χιτῶσι πέδον χθονὸς εὐρέος εἶχον
Χρύσειαι δὲ κόρυμβαι ἐπ' αὐτῶν τέττιγες ὥς
Χαῖται δ' ἠωρεῦντ' ἀνέμῳ χρυσέοις ἐνὶ δεσμοῖς
Δαιδάλεοι δὲ χλιδῶνες ἄρ' ἀμφιβραχίοσι
Νήσαντες ὑπασπίδιον πολεμιστήν

Hoc eſt, vt Natalis de Comitibus reddidit.

Sic illi pexi Iunonis templa petebant
In lucum, ornati perpulchris veſtibus: atque
Tellurem, niueis texerunt veſtibus omnes.
Aurea cæſariem contortam vincula nectunt.
Ornatus muliebris adeſt his brachia circum,
Circumdans ſcutum bellicoſum.

Hinc fortaſſe Lactantius ſcripſit, Iunoni anniuerſaria Feſta ac Sacra in Samo fieri ſolita in nubentis Deæ morem.

Coi etiam Feſtum & Sacrificiũ celebrârunt Iunoni, in quo non licuit ſeruis ad conuiuia dominorum ingredi, vt Athenæus indicat lib. 14. cap. 17. Quamobrẽ Philarchus ſcripſit eodem authore. Iunonis Feſtum aliud.

Σόν-

Σύειοι οἱ μοῦνοι μὲν ἐλεύθεροι εἰς ἱερουργοί,
Ἀνδράσι πρὸς κείνοισιν ἐλεύθερον ἦμαρ ἔχοντες.
Δούλων δ' οὔτις πάμπαν ἐσέρχεται οὐδ' ἠβαιόν:
Hoc eſt:
Surii ſoli quidem liberi ſacrificant,
Homines apud illos liberum diem habentes
Seruorum nullus protſus ingreditur vel paulùm.

Ἡράκλεια

Hera-cleorum origo. T*Hebis Herculi faciebant Ἡράκλεια* Heraclea, ciúſque liberis ex Megera, quos ipſe furens interfecerat: fuerúntque Polydorus, Anycetus, Mecistophonus, Patrocles, Toxoclitus, Menebrontes & Cherſibius: alii verò Therimacum vocatos dicunt, Creontiadem, Ariſtodemum, Deecontem, Deionem, Antimachum, Clymenum, &
Præmiũ. Glenum, quos Lyſimachus non ab Hercule, ſed ab hoſtibus tradidit dolo interemptos. Certaminis precium erat myrtea corona, vt argenteæ phialæ Heracleorum, quæ agebantur in Attica ad Marathono, ob taurum à Theſeo peremptum, quæ & Marathonia vocabantur: *Sardus lib.3. de Moribus gentium.*

Ἡράκλεια alia.

P*Auſanias in Boeoticis teſtatur, Thiba & Thipha, oppida Boeotiæ, templa eſſe Herculis, ibique feſta quotannis in eius Dei honorem celebrari.*

Ἡρωίς.

Herois nono quoque anno celebrata. H*Ρωίς nomen eſt Feſti, quod nono quoque anno Delphis celebrabatur, Plutarcho authore, qui in Quæſt. Græcis, quæſt.12.* Τρεῖς (*inquit*) ἄγουσι Δελφοὶ ἐνναετηρίδας κατὰ τὸ ἑξῆς, ὧν τὴν μὲν Σεπτήριον καλοῦσι, τὴν δ' ἡρωΐδα, τὴν δ' Χάριλαν. *Hoc eſt*, Tres agunt Delphi nono quoque anno Solennitates: quarum vnam Septerium, alteram Heroidam, tertiam Charilam nominant. *Et paulò pòſt*: Τῆς δ' ἡρωΐδος τὰ πλεῖστα μυθικὸν ἔχει λόγον, ὃν ἴσασιν αἱ Θυϊάδες. ἐκ δὲ τῶν δρωμένων φανερῶς Σεμέλης ἄν τις ἀναγωγὴν εἰκάσειε. *Id eſt*, Heroidis pleraq; fabuloſam habent narrationem, Thyadibus notam. Ex iis quæ aguntur, liquidò quis Semeles exercitationem ſeu reductionem coniiciat repræſentari.

Ἡφαίστεια.

Hephæſtiorum ritus. C*Ertamina currentium, quæ ἡφαίστεια vocantur, cum accenſis facibus in honorem Vulcani celebrabantur Athenis, qui ſic dictus fuit à Græcis, quaſi φάεος ἵστωρ, hoc eſt, luminis Præſes, additâ literâ r. vt Socrates apud Platonem docet: vel, vt Phurnutus habet, ἀπὸ τοῦ ἥφθαι, ab incedendo. Dicebantur &* Lampadophoria, *de quibus ita mentionem facit Herodotus in Vrania*: Κατάπερ Ἕλλησι ἡ λαμπαδηφορίη τῷ Ἡφαίστῳ ἐπιτελέεται. Vt apud Græcos Lampadophoria in honorem Vulcani peragunt, in quibus per vices ferunt curſores faces. Lampadophoria. *Erat horum certaminum conſuetudo, vt currentes ſummo ſtudio conarentur accenſas faces ad metam vſque deferre: at cui fax erat extincta, ille cum infamia ceſſabat à curſu. Si quis cum accenſa face fuiſſet à ſequente ſuperatus currendo, lege certaminum cogebatur ſequenti accenſam lampadem tradere: quam rem indicauit Lucretius lib.2. ita canens:*

Et quaſi curſores vitai lampada tradunt.

Nam ſi quis rectè conſideret, huic certamini ſimillima vniuerſa vita mortalium videbitur. Fuit autem ea de cauſa certamen Vulcano cum igne inſtitutum, vt Cælius lib.11. cap.27. ex Iſtro indicat, quòd is ignem inueniſſe à nonnullis creditur: quod tamen non eſt ſine controuerſia, quum ignis inuentionem nonnulli Promethæo aſcribant: Ac Lucretius multò his probabiliorem inuenti ignis rationem attulit lib.5.

Illud in his rebus tacitus ne fortè requiras:
Fulmen detulit in terras mortalibus ignem
Primitus: inde omnis flammarum diditur ardor.

Illud igitur fortaſſe contigit, quòd igne inuento primus Vulcanus eas artes, quæ fiunt per ignem, inuenerit.

Θαλύσια.

Θ*αλύσια Theocriti ſcholiaſtes dicit eſſe Feſtum, quod poſt fruges comportatas in honorem Cereris agitaretur: unde &* Cerealia *quidem interpretantur. Idyll.ζ.* Τᾷ Δηοῖ γὰρ ἔτευχε θαλύσια. Thalyſia quæ. *Aliis* Θαλύσια *ſunt feſtiuitates, quæ cum* θαλλοῖς, *id eſt, ramis virentibus, fiunt: & generaliter omnia Feſta: vel potius* αἱ ὑπὲρ εὐθαλίας καὶ εὐφορίας τῶν καρπῶν διδόμεναι θυσίαι καὶ ἀκροθίνια, καὶ καρπῶν ἀπαρχαί. *Euſtathius quum dixiſſet* θαλύσια *eſſe* τὰς μετὰ συλλογὴν τῶν καρπῶν διδομένας θεοῖς ὑπὲρ τοῦ καὶ εἰσέπειτα θάλλειν τὰς ἀρούρας, ἀπαρχάς, *ſubiungit quoſdam rhetorum* Συγκομιστήρια *hæc appellâſſe, Feſta ſcilicet quibus in frugum comportatione Sacra fiebant;* θυσία ἐπὶ συγκομιδῇ καρπῶν. *Ibidem dicit* ἐπὶ συγκομιδῇ τῶν καρπῶν θαλύσια *ſolita*

fuiſſe

fuiſſe θύειν. Fortaſſe eadem fuerũt cum Ἀλῴοις *&* ὠσχοφορίοις. *Stephanus in ſuo Theſauro.*

Θεογάμια.

Theogamia unde dicta.

T*Heogamia Feſtum fuit Proſerpinæ, inde dictum quòd Pluto raptam Proſerpinam ſibi cõnubio iunxiſſet. Cælius lib. 26. cap. 20. L. A.*

Θεοξένια.

Theoxenia quæ.

Θεοξένια Theoxenia *Feſtum fuit ſolenne in omnium communiter Deorum honorem inſtitutum, Polluce & Heſychio authoribus. De eo ſic Plutarchus in libello. De ſera numinis vindicta.* Ἀναμνήσθητι δὲ καὶ τῶν ἔναγχος τῶν θεοξενίων, καὶ τῆς καλῆς ἐκείνης μοίρας, ἣν ἀναγορεύοντες, τοὺς Πινδάρου κηρύττουσι λαμβάνειν ἀπογόνους, *hoc eſt*, In mentem reuoca nuper celebrata Theoxenia, & præclaram illam portionem, quam eximiam Præco edicit Pindari poſteros accipere debere. *Polemon apud Athenæum lib. 9.* Sancitum, *inquit*, apud Delphos eſt, qui in ſacrificio Theoxeniorum Latonæ gethyllida maximam intuliſſe de menſa partem caperet. *Latini* communicarium *appellant* diem & pandicularem, *in quo Dijs omnibus pariter diuina res fiat. Stephanus in Theſauro & Cælius lib. 12. cap. 1. A. L. In eius locum ſucceſſit poſtea apud Chriſtianos Omnium Sanctorum Feſtiuitas.*

Theoxenia certamen Pellenenſium

Θεοξένια *verò apud Pellenem agon fuit Apollinis honori, quem* Theoxenion *nuncupârunt. Certabant in eo viri indigenæ, argenti poſitis præmiis Pauſanias in Achaicis: Cælius libro 18. cap. 5. Gyraldus de Diis Syntag. 17. Præmium victorum fuiſſe dicit Clauam ſeu Chlamydem. Plura de Theoxeniis leges in Commentariis Pindaricis, qui ea inſtituta tradunt à Dioſcuris. & à Deorum hoſpitalitate & commercio appellata.*

Θεοφάνεια.

THeophania *Celebritas fuit, quæ Delphis Apollini agebatur, cuius Herodotus lib. 1. meminit, de cratere argenteo ſcribens, qui amphoras ſexaginta capiebat, & à Crœſo Apollini Delphico dicatus erat:* in eum, *inquit*, miſcebatur vinum à Delphis Theophaniæ Feſto.

Θυία.

Thyiorum ritus.

THyia *apud Eleos Feſtum Bacchi fuit, quod loca ab vrbe octo ſtadiis diſtante celebrârunt. In eo lebetes numero tres inanes ſtatuunt,* *vt pertulerunt Sacerdotes, depoſuerunt vacuos, in præſentia & ciuium & hoſpitum, ſi qui fortè aduenisſent. Signa item tum ipſi Sacerdotes, tum aliis quibuſcúnque placuiſſet, foribus impreſſerunt. Poſtero die & ſigna agnouerunt, & ingreſſi ædificium vino repletos lebetes oſtenderunt. Hæc ita ſe habere, ex Eleis fide dignos viros, & cum his peregrinos dato iuramento aſſeuerâſſe, Pauſanias in Eliacis indicat. Andrij quoque perhibuerunt, in Bacchi ſolennitate vinum apud eos alternis annis ſponte ex templo effluxiſſe, eodem authore: refert etiam Cælius A. L. lib. 15. cap. 28. Sed rectè Pauſanias,* Credere, *inquit*, oportet hæc Græcis, & eâdem ratione approbet quis ea, quæ Æthiopes ſupra Syenen de Solis menſa commemorant.

Θυνναῖον

Thynnæorum origo.

A*Thenæus libro 7. cap. 17. ex Antigoni Caryſtij libro* περὶ λέξεως *refert, piſcatores Neptuno Feſtum ac Sacrum perſoluentes, quum proſperè captura ceſſiſſet, ſub ipſum Thunnorum tempus, captum thunnum Deo mactâſſe, ac ſacrificium huiuſmodi* Θυνναῖον Thynnæum *vocâſſe.*

Ἰθωμαῖα.

Ἰθωμαῖα Ithomæa *Feſta erant annua Meſſeniorum, in honorem Iouis* Ἰθωμάτα, *qui à Meſſeniis colebatur, celebrata. Cognominatus autẽ ſic fuit Iupiter ab Ithome nutrice ſua, quæ etiam monti, in quo arx Meſſeniorum ſita fuit, & vrbi quæ & Meſſena, nomen dedit. Referunt Pauſanias in Meſſeniacis, Cælius lib. 18. cap. 39. Gyraldus de Diis Syntagmate 2. & Natalis Comes lib. 2. Mythol. cap. 1.*

Ἰλίεια.

Ἰλίεια Ilieа *fuerunt Feſtum quoddam, ab iis qui Ilium inhabitârunt celebratum. Meminit eius Cælius lib. 12. cap. 12.*

Ἰνοῦς ἑορτή.

Feſti huius ritus.

E*Pidaurij* Inonis Feſtum *celebrant, in quo in aquã cuiuſdam paludis, quam Inonis aquam vocant, libamenta coniiciunt ex farina ſubacta. Hæc ſi retineat aqua proſpera ei qui iniecit, portenduntur: ſin regurgitat, inauſpicatum iudicatur, Pauſaniâ in Laconicis authore. Idem Crateres in Ætna ſignificârunt. Aurea enim in eos, & argentea, denique omnia quibus in Sacris vtuntur inſtrumenta miſerunt: quæ ſi retinuit ignis, lætati ſunt tanquam aliquo bono oblato: ſin verò retruſit, quæ fuerunt iniecta,*

exitium

exitium huic viro impendere arbitrati ſunt.

Ιολάεια.

THibis Iolaia *celebrârunt Ludos ſeu certamina, ibi enim fuerat ſepultus Iolaus, & victori donabant tripodas aneos, quos Graci dabant forti viro : Sardus lib. 3. de Moribus gentium.*

Ισιδὸς Πανήγυρεις.

Feſti huius ritum.

IN Tithorenſi agro Sacrum adytum Iſidis, omnium quotquot Graci huic Dea Ægyptia condiderunt ſanctiſsimum fuit. In id nullis aliis ingreſſus patuit, niſi quos Iſis ipſa venerata eſt, & per ſomnia ad ſe vocavit. Huic Dea ſingulis annis bis πανηγύρειν, hoc eſt, Feſtum & celebrem conuentum Tithorea egerunt : vnum in verè, alterum in authumno. Tertio autem quoque die ante Panegyrim, quibus ingredi fas fuit, adytum Τρόπον τινὰ ἀπόρρητον*, id eſt, modo quodam arcano, ſeu relatu non digno expurgârunt. De victimis item ſuperiori feſto & conuentu immolatis, quaſcunque inuenerint reliquias, in eundem locum extulerunt, ibique defoderunt. Duobus ſtadiis ab adyto locus hic fuit ſitus. Hoc ergo die huiuſmodi quadam in templo fecerunt. Poſtridie σκηνὰς, hoc eſt, ſcenas ſeu pergulas erexêrunt caupones ex arundinibus, & alia materia, qua ſuâ ſponte naſcitur, conſtructas. Poſtremò die mercatum inſtituerunt, & tum mancipia, tum omnis generis iumenta vendiderunt : veſtes inſuper, argentum & aurum : circa meridiem ad ſacrificia reuerſi ſunt. Locupletiores ibi & boues immolârunt, & ceruos: pauperiores autem, anſeres & aues Meleagridas. Sues ſacrificiis inferre non decuit, nec veſci ſuillâ licuit, aut caprinâ carne. Qui immolârunt victimas extructâ pyrâ in adytum tranſmiſerunt. Victimas autem ſtringere (καθειλίξαι) oportuit loro lineo, aut byſsino. Apparatus hic fuit Ægyptius. Cum pompa denique Sacerdos quacunque immolârunt, omnia abduxit. Et quidam victimas in adytum miſerunt: quidam ante adytum pergulas incenderunt, ipſiq; celeriter diſceſſerunt. Aiunt praterea, hominem non ex eorum numero, qui in adytum deſcenderunt, ſed prophanum pyrâ iam ardente, ex rerum alienarum quodam ſtudio, & audacia in adytum quondam deſcendiſſe. Omnia autem ei apparuiſſe ſimulachris referta. Reuerſum deinde Tithoream, quum qua viderât, narrare inſtituiſſet, expirâſſe, vt Pauſanias refert in Phocicis.*

Iſidis aliud Feſtum.

Solenne quoque Ægyptii celebrârunt Iſidi, cùm Oſiridem lugere ipſam dixerunt, quo tempore apud eos creſcere Nilus incœpit. Et ab incolis dictum fuit, ab Iſidis lachrymis augeſcere Nilum, & agros irrigare. In hoc Feſto ſimile quid accidit aliquando quod in ſuperiori. Romanorum enim prafectus Ægypti, hominem pecuniâ perſuaſum in Iſidis adytum demiſit, quod in Copto extat. Is qui demiſſus erat, rediit quidem ex adyto: ſed cùm, qua viderat, recitare conaretur, ſubitò eſt mortuus, Pauſaniâ eodem libro authore.

Καβείων Οργία.

Cabiri qui.

SOlennitas quadam fuit apud Thebanos, quam Cabirorum *vocat Pauſanias in Meſſeniacis, & Lycum Pandianis filium eis tradidiſſe refert. Fuerunt autem Cabiri Dii habiti, vel Miniſtri potius Deorum: alii damonas exiſtimârunt, quarum frequenter fit mentio apud Orpheum, Apollonium Strabonem & cateros. Fuere qui Cabyros Corybantes dixerunt, vt libro 10. docet Strabo. Steſimbrotus Thaſius hos in Samothrace Sacra feciſſe ait, & dictos à Cabiro Berecynthia monte. Pherecydes ſcripſit, ex Cabyra Prothei filia, & Vulcano tres Caberos, & tres Caberydas Nymphas procreatas, & vtriſque fuiſſe templa dicata : in Lemno verò & Imbro ſumma honore habitas. Alii Caberas nominatos putant à Cabiris Phrygia montibus, atque inde traductos. Quidam duos Cabiros tantummodò putauere, Iouem & Dionyſium. Alii filios Electra & Iouis Dardanum & Iaſiona. Quidam Ioui & Alciopes, vt Strabo.*

Cabirorum ſolennium origo.

Sacrarum autem horum originem Pauſanias in Boeoticis ad Cererem refert: ritum autem illorum ne proderet, religione ſe prohibitum ſcribit. Tantum dicit, ad Prometheum, & Etnaum eius filium, Cabirorum gentis, Cererem quandam accedentem, & familiaritatem cum eis contrahentem, quadam illis tradidiſſe, & apud illos depoſuiſſe, qua tamen neſciantur, nec fas ſit ea eloqui.

Cabiri & eorũ Sacra religioſa.

Contra Cabiras & eorum Sacra, ſi quid vnquam fuit commiſſum irâ id inexorabili ſemper eſſe vindicatum Pauſanias in Boeoticis indicat. Quibus, *inquit*, ritibus Sacra Thebis peragebantur, ea Naupacti plebei homines auſi fuerant imitari: ſed non ita multò poſt pœnam dederunt. Deinde qui cum Mardonio è Xerxis exercitu circa Boeotiam relinquebantur, & ſpe fortaſſis ducti magnarum opum, aut impulſi diuinarum rerum contemptu, ædem Cabirorum erant ingreſſi, delirare continuò cœperunt, & aut in mare ſe, aut de rupibus præcipites dederunt, Cùm etiam victor Alexander, & Thebas ipſas, & Thebanum agrum vniuerſum igne depopularetur, Macedones, qui Cabirorum templum ſubierant, tanquam in terra hoſtili, fulmine ſunt & fulguribus interfecti.

Mirandum deniq; illud de Cabiris traditur, ſi credere fas eſt, quod qui eorum Sacris initiati

eſſent, omnem maris tempeſtatem euadere crederentur.

Κισσοτόμος.

P*Hliaſii annuum Feſtum celebrarunt, quod à ſecanda hedera* Coſſotomos *appellatum fuit, Pauſania teſte in Corinthiacis.*

Κορώνης Feſtum.

Feſtiuitas ritum. A*Pud Rhodios Feſtum ſiue ludicrum ſolitum fuit celebrari, in quo* Κορώνη, *ſeu Cornici congregatio facta hordei, & id genus rerum aliarum: vnde id* καὶ τῇ κορώνῃ παρθένος σῦκα: *id eſt,* Cornici virgo fert ficos. *Qui verò eiuſmodi praeſſent cura, dici* Coroniſtas *inuenio, ſicuti Athenæus ex libris de nominibus Alexandrinis indicat Pamphili, & Cœlius lib. 17. cap. 11. Quæ verò ab eiſdem in hac contributione feſti huius præcinerentur, id eſt,* τὰ ἀιδόμενα, *vel (vt in aliis reperio)* τὰ διδόμενα *quæ dabantur.* Coroniſmata *vocabant, vt idem author ex Coroniſtis Æneclis Rhodii refert. Dicebant autem in collectione iſta, vt Athenæus lib. 8. cap. 10. ex Phœnice Colophonio Iamborum ſcriptore refert:*

Εσθλοὶ κορώνῃ χεῖρα πρόσδοτε κριθῶν
Τῇ παιδὶ τοῦ Απόλλωνος, ἢ λέχος πυρῶν,
Η ἄρτον, ἢ ἥμαιθον, ἢ ὅτι τις χρήζει.
Δοτ' ὦ 'γαθοὶ τῶν ἕκαστος τις αὐ χερσὶν ἔχει
Κορώνῃ κἂν ἅλα λήψεται χόνδρον
Φιλεῖ γὰρ αὕτη πάγχυ ταῦτα δαίνυσθαι.
Ο νῦν ἅλας δοὺς, αὖθι κηρίον δώσει.
Ω παῖ θύρην ἄγκλινε πλοῦτος ἤκουσε,
Καὶ τῇ κορώνῃ παρθένος φέρει σῦκα.
Θεοὶ γένοιτο πάντ' ἄμεμπτος ἡ κόρη
Κἀφνειὸν ἄνδρα κὠνομαστὸν ἐξεύροι.
Καὶ τῷ γέροντι πατρὶ κοῦρον εἰς χεῖρας,
Καὶ μητρὶ κούρην εἰς τὰ γοῦνα κατθείη
Θαλός. Τρέφειν γυναῖκα τοῖς κασιγνήτοις.
Εγὼ δ' ὅκου πόδες φέρουσι ὀφθαλμοὺς
Αμείβομαι μούσαισι πρὸς θύραις ἄδων
Καὶ δόντι καὶ μὴ δόντι πλείονα τούτων.
Καὶ ἐπὶ τέλει δὲ τῶν Ιάμβων φησίν:
Αλλ' ὦ 'γαθοὶ ἐπορέξαθ' ὧν μυχὸς πλουτεῖ
Δὸς ὦ ἄναξ καὶ σὺ πολλά μοι νύμφη,
Νόμος Κορώνῃ χεῖρα δοῦν ἐπαιτούσῃ
Τοιαῦτ' εἰδὼς δός τι καὶ καλῶς ἕξει.

Hoc eſt, Natale de Comitibus Interprete

Boni Coronæ tradite hordei manum,
Vel tritici puellæ Apollinis ſacri,
Panémue, ſeu meum, quod aut cuiuis liber.
Date ò boni quod quilibet manu tenet
Vellſum Coronæ, nam ſaltem & chrondrum capit.
Libenter illa prorſus hiſce veſcitur.
Ceras dabit rurſus ſalem qui nunc dedit.
Poet tborenam inclyte Plutus audiit.
Ficus Coronæ Virgo multas attulit.
Dei ſit illa mox petenda ab omnibus.
Et ſplendidum inueniat virum, atque diuitem.
Mox filium patri ſeni det in manus,
Matris puella laudat inter & genua
Germen, mulierem fratribus nutrire dehinc.
Ego pedes quò contulere lumina
Rependo muſis ad foros cantans ſtatim,
Non dantibus vel plura dantibus ſimul

Et in fine Iamborum inquit:

Sed ò boni date intima, eſt diues quibus
Domus, dato Rex, túque Nympha multa da,
Mos eſt Coronæ: quæritanti ego manum
Cûm noueris da quidpiam, reſponſa mox dabit.

Κοτύτια.

K*Οτύττα ſeu* Κοτυτ͂τις, *vtrunque enim inuenitur, Feſtum fuit in honorem* Κοτυτῦς *turpitudinis Deæ à Corinthiis præcipuè celebratum. Vnde & Eupolis ob odium in Corinthios dæmonis huius Sacra mirè exagitat in fabula illa quæ inſcribitur* Βάπται. *Meminit Heſychius & Suidas, nec non Iuuenalis Satyra 2. de ſacris Bonæ Deæ.* Cotytia Corinthiorum.

Exagitata procul non intrat fœmina limen:
Solis ara Deæ maribus patet: ite profanæ,
Clamatur: nullo gemit hic tibicina cornu:
Talia ſecreta coluerunt Orgia tæda.
Cecropiam ſoliti baptæ laſſare Cotytto.

Hinc & in poëmatis Vergilianis illud:

Non me vocabis Pulchra, at Cotyttia,
Ad feriatos faſcinos, &c.

Et Horatius in Canidiam: Inultus vt tu riſeris Cotyttia: *quo loco Porphyrion ait, ſacra eſſe inferorum. Sed ridiculè ait, forſan deduci à Cocyto fluuio inferorum. Quin & Merula Cocyton in Iuuenale Proſerpinam interpretatus eſt, illud perperam citans,* Raptam Cocytos oſtreoſa diuam: *quare etiam Domitium meritò & illum ridet Politianus, qui Baptas ait, Sacerdotes eius Deæ nuncupatos, vnde nomen fabulæ factum: & cætera quæ cap. 10. Miſcellaneorum habet: vbi inter alia quoque indicat, Athenienſes hoc ſacrum à Thracibus aſciuiſſe, in eóque nocturnas peruigilationes inſtituiſſe, quæ deinde magnorum flagitiorum cauſa fuerint.*

Κοτύττα *etiam celebrata in Sicilia ex Plutarchi*

Cotytia in Sicilia.

tarchi libro Prouerbiorum, ſi modò eius eſt, intelligitur, Nam in Prouerbio ἁρπαγὰ κοτυττίοις Rapta Cotittiis, κοτυττὶς, *inquit*, ἑορτή τις ἐστι σικελικὴ, ἐν ᾗ περὶ τινὰς κλάδους ἐξάψαντες, πόπανα καὶ ἀκρόδρυα ἐπέτρεπον ἁρπάζειν, *id eſt*, Cotyttis Feſtum eſt quoddam apud Siculos, in quo placentæ & arburum fœtus ramis alligabantur, eáque diripienda proponebantur. *Putârim ergo nihil aliud eſſe quàm Myſteria parua Cereris, ob Proſerpinæ raptum in Sicilia inſtituta.*

Κυβερνήσια.

KΥβερνήσια ſunt dies Feſti, à Theſeo, ex Creta redeunte, inſtituti, & celebrati Athenis in honorem Nauſithoi & Phaacis: quorum illo gubernatore, hoc verò Proræ rectore vſus eſt. Plutarchus in Theſeo de his ambobus loquens, inquit: τὴν ἑορτὴν τὰ κυβερνήσια φησὶν ἐκείνοις τελεῖσθαι. *Meminit etiam Cœlius L.A. lib.*18.*cap.*17.

Λαγυνοφόρια.

Lagenophoriorum origo & ritus.

ATheneus initio libri 7. Eratoſtenis teſtimonio comprobat, Alexandria Λαγυνοφόρια *fuiſſe Feſtum quoddam à Ptolemæo inſtitutum, multarum aliarum quoque ceremaniarum & Bacchi cultum pertinentium inuentore, in quo aliua ramos geſtârint,* καὶ ἰδ εἶπτις κατακλιθέντες ἐπὶ στιβάδων, καὶ ἐξ ἰδίας ἕκαστος λαγύνου παρ' αὑτῶν φέροντες ἔπινον, ac cœnârint in lectulis accumbentes, & ex ſua quiſque lagena biberit, quam ſecum domo detuliſſet: *quòd etiam in Feſto* χόων *ſolitum fuit fieri: & inde Feſtum nomen ſuum ſortitum eſt. His vt namine, ita reipſa quoque reſpondent*

Othmaria Chriſtianorum.

Chriſtianorum quorundam Othmaria *(quæ etiam S.Othmari lagena vocantur) potationibus peruigilibus celebrari ſolita: de quibus ſuo loco plura.*

Λαφρία.

Laphria Dianæ celebrata, & vnde dicta.

Λ*Αφρία Feſtum fuit Patrenſium & Calidoniorum, in honorem Dianæ celebratum, quæ colebatur in arce Patrenſium, & de Phocenſis Laphry nomine, eius ſtatuæ authoris,* Laphriæ *adepta cognomentum eſt apud Calidonios, quod & apud Patrenſes obtinuit, illuc trâſlato ſimulachro. Sunt tamen qui Deam ita malint dictam, quòd eius* μῆνις ἐς Οἰνέα, *tandem Calidoniis factum foret* ἐλαφροτέρα: id eſt, quòd ita ejus aduerſus Oeneum ſingulis annis mitigaretur: *Pauſanias in Achaicis: vbi porrò indicat, in hoc annuo Feſto ritum patrium ſacrificandi talem fuiſſe.* Ligna circa aram vndique appoſuerunt viridia, quorum

Laphriorum ritus.

ſingula fuerunt decem & ſex cubitorum longa. In interiori aræ partæ ligna fuerunt aridiſſima. Sub Feſti tempus aſcenſum ſtruxerunt ad aram, ingeſtâ ad aræ gradus terrâ molliori. Ac primùm quidem pompam Dianæ magnificentiſſimam celebrârunt, & virgo Sacerdos vltima inuecta eſt poſt pompam, ceruis curruì ſubjunctis. Poſtero autem die ſacrificia perſoluerunt. Publicè item ciuitas non minus, quàm priuati homines, quadam cum æmulatione Feſtum hoc celebrârunt. Volucres enim viuas aræ iniecerunt, & omnis ſimul generis victimas. Apros deinde, ceruos & capreas. Nonnulli etiam luporum & vrſorum catulos. Nonnulli feras grandiores. Appoſuerunt aræ & hortenſium arborum fructus. Poſt hæc ligna incenderunt. *Teſtatur Pauſanias, ſe vrſum vidiſſe & alia animalia, ad primum ſtatim ignis impetum exilire, quadam verò robuſtiora effugere, ſed eos qui antè iniecìſſent, ad pyram reducere: vulneratum autem à feris neminem. Meminit etiam Cœlius L.A. lib.13. cáp.34. & Gyraldus de Diis Syntag.* 12.

Λαμπτηρία.

APud Pallenenſes templum fuit, in quo Feſtum agebatur Baccho, λαμπτήρια, *quod* λαμπτήριον *vocabant, à facibus & ſplendore. Noctu enim ea ſolennitas celebrabatur, facéſque ad templum ferebant, atque ita benè poti, crateres per totam vrbem ſtatuebant, quo melius quiſq; Deum coleret, vt Pauſanias indicat in Achaicis: refert etiam Cœlius lib.15.cap.15. & Gyraldus de Diis Syntag.* 8.

Lampteria vnde dicta & eorū ritus.

Λιθοβολία.

LΙθοβολία Feſtum fuit, quod ab Epidauriis in Damia & Auxeſia honorem celebrabatur, Pauſaniâ teſte in Corinthiacis. Cùm enim Epidaurus infructuoſa eſſet, Epidaurij de hac calamitate Delphicum conſuluere oraculum. Quibus Pythia reſpondit, vt Damia & Auxeſiæ quæ in Trœzeniorum ſeditione lapidata fuerant ſimulachra erigerent, & ſi erexiſſent tum demum eis benè futurum. Sciſcitantibus autem Epidauriis, vtrum ex ære facerent illa an ex lapide, reſponſum fuit, ſe è neutro velle, ſed ex ligno oleagino, olea tamen, non oleaſtri. Quum autem nuſquam gentium illâ tempeſtate oleæ inuenirentur niſi Athenis, rogabant Athenienſes, vt ſibi permitterent oleas ex ſuo agro incidere. Id ſe permiſſuros Athenienſes dixere, ſi quotannis illi ſacra Mineruæ Poliadi & Erechtheo afferrent. Acceptâ conditione Epidaurij quæ rogabant impetrauerunt, & ſimulachra ex his oleis fabri-

Lithoboliorū origo.

fabricata ſtatuerunt: terráque ſua fructum eis ferente, quod conuenerat, Athenienſibus perſoluebant, Feſtúmque ab inciſione illa lignorum Λιθοβολίαν *appellârunt, vt Herodotus in Terpſichore indicat.*

Λοχεία Ἴσιδος.

PLutarchus in Oſiride teſtatur, Ægyptios dies Puerperij Iſidis poſt æquinoctium vernum Solennes agere. Verba eius ſunt: τὰς δὲ λοχείους ἡμέρας (Ἴσιδος) ἑορτάζουσι μετὰ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν.

Λυκαια.

ΛΥκαια Latinè Lupercalia, *fuere Feſti dies ac Ludi Arcadum, à Lycaone Rege in honorem Iouis Lycæi inſtituti, ac poſtea ab Euandro in Italiam tranſlati Natalis Comes libro 9. Mythol. cap. 6. Pauſanias ab initio Arcadicarum teſtatur, hoc Feſtum & certamen* Αθήναια *appellatum fuiſſe, & poſtea Theſeum* Παναθήναιων *nomen ei dediſſe.*

Μαγοφονία.

Magophoniorum origo.

*M*Αγοφονία, Magorum occiſio *vel cædes, videlicet Smerdis & fratris Patizithis, aliorumq́; qui regnum Perſidis inuaſerant, celebre apud Perſas Feſtum fuit, quotannis religioſiſſimè celebrari ſolitum, in memoriam eius diei, quo ſeptem Principes Achamenides Magos oppreſſerunt, qui malis artibus regnum ad ſe traduxerant Cambyſe mortuo, vt author eſt Herodotus in Thalia. Vbi etiam addit, Magos hoc Feſto die domi ſe continere, nec foras prodire, magni illius diei metu, quo omnes fuiſſent interfecti niſi nox ſuperueniſſet. Sic in Epit. Cteſia legitur,* ἄγεται δὲ τοῖς Πέρσαις ἑορτὴ τῆς μαγοφονίας, καθ' ἣν Σφενδαδάτης ὁ μάγος ἀνῄρηται, *agitur apud Perſas Feſtum Magophonia, in quo Sphendadates Magus occiſus eſt.*

Μαϊουμα.

Maiuma Orientale Feſtum.

SVidas, itemq́; Alciatus lib. 5. Parerg. cap. 5. & Balduinus eum ſequuti, volunt Maiumam *Feſtum fuiſſe à Romanis menſe Maio ad Oſtia Tiberina celebrari ſolitum. Nullus autem antiquorum, aut recentiorum, qui res Romanas proſecuti ſunt, nec inſuper Calendarium ipſum Feſtorum dierum Gentilium, quod ſummâ diligentiâ nunc eſt editum, vllum de hac celebritate verbum facit. Et Plutarchus in Problemat. quæſt. 86. dum de his agit quæ Romani menſe Maio agere ſolent, nullam prorſus de his quæ à Suida ſcribuntur, mentionem facit. Præterea non in Occidentalibus Oris, ſed in Oriente,* Maiumæ ſpectaculum *habitum, ex Arcadij Imperatoris Orientalis legibus, quas paulò poſt referemus, ſatis compertum habetur: nam illæ ab Arcadio editæ ſunt, ad Majuma ſpectaculorum obſcænitates coërcendas, quæ in Oriente ſub eius imperio exercebantur. Vel quo iure Orientis Imperator Conſtantinopoli leges dediſſet de his quæ Romæ agebantur, cum Orientali imperio tunc Honorius præeſſet?*

Maiumorum ſpectaculorum turpitudo.

Spectacula autem celebritatis huius fœdiſſima fuiſſe, latæ ab Arcadio leges ſatis manifeſtè ſignificare videntur. Nam lib. 11. Cod. Iuſtin. & l. vnic. de eodem Arcadius Imp. præcipit, vt celebritas hæc reſtituatur, excluſâ omni turpitudine, Clementiæ, *inquit,* noſtræ placuit, vt Maiumæ prouincialibus reddantur, ita tamen, vt ſeruetur honeſtas, & verecundia caſtis moribus perſeueret. *Et ea ipſa videntur fuiſſe, aduerſus quæ D. Chryſoſtomus declamat in homilia de Dauide & Saule: ſic enim ait,* Non metuis, non expaueſcis, dum oculis, quibus illic lectum, qui eſt in Orcheſtra, ſpectas, vbi deteſtandæ adulterij fabulæ peraguntur, iiſdem hic ſacram menſam intueris? &c. *Omnium enim libidinum imagines tam verbis quàm reipsâ repræſentari illis obſcœnis ludis, oſtendit: Idémque vetuit,* ne qui illis ſpectaculis interfuiſſent, in eccleſiam ingredi præſumerent, niſi prius peccatum per pœnitentiam expiâſſent. *Etiam illud videtur, his Chryſoſtomi declamationibus impulſum fuiſſe Arcadium Imp. primò vt eam legem ferret, quæ à Maiuma, quæ eſſent fœda & obſcœna, reſecaret; deinde verò vt poſt biennium, Conſule Theodoro, iterum lege latâ prorſus abſcinderet ac prohiberet. Iulianus Apoſtata quoq́; in Miſopogone Antiochenos de Maiumis feriis redarguit, ait:* Vnus quiſque veſtiûm priuatim in conuiuiis & feriis Majumæ pecuniam effundit: pro nobis ipſis & communi ſalute neque priuatim, neque publicè ſacrificatis, *&c.*

Ratio nominis Maiuma ciuium.

Quod autem ad nomen attinet, non aliunde id quàm à ciuitate Maiuma *habere exiſtimo. Fuit illa ciuitas in Palæſtina, quæ &* Nauale *ſeu* Portus Gazę *dicebatur: poſtea verò à Conſtantino Imp. dicta eſt* Conſtantia: *ſed Iulianus Apoſtata: in odium illius, & nomen & priuilegia collata in eam abſtulit, & Gazæis iterum ſubjecit, quæ per Synodum in priſtinũ reſtituta eſt: de quibus vide Euſebium in Vita Conſtantini lib. 4. cap. 37. & 38. Sozom. lib. 2. ca. 4. in fine: & lib. 5. c. 3. Nicephor. lib. 8. c. 33. & lib. 1. c. 4. In hac enim ciuitate impudentiſſimè colebatur Venus, cuius turpiſſimum ſimulachrum in loco, qui Tetramphodos dicebatur, ad Arcadij vſque tempora libidinum illecebris palàm expoſitum permanſit.*

Μαρκελ-

ΜΑΡΚΕΛΛΕΙΑ.

Marcellorum origo.

SYracuſanos in honorem Marcelli Romanorum Imperatoru diem Feſtum inſtituiſſe, *quem* Marcellea *nominârunt*, *Cicero teſtatur Oratione 7. in Verrem his verbis*: Quem illi (*Syracuſani*) diem (*Marcellea*) Feſtum cùm recentibus beneficiis M. Marcelli debitum reddebant, tùm generi nomini, familiæ Marcellorum maximâ voluntate tribuebant. *Pro ea autem* Verrea *repoſita à Verre, idem author eodem loco his verbis grauiſſimè obiici Verri:* Tu Syracuſanos vnum diem Feſtum Marcellis impertiri, vetuſti, per quos illi adepti ſunt, vt cæteros dies feſtos agere poſſent. At verò præclarum diem repoſuiſti, Verrea vt agerent, & vt ad eum diem, quæ ſacris epuliſque opus eſſent, in complures annos locarentur.

ΜΟΥΤΙΑ.

Mutiorum origo.

COelius libro decimo octauo, capite duodecimo, ex Pediani ambuſtis theſauris refert, Q. Mutium Aſiam ſingulari prudentiâ rexiſſe, adeò vt dies feſtus, à Græcis honori ejus inſtitueretur, *quem* Mutia *vocârint. Meminit eius & Cicero Orat. 7. in Verrem, his verbis*: Mithridates in Aſia, quum eam prouinciam totam occupâſſet, Mutia non ſuſtulit: Hoſtis, & hoſtis in cæteris rebus nimis ferus, & immanis, tamen honorem hominis, Deorum religione conſecratum, violare noluit.

Μεγαλάρτια.

MΕγαλάρτια, *vt nomen ipſum indicat*, Magnorum Panum *Feſtum fuit. Scribit enim Athenæus libro tertio, capite octauo*. Ἡλιάδος *Semi*, τοὺς ἀχαΐνας ἄρτους, μεγάλους, *Theſmophorijs fieri ſolitos: ac feſtum quo efferantur appellari* μεγαλάρτια: *eos autem qui offerant, canere ſe offerre* Ἀχαΐνην στέατος ἔμπλεων τράγον κριβανίτην, Achæinam adipe plenum hircum clibanarium.

Μουνύχια.

MΟυνύχια *Sacra & Feſta fuerunt*, *in honorem Dianæ celebrata*, *quæ dicta fuit* Μουνύχια *à portu eiuſdem nominis Athenienſium munitiſſimo, in quo templum habuit. Et quia* Μουνυχιῶνι *menſe celebrata ſunt*, *nomen quoque inde accepit.*

Μουσῶν καὶ Διὸς Πανηγύρεις.

Feſtum hoc à quo & cur inſtitutum.

ARchelaus Rex Ioui & Muſis ſcenica certamina inſtituit, in diem nonum producta, quòd Muſarum ſingulis ſuus foret deſtinatus dies: ea celebrauit Alexander Macedo in Perſas bellum moturus Cælius lib. 20. cap. 10.

Fuiſſe etiam apud Theſpienſes Muſarum ludos, qui μουσεῖα *dicti fuerunt*, *Pauſanias in Bæot. & Natalis Comes lib. 7, Mytholog. cap. 15. indicant: in ijs proponebantur cantilonarum & harmoniæ præmia victoribus.*

Μονοφαγία.

Monophagiorum origo & ritus.

MOnophagia *apud Æginenſes celebritas fuit*, *quam Plutarchus in Quæſtion. Græcis quæſtion. 44. ferè his verbis deſcribit*: Cùm in bellum Troianum profecti eſſent multi Æginetæ, ac pauci inde diuerſis de cauſis rediiſſent, clam quiſquè ſuos domi comiter excipiens, ipſimet in conuiuiis miniſtrabant, nec alienum quenquam admittebant. Hoc igitur imitantes Neptuno rem Diuinam facere ſolebant, thyaſos exercebant, & ſexdecim dierum ſpatio ſilentio inter ſe conuiuia celebrantes, ac Veneri deinde operantes, tandem ſolenne feſtom ſoluebant, inde μονόφαγοι, *id eſt*, ſolitariè veſcentes appellati. *Illorum ſacrorum, epularúmque præſes* θοινάρχης, *& locus in quo conuiuia exercebantur*, θιασων *fuit dictus, Heſychio teſte. Vide etiam Eraſmum in Prouerbio*, μονόφαγοι

Μητρῷα ſeu Matris Magnæ vel Deûm Orgia & Feſta.

MAgnæ matris Orgia ſeu Feſta à Græcis vocata fuiſſe Μητρῷα, *quaſi tu dicas* Matralia, *ex Plutarchi aliquot locis intelligitur. Nam in libello de Orac. Pyth. ita ſcribit*: Τὸ ἀγυρτικὸν, καὶ ἀγοραῖον, καὶ περὶ τὰ μητρῷα καὶ Σεράπεια βωμολοχοῦν καὶ πλανώμενον γένος, *vbi de* μητραγύρταις *loquitur. Et in lib. de Amoribus*, τὰ γὰρ μητρῷα *inquit*, καὶ πανικὰ κοινωνεῖ τοῖς βακχικοῖς ὀργιασμοῖς: *Et paulò poſt*, τῶν ἐνθεαζομένων τούτοις ὁ αὐλὸς καὶ τὰ μητρῷα, καὶ τὸ τύμπανον ἐξίστησιν ἡμῖν τὸ αὐτὸ σῶμα. *Idem ad Colot.* οὐδὲ μάγειρος ἐλελίξας διόλλυμος ἀλλὰ τῆς ἀστραγαλωτῆς ἐκείνης ἢ τοὺς γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς μητρῴοις κολάζουσι. *Et* μητρῷον *Athenis* τὸ τῆς φρυγίας θεοῦ ἱερὸν, *hoc eſt, Phrygiæ Deæ templum dicebatur, vt ait Pollux.*

Equo & vbi Matralia inſtituta eorúmque ritus.

A quo autem, & vbi hæc Feſta primò inſtituta fuerint Diodorus Siculus lib. 4. ſua bibliotheca nõ vno modo commemorat. Primùm enim ſcribit,

ſcribit, Cælum ex Titæa conjuge liberos ſuſcepiſſe quinque & quadraginta, muliebris ſexus duas, Reginam & Opem: quarum Reginam ætate & prudentiâ præſtantiorem in gratiam matris fratres omnes educâſſe, ideóque matrem Deûm dictam, nupſiſſéque Hiperioni fratri, ex qua Solem & Lunam genuerit: qui quum ſcelere avunculorum interiiſſent, ipſam in furorem verſam, cum tympanis cymbaliſque terram ſuæ ditionis peragrâſſe, morémque ejuſmodi manſiſſe poſt ejus mortem. Addit Diodorus aliam fabulam: Menaem vetuſtiſſimum Phrygiæ Regem, ex vxore Dindymene filiam procreâſſe, quam expavi juſſerit in monte Cybelia: infantem à feris enutritam evaſiſſe in admirabilem pulchritudinem, inventámque à muliere paſtoria educatam pro ſua, dictámque à monte in qua eſſet expoſita Cybelem, multas artes ingenij acumine & inveniſſe & edocuiſſe mortales: veluti cantum tibiæ, luſus, choreas, cymbalorum tympanorúmque ſanitus artem præterea veterinariam: & infantum morbis lenimenta: quibus quod multi curarentur pueri, idcirco eam Matrem magnam nominatam eſſe: quæ quum adoleuiſſet iuvenem amâriit terræ illius, nomine Atym, ex eóque gravidam eſſe à Menæ patre, qui famâ de virtute factiſq́ eius acceperat, revocatam pro virgine: cuius flagitio cognito Atym & nutrices iuſſu Regis affectas eſſe ſupplicio: Cybelem amore incenſam ex deſiderio Atys inſaniiſſe, domóque paterna egreſſam ſolam cum fiſtula & tympana, paſſis crinibus totam regionem peragrâſſe, veniſſéque in Nyſam ad Dionyſum. Aliquot verò annis poſt eam jam mortuam, quum & difficultate annonæ, & morbo in Phrygia laboraretur, oracula juſſi ſunt Phryges Atyas corpus ſepelire, & Cybelem venerari vt Deam. Conſumptum autem Atyas corpus quum non invenirent, imaginem eius fecere, circa quam planctu & lamentis ſacra inibant. Cybelis verò ara erecta ei ſacrificârunt. Hinc ſacra ceremoniaque Magnæ Matris Deûm ortæ. Poſtmodum enim Peſcinunte oppido Phrygiæ ſumptuosè conſtructo templo, honores illi ſacráque ſolennia conſtituere, Midâ Rege ad ea plurima conferente.

Rurſus tamen idem author lib.6.cap.11. de iiſdem orgijs ſic refert: Iaſus ſumptum vxore Cybele gennit Corybantum: verum ad Deos tranſlato Iaſo, Dardanus ejus frater ex Ioue & Electra, Cybele ac Corybantus Sacra Deorum Matris in Phrygiam detulerunt, Corybantus eos qui matris ſacrificiis præerant, appellauit ab ſe Corybantas, *Dionyſius verò Halicarnaſſ. hoc ipſum libro primo aliter commemorat:* Idæus, *inquit*, Dardani filius cum parte exercitûs montes incoluit, qui nunc Idæi ab illo vocantur: vbi condito matri Deûm templo myſteria & ſacra inſtituit, quæ ad hæc vſque tempora durant per totam Phrygiam.

Herodianus libro primo, originem huius Feſti aliter refert, ſic enim ſcribit: Ipſum ſimulachrum cœlitus, vt aiunt, demiſſum, neque qua ſit materia, nec à quo fabricatum artificè ſatis conſtat, neq; planè hominum manibus creditur factum. Hoc igitur decidiſſe cælitus ferunt in quendam Phrygiæ agrum, cui nomen Peſſinunti (Πεσσινοῦς) Τὴν δὲ προσηγορίαν λαβεῖν τὸν τόπον ἐκ τοῦ πεσόντος ἀγάλματος ἐξ οὐρανοῦ.

Facta autem hæc Sacra die nono lunæ Nicander innuit in Alexipharm. Matralia qua die celebrata.

Ἠὲ κερτοφόροιο ζάκορος βωμίστρια Ῥείης
Εἰνάδι λειοφόροισιν ἐνιχρίμπτουσα κελεύθοις,
Μακρὸν ἐπιμβοάᾳ γλώσσῃ θεόν, οἷά τε, ξείνοι,
Ἰδαίης ῥηγλὸν ὅτ' εἰσαΐωσιν ὑλαγμόν.
Vtque Rheæ matris olim Divina Sacerdos
Ipſa viis lunæ jam nona luce propinquat,
Clamorémque altum tollit: &c.

ΜΙΘΡΙΑΚΑ.

Mithras & Mithres apud Perſas dicebatur Sol, ὁ ἥλιος. Ei, tanquam ſummo Deo Feſta & Sacra celebrabant, quæ μιθρειακὰ vocabant, quibus non niſi per gradus quaſdam pœnarum initiatos ferunt, vt oſtenderent, ſeſe veluti ἀπαθεῖς & indolentes. Hoc die Feſto ſoli Perſarum Regi ebrium licebat fieri. Sic enim Athenæus lib.10.cap.11. ex Diradu hiſtoriarum lib.7. ſcribit: ἐν μόνῃ τῇ ἑορτῇ τῇ ἀγομένῃ ὑπὸ Περσῶν τῷ Μίθρῃ, βασιλεὺς μεθύσκεται, καὶ τὸ Περσικὸν ὀρχεῖται· τῶν δὲ λοιπῶν οὐδεὶς κατὰ τὴν Ἀσίαν, ἀλλὰ πάντες ἀπέχονται κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τῆς ὀρχήσεως. *Hoc eſt:* In ſolo Feſto, quod agunt Perſæ in honorem Solis, Rex fit ebrius, Perſicóque more tripudiat. Ex aliis verò nullus eſt in Aſia qui tripudiet hoc die, ſed omnes ſolent abſtinere. Mithriaqualo feſtum.

Νηστεία Ταραντίνων.

AElianus lib.5. variæ hiſtoriæ c. 20. refert, cùm Tarentini Magnæ Græciæ populi Tarenta obſiderentur à Romanis, periculúmque eſſet, ne fame ad deditionem compellerentur, Rheginos decimo quoque die decernentes ieiunium, victum conceſſiſſe Tarentinis: proinde quum decedentibus Romanis liberarentur, memores calamitatis Tarentinos Feſtum conſtituiſſe, quod Νηστείας Ieiunium *appellârint.* Feſti huius origo.

Soli etiam ſunt iidem Tarentini ſingulis ferè menſibus boues ſacrificare, conuiuiaque publica facere, ita vt priuatarum multitudo ſemper

ferè

ferè inter pocula congreſſúſque verſata ſit. Eius rei huiuſmodi rationem reddiderunt: reliquos homines dum laborant, & ſunt in operis, victum ſibi comparare conſueſſe: ſe verò per conuentus & voluntates frequentes de victu non eſſe ſolicitos, ſed iam viuere, vt Athenæus refert ex libro quinquageſimo ſecundo, Theopompi Philippicarum hiſtoriam lib. 4. Dipnoſophiſtarum.

Οἰνιστήρια.

Oeniſteriorũ origo.

Οἰνιστήρια, *vt habet Stephanus in Theſauro linguæ Græcæ, Feſtum & Sacrificium fuit, quo ephebi comam poſituri libabant Herculi. Sic enim Euſtathius,* Οἰνιστήρια *(pro quo tamen in omnibus exemplaribus legitur* Οἰνιαστήρια*)* σπονδὴ τελουμένη τῷ Ἡρακλεῖ ὑπὸ τῶν ἐφήβων πρὶν ἀποκείρασθαι. *Et Heſychius,* Ἀθήνησιν οἱ μέλλοντες ἐφηβεύειν, πρὶν ἀποκείρασθαι τὸν μαλλὸν, εἰσέφερον Ἡρακλεῖ μέτρον οἴνου: καὶ σπείσαντες, τοῖς συνελθοῦσιν ἐπεδίδοσαν πίνειν: ἡ δὲ σπονδὴ ἐκαλεῖτο Οἰνιστήρια. *Pollux verò paulò aliter libro tertio, de* Οἰνιστηρίοις *his verbis ſcribit:* ἡ δὲ ὑπὲρ τῶν εἰς τοὺς φράτορας εἰσαγομένων παίδων οἴνου ἐπίδοσις, Οἰνιστήρια ἐκαλεῖτο. *Pamphilus autem Athenæum libro vndecimo.* Οἰνιστηρίαν *ponit pro capaci poculo, vino repleto, quo Herculi libârint, qui ex ephebis excedentes ponebant pendulas comas. Verba enim eius ſunt:* Οἱ μέλλοντες ἀποκείρειν τὸν σκόλλυν εἰσφέρουσι τῷ Ἡρακλεῖ μέγα ποτήριον, πληρώσαντες οἴνου, ὃ καλοῦσιν Οἰνιστηρίαν, καὶ σπείσαντες τοῖς συνελθοῦσι διδόασι πιεῖν.

OLERIA.

O*Leria Feſta in honorem Mineruæ ſunt celebrata, in Olero vrbe Cretæ, vt Stephanus meminit, Et Cælius libro decimo octauo, capite vigeſimo ſexto, Gyraldus etiam Syntagm.* 11.

Ὀνομαστήρια.

Ὀνομαστήρια *Feſtum quoddam fuit apud Græcos, quod celebrabatur ob impoſitionem nominis, vt* γενέθλια *ob natiuitatem: apud Greg. Nazianzenum.*

Ὀνομάτη & Ἡράκλεια.

E*X Solennitatibus, quas Sicyonii Herculi egerunt, priorem* Ὀνομάτην Onamatam, *id eſt, Nominatam appellârunt:* Ἡράκλεια Herculanam *poſteriorem: Pauſanias in Corinthiacis.*

Παμύλια.

Pamylia vnde facta & eorũ origo.

PAmyliorum *Celebritas Ægyptiaca à Pamyle Oſiridis nutrice nomen habet. Hæc enim Thebis è Iouis templo aquatum egreſſa, audiuiſſe dicitur vocem iubentem, vt proclamaret, magnum Regem & benefactorem Oſirim natum eſſe: quâ ſpe illa acta Oſirim educauit, & in eius rei memoriam Feſtum hoc inſtitutum fuit, Phallophoriis valde ſimile, vt Plutarchus in vita Oſiridis teſtatur, vbi inter alia hæc verba leguntur:* Παμύλην λέγουσι θρέψαι τὸν Ὄσιριν, ἐγχειρίσαντος αὐτῇ τοῦ Κρόνου καὶ τὴν Παμυλίων ἑορτὴν αὐτοῦ *(legendum fortaſſe* αὐτῇ*)* τελεῖσθαι, φαλλοφορίοις ἐοικυῖαν. *Nam in eo ſimulachrum proponebatur & circumferebatur, cui tres teſticuli inerant, vnde & Priapo Deus ſimilis, Pammeles, teſte Heſychio, dicebatur. Sic enim Plutarchus loco citato ait,* pamylia Feſtum agentes, quæ Phallo, id eſt virilis membri ſimulachro adhibito fiunt, imaginem proponunt atque circumferunt, cujus tripius eſt penis. *Rationem deinde conſuetudinis huius enarrans, addit:* Nam Deus eſt principium, omne autem principium vi genitali multiplicat id quod ab eo producitur: multiplex autem ſolemus ternario notare, vt quum dicimus, O ter felices. Niſi potius ita ſentiendum eſt, triplum à veteribus fuiſſe vſurpatum propriè. Humida enim natura quum ab initio principium & ortus omnium eſſet rerum, tria prima effecit corpora, terram, aërem, ignem. Quæ enim fabula rei additur, membrum virile Oſiridis in flumen fuiſſe abjectum à Typhone, & Iſidem quum id non inueniſſet, ſimulachrum ejus adornâſſe, ídque vt honoraretur & Phallus geſtaretur inſtituiſſe; ea huc facit, docérque genitalem vim & ſemen Dei pro materia prima habuiſſe humorem, & humoris interventu coaluiſſe cum his quæ naſcendi facultate erant prædita. *Hæc omnia Plutarchus.*

Pamyliorum ritus.

Πανιώνια.

PAnionia *Feſtum & Sacrum fuit, quod communiter ab vniuerſis Ionibus in agro Epheſio Neptuno Heliconio ad Mycalem montem ac promontorium fuit celebratum, Herodoti lib. 1. teſte.*

Παννυχίς.

Feſtum hoc quale

Παννυχὶς *fuit Feſtum quoddam Dianæ pernox, ſeu quod per totam noctem celebra-*

batur: ἑορτὴ ἀγρυπνητικὴ σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ, *vt Heſychius exponit. Latini* Pervigilium *appellant: Liuius, Tacitus, Suetonius, Gellius. Plato Polit. libro primo.* Παννυχίδα ποιήσουσι, ἣν ἄξιον θεάσασθαι. *Plutarchus*, συνουσίας μετ᾽ ἀλλήλων ἔχοντες ἐχρῶντο, κώμοις καὶ παννυχίσι. *Idem de Curioſitate*, βακχεῖα καὶ χορεὺς καὶ παννυχίδας ἐξετάζων καὶ συκοφαντῶν. *Athenæus libro quinto.* ἐγένετο δὲ καὶ πεμμάτια ἐν ταῖς παννυχίσιν, ἐν αἷς πλεῖστον ὅσον χρόνον διηγρύπνουν χορεύοντες. *Idem libro decimo tertio, ex Critia*, παννυχίδας θ᾽ ἱερὰς θήλεις χοροὶ ἀμφίεπουσιν. *Rurſum Plutarchus in Sympoſio ſeptem ſapientum*, τῇ πολυτελεῖ παννυχίδι ὕπνος καὶ χορείας τινὰς καὶ παιδιὰς πρὸς τὸν αἰγιαλόν. *Herod. libro tertio.* παννυχίδες ἐπὶ τελετείας εἰς μυστηρίων ζῆλον, *priuilegia ad formam Cereris myſteriorum. Athenæus libro decimoquarto, capite decimonono, ſcribit*, χαρίτας, *quod placenta genus eſt fuiſſe propoſita præmia* ταῖς παννυχίσι τῷ διαγρυπνήσαντι.

Πανος Feſtum.

Vthor eſt hiſtoriâ ſextâ Herodotus, ab Athenienſibus coli Pana Feſto & Sacris annuis, cum lampade. Refert etiam Cœlius Rhodig. libro vndecimo, capite vigeſimo ſeptimo.

Ritus huius Feſti. *In Arcadia quoque vbi Pan Præcipuè cultus fuit, Feſtum in eius honorem celebrabatur*, ἐν ᾧ οἱ παῖδες τὸν Πᾶνα σκίλλαις ἔτυπτον, ὅτε οἱ χορηγοὶ λεπτὸν ἱερεῖον ἔθυον, καὶ μὴ ἱκανὸν τοῖς ἐσθίουσι. *Vel aliter*: Οἱ Ἀρκάδες ἐπὶ θήραν ἐξιόντες, εἰ μὲν ἀφθονίας ἔτυχον, ἐτίμων τὸν Πᾶνα: Εἰ δὲ τοὐναντίον, σκίλλαις εἰς αὐτὸν παρῴνουν, ὡς ὄντος κυρίου τῆς θήρας ἐπισταθῆ. Μύναστος δὲ φησιν ἑορτὴν Ἀρκαδικὴν εἶναι, ἐν ᾗ οἱ παῖδες τὸν Πᾶνα σκίλλαις βάλλουσι. Χῖοι δὲ ὅταν οἱ χορηγοὶ λεπτὸν ἱερεῖον θύωσι, καὶ μὴ ἱκανὸν ᾖ τοῖς ἐσθίουσι, *vt Callierg us Theocriti Scholiaſtes indicat. Huc alludit Theocritus εἰδυλ. ζ. his verſibus:*

Κἢν μὲν ταῦτ᾽ ἔρδοις ὦ Πὰν φίλε, μή τύ τι παῖδες
Ἀρκαδικοὶ σκίλλαισιν ὑπὸ πλευράς τε καὶ ὤμους
Τανίκα μαστίσδοιεν, ὅτε κρέα τυτθὰ παρείη.

ΠΕΛΩΡΙΑ.

Peloriorum origo. Eloria *certo fuit Theſſalorum Feſtiuitas, in honorem* Διὸς πέλωρος *Iouis Peloris inſtituta & celebrata, propterea quòd per Pelorum quendam Pelaſga nuntiaſſet, montes &* *Ritus.* *Theſſalica tempe terræmotu fiſſa eſſe, & è ſtagnantibus aquis, ſpacioſiſſimos pulcherrimóſque compos apparuiſſe. Occupatâ igitur illo regione feſtum in eius honorem celebrârunt. Eius hæc fuit ratio: Ioui Pelorio ſacrificantes, eidem menſas ſplendidè paratas appoſuerunt. Sic enim Athenæus libro decimoquarto, capite decimoſeptimo, ſcribit, vbi fuſius de hoc feſto agit*, θύοντες Διὶ πέλωρι, τραπέζας τελαμπρῶς κοσμοῦντας προστίθησιν. *Ac omninò tanta cum humanitate, iucunditatéque feſtum illud celebrare ſunt ſoliti, vt in illo peregrinos omnes conuiuio exceperint, vinctos ſoluerint, & ſerui vno cum ſuis dominis ſumma cum licentia accubuerint epulatíque ſint atque adeò ipſis domini miniſtrarint. Saturnaliorum igitur feſto apud Romanos hoc Theſſalorum ſimillimum fuit, ſicut etiam Macrobius libro primo, indicat, & Batti Synopenſis teſtimonio confirmat. Meminit eius & Cœlius libro decimotertio, capite vigeſimotertio.*

Similiter in Cydonia ſeruis quadam Feſta ſtatuta fuerunt, quibus liberi ciuitatem non ingrediebantur, ſed ſerui rerum omnium erant domini, atque liberos flagris cædere eis licebat, Athenæo authore lib.6.cap.7.

ΠΥΡΣΟΝ.

Feſti huius origo. *Radunt feſtum quoddam anniuerſarium ab Argiuis* Πυρσὸν *vocari: quoniam quum euaſiſſent periculum à Danao Lynceus & Hypemneſtra facibus parta ſalutis è longinquis ſpeculis ſigno prætulerunt. Solebant enim ſigna* πυρσοῖς *dari: vnde apud Pauſaniam* πυρσὸν ἀνάψαι, πυρσὸν αἴσχειν, Signum è ſpecula dare igne accenſo. *Meminit huius Feſti Cœlius libro vndecimo, capite vigeſimoſexto. Et Natalis Comes libro nono, capite decimoſeptimo, Mythologiæ his verbis*: Cùm Hypemneſtræ *beneficio Lynceus vnus eſſet ſuperſtes è tot fratribus, periculum tantùm euadens Lyrceam confugit, quod oppidum fuit illis temporibus non procul ab Argis, vt ſcripſit in Corinthiacis Pauſanias. Eo igitur in loco face ſublatâ Lynceus ſignum dedit ſe euaſiſſe omne periculum, quod ita conuenerat cum Hypemneſtra, vt deuitatis Danai inſidiis vbi in tutum ſe recepiſſet, ita facem ſublatam oſtentarent. Sic etiam paulò poſt Hypemneſtra viciſſim facem Lariſſa ſuſtulit, qua ſignificabat, ſe quoque omne periculum euaſiſſe.* Quare manſit poſtea conſuetudo vt Argiui ad ejus rei memoriam Feſtum diem & ſolennitatem quotannis celebrârent, quum πυρσὸν, hoc eſt, Facem vocârunt.

Προμηθεία.

Lãpadũ 3. certamina Athenis. Ampadum, *ſiue* Facum certamina *fuiſſe Athenienſibus tria, tribus dicata feſtis,*

Ariſto-

Ariſtophanis Scholiaſtes indicat his verbis: Λαμπαδηδρομίαι γίνονται τρεῖς ἐν τῷ Κεραμεικῷ, Ἀθηνᾶ, Ἡφαίστῳ, Προμηθέως. *Idem in Ranis expanens hoc verſus Poëta,*

Λαμπάδα δ' ἐδεὶς οἷος φέρειν
Τ' ὑπ' ἀγυμνασίας ἔτι νυνί,
Iam nemo queat geſtare facem
Quòd non curant exerceri:

Scribit ſolitas fuiſſe λαμπαδουχεῖν ἐν ἡφαιστείοις καὶ παναθηναίοις: *Athenis autem fuiſſe gymnaſium* ἐν ᾧ ἐλαμπαδηφόρουν οἱ γυμνάζοντες: *&* τὸν τῆς λαμπάδος ἀγῶνα τρίτον Ἀθήνησιν ἀγαγέσθαι, *Feſto Promethei, Vulcani & Panathenæis: De Prometheo autem, & certamine in eius Feſto celebrata in Pauſania Atticis* (*Promethæorum ritus.*) *hæc extant, verba:* ἐν Ἀκαδημίᾳ δέ ἐστι Προμηθέως βωμὸς, καὶ θέουσιν ἀπ' αὐτοῦ πρὸς τὴν πόλιν ἔχοντες καιομένας λαμπάδας. Τὸ δὲ ἀγώνισμα, ὁμοῦ τῷ δρόμῳ φυλάξαι τὴν δᾷδα ἔτι καιομένην ἐστίν. ἀποσβεσθείσης δὲ οὐδὲν ἔτι τῆς νίκης τῷ πρώτῳ, δευτέρῳ δὲ ἀντ' αὐτοῦ μέτεστιν. εἰ δὲ μηδὲ τούτῳ καίοιτο, ὁ τρίτος ἐστὶν ὁ κρατῶν. Εἰ δὲ καὶ πᾶσιν ἀποσβεσθείη, οὐδείς ἐστιν ὅτῳ καταλείπεται ἡ νίκη. *Quibus vtique ſignificat, eſſe in Academia dicatam Prometheo aram unde lampada ſuccenſam geſtantes currendi in vrbem initia auſpicentur. Certaminis legem eſſe, tota curſu inextinctam ſeruâſſe facem: ſiquidem quum flamma perit primo nulla victoria ſpes. Præſtò autem ſecundus eſt, cui ſi itidem extinguatur, eo reiecto, ſubit tertius ac deinceps. Nemini prorſum victoria relicta, ſi omnibus lampadum interrextincta flamma euanuerit.*

De hac lucernarum ſeu lampadum ludo ab ipſo Prometheo inſtituto, ſic ſcribit Antonius Verderius (*De Prometheo Ludo ex Anton. Verdero.*): Prometheus templis atque aris coli meruit, &, quemadmodum Pauſanias ſcribit, ei ara Athenis in Academia erat dicata, ad quam ſtatis temporibus homines confluebant, ibíque faces accendebant, quas geſtantes verſus ciuitatem currebant, ſerie quadam ſeſe ſequentes: horum, qui accenſam vſque ad vrbis ingreſſum conſervaſſent palmam ferebant: iis, qui præcedebant, ſi fortè eorum faces fuiſſent inter currendum extinctæ, locum cedentibus illis, qui proximè ſequebantur. Id hoc etiam modo fieri ſolebat: Erat vna tantùm fax omnibus communis, quàm currentes ſibi mutuò tradebant: iis, qui ponè, in eorum locum, qui erant antè, per ſucceſſionem quandam ſubeuntibus. Sed hic ritus, ſiue ludos appellare placeat, non ſolùm Prometheo ſacer erat (quanquam ab eo inſtitutus legitur) ſed in Volcani quoque Minervæ cultum celebrabantur, neque ſemper pedibus, ſed interdum & equis currebant. Quare Adimantus apud Platonem, cùm Socratem hortaretur, ne ſocietatem quandam deſereret, dicit, veſperi eam ludis equeſtribus intereſſe, mutuò ſibi facem in Deæ, hoc eſt, Minervæ honorem tradentibus. Herodotus cùm Perſicum morem narrat, quo celerrimè nuntios mittebant (ſicut etiam apud nos eſt in vſu, cùm aliquid per diſpoſitos citatóſque equos mittimus: Semper enim poſt aliquod decurſum ſpacium in ſtathmis alii ſunt in procinctu, qui alios currentes & ipſi continuando excipiant) dicit, eos Græcorum conſuetudinem imitari, cùm currentes, facem quam Vulcano accenſam geſtant, per ſeriem ſibi mutuò præbent. De his ludis quidam memoriæ prodiderunt, eos Promethei factum referre, cùm ignem à cœlo ſublatum in terras detulit; atque ideò ita ab eo inſtitutos. Alii id ad humanæ vitæ curſum referunt: in quo, qui ætate anteeunt, vitæ lumine iis cedunt, qui ponè ſequuntur, vt eſt Platonis ſententia, qui libro de Legibus homines juſſit inter ſe prolis gratiâ inire conjugia, vt vitam, quam à parentibus ſunt mutuati, veluti ardentem facem, ipſi quoque apud filios ponant. Lucretius etiam de mortalium inter ſe ſucceſſione loquens, ſic inquit.

——Et quaſi curſores vital lampada tradunt.

Hæc Verderius: præter quem legi poſſunt de eodem ludo Ariſtophanis Interpres in Ranis, Plato lib. 1. de Repub. Pauſanias in Atticis, Herodotus in Vrania, Cicero in Rhetoricis ad Heren.

Ad ludum illum ergo alludit Lucretius, vbi de animantibus agit, quæ ſucceſſione propagantur, vitâ per vices, ab aliis in alia transfuſâ. Et Plato quidem lib. 6. de Legibus, vbi animam lumini comparans, viros, ait, oportere liberis generandis atque educandis operam dare, vt vitam, quam ipſi à Maioribus accepiſſent, viciſſim quaſi tædas ardentes poſteris tradant. Cur Diti oſcilla & Saturno lampades dedicata & in Saturnalibus præter ſigilla cereos miſſitare conſueuerint, egregiè diſſerit Pierius lib. 64. Et de λαμπαδουχεῖν, *id eſt, more ferendi faces in Prometheis, Vulcaniis & Panathenaicis Sacris vſitato, vide Eraſmum in Chiliadibus. Inde & natum prouerbium,* Lampada tradere: *&* λαμπαδοδρομία, *curſus, in quo faces ſeu lampades accenſæ manu geſtabantur, certabatúrque quis primus ad ſcapum perueniret, non extinctâ lampade: &* λαμπαδοφορία, *lampadum geſtatio: &* λαμπαδοφορεῖν *lampadem geſtare, lampadem geſtantem curſu certare:* λαμπαδηφόρος *Græcè,*

 qui

qui lucernam gerit: λυχνοφόρος *&* λαμπαδηφόρον*, idem: quem alio nomine* δᾳδοῦχον*, faciferum, tædiferúmque appellant* ἀπὸ τοῦ δᾳδουχεῖν *faces præferre. Sic* λαμπαδίζειν *Ariſtophanis interpres dixit, pro lampada tenentem curſu contendere.*

Celebrabatur & Corinthii Agon Lampadromicus, de quo in Hellotia diximus. Scribit quoque Siculus Timæus, Athenienſium nauarchum Diotimum appulſum Neapolim ex oraculo Parthenopæ rem Divinam obiiſſe. & curſum peregiſſe lampadicum, quem mox quotannis celebrârint Neapolitæ: vt etiam refert Cælius lib. 11. *cap.* 27.

Certamen ipſum ſeu curſus, in quo faces accenſa manu geſtabantur, certabatúrque quis primus ad ſcopum perueniret non extinctâ lampade, Λαμπαδηδρομία *dicebatur:* Λαμπαδηφόρος *curſor qui facem manu gerebat: quamvis Heſychius velit* Λαμπαδηφόρον *dictum* τὸν ὑποδοῦντα τὴν λαμπάδα. Λαμπαδαρχία *verò munus publicum fuit, quo is fungebatur qui illi ſolenni certamini præfuit, curſoribus faces ſuppeditans & alios ſumptus qui ad hos ludos requirebantur. Sic enim Ariſtoteles lib.* 5. *Politic. cap.* 8. λειτουργεῖν τὰς δαπανηρὰς μὲν, μὴ χρησίμους δὲ λειτουργίας, οἷον χορηγίας καὶ λαμπαδαρχίας, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται.

Προτρυγεία.

H*Eſychius refert, Dionyſio & Neptuno Feſtum quoddam celebratum, quod Græci* Προτρυγίας *appellârint: Latinè* Antevindemia *dici poſſet.*

Ποσειδῶνος Ογχήστου ἑορτή.

P*Auſanias in Bæoticis ſolennitatis cujuſdam meminit* Neptuni Oncheſtii *in qua Thebani occiderint Clymenum, Presbonis F. Phryxi nepotem.*

Ραψῳδῶν ἑορτή.

A*Thenæus ab initio lib.* 7. *meminit* Ῥαψῳδῶν *ſeu* Cantorum Feſti, *quod agebatur tempore Feſti Dionyſiaci: in quo ſinguli accedentes, veluti præmium, diis cantilenas perſoluebant: exoleuiſſe autem tandem refert.*

Σαρωνία.

T*Roezenij* Saronia *Feſta, in honorem Dianæ Saroniæ quotannis celebrârunt. Dicta autem ſic fuit Dea, quòd Saron Troezeniorum regulus Dianæ templum ad mare cœnoſum extruxiſſet. Pauſanias in Corinthiacis.*

Σεμνῶν ἑορτή.

P*Ropè Aſopum, in iliceto Dearum viſebatur templum, quas* σεμνὰς *vocârunt Athenienſes, Sicyonii* Εὐμενίδας*, quarum diem Feſtum annis ſingulis egerunt die vnâ, oues immolabant utero geſtantes, mulſo libabant, & floribus vtebantur pro coronis: authore Pauſaniâ in Corinthiacis: refert etiam Cælius lib.* 12. *c.* 1. *Feſti huius ritus.*

Σκιερεία.

I*N Arcadia Feſtum celebrârunt, quod* Σκιερείας *nuncupârunt, in honorem Dionyſii, cuius non longè à Stymphalo templum fuit, in eo hoc feſto ex Delphici Apollinis reſponſo flagellabantur mulieres, quemadmodum & Spartanorum iuuenes ad Aram Orthiæ: vt Pauſanias in Arcadicis, & Cælius Lect. Antiquit. libro* 18. *cap.* 1. *indicant. Scieriorum ritus.*

Σεπτήριον.

Σ*Επτήριον, quaſi tu dicas* Venerativum, *ſeu* Adoratiuum, *vna fuit trium* ἐννεατηρίδων*, id eſt,* Novennalium ſolennitatum, *quæ Delphis celebrabantur in honorem pugnæ Apollinis aduerſus Pythonem. Sic enim Plutarchus in Græcanicis Quæſtionibus, quæſt.* 12. Σεπτήριον imitationem habet pugnæ Apollinis, cum Pythone, & à pugnâ fugæ Dei ad Tempe aut perſecutionis. Alii enim fugiſſe eum ferunt, quòd peractâ cæde opus expiatione haberet: alii Pythonem ſaucium & fugientem via, quæ nunc Sacra dicitur, quum inſequeretur, ſupervenifſe ei recens è vulnere mortuo, & funerato à filio, cujus nomen Αἴξ, id eſt, capra, perhibent. *Septerij origo.*

Ταρίχων ἑορτή.

P*Haſelitæ quoddam Feſtum quotannis in honorem Cylabræ egerunt, in quo* ταρίχους*, hoc eſt, ſalſamenta ei ſacrificârunt. De eo lib.* 7. *Athenæus cap.* 17. *ſic ſcribit:* Heropyrhus in montibus Colophoniorum, de Phaſelidis ædificatione narrans, Lacium, inquit, qui Coloniam miſit Cylabræ opilioni ſalſamenta pro loci precio dediſſe, quæ ille petiverat. Nam quum ei propoſuiſſet Lacius, vt pro loco aut farinas, aut ſalſamentum quotannis ſacrificant. Philoſtephanus igitur ſic etiam libro 1. de Civitatibus ſcribit: Quæ ſunt in Aſia, Lacium ferunt Argivum, vnum ex iis qui cum Mopſo profecti ſunt, quem Lindium eſſe nonnulli voluerunt, Antiphemúque ejus fratrem qui Gelam condidit, *Tarichorum origo & ritus.*

condidit, in Phaſelidem vnà cum viris à M. pſo miſſum fuiſſe ex diuinatione quadam Mantus Mopſi matris, ac nauium propriarum proræ vbi coiiſſent, fractas eſſe circa inſulas Chelidonias, infligentibus his, qui erant cum Lacio, quia ad noctem vſque protogauerant. Fama eſt autem terram ibi cum emiſſe, vbi nunc eſt ciuitas, veluti prædixerat Manto, quum ſalſamentum Cylabræ dediſſet, hoc enim ille erat electurus. Inde traxerunt, vt Phaſelitę, Cylabram tanquam heroem honorantes, ſalſamentum ſacrificent.

Ταφὴ Ἄπιδος.

Feſti huius ritus. P*Lutarchus in libro de Oſiride indicat, Ægyptios* Ταφὰς Ἄπιδος Sepulturam Apidis *celebrantes Feſtam, animalia quadam producere, qua omnibus præſentibus vnà in ſepulchrum conijciant: exiſtimantes, hoc pacto ſe Typhoni necatori Oſiridis, voluptatem inde precipienti, vicisſim moleſtiam obijcere, lætitiámque eius infringere. In aliis etiam feſtinitatibus ſacrificijs quibuſdam Typhonis authoritatem deprimebant contumeliíſque afficiebant, ignominioſè in his tractabant rufos. aſinúmque de præcipitio deiiciebant, quod Cop. ita facere ſolebant, propterea quòd ruſus & aſinino colore fuiſſet Typhon. Et Buſiritæ ac Lycopolitæ tubarum vſu omninò abſtinebant, quòd harum ſonus voci aſininæ ſit ſimilis: planéque animal illud non mundum, ſed genius peculiare putabant, ob ſimilitudinem, quâ ei cum Typhone conueniebat, vt Plutarchus eodem libro teſtatur.*

Τεσσαρακοστόν.

Feſti huius origo. T Eſſatacoſton *tempus dicitur dierum quadraginta. Seruatum autem à veteribus tradunt, vti geſtantes vtero ante partum hoc dierũ numero ſacra ne adirent. Quin & à partu totidem, incommodis infeſtabantur plurimis, ſicuti infantes quóque per id ferme temporis morbidi ſunt, vti Cenſorinus docuit, ac ſine riſu, nec citra periculum. Quibus mox tranſactis Feſtum agitaban:* Τεσσαρ... *ſimiliter nuncupatum: vt Cælius indicat lib. 27. c. 21. L. A.*

Τιθηνίδια.

Tithenidiorũ ritus. T Ιθηνίδια *Latinè* Nutricalia *Feſtum fuit apud Lacedæmonios, de quo Athenæus lib. 4. ſic ſcribit:* Copidem parat ex Spartanis quicúnque voluerit alius: ἐν ᾗ τῇ πόλει κοπίδας ἄγουσι. καὶ τοῖς τιθηνιδίοις καλουμένοις, ὑπὲρ τῶν παίδων, *id eſt,* & Copides in vrbe agunt etiá in Feſto quod Tithinidia vocant, puerorum gratia. *Quibus & hæc addit:* Nutrices pueros mares in agros per id tempus exportant, & ad Dianam Corythaliam nominatam, cujus temp'um eſt apud Traſſum, in iis locis qui ſunt Cleræ propinqui, copidáſque faciunt: mactant lactentes etiam porcellos, paniéſque furnaceos in conuiuio apponunt. *Fuit autem* Κοπίς *genus quoddam peculiare conuiuij apud Laconas. de quo Athenæus eodem loco plura. Meminit huius Feſti Cælius quóque L. A. lib. 27. cap. 25. his verbis:* Fuêre apud Spartanos cœnæ quædam dictæ Copides, in quibus immolabatur capra, nec aliud præterea quidpiam: indéque carnis diſtribuebantur portiones, & panes, qui vocabantur Phyſicilli: & alia ſumptus non magni. Celebrabantur & hæc conuiuia in Tittenidiis, quando titthæ, id eſt, nutrices pueros deferrent mares in Dianæ templum, &c. *Κοπὶς quid.*

Τληπολέμια.

R *Hodi Tlepolemia agebantur. à Tlepolemi vxore Philozoe inſtituta, quorum erat præmium ex populo alba corona, vt Sardus indicat libro 3. de Moribus gentium.*

ΤΥΠΑΙ.

T Υπαι Typæ *Feſtum quoddam fuit apud veteres, vt Heſychius teſtatur & Cælius lib. 20. cap. 20. in fine forſan quo ἐκτύπτοντο, aut quo ſeſe mutuo ἔτυπτον: Suidas enim τυπὰς exponit πληγάς. Scribit nánque Herodotus lib. 2. Ægyptios quoſdam* προνηστεύσαντας θύειν, καιομένων δὲ τῶν ἱρῶν, τύπτονται πάντες: ἐπεὰν δὲ ἀποτύψωνται, δαῖτα προτίθενται τὰ ἐλίποντο τῶν ἱρῶν, *hoc eſt,* Ieiunare antequam ſacrificent: ardente autem ſacrificio omnes verberari: & poſtquam verberati fuerint dapes apponi ex ſacrificij reliquiis. *Quæ iiſdem propemodum mox verbis repetit, quum ait,* in ea Ægypti vrbe quæ Buſiris appellatur, quum Iſidis Feſta celebrãt, τύπτονται μετὰ τὴν θυσίην πάντες καὶ πᾶσαι: μυριάδες κάρτα πολλαὶ ἀνθρώπων. *Vbi etiam ſubiungit,* οὔ οἱ ὅσιον. λέγειν τὸν τύπτονται, fas tibi non eſſe dicere quo nam inſtrumento verberentur. *Præterea Coras Ægyptũ incolentes* τὰ μέτωπα κόπτονται μαχαίρῃσι. *Typarũ ritus.*

ΤΥΡΒΗ.

P*Eloponnenſes ad Eraſini in monte oſtia Baccho diem Feſtum egerunt, quem* Tyrbé *nominâſſe author eſt Pauſanias in Corinthiacis. Fortaſſe à* Turba, *quam* Τύρβη *ſignificat: quod in hoc, Feſtum inſano clamore, ceu in tumultu quodam fœdis item & obſcœnis ritibus, ſicut Bacchanalia Græcorum, Romanorum & Chriſtianorum celebraretur.*

ΥΑΚΙΝΘΙΑ.

Hyacinthiorum origo & ritus.

Yακίνθια *Feſtum fuit, cùm apud alias gentes, tum præcipuè apud Lacedæmonios celebrari ſolitum: quod etiam* Τακινθόκωμος *nominatum fuiſſe Heſychius innuere videtur. De eo ſic ſcribit Athenæus lib. 4. ex Didymo & Polycrate,* Τὴν δὲ Υακινθίων θυσίαν οἱ Λάκωνες ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας συντελοῦσι, καὶ διὰ τὸ πένθος τὸ γινόμενον περὶ τὸν Υάκινθον, οὔτε στεφανοῦνται ἐπὶ τοῖς δείπνοις, οὔτε ἄρτον εἰσφέρουσιν, ἀλλὰ πέμματα καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα διδόασι, καὶ τὸν εἰς θεὸν παιᾶνα οὐκ ᾄδουσιν, ἀλλὰ μετ' εὐταξίας πολλῆς δειπνήσαντες ἀπέρχονται. Τῇ δὲ μέσῃ τῶν τριῶν ἡμερῶν γίνεται θέα ποικίλη, καὶ πανήγυρις ἀξιόλογος, καὶ μεγάλη. Παῖδές τε γὰρ κιθαρίζουσιν, ἐν χιτῶσιν ἀνεζωσμένοι, καὶ πρὸς αὐλὸν ᾄδοντες, πάσας ἅμα τῷ πλήκτρῳ τὰς χορδὰς ἐπιτρέχοντες, ἐν ῥυθμῷ μὲν ἀναπαίστῳ, μετ' ὀξέος δὲ τόνου τὸν θεὸν ᾄδουσι. Ἄλλοι δ' ἐφ' ἵππων κεκοσμημένων, τὸ θέατρον, διεξέρχονται, χοροί τε νεανίσκων παμπληθεῖς εἰσέρχονται, καὶ τῶν ἐπιχωρίων τινα ποιημάτων ᾄδουσιν. ὀρχησταί τε ἐν τούτοις ἀναμεμιγμένοι, τὴν κίνησιν ἀρχαϊκὴν ὑπὸ τὸν αὐλὸν, καὶ ᾠδὴν ποιοῦνται. Τῶν δὲ παρθένων αἱ μὲν ἐπὶ καναθρων καμαρωτῶν ξυλίνων ἁρμάτων φέρονται, πολυτελῶς κατεσκευασμένων, αἱ δ' ἐφ' ἁμίλλαις ἁρμάτων ἐζευγμένων πομπεύουσιν. ἅπασα δ' ἐν κινήσει, καὶ χαρᾷ τῆς θεωρίας ἡ πόλις καθέστηκεν. ἱερεῖα τε παμπληθῆ θύουσι τὴν ἡμέραν ταύτην, καὶ δειπνίζουσιν οἱ πολῖται πάντας τοὺς γνωρίμους καὶ δούλους τοὺς ἰδίους. οὐδεὶς δ' ἀπολείπει τὴν θυσίαν ἀλλὰ κενοῦσθαι συμβαίνει τὴν πόλιν πρὸς τὴν θέαν. *Id eſt*, Hyacinthiorum Sacrum Lacedæmonii tribus diebus peragunt, & propter luctum ob Hyacinthum obortum neque coronantur in conviviis, neque panem inferunt, ſed bellaria & his ſimilia apponunt, neque etiam pæana Deo canunt, ſed ritè peractis conuiuiis diſcedunt. Medio autem trium dierum die, varium ſpectaculum celebratur, conventúſque fit egregius admodum & magnus. Pueri ſiquidem citharam in ſagulis ſuccincti pulſant, ad tibiámque canentes, omnéſque chordas iu rhythmo anapæſto plectro percurrentes, cum acuto tono Deum concinunt. Alij in equis ornatis theatrum percurrunt, multique adoleſcentum chori, qui poëma aliquod vernaculum canunt, ingrediuntur, inter quos ſaltatores immiſti deliram motionem ad tibiam, cantúmque effingunt. Ex virginibus iſtæ quidem in concavitate lignei currus viminei magnificè præparati vehuntur, illæ verò in certaminibus iunctorum curruum pompam ducunt, vniuerſáque ciuitas in motu ſpeculationiſque gaudio detinetur, Permulta fiunt hoc die ſacrificia. Atque cives omnibus quos norunt, ſuiſque ſervis conviuium exhibent. Neque quiſpiam eſt qui ſacrificiis non interſit, ita vt tota civitas vacua maneat vniuerſis civibus ad ſpectaculum proficiſcentibus. *Meminere huius quoque feſti etiam Xenophon Hellen. 4. Phanocinus & Ouidius lib. 10: Metamorph. vbi ſic canit:*

Nec genuiſſe pudet Sparten Hyacinthon: honórque
Durat in hoc ævi, celebrandáque more priorum
Annua prælata redeunt Hyacinthia pompa.

Fiebat autem in Hyacinthi honorem, quem imprudens Apollo diſci iactu interfecit. Sunt qui nocturna hæc Sacra fuiſſe velint.

Υδροφορία.

Hydrophoriorum origo.

Υδροφορία Hydrophoria *Feſtum fuit Athenis* πένθιμον ἐπὶ τοῖς ἐν τῷ κατακλυσμῷ ἀπολωμένοις, *id eſt*, lugubre in memoriam eorum inſtitutum qui diluuio periiſſent, *vt ex Apollonio Suidas refert: meminit & Heſychius, itémque Cælius lib. 18. c. 40. L. A. & Sardus lib. 3. de Moribus gentium.*

Fuit & Hydrophoria *ludi genus apud Græcos: vt refert Natalis Comes lib. 5. Myth. capite 4.*

Υστηρία.

H*yſteria Arginorum Feſtum fuit, in quo ſus immolabatur Veneri. Sic enim Athenæus lib. 2.* Ἀργεῖοι Ἀφροδίτῃ ὗς θύουσι, καὶ ἡ ἑορτὴ καλεῖται Υστηρία. *De eodem etiam Alex. ab Alexan. lib. 3. cap. 12. ſic ſcribit: Fertur in* Theſſalia Caſtnienſis Veneris fanum fuiſſe & aliud in Sida Pamphyliæ, & in Aſpendo, & Argis, in Feſto quod Hyſteria dicitur: in quibus præter inſtituta, moréſque aliorum ſues mactare licet, cùm in cæteris nullo modo fas ſit. *Vnde & nomen feſti compoſitum videtur ex* ὗς θυηρία: *vide etiam Cælium L. A. lib. 25. cap. 26.*

Φαγησία & Φαγησιποσία.

Feſti huius ritus.

Φαγησία καὶ Φαγησιπόσια Phageſia & Phageſipoſia *Feſta erant, in quibus cibo potúque ad ſatietatem vſque exhilarabantur: vt ex initio lib. 7. Athenæi intelligitur, vbi ſic ait:* ἐπιτελουμένης δὲ ἤδη τῆς Διονυσίων, τὴν Φαγησίων ἑορτὴν συντελεῖσθαι νομίσαντες οἰκονικοὶ, πάντων μᾶλλον ηὐφραίνοντο. *Citat ibidem Athenæus locum ex Clearcho, quo indicat, hoc Feſtum exoleuiſſe. Sed non exoleuit, proh dolor, apud Chriſtianos.*

Φερεφαττία.

Φερεφαττία.

Phere-phattio-rum ri-tus.

PHerephattria *Feſtum fuit Proſerpina, in quo apud Cyzicenos bos nigra Dea immolabatur. Sic enim Plutarchus ſcribit in vita Luculli*: Τῆς τῶν φερεφαττίων ἑορτῆς ἐνεςώσης, οἱ μὲν ἠπόρουν βοὸς μελαίνης πρὸς τὴν θυσίαν, καὶ σαιτίνην πλάσαντες τῷ βωμῷ παρέστησαν. ἡ δὲ ἱερὰ καὶ τρεφομένη τῇ θεῷ νομὴν μὲν εἶχεν ὥσπερ τ'ἄλλα βοτὰ τῶν Κυζικηνῶν ἐν τῇ περαίᾳ· κατ' ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν ἀποκριθεῖσα τῆς ἀγέλης, μόνη διενήξατο πρὸς τὴν πόλιν, καὶ κατέστησεν ἐπὶ τὴν θυσίαν αὑτήν. Aderant Pheſephattia Feſta, nec bouem nigram, qualis in his ſacris mactari ſolebat, ob circumfuſum hoſtem parare potuerant, pro boue igitur placentam altaribus offerendam conficiunt. Victima verò quæ ad hæc ſacra quotannis educabatur, vnà cum reliquis ciuium armentis, in vlteriori ripa paſcabatur. Ea verò, quo die Feſtum agebatur, à cætero grege ſecreta ſola tranauit ad vrbem, & ſeſe ſponte altari mactandum obtulit.

ΧΑΡΙΛΑ.

Chari-larum origo.

XAρίλα, *Plutarcho authore in Hellenicis, quæſt. 12. eſt Feſti nouennalis nomen, quod Delphis celebrabatur. Eius fabuloſam originem Plutarchus eodem loco ſic commemorat*, Fame ob anni ſiccitatem vrgente Delphos cum liberis & vxoribus ciues ad fores Legis ſupplices venerunt. Is farinâ & leguminibus notiores ſibi (non enim omnibus ſufficiebat) impertiit. Puella autem paruula quum accederet orba parentibus, & inſtaret petendo, calceo malam eius percuſſit, calceúmque in faciem eius coniecit. Hæc, vt erat animo minimè abiecto, pauper alioquin & deſerta, è medio ſe ſubduxit, cingulóque ſoluto fauces illigans ſeſe ſuſpendit. Tum creſcente penuriâ, & morbis accedentibus, Pythia Regi reſpondit: placandos eſſe manes Charilæ virginis, quæ ipſa ſibi mortem conſciuiſſet. Vix tandem inueſtigato, id nomen puellæ, quæ alapam accepiſſet, fuiſſe piaculare quoddam ſacrificium peregerunt, quod etiámnum nono quouis anno fit. Præſidet Rex, & farinam leguminaque impertit omnibus & peregrinis & ciuibus. Infertur puerile ſimulachrum Charilæ: poſtquam omnibus datum fuit, Rex id calceo ferit: quæ autem eſt Thyadum Princeps ſimulachrum ad confragoſum deſert locum, ibique collum fune cingentes ſimulachri, id defodiunt, vbi olim Charila ſepulta fuerat.

Χαρίτων τεμενη.

PAuſanias in Boeoticis indicat, Athenis in veſtibulo arcu tres Charites ſeu Gratias ſtare: ad has ſolenne celebrari, hominibus plebeis incognitum.

Χαρμόσυνα.

XAρμόσυνα, *Heſychio teſte, Feſtum quoddam fuit Athenis, quod Ægyptij σαίρει appellârunt, authore Plutarcho in Oſiride, vbi etiam rationem affert, quare ſic appellatum ſit*: Ἐγὼ δὲ, *inquit*, εἰ μὲν Αἰγύπτιόν ἐστι τοὔνομα τοῦ σαράπιδος, εὐφροσύνην αὐτὸ δηλοῦν οἴομαι καὶ Χαρμοσύνην, τεκμαιρόμενος ὅτι τὴν ἑορτὴν Αἰγύπτιοι τὰ χαρμόσυνα Σαίρει καλοῦσι. Ego autem, ſiquidem Ægyptia vox eſt Sarapis, gaudium ea & lætitiam ſignificari cenſeo: hoc adductus argumento, quod Charmoſyna, id eſt, Feſtum lætitiæ diem Sarei appellant Ægyptij. Feſti huius ratio.

ΩΜΟΦΑΓΙΑ.

ΩΜοφαγίαν *poſt Græcos etiam Arnobius libro 5. aduerſus Gentes meminit*: Bacchanalia etiam, *inquit*, prætermittemus inania, quibus nomen Homophagus Græcum eſt, in quibus furore mentito, & ſequeſtrata pectoris ſanitate circumplicatis vos anguibus, atque vt vos plenos Dei numine ac maieſtate doceatis, caprorum reclamantium viſcera cruentatis oribus diſſipatis. *Homophagia autem dicta quaſi crudiuora.* Feſti huius ritus.

ΩΡΑΙΑ.

HEſychius dicit ὡραῖα εἶναι τελετήν τινα ἐν ᾗ τῶν ὡραίων ἁπάντων ἐγίνοντο ἀπαρχαί, *id eſt*, Horæa eſſe Feſtum quoddam, in quo frugum omnium oblatæ ſint primitiæ. *Meminit eius & Cælius lib. 13. cap. 16.* Horæorum ritus.

Athenæus lib. 11. cap. 11. Feſti cuiuſdam meminit quod in Geryt ide celebrabatur, in quo inter alia περιέφερε ἐν κύκλῳ λεπαστὴν πᾶς, ἐνέχει τε σφόδρα κυανοειδῆ, *id eſt, circumferebant in circulum lepaſtam, atque in nigram celantem effuderunt. Eſt autem* λεπαστὴ, *vt ibidem ex Ariſtophane, Apollodoro, Pherecrate, aliiſque authoribus annotatur, genus quoddam calicis ſeu poculi.*

Meminit idem author lib. 14. cap. 1. ex lib. 1. Prouerbiorum Clearchi Solenſis, alterius Feſti, in quo mulieres eos qui non haberent vxores in Lacedæmone, circa aram trahentes alapis cædebant, vt contumeliam huiuſce rei fugientes, liberorum amore caperentur, atque ætate aptâ vxores ducerent.

Et lib.14.cap. 13. ἐν τοῖς συμμίκτοις συμποτικοῖς Ariſtoxeni indicat, Poſidoniatas, qui in ſinu Thyrrheno habitant, Feſtum quoddam Græcarum ſuis adhuc temporibus celebrâſſe, in quo in vnum conuenientes antiqua nomina & leges recenſuerint, & conquerentes inter ſe, lachrymantéſque diſceſſerint.

Perſæ Feſtum peregerunt, quod Vitiorum vocarunt interitum, in quo ſerpentium & animalium etiam ferarum vim magnam immolârunt, bono dæmoni hoc pacto gratificari ſtudentes: malo autem moleſtia plurimum inferre. Nam iuxta Manichæorum hæreſin duo induxerunt principia: bonum quidem vnum, mali verò conſors alterum: atque illum Hernuſdatin dixerunt, hunc Arimanin, qui ſit pernitioſus infeſtúſque dæmon. Cælius libro 18.cap.18. Antiq. Lect.

Natalis Comes lib.9.cap.2. Mythol. meminit Solennitatis cuiuſdam apud Troezenios in honorem Oreſtis inſtituta. Cùm enim Oreſtes in cella quadam antequam expiaretur conſiſtere iuberetur, cum eo epulati fuerunt, qui luſtrationi illi præfuerunt: ad eius rei ſempiternam memoriam, illorum poſteri ſtatis diebus in eodem loco cœnitârunt.

Refert idem lib.7.cap.17. cùm Myrtilus, cuius aſtu Pelops Oenomaum vicerat, in mare præcipitatus, ſed ab æſtu eiectus ad Pheneatas appulsiſſet, ibique honorificè ſepultus fuiſſet, annua ei Sacrificio ac Feſta inſtituta eſſe. Et lib.5.cap. 13. teſtatur ex Laconicis Pauſaniæ, in monte ſupra Miganium, quem locum Laryſium vocârint, ineunte vere dies Feſtos agitâſſe in honorem Bacchi, quòd ibi vua matura primò inuenta ſit.

Megaris cùm ſibiipſi manus intuliſſet, tumulum ei confeſtim excitârunt, & Feſtum diem quotannis ei celebrârunt, Pauſaniâ authore in Atticis.

In Ægyſthenis funum fuit Melampi, Amythaonis filij, ibi Melampo rem Sacram fecerunt, & quotannis diem Feſtum egerunt. Pauſaniâ in Atticis teſte.

Cùm Mermerus & Pheres Medeæ filij propter ea quæ Glaucæ obtulerant munera, à Corinthiis iniuſtè lapidibus obruti fuiſſent, infantuli Corinthiorum ab eis necabantur, donec annuo ab eis Feſta & ſacrificio ex oraculo ſunt conſtituta, & Metus item adiunctus, exſculpta mulieris imagine formidabili. Corintho autem à Romanis exciſâ, & ſublatis veteribus Corinthiis, non amplius ab his qui in coloniam venerunt, Feſta & ſacrificio hæc ſunt perſoluta, néque pueris in ipſorum honorem detondentur capilli, neque atras veſtes gerunt. Pauſanias in Corinthiacis.

Sicyonij quædam ſimulachra in occulto habuerunt, ſed ea quotannis nocte vnâ, quæ eis Feſta fuit, in Bacchi ædem è ſacrario, quod ab ornatu κοσμητήριον nominârunt, deportârunt: idque fiebat facibus prælucentibus, & patriis hymnis. In ordine primus fuit Bacchus, quem Androdamam Phliantis F. conſecrâſſe ferunt. Sequutus eſt is qui Lyſius dictus fuit, à Thebano Phanete oraculi Delphici monitu Thebis Sicyonem allatus: vt Pauſanias indicat in Corinthiacis.

Sicyone rectà Phliuntem proficiſcentibus, & ad via ſiniſtra decem ſtadia digreſſis nemus occurrit, quod Pirxa vocârunt, & in eo ſacellum Cereris & Proſerpinæ: ibi ſeorſim viri Feſtum celebrârunt. At eum locum qui Nymphon (id eſt, nuptialis thalamus) appellatur, Feſtiuitati mulierũ reliquerunt. Pauſanias in Corinthiacis.

Hecaten ex Diis potiſſimùm Æginetæ coluerũt, & in honorem eius ſolenne etiam quotannis Feſtum celebrârunt, quod Orpheum Thracem apud eos inſtituiſſe Pauſanias in Corinthiacis teſtatur.

Baccho Melanagidi Træzenij Muſicæ certamen quotannis inſtituerunt: natatoribus item & nauigiorum curſu certantibus præmia propoſuerunt. Pauſanias in Corinthiacis.

Lerna, quæ mari fuit vrbs finitima, & Arginorum ditionis, Lernæa, Feſta in honorem Cereris celebrata ſunt, vt Pauſanias indicat in Corinthiacis, vbi etiam refert, ea à Philamone fuiſſe inſtituta.

Geronthris, quæ vrbs in Lacedæmoniorum regione, Feſtum Marti quotannis celebrant, in quo mulieribus, ne lucum, qui circa Dei templum eſt, ingrediantur, eſt interdictum, Pauſaniâ teſte in Laconicis.

Meminit etiam circa finem huius libri Feſti cuiuſdam annui, quod Aſinæi in honorem Dryopis Apollinis filij celebrârint.

Meminit porrò in Eliacis Feſti cuiuſdam Rheginorum, ad quod Meſſenij littoralis aræ incolæ cœtum puerorum numero 35. Rheginum miſerint quotannis.

Libro ſexto indicat in Elide locum fuiſſe, quem Hippodamium nominârunt, ſepimento circundatum: eum mulieres ſemel quotannis ingreſſas, Feſtum diem & rem ſacram Hippodamiæ feciſſe, aliáque in eius honorem peregiſſe.

In Achaicis ſcribit, Tritia oppido Achæorum in mediterraneis ſito annuum ſolenne celebrari, in honorem magnorum Deorum, quorum ſimulachra ex argilla confecta fuerint: non tamen alio ritu eã, quàm Græci Baccho, Sacrificare.

In Arcadicis indicat, Cynæthaenſes, hyemis tempore Feſtum celebrare, in quo oleo inuncti viri taurum quemcúnque Bacchi inſtinctu comprehendant, ex armento boum ſublatum, & ad templum perducant, ibique ſacrificent.

Refert ibidem, Bathi, non procul Trapezunte, Feſtum tertio quóque anno celebrari, magnis duabus, hoc eſt Cereri & Proſerpinæ quemadmodum idem author eodem libro, & in Meſſeniorum hiſtoria teſtatur.

Meminit

Meminit etiam in Arcad. ſolennitatis ab Arcadibus in honorem Proſerpinæ Δεσπόινη, id eſt, Dominæ celebratæ. In ea immolauit quíſque Deæ de rebus quas poſſedit. Victimarum autem guttura non inciderunt, vt in alijs ſacrificijs moris fuit: ſed in quodcúnque victima membrum quíſque incidit, id abſcidit.

Oſlea fecerunt Locri Opuntij Aiaci Oileo: Megarenſes Ioui Dioclea, vſque ad veris initium: in Orchomene Minyia: & Proteſilao Proteſilia, vt etiam Philaca vrbe in Theſſalia, quo loco ipſe dicebatur regnâſſe. Sardus libro 3. de Moribus gentium. Celebrârunt Lebadeæ Trophonia Apollinis vel Ergini filio Trophonio: Amphiaræa Oropi Amphiaro: ibidem.

Ælianus in varia hiſtoria refert, Indos, ſi à Rege abluantur capilli, Feſtum eum diem agere.

In Eryce Siciliæ monte tempus quoddam obſeruabatur, quod RECESSVS vocabant, quo Deam aiebant in Libiam tranſmigrare ſolitam & columbas omnes eius loci non apparere, quaſi cum Dea ſimul diſceſſerint. Poſt nouem autem dies inuocatis redditibus, vna columba ex mari aduolante, ac in templum Deæ accedente, reliquæ protinus adſunt. Tunc igitur quicunque ex accolis erant diuites conuiuia parabant, reliqui cum lætitia applaudebant. Totus locus butyrum oluit: quâ coniecturâ vti ſolebant Deam rediiſſe. Athenæus lib. 9. cap. 17.

In Inſula Thule præcipua ſolennia ſunt, quæ quotannis in honorem SOLIS celebrantur: quando ſpeculatores ex altiſſimis montibus nunciant, Solem redire ad ipſorum Horizontem, quum antea verno tempore dies 40. integras noctes habuerunt, ſicut in Autumno dies 40. continuam lucem. Procopius de Bello Gothorum lib. 2.

ÆGYPTIORVM Feſta.

AEgyptij frequenter quotannis dies Feſtos, in iiſque conuentus ſolennes egerunt. ſed præcipuè ac ſtudioſiſſimè in vrbe Bubaſti, in honorem Dianæ: ſecundo loco in vrbe Buſiri, in honorem Iſidis (in qua vrbe maximum eſt templum Iſidis, ipſa in medio Delta Ægypti ſita:) tertiò, in vrbe Sai, in honorem Mineruæ: quartò Heliopoli, in honorem Solis: quintò, in vrbe Buto, in honorem Latonæ: ſextò, in vrbe Papremi, in honorem Martis. Cum autem ſe contuliſſent in vrbem Bubaſti, hæc fecerunt. Nauigârunt viri pariter & mulieres, magna in ſingulis nauibus vtrorúmque multitudine. Inter nauigandum aſſiduè mulieres aliquot crepitacula tenentes plauſerunt, viri tibiis cantârunt: cæteri, cæteræque modulati ſunt, manúſque comploſerunt in nauigando, vt ad quámque vrbem peruenerunt, appulsâ ad terram naui, mulierum quidem aliæ ea quæ dixi fecerunt, aliæ verò compellatis eius vrbis fœminis, probra ingeſſerunt: aliæ ſaltârunt: aliæ quum ſurrexiſſent retraxerunt illas. Talia ad ſingulas ciuitates ad flumen accolentes egerunt.

Quum ad vrbem Bubaſtim peruentum eſſet, diem Feſtum celebrârunt magnis oblatis hoſtijs. Quo in Feſto plus vini abſumpſerunt, quàm toto reliquo anni tempore. Commeârunt illuc, vt indigenæ retulerunt, virorum ac mulierum, præter pueros, ad ſeptingenta millia. At in vrbe Buſiri, verberârunt ſeſe poſt ſacrificium cuncti, multa ſanè hominum millia: quo autem ſe verberârint, non fas fuit dicere. Sed ex omnibus præcipuè hoc fecerunt Cares, qui Ægyptum incoluerunt: adeò quidem, vt gladiis frontes quoque conciderint: quo dabatur intelligi, eos hoſpites fuiſſe, non Ægyptios.

Vt verò in Saim vrbem ſacrificatum conuenerunt, noctu ſub dio vniuerſi circum mœnia frequentes lucernas accenderunt, imbutas ſale & oleo plenas cum multa lychno, quod totâ ardeat nocte. Quod Feſtum Λυχνοκαΐαν appellârunt, hoc eſt, Lucernarum accenſionem. Ad hunc conuentum quicunque Ægyptiorum non iuiſſent, obſeruatâ ſacrificij nocte, & ipſi lucernas accenderunt cuncti: neque id in Sai modò, ſed etiam per vniuerſam Ægyptum.

Ad Heliopolim & Butum qui venerunt, tantùm ſacrificâſſe contenti fuerunt. In Papremi verò & hoſtias & ſacra operati ſunt: ſed quoad Sol inclinatus eſſet, pauculi Sacerdotes circa ſimulachrum exercebantur: plures autem eorum tenentes ligneas clauas, ſteterunt pro foribus templi, alij è regione plus mille virorum, qui vota exequuti ſunt, cum ſingulis fuſtibus frequentes conſtiterunt: qui pridie ſimulachrum ex ligneo ſacello deaurato in aliud Sacrum domicilium deportârunt, paucis illis, qui miniſterio ſimulachri delecti fuerant, trahentibus plauſtrum quatuor rotarum, quo vectum fuit & ſacellum, & quod intus erat ſimulachrum. Hos ingredi prohibuerunt ij qui in veſtibulo ſteterunt: at hi qui vota exequuti ſunt, opitulantes Deo, percuſſerũt eos atque repulerunt. Hic vehemens exorta eſt fuſtuaria pugna, mutuò capita ferientium: multique ex vulneribus perierunt, etſi Ægyptij quenquam mortuum negârint. Dixerunt autem indigenæ, Feſtum & conuentum hunc ideò inſtitutum, quòd id templum incoluerit mater Martis: ac ad eam Martem iam adultum ac virilis ætatis veniſſe, coeundi gratia cum matre: quem materni Miniſtri, vt qui eum antea non cognouiſſent, ingredi ad matrem non permiſerunt, ſed repulerunt. Hunc autem ex alia ciuitate adductis hominibus, cuſtodes malè mulctâſſe. Et ob hanc rem aiunt ſolennem eſſe Marti die illo Feſto hanc rixam: & inſtitutum, ne in templo cũ

fœminis coiretur, neue à mulieribus niſi abluti templa adirent. Refert hæc omnia Herodotus libro ſecundo.

APPENDIX
ad Feſta Romanorum.
De Novendiali Sacro.

Erat *& Sacrum* Novendiale *apud Romanos, à numero nouem dierum ſic dictum. Celebrabatur, cum prodigium aliquod accidiſſet, quod hoc ſacro expiari credebant: Et vel à Pontifice Max. vel à Prætore urbano ex Senatus decreto indicebatur. De quo Liuius Decad. prima libri primi ſic ſcribit*: Deuictis Sabinis, cum in magna gloria; magníſquè opibus regnum Tulli, ac tota res Romana eſſet, nuntiatum Regi, Patribúſque eſt, in monte Albano lapidibus pluiſſe: quod cum credi vix poſſet, miſſis ad id viſendum prodigium, in conſpectu haud aliter, quàm cum grandinem venti glomeratam in terris agunt, crebri cecidere è cœlo lapides, viſi etiam audire vocem ingentem ex ſummi cacuminis luco, vt patrio ritu ſacra Albani facerent, quæ velut Diis quóque ſimul cum patria relictis, obliuioni dederant: & aut Romana ſacra ſuſceperant, aut fortunæ (vt fit) ob irati cultum reliquerant Deûm. Romanis quóque ab eodem prodigio Nouendiale Sacrum publicè ſuſceptum eſt: ſeu voce cœleſti ex Albano monte miſſa (nam id quóque traditur) ſeu aruſpicum monitu, manſit certè ſolenne, vt quandocúnque idem prodigium nuntiaretur, feriæ per nouem dies inſtituerentur. *Idem rurſus Decad. libro 5. ſic ſcribit*: Tempeſtates fœdæ fuere (*ſcilicet poſt Cannenſem cladem*) In Albano monte biduum continenter lapidibus pluit; tacta de cœlo multa: duæ in Capitolio ædes: vallum in caſtris multis locis ſupra Sueſſulam: & duo vigiles exanimati: murus turréſque quædam Cumis non ictæ modo fulminibus, ſed etiam decuſſæ. Reate ſaxum ingens viſum volitare: ſol rubere ſolito magis, ſanguineóque ſimilis. Horum prodigiorum cauſâ diem vnum ſupplicatio fuit: & per aliquot dies conſules rebus diuinis operam dederunt: & per eoſdem dies ſacrum Nouendiale fuit.

APPENDIX
ad Ludos Romanorum.

E*Xpoſitis ſuprà inter Feſta Romanorum Ludis, de quibus ſciri poteſt quo die, aut ſaltem quo menſe celebrati ſint, nunc etiam eos enumerabimus, de quibus vtrúnque horum ignoratur.*

Ex Græcia autem & Troia ad Romanos tranſlatos fuiſſe Ludos nemo dubitat, ſed ij progreſſu temporis à Numa Rege, aliíſque & numero & Ceremoniis valde ſunt aucti: eóſque duo genera Magiſtratuum, Ædiles Curules & Prætores plerúnque dederunt, ab initio quidem paruo, ſed temporis progreſſu apparatu & ſumptu profuſiſſimo, idque vel in templis, vel in theatro, vel Circo, vnde & Theatrales & Circenſes nominati ſunt. *Vnde ludi Romam tranſlati.*

Ludi Troiani, ſiue Troiæ Ludicrum.

TRoiani Ludi, *quos & Troiæ ludicrum appellârunt, omnium in Romana Republica fuerunt antiquiſſimi, ab Aſcanio Æneæ filio in Italiam tranſlati, edebantúrque in Circo, vnde & Circenſes dicti à Suetonio in Tiberio, à pueris maioribus & minoribus turmatim congredientibus. Qui præſidebat his* Princeps *iuuentutis dicebatur & ex Senatorum aut Imperatorum filiis creabatur: hinc Tacitus ſcribit, Tiberium Cæſarem viuente Auguſto patre Principem iuuentutis fuiſſe. Suetonius etiam in C. Iul. Cæſare 39.* Troiam, *inquit*, luſit turma duplex maiorum, minorúmque puerorum. *Idem in Auguſto cap. 43.* Sed & Troiæ ludum edidit frequentiſſimè, maiorum minorúmque puerorum delectu, priſci, decoríque moris exiſtimans, claræ ſtirpis indolem ſic enoteſcere. *Et in Tiberio*: Præſedit & Actiacis ludis, & Troianis Circenſibus ductor turmæ puerorum maiorum. *Dio lib. 43. de ludis Cæſaris,* Etiã, *inquit*, Troiam antiquo more patriciorum filij luſerunt: iuuencíq;, qui dignitate æquales erant, curribus certauerunt. *Troianorum ludorũ antiquitas.*

Originem autem & ceremonias horum Ludorum ſic deſcribit Vergil. lib. 5. Æneid.

Ac pater Æneas nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe comitémque impubis Iuli
Epitiden vocat, & fidam ſic fatur ad aurem:
Vade age, & Aſcanio, ſi iam puerile paratũ
Agmen habet ſecum, curſúſque inſtruxit equorum,
Ducat auo turmas, & ſeſe oſtendat in armis.
Sic ait: ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, & campos iubet eſſe patentes.

Incedunt

Incedunt pueri,paritérque ânte ora Parentum
Frenatis lucent in equis:quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit,Troiǽq; iuuentus,
Omnibus in morem tonſa coma preſſa corona:
Cornea bina ferunt præfixo haſtilia ferro:
Pars leues humero pharetras, & pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum & circulus auri.
Tres equitum numero turmæ,terníque vagantur
Ductores:pueri bis ſeni quémque ſecuti,
Agmine partiro fulgent,paribúſque Magiſtris.
Vna acies iuuenum, ducit quàm paruus ouantem
Nomen aui referens priamus,&c.

Et mox:

Poſtquam omnem læti conſeſſum, oculóſque ſuorum
Luſtrauere in equis:ſignum clamore paratis
Epitides longè dedit, inſonuitque flagello:
Olli diſcurrêre pares:atque agmina terni
Diductis ſoluêre choris:rurſúſque vocati.
Conuertêre vias infeſtáque tela tulêre.
Inde alios ineunt curſus,alióſque recurſus
Aduerſis ſpaciis,alternóſque orbibus orbes
Impediunt,pugnæque cient ſimulachra ſub armis:
Et nunc terga fugæ nudant, nunc ſpicula vertunt.
Infenſi factâ pariter nunc pace feruntur.

Item:

Hunc morem,curſus,atque hæc certamina primus
Aſcanius longam muriscùm cingeret Albam,
Retulit,& priſcos docuit celebrare Latinos,
Quo Puer ipſe modo, ſecum quo Troia pubes,
Albani docuere ſuos.Hinc maxima porrò
Accepit Roma,& patrium ſeruauit honorem
Troiáque nunc pueri, Troianum dicitur agmen.

Sed tamen diuerſum videtur ſentire Cornelius Tacitus, cuius libro 11. *hæc ſunt verba:* Eáque offenſio altius penetrabat,quia idem Thraſea Patavij, vnde ortus erat, ludis Cetaſtis à Troiano Antenore inſtitutis habitu tragico cecinerat. *Suetonius verò in vita Auguſti*, Sed & Troiæ ludum, *inquit*, edidit frequentiſſimum maiorum minorúmque puerorum, priſci decoríque moris exiſtimans claræ ſtirpis indolem ſic noteſcere. *Hunc ludum retentum fuiſſe Arimini in Italia ſe puerum vidiſſe Blondus teſtatur lib.*2. *de Roma triumphante, munus à Carolo Malateſta Principe datum.* Non autem *inquit*, pueri, ſed viri luſerunt nobiles: qui ad nuptias Galeoti Malateſtæ ex omni Italia inuitati erant:numero ad triginta in equis deſultoribus velociſſimiſque,ſinguli arma induti ex corio fabrefacta perpulchrè varijs ornata coloribus,ferreum enſem nequaquam acutum manu geſtabant:decurrentéſque in circuitum galeas in id tumentiores factas, & humeros cæſim inuicem cædebant, & proximum Priſco ludus nomen retinet, pro Troiano agmine Torniamen.

Ab hoc etiam genere Ludorum Tornamentâ *Germanorum, quaſi dicas* Troiamenta, *Germanicè* Zurner *originem ſumpſerunt, in quibus ad eundem modum haſtis,aliiſque armis certant,non tamen pueri ſolùm,ſed viri quóque, néque operto capite coronatóque,vt in Troia ludicro,ſed caſſide tecto.Inſtituit autem hos ludos equeſtres in Germania Henricus* 1. *Imperator,vt eâ quóque ratione generoſa iuuentus ad bella præpararetur,vt in Saxonia legitur Chronico.* *Torniamenta Germanica vnde.*

Ludi Capitolini.

DE *origine & inſtitutione horum Ludorum Liuius Decad.*1.*lib.* 5. *ſic ſcribit: Senatuſconſultum facit (M. Furius Camillus) vt Ludi Capitolini fierent, quòd Iupiter Opt. Max. ſuam ſedem atque arcem populi Romani in re trepida tutatus eſſet: Collegiúmque ad eam rem M. Furius Dictator conſtitueret, ex iis qui in Capitolio atque arce habitarent. Et mox: Lucutio templum propter cæleſtem vocem exauditam in Noua via iuſſimus fieri:Capitolinos Ludos ſolennes aliis addidimus, collegiúmque ad id nouum iuſſu Senatûs condidimus. Ex quibus ſimul intelligitur, hos Ludos inſtitutos eſſe in honorem Iouis Capitolini,pro ſeruato Capitolio ab hoſtibus Gallis Senonibus.* *Origo horum Ludorũ.*

In his Ludis præconis voce Sardianos venales proclamare,& ſenem quendam ludibrij causâ producere ſolebant,bullam colla appenſam gerentem vt Plutarchus refert in Quæſtionibus q. 53 *Huiúſque ritus cauſam hanc indicat, Quòd Veientes Hetruſcorum populus longo tempore Romulo bello reſtitiſſent, Romulus hanc vltimam vrbem tandem ceperit, multóſque captiuos ſub haſta vendiderit vnà cum ipſorum Rege, futilitatem eius ac ſtultitiam deridens. Quum enim Hetruſci à Lydis originem trahant & Lydorum primaria vrbs ſit Sardes,ideò, inquit, Veientes Sardinianorum nomine proclamant, & in hunc vſque diem morem hunc conſeruant. Vide apud Eraſmum Prouerbium, Sardi venales.* *Ritus horum Ludorũ.*

Ludi

Ludi Auguſtales, & Palatini diuerſi à Superioribus.

D*E his Ludis Dio lib. 56. cap. vltimo ſic ſcribit :* Decretum porrò eſt, ne qua Auguſti imago vllo in funere ferretur, vt natalitiis eius ludis Conſules, quemadmodum Martis fieri ſolitum, præmia certaminum proponerent, Auguſtalia Tribuni plebis tanquam Sacri celebrarent. Iique omnia reliqua eo, quo conſueuerant fieri, more peregerunt : veſte triumphali ludis Circeoſibus vſi : curſum tamen non conſcenderunt. Præter hæc in Palatio Liuia peculiares ludos in honorem Auguſti fecit, qui ipſi quóque ſecundo loco ab Imperatoribus exhibentur. *Et mox :* Eo tempore plebs tumultuata eſt, quum Auguſtalibus quidam Hiſtrio nollet pro conſtituta mercede in theatrum intrare : nec finis ante turbam fuit, quàm eâ ipsâ die Tribuni plebis coacto Senatu precibus impetrârunt, vt liceret ſibi maiores aliquantò, quàm legibus permitteretur, ſumptus facere. *Palatinorum Ludorum etiam Suetonius in Caligula meminit.*

Ludi Votiui, Triumphales & Victoriæ.

H*I Lud. à Magiſtratibus ad bellum ituris vouebantur, ſi res feliciter gererentur & victoriâ potirentur. Celebrabantur autem vel Sibyllinis oraculis, vel Augurum præceptionibus, vel Imperatorum votis ac promiſſis, vel ante bellum, vel confecto bello & partâ de hoſtibus victoriâ. Tales erant illi quos* Magnos *cognominârunt, quòd in honorem Iouis, quem Principem Deorum habebant, fierent : Horum Ludorum ſæpè mentionem facit Liuius. Nam. lib. 22. in hiſtoria anni 586. ſcribit,* Authore Q. Fabio Max. Dictatore placandæ Deûm iræ, & victoriæ de Carthaginenſibus impetrandæ gratiâ, ex libris Sybillinis votos fuiſſe Ludos Magnos, æris 338. millibus triente, præterea bubus Ioui 300. multis alijs bubus albis, atque cæteris hoſtibus, &c.

Quomodo autem hi Ludi vouerentur ex eodem Liuio intelligitur, qui libro 49. ſic ſcribit: Certâ deinde forte, Senatuſconſultum factum eſt, quòd populus Rom. eo tempore duellum juſſiſſet cum Rege Antiocho eſſe, quique ſub ejus imperio eſſent, vt ejus rei causâ ſupplicationem imperarent Conſules: vtque M. Acilius Conſul Ludos Magnos Ioui voueret, & dona ad omnia puluinaria.

Ludi Actiaci quinquennales.

A*D horum Ludorum ſimilitudinem alij Quinquennales Ludi inſtituti ſunt ab Auguſto Cæſare poſt deuictum Antonium, & partam victoriam apud Actium promontorium, vnde etiam Actaci ludi alio nomine appellantur. Refert hoc Suetonius in Auguſto capite* 18. Quóque, *inquit*, Actiacæ victoriæ memoria celebratior in poſterum eſſet, vrbem Nicopolim apud Actium condidit, ludóſque illic Quinqueonales conſtituit : & ampliato vetere Apollinis templo, locum caſtrorum, quibus fuerat vſus, exornatum naualibus ſpolijs Neptuno ac Marti conſecrauit. *Dio libro* 51. Eadem, *inquit*, die Cæſar Apollini, qui apud Actium colitur, triremem, quadriremem, ac alia nauium genera, vſque ad decíremem ex captis nauibus conſecrauit, templum maius extruxit, ludos Muſicos & Gymnicos, & certamen equeſtre ſacro Quinquennali conſtituit, Actios illos ludos dicens, vrbémque eo loco, vbi caſtra habuerat, efficit, &c. *De his Ludis Strabo ſic ſcribit :* Neque verò hi ludi Nicopoli tantùm, ſed & Romæ fuerunt celebrati: ſic enim Dio 53. initio : Ludos propter Actiacam victoriam decretos, cum Agrippa exhibuit, & in ijs equeſtre certamen per pueros & viros Patritios peregit : iique deinceps ad noſtram vſque ætatem ludi quinto quóque anno facti ſunt, eorúmque curatio quatuor Sacerdotum collegiis per ordinem incumbit, Pontificibus nimirum, Auguribus, Septemuiris & Quindecimuiris. Gymnici quóque ludi, ſtadio in campo Martio extructo ligneo, acti ſunt, & munus gladiatorium depugnantibus captiuis exhibitum. *Idem libro* 54. Tum quinquennales etiam ludi propter principium Auguſti ab Agrippa : nam is quóque à Collegio Quindecim virorum, quibus per ordinem horum Ludorum curatio incumbebat, cooptatus & inauguratus fuerat, inaugurati ſunt, &c. *Iidem etiam ludi hinc inde in prouinciis Neapoli, & in Iudaa Cæſarea ab Herode inſtituti & celebrati ſunt, Egeſippo & alijs authoribus. Reliquis etiam poſt Auguſtum Imperatoribus & viuis & defunctis ludi Quinquennales celebrati ſunt, vt ex Ælio Spartiano & aliis hiſtoricis cognoſcere licet : vnde etiam Flaminum Quinquennalium origo, quorum veteres inſcriptiones mentionem faciunt.*

Ludi Quinquennales alii à Superioribus.

Quinquennaliorum Ludorũ ritus.

HAbuerant etiam Romani Quinquennales Ludicrum, *quod quinto quoque celebrabant, & alio nomine* Agon *appellabatur. In eo tam verſu, quàm proſâ oratione, Gracè Latinéque tum muſicâ per citharœdos & cithariſtas, tum Gymnicis Ludis certabatur. L. Mummius primus à triumpho hoc ſpectaculi genus in Vrbe praſtitit: idque iam ducentis annis intermiſſum, Nero Caſar primus ad morem Graci certaminis Olympici è Gracia Romam deduxiſſe, Ioníque Capitolino dedicâſſe, atque ſingulis quinquenniis magno certamine animorum celebrâſſe fertur. In his ludis quantum quiſque facundia experimento, aut candore ingenii enitceret, facilè apparebat. C. Caligula verò horum inſtar miſcellos Lugduni fecit, Graca Latinaque facundia experimento: in quo certamine lege ſancitum erat, ut victi victoribus hoc pramij darent, vt ipſorum laudes tanquam obnoxii ſcriberent, & carmine celebrarent. Poſtea à Domitiano Imp. triplex ludicrum Quinquennale inſtitutum ferunt Capitolino Ioui, Muſicum, Equeſtre & Gymnicum, aliquanto plurium coronatorum. Alex. lib. 6. cap. 19 vbi tamen Quinquennales ludos cum Quinquatriis confundit.*

Vtérque Agon à Domitiano quidem inſtitutus, ſed nobilior Capitolinus eſt: adeò vt Roma non per luſtra amplius magnum annum, vt vocabant, ſed per Capitolinos Aganas ſupputarent. Hoc à Domitiani inſtitutione vſque ad tempora ſua obtinuiſſe Cenſorinus ſcribit. Caterum ſemper Agon ipſe Roma manſit, vt in eo Poeta, Rhetores, aliarúmque profeſſionum homines ab ipſo Imperatore coronarentur. Hinc proculdubio mos etiam Poëtarum Laureatorum originem habet. Nam & ipſi antiquitus ab ipſis Caſaribus Germanis coronabantur, magnóque in pretio habitè ſemper apud Italos & Germanos, qui id honoris virtute ingenii conſecuti eſſent. In veteribus autem Agonibus Capitolinis, qui vicerant, coronâ & ramo lemniſcatis, aut torque inuolutis donabantur. Nam qui ſecundi erant, eorum corona & palma ſine lemniſcis erant. Intelligitur hoc ex his Auſonij verbis:

Et quæ jam dudum tibi palma Poëtica pollet,
Lemniſco ornata eſt, quo mea palma caret.

Ludi Decennales, Vicennales & Tricennales.

DEcennales ludi decimo quoque anno celebrabantur. *Inſtitute ſunt ab Auguſto Caſare, hac occaſione: cogitauit plerunque de reddenda Republica Auguſtus, vt inuidiam Monarchia à ſe declinaret. Cúmque in ſenatu ſententiam ſuam expoſuiſſet, rationarium Imperij tanquam illud reſtiturus Conſulibus tradidit. Senatoribus autem ſiue per ſimulationem, ſiue metu, vel etiam ex compoſito reclamantibus, variáſque rationes afferentibus, cur Reipubl. Monarchia praſtaret, in principatu perſeuerauit, Deos hominéſque teſtatus intra decennium ſe omnem adminiſtrationem depoſiturum. Sed quum ea tempora elapſa eſſent, rurſúſque eiurare velle imperium ſimularet, Senatus alios decem annos, quibus in eodem magiſtratu eſſet, decreuit: atque iterum alios decem annos, quibus extinctus eſt, prorogauit. Solebat autem decimo quoque anno, inſtituto in hoc magnifico ſpectaculo, ludorúmque apparatu, reſignare imperium. Inde obſeruatum eſt, vt eius ſucceſſores, quamuis perpetuam adminiſtrationem Imperii haberent, tamen ſingulis decem annis celeberrimos ludos facerent, tanquam principatum renouarent. Ea feſta* Decenalia, Vicena'ia, Tricenaliáque *appellata ſunt. Inde hujuſmodi inſcriptiones in antiquis numiſmatis plerúnque cernuntur:* VOT. X. VOT. XX. *id eſt, votis Decenalibus, Vicenalibúſque. Hos ludos celebrauit quoque Conſtantinus Magnus, vt Euſebius in Eccleſiaſtica hiſtoria teſtatur. Celebrauit eos & Gallienus Imperator, vt Trebellius Pollio indicat, qui etiam pompam & apparatum, eo in ſolenni adhibitum, his verbis recenſet:* Interfectis militibus apud Byzantium, Gallienus quaſi magnum aliquid geſſiſſet, Romam curſu rapido convolauit, convocatiſque Patribus, Decennia celebrauit novo genere ludorum, novâ ſpecie pomparum, exquiſito genere voluptatum. Iam primum inter togatos Patres, & equeſtrem ordinem, albatos milites, & omni populo præeunte, ſervis etiam prope omnium, & mulieribus cum cereis facibus & lampadibus præcedentibus, Capitolium petiit. Proceſſerunt etiam altrinſecus centeni albi boves, cornibus auro jugatis, & dorſualibus ſericis diſcoloribus præfulgentes. Agnæ candentes ex vtráque parte ducentæ præceſſerunt, & decem Elephanti, qui tunc erant Romæ, mille ducenti gladiatores pompaliter ornati cum auratis veſtibus matronarum: manſuetæ feræ diverſi generis ducentæ, ornatu quàm maximè adfectæ. Carpenta cum mimis, & omni genere hiſtrionum: pugiles ſacculis, non veritate pugnantes, Cyclopea etiam luſerunt omnes apenarii, ita vt miranda quædam, & ſtupenda monſtraret. Omnes viæ ludis, ſtrepitúque & plauſibus perſonabant. Ipſe medius cum picta toga, & tunica palmata inter Patres, omnibus

Sacerdotibus prætextatis, Capitolium petiit. Haſtæ auratæ altrinſecus quingenæ, vexilla centena: & præter ea quæ collegiorum erant, dracones, & ſigna templorum, omniúmque legionum. Ibant præterea gentes ſimulatæ, vt Gothi, Sarmatæ Franci, Perſæ: ita vt non minus quàm duceni ſingulis globis ducerentur! *Hac omnia Pollio. Vicennales ludos breuiter, ſed eleganter deſcribit Euſebius lib. 2. de vita Conſtantini Magni.* Hoc, *inquit*, temporis & populi frequentia & nundino celebre fuit. Tum ſe regni viceſimus ille annus abſoluto curſu retulerat ad idem caput.

Ludi Caſtrenſes.

Erant & Caſtrenſes Ludi. quibus milites in caſtris exercebantur & delectabantur, quorum Suetonius in Tiberio. cap. 72. mentionem facit.

Funebres & Gladiatorii Ludi.

Funebrium Ludorum origo.

Funebrium Ludorum *origo longè vetuſtiſſima eſt. Achilles enim ad Patrocli & Æneas ad Pallantis rogum mactat inferias cum Ludis. Vnde etiam gladiatorum morem ortum judicamus. Nam quum primùm captos ex hoſtibus iugularent, vitantes fœdi ſpectaculi crudelitatem, captiuos inter ſe commiſerunt, vt penes eoſdem eſſet & facinus & ſupplicium. Quibúſque ſors virtúſque dediſſet, ſupereſſent: alij placarent Manes puris manibus parentantium. Scaliger. Pyrrhus ſuper buſtum Achillis, inſpectante Græcorum exercitu ei parentans Polyxenam iugulauit. Zezes in Lycophronem. Q. Calaber lib. 14. Id morientem Achillem juſſiſſe narrat Seruius, hoc alibi addens:* Sanè mos erat in ſepulchris virorum fortium captivos necari: *quod poſtquam crudele viſum eſt, placuit gladiatores ante ſepulchra dimicare.*

A Græcis hic mos ad Romanos fluxit, à quibus hi ludi MVNERA *dicebantur. Sic enim Tertullianus lib. de Spectaculis cap. de Munere:* Munus, *inquit*, dictum eſt ab officio: quoniam officium etiam muneris nomen eſt. Officium autem mortis hoc ſpectaculo facere ſe veteres arbitrabantur, poſtcaquam illud humaniore atrocitate temperârunt. Nam olim, quoniam animas defunctorum humano ſanguine propitiari creditum erat, captivos, vel malo ingenio ſervos mercati in exequiis immolabant. Poſtea placuit impietatem voluptate adumbrare. Itaque quos paraverant armis, quibus tunc, & qualiter poterant eruditos, tantùm vt occidi diſcerent, mox edicto die inferiarum apud tumulos erogabant: ita mortem homicidiis conſolabantur. Hæc Muneris origo. Sed paulatim provecti ad tantam gratiam ad quantam & crudelitatem. Qui Ferarum voluptati ſatis non fiebat, niſi & feris humana corpora diſſiparentur. *Hac Tertullianus.*

Primus Romanorum Iunius Brutus dicitur in defuncti patris honorem dediſſe Romæ gladiatores. Alii Appium Claudium & M. Fuluium Coſſ: de quo tamen nihil certi pronuntiare poſſum.

Dabantur autem hi Ludi & publicis Magiſtratibus, & à priuatis perſonis & cum certaminibus & cum fabulis. In Patrii funeris apparatu arenam inſperſiſſe aiunt C. Cæſarem, quum ædilis eſſet: qui poſtea Dictator fuit. Claudius Imp. ex arbitrariis ſtatos fecit Ludos funebres, quos Ædiles ederent, ex pecunia publica de Quæſtoribus, quos Gladiatorios appellauit. Verùm poſtea illorum pertæſus immanitatem ſuſtulit. Priuatis tamen manſit conſuetudinis ius. Caterùm quum eâ profuſione ad inopiam multi redacti eſſent, jam antea ſub Tiberio Senatusconſultum factum fuerat, vt nemini id liceret, qui minus quadringentis millibus in cenſu haberet. Nam & emptis opus erat & educatis: producti quoque in arenam alii cadebant, alii petente populo manumittebantur: gladiatorum quoque magiſtri non ſine magno precio, qui docerent eos, conducebantur, quos Laniſtos *appellabant. Tandem à Theodorico Gotthorum Rege vniuerſus eſt. Iulius Cæſar Scaliger lib. 1. Poëtices cap. 35. & Alexan. ab Alex. lib. 3. cap. 7. Fuit præterea aliud etiam genus Ludorum Gladiatoriorum, quod ediderunt Conſules & Imperatores ad bellum exituri, ad exercendas corporis vires, & vt tyronum oculi ad bellum vna proficiſcentium cruori & vulneribus ſic aſſueſcerent, vt Sabellicus indicat lib. 6. Ennead. 7.*

DE
ORIGINE FESTORVM MAHOMETANORVM ET INDIANORVM,
LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Veneris dies ſacer Turcis pro dominica noſtra.

MAHOMETVS, quæ ab Iudæis Chriſtianiſque lex ſua diſſentiret, VENERIS diem Sacrum ſingulis ſeptimanis ſtatuit, quòd ipſe in hoc Rex factus eſſet, & quòd cum nulla alia ſecta ſentiret. Ex qua etiam cauſa ſoli Turci, contra aliarum gentium ritum, ad meridiem conuerſi Deo ſupplicant, Cuſpiniano teſte. Hoc autem die attentius ſolùm orant, non vacant ab vllo labore.

Ritus

Singulis autem ciuitatibus principale eſt quoddam templum; patriâ linguâ Enemeſſgit appellatum, quo die hoc Veneris omnes conueniunt: Rex quoque inprimis, & alij Principes. Oratione meridianâ perfectâ, fit prædicatio & eleemoſinarum Regalium diſtributio. Antonius titulo decimotertio, capite quinto. Et Cuſpinianus. Mahometus in Alcorano inquit: Quando die Veneris oratum vocatur, omnis bonus forum atque negotium dimittat, & Deum invocatum eat. Hoc enim eſt optimum, ſi ſapitis. Oratione quidem terminata, diſgregemini, veſtra captatum commoda: Deúmque in ſingulis rebus invocatum atque precatum, vt ſic veſtra negotia procedant. Azoara 72.

Paſcha Turcarum.

Quadrageſimâ ſuâ peractâ, Paſchâ celebrant, eorum linguâ Bairam vocatum, magna cum ſolennitate per triduum, oblinientes vngues manuum & pedum certo ceromate ab eis Chna appellato, quod vngues rutilas efficit: eâdem quoque tincturâ caudas equarum & pedes imbuunt. Hic color tenaciſſimè hæret, nec ablui aut extergi poteſt: quamobrem niſi noui à radicibus vngues exierint, ſemper rutilantes apparent, ſed tamen de manibus frequenti lotione deleri poteſt. Mulieres non ſolùm vngues, ſed & manus, atque pedes illo ceromate imbuunt, vt refert Barthol. Georgieniz in Epitome de Turcarum moribus.

Religioſorum Turcarum feſta.

RELIGIOSI quoque Turcarum Feſtiuitates quaſdam agunt, vel propter vota populi eis commiſſa, vel ad aſſequendam pluviam, ſerenitatem, victoriam, vel propter prædeceſſorum memoriam, quæ quidem feſtiuitas Machia, ludus autem quem faciunt Czamach patriâ linguâ dicitur. Congregantur enim finitimi vnius regionis, occidentes (ſi habent) animalia. Sin minus, ex leguminibus & oryza cœnam apparant. Refectione peractâ, qui primus inter eos eſt tympano accepto, modulatur, cæteri ſurgentes, ordine ludunt quâdam regulatâ totius corporis agitatione, motibus honeſtis omnium membrorum & valde decentibus, ſecundùm modulationem menſuræ inſtrumenti muſici. Tum in modum vertiginis quodam motu velociſſimo circulariter rotatione ac corporis revolutione (in quo vis ludi conſiſtit) ita celeriter reuoluuntur, vt homóne ſit, an ſtatua, haud facilè diſcernas: oſtendentes ſe in hoc quaſi ſupernaturalem habere corporum agilitatem. Licet autem quiſpiam eos paſſit in cæteris ludi

geſtibus imitari, hanc tamen revolutionis rationem, quantumvis agilis, nemo facilè ſequetur. Finito ludo ſurgunt omnes, & ordine confuſo imprecationis voces pro ſalute eorum, à quibus eleemoſynas acceperunt, emittunt. Aiunt autem Prophetas antiquitùs iis ludis uſos, quum David dicatur ante arcam Domini luſiſſe. Loquuntur autem inter ludendum ſermones quoſdam obſcuros à patribus ſibi traditos, qui adeo, dum in raptu & extaſi ſunt, in ſpiritu loquuti ſint. Qui quibuſdam brevibus ſententiis materiam complectuntur de qua tractant, verſibus & rhythmis myſteria ceremoniarum ſpiritualiter explicant. Ob id Sacerdotes alii hos inviſos habent tanquam ſimulatores, improbantes ipſorum & ludos & imprecationes tanquam inutiles, quum legem minimè obſervent: licèt maximam vitæ ſanctimoniam tam dictis quàm factis oſtentent, angelíque ex moribus, non homines iudicentur. Cuſpinianus.

Rugianorum feſtum. R V G I A N I, *ad maris Balthici littus, Ethnicis deditis cultibus,* V I T V M *Feſto die, aliiſque haud vulgaribus ſuperſtitionibus coluerunt, cuius etiam fanum primarium fuit & ſtatua in metropoli Archon. Medium urbis planities habebat, in qua delubrum materiâ ligneum, opere elegantiſſimum. Exterior ædis ambitus accurato cælamine renitebat, rudi atque impolito picturæ artificio varias rerum formas complectens. Unicum in eo oſtium. Ipſum fanum duplex ſeptorum ordo claudebat. E quibus exterior parietibus contextus, puniceo culmine tegebatur. Interior vero quatuor ſubnixus poſtibus, parietum loco penſilibus aulæis nitebat, nec quicquam cum exteriore, præter tectum & pauca laquearia, communicabat. Ingens in æde ſimulachrum, quatuor capitibus, totidémque cervicibus, è quibus duo pectus, totidémque tergum reſpicere videbantur. Cæterum tam ante quàm retrò collocatorum, unum dextrorſum, alterum lævorſum contemplationem dirigere videbatur. Corraſa barba, crines attonſi Rugianorum ritu. In dextera cornu vario metalli genere excultum geſtabat, quod Sacerdos annuatim mero profundere conſueverat, ex ipſo liquoris habitu ſequentis anni copias proſpecturus. Læva arcum reflexo in latus brachio figurabat. Tunica ad tibias prominens. Pedes humo contigui, eorum baſi intra ſolùm latente. Haud procul frænum ac ſella ſimulachri, compluráque divinitatis inſignia. Quorum admirationem conſpicua granditatis enſis augebat, cuius vaginam ac capulum præter excellentem cælaturæ decorem, exterior argenti ſpecies commendabat. Semel quotannis poſt lectas fruges inſulani Feſtum ac Solenne in eo epulum religionis nomine celebrabant ei. Huius Sacerdos, præter communem patriæ ritum barbæ comæque prolixitate ſpectandus, pridie quàm rem Divinam facere debuiſſet, ſacellum (quod ei ſoli intrandi fas erat) adhibito ſcoparum uſu, diligentiſſimè purgare ſolebat, obſervato, ne intra ædem halitum funderet. Quo quoties capeſſendo vel emittendo opus habebat, ad ianuam procurrebat, ne videlicet Dei præſentia, mortalis ſpiritus contagio pollueretur. Poſtero die populo præ foribus excubante, detractum ſimulchro poculum curioſius ſpeculatus, ſi quid ex inditi liquoris menſura ſubtractum fuiſſe, ad ſequentis anni inopiam pertinere putabat. Quo annotato, præſentes fruges in poſterum tempus aſſervari jubebat. Si nihil ex conſueta fœcunditatis habitu diminutum vidiſſet, ventura agrorum ubertatis tempora prædicabat. Iuxta quod auſpicium, inſtantis anni copiis nunc parcius, nunc profuſius utendum monebat. Quæ ſuperſtitio à Chriſtianis quoque Calendis Ianuariis ferè obſervatur, quemadmodum diximus quum de iis ageremus. Veteri deinde mero ad pedes ſimulachri libamenti nomine defuſo, vacuefactum poculum recenti imbuit, ſimulatóque propinandi officio, ſtatuam veneratus, tum ſibi tum patriæ bona, civibúſque opum ac victoriarum incrementa ſolennium verborum nuncupatione poſcebat. Quâ finitâ, admotum ori poculum nimiâ bibendi celeritate continuo hauſtu ſiccavit, repletúmque mero, ſimulachri dexteræ reſtituit. Placenta quoque mulſo confecta, rotunda forma, granditatis verò tanta, ut penè hominis ſtaturam æquaret, ſacrificio admonebatur. Quam ſacerdos ſibi & populo mediam interponens, an à Rugianis cerneretur, percontari ſolebat. Quibus illam à ſe videri reſpondentibus, ne poſt annum ab iiſdem cerni poſſet, optabat. Quo precationis more non ſuum aut populi fatum, ſed futuræ meſſis incrementa poſcebat. Conſequenter ſub ſimulachri nomine præſentem turbam conſalutabat, eámque diutius ad huius numinis venerationem ſedulò ſacrificii ritu peragendam hortatus, certiſſimum cultus præmium, terra marique victoriam promittebat. His ita peractis, reliquum Feſti diei plenis luxuriæ epulis exigentes, ipſas ſacrificii dapes in uſum convivii & gulæ nutrimenta vertere. In quo epulo ſobrietatem violare, pium æſtimatum eſt: ſervare, nefas habitum: ut refert Saxo Grammaticus libro decimo quarto, de hiſtoria Danorum.*

CAPVT

CAPVT II.

De Feſtis nonnullorum Indiæ Nouæ populorum.

Feſtum pœnitentiæ apud Narſingas.

INter Feſta quæ non pauca per annum Narſingæ inſula in India incolæ celebrant, vnum in autumno maximè Solenne habent. Tunc enim arborem in terram defodiunt, & inſtar mali cum antenna erigunt, duobus ad antennam iſtam retinaculis ferreis alligatis. Qui igitur vel ægritudine, vel aliis calamitatibus ſuperiori anno vexati, votum aliquod pro calamitatis illius mitigatione & valetudinis recuperatione Pagodi *fecerunt, iámque pœnitentiam acturi, votóque ſuo ſatisfacturi accedunt, admonentur primùm à Sacrificulis, vt ſacrificium idolo offerant, quo facto, Sacrificuli retinacula iſta ferrea demittunt, apprehenſóſque in vtróque humero, in altum attrahunt, vbi complicatis manibus, pectus ſuum ter percutere, idolum ſalutare, & armis quæ in manibus tenent, ei ludum aliquem exhibere coguntur, ſanguine interim ex vulneribus illis largiter promanante, quo gratitudinis ſuæ teſtandæ cauſâ, arborem Pagodis poſtea aſpergunt, vt voti ſui compotes fiant.*

Feſtum Bacchanaliorum.

Sed & aliud feſtum habent, quod nocturno tantùm tempore celebrant, idque per octo noctes continuas, vbi candelæ plurimæ per plateas accenſæ cernuntur, & qui Pagodi *Sacrificium offerre decreverunt, à capite ad calcem plateæ currentes, oryzam & cibos alios poſt ſe trans caput ſpargunt, nullo modo retroſpicientes, ne ab inſequente & veſtigia ſua legente* Pagode *vel Cacodæmone apprehenſi interficiantur. Peracto hac ratione ſacrificio, bacchanalia viuunt, & explendis libidinibus ſuis, ſtudioſè admodum & ſtrenuè incumbunt.*

Peguanorum feſta.

Pegnani quoque in India multa per annum Feſta habent, eáque magnâ Solennitate obſeruant. Primum non in ipſa ciuitate, ſed loco 12. leucarum itinere ab ea remoto, celebratur. Rex igitur vt tempeſtiuè ſatis eò pertingat, die feſtum illud præcedente, iter ingreditur. Cúmque Feſtum iam celebrandum eſt currum triumphalem auro vndique obductum & quatuor rotis inſiſtentem conſcendit, Reginámque ſuam precioſiſſimè ornatam à dextris ſibi aſſidentem habet. Ipſe verò caput multis margaritis inæſtimabilis precii ornatus eſt, inter quas duo carbunculi, quorum quilibet duos dactylos magnitudine ſua excedit, ad aures vtrinque propendent, præterea precioſiſſimarum gemmarum linea à dextro humero ad vmbilicum vſque dimittitur, & inde ſub brachium ſiniſtrum inuoluitur, tanto fulgore intuentium oculos perſtringens, vt viſum facile hebetare poſſit, taceo iam annulos aureos quos digitis ſuis geſtat, carbunculis, adamantibus & ſmaragdis fulgentiſſimis conſpicuos. Circum currum triumphalem, Gynæceum conſiſtit, ex Regum aliorum, Procerúmque filiabus collectum, quæ omnes flexis genibus & complicatis manibus, honorem Regi deferunt. Currus etiam ipſe octo generoſiſſimis vnius coloris equis auro & gemmis nitentibus protrahitur, incedentibus iuxta eos Præfectis aliquot, qui funiculos manibus tenentes, equos ſeſe in protrahendo curru iuuare ſimulant.

Feſtum in vrbe Pegu in honorem idoli cuiuſdam celebratum.

Alterum Feſtum in vrbe Pégu celebratur. Quilibet autem procerum peculiares pyramides & columnas parant, aliâ atque aliâ formâ. nam ante Feſtiuum quidem diem, nemini columnam alterius videre licet, artificibus ſe in ſecretiorem quendam locum concludentibus, & ab aliorum, dum in opere ſunt, conuerſatione ſeſe prorſus ſubducentibus. Aſſumunt autem craſſas arundines Indicas, & adhibitâ calaturâ variâ auro obductas curribus imponunt. Cùm igitur Rex arce ſuâ ſplendidiſſimè egreſſus, Feſtum hoc celebrare cœpit, quilibet Procerum columnam ſuam afferri curat, & ante Regem eam ſiſtit, vt iudicium ſuum de ea exponat, & laudem cuique ſuam attribuat. Poſtquam igitur Rex vnam quamque diligentiſſimè intuitus eſt, & artificioſiſſimam ſuâ laude ornauit, ſingula ad Dominum ſuum reducuntur. Per totam autem noctem ingentes cerei in plateis hinc inde diſpoſiti ardent, ne, qui ſtatuam ſiue idolum illud, in cuius honorem hoc Feſtum inſtitutum eſt, inuiſere volunt, in tenebris fortè offendant, portæ enim ciuitatis nouæ per noctem iſtam non clauduntur, vetus verò ciuitas portas nullas habet, vt cuilibet ad Idolum illud liber acceſſus pateat. Accedentes autem vacui non apparent, ſed munuſculum ſecum aliquod, ſiue paruum ſiue magnum, prout fert cuiuſcúnque conditio, ad conſeruationem idololatriæ iſtius afferunt.

Feſtum Aquationis.

Sed & Feſtum Aquationis *habent, quod in veteri ciuitate, loco quodam auro vndique exornato celebratur. Rex igitur curru ſuo aduectus locum iſtum cum Regina & filiis ſuis ingreditur ſeque aquâ roſaceâ inuicem aſpergunt. Extra verò locum Regi deſtinatum, in patenti campo Duces belli Præfectique & Miniſtri alii longo ordine conſiſtentes ſinguli vaſcula aquâ roſarum impleta manibus tenent, ſeque mutuis aſperſionibus, tam madidos reddunt, vt fluuio quaſi egreſſi videantur.*

Feſtum decurſationis

Præterea Feſto quodam alio, Rex cum Regina nauem Regiam auro vndique obductum ingreſſi, ac ciuitatem Maccaum traiiciunt, comi-

tantibus eos Proceribus & Aulicis omnibus, ita vt centum & amplius nauigia ibi congregentur. Portum autem aſſecuti, in terram deſcendunt, domúmque Regiam intus & exterius auro obductam & pulcherrimo horto circumdatam ingrediuntur, vt proſpicere de feneſtris Regina cum Gynæceo ſuo poſſit. Nobiles enim Proceréſque inito certamine, cum nauigiis ſuis ad domum iſtam Regiam, velificationem inſtituunt, quique primus metam aſſequitur, præter laudem & gloriam, ſtatua etiam aurea, quæ hoc quidem fine ad metam expoſita eſt. ſecundus verò, ſtatua argentea donantur, reliqui ludibrio habentur, & qui poſtremus omnium accedit, linteum à Regina, ignominiæ notam reportat.

Feſtum in Candeſio Ceilanæ inſulæ, eiuſque ritus.

In Candeſio Ceilanæ inſulæ regno Indico Solenne quoddam Feſtum his ferè ritibus celebrabatur. Congregati Monachi pulchro ordine bini & bini per ciuitatem progrediuntur. Abbas verò eorum, Elephanto inſidet auro argentoq́; refulgens & baculum inauratum manibus ſupra caput eleuatis tenens. Præcedunt eum aliquot Monachi pulchro ordine, partim variis inſtrumentis muſicis vtpote cornibus, & tympanis, tibiis, cymbalis, nolis, tintinnabulis, peluibus & id genus aliis ludentes, mirificóque concentu perſtrepentes; partim cereos facéſq́; ardentes manibus geſtantes. Poſt eum ſequuntur multi viri alii, itidem bini & bini. Pulcherrima autem quæq́; puellarum antequam egreditur & in vrbem rurſus reuertitur, cum hac pompa ſacrorum Antiſtites, multos ludos dant, ducentes choreas, & ſaltationibus mirè tripudiantes, ſuperna corporis parte vmbilicotenus prorſus nuda, inferna verò ſuccinctoriis verſicoloribus præcincta, & brachia, auriculas, manúſque auro & gemmis ornata.

Cum etiam Feſtum aliquod Solenne ibidem celebrandum eſt, multa Idolis Sacrificia offeruntur, quorum quædam ſunt, caput Elephantum, pectore & manibus hominem, pedibus verò hircum repræſentantia.

FINIS.